कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

M-3043

शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पुर्ण/ अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विक्रम सवंत)	Additional Particulars / Remark
महाभारत द्रोणपर्व	निलकंठ	पुराण	पुर्ण	–	5/14	430	संस्कृत	कागद	16	54		

॥ अथ श्रीमहाभारते द्रोणपर्व प्रारभ्यते ॥

द्रोणपर्व

श्रीकृष्ण
अर्जुन
जयद्रथाचें शीर

श्रीगणेशायनमः प्रणम्यपरमात्मानंप्राचीनाचार्यवर्त्मना द्रोणपर्वणिसंक्षेपाद्भावदीपोवितन्यते ॥१॥ पूर्वस्मिन्पर्वणिविश्वरूपप्रदर्शनंतद्विदांचार्चिरादिमार्गापेक्षाचभीष्मकृतकालप्रतीक्षयादर्शिता तत्रैवनि
ष्कलंरूपंतमेवशरणंगच्छ तमेवचाद्यंपुरुषंप्रपद्ये उत्तमःपुरुषस्त्वन्यइत्यादिनाउक्तं तदधिगमवतांचनास्तितन्मार्गापेक्षेतिद्रोणनिर्वाणनिदर्शनेनदर्शयिष्यन्द्रोणपर्वसमारभते तमप्रतिमसत्वौजइत्यादिना तत्रा
ख्यायिकायोधोत्साहार्थामहतामपिमृत्युरस्तीत्यादिनाजगदनित्यत्वप्रदर्शनार्थाच तत्रसत्वंधैर्यंमहत्यपिदुःखकारणेवैकल्यराहित्यं ओजोमानसंबलं बलंशरीरदार्ढ्यं वीर्यमुत्साहादिहेतुः पराक्रमःपरा

श्रीगणेशायनमः॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमं॥ देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत्॥१॥ जनमेजयउवाच तमप्रतिमसत्वौजोबलवी
र्यसमन्वितं॥ हतंदेवव्रतंश्रुत्वापांचाल्येनशिखंडिना॥ १ ॥ धृतराष्ट्रस्ततोराजाशोकव्याकुललोचनः॥ किमचेष्टतविप्रर्षेहतेपितरिवीर्यवान्॥ २॥ तस्यपुत्रोहि
भगवान्भीष्मद्रोणमुखैरथैः॥ पराजित्यमहेष्वासान्पांडवान्राज्यमिच्छति॥३॥ तस्मिन्हतेतुभगवन्केतौसर्वधनुष्मतां॥ यदचेष्टतकौरव्यस्तन्मेब्रूहितपोधन॥
॥४॥ वैशंपायनउवाच निहतंपितरंश्रुत्वाधृतराष्ट्रोजनाधिपः॥ लेभेनशांतिंकौरव्यश्चिंताशोकपरायणः॥५॥ तस्यचिंतयतोदुःखमनिशंपार्थिवस्य
तत्॥ आजगामविशुद्धात्मापुनर्गावल्गणिस्तदा ॥ ६ ॥ शिबिरात्संजयंप्राप्तंनिशिनागाह्वयंपुरं॥ आंबिकेयोमहाराजधृतराष्ट्रोन्वपृच्छत ॥ ७॥ श्रुत्वाभी
ष्मस्यनिधनमप्रहृष्टमनाभृशं॥ पुत्राणांजयमाकांक्षन्विललापातुरोयथा ॥ ८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संशोच्यतुमहात्मानंभीष्मंभीमपराक्रमं॥ किम
कार्षुःपरंतातकुरवःकालचोदिताः॥ ९॥ तस्मिन्विनिहतेशूरेदुराधर्षेमहात्मनि॥ किंनुस्वित्कुरवोकार्षुर्निमग्नाःशोकसागरे ॥ १० ॥ तदुदीर्णमहत्सैन्यंत्रैलोक्य
स्यापिसंजय॥ भयमुत्पादयेत्तीव्रंपांडवानांमहात्मनां॥ ११॥ कोहिदौर्योधनेसैन्येपुमानासीन्महारथः॥ यंप्राप्यसमरेवीरानत्रस्यंतिमहाभये ॥ १२॥ देवव्र
तेतुनिहतेकुरूणामृषभेतदा॥ किमकार्षुर्नृपतयस्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ १३॥ संजयउवाच शृणुराजन्नेकमनावचनंब्रुवतोमम॥ यत्तेपुत्रास्तदाकार्षु
र्हतेदेवव्रतेमृधे॥ १४॥ निहतेतुतदाभीष्मेराजन्सत्यपराक्रमे॥ तावकाःपांडवेयाश्चप्राध्यायंतपृथक्पृथक्॥ १५॥ विस्मिताश्चप्रहृष्टाश्चक्षत्रधर्मंनिशाम्यते॥
स्वधर्मंनिंद्यमानास्तेप्रणिपत्यमहात्मने॥ १६॥

भिभवसामर्थ्यं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥केतौचिन्हभूते एवंभूतोधनुर्धरोनभवतीत्यन्येषामभिज्ञापके ॥ ४ ॥ चिं
ताध्येयविषयेमनोवृत्तिप्रवाहः शोकइष्टस्यपुनःपुनर्मनसिनिवेशनं ॥ ५॥ दुःखंदुःखहेतुं ॥ ६ ॥ शिबिरात्तद्वतःकुरुक्षेत्रात् पृच्छेर्द्विकर्मकत्वात्पुत्राणांजयंअन्वपृच्छतेतिसंबंधः ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥११॥१२॥१३॥१४॥ प्राध्यायंतपृथक्पृथक् एकेपराजयंप्राप्ताःस्मइतिअन्येजयंप्राप्स्यंतइतिचध्यानंकृतवंतः ॥ १५ ॥ विस्मितागुरुवधेपिदोषाभावात् प्रहृष्टामहाफलत्वाद्युद्धमरणस्य ॥१६॥

॥१७॥१८॥१९॥२०॥ अर्यम्णिसूर्येव्यावृत्तेअपराण्हावलंबिनि ॥२१॥२२॥ मोहाज्जयाशारूपात् शांतनवस्यवधादितिपरेषांबलवत्त्वात् मृत्युसाद्भूतामृत्युवशाःमृत्युनाहूताइत्यपिपाठः ॥२३॥२४॥

शयनंकल्पयामासुर्भीष्मायामितकर्मणे॥ सोपधानंनरव्याघ्रशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ १७॥ विधायरक्षांभीष्मायसमाभाष्यपरस्परं ॥ अनुमान्यचगांगेयंकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ १८॥ क्रोधसंरक्तनयनाःसमवेत्यपरस्परं॥ पुनर्युद्धायनिर्जग्मुःक्षत्रियाःकालचोदिताः॥ १९॥ ततस्तूर्यनिनादैश्चभेरीणांनिनदेनच॥ तावकानामनीकानिपरेषांचविनिर्ययुः॥ २०॥व्यावृत्तेऽर्यम्णिराजेंद्रपतितेजान्हवीसुते॥ अमर्षवशमापन्नाःकालोपहतचेतसः॥ २१॥अनादृत्यवचःपथ्यंगांगेयस्यमहात्मनः॥ निर्ययुर्भरतश्रेष्ठाःशस्त्राण्यादायसत्वराः ॥ २२॥ मोहात्त्वसपुत्रस्यवधाच्छांतनवस्यच ॥ कौरव्यामृत्युसाद्भूताःसहिताःसर्वराजभिः॥ ॥ २३ ॥ अजावयइवागोपावनेश्वापदसंकुले॥ भृशमुद्विग्नमनसोहीनादेवव्रतेनते ॥ २४ ॥ पतितेभरतश्रेष्ठेबभूवकुरुवाहिनी ॥ द्यौरिवापेतनक्षत्राहीनंखमिववायुना ॥ २५ ॥ विपन्नसस्येवमहीवाक्चैवासंस्कृतायथा ॥ आसुरीवयथासेनानिगृहीतेनृपेबलौ ॥ २६ ॥ विधवेववरारोहाशुष्कतोयेवनिम्नगा ॥ वृकैरिववनेरुद्धापृषतीहतयूथपा॥ २७॥ शरभाहतसिंहेवमहतीगिरिकंदरा॥ भारतीभरतश्रेष्ठेपतितेजान्हवीसुते॥ २८॥ विष्वग्वाताहतारुग्णानौरिवासीन्महार्णवे॥ बलिभिःपांडवैर्वीरैर्लब्धलक्षैर्भृशार्दिता॥ २९ ॥ सातदासीद्भृशंसेनाव्याकुलाश्वरथद्विपा ॥ विपन्नभूयिष्ठनराकृपणाध्वस्तमानसा ॥ ३० ॥ तस्यांत्रस्तान्नृपतयःसैनिकाश्चपृथग्विधाः॥ पातालइवमज्जंतोहीनादेवव्रतेनते॥ ३१॥ कर्णंहिकुरवोऽस्मार्षुःसहिदेवव्रतोपमः॥ सर्वशस्त्रभृतांश्रेष्ठंरोचमानमिवातिथिं॥ ३२॥ बंधुमापद्गतस्येवतमेवोपागमन्मनः॥ चुक्रुशुःकर्णकर्णेतितत्रभारतपार्थिवाः॥ ३३॥ राधेयंहितमस्माकंसूतपुत्रंतनुत्यजं॥ सहिनायुध्यततदादशाहानिमहायशाः॥ ३४॥ सामात्यबंधुःकर्णौवैतमानयतमाचिरं॥ भीष्मेणहिमहाबाहुःसर्वक्षत्रस्यपश्यतः॥ ३५॥ रथेषुगण्यमानेषुबलविक्रमशालिषु॥ संख्यातोर्धरथःकर्णौद्विगुणःसन्नरर्षभः ॥ ३६॥ रथातिरथसंख्यायांयोग्रणीःशूरसंमतः॥ सासुरानपिदेवेशान्रणेयोयोद्धुमुत्सहेत् ॥ ३७॥ सतुतेनैवकोपेनराजन्गांगेयमुक्तवान्॥ त्वयिजीवतिकौरव्यनाहंयोत्स्येकदाचन॥ ३८॥

द्यौरिवनिःश्रीका खमिवशून्या ॥ २५॥ विपन्नसस्येवनिःसारा असंस्कृतावाग्यथाकर्तव्येअसमर्था आसुरीवसेनाव्याकुला इवशब्दोवाक्यालंकारे ॥ २६ ॥ विधवेवनिरलंकारा शुष्कतोयेवनिरुपयोगा वृकैरिवनिरुद्धाआसन्नमरणा पृषतीचित्रमृगी ॥२७॥२८॥ विष्वग्वाताअनेकदिग्वाता॥२९॥३०॥तस्यांसेनायां ॥ ३१ ॥ रोचमानांविद्यातपोभ्यामितिशेषः ॥३२॥३३॥३४॥ ३५॥३६॥३७॥ ३८॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आक्रंदन्नाहूतवंतः कालोयंत्वत्पराक्रमस्येतिशेषः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ जामदग्न्येनअभ्यनुज्ञातंशिक्षितं नःअस्मत्संबंधिनां ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तनुत्यजंदेह
व्ययेनाप्यस्मद्धितैषिणं ॥ अपश्यतयूयमितिशेषः ॥ ४९ ॥ तत्अस्मदीयानांचिंतितं ॥ ५० ॥ भीष्मेविनिहतेसतितत्तदायदपाकृतंन्यूनंतत्पूरयांचक्रेअपीत्यन्वयः ॥ ५१ ॥ खंडंरिक्तं ॥ ५२ ॥ कृत

त्वयातुपांडवेयेषुनिहतेषुमहामृधे ॥ दुर्योधनमनुज्ञाप्यवनंयास्यामिकौरव ॥ ३९ ॥ पांडवैर्वाहतेभीष्मेत्वयिस्वर्गमुपेयुषि ॥ हंतास्म्येकरथेनैवकृत्स्नान्यान्म
न्यसेरथान् ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्दशाहानिमहायशाः ॥ नायुध्यतततःकर्णःपुत्रस्यतवसंमते ॥ ४१ ॥ भीष्मःसमरविक्रांतःपांडवेयस्यभारत ॥ जघान
समरेयोधानसंख्येयपराक्रमः ॥ ४२ ॥ तस्मिंस्तुनिहतेशूरेसत्यसंधेमहौजसि ॥ त्वत्सुताःकर्णमस्मार्षुस्तर्तुकामाइवप्लवं ॥ ४३ ॥ तावकास्तवपुत्राश्चसहिताः
सर्वराजभिः ॥ हाकर्णइतिचाक्रंदन्कालोयमितिचाब्रुवन् ॥ ४४ ॥ एवंतस्महिराधेयंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ चुक्रुशुःसहितायोधास्तत्रतत्रमहाबलाः ॥ ४५ ॥ जाम
दग्न्याभ्यनुज्ञातमस्त्रेदुर्वारपौरुषं ॥ अगमन्नोमनःकर्णंबंधुमात्ययिकेष्विव ॥ ४६ ॥ सहिसक्तोरणेराजंस्त्रातुमस्मान्महाभयात् ॥ त्रिदशानिवगोविंदःसततंसु
महाभयात् ॥ ४७ ॥ वैशंपायनउवाच तथातुसंजयंकर्णंकीर्त्तयंतंपुनःपुनः ॥ आशीविषवदुच्छ्वस्यधृतराष्ट्रोब्रवीदिदं ॥ ४८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच य
त्तद्वैकर्त्तनंकर्णमगमद्वोमनस्तदा ॥ अप्यपश्यतराधेयंसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ ४९ ॥ अपितन्नमृषाकार्षीत्कच्चित्सत्यपराक्रमः ॥ संभ्रांतानांतदार्त्तानांत्रस्तानांत्रा
णमिच्छतां ॥ ५० ॥ अपितत्पूरयांचक्रेधनुर्धरवरोयुधि ॥ यत्तद्विनिहतेभीष्मेकौरवाणामपाकृतं ॥ ५१ ॥ तत्खंडंपूरयन्कर्णःपरेषामादधद्भयं ॥ सहिवैपुरुष
व्याघ्रोलोकेसंजयकथ्यते ॥ ५२ ॥ आर्त्तानांबांधवानांचक्रंदतांचविशेषतः ॥ परित्यज्यरणेप्राणांस्त्त्राणार्थंचशर्मच ॥ कृतवान्ममपुत्राणांजयाशांसफला
मपि ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हतंभीष्मम
थाधिरथिर्विदित्वाभिन्नांनावमिवात्यगाधेकुरूणां ॥ सोदर्यवद्व्यसनात्सूतपुत्रःसंतारयिष्यंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ १ ॥ श्रुत्वातुकर्णःपुरुषेंद्रमच्युतंनिपातितंशांत
नवंमहारथं ॥ अथोपयायात्सहसारिकर्षणोधनुर्धराणांप्रवरस्तदानृप ॥ २ ॥ हतेतुभीष्मेरथसत्तमेपरैर्निमज्जतींनावमिवार्णवेकुरून् ॥ पितेवपुत्रांस्त्वरितोभ्य
यात्ततःसंतारयिष्यंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ ३ ॥

वान्नवेतिशेषः ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणिपर्वणिटीकायां
प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ हतमिति विदित्वाचारमुखात् उपयायादित्यपकृष्यते ॥ १ ॥ श्रुत्वायोधमुखात् अच्युतंअस्खलितव्रतादिं ॥ २ ॥ ३ ॥

चंद्रमसिलक्ष्मेवयस्मिन्धृत्यादिकंसनातनंसार्वकालिकमितिद्वयोरन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ महाव्रतेदृढब्रह्मचर्येहतेसतिश्वःसूर्योदयोभविष्यतीतिकस्यनिश्वयःस्यात् मृत्युजयिनोपिमृत्युश्चेत्काऽस्माकंजीविताशे
त्यर्थः ॥६॥ वसुवीर्यसंभवेवसूनामिववीर्यंयस्यशांतनोस्तस्मात्संभवोजन्मयस्य ॥ ७ ॥ ८ ॥ इदंयस्मिन्धृतिरित्यादिपूर्वोक्तमवधेयंवचनं ॥ ९ ॥ १० ॥ प्रधावतिमृत्यवे स्थिरंनकिंमपीतिलक्षये ॥११॥

कर्णउवाच यस्मिन्धृतिर्बुद्धिपराक्रमौजःसत्यंस्मृतिर्वीरगुणाश्चसर्वे ॥ अस्त्राणिदिव्यान्यथसंनतिर्ह्रीःप्रियाचवागनसूयाचभीष्मे ॥ ४ ॥ सदाकृतज्ञेद्वि
जशत्रुघातकेसनातनंचंद्रमसीवलक्ष्म ॥ सचेत्प्रशांतःपरवीरहंतामन्येहतानेवचसर्ववीरान् ॥ ५ ॥ नेहध्रुवंकिंचनजातुविद्यतेलोकेत्वस्मिन्कर्मणोऽनित्ययो
गात् ॥ सूर्योदयेकोहिविमुक्तसंशयोभावंकुर्वीतार्यमहाव्रतेहते ॥६॥ वसुप्रभावेवसुवीर्यसंभवेगतेवसूनेववसुंधराधिपे ॥ वसूनिपुत्रांश्चवसुंधरांतथाकुरूंश्च
शोचध्वमिमांचवाहिनीं ॥ ७ ॥ संजयउवाच महाप्रभावेवरदेनिपातितेलोकेश्वरेशास्तरिचामितौजसि ॥ पराजितेषुभरतेषुदुर्मनाःकर्णोभृशंन्यश्वस
दश्रुवर्त्तयन् ॥ ८ ॥ इदंचराधेयवचोनिशम्यसुताश्चराजंस्तवसैनिकाश्वह ॥ परस्परंचुक्रुशुरार्त्तिजंमुहुस्तदाश्रुनेत्रैर्मुमुचुश्चशब्दवत् ॥ ९ ॥ प्रवर्त्तमानेतुपुन
र्महाहवेविगाह्यमानासुचमूषुपार्थिवैः ॥ अथाब्रवीद्धर्षकरंतदावचोरथर्षभान्सर्वमहारथर्षभः ॥ १० ॥ जगत्यनित्येसततंप्रधावतिप्रचिंतयन्नस्थिरमद्यल
क्षये ॥ भवत्सुतिष्ठत्स्विहपातितोमृधेगिरिप्रकाशःकुरुपुंगवःकथं ॥ ११ ॥ निपातितेशांतनवेमहारथेदिवाकरेभूतलमास्थितेयथा ॥ नपार्थिवाःसोढुमलंधनं
जयंगिरिप्रवोढारमिवानिलंद्रुमाः ॥ १२ ॥ हतप्रधानंत्विदमार्त्तरूपंपरैर्हतोत्साहमनाथमद्यवै ॥ मयाकुरूणांपरिपाल्यमाहवेबलंयथातेनमहात्मनातथा ॥ १३ ॥
समाहितंचात्मनिभारमीदृशंजगत्तथानित्यमिदंचलक्षये ॥ निपातितंचाहवशौंडमाहवेकथंनुकुर्यामहमीदृशेभयं ॥ १४ ॥ अहंतुतान्कुरुवृषभानजिह्मगैःप्र
वेशयन्यमसदनंचरन्रणे ॥ यशःपरंजगतिविभाव्यवर्त्तितापरैर्हतोभुविशयिताथवापुनः ॥ १५ ॥ युधिष्ठिरोधृतिमतिसत्यसत्ववान्वृकोदरोगजशततुल्य
विक्रमः ॥ तथार्जुनस्त्रिदशवरात्मजोयुवानतद्बलंसुजयमिहामरैरपि ॥ १६ ॥ यमौरणेयत्रयमोपमौबलेससात्यकिर्यत्रचदेवकीसुतः ॥ नतद्बलंकापुरुषो
भ्युपेयिवान्निवर्त्ततेमृत्युमुखान्नचासुभृत् ॥ १७ ॥ तपोभ्युदीर्णंतपसैवबाध्यतेबलंबलेनैवतथामनस्विभिः ॥ मनश्चमेशत्रुनिवारणेध्रुवंस्वरक्षणेचाचलवद्व्य
वस्थितं ॥ १८ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ प्रवेशयन्प्रापयन् प्रवेरयन्नितिपाठेपिसएवार्थः विभाव्यप्रकाश्यवर्तितास्थाता
॥ १५ ॥ धृतिमतिसत्यसत्ववान् नित्ययोगेमतुप् ॥ १६ ॥ तद्बलंअभ्युपेयिवान्कापुरुषोननिवर्तते तत्रदृष्टांतः मृत्युमुखादिति लुप्तोपमेयं असुभृत्प्राणी ॥ १७ ॥ नाहंकापुरुषइत्याह तपइति ॥ १८ ॥

एवंमनस्यनुकूलेसति एषांशत्रूणां गत्वैवगमनानंतरं तान्शत्रून् ॥ १९ ॥ सत्पुरुषाणांयोग्यमार्यकर्मश्रेष्ठकार्यं ॥ २० ॥ संप्राक्रुष्टेयेनकेनापिरक्षरक्षेत्युक्तेसति मयाकृत्यंकार्यंयुद्धमितिशेषः ॥ २१ ॥ २२ ॥

एवंचैषांबाधमानःप्रभावंगत्वैवाहंतान्जयाम्यद्यसूत ॥ मित्रद्रोहोमर्षणीयोनमेयंभग्नेसैन्येयःसमेयात्समित्रं ॥ १९ ॥ कर्त्तास्म्येतत्सत्पुरुषार्यकर्मत्यक्त्वाप्राणाननुयास्यामिभीष्मं ॥ सर्वान्संख्येशत्रुसंघान्हनिष्येहतस्तैर्वावीरलोकंप्रपत्स्ये ॥ २० ॥ संप्राक्रुष्टेरुदितस्त्रीकुमारेपराहतेपौरुषेधार्त्तराष्ट्रे ॥ मयाकृत्यमितिजानामिसूततस्माद्राज्ञस्त्वद्यशत्रून्विजेष्ये ॥ २१ ॥ कुरून्रक्षन्पांडुपुत्रान्जिघांसंस्त्यक्त्वाप्राणान्घोररूपेरणेस्मिन् ॥ सर्वान्संख्येशत्रुसंघान्निहत्यदास्याम्यहंधार्त्तराष्ट्रायराज्यं ॥ २२ ॥ निबध्यतांमेकवचंविचित्रंहैमंशुभ्रंमणिरत्नावभासि ॥ शिरस्त्राणंचार्कसमानभासंधनुःशरांश्चाग्निविषाहिकल्पान् ॥ २३ ॥ उपासंगान्षोडशयोजयंतुधनूंषिदिव्यानितथाहरंतु ॥ असींश्चशक्तीश्चगदाश्चगुर्वीःशंखंचजांबूनदचित्रनालं ॥ २४ ॥ इमांरौक्मींनागकक्ष्यांविचित्रांध्वजंचित्रंदिव्यमिंदीवरांकं ॥ श्लक्ष्णैर्वस्त्रैर्विप्रमृज्यानयंतुचित्रांमालांचारुबद्धांसलाजां ॥ २५ ॥ अश्वानग्र्यान्पांडुराभ्रप्रकाशान्पुष्टान्स्नातान्मंत्रपूताभिरद्भिः ॥ तप्तैर्भांडैःकांचनैरभ्युपेतान्शीघ्रान्शीघ्रंसूतपुत्रानयस्व ॥ २६ ॥ रथंचाग्र्यंहेममालावनद्धंरत्नैश्चित्रंसूर्यचंद्रप्रकाशैः ॥ द्रव्यैर्युक्तंसंप्रहारोपपन्नैर्वाहैर्युक्तंतूर्णमावर्तयस्व ॥ २७ ॥ चित्राणिचापानिचवेगवंतिज्याश्चोत्तमाःसन्नहनोपपन्नाः ॥ तूणांश्चपूर्णान्महतःशराणामासाद्यगात्रावरणानिचैव ॥ २८ ॥ प्रायात्रिकंचानयताशुसर्वंदध्नापूर्णंवीरकांस्यंचहैमं ॥ आनीयमालामवबध्यचांगेप्रवादयंत्वाशुजयायभेरीः ॥ २९ ॥ प्रयाहिसूताशुयतःकिरीटीवृकोदरोधर्मसुतोयमौच ॥ तान्वाहनिष्यामिसमेत्यसंख्येभीष्मायगच्छामिहतोद्विषद्भिः ॥ ३० ॥ यस्मिन्राजासत्यधृतिर्युधिष्ठिरःसमास्थितोभीमसेनार्जुनौच ॥ वासुदेवःसात्यकिःसृंजयाश्चमन्येबलंतदजय्यंमहीपैः ॥ ३१ ॥ तंचेन्मृत्युःसर्वहरोभिरक्षेत्सदाऽप्रमत्तःसमरेकिरीटिनं ॥ तथापिहंतास्मिसमेत्यसंख्येयास्यामिवाभीष्मपथायमाय ॥ ३२ ॥ नत्वेवाहंनगमिष्यामितेषांमध्येशूराणांतत्रचाहंब्रवीमि ॥ मित्रद्रुहोदुर्बलभक्तयोयेपापात्मानोनममैतेसहायाः ॥ ३३ ॥ संजयउवाच समृद्धिमंतंरथमुत्तमंदृढंसकूबरंहेमपरिष्कृतंशुभं ॥ पताकिनंवातजवैर्हयोत्तमैर्युक्तंसमास्थायययौजयाय ॥ ३४ ॥

शुभ्रमुद्दीप्तं ॥ २३ ॥ उपासंगान्शरपूर्णांस्तूणान् ॥ २४ ॥ नागकक्ष्यांशृंखलां जैत्रंजयख्यापकं इंदीवरांकंकमलचिन्हं ॥ २५ ॥ तप्तैरारोपितवर्णकैर्भांडैरलंकारैः ॥ २६ ॥ संप्रहारोपपन्नैर्युद्धोचितैः आवर्तयस्वआनय ॥ २७ ॥ गात्रावरणानिकवचानि ॥ २८ ॥ प्रायात्रिकंप्रयात्रायुद्धार्थंप्रयाणंतत्राहं ॥ २९ ॥ भीष्मायकर्मणिचतुर्थी ॥ ३० ॥ ३१ ॥ यमाययमंद्रष्टुं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ शरतल्पेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ककुदंश्रेष्ठं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

संपूज्यमानःकुरुभिर्महात्मारथर्षभोदेवगणैर्यथेंद्रः॥ययौतदायोधनमुग्रधन्वायत्रावसानंभरतर्षभस्य ॥ ३५ ॥ वरूथिनामहतासध्वजेनसुवर्णमुक्तामणि
रत्नमालिना ॥ सदश्वयुक्तेनरथेनकर्णोमेघस्वनेनार्कइवामितौजाः ॥ ३६ ॥ हुताशनाभःसहुताशनप्रभेशुभःशुभेवैस्वरथेधनुर्धरः ॥ स्थितोरराजाधिरथि
र्महारथःस्वयंविमानेसुरराडिवास्थितः ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णनिर्याणेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥
संजयउवाच शरतल्पेमहात्मानंशयानममितौजसं॥ महावातसमूहेनसमुद्रमिवशोषितं ॥ १ ॥ दृष्ट्वापितामहंभीष्मंसर्वक्षत्रांतकंगुरुं ॥ दिव्यैरस्त्रैर्महेष्वा
संपातितंसव्यसाचिना ॥ २ ॥ जयाशातवपुत्राणांसंभग्नाशर्मवर्मच ॥ अपाराणामिवद्वीपमगाधेगाधमिच्छतां ॥ ३ ॥ स्रोतसायामुनेनेवशरौघेणपरिप्लुतं॥
महेंद्रेणेवमैनाकमसह्यंभुविपातित ॥ ४ ॥ नभश्च्युतमिवादित्यंपतितंधरणीतले॥ शतक्रतुमिवाचिंत्यंपुरावृत्रेणनिर्जितं ॥ ५॥ मोहनंसर्वसैन्यस्ययुधिभीष्म
स्यपातनं॥ ककुदंसर्वसैन्यानांलक्ष्मसर्वधनुष्मतां ॥ ६ ॥ धनंजयशरैर्व्याप्तंपितरंमेमहाव्रतं ॥ तंवीरशयनेवीरंशयानंपुरुषर्षभं ॥ ७ ॥ भीष्ममाधिरथिर्दृष्ट्वा
भरतानांमहाद्युतिः ॥ अवतीर्यरथादार्त्तोबाष्पव्याकुलिताक्षरं ॥ ८ ॥ अभिवाद्यांजलिंबध्वावंदमानोभ्यभाषत ॥ कर्णोहमस्मिभद्रंतेवदमामभिभारत ॥
॥ ९ ॥ पुण्ययाक्षेम्ययावाचाचक्षुषाचावलोकय ॥ ननूनंसुकृतस्येहफलंकश्चित्समश्नुते॥ १० ॥ यत्रधर्मपरोवृद्धःशेतेभूविभवानिह ॥ कोशसंचयनेमंत्रेव्यू
हेप्रहरणेषुच॥ ११ ॥ नाहमन्यंप्रपश्यामिकुरूणांकुरुपुंगव ॥ बुद्ध्याविशुद्धयायुक्तोयःकुरूंस्तारयेद्भयात् ॥ १२ ॥ योधांस्तुबहुधाहत्वापितृलोकंगमिष्यति॥
अद्यप्रभृतिसंक्रुद्धाव्याघ्राइवमृगक्षयं॥ १३ ॥ पांडवाभरतश्रेष्ठकरिष्यंतिकुरुक्षयं॥ अद्यगांडीवघोषस्यवीर्यज्ञाःसव्यसाचिनः ॥ १४ ॥ कुरवःसंत्रसिष्यंति
वज्रपाणेरिवासुराः ॥ अद्यगांडीवमुक्तानामशनीनामिवस्वनः ॥ १५ ॥ त्रासयिष्यतिबाणानांकुरूनन्यांश्चपार्थिवान् ॥ समिद्धोग्निर्यथावीरमहाज्वालोद्रु
मान्दहेत् ॥ १६ ॥ धार्त्तराष्ट्रान्प्रधक्ष्यंतितथाबाणाःकिरीटिनः॥ येनयेनप्रसरतोवाय्वग्नीसहितौवने ॥ १७ ॥ तेनतेनप्रदहतोभूरिगुल्मतृणद्रुमान् ॥ यादृशो
ग्निःसमुद्भूतस्तादृक्पार्थोनसंशयः॥ १८ ॥ यथावायुर्नरव्याघ्रतथाकृष्णोनसंशयः॥ नदतःपांचजन्यस्यरसतोगांडिवस्यच ॥ १९ ॥ श्रुत्वासर्वाणिसैन्यानि
त्रासंयास्यंतिभारत॥ कपिध्वजस्योत्पततोरथस्यामित्रकर्षिणः॥ २०॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ रसतःशब्दंकुर्वतः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ अमानुषैर्निवातकवचादिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ तस्येति ॥ १ ॥ २ ॥

शब्दंसोढुंनशक्ष्यंतित्वामृतेवीरपार्थिवाः ॥ कोन्यर्जुनंयोधयितुंत्वदन्यःपार्थिवोर्हति ॥ २१ ॥ यस्यदिव्यानिकर्माणिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ अमानुषैश्चसंग्राम
स्त्र्यंबकेणमहात्मना ॥ २२ ॥ तस्माच्चैववरंप्रापोदुष्प्रापमकृतात्मभिः ॥ कोन्यःशक्तोरणेजेतुंपूर्वंयोनजितस्त्वया ॥ २३ ॥ जितोयेनरणेरामोभवतावीर्यशा
लिना ॥ क्षत्रियांतकरोघोरोदेवदानवदर्पहा ॥ २४ ॥ तमद्याहंपांडवंयुद्धशौंडमनुज्ञातस्त्वाच्युतकृपेण ॥ तमयाहंपांडवंयुद्धशौंडमनुमान्यमाणोभवताचानुशिष्टः ॥ आशीविषंदृष्टिहरंसुघोरंशूरंशक्ष्याम्यस्त्रब
लान्निहंतुं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णवाक्येतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्यला
लप्यमानस्यकुरुवृद्धःपितामहः ॥ देशकालोचितंवाक्यमब्रवीत्प्रीतमानसः ॥ १ ॥ समुद्रइवसिंधूनांज्योतिषामिवभास्करः ॥ सत्यस्यचयथासंतोबीजानामि
वचोर्वरा ॥ २ ॥ पर्जन्यइवभूतानांप्रतिष्ठासुहृदांभव ॥ बांधवास्त्वानुजीवंतुसहस्राक्षमिवामराः ॥ ३ ॥ मानहाभवशत्रूणांमित्राणांनंदिवर्धनः ॥ कौरवाणां
भवगतिर्यथाविष्णुर्दिवौकसां ॥ ४ ॥ स्वबाहुबलवीर्येणधार्त्तराष्ट्रजयैषिणा ॥ कर्णराजपुरंगत्वाकांबोजानिर्जितास्त्वया ॥ ५ ॥ गिरिव्रजगताश्चापिनग्नजित्प्र
मुखान्नृपाः ॥ अंबष्ठाश्चविदेहाश्चगांधाराश्चजितास्त्वया ॥ ६ ॥ हिमवद्दुर्गनिलयाःकिरातारणकर्कशाः ॥ दुर्योधनस्यवशगास्त्वयाकर्णपुराकृताः ॥ ७ ॥ उत्क
लामेकलाःपौंड्राःकलिंगांध्राश्चसंयुगे ॥ निषादाश्चत्रिगर्त्ताश्चबाल्हीकाश्चजितास्त्वया ॥ ८ ॥ तत्रतत्रचसंग्रामेदुर्योधनहितैषिणा ॥ बहवश्चजिताःकर्णत्वया
वीरामहौजसा ॥ ९ ॥ यथादुर्योधनस्तातसज्ञातिकुलबांधवः ॥ तथात्वमपिसर्वेषांकौरवाणांगतिर्भव ॥ १० ॥ शिवेनाभिवदामित्वांगच्छयुध्यस्वशत्रुभिः ॥
अनुशाधिकुरून्संख्येधत्स्वदुर्योधनेजयं ॥ ११ ॥ भवान्पौत्रसमोस्माकंयथादुर्योधनस्तथा ॥ तवापिधर्मतःसर्वेयथातस्यवयंतथा ॥ १२ ॥ यौनात्संबंधका
ल्लोकेविशिष्टंसंगतंसतां ॥ सद्भिःसहनरश्रेष्ठप्रवदंतिमनीषिणः ॥ १३ ॥ ससत्यसंगतोभूत्वाममेदमितिनिश्चितः ॥ कुरूणांपालयबलंयथादुर्योधनस्तथा ॥ १४ ॥
निशम्यवचनंतस्यचरणावभिवाद्यच ॥ ययौवैकर्त्तनःकर्णःसमीपंसर्वधन्विनां ॥ १५ ॥ सोभिवीक्ष्यनरौघाणांस्थानमप्रतिमंमहत् ॥ व्यूढप्रहरणोरस्कंसैन्यं
तत्समबृंहयत् ॥ १६ ॥ हृषिताःकुरवःसर्वेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ उपागतंमहाबाहुंसर्वानीकपुरःसरं ॥ १७ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ रथस्थमिति ॥ १ ॥ २ ॥ अर्थपतिःप्रधानस्वामी ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ नेताकर्णधारः ॥

कर्णंदृष्ट्वामहात्मानंयुद्धायसमुपस्थितं ॥ क्ष्वेडितास्फोटितरवैःसिंहनादरवैरपि ॥ धनुःशब्दैश्चविविधैःकुरवःसमपूजयन् ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोण
पर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णाश्वासेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच रथस्थंपुरुषव्याघ्रंदृष्ट्वाकर्णमवस्थितं ॥ हृष्टोदुर्योध
नोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ सनाथमिवमन्येहंभवतापालितंबलं ॥ अत्रकिंनुसमर्थंयद्धितंतत्संप्रधार्यतां ॥ २ ॥ कर्णउवाच ब्रूहिनःपुरुषव्याघ्रत्वंहि
प्राज्ञतमोनृप ॥ यथाचार्थपतिःकृत्यंपश्यतेनतथेतरः ॥ ३ ॥ तेस्मसर्वेतववचःश्रोतुकामानरेश्वर ॥ नान्याय्यंहिभवान्वाक्यंब्रूयादितिमतिर्मम ॥ ४ ॥ दुर्यो
धनउवाच भीष्मःसेनाप्रणेतासीद्वयसाविक्रमेणच ॥ श्रुतेनचोपसंपन्नःसर्वैर्योधगणैस्तथा ॥ ५ ॥ तेनातियशसाकर्णघ्नताशत्रुगणान्मम ॥ सुयुद्धेनदशा
हानिपालिताःस्मोमहात्मना ॥ ६ ॥ तस्मिन्नसुकरंकर्मकृतवत्यास्थितेदिवं ॥ कंनुसेनाप्रणेतारंमन्यसेतदनंतरं ॥ ७ ॥ नविनानायकंसेनामुहूर्त्तमपितिष्ठ
ति ॥ आहवेष्वाहवश्रेष्ठनेतृहीनेवनौर्जले ॥ ८ ॥ यथाह्यकर्णधारानौरथश्चासारथिर्यथा ॥ द्रवेद्यथेष्टंतद्वत्स्यादृतेसेनापतिंबलं ॥ ९ ॥ अदेशिकोयथासार्थःस
र्वःकृच्छ्रंसमृच्छति ॥ अनायकातथासेनासर्वान्दोषान्समर्छति ॥ १० ॥ सभवान्वीक्ष्यसर्वेषुमामकेषुमहात्मसु ॥ पश्यसेनापतिंयुक्तमनुशांतनवादिह ॥ ११ ॥
यंहिसेनाप्रणेतारंभवान्वक्ष्यतिसंयुगे ॥ तंवयंसहिताःसर्वेकरिष्यामोनसंशयः ॥ १२ ॥ कर्णउवाच सर्वएवमहात्मानइमेपुरुषसत्तमाः ॥ सेनापतित्व
मर्हंतिनात्रकार्याविचारणा ॥ १३ ॥ कुलसंहननज्ञानैर्बलविक्रमबुद्धिभिः ॥ युक्ताःश्रुतज्ञाधीमंतआहवेष्वनिवर्त्तिनः ॥ १४ ॥ युगपन्नतुतेशक्याःकर्त्तुंसर्वेपु
रःसराः ॥ एकएवतुकर्त्तव्योयस्मिन्वैशेषिकागुणाः ॥ १५ ॥ अन्योन्यस्पर्धिनांत्वेषांयद्येकंयंकरिष्यसि ॥ शेषाविमनसोव्यक्तंनयोत्स्यंतिहितास्तव ॥ १६ ॥
अयंचसर्वयोधानामाचार्यःस्थविरोगुरुः ॥ युक्तःसेनापतिःकर्त्तुंद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ १७ ॥ कोहितिष्ठतिदुर्धर्षेद्रोणेशस्त्रभृतांवरे ॥ सेनापतिःस्यादन्योस्मा
च्छुक्रांगिरसदर्शनात् ॥ १८ ॥ नचसोप्यस्तितेयोधःसर्वराजसुभारत ॥ द्रोणंयःसमरेयांतमनुयास्यतिसंयुगे ॥ १९ ॥ एषसेनाप्रणेतॄणामेषशस्त्रभृतामपि ॥
एषबुद्धिमतांचैवश्रेष्ठोराजन्गुरुस्तव ॥ २० ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ अदेशिकोऽमेसररहितः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ संहननंशरीरं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ शुक्रांगिरसदर्शनात्शुक्रबृहस्पतितुल्यात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ कर्णस्येति॥१॥२॥३॥ भवान्नेत्रंनेतायेषांते ॥ ४ ॥५॥ धर्मेंद्रोयमः अंबुराट्वरुणः ॥६॥७॥८॥ पावकिःस्कंदः॥ ९॥१०॥

एवंदुर्योधनाचार्यमाशुसेनापतिंकुरु॥ जिगीषंतोसुरान्संख्येकार्त्तिकेयमिवामराः ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिकर्णवाक्ये
पंचमोऽध्यायः॥५॥ ॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच कर्णस्यवचनंश्रुत्वाराजादुर्योधनस्तदा॥ सेनामध्यगतंद्रोणमिदंवचनमब्रवीत्॥ १॥ दु
र्योधनउवाच वर्णश्रैष्ठ्यात्कुलोत्पत्त्याश्रुतेनवयसाधिया॥ वीर्याद्दाक्ष्यादधृष्यत्वादर्थज्ञानान्नयाज्जयात्॥२॥ तपसाचकृतज्ञत्वाद्वृद्धःसर्वगुणैरपि॥ युक्तो
भवत्समोगोप्ताराज्ञामन्योनविद्यते॥ ३॥ सभवान्पातुनःसर्वान्देवानिवशतक्रतुः॥ भवन्नेत्राःपरान्जेतुमिच्छामोद्विजसत्तम ॥ ४॥ रुद्राणामिवकापाली
वसूनामिवपावकः॥ कुबेरइवयक्षाणांमरुतामिववासवः॥५॥ वसिष्ठइवविप्राणांतेजसामिवभास्करः॥ पितॄणामिवधर्मेंद्रोयादसामिवचांबुराट् ॥ ६॥
नक्षत्राणामिवशशीदितिजानामिवोशनाः॥ श्रेष्ठःसेनाप्रणेतॄणांसनःसेनापतिर्भव ॥ ७ ॥ अक्षौहिण्योदशैकाचवशगाःसंतुतेनघ ॥ ताभिःशत्रून्प्रतिव्यू
ह्यजहींद्रोदानवानिव॥ ८॥ प्रयातुनोभवानग्रेदेवानामिवपावकिः॥ अनुयास्यामहेत्वाजौसौरभेयाइवर्षभं ॥ ९ ॥ उग्रधन्वामहेष्वासोदिव्यंविस्फारयन्
धनुः॥ अग्रेभवंत्वांतुदृष्ट्वानार्जुनःप्रहरिष्यति ॥ १० ॥ ध्रुवंयुधिष्ठिरंसंख्येसानुबंधंसबांधवं ॥ जेष्यामिपुरुषव्याघ्रभवान्सेनापतिर्यदि ॥ ११ ॥ संजयउ
वाच एवमुक्तेततोद्रोणंजयेत्यूचुर्नराधिपाः॥ सिंहनादेनमहताहर्षयंतस्तवात्मजं॥ १२ ॥ सैनिकाश्चमुदायुक्तावर्धयंतिद्विजोत्तमं ॥ दुर्योधनंपुरस्कृत्यप्रा
र्थयंतोमहद्यशः॥ दुर्योधनंततोराजन्द्रोणोवचनमब्रवीत्॥१३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणप्रोत्साहनेषष्ठोऽध्यायः॥६॥ ॥७॥
द्रोणउवाच वेदंषडंगंवेदाहमर्थविद्यांचमानवीं॥ त्रैयंबकमथेष्वस्त्रंशस्त्राणिविविधानिच ॥ १ ॥ येचाप्युक्तामयिगुणाभवद्भिर्जयकांक्षिभिः॥ चिकी
र्षुस्तानहंसर्वान्योधयिष्यामिपांडवान्॥ २॥ पार्षतंतुरणेराजन्नहनिष्येकथंचन॥ सहिसृष्टोवधार्थायममैवपुरुषर्षभः ॥ ३॥ योधयिष्यामिसैन्यानिनाशय
न्सर्वसोमकान्॥ नचमांपांडवायुद्धेयोधयिष्यंतिहर्षिताः॥ ४॥ संजयउवाच सएवमभ्यनुज्ञातश्चक्रेसेनापतिंततः॥ द्रोणंतवसुतोराजन्विधिदृष्टेनक
र्मणा॥ ५॥ अथाभिषिषिचुर्द्रोणंदुर्योधनमुखान्नृपाः॥ सैनापत्येयथास्कंदंपुराशक्रमुखाःसुराः॥ ६॥ ततोवादित्रघोषेणशंखानांचमहास्वनैः॥ प्रादुरासी
त्कृतेद्रोणेहर्षःसेनापतौतदा॥७॥

॥११॥१२॥१३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषष्ठोऽध्यायः॥६॥ ॥७॥ वेदमिति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥

॥ ८ ॥ सुभगानर्त्तितैः सौभाग्यवतीनृत्यैः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ आदित्यपथगः

ततःपुण्याहघोषेणस्वस्तिवादस्वनेनच ॥ संस्तवैर्गीतशब्दैश्चसूतमागधबंदिनां ॥ ८ ॥ जयशब्दैर्द्विजाग्र्याणांसुभगानर्त्तितैस्तथा ॥ सत्कृत्यविधिनाद्रोणंमेनि
रेपांडवान्जितान् ॥ ९ ॥ संजयउवाच सैनापत्यंतुसंप्राप्यभारद्वाजोमहारथः ॥ युयुत्सुर्व्यूह्यसैन्यानिप्रायात्तवसुतैःसह ॥ १० ॥ सैंधवश्चकलिंगश्च
विकर्णश्चतवात्मजः ॥ दक्षिणंपार्श्वमास्थायसमतिष्ठंतदंशिताः ॥ ११ ॥ प्रपक्षःशकुनिस्तेषांप्रवरैर्हयसादिभिः ॥ ययौगांधारकैःसार्धंविमलप्रासयोधिभिः ॥
॥ १२ ॥ कृपश्चकृतवर्माचचित्रसेनोविविंशतिः ॥ दुःशासनमुखायत्ताःसव्यंपक्षमपालयन् ॥ १३ ॥ तेषांप्रपक्षाःकांबोजाःसुदक्षिणपुरःसराः ॥ ययुरश्वैर्महावे
गैःशकाश्चयवनैःसह ॥ १४ ॥ मद्रास्त्रिगर्त्ताःसांबष्ठाःप्रतीच्योदीच्यमालवाः ॥ शिबयःशूरसेनाश्चशूद्राश्चमलदैःसह ॥ १५ ॥ सौवीराःकितवाःप्राच्यादाक्षिणात्या
श्चसर्वशः ॥ तवात्मजंपुरस्कृत्यसूतपुत्रस्यपृष्ठतः ॥ १६ ॥ हर्षयंतःस्वसैन्यानिययुस्तवसुतैःसह ॥ प्रवरःसर्वयोधानांबलेषुबलमादधत् ॥ १७ ॥ ययौवैकर्त्तनःक
र्णःप्रमुखेसर्वधन्विनां ॥ तस्यदीप्तोमहाकायःस्वान्यनीकानिहर्षयन् ॥ १८ ॥ हस्तिकक्ष्योमहाकेतुर्बभौसूर्यसमद्युतिः ॥ नभीष्मव्यसनंकश्चिद्दृष्ट्वाकर्णममन्य
त ॥ १९ ॥ विशोकाश्चाभवन्सर्वेराजानःकुरुभिःसह ॥ हृष्टाश्चबहवोयोधास्तत्राजल्पंतवेगतः ॥ २० ॥ नहिकर्णंरणेदृष्ट्वायुधिस्थास्यंतिपांडवाः ॥ कर्णोहिसमरे
शक्तोजेतुंदेवान्सवासवान् ॥ २१ ॥ किमुपांडुसुतान्युद्धेहीनवीर्यपराक्रमान् ॥ भीष्मेणतुरणेपार्थाःपालिताबाहुशालिना ॥ २२ ॥ तांस्तुकर्णःशरैस्तीक्ष्णैर्नाशयिष्य
तिसंयुगे ॥ एवंब्रुवंतस्तेन्योन्यंहृष्टरूपाविशांपते ॥ २३ ॥ राधेयंपूजयंतश्चप्रशंसंतश्चनिर्ययुः ॥ अस्माकंशकटव्यूहोद्रोणेनविहितोभवत् ॥ २४ ॥ परेषांक्रौंचएवा
सीद्व्यूहोराजन्महात्मनां ॥ प्रीयमाणेनविहितोधर्मराजेनभारत ॥ २५ ॥ व्यूहप्रमुखतस्तेषांतस्थतुःपुरुषर्षभौ ॥ वानरध्वजमुच्छ्रित्यविष्वक्सेनधनंजयौ ॥
॥ २६ ॥ ककुदंसर्वसैन्यानांधामसर्वधनुष्मतां ॥ आदित्यपथगःकेतुःपार्थस्यामिततेजसः ॥ २७ ॥ दीपयामासतत्सैन्यंकौरव्यस्यमहात्मनः ॥ यथाप्रज्वलि
तःसूर्योयुगांतेवैवसुंधरां ॥ २८ ॥ दीप्यन्दृश्येतहितथाकेतुःसर्वत्रधीमतः ॥ योधानामर्जुनःश्रेष्ठोगांडीवंधनुषांवरं ॥ २९ ॥ वासुदेवश्चभूतानांचक्राणांचसु
दर्शनं ॥ चत्वार्येतानितेजांसिवहन्श्वेतहयोरथः ॥ ३० ॥ परेषामग्रतस्तस्थौकालचक्रमिवोद्यतं ॥ एवंतौसुमहात्मानौबलसेनाग्रगावुभौ ॥ ३१ ॥ तावकानां
मुखेकर्णःपरेषांचधनंजयः ॥ ततोजयाभिसंरब्धौपरस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥

आकाशगः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ल्हादनंयोऽद्धुरानंदजननं ॥ ५४ ॥

अवेक्षेतांतदान्योन्यंसमरेकर्णपांडवौ ॥ ततःप्रयातेसहसाभारद्वाजेमहारथे ॥ ३३ ॥ आर्त्तनादेनघोरेणवसुधासमकंपत ॥ ततस्तुमुलमाकाशमावृणोत्सदिवा
करं ॥ ३४ ॥ वातोद्धूतंरजस्तीव्रंकौशेयनिकरोपमं ॥ ववर्षद्यौरनभ्रापिमांसास्थिरुधिराण्युत ॥ ३५ ॥ गृध्राःश्येनाबकाःकंकावायसाश्चसहस्रशः ॥ उपर्युपरि
सेनांतेतदापर्यपतन्नृप ॥ ३६ ॥ गोमायवश्चप्राक्रोशन्भयदान्दारुणान्रवान् ॥ अकार्षुरपसव्यंचबहुशःपृतनांतव ॥ ३७ ॥ चिखादिषंतोमांसानिपिपासंत
श्चशोणितं ॥ अपतद्दीप्यमानाचसनिर्घातासकंपना ॥ ३८ ॥ उल्काज्वलंतीसंग्रामेपुच्छेनावृत्त्यसर्वशः ॥ परिवेषोमहांश्चापिसविद्युत्स्तनयित्नुमान् ॥ ३९ ॥
भास्करस्याभवद्राजन्प्रयातेवाहिनीपतौ ॥ एतेचान्येचबहवःप्रादुरासन्सुदारुणाः ॥ ४० ॥ उत्पातायुधिवीराणांजीवितक्षयकारिणः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपरस्पर
वधैषिणां ॥ ४१ ॥ कुरुपांडवसैन्यानांशब्देनापूरयज्जगत् ॥ तेत्वन्योन्यंसुसंरब्धाःपांडवाःकौरवैःसह ॥ ४२ ॥ अभ्यघ्नन्निशितैःशस्त्रैर्जयगृद्धाःप्रहारिणः ॥
सपांडवानांमहतींमहेष्वासोमहाद्युतिः ॥ ४३ ॥ वेगेनाभ्यद्रवत्सेनांकिरन्शरशतैःशितैः ॥ द्रोणमभ्युद्यतंदृष्ट्वापांडवाःसहसृंजयैः ॥ ४४ ॥ प्रत्यगृह्णंस्तदाराज
ञ्छरवर्षैःपृथक्पृथक् ॥ विक्षोभ्यमाणाद्रोणेनभिद्यमानामहाचमूः ॥ ४५ ॥ व्यशीर्यतसपांचालावातेनेवबलाहकाः ॥ बहूनीहविकुर्वाणोदिव्यान्यस्त्राणिसं
युगे ॥ ४६ ॥ अपीडयत्क्षणेनैवद्रोणःपांडवसृंजयान् ॥ तेवध्यमानाद्रोणेनवासवेनेवदानवाः ॥ ४७ ॥ पंचालाःसमकंपंतधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ ततोदिव्यास्त्रवि
च्छूरोयाज्ञसेनिर्महारथः ॥ ४८ ॥ अभिनच्छरवर्षेणद्रोणानीकमनेकधा ॥ द्रोणस्यशरवर्षाणिशरवर्षेणपार्षतः ॥ ४९ ॥ सन्निवार्यततःसर्वान्कुरूनप्यव
धीद्बली ॥ संयम्यतुततोद्रोणःसमवस्थाप्यचाहवे ॥ ५० ॥ स्वमनीकंमहेष्वासःपार्षतंसमुपाद्रवत् ॥ सबाणवर्षंसुमहदसृजत्पार्षतंप्रति ॥ ५१ ॥ मघवान्सम
भिक्रुद्धःसहसादानवानिव ॥ तेकंप्यमानाद्रोणेनबाणैःपांडवसृंजयाः ॥ ५२ ॥ पुनःपुनरभज्यंतसिंहेनेवेतरेमृगाः ॥ तथापर्यचरद्द्रोणःपांडवानांबलेबली ॥
अलातचक्रवद्राजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५३ ॥ खचरनगरकल्पंकल्पितंशास्त्रदृष्ट्याचलदनिलपताकंल्हादनंवल्गिताश्वं ॥ स्फटिकविमलकेतुंत्रासनंशात्रवा
णांरथवरमधिरूढःसंजहारारिसेनां ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणपराक्रमेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच तथाद्रोणमभिघ्नंतंसाश्वसूतरथद्विपान् ॥ व्यथिताःपांडवादृष्ट्वानचैनंपर्यवारयन् ॥ १ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटी०सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ तथेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भीमःशब्दइतिसंबंधः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

ततोयुधिष्ठिरोराजाधृष्टद्युम्नधनंजयौ ॥ अब्रवीत्सर्वतोयत्तैःकुंभयोनिर्निवार्यतां ॥ २ ॥ तत्रैनमर्जुनश्चैवपार्षतश्चसहानुगः ॥ प्रत्यगृण्हात्ततःसर्वेसमापेतुर्महा
रथाः ॥ ३ ॥ केकयाभीमसेनश्चसौभद्रोथघटोत्कचः ॥ युधिष्ठिरोयमौमत्स्याद्द्रुपदस्यात्मजास्तथा ॥ ४ ॥ द्रौपदेयाश्चसंहृष्टाधृष्टकेतुःससात्यकिः ॥ चेकितान
श्चसंक्रुद्धोयुयुत्सुश्चमहारथः ॥ ५ ॥ येचान्येपार्थिवाराजन्पांडवस्यानुयायिनः ॥ कुलवीर्यानुरूपाणिचक्रुःकर्माण्यनेकशः ॥ ६ ॥ संरक्ष्यमाणांतांदृष्ट्वापांडवै
र्वाहिनींरणे ॥ व्यावृत्यचक्षुषीकोपाद्भारद्वाजोन्ववैक्षत ॥ ७ ॥ सतीव्रंकोपमास्थायरथेसमरदुर्जयः ॥ व्यधमत्पांडवानीकमभ्राणीवसदागतिः ॥ ८ ॥ रथान
श्वान्नरान्नागानभिधावन्नितस्ततः ॥ चचारोन्मत्तवद्द्रोणोवृद्धोपितरुणोयथा ॥ ९ ॥ तस्यशोणितदिग्धांगाःशोणास्तेवातरंहसः ॥ आजानेयाहयाराजन्नवि
श्रांताध्रुवंययुः ॥ १० ॥ तमंतकमिवक्रुद्धमापतंतंयतव्रतं ॥ दृष्ट्वासंप्राद्रवन्योधाःपांडवस्यततस्ततः ॥ ११ ॥ तेषांप्राद्रवतांभीमःपुनरावर्त्ततामपि ॥ पश्यतांति
ष्ठतांचासीच्छब्दःपरमदारुणः ॥ १२ ॥ शूराणांहर्षजननोभीरूणांभयवर्धनः ॥ द्यावापृथिव्योर्विवरंपूरयामाससर्वतः ॥ १३ ॥ ततःपुनरपिद्रोणोनामविश्रा
वयन्युधि ॥ अकरोद्रौद्रमात्मानंकिरञ्छरशतैःपरान् ॥ १४ ॥ सतथातेष्वनीकेषुपांडुपुत्रस्यमारिष ॥ कालवद्व्यचरद्द्रोणोयुवेवस्थविरोबली ॥ १५ ॥ उत्कृत्यच
शिरांस्युग्रान्बाहूनपिसुभूषणान् ॥ कृत्वाशून्यान्रथोपस्थानुदक्रोशन्महारथान् ॥ १६ ॥ तस्यहर्षप्रणादेनबाणवेगेनवाविभो ॥ प्राकंपंतरणेयोधागावःशी
तार्दिताइव ॥ १७ ॥ द्रोणस्यरथघोषेणमौर्वीनिष्पेषणेनच ॥ धनुःशब्देनचाकाशेशब्दःसमभवन्महान् ॥ १८ ॥ अथास्यधनुषोबाणानिश्चरंतःसहस्रशः ॥
व्याप्यसर्वादिशःपेतुर्नागाश्वरथपत्तिषु ॥ १९ ॥ तंकार्मुकमहावेगमस्त्रज्वलितपावकं ॥ द्रोणमासादयांचक्रुःपंचालाःपांडवैःसह ॥ २० ॥ तान्सकुंजरपत्त्यश्वान्
प्राहिणोद्यमसादनं ॥ चक्रेऽचिरेणचद्रोणोमहींशोणितकर्दमां ॥ २१ ॥ तन्वतापरमास्त्राणिशरान्सततमस्यता ॥ द्रोणेनविहितंदिक्षुशरजालमदृश्यत ॥ २२ ॥
पदातिषुरथाश्वेषुवारणेषुचसर्वशः ॥ तस्यविद्युदिवाभ्रेषुचरन्केतुरदृश्यत ॥ २३ ॥ सकेकयानांप्रवरांश्चपंचपंचालराजंचशरैःप्रमथ्य ॥ युधिष्ठिरानीकमदीन
सत्वोद्रोणोभ्ययात्कार्मुकबाणपाणिः ॥ २४ ॥ तंभीमसेनश्चधनंजयश्चशिनेश्चनप्ताद्रुपदात्मजश्च ॥ शैब्यात्मजःकाशिपतिःशिबिश्चदृष्ट्वानदंतोव्यकिरञ्छ
रौघैः ॥ २५ ॥ तेषामथद्रोणधनुर्विमुक्ताःपतत्रिणःकांचनचित्रपुंखाः ॥ भित्वाशरीराणिगजाश्वयूनांजग्मुर्महींशोणितदिग्धवाजाः ॥ २६ ॥

॥६॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ किंकुर्वाणमिति ॥ १ ॥

सायोधसंघैश्चरथैश्चभूमिःशरैर्विभिन्नैर्गजवाजिभिश्च ॥ प्रच्छाद्यमानापतितैर्बभूवसमावृताद्यौरिवकालमेघैः ॥ २७ ॥ शैनेयभीमार्जुनवाहिनीशंसौभद्र
पांचालसकाशिराजं ॥ अन्यांश्चवीरान्समरेममर्दद्रोणःसुतानांतवभूतिकामः ॥ २८ ॥ एतानिचान्यानिचकौरवेंद्रकर्माणिकृत्वासमरेमहात्मा ॥ प्रताप्यलो
कानिवकालसूर्योद्रोणोगतःस्वर्गमितोहिराजन् ॥ २९ ॥ एवंरुक्मरथःशूरोहत्वाशतसहस्रशः ॥ पांडवानांरणेयोधान्पार्षतेननिपातितः ॥ ३० ॥ अक्षौहिणी
मभ्यधिकांशूराणामनिवर्तिनां ॥ निहत्यपश्चाद्धृतिमानगच्छत्परमांगतिं ॥ ३१ ॥ पांडवैःसहपंचालैरशिवैःक्रूरकर्मभिः ॥ हतोरुक्मरथोराजन्कृत्वाकर्मसु
दुष्करं ॥ ३२ ॥ ततोनिनादोभूतानामाकाशेसमजायत ॥ सैन्यानांचततोराजन्नाचार्येनिहतेयुधि ॥ ३३ ॥ द्यांधरांखंदिशोवापिप्रदिशश्चानुनादयन् ॥ अ
होधिगितिभूतानांशब्दःसमभवद्भृशं ॥ ३४ ॥ देवताःपितरश्चैवपूर्वेयेचास्यबांधवाः ॥ ददृशुर्निहतंतत्रभारद्वाजंमहारथं ॥ ३५ ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वासिंहना
दान्प्रचक्रिरे ॥ सिंहनादेनमहतासमकंपतमेदिनी ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणवधश्रवणेअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥
धृतराष्ट्रउवाच किंकुर्वाणंरणेद्रोणंजघ्नुःपांडवसृंजयाः ॥ तथानिपुणमस्त्रेषुसर्वशस्त्रभृतामपि ॥ १ ॥ रथभंगोबभूवास्यधनुर्वाशीर्यतास्यतः ॥ प्रमत्तोवा
भवद्द्रोणस्ततोमृत्युमुपेयिवान् ॥ २ ॥ कथंनुपार्षतस्तातशत्रुभिर्दुष्प्रधर्षणं ॥ किरंतमिषुसंघातान्रुक्मपुंखाननेकशः ॥ ३ ॥ क्षिप्रहस्तंद्विजश्रेष्ठंकृतिनंचित्र
योधिनं ॥ दूरेषुपातिनंदांतमस्त्रयुद्धेषुपारगं ॥ ४ ॥ पांचालपुत्रोन्यवधीद्दिव्यास्त्रधरमच्युतं ॥ कुर्वाणंदारुणंकर्मरणेयत्तंमहारथं ॥ ५ ॥ व्यक्तंहिदैवंबलवत्पौरु
षादितिमेमतिः ॥ यद्द्रोणोनिहतःशूरःपार्षतेनमहात्मना ॥ ६ ॥ अस्त्रंचतुर्विधंवीरेयस्मिन्नासीत्प्रतिष्ठितं ॥ तमिष्वस्त्रधराचार्यंद्रोणंशंससिमेहतं ॥ ७ ॥ श्रुत्वा
हतंरुक्मरथंवैयाघ्रपरिवारितं ॥ जातरूपपरिष्कारंनाद्यशोकमुपाददे ॥ ८ ॥ ननूनंपरदुःखेनम्रियतेकोपिसंजय ॥ यत्रद्रोणमहंश्रुत्वाहतंजीवामिमंदधीः ॥
॥ ९ ॥ दैवमेवपरंमन्येनन्वनर्थंहिपौरुषं ॥ अश्मसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥ १० ॥ यच्छ्रुत्वानिहतंद्रोणंशतधानविदीर्यते ॥ ब्राह्मेदैवेतथेष्वस्त्रेयमुपासन्गु
णार्थिनः ॥ ११ ॥ ब्राह्मणाराजपुत्राश्चसकथंमृत्युनाहृतः ॥ शोषणंसागरस्येवमेरोरिवविसर्पणं ॥ १२ ॥

अस्यतःशरानितिशेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ इष्वस्त्रधराचार्यंधनुर्धराचार्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अश्मसारोलोहं ॥ १० ॥ विसर्पणंक्षेपणं ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ बलिनस्तेजस्विनः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ महामात्रंप्रधानं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ पांचाल्यप्रग्रहः पांचाल्यःप्रग्रहोबंधनरज्जुर्यस्य ॥ २५ ॥

पतनंभास्करस्येवनमृष्येद्रोणपातनं ॥ दुष्टानांप्रतिषेद्धासीद्धार्मिकाणांचरक्षिता ॥ १३॥ योऽहासीत्कृपणस्यार्थेप्राणानपिपरंतपः ॥ मंदानांममपुत्राणांज
याशायस्यविक्रमे ॥ १४ ॥ बृहस्पत्युशनस्तुल्योबुद्ध्यासनिहतःकथं ॥ तेचशोणाबृहंतोश्वाश्छन्नाजालैर्हिरणमयैः ॥ १५ ॥ रथेवातजवायुक्ताःसर्वशस्त्रातिगा
रणे ॥ बलिनोह्रेषिणोदांताःसैंधवाःसाधुवाहिनः ॥ १६ ॥ दृढाःसंग्राममध्येषुकच्चिदासन्नविक्कलाः ॥ करिणांबृंहतांयुद्धेशंखदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ १७॥ ज्याक्षे
पशरवर्षाणांशस्त्राणांचसहिष्णवः ॥ आशंसंतःपरान्जेतुंजितश्वासाजितव्यथाः ॥ १८ ॥ हयाःपराजिताःशीघ्राभारद्वाजरथोद्वहाः ॥ तेस्मरुक्मरथेयुक्तानर
वीरसमाहताः ॥ १९ ॥ कथंनाभ्यतरंस्तातपांडवानामनीकिनीं ॥ जातरूपपरिष्कारमास्थायरथमुत्तमं ॥ २० ॥ भारद्वाजःकिमकरोद्युधिसत्यपराक्रमः ॥ वि
द्यांयस्योपजीवंतिसर्वलोकधनुर्धराः ॥ २१ ॥ ससत्यसंधोबलवान्द्रोणःकिमकरोद्युधि ॥ दिविशक्रमिवश्रेष्ठंमहामात्रंधनुर्भृतां ॥ २२ ॥ केनुतंरौद्रकर्माणंयुद्धे
प्रत्युद्ययूरथाः ॥ ननुरुक्मरथंदृष्ट्वाप्राद्रवंतिस्मपांडवाः ॥ २३ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणंरणेतस्मिन्महाबलं ॥ उताहोसर्वसैन्येनधर्मराजःसहानुजः ॥ २४ ॥ पां
चाल्यप्रग्रहोद्रोणंसर्वतःसमवारयत् ॥ नूनमावारयत्पार्थोरथिनोन्यानजिह्मगैः ॥ २५ ॥ ततोद्रोणंसमारोहत्पार्षतःपापकर्मकृत् ॥ नह्यहंपरिपश्यामिवधेकंच
नशुष्मिणः ॥ २६ ॥ धृष्टद्युम्नादृतेरौद्रात्पाल्यमानात्किरीटिना ॥ तैर्वृतःसर्वतःशूरःपांचाल्यापसदस्ततः ॥ २७॥ केकयैश्चेदिकारूषैर्मत्स्यैरन्यैश्चभूमिपैः ॥ व्याकु
लीकृतमाचार्यंपिपीलैरुरगंयथा ॥ २८ ॥ कर्मण्यसुकरेसक्तंजघानेतिमतिर्मम ॥ योधीत्यचतुरोवेदान्सांगानाख्यानपंचमान् ॥ २९ ॥ ब्राह्मणानांप्रतिष्ठासी
त्स्रोतसामिवसागरः ॥ क्षत्रंचब्रह्मचैवेहयोऽभ्यतिष्ठत्परंतपः ॥ ३० ॥ सकथंब्राह्मणोवृद्धःशस्त्रेणवधमाप्तवान् ॥ अमर्षिणामर्षितवान्क्लिश्यमानान्सदामया
॥ ३१ ॥ अनर्हमाणान्कौंतेयान्कर्मणस्तस्यतत्फलं ॥ यस्यकर्मानुजीवंतिलोकेसर्वधनुर्भृतः ॥ ३२ ॥ ससत्यसंधःसुकृतीश्रीकामैर्निहतःकथं ॥ दिविशक्रइव
श्रेष्ठोमहासत्वोमहाबलः ॥ ३३ ॥ सकथंनिहतःपार्थैःक्षुद्रमत्स्यैर्यथातिमिः ॥ क्षिप्रहस्तश्चबलवान्दृढधन्वारिमर्दनः ॥ ३४ ॥ नयस्यविजयाकांक्षीविषयंप्रा
प्यजीवति ॥ यंद्वौनजहतःशब्दौजीवमानंकदाचन ॥ ३५ ॥ ब्राह्मश्चवेदकामानांज्याघोषश्चधनुष्मतां ॥ अदीनंपुरुषव्याघ्रंह्रीमंतमपराजितं ॥ ३६ ॥

शुष्मिणस्तेजस्विनः ॥ २६ ॥ अपसदोधमः ॥ २७ ॥ २८ ॥ आख्यानंपुराणभारतादि ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ एतदिति ॥ १ ॥

नाहंमृष्येहतंद्रोणंसिंहद्विरदविक्रमं ॥ कथंसंजयदुर्धर्षमनाधृष्ययशोबलं ॥ ३७ ॥ पश्यतांपुरुषेंद्राणांसमरेपार्षतोवधीत् ॥ केपुरस्ताद्युध्यंतरक्षंतोद्रोणमंति
कात् ॥ ३८ ॥ केनुपश्चाद्वर्त्तंतगच्छतोदुर्गमांगतिं ॥ केऽरक्षन्दक्षिणंचक्रंसव्यंकेचमहात्मनः ॥ ३९ ॥ पुरस्तात्केचवीरस्ययुध्यमानस्यसंयुगे ॥ केचतस्मिंस्त
नूस्त्यक्त्वाप्रतीपंमृत्युमाव्रजन् ॥ ४० ॥ द्रोणस्यसमरेवीराःकेकुर्वंतपरांधृतिं ॥ कच्चिन्नैनंभयान्मंदाःक्षत्रियाव्यजहन्रणे ॥ ४१ ॥ रक्षितारस्ततःशून्येकच्चित्तै
र्नहतःपरैः ॥ नसपृष्ठमरेस्त्रासाद्रणेशौर्यात्प्रदर्शयेत् ॥ ४२ ॥ परामप्यापदंप्राप्यसकथंनिहतःपरैः ॥ एतदार्येणकर्त्तव्यंकृच्छ्रास्वापत्सुसंजय ॥ ४३ ॥ पराक्रमेद्य
थाशक्त्यातच्चतस्मिन्प्रतिष्ठितं ॥ मुह्यतेमेमनस्तातकथातावन्निवार्यतां ॥ ४४ ॥ भूयस्तुलब्धसंज्ञंत्वांपरिपृच्छामिसंजय ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोण
पर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रशोकेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ वैशंपायनउवाच एतत्पृष्ट्वासूतपुत्रंहृच्छोकेनार्दितोभृशं ॥ जये
निराशःपुत्राणांधृतराष्ट्रोपतत्क्षितौ ॥ १ ॥ तंविसंज्ञंनिपतितंसिषिचुःपरिचारिकाः ॥ जलेनात्यर्थशीतेनवीजंत्यःपुण्यगंधिना ॥ २ ॥ पतितंचैनमालोक्यसमं
ताद्भरतस्त्रियः ॥ परिवव्रुर्महाराजमस्पृशंश्चैवपाणिभिः ॥ ३ ॥ उत्थाप्यचैनंशनकैराजानंपृथिवीतलात् ॥ आसनंप्रापयामासुर्बाष्पकंठ्योवराननाः ॥ ४ ॥ आ
सनंप्राप्यराजातुमूर्छयाभिपरिप्लुतः ॥ निश्चेष्टोतिष्ठततदावीज्यमानःसमंततः ॥ ५ ॥ सलब्ध्वाशनकैःसंज्ञांवेपमानोमहीपतिः ॥ पुनर्गावल्गणिंसूतंपर्यपृच्छ
द्यथातथं ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यःसउद्यन्निवादित्योज्योतिषाप्रणुदंस्तमः ॥ अजातशत्रुमायांतंकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ७ ॥ प्रभिन्नमिवमातंगंयथा
क्रुद्धंतरस्विनं ॥ प्रसन्नवदनंदृष्ट्वाप्रतिद्विरदगामिनं ॥ ८ ॥ वासितासंगमेयद्वदजय्यंप्रतियूथपैः ॥ निजघानरणेवीरान्वीरःपुरुषसत्तमः ॥ ९ ॥ योह्येकोहिमहा
वीर्योनिर्दहेद्घोरचक्षुषा ॥ कृत्स्नंदुर्योधनबलंधृतिमान्सत्यसंगरः ॥ १० ॥ चक्षुर्हणंजयेसक्तमिष्वासधरमच्युतं ॥ दांतंबहुमतंलोकेकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ११ ॥
केदुष्प्रधर्षंराजानमिष्वासधरमच्युतं ॥ समासेदुर्नरव्याघ्रंकौंतेयंतत्रमामकाः ॥ १२ ॥ तरसैवाभिपद्याथयोवैद्रोणमुपाद्रवत् ॥ यःकरोतिमहत्कर्मशत्रूणांवै
महाबलः ॥ महाकायोमहोत्साहोनागायुतसमोबले ॥ तंभीमसेनमायांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सःप्रसिद्धः तमजातशत्रुंआयांतंदृष्ट्वाद्रोणात्कःअवारयदित्यन्वयः सार्धश्लोकद्वयमेकंवाक्यं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

यदाअयात्यदाचदुर्योधनपुरोगमान्गार्ध्रपत्रैरभ्यषिंचत्तदावोमनःकीदृशमभूदितिषष्ठेनान्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

यदायाज्जलदप्रख्योरथःपरमवीर्यवान्॥ पर्जन्यइवबीभत्सुस्तुमुलामशनींस्सृजन्॥ १५॥ विसृजञ्छरजालानिवर्षाणिमघवानिव॥ अवस्फूर्जन्दिशःसर्वा
स्तलनेमिस्वनेनच॥ १६॥ चापविद्युत्प्रभोघोरोरथगुल्मबलाहकः॥ सनेमिघोषस्तनितःशरशब्दातिबंधुरः॥ १७॥ रोषनिर्जितजीमूतोमनोभिप्रायशीघ्रगः॥
मर्मातिगोबाणधरस्तुमुलःशोणितोदकैः॥ १८॥ संप्लावयन्दिशःसर्वामानवैरास्तरन्महीं॥ भीमनिःस्वनितोरौद्रोदुर्योधनपुरोगमान्॥ १९ ॥ युद्धेभ्यषिंचद्वि
जयोगार्ध्रपत्रैःशिलाशितैः॥ गांडीवंधारयन्धीमान्कीदृशंवोमनस्तदा॥ २०॥ इषुसंबाधमाकाशंकुर्वन्कपिवरध्वजः॥यदायात्कथमासीत्तुतदापार्थंसमीक्षतां
॥ २१ ॥ कच्चिद्गांडीवशब्देननप्रणश्यतिवैबलं ॥ यद्वःसभैरवंकुर्वन्नर्जुनोभृशमन्वयात् ॥ २२ ॥ कच्चिन्नापानुदत्प्राणानिषुभिर्वोधनंजयः ॥ वातोवेगादिवा
विध्यन्मेघान्शरगणैर्नृपान् ॥ २३ ॥ कोहिगांडीवधन्वानंरणेसोढुंनरोर्हति॥ यमुपश्रुत्यसेनाग्रेजनःसर्वोविदीर्यते ॥ २४ ॥ यत्सेनाःसमकंपंतयद्वीरानस्पृ
शद्भयं॥ केतत्रनाजहुर्द्रोणंकेक्षुद्राःप्राद्रवन्भयात् ॥ २५ ॥ केवातत्रतनूस्त्यक्त्वाप्रतीपंमृत्युमाव्रजन् ॥ अमानुषाणांजेतारंयुद्धेष्वपिधनंजयं ॥ २६ ॥ नच
वेगंसिताश्वस्यविसहिष्यंतिमामकाः॥ गांडीवस्यचनिर्घोषंप्रावृड्जलदनिःस्वनं॥ २७॥ विष्वक्सेनोयस्ययंतायस्ययोद्धाधनंजयः ॥ अशक्यःसरथोजेतुंम
न्येदेवासुरैरपि॥ २८॥ सुकुमारोयुवाशूरोदर्शनीयश्चपांडवः॥ मेधावीनिपुणोधीमान्युधिसत्यपराक्रमः ॥ २९॥ आरावंविपुलंकुर्वन्व्यथयन्सर्वसैनिका
न्॥ यदायान्नकुलोद्रोणंकेशूराःपर्यवारयन्॥ ३० ॥ आशीविषइवक्रुद्धःसहदेवोयदाभ्ययात् ॥ कदनंकरिष्यन्शत्रूणांतेजसादुर्जयोयुधि॥ ३१ ॥ आर्यव्रत
ममोघेषुंह्रीमंतमपराजितं॥ सहदेवंतमायांतंकेशूराःपर्यवारयन्॥ ३२ ॥ यस्तुसौवीरराजस्यप्रमथ्यमहतींचमूं ॥ आदत्तमहिषींभोजांकाम्यांसर्वांगशोभ
नां ॥ ३३॥ सत्यंधृतिश्चशौर्यंचब्रह्मचर्यंचकेवलं ॥ सर्वाणियुयुधानेस्मिन्नित्यानिपुरुषर्षभे ॥ ३४ ॥ बलिनंसत्यकर्माणमदीनमपराजितं ॥ वासुदेवसमं
युद्धेवासुदेवादनंतरं॥ ३५॥ धनंजयोपदेशेनश्रेष्ठमिष्वस्त्रकर्मणि ॥ पार्थेनसममस्त्रेषुकस्तंद्रोणादवारयत्॥ ३६ ॥ वृष्णीनांप्रवरंवीरंशूरंसर्वधनुष्मतां ॥ रा
मेणसममस्त्रेषुयशसाविक्रमेणच॥ ३७॥ सत्यंधृतिर्मतिःशौर्यंब्राह्मंचास्त्रमनुत्तमं॥ सात्वतेतानिसर्वाणित्रैलोक्यमिवकेशवे॥ ३८॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ युयुधानेसात्यकौ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सात्वतेसात्यकौ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

तमेवंगुणसंपन्नंदुर्वारमपिदैवतैः ॥ समासाद्यमहेष्वासंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ३९ ॥ पंचालेषूत्तमंवीरमुत्तमाभिजनप्रियं ॥ नित्यमुत्तमकर्माणमुत्तमौजस
माहवे ॥ ४० ॥ युक्तंधनंजयहितेममानर्थार्थमुत्थितं ॥ यमवैश्रवणादित्यमहेंद्रवरुणोपमं ॥ ४१ ॥ महारथंसमाख्यातंद्रोणायोद्यतमाहवे ॥ त्यजंतंतुमुलेप्राणा
न्केशूराःसमवारयन् ॥ ४२ ॥ एकोपसृत्यच्चेदिभ्यःपांडवान्यःसमाश्रितः ॥ धृष्टकेतुंसमायांतंद्रोणंकस्तंन्यवारयत् ॥ ४३ ॥ योवधीत्केतुमान्वीरोराजपुत्रंदुरा
सदं ॥ अपरांतगिरिद्वारेद्रोणात्कस्तंन्यवारयत् ॥ ४४ ॥ स्त्रीपुंसयोर्नरव्याघ्रोयःसवेद्गुणागुणान् ॥ शिखंडिनंयाज्ञसेनिमम्लानमनसंयुधि ॥ ४५ ॥ देवव्रतस्य
समरेहेतुंमृत्योर्महात्मनः ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ४६ ॥ यस्मिन्नभ्यधिकावीरेगुणाःसर्वेधनंजयात् ॥ यस्मिन्नस्त्राणिसत्यंचब्रह्मचर्यंच
सर्वदा ॥ ४७ ॥ वासुदेवसमंवीर्येधनंजयसमंबले ॥ तेजसादित्यसदृशंबृहस्पतिसमंमतौ ॥ ४८ ॥ अभिमन्युंमहात्मानंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ द्रोणायाभिमु
खंयांतंकेशूराःसमवारयन् ॥ ४९ ॥ तरुणस्तरुणप्रज्ञःसौभद्रःपरवीरहा ॥ यदाभ्यधावद्द्रोणंतदासीद्वोमनःकथं ॥ ५० ॥ द्रौपदेयानरव्याघ्राःसमुद्रमिवसिंध
वः ॥ यद्द्रोणमाद्रवन्संख्येकेशूरास्तान्न्यवारयन् ॥ ५१ ॥ एतेद्वादशवर्षाणिक्रीडामुत्सृज्यबालकाः ॥ अस्त्रार्थमवसन्भीष्मेबिभ्रतोव्रतमुत्तमं ॥ ५२ ॥ क्षत्रंज
यःक्षत्रदेवःक्षत्रवर्माचमानदः ॥ धृष्टद्युम्नात्मजावीराःकेतान्द्रोणादवारयन् ॥ ५३ ॥ शताद्विशिष्टंयंयुद्धेसममन्यंतवृष्णयः ॥ चेकितानंमहेष्वासंकस्तंद्रोणाद
वारयत् ॥ ५४ ॥ वार्धक्षेमिःकलिंगानांयःकन्यामाहरद्युधि ॥ अनाधृष्टिरदीनात्माकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ५५ ॥ भ्रातरःपंचकैकेयाधार्मिकाःसत्यविक्रमाः ॥
इंद्रगोपकसंकाशारक्तवर्मायुधध्वजाः ॥ ५६ ॥ मातृष्वसुःसुतावीराःपांडवानांजयार्थिनः ॥ तान्द्रोणंहंतुमायातान्केवीराःपर्यवारयन् ॥ ५७ ॥ यंयोधयंतो
राजानोनाजयन्वारणावते ॥ षण्मासानपिसंरब्धाजिघांसंतोयुधांपतिं ॥ ५८ ॥ धनुष्मतांवरंशूरंसत्यसंधंमहाबलं ॥ द्रोणात्कस्तंनरव्याघ्रंयुयुत्सुंपर्यवारयत् ॥
॥ ५९ ॥ यःपुत्रंकाशिराजस्यवाराणस्यांमहारथं ॥ समरेस्त्रीषुगृध्यंतंभल्लेनापाहरद्रथात् ॥ ६० ॥ धृष्टद्युम्नंमहेष्वासंपार्थानांमंत्रधारिणं ॥ युक्तंदुर्योधनानर्थेसृ
ष्टंद्रोणवधायच ॥ ६१ ॥ निर्दहंतंरणेयोधान्दारयंतंचसर्वतः ॥ द्रोणाभिमुखमायांतंकेशूराःपर्यवारयन् ॥ ६२ ॥ उत्संगइवसंवृद्धंद्रुपदस्यास्त्रवित्तमं ॥ शैखंडि
नंशस्त्रगुप्तंकेचद्रोणादवारयन् ॥ ६३ ॥ यइमांपृथिवींकृत्स्नांचर्मवत्समवेष्टयत् ॥ महतारथघोषेणमुख्यारिघ्नोमहारथः ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ स्थास्नुचारिषुस्थावरजंगमात्मकेषु समित्यस्यव्यवहितेनपश्यामइत्यनेनसंबंधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ इतिद्रो

दशाश्वमेधानाजन्हेस्वन्नपानामदक्षिणान् ॥ निरर्गलान्सर्वमेधान्पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ ६५ ॥ गंगास्रोतसियावत्यःसिकताअप्यशेषतः ॥ तावतीर्गाददौवीर
उशीनरसुतोध्वरे ॥ ६६ ॥ नपूर्वेनापरेचक्रुरिदंकेचनमानवाः ॥ इतीदंचुक्रुशुर्देवाःकृतेकर्मणिदुष्करे ॥ ६७ ॥ पश्यामस्त्रिषुलोकेषुनतंसंस्थास्नुचारिषु ॥ जातं
चापिजनिष्यंतंद्वितीयंचापिसांप्रतं ॥ ६८ ॥ अन्यमौशीनराच्छैब्याद्धुरोवोढारमित्युत ॥ गतिंयस्यनयास्यंतिमानुषालोकवासिनः ॥ ६९ ॥ तस्यनप्तारमा
यांतंशैब्यंकःसमवारयत् ॥ द्रोणायाभिमुखंयत्तंव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ७० ॥ विराटस्यरथानीकंमत्स्यस्यामित्रघातिनः ॥ प्रेप्संतंसमरेद्रोणंकेवीराःपर्यवार
यन् ॥ ७१ ॥ सद्योवृकोदराज्जातोमहाबलपराक्रमः ॥ मायावीराक्षसोवीरोयस्मान्ममहद्भयं ॥ ७२ ॥ पार्थानांजयकामंतंपुत्राणांममकंटकं ॥ घटोत्कचंम
हात्मानंकस्तंद्रोणादवारयत् ॥ ७३ ॥ एतेचान्येचबहवोयेषामर्थायसंजय ॥ त्यक्ताराःसंयुगेप्राणान्किंतेषामजितंयुधि ॥ ७४ ॥ येषांचपुरुषव्याघ्रःशार्ङ्गधन्वाव्य
पाश्रयः ॥ हितार्थीचापिपार्थानांकथंतेषांपराजयः ॥ ७५ ॥ लोकानांगुरुरत्यर्थंलोकनाथःसनातनः ॥ नारायणोरणेनाथोदिव्योदिव्यात्मकःप्रभुः ॥ ७६ ॥
यस्यदिव्यानिकर्माणिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ तान्यहंकिर्त्तयिष्यामिभक्त्यास्थैर्यार्थमात्मनः ॥ ७७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृत
राष्ट्रवाक्येदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच श्रृणुदिव्यानिकर्माणिवासुदेवस्यसंजय ॥ कृतवान्यानिगोविंदोयथानान्यः
पुमान्क्वचित् ॥ १ ॥ संवर्धतागोपकुलेबालेनैवमहात्मना ॥ विख्यापितंबलंबाह्वोस्त्रिषुलोकेषुसंजय ॥ २ ॥ उच्चैःश्रवस्तुल्यबलंवायुवेगसमंजवे ॥ जघानहयरा
जंतंयमुनावनवासिनं ॥ ३ ॥ दानवंघोरकर्माणंगवांमृत्युमिवोत्थितं ॥ वृषरूपधरंबाल्येभुजाभ्यांनिजघानह ॥ ४ ॥ प्रलंबंनरकंजंभंपीठंचापिमहासुरं ॥ मुरुं
चांतकसंकाशमवधीत्पुष्करेक्षणः ॥ ५ ॥ तथाकंसोमहातेजाजरासंधेनपालितः ॥ विक्रमेणैवकृष्णेनसगणःपातितोरणे ॥ ६ ॥ सुनामारणविक्रांतःसमग्रा
क्षौहिणीपतिः ॥ भोजराजस्यमध्यस्थोभ्राताकंसस्यवीर्यवान् ॥ ७ ॥ बलदेवद्वितीयेनकृष्णेनामित्रघातिना ॥ तरस्वीसमरेदग्धःससैन्यःशूरसेनराट् ॥ ८ ॥ दु
र्वासानामविप्रर्षिस्तथापरमकोपनः ॥ आराधितःसदारेणसचास्मैप्रददौवरान् ॥ ९ ॥

णपर्वणिटीकायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्रृण्विति ॥ १ ॥ २ ॥ हयराजंकेशिनं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ विक्रमेणैवअस्त्रंविना ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥ ११ ॥ परेणभीमेन ॥ १२. ॥ १३ ॥१४ ॥१५ ॥ १६ ॥१७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९॥३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥३४॥

तथागांधारराजस्यसुतांवीरःस्वयंवरे ॥ निर्जित्यपृथिवीपालानावहत्पुष्करेक्षणः ॥ १० ॥ अमृष्यमाणाराजानोयस्यजात्याहयाइव ॥ रथेवैवाहिकेयुक्ताःप्र
तोदेनकृतव्रणाः ॥ ११ ॥ जरासंधंमहाबाहुमुपायेनजनार्दनः ॥ परेणघातयामाससमग्राक्षौहिणीपतिं ॥ १२ ॥ चेदिराजंचविक्रांतंराजसेनापतिंबली ॥ अ
र्घेविवदमानंचजघानपशुवत्तदा ॥ १३ ॥ सौभंदैत्यपुरंखस्थंशाल्वगुप्तंदुरासदं ॥ समुद्रकुक्षौविक्रम्यपातयामासमाधवः ॥ १४ ॥ अंगान्वंगान्कलिंगांश्च
मागधान्काशिकोसलान् ॥ वात्स्यगार्ग्यकरूषांश्चपौंड्रांश्चाप्यजयद्रणे ॥ १५॥ आवंत्यान्दाक्षिणात्यांश्चपार्वतीयान्दशेरकान् ॥ काश्मोरकानौरसिकान्पिशा
चांश्चसमुद्गलान् ॥ १६॥ कांबोजान्वाटधानांश्चचोलान्पांड्यांश्चसंजय॥ त्रिगर्त्तान्मालवांश्चैवदरदांश्चसुदुर्जयान् ॥ १७॥ नानादिग्भ्यश्चसंप्राप्तान्खशांश्चैवश
कांस्तथा ॥ जितवान्पुंडरीकाक्षोयवनंचसहानुगं ॥ १८ ॥ प्रविश्यमकरावासंयादोगणनिषेवितं ॥ जिगायवरुणंसंख्येसलिलांतर्गतंपुरा ॥ १९ ॥ युधिपंचज
नंहत्वादैत्यंपातालवासिनं ॥ पांचजन्यंहृषीकेशोदिव्यंशंखमवाप्तवान् ॥ २० ॥ खांडवेपार्थसहितस्तोषयित्वाहुताशनं ॥ आग्नेयमस्त्रंदुर्धर्षंचक्रंलेभेमहाब
लः ॥ २१ ॥ वैनतेयंसमारुह्यत्रासयित्वामरावतीं ॥ महेंद्रभवनाद्वीरःपारिजातमुपानयत् ॥ २२ ॥ तच्चमर्षितवान्शक्रोजानंस्तस्यपराक्रमं ॥ राज्ञांचाप्यजि
तंकंचित्कृष्णेनेहनशुश्रुम ॥ २३ ॥ यच्चतन्महदाश्चर्यंसभायांममसंजय ॥ कृतवान्पुंडरीकाक्षःकस्तदन्यइहार्हति ॥ २४ ॥ यच्चभक्त्याप्रसन्नोहमद्राक्षंकृष्णमी
श्वरं ॥ तन्मेसुविदितंसर्वंप्रत्यक्षमिवचागमं ॥ २५ ॥ नांतोविक्रमयुक्तस्यबुद्ध्यायुक्तस्यवापुनः ॥ कर्मणांशक्यतेगंतुंहृषीकेशस्यसंजय ॥ २६ ॥ तथागदश्च
सांबश्चप्रद्युम्नोथविदूरथः ॥ अगावहोनिरुद्धश्चचारुदेष्णःससारणः ॥ २७ ॥ उल्मुकोनिशठश्चैवझिल्लीबभ्रुश्चवीर्यवान् ॥ पृथुश्चविपृथुश्चैवशमीकोथारिमे
जयः ॥ २८ ॥ एतेन्येबलवंतश्चवृष्णिवीराःप्रहारिणः ॥ कथंचित्पांडवानीकंश्रयेयुःसमरेस्थिताः ॥ २९ ॥ आहूतावृष्णिवीरेणकेशवेनमहात्मना ॥ ततःसंश
यितंसर्वंभवेदितिमतिर्मम ॥ ३० ॥ नागायुतबलोवीरःकैलासशिखरोपमः ॥ वनमालीहलीरामस्तत्रयत्रजनार्दनः ॥ ३१ ॥ यमाहुःसर्वपितरंवासुदेवंद्विजात
यः ॥ अपिवाह्येषपांडूनांयोत्स्यतेर्थायसंजय ॥ ३२ ॥ सयदातातसंनह्येत्पांडवार्थायसंजय ॥ नतदाप्रतिसंयोद्धाभवितातत्रकश्चन ॥ ३३॥ यदिस्मकुरवःस
र्वेजयेयुर्नामपांडवान् ॥ वार्ष्णेयोर्थायतेषांवैगृण्हीयाच्छस्त्रमुत्तमं ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिद्रौणपर्वणिटीकायांएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥छ॥

ततःसर्वान्नरव्याघ्रोहत्वानरपतीन्रणे ॥ कौरवांश्चमहाबाहुःकुंत्यैदद्यात्समेदिनीं ॥ ३५ ॥ यस्ययंताहृषीकेशोयोद्धायस्यधनंजयः ॥ रथस्यतस्यकःसंख्येप्र
त्यनीकोभवेद्रथः ॥ ३६ ॥ नकेनचिदुपायेनकुरूणांदृश्यतेजयः ॥ तस्मान्मेसर्वमाचक्ष्वयथायुद्धमवर्त्तत ॥ ३७ ॥ अर्जुनःकेशवस्यात्माकृष्णोप्यात्माकिरीटि
नः ॥ अर्जुनेविजयोनित्यंकृष्णेकीर्त्तिश्चशाश्वती ॥ ३८ ॥ सर्वेष्वपिचलोकेषुबीभत्सुरपराजितः ॥ प्राधान्येनैवभूयिष्ठममेयाःकेशवेगुणाः ॥ ३९ ॥ मोहाद्दुर्यो
धनःकृष्णंयोनवेत्तीहकेशवं ॥ मोहितोदैवयोगेनमृत्युपाशपुरस्कृतः ॥ ४० ॥ नवेदकृष्णंदाशार्हमर्जुनंचैवपांडवं ॥ पूर्वदेवौमहात्मानौनरनारायणावुभौ ॥
॥ ४१ ॥ एकात्मानौद्विधाभूतौदृश्येतेमानवैर्भुवि ॥ मनसापिहिदुर्धर्षौसेनामेतांयशस्विनौ ॥ ४२ ॥ नाशयेतामिहेच्छंतौमानुषत्वाच्चनेच्छतः ॥ युगस्येवविप
र्यासोलोकानामिवमोहनं ॥ ४३ ॥ भीष्मस्यचवधस्तातद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ नह्येवब्रह्मचर्येणनवेदाध्ययनेनच ॥ ४४ ॥ नक्रियाभिर्नचास्त्रेणमृत्योःक
श्चिन्निवार्यते ॥ लोकसंभावितौवीरौकृतास्त्रौयुद्धदुर्मदौ ॥ ४५ ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वाकिंनुजीवामिसंजय ॥ यांतांश्रियमसूयामःपुरादृष्ट्वायुधिष्ठिरे ॥ ४६ ॥
अद्यतामनुजानीमोभीष्मद्रोणवधेनह ॥ मत्कृतेचाप्यनुप्राप्तःकुरूणामेषसंक्षयः ॥ ४७ ॥ पक्वानांहिवधेसूतवज्रायंतेतृणान्युत ॥ अनंतमिदमैश्वर्यंलोकेप्राप्तो
युधिष्ठिरः ॥ ४८ ॥ यस्यकोपान्महात्मानौभीष्मद्रोणौनिपातितौ ॥ प्राप्तःप्रकृतितोधर्मोनधर्मोमामकान्प्रति ॥ ४९ ॥ क्रूरःसर्वविनाशायकालोसौनातिवर्त्त
ते ॥ अन्यथाचिंतिताह्यर्थानरैस्तातमनस्विभिः ॥ ५० ॥ अन्यथैवप्रपद्यंतेदैवादितिमतिर्मम ॥ तस्मादपरिहार्येर्थेसंप्राप्तेकृच्छ्रउत्तमे ॥ अपारणीयेदुश्चिंत्येय
थाभूतंप्रचक्ष्वमे ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिधृतराष्ट्रविलापेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच
हंततेकथयिष्यामिसर्वप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ यथासन्यपतद्द्रोणःसूदितःपांडुसृंजयैः ॥ १ ॥ सेनापतित्वंसंप्राप्यभारद्वाजोमहारथः ॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्यपुत्रंते
वाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ यत्कौरवाणामृषभादापगेयादनंतरं ॥ सैनापत्येनयद्राजन्मामद्यकृतवानसि ॥ ३ ॥ सदृशंकर्मणस्तस्यफलंप्राप्नुहिभारत ॥ करोमिका
मंकंतेद्यप्रवृणीष्वयमिच्छसि ॥ ४ ॥ ततोदुर्योधनोराजाकर्णदुःशासनादिभिः ॥ संमंत्र्योवाचदुर्धर्षमाचार्यंजयतांवरं ॥ ५ ॥ ददासिचेद्वरंमह्यंजीवग्राहंयुधि
ष्ठिरं ॥ गृहीत्वारथिनांश्रेष्ठंमत्समीपमिहानय ॥ ६ ॥

हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ एतांवधरूपांक्रियांमत्तोनाशंससिनसंभावयसि ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ सुजातंशोभनंजन्म ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ व्यक्तंनियतं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आमर्ष

ततःकुरूणामाचार्यःश्रुत्वापुत्रस्यतेवचः ॥ सेनांप्रहर्षयन्सर्वामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ धन्यःकुंतीसुतोराजन्यस्यग्रहणमिच्छसि ॥ नवधार्थंसुदुर्धर्षवरमद्य
प्रयाचसे ॥ ८ ॥ किमर्थंचनरव्याघ्रनवधंतस्यकांक्षसे ॥ नाशंससिक्रियामेतांमत्तोदुर्योधनध्रुवं ॥ ९ ॥ आहोस्विद्धर्मराजस्यद्वेष्टातस्यनविद्यते ॥ यदीच्छसि
त्वंजीवंतंकुलंरक्षसिचात्मनः ॥ १० ॥ अथवाभरतश्रेष्ठनिर्जित्ययुधिपांडवान् ॥ राज्यंसंप्रतिदत्वाचसौभ्रात्रंकर्त्तुमिच्छसि ॥ ११ ॥ धन्यःकुंतीसुतोराजासु
जातंचास्यधीमतः ॥ अजातशत्रुतासत्यातस्ययत्स्निह्यतेभवान् ॥ १२ ॥ द्रोणेनचैवमुक्तस्यतवपुत्रस्यभारत ॥ सहसानिःसृतोभावोयोस्यनित्यंहृदिस्थितः ॥
॥ १३ ॥ नाकारोगूहितुंशक्योबृहस्पतिसमैरपि ॥ तस्मात्तवसुतोराजन्प्रहृष्टोवाक्यमब्रवीत् ॥ १४ ॥ वधेकुंतीसुतस्याजौनाचार्यविजयोमम ॥ हतेयुधिष्ठिरे
पार्थाहन्युःसर्वान्हिनोध्रुवं ॥ १५ ॥ नचशक्यारणेसर्वैर्निहंतुममरैरपि ॥ यएवतेषांशेषःस्यात्सएवास्मान्नशेषयेत् ॥ १६ ॥ सत्यप्रतिज्ञेत्वानीतेपुनर्द्यूतेननि
र्जिते ॥ पुनर्यास्यंत्यरण्यायपांडवास्तमनुव्रताः १७ ॥ सोयंममजयोव्यक्तंदीर्घकालंभविष्यति ॥ अतोनवधमिच्छामिधर्मराजस्यकर्हिचित् ॥ १८ ॥ तस्यजिह्म
मभिप्रायंज्ञात्वाद्रोणोऽर्थतत्त्ववित् ॥ तंवरंसांतरंतस्मैददौसंचिंत्यबुद्धिमान् ॥ १९ ॥ द्रोणउवाच नचेद्युधिष्ठिरंवीरःपालयत्यर्जुनोयुधि ॥ मन्यस्वपांड
वश्रेष्ठमानीतंवशमात्मनः ॥ २० ॥ नहिशक्योरणेपार्थःसेंद्रैर्देवासुरैरपि ॥ प्रत्युद्यातुमतस्तातनैतदामर्षयाम्यहं ॥ २१ ॥ असंशयंसमेशिष्योमत्पूर्वश्चास्त्रकर्म
णि ॥ तरुणःसुकृतैर्युक्तएकायनगतश्चह ॥ २२ ॥ अस्त्राणींद्राच्चरुद्राच्चभूयःससमवाप्तवान् ॥ अमर्षितश्चतेराजंस्ततोनामर्षयाम्यहं ॥ २३ ॥ सचापक्रम्यतां
युद्धाद्येनोपायेनशक्यते ॥ अपनीतेततःपार्थेधर्मराजोजितस्त्वया ॥ २४ ॥ ग्रहणेहिजयस्तस्यनवधेपुरुषर्षभ ॥ एतेनचाप्युपायेनग्रहणंसमुपैष्यसि ॥ २५ ॥
अहंगृहीत्वाराजानंसत्यधर्मपरायणं ॥ आनयिष्यामितेराजन्वशमद्यनसंशयः ॥ २६ ॥ यदिस्थास्यतिसंग्रामेमुहूर्तमपिमेग्रतः ॥ अपनीतेनरव्याघ्रेकुंतीपुत्रे
धनंजये ॥ २७ ॥ फाल्गुनस्यसमीपेतुनहिशक्योयुधिष्ठिरः ॥ ग्रहीतुंसमरेराजन्सेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ २८ ॥ संजयउवाच सांतरंतुप्रतिज्ञातेराज्ञोद्रोणे
ननिग्रहे ॥ गृहीतंतममन्यंततवपुत्राःसुबालिशाः ॥ २९ ॥

यामिउत्सहे ॥ २१ ॥ मत्पूर्वःअहंपूर्वोगुरुर्यस्य एकायनगतःजयमरणान्यतरनिश्चयवान् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

बहुलीकृतःप्रतिज्ञांनत्यजेदितिबहुषुप्रकाशितः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सांतरेइति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

पांडवेयेषुसापेक्षंद्रोणंजानातितेसुतः॥ ततःप्रतिज्ञास्थैर्यार्थंसमंत्रोबहुलीकृतः ॥ ३० ॥ ततोदुर्योधनेनापिग्रहणंपांडवस्यतत् ॥ सैन्यस्थानेषुसर्वेषुसुघोषि
तमरिंदम॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिद्रोणप्रतिज्ञायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥ संजयउवाच
सांतरेतुप्रतिज्ञातेराज्ञोद्रोणेननिग्रहे॥ ततस्तेसैनिकाःश्रुत्वातंयुधिष्ठिरनिग्रहं ॥ १ ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुर्बाहुशब्दांश्चकृत्स्नशः ॥ तच्चसर्वंयथान्यायंधर्मराजेन
भारत॥ २॥ आप्तैराशुपरिज्ञातंभारद्वाजचिकीर्षितं ॥ ततःसर्वान्समानाय्यभ्रातॄनन्यांश्चसर्वशः ॥ ३॥ अब्रवीत्धर्मराजस्तुधनंजयमिदंवचः ॥ श्रुतंतेपुरुष
व्याघ्रद्रोणस्याद्यचिकीर्षितं॥ ४॥ यथातन्नभवेत्सत्यंतथानीतिर्विधीयतां ॥ सांतरंहिप्रतिज्ञातंद्रोणेनामित्रकर्षिणा॥ ५॥ तच्चांतरंमहेष्वासत्वयितेनसमाहि
तं॥ सत्वमद्यमहाबाहोयुध्यस्वमदनंतरं॥ ६॥ यथादुर्योधनःकामंनेमंद्रोणादवाप्नुयात्॥ अर्जुनउवाच यथामेनवधःकार्यआचार्यस्यकदाचन ॥ ७॥ त
थातवपरित्यागोनमेराजंश्चिकीर्षितः॥ अप्येवंपांडवप्राणानुत्सृजेयमहंयुधि ॥ ८ ॥ प्रतीपोनाहमाचार्येभवेयंवैकथंचन ॥ त्वांनिगृह्याहवेराज्यंधार्त्तराष्ट्रोय
मिच्छति॥ ९ ॥ नसतंजीवलोकेस्मिन्कामंप्राप्येत्कथंचन॥ प्रपतेत्द्यौःसनक्षत्रापृथिवीशकलीभवेत् ॥ १०॥ नत्वांद्रोणोनिगृह्णीयाज्जीवमानेमयिध्रुवं॥
यदितस्यरणेसाह्यंकुरुतेवज्रभृत्स्वयं॥ ११ ॥ विष्णुर्वासहितोदेवैर्नत्वांप्राप्स्यत्यसौमृधे॥ मयिजीवतिराजेंद्रनभयंकर्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ द्रोणादस्त्रभृतांश्रेष्ठा
त्सर्वशस्त्रभृतामपि॥ अन्यच्चब्रूयांराजेंद्रप्रतिज्ञांममनिश्चलां॥ १३॥ नस्मराम्यनृतंतावन्नस्मरामिपराजयं॥ नस्मरामिप्रतिश्रुत्यकिंचिदप्यनृतंकृतं॥ १४॥
संजयउवाच ततःशंखाश्चभेर्यश्चमृदंगाश्चानकैःसह॥प्रावाद्यंतमहाराजपांडवानांनिवेशने ॥ १५॥ सिंहनादश्चसंजज्ञेपांडवानांमहात्मनां॥ धनुर्ज्यातल
शब्दश्चगगनस्पृक्सुभैरवः॥ १६॥ श्रुत्वाशंखस्यनिर्घोषंपांडवस्यमहौजसः॥ त्वदीयेष्वप्यनीकेषुवादित्राण्यभिजघ्निरे ॥ १७॥ ततोव्यूढान्यनीकानितवते
षांचभारत॥ शनैरुपेयुरन्योन्यंयोध्यमानानिसंयुगे ॥ १८॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं॥ पांडवानांकुरूणांचद्रोणपांचाल्ययोरपि ॥ १९॥ यतमानाः
प्रयत्नेनद्रोणानीकविशातने॥ नशेकुःसृंजयायुद्धेतद्धिद्रोणेनपालितं ॥ २० ॥ तथैवतवपुत्रस्यरथोदाराःप्रहारिणः ॥ नशेकुःपांडवींसेनांपाल्यमानांकिरी
टिना॥ २१॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २०॥ २१ ॥

संप्रसुप्तेकृतपत्रसंकोचे ॥ २२ ॥ वरूथिनारथेन ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

आस्तांतेस्तिमितेसेनेरक्ष्यमाणेपरस्परं ॥ संप्रसुप्तेयथानक्तंवनराज्यौसुपुष्पिते ॥ २२ ॥ ततोरुक्मरथोराजन्अर्केणैवविराजता ॥ वरूथिनाविनिष्पत्यव्यच
रत्पृतनामुखे ॥ २३ ॥ तमुद्यंतंरथेनैकमाशुकारिणमाहवे ॥ अनेकमिवसंत्रासान्मेनिरेपांडुसृंजयाः ॥ २४ ॥ तेनमुक्ताःशराघोराविचेरुःसर्वतोदिशं ॥ त्रास
यंतोमहाराजपांडवेयस्यवाहिनीं ॥ २५ ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तोगभस्तिशतसंवृतः ॥ यथादृश्येतघर्मांशुस्तथाद्रोणोप्यदृश्यत ॥ २६ ॥ नचैनंपांडवेयानांकश्चि
च्छक्तोतिभारत ॥ वीक्षितुंसमरेक्रुद्धंमहेंद्रमिवदानवाः ॥ २७ ॥ मोहयित्वाततःसैन्यंभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ धृष्टद्युम्नबलंतूर्णंव्यधमन्निशितैःशरैः ॥ २८ ॥ स
दिशःसर्वतोरुध्वासंवृत्यखमजिह्मगैः ॥ पार्षतोयत्रतत्रैवममृदेपांडुवाहिनीं ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिअर्जुनकृतयुधि
ष्ठिराश्वासनेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततःसपांडवानीकेजनयन्सुमहद्भयं ॥ व्यचरत्पृतनांद्रोणोदहन्कक्षमिवा
नलः ॥ १ ॥ निर्दहंतमनीकानिसाक्षादग्निमिवोत्थितं ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंक्रुद्धंसमकंपंतसृंजयाः ॥ २ ॥ सततंकृष्यतःसंख्येधनुषोस्याशुकारिणः ॥ ज्याघोषःशुश्रु
वेत्यर्थंविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ ३ ॥ रथिनःसादिनश्चैवनागानश्वान्पदातिनः ॥ रौद्राहस्तवतामुक्ताःसंमृद्नंतिस्मसायकाः ॥ ४ ॥ नानद्यमानःपर्जन्यःप्रवृद्धः
शुचिसंक्षये ॥ अश्मवर्षमिवावर्षत्परेषामावहद्भयं ॥ ५ ॥ विचरन्सतदाराजन्सेनांसंक्षोभयन्प्रभुः ॥ वर्धयामाससंत्रासंशात्रवाणाममानुषं ॥ ६ ॥ तस्यविद्यु
दिवाभ्रेषुचापंहेमपरिष्कृतं ॥ भ्रमद्रथांबुदेचास्मिन्दृश्यतेस्मपुनःपुनः ॥ ७ ॥ सवीरःसत्यवान्प्राज्ञोधर्मनित्यःसदापुनः ॥ युगांतकालवद्घोरांरौद्रांप्रावर्त्तय
न्नदीं ॥ ८ ॥ अमर्षवेगप्रभवांक्रव्यादगणसंकुलां ॥ बलौघैःसर्वतःपूर्णांध्वजवृक्षापहारिणीं ॥ ९ ॥ शोणितोदांरथावर्त्तांहस्त्यश्वकृतरोधसं ॥ कवचोडुपसंयु
क्तांमांसपंकसमाकुलां ॥ १० ॥ मेदोमज्जास्थिसिकतामुष्णीषचयफेनिलां ॥ संग्रामजलदापूर्णांप्रासमत्स्यसमाकुलां ॥ ११ ॥ नरनागाश्वकलिलांशरवेगौ
घवाहिनीं ॥ शरीरदारुसंघट्टांरथकच्छपसंकुलां ॥ १२ ॥ उत्तमांगैःपंकजिनींनिस्त्रिंशझषसंकुलां ॥ रथनागह्रदोपेतांनानाभरणभूषितां ॥ १३ ॥ महारथश
तावर्तांभूमिरेणूर्मिमालिनीं ॥ महावीर्यवतांसंख्येसुतरांभीरुदुस्तरां ॥ १४ ॥ शरीरशतसंबाधांगृध्रकंकनिषेवितां ॥ महारथसहस्राणिनयंतींयमसादनं ॥ १५ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ शुचिसंक्षयेग्रीष्मांते ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

प्राणिनएववाजिनःपक्षिणः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अभ्यस्तोविद्धः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

शूलव्यालसमाकीर्णांप्राणिवाजिनिषेवितां ॥ छिन्नक्षत्रमहाहंसांमुकुटांडजसेवितां ॥ १६ ॥ चक्रकूर्मांगदानक्रांशरक्षुद्रझषाकुलां ॥ बकगृध्रसृगालानांघो
रसंघैर्निषेवितां ॥ १७ ॥ निहतान्प्राणिनःसंख्येद्रोणेनबलिनारणे ॥ वहंतींपितृलोकायशतशोराजसत्तम ॥ १८ ॥ शरीरशतसंबाधांकेशशैवलशाद्वलां ॥ नदीं
प्रावर्त्तयद्राजन्भीरूणांभयवर्धिनीं ॥ १९ ॥ तर्जयंतमनीकानितानितानिमहारथं ॥ सर्वतोभ्यद्रवन्द्रोणंयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ २० ॥ तानभिद्रवतःशूरांस्तावका
दृढविक्रमाः ॥ सर्वतःप्रत्यगृण्हंततदभूल्लोमहर्षणं ॥ २१ ॥ शतमायस्तुशकुनिःसहदेवंसमाद्रवत् ॥ सनियंतृध्वजरथंविव्याधनिशितैःशरैः ॥ २२ ॥ तस्यमा
द्रीसुतःकेतुंधनुःसूतंहयानपि ॥ नातिक्रुद्धःशरैश्छित्वाषष्ट्याविव्याधसौबलं ॥ २३ ॥ सौबलस्तुगदांगृह्यप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ सतस्यगदयाराजन्रथात्सूत
मपातयत् ॥ २४ ॥ ततस्तौविरथौराजन्गदाहस्तौमहाबलौ ॥ चिक्रीडतूरणेशूरौसशृंगाविवपर्वतौ ॥ २५ ॥ द्रोणःपांचालराजानंविध्वादशभिराशुगैः ॥ बहु
भिस्तेनचाभ्यस्तस्तंविव्याधततोधिकैः ॥ २६ ॥ विविंशतिंभीमसेनोविंशत्यानिशितैःशरैः ॥ विध्वानाकंपयद्वीरस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २७ ॥ विविंशतिस्तुसह
साव्यश्वकेतुशरासनं ॥ भीमंचक्रेमहाराजततःसैन्यान्यपूजयन् ॥ २८ ॥ सतन्नममृषेवीरःशत्रोर्विक्रममाहवे ॥ ततोस्यगदयादांतान्हयान्सर्वानपातयत् ॥ २९ ॥
हताश्वात्सरथाद्राजन्गृह्यचर्ममहाबलः ॥ अभ्ययाद्भीमसेनंतुमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ३० ॥ शल्यस्तुनकुलंवीरःस्वस्रीयंप्रियमात्मनः ॥ विव्याधप्रहसन्बाणैर्ला
लयन्कोपयन्निव ॥ ३१ ॥ तस्याश्वानातपत्रंचध्वजंसूतमथोधनुः ॥ निपात्यनकुलःसंख्येशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ धृष्टकेतुःकृपेणास्तान्छित्वाबहुवि
धाञ्छरान् ॥ कृपंविव्याधसप्तत्यालक्ष्मचास्याहरत्त्रिभिः ॥ ३३ ॥ तंकृपःशरवर्षेणमहतासमवारयत् ॥ विव्याधचरणेविप्रोधृष्टकेतुममर्षणं ॥ ३४ ॥ सात्यकिः
कृतवर्माणंनाराचेनस्तनांतरे ॥ विध्वाविव्याधसप्तत्यापुनरन्यैःस्मयन्निव ॥ ३५ ॥ तंभोजःसप्तसप्तत्याविध्वाशुनिशितैःशरैः ॥ नाकंपयतशैनेयंशीघ्रोवायु
रिवाचलं ॥ ३६ ॥ सेनापतिःसुशर्माणंभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ सचापितंतोमरेणजत्रुदेशेभ्यताडयत् ॥ ३७ ॥ वैकर्त्तनंतुसमरेविराटःप्रत्यवारयत् ॥ सहमत्स्यै
र्महावीर्यैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३८ ॥ तत्पौरुषमभूत्तत्रसूतपुत्रस्यदारुणं ॥ यत्सैन्यंवारयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३९ ॥ द्रुपदस्तुस्वयंराजाभगदत्तेनसंग
तः ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचित्रंरूपमिवाभवत् ॥ ४० ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ उद्वबर्हउच्चकर्ष शरावरंचर्म ॥ ५६ ॥ ५७॥५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

भगदत्तस्तुराजानंद्रुपदंनतपर्वभिः ॥ सनियंतृध्वजरथंविव्याधपुरुषर्षभः ॥ ४१ ॥ द्रुपदस्तुततःक्रुद्धोभगदत्तंमहारथं ॥ आजघानोरसिक्षिप्रंशरेणानतपर्व
णा ॥ ४२ ॥ युद्धंयोधवरौलोकेसौमदत्तिशिखंडिनौ ॥ भूतानांत्रासजननंचक्रातेऽस्त्रविशारदौ ॥ ४३ ॥ भूरिश्रवारणेराजन्याज्ञसेनिंमहारथं ॥ महतासाय
कौघेनच्छादयामासवीर्यवान् ॥ ४४ ॥ शिखंडीतुततःक्रुद्धःसौमदत्तिंविशांपते ॥ नवत्यासायकानांतुकंपयामासभारत ॥ ४५ ॥ राक्षसौरौद्रकर्माणौहैडिंबा
लंबुषावुभौ ॥ चक्रातेऽत्यद्भुतंयुद्धंपरस्परजयैषिणौ ॥ ४६ ॥ मायाशतसृजौदृप्तौमायाभिरितरेतरं ॥ अंतर्हितौचेरतुस्तौभृशंविस्मयकारिणौ ॥ ४७ ॥ चेकिता
नोनुविंदेनयुयुधेचातिभैरवं ॥ यथादेवासुरेयुद्धेबलशक्रौमहाबलौ ॥ ४८ ॥ लक्ष्मणःक्षत्रदेवेनविमर्दमकरोद्भृशं ॥ यथाविष्णुःपुराराजन्हिरण्याक्षेणसंयुगे
॥ ४९ ॥ ततःप्रचलिताश्वेनविधिवत्कल्पितेनच ॥ रथेनाभ्यपतद्राजन्सौभद्रंपौरवोनदन् ॥ ५० ॥ ततोभ्ययात्सत्वरितोयुद्धाकांक्षीमहाबलः ॥ तेनचक्रेमह
द्युद्धमभिमन्युररिंदमः ॥ ५१ ॥ पौरवस्त्वथसौभद्रंशरव्रातैरवाकिरत् ॥ तस्यार्जुनिर्ध्वजंछत्रंधनुश्चोर्व्यामपातयत् ॥ ५२ ॥ सौभद्रःपौरवंत्वन्यैर्विध्वासप्त
भिराशुगैः ॥ पंचभिस्तस्यविव्याधहयान्सूतंचसायकैः ॥ ५३ ॥ ततःप्रहर्षयन्सेनांसिंहवद्विनदन्मुहुः ॥ समादत्तार्जुनिस्तूर्णंपौरवांतकरंशरं ॥ ५४ ॥ तंतुसंधित
माज्ञायसायकंघोरदर्शनं ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांहार्दिक्यश्चिच्छेदसशरंधनुः ॥ ५५ ॥ तदुत्सृज्यधनुश्छिन्नंसौभद्रःपरवीरहा ॥ उद्वबर्हसितंखड्गमाददानःशरावरं
॥ ५६ ॥ सतेनानेकतारेणचर्मणाकृतहस्तवत् ॥ भ्रांतासिनाचरन्मार्गान्दर्शयन्वीर्यमात्मनः ॥ ५७ ॥ भ्रामितंपुनरुद्भ्रांतमाधूतंपुनरुत्थितं ॥ चर्मनिस्त्रिंशयोरा
जन्निर्विशेषमदृश्यत ॥ ५८ ॥ सपौरवरथस्येषामाप्लुत्यसहसानदन् ॥ पौरवंरथमास्थायकेशपक्षेपरामृशत् ॥ ५९ ॥ जघानास्यपदासूतमसिनापातयद्ध्व
जं ॥ विक्षोभ्यांभोनिधिंतार्क्ष्यस्तंनागमिवचाक्षिपत् ॥ ६० ॥ तमागलितकेशांतंददृशुःसर्वपार्थिवाः ॥ उक्षाणमिवसिंहेनपात्यमानमचेतसं ॥ ६१ ॥ तमार्जु
निवशंप्राप्तंकृष्यमाणमनाथवत् ॥ पौरवंपातितंदृष्ट्वानामृष्यतजयद्रथः ॥ ६२ ॥ सबर्हिबर्हावततंकिंकिणीशतजालवत् ॥ चर्मचादायखड्गंचनदन्पर्यपतद्रथा
त् ॥ ६३ ॥ ततःसैंधवमालोक्यकार्ष्णिरुत्सृज्यपौरवं ॥ उत्पपातरथात्तूर्णंश्येनवन्निपपातच ॥ ६४ ॥ प्रासपट्टिशनिस्त्रिंशाञ्छत्रुभिःसंप्रचोदितान् ॥ चिच्छे
दचासिनाकार्ष्णिश्चर्मणासंरुरोधच ॥ ६५ ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

सदर्शयित्वासैन्यानांस्वबाहुबलमात्मनः॥ तमुद्यम्यमहाखड्गंचर्मचाथपुनर्बली॥ ६६॥ वृद्धक्षत्रस्यदायादंपितुरत्यंतवैरिणं॥ ससाराभिमुखःशूरःशार्दूलइव
कुंजरं॥६७॥ तौपरस्परमासाद्यखड्गदंतनखायुधौ॥ हृष्टवत्संप्रजह्रातेव्याघ्रकेसरिणाविव॥६८॥ संपातेष्वभिघातेषुनिपातेष्वसिचर्मणोः॥नतयोरंतरंकश्चि
द्ददर्शनरसिंहयोः॥ ६९॥ अवक्षेपोसिनिर्ह्रादःशस्त्रांतरनिदर्शनं॥ बाह्यांतरनिपातश्चनिर्विशेषमदृश्यत॥ ७०॥ बाह्यमाभ्यंतरंचैवचरंतौमार्गमुत्तमं॥ दद
शातेमहात्मानौसपक्षाविवपर्वतौ॥ ७१॥ ततोविक्षिपतःखड्गंसौभद्रस्ययशस्विनः॥ शरावरणपक्षांतेप्रजहारजयद्रथः॥ ७२॥ रुक्मपत्रांतरेसक्तस्तस्मिंश्च
र्मणिभास्वरे॥ सिंधुराजबलोद्धूतःसोभज्यतमहानसिः॥ ७३॥ भग्नमाज्ञायनिस्त्रिंशमवप्लुत्यपदानिषट्॥ अदृश्यतनिमेषेणस्वरथंपुनरास्थितः॥ ७४॥ तंका
र्ष्णिंसमरान्मुक्तमास्थितंरथमुत्तमं॥ सहिताःसर्वराजानःपरिवव्रुःसमंततः॥ ७५॥ ततश्चर्मचखड्गंचसमुत्क्षिप्यमहाबलः॥ ननादार्जुनदायादःप्रेक्षमाणो
जयद्रथं॥ ७६॥ सिंधुराजंपरित्यज्यसौभद्रःपरवीरहा॥ तापयामासतत्सैन्यंभुवनंभास्करोयथा॥ ७७॥ तस्यसर्वायसींशक्तिंशल्यःकनकभूषणां॥ चिक्षेप
समरेघोरांदीप्तामग्निशिखामिव॥ ७८॥ तामवप्लुत्यजग्राहविकोशंचाकरोदसिं॥ वैनतेयोयथाकार्ष्णिःपतंतमुरगोत्तमं॥ ७९॥ तस्यलाघवमाज्ञायसत्वं
चामिततेजसः॥ सहिताःसर्वराजानःसिंहनादमथानदन्॥ ८०॥ ततस्तामेवशल्यस्यसौभद्रःपरवीरहा॥ मुमोचभुजवीर्येणवैदूर्यविकृतांशितां॥ ८१॥ सा
तस्यरथमासाद्यनिर्मुक्तभुजगोपमा॥ जघानसूतंशल्यस्यरथाच्चैनमपातयत्॥ ८२॥ ततोविराटद्रुपदौधृष्टकेतुर्युधिष्ठिरः॥ सात्यकिःकेकयाभीमोधृष्टद्युम्न
शिखंडिनौ॥ ८३॥ यमौचद्रौपदेयाश्चसाधुसाध्वितिचुक्रुशुः॥ बाणशब्दाश्चविविधाःसिंहनादाश्चपुष्कलाः॥ ८४॥ प्रादुरासन्हर्षयंतःसौभद्रमपलायिनं॥
तन्नामृष्यंतपुत्रास्तेशत्रोर्विजयलक्षणं॥८५॥ अथैनंसहसासर्वेसमंतान्निशितैःशरैः॥ अभ्याकिरन्महाराजजलदाइवपर्वतं॥८६॥तेषांचप्रियमन्विच्छन्सूत
स्यचपराभवं॥ आर्त्तायनिरमित्रघ्नःक्रुद्धःसौभद्रमभ्ययात्॥ ८७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेचतुर्दशोऽध्यायः॥
॥१४॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच बहूनिसुविचित्राणिद्वंद्वयुद्धानिसंजय॥ त्वयोक्तानिनिशम्याहंस्पृहयामिसचक्षुषां॥ १॥ आश्चर्यभूतंलोकेषुकथयि
ष्यंतिमानवाः॥ कुरूणांपांडवानांचयुद्धंदेवासुरोपमं॥ २॥ पराभवंप्रेक्ष्येतिशेषः॥ ८७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः॥ १४॥ ॥छ॥ बहूनीति॥ १॥ २॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ वइवार्थौ ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

नहिमेतृप्तिरस्तीहशृण्वतोयुद्धमुत्तमं ॥ तस्मादार्त्तायनेर्युद्धंसौभद्रस्यचशंसमे ॥ ३॥ संजयउवाच सादितंप्रेक्ष्ययंतारंशल्यःसर्वायसींगदां ॥ समुत्क्षि
प्यनदन्क्रुद्धःप्रचस्कंदरथोत्तमात् ॥ ४॥ तंदीप्तमिवकालाग्निंदंडहस्तमिवांतकं ॥ जवेनाभ्यपतद्भीमःप्रगृह्यमहतींगदां ॥ ५॥ सौभद्रोप्यशनिप्रख्यांप्रगृह्य
महतींगदां ॥ एह्येहीत्यब्रवीच्छल्यंयत्नाद्भीमेनवारितः ॥ ६॥ वारयित्वातुसौभद्रंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ शल्यमासाद्यसमरेतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ७॥ तथैव
मद्रराजोपिभीमंदृष्ट्वामहाबलं ॥ ससाराभिमुखस्तूर्णंशार्दूलइवकुंजरं ॥ ८॥ ततस्तूर्यनिनादाश्चशंखानांचसहस्रशः ॥ सिंहनादाश्चसंजज्ञुर्भेरीणांचमहास्व
नाः ॥ ९॥ पश्यतांशतशोह्यासीदन्योन्यमभिधावतां ॥ पांडवानांकुरूणांचसाधुसाध्वितिनिःस्वनः ॥ १०॥ नहिमद्राधिपादन्यःसर्वराजसुभारत ॥ सोढुमुत्स
हतेवेगंभीमसेनस्यसंयुगे ॥ ११॥ तथामद्राधिपस्यापिगदावेगंमहात्मनः ॥ सोढुमुत्सहतेलोकेयुधिकोन्योवृकोदरात् ॥ १२॥ पट्टैर्जांबूनदैर्बद्धाबभूवजनह
र्षणी ॥ प्रजज्वालतदाविद्धाभीमेनमहतीगदा ॥ १३॥ तथैवचरतोमार्गान्मंडलानिचसर्वशः ॥ महाविद्युत्प्रतीकाशाशल्यस्यशुशुभेगदा ॥ १४॥ तौवृषावि
वनर्दंतौमंडलानिविचेरतुः ॥ आवर्त्तितगदाशृंगावुभौशल्यवृकोदरौ ॥ १५॥ मंडलावर्त्तमार्गेषुगदाविहरणेषुच ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ १६॥
ताडिताभीमसेनेनशल्यस्यमहतीगदा ॥ साग्निज्वालामहारौद्रातदातूर्णमशीर्यत ॥ १७॥ तथैवभीमसेनस्यद्विषताभिहतागदा ॥ वर्षाप्रदोषेखद्योतैर्वृतोवृक्ष
इवाबभौ ॥ १८॥ गदाक्षिप्तातुसमरेमद्रराजेनभारत ॥ व्योमदीपयमानासाससृजेपावकंमुहुः ॥ १९॥ तथैवभीमसेनेनद्विषतेप्रेषितागदा ॥ तापयामासत
त्सैन्यंमहोल्कापततीयथा ॥ २०॥ तेगदेगदिनांश्रेष्ठेसमासाद्यपरस्परं ॥ श्वसंत्यौनागकन्येवससृजातेविभावसुं ॥ २१॥ नखैरिवमहाव्याघ्रौदंतैरिवमहाग
जौ ॥ तौविचेरतुरासाद्यगदाग्र्याभ्यांपरस्परं ॥ २२॥ ततोगदाग्राभिहतौक्षणेनरुधिरोक्षितौ ॥ ददृशातेमहात्मानौकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ २३॥ शुश्रुवेदिक्षुसर्वा
सुतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ गदाभिघातसंह्रादःशक्राशनिरवोपमः ॥ २४॥ गदयामद्रराजेनसव्यदक्षिणमाहतः ॥ नाकंपततदाभीमोभिद्यमानइवाचलः ॥
॥ २५॥ तथाभीमगदावेगैस्ताड्यमानोमहाबलः ॥ धैर्यान्मद्राधिपस्तस्थौवज्रैर्गिरिरिवाहतः ॥ २६॥ आपेततुर्महावेगौसमुच्छ्रितगदावुभौ ॥ पुनरंतरमार्ग
स्थौमंडलानिविचेरतुः ॥ २७॥ अथाप्लुत्यपदान्यष्टौसन्निपत्यगजाविव ॥ सहसालोहदंडाभ्यामन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २८॥

॥ २९ ॥३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ क्षीबवन्मत्तवत् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ तदिति अस्त्रमायया अस्त्रकौ

तौपरस्परवेगाच्चगदाभ्यांचभृशाहतौ ॥ युगपत्पेततुर्वीरौक्षिताविंद्रध्वजाविव ॥ २९ ॥ ततोविह्वलमानंतंनिःश्वसंतंपुनःपुनः ॥ शल्यमभ्यपतत्तूर्णंकृतवर्मा
महारथः ॥ ३० ॥ दृष्ट्वाचैनंमहाराजगदयाभिनिपीडितं ॥ विचेष्टंतंयथानागंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतं ॥ ३१ ॥ ततःस्वरथमारोप्यमद्राणामधिपंरणे ॥ अपोवाहर
णात्तूर्णंकृतवर्मामहारथः ॥ ३२ ॥ क्षीबवद्विह्वलोवीरोनिमेषात्पुनरुत्थितः ॥ भीमोपिसुमहाबाहुर्गदापाणिरदृश्यत ॥ ३३ ॥ ततोमद्राधिपंदृष्ट्वातवपुत्राःपराङ्मु
खं ॥ सनागपत्त्यश्वरथाःसमकंपंतमारिष ॥ ३४ ॥ तेपांडवैरर्द्यमानास्तावकाजितकाशिभिः ॥ भीतादिशोन्वपद्यंतवातनुन्नाघनाइव ॥ ३५ ॥ निर्जित्यधार्त्तराष्ट्रां
स्तुपांडवेयामहारथाः ॥ व्यरोचंतरणेराजन्दीप्यमानाइवाग्नयः ॥ ३६ ॥ सिंहनादान्भृशंचक्रुःशंखान्दध्मुश्चहर्षिताः ॥ भेरीश्चवादयामासुर्मृदंगांश्चानकैःसह
॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिशल्यापयानेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तद्बलंसुमहद्दी
र्णंत्वदीयंप्रेक्ष्यवीर्यवान् ॥ दधारैकोरणेराजन्वृषसेनोस्त्रमायया ॥ १ ॥ शरादशदिशोमुक्तावृषसेनेनसंयुगे ॥ विचेरुस्तेविनिर्भिद्यनरवाजिरथद्विपान् ॥ २ ॥
तस्यदीप्तामहाबाणाविनिश्चेरुःसहस्रशः ॥ भानोरिवमहाराजघर्मकालेमरीचयः ॥ ३ ॥ तेनार्दितामहाराजरथिनःसादिनस्तथा ॥ निपेतुरुर्व्यांसहसावातभ
ग्नाइवद्रुमाः ॥ ४ ॥ हयौघांश्चरथौघांश्चगजौघांश्चमहारथः ॥ अपातयद्रणेराजन्शतशोथसहस्रशः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वातमेकंसमरेविचरंतमभीतवत् ॥ सहिताः
सर्वराजानःपरिवव्रुःसमंततः ॥ ६ ॥ नाकुलिस्तुशतानीकोवृषसेनंसमभ्ययात् ॥ विव्याधचैनंदशभिर्नाराचैर्मर्मभेदिभिः ॥ ७ ॥ तस्यकर्णात्मजश्चापंछित्वा
केतुमपातयत् ॥ तंभ्रातरंपरीप्संतोद्रौपदेयाःसमभ्ययुः ॥ ८ ॥ कर्णात्मजंशरव्रातैरदृश्यंचक्रुरंजसा ॥ तान्नदंतोभ्यधावंतद्रोणपुत्रमुखारथाः ॥ ९ ॥ छादयंतो
महाराजद्रौपदेयान्महारथान् ॥ शरैर्नानाविधैस्तूर्णंपर्वतान्जलदाइव ॥ १० ॥ तान्पांडवाःप्रत्यगृह्णंस्त्वरिताःपुत्रगृद्धिनः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसृंजया
श्चोद्यतायुधाः ॥ ११ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंसुमहल्लोमहर्षणं ॥ त्वदीयैःपांडुपुत्राणांदेवानामिवदानवैः ॥ १२ ॥ एवंयुयुधिरेवीराःसंरब्धाःकुरुपांडवाः ॥ परस्परमु
दीक्षंतःपरस्परकृतागसः ॥ १३ ॥ तेषांददृशिरेकोपाद्वपूंष्यमिततेजसां ॥ युयुत्सूनामिवाकाशेपतत्रिवरभोगिनां ॥ १४ ॥

शलेन ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कथंयुयुधिरेइत्यस्योत्तरं एवंयुयुधिरेइति ॥ १३ ॥ पतत्रिवरभोगिनामिव पतत्रिवरोगरुडः भोगिनःसर्पाः ॥१४॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ द्रुतेनपलायितेन ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

भीमकर्णकृपद्रोणद्रौणिपार्षतसात्यकैः ॥ बभासेसरणोद्देशःकालसूर्यइवोदितः ॥ १५ ॥ तदासीत्तुमुलंयुद्धंनिघ्नतामितरेतरं ॥ महाबलानांबलिभिर्दानवानां
यथासुरैः ॥ १६ ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकमुद्धूतार्णवनिःस्वनं ॥ त्वदीयमवधीत्सैन्यंसंप्रद्रुतमहारथं ॥ १७ ॥ तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाशत्रुभिर्भृशमर्दितं ॥ अलंद्रुतेनवः
शूराइतिद्रोणोभ्यभाषत ॥ १८ ॥ ततःशोणहयःक्रुद्धश्चतुर्दंतइवद्विपः ॥ प्रविश्यपांडवानीकंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ १९ ॥ तमाविध्यच्छितैर्बाणैःकंकपत्रैर्युधि
ष्ठिरः ॥ तस्यद्रोणोधनुश्छित्वातंद्रुतंसमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ चक्ररक्षःकुमारस्तुपंचालानांयशस्करः ॥ दधारद्रोणमायांतंवेलेवसरितांपतिं ॥ २१ ॥ द्रोणंनिवारि
तंदृष्ट्वाकुमारेणद्विजर्षभं ॥ सिंहनादरवोह्यासीत्साधुसाध्वितिभाषितं ॥ २२ ॥ कुमारस्तुततोद्रोणंसायकेनमहाहवे ॥ विव्याधोरसिसंक्रुद्धःसिंहवच्चानदन्मुहुः
॥ २३ ॥ संवार्यचरणेद्रोणंकुमारस्तुमहाबलः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःकृतहस्तोजितश्रमः ॥ २४ ॥ तंशूरमार्यव्रतिनंमंत्रास्त्रेषुकृतश्रमं ॥ चक्ररक्षंपरामृद्नात्कुमारंद्वि
जपुंगवः ॥ २५ ॥ समध्यंप्राप्यसैन्यानांसर्वाःप्रविचरन्दिशः ॥ तवसैन्यस्यगोप्तासीद्भारद्वाजोद्विजर्षभः ॥ २६ ॥ शिखंडिनंद्वादशभिर्विंशत्याचोत्तमौजसं ॥
नकुलंपंचभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः ॥ २७ ॥ युधिष्ठिरंद्वादशभिर्द्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ सात्यकिंपंचभिर्विध्वामत्स्यंचदशभिःशरैः ॥ २८ ॥ व्यक्षोभयद्र
णेयोधान्यथामुख्यमभिद्रवन् ॥ अभ्यवर्त्ततसंप्रेप्सुःकुतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ २९ ॥ युगंधरस्ततोराजन्भारद्वाजंमहारथं ॥ वारयामाससंक्रुद्धंवातोद्धतमिवार्णवं
॥ ३० ॥ युधिष्ठिरंसविध्वातुशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ युगंधरंतुभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ३१ ॥ ततोविराटद्रुपदौकेकयाःसात्यकिःशिबिः ॥ व्याघ्रदत्तश्चपांचा
ल्यःसिंहसेनश्चवीर्यवान् ॥ ३२ ॥ एतेचान्येचबहवःपरीप्संतोयुधिष्ठिरं ॥ आवव्रुस्तस्यपंथानंकिरंतःसायकान्बहून् ॥ ३३ ॥ व्याघ्रदत्तस्तुपांचाल्योद्रोणंविव्या
धमार्गणैः ॥ पंचाशताशितैराजंस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३४ ॥ त्वरितंसिंहसेनस्तुद्रोणंविध्वामहारथं ॥ प्राहसत्सहसाहृष्टस्त्रासयन्वैमहारथान् ॥ ३५ ॥ ततोविस्फा
र्यनयनेधनुर्ज्यामवमृज्यच ॥ तलशब्दंमहत्कृत्वाद्रोणस्तंसमुपाद्रवत् ॥ ३६ ॥ ततस्तुसिंहसेनस्यशिरःकायात्सकुंडलं ॥ व्याघ्रदत्तस्यचाक्रम्यभल्लाभ्यामाहरद्ब
ली ॥ ३७ ॥ तान्प्रमृज्यशरव्रातैःपांडवानांमहारथान् ॥ युधिष्ठिररथाभ्याशेतस्थौमृत्युरिवांतकः ॥ ३८ ॥ ततोभवन्महाशब्दोराजन्यौधिष्ठिरेबले ॥ हतोराजेति
योधानांसमीपस्थेयतव्रते ॥ ३९ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ विशसनेयुद्धे ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ मसारइंद्रनीलः गल्वर्कःपद्मरागः ॥ ५४ ॥

अब्रुवन्सैनिकास्तत्रदृष्ट्वाद्रोणस्यविक्रमं ॥ अद्यराजाधार्त्तराष्ट्रःकृतार्थोवैभविष्यति ॥ ४० ॥ अस्मिन्मुहूर्त्तेद्रोणस्तुपांडवंगृह्यहर्षितः ॥ आगमिष्यतिनोनूनं
धार्त्तराष्ट्रस्यसंयुगे ॥ ४१ ॥ एवंसंजल्पतांतेषांतावकानांमहारथः ॥ आयाज्जवेनकौंतेयोरथघोषेणनादयन् ॥ ४२ ॥ शोणितोदांरथावर्त्तांकृत्वाविशसनेन
दीं ॥ शूरास्थिचयसंकीर्णांप्रेतकूलापहारिणीं ॥ ४३ ॥ तांशरौघमहाफेनांप्रासमत्स्यसमाकुलां ॥ नदीमुत्तीर्यवेगेनकुरून्विद्राव्यपांडवः ॥ ४४ ॥ ततःकिरीटी
सहसाद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ छादयन्निषुजालेनमहतामोहयन्निव ॥ ४५ ॥ शीघ्रमभ्यस्यतोबाणान्संदधानस्यचानिशं ॥ नांतरंददृशेकश्चित्कौंतेयस्ययश
स्विनः ॥ ४६ ॥ नदिशोनांतरिक्षंचनद्यौर्नैवचमेदिनी ॥ अदृश्यंतमहाराजबाणभूताइवाभवन् ॥ ४७ ॥ नादृश्यततदाराजंस्तत्रकिंचनसंयुगे ॥ बाणांधकारेम
हतिकृतेगांडीवधन्वना ॥ ४८ ॥ सूर्येचास्तमनुप्राप्तेतमसाचाभिसंवृते ॥ नाज्ञायततदाशत्रुर्नसुहृन्नचकश्चन ॥ ४९ ॥ ततोवहारंचक्रुस्तेद्रोणदुर्योधनादयः ॥
तान्विदित्वापुनस्त्रस्तानयुद्धमनसःपरान् ॥ ५० ॥ स्वान्यनीकानिबीभत्सुःशनकैरवहारयत् ॥ ततोभितुष्टुवुःपार्थंप्रहृष्टाःपांडुसृंजयाः ॥ ५१ ॥ पंचालाश्चमनो
ज्ञाभिर्वाग्भिःसूर्यमिवर्षयः ॥ एवंस्वशिबिरंप्रायाज्जित्वाशत्रून्धनंजयः ॥ ५२ ॥ पृष्ठतःसर्वसैन्यानांमुदितोवैसकेशवः ॥ ५३ ॥ मसारगल्वर्कसुवर्णरूपैर्वज्र
प्रवालस्फटिकैश्चमुख्यैः ॥ चित्रेरथेपांडुसुतोबभासेनक्षत्रचित्रेवियतीवचंद्रः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणाभिषेकपर्वणिप्रथमदिवसाव
हारेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ समाप्तंचद्रोणाभिषेकपर्व ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ अथसंशप्तकवधपर्व ॥ संजयउवाच तेसेनेशिबिरं
गत्वान्यविशेतांविशांपते ॥ यथाभागंयथान्यायंयथागुल्मंचसर्वशः ॥ १ ॥ कृत्वावहारंसैन्यानांद्रोणःपरमदुर्मनाः ॥ दुर्योधनमभिप्रेक्ष्यसव्रीडमिदमब्रवीत्
॥ २ ॥ उक्तमेतन्मयापूर्वंनतिष्ठतिधनंजये ॥ शक्योग्रहीतुंसंग्रामेदेवैरपियुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ इतितद्वःप्रयततांकृतंपार्थेनसंयुगे ॥ माविशंकीर्वचोमह्यमजेयौकृ
ष्णपांडवौ ॥ ४ ॥ अपनीतेतुयोगेनकेनचिच्छ्वेतवाहने ॥ ततएष्यतितेराजन्वशमेषयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ कश्चिदाहूयतंसंख्येदेशमन्यंप्रकर्षतु ॥ तमजित्वानकौंते
योनिवर्त्तेतकथंचन ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नंतरेशून्येधर्मराजमहंनृप ॥ ग्रहीष्यामिचमूंभित्वाधृष्टद्युम्नस्यपश्यतः ॥ ७ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तेसेनेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ योगेनउपायेन ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ लोक्याः पुण्यलोकार्हाः ॥ २४ ॥ ब्रह्मचर्यंवेदव्रताचरणं

अर्जुनेनविहीनस्तुयदिनोत्स्जतेरणं ॥ मामुपायांतमालोक्यगृहीतंविद्धिपांडवं ॥ ८ ॥ एवंतेहंमहाराजधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ समानेष्यामिसगणंवशमद्यनसं
शयः ॥ ९ ॥ यदितिष्ठतिसंग्रामेमुहूर्त्तमपिपांडवः ॥ अथापयातिसंग्रामाद्विजयात्तद्विशिष्यते ॥ १० ॥ संजयउवाच द्रोणस्यतद्वचःश्रुत्वात्रिगर्त्ताधिपति
स्तदा ॥ भ्रातृभिःसहितोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ ११ ॥ वयंविनिकृताराजन्सदागांडीवधन्वना ॥ अनागःस्वपिचागस्तत्कृतमस्मासुतेनवै ॥ १२ ॥ तेवयं
स्मरमाणास्तान्विनिकारान्पृथग्विधान् ॥ क्रोधाग्निनादह्यमानानशेमहिसदानिशि ॥ १३ ॥ सनोदिष्ट्यास्त्रसंपन्नश्चक्षुर्विषयमागतः ॥ कर्तारःस्मवयंकर्मय
च्चिकीर्षामहृद्गतं ॥ १४ ॥ भवतश्चप्रियंयत्स्यादस्माकंचयशस्करं ॥ वयमेनंहनिष्यामोनिकृष्यायोधनाद्बहिः ॥ १५ ॥ अद्यास्त्वनर्जुनाभूमिरत्रिगर्त्ताथवापुनः ॥
सत्यंतेप्रतिजानीमोनैतन्मिथ्याभविष्यति ॥ १६ ॥ एवंसत्यरथश्चोक्त्वासत्यवर्माचभारत ॥ सत्यव्रतश्चसत्येषुःसत्यकर्मातथैवच ॥ १७ ॥ सहिताभ्रातरःपं
चरथानामयुतेनच ॥ न्यवर्त्ततमहाराजकृत्वाशपथमाहवे ॥ १८ ॥ मालवास्तुंडिकेराश्चरथानामयुतैस्त्रिभिः ॥ सुशर्माचनरव्याघ्रस्त्रिगर्त्तःप्रस्थलाधिपः ॥
॥ १९ ॥ मावेल्लकैर्ललित्थैश्चसहितोमद्रकैरपि ॥ रथानामयुतेनैवसोगमद्भ्रातृभिःसह ॥ २० ॥ नानाजनपदेभ्यश्चरथानामयुतंपुनः ॥ समुत्थितंविशिष्टानां
शपथार्थमुपागमत् ॥ २१ ॥ ततोज्वलनमानर्च्यहुत्वासर्वेपृथक्पृथक् ॥ जगृहुःकुशचीराणिचित्राणिकवचानिच ॥ २२ ॥ तेचबद्धतनुत्राणाघृताक्ताःकुशची
रिणः ॥ मौर्वीमेखलिनोवीराःसहस्रशतदक्षिणाः ॥ २३ ॥ यज्वानःपुत्रिणोलोक्याःकृतकृत्यास्तनुत्यजः ॥ योक्ष्यमाणास्तदात्मानंयशसाविजयेनच ॥ २४ ॥
ब्रह्मचर्यश्रुतिमुखैःक्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः ॥ प्राप्याल्लोकान्सुयुद्धेनक्षिप्रमेवयियासवः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणांस्तर्पयित्वाचनिष्कान्दत्वापृथक्पृथक् ॥ गाश्चवासां
सिचपुनःसमाभाष्यपरस्परं ॥ २६ ॥ प्रज्वाल्यकृष्णवर्त्मानमुपागम्यरणव्रतं ॥ तस्मिन्नग्नौतदाचक्रुःप्रतिज्ञांदृढनिश्चयाः ॥ २७ ॥ शृण्वतांसर्वभूतानामुच्चैर्वा
चोबभाषिरे ॥ सर्वेधनंजयवधेप्रतिज्ञांचापिचक्रिरे ॥ २८ ॥ येवैलोकाश्चाव्रतिनांयेचैवब्रह्मघातिनां ॥ मद्यपस्यचयेलोकागुरुदाररतस्यच ॥ २९ ॥ ब्रह्मस्वहा
रिणश्चैवराजपिंडापहारिणः ॥ शरणागतंचत्यजतोयाचमानंतथाघ्नतः ॥ ३० ॥

श्रुतिर्वेदाध्ययनंतेएवमुखंप्रधानंयेषुतैः कर्मभिरितिशेषः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ आत्मापहारिणांस्वजातिगोपकानां ॥ ३२ ॥ श्रुतंप्रतिज्ञातं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अपदांतरमव्यवहितं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अगारदाहिनांचैवयेचगांनिघ्नतामपि ॥ अपकारिणांचयेलोकायेचब्रह्मद्विषामपि ॥ ३१ ॥ स्वभार्यामृतुकालेषुमोहाद्वैनाभिगच्छतां ॥ श्राद्धमैथुनिकानांच
येचाप्यात्मापहारिणां ॥ ३२ ॥ न्यासापहारिणांयेचश्रुतंनाशयतांचये ॥ क्लीबेनयुध्यमानानांयेचनीचानुसारिणां ॥ ३३ ॥ नास्तिकानांचयेलोकायेग्निमा
तृपितृत्यजां ॥ तानाप्नुयामहेलोकान्येचपापकृतामपि ॥ ३४ ॥ यद्यहत्वावयंयुद्धेनिवर्त्तेमधनंजयं ॥ तेनचाभ्यर्दितास्त्रासाद्भवेमहिपराङ्मुखाः ॥ ३५ ॥
यदित्वसुकरंलोकेकर्मकुर्यामसंयुगे ॥ इष्टाँल्लोकान्प्राप्नुयामोवयमद्यनसंशयः ॥ ३६ ॥ एवमुक्त्वातदाराजंस्तेऽभ्यवर्त्तंतसंयुगे ॥ आह्वयंतोर्जुनंवीराःपितृजु
ष्टांदिशंप्रति ॥ ३७ ॥ आहूतस्तैर्नरव्याघ्रैःपार्थःपरपुरंजयः ॥ धर्मराजमिदंवाक्यमपदांतरमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ आहूतोननिवर्त्तेयमितिमेव्रतमाहितं ॥ संशप्तका
श्चमांराजन्नाह्वयंतिमहामृधे ॥ ३९ ॥ एषचभ्रातृभिःसार्धंसुशर्माह्वयतेरणे ॥ वधायसगणस्यास्यमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४० ॥ नैतच्छक्नोमिसंसोढुमाह्वानं
पुरुषर्षभ ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिहतान्विद्धिपरान्युधि ॥ ४१ ॥ युधिष्ठिरउवाच श्रुतंतेतत्त्वतस्तातयद्द्रोणस्यचिकीर्षितं ॥ यथातदनृतंतस्यभवेत्तत्त्वंसमा
चर ॥ ४२ ॥ द्रोणोहिबलवान्शूरःकृतास्त्रश्चजितश्रमः ॥ प्रतिज्ञातंचतेनैतद्ग्रहणंमेमहारथ ॥ ४३ ॥ अर्जुनउवाच अयंवैसत्यजिद्राजन्नद्यत्वांरक्षिता
युधि ॥ ध्रियमाणेचपांचाल्येनाचार्यःकाममाप्स्यति ॥ ४४ ॥ हतेतुपुरुषव्याघ्रेरणेसत्यजितिप्रभो ॥ सर्वैरपिसमेतैर्वानस्थातव्यंकथंचन ॥ ४५ ॥ संजयउ
वाच अनुज्ञातस्ततोराज्ञापरिष्वक्तश्चफाल्गुनः ॥ प्रेम्णादृष्टश्चबहुधात्याशिषश्चास्ययोजिताः ॥ ४६ ॥ विहायैनंततःपार्थस्त्रिगर्त्तान्प्रत्ययाद्बली ॥ क्षुधितः
क्षुद्विघातार्थंसिंहोमृगगणानिव ॥ ४७ ॥ ततोदौर्योधनंसैन्यंमुदापरमयायुतं ॥ ऋतेर्जुनंभृशंक्रुद्धंधर्मराजस्यनिग्रहे ॥ ४८ ॥ ततोन्योन्येनतेसैन्येसमाजग्मतु
रोजसा ॥ गंगासरय्वौवेगेनप्रावृषीवोल्बणोदके ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिधनंजययानेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच ततःसंशप्तकाराजन्समेदेशेव्यवस्थिताः ॥ व्यूह्यानीकंरथैरेवचंद्राकारंमुदायुताः ॥ १ ॥ तेकिरीटिनमायांतंदृष्ट्वाहर्षेणमारिष ॥ उदक्रोश
न्नरव्याघ्राःशब्देनमहतातदा ॥ २ ॥ सशब्दःप्रदिशःसर्वादिशःखंचसमावृणोत् ॥ आवृतत्वाच्चलोकस्यनासीत्तत्रप्रतिस्वनः ॥ ३ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सोतीवसंप्रहृष्टांस्तानुपलभ्यधनंजयः ॥ किंचिदभ्युत्स्मयन्कृष्णमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ पश्यैतान्देवकीमातर्मुमूर्षूनद्यसंयुगे ॥ भ्रातृंस्त्रैगर्त्तकानेवंरोदितव्ये
प्रहर्षितान् ॥ ५ ॥ अथवाहर्षकालोयंत्रैगर्त्तानामसंशयं ॥ कुनरैर्दुरवापान्हिलोकान्प्राप्स्यंत्यनुत्तमान् ॥ ६ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्हृषीकेशंततोऽर्जुनः ॥ आस
सादरणेव्यूढांत्रिगर्त्तानामनीकिनीं ॥ ७ ॥ सदेवदत्तमादायशंखंहेमपरिष्कृतं ॥ दध्मौवेगेनमहताघोषेणापूरयन्दिशः ॥ ८ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तासंशप्तकव
रूथिनी ॥ विचेष्टावस्थितासंख्येत्यश्मसारमयीयथा ॥ ९ ॥ वाहास्तेषांविवृत्ताक्षाःस्तब्धकर्णशिरोधराः ॥ विष्टब्धचरणामूत्रंरुधिरंचप्रसुस्रुवुः ॥ १० ॥ उप
लभ्यततःसंज्ञामवस्थाप्यचवाहिनीं ॥ युगपत्पांडुपुत्रायचिक्षिपुःकंकपत्रिणः ॥ ११ ॥ तान्यर्जुनःसहस्राणिदशपंचभिराशुगैः ॥ अनागतान्येवशरैश्चिच्छेदा
शुपराक्रमी ॥ १२ ॥ ततोर्जुनंशितैर्बाणैर्दशभिर्दशभिःपुनः ॥ प्राविध्यंतततःपार्थस्तानविध्यत्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ १३ ॥ एकैकस्तुततःपार्थंराजन्विव्याधपंचभिः ॥
सचतान्प्रतिविव्याधद्वाभ्यांद्वाभ्यांपराक्रमी ॥ १४ ॥ भूयएवतुसंक्रुद्धास्त्वर्जुनंसहकेशवं ॥ आपूरयन्शरैस्तीक्ष्णैस्तडागमिववृष्टिभिः ॥ १५ ॥ ततःशरसहस्रा
णिप्रापतन्नर्जुनंप्रति ॥ भ्रमराणामिवव्राताःफुल्लंद्रुमगणंवने ॥ १६ ॥ ततःसुबाहुस्त्रिंशद्भिरद्रिसारमयैःशरैः ॥ अविध्यदिषुभिर्गाढंकिरीटेसव्यसाचिनं ॥ १७ ॥
तैःकिरीटीकिरीटस्थैर्हेमपुंखैरजिह्मगैः ॥ शातकुंभमयापीडोबभौसूर्यइवोत्थितः ॥ १८ ॥ हस्तावापंसुबाहोस्तुभल्लेनयुधिपांडवः ॥ चिच्छेदतंचैवपुनःशरवर्षै
रवाकिरत् ॥ १९ ॥ ततःसुशर्मादशभिःसुरथस्तुकिरीटिनं ॥ सुधर्मासुधनुश्चैवसुबाहुश्चसमार्पयत् ॥ २० ॥ तांस्तुसर्वान्पृथग्बाणैर्वानरप्रवरध्वजः ॥ प्रत्यविध्य
त्ध्वजांश्चैषांभल्लैश्चिच्छेदसायकान् ॥ २१ ॥ सुधन्वनोधनुश्छित्वाहयांश्चास्यावधीच्छरैः ॥ अथास्यसशिरस्त्राणंशिरःकायादपातयत् ॥ २२ ॥ तस्मिन्निप
तितेवीरेत्रस्तास्तस्यपदानुगाः ॥ व्यद्रवंतभयाद्भीतायत्रदौर्योधनंबलं ॥ २३ ॥ ततोजघानसंक्रुद्धोवासविस्तांमहाचमूं ॥ शरजालैरविच्छिन्नैस्तमःसूर्यइवां
शुभिः ॥ २४ ॥ ततोभग्नेबलेतस्मिन्विप्रलीनेसमंततः ॥ सव्यसाचिनिसंक्रुद्धेत्रैगर्त्तान्भयमाविशत् ॥ २५ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ अमु
ह्यंस्तत्रतत्रैवत्रस्तामृगगणाइव ॥ २६ ॥ ततस्त्रिगर्त्तराट्क्रुद्धस्तानुवाचमहारथान् ॥ अलंद्रुतेनवःशूरानभयंकर्तुमर्हथ ॥ २७ ॥ शप्त्वाथशपथान्घोरान्सर्वसै
न्यस्यपश्यतः ॥ गत्वादौर्योधनंसैन्यंकिंवैवक्ष्यथमुख्यशः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

नावहास्याःकथंलोकेकर्मणानेनसंयुगे ॥ भवेमसहिताःसर्वेनिवर्तध्वंयथाबलं ॥ २९ ॥ एवमुक्तास्तुतेराजन्नुदक्रोशन्मुहुर्मुहुः ॥ शंखांश्चदध्मिरेवीराहर्षयंतःप
रस्परं ॥ ३० ॥ ततस्तेसंन्यवर्त्तंतसंशप्तकगणाःपुनः ॥ नारायणाश्चगोपालामृत्युंकृत्वाऽनिवर्त्तनं ॥३१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणि
सुधन्ववधेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच दृष्ट्वातुसंनिवृत्तांस्तान्संशप्तकगणान्पुनः ॥ वासुदेवंमहात्मानम
र्जुनःसमभाषत ॥ १ ॥ चोदयाश्वान्हृषीकेशसंशप्तकगणान्प्रति ॥ नैतेहास्यंतिसंग्रामंजीवंतइतिमेमतिः ॥ २ ॥ पश्यमेऽस्त्रबलंघोरंबाह्वोरिष्वसनस्यच ॥ अद्यै
तान्पातयिष्यामिक्रुद्धोरुद्रःपशूनिव ॥ ३ ॥ ततःकृष्णःस्मितंकृत्वाप्रतिनंद्यशिवेनतं ॥ प्रावेशयतदुर्धर्षोयत्रयत्रैच्छदर्जुनः ॥ ४ ॥ सरथोभ्राजतेत्यर्थमुह्य
मानोरणेतदा ॥ उह्यमानमिवाकाशेविमानंपांडुरैर्हयैः ॥ ५॥ मंडलानिततश्चक्रेगतप्रत्यागतानिच ॥ यथाशक्ररथोराजन्युद्धेदेवासुरेपुरा ॥ ६ ॥ अथना
रायणाःक्रुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ छादयंतःशरव्रातैःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ ७॥ अदृश्यंचमुहूर्त्तेनचक्रुस्तेभरतर्षभ ॥ कृष्णेनसहितंयुद्धेकुंतीपुत्रंधनंजयं ॥ ८ ॥
क्रुद्धस्तुफाल्गुनःसंख्येद्विगुणीकृतविक्रमः ॥ गांडीवंधनुरामृज्यतूर्णंजग्राहसंयुगे ॥ ९ ॥ बध्वाचभ्रुकुटिंवक्रेक्रोधस्यप्रतिलक्षणं ॥ देवदत्तंमहाशंखंपूरयामा
सपांडवः ॥ १० ॥ अथास्त्रमरिसंघघ्नंत्वाष्ट्रमभ्यस्यदर्जुनः ॥ ततोरूपसहस्राणिप्रादुरासन्पृथक्पृथक् ॥ ११ ॥ आत्मनःप्रतिरूपैस्तैर्नानारूपैर्विमोहिताः ॥ अ
न्योन्येनार्जुनंमत्वास्वमात्मानंचजघ्निरे ॥ १२ ॥ अयमर्जुनोयंगोविंदइमौपांडवयादवौ ॥ इतिब्रुवाणाःसंमूढाजघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ १३ ॥ मोहिताःपरमास्त्रे
णक्षयंजग्मुःपरस्परं ॥ अशोभंतरणेयोधाःपुष्पिताइवकिंशुकाः ॥ १४ ॥ ततःशरसहस्राणितैर्विमुक्तानिभस्मसात् ॥ कृत्वातदस्त्रंतान्वीराननयद्यमसादनं ॥
॥ १५ ॥ अथप्रहस्यबीभत्सुर्ललित्थान्मालवानपि ॥ मावेल्लकांस्त्रिगर्तांश्चयौधेयांश्चार्दयच्छरैः ॥ १६ ॥ तेहन्यमानावीरेणक्षत्रियाःकालचोदिताः ॥ व्यसृज
न्छरजालानिपार्थेनानाविधानिच ॥ १७॥ नध्वजोनार्जुनस्तत्रनरथोनचकेशवः ॥ प्रत्यदृश्यतघोरेणशरवर्षेणसंवृतः ॥१८॥ ततस्तेलब्धलक्षत्वादन्योन्यम
भिचुक्रुशुः ॥ हतौकृष्णावितिप्रीत्यावासांस्यादुधुवुस्तदा ॥ १९ ॥ भेरीमृदंगशंखांश्चदध्मुर्वीराःसहस्रशः ॥ सिंहनादरवांश्चोग्रांश्चक्रिरेतत्रमारिष ॥ २० ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ सोत्तरायुधिनः उपरिगतैर्योधैः सहिताः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

ततःप्रसिष्विदेकृष्णःखिन्नश्चार्जुनमब्रवीत् ॥ क्वासिपार्थनपश्येत्वांकच्चिज्जीवसिशत्रुहन् ॥ २१ ॥ तस्यतद्भाषितंश्रुत्वात्वरमाणोधनंजयः ॥ वायव्यास्त्रेणतैर
स्तांशरवृष्टिमपाहरत् ॥ २२ ॥ ततःसंशप्तकव्रातान्साश्वद्वीपरथायुधान् ॥ उवाहभगवान्वायुःशुष्कपर्णचयानिव ॥ २३ ॥ उह्यमानास्तुतेराजन्बह्वशोभंतवा
युना ॥ प्रडीनाःपक्षिणःकालेवृक्षेभ्यइवमारिष ॥ २४ ॥ तांस्तथाव्याकुलीकृत्यत्वरमाणोधनंजयः ॥ जघाननिशितैर्बाणैःसहस्राणिशतानिच ॥ २५ ॥ शिरां
सिभल्लैरहरद्बाहूनपिचसायुधान् ॥ हस्तिहस्तोपमांश्चोरून्शरैरुर्व्यामपातयत् ॥ २६ ॥ पृष्ठच्छिन्नान्विचरणान्बाहुपार्श्वेक्षणाकुलान् ॥ नानांगावयवैर्हीनांश्च
कारारीन्धनंजयः ॥ २७ ॥ गंधर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ॥ शरैर्विशकलीकुर्वंश्चक्रेव्यश्वरथद्विपान् ॥ २८ ॥ मुंडतालवनानीवतत्रतत्रचकाशि
रे ॥ छिन्नारथध्वजव्राताःकेचित्तत्रक्वचित्क्वचित् ॥ २९ ॥ सोत्तरायुधिनोनागाःसपताकांकुशध्वजाः ॥ पेतुःशक्राशनिहताद्रुमवंतइवाचलाः ॥ ३० ॥ चाम
रापीडकवचाःस्रस्तांत्रनयनास्तथा ॥ सारोहास्तुरगाःपेतुःपार्थबाणहताःक्षितौ ॥ ३१ ॥ विप्रविद्धासिनखराश्छिन्नवर्मर्ष्टिशक्तयः ॥ पत्तयश्छिन्नवर्माणःकृप
णाःशेरतेहताः ॥ ३२ ॥ तैर्हतैर्हन्यमानैश्चपतद्भिःपतितैरपि ॥ भ्रमद्भिर्निष्टनद्भिश्चक्रूरमायोधनंबभौ ॥ ३३ ॥ रजश्चसुमहज्जातंशांतंरुधिरवृष्टिभिः ॥ महीचा
प्यभवद्दुर्गाकबंधशतसंकुला ॥ ३४ ॥ तद्बभौरौद्रबीभत्संबीभत्सोर्यानमाहवे ॥ आक्रीडमिवरुद्रस्यघ्नतःकालात्ययेपशून् ॥ ३५ ॥ तेवध्यमानाःपार्थेनव्याकु
लाश्वरथद्विपाः ॥ तमेवाभिमुखाःक्षीणाःशक्रस्यातिथितांगताः ॥ ३६ ॥ साभूमिर्भरतश्रेष्ठनिहतैस्तैर्महारथैः ॥ आस्तीर्णासंबभौसर्वाप्रेतीभूतैःसमंततः ॥
॥ ३७ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवप्रमत्तेसव्यसाचिनि ॥ व्यूढानीकस्ततोद्रोणोयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ३८ ॥ तंप्रत्यगृह्णंस्त्वरिताव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ युधिष्ठिरंपरी
प्संतस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिअर्जुनसंशप्तकयुद्धेऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच परिणाम्यनिशांतांतुभारद्वाजोमहारथः ॥ उक्त्वासुबहुराजेंद्रवचनंवैसुयोधनं ॥ १ ॥ विधाययोगंपार्थेनसंशप्तकगणैःसह ॥ निष्क्रांतेचतदा
पार्थेसंशप्तकवधंप्रति ॥ २ ॥ व्यूढानीकस्ततोद्रोणःपांडवानांमहाचमूं ॥ अभ्ययाद्भरतश्रेष्ठधर्मराजजिघृक्षया ॥ ३ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ परिणाम्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ उष्णगेघर्मात्यये ॥ १६ ॥ १७ ॥ पौर्णमास्यांकृत्तिकायोगयुक्तेनइंदुना शारदपूर्णचंद्रेणेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

व्यूढंदृष्ट्वासुपर्णंतुभारद्वाजकृतंतदा ॥ व्यूहेनमंडलार्धेनप्रत्यव्यूहद्युधिष्ठिरः ॥ मुखंत्वासीत्सुपर्णस्यभारद्वाजोमहारथः ॥ ४ ॥ शिरोदुर्योधनोराजासोदर्यैःसानु
गैर्वृतः ॥ चक्षुषीकृतवर्मासीद्गौतमश्चास्यतांवरः ॥ ५ ॥ भूतशर्माक्षेमशर्माकरकाक्षश्चवीर्यवान् ॥ कलिंगाःसिंहलाःप्राच्याःशूराभीरादशेरकाः ॥ ६ ॥ शका
यवनकांबोजास्तथाहंसपथाश्चये ॥ ग्रीवायांशूरसेनाश्चदरदामद्रकेकयाः ॥ ७ ॥ गजाश्वरथपत्त्योघास्तस्थुःपरमदंशिताः ॥ भूरिश्रवास्तथाशल्यःसोमदत्तश्च
बाल्हिकः ॥ ८ ॥ अक्षौहिण्यावृतावीरादक्षिणंपार्श्वमास्थिताः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ ९ ॥ वामंपार्श्वंसमाश्रित्यद्रोणपुत्राग्रतःस्थिताः ॥
पृष्ठेकलिंगाःसांबष्ठामागधाःपौंड्रमद्रकाः ॥ १० ॥ गांधाराःशकुनाःप्राच्याःपार्वतीयावसातयः ॥ पुच्छेवैकर्त्तनःकर्णःसपुत्रज्ञातिबांधवः ॥ ११ ॥ महत्यासे
नयातस्थौनानाजनपदोत्थया ॥ जयद्रथोभीमरथःसंपातिर्ऋषभोजयः ॥ १२ ॥ भूमिंजयोवृषक्राथोनैषधश्चमहाबलः ॥ वृताबलेनमहताब्रह्मलोकपरिष्कृ
ताः ॥ १३ ॥ व्यूहस्योरसितेराजन्स्थितायुद्धविशारदाः ॥ द्रोणेनविहितोव्यूहःपदात्यश्वरथद्विपैः ॥ १४ ॥ वातोद्धूतार्णवाकारःप्रनृत्तइवलक्ष्यते ॥ तस्यपक्षप्र
पक्षेभ्योनिष्पतंतियुयुत्सवः ॥ १५ ॥ सविद्युत्स्तनितामेघाःसर्वदिग्भ्यइवोष्णगे ॥ तस्यप्राग्ज्योतिषोमध्येविधिवत्कल्पितंगजं ॥ १६ ॥ आस्थितःशुशुभेराज
न्नंशुमानुदयेयथा ॥ माल्यदामवताराजन्श्वेतच्छत्रेणधार्यता ॥ १७ ॥ कृत्तिकायोगयुक्तेनपौर्णमास्यामिवेंदुना ॥ नीलांजनचयप्रख्योमदांधोद्विरदोबभौ
॥ १८ ॥ अतिवृष्टोमहामेघैर्यथास्यात्पर्वतोमहान् ॥ नानानृपतिभिर्वीरैर्विविधायुधभूषणैः ॥ १९ ॥ समन्वितःपार्वतीयैःशक्रोदेवगणैरिव ॥ ततोयुधिष्ठिरः
प्रेक्ष्यव्यूहंतमतिमानुषं ॥ २० ॥ अजय्यमरिभिःसंख्येपार्षतंवाक्यमब्रवीत् ॥ ब्राह्मणस्यवशंनाहमियामद्ययथाप्रभो ॥ पारावतसवर्णाश्वतथानीतिर्विधीय
तां ॥ २१ ॥ धृष्टद्युम्नउवाच द्रोणस्ययतमानस्यवशंनैष्यसिसुव्रत ॥ अहमावारयिष्यामिद्रोणमद्यसहानुगं ॥ २२ ॥ मयिजीवतिकौरव्यनोद्वेगंकर्त्तुम
र्हसि ॥ नहिशक्तोरणेद्रोणोविजेतुंमांकथंचन ॥ २३ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाकिरन्बाणान्द्रुपदस्यसुतोबली ॥ पारावतसवर्णाश्वःस्वयंद्रोणमुपाद्र
वत् ॥ २४ ॥ अनिष्टदर्शनंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नमवस्थितं ॥ क्षणेनैवाभवद्द्रोणोनातिहृष्टमनाइव ॥ २५ ॥ तंतुसंप्रेक्ष्यपुत्रस्तेदुर्मुखःशत्रुकर्षणः ॥ प्रियंचिकीर्षुर्द्रोण
स्यधृष्टद्युम्नमवारयत् ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनिष्टदर्शनंस्वमृत्युहेतुत्वात् ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ भृशायस्तोऽतिप्रयत्नवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

ससंप्रहारस्तुमुलःसुघोरःसमपद्यत॥ पार्षतस्यचशूरस्यदुर्मुखस्यचभारत॥ २७ ॥ पार्षतःशरजालेनक्षिप्रंप्रच्छाद्यदुर्मुखं ॥ भारद्वाजंशरौघेणमहतासमवा
रयत्॥ २८ ॥ द्रोणमावारितंदृष्ट्वाभृशायस्तस्तवात्मजः॥ नानालिंगैःशरव्रातैःपार्षतंसममोहयत् ॥ २९ ॥ तयोर्विषक्तयोःसंख्येपांचाल्यकुरुमुख्ययोः ॥ द्रो
णोयौधिष्ठिरंसैन्यंबहुधाव्यधमच्छरैः ॥ ३० ॥ अनिलेनयथाभ्राणिविच्छिन्नानिसमंततः ॥ तथापार्थस्यसैन्यानिविच्छिन्नानिक्वचित्क्वचित् ॥ ३१ ॥
मुहूर्तमिवतद्युद्धमासीन्मधुरदर्शनं ॥ ततउन्मत्तवद्राजन्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ३२ ॥ नैवस्वेनपरेराजन्नाज्ञायंतपरस्परं ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्युद्धंतत्समव
र्तत ॥ ३३ ॥ चूडामणिषुनिष्केषुभूषणेष्वपिवर्मसु ॥ तेषामादित्यवर्णाभारश्मयःप्रचकाशिरे ॥ ३४ ॥ तत्प्रकीर्णपताकानांरथवारणवाजिनां ॥बला
काशबलाभ्राभंददृशेरूपमाहवे ॥ ३५ ॥ नरानेवनराजघ्नुरुदग्राश्वहयाहयान् ॥ रथांश्वरथिनोजघ्नुर्वारणावरवारणान् ॥ ३६ ॥ समुच्छ्रितपताकानांग
जानांपरमद्विपैः॥ क्षणेनतुमुलोघोरःसंग्रामःसमपद्यत॥ ३७॥ तेषांसंसक्तगात्राणांकर्षतामितरेतरं॥ दंतसंघातसंघर्षात्सधूमोऽग्निरजायत॥ ३८ ॥ विप्रकी
र्णपताकास्तेविषाणजनिताग्नयः॥ बभूवुःखंसमासाद्यसविद्युतइवांबुदाः ॥ ३९ ॥ विक्षिपद्भिर्नदद्भिश्वनिपतद्भिश्ववारणैः ॥ संबभूवमहीकीर्णामेघैर्द्यौरिव
शारदी॥ ४० ॥ तेषामाहन्यमानानांबाणतोमरऋष्टिभिः॥ वारणानांरवोजज्ञेमेघानामिवसंप्लवे ॥ ४१ ॥ तोमराभिहताःकेचिद्बाणैश्वपरमद्विपाः ॥ वित्रेसुः
सर्वनागानांशब्दमेवापरेऽव्रजन्॥ ४२ ॥ विषाणाभिहताश्वापिकेचित्तत्रगजागजैः॥ चक्रुरार्तस्वनंघोरमुत्पातजलदाइव ॥ ४३ ॥ प्रतीपाःक्रियमाणाश्ववा
रणावरवारणैः ॥ उन्मथ्यपुनराजग्मुःप्रेरिताःपरमांकुशैः ॥ ४४ ॥ महामात्रैर्महामात्रास्ताडिताःशरतोमरैः ॥ गजेभ्यःपृथिवींजग्मुर्मुक्तप्रहरणांकुशाः ॥
॥ ४५ ॥ निर्मनुष्याश्वमातंगाविनदंतस्ततस्ततः॥ छिन्नाभ्राणीवसंपेतुःसंप्रविश्यपरस्परं॥ ४६ ॥ हतान्परिवहंतश्वपतितान्पतितायुधान्॥ दिशोजग्मुर्महाना
गाःकेचिदेकचराइव॥ ४७॥ ताडितास्ताड्यमानाश्वतोमरर्ष्टिपरश्वधैः॥ पेतुरार्त्तस्वनंकृत्वातदाविशसनेगजाः ॥ ४८ ॥ तेषांशैलोपमैःकायैर्निपतद्भिःसमंत
तः॥ आहतासहसाभूमिश्वकंपेचननादच॥ ४९ ॥ सादितैःसगजारोहैःसपताकैःसमंततः॥ मातंगैःशुशुभेभूमिर्विकीर्णैरिवपर्वतैः ॥ ५० ॥ गजस्थाश्वमहा
मात्रानिर्भिन्नहृदयारणे॥ रथिभिःपातिताभल्लैर्विकीर्णांकुशतोमराः॥ ५१ ॥

एकचराः द्विपांतरदर्शनासहाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ अचित्ततांमोहं आहतलक्षणोध्वस्तचिन्हः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांविंशोऽध्यायः ॥२०॥ ॥छ॥

क्रौंचवद्विनदंतोन्येनाराचाभिहतागजाः ॥ परान्स्वांश्चापिमृद्नंतःपरिपेतुर्दिशोदश ॥ ५२ ॥ गजाश्वरथयोधानांशरीरौघसमावृता ॥ बभूवपृथिवीराजन्मांस
शोणितकर्दमा ॥ ५३ ॥ प्रमथ्यचविषाणाग्रैःसमुत्क्षिप्ताश्चवारणैः ॥ सचक्राश्चविचक्राश्चरथैरेवमहारथाः ॥ ५४ ॥ रथाश्चरथिभिर्हीनानिर्मनुष्याश्चवाजि
नः ॥ हतारोहाश्चमातंगादिशोजग्मुर्भयातुराः ॥ ५५ ॥ जघानात्रपितापुत्रंपुत्रश्चपितरंतथा ॥ इत्यासीत्तुमुलंयुद्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ५६ ॥ आगुल्फेभ्योव
सीदंतेनरालोहितकर्दमैः ॥ दीप्यमानैःपरिक्षिप्तादावैरिवमहाद्रुमाः ॥ ५७ ॥ शोणितैःसिच्यमानानिवस्त्राणिकवचानिच ॥ छत्राणिचपताकाश्चसर्वंरक्तमदृ
श्यत ॥ ५८ ॥ हयौघाश्चरथौघाश्चनरौघाश्चनिपातिताः ॥ संक्षुण्णाःपुनरावृत्यबहुधारथनेमिभिः ॥ ५९ ॥ सगजौघमहावेगःपरासुनरशैवलः ॥ रथौघतुमुला
वर्तःप्रबभौसैन्यसागरः ॥ ६० ॥ तंवाहनमहानौभिर्योधाजयधनैषिणः ॥ अवगाह्याथमज्जंतोनैवमोहंप्रचक्रिरे ॥ ६१ ॥ शरवर्षाभिवृष्टेषुयोधेष्वंचितलक्ष्मसु ॥
नतेष्वचित्ततांलेभेकश्चिदाहतलक्षणः ॥ ६२ ॥ वर्त्तमानेतथायुद्धेघोररूपेभयंकरे ॥ मोहयित्वापरान्द्रोणोयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिसंकुलयुद्धेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोद्रोणंदृष्ट्वांतिकमुपागतं ॥ महताश
रवर्षेणप्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ १ ॥ ततोहलहलाशब्दआसीद्यौधिष्ठिरेबले ॥ जिघृक्षतिमहासिंहेगजानामिवयूथपं ॥ २ ॥ दृष्ट्वाद्रोणंततःशूरःसत्यजित्सत्यविक्र
मः ॥ युधिष्ठिरमभिप्रेप्सुराचार्यंसमुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ ततआचार्यपांचाल्यौयुयुधातेमहाबलौ ॥ विक्षोभयंतौतत्सैन्यमिंद्रवैरोचनाविव ॥ ४ ॥ ततोद्रोणंमहे
ष्वासःसत्यजित्सत्यविक्रमः ॥ अविध्यन्निशिताग्रेणपरमास्त्रंविदर्शयन् ॥ ५ ॥ तथास्यसारथेःपंचशरान्सर्पविषोपमान् ॥ अमुंचदंतकप्रख्यान्संमुमोहास्य
सारथिः ॥ ६ ॥ अथास्यसहसाविध्यद्धयान्दशभिराशुगैः ॥ दशभिर्दशभिःक्रुद्धउभौचपार्ष्णिसारथी ॥ ७ ॥ मंडलंतुसमावृत्यविचरन्पृतनामुखे ॥ ध्वजंचिच्छे
दक्रुद्धोद्रोणस्यामित्रकर्षणः ॥ ८ ॥ द्रोणस्तुतत्समालोक्यचरितंतस्यसंयुगे ॥ मनसाचिंतयामासप्राप्तकालमरिंदमः ॥ ९ ॥ ततःसत्यजितंतीक्ष्णैर्दशभिर्मर्म
भेदिभिः ॥ अविध्यच्छीघ्रमाचार्यश्छित्वास्यसशरंधनुः ॥ १० ॥ सशीघ्रतरमादायधनुरन्यत्प्रतापवान् ॥ द्रोणमभ्यहनद्राजंस्त्रिंशताकंकपत्रिभिः ॥ ११ ॥ दृष्ट्वास
त्यजिताद्रोणंग्रस्यमानमिवाहवे ॥ वृकःशरशतैस्तीक्ष्णैःपांचाल्योद्रोणमार्दयत् ॥ १२ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

संछाद्यमानंसमरेद्रोणंदृष्ट्वामहारथं ॥ चुकुशुःपांडवाराजन्वस्त्राणिदुधुवुश्चह ॥ १३॥ वृकस्तुपरमक्रुद्धोद्रोणंषष्ट्यास्तनांतरे ॥ विव्याधबलवान्राजंस्तदद्भुत
मिवाभवत् ॥ १४॥ द्रोणस्तुशरवर्षेणच्छाद्यमानोमहारथः ॥ वेगंचक्रेमहावेगःक्रोधादुद्वृत्यचक्षुषी ॥ १५ ॥ ततःसत्यजितश्चापंछित्वाद्रोणोवृकस्यच ॥ ष
ड्भिःससूतंसहयंशरैर्द्रोणोवधीद्वृकं ॥ १६॥ अथान्यद्धनुरादायसत्यजिद्वेगवत्तरं ॥ साश्वंससूतंविशिखैर्द्रोणंविव्याधसध्वजं ॥ १७॥ सतन्नममृषेद्रोणःपांचा
ल्येनार्दितोमृधे ॥ ततस्तस्यविनाशायसत्वरंव्यसृजच्छरान् ॥ १८॥ हयान्ध्वजंधनुर्मुष्टिमुभौचपार्ष्णिसारथी ॥ अवाकिरत्ततोद्रोणःशरवर्षैःसहस्रशः ॥१९॥
तथासंछिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः ॥ पांचाल्यःपरमास्त्रज्ञःशोणाश्वंसमयोधयत् ॥ २० ॥ ससत्यजितमालोक्यतथोदीर्णंमहाहवे ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदशि
रस्तस्यमहात्मनः ॥ २१ ॥तस्मिन्हतेमहामात्रेपंचालानांमहारथे ॥ अपायाज्जवनैरश्वैर्द्रोणात्त्रस्तोयुधिष्ठिरः ॥ २२॥ पंचालाःकेकयामत्स्याश्चेदिकारूषको
सलाः॥ युधिष्ठिरमभीप्संतोदृष्ट्वाद्रोणमुपाद्रवन् ॥ २३॥ ततोयुधिष्ठिरंप्रेप्सुराचार्यःशत्रुपूगहा॥व्यधमत्तान्यनीकानितूलराशिमिवानलः॥ २४॥निर्दहंतमनी
कानितानितानिपुनःपुनः॥ द्रोणंमत्स्यादवरजःशतानीकोभ्यवर्तत॥ २५॥सूर्यरश्मिप्रतीकाशैःकर्मारपरिमार्जितैः॥ षड्भिःससूतंसहयंद्रोणंविध्वाऽनदद्भृशं ॥
॥ २६॥ क्रूरायकर्मणेयुक्तश्चिकीर्षुःकर्मदुष्करं ॥ अवाकिरच्छरशतैर्भारद्वाजंमहारथं ॥ २७॥ तस्यनानदतोद्रोणःशिरःकायात्सकुंडलं॥ क्षुरेणापाहरत्तूर्णंत
तोमत्स्याःप्रदुद्रुवुः ॥ २८ ॥ मत्स्यान्जित्वाऽजयच्चेदीन्करूषान्केकयानपि ॥ पंचालान्सृंजयान्पांडून्भारद्वाजःपुनःपुनः ॥ २९ ॥ तंदहंतमनीकानिक्रुद्धम
ग्निंयथावनं॥ दृष्ट्वारुक्मरथंवीरंसमकंपंतसृंजयाः ॥ ३० ॥ उत्तमंह्याददानस्यधनुरस्याशुकारिणः॥ ज्याघोषोनिघ्नतोमित्रान्दिक्षुसर्वासुशुश्रुवे ॥ ३१ ॥ ना
गानश्वान्पदातींश्चरथिनोगजसादिनः ॥ रौद्राहस्तवतामुक्ताःप्रमथ्नंतिस्मसायकाः ॥ ३२ ॥ नानद्यमानःपर्जन्योमिश्रवातोहिमात्यये ॥ अश्मवर्षमिवावर्ष
न्परेषांभयमादधत् ॥ ३३ ॥ सर्वादिशःसमचरत्सैन्यंविक्षोभयन्निव ॥ बलीशूरोमहेष्वासोमित्राणामभयंकरः ॥ ३४॥ तस्यविद्युदिवाभ्रेषुचापंहेमपरिष्कृतं॥
दिक्षुसर्वासुपश्यामोद्रोणस्यामिततेजसः॥ ३५ ॥ शोभमानांध्वजेचास्यवेदीमद्राक्ष्मभारत ॥ हिमवच्छिखराकारांचरतःसंयुगेभृशं ॥ ३६॥ द्रोणस्तुपांडवा
नीकेचकारकदनंमहत् ॥ यथादैत्यगणेविष्णुःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ उभयत्रविध्वेतिशेषः ॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ पांचाल्योनाम्ना

सशूरःसत्यवाक्प्राज्ञोबलवान्सत्यविक्रमः ॥ महानुभावःकल्पांतेरौद्रांभीरुविभीषणां ॥ ३८॥ कवचोर्मिध्वजावर्त्तांमर्त्यकूलापहारिणीं ॥ गजवाजिमहाग्राहा
मसिमीनांदुरासदां ॥ ३९ ॥ वीरास्थिशर्करांरौद्रांभेरीमुरजकच्छपां ॥ चर्मवर्मप्लवांघोरांकेशशैवलशाद्वलां ॥ ४० ॥ शरौघिणींधनुःस्रोतांबाहुपन्नगसंकु
लां ॥ रणभूमिवहांतीव्रांकुरुसृंजयवाहिनीं ॥ ४१ ॥ मनुष्यशीर्षपाषाणांशक्तिमीनांगदोडुपां ॥ उष्णीषफेनवसनांविकीर्णांत्रसरीसृपां ॥ ४२ ॥ वीरापहारिणी
मुग्रांमांसशोणितकर्दमां ॥ हस्तिग्राहांकेतुवृक्षांक्षत्रियाणांनिमज्जनीं॥४३॥ क्रूरांशरीरसंघट्टांसादिनक्रांदुरत्ययां ॥ द्रोणःप्रावर्त्तयत्तत्रनदीमंतकगामिनीं
॥ ४४॥ क्रव्यादगणसंजुष्टांश्वसृगालगणायुतां॥ निषेवितांमहारौद्रैःपिशिताशैःसमंततः ॥४५॥ तंदहंतमनीकानिरथोदारंकृतांतवत् ॥ सर्वतोभ्यद्रवन्द्रोणंकुं
तीपुत्रपुरोगमाः ॥ ४६॥तेद्रोणंसहिताःशूराःसर्वतःप्रत्यवारयन् ॥ गभस्तिभिरिवादित्यंतपंतंभुवनंयथा ॥४७॥ तंतुशूरंमहेष्वासंतावकाभ्युद्यतायुधाः ॥ राजा
नोराजपुत्राश्चसमंतात्पर्यवारयन् ॥ ४८ ॥ शिखंडीतुततोद्रोणंपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ क्षत्रवर्माचविंशत्यावसुदानश्चपंचभिः ॥ ४९ ॥ उत्तमौजास्त्रिभिर्बाणैःक्ष
त्रदेवश्चसप्तभिः ॥ सात्यकिश्चशतेनाजौयुधामन्युस्तथाष्टभिः ॥ ५० ॥ युधिष्ठिरोद्वादशभिर्द्रोणंविव्याधसायकैः ॥ धृष्टद्युम्नश्चदशभिश्चेकितानस्त्रिभिःशरैः ॥
॥ ५१ ॥ ॥ ततोद्रोणःसत्यसंधःप्रभिन्नइवकुंजरः ॥ अभ्यतीत्यरथानीकंदृढसेनमपातयत् ॥ ५२ ॥ ततोराजानमासाद्यप्रहरंतमभीतवत् ॥ अविध्यन्नवभिःक्षे
मंसहतःप्रापतद्रथात् ॥ ५३ ॥ समध्यंप्राप्यसैन्यानांसर्वाःप्रविचरन्दिशः ॥ त्राताह्यभवदन्येषांनत्रातव्यःकथंचन ॥ ५४ ॥ शिखंडिनंद्वादशभिर्विंशत्याचोत्त
मौजसं ॥ वसुदानंचभल्लेनप्रैषयद्यमसादनं ॥ ५५ ॥ अशीत्याक्षत्रवर्माणंषड्विंशत्यासुदक्षिणं ॥ क्षत्रदेवंतुभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ५६॥ युधामन्युंचतुः
षष्ट्यात्रिंशताचैवसात्यकिं ॥ विध्वारुक्मरथस्तूर्णंयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥५७॥ ततोयुधिष्ठिरःक्षिप्रंगुरुतोराजसत्तमः ॥ अपायाज्जवनैरश्वैःपांचाल्योद्रोणमभ्य
यात् ॥ ५८ ॥ तंद्रोणःसधनुष्कंतुसाश्वयंतारमाक्षिणोत् ॥ सहतःप्रापतद्भूमौरथाज्ज्योतिरिवांबरात् ॥ ५९ ॥ तस्मिन्हतेराजपुत्रेपंचालानांयशस्करे ॥ हतद्रोणं
हतद्रोणमित्यासीन्निःस्वनोमहान् ॥६० ॥तांस्तथाभृशसंरब्धान्पंचालान्मत्स्यकेकयान् ॥ सृंजयान्पांडवांश्चैवद्रोणोव्यक्षोभयद्बली ॥६१॥ सात्यकिंचेकितानं
चधृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ वार्धक्षेमिंचैत्रसेनिंसेनाबिंदुंसुवर्चसं ॥ ६२ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भारद्वाजेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

एतांश्चान्यांश्चसुबहून्नानाजनपदेश्वरान् ॥ सर्वान्द्रोणोजयद्युद्धेकुरुभिःपरिवारितः ॥ ६३ ॥ तावकाश्चमहाराजजयंलब्ध्वामहाहवे ॥ पांडवेयान्रणेजघ्नुर्द्रव
माणान्समंततः ॥ ६४ ॥ तेदानवाइवेंद्रेणवध्यमानामहात्मना ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसमकंपंतभारत ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तक
वधपर्वणिद्रोणयुद्धेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजेनभग्नेषुपांडवेषुमहामृधे ॥ पंचालेषुचसर्वेषुक
श्चिदन्योभ्यवर्त्तत ॥ १ ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाक्षत्रियाणांयशस्करीं ॥ असेवितांकापुरुषैःसेवितांपुरुषर्षभैः ॥ २ ॥ सहिवीरोन्नतःशूरोयोभग्नेषुनिवर्त्तते ॥ अ
होनासीत्पुमान्कश्चिद्दृष्ट्वाद्रोणंव्यवस्थितं ॥ ३ ॥ जृंभमाणमिवव्याघ्रंप्रभिन्नमिवकुंजरं ॥ त्यजंतमाहवेप्राणान्सन्नद्धंचित्रयोधिनं ॥ ४ ॥ महेष्वासंनरव्याघ्रं
द्विषतांभयवर्धनं ॥ कृतज्ञंसत्यनिरतंदुर्योधनहितैषिणं ॥ ५ ॥ भारद्वाजंतथानीकेदृष्ट्वाशूरमवस्थितं ॥ केशूराःसंन्यवर्त्तंततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ६ ॥ संजय
उवाच तान्दृष्ट्वाचलितान्संख्येप्रणुन्नान्द्रोणसायकैः ॥ पंचालान्पांडवान्मत्स्यान्सृंजयांश्चेदिकेकयान् ॥ ७ ॥ द्रोणचापविमुक्तेनशरौघेणाशुहारिणा ॥ सिं
धोरिवमहौघेनह्रियमाणान्यथाप्लुवान् ॥ ८ ॥ कौरवाःसिंहनादेननानावाद्यस्वनेनच ॥ रथद्विपनरांश्चैवसर्वतःसमवारयन् ॥ ९ ॥ तान्पश्यन्सैन्यमध्यस्थोरा
जास्वजनसंवृतः ॥ दुर्योधनोब्रवीत्कर्णंप्रहृष्टःप्रहसन्निव ॥ १० ॥ दुर्योधनउवाच पश्यराधेयपंचालान्प्रणुन्नान्द्रोणसायकैः ॥ सिंहेनेवमृगान्वन्यांस्त्रा
सितान्दृढधन्वना ॥ ११ ॥ नैतेजातुपुनर्युद्धमीहेयुरितिमेमतिः ॥ यथातुभग्नाद्रोणेनवातेनेवमहाद्रुमाः ॥ १२ ॥ अर्द्यमानाःशरैरेतेरुक्मपुंखैर्महात्मना ॥ पथा
नैकेनगच्छंतिघूर्णमानास्ततस्ततः ॥ १३ ॥ सन्निरुद्धाश्चकौरव्यैर्द्रोणेनचमहात्मना ॥ एतेऽन्येमंडलीभूताःपावकेनेवकुंजराः ॥ १४ ॥ भ्रमरैरिवचाविष्टाद्रोणस्य
निशितैःशरैः ॥ अन्योन्यंसमलीयंतपलायनपरायणाः ॥ १५ ॥ एषभीमोमहाक्रोधीहीनःपांडवसृंजयैः ॥ मदीयैरावृतोयोधैःकर्णनंदयतीवमां ॥ १६ ॥ व्य
क्तंद्रोणमयंलोकमद्यपश्यतिदुर्मतिः ॥ निराशोजीवितान्नूनमद्यराज्याच्चपांडवः ॥ १७ ॥ कर्णउवाच नैषजातुमहाबाहुर्जीवन्नाहवमुत्सृजेत् ॥ नचेमा
न्पुरुषव्याघ्रसिंहनादान्सहिष्यति ॥ १८ ॥ नचापिपांडवायुद्धेभज्येरन्नितिमेमतिः ॥ शूराश्चबलवंतश्चकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥ १९ ॥ विषाग्निद्यूतसंक्लेशान्वन
वासंचपांडवाः ॥ स्मरमाणानहास्यंतिसंग्राममितिमेमतिः ॥ २० ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कोकोवृकः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सर्वेषामिति रथचिन्हानि रथशब्दोहयोपलक्षणं रथान्हयान्चिन्हानिध्वजांश्चेत्यर्थः ॥ १ ॥ व्यायच्छंतंनिवर्तमानं ॥ २ ॥ सितनीलारुणोवर्णःसारंगसदृशश्वसः ॥ ३ ॥ पारावतकपोताभःसितनीलसमन्वयात् ॥ ४ ॥ शोणः

निवृत्तोहिमहाबाहुरमितौजावृकोदरः ॥ वरान्वरान्हिकौंतेयोरथोदारान्हनिष्यति ॥ २१ ॥ असिनाधनुषाशक्त्याहयैर्नागैर्नरैरथैः ॥ आयसेनचदंडेनव्रातान्व्रातान्हनिष्यति ॥ २२ ॥ तमेनमनुवर्त्तंतेसात्यकिप्रमुखारथाः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःपांडवाश्चविशेषतः ॥ २३ ॥ शूराश्चबलवंतश्चविक्रांताश्चमहारथाः ॥ विनिघ्नंतश्चभीमेनसंरब्धेनाभिचोदिताः ॥ २४॥ तेद्रोणमभिवर्त्तंतेसर्वतःकुरुपुंगवाः ॥ वृकोदरंपरीप्संतःसूर्यमभ्रगणाइव ॥ २५॥ एकायनगताह्येतेपीडयेयुर्यतव्रतं ॥ अरक्षमाणंशलभायथादीपंमुमूर्षवः ॥ २६ ॥ असंशयंकृतास्त्राश्चपर्याप्ताश्चापिवारणे ॥ अतिभारमहंमन्येभारद्वाजेसमाहितं ॥ २७॥ शीघ्रमनुगमिष्यामोयत्रद्रोणोव्यवस्थितः ॥ कोकाइवमहानागंमावैहन्युर्यतव्रतं ॥ २८ ॥ संजयउवाच राधेयस्यवचःश्रुत्वाराजादुर्योधनस्ततः ॥ भ्रातृभिःसहितोराजन्प्रायाद्द्रोणरथंप्रति ॥ २९ ॥ तत्रारावोमहानासीदेकंद्रोणंजिघांसतां ॥ पांडवानांनिवृत्तानांनानावर्णैर्हयोत्तमैः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्रोणयुद्धेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सर्वेषामेवमेब्रूहिरथचिन्हानिसंजय ॥ येद्रोणमभ्यवर्त्तंतक्रुद्धाभीमपुरोगमाः ॥ १ ॥ संजयउवाच ऋक्षवर्णैर्हयैर्दृष्ट्वाव्यायच्छंतंवृकोदरं ॥ रजताश्वस्ततःशूरःशैनेयःसंन्यवर्त्तत ॥ २ ॥ सारंगाश्वोयुधामन्युःस्वयंप्रत्वरयन्हयान् ॥ पर्यवर्त्ततदुर्धर्षःक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ३ ॥ पारावतसवर्णैस्तुहेमभांडैर्महाजवैः ॥ पांचालराजस्यसुतोधृष्टद्युम्नोन्यवर्त्तत ॥ ४ ॥ पितरंतुपरिप्रेप्सुःक्षत्रधर्मायतव्रतः ॥ सिद्धिंचास्यपरांकांक्षन्शोणाश्वःसंन्यवर्त्तत ॥ ५ ॥ पद्मपत्रनिभांश्चाश्वान्मल्लिकाक्षान्स्वलंकृतान् ॥ शैखंडिःक्षत्रदेवस्तुस्वयंप्रत्वरयन्ययौ ॥ ६ ॥ दर्शनीयास्तुकांबोजाःशुकपत्रपरिच्छदाः ॥ वहंतोनकुलंशीघ्रंतावकानभिदुद्रुवुः ॥ ७ ॥ कृष्णास्तुमेघसंकाशाअवहन्नुत्तमौजसं ॥ दुर्धर्षायाभिसंधायक्रुद्धंयुद्धायभारत ॥ ८ ॥ तथातित्तिरिकल्माषाहयावातसमाजवे ॥ अवहंस्तुमुलेयुद्धेसहदेवमुदायुधं ॥ ९ ॥

कोकनदच्छविः ॥ ५ ॥ मल्लिकाक्षान्निर्मलेक्षणान् ॥ ६ ॥ महाललाटजघनस्कंधवक्षोजवाहयाः दीर्घग्रीवायताङ्गह्रस्वमुष्काःकांबोजकाःस्मृताः शुकपत्रपरिच्छदाःशुकपत्राभरोमाणः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥

दंतवर्णाः गजदंतगौराः॥ १०॥ ११ ॥ १२ ॥ श्वेतंललाटमध्यस्थंताराद्रूपंहयस्ययत् ललामंचापितस्माद्धुर्ललामोश्वस्तदन्वितः सकेसराणिरोमाणिसुवर्णाभानियस्यतु हरिःसवर्णतोश्वस्तुपीतकौशेयसन्निभः ॥ १३ ॥ १४ ॥ पाटलिपुष्पाणांसमवर्णाःश्वेतरक्ताः ॥ १५ ॥ १६ ॥ विराटराजस्यपुत्रंउत्तरं ॥ १७ ॥ १८ ॥ आमपात्रनिकाशाःमलिनश्वेताः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सारंगशबलाःसारंगाएवअं

दंतवर्णास्तुराजानंकालवालायुधिष्ठिरं ॥ भीमवेगानरव्याघ्रमवहन्वातरंहसः ॥ १० ॥ हेमोत्तमप्रतिच्छन्नैर्हयैर्वातसमैर्जवे ॥ अभ्यवर्त्तंतसैन्यानिसर्वाण्येवयुधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ राज्ञस्त्वनंतरोराजापांचाल्योद्रुपदोभवत् ॥ जातरूपमयच्छत्रःसर्वैस्तैरभिरक्षितः ॥ १२ ॥ ललामैर्हरिभिर्युक्तःसर्वशब्दक्षमैर्युधि ॥ राज्ञांमध्येमहेष्वासःशांतभीरभ्यवर्तत ॥ १३ ॥ तंविराटोन्वयाच्छीघ्रंसहसर्वैर्महारथैः ॥ केकयाश्चशिखंडीचधृष्टकेतुस्तथैवच ॥ १४ ॥ स्वैःस्वैःसैन्यैःपरिवृतामत्स्यराजानमन्वयुः ॥ तंतुपाटलिपुष्पाणांसमवर्णाहयोत्तमाः ॥ १५ ॥ वहमानाव्यराजंतमत्स्यस्यामित्रघातिनः ॥ हरिद्रासमवर्णास्तुजवनाहेममालिनः ॥ १६ ॥ पुत्रंविराटराजस्यसत्वरंसमुदावहन् ॥ इंद्रगोपकवर्णैश्चभ्रातरःपंचकेकयाः ॥ १७ ॥ जातरूपसमाभासाःसर्वेलोहितकध्वजाः ॥ तेहेममालिनःशूराःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ १८ ॥ वर्षंतइवजीमूताःप्रत्यदृश्यंतदंशिताः ॥ आमपात्रनिकाशास्तुपांचाल्यममितौजसं ॥ १९ ॥ दत्तास्तुंबुरुणादिव्याःशिखंडिनमुदावहन् ॥ तथाद्वादशसाहस्राःपंचालानांमहारथाः ॥ २० ॥ तेषांतुषट्सहस्राणियेशिखंडिनमन्वयुः ॥ पुत्रंतुशिशुपालस्यनरसिंहस्यमारिष ॥ २१ ॥ आक्रीडंतोवहंतिस्मसारंगशबलाहयाः ॥ धृष्टकेतुस्तुचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥ २२ ॥ कांबोजैःशबलैरश्वैरभ्यवर्ततदुर्जयः ॥ बृहत्क्षत्रंतुकैकेयंसुकुमारंहयोत्तमाः ॥ २३ ॥ पलालधूमसंकाशाःसैंधवाःशीघ्रमावहन् ॥ मल्लिकाक्षाःपद्मवर्णाबाल्हिजाताःस्वलंकृताः ॥ २४ ॥ शूरंशिखंडिनःपुत्रमृक्षदेवमुदावहन् ॥ रुक्मभांडप्रतिच्छन्नाःकौशेयसदृशाहयाः ॥ २५ ॥ क्षमावंतोवहन्संख्येसेनाबिंदुमरिंदमं ॥ युवानमवहन्युद्धेक्रौंचवर्णाहयोत्तमाः ॥ २६ ॥ काश्यस्याभिभुवःपुत्रंसुकुमारंमहारथं ॥ श्वेतास्तुप्रतिविंध्यंतंकृष्णग्रीवामनोजवाः ॥ यंतुःप्रेष्यकराराजन्राजपुत्रमुदावहन् ॥ २७ ॥

तरेबिंदुचित्राः ॥ २२ ॥ २३ ॥ पलालधूमसंकाशाःविशदनीलाः दीर्घग्रीवामुखालंबमेहनाःपृथुलोचनाः महांतस्तनुरोमाणोबलिनःसैंधवाहयाः पद्मवर्णाः सितरक्तसमायोगात्पद्मवर्णःप्रकीर्त्यते कांबोजसमसंस्थानाबाल्हिजाताश्ववाजिनः विशेषःपुनरेतेषांदीर्घपृष्ठांगतोच्यते ॥ २४ ॥ कौशेयसदृशाःसितपीताः ॥ २५॥ क्षमावंतोविनीताः सितलोमकेसराढ्याःकृष्णत्वग्गुह्यलोचनोष्ठखुराः येस्युर्मुनिभिर्वाहानिर्दिष्टाःक्रौंचवर्णास्ते ॥ २६ ॥ प्रेष्यकराःइच्छानुविधायिनः ॥ २७ ॥

माषपुष्पसवर्णाआपांडुपीताः ॥ २८ ॥ सहस्रसोमप्रतिमःसोमसहस्रसमःसौम्यतमइत्यर्थः तस्मिन्उदयेंदुनाम्निउदयेंदुपर्यायेपुरेशक्रप्रस्थएव सोमसंक्रंदः सोमाभिषवणंतस्यमध्ये तमधिकृत्यतत्फेनेनेत्यर्थः
तस्माद्धेतोः ॥ २९ ॥ शालपुष्पनिभाःरक्तपीताः ॥ ३० ॥ योक्रैराबंधैः मयूरग्रीवोमरकतविशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पिशंगाःकपिलाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ पलालकांडोनिष्फलव्रीहिदंडस्तद्वर्णाइतिपूर्वेणा

सुतसोमंतुयःसौम्यंपार्थःपुत्रमजीजनत्॥ माषपुष्पसवर्णास्तमवहन्वाजिनोरणे ॥ २८ ॥ सहस्रसोमप्रतिमोबभूवपुरेकुरूणामुदयेंदुनाम्नि ॥ तस्मिन्जातः
सोमसंक्रंदमध्येयस्मात्तस्मात्सुतसोमोभवत्सः॥ २९ ॥ नाकुलिंतुशतानीकंशालपुष्पनिभाहयाः ॥ आदित्यतरुणप्रख्याःश्लाघनीयमुदावहन्॥ ३० ॥ कां
चनापिहितैर्योक्रैर्मयूरग्रीवसन्निभाः॥ द्रौपदेयंनरव्याघ्रंश्रुतकर्माणमाहवे ॥ ३१ ॥ श्रुतकीर्तिंश्रुतनिधिंद्रौपदेयंहयोत्तमाः ॥ ऊहुःपार्थसमंयुद्धेचाषपत्रनि
भाहयाः ॥ ३२ ॥ यमाहुरध्यर्धगुणंकृष्णात्पार्थाच्चसंयुगे॥ अभिमन्युंपिशंगास्तंकुमारमवहन्रणे ॥ ३३ ॥ एकस्तुधार्त्तराष्ट्रेभ्यःपांडवान्यःसमाश्रितः॥ तंबृहं
तोमहाकायायुयुत्सुमवहन्रणे ॥३४॥ पलालकांडवर्णास्तुवार्धक्षेमिंतरस्विनं॥ऊहुःसुतुमुलेयुद्धेहयाःकृष्णाःस्वलंकृताः॥३५॥ कुमारंशितिपादास्तुरुक्मचित्रै
रुरश्छदैः॥ सौचित्तिमवहन्युद्धेयंतुःप्रेष्यकराहयाः॥ ३६ ॥ रुक्मपीठावकीर्णास्तुकौशेयसदृशाहयाः॥ सुवर्णमालिनःक्षांताःश्रेणिमंतमुदावहन्॥ ३७ ॥ रु
क्ममालाधराःशूराहेमपृष्ठाःस्वलंकृताः ॥ काशिराजंनरश्रेष्ठंश्लाघनीयमुदावहन् ॥ ३८ ॥ अस्त्राणांचधनुर्वेदेब्राह्मेवेदेचपारगं ॥ तंसत्यधृतिमायांतमरु
णाःसमुपावहन्॥ ३९ ॥ यःसपांचालसेनानीर्द्रोणमंशमकल्पयत्॥ पारावतसवर्णास्तंधृष्टद्युम्नमुदावहन्॥ ४० ॥ तमन्वयात्सत्यधृतिःसौचित्तिर्युद्धदुर्मदः ॥
श्रेणिमान्वसुदानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः॥४१॥ युक्तैःपरमकांबोजैर्जवनैर्हेममालिभिः॥ भीषयंतोद्विषत्सैन्यंयमवैश्रवणोपमाः॥४२॥ प्रभद्रकास्तुकांबो
जाःषट्सहस्राण्युदायुधाः॥ नानावर्णैर्हयैःश्रेष्ठैर्हेमवर्णरथध्वजाः॥ ४३ ॥ शरव्रातैर्विधुन्वंतःशत्रून्विततकार्मुकाः ॥ समानमृत्यवोभूत्वाधृष्टद्युम्नंसमन्वयुः॥
॥ ४४ ॥ बभ्रुकौशेयवर्णास्तुसुवर्णवरमालिनः ॥ ऊहुरम्लानमनसश्चेकितानंहयोत्तमाः ॥ ४५ ॥ इंद्रायुधसवर्णैस्तुकुंतिभोजोहयोत्तमैः॥ आयात्सदश्वैःपुरु
जिन्मातुलःसव्यसाचिनः॥ ४६ ॥ अंतरिक्षसवर्णास्तुतारकाचित्रिताइव॥ राजानंरोचमानंतेहयाःसंख्येसमावहन्॥४७॥ कर्बुराःशितिपादास्तुस्वर्णजालप
रिच्छदाः॥ जारासंधिंहयाःश्रेष्ठाःसहदेवमुदावहन्॥ ४८ ॥

न्वयः॥३५॥३६॥रुक्मपीठेनरुक्मवर्णेनपीठेनपृष्ठेनावकीर्णाव्याप्ताः॥३७॥हेमपृष्ठाःश्वेताएव॥३८॥ अरुणाअव्य
क्तरागाः॥३९॥धृष्टद्युम्नस्यपुनर्वचनंद्रोणहंतृत्वदृढीकरणार्थं॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥बभ्रुकौशेयवर्णाःपिंगगौराः॥४५॥इंद्रायुधसवर्णैस्त्रिवर्णैः॥४६॥अंतरिक्षसवर्णानीलाः॥४७॥कर्बुराश्चित्राः॥४८॥

॥४९॥शशलोहितवर्णाःसितारुणाः ॥५०॥५१॥ माषवर्णाःमलिनश्यामाः॥५२॥ भद्रकाःशोभनशिरसः शरकांडनिभाःसितगौराः ॥५३॥ रासभारुणवर्णाअरुणमलिनाः मूषिकप्रभामलिनश्वेताः॥५४॥
कालकाः कृष्णमस्तकाः ॥ ५५ ॥ चित्रांतराविचित्रावकाशाः चित्राअद्भुतदर्शनाः ॥ ५६ ॥ चक्रवाकोदराईषच्छ्वेताः ॥ ५७ ॥ ५८॥५९॥६० ॥ ६१ ॥ कलायपुष्पवर्णाःमिश्रश्यामाः ॥ ६२ ॥

येतुपुष्करनालस्यसमवर्णाहयोत्तमाः॥ जवेश्येनसमाश्चित्राःसुदामानमुदावहन् ॥ ४९ ॥ शशलोहितवर्णास्तुपांडुरोद्गतराजयः॥ पांचाल्यंगोपतेःपुत्रंसिंह
सेनमुदावहन्॥ ५० ॥ पंचालानांनरव्याघ्रोयःख्यातोजनमेजयः॥ तस्यसर्षपपुष्पाणांतुल्यवर्णाहयोत्तमाः॥ ५१ ॥ माषवर्णाश्चजवनाबृहंतोहेममालिनः॥
दधिपृष्ठाश्चित्रमुखाःपांचाल्यमवहन्द्रुतं॥ ५२ ॥ शूराश्चभद्रकाश्चैवशरकांडनिभाहयाः॥ पद्मकिंजल्कवर्णाभादंडधारमुदावहन् ॥ ५३ ॥ रासभारुणवर्णा
भाःपृष्ठतोमूषिकप्रभाः॥ वल्गंतइवसंयत्ताव्याघ्रदत्तमुदावहन् ॥ ५४ ॥ हरयःकालकाश्चित्राश्चित्रमाल्यविभूषिताः॥ सुधन्वानंनरव्याघ्रंपांचाल्यंसमुदाव
हन्॥ ५५ ॥ इंद्राशनिसमस्पर्शाइंद्रगोपकसन्निभाः॥ कायेचित्रांतराश्चित्राश्चित्रायुधमुदावहन् ॥ ५६ ॥ बिभ्रतोहेममालास्तुचक्रवाकोदराहयाः॥ कोस
लाधिपतेःपुत्रंसुक्षत्रंवाजिनोऽवहन्॥ ५७॥ शबलास्तुबृहंतोश्वादांताजांबूनदस्रजः॥ युद्धेसत्यधृतिंक्षेमिमवहन्प्रांशवःशुभाः ॥ ५८ ॥ एकवर्णेनसर्वेणध्व
जेनकवचेनच॥ अश्वैश्वधनुषाचैवशुक्लैःशुक्लोन्यवर्त्तत॥ ५९ ॥ समुद्रसेनपुत्रंतुसामुद्रारुद्रतेजसं॥ अश्वाःशशांकसदृशाश्चंद्रसेनमुदावहन्॥ ६० ॥ नीलो
त्पलसवर्णास्तुतपनीयविभूषिताः॥ शैब्यंचित्ररथंसंख्येचित्रमाल्यावहन्हयाः॥ ६१ ॥ कलायपुष्पवर्णास्तुश्वेतलोहितराजयः॥ रथसेनंहयश्रेष्ठाःसमूहुर्युद्धदु
र्मदं॥ ६२ ॥ यंतुसर्वमनुष्येभ्यःप्राहुःशूरतरंनृपं॥ तंपटच्चरहंतारंशुकवर्णावहन्हयाः ॥ ६३ ॥ चित्रायुधंचित्रमाल्यंचित्रवर्मायुधध्वजं ॥ ऊहुःकिंशुकपुष्पा
णांसमवर्णाहयोत्तमाः॥ ६४॥ एकवर्णेनसर्वेणध्वजेनकवचेनच॥ धनुषारथवाहैश्चनीलैर्नीलोभ्यवर्तत॥ ६५॥ नानारूपैरत्नचिन्हैर्वरूथरथकार्मुकैः॥ वाजि
ध्वजपताकाभिश्चित्रैश्चित्रोभ्यवर्त्तत॥ ६६॥ येतुपुष्करवर्णस्यतुल्यवर्णाहयोत्तमाः॥ तेरोचमानस्यसुतंहेमवर्णमुदावहन्॥६७॥ योधाश्चभद्रकाराश्चशरदं
डानुदंडयः॥ श्वेतांडाःकुक्कुटांडाभादंडकेतुंहयावहन्॥ ६८॥ केशवेनहतेसंख्येपितर्यथनराधिपे॥ भिन्नेकपाटेपांड्यानांविद्रुतेषुचबंधुषु ॥ ६९॥

पटच्चराणामसुरविशेषाणांहंतारंसमुद्राधिपं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ योधायुद्धक्षमाः भद्रकाराःशोभनक्रियाः शरदंडःशरप्रकांडइवअनुदंडिःपृष्ठवंशोयेषां सितगौरपृष्ठाइत्यर्थः ॥ ६८ ॥
कपाटेनगविशेषे ॥ ६९ ॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ आटरूषकवर्णाभाःआटरूषकस्यवासकस्य कुसुमंतद्वर्णसदृशवर्णाः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ योबृहंतः ॥ ७६ ॥ हयाअवहन्इतिपूर्वस्मादनुकृष्यते ॥ ७७ ॥ सुवर्णवर्णाइति

भीष्मादवाप्यचास्त्राणिद्रोणाद्रामात्कृपात्तथा ॥ अस्त्रैःसमत्वंसंप्राप्यरुक्मिकर्णार्जुनाच्युतैः ॥ ७० ॥ इयेषद्वारकांहंतुंकृत्स्नांजेतुंचमेदिनीं ॥ निवारितस्ततःप्रा
ज्ञैःसुहृद्भिर्हितकाम्यया ॥ ७१ ॥ वैरानुबंधमुत्सृज्यस्वराज्यमनुशास्तियः ॥ ससागरध्वजःपांड्यश्चंद्ररश्मिनिभैर्हयैः ॥ ७२ ॥ वैदूर्यजालसंछन्नैर्वीर्यद्रविण
माश्रितः ॥ दिव्यंविस्फारयंश्चापंद्रोणमभ्यद्रवद्बली ॥ ७३ ॥ आटरूषकवर्णाभाहयाःपांड्यानुयायिनां ॥ अवहन्रथमुख्यानामयुतानिचतुर्दश ॥ ७४ ॥ नाना
वर्णेनरूपेणनानाकृतिमुखाहयाः ॥ रथचक्रध्वजंवीरंघटोत्कचमुदावहन् ॥ ७५ ॥ भरतानांसमेतानामुत्सृज्यैकोमतानियः ॥ गतोयुधिष्ठिरंभक्त्यात्यक्त्वासर्व
मभीप्सितं ॥ ७६ ॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंबृहंतंतमरद्दजाः ॥ महासत्वामहाकायाःसौवर्णस्यंदनेस्थितं ॥ ७७ ॥ सुवर्णवर्णाधर्मज्ञमनीकस्थंयुधिष्ठिरं ॥ राजश्रे
ष्ठंहयश्रेष्ठाःसर्वतःपृष्ठतोऽन्वयुः ॥ ७८ ॥ वर्णैरुच्चावचैरन्यैःसदश्वानांप्रभद्रकाः ॥ संन्यवर्त्तंतयुद्धायबहवोदेवरूपिणः ॥ ७९ ॥ तेयत्ताभीमसेनेनसहिताःकांच
नध्वजाः ॥ प्रत्यदृश्यंतराजेंद्रसेंद्राइवदिवौकसः ॥ ८० ॥ अत्यरोचततान्सर्वान्धृष्टद्युम्नःसमागतान् ॥ सर्वाण्यतिचसैन्यानिभारद्वाजोव्यरोचत ॥ ८१ ॥ अ
तीवशुशुभेतस्यध्वजःकृष्णाजिनोत्तरः ॥ कमंडलुर्महाराजजातरूपमयःशुभः ॥ ८२ ॥ ध्वजंतुभीमसेनस्यवैदूर्यमणिलोचनं ॥ भ्राजमानंमहासिंहंराजंतंदृष्ट
वानहं ॥ ८३ ॥ ध्वजंतुकुरुराजस्यपांडवस्यमहौजसः ॥ दृष्टवानस्मिसौवर्णंसोमंग्रहगणान्वितं ॥ ८४ ॥ मृदंगौचात्रविपुलौदिव्यौनंदोपनंदकौ ॥ यंत्रेणाह
न्यमानौचसुस्वनौहर्षवर्धनौ ॥ ८५ ॥ शरभंपृष्ठसौवर्णंनकुलस्यमहाध्वजं ॥ अपश्यामरथेत्युग्रंभीषयाणमवस्थितं ॥ ८६ ॥ हंसस्तुराजतःश्रीमान्ध्वजेघंटाप
ताकवान् ॥ सहदेवस्यदुर्धर्षोद्विषतांशोकवर्धनः ॥ ८७ ॥ पंचानांद्रौपदेयानांप्रतिमाध्वजभूषणं ॥ धर्ममारुतशक्राणामश्विनोश्चमहात्मनोः ॥ ८८ ॥ अभि
मन्योःकुमारस्यशार्ङ्गपक्षीहिरण्मयः ॥ रथेध्वजवरोराजंस्तप्तचामीकरोज्ज्वलः ॥ ८९ ॥ घटोत्कचस्यराजेंद्रध्वजेगृध्रोव्यरोचत ॥ अश्वाश्चकामगास्तस्यराव
णस्यपुरायथा ॥ ९० ॥ माहेंद्रंचधनुर्दिव्यंधर्मराजेयुधिष्ठिरे ॥ वायव्यंभीमसेनस्यधनुर्दिव्यमभून्नृप ॥ ९१ ॥

पूर्वोत्तरान्वयि ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ नंदोपनंदकौनाम्ना ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ व्यथयेयुरिति

त्रैलोक्यरक्षणार्थायब्रह्मणास्रष्टमायुधं ॥ तद्दिव्यमजरंचैवफाल्गुनार्थायवैधनुः ॥ १२ ॥ वैष्णवंनकुलायाथसहदेवायचाश्विजं ॥ घटोत्कचायपौलस्त्यंधनु
र्दिव्यंभयानकं ॥ १३ ॥ रौद्रमाग्नेयकौबेरंयाम्यंगिरिशमेवच ॥ पंचानांद्रौपदेयानांधनूरत्नानिभारत ॥ १४ ॥ रौद्रंधनुर्वरंश्रेष्ठंलेभेयद्रौहिणीसुतः ॥ तत्तुष्टःप्रद
दौरामःसौभद्रायमहात्मने ॥ १५ ॥ एतेचान्येचबहवोध्वजाहेमविभूषिताः ॥ तत्रादृश्यंतशूराणांद्विषतांशोकवर्धनाः ॥ १६ ॥ तदभूत्ध्वजसंबाधमकापुरुषसेवि
तं ॥ द्रोणानीकंमहाराजपटेचित्रमिवार्पितं ॥ १७ ॥ शुश्रुवुर्नामगोत्राणिवीराणांसंयुगेतदा ॥ द्रोणमाद्रवतांराजन्स्वयंवरइवाहवे ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहा
भारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिहयध्वजादिकथनेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच व्यथयेयुरिमेसे
नांदेवानामपिसंजय ॥ आहवेयेन्यवर्त्तंतवृकोदरमुखान्नृपाः ॥ १ ॥ संप्रयुक्तःकिलैवायंदिष्टैर्भवतिपूरुषः ॥ तस्मिन्नेवचसर्वार्थाःप्रदृश्यंतेपृथग्विधाः ॥ २ ॥
दीर्घंविप्रोषितःकालमरण्येजटिलोजिनी ॥ अज्ञातश्चैवलोकस्यविजहारयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ सएवमहतींसेनांसमावर्त्तयदाहवे ॥ किमन्यद्दैवसंयोगान्ममपुत्र
स्यचाभवत् ॥ ४ ॥ युक्तएवहिभाग्येनध्रुवमुत्पद्यतेनरः ॥ सतथाकृष्यतेतेनयथास्वयमिच्छति ॥ ५ ॥ द्यूतव्यसनमासाद्यक्लेशितोहियुधिष्ठिरः ॥ सपुनर्भागधे
येनसहायानुपलब्धवान् ॥ ६ ॥ अद्यमेकेकयालब्धाःकाशिकाःकोसलाश्चये ॥ चेदयश्चापरेवंगामामेवसमुपाश्रिताः ॥ ७ ॥ पृथिवीभूयसीतातममपार्थस्य
नोतथा ॥ इतिमामब्रवीत्सूतमंदोदुर्योधनःपुरा ॥ ८ ॥ तस्यसेनासमूहस्यमध्येद्रोणःसुरक्षितः ॥ निहतःपार्षतेनाजौकिमन्यद्भागधेयतः ॥ ९ ॥ मध्येराज्ञां
महाबाहुंसदायुद्धाभिनंदिनं ॥ सर्वास्त्रपारगंद्रोणंकथंमृत्युरुपेयिवान् ॥ १० ॥ समनुप्राप्तकृच्छ्रोहंमोहंपरममागतः ॥ भीष्मद्रोणौहतौश्रुत्वानाहंजीवितुमुत्स
हे ॥ ११ ॥ यन्मांक्षत्ताब्रवीत्तातप्रपश्यन्पुत्रगृद्धिनं ॥ दुर्योधनेनतत्सर्वंप्राप्तंसूतमयासह ॥ १२ ॥ नृशंसंतुपरंनुस्यात्त्यक्त्वादुर्योधनंयदि ॥ पुत्रशेषंचिकीर्षेयंकृ
त्स्नंनमरणंव्रजेत् ॥ १३ ॥ योहिधर्मंपरित्यज्यभवत्यर्थपरोनरः ॥ सोस्माच्चहीयतेलोकात्क्षुद्रभावंचगच्छति ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ संप्रयुक्तःसंबद्धः भवतिउत्पद्यते तस्मिन्दिष्टएव ॥ २ ॥ अत्रोदाहरणमाह दीर्घमिति ॥ ३ ॥ ममपुत्रस्ययदभवद्राज्यंअर्थात्तदपिदैवसंयोगादित्यनुषंगः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥
॥ ११ ॥ १२ ॥ दुर्योधनंत्यक्त्वायदिपुत्रशेषंचिकीर्षेयंतत्परंकेवलंनृशंसंस्यात्कृत्स्नंमरणंतुनभवेदित्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ भ्रातृव्यादमित्रात् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अद्यचाप्यस्यराष्ट्रस्यहतोत्साहस्यसंजय ॥ अवशेषंनपश्यामिककुदेमृदितेसति ॥ १५ ॥ कथंस्यादवशेषोहिधुर्ययोरभ्यतीतयोः ॥ यौनित्यमुपजीवामःक्षमि
णौपुरुषर्षभौ ॥ १६ ॥ व्यक्तमेवचमेशंसयथायुद्धमवर्त्तत ॥ केयुध्यन्केव्यपाकुर्वन्केक्षुद्राःप्राद्रवन्भयात् ॥ १७ ॥ धनंजयंचमेशंसयद्यच्चक्रेरथर्षभः ॥ तस्मा
द्भयंनोभूयिष्ठंभ्रातृव्याच्चवृकोदरात् ॥ १८ ॥ यथासीच्चनिवृत्तेषुपांडवेयेषुसंजय ॥ ममसैन्यावशेषस्यसन्निपातःसुदारुणः ॥ १९ ॥ कथंचवोमनस्तातनिवृ
त्तेष्वभवत्तदा ॥ मामकानांचयेशूराःकेकांस्तत्रन्यवारयन् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥
॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच महद्भैरवमासीन्नःसन्निवृत्तेषुपांडुषु ॥ दृष्ट्वाद्रोणंछाद्यमानंतैर्भास्करमिवांबुदैः ॥ १ ॥ तैश्चोद्धूतंरजस्ती
व्रमवचक्रेचमूंतव ॥ ततोहतममंस्यामद्रोणंदृष्टिपथेहते ॥ २ ॥ तांस्तुशूरान्महेष्वासान्क्रूरंकर्मचिकीर्षतः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनस्तूर्णंस्वसैन्यंसमचूचुदत् ॥ ३ ॥ यथा
शक्तियथोत्साहंयथासत्वंनराधिपाः ॥ वारयध्वंयथायोगंपांडवानामनीकिनीं ॥ ४ ॥ ततोदुर्मर्षणोभीममभ्यगच्छत्सुतस्तव ॥ आराद्दृष्ट्वाकिरन्बाणैर्जिघृ
क्षुस्तस्यजीवितं ॥ ५ ॥ तंबाणैरवतस्तारक्रुद्धोमृत्युरिवाहवे ॥ तंचभीमोऽतुदद्बाणैस्तदासीत्तुमुलंमहत् ॥ ६ ॥ तईश्वरसमादिष्टाःप्राज्ञाःशूराःप्रहारिणः ॥ रा
ज्यंमृत्युभयंत्यक्त्वाप्रत्यतिष्ठन्परान्युधि ॥ ७ ॥ कृतवर्माशिनेःपौत्रंद्रोणंप्रेप्सुंविशांपते ॥ पर्यवारयदायांतंशूरंसमरशोभिनं ॥ ८ ॥ तंशैनेयःशरव्रातैःक्रुद्धःक्रु
द्धमवारयत् ॥ कृतवर्माचशैनेयंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ९ ॥ सैंधवःक्षत्रवर्माणमायांतंनिशितैःशरैः ॥ उग्रधन्वामहेष्वासंयत्तोद्रोणादवारयत् ॥ १० ॥ क्षत्र
वर्मासिंधुपतेश्छित्वाकेतनकार्मुके ॥ नाराचैर्दशभिःक्रुद्धःसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ ११ ॥ अथान्यद्धनुरादायसैंधवःकृतहस्तवत् ॥ विव्याधक्षत्रवर्माणंरणेसर्वाय
सैःशरैः ॥ १२ ॥ युयुत्सुंपांडवार्थाययतमानंमहारथं ॥ सुबाहुर्भारतंशूरंयत्तोद्रोणादवारयत् ॥ १३ ॥ सुबाहोःसुधनुर्बाणावस्यतःपरिघोपमौ ॥ युयुत्सुःशितपीता
भ्यांक्षुराभ्यामच्छिनद्भुजौ ॥ १४ ॥ राजानंपांडवश्रेष्ठंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ वेलेवसागरंक्षुब्धंमद्रराट्समवारयत् ॥ १५ ॥ तंधर्मराजोबहुभिर्मर्मभिद्भिरवा
किरत् ॥ मद्रेशस्तंचतुःषष्ट्याशरैर्विध्वाऽनदद्भृशं ॥ १६ ॥ तस्यनानदतःकेतुमुच्चकर्तचकार्मुकं ॥ क्षुराभ्यांपांडवोज्येष्ठस्ततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १७ ॥

महदिति भीरोर्भावोभैरवंभयमितियावत् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ उत्पिंजलकमत्यंताकुलं ॥ २१ ॥ भूतकर्मासभापतिरितिद्विनामा ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ भीमरथोराजभ्राता ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

तथैवराजाबाल्हीकोराजानंद्रुपदंशरैः ॥ आद्रवंतंसहानीकःसहानीकंन्यवारयत् ॥ १८ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंद्वयोःसहसेनयोः ॥ यथामहायूथपयोर्द्विपयोःसंप्र
भिन्नयोः ॥ १९ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंमत्स्यमार्च्छतां ॥ सहसैन्यौसहानीकंयथेंद्राग्नीपुराबलिं ॥ २० ॥ तदुत्पिंजलकंयुद्धमासीद्देवासुरोपमं ॥ मत्स्यानां
केकयैःसार्धमभीताश्वरथद्विपं ॥ २१ ॥ नाकुलिंतुशतानीकंभूतकर्मासभापतिः ॥ अस्यंतमिषुजालानियांतंद्रोणादवारयत् ॥ २२ ॥ ततोनकुलदायादस्त्रिभिर्भ
ल्लैःसुसंशितैः ॥ चक्रेविबाहुशिरसंभूतकर्माणमाहवे ॥ २३ ॥ सुतसोमंतुविक्रांतमायांतंतंशरौघिणं ॥ द्रोणायाभिमुखंवीरंविविंशतिरवारयत् ॥ २४ ॥ सुत
सोमस्तुसंक्रुद्धःस्वपितृव्यमजिह्मगैः ॥ विविंशतिंशरैर्भित्वानाभ्यवर्ततदंशितः ॥ २५ ॥ अथभीमरथःशाल्वमाशुगैरायसैःशितैः ॥ षड्भिःसाश्वनियंतारमन
यद्यमसादनं ॥ २६ ॥ श्रुतकर्माणमायांतंमयूरसदृशैर्हयैः ॥ चैत्रसेनिर्महाराजतवपौत्रंन्यवारयत् ॥ २७ ॥ तौपौत्रौतवदुर्धर्षौपरस्परवधैषिणौ ॥ पितॄणामर्थ
सिद्ध्यर्थंचक्रतुर्युद्धमुत्तमं ॥ २८ ॥ तिष्ठंतमग्रेतंदृष्ट्वाप्रतिविंध्यंमहाहवे ॥ द्रौणिर्मानंपितुःकुर्वन्मार्गणैःसमवारयत् ॥ २९ ॥ तंक्रुद्धंप्रतिविव्याधप्रतिविंध्यःशि
तैःशरैः ॥ सिंहलांगूललक्ष्माणंपितुरर्थेव्यवस्थितं ॥ ३० ॥ प्रवपन्निवबीजानिबीजकालेनरर्षभ ॥ द्रौणायनिंद्रौपदेयाःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ३१ ॥ आर्जुनिंश्रु
तकीर्त्तिंतुद्रौपदेयंमहारथं ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंदौःशासनिरवारयत् ॥ ३२ ॥ तस्यकृष्णसमःकार्ष्णिस्त्रिभिर्भल्लैःसुसंशितैः ॥ धनुर्ध्वजंचसूतंचछित्वाद्रोणां
तिकंययौ ॥ ३३ ॥ यस्तुशूरतमोराजन्नुभयोःसेनयोर्मतः ॥ तंपटच्चरहंतारंलक्ष्मणःसमवारयत् ॥ ३४ ॥ सलक्ष्मणस्येष्वसनंछित्वालक्ष्मचभारत ॥ लक्ष्मणे
शरजालानिविसृजन्बह्वशोभत ॥ ३५ ॥ विकर्णस्तुमहाप्राज्ञोयाज्ञसेनिंशिखंडिनं ॥ पर्यवारयदायांतंयुवानंसमरेयुवा ॥ ३६ ॥ ततस्तमिषुजालेनयाज्ञसे
निःसमावृणोत् ॥ विधूयतद्बाणजालंबभौतवसुतोबली ॥ ३७ ॥ अंगदोभिमुखंवीरमुत्तमौजसमाहवे ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंशरौघेणन्यवारयत् ॥ ३८ ॥ स
संप्रहारस्तुमुलस्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥ सैनिकानांचसर्वेषांतयोश्चप्रीतिवर्धनः ॥ ३९ ॥ दुर्मुखस्तुमहेष्वासोवीरंपुरुजितंबली ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंवत्सदंतैर
वारयत् ॥ ४० ॥ सदुर्मुखंभ्रुवोर्मध्येनाराचेनाभ्यताडयत् ॥ तस्यतद्विबभौवक्त्रंसनालमिवपंकजं ॥ ४१ ॥ कर्णस्तुकेकयान्भ्रातॄन्पंचलोहितकध्वजान् ॥ द्रो
णायाभिमुखंयातान्शरवर्षैरवारयत् ॥ ४२ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ शलाकयाशंकुना ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अयोघनालगुडाः कडंगरैर्दंडैः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ आतु

तेचैनंभृशसंतप्ताःशरवर्षैरवाकिरन्॥ सचतांश्छादयामाससशरजालैःपुनःपुनः ॥ ४३ ॥ नैवकर्णोनतेपंचददृशुर्बाणसंवृताः॥ साश्वसूतध्वजरथाःपरस्परश
राचिताः॥ ४४॥ पुत्रास्तेदुर्जयश्चैवजयश्चविजयश्चह॥ नीलकाश्यजयत्सेनांस्त्रयस्त्रीन्प्रत्यवारयन्॥ ४५॥ तद्युद्धमभवद्घोरमीक्षितृप्रीतिवर्धनं॥ सिंहव्याघ्र
तरक्षूणांयथर्क्षमहिषर्षभैः॥ ४६॥ क्षेमधूर्त्तिबृहंतौतुभ्रातरौसात्वतंयुधि॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंशरैस्तीक्ष्णैस्ततक्षतुः ॥ ४७॥ तयोस्तस्यचतद्युद्धमत्यद्भुतमि
वाभवत्॥ सिंहस्यद्विपमुख्याभ्यांप्रभिन्नाभ्यांयथावने॥ ४८॥ राजानंतुतथांबष्ठमेकंयुद्धाभिनंदिनं॥ चेदिराजःशरानस्यन्क्रुद्धोद्रोणादवारयत् ॥ ४९ ॥
ततोंबष्ठोस्थिभेदिन्यानिरभिद्यच्छलाकया॥ सत्यक्त्वासशरंचापंरथाद्भूमिमुपागमत्॥ ५०॥ वार्धक्षेमिंतुवार्ष्णेयंकृपःशारद्वतःशरैः ॥ अक्षुद्रःक्षुद्रकैर्बाणैःक्रु
द्धरूपमवारयत्॥ ५१ ॥ युध्यंतौकृपवार्ष्णेयौयेऽपश्यंश्चित्रयोधिनौ॥ तेयुद्धासक्तमनसोनान्यांबुबुधिरेक्रियां॥५२॥ सौमदत्तिस्तुराजानंमणिमंतमतंद्रितं॥
पर्यवारयदायांतंयशोद्रोणस्यवर्धयन्॥ ५३॥ ससौमदत्तेस्त्वरितश्चित्रेष्वसनकेतने॥ पुनःपताकांसूतंचच्छत्रंचापातयद्रथात्॥ ५४ ॥ अथाप्लुत्यरथात्तूर्णं
यूपकेतुरमित्रहा॥ साश्वसूतध्वजरथंतंचकर्त्तवरासिना॥ ५५॥ रथंचस्वंसमास्थायधनुरादायचापरं ॥ स्वयंयच्छन्हयान्राजन्व्यधमत्पांडवींचमूं ॥ ५६ ॥
पांड्यमिंद्रमिवायांतमसुरान्प्रतिदुर्जयं॥ समर्थःसायकौघेनवृषसेनोन्यवारयत् ॥ ५७॥ गदापरिघनिस्त्रिंशपट्टिशायोघनोपलैः॥ कडंगरैर्भुशुंडीभिःप्रासै
स्तोमरसायकैः॥५८॥ मुसलैर्मुद्गरैश्चक्रैर्भिंदिपालपरश्वधैः॥ पांसुवाताग्निसलिलैर्भस्मलोष्टतृणद्रुमैः॥५९॥ आतुदन्प्ररुजन्भंजन्निघ्नन्विद्रावयन्क्षिपन्॥
सेनांविभीषयन्नायाद्द्रोणप्रेप्सुर्घटोत्कचः॥ ६० ॥ तंतुनानाप्रहरणैर्नानायुद्धविशेषणैः ॥ राक्षसंराक्षसःक्रुद्धःसमाजघ्नेत्यलंबुषः ॥ ६१ ॥ तयोस्तदभवद्युद्धं
रक्षोग्रामणिमुख्ययोः ॥ तादृग्यादृक्पुरावृत्तंशंबरामरराजयोः॥ ६२॥ एवंद्वंद्वशतान्यासन्रथवारणवाजिनां ॥ पदातीनांचभद्रंतेतवतेषांचसंकुले ॥ ६३॥
नैतादृशोदृष्टपूर्वःसंग्रामोनैवचश्रुतः॥ द्रोणस्याभावभावेतुप्रसक्तानांयथाभवत्॥ ६४॥

दन्व्यथयन् प्ररुजन्विध्यन् भंजन्आमर्दयन् निघ्नन्मारयन् विद्रावयन्पलाययन् क्षिपन्प्रेरयन् ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अभावभावेमारणेरक्षणेच ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

इदंघोरमिदंचित्रमिदंरौद्रमितिप्रभो ॥ तत्रयुद्धान्यदृश्यंतप्रततानिबहूनिच ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्वंद्वयुद्धेपंचविंशोऽध्यायः
॥ २५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेष्वेवंसन्निवृत्तेषुप्रत्युद्यातेषुभागशः ॥ कथंयुयुधिरेपार्थामामकाश्चतरस्विनः ॥ १ ॥ किमर्जुनश्चाप्य
करोत्संशप्तकबलंप्रति ॥ संशप्तकावापार्थस्यकिमकुर्वतसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच तथातेषुनिवृत्तेषुप्रत्युद्यातेषुभागशः ॥ स्वयमभ्यद्रवद्भीमंनागा
नीकेनतेसुतः ॥ ३ ॥ सनागइवनागेनगोवृषेणेवगोवृषः ॥ समाहूतःस्वयंराज्ञानागानीकमुपाद्रवत् ॥ ४ ॥ सयुद्धकुशलःपार्थोबाहुवीर्येणचान्वितः ॥ अभि
नत्कुंजरानीकमचिरेणैवमारिष ॥ ५ ॥ तेगजागिरिसंकाशाःक्षरंतःसर्वतोमदं ॥ भीमसेनस्यनाराचैर्विमुखाविमदीकृताः ॥ ६ ॥ विधमेदभ्रजालानियथावा
युःसमुद्धतः ॥ व्यधमत्तान्यनीकानितथैवपवनात्मजः ॥ ७ ॥ सतेषुविसृजन्बाणान्भीमोनागेष्वशोभत ॥ भुवनेष्विवसर्वेषुगभस्तीनुदितोरविः ॥ ८ ॥ तेभी
मबाणाभिहताःसंस्यूताविबभुर्गजाः ॥ गभस्तिभिरिवार्कस्यव्योम्निनानाबलाहकाः ॥ ९ ॥ तथागजानांकदनंकुर्वाणमनिलात्मजं ॥ क्रुद्धोदुर्योधनोभ्येत्यप्र
त्यविध्यच्छितैःशरैः ॥ १० ॥ ततःक्षणेनक्षितिपंक्षतजप्रतिमेक्षणः ॥ क्षयंनिनीषुर्निशितैर्भीमोविव्याधपत्रिभिः ॥ ११ ॥ सशराचितसर्वांगःक्रुद्धोविव्याध
पांडवं ॥ नाराचैरर्करश्म्याभैर्भीमसेनंस्मयन्निव ॥ १२ ॥ तस्यनागंमणिमयंरत्नचित्रध्वजेस्थितं ॥ भल्लाभ्यांकार्मुकंचैवक्षिप्रंचिच्छेदपांडवः ॥ १३ ॥ दुर्यो
धनंपीड्यमानंदृष्ट्वाभीमेनमारिष ॥ चुक्षोभयिषुरभ्यागादंगोमातंगमास्थितः ॥ १४ ॥ तमापतंतंनागेंद्रमंबुदप्रतिमस्वनं ॥ कुंभांतरेभीमसेनोनाराचैरार्दयद्दृ
शं ॥ १५ ॥ तस्यकायंविनिर्भिद्यन्यमज्जद्धरणीतले ॥ ततःपपातद्विरदोवज्राहतइवाचलः ॥ १६ ॥ तस्यावर्जितनागस्यम्लेच्छस्याधःपतिष्यतः ॥ शिरश्चिच्छे
दभल्लेनक्षिप्रकारीवृकोदरः ॥ १७ ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेसंप्राद्रवतसाचमूः ॥ संभ्रांताश्वद्विपरथापदातीनवमृद्नती ॥ १८ ॥ तेष्वनीकेषुभग्नेषुविद्रवत्सुसमंत
तः ॥ प्राग्ज्योतिषस्ततोभीमंकुंजरेणसमाद्रवत् ॥ १९ ॥ येननागेनमघवानजयद्दैत्यदानवान् ॥ तदन्वयेननागेनभीमसेनमुपाद्रवत् ॥ २० ॥ सनागप्रवरो
भीमंसहसासमुपाद्रवत् ॥ चरणाभ्यामथोद्वाभ्यांसंहतेनकरेणच ॥ २१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ आवर्जितःपतनप्रवणोनागोयस्य ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ संहतेनसंकुचितेन ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तिर्यग्यातेन पार्श्वतोगामिना ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ व्यवच्छिद्यविध्वा ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

व्यावृत्तनयनःक्रुद्धःप्रमथन्निवपांडवं॥ वृकोदररथंसाश्वमविशेषमचूर्णयत् ॥ २२ ॥ पद्भ्यांभीमोप्यथोधावंस्तस्यगात्रेष्वलीयत ॥ जानन्नंजलिकावेधंना
पाक्रामतपांडवः ॥ २३ ॥ गात्राभ्यंतरगोभूत्वाकरेणाताडयन्मुहुः॥ लालयामासतंनागंवधाकांक्षिणमव्ययं॥ २४ ॥ कुलालचक्रवन्नागस्तदातूर्णमथाभ्र
मत् ॥ नागायुतबलःश्रीमान्कालयानोवृकोदरं॥ २५ ॥ भीमोपिनिष्क्रम्यततःसुप्रतीकाग्रतोभवत् ॥ भीमंकरेणावनम्यजानुभ्यामभ्यताडयत् ॥ २६ ॥ ग्री
वायांवेष्टयित्वैनंसगजोहंतुमैहत ॥ करवेष्टंभीमसेनोभ्रमंदत्वाव्यमोचयत्॥ २७ ॥ पुनर्गात्राणिनागस्यप्रविवेशवृकोदरः ॥ यावत्प्रतिगजायातंस्वबलेप्रत्य
वैक्षत॥ २८ ॥ भीमोपिनागगात्रेभ्योविनिःसृत्यापयाज्जवात् ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यनादःसमभवन्महान्॥ २९ ॥ अहोधिङ्निहतोभीमःकुंजरेणेतिमारिष॥
तेननागेनसंत्रस्तापांडवानामनीकिनी॥ ३०॥ सहसाभ्यद्रवद्राजन्यत्रतस्थौवृकोदरः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाहतंमत्वावृकोदरं॥ ३१॥ भगदत्तंसपांचाल्यःस
र्वतःसमवारयत्॥ तंरथंरथिनांश्रेष्ठाःपरिवार्यपरंतपाः॥ ३२॥ अवाकिरन्शरैस्तीक्ष्णैःशतशोथसहस्रशः ॥ सविघातंपृषत्कानामंकुशेनसमाहरन् ॥ ३३ ॥
गजेनपांडुपंचालान्व्यधमत्पर्वतेश्वरः ॥ तदद्भुतमपश्यामभगदत्तस्यसंयुगे ॥ ३४ ॥ तथावृद्धस्यचरितंकुंजरेणविशांपते ॥ ततोराजादशार्णानांप्राग्ज्यो
तिषमुपाद्रवत् ॥ ३५ ॥ तिर्यग्यातेननागेनसमदेनाशुगामिना ॥ तयोर्युद्धंसमभवन्नागयोर्भीमरूपयोः ॥ ३६॥ सपक्षयोःपर्वतयोर्यथासद्रुमयोःपुरा ॥ प्रा
ग्ज्योतिषपतेर्नागःसन्निवृत्यापसृत्यच॥ ३७॥ पार्श्वेदशार्णाधिपतेर्भित्वानागमपातयत्॥ तोमरैःसूर्यरश्म्याभैर्भगदत्तोथसप्तभिः ॥ ३८ ॥ जघानद्विरदस्थं
तंशत्रुंप्रचलितासनं॥ व्यवच्छिद्यतुराजानंभगदत्तंयुधिष्ठिरः॥ ३९ ॥ रथानीकेनमहतासर्वतःपर्यवारयत् ॥ सकुंजरस्थोरथिभिःशुशुभेसर्वतोवृतः॥ ४० ॥
पर्वतेवनमध्यस्थोज्वलन्निवहुताशनः॥ मंडलंसर्वतःश्लिष्टंरथिनामुग्रधन्विनां॥ ४१ ॥ किरतांशरवर्षाणिसनागःपर्यवर्तत ॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजापरिगृ
ह्यमहागजं॥ ४२ ॥ प्रेषयामाससहसायुयुधानरथंप्रति ॥ शिनेःपौत्रस्यतुरथंपरिगृह्यमहाद्विपः ॥ ४३ ॥ अभिचिक्षेपवेगेनयुयुधानस्त्वपाक्रमत् ॥ बृहतः
सैंधवानश्वान्समुत्थाप्याथसारथिः॥ ४४ ॥ तस्थौसात्यकिमासाद्यसंप्लुतस्तंरथंप्रति ॥ सतुलब्ध्वांतरंनागस्त्वरितोरथमंडलात् ॥ ४५॥ निश्चक्रामततःसर्वा
न्परिचिक्षेपपार्थिवान्॥ तेत्वाशुगतिनातेनत्रास्यमानानरर्षभाः॥ ४६॥

पर्यवर्ततभ्रांतवान् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ समुत्थाप्यस्थिरीकृत्य ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सुपर्वाशोभनांगसंधिः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ वियदाकाशंद्यांस्वर्गं

तमेकंद्विरदंसंख्येमेनिरेशतशोद्विपान् ॥ तेगजस्थेनकाल्यंतेभगदत्तेनपांडवाः ॥ ४७ ॥ ऐरावतस्थेनयथादेवराजेनदानवाः ॥ तेषांप्रद्रवतांभीमःपंचालानामि
तस्ततः ॥ ४८ ॥ गजवाजिकृतःशब्दःसुमहान्समजायत ॥ भगदत्तेनसमरेकाल्यमानेषुपांडुषु ॥ ४९ ॥ प्राग्ज्योतिषमभिक्रुद्धःपुनर्भीमःसमभ्ययात् ॥ तस्या
भिद्रवतोवाहान्हस्तमुक्तेनवारिणा ॥ ५० ॥ सिक्त्वाव्यत्रासयन्नागस्तेपार्थमहरंस्ततः ॥ ततस्तमभ्ययात्तूर्णंरुचिपर्वाकृतीसुतः ॥ ५१ ॥ समघ्नञ्छरवर्षेणरथ
स्थोंतकसन्निभः ॥ ततःसरुचिपर्वाणंशरेणानतपर्वणा ॥ ५२ ॥ सुपर्वापर्वतपतिर्निन्येवैवस्वतक्षयं ॥ तस्मिन्निपतितेवीरेसौभद्रोद्रौपदीसुतः ॥ ५३ ॥ चेकि
तानोधृष्टकेतुर्युयुत्सुश्चार्दयन्द्विपं ॥ तएनंशरधाराभिर्धाराभिरिवतोयदाः ॥ ५४ ॥ सिषिचुर्भैरवान्नादान्विनदंतोजिघांसवः ॥ ततःपार्ष्ण्यंकुशांगुष्ठैःकृतिना
चोदितोद्विपः ॥ ५५ ॥ प्रसारितकरःप्रायात्स्तब्धकर्णेक्षणोद्रुतं ॥ सोधिष्ठायपदावाहान्युयुत्सोःसूतमारुजत् ॥ ५६ ॥ युयुत्सुस्तुरथाद्राजन्नपाक्रामत्त्वरान्वि
तः ॥ ततःपांडवयोधास्तेनागराजंशरैर्द्रुतं ॥ ५७ ॥ सिषिचुर्भैरवान्नादान्विनदंतोजिघांसवः ॥ पुत्रस्तुतवसंभ्रांतःसौभद्रस्याप्लुतोरथं ॥ ५८ ॥ सकुंजरस्थोवि
सृजन्निषूनरिषुपार्थिवः ॥ बभौरश्मीनिवादित्योभुवनेषुसमुत्सृजन् ॥ ५९ ॥ तमार्जुनिर्द्वादशभिर्युयुत्सुर्दशभिःशरैः ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्द्रौपदेयाधृष्टकेतुश्चविव्य
धुः ॥ ६० ॥ सोऽतियत्नार्पितैर्बाणैराचितोद्विरदोबभौ ॥ संस्यूतइवसूर्यस्यरश्मिभिर्जलदोमहान् ॥ ६१ ॥ नियंतुःशिल्पयत्नाभ्यांप्रेरितोरिशरार्दितः ॥ परिचि
क्षेपतान्नागःसरिपून्सव्यदक्षिणं ॥ ६२ ॥ गोपालइवदंडेनयथापशुगणान्वने ॥ आवेष्टयततांसेनांभगदत्तस्तथामुहुः ॥ ६३ ॥ क्षिप्रंश्येनाभिपन्नानांवायसा
नामिवस्वनः ॥ बभूवपांडवेयानांभृशंविद्रवतांस्वनः ॥ ६४ ॥ सनागराजःप्रवरांकुशाहतःपुरासपक्षोद्रिवरोयथानृप ॥ भयंतदारिपुषुसमादधद्भृशंवणिग्ज
नानांक्षुभितोयथार्णवः ॥ ६५ ॥ ततोध्वनिर्द्विरदरथाश्वपार्थिवैर्भयाद्द्रवद्भिर्जनितोतिभैरवः ॥ क्षितिंवियत्द्यांविदिशोदिशस्तथासमावृणोत्पार्थिवसंयुगेत
तः ॥ ६६ ॥ सतेननागप्रवरेणपार्थिवोभृशंजगाहेद्विषतामनीकिनीं ॥ पुरासुगुप्तांविबुधैरिवाहवेविरोचनोदेववरूथिनीमिव ॥ ६७ ॥ भृशंववौज्वलनसखो
वियद्रजःसमावृणोन्मुहुरपिचैवसैनिकान् ॥ तमेकनागंगणशोयथागजान्समंततोद्रुतमथमेनिरेजनाः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप०संशप्तकवध
प०भगदत्तयुद्धेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥

यदिति ॥ १ ॥ विकुर्वाणेविविधाःक्रियाःकुर्वाणे ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अप्रतिगजइतिच्छेदः ॥ ५ ॥ सहःसोढा पचाद्यच् ॥ ६ ॥ ७ ॥ विस्मितंरूढाहंकारं ॥ ८॥ ९ ॥ समारोहन्संवृतवंतः ॥ १० ॥ ११ ॥

संजयउवाच यन्मांपार्थस्यसंग्रामेकर्माणिपरिपृच्छसि॥ तच्छृणुष्वमहाबाहोपार्थोयदकरोद्रणे ॥ १ ॥ रजोदृष्ट्वासमुद्भूतंश्रुत्वाचगजनिःस्वनं॥ भगदत्तेविकुर्वाणेकौंतेयःकृष्णमब्रवीत् ॥ २ ॥ यथाप्राग्ज्योतिषोराजागजेनमधुसूदन ॥ त्वरमाणोभिनिष्क्रांतोध्रुवंतस्यैषनिःस्वनः ॥ ३ ॥ इंद्रादनवरःसंख्येगजयानविशारदः॥ प्रथमोगजयोधानांपृथिव्यामितिमेमतिः ॥ ४ ॥ सचापिद्विरदश्रेष्ठःसदाऽप्रतिगजोयुधि ॥ सर्वशस्त्रातिगःसंख्येकृतकर्माजितक्लमः ॥ ५ ॥ सहःशस्त्रनिपातानामग्निस्पर्शस्यचानघ॥ सपांडवबलंसर्वमद्यैकोनाशयिष्यति ॥६॥ नचावाभ्यामृतेन्योस्तिशक्तस्तंप्रतिबाधितुं ॥ त्वरमाणस्ततोयाहियतःप्राग्ज्योतिषाधिपः ॥७॥ दृप्तंसंख्येद्विपबलाद्धयसाचापिविस्मितं॥ अथैनंप्रेषयिष्यामिबलहंतुःप्रियातिथिं॥८॥ वचनादथकृष्णस्तुप्रययौसव्यसाचिनः॥ दीर्यतेभगदत्तेनयत्रपांडववाहिनी ॥ ९ ॥ तंप्रयांतंततःपश्चादाह्वयंतोमहारथाः ॥ संशप्तकाःसमारोहन्सहस्राणिचतुर्दश ॥ १० ॥ दशैवतुसहस्राणित्रिगर्त्तानांमहारथाः॥ चत्वारिचसहस्राणिवासुदेवस्यचानुगाः॥ ११ ॥ दीर्यमाणांचमूंदृष्ट्वाभगदत्तेनमारिष॥ आहूयमानस्यचतैरभवद्धृदयंद्विधा ॥ १२ ॥ किंनुश्रेयस्करंकर्मभवेदद्येतिचिंतयन्॥ इहवाविनिवर्त्तेयंगच्छेयंवायुधिष्ठिरं॥१३॥ तस्यबुद्ध्याविचार्यैवमर्जुनस्यकुरूद्वह॥अभवद्भूयसीबुद्धिःसंशप्तकवधेस्थिरा॥ १४॥ ससन्निवृत्तःसहसाकपिप्रवरकेतनः॥ एकोरथसहस्राणिनिहंतुंवासवीरणे ॥ १५ ॥ साहिदुर्योधनस्यासीन्मतिःकर्णस्यचोभयोः ॥ अर्जुनस्यवधोपायेतेनद्वैधमकल्पयत्॥ १६॥ सतुदोलायमानोभूद्द्वैधीभावेनपांडवः ॥ वधेनतुनराग्र्याणामकरोत्तांमृषातदा ॥ १७॥ ततःशतसहस्राणिशराणांनतपर्वणां॥ असृजन्नर्जुनेराजन्संशप्तकमहारथाः॥१८॥ नैवकुंतीसुतःपार्थोनैवकृष्णोजनार्दनः॥ नहयानरथोराजन्दृश्यंतेस्मशरैश्चिताः ॥ १९ ॥ तदामोहमनुप्राप्तःसिष्विदेहिजनार्दनः॥ ततस्तान्प्रायशःपार्थोब्रह्मास्त्रेणनिजघ्निवान्॥ २० ॥शतशःपाणयश्छिन्नाःसेषुज्यातलकार्मुकाः ॥ केतवोवाजिनःसूतारथिनश्चापतन्क्षितौ॥ २१ ॥ द्रुमाचलाग्रांबुधरैःसमकायाःसुकल्पिताः॥ हतारोहाःक्षितौपेतुर्द्विपाःपार्थशराहताः ॥ २२ ॥ विप्रविद्धकुथानागाश्छिन्नभांडाःपरासवः॥ सारोहास्तुरणेपेतुर्मथितामार्गणैर्भृशं॥ २३ ॥ सर्ष्टिप्रासासिनखराःसमुद्गरपरश्वधाः॥ विच्छिन्नाबाहवःपेतुर्नृणांभल्लैःकिरीटिना॥ २४॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥ ॥ छ ॥ यियासतइति ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥ भूरिवर्षमितिवासवविशेषणं ॥११॥

बालादित्यांबुजेंदूनांतुल्यरूपाणिमारिष ॥ संच्छिन्नान्यर्जुनशरैःशिरांस्युर्व्यांप्रपेदिरे ॥ २५ ॥ जज्वालालंकृतासेनापत्रिभिःप्राणिभोजनैः ॥ नानारूपैस्तदाऽ
मित्रान्क्रुद्धेनिघ्नतिफाल्गुने ॥ २६ ॥ क्षोभयंतंतदासेनांद्विरदंनलिनीमिव ॥ धनंजयंभूतगणाःसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ २७ ॥ दृष्ट्वातत्कर्मपार्थस्यवासवस्ये
वमाधवः ॥ विस्मयंपरमंगत्वाप्रांजलिस्तमुवाचह ॥ २८ ॥ कर्मैतत्पार्थशक्रेणयमेनधनदेनच ॥ दुष्करंसमरेयत्तेकृतमद्येतिमेमतिः ॥ २९ ॥ युगपच्चै
वसंग्रामेशतशोथसहस्रशः ॥ पतिताएवमेदृष्टाःसंशप्तकमहारथाः ॥ ३० ॥ संशप्तकांस्ततोहत्वाभूयिष्ठायेव्यवस्थिताः ॥ भगदत्ताययाहीतिकृष्णंपार्थोभ्यनो
दयत् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिसंशप्तकवधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच
यियासतस्ततःकृष्णःपार्थस्याश्वान्मनोजवान् ॥ संप्रैषीद्धेमसंछन्नान्द्रोणानीकायसत्वरन् ॥ १ ॥ तंप्रयांतंकुरुश्रेष्ठंस्वान्भ्रातॄन्द्रोणतापितान् ॥ सुशर्माभ्रा
तृभिःसार्धंयुद्धार्थीपृष्ठतोऽन्वयात् ॥ २ ॥ ततःश्वेतहयःकृष्णमब्रवीदजितंजयः ॥ एषमांभ्रातृभिःसार्धंसुशर्माह्वयतेऽच्युत ॥ ३ ॥ दीर्यतेचोत्तरेणैवतत्सैन्यंम
धुसूदन ॥ द्वैधीभूतंमनोमेऽद्यकृतंसंशप्तकैरिदं ॥ ४ ॥ किंनुसंशप्तकान्हन्मिस्वान्रक्षाम्यहितार्दितान् ॥ इतिमेत्वंमतंवेत्सितत्रकिंसुकृतंभवेत् ॥ ५ ॥ एवमुक्तस्तुदा
शार्हःस्यंदनंप्रत्यवर्त्तयत् ॥ येनत्रिगर्त्ताधिपतिःपांडवंसमुपाह्वयत् ॥ ६ ॥ ततोऽर्जुनःसुशर्माणंविध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ध्वजंधनुश्चास्यतथाक्षुराभ्यांसमकृंत
त ॥ ७ ॥ त्रिगर्त्ताधिपतेश्चापिभ्रातरंषड्भिराशुगैः ॥ साश्वंससूतंत्वरितःपार्थःप्रैषीद्यमक्षयं ॥ ८ ॥ ततोभुजगसंकाशांसुशर्माशक्तिमायसीं ॥ चिक्षेपार्जुनमा
दिश्यवासुदेवायतोमरं ॥ ९ ॥ शक्तिंत्रिभिःशरैश्छित्वातोमरंत्रिभिरर्जुनः ॥ सुशर्माणंशरव्रातैर्मोहयित्वान्यवर्त्तयत् ॥ १० ॥ तंवासवमिवायांतंभूरिवर्षंश
रौघिणं ॥ राजंस्तावकसैन्यानांनोग्रंकश्चिदवारयत् ॥ ११ ॥ ततोधनंजयोबाणैःसर्वानेवमहारथान् ॥ आयाद्विनिघ्नन्कौरव्यान्दहन्कक्षमिवानलः ॥ १२ ॥ त
स्यवेगमसह्यंतंकुंतीपुत्रस्यधीमतः ॥ नाशक्नुवंस्तेसंसोढुंस्पर्शमग्नेरिवप्रजाः ॥ १३ ॥ संवेष्टयन्ननीकानिशरवर्षेणपांडवः ॥ सुपर्णपातवद्राजन्नायात्प्राग्ज्यो
तिषंप्रति ॥ १४ ॥ यत्तदानामयज्जिष्णुर्भरतानामपापिनां ॥ धनुःक्षेमकरंसंख्येद्विषतामश्रुवर्धनं ॥ १५ ॥ तदेवतवपुत्रस्यराजन्दुर्द्यूतदेविनः ॥ कृतेक्षत्रवि
नाशायधनुरायच्छदर्जुनः ॥ १६ ॥

॥१२॥१३॥१४॥१५॥ आयच्छद्गृहीतवान् यदेवार्जुनस्यधनुर्भरतानांक्षेमकरमासीत्तदेवत्वत्पुत्रनिमित्तंक्षत्रक्षयकरमभवदितिवाक्यार्थः ॥ १६ ॥

॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

तथाविक्षोभ्यमाणासापार्थेनतववाहिनी॥ व्यशीर्यतमहाराजनौरिवासाद्यपर्वतं॥ १७॥ ततोदशसहस्राणिन्यवर्त्तंतधनुष्मतां॥ मतिंकृत्वारणेक्रूरांवीराज
यपराजये॥ १८॥ व्यपेतहृदयत्रासाआववुस्तंमहारथाः॥ आर्च्छत्पार्थोगुरुंभारंसर्वभारसहोयुधि॥ १९॥ यथानलवनंक्रुद्धःप्रभिन्नःषष्टिहायनः॥ मृद्नी
यात्तद्वदायस्तःपार्थोमृद्नाच्चमूंतव॥ २०॥ तस्मिन्प्रमथितेसैन्येभगदत्तोनराधिपः॥ तेननागेनसहसाधनंजयमुपाद्रवत्॥ २१॥ तंरथेननरव्याघ्रःप्रत्यगृह्णा
द्धनंजयः॥ ससन्निपातस्तुमुलोबभूवरथनागयोः॥ २२॥ कल्पिताभ्यांयथाशास्त्रंरथेनचगजेनच॥ संग्रामेचेरतुर्वीरौभगदत्तधनंजयौ॥ २३॥ ततोजीमूत
संकाशान्नागादिंद्रइवप्रभुः॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणभगदत्तोधनंजयं॥ २४॥ सचापिशरवर्षंतंशरवर्षेणवासविः॥ अप्राप्तमेवचिच्छेदभगदत्तस्यवीर्यवान्॥
॥ २५॥ ततःप्राग्ज्योतिषोराजाशरवर्षंनिवारयत्॥ शरैर्जघ्नेमहाबाहुंपार्थंकृष्णंचमारिष॥ २६॥ ततस्तुशरजालेनमहताभ्यवकीर्यतौ॥ चोदयामासतंनागं
वधायाच्युतपार्थयोः॥ २७॥ तमापतंतंद्विरदंदृष्ट्वाक्रुद्धमिवांतकं॥ चक्रेऽपसव्यंत्वरितःस्यंदनेनजनार्दनः॥ २८॥ संप्राप्तमपिनेयेषपरावृत्तंमहाद्विपं॥ सारो
हंमृत्युसात्कर्तुंस्मरन्धर्मंधनंजयः॥ २९॥ सतुनागोद्विपरथान्हयांश्चामृद्यमारिष॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायततःक्रुद्धोधनंजयः॥ ३०॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिभगदत्तयुद्धेअष्टाविंशोऽध्यायः॥ २८॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथाक्रुद्धःकिमकरोद्भगद
त्तस्यपांडवः॥ प्राग्ज्योतिषोवापार्थस्यतन्मेशंसयथातथं॥ १॥ संजयउवाच प्राग्ज्योतिषेणसंसक्तावुभौदाशार्हपांडवौ॥ मृत्युदंष्ट्रांतिकंप्राप्तौसर्वभू
तानिमेनिरे॥ २॥ तथातुशरवर्षाणिपातयत्यनिशंप्रभो॥ गजस्कंधान्महाराजकृष्णयोःस्यंदनस्थयोः॥ ३॥ अथकार्ष्णायसैर्बाणैःपूर्णकार्मुकनिःसृतैः॥
अविध्यद्देवकीपुत्रंहेमपुंखैःशिलाशितैः॥ ४॥ अग्निस्पर्शसमाकीर्णाभगत्तेनचोदिताः॥ निर्भिद्यदेवकीपुत्रंक्षितिंजग्मुःसुवाससः॥ ५॥ तस्यपार्थोधनुश्छि
त्वापरिवारंनिहत्यच॥ लालयन्निवराजानंभगदत्तमयोधयत्॥ ६॥ सोर्करश्मिनिभांस्तीक्ष्णांस्तोमरान्वैचतुर्दश॥ अप्रेषयत्सव्यसाचीद्विधैकैकमथाच्छि
नत्॥ ७॥ ततोनागस्यतद्वर्मव्यधमत्पाकशासनिः॥ शरजालेनमहतातद्व्यशीर्यतभूतले॥ ८॥ शीर्णवर्मासतुगजःशरैःसुभृशमर्दितः॥ बभौधारानिपाताक्तो
व्यभ्रःपर्वतराडिव॥ ९॥

तथाक्रुद्धइति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ एकामूर्तिर्बदरिकाश्रमेनारायणरूपा अपरापरमात्मरूपा

ततःप्राग्ज्योतिषःशक्तिंहेमदंडामयस्मयीं॥व्यसृजद्वासुदेवायद्विधातामर्जुनोच्छिनत्॥१०॥ततश्छत्रंध्वजंचैवच्छित्वाराज्ञोर्जुनःशरैः॥विव्याधदशभिस्तूर्ण
मुत्स्मयन्पर्वतेश्वरं॥११॥सोतिविद्धोर्जुनशरैःसुपुंखैःकंकपत्रिभिः॥भगदत्तस्ततःक्रुद्धःपांडवस्यजनाधिपः॥१२॥व्यसृजत्तोमरान्मूर्ध्निश्वेताश्वस्योन्ननाद
च॥तैरर्जुनस्यसमरेकिरीटंपरिवर्त्तितं॥१३॥परिवृत्तंकिरीटंतद्यमयन्नेवपांडवः॥सुदृष्टःक्रियतांलोकइतिराजानमब्रवीत्॥१४॥एवमुक्तस्तुसंक्रुद्धःशरव
र्षैणपांडवं॥अभ्यवर्षत्सगोविंदंधनुरादायभास्वरं॥१५॥तस्यपार्थोधनुश्छित्वातूणीरान्सन्निकृत्यच॥त्वरमाणोद्विसप्तत्यासर्वमर्मस्वताडयत्॥१६॥विद्ध
स्ततोऽतिव्यथितोवैष्णवास्त्रमुदीरयन्॥अभिमंत्र्यांकुशंक्रुद्धोव्यसृजत्पांडवोरसि॥१७॥विसृष्टंभगदत्तेनतदस्त्रंसर्वघातिवै॥उरसाप्रतिजग्राहपार्थंसंच्छा
द्यकेशवः॥१८॥वैजयंत्यभवन्मालातदस्त्रंकेशवोरसि॥पद्मकोशविचित्राढ्यासर्वत्रकुसुमोत्कटा॥१९॥ज्वलनार्केंदुवर्णाभापावकोज्ज्वलपल्लवा॥तयाप
द्मपलाशिन्यावातकंपितपत्रया॥२०॥शुशुभेभ्यधिकंशौरिरतसीपुष्पसन्निभः॥ततोर्जुनःक्लांतमनाःकेशवंप्रत्यभाषत॥२१॥अयुध्यमानस्तुरगान्संयं
तास्मीतिचानघ॥इत्युक्त्वापुंडरीकाक्षप्रतिज्ञांस्वांनरक्षसि॥२२॥यद्यहंव्यसनीवास्यामशक्तोवानिवारणे॥ततस्त्वयैवंकार्यंस्यान्नतत्कार्यंमयिस्थिते॥
॥२३॥सबाणःसधनुश्चाहंससुरासुरमानुषान्॥शक्तोलोकानिमान्जेतुंतच्चापिविदितंतव॥२४॥ततोर्जुनंवासुदेवःप्रत्युवाचार्थवद्वचः॥शृणुगुह्यमिदं
पार्थपुरावृत्तंयथानघ॥२५॥चतुर्मूर्त्तिरहंशश्वल्लोकत्राणार्थमुद्यतः॥आत्मानंप्रविभज्येहलोकानांहितमादधे॥२६॥एकामूर्त्तिस्तपश्चर्यांकुरुतेमेभुवि
स्थिता॥अपरापश्यतिजगत्कुर्वाणंसाध्वसाधुनी॥२७॥अपराकुरुतेकर्ममानुषंलोकमाश्रिता॥शेतेचतुर्थीत्वपरानिद्रांवर्षसहस्रिकीं॥२८॥यासौवर्षस
हस्रांतेमूर्त्तिरुत्तिष्ठतेमम॥वरार्हेभ्योवरान्श्रेष्ठांस्तस्मिन्कालेददातिसा॥२९॥तंतुकालमनुप्राप्तंविदित्वापृथिवीतदा॥अयाचतवरंयन्मांनरकार्थायतच्छृणु
॥३०॥देवानांदानवानांचअवध्यस्तनयोस्तुमे॥उपेतोवैष्णवास्त्रेणतन्मेत्वंदातुमर्हसि॥३१॥एवंवरमहंश्रुत्वाजगत्यास्तनयेतदा॥अमोघमस्त्रंप्रायच्छं
वैष्णवंपरमंपुरा॥३२॥अवोचंचैतदस्त्रंवैत्वंह्यमोघंभवतुक्षमे॥नरकस्याभिरक्षार्थंनैनंकश्चिद्वधिष्यति॥३३॥

॥ २७ ॥ अपराक्षेत्रज्ञरूपा अपराजलशायिनी ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥३६॥ व्यपनामितं स्वार्थेणिच् व्यपनीतमित्यर्थः ॥ ३७॥३८॥३९॥ ४०॥४१॥योषिताभागुरिमतेटाप् ॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

अनेनास्त्रेणतेगुप्तःसुतःपरबलार्दनः॥ भविष्यतिदुराधर्षःसर्वलोकेषुसर्वदा ॥ ३४ ॥ तथेत्युक्त्वागतादेवीकृतकामामनस्विनी॥ सचाप्यासीद्दुराधर्षोनरकःशत्रु
तापनः॥ ३५॥तस्मात्प्राग्ज्योतिषंप्राप्तंतदस्त्रंपार्थमामकं॥ नास्यावध्योस्तिलोकेषुसेंद्ररुद्रेषुमारिष॥ ३६ ॥ तन्मयात्वत्कृतेचैतदन्यथाव्यपनामितं॥ विमुक्तंप
रमास्त्रेणजहिपार्थमहासुरं॥ ३७॥ वैरिणंजहिदुर्धर्षंभगदत्तंसुरद्विषं ॥ यथाहंजघ्निवान्पूर्वंहितार्थंनरकंतथा ॥ ३८॥ एवमुक्तस्तदापार्थःकेशवेनमहात्मना॥
भगदत्तंशितैर्बाणैःसहसासमवाकिरत्॥ ३९ ॥ ततःपार्थोमहाबाहुरसंभ्रांतोमहामनाः॥ कुंभयोरंतरेनागंनाराचेनसमार्पयत्॥४०॥ ससमासाद्यतंनागंबा
णोवज्रइवाचलं॥ अभ्यगात्सहपुंखेनवल्मीकमिवपन्नगः॥ ४१ ॥ सकरीभगदत्तेनप्रेर्यमाणोमुहुर्मुहुः॥ नकरोतिवचस्तस्यदरिद्रस्येवयोषिता॥ ४२॥ सतु
विष्टभ्यगात्राणिदंताभ्यामवनिंययौ॥ नदन्नार्त्तस्वनंप्राणानुत्ससर्जमहाद्विपः ॥ ४३ ॥ ततोगांडीवधन्वानमभ्यभाषतकेशवः॥ अयंमहत्तरःपार्थपलितेन
समावृतः ॥ ४४ ॥ वलीसंछन्ननयनःशूरःपरमदुर्जयः ॥ अक्ष्णोरुन्मीलनार्थायबद्धपट्टोह्यसौनृपः ॥ ४५ ॥ देववाक्यात्प्रचिच्छेदशरेणभृशमर्जुनः ॥
छिन्नमात्रेंशुकेतस्मिन्रुद्धनेत्रोबभूवसः॥ ४६ ॥ तमोमयंजगन्मेनेभगदत्तःप्रतापवान्॥ ततश्चंद्रार्धबिंबेनबाणेननतपर्वणा ॥ ४७॥ बिभेदहृदयंराज्ञोभग
दत्तस्यपांडवः॥ सभिन्नहृदयोराजाभगदत्तःकिरीटिना ॥ ४८ ॥ शरासनंशरांश्चैवगतासुःप्रमुमोचह॥ शिरसस्तस्यविभ्रष्टंपपातचवरांशुकं ॥ नालताडन
विभ्रष्टंपलाशंनलिनादिव॥ ४९ ॥ सहेममालीतपनीयभांडात्पपातनागाद्गिरिसन्निकाशात्॥ सुपुष्पितोमारुतवेगरुग्णोमहीधराग्रादिवकर्णिकारः॥५०॥
निहत्यतंनरपतिमिंद्रविक्रमंसखायमिंद्रस्यतदैंद्रिराहवे॥ ततोपरांस्तवजयकांक्षिणोनरान्बभंजवायुर्बलवान्द्रुमानिव॥५१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिसंशप्तकवधपर्वणिभगदत्तवधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः॥ २९॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ संजयउवाच प्रियमिंद्रस्यसततंसखायममि
तौजसं॥ हत्वाप्राग्ज्योतिषंपार्थःप्रदक्षिणमवर्त्तत॥ १ ॥ ततोगांधारराजस्यसुतौपरपुरंजयौ॥ अर्दंतामर्जुनंसंख्येभ्रातरौवृषकाचलौ ॥ २ ॥ तौसमेत्यार्जुनं
वीरौपुरःपश्चाच्चधन्विनौ ॥ अविध्येतांमहावेगैर्निशितैराशुगैर्भृशं॥ ३ ॥ वृषकस्यहयान्सूतंधनुश्छत्रंरथंध्वजं ॥ तिलशोव्यधमत्पार्थःसौबलस्यशितैःशरैः॥
॥ ४ ॥ ततोर्जुनःशरव्रातैर्नानाप्रहरणैरपि॥ गांधारानाकुलांश्चक्रेसौबलप्रमुखान्पुनः॥५॥

एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥ ॥ ७ ॥ प्रियमिति॥१॥ २॥३॥४॥५॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वर्षशब्दोयमृतुवचनः निदाघर्तुसंबंधिनावित्यर्थः घर्मांशुभिस्तीक्ष्णकिरणैः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कंपनायष्ट्यः क्षुराःक्षुराकृतिफलकाः क्षुरप्रा

ततःपंचशतान्वीरान्गांधारानुद्यतायुधान् ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्रुद्धोबाणैर्धनंजयः ॥ ६ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवतीर्यमहाभुजः ॥ आरुरोहरथंभ्रातुरन्य
च्चधनुराददे ॥ ७ ॥ तावेकरथमारूढौभ्रातरौवृषकाचलौ ॥ शरवर्षेणबीभत्सुमविध्येतांमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ स्यालौतवमहात्मानौराजानौवृषकाचलौ ॥ भृशंविज
घ्नतुःपार्थमिंद्रंवृत्रबलाविव ॥ ९ ॥ लब्धलक्षौतुगांधारावहतांपांडवंपुनः ॥ निदाघवार्षिकौमासौलोकंघर्मांशुभिर्यथा ॥ १० ॥ तौरथस्थौनरव्याघ्रौराजानौ
वृषकाचलौ ॥ संश्लिष्टांगौस्थितौराजन्जघानैकेषुणार्जुनः ॥ ११ ॥ तौरथात्सिंहसंकाशौलोहिताक्षौमहाभुजौ ॥ राजन्संपेततुर्वीरौसोदर्यावेकलक्षणौ ॥ १२ ॥
तयोर्भूमिंगतौदेहौरथाद्बंधुजनप्रियौ ॥ यशोदशदिशःपुण्यंगमयित्वाव्यवस्थितौ ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाविनिहतौसंख्येमातुलावपलायिनौ ॥ भृशंमुमुचुरश्रूणिपु
त्रास्तवविशांपते ॥ १४ ॥ निहतौभ्रातरौदृष्ट्वामायाशतविशारदः ॥ कृष्णौसंमोहयन्मायांविदधेशकुनिस्ततः ॥ १५ ॥ लगुडायोगुडाश्मानःशतघ्न्यश्चसशक्त
यः ॥ गदापरिघनिस्त्रिंशशूलमुद्गरपट्टिशाः ॥ १६ ॥ सकंपनर्ष्टिनखरामुसलानिपरश्वधाः ॥ क्षुराःक्षुरप्रनालीकावत्सदंतास्थिसंधयः ॥ १७ ॥ चक्राणिविशि
खाःप्रासाविविधान्यायुधानिच ॥ प्रपेतुःशतशोदिग्भ्यःप्रदिग्भ्यश्चार्जुनंप्रति ॥ १८ ॥ खरोष्ट्रमहिषाःसिंहाव्याघ्राःसृमरचित्रकाः ॥ ऋक्षाःशालावृकागृध्राः
कपयश्चसरीसृपाः ॥ १९ ॥ विविधानिचरक्षांसिक्षुधितान्यर्जुनंप्रति ॥ संक्रुद्धान्यभ्यधावंतविविधानिवयांसिच ॥ २० ॥ ततोदिव्यास्त्रविच्छूरःकुंतीपुत्रोध
नंजयः ॥ विसृजन्निषुजालानिसहसातान्यताडयत् ॥ २१ ॥ तेहन्यमानाःशूरेणप्रवरैःसायकैर्दृढैः ॥ विरुवंतोमहारावान्विनेशुःसर्वतोहताः ॥ २२ ॥ ततस्तमः
प्रादुरभूदर्जुनस्यरथंप्रति ॥ तस्माच्चतमसोवाचःक्रूराःपार्थमभर्त्सयन् ॥ २३ ॥ तत्तमोभैरवंघोरंभयकर्तृमहाहवे ॥ उत्तमास्त्रेणमहताज्योतिषेणार्जुनोऽवधी
त् ॥ २४ ॥ हतेतस्मिन्जलौघास्तुप्रादुरासन्भयानकाः ॥ अंभसस्तस्यनाशार्थमादित्यास्त्रमथार्जुनः ॥ २५ ॥ प्रायुंक्तांभस्ततस्तेनप्रायशोस्त्रेणशोषितं ॥ एवं
बहुविधामायाःसौबलस्यकृताःकृताः ॥ २६ ॥ जघानास्त्रबलेनाशुप्रहसन्नर्जुनस्तदा ॥ तदाहतासुमायासुत्रस्तोऽर्जुनशराहतः ॥ २७ ॥

स्तूपमध्यफलकाः नालीकानलिकयाक्षेप्याः वत्सदंतागोपोतकदंताकारफलकाः अस्थिसंधयोऽस्थिमयफलकाः ॥ १७ ॥ विशिखाःफणित्राकारफलकाः ॥ १८ ॥ सृमरागवयाः चित्रकोव्याघ्रभेदः
शालावृकाःश्वानः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ एनंअर्जुनं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शराभिसृष्टैर्बाणाभिहतैः आयोधशिरोरणांगनं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिद्रो

अपायाज्जवनैरश्वैःशकुनिःप्राकृतोयथा ॥ ततोर्जुनोस्त्रविच्छैघ्र्यंदर्शयन्नात्मनोरिषु ॥ २८ ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणकौरवाणामनीकिनीं ॥ साहन्यमानापार्थे
नतवपुत्रस्यवाहिनी ॥ २९ ॥ द्वैधीभूतामहाराजगंगेवासाद्यपर्वतं ॥ द्रोणमेवान्वपद्यंतकेचित्तत्रनरर्षभाः ॥ ३० ॥ केचिद्दुर्योधनंराजन्नर्द्यमानाकिरीटिना ॥
नापश्यामततस्त्वेनंसैन्येवैरजसावृते ॥ ३१ ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषःश्रुतोदक्षिणतोमया ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषंवादित्राणांचनिःस्वनं ॥ ३२ ॥ गांडीवस्यतुनी
र्घोषोव्यतिक्रम्यास्पृशद्दिवं ॥ ततःपुनर्दक्षिणतःसंग्रामश्चित्रयोधिनां ॥ ३३ ॥ सुयुद्धंचार्जुनस्यासीदहंतुद्रोणमन्वियां ॥ यौधिष्ठिराण्यनीकानिप्रहरंतिततत
स्ततः ॥ ३४ ॥ नानाविधान्यनीकानिपुत्राणांतवभारत ॥ अर्जुनोव्यधमत्कालेदिवीवाभ्राणिमारुतः ॥ ३५ ॥ तंवासवमिवायांतंभूरिवर्षंशरौघिणं ॥ महे
ष्वासानरव्याघ्रानोग्रंकेचिदवारयन् ॥ ३६ ॥ तेहन्यमानाःपार्थेनत्वदीयाव्यथिताभृशं ॥ स्वानेवबहवोजघ्नुर्विद्रवंतस्ततस्ततः ॥ ३७ ॥ तेर्जुनेनशरामुक्ताःकंकप
त्रास्तनुच्छिदः ॥ शलभाइवसंपेतुःसंवृण्वानादिशोदश ॥ ३८ ॥ तुरगंरथिनंनागंपदातिमपिमारिष ॥ विनिर्भिद्यक्षितिंजग्मुर्वल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ३९ ॥
नचद्वितीयंव्यसृजत्कुंजराश्वनरेषुसः ॥ पृथगेकशरारुग्णानिपेतुस्तेगतासवः ॥ ४० ॥ हतैर्मनुष्यैर्द्विरदैश्चसर्वतःशराभिसृष्टैश्चहयैर्निपातितैः ॥ तदाश्वगोमायु
बलाभिनादितंविचित्रमायोधशिरोबभूवतत् ॥ ४१ ॥ पितासुतंत्यजतिसुहृद्वरंसुहृत्तथैवपुत्रःपितरंशरातुरः ॥ स्वरक्षणेकृतमतयस्तदाजनास्त्यजंतिवाहा
नपिपार्थपीडिताः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधप०शकुनिपलायनेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच तेष्वनीकेषुभग्ने
षुपांडुपुत्रेणसंजय ॥ चलितानांद्रुतानांचकथमासीन्मनोहिवः ॥ १ ॥ अनीकानांप्रभग्नानामवस्थानमपश्यतां ॥ दुष्करंप्रतिसंधानंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥
संजयउवाच तथापितवपुत्रस्यप्रियकामाविशांपते ॥ यशःप्रवीरालोकेषुरक्षंतोद्रोणमन्वयुः ॥ ३ ॥ समुद्यतेषुचास्त्रेषुसंप्राप्तेचयुधिष्ठिरे ॥ अकुर्वन्नार्यक
र्माणिभैरवेसत्यभीतवत् ॥ ४ ॥ अंतरंभीमसेनस्यप्रापतन्नमितौजसः ॥ सात्यकेश्चैववीरस्यधृष्टद्युम्नस्यवाविभो ॥ ५ ॥ द्रोणंद्रोणमितिक्रूराःपंचालाःसमचो
दयन् ॥ माद्रोणमितिपुत्रास्तेकुरून्सर्वानचोदयन् ॥ ६ ॥

णपर्वणिटीकायांत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अंतरंछिद्रं प्रापतन्सृतवंतः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ समासदन्प्रतिगतवंतः ॥ ९ ॥ १० ॥ न्यवर्तंतभयेभ्योनिवृत्ताः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७ ॥ १८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥

द्रोणंद्रोणमितित्वेकेमाद्रोणमितिचापरे ॥ कुरूणांपांडवानांचद्रोणद्यूतमवर्त्तत ॥७॥ यंयंप्रमथतेद्रोणःपंचालानांरथव्रजं ॥ तत्रतत्रतुपांचाल्योधृष्टद्युम्नोभ्यव
र्त्तत ॥ ८ ॥ तथाभागविपर्यासैःसंग्रामेभैरवेसति ॥ वीराःसमासदन्वीरान्कुर्वंतोभैरवंरवं ॥ ९ ॥ अकंपनीयाःशत्रूणांबभूवुस्तत्रपांडवाः ॥ अकंपयन्ननीका
निस्मरंतःक्लेशमात्मनः ॥ १० ॥ तेत्वमर्षवशंप्राप्ताह्रीमंतःसत्वचोदिताः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्न्यवर्त्तंतघ्नंतोद्रोणंमहाहवे ॥ ११ ॥ अयसामिवसंपातःशिलानामिव
चाभवत् ॥ दीव्यतांतुमुलेयुद्धेप्राणैरमिततेजसां ॥ १२ ॥ नतुस्मरंतिसंग्राममपिवृद्धास्तथाविधं ॥ दृष्टपूर्वंमहाराजश्रुतपूर्वमथापिवा ॥ १३ ॥ प्राकंपतेवपृथि
वीतस्मिन्वीरावसादने ॥ निवर्त्तताबलौघेनमहताभारपीडिता ॥ १४ ॥ घूर्णतोपिबलौघस्यदिवंस्तब्ध्वेवनिःस्वनः ॥ अजातशत्रोस्तत्सैन्यमाविवेशसुभैरवः
॥ १५ ॥ समासाद्यतुपांडूनामनीकानिसहस्रशः ॥ द्रोणेनचरतासंख्येप्रभग्नानिशितैःशरैः ॥ १६ ॥ तेषुप्रमथ्यमानेषुद्रोणेनाद्भुतकर्मणा ॥ पर्यवारयदासा
द्यद्रोणंसेनापतिःस्वयं ॥ १७ ॥ तदद्भुतमभूद्युद्धंद्रोणपांचालयोस्तथा ॥ नैवतस्योपमाकाचिदितिमेनिश्चितामतिः ॥ १८ ॥ ततोनीलोऽनलप्रख्योददाहकुरुवा
हिनीं ॥ शरस्फुलिंगश्चापार्चिर्दहन्कक्षमिवानलः ॥ १९ ॥ तंदहतमनीकानिद्रोणपुत्रःप्रतापवान् ॥ पूर्वाभिभाषीसुश्लक्ष्णंस्मयमानोभ्यभाषत ॥ २० ॥ नील
किंबहुभिर्दग्धैस्तवयोधैःशरार्चिषा ॥ मयैकेनहियुध्यस्वक्रुद्धःप्रहरचाशुमां ॥ २१ ॥ तंपद्मनिकराकारंपद्मपत्रनिभेक्षणं ॥ व्याकोशपद्माभमुखोनीलोवि
व्याधसायकैः ॥ २२ ॥ तेनापिविद्धःसहसाद्रौणिर्भल्लैःशितैस्त्रिभिः ॥ धनुर्ध्वजंचच्छत्रंचद्विषतःसन्यकृंतत ॥ २३ ॥ सप्लुतःस्यंदनात्तस्मान्नीलश्चर्मवरासिभृ
त् ॥ द्रौणायनेःशिरःकायाद्धर्तुमैच्छत्पतत्रिवत् ॥ २४ ॥ तस्योन्नतांसंसुनसंशिरःकायात्सकुंडलं ॥ भल्लेनापाहरद्द्रौणिःस्मयमानइवानघ ॥ २५ ॥ संपूर्णचंद्रा
भमुखःपद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ प्रांशुरुत्पलपत्राभोनिहतोन्यपतद्भुवि ॥ २६ ॥ ततःप्रविव्यथेसेनापांडवीभृशमाकुला ॥ आचार्यपुत्रेणहतेनीलेज्वलिततेजसि
॥ २७ ॥ अचिंतयंश्चतेसर्वेपांडवानांमहारथाः ॥ कथंनोवासविस्त्रायाच्छत्रुभ्यइतिमारिष ॥ २८ ॥ दक्षिणेनतुसेनायाःकुरुतेकदनंबली ॥ संशप्तकावशेषस्य
नारायणबलस्यच ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिनीलवधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच
प्रतिघातंतुसैन्यस्यनामृष्यतवृकोदरः ॥ सोभ्याहनद्गुरुंषष्ट्याकर्णंचदशभिःशरैः ॥ १ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥छ॥ प्रतिघातमिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मृत्युसाधारणीकृतेमरणतुल्यावस्थांगमिते ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ कटुकस्यपरुषस्योदयोयत्र ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

तस्यद्रोणःशितैर्बाणैस्तीक्ष्णधारैरजिह्मगैः॥ जीवितांतमभिप्रेप्सुर्मर्मण्याशुजघानह ॥ २॥ आनंतर्यमभिप्रेप्सुःषड्विंशत्यासमार्पयत्॥ कर्णोद्वादशभिर्बाणै
रश्वत्थामाचसप्तभिः॥ ३॥ षड्भिर्दुर्योधनोराजाततएनमथाकिरत्॥ भीमसेनोपितान्सर्वान्प्रत्यविध्यन्महाबलः॥४॥ द्रोणंपंचाशतेषूणांकर्णंचदशभिःशरैः॥
दुर्योधनंद्वादशभिर्द्रौणिमष्टाभिराशुगैः॥ ५॥ आरावंतुमुलंकुर्वन्नभ्यवर्त्तततान्रणे॥ तस्मिन्संत्यजतिप्राणान्मृत्युसाधारणीकृते ॥ ६॥ अजातशत्रुस्तान्यो
धान्भीमंत्रातेत्यचोदयत्॥ तेययुर्भीमसेनस्यसमीपममितौजसः॥ ७॥ युयुधानप्रभृतयोमाद्रीपुत्रौचपांडवौ॥ तेसमेत्यसुसंरब्धाःसहिताःपुरुषर्षभाः॥ ८॥
महेष्वासवरैर्गुप्तंद्रोणानीकंबिभित्सवः॥ समापेतुर्महावीर्याभीमप्रभृतयोरथाः॥ ९॥ तान्प्रत्यगृह्णादव्यग्रोद्रोणोपिरथिनांवरः॥ महारथानतिबलान्वीरान्स
मरयोधिनः॥ १०॥ बाह्यंमृत्युभयंकृत्वातावकान्पांडवाययुः॥ सादिनःसादिनोभ्यघ्नंस्तथैवरथिनोरथान्॥ ११॥ आसीच्छक्त्यसिसंपातोयुद्धमासीत्पर
श्वधैः॥ प्रकृष्टमसियुद्धंचबभूवकटुकोदयं॥ १२॥ कुंजराणांचसंपातेयुद्धमासीत्सुदारुणं॥ अपतत्कुंजरादन्योहयादन्यस्त्ववाक्शिराः॥ १३॥ नरोबाणवि
निर्भिन्नोरथादन्यश्चमारिष॥ तत्रान्यस्यचसंमर्देपतितस्यविवर्मणः॥ १४॥ शिरःप्रध्वंसयामासवक्षस्याक्रम्यकुंजरः॥ अपरांश्चापरेऽमृद्नन्वारणाःपतितान्न
रान्॥ १५॥ विषाणैश्चावनिंगत्वाव्यभिंदन्रथिनोबहून्॥ नरांत्रैःकेचिदपरेविषाणालग्नसंश्रयैः॥ १६॥ बभ्रमुःसमरेनागामृद्नंतःशतशोनरान्॥ कार्ष्णाय
सतनुत्राणान्नराश्वरथकुंजरान्॥ १७॥ पतितान्पोथयांचक्रुर्द्विपाःस्थूलनलानिव ॥ गृध्रपत्राधिवासांसिशयनानिनराधिपाः॥ १८॥ ह्रीमंतःकालसंपर्का
त्सुदुःखान्यनुशेरते ॥ हंतिस्मात्रपितापुत्रंरथेनाभ्येत्यसंयुगे ॥ १९ ॥ पुत्रश्चपितरंमोहान्निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ रथोभग्नोध्वजश्छिन्नश्छत्रमुर्व्यांनिपातितं ॥
॥ २०॥ युगार्द्धंछिन्नमादायप्रदुद्रावतथाहयः॥ सासिर्बाहुर्निपतितःशिरश्छिन्नंसकुंडलं॥ २१॥ गजेनाक्षिप्यबलिनारथःसंचूर्णितःक्षितौ ॥ रथिनाताडि
तोनागोनाराचेनापतत्क्षितौ॥ २२॥ सारोहश्चापतद्वाजीगजेनाभ्याहतोभृशं॥ निर्मर्यादंमहद्युद्धमवर्त्ततसुदारुणं॥ २३॥

अवनिंगत्वाअभिहत्य विषाणालग्नसंश्रयैःदंतलग्नैकदेशैः ॥ १६ ॥ १७ ॥ गृध्रपक्षाधिवासांसिगृध्रपक्षास्तरणानि ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ समसज्जतघनतामगमत् ॥ २५ ॥ २६ ॥ अतीतःइषुपथःशरावकाशोयत्र ॥ २७ ॥ अद्वीपेनिराश्रये द्वीपमाश्रयं ॥ २८ ॥ आक्रोशत्आहूतवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ क्षरन्मदमितिशे

हातातहापुत्रसखेक्वासितिष्ठक्वधावसि ॥ प्रहराहरजह्येनंस्मितक्ष्वेडितगर्जितैः ॥ २४ ॥ इत्येवमुच्चरंतिस्मश्रूयंतेविविधागिरः ॥ नरस्याश्वस्यनागस्यसमस
ज्जतशोणितं ॥ २५ ॥ उपाशाम्यद्रजोभौमंभीरून्कश्मलमाविशत् ॥ चक्रेणचक्रमासाद्यवीरोवीरस्यसंयुगे ॥ २६ ॥ अतीतेषुपथेकालेजहारगदयाशिरः ॥
आसीत्केशपरामर्शोमुष्टियुद्धंचदारुणं ॥ २७ ॥ नखैर्दंतैश्चशूराणामद्वीपेद्वीपमिच्छतां ॥ तत्राच्छिद्यतशूरस्यसखड्गोबाहुरुद्यतः ॥ २८ ॥ सधनुश्चापरस्यापि
सशरःसांकुशस्तथा ॥ आक्रोशदन्यमन्योत्रतथान्योविमुखोद्रवत् ॥ २९ ॥ अन्यःप्राप्तस्यचान्यस्यशिरःकायादपाहरत् ॥ सशब्दमद्रवच्चान्यःशब्दादन्योऽत्र
सद्धृशं ॥ ३० ॥ स्वानन्योथपरानन्योजघाननिशितैःशरैः ॥ गिरिशृंगोपमश्चात्रनाराचेननिपातितः ॥ ३१ ॥ मातंगोन्यपतद्भूमौनदीरोधइवोष्णगे ॥ तथैवर
थिनंनागःक्षरन्गिरिरिवारुजन् ॥ ३२ ॥ अभ्यतिष्ठत्पदाभूमौसहाश्वंसहसारथिं ॥ शूरान्प्रहरतोदृष्ट्वाकृतास्त्रान्रुधिरोक्षितान् ॥ ३३ ॥ बहूनप्याविशन्मोहो
भीरून्हृदयदुर्बलान् ॥ सर्वमाविग्नमभवन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ ३४ ॥ सैन्येनरजसाध्वस्तंनिर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ततःसेनापतिःशीघ्रमयंकालइतिब्रुवन् ॥ ३५ ॥
नित्याभित्वरितानेवत्वरयामासपांडवान् ॥ कुर्वंतःशासनंतस्यपांडवाबाहुशालिनः ॥ ३६ ॥ सरोहंसाइवापेतुर्घ्नंतोद्रोणरथंप्रति ॥ गृह्णीताद्रवतान्योन्यंविभी
ताविनिकृंतत ॥ ३७ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोदुर्धर्षस्यरथंप्रति ॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणीराजाजयद्रथः ॥ ३८ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौशल्यश्चैतान्न्यवारयन् ॥
तेत्वार्यधर्मसंरब्धादुर्निवारादुरासदाः ॥ ३९ ॥ शरार्त्तानजहुर्द्रोणंपंचालाःपांडवैःसह ॥ ततोद्रोणोतिसंक्रुद्धोविसृजन्शतशःशरान् ॥ ४० ॥ चेदिपंचालपां
डूनामकरोत्कदनंमहत् ॥ तस्यज्यातलनिर्घोषःशुश्रुवेदिक्षुमारिष ॥ ४१ ॥ वज्रसंह्रादसंकाशस्त्रासयन्मानवान्बहून् ॥ एतस्मिन्नंतरेजिष्णुर्जित्वासंशप्तका
न्बहून् ॥ ४२ ॥ अभ्ययात्तत्रयत्रासौद्रोणःपांडून्प्रमर्दति ॥ तान्शरौघान्महावर्त्तान्शोणितोदान्महाह्रदान् ॥ ४३ ॥ तीर्णःसंशप्तकान्हत्वाप्रत्यदृश्यतफाल्गुनः ॥
तस्यकीर्त्तिमतोलक्ष्मसूर्यप्रतिमतेजसः ॥ ४४ ॥ दीप्यमानमपश्यामतेजसावानरध्वजं ॥ संशप्तकसमुद्रंतमुच्छोष्यास्त्रगभस्तिभिः ॥ ४५ ॥

षः रथिनंतथैवसहाश्वंसहसारथिंअर्थाद्रथंचपदाआरुजन्भूमौअभ्यतिष्ठदित्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ विभीताअभीताः ॥ ३७ ॥ दुर्धर्षस्यद्रोणस्य ॥ ३८ ॥ आर्यधर्मेणसंरब्धाः
सोद्यमाः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३॥ विदुधावखंडितवान् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२॥६३॥६४॥६५॥ ६६॥६७॥६८॥६९॥७०॥

सपांडवयुगांतार्कःकुरूनप्यभ्यतीतपत् ॥ प्रददाहकुरून्सर्वानर्जुनःशस्त्रतेजसा ॥ ४६ ॥ युगांतेसर्वभूतानिधूमकेतुरिवोत्थितः ॥ तेनबाणसहस्रौघैर्गजाश्वरथ
योधिनः ॥ ४७ ॥ ताड्यमानाःक्षितिंजग्मुर्मुक्तकेशाःशरार्दिताः ॥ केचिदार्त्तस्वनंचक्रुर्विनेशुरपरेपुनः ॥ ४८ ॥ पार्थबाणहताःकेचिन्निपेतुर्विगतासवः ॥ तेषा
मुत्पतितान्कांश्चित्पतितांश्चपराङ्मुखान् ॥ ४९ ॥ नजघानार्जुनोयोधान्योधव्रतमनुस्मरन् ॥ तेविकीर्णरथाश्चित्राःप्रायशश्चपराङ्मुखाः ॥ ५० ॥ कुरवःकर्ण
कर्णेतिहाहेतिचविचुक्रुशुः ॥ तमाधिरथिराक्रंदंविज्ञायशरणैषिणां ॥ ५१ ॥ माभैष्टेतिप्रतिश्रुत्यययावभिमुखोर्जुनं ॥ सभारतरथश्रेष्ठःसर्वभारतहर्षणः ॥
॥ ५२ ॥ प्रादुश्चक्रेतदाग्नेयमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ तस्यदीप्तशरौघस्यदीप्तचापधरस्यच ॥ ५३ ॥ शरौघान्शरजालेनविदुधावधनंजयः ॥ तथैवाधिरथिस्तस्य
बाणान्ज्वलिततेजसः ॥ ५४ ॥ अस्त्रमस्त्रेणसंवार्यप्राणदद्विसृजन्शरान् ॥ धृष्टद्युम्नश्चभीमश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ ५५ ॥ विव्यधुःकर्णमासाद्यत्रिभिस्त्रिभि
रजिह्मगैः ॥ अर्जुनास्त्रंतुराधेयःसंवार्यशरवृष्टिभिः ॥ ५६ ॥ तेषांत्रयाणांचापानिचिच्छेदविशिखैस्त्रिभिः ॥ तेनिकृत्तायुधाःशूरानिर्विषाभुजगाइव ॥ ५७ ॥
रथशक्तीःसमुत्क्षिप्यभृशंसिंहाइवानदन् ॥ ताभुजाग्रैर्महावेगानिसृष्टाभुजगोपमाः ॥ ५८ ॥ दीप्यमानामहाशक्त्योजग्मुराधिरथिंप्रति ॥ तानिकृत्यशरव्रा
तैस्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ ५९ ॥ ननादबलवान्कर्णःपार्थायविसृजन्शरान् ॥ अर्जुनश्चापिराधेयंविध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ६० ॥ कर्णादवरजंबाणैर्जघाननि
शितैःशरैः ॥ ततःशत्रुंजयंहत्वापार्थःषड्भिरजिह्मगैः ॥ ६१ ॥ जहारसद्योभल्लेनविपाटस्यशिरोरथात् ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणामेकेनैवकिरीटिना ॥ ६२ ॥ प्रमु
खेसूतपुत्रस्यसोदर्यानिहतास्त्रयः ॥ ततोभीमःसमुत्पत्यस्वरथाद्वैनतेयवत् ॥ ६३ ॥ वरासिनाकर्णपक्षान्जघानदशपंचच ॥ पुनस्तुरथमास्थायधनुरादायचा
परं ॥ ६४ ॥ विव्याधदशभिःकर्णंसूतमश्वांश्चपंचभिः ॥ धृष्टद्युम्नोप्यसिवरंचर्मचादायभास्वरं ॥ ६५ ॥ जघानचंद्रवर्माणंबृहत्क्षत्रंचनैषधं ॥ ततःस्वरथ
मास्थायपांचाल्योन्यच्चकार्मुकं ॥ ६६ ॥ आदायकर्णंविव्याधत्रिसप्तत्यानदन्रणे ॥ शैनेयोप्यन्यदादायधनुरिंदुसमद्युतिः ॥ ६७ ॥ सूतपुत्रंचतुःषष्ट्यावि
ध्वासिंहइवानदत् ॥ भल्लाभ्यांसाधुमुक्ताभ्यांछित्वाकर्णस्यकार्मुकं ॥ ६८ ॥ पुनःकर्णंत्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ततोदुर्योधनोद्रोणोराजाचैवजय
द्रथः ॥ ६९ ॥ निमज्जमानंराधेयमुज्जह्रुःसात्यकार्णवात् ॥ पत्त्यश्वरथमातंगास्त्वदीयाःशतशोपरे ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ प्राणांस्त्यक्त्वायुत्ध्यतामितिशेषः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ अभीतानांअभिमुखागतानांभयहीनानांवा ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ बहुकरणैरनेकप्रक्रियैः रथमुखानांरथमुख्यानांनेमिभिश्व

कर्णमेवाभ्यधावंतत्रास्यमानाःप्रहारिणः॥ धृष्टद्युम्नश्वभीमश्वसौभद्रोर्जुनएवच ॥ ७१ ॥ नकुलःसहदेवश्वसात्यकिंजुगुपूरणे॥ एवमेषमहारौद्रःक्षयार्थंसर्व
धन्विनां ॥ ७२ ॥ तावकानांपरेषांचत्यक्त्वाप्राणानभूद्रणः॥ पदातिरथनागाश्वागजाश्वरथपत्तिभिः ॥ ७३ ॥ रथिनोनागपत्त्यश्वैरथपत्तीरथद्विपैः॥ अश्वैर
श्वागजैर्नागारथिनोरथिभिःसह॥ ७४ ॥ संयुक्ताःसमदृश्यंतपत्तयश्वापिपत्तिभिः ॥ एवंसुकलिलंयुद्धमासीत्क्रव्यादहर्षणं॥ महद्भिस्तैरभीतानांयमराष्ट्रवि
वर्धनं॥ ७५ ॥ ततोहतानररथवाजिकुंजरैरनेकशोद्विपरथपत्तिवाजिनः॥ गजैर्गजारथिभिरुदायुधारथाहयैर्हयाःपत्तिगणैश्वपत्तयः ॥ ७६ ॥ रथैर्द्विपाद्विरद
वरैर्महाहयाहयैर्नरावररथिभिश्ववाजिनः॥ निरस्तजिह्वादशनेक्षणाःक्षितौक्षयंगताःप्रमथितवर्मभूषणाः ॥ ७७॥ तथापरैर्बहुकरणैर्वरायुधैर्हतागताःप्रति
भयदर्शनाःक्षितिं॥ विपोथिताहयगजपादताडिताभृशाकुलारथमुखनेमिभिःक्षताः॥ ७८ ॥ प्रमोदनेश्वापदपक्षिरक्षसांजनक्षयेवर्त्ततितत्रदारुणे ॥ महा
बलास्तेकुपिताःपरस्परंनिषूदयंतःप्रविचेरुरोजसा ॥ ७९ ॥ ततोबलेभृशलुलितेपरस्परंनिरीक्षमाणेरुधिरौघसंप्लुते॥ दिवाकरेस्तंगिरिमास्थितेशनैरुभेप्रया
तेशिबिरायभारत ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिसंशप्तकवधपर्वणिद्वितीयदिवसावहारेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
समाप्तंचसंशप्तकवधपर्व॥ ॥ अथाभिमन्युवधपर्व॥ संजयउवाच पूर्वमस्मासुभग्नेषुफाल्गुनेनामितौजसा॥ द्रोणेचमोघसंकल्पेरक्षितेचयुधिष्ठि
रे॥ १ ॥ सर्वेविध्वस्तकवचास्तावकायुधिनिर्जिताः ॥ रजस्वलाभृशोद्विग्नावीक्षमाणादिशोदश ॥ २ ॥ अवहारंततःकृत्वाभारद्वाजस्यसंमते ॥ लब्धलक्षैःश
रैर्भिन्नाभृशावहसितारणे॥ ३ ॥ श्लाघमानेषुभूतेषुफाल्गुनस्यामितान्गुणान्॥ केशवस्यचसौहार्देकीर्त्यमानेर्जुनंप्रति ॥ ४ ॥ अभिशस्ताइवाभूवन्ध्यान
मूकत्वमास्थिताः॥ ततःप्रभातसमयेद्रोणंदुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ५ ॥ प्रणयादभिमानाच्चद्विषद्वृद्ध्याचदुर्मनाः ॥ शृण्वतांसर्वयोधानांसंरब्धोवाक्यकोविदः॥
॥ ६ ॥ नूनंवयंवध्यपक्षेभवतोद्विजसत्तम ॥ तथाहिनाग्रहीःप्राप्तंसमीपेऽद्ययुधिष्ठिरं॥ ७ ॥ इच्छतस्तेनमुच्येतचक्षुःप्राप्तोरणेरिपुः ॥ जिघृक्षतोरक्ष्यमाणःसा
मरैरपिपांडवैः॥ ८ ॥ वरंदत्वाममप्रीतःपश्चाद्विकृतवानसि॥ आशाभंगंनकुर्वंतिभक्तस्यार्याःकथंचन॥ ९ ॥

क्रांतैः ॥७८॥७९॥८०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२॥ ॥छ॥ पूर्वमिति ॥१॥ रजस्वलाधूलिव्याप्ताः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ विकृतवान्अन्यथाकृतवान्॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कलाभिःसहितंसकलं इतोस्मत्तः ततोऽन्यतः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ षट्सुद्रोणद्रौणिकृपकर्णभोजशल्येषु ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धर्म

ततोऽप्रीतस्तथोक्तःसन्भारद्वाजोब्रवीन्नृपं ॥ नार्हसेमांतथाज्ञातुंघटमानंतवप्रिये ॥ १० ॥ ससुरासुरगंधर्वाःसयक्षोरगराक्षसाः ॥ नालंलोकारणेजेतुंपाल्य
मानंकिरीटिना ॥ ११ ॥ विश्वसृग्यत्रगोविंदःपृतनानीस्तथार्जुनः ॥ तत्रकस्यबलंक्रामेदन्यत्रत्र्यंबकात्प्रभोः ॥ १२ ॥ सत्यंतातब्रवीम्यद्यनैतज्जात्वन्यथाभ
वेत् ॥ अद्यैकंप्रवरंकंचित्पातयिष्येमहारथं ॥ १३ ॥ तंचव्यूहंविधास्यामियोऽभेद्यस्त्रिदशैरपि ॥ योगेनकेनचिद्राजन्नर्जुनस्त्वपनीयतां ॥ १४ ॥ नह्यज्ञातम
साध्यंवातस्यसंख्येस्तिकिंचन ॥ तेनह्युपात्तंसकलंसर्वज्ञानमितस्ततः ॥ १५ ॥ द्रोणेनव्याहृतेत्वेवंसंशप्तकगणाःपुनः ॥ आह्वयन्नर्जुनंसंख्येदक्षिणामभितो
दिशं ॥ १६ ॥ ततोऽर्जुनस्याथपरैःसार्धंसमभवद्रणः ॥ तादृशोयादृशोनान्यःश्रुतोदृष्टोपिवाक्वचित् ॥ १७ ॥ तत्रद्रोणेनविहितोव्यूहोराजन्व्यरोचत ॥ चरन्म
ध्यंदिनेसूर्यःप्रतपन्निवदुर्दृशः ॥ १८ ॥ तंचाभिमन्युर्वचनात्पितुर्ज्येष्ठस्यभारत ॥ बिभेददुर्भिदंसंख्येचक्रव्यूहमनेकधा ॥ १९ ॥ सकृत्वादुष्करंकर्महत्वावीरा
न्सहस्रशः ॥ षट्सुवीरेषुसंसक्तोदौःशासनिवशंगतः ॥ २० ॥ सौभद्रःपृथिवीपालजहौप्राणान्परंतप ॥ वयंपरमसंहृष्टाःपांडवाःशोककर्षिताः ॥ सौभद्रेनिहते
राजन्नवहारमकुर्महि ॥ २१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच पुत्रंपुरुषसिंहस्यसंजयाप्राप्तयौवनं ॥ रणेविनिहतंश्रुत्वाभृशंमेदीर्यतेमनः ॥ २२ ॥ दारुणःक्षत्रधर्मोयं
विहितोधर्मकर्तृभिः ॥ यत्रराज्येप्सवःशूराबालेशस्त्रमपातयन् ॥ २३ ॥ बालमत्यंतसुखिनंविचरंतमभीतवत् ॥ कृतास्त्राबहवोजघ्नुर्ब्रूहिगावल्गणेकथं ॥ २४ ॥
बिभित्सतारथानीकंसौभद्रेणामितौजसा ॥ विक्रीडितंयथासंख्येतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २५ ॥ संजयउवाच यन्मांपृच्छसिराजेंद्रसौभद्रस्यनिपातनं ॥
तत्तेकार्त्स्न्येनवक्ष्यामिशृणुराजन्समाहितः ॥ २६ ॥ विक्रीडितंकुमारेणयथानीकंबिभित्सता ॥ आरुग्णाश्चयथावीरादुःसाध्याश्चापिविप्लवे ॥ २७ ॥ दावा
ग्न्यभिपरीतानांभूरिगुल्मतृणद्रुमे ॥ वनौकसामिवारण्येत्वदीयानामभूद्भयं ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युवध
संक्षेपकथनेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच समरेऽत्युग्रकर्माणःकर्मभिर्व्यंजितश्रमाः ॥ सकृष्णाःपांडवाःपंचदेवैर
पिदुरासदाः ॥ १ ॥ सत्वकर्मान्वयैर्बुद्ध्याकीर्त्याचयशसाश्रिया ॥ नैवभूतोनभवितानैवतुल्यगुणःपुमान् ॥ २ ॥

कर्तृभिर्मन्वादिभिः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ समरइति ॥ १ ॥ कीर्त्तिःसाधुतयान्यैःकथनं यशःपरचित्तचमत्कृतोगुणौघः ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ नैभृत्यंकृतकर्तव्याप्रकाशनं अप्रातिरूप्यंसौंदर्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ प्रमुखेऽग्रे सैन्यस्यना

सत्यधर्मरतोदांतोविप्रपूजादिभिर्गुणैः ॥ सदैवत्रिदिवंप्राप्तोराजाकिलयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ युगांतेचांतकोराजन्जामदग्न्यश्चवीर्यवान् ॥ रथस्थोभीमसेनश्चक
थ्यंतेसदृशास्त्रयः ॥ ४ ॥ प्रतिज्ञाकर्मदक्षस्यरणेगांडीवधन्वनः ॥ उपमांनाधिगच्छामिपार्थस्यसदृशींक्षितौ ॥ ५ ॥ गुरुवात्सल्यमत्यंतंनैभृत्यंविनयोदमः ॥
नकुलेऽप्रातिरूप्यंचशौर्यंचनियतानिषट् ॥ ६ ॥ श्रुतगांभीर्यमाधुर्यसत्यरूपपराक्रमैः ॥ सदृशोदेवयोर्वीरःसहदेवःकिलाश्विनोः ॥ ७ ॥ येचकृष्णेगुणाःस्फी
ताःपांडवेषुचयेगुणाः ॥ अभिमन्यौकिलैकस्थादृश्यंतेगुणसंचयाः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरस्यवीर्यैणकृष्णस्यचरितेनच ॥ कर्मभिर्भीमसेनस्यसदृशोभीमकर्मणः ॥
॥ ९ ॥ धनंजयस्यरूपेणविक्रमेणश्रुतेनच ॥ विनयात्सहदेवस्यसदृशोनकुलस्यच ॥ १० ॥ धृतराष्ट्रउवाच अभिमन्युमहंसूतसौभद्रमपराजितं ॥ श्रोतु
मिच्छामिकात्स्न्र्यैनकथमायोधनेहतः ॥ ११ ॥ संजयउवाच स्थिरोभवमहाराजशोकंधारयदुर्धरं ॥ महांतंबंधुनाशंतेकथयिष्यामितच्छृणु ॥ १२ ॥
चक्रव्यूहोमहाराजआचार्यैणाभिकल्पितः ॥ तत्रशक्रोपमाःसर्वैराजानोविनिवेशिताः ॥ १३ ॥ अरास्थानेषुविन्यस्ताःकुमाराःसूर्यवर्चसः ॥ संघातोराजपु
त्राणांसर्वैषामभवत्तदा ॥ १४ ॥ कृताभिसमयाःसर्वेसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ रक्तांबरधराःसर्वेसर्वैरक्तविभूषणाः ॥ १५ ॥ सर्वैरक्तपताकाश्चसर्वेवैहेममालि
नः ॥ चंदनागुरुदिग्धांगाःस्रग्विणःसूक्ष्मवाससः ॥ १६ ॥ सहिताःपर्यधावंतकार्ष्णिंप्रतियुयुत्सवः ॥ तेषांदशसहस्राणिबभूवुर्दृढधन्विनां ॥ १७ ॥ पौत्रंतवपुरस्कृ
त्यलक्ष्मणंप्रियदर्शनं ॥ अन्योन्यसमदुःखास्तेअन्योन्यसमसाहसाः ॥ १८ ॥ अन्योन्यंस्पर्धमानाश्चअन्योन्यस्यहितेरताः ॥ दुर्योधनस्तुराजेंद्रसैन्यमध्येव्यव
स्थितः ॥ १९ ॥ कर्णदुःशासनकृपैर्वृतोराजामहारथैः ॥ देवराजोपमःश्रीमान्श्वेतच्छत्राभिसंवृतः ॥ २० ॥ चामरव्यजनाक्षेपैरुदयन्निवभास्करः ॥ प्रमु
खेतस्यसैन्यस्यद्रोणोवस्थितनायकः ॥ २१ ॥ सिंधुराजस्तथाऽतिष्ठच्छ्रीमान्मेरुरिवाचलः ॥ सिंधुराजस्यपार्श्वस्थाअश्वत्थामपुरोगमाः ॥ २२ ॥ सुतास्तवम
हाराजत्रिंशत्रिदशसन्निभाः ॥ गांधारराजःकितवःशल्योभूरिश्रवास्तथा ॥ २३ ॥ पार्श्वतःसिंधुराजस्यव्यराजंतमहारथाः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमहर्षणं
॥ २४ ॥ तावकानांपरेषांचमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप०अभिमन्युवधप०चक्रव्यूहनिर्माणेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥

यकोद्रोणः अवस्थितेतिच्छंदोनुरोधाद्विसर्गलोपः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तदनीकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मातुलानांसात्यकिप्रभृतीनां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ योगउपायोयुक्तिर्वा ॥ १९ ॥

संजयउवाच तदनीकमनाधृष्यंभारद्वाजेनरक्षितं ॥ पार्थाःसमभ्यवर्त्तंतभीमसेनपुरोगमाः ॥ १ ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ कुंतिभोज
श्चविक्रांतोद्रुपदश्चमहारथः ॥ २ ॥ आर्जुनिःक्षत्रधर्माचबृहत्क्षत्रश्चवीर्यवान् ॥ चेदिपोधृष्टकेतुश्चमाद्रीपुत्रौघटोत्कचः ॥ ३ ॥ युधामन्युश्चविक्रांतःशिखंडी
चापराजितः ॥ उत्तमौजाश्चदुर्धर्षोविराटश्चमहारथः ॥ ४ ॥ द्रौपदेयाश्चसंरब्धाःशैशुपालिश्चवीर्यवान् ॥ केकयाश्चमहावीर्याःसृंजयाश्चसहस्रशः ॥ ५ ॥ एते
चान्येचसगणाःकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥ समभ्यधावन्सहसाभारद्वाजंयुयुत्सवः ॥ ६ ॥ समीपेवर्त्तमानांस्तान्भारद्वाजोऽतिवीर्यवान् ॥ असंभ्रांतःशरौघेणमह
तासमवारयत् ॥ ७ ॥ महौघःसलिलस्येवगिरिमासाद्यदुर्भिदं ॥ द्रोणंतेनाभ्यवर्त्तंतवेलामिवजलाशयाः ॥ ८ ॥ पीड्यमानाःशरैराजन्द्रोणचापविनिःसृतैः ॥
नशेकुःप्रमुखेस्थातुंभारद्वाजस्यपांडवाः ॥ ९ ॥ तदद्भुतमपश्यामद्रोणस्यभुजयोर्बलं ॥ यदेनंनाभ्यवर्त्तंतपंचालाःसृंजयैःसह ॥ १० ॥ तमायांतमभिक्रुद्धंद्रोणं
दृष्ट्वायुधिष्ठिरः ॥ बहुधाचिंतयामासद्रोणस्यप्रतिवारणं ॥ ११ ॥ अशक्यंतुतमन्येनद्रोणंमत्वायुधिष्ठिरः ॥ अविषह्यंगुरुंभारंसौभद्रेसमवासृजत् ॥ १२ ॥
वासुदेवादनवरंफाल्गुनाच्चामितौजसं ॥ अब्रवीत्परवीरघ्नमभिमन्युमिदंवचः ॥ १३ ॥ एत्यनोनार्जुनोगर्हेद्यथाताततथाकुरु ॥ चक्रव्यूहस्यनवयंविद्मोभेदं
कथंचन ॥ १४ ॥ त्वंवार्जुनोवाकृष्णोवाभिंद्यात्प्रद्युम्नएववा ॥ चक्रव्यूहंमहाबाहोपंचमोनोपपद्यते ॥ १५ ॥ अभिमन्योवरंतातयाचतांदातुमर्हसि ॥ पितॄणां
मातुलानांचसैन्यानांचैवसर्वशः ॥ १६ ॥ धनंजयोहिनस्तातगर्हयेदेत्यसंयुगात् ॥ क्षिप्रमस्त्रंसमादायद्रोणानीकंविशातय ॥ १७ ॥ अभिमन्युरुवाच द्रो
णस्यदृढमत्युग्रमनीकप्रवरंयुधि ॥ पितॄणांजयमाकांक्षन्नवगाहेऽविलंबितं ॥ १८ ॥ उपदिष्टोहिमेपित्रायोगोनीकविशातने ॥ नोत्सहेहिविनिर्गंतुमहंकस्यां
चिदापदि ॥ १९ ॥ युधिष्ठिरउवाच भिंध्यनीकंयुधांश्रेष्ठद्वारंसंजनयस्वनः ॥ वयंत्वानुगमिष्यामोयेनत्वंतातयास्यसि ॥ २ ॥ धनंजयसमंयुद्धेत्वांवयं
तातसंयुगे ॥ प्रणिधायानुयास्यामोरक्षंतःसर्वतोमुखाः ॥ २१ ॥ भीमउवाच अहंत्वानुगमिष्यामिधृष्टद्युम्नोथसात्यकिः ॥ पंचालाःकेकयामत्स्यास्तथा
सर्वेप्रभद्रकाः ॥ २२ ॥ सकृद्भिन्नंत्वयाव्यूहंतत्रतत्रपुनःपुनः ॥ वयंप्रध्वंसयिष्यामोनिघ्नमानावरान्वरान् ॥ २३ ॥

॥ २० ॥ प्रणिधायप्रविश्य ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सौभद्रइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अभिमन्युरुवाच अहमेतत्प्रवेक्ष्यामिद्रोणानीकंदुरासदं॥ पतंगइवसंक्रुद्धोज्वलितंजातवेदसं ॥ २४ ॥ तत्कर्माद्यकरिष्यामिहितंयद्वंशयोर्द्वयोः॥ मातुल
स्यचयत्प्रीतिंकरिष्यतिपितुश्चमे ॥ २५॥ शिशुनैकेनसंग्रामेकाल्यमानानिसंघशः ॥ द्रक्ष्यंतिसर्वभूतानिद्विषत्सैन्यानिवैमया ॥ २६ ॥ नाहंपार्थेनजातःस्यां
नचजातःसुभद्रया॥ यदिमेसंयुगेकश्चिज्जीवितोनाद्यमुच्यते ॥ २७॥ यदिचैकरथेनाहंसमग्रंक्षत्रमंडलं॥ नकरोम्यष्टधायुद्धेनभवाम्यर्जुनात्मजः ॥ २८ ॥
युधिष्ठिरउवाच एवंतेभाषमाणस्यबलंसौभद्रवर्धतां॥ यत्समुत्सहसेभेत्तुंद्रोणानीकंदुरासदं ॥ २९॥ रक्षितंपुरुषव्याघ्रैर्महेष्वासैर्महाबलैः॥ साध्यरुद्रमरुत्तुल्यै
र्वस्वग्न्यादित्यविक्रमैः॥ ३०॥ संजयउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वासयंतारमचोदयत्॥ ३१ ॥सुमित्राश्वान्रणेक्षिप्रंद्रोणानीकायचोदय॥ ३२॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युप्रतिज्ञायांपंचत्रिंशोऽध्यायः॥ ३५॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच सौभद्रस्तद्वचःश्रु
त्वाधर्मराजस्यधीमतः॥ अचोदयतयंतारंद्रोणानीकायभारत॥ १ ॥ तेनसंचोद्यमानस्तुयाहियाहीतिसारथिः॥ प्रत्युवाचततोराजन्नभिमन्युमिदंवचः॥ २॥
अतिभारोयमायुष्मन्नाहितस्त्वयिपांडवैः ॥ संप्रधार्यक्षणंबुद्ध्याततस्त्वंयोद्धुमर्हसि ॥ ३ ॥ आचार्योहिकृतीद्रोणःपरमास्त्रेकृतश्रमः ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धस्त्वं
चायुद्धविशारदः॥ ४॥ ततोभिमन्युःप्रहसन्सारथिंवाक्यमब्रवीत्॥ सारथेकोन्वयंद्रोणःसमग्रंक्षत्रमेववा ॥ ५॥ ऐरावतगतंशक्रंसहामरगणैरहं॥ अथवारु
द्रमीशानंसर्वभूतगणार्चितं॥ योधयेयंरणमुखेनमेक्षत्रेऽद्यविस्मयः॥ ६॥ नममैतद्द्विषत्सैन्यंकलामर्हतिषोडशीं॥ अपिविश्वजितंविष्णुंमातुलंप्राप्यसूतज॥
॥ ७॥ पितरंचार्जुनंयुद्धेनभीर्मामुपयास्यति॥ अभिमन्युश्चतांवाचंकदर्थीकृत्यसारथेः॥ ८॥ याहीत्येवाब्रवीदेनंद्रोणानीकायमाचिरं ॥ ततःसंनोदयामास
हयानाशुत्रिहायनान्॥ ९॥ नातिहृष्टमनाःसूतोहेमभांडपरिच्छदान्॥ तेप्रेषिताःसुमित्रेणद्रोणानीकायवाजिनः ॥ १० ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्राजन्महावेगप
राक्रमं॥ तमुदीक्ष्यतथायांतंसर्वेद्रोणपुरोगमाः॥ अभ्यवर्त्तंतकौरव्याःपांडवाश्चतमन्वयुः॥ ११॥ सकर्णिकारप्रवरोच्छ्रितध्वजःसुवर्णवर्मार्जुनिरर्जुनाद्वरः॥
युयुत्सयाद्रोणमुखान्महारथान्समासदत्सिंहशिशुर्यथाद्विपान्॥ १२॥ तेविंशतिपदेयत्ताःसंप्रहारंप्रचक्रिरे ॥ आसीद्गांगइवावर्त्तोमुहूर्त्तमुदधाविव॥ १३॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विंशतिरितिव्यूहपर्यायः तदुक्तं विंशत्यंगतयाव्यूहोविंशतिर्व्यपदिश्यतेइति विंशतेःपदेरक्षणे पदंव्यवसितत्राणस्थानलक्ष्मांघ्रिवस्तुष्वित्यमरः ॥ १३॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ क्ष्वेडितंध्वनिविशेषःउत्क्रुष्टमाव्हानं गर्जितंहन्यंतांहन्यंतामितिवचः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कचग्रहोंकुशः ॥ २५ ॥ २६ ॥

शूराणांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ संग्रामस्तुमुलोराजन्प्रावर्ततसुदारुणः ॥ १४ ॥ प्रवर्तमानेसंग्रामेतस्मिन्नतिभयंकरे ॥ द्रोणस्यमिषतोव्यूहंभित्वा प्राविशदार्जुनिः ॥ १५ ॥ तंप्रविष्टंविनिघ्नंतंशत्रुसंघान्महाबलं ॥ हस्त्यश्वरथपत्त्यौघाःपरिवव्रुरुदायुधाः ॥ १६ ॥ नानावादित्रनिनदैःक्ष्वेडितोत्क्रुष्टगर्जितैः ॥ हुंकारैःसिंहनादैश्चतिष्ठतिष्ठेतिनिःस्वनैः ॥ १७ ॥ घोरैर्हलहलाशब्दैर्मागास्तिष्ठैहिमामिति ॥ असावहममित्रेतिप्रवदंतोमुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ बृंहितैःसिंजितैर्हासैःकरनेमिस्वनैरपि ॥ सन्नादयंतोवसुधामभिदुद्रुवुरार्जुनिं ॥ १९ ॥ तेषामापततांवीरःशीघ्रयोधीमहाबलः ॥ क्षिप्रास्त्रोन्यवधीद्राजन्मर्मज्ञोमर्मभेदिभिः ॥ २० ॥ तेहन्यमानाविवशानानालिंगैःशितैःशरैः ॥ अभिपेतुःसुबहुशःशलभाइवपावकं ॥ २१ ॥ ततस्तेषांशरीरैश्चशरीरावयवैश्चसः ॥ संतस्तारक्षितिंक्षिप्रंकुशैर्वेदिमिवाध्वरे ॥ २२ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणान्सशरासनसायकान् ॥ सासिचर्मांकुशाभीषून्सतोमरपरश्वधान् ॥ २३ ॥ सगदायोगुडप्रासान्सर्ष्टितोमरपट्टिशान् ॥ सभिंदिपालपरिघान्सशक्तिवरकंपनान् ॥ २४ ॥ सप्रतोदमहाशंखान्सकुंतान्सकचग्रहान् ॥ समुद्गरक्षेपणीयान्सपाशपरिघोपलान् ॥ २५ ॥ सकेयूरांगदान्बाहून्हृद्यगंधानुलेपनान् ॥ संचिच्छेदार्जुनिर्वृत्तांस्त्वदीयानांसहस्रशः ॥ २६ ॥ तैःस्फुरद्भिर्महाराजशुशुभेभूःसुलोहितैः ॥ पंचास्यैःपन्नगैश्छिन्नैर्गरुडेनेवमारिष ॥ २७ ॥ सुनासाननकेशांतैरव्रणैश्चारुकुंडलैः ॥ संदष्टौष्ठपुटैःक्रोधात्क्षरद्भिःशोणितंबहु ॥ २८ ॥ सचारुमुकुटोष्णीषैर्मणिरत्नविभूषितैः ॥ विनालनलिनाकारैर्दिवाकरशशिप्रभैः ॥ २९ ॥ हितप्रियंवदैःकालेबहुभिःपुंण्यगंधिभिः ॥ द्विषच्छिरोभिःपृथिवींसवैतस्तारफाल्गुनिः ॥ ३० ॥ गंधर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ॥ ईषामुखान्द्वित्रिवेणून्न्यस्तदंडकबंधुरान् ॥ ३१ ॥ विजंघाकूबरांस्तत्रविनेमिदशनानपि ॥ विचक्रोपस्करोपस्थान्भग्नोपकरणानपि ॥ ३२ ॥ प्रपातितोपस्तरणान्हतयोधान्सहस्रशः ॥ शरैर्विशकलीकुर्वन्दिक्षुसर्वास्वदृश्यत ॥ ३३ ॥ पुनर्द्विपान्द्विपारोहान्वैजयंत्यंकुशध्वजान् ॥ तूणान्वर्माण्यथोकक्ष्याग्रैवेयांश्चसकंबलान् ॥ ३४ ॥ घंटाःशुंडाविषाणाग्रान्छत्रमालाःपदानुगान् ॥ शरैर्निशितधाराग्रैःशात्रवाणामशातयत् ॥ ३५ ॥ वनायुजान्पार्वतीयान्कांबोजानथबाल्हिकान् ॥ स्थिरवालधिकर्णाक्षान्जवनान्साधुवाहिनः ॥ ३६ ॥ आरूढान्शिक्षितैर्योधैःशक्त्यृष्टिप्रासयोधिभिः ॥ विध्वस्तचामरमुखान्विप्रविद्धप्रकीर्णकान् ॥ ३७ ॥ निरस्तजिह्वानयनान्निष्कीर्णांत्रयकृद्धनान् ॥ हतारोहांश्छिन्नघंटान्क्रव्यादगणमोदकान् ॥ ३८ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ उपस्थोरथक्रोडः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ यकृत्कालखंडं ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ त्रास्यमानाःपाल

निकृत्तचर्मकवचाञ्शकृन्मूत्रासृगाप्लुतान् ॥ निपातयन्नश्ववरांस्तावकान्सव्यरोचत ॥ ३९ ॥ एकोविष्णुरिवाचिंत्यंकृत्वाकर्मसुदुष्करं ॥ तथानिर्मथितंते
नत्र्यंगंतवबलंमहत् ॥ ४० ॥ यथासुरबलंघोरंत्र्यंबकेनमहौजसा ॥ कृत्वाकर्मरणेऽसह्यंपरैरार्जुनिराहवे ॥ ४१ ॥ अभिनच्चपदात्योघांस्त्वदीयानेवसर्वशः ॥
एवमेकेनतांसेनांसौभद्रेणशितैःशरैः ॥ ४२ ॥ भृशंविप्रहतांदृष्ट्वास्कंदेनेवासुरींचमूं ॥ त्वदीयास्तवपुत्राश्चवीक्षमाणादिशोदश ॥ ४३ ॥ संशुष्कास्याश्चलन्ने
त्राःप्रस्विन्नारोमहर्षिणः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ४४ ॥ गोत्रनामभिरन्योन्यंक्रंदंतोजीवितैषिणः ॥ हतान्पुत्रान्पितॄन्भ्रातॄन्बंधून्संबंधिन
स्तथा ॥ ४५ ॥ प्रातिष्ठंतसमुत्सृज्यत्वरयंतोहयद्विपान् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥
॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तांप्रभग्नांचमूंदृष्ट्वासौभद्रेणामितौजसा ॥ दुर्योधनोभृशंक्रुद्धःस्वयंसौभद्रमभ्ययात् ॥ १ ॥ ततोराजान
मावृत्तंसौभद्रंप्रतिसंयुगे ॥ दृष्ट्वाद्रोणोब्रवीद्योधान्परीप्सध्वंनराधिपं ॥ २ ॥ पुराभिमन्युर्लक्षंनःपश्यतांहंतिवीर्यवान् ॥ तमाद्रवतमाभैष्टक्षिप्रंरक्षतकौरवं ॥
॥ ३ ॥ ततःकृतज्ञाबलिनःसुहृदोजितकाशिनः ॥ त्रास्यमानाभयाद्वीरंपरिवव्रुस्तवात्मजं ॥ ४ ॥ द्रोणोद्रौणिःकृपःकर्णःकृतवर्माचसौबलः ॥ बृहद्बलोमद्रराजो
भूरिर्भूरिश्रवाःशलः ॥ ५ ॥ पौरवोवृषसेनश्चविसृजंतःशितान्शरान् ॥ सौभद्रंशरवर्षेणमहतासमवाकिरन् ॥ ६ ॥ संमोहयित्वातमथदुर्योधनममोचयन् ॥
आस्याद्ग्रासमिवाक्षिप्तंममृषेनार्जुनात्मजः ॥ ७ ॥ तान्शरौघेणमहतासाश्वसूतान्महारथान् ॥ विमुखीकृत्यसौभद्रःसिंहनादमथानदत् ॥ ८ ॥ तस्यनादंततः
श्रुत्वासिंहस्येवामिषैषिणः ॥ नामृष्यंतसुसंरब्धाःपुनर्द्रोणमुखारथाः ॥ ९ ॥ तएनंकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ व्यसृजन्निषुजालानिनानालिंगानिसंघशः
॥ १० ॥ तान्यंतरिक्षेचिच्छेदपौत्रस्तेनिशितैःशरैः ॥ तांश्चैवप्रतिविव्याधतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ ततस्तेकोपितास्तेनशरैराशीविषोपमैः ॥ परिवव्रुर्जिघां
संतःसौभद्रमपराजितं ॥ १२ ॥ समुद्रमिवपर्यस्तंत्वदीयंतंबलार्णवं ॥ दधारैकोर्जुनिर्बाणैर्वेलेवभरतर्षभ ॥ १३ ॥ शूराणांयुध्यमानानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ अभिम
न्योःपरेषांचनासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ १४ ॥ तस्मिंस्तुघोरेसंग्रामेवर्तमानेभयंकरे ॥ दुःसहोनवभिर्बाणैरभिमन्युमविध्यत ॥ १५ ॥

यिष्यंतः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ पर्यस्तंउत्क्रांतमर्यादं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ शिक्षौरसकृतंअभ्यासकृतंनिसर्गभवंच ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

दुःशासनोद्वादशभिःकृपःशारद्वतस्त्रिभिः ॥ द्रोणस्तुसप्तदशभिःशरैराशीविषोपमैः ॥ १६ ॥ विविंशतिस्तुसप्तत्याकृतवर्माचसप्तभिः ॥ बृहद्बलस्तथाष्टाभिर
श्वत्थामाचसप्तभिः ॥ १७ ॥ भूरिश्रवास्त्रिभिर्बाणैर्मद्रेशःषड्भिराशुगैः ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांशकुनिस्त्रिभिर्दुर्योधनोनृपः ॥ १८ ॥ सतुतान्प्रतिविव्याधत्रिभिस्त्रिभि
रजिह्मगैः ॥ नृत्यन्निवमहाराजचापहस्तःप्रतापवान् ॥ १९ ॥ ततोऽभिमन्युःसंक्रुद्धस्त्रास्यमानस्तवात्मजैः ॥ विदर्शयन्वैसुमहच्छिक्षौरसकृतंबलं ॥ २० ॥ ग
रुडानिलरंहोभिर्यंतुर्वाक्यकरैर्हयैः ॥ दांतैरश्मकदायादस्त्वरमाणोत्यवारयत् ॥ २१ ॥ विव्याधदशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ तस्याभिमन्युर्दशभिर्ह
यान्सूतंध्वजंशरैः ॥ २२ ॥ बाहूधनुःशिरश्चोर्व्यांस्मयमानोभ्यपातयत् ॥ ततस्तस्मिन्हतेवीरेसौभद्रेणाश्मकेश्वरे ॥ २३ ॥ संचचालबलंसर्वंपलायनपरायणं ॥
ततःकर्णःकृपोद्रोणोद्रौणिर्गांधारराट्शलः ॥ २४ ॥ शल्योभूरिश्रवाःक्राथःसोमदत्तोविविंशतिः ॥ वृषसेनःसुषेणश्चकुंडभेदीप्रतर्दनः ॥ २५ ॥ वृंदारकोल
लित्थश्चप्रबाहुर्दीर्घलोचनः ॥ दुर्योधनश्चसंक्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २६ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासैरभिमन्युरजिह्मगैः ॥ शरमादत्तकर्णायवर्मकायावभेदिनं
॥ २७ ॥ तस्यभित्वातनुत्राणंदेहंनिर्भिद्यचाशुगः ॥ प्राविशद्धरणींवेगाद्वल्मीकमिवपन्नगः ॥ २८ ॥ सतेनातिप्रहारेणव्यथितोविह्वलन्निव ॥ संचचालरणे
कर्णःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ २९ ॥ तथान्यैर्निशितैर्बाणैःसुषेणंदीर्घलोचनं ॥ कुंडभेदिंचसंक्रुद्धस्त्रिभिस्त्रीनवधीद्बली ॥ ३० ॥ कर्णस्तंपंचविंशत्यानाराचानां
समार्पयत् ॥ अश्वत्थामाचविंशत्याकृतवर्माचसप्तभिः ॥ ३१ ॥ सशराचितसर्वांगःक्रुद्धःशक्रात्मजात्मजः ॥ विचरन्ददृशेसैन्येपाशहस्तइवांतकः ॥ ३२ ॥ श
ल्यंचशरवर्षेणसमीपस्थमवाकिरत् ॥ उदक्रोशन्महाबाहुस्तवसैन्यानिभीषयन् ॥ ३३ ॥ ततःसविद्धोस्त्रविदामर्मभिद्भिरजिह्मगैः ॥ शल्योराजन्रथोपस्थेनि
षसादमुमोहच ॥ ३४ ॥ तंहिदृष्ट्वातथाविद्धंसौभद्रेणयशस्विना ॥ संप्राद्रवच्चमूःसर्वाभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ३५ ॥ संप्रेक्ष्यतंमहाबाहुंरुक्मपुंखैःसमावृतं ॥ त्व
दीयाःप्रपलायंतेमृगाःसिंहार्दिताइव ॥ ३६ ॥ सतुरणयशसाभिपूज्यमानःपितृसुरचारणसिद्धयक्षसंघैः ॥ अवनितलगतैश्चभूतसंघैरतिविबभौहुतभुग्य
थाज्यसिक्तः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तल्पंरथगतशय्यां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अधिवासोनिवासः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अविशेषवत्तुल्यमित्यर्थः

धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रमथमानंतंमहेष्वासानजिह्मगैः ॥ आर्जुनिंमामकाःसंख्येकेत्वेनंसमवारयन् ॥ १ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्कुमारस्यरणेवि
क्रीडितंमहत् ॥ बिभित्सतोरथानीकंभारद्वाजेनरक्षितं ॥ २ ॥ मद्रेशंसादितंदृष्ट्वासौभद्रेणाशुगैरणे ॥ शल्यादवरजःक्रुद्धःकिरन्बाणान्समभ्ययात् ॥ ३ ॥ सवि
ध्वादशभिर्बाणैःसाश्वयंतारमार्जुनिं ॥ उदक्रोशन्महाशब्दंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ४ ॥ तस्यार्जुनिःशिरोग्रीवंपाणिपादंधनुर्हयान् ॥ छत्रंध्वजंनियंतारंत्रिवे
णुंतल्पमेवच ॥ ५ ॥ चक्रंयुगंचतूणीरंत्यनुकर्षंचसायकैः ॥ पताकांचक्रगोप्तारौसर्वोपकरणानिच ॥ ६ ॥ लघुहस्तःप्रचिच्छेददद्दशेतंनकश्चन ॥ सपपातक्षि
तौक्षीणःप्रविद्धाभरणांबरः ॥ ७ ॥ वायुनेवमहाशैलःसंभग्नोऽमिततेजसा ॥ अनुगास्तस्यवित्रस्ताःप्राद्रवन्सर्वतोदिशः ॥ ८ ॥ आर्जुनेःकर्मतद्दृष्ट्वासंप्रणेदुः
समंततः ॥ नादेनसर्वभूतानिसाधुसाध्वितिभारत ॥ ९ ॥ शल्यभ्रातर्यथारुग्णेबहुशस्तस्यसैनिकाः ॥ कुलाधिवासनामानिश्रावयंतोर्जुनात्मजं ॥ १० ॥ अ
भ्यधावंतसंक्रुद्धाविविधायुधपाणयः ॥ रथैरश्वैर्गजैश्चान्येपद्भिश्चान्येबलोत्कटाः ॥ ११ ॥ बाणशब्देनमहतारथनेमिस्वनेनच ॥ हुंकारैःक्ष्वेडितोत्क्रुष्टैःसिंह
नादैःसगर्जितैः ॥ १२ ॥ ज्यातलत्रस्वनैरन्येगर्जंतोर्जुननंदनं ॥ ब्रुवंतश्चननोजीवन्मोक्ष्यसेजीविताद्दिति ॥ १३ ॥ तांस्तथाब्रुवतोदृष्ट्वासौभद्रःप्रहसन्निव ॥
योयोस्मैप्राहरत्पूर्वंतंतंविव्याधपत्रिभिः ॥ १४ ॥ संदर्शयिष्यन्नस्त्राणिविचित्राणिलघूनिच ॥ आर्जुनिःसमरेशूरोमृदुपूर्वमयुध्यत ॥ १५ ॥ वासुदेवादुपात्तं
यदस्त्रंयच्चधनंजयात् ॥ अदर्शयतकार्ष्णिःकृष्णाभ्यामविशेषवत् ॥ १६ ॥ दूरमस्यगुरुंभारंसाध्वसंचपुनःपुनः ॥ संदधद्विसृजंश्चेषून्निर्विशेषमदृश्यत ॥
॥ १७ ॥ चापमंडलमेवास्यविस्फुरद्दिक्ष्वदृश्यत ॥ सुदीप्तस्यशरत्कालेसवितुर्मंडलंयथा ॥ १८ ॥ ज्याशब्दःशुश्रुवेतस्यतलशब्दश्चदारुणः ॥ महाशनिमुचः
कालेपयोदस्येवनिःस्वनः ॥ १९ ॥ ह्रीमानमर्षीसौभद्रोमानकृत्प्रियदर्शनः ॥ संमिमानयिषुर्वीरानिष्वस्त्रैश्चाप्ययुध्यत ॥ २० ॥ मृदुर्भूत्वामहाराजदारुणःस
मपद्यत ॥ वर्षाभ्यतीतोभगवान्शरदीवदिवाकरः ॥ २१ ॥ शरान्विचित्रान्सुबहून्रुक्मपुंखान्शिलाशितान् ॥ मुमोचशतशःक्रुद्धोगभस्तीनिवभास्करः ॥
॥ २२ ॥ क्षुरप्रैर्वत्सदंतैश्चविपाठैश्चमहायशाः ॥ नाराचैरर्द्धचंद्राभैर्भल्लैरंजलिकैरपि ॥ २३ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ द्वैधीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

अवाकिरद्रथानीकंभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ ततस्तत्सैन्यमभवद्विमुखंशरपीडितं ॥ २४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपरा
क्रमेअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ धृतराष्ट्रउवाच द्वैधीभवतिमेचित्तंभियातुष्ट्याचसंजय ॥ ममपुत्रस्ययत्सैन्यंसौभ
द्रःसमवारयत् ॥ १ ॥ विस्तरेणैवमेशंससर्वंगावल्गणेपुनः ॥ विक्रीडितंकुमारस्यस्कंदस्येवासुरैःसह ॥ २ ॥ संजयउवाच हंततेसंप्रवक्ष्याभिविमर्दमति
दारुणं ॥ एकस्यचबहूनांचयथासीत्तुमुलोरणः ॥ ३ ॥ अभिमन्युःकृतोत्साहःकृतोत्साहानरिंदमान् ॥ रथस्थोरथिनःसर्वांस्तावकानभ्यवर्षयत् ॥ ४ ॥ द्रोणंक
र्णंकृपंशल्यंद्रौणिंभोजंबृहद्बलं ॥ दुर्योधनंसौमदत्तिंशकुनिंचमहाबलं ॥ ५ ॥ नानानृपान्नृपसुतान्सैन्यानिविविधानिच ॥ अलातचक्रवत्सर्वांश्चरन्बाणैःस
मार्पयत् ॥ ६ ॥ निघ्नन्नमित्रान्सौभद्रःपरमास्त्रैःप्रतापवान् ॥ अदर्शयततेजस्वीदिक्षुसर्वासुभारत ॥ ७ ॥ तद्दृष्ट्वाचरितंतस्यसौभद्रस्यामितौजसः ॥ समकंपंत
सैन्यानित्वदीयानिसहस्रशः ॥ ८ ॥ अथाब्रवीन्महाप्राज्ञोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ हर्षेणोत्फुल्लनयनःकृपमाभाष्यसत्वरं ॥ ९ ॥ घटयन्निवमर्माणिपुत्रस्यतव
भारत ॥ अभिमन्युंरणेदृष्ट्वातदारणविशारदं ॥ १० ॥ एषगच्छतिसौभद्रःपार्थानांप्रथितोयुवा ॥ नंदयन्सुहृदःसर्वान्राजानंचयुधिष्ठिरं ॥ ११ ॥ नकुलंसह
देवंचभीमसेनंचपांडवं ॥ बंधून्संबंधिनश्चान्यान्मध्यस्थान्सुहृदस्तथा ॥ १२ ॥ नास्ययुद्धेसमंमन्येकंचिदन्यंधनुर्धरं ॥ इच्छन्हन्यादिमांसेनांकिमर्थमपिनेच्छ
ति ॥ १३ ॥ द्रोणस्यप्रीतिसंयुक्तंश्रुत्वावाक्यंतवात्मजः ॥ आर्जुनिंप्रतिसंक्रुद्धोद्रोणंदृष्ट्वास्मयन्निव ॥ १४ ॥ अथदुर्योधनःकर्णमब्रवीद्बाल्हिकंनृपः ॥ दुःशा
सनंमद्रराजंतांस्तथान्यान्महारथान् ॥ १५ ॥ सर्वमूर्धाभिषिक्तानामाचार्योब्रह्मवित्तमः ॥ अर्जुनस्यसुतंमूढंनायंहंतुमिहेच्छति ॥ १६ ॥ नह्यस्यसमरेयुद्ध्येद
तकोप्याततायिनः ॥ किमंगपुनरेवान्योमर्त्यःसत्यंब्रवीमिवः ॥ १७ ॥ अर्जुनस्यसुतंत्वेषशिष्यत्वादभिरक्षति ॥ शिष्याःपुत्राश्चदयितास्तदपत्यंचधर्मिणां ॥
॥ १८ ॥ संरक्ष्यमाणोद्रोणेनमन्यतेवीर्यमात्मनः ॥ आत्मसंभावितोमूढस्तंप्रमथ्नीतमाचिरं ॥ १९ ॥ एवमुक्तास्तुतेराज्ञासात्वतीपुत्रमभ्ययुः ॥ संरब्धास्तेजि
घांसंतोभारद्वाजस्यपश्यतः ॥ २० ॥ दुःशासनस्तुतच्छ्रुत्वादुर्योधनवचस्तदा ॥ अब्रवीत्कुरुशार्दूलदुर्योधनमिदंवचः ॥ २१ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अंगेत्यसूयायां ॥ १७ ॥ धर्मिणामितिसोल्लुंठं ॥ १८ ॥ आत्मसंभावितोहमेवेतिसंभावनामारूढः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अहमेनंहनिष्यामिमहाराजब्रवीमिते ॥ मिषतांपांडुपुत्राणांपंचालानांचपश्यतां ॥ २२ ॥ ग्रसिष्याम्यद्यसौभद्रंयथाराहुर्दिवाकरं ॥ उत्क्रुश्यचाब्रवीद्वाक्यंकुरु
राजमिदंपुनः ॥ २३ ॥ श्रुत्वाकृष्णौमयाग्रस्तंसौभद्रमतिमानिनौ ॥ गमिष्यतःप्रेतलोकंजीवलोकान्नसंशयः ॥ २४ ॥ तौचश्रुत्वामृतौव्यक्तंपांडोःक्षेत्रोद्भवाः
सुताः ॥ एकाह्नाससुहृद्वर्गाःक्लैब्याद्धास्यंतिजीवितं ॥ २५ ॥ तस्मादस्मिन्हतेशत्रौहताःसर्वेऽहितास्तव ॥ शिवेनमांध्याहिराजन्नेषहन्मिरिपूंस्तव ॥ २६ ॥ एव
मुक्त्वाऽनदद्राजन्पुत्रोदुःशासनस्तव ॥ सौभद्रमभ्ययात्क्रुद्धःशरवर्षैरवाकिरन् ॥ २७ ॥ तमतिक्रुद्धमायांतंतवपुत्रमरिंदमः ॥ अभिमन्युःशरैस्तीक्ष्णैःषड्विंश
त्यासमार्पयत् ॥ २८ ॥ दुःशासनस्तुसंक्रुद्धःप्रभिन्नइवकुंजरः ॥ अयोधयतसौभद्रमभिमन्युश्चतंरणे ॥ २९ ॥ तौमंडलानिचित्राणिरथाभ्यांसव्यदक्षिणं ॥ च
रमाणावयुध्येतांरथशिक्षाविशारदौ ॥ ३० ॥ अथपणवमृदंगदुंदुभीनांक्रकचमहानकभेरिझर्झराणां ॥ निनदमतिभृशंनराःप्रचक्रुर्लवणजलोद्भवसिंहना
दमिश्रं ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप० अभिमन्युवधपर्वणिदुःशासनयुद्धेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच
शरविक्षतगात्रस्तुप्रत्यमित्रमवस्थितं ॥ अभिमन्युःस्मयन्धीमान्दुःशासनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ दिष्ट्यापश्यामिसंग्रामेमानिनंशूरमागतं ॥ निष्ठुरंत्यक्तधर्माण
माक्रोशनपरायणं ॥ २ ॥ यत्सभायांत्वयाराज्ञोधृतराष्ट्रस्यशृण्वतः ॥ कोपितःपरुषैर्वाक्यैर्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ जयोन्मत्तेनभीमश्चबह्वबद्धंप्रभाषितः ॥
अक्षकूटंसमाश्रित्यसौबलस्यात्मनोबलं ॥ ४ ॥ तत्त्वयेदमनुप्राप्तंतस्यकोपान्महात्मनः ॥ परवित्तापहारस्यक्रोधस्याप्रशमस्यच ॥ ५ ॥ लोभस्यज्ञाननाशस्य
द्रोहस्यात्याहितस्यच ॥ पितॄणांममराज्यस्यहरणस्योग्रधन्विनां ॥ ६ ॥ तत्त्वयेदमनुप्राप्तंप्रकोपाद्वैमहात्मनां ॥ सतस्योग्रमधर्मस्यफलंप्राप्नुहिदुर्मते ॥ ७ ॥ शा
सितास्म्यद्यतेबाणैःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ अद्याहमनृणस्तस्यकोपस्यभवितारणे ॥ ८ ॥ अमर्षितायाःकृष्णायाःकांक्षितस्यचमेपितुः ॥ अद्यकौरव्यभीमस्य
भवितास्म्यनृणोयुधि ॥ ९ ॥ नहिमेमोक्ष्यसेजीवन्यदिनोत्सृजसेरणं ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्बाणंदुःशासनांतकं ॥ १० ॥ संदधेपरवीरघ्नःकालाग्न्यनिलवर्चसं ॥
तस्योरस्तूर्णमासाद्यजत्रुदेशेविभिद्यतं ॥ ११ ॥ जगामसहपुंखेनवल्मीलमिवपन्नगः ॥ अथैनंपंचविंशत्यापुनरेवसमार्पयत् ॥ १२ ॥

शरेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अत्याहितस्यजीवानपेक्षकर्मणःसाहसस्येतियावत् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

शरैरग्निसमस्पर्शैराकर्णसमचोदितैः ॥ सगाढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत् ॥ १३ ॥ दुःशासनोमहाराजकश्मलंचाविशन्महत् ॥ सारथिस्त्वरमाणस्तु
दुःशासनमचेतनं ॥ १४ ॥ रणमध्यादपोवाहसौभद्रशरपीडितं ॥ पांडवाद्रौपदेयाश्चविराटश्चसमीक्ष्यतं ॥ १५ ॥ पंचालाःकेकयाश्चैवसिंहनादमथानदन् ॥
वादित्राणिचसर्वाणिनानालिंगानिसर्वशः ॥ १६ ॥ प्रावादयंतसंहृष्टाःपांडूनांतत्रसैनिकाः ॥ अपश्यन्स्मयमानाश्चसौभद्रस्यविचेष्टितं ॥ १७ ॥ अत्यंतवैरि
णंदृप्तंदृष्ट्वाशत्रुंपराजितं ॥ धर्ममारुतशक्राणामश्विनोःप्रतिमास्तथा ॥ १८ ॥ धारयंतोध्वजाग्रेषुद्रौपदेयामहारथाः ॥ सात्यकिश्चेकितानश्चधृष्टद्युम्नशिखंडि
नौ ॥ १९ ॥ केकयाधृष्टकेतुश्चमत्स्याःपंचालसृंजयाः ॥ पांडवाश्चमुदायुक्तायुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ २० ॥ अभ्यद्रवंतत्वरिताद्रोणानीकंबिभित्सवः ॥ ततोऽभव
न्महायुद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ २१ ॥ जयमाकांक्षमाणानांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ तथातुवर्त्तमानेवैसंग्रामेतिभयंकरे ॥ २२ ॥ दुर्योधनोमहाराजराधेयमिद
मब्रवीत् ॥ पश्यदुःशासनंवीरमभिमन्युवशंगतं ॥ २३ ॥ प्रतपंतमिवादित्यंनिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ अथचैतेसुसंरब्धाःसिंहाइवबलोत्कटाः ॥ २४ ॥ सौभद्रमुद्य
तास्त्रातुमभ्यधावंतपांडवाः ॥ ततःकर्णःशरैस्तीक्ष्णैरभिमन्युंदुरासदं ॥ २५ ॥ अभ्यवर्षतसंक्रुद्धःपुत्रस्यहितकृत्तव ॥ तस्यचानुचरांस्तीक्ष्णैर्विव्याधपरमेषुभिः ॥
॥ २६ ॥ अवज्ञापूर्वकंशूरःसौभद्रस्यरणाजिरे ॥ अभिमन्युस्तुराधेयंत्रिसप्तत्याशिलीमुखैः ॥ २७ ॥ अविध्यत्त्वरितोराजन्द्रोणंप्रेप्सुर्महामनाः ॥ तंतथानाश
कत्कश्चिद्द्रोणाद्वारयितुंरथी ॥ २८ ॥ आरुजंतंरथव्रातान्वज्रहस्तात्मजात्मजं ॥ ततःकर्णोजयप्रेप्सुर्मानीसर्वधनुष्मतां ॥ २९ ॥ सौभद्रंशतशोविध्यदुत्तमा
स्त्राणिदर्शयन् ॥ सोस्त्रैरस्त्रविदांश्रेष्ठोरामशिष्यःप्रतापवान् ॥ ३० ॥ समरेशत्रुदुर्धर्षमभिमन्युमपीडयत् ॥ सतथापीड्यमानस्तुराधेयेनास्त्रवृष्टिभिः ॥ ३१ ॥
समरेऽमरसंकाशःसौभद्रोनव्यशीर्यत ॥ ततःशिलाशितैस्तीक्ष्णैर्भल्लैरानतपर्वभिः ॥ ३२ ॥ छित्वाधनूंषिशूराणामार्जुनिःकर्णमार्दयत् ॥ धनुर्मंडलनिर्मुक्तैः
शरैराशीविषोपमैः ॥ ३३ ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंसाश्वमाशुस्मयन्निव ॥ कर्णोपिचास्यचिक्षेपबाणान्सन्नतपर्वणः ॥ ३४ ॥ असंभ्रांतश्चतान्सर्वानगृह्णात्फा
ल्गुनात्मजः ॥ ततोमुहूर्त्तात्कर्णस्यबाणेनैकेनवीर्यवान् ॥ ३५ ॥

[illegible]

॥ ३६ ॥ ३७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

सध्वजंकार्मुकंवीरश्छित्वाभूमावपातयत् ॥ ततःकृच्छ्रगतंकर्णंदृष्ट्वाकर्णादनंतरः ॥ ३६ ॥ सौभद्रमभ्ययात्तूर्णंदृढमुद्यम्यकार्मुकं ॥ ततउच्चुक्रुशुःपार्थास्तेषां
चानुचराजनाः ॥ वादित्राणिचसंजघ्नुःसौभद्रंचापितुष्टुवुः ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिकर्णदुःशानपराक्रमेचत्वारिंशोऽ
ध्यायः॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच सोतिगर्जन्धनुष्पाणिर्ज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ तयोर्महात्मनोस्तूर्णंरथांतरमवापतत् ॥ १ ॥ सोवि
ध्यद्दशभिर्बाणैरभिमन्युंदुरासदं ॥ सच्छत्रध्वजयंतारंसाश्वमाशुस्मयन्निव ॥ २ ॥ पितृपैतामहंकर्मकुर्वाणमतिमानुषं ॥ दृष्ट्वार्दितंशरैःकार्ष्णिंत्वदीयाहृषि
ताभवन् ॥ ३ ॥ तस्याभिमन्युरायम्यस्मयन्नेकेनपत्रिणा ॥ शिरःप्रच्यावयामासतद्रथात्प्रापतद्भुवि ॥ ४॥ कर्णिकारमिवाधूतंवातेनापतितंनगात् ॥ भ्रातरंनि
हतंदृष्ट्वाराजन्कर्णोव्यथांययौ ॥ ५ ॥ विमुखीकृत्यकर्णंतुसौभद्रःकंकपत्रिभिः ॥ अन्यानपिमहेष्वासांस्तूर्णमेवाभिदुद्रुवे ॥ ६ ॥ ततस्तद्वितंतंसैन्यंहस्त्यश्वरथप
त्तिमत् ॥ क्रुद्धोभिमन्युरभिनत्तिग्मतेजामहारथः ॥ ७॥ कर्णस्तुबहुभिर्बाणैरर्द्यमानोभिमन्युना ॥ अपायाज्जवनैरश्वैस्ततोनीकमभज्यत ॥ ८ ॥ शलभैरिव
चाकाशेधाराभिरिवचावृते ॥ अभिमन्योःशरैराजन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ ९ ॥ तावकानांतुयोधानांवध्यतांनिशितैःशरैः ॥ अन्यत्रसैंधवाद्राजन्नस्मकश्चिद
तिष्ठत ॥ १० ॥ सौभद्रस्तुततःशंखंप्रध्माप्यपुरुषर्षभः ॥ शीघ्रमभ्यपतत्सेनांभारतींभरतर्षभ ॥ ११ ॥ सकक्षेग्निरिवोत्सृष्टोनिर्दहंस्तरसारिपून् ॥ मध्येभारत
सैन्यानामार्जुनिःपर्यवर्त्तत ॥ १२ ॥ रथनागाश्वमनुजानर्दयन्निशितैःशरैः ॥ संप्रविश्याकरोद्भूमिंकबंधगणसंकुलां ॥ १३ ॥ सौभद्रचापप्रभवैर्निकृत्ताःपर
मेषुभिः ॥ स्वानेवाभिमुखान्घ्नंतःप्राद्रवन्जीवितार्थिनः ॥ १४ ॥ तेघोरारौद्रकर्माणोविपाठाबहवःशिताः ॥ निघ्नंतोरथनागाश्वान्जग्मुराशुवसुंधरां ॥ १५ ॥
सायुधाःसांगुलित्राणाःसगदाःसांगदारणे ॥ दृश्यंतेबाहवश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ १६ ॥ शराश्चापानिखड्गाश्चशरीराणिशिरांसिच ॥ सकुंडलानिस्रग्वी
णिभूमावासन्सहस्रशः ॥ १७॥ सोपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडैश्चबंधुरैः ॥ अक्षैर्विमथितैश्चक्रैर्बहुधापतितैर्युगैः ॥ १८ ॥ शक्तिचापासिभिश्चैवपतितैश्चमहाध्व
जैः ॥ चर्मचापशरैश्चैवव्यवकीर्णैःसमंततः ॥ १९ ॥ निहतैःक्षत्रियैरश्वैर्वारणैश्चविशांपते ॥ अगम्यरूपापृथिवीक्षणेनासीत्सुदारुणा ॥ २० ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ बालमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

वध्यतांराजपुत्राणांक्रंदतामितरेतरं ॥ प्रादुरासीन्महाशब्दोभीरूणांभयवर्धनः ॥ २१ ॥ सशब्दोभरतश्रेष्ठदिशःसर्वाव्यनादयत् ॥ सौभद्रश्चाद्रवत्सेनांघ्नन्वरा
श्वरथद्विपान् ॥ २२ ॥ कक्षमग्निरिवोत्सृष्टोनिर्दहंस्तरसारिपून् ॥ मध्येभारतसैन्यानामार्जुनिःप्रत्यदृश्यत ॥ २३ ॥ विचरंतंदिशःसर्वाःप्रदिशश्चापिभारत ॥ तं
तदानानुपश्यामःसैन्येचरजसावृते ॥ २४ ॥ आददानंगजाश्वानांनृणांचायूंषिभारत ॥ क्षणेनभूयःपश्यामःसूर्यंमध्यंदिनेयथा ॥ २५ ॥ अभिमन्युंमहाराजप्र
तपंतंद्विषद्गणान् ॥ सवासवसमःसंख्येवासवस्यात्मजात्मजः ॥ अभिमन्युर्महाराजसैन्यमध्येव्यरोचत ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्यु
वधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बालमत्यंतसुखिनंस्वबाहुबलदर्पितं ॥ युद्धेषुकुश
लंवीरंकुलपुत्रंतनुत्यजं ॥ १ ॥ गाहमानमनीकानिसदश्वैस्त्रिहायनैः ॥ अपियौधिष्ठिरात्सैन्यात्कश्चिदन्वपतद्बली ॥ २ ॥ संजयउवाच युधिष्ठिरोभी
मसेनःशिखंडीसात्यकिर्यमौ ॥ धृष्टद्युम्नोविराटश्चद्रुपदश्चसकेकयः ॥ ३ ॥ धृष्टकेतुश्चसंरब्धोमत्स्याश्चाभ्यपतन्रणे ॥ तेनैवतुपथायांतःपितरोमातुलैःसह ॥
॥ ४ ॥ अभ्यद्रवन्परीप्संतोव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतःशूरांस्त्वदीयाविमुखाभवन् ॥ ५ ॥ ततस्तद्विमुखंदृष्ट्वातवसूनोर्महद्बलं ॥ जामातातवतेज
स्वीसंस्तंभयिषुराद्रवत् ॥ ६ ॥ सैंधवस्यमहाराजपुत्रोराजाजयद्रथः ॥ सपुत्रगृद्धिनःपार्थान्सहसैन्यानवारयत् ॥ ७ ॥ उग्रधन्वामहेष्वासोदिव्यमस्त्रमुदीरयन् ॥
वार्धक्षत्रिरुपासेधत्प्रवणादिवकुंजरः ॥ ८ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अतिभारमहंमन्येसैंधवेसंजयाहितं ॥ यदेकःपांडवान्क्रुद्धान्पुत्रप्रेप्सूनवारयत् ॥ ९ ॥ अ
त्यद्भुतमहंमन्येबलंशौर्यंचसैंधवे ॥ तस्यप्रब्रूहिमेवीर्यंकर्मचाग्र्यंमहात्मनः ॥ १० ॥ किंदत्तंहुतमिष्टंवाकिंसुतप्तमथोतपः ॥ सिंधुराजोहियेनैकःपांडवान्सम
वारयत् ॥ ११ ॥ संजयउवाच द्रौपदीहरणेयत्तद्भीमसेनेननिर्जितः ॥ मानात्सतप्तवान्राजावरार्थीसुमहत्तपः ॥ १२ ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यःप्रियेभ्यः
सन्निवर्त्यसः ॥ क्षुत्पिपासातपसहःकृशोधमनिसंततः ॥ १३ ॥ देवमाराधयच्छर्वंगृणन्ब्रह्मसनातनं ॥ भक्तानुकंपीभगवान्तस्यचक्रेततोदयां ॥ १४ ॥ स्व
प्नांतेप्यथचैवाहहरःसिंधुपतेःसुतं ॥ वरंवृणीष्वप्रीतोस्मिजयद्रथकिमिच्छसि ॥ १५ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रवणान्निम्नप्रदेशंप्राप्य ॥ ८ ॥ ९ ॥ बलंसामर्थ्यं शौर्यमुत्साहः वीर्यंप्रभावं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ यदिति

एवमुक्तस्तुशर्वेणसिंधुराजोजयद्रथः ॥ उवाचप्रणतोरुद्रंप्रांजलिर्नियतात्मवान् ॥ १६ ॥ पांडवेयानहंसंख्येभीमवीर्यपराक्रमान् ॥ वारयेयंरथेनैकःसमस्ता
नितिभारत ॥ १७ ॥ एवमुक्तस्तुदेवेशोजयद्रथमथाब्रवीत् ॥ ददामितेवरंसौम्यविनापार्थंधनंजयं ॥ १८ ॥ वारयिष्यसिसंग्रामेचतुरःपांडुनंदनान् ॥ एवम
स्त्वितिदेवेशमुक्त्वाबुध्यतपार्थिवः ॥ १९ ॥ सतेनवरदानेनदिव्येनास्त्रबलेनच ॥ एकःसंवारयामासपांडवानामनीकिनीं ॥ २० ॥ तस्यज्यातलघोषेणक्षत्रि
यान्भयमाविशत् ॥ परांस्तुतवसैन्यस्यहर्षःपरमकोभवत् ॥ २१ ॥ दृष्ट्वातुक्षत्रियाभारंसैंधवेसर्वमाहितं ॥ उत्क्रुश्याभ्यद्रवन्राजन्येनयौधिष्ठिरंबलं ॥ २२ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिजयद्रथयुद्धेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच यन्मांपृच्छसि
राजेंद्रसिंधुराजस्यविक्रमं ॥ शृणुतत्सर्वमाख्यास्येयथापांडूनयोधयत् ॥ १ ॥ तमूहुर्वाजिनोवश्याःसैंधवाःसाधुवाहिनः ॥ विकुर्वाणाबृहंतोश्वाःश्वसनोपमरं
हसः ॥ २ ॥ गंधर्वनगराकारंविधिवत्कल्पितंरथं ॥ तस्याभ्यशोभयत्केतुर्वाराहोराजतोमहान् ॥ ३ ॥ श्वेतच्छत्रपताकाभिश्चामरव्यजनेनच ॥ सबभौराजलिं
गैस्तैस्तारापतिरिवांबरे ॥ ४ ॥ मुक्तावज्रमणिस्वर्णैर्भूषितंतमयस्मयं ॥ वरूथंविबभौतस्यज्योतिर्भिःखमिवावृतं ॥ ५ ॥ सविस्फार्यमहच्चापंकिरन्निषुगणान्ब
हून् ॥ तत्खंडंपूरयामासयद्व्दारयदार्जुनिः ॥ ६ ॥ ससात्यकिंत्रिभिर्बाणैरष्टभिश्चवृकोदरं ॥ धृष्टद्युम्नंतथाषष्ट्याविराटंदशभिःशरैः ॥ ७ ॥ द्रुपदंपंचभिस्तीक्ष्णैः
सप्तभिश्चशिखंडिनं ॥ केकयान्पंचविंशत्याद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरंतुसप्तत्याततःशेषानपानुदत् ॥ इषुजालेनमहतातदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९ ॥
अथास्यशितपीतेनभल्लेनादिश्यकार्मुकं ॥ चिच्छेदप्रहसन्राजाधर्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ १० ॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणसोन्यदादायकार्मुकं ॥ विव्याधदशभिःपा
र्थंतांश्चैवान्यांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ११ ॥ तत्तस्यलाघवंज्ञात्वाभीमोभल्लैस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ धनुर्ध्वजंचच्छत्रंचक्षितौक्षिप्रमपातयत् ॥ १२ ॥ सोन्यदादायबलवान्स
ज्यंकृत्वाचकार्मुकं ॥ भीमस्यापातयत्केतुंधनुरश्वांश्चमारिष ॥ १३ ॥ सहताश्वादवप्लुत्यच्छिन्नधन्वारथोत्तमात् ॥ सात्यकेराप्लुतोयानंगिर्यग्रमिवकेसरी ॥
॥ १४ ॥ ततस्त्वदीयाःसंहृष्टाःसाधुसाध्वितिवादिनः ॥ सिंधुराजस्यतत्कर्मप्रेक्ष्याश्रद्धेयमद्भुतं ॥ १५ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वरूथंरथवेष्टनं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ आदिश्यएषच्छिनद्मीत्युद्दिश्य ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सैंधवेनेति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

संक्रुद्धान्पांडवानेकोयद्दधारास्त्रतेजसा ॥ तत्तस्यकर्मभूतानिसर्वाण्येवाभ्यपूजयन् ॥ १६ ॥ सौभद्रेणहतैःपूर्वंसोत्तरायोधिभिर्द्विपैः ॥ पांडूनांदर्शितःपंथाःसैं
धवेननिवारितः ॥ १७ ॥ यतमानास्तुतेवीरामत्स्यपंचालकेकयाः ॥ पांडवाश्चान्वपद्यंतप्रतिशेकुर्नसैंधवं ॥१८॥ योयोहियततेभेत्तुंद्रोणानीकंतवाहितः ॥ तं
तमेववरंप्राप्यसैंधवःप्रत्यवारयत् ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिजयद्रथयुद्धेत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच सैंधवेननिरुद्धेषुजयगृद्धिषुपांडुषु ॥ सुघोरमभवद्युद्धंत्वदीयानांपरैःसह ॥ १ ॥ प्रविश्याथार्जुनिःसेनांसत्यसंधोदुरासदः ॥ व्यक्षोभयततेज
स्वीमकरःसागरंयथा ॥ २ ॥ तंतथाशरवर्षेणक्षोभयंतमरिंदमं ॥ यथाप्रधानाःसौभद्रमभ्ययूरथसत्तमाः ॥ ३ ॥ तेषांतस्यचसंमर्दोदारुणःसमपद्यत ॥ सृजतां
शरवर्षाणिप्रसक्तममितौजसां ॥ ४ ॥ रथव्रजेनसंरुद्धस्तैरमित्रैस्तथार्जुनिः ॥ वृषसेनस्ययंतारंहत्वाचिच्छेदकार्मुकं ॥५॥ तस्यविव्याधबलवान्शरैरश्वान
जिह्मगैः ॥ वातायमानैरथतैरश्वैरपहृतोरणात् ॥ ६ ॥ तेनांतरेणाभिमन्योर्यंतापासारयद्रथं ॥ रथव्रजास्ततोहृष्टाःसाधुसाध्वितिचुक्रुशुः ॥७॥ तंसिंहमिवसं
क्रुद्धंप्रमथ्नंतंशरैररीन् ॥ आरादायांतमभ्येत्यवसातीयोभ्ययाद्द्रुतं ॥ ८ ॥ सोभिमन्युंशरैःषष्ट्यारुक्मपुंखैरवाकिरत् ॥ अब्रवीच्चनमेजीवन्जीवतोयुधिमोक्ष्य
से ॥ ९ ॥ तमयस्मयवर्माणमिषुणादूरपातिना ॥ विव्याधहृदिसौभद्रःसपपातव्यसुःक्षितौ ॥ १० ॥ वसातीयंहतंदृष्ट्वाक्रुद्धाःक्षत्रियपुंगवाः ॥ परिवव्रुस्तदारा
जंस्तवपौत्रंजिघांसवः ॥ ११ ॥ विस्फारयंतश्चापानिनानारूपाण्यनेकशः ॥ तद्युद्धमभवद्रौद्रंसौभद्रस्यारिभिःसह ॥ १२ ॥ तेषांशरान्सेष्वसनान्शरीराणि
शिरांसिच ॥ सकुंडलानिस्रग्वीणिक्रुद्धश्चिच्छेदफाल्गुनिः ॥ १३ ॥ सखड्गाःसांगुलित्राणाःसपट्टिशपरश्वधाः ॥ अपश्यंतभुजाश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥
॥ १४ ॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैःपातितैश्चमहाभुजैः ॥ वर्मभिश्चर्मभिर्हारैर्मुकुटैश्छत्रचामरैः ॥ १५ ॥ उपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ अक्षैर्विमथितैश्चक्रैर्भ
ग्नैश्चबहुधायुगैः ॥ १६ ॥ अनुकर्षैःपताकाभिस्तथासारथिवाजिभिः ॥ रथैश्चभग्नैर्नागैश्चहतैःकीर्णाभवन्मही ॥ १७ ॥ निहतैःक्षत्रियैःशूरैर्नानाजनपदेश्वरैः ॥
जयगृद्धैर्वृताभूमिर्दारुणासमपद्यत ॥ १८ ॥ दिशोविचरतस्तस्यसर्वाश्चप्रदिशस्तथा ॥ रणेऽभिमन्योःक्रुद्धस्यरूपमंतरधीयत ॥ १९ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥१० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ आददानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

कांचनंयद्यदस्यासीद्वर्मचाभरणानिच ॥ धनुषश्चशराणांचतदपश्याम केवलं ॥ २० ॥ तंतदानाशकत्कश्चिच्चक्षुर्भ्यामभिवीक्षितुं ॥ आददानंशरैर्योधान्मध्येसू
र्यमिवस्थितं ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युपराक्रमेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच आददानस्तुशूराणामायूंष्यभवदार्जुनिः ॥ अंतकः सर्वभूतानांप्राणान्कालइवागते ॥ १ ॥ सशक्रइवविक्रांतः शक्रसूनोः सुतोबली ॥ अभिम
न्युस्तदानीकंलोडयन्समदृश्यत ॥ २ ॥ प्रविश्यैवतुराजेंद्रक्षत्रियेंद्रांतकोपमः ॥ सत्यश्रवसमादत्तव्याघ्रोमृगमिवोल्बणः ॥ ३ ॥ सत्यश्रवसिचाक्षिप्तेत्वरमाणामहा
रथाः ॥ प्रगृह्यविपुलंशस्त्रमभिमन्युमुपाद्रवन् ॥ ४ ॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमितिक्षत्रियपुंगवाः ॥ स्पर्धमानाः समाजग्मुर्जिघांसंतोर्जुनात्मजं ॥ ५ ॥ क्षत्रियाणाम
नीकानिप्रद्रुतान्यभिधावतां ॥ जग्राहतिमिरासाद्यक्षुद्रमत्स्यानिवार्णवे ॥ ६ ॥ येकेचनगतास्तस्यसमीपमपलायिनः ॥ नतेप्रतिन्यवर्तंतसमुद्रादिवसिंधवः ॥
॥ ७ ॥ महाग्राहगृहीतेववातवेगभयार्दिता ॥ समकंपतसासेनाविभ्रष्टानौरिवार्णवे ॥ ८ ॥ अथरुक्मरथोनाममद्रेश्वरसुतोबली ॥ त्रस्तामाश्वासयन्सेनाम
त्रस्तोवाक्यमब्रवीत् ॥ अलंत्रासेनवः शूरानैषकश्चिन्मयिस्थिते ॥ अहमेनंग्रहीष्यामिजीवग्राहंनसंशयः ॥ १० ॥ एवमुक्त्वातुसौभद्रमभिदुद्राववीर्यवान् ॥ सु
कल्पितेनोह्यमानः स्यंदनेनविराजता ॥ ११ ॥ सोभिमन्युंत्रिभिर्बाणैर्विध्वावक्षस्यथानदत् ॥ त्रिभिश्चदक्षिणेबाहौसव्येचनिशितैस्त्रिभिः ॥ १२ ॥ सतस्येष्व
सनंछित्वाफाल्गुनिः सव्यदक्षिणौ ॥ भुजौशिरश्चस्वक्षिभ्रुक्षितौक्षिप्रमपातयत् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वारुक्मरथंरुग्णंपुत्रंशल्यस्यमानिनं ॥ जीवग्राहंजिघृक्षंतंसौभद्रे
णयशस्विना ॥ १४ ॥ संग्रामदुर्मदाराजन्राजपुत्राः प्रहारिणः ॥ वयस्याः शल्यपुत्रस्यसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ १५ ॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहाब
लाः ॥ आर्जुनिंशरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १६ ॥ शूरैः शिक्षाबलोपेतैस्तरुणैरत्यमर्षणैः ॥ दृष्ट्वैकंसमरेशूरंसौभद्रमपराजितं ॥ १७ ॥ छाद्यमानंशरव्रातैर्हृ
ष्टोदुर्योधनोभवत् ॥ वैवस्वतस्यभवनंगतंह्येनममन्यत ॥ १८ ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्नानालिंगैः सुतेजनैः ॥ अदृश्यमार्जुनिंचक्रुर्निमेषात्तेनृपात्मजाः ॥ १९ ॥
ससूताश्वध्वजंतस्यस्यंदनंतंचमारिष ॥ आचितंसमपश्यामश्वाविधंशललैरिव ॥ २० ॥ सगाढविद्धः क्रुद्धश्चतोत्रैर्गजइवार्दितः ॥ गांधर्वमस्त्रमायच्छद्रथमा
यांचभारत ॥ २१ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ आयच्छत्प्रयुक्तवान् रथमायांदुर्लक्ष्यांरथशिक्षां ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ फलोपगःफलोन्मुखः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अर्जुनेनतपस्तप्त्वागंधर्वेभ्योयदाहृतं ॥ तुंबुरुप्रमुखेभ्योवैतेनामोहयताहितान् ॥ २२ ॥ एकधाशतधाराजन्दृश्यतेस्मसहस्रधा ॥ अलातचक्रवत्संख्येक्षिप्रम
स्त्राणिदर्शयन् ॥ २३ ॥ रथचर्यास्त्रमायाभिर्मोहयित्वापरंतपः ॥ बिभेदशतधाराजन्शरीराणिमहीक्षितां ॥ २४ ॥ प्राणाःप्राणभृतांसंख्येप्रेषितानिशितैःश
रैः ॥ राजन्प्रापुरमुंलोकंशरीराण्यवनिंययुः ॥ २५ ॥ धनूंष्यश्वान्नियंतॄंश्चध्वजान्बाहूंश्चसांगदान् ॥ शिरांसिचसितैर्बाणैस्तेषांचिच्छेदफाल्गुनिः ॥ २६ ॥ चूता
रामोयथाभग्नःपंचवर्षःफलोपगः ॥ राजपुत्रशतंतद्वत्सौभद्रेणनिपातितं ॥ २७ ॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशान्सुकुमारान्सुखोचितान् ॥ एकेननिहतान्दृष्ट्वाभीतो
दुर्योधनोऽभवत् ॥ २८ ॥ रथिनःकुंजरानश्वान्पदातींश्चापिमज्जतः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनःक्षिप्रमुपायात्तममर्षितः ॥ २९ ॥ तयोःक्षणमिवापूर्णःसंग्रामःसमपद्यत ॥
अथाभवत्तेविमुखःपुत्रःशरशताहतः ॥ ३० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिदुर्योधनपराजयेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥ ॥७॥
धृतराष्ट्रउवाच यथावदसिमेसूतएकस्यबहुभिःसह ॥ संग्रामंतुमुलंघोरंजयंचैवमहात्मनः ॥ १ ॥ अश्रद्धेयमिवाश्चर्यंसौभद्रस्याथविक्रमं ॥ किंतुनात्यद्भुतं
तेषांयेषांधर्मोव्यपाश्रयः ॥ २ ॥ दुर्योधनेचविमुखेराजपुत्रशतेहते ॥ सौभद्रेप्रतिपत्तिंकांप्रत्यपद्यंतमामकाः ॥ ३ ॥ संजयउवाच संशुष्कास्याश्चलन्ने
त्राःप्रस्विन्नालोमहर्षणाः ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ ४ ॥ हतान्भ्रातॄन्पितॄन्पुत्रान्सुहृत्संबंधिबांधवान् ॥ उत्सृज्योत्सृज्यसंजग्मुस्त्वरयंतोह
यद्विपान् ॥ ५ ॥ तान्प्रभग्नांस्तथादृष्ट्वाद्रोणोद्रौणिर्बृहद्बलः ॥ कृपोदुर्योधनःकर्णःकृतवर्माथसौबलः ॥ ६ ॥ अभ्यधावन्सुसंक्रुद्धाःसौभद्रमपराजितं ॥ तेतुपौत्रे
णतेराजन्प्रायशोविमुखीकृताः ॥ ७ ॥ एकस्तुसुखसंवृद्धोबाल्याद्दर्पाच्चनिर्भयः ॥ इष्वस्त्रविन्महातेजालक्ष्मणोर्जुनिमभ्ययात् ॥ ८ ॥ तमन्वगेवास्यपितापुत्रगृ
द्धीन्यवर्त्तत ॥ अनुदुर्योधनंचान्येन्यवर्त्तंतमहारथाः ॥ ९ ॥ तंतेभिषिषिचुर्बाणैर्मेघागिरिमिवांबुभिः ॥ सतुतान्प्रममाथैकोविष्वग्वातोयथांबुदान् ॥ १० ॥
पौत्रंतवचदुर्धर्षंलक्ष्मणंप्रियदर्शनं ॥ पितुःसमीपेतिष्ठंतंशूरमुद्यतकार्मुकं ॥ ११ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धंधनेश्वरसुतोपमं ॥ आससादरणेकार्ष्णिर्मत्तोमत्तमिव
द्विपं ॥ १२ ॥ लक्ष्मणेनतुसंगम्यसौभद्रःपरवीरहा ॥ शरैःसुनिशितैस्तीक्ष्णैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ १३ ॥

यथेति ॥ १ ॥ २ ॥ प्रतिपत्तिप्रतिविधानं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ विष्वग्वातोऽशेषदिग्वातः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ केशांतंकेशैर्मनोहरं अंतःप्रांतेंतिकेमध्येस्वरूपेचमनोहरेइत्यभिधानात् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ धृष्टंप्रगल्भं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

संक्रुद्धोवैमहाराजदंडाहतइवोरगः॥ पौत्रस्तवमहाराजतवपौत्रमभाषत॥ १४॥ सुदृष्टःक्रियतांलोकोह्यमुंलोकंगमिष्यसि ॥ पश्यतांबांधवानांत्वांनयामिय
मसादनं॥१५॥एवमुक्त्वाततोभल्लंसौभद्रःपरवीरहा॥उद्बबर्हमहाबाहुर्निर्मुक्तोरगसन्निभं॥१६॥सतस्यभुजनिर्मुक्तोलक्ष्मणस्यसुदर्शनं॥सुनसंसुभ्रुकेशांतंशि
रोऽहार्षीत्सकुंडलं॥ १७॥ लक्ष्मणंनिहतंदृष्ट्वाहाहेत्युच्चुक्रुशुर्जनाः॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःप्रियेपुत्रेनिपातिते॥१८॥ हतैनमितिचुक्रोशक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥
ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रोणपुत्रोबृहद्बलः॥ १९॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःषड्रथाःपर्यवारयन्॥ तांस्तुविध्वाशितैर्बाणैर्विमुखीकृत्यचार्जुनिः॥ २०॥ वेगेनाभ्यपत
क्रुद्धःसैंधवस्यमहद्बलं॥ आवव्रुस्तस्यपंथानंगजानीकेनदंशिताः॥ २१॥ कलिंगाश्चनिषादाश्चक्राथपुत्रश्चवीर्यवान्॥ तत्प्रसक्तमिवात्यर्थंयुद्धमासीद्विशांप
ते॥ २२॥ ततस्तत्कुंजरानीकंव्यधमद्धृष्टमार्जुनिः॥ यथावायुर्नित्यगतिर्जलदान्शतशोंबरे ॥ २३ ॥ ततःक्राथःशरव्रातैरार्जुनिंसमवाकिरत् ॥ अथेतरेसन्नि
वृत्ताःपुनर्द्रोणमुखारथाः॥ २४॥ परमास्त्राणिधुन्वानाःसौभद्रमभिदुद्रुवुः॥ तान्निवार्यार्जुनिर्बाणैःक्राथपुत्रमथार्दयत्॥ २५॥ शरौघेणाप्रमेयेणत्वरमाणो
जिघांसया॥ सधनुर्बाणकेयूरौबाहूसमुकुटंशिरः॥ २६॥ सच्छत्रध्वजयंतारंरथंचाश्वान्न्यपातयत्॥ कुलशीलश्रुतिबलैःकीर्त्याचास्त्रबलेनच ॥ युक्तेतस्मिन्ह
तेवीराःप्रायशोविमुखाभवन्॥ २७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिलक्ष्मणवधेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६॥ ॥छ॥ ॥छ॥
धृतराष्ट्रउवाच तथाप्रविष्टंतरुणंसौभद्रमपराजितं॥ कुलानुरूपंकुर्वाणंसंग्रामेष्वपराजितं ॥ १ ॥ आजानेयैःसुबलिभिर्यांतमश्वैस्त्रिहायनैः॥ प्लवमानमि
वाकाशेकेशूराःसमवारयन्॥ २॥ संजयउवाच अभिमन्युःप्रविश्यैतांस्तावकान्निशितैःशरैः॥ अकरोत्पार्थिवान्सर्वान्विमुखान्पांडुनंदनः॥ ३ ॥ तंतु
द्रोणःकृपःकर्णोद्रौणिश्चसबृहद्बलः॥ कृतवर्माचहार्दिक्यःषड्रथाःपर्यवारयन्॥ ४॥ दृष्ट्वातुसैंधवेभारमतिमात्रंसमाहितं॥ सैन्यंतवमहाराजयुधिष्ठिरमुपाद्रव
त्॥ ५॥ सौभद्रमितरेवीरमभ्यवर्षन्शरांबुभिः॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहाबलाः॥ ६॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्सर्वविद्यासुनिष्ठितान्॥ व्यष्टंभयद्र
णेबाणैःसौभद्रःपरवीरहा॥ ७॥ द्रोणंपंचाशताविध्यद्विंशत्याचबृहद्बलं॥ अशीत्याकृतवर्माणंकृपंषष्ट्याशिलीमुखैः॥ ८॥

॥ २७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्चत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥

रुक्मपुंखैर्महावेगैराकर्णसमचोदितैः ॥ अविध्यद्दशभिर्बाणैरश्वत्थामानमार्जुनिः ॥ ९ ॥ सकर्णंकर्णिनाकर्णेपीतेनचशितेनच ॥ फाल्गुनिर्द्विषतांमध्ये
विव्याधपरमेषुणा॥ १० ॥पातयित्वाकृपस्याश्वांस्तथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ अथैनंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ११ ॥ ततोवृंदारकंवीरंकुरूणांकीर्त्तिवर्द्ध
नं ॥ पुत्राणांतववीराणांपश्यतामवधीद्बली ॥ १२ ॥ तंद्रौणिःपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ वरंवरममित्राणामारुजंतमभीतवत् ॥ १३ ॥ सतुबाणैःशि
तैस्तूर्णंप्रत्यविध्यतमारिष ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणामश्वत्थामानमार्जुनिः ॥ १४ ॥ षष्ट्याशराणांतंद्रौणिस्तिग्मधारैःसुतेजनैः ॥ उग्रैर्नाकंपयद्विध्वामैनाकमिवप
र्वतं ॥ १५ ॥ सतुद्रौणिंत्रिसप्तत्याहेमपुंखैरजिह्मगैः ॥ प्रत्यविध्यन्महातेजाबलवानपकारिणं ॥ १६ ॥ तस्मिन्द्रोणोबाणशतंपुत्रगृद्धीन्यपातयत् ॥ अश्वत्थामा
तथाष्टौचपरीप्सन्पितरंरणे ॥ १७ ॥ कर्णोद्वाविंशतिंभल्लान्कृतवर्माचविंशतिं ॥ बृहद्बलस्तुपंचाशत्कृपःशारद्वतोदश ॥ १८ ॥ तांस्तुप्रत्यवधीत्सर्वान्दशभिर्दश
भिःशरैः ॥ तैरर्द्यमानःसौभद्रःसर्वतोनिशितैःशरैः ॥ १९ ॥ तंकोसलानामधिपःकर्णिनाताडयद्धृदि ॥ सतस्याश्वान्ध्वजंचापंसूतंचापातयत्क्षितौ ॥ २० ॥
अथकोसलराजस्तुविरथःखड्गचर्मधृत् ॥ इयेषफाल्गुनेःकायाच्छिरोहर्त्तुंसकुंडलं ॥ २१ ॥ सकोसलानामधिपंराजपुत्रंबृहद्बलं ॥ हृदिविव्याधबाणेनसभिन्न
हृदयोऽपतत् ॥ २२ ॥ बभंजचसहस्राणिदशराज्ञांमहात्मनां ॥ सृजतामशिवावाचःखड्गकार्मुकधारिणां ॥ २३ ॥ तथाबृहद्बलंहत्वासौभद्रोव्यचरद्रणे ॥ व्यष्टं
भयन्महेष्वासोयोधांस्तवशरांबुभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिबृहद्बलवधेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच सकर्णंकर्णिनाकर्णेपुनर्विव्याधफाल्गुनिः ॥ शरैःपंचाशताचैनमविध्यत्कोपयन्भृशं ॥ १ ॥ प्रतिविव्याधराधेयस्तावद्भिरथतंपुनः ॥ शरैरा
चितसर्वांगोबह्वशोभतभारत ॥ २ ॥ कर्णंचाप्यकरोत्क्रुद्धोरुधिरोत्पीडवाहिनं ॥ कर्णोपिविबभौशूरःशरैश्छिन्नोऽसृगाप्लुतः ॥ ३ ॥ तावुभौशरचित्रांगौरुधिरे
णसमुक्षितौ ॥ बभूवतुर्महात्मानौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ४ ॥ अथकर्णस्यसचिवान्षट्शूरांश्चित्रयोधिनः ॥ साश्वसूतध्वजरथान्सौभद्रोनिजघानह ॥ ५ ॥
तथेतरान्महेष्वासान्दशभिर्दशभिःशरैः ॥ प्रत्यविध्यदसंभ्रांतस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६ ॥ मागधस्यतथापुत्रंहत्वाषड्भिरजिह्मगैः ॥ साश्वंससूतंतरुणमश्वकेतु
मपातयत् ॥ ७ ॥

सकर्णमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ वधंवधोपायं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥२२॥२३॥ २४ ॥२५॥२६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥

मार्तिकावतकंभोजंततःकुंजरकेतनं॥ क्षुरप्रेणसमुन्मथ्य ननाद्विसृजन्शरान्॥ ८ ॥ तस्यदौःशासनिर्विंध्वाचतुर्भिश्चतुरोहयान्॥ सूतमेकेनविव्याधदश
भिश्चार्जुनात्मजं॥ ९॥ ततोदौःशासनिंकार्ष्णिर्विंध्वासप्तभिराशुगैः॥ संरंभाद्रक्तनयनोवाक्यमुच्चैरथाब्रवीत्॥ १०॥ पितातवाहवंत्यक्त्वागतःकापुरुषोयथा॥
दिष्ट्यात्वमपिजानीषेयोद्धुंनत्वद्यमोक्ष्यसे॥ ११ ॥ एतावदुक्त्वावचनंकर्मारपरिमार्जितं॥ नाराचंविससर्जास्मैतंद्रौणिस्त्रिभिराच्छिनत्॥ १२॥ तस्यार्जुनि
र्ध्वजंछित्वाशल्यंत्रिभिरताडयत्॥ तंशल्योनवभिर्बाणैर्गार्ध्रपत्रैरताडयत्॥ १३॥ हृद्यसंभ्रांतवद्राजंस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ तस्यार्जुनिर्ध्वजंछित्वाहत्वो
भौपार्ष्णिसारथी॥ १४॥ तंविव्याधायसैःषड्भिःसोपाक्रामद्रथांतरं॥ शत्रुंजयंचंद्रकेतुंमेघवेगंसुवर्चसं॥ १५॥ सूर्यभासंचपंचैतान्हत्वाविव्याधसौबलं॥ तंसौ
बलस्त्रिभिर्विंध्वादुर्योधनमथाब्रवीत्॥ १६॥ सर्वएनंविमथ्नीमःपुरैकैकंहिनास्तिनः॥ अथाब्रवीत्पुनर्द्रौणंकर्णोवैकर्तनोरणे॥ १७॥ पुरासर्वान्प्रमथ्नातिब्रूह्य
स्यवधमाशुनः॥ ततोद्रोणोमहेष्वासःसर्वांस्तान्प्रत्यभाषत॥ १८॥ अस्तिवास्यांतरंकिंचित्कुमारस्याथपश्यत॥ अण्वप्यस्यांतरंह्यद्यचरतःसर्वतोदिशं॥
॥ १९॥ शीघ्रतांनरसिंहस्यपांडवेयस्यपश्यत॥ धनुर्मंडलमेवास्यरथमार्गेषुदृश्यते॥ २०॥ संदधानस्यविशिखान्शीघ्रंचैवविमुंचतः॥ आरुजन्नपिमेप्राणा
न्मोहयन्नपिसायकैः॥ २१॥ प्रहर्षयतिमांभूयःसौभद्रःपरवीरहा॥ अतिमांनंदयत्येषसौभद्रोविचरन्रणे॥ २२॥ अंतरंयस्यसंरब्ध्यानपश्यंतिमहारथाः॥ अ
स्यतोलघुहस्तस्यदिशःसर्वामहेषुभिः॥ २३॥ नविशेषंप्रपश्यामिरणेगांडीवधन्वनः॥ अथकर्णःपुनर्द्रौणमाहार्जुनिशराहतः॥ २४॥ स्थातव्यमितितिष्ठामि
पीड्यमानोभिमन्युना॥ तेजस्विनःकुमारस्यशराःपरमदारुणाः॥ २५॥ क्षिण्वंतिहृदयंमेद्यघोराःपावकतेजसः॥ तमाचार्योब्रवीत्कर्णंशनकैःप्रहसन्निव॥
॥ २६॥ अभेद्यमस्यकवचंयुवाचाशुपराक्रमः॥ उपदिष्टामयाचास्यपितुःकवचधारणा॥ २७॥ तामेषनिखिलांवेत्तिध्रुवंपरपुरंजयः॥ शक्यंत्वस्यधनुश्छे
त्तुंज्यांचबाणैःसमाहितैः॥ २८॥ अभीषूंश्चहयांश्चैवतथोभौपार्ष्णिसारथी॥ एतत्कुरुमहेष्वासराधेययदिशक्यसे॥ २९ ॥ अथैनंविमुखीकृत्यपश्चात्प्रहरणंकु
रु॥ सधनुष्कोनशक्योयमपिजेतुंसुरासुरैः॥ ३०॥ विरथंविधनुष्कंचकुरुष्वैनंयदीच्छसि॥ तदाचार्यवचःश्रुत्वाकर्णोवैकर्त्तनस्त्वरन्॥ ३१ ॥ अस्यतोलघु
हस्तस्यपृषत्कैर्धनुराच्छिनत्॥ अश्वानस्यावधीद्भोजोगौतमःपार्ष्णिसारथी॥ ३२॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कौशिकंसर्वतोभद्रं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ विष्णोरिति ॥ १ ॥

शेषास्तुच्छिन्नधन्वानंशरवर्षैरवाकिरन् ॥ त्वरमाणास्त्वराकालेविरथंषण्महारथाः ॥ ३३ ॥ शरवर्षैरकरुणाबालमेकमवाकिरन् ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःस्व
धर्ममनुपालयन् ॥ ३४ ॥ खड्गचर्मधरःश्रीमानुत्पपातविहायसा ॥ मार्गैःसकौशिकाद्यैश्चलाघवेनबलेनच ॥ ३५ ॥ आर्जुनिर्व्यचरद्व्योम्निभृशंवैपक्षिराडिव ॥
मय्येवनिपतत्येषसासिरित्यूर्ध्वदृष्टयः ॥ ३६ ॥ विव्यधुस्तंमहेष्वासंसमरेछिद्रदर्शिनः ॥ तस्यद्रोणोच्छिनन्मुष्टौखड्गंमणिमयत्सरुं ॥ ३७ ॥ क्षुरप्रेणमहातेजा
स्त्वरमाणःसपत्नजित् ॥ राधेयोनिशितैर्बाणैर्व्यधमच्चर्मचोत्तमं ॥ ३८ ॥ व्यसिचर्मैषुपूर्णांगःसोंतरिक्षात्पुनःक्षितिं ॥ आस्थितश्चक्रमुद्यम्यद्रोणंक्रुद्धोभ्यधा
वत ॥ ३९ ॥ सचक्ररेणूज्ज्वलशोभितांगोबभावतीवोज्ज्वलचक्रपाणिः ॥ रणेभिमन्युःक्षणमासरौद्रःसवासुदेवानुकृतिंप्रकुर्वन् ॥ ४० ॥ स्रुतरुधिरकृतैकराग
वक्त्रोभ्रुकुटिपुटाकुलितोतिसिंहनादः ॥ प्रभुरमितबलोरणेभिमन्युर्नृपवरमध्यगतोभृशंव्यराजत् ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्व
णिअभिमन्युविरथकरणेअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच विष्णोःस्वसुर्नंदकरःसविष्ण्वायुधभूषणः ॥ रराजा
तिरथःसंख्येजनार्दनइवापरः ॥ १ ॥ मारुतोद्धूतकेशांतमुद्यतारिवरायुधं ॥ वपुःसमीक्ष्यपृथ्वीशादुःसमीक्ष्यंसुरैरपि ॥ २ ॥ तच्चक्रंभृशमुद्विग्नाःसंचिच्छिदुर
नेकधा ॥ महारथस्ततःकार्ष्णिःसजग्राहमहागदां ॥ ३ ॥ विधनुःस्यंदनासिस्तैर्विचक्रश्चारिभिःकृतः ॥ अभिमन्युर्गदापाणिरश्वत्थामानमार्दयत् ॥ ४ ॥ सग
दामुद्यतांदृष्ट्वाज्वलंतीमशनीमिव ॥ अपाक्रामद्रथोपस्थाद्विक्रमांस्त्रीन्नरर्षभः ॥ ५ ॥ तस्याश्वान्गदयाहत्वातथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ शराचितांगःसौभद्रःश्वा
विद्वत्समदृश्यत ॥ ६ ॥ ततःसुबलदायादंकालिकेयमपोथयत् ॥ जघानचास्यानुचरान्गांधारान्सप्तसप्ततिं ॥ ७ ॥ पुनश्चैववसातीयान्जघानरथिनोदश ॥ के
कयानांरथान्सप्तहत्वाचदशकुंजरान् ॥ ८ ॥ दौःशासनिरथंसाश्वंगदयासमपोथयत् ॥ ततोदौःशासनिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यमारिष ॥ ९ ॥ अभिदुद्रावसौभद्रं
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ तावुद्यतगदौवीरावन्योन्यवधकांक्षिणौ ॥ १० ॥ भ्रातृव्यौसंप्रजह्रातेपुरेवत्र्यंबकांधकौ ॥ तावन्योन्यंगदाग्राभ्यामाहत्यपतितौक्षि
तौ ॥ ११ ॥ इंद्रध्वजाविवोत्सृष्टौरणमध्येपरंतपौ ॥ दौःशासनिरथोत्थायकुरूणांकीर्तिवर्धनः ॥ १२ ॥ उत्तिष्ठमानंसौभद्रंगदयामूर्ध्न्यताडयत् ॥ गदावेगेनम
हताव्यायामेनचमोहितः ॥ १३ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ उपप्लुतंराहुग्रस्तं ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥

विचेतान्यपतद्भूमौसौभद्रःपरवीरहा ॥ एवंविनिहतोराजन्नेकोबहुभिराहवे ॥ १४ ॥ क्षोभयित्वाचमूंसर्वांनलिनीमिवकुंजरः ॥ अशोभतहतोवीरोव्याधैर्वन
गजोयथा ॥ १५ ॥ तंतथापतितंशूरंतावकाःपर्यवारयन् ॥ दावंदग्ध्वायथाशांतंपावकंशिशिरात्यये ॥ १६ ॥ विमृद्यनगशृंगाणिसन्निवृत्तमिवानिलं ॥ अस्तं
गतमिवादित्यंतप्त्वाभारतवाहिनीं ॥ १७ ॥ उपप्लुतंयथासोमंसंशुष्कमिवसागरं ॥ पूर्णचंद्राभवदनंकाकपक्षवृताक्षिकं ॥ १८ ॥ तंभूमौपतितंदृष्ट्वातावका
स्तेमहारथाः ॥ मुदापरमयायुक्ताश्चुक्रुशुःसिंहवन्मुहुः ॥ १९ ॥ आसीत्परमकोहर्षस्तावकानांविशांपते ॥ इतरेषांतुवीराणांनेत्रेभ्यःप्रापतज्जलं ॥ २० ॥ अंत
रिक्षेचभूतानिप्राक्रोशंतविशांपते ॥ दृष्ट्वानिपतितंवीरंच्युतंचंद्रमिवांबरात् ॥ २१ ॥ द्रोणकर्णमुखैःषड्भिर्धार्त्तराष्ट्रैर्महारथैः ॥ एकोयंनिहतःशेतेनैषधर्मोमतोहिनः
॥ २२ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेबह्वशोभतमेदिनी ॥ द्यौर्यथापूर्णचंद्रेणनक्षत्रगणमालिनी ॥ २३ ॥ रुक्मपुंखैश्चसंपूर्णारुधिरौघपरिप्लुता ॥ उत्तमांगैश्चशूराणां
भ्राजमानैःसकुंडलैः ॥ २४ ॥ विचित्रैश्चपरिस्तोमैःपताकाभिश्चसंवृता ॥ चामरैश्चकुथाभिश्चप्रविद्धैश्चांबरोत्तमैः ॥ २५ ॥ तथाश्वनरनागानामलंकारैश्चसु
प्रभैः ॥ खड्गैःसुनिशितैःपीतैर्निर्मुक्तैर्भुजगैरिव ॥ २६ ॥ चापैश्चविविधैश्छिन्नैःशक्त्यृष्टिप्रासकंपनैः ॥ विविधैश्चायुधैश्चान्यैःसंवृताभूरशोभत ॥ २७ ॥ वाजि
भिश्चापिनिर्जीवैःश्वसद्भिःशोणितोक्षितैः ॥ सारोहैर्विषमाभूमिःसौभद्रेणनिपातितैः ॥ २८ ॥ सांकुशैःसमहामात्रैःसवर्मायुधकेतुभिः ॥ पर्वतैरिवविध्वस्तै
र्विशिखैर्मथितैर्गजैः ॥ २९ ॥ पृथिव्यामनुकीर्णैश्चव्यश्वसारथियोधिभिः ॥ ह्रदैरिवप्रक्षुभितैर्हतनागैरथोत्तमैः ॥ ३० ॥ पदातिसंघैश्चहतैर्विविधायुधभूष
णैः ॥ भीरूणांत्रासजननीघोररूपाभवन्मही ॥ ३१ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौचंद्रार्कसदृशद्युतिं ॥ तावकानांपराप्रीतिःपांडूनांचाभवद्व्यथा ॥ ३२ ॥ अभिमन्यौहते
राजन्शिशुकेऽप्राप्तयौवने ॥ संप्राद्रवच्चमूःसर्वाधर्मराजस्यपश्यतः ॥ ३३ ॥ दीर्यमाणंबलंदृष्ट्वासौभद्रेविनिपातिते ॥ अजातशत्रुस्तान्वीरानिदंवचनमब्रवी
त् ॥ ३४ ॥ स्वर्गमेषगतःशूरोयोहतोनपराङ्मुखः ॥ संस्तंभयतमाभैष्टविजेष्यामोरणेरिपून् ॥ ३५ ॥ इत्येवंसमहातेजादुःखितेभ्योमहाद्युतिः ॥ धर्मराजोयुधां
श्रेष्ठोब्रुवन्दुःखमपानुदत् ॥ ३६ ॥ युद्धेत्याशीविषाकारान्राजपुत्रान्रणेरिपून् ॥ पूर्वंनिहत्यसंग्रामेपश्चादार्जुनिरभ्ययात् ॥ ३७ ॥ हत्वादशसहस्राणिकौस
ल्यंचमहारथं ॥ कृष्णार्जुनसमःकार्ष्णिःशक्रलोकंगतोध्रुवं ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ वयंत्विति ॥ १ ॥

रथाश्वनरमातंगान्विनिहत्यसहस्रशः ॥ अवितृप्तःससंग्रामादशोच्यःपुण्यकर्मकृत् ॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्शाश्वतान्पुण्यनिर्जितान् ॥ ३९ ॥ इतिश्रीम
हाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिअभिमन्युवधेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच वयंतुप्र
वरंहत्वातेषांतैःशरपीडिताः ॥ निवेशायाभ्युपायामःसायान्हेरुधिरोक्षिताः ॥ १ ॥ निरीक्षमाणास्तुवयंपरेचायोधनंशनैः ॥ अपयातामहाराजग्लानिंप्राप्ताविचेतसः ॥ २ ॥ ततोनिशायादिवसस्यचाशिवःशिवारुतैःसंधिरवर्त्तताद्भुतः ॥ कुशेशयापीडनिभेदिवाकरेविलंबमानेऽस्तमुपेत्यपर्वतं ॥ ३ ॥ वरासिशक्त्यृष्टिव
रूथचर्मणांविभूषणानांचसमाक्षिपन्प्रभाः ॥ दिवंचभूमिंचसमानयन्निवप्रियांतनुंभानुरुपैतिपावकं ॥ ४ ॥ महाभ्रकूटाचलशृंगसन्निभैर्गजैरनेकैरिववज्र
पातितैः ॥ सवैजयंत्यंकुशवर्मयंतृभिर्निपातितैर्नष्टगतिश्चिताक्षितिः ॥ ५ ॥ हतेश्वरैश्चूर्णितपत्त्युपस्करैर्हताश्वसूतैर्विपताककेतुभिः ॥ महारथैर्भूःशुशुभेविचू
र्णितैःपुरैरिवामित्रहतैर्नराधिप ॥ ६ ॥ रथाश्ववृंदैःसहसादिभिर्हतैःप्रविद्धभांडाभरणैःपृथग्विधैः ॥ निरस्तजिह्वादशनांत्रलोचनैर्धराबभौघोरविरूपदर्शना ॥
॥ ७ ॥ प्रविद्धवर्माभरणांबरायुधाविपन्नहस्त्यश्वरथानुगानराः ॥ महार्हशय्यास्तरणोचितास्तदाक्षितावनाथाइवशेरतेहताः ॥ ८ ॥ अतीवहृष्टाःश्वशृगाल
वायसाबकाःसुपर्णाश्चवृकास्तरक्षवः ॥ वयांस्यसृक्पान्यथरक्षसांगणाःपिशाचसंघाश्चसुदारुणारणे ॥ ९ ॥ त्वचोविनिर्भिद्यपिबन्वसामसृक्तथैवमज्जाः
पिशितानिचाश्नुवन् ॥ वपांविलुंपंतिहसंतिगांतिचप्रकर्षमाणाःकुणपान्यनेकशः ॥ १० ॥ शरीरसंघातवहाह्यसृग्जलारथोडुपाकुंजरशैलसंकटा ॥ मनुष्य
शीर्षोपलमांसकर्दमाप्रविद्धनानाविधशस्त्रमालिनी ॥ ११ ॥ भयावहावैतरणीवदुस्तराप्रवर्त्तितायोधवरैस्तदानदी ॥ उवाहमध्येनरणाजिरेभृशंभयावहा
जीवमृतप्रवाहिनी ॥ १२ ॥ पिबंतिचाश्नंतिचयत्रदुर्दृशाःपिशाचसंघास्तुनदंतिभैरवाः ॥ सुनंदिताःप्राणभृतांक्षयंकराःसमानभक्षाःश्वसृगालपक्षिणः ॥
॥ १३ ॥ तथातदायोधनमुग्रदर्शनंनिशामुखेपितृपतिराष्ट्रवर्धनं ॥ निरीक्षमाणाःशनकैर्जहुर्नराःसमुत्थितानृत्तकबंधसंकुलं ॥ १४ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ समाक्षिपन्संहरन् समानयन्नेकतांनयन् ॥ ४ ॥ ५ ॥ पत्तयःपादरक्षाः उपस्कराउपकरणानि ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

सदसिप्राग्वंशे॥ १५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ ॥छ॥ हतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ असंबाधंअप्रतीघातं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ असमंजसमयुक्तरूपं ॥९॥ १०॥

अपेतविध्वस्तमहार्हभूषणंनिपातितंशक्रसमंमहाबलं॥ रणेभिमन्युंददृशुस्तदाजनाव्यपोढहव्यंसदसीवपावकं॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणितृतीयदिवसावहारेसमरभूमिवर्णनेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ ॥छ॥ ॥छ॥

संजयउवाच हतेतस्मिन्महावीर्येसौभद्रे रथयूथपे॥ विमुक्तरथसन्नाहाःसर्वेनिक्षिप्तकार्मुकाः॥ १ ॥ उपोपविष्टाराजानंपरिवार्ययुधिष्ठिरं॥ तदेवयुद्धंध्यायंतःसौभद्रगतमानसाः ॥ २ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाविललापसुदुःखितः ॥ अभिमन्यौहतेवीरेभ्रातुःपुत्रेमहारथे॥ ३ ॥ द्रोणानीकमसंबाधंममप्रियचिकीर्षया ॥ भित्वाव्यूहंप्रविष्टोऽसौगोमध्यमिवकेसरी ॥४॥ यस्यशूरामहेष्वासाःप्रत्यनीकगतारणे॥ प्रभग्नाविनिवर्त्ततेकृतास्त्रायुद्धदुर्मदाः ॥५॥ अत्यंतशत्रुरस्माकंयेनदुःशासनःशरैः॥ क्षिप्रंह्यभिमुखःसंख्येविसंज्ञोविमुखीकृतः॥ ६ ॥ सतीर्त्वादुस्तरंवीरोद्रोणानीकमहार्णवं॥ प्राप्यदौःशासनिंकार्ष्णिःप्राप्तोवैवस्वतक्षयं॥ ७॥ कथंद्रक्ष्यामिकौंतेयंसौभद्रेनिहतेर्जुनं॥ सुभद्रांवामहाभागांप्रियंपुत्रमपश्यतीं॥ ८ ॥ किंस्विद्वयमपेतार्थमक्लिष्टमसमंजसं ॥ तावुभौप्रतिवक्ष्यामोहृषीकेशधनंजयौ ॥ ९ ॥ अहमेवसुभद्रायाःकेशवार्जुनयोरपि॥ प्रियकामोजयाकांक्षीकृतवानिदमप्रियं ॥ १० ॥ नलुब्धोबुध्यतेदोषाँल्लोभान्मोहात्प्रवर्तते ॥ मधुलिप्सुर्हिनापश्यंप्रपातमहमीदृशं॥ ॥ ११ ॥ योहिभोज्येपुरस्कार्योयानेषुशयनेषुच॥ भूषणेषुचसोऽस्माभिर्बालोयुधिपुरस्कृतः ॥ १२ ॥ कथंहिबालस्तरुणोयुद्धानामविशारदः ॥ सदश्वइवसंबाधेविषमेक्षेममर्हति॥ १३॥ नोचेद्धिवयमप्येनंमहीमनुशयीमहि॥ बीभत्सोःकोपदीप्तस्यदग्धाःकृपणचक्षुषा ॥ १४॥ अलुब्धोमतिमान्ह्रीमान्क्षमावान्रूपवान्बली॥ वपुष्मान्मानकृद्वीरःप्रियःसत्यपराक्रमः ॥ १५ ॥ यस्यश्लाघंतिविबुधाःकर्माण्यूर्जितकर्मणः ॥ निवातकवचान्जघ्नेकालकेयांश्चवीर्यवान् ॥ १६॥ महेंद्रशत्रवोयेनहिरण्यपुरवासिनः॥ अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणपौलोमाःसगणाहताः ॥ १७॥ परेभ्योप्यभयार्थिभ्योयोददात्यभयंविभुः॥ तस्यास्माभिर्नशंकितस्त्रातुमप्यात्मजोबली॥ १८ ॥ भयंतुसुमहत्प्राप्तंधार्त्तराष्ट्रान्महाबलान्॥ पार्थःपुत्रवधात्क्रुद्धःकौरवान्शोषयिष्यति॥ १९॥ क्षुद्रःक्षुद्रसहायश्चस्वपक्षक्षयकारकः॥ व्यक्तंदुर्योधनोदृष्ट्वाशोचन्हास्यतिजीवितं॥ २० ॥

॥११ ॥ १२॥ संबाधेगहने ॥१३॥ एनंअभिमन्युंअनुचेन्नमहींशयीमहितदाक्रोधदीप्तस्यबीभत्सोःकृपणेनावसन्नेनचक्षुषादग्धाभवेमहीत्यन्वयः ॥१४॥ वपुष्मांस्तेजस्वी ॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥

॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अथैनंविलपंतंतमित्यादेःशीघ्रंयोद्धुमुपाक्रामदित्यंतस्यग्रंथस्यतात्पर्यं ह्यस्तनोद्यतनोवापिकामरोगादिरूप
धृत् स्वदोषःपुरुषंहंतिनशस्त्ररिपुमृत्यवइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ द्वारंसंजनयस्वेतिमयाउक्तइतिसंबंधः निवारिताः तमनुप्रविशंतइतिशेषः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १०॥ विधिःस्वकर्मसएवमृत्युः

नमेजयःप्रीतिकरोनराज्यंनचामरत्वंनसुरैःसलोकता॥ इमंसमीक्ष्याप्रतिवीर्यपौरुषंनिपातितंदेववरात्मजात्मजं ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
अभिमन्युवधपर्वणियुधिष्ठिरप्रलापेएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अथैनंविलपंतंतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥
कृष्णद्वैपायनस्तत्रआजगाममहानृषिः ॥ १ ॥ अर्चयित्वायथान्यायमुपविष्टंयुधिष्ठिरः ॥ अब्रवीच्छोकसंतप्तोभ्रातुःपुत्रवधेनच ॥ २ ॥ अधर्मयुक्तैर्बहुभिःप
रिवार्यमहारथैः ॥ युध्यमानोमहेष्वासैःसौभद्रोनिहतोरणे ॥ ३ ॥ बालश्चबालबुद्धिश्चसौभद्रःपरवीरहा ॥ अनुपायेनसंग्रामेयुध्यमानोविशेषतः ॥ ४॥ मयाप्रो
क्तःससंग्रामेद्वारंसंजनयस्वनः ॥ प्रविष्टेभ्यंतरेतस्मिन्सैंधवेननिवारिताः ॥ ५ ॥ ननुनामसमंयुद्धमेष्टव्यंयुद्धजीविभिः ॥ इदंचैवासमंयुद्धमीदृशंयत्कृतंपरैः ॥
॥ ६ ॥ तेनास्मिभृशसंतप्तःशोकबाष्पसमाकुलः ॥ शमंनैवाधिगच्छामिचिंतयानःपुनःपुनः ॥ ७॥ संजयउवाच तंतथाविलपंतंवैशोकव्याकुलमान
सं ॥ उवाचभगवान्व्यासोयुधिष्ठिरमिदंवचः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच युधिष्ठिरमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ व्यसनेषुनमुह्यंतित्वादृशाभरतर्षभ ॥ ९ ॥
स्वर्गमेषगतःशूरःशत्रून्हत्वाबहून्रणे ॥ अबालसदृशंकर्मकृत्वावैपुरुषोत्तमः ॥ १० ॥ अनतिक्रमणीयोवैविधिरेषयुधिष्ठिर ॥ देवदानवगंधर्वान्मृत्युर्हरतिभा
रत ॥ ११ ॥ युधिष्ठिरउवाच इमेवैपृथिवीपालाःशेरतेपृथिवीतले ॥ निहताःपृतनामध्येमृतसंज्ञामहाबलाः ॥ १२ ॥ नागायुतबलाश्चान्येवायुवेगब
लास्तथा ॥ तएतेनिहताःसंख्येतुल्यरूपानरैर्नराः ॥ १३ ॥ नैषांपश्यामिहंतारंप्राणिनांसंयुगेक्वचित् ॥ विक्रमेणोपसंपन्नास्तपोबलसमन्विताः ॥ १४ ॥ जेतव्य
मितिचान्योन्यंयेषांनित्यंहृदिस्थितं ॥ अथचेमेहताःप्राज्ञाःशेरतेविगतायुषः ॥ १५ ॥ मृताइतिचशब्दोयंवर्त्ततेचततोर्थवत् ॥ इमेमृतामहीपालाःप्रायशो
भीमविक्रमाः ॥ १६ ॥ निश्चेष्टानिरभीमानाःशूराःशत्रुवशंगताः ॥ राजपुत्राश्चसंरब्धावैश्वानरमुखंगताः ॥ १७ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अथेति विगतायुषइतिशब्देनदेहवियोगेपुरुषस्यपारतंत्र्यंप्रतीयते ॥ १५ ॥ मृताइतिशब्देनधात्वर्थानुगमात् प्राणत्यागेपुरुषस्यस्वातंत्र्यंप्रतीयते ततःपुरुषंकिमन्योमार
यति उतस्वयमेवस्वात्मानंमारयतीतिप्रश्नार्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥

कस्यमृत्युःकइतिशेषः अंतिमपक्षेकुतोहेतोःपुमान्स्वयंस्वस्यमृत्युर्भवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अत्रमेसंशयःप्राप्तःकुतःसंज्ञामृताइति ॥ कस्यमृत्युःकुतोमृत्युःकथंसंहरतेप्रजाः ॥ १८ ॥ हरत्यमरसंकाशतन्मेब्रूहिपितामह ॥ संजयउवाच तंतथापरिपृच्छंतंकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ आश्वासनमिदंवाक्यमुवाचभगवानृषिः ॥ १९ ॥ व्यासउवाच अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनं ॥ अकंपनस्यकथितंनारदेनपुरानृप ॥ २० ॥ सचापिराजाराजेंद्रपुत्रव्यसनमुत्तमं ॥ अप्रसह्यतमंलोकेप्राप्तवानितिमेमतिः ॥ २१ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिमृत्योःप्रभवमुत्तमं ॥ ततस्त्वंमोक्ष्यसेदुःखात्स्नेहबंधनसंश्रयात् ॥ २२ ॥ समस्तपापराशिघ्नंशृणुकीर्तयतोमम ॥ धन्यमाख्यानमायुष्यंशोकघ्नंपुष्टिवर्धनं ॥ २३ ॥ पवित्रमरिसंघघ्नंमंगलानांचमंगलं ॥ यथैववेदाध्ययनमुपाख्यानमिदंतथा ॥ २४ ॥ श्रवणीयंमहाराजप्रातर्नित्यंनृपोत्तमैः ॥ पुत्रानायुष्मतोराज्यमीहमानैःश्रियंतथा ॥ ॥ २५ ॥ पुराकृतयुगेतातआसीद्राजाह्यकंपनः ॥ सशत्रुवशमापन्नोमध्येसंग्राममूर्धनि ॥ २६ ॥ तस्यपुत्रोहरिर्नामनारायणसमोबले ॥ श्रीमान्कृतास्त्रोमेधावीयुधिशक्रोपमोबली ॥ २७ ॥ सशत्रुभिःपरिवृतोबहुधारणमूर्धनि ॥ व्यस्यन्बाणसहस्राणियोधेषुचगजेषुच ॥ २८ ॥ सकर्मदुष्करंकृत्वासंग्रामेशत्रुतापनः ॥ शत्रुभिर्निहतःसंख्येपृतनायांयुधिष्ठिर ॥ २९ ॥ सराजाप्रेतकृत्यानितस्यकृत्वाशुचान्वितः ॥ शोचन्नहनिरात्रौचनालभत्सुखमात्मनः ॥ ३० ॥ तस्यशोकंविदित्वातुपुत्रव्यसनसंभवं ॥ आजगामाथदेवर्षिर्नारदोस्यसमीपतः ॥ ३१ ॥ सतुराजामहाभागोदृष्ट्वादेवर्षिसत्तमं ॥ पूजयित्वायथान्यायंकथामकथयत्तदा ॥ ३२ ॥ तस्यसर्वंसमाचष्टयथावृत्तंनरेश्वरः ॥ शत्रुभिर्विजयंसंख्येपुत्रस्यचवधंतथा ॥ ३३ ॥ ममपुत्रोमहावीर्यइंद्रविष्णुसमद्युतिः ॥ शत्रुभिर्बहुभिःसंख्येपराक्रम्यहतोबली ॥ ३४ ॥ कएषमृत्युर्भगवन्किंवीर्यबलपौरुषः ॥ एतदिच्छामितत्त्वेनश्रोतुंमतिमतांवर ॥ ३५ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वानारदोवरदःप्रभुः ॥ आख्यानमिदमाचष्टपुत्रशोकापहंमहत् ॥ ३६ ॥ नारदउवाच शृणुराजन्महाबाहोआख्यानंबहुविस्तरं ॥ यथावृत्तंश्रुतंचैवमयापिवसुधाधिप ॥ ३७ ॥ प्रजाःसृष्ट्वातदाब्रह्माआदिसर्गेपितामहः ॥ असंहृतंमहातेजादृष्ट्वाजगदिदंप्रभुः ॥ ३८ ॥ तस्यचिंतासमुत्पन्नासंहारंप्रतिपार्थिव ॥ चिंतयन्नह्यसौवेदसंहारंवसुधाधिप ॥ ३९ ॥ तस्यरोषान्महाराजखेभ्योग्निरुदतिष्ठत ॥ तेनसर्वादिशोव्याप्ताःसांतर्देशादिधक्षता ॥ ४० ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥ ३९॥ खेभ्यःश्रोत्रादिच्छिद्रेभ्यः ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ प्रजेति ॥ १ ॥ कारुण्यंजातमितिशेषः ॥ २ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ अप्रमेयस्यानंतस्यजगतइतिशेषः अहिंस्यस्येतिवार्थः ॥ ५ ॥ संहारार्थंमारुषः रोषंमाकार्षीः किंतुप्रसीदस्व ॥ ६ ॥ तवेतिअनागतादिप्रकारत्रययुक्तंसर्वंदैवजगदस्तुनत्वस्य निरन्वयोच्छेदः

ततोदिवंभुवंचैवज्वालामालासमाकुलं ॥ चराचरंजगत्सर्वंददाहभगवान्प्रभुः ॥ ४१ ॥ ततोहतानिभूतानिचराणिस्थावराणिच ॥ महताक्रोधवेगेनत्रासय
न्निववीर्यवान् ॥ ४२ ॥ ततोरुद्रोजटीस्थाणुर्निशाचरपतिर्हरः ॥ जगामशरणंदेवंब्रह्माणंपरमेष्ठिनं ॥ ४३ ॥ तस्मिन्नापतितेस्थाणौप्रजानांहितकाम्यया ॥
अब्रवीत्परमोदेवोज्वलन्निवमहामुनिः ॥ ४४ ॥ किंकुर्मकामंकामार्हकामाज्जातोसिपुत्रक ॥ करिष्यामिप्रियंसर्वंब्रूहिस्थाणोयदिच्छसि ॥ ४५ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ स्थाणुरुवाच प्रजासर्गनिमित्तंहि
कृतोयत्नस्त्वयाविभो ॥ त्वयासृष्टाश्ववृद्धाश्वभूतग्रामाःपृथग्विधाः ॥ १ ॥ तास्तवेहपुनःक्रोधात्प्रजादह्यंतिसर्वशः ॥ तादृष्ट्वाममकारुण्यंप्रसीदभगवन्प्रभो ॥
॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच संहर्त्तुंनचमेकामोएतदेवंभवेदिति ॥ पृथिव्याहितकामंतुततोमांमन्युराविशत् ॥ ३ ॥ इयंहिमांसहादेवीभारार्त्तासमचूचुदत् ॥ संहा
रार्थंमहादेवभारेणाभिहतासती ॥ ४ ॥ ततोहंनाधिगच्छामितथाबहुविधंतदा ॥ संहारमप्रमेयस्यततोमांमन्युराविशत् ॥ ५ ॥ रुद्रउवाच संहारार्थंप्रसी
दस्वमारुषोवसुधाधिप ॥ माप्रजाःस्थावराश्चैवजंगमाश्चव्यनीनशः ॥ ६ ॥ तवप्रसादाद्भगवन्निदंवर्त्तेत्रिधाजगत् ॥ अनागतमतीतंचयच्चसंप्रतिवर्त्तते ॥
॥ ७ ॥ भगवन्क्रोधसंदीप्तःक्रोधादग्निमवासृजत् ॥ सदहत्यश्मकूटानिद्रुमांश्चसरितस्तथा ॥ ८ ॥ पल्वलानिचसर्वाणिसर्वंचैवतृणोलपाः ॥ स्थावरंजंगमं
चैवनिःशेषंकुरुतेजगत् ॥ ९ ॥ तदेतद्भस्मसाद्भूतंजगत्स्थावरजंगमं ॥ प्रसीदभगवन्सत्वंरोषोनस्याद्वरोमम ॥ १० ॥ सर्वेहिसृष्टानश्यंतितवदेवकथंचन ॥ तस्मा
न्निवर्त्ततांतेजस्त्वय्येवेदंप्रलीयतां ॥ ११ ॥ तत्पश्यदेवसुभृशंप्रजानांहितकाम्यया ॥ यथेमेप्राणिनःसर्वेनिवर्त्तेरंस्तथाकुरु ॥ १२ ॥ अभावंनेहगच्छेयुरुत्सन्नज
ननाःप्रजाः ॥ आदिदेवनियुक्तोस्मित्वयालोकेषुलोककृत् ॥ १३ ॥ माविनश्येज्जगन्नाथजगत्स्थावरजंगमं ॥ प्रसादाभिमुखंदेवंतस्मादेवंब्रवीम्यहं ॥ १४ ॥

कार्यइत्याशयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ तवरोषोनस्यादितिममम्ह्यंवरोस्त्वितियोजना ॥ १० ॥ ११ ॥ उत्सन्नजननाःप्रक्षीणसंतानाः ॥ १२ ॥ आदीति मांलोकसंताने नियोज्यकथंलोकान्नाश
यसीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥१५॥ प्रवृत्तंकर्मसृष्टिहेतुंनिवृत्तंकर्ममोक्षहेतुंकथयामास ॥१६॥ गोभ्यइंद्रियच्छिद्रेभ्यः ॥१७॥१८॥ देवौब्रह्मरुद्रौ ॥१९॥ देवोब्रह्मा मरणंमृत्प्राणवियोगस्तमन्यँस्येच्छतीतिमृत्युरित्यर्थः इतिआहेतिशेषः

नारदउवाच श्रुत्वाहिवचनंदेवःप्रजानांहितकारणे ॥ तेजःसंधारयामासपुनरेवांतरात्मनि ॥ १५ ॥ ततोग्निमुपसंहृत्यभगवाँल्लोकसत्कृतः ॥ प्रवृत्तंचनिवृ
त्तंचकथयामासवैप्रभुः ॥ १६ ॥ उपसंहरतस्तस्यतमग्निंरोषजंतथा ॥ प्रादुर्बभूवविश्वेभ्योगोभ्योनारीमहात्मनः ॥ १७॥ कृष्णरक्तातथापिंगारक्तजिह्वास्य
लोचना ॥ कुंडलाभ्यांचराजेंद्रतप्ताभ्यांतप्तभूषणा ॥ १८ ॥ सनिःसृत्यतथाखेभ्योदक्षिणांदिशमाश्रिता ॥ स्मयमानाचसावेक्ष्यदेवौविश्वेश्वरावुभौ ॥१९॥ ता
माहूयतदादेवोलोकादिनिधनेश्वरः ॥ मृत्योइतिमहीपालजहिचेमाःप्रजाइति ॥२०॥ त्वंहिसंहारबुद्ध्याथप्रादुर्भूतारुषोमम ॥ तस्मात्संहरसर्वास्त्वंप्रजाःसजड
पंडिताः ॥ २१ ॥ ममत्वंहिनियोगेनततःश्रेयोल्ह्यवाप्स्यसि ॥ एवमुक्तातुसातेनमृत्युःकमललोचना ॥ २२ ॥ दध्यौचात्यर्थमबलाप्ररुरोदचसुस्वरं ॥ पाणि
भ्यांप्रतिजग्राहतान्यश्रूणिपितामहः ॥ सर्वभूतहितार्थायतांचाप्यनुनयत्तदा ॥ २३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिमृत्युकथनेत्रिपं
चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच विनीयदुःखमबलाआत्मन्येवप्रजापतिं ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वालतेवावर्जितापु
नः ॥ १ ॥ मृत्युरुवाच त्वयासृष्टाकथंनारीईदृशीवदतांवर ॥ क्रूरंकर्माहितंकुर्यांतदेवकिमुजानती ॥ २ ॥ बिभेम्यहमधर्माद्धिप्रसीदभगवन्प्रभो ॥ प्रिया
न्पुत्रान्वयस्यांश्चभ्रातॄन्मातॄःपितॄन्पतीन् ॥३॥ अपध्यास्यंतिमेदेवमृतेष्वेभ्योबिभेम्यहं ॥ कृपणानांहिरुदतांयेपतंत्यश्रुबिंदवः ॥४॥ तेभ्योहंभगवन्भीताशरणं
त्वाहमागता ॥ यमस्यभवनंदेवगच्छेयंनसुरोत्तम ॥ ५ ॥ कायेनविनयोपेतामूर्ध्नोंदग्रनखेनच ॥ एतदिच्छाम्यहंकामंत्वत्तोलोकपितामह ॥ ६ ॥ इच्छेयंत्वत्प्र
सादाद्धितपस्तप्तुंप्रजेश्वर ॥ प्रदिशेमंवरंदेवत्वंमह्यंभगवन्प्रभो ॥ ७ ॥ त्वयाह्युक्तागमिष्यामिधेनुकाश्रममुत्तमं ॥ तत्रतप्स्येतपस्तीव्रंतवैवाराधनेरता ॥ ८ ॥
नहिशक्ष्यामिदेवेशप्राणान्प्राणभृतांप्रियान् ॥ हर्त्तुंविलपमानानामधर्मादभिरक्षमां ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच मृत्योसंकल्पितासित्वंप्रजासंहारहेतुना ॥ गच्छ
संहरसर्वास्त्वंप्रजामातेविचारणा ॥ १० ॥ भवितात्वेतदेवंहिनैतज्ज्ञात्वन्यथाभवेत् ॥ भवत्वनिंदितालोकेकुरुष्ववचनंमम ॥ ११ ॥

॥२०॥ रुषोरोषात् ॥२१॥२२॥२३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥ ॥७॥ विनीयेति लतेवेतित्वदेकशरण्यत्वेदृष्टांतः ॥१॥२॥३॥प्रियादीन् घ्नतीमितिशेषः तत्संबंधिनःअपध्या
स्यंति परानिष्टचिंतनमपध्यानं मृतेषुमयामारितेषुलोकेषुसत्सु मेमां ॥४॥ यमःशास्ता मृत्युःप्राणवियोगकर्त्रीदेवता ॥५॥ उदग्रनखेनअंजलिना विनयोपेताशरणागतास्मीत्यर्थः ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ अपमन्युनागतामर्षेणेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ अप्रतिश्रुत्यानंगीकृत्य ॥ १६ ॥ पद्मंशतंकोट्योवर्षाणितानिषोडशपंचच ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

नारदउवाच एवमुक्ताभवत्सीताप्रांजलिर्भगवन्मुखी ॥ संहारेनाकरोद्बुद्धिंप्रजानांहितकाम्यया ॥ १२ ॥ तूष्णीमासीत्तदादेवःप्रजानामीश्वरेश्वरः ॥ प्रसा
दंचागमत्क्षिप्रमात्मनैवप्रजापति : ॥ १३ ॥ स्मयमानश्चदेवेशोलोकान्सर्वानवेक्ष्यच ॥ लोकास्त्वासन्यथापूर्वंदृष्टास्तेनापमन्युना ॥ १४ ॥ निवृत्तरोषेतस्मिं
स्तुभगवत्यपराजिते ॥ साकन्यापिजगामाथसमीपात्तस्यधीमतः ॥ १५ ॥ अपसृत्याप्रतिश्रुत्यप्रजासंहरणंतदा ॥ त्वरमाणाचराजेंद्रमृत्युर्धेनुकमभ्यगात्
॥ १६ ॥ सातत्रपरमंतीव्रंचचारव्रतमुत्तमं ॥ सातदाह्येकपादेनतस्थौपद्मानिषोडश ॥ १७ ॥ पंचचाब्दानिकारुण्यात्प्रजानांतुहितैषिणी ॥ इंद्रियाणींद्रिया
र्थेभ्यःप्रियेभ्यःसन्निवर्त्यसा ॥ १८ ॥ ततस्त्वेकेनपादेनपुनरन्यानिसप्तवै ॥ तस्थौपद्मानिषट्चैवसप्तचैकंचपार्थिव ॥ १९ ॥ ततःपद्मायुतंतातमृगैःसहचचार
सा ॥ पुनर्गत्वाततोनंदांपुण्यांशीतामलोदकां ॥ २० ॥ अप्सुवर्षसहस्राणिसप्तचैकंचसानयत् ॥ धारयित्वातुनियमंनंदायांवीतकल्मषा ॥ २१ ॥ सापूर्वंकौ
शिकींपुण्यांजगामनियमैधिता ॥ तत्रवायुजलाहाराचचारनियमंपुनः ॥ २२ ॥ पंचगंगासुसापुण्याकन्यावेतसकेषुच ॥ तपोविशेषैर्बहुभिःकर्षयद्देहमात्म
नः ॥ २३ ॥ ततोगत्वातुसागंगांमहामेरुंचकेवलं ॥ तस्थौचाश्मेवनिश्चेष्टाप्राणायामपरायणा ॥ २४ ॥ पुनर्हिमवतोमूर्ध्नियत्रदेवाःपुरायजन् ॥ तत्रांगुष्ठेनसा
तस्थौनिखर्वंपरमाशुभा ॥ २५ ॥ पुष्करेष्वथगोकर्णेनैमिषेमलयेतथा ॥ अपाकर्षत्स्वकंदेहंनियमैर्मानसप्रियैः ॥ २६ ॥ अनन्यदेवतानित्यंदृढभक्तापितामहे ॥
तस्थौपितामहंचैवतोषयामासधर्मतः ॥ २७ ॥ ततस्तामब्रवीत्प्रीतोलोकानांप्रभवोव्ययः ॥ सौम्येनमनसाराजन्प्रीतःप्रीतमनास्तदा ॥ २८ ॥ मृत्योकिमिदम
त्यंतंतपांसिचरसीतिह ॥ ततोब्रवीत्पुनर्मृत्युर्भगवंतंपितामहं ॥ २९ ॥ नाहंहन्यांप्रजादेवस्वस्थाश्चाक्रोशतीस्तथा ॥ एतदिच्छामिसर्वेशत्वत्तोवरमहंप्रभो ॥ ३० ॥
अधर्मभयभीतास्मिततोहंतपआस्थिता ॥ भीतायास्तुमहाभागप्रयच्छाभयमव्यय ॥ ३१ ॥ आर्त्तांचानागसीनारीयाचामिभवमेगतिः ॥ तामब्रवीत्ततोदेवो
भूतभव्यभविष्यवित् ॥ ३२ ॥ अधर्मोनास्तितेमृत्योसंहरंत्याइमाःप्रजाः ॥ मयाचोक्तंमृषाभद्रेभवितानकथंचन ॥ ३३ ॥ तस्मात्संहरकल्याणिप्रजाःसर्वा
श्चतुर्विधाः ॥ धर्मःसनातनश्चत्वांसर्वथापावयिष्यति ॥ ३४ ॥ लोकपालोयमश्चैवसहायाव्याधयश्चते ॥ अहंचविबुधाश्चैवपुनर्दास्यामतेवरं ॥ ३५ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अन्योन्यपरुषावागितिशेषः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ प्रायणांतेआयुष्यकर्मणोवसाने ॥ ४५ ॥ सर्वेंइति देवाइंद्रियाणि प्राणिभिःर्जीवैःसह गत्वातत्रै
वपरलोके वृत्तावृत्तवंतः पुनर्भूत्वासन्निवृत्ताभवंति मर्त्यभावार्थाएव देवाइंद्रादयःमर्त्यवदेवगत्वावृत्ताभवंति नतुनिवृत्ताभवंतिमर्त्यभावाय कर्मदेवाएवनिवर्त्तंते नत्वाजानदेवास्तेषांक्रममुक्तियोग्यत्वादिति

यथात्वमेनसामुक्ताविरजाःख्यातिमेष्यसि ॥ सैवमुक्तामहाराजकृतांजलिरिदंविभुं ॥ ३६ ॥ पुनरेवाब्रवीद्वाक्यंप्रसाद्यशिरसातदा ॥ यद्येवमेतत्कर्तव्यंमया
नस्याद्विनाप्रभो ॥ ३७ ॥ तवाज्ञामूर्ध्निमेन्यस्तायत्तेवक्ष्यामितच्छृणु ॥ लोभःक्रोधोभ्यसूयेर्ष्याद्रोहोमोहश्चदेहिनां ॥ ३८ ॥ अह्रीश्चान्योन्यपरुषादेहंभिंद्युःपृथ
ग्विधाः ॥ ब्रह्मोवाच तथाभविष्यतेमृत्योसाधुसंहरभोःप्रजाः ॥ अधर्मस्तेनभवितानापध्यास्याम्यहंशुभे ॥ ३९ ॥ यान्यश्रुबिंदूनिकरेममासंस्तेव्याधयः
प्राणिनामात्मजाताः ॥ तेमारयिष्यंतिनरान्गतासून्नाधर्मस्तेभवितामास्मभैषीः ॥ ४० ॥ नाधर्मस्तेभविताप्राणिनांवैत्वंवैधर्मस्त्वंहिधर्मस्यचेशा ॥ धर्म्याभू
त्वाधर्मनित्याधरित्रीतस्मात्प्राणान्सर्वथेमान्नियच्छ ॥ ४१ ॥ सर्वेषांवैप्राणिनांकामरोषौसंत्यज्यत्वंसंहरस्वेहजीवान् ॥ एवंधर्मस्त्वांभविष्यत्यनंतोमिथ्यावृ
तान्मारयिष्यत्यधर्मः ॥ ४२ ॥ तेनात्मानंपावयस्वात्मनात्वंपापेत्मानंमज्जयिष्यंत्यसत्यात् ॥ तस्मात्कामंरोषमप्यागतंत्वंसंत्यज्यांतःसंहरस्वेतिजीवान् ॥ ४३ ॥
नारदउवाच सावैभीतान्मृत्युसंज्ञोपदेशाच्छापाद्भीताबाढमित्यब्रवीत्तं ॥ साचप्राणंप्राणिनामंतकालेकामक्रोधौत्यज्यहरत्यसक्ता ॥ ४४ ॥ मृत्युस्त्वेषांव्या
धयस्तत्प्रसूताव्याधीरोगोरुज्यतेयेनजंतुः ॥ सर्वेषांचप्राणिनांप्रायणांतेतस्माच्छोकंमाकृथानिष्फलंत्वं ॥ ४५ ॥ सर्वेंदेवाःप्राणिभिःप्रायणांतेगत्वावृत्ताःस
न्निवृत्तास्तथैव ॥ एवंसर्वेंप्राणिनस्तत्रगत्वावृत्तादेवामर्त्यवद्राजसिंह ॥ ४६ ॥ वायुर्भीमोभीमनादोमहौजाभेत्तादेहान्प्राणिनांसर्वगोऽसौ ॥ नोवावृत्तिंनैववृ
त्तिंकदाचित्प्राप्नोत्युग्रोनंततेजोविशिष्टः ॥ ४७ ॥ सर्वेंदेवामर्त्यसंज्ञाविशिष्टास्तस्मात्पुत्रंमाशुचोराजसिंह ॥ स्वर्गंप्राप्तोमोदतेतेतनूजोनित्यंरम्यान्वीरलोका
नवाप्य ॥ ४८ ॥ त्यक्त्वादुःखंसंगतःपुण्यकृद्भिरेषामृत्युर्देवदिष्टाप्रजानां ॥ प्राप्तेकालेसंहरंतीयथावत्स्वयंकृताप्राणहराप्रजानां ॥ ४९ ॥

भावः ॥ ४६ ॥ प्राणवायोरेवगत्यागतीतदुपहितेप्राणिनिउपचर्येते नतुप्राणेभ्योनिष्क्रष्टस्यतस्यतेस्तइत्याह वायुरिति प्राणिनश्चेतनस्यदेहानेवभिनत्तिनतुतंयतोऽसौसर्वगः अतएवावृत्त्यादिरहितश्चेति
भावः ॥ ४७ ॥ सर्वेंदेवाइति मर्त्यत्वंमरणधर्मत्वं ब्रह्मादीनामपिस्वाभाविकमस्त्यतोऽनर्थकःशोकइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ स्वयमेवस्वस्यमृत्युः अथापिजनानांप्राणहरामृत्युर्जनादन्येतिकल्पनाकृताअनभि
ज्ञैरितिशेषः ॥ ४९ ॥

एतदेवाह आत्मानमिति नष्टात्जातमितिशेषः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥

आत्मानंवैप्राणिनोघ्नंतिसर्वेनैतान्मृत्युर्दंडपाणिर्हिनस्ति ॥ तस्मान्मृतान्नानुशोचंतिधीरामृत्युंज्ञात्वानिश्चयंब्रह्मसृष्टं॥ इत्थंसृष्टिंदेवकॢप्तांविदित्वापुत्रान्नष्टाच्छोकमाशुत्यजस्व॥५०॥ द्वैपायनउवाच एतच्छ्रुत्वार्थवद्वाक्यंनारदेनप्रकाशितं॥उवाचाकंपनोराजासखायंनारदंतथा ॥ ५१ ॥ व्यपेतशोकःप्रीतोस्मिभगवन्नृषिसत्तम॥श्रुत्वेतिहासंत्वत्तस्तुकृतार्थोस्म्यभिवादये॥५२॥ तथोक्तोनारदस्तेनराज्ञाऋषिवरोत्तमः ॥ जगामनंदनंशीघ्रंदेवर्षिरमितात्मवान्॥५३॥पुण्यंयशस्यंस्वर्ग्यंचधन्यमायुष्यमेवच॥अस्येतिहासस्यसदाश्रवणंश्रावणंतथा ॥ ५४ ॥ एतदर्थपदंश्रुत्वातदाराजायुधिष्ठिरः ॥क्षत्रधर्मंचविज्ञायशूराणांचपरांगतिं॥५५॥संप्राप्तोसौमहावीर्यःस्वर्गलोकंमहारथः॥अभिमन्युःपरान्हत्वाप्रमुखेसर्वधन्विनां ॥५६॥ युध्यमानोमहेष्वासोहतःसोभिमुखोरणे॥असिनागदयाशक्त्याधनुषाचमहारथः॥५७॥ विरजाःसोमसूनुःसपुनस्तत्रप्रलीयते॥तस्मात्परांधृतिंकृत्वाभ्रातृभिःसहपांडव ॥ अप्रमत्तःसुसन्नद्धःशीघ्रंयोद्धुमुपाक्रम॥५८॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिमृत्युप्रजापतिसंवादेचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥ ॥छ॥

संजयउवाच श्रुत्वामृत्युसमुत्पत्तिंकर्माण्यनुपमानिच॥ धर्मराजःपुनर्वाक्यंप्रसाद्यैनमथाब्रवीत्॥ १ ॥ युधिष्ठिरउवाच गुरवःपुण्यकर्माणःशक्रप्रतिमविक्रमाः॥स्थानेराजर्षयोब्रह्मन्ननघाःसत्यवादिनः ॥ २ ॥ भूयएवतुमांतथ्यैर्वचोभिरभिबृंहय॥राजर्षीणांपुराणानांसमाश्वासयकर्मभिः॥ ३ ॥ कियंत्योदक्षिणादत्ताःकैश्चदत्तामहात्मभिः॥ राजर्षिभिःपुण्यकृद्भिस्तद्भवान्प्रब्रवीतुमे ॥ ४ ॥ व्यासउवाच शैब्यस्यनृपतेःपुत्रःसृंजयोनामनामतः॥ सखायौतस्यचैवोभौऋषीपर्वतनारदौ॥५॥तौकदाचिद्गृहंतस्यप्रविष्टौतद्दिदृक्षया ॥ विधिवच्चार्चितौतेनप्रीतौतत्रोषतुःसुखं ॥ ६ ॥ तंकदाचित्सुखासीनंताभ्यांसहशुचिस्मिता॥ दुहिताभ्यागमत्कन्यासृंजयंवरवर्णिनी॥७॥

श्रुत्वेति ॥ १ ॥ ननुमृत्योःस्वाभाविकत्वेपिगुणवत्पुरुषवियोगोदुःखयत्येवेत्याशंक्य दुःखेदुःखाधिकान्पश्येत्तेनशोकोपनीयतइत्युक्तेःशोकापनोदार्थंअतीतान्गुणवत्तरान्पृच्छति गुरवइति सतिशोभने स्थानेसत्यलोकादौपुण्यकर्माणोगुरवोवसंतीतिशेषः अवादिनःमौनिनः ॥ २ ॥ गुणवत्तरत्वबुभुत्सयातेषांकर्माणिपृच्छति भूयइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

तत्सलिंगाभिस्तस्यअनुरूपाभिः अभितःपार्श्वतः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥हृदयेनेति मदवज्ञानान्मानुषीवरणाच्चस्वर्गतिस्तेप्रतिबद्धेत्यर्थः ॥ १४ ॥ मनोवागिति वरलक्षणं वरणंवरः क
न्यापरिग्रहस्तस्यलक्षणंसाधकंप्रथितंसप्तविधंप्रसिद्धं तत्रवरस्यमनोवचोभ्यांदातुर्बुद्ध्याउभयोःसंभाषयालौकिकं वरवध्वोःसंधानं उदकपूर्वकंदानेनपाणिग्रहणेनचमंत्रवद्वैदिकंसंधानंभवति एषाषड्विधापि

तयाभिवादितःकन्यामभ्यनंदद्यथाविधि ॥ तत्सलिंगाभिराशीर्भिरिष्टाभिरभितःस्थितां ॥ ८ ॥ तांनिरीक्ष्याब्रवीद्वाक्यंपर्वतःप्रहसन्निव ॥ कस्येयंचंचलापां
गीसर्वलक्षणसंमता ॥ ९ ॥ उताहोभाःस्विदर्कस्यज्वलनस्यशिखात्वियं ॥ श्रीर्ह्रीःकीर्तिर्धृतिःपुष्टिःसिद्धिश्चंद्रमसःप्रभा ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंदेवर्षिंनृपतिःसृं
जयोब्रवीत् ॥ ममेयंभगवन्कन्यामत्तोवरमभीप्सति ॥ ११ ॥ नारदस्त्वब्रवीदेनंदेहिमह्यमिमांनृप ॥ भार्यार्थंसुमहच्छ्रेयःप्राप्तुंचेदिच्छसेनृप ॥ १२ ॥ ददानी
त्येवसंहृष्टःसृंजयःप्राहनारदं ॥ पर्वतस्तुसुसंक्रुद्धोनारदंवाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ हृदयेनमयापूर्वंवृतांवैवृतवानसि ॥ यस्माद्वृतात्वयाविप्रमागाःस्वर्गंयथेप्स
या ॥ १४ ॥ एवमुक्तोनारदस्तंप्रत्युवाचोत्तरंवचः ॥ मनोवाग्बुद्धिसंभाषादत्ताचोदकपूर्वकं ॥ १५ ॥ पाणिग्रहणमंत्राश्चप्रथितंवरलक्षणं ॥ नत्वेषानिश्चिता
निष्ठानिष्ठासप्तपदीस्मृता ॥ १६ ॥ अनुत्पन्नेचकार्यार्थेमांत्वंव्याहृतवानसि ॥ तस्मात्त्वमपिनस्वर्गंगमिष्यसिमयाविना ॥ १७ ॥ अन्योन्यमेवंशप्त्वावैतस्थ
तुस्तत्रतौतदा ॥ अथसोपिनृपोविप्रान्पानाच्छादनभोजनैः ॥ १८ ॥ पुत्रकामःपरंशक्त्यायत्नाच्चोपाचरच्छुचिः ॥ तस्यप्रसन्नाविप्रेंद्राःकदाचित्पुत्रमीप्सवः ॥
॥ १९ ॥ तपःस्वाध्यायनिरतावेदवेदांगपारगाः ॥ सहितानारदंप्राहुर्देह्यस्मैपुत्रमीप्सितं ॥ २० ॥ तथेत्युक्त्वाद्विजैरुक्तःसृंजयंनारदोब्रवीत् ॥ तुभ्यंप्रसन्नाराज
र्षेपुत्रमीप्संतिब्राह्मणाः ॥ २१ ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेयादृशंपुत्रमीप्सितं ॥ तथोक्तःप्रांजलीराजापुत्रंवव्रेगुणान्वितं ॥ २२ ॥ यशस्विनंकीर्त्तिमंतंतेजस्विनमरिंदमं ॥
यस्यमूत्रंपुरीषंचक्लेदःस्वेदश्चकांचनं ॥ २३ ॥ सुवर्णष्ठीविरित्येवंतस्यनामाभवत्कृतं ॥ तस्मिन्वरप्रदानेनवर्धयत्यमितंधनं ॥ २४ ॥ कारयामासनृपतिःसौव
र्णंसर्वमीप्सितं ॥ गृहप्राकारदुर्गाणिब्राह्मणावसथान्यपि ॥ २५ ॥ शय्यासनानियानानिस्थालीपिठरभाजनं ॥ तस्यराज्ञोपियद्वेश्मबाह्याश्चोपस्कराश्चये ॥
॥ २६ ॥ सर्वंतत्कांचनमयंकालेनपरिवर्धितं ॥ अथदस्युगणाःश्रुत्वादृष्ट्वाचैनंतथाविधं ॥ २७ ॥

मुख्यानिष्ठानभवति किंतुसप्तमैवनिश्चितानिष्ठा पाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठास्यात्सप्तमेपदेइतिवचनात् सप्तमोद्देशेनभार्यात्वंभवतिनततःप्रागितिभावः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ द्विजैरुक्तो
नारदस्तथेत्युक्त्वासृंजयमब्रवीदित्यन्वयः ॥ २१ ॥ यस्यमूत्रादिकंकांचनंतंपुत्रंवव्रेइतिसंबंधः ॥ २२ ॥ क्लेदःश्लेष्मादिः ॥ २३ ॥ सुवर्णष्ठीवीत्यनेनगंडूषादिकमपिकांचनंभवतीतिसूचितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

चिकीर्षितुमपकारंकर्त्तुं कृहिंसायामित्यस्यरूपं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ सर्वैःयज्ञैः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

संभूयतस्यनृपतेःसमारब्धाश्चिकीर्षितुं ॥ केचित्तत्राब्रुवन्राज्ञःपुत्रंगृह्णीमवैस्वयं ॥ २८ ॥ सोस्याकरःकांचनस्यतस्ययत्नंचरामहे ॥ ततस्तेदस्यवोलुब्धाःप्रविश्यन्नृपतेर्गृहं ॥ २९ ॥
राजपुत्रंतथाजन्हुःसुवर्णष्ठीविनंबलात् ॥ गृह्यैनमनुपायज्ञानीत्वारण्यमचेतसः ॥ ३० ॥ हत्वाविशस्यचापश्यन्लुब्धावसुनकिंचन ॥
तस्यप्राणैर्विमुक्तस्यनष्टंतद्वरदंवसु ॥ ३१ ॥ दस्यवश्चतदान्योन्यंजघ्नुर्मूर्खाविचेतसः ॥ हत्वापरस्परंनष्टाःकुमारंचाद्भुतंभुवि ॥ ३२ ॥ असंभाव्यंगताघोरंनरकं
दुष्टकारिणः ॥ तंदृष्ट्वानिहतंपुत्रंवरदत्तंमहातपाः ॥ ३३ ॥ विललापसुदुःखार्त्तोबहुधाकरुणंनृपः ॥ विलपंतंनिशम्याथपुत्रशोकहतंनृपं ॥ ३४ ॥ प्रत्यदृश्यततदेवर्षिर्नारदस्तस्यसन्निधौ ॥ उवाचचैनंदुःखार्तंविलपंतमचेतसं ॥ ३५ ॥ सृंजयंनारदोभ्येत्यतन्निबोधयुधिष्ठिर ॥ कामानामवितृप्तस्त्वंसृंजयेहमरिष्यसि ॥
॥ ३६ ॥ यस्यचैतेवयंगेहेउषिताब्रह्मवादिनः ॥ आविक्षितंमरुत्तंचमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ ३७ ॥ संवर्तोयाजयामासस्पर्धयावैबृहस्पतेः ॥ यस्मैराजर्षयेप्रादाद्धनं
सभगवान्प्रभुः ॥ ३८ ॥ हैमंहिमवतःपादंयियक्षोर्विविधैःसवैः ॥ यस्यसेंद्रामरगणाबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ३९ ॥ देवाविश्वसृजःसर्वेयजनांतेसमासते ॥ यज्ञवाटस्यसौवर्णाःसर्वेचासन्परिच्छदाः ॥ ४० ॥ यस्यसर्वंतदाह्यन्नंमनोभिप्रायगंशुचि ॥ कामतोबुभुजुर्विप्राःसर्वेचान्नार्थिनोद्विजाः ॥ ४१ ॥ पयोदधिघृतंक्षौद्रं
भक्ष्यंभोज्यंचशोभनं ॥ यस्ययज्ञेषुसर्वेषुवासांस्याभरणानिच ॥ ४२ ॥ ईप्सितान्युपतिष्ठंतेप्रहृष्टान्वेदपारगान् ॥ मरुतःपरिवेष्टारोमरुत्तस्याभवन्गृहे ॥ ४३ ॥
आविक्षितस्यराजर्षेर्विश्वेदेवाःसभासदः ॥ यस्यवीर्यवतोराज्ञःसुवृष्ट्यासस्यसंपदः ॥ ४४ ॥ हविर्भिस्तर्पितायेनसम्यक्कॢप्तैर्दिवौकसः ॥ ऋषीणांचपितॄणांच
देवानांसुखजीविनां ॥ ४५ ॥ ब्रह्मचर्यश्रुतिमुखैःसर्वैर्दानैश्चसर्वदा ॥ शयनासनपानानिस्वर्णराशीश्चदुस्त्यजाः ॥ ४६ ॥ तत्सर्वममितंवित्तंदत्तंविप्रेभ्यइच्छया ॥ सोनुध्यातस्तुशक्रेणप्रजाःकृत्वानिरामयाः ॥ ४७ ॥ श्रद्दधानोजितान्लोकान्गतःपुण्यदुहोऽक्षयान् ॥ सप्रजःसनृपामात्यःसदारापत्यबांधवः ॥ ४८ ॥
यौवनेनसहस्राब्दंमरुत्तोराज्यमन्वशात् ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ४९ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चतुर्भद्रतरःधर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्याणिचत्वारिभद्राणि धर्मार्थकामबलानीत्यन्ये वित्तंदानसमेतंज्ञानमगर्वंक्षमान्वितंशौर्यं भोगःसंगविहीनोदुर्लभमेतच्चतुर्भद्रमितिवा त्वयात्वत्तः ४९ ॥

तुभ्यंतव मरुत्तात्त्वंनिर्गुणस्त्वत्तोपिनिर्गुणस्त्वत्पुत्रइतिनतदर्थंशोकोयुक्तइतिभावः अयज्वानमदाक्षिण्यंपुत्रंअभिलक्ष्यमानुतप्यथाः हेश्वैत्यश्वित्यपुत्रइतिव्याहरन्नारदःसंजयंप्रतीतिव्यासवाक्यं ॥ ५० ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सुहोत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ हैरण्याहिरण्मयाःग्राहादयोपि वाहिन्योनद्यः

पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडश
राजकीयेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच सुहोत्रंनामराजानंमृतंसंजयशुश्रुम ॥ एकवीरमशक्यंतममरैरभिवी
क्षितुं ॥ १ ॥ यःप्राप्यराज्यंधर्मेणऋत्विक्ब्रह्मपुरोहितान् ॥ अपृच्छदात्मनःश्रेयःपृष्ट्वातेषांमतेस्थितः ॥ २ ॥ प्रजानांपालनंधर्मोदानमिज्याद्विषज्जयः ॥ एतत्सु
होत्रोविज्ञायधर्मेणैच्छद्धनागमं ॥ ३ ॥ धर्मेणाराधयन्देवान्बाणैःशत्रूनूजयंस्तथा ॥ सर्वाण्यपिचभूतानिस्वगुणैरप्यरंजयत् ॥ ४ ॥ योभुक्त्वेमांवसुमतींम्ले
च्छाटविकवर्जितां ॥ यस्मैववर्षपर्जन्योहिरण्यंपरिवत्सरान् ॥ ५ ॥ हैरण्यास्तत्रवाहिन्यःस्वैरिण्योव्यवहन्पुरा ॥ ग्राहान्कर्कटकांश्चैवमत्स्यांश्चविविधान्बहून् ॥
॥ ६ ॥ कामान्वर्षतिपर्जन्योरूपाणिविविधानिच ॥ सौवर्णान्यप्रमेयाणिवाप्यश्चक्रोशसंमिताः ॥ ७ ॥ सहस्रंवामनान्कुब्जान्नक्रान्मकरकच्छपान् ॥ सौवर्णा
न्विहितान्दृष्ट्वाततोऽस्मयतवैतदा ॥ ८ ॥ तत्सुवर्णमपर्यंतंराजर्षिःकुरुजांगले ॥ ईजानोविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ ९ ॥ सोश्वमेधसहस्रेणराजसूयशतेनच ॥
पुण्यैःक्षत्रिययज्ञैश्चप्रभूतवरदक्षिणैः ॥ १० ॥ काम्यनैमित्तिकाजस्रैरिष्टांगतिमवाप्तवान् ॥ सचेन्ममारसंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ११ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमा
पुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषट्पंचाशत्त
मोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच राजानंपौरवंवीरंमृतंसंजयशुश्रुम ॥ सहस्रंयःसहस्राणांश्वेतानश्वानवासृजत् ॥ १ ॥ तस्याश्वमेधे
राजर्षेर्देशाद्देशात्समीयुषां ॥ शिक्षाक्षरविधिज्ञानांनासीत्संख्याविपश्चितां ॥ २ ॥ वेदविद्याव्रतस्नातावदान्याःप्रियदर्शनाः ॥ सुभिक्षाच्छादनगृहाःसुशय्या
सनभोजनाः ॥ ३ ॥ नटनर्तकगंधर्वैःपूर्णकैर्वर्धमानकैः ॥ नित्योद्योगैश्चक्रीडद्भिस्तत्रस्मपरिहर्षिताः ॥ ४ ॥

स्वैरिण्यःसर्वजनोपभोग्याः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
राजानमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पूर्णकैःस्वर्णचूडैःडांकुलताइतिदाक्षिणात्यप्रसिद्धैः वर्धमानकैः आरार्तिकहस्तैः ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ शिबिमिति

यज्ञेयज्ञेयथाकालंदक्षिणाःसोत्यकालयत् ॥ द्विपादशसहस्राख्याःप्रमदाःकांचनप्रभाः ॥५॥ सध्वजाःसपताकाश्चरथाहेममयास्तथा ॥ यःसहस्रंसहस्राणिक
न्याहेमविभूषिताः ॥ ६ ॥ धूर्युजाश्वगजारूढाःस्वगृहक्षेत्रगोशताः ॥ शतंशतसहस्राणिस्वर्णमालीमहात्मनां ॥ ७ ॥ गवांसहस्रानुचरान्दक्षिणामत्यकालयत् ॥
हेमशृंग्योरौप्यखुराःसवत्साःकांस्यदोहनाः ॥८॥ दासीदासखरोष्ट्रांश्चप्रादादाजाविकंबहु ॥ रत्नानांविविधानांचविविधांश्चान्नपर्वतान् ॥९॥तस्मिन्संवितते
यज्ञेदक्षिणामत्यकालयत् ॥ तत्रास्यगाथागायंतियेपुराणविदोजनाः ॥ १० ॥ अंगस्ययजमानस्यस्वधर्माधिगताःशुभाः ॥ गुणोत्तरास्तुक्रतवस्तस्यास
न्सार्वकामिकाः ॥ ११ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥
॥१२॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
नारदउवाच शिबिमौशीनरंचापिमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यइमांपृथिवींसर्वांचर्मवत्पर्यवेष्टयत् ॥ १ ॥ साद्रिद्वीपार्णववनांरथघोषेणनादयन् ॥ सशिबिर्वैरि
पून्नित्यंमुख्यान्निघ्नन्सपत्नजित् ॥ २ ॥ तेनयज्ञैर्बहुविधैरिष्टंपर्याप्तदक्षिणैः ॥ सराजावीर्यवान्धीमानवाप्यवसुपुष्कलं ॥ ३ ॥ सर्वमूर्धाभिषिक्तानांसंमतःसोभ
वद्युधि ॥ अयजच्चाश्वमेधैर्योविजित्यपृथिवीमिमां ॥ ४ ॥ निरर्गलैर्बहुफलैर्निष्ककोटिसहस्रदः ॥ हस्त्यश्वपशुभिर्धान्यैर्मृगैर्गोजाविभिस्तथा ॥ ५ ॥ विविधां
पृथिवींपुण्यांशिबिर्ब्राह्मणसात्करोत् ॥ यावत्योवर्षतोधारायावत्योदिवितारकाः ॥ ६ ॥ यावत्यःसिकतागांग्योयावन्मेरोर्महोपलाः ॥ उदन्वतिचयावंतिरत्ना
निप्राणिनोपिच ॥ तावतीरददद्गावैशिबिरौशीनरोध्वरे ॥७॥ नोयंतारंधुरस्तस्यकंचिदन्यंप्रजापतिः ॥ भूतंभव्यंभवंतंवानाध्यगच्छन्नरोत्तमं ॥ ८ ॥ तस्यास
न्विविधायज्ञाःसर्वकामैःसमन्विताः ॥९॥ हेमयूपासनगृहाहेमप्राकारतोरणाः ॥शुचिस्वाद्वन्नपानंचब्राह्मणाःप्रयुतायुताः ॥ १० ॥नानाभक्ष्यैःप्रियकथाःपयोद
धिमहाह्रदाः ॥ तस्यासन्यज्ञवाटेषुनद्यःशुभ्रान्नपर्वताः ॥ ११ ॥ पिबतस्नातखादध्वमितियद्रोचतेजनाः ॥यस्मैप्रादाद्वरंरुद्रस्तुष्टःपुण्येनकर्मणा ॥ १२ ॥

पर्यवेष्टयत्स्वाधीनामकरोत् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ धूर्युजारथाः ॥ ७ ॥ त्रैकालिकेषुराजसुतदन्यंराजानं तस्यशिबेः धुरःकार्यभारस्ययंतारंवोढारं प्रजापतिःस्रष्टास्वसृष्टौनाध्यगच्छत् ॥
॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

ददतोराज्ञोवित्तादिकमक्षयमस्त्वितिरुद्रोवरंददावितिसंबंधः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ राममिति प्रजानांपुत्रवत्प्रि

अक्षयंददतोवित्तंश्रद्धाकीर्तिस्तथाक्रियाः ॥ यथोक्तमेवभूतानांप्रियत्वंस्वर्गमुत्तमं ॥ १३ ॥ एतान्लब्ध्वावरानिष्टान्शिबिःकालेदिवंगतः ॥ सचेन्ममारसृंज
यचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ १४ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
अभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच रामंदाशरथिंचैवमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यं
प्रजाअन्वमोदंतपितापुत्रानिवौरसान् ॥ १ ॥ असंख्येयागुणायस्मिन्नासन्नमिततेजसि ॥ यश्चतुर्दशवर्षाणिनिदेशात्पितुरच्युतः ॥ २ ॥ वनेवनितयासार्धम
वसल्लक्ष्मणाग्रजः ॥ जघानचजनस्थानेराक्षसान्मनुजर्षभः ॥ ३ ॥ तपस्विनांरक्षणार्थंसहस्राणिचतुर्दश ॥ तत्रैववसतस्तस्यरावणोनामराक्षसः ॥ ४ ॥
जहारभार्यांवैदेहींसंमोह्यैनंसहानुजं ॥ तमागस्कारिणंरामःपौलस्त्यमजितंपरैः ॥ ५ ॥ जघानसमरेक्रुद्धःपुरेवत्र्यंबकोंधकं ॥ सुरासुरैरवध्यंतंदेवब्राह्मणकंट
कं ॥ ६ ॥ जघानसमहाबाहुःपौलस्त्यंसगणंरणे ॥ सप्रजानुग्रहंकृत्वात्रिदशैरभिपूजितः ॥ ७ ॥ व्याप्यकृत्स्नंजगत्कीर्त्यासुरर्षिगणसेवितः ॥ सप्राप्यविविधं
राज्यंसर्वभूतानुकंपकः ॥ ८ ॥ आजहारमहायज्ञंप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ निरर्गलंसजारूथ्यमश्वमेधंचतंविभुः ॥ ९ ॥ आजहारसुरेशस्यहविषामुदमाहरत् ॥
अन्यैश्चविविधैर्यज्ञैरीजेबहुगुणैर्नृपः ॥ १० ॥ क्षुत्पिपासेऽजयद्रामःसर्वरोगांश्चदेहिनां ॥ सततंगुणसंपन्नोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ ११ ॥ अतिसर्वाणिभूतानि
रामोदाशरथिर्बभौ ॥ ऋषीणांदेवतानांचमानुषाणांचसर्वशः ॥ पृथिव्यांसहवासोभूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ १२ ॥ नाहीयततदाप्राणःप्राणिनांनतदन्यथा ॥
प्राणोपानःसमानश्चरामेराज्यंप्रशासति ॥ १३ ॥ पर्यदीप्यंततेजांसितदानर्थाश्चनाभवन् ॥ १४ ॥ दीर्घायुषःप्रजाःसर्वायुवानम्रियतेतदा ॥ वेदैश्चतुर्भिःसु
प्रीताःप्राप्नुवंतिदिवौकसः ॥ १५ ॥ हव्यंकव्यंचविविधंनिष्पूर्त्तंहुतमेवच ॥ अदंशमशकादेशानष्टव्यालसरीसृपाः ॥ १६ ॥ नाप्सुप्राणभृतांमृत्युर्नाकालेज्व
लनोदहत् ॥ अधर्मरुचयोलुब्धामूर्खावानाभवंस्तदा ॥ १७ ॥ शिष्टेष्टप्राज्ञकर्माणःसर्वेवर्णास्तदाभवन् ॥ स्वधांपूजांचरक्षोभिर्जनस्थानेप्रणाशितां ॥ १८ ॥

योभूदित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ पृथिव्यांमानुषाणांप्रत्यक्षादेवादयोविचरंतिपुण्यातिशयात् ॥ १२ ॥ प्राणोबलं प्राणादयश्चतदन्यथाप्राणाद्यन्यथा
भावेननाहीयंत अतिश्वासानिश्वासादयोरोगानाभवन्नित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ निष्पूर्त्तंतटागारामादि हुतंइष्टं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ रामंअभिरामं ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भगीरथमिति चयनैःकांचनैश्चितास्व
र्णेष्टकमयैःक्रत्वर्थस्थंडिलैर्व्याप्ताचयनैरिष्टकासोपानैर्वाकूलद्वयेउद्गमात्संगमपर्यंतंनिचितेतिवार्थः ॥ १ ॥ राज्ञश्चराजपुत्रांश्चातिक्रम्येतिशेषः ब्राह्मणेभ्यःअमन्यतदत्तवान् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ येनहेतुना

प्रादान्निहत्यरक्षांसिपितृदेवेभ्यईश्वरः ॥ सहस्रपुत्राःपुरुषादशवर्षशतायुषः ॥ १९ ॥ नचज्येष्ठाःकनिष्ठेभ्यस्तदाश्राद्धान्यकारयन् ॥ श्यामोयुवालोहिता
क्षोमत्तमातंगविक्रमः ॥ २० ॥ आजानुबाहुःसुभुजःसिंहस्कंधोमहाबलः ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ २१ ॥ सर्वभूतमनःकांतोरामोराज्यमका
रयत् ॥ रामोरामोरामइतिप्रजानामभवत्कथा ॥ २२ ॥ रामाद्रामंजगदभूद्रामेराज्यंप्रशासति ॥ चतुर्विधाःप्रजारामःस्वर्गंनीत्वादिवंगतः ॥ २३ ॥ आत्मा
नंसंप्रतिष्ठाप्यराजवंशमिहाष्टधा ॥ सचेन्ममारसंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ २४ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्ये
तिव्याहरन् ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
नारदउवाच भगीरथंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ येनभागीरथीगंगाचयनैःकांचनैश्चिता ॥ १ ॥ यःसहस्रंसहस्राणांकन्याहेमविभूषिताः ॥ राज्ञश्चराज
पुत्रांश्चब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ सर्वारथगताःकन्यारथाःसर्वेचतुर्युजः ॥ २ ॥ रथेरथेशतंनागाःसर्वेवैहेममालिनः ॥ ३ ॥ सहस्रमश्वाश्चैकैकंगजानांपृष्ठतोऽन्वयुः ॥
अश्वेअश्वेशतंगावोगवांपश्चादजाविकं ॥ ४ ॥ तेनाक्रांताजलौघेनदक्षिणाभूयसीर्ददत् ॥ उपह्वरेतिव्यथितातस्यांकेनिषसादह ॥ ५ ॥ तथाभागीरथीगंगा
उर्वशीचाभवत्पुरा ॥ दुहितृत्वंगताराज्ञःपुत्रत्वमगमत्तदा ॥ ६ ॥ तांतुगाथांजगुःप्रीतागंधर्वाःसूर्यवर्चसः ॥ पितृदेवमनुष्याणांशृण्वतांवल्गुवादिनः ॥ ७ ॥ भ
गीरथंयजमानमैक्ष्वाकुंभूरिदक्षिणं ॥ गंगासमुद्रगादेवीवव्रेपितरमीश्वरं ॥ ८ ॥ तस्यसेंद्रैःसुरगणैर्देवैर्यज्ञःस्वलंकृतः ॥ सम्यक्परिगृहीतश्चशांतविघ्नोनिराम
यः ॥ ९ ॥ योयइच्छेतविप्रोवैयत्रयत्रात्मनःप्रियं ॥ भगीरथस्तदाप्रीतस्तत्रतत्राददद्वशी ॥ १० ॥ नादेयंब्राह्मणस्यासीद्यस्ययत्स्यात्प्रियंधनं ॥ सोपिविप्रप्रसा
देनब्रह्मलोकंगतोनृपः ॥ ११ ॥

उपह्वरेसमीपेभूयसीर्दक्षिणाददत्राजाआस्ते तेनहेतुनागंगाजनौघभारे
णआक्रांतावेत्रयष्टिवत्तीरप्रदेशेनतिंप्राप्तासतीअतिव्यथितातस्तस्यांकेनिषसादह दक्षिणाभारेणतीरप्रदेशेऽवनतेप्रवाहांबुराज्ञोंकपर्यंतमागतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ तथातेनप्रकारेणगंगाऊरुंभारमश्नुतइतिवा राज्ञऊ
रुमश्नुतेइतिवायोगात् उर्वशीअभवत् द्वितीयपक्षेपृषोदरादित्वादादेर्ह्रस्वत्वं पुत्रत्वंनरकात्त्राणकर्तृत्वं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वशीयोगीयोगप्रभावात् योयत्रदेशेयत्इच्छेत्सतत्रप्रामुयादित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

येनेति पादपामरीचिपाऋषयः येनकारणेनयदर्थंयातौउदितौ मखौकर्मयज्ञयोगयज्ञौमुखेप्राप्तिद्वारभूतौययोस्तौमखमुखौ सूर्यतदंतर्यामिणौ अवस्थातुमुपस्थातुमिच्छंति तेनैवप्रयोजनेनतंभगीरथंअवस्था
तुमिच्छंति तत्रहेतुद्वयं गत्वाराजमितीश्वरमितिच गच्छतीतिगत्वात्रिजगतीतस्यांराजतइतिगत्वाराजःसूर्यः नृपश्च ईश्वरःईशनशीलस्तदंतर्यामीनृपश्च अयंभावः यत्सूर्यदर्शनेनफलंपापनाशादि तदस्यदर्श
नेनभवति यच्चसूर्यांतर्यामिणःउपासनेनफलंसत्यसंकल्पत्वादितदस्योपासनेनभवतीतिमरीचिपादीनामयमेवद्रष्टव्यउपास्यश्चजातइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषष्टितमोऽध्यायः

येनयातौमखमुखौदिशं*शाविहपादपाः ॥ तेनावस्थातुमिच्छंतितंगत्वाराजमीश्वरं ॥ १२ ॥ सचेन्ममारस्तंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापु
त्रमनुतप्यथाः ॥ १३ ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषष्टितमोऽ
ध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच दिलीपंचैदैलविलंमृतंस्तंजयशुश्रुम ॥ यस्ययज्ञशतेष्वासन्प्रयुतायुतशोद्विजाः ॥ १ ॥ तंत्रज्ञानार्थ
सपन्नायज्वानःपुत्रपौत्रिणः ॥ यइमांवसुसंपूर्णांवसुधांवसुधाधिपः ॥ ईजानोविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ २ ॥ दिलीपस्यतुयज्ञेषुकृतःपंथाहिरण्मयः ॥
तंधर्मइवकुर्वाणाःसेंद्रादेवाःसमागमन् ॥ ३ ॥ सहस्रंयत्रमातंगागच्छंतिपर्वतोपमाः ॥ सौवर्णंचाभवत्सर्वंसदःपरमभास्वरं ॥ ४ ॥ रसानांचाभवन्कुल्या
भक्ष्याणांचापिपर्वताः ॥ सहस्रव्यामान्नृपतेयूपाश्चासन्हिरण्मयाः ॥ ५ ॥ चषालंप्रचषालंचयस्ययूपेहिरण्मये ॥ नृत्यंतेप्सरसस्तस्यषट्सहस्राणिसप्तधा ॥ ६ ॥
यत्रवीणांवादयतिप्रीत्याविश्वावसुःस्वयं ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतराजानंसत्यशीलिनं ॥ ७ ॥ रागखांडवभोज्यैश्चमत्ताःपतिषुशेरते ॥ तदेतदद्भुतंमन्येअन्यैर्नस
दृशंनृपैः ॥ ८ ॥ यदप्सुयुध्यमानस्यचक्रेनपरिपेततुः ॥ राजानंदृढधन्वानंदिलीपंसत्यवादिनं ॥ ९ ॥ येपश्यन्भूरिदाक्षिण्यंतेपिस्वर्गंजितोनराः ॥ पंचशब्दानजीर्यं
तिखट्वांगस्यनिवेशने ॥ १० ॥ स्वाध्यायघोषोज्याघोषःपिबताश्नीतखादत ॥ सचेन्ममारस्तंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ ११ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुत
प्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकषष्टितमोऽध्यायः
॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ दिलीपमिति ॥ १ ॥ तंत्रंक्रिया सार्द्धश्लोकः ॥ २ ॥ पंथाहिरण्मयः हिरण्मय्यः
स्रुचोभवंतीतिविधिमार्गस्ततआरभ्यप्रवृत्तइत्यर्थः धर्मैनिमित्तेपुण्योत्पत्त्यर्थमिवदेवास्तमलंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रागखांडवंगुडोदनं पर्पटिकेतिवैदर्भाः ॥ ८ ॥ अप्सुनपरिपेततुःनम
मज्जतुः ॥ ९ ॥ खट्वांगइतिऐलविलस्यदिलीपस्यैवनामांतरं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मांधातेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ द्वादशसमोद्वादशवार्षिकः शयइतिपाठे द्वादशहस्तः व्यजीजयद्विजितवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२॥ रोहितान् लोहितभूप्रदेशान्पद्मरागख

नारदउवाच मांधाताचेद्यौवनाश्वोमृतःसृंजयशुश्रुम ॥ देवासुरमनुष्याणांत्रैलोक्यविजयीनृपः ॥ १ ॥ यंदेवावश्विनौगर्भात्पितुःपूर्वंचकर्षतुः ॥ मृगयां
विचरन्राजातृषितःक्लांतवाहनः ॥ २ ॥ धूमंदृष्ट्वागमत्सत्रंपृषदाज्यमवापसः ॥ तंदृष्ट्वायुवनाश्वस्यजठरेसूनुतांगतं ॥ ३ ॥ गर्भाद्विजह्रतुर्देवावश्विनौभिषजां
वरौ ॥ तंदृष्ट्वापितुरुत्संगेशयानंदेववर्चसं ॥ ४ ॥ अन्योन्यमब्रुवन्देवाःकमयंधास्यतीतिवै ॥ मामेवायंधयत्वग्रेइतिहस्माहवासवः ॥ ५ ॥ ततोंगुलिभ्योहींद्रस्य
प्रादुरासीत्पयोमृतं ॥ मांधास्यतीतिकारुण्याद्यदिंद्रोह्यन्वकंपयत् ॥६॥ तस्मात्तुमांधातेत्येवंनामतस्याद्भुतंकृतं ॥ ततस्तुधारांपयसोघृतस्यचमहात्मनः ॥ ७॥
तस्यास्येयौवनाश्वस्यपाणिरिंद्रस्यचास्रवत् ॥ अपिबत्पाणिमिंद्रस्यसचाप्यन्हाभ्यवर्धत ॥८ ॥ सोभवद्द्वादशसमोद्वादशाहेनवीर्यवान् ॥ इमांचपृथिवींकृत्स्ना
मेकान्हासव्यजीजयत् ॥ ९ ॥ धर्मात्माधृतिमान्वीरःसत्यसंधोजितेंद्रियः ॥ जनमेजयंसुधन्वानंगयंपूरुंबृहद्रथं ॥ १० ॥ असितंचनृगंचैवमांधातामनुजोजय
त् ॥ उदेतिचयतःसूर्योयत्रचप्रतितिष्ठति ॥ ११ ॥ तत्सर्वंयौवनाश्वस्यमांधातुःक्षेत्रमुच्यते ॥ सोश्वमेधशतैरिष्ट्वाराजसूयशतेनच ॥ १२ ॥ अददद्रोहितान्म
त्स्यान्ब्राह्मणेभ्योविशांपते ॥ हैरण्यान्योजनोत्सेधानायतान्शतयोजनं ॥ १३ ॥ बहुप्रकारान्सुस्वादून्भक्ष्यभोज्यान्नपर्वतान् ॥ अतिरिक्तंब्राह्मणेभ्योभुंजा
नोहीयतेजनः ॥ १४ ॥ भक्ष्यान्नपानानिचयाःशुशुभुस्त्वन्नपर्वताः ॥ घृतह्रदाःसूपपंकादधिफेनागुडोदकाः ॥ १५ ॥ रुरुधुःपर्वतान्नद्योमधुक्षीरवहाःशुभाः ॥
देवासुरानरायक्षागंधर्वोरगपक्षिणः ॥ १६ ॥ विप्रास्तत्रागताश्चासन्वेदवेदांगपारगाः ॥ ब्राह्मणाऋषयश्चापिनासंस्तत्राविपश्चितः ॥ १७ ॥ समुद्रांतांवसु
मतींवसुपूर्णांतुसर्वतः ॥ सतांब्राह्मणसात्कृत्वाजगामास्तंतदानृपः ॥ १८ ॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्व्याप्यस्वयशसादिशः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्व
या ॥ १९ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवध
पर्वणिषोडशराजकीयेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

निमतोवामत्स्यान्देशविशेषान् हैरण्यान् स्वर्णाकरयुक्तान् जनोत्सेधान् जनेषुउत्सेधउच्छ्रायोयेषांतान् मत्स्यदशोत्पन्नेहिनद्यावद्यापिपरंपरयापूर्वापरौसमुद्रौगच्छतइतितेषामुच्छ्रितत्वंप्रसिद्धं ॥१३॥ अति
रिक्तमवशिष्टंभुंजानोजनएवहीयतेनत्वन्नमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ययातिमिति ॥ १ ॥ प्राज्यदक्षिणैः बहुदक्षिणैः ॥ २ ॥ अब्राह्मणानांब्राह्मणद्वेषिणां म्लेच्छानामितियावत् परिसंख्यायअपहृय ॥ ३ ॥ ४ ॥ चतुर्भ्यःऋत्विग्भ्यः प्राचीदिग्घोतुदक्षिणाध्वर्योरित्यादि

नारदउवाच ययातिंनाहुषंचैवमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ राजसूयशतैरिष्ट्वासोश्वमेधशतेनच ॥ १ ॥ पुंडरीकसहस्रेणवाजपेयशतैस्तथा ॥ अतिरात्रसहस्रेण
चातुर्मास्यश्चैकामतः ॥ अग्निष्टोमैश्चविविधैःसत्रैश्चप्राज्यदक्षिणैः ॥ २ ॥ अब्राह्मणानांयद्वित्तंपृथिव्यामस्तिकिंचन ॥ तत्सर्वंपरिसंख्याय ततोब्राह्मणसात्क
रोत् ॥ ३ ॥ सरस्वतीपुण्यतमानदीनांतथासमुद्राःसरितःसाद्रयश्च ॥ ईजानायपुण्यतमायराज्ञेघृतंपयोदुदुहुर्नाहुषाय ॥ ४ ॥ व्यूढेदेवासुरेयुद्धेकृत्वादेवसहायतां ॥
चतुर्धाव्यभजत्सर्वांचतुर्भ्यःपृथिवीमिमां ॥ ५ ॥ यज्ञैर्नानाविधैरिष्ट्वाप्रजामुत्पाद्यचोत्तमां ॥ देवयान्यांचौशनस्यांशर्मिष्ठायांचधर्मतः ॥ ६ ॥ देवारण्येषुसर्वे
षुविजहारामरोपमः ॥ आत्मनःकामचारेणद्वितीयइववासवः ॥ ७ ॥ यदानाभ्यगमच्छांतिंकामानांसर्ववेदवित् ॥ ततोगाथामिमांगीत्वासदारःप्राविशद्वनं ॥
॥ ८ ॥ यत्पृथिव्यांव्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः ॥ नालमेकस्यतत्सर्वमितिमत्वाशमंव्रजेत् ॥ ९ ॥ एवंकामान्परित्यज्यययातिर्धृतिमेत्यच ॥ पूरुंराज्येप्रतिष्ठाप्य
प्रयातोवनमीश्वरः ॥ १० ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ ११ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥छ॥ नारदउवाच नाभागमंबरीषंचमृतंसृंजयशु
श्रुम ॥ यःसहस्रंसहस्राणांराज्ञांचैकस्त्वयोधयत् ॥ १ ॥ जिगीषमाणाःसंग्रामेसमंताद्वैरिणोभ्ययुः ॥ अस्त्रयुद्धविदोघोराःसृजंतश्चाशिवागिरः ॥ २ ॥ बलला
घवशिक्षाभिस्तेषांसोस्त्रबलेनच ॥ छत्रायुधध्वजरथांश्छित्वाप्रासान्गतव्यथः ॥ ३ ॥ तएनंमुक्तसन्नाहाःप्रार्थयन्जीवितैषिणः ॥ शरण्यमीयुःशरणंतवास्म
इतिवादिनः ॥ ४ ॥ सतुतान्वशगान्कृत्वाजित्वाचेमांवसुंधरां ॥ ईजेयज्ञशतैरिष्टैर्यथाशास्त्रंतथानघ ॥ ५ ॥ बुभुजुःसर्वसंपन्नमन्नमन्येजनाःसदा ॥ तस्मि
न्यज्ञेतुविप्रेंद्राःसंतृप्ताःपरमार्चिताः ॥ ६ ॥ मोदकान्पूरिकापूपान्स्वादुपूर्णाश्चशष्कुलीः ॥ करंभान्पृथुमृद्वीकाअन्नानिसुकृतानिच ॥ ७ ॥ सूपान्मैरेयकापूपा
न्रागखांडवपानकान् ॥ मृष्टान्नानिसुयुक्तानिमृदूनिसुरभीणिच ॥ ८ ॥ घृतंमधुपयस्तोयंदधीनिरसवंतिच ॥ फलंमूलंचसुस्वादुद्विजास्तत्रोपभुंजते ॥ ९ ॥
मादनीयानिपापानिविदित्वाचात्मनःसुखं ॥ अपिबंतयथाकामंपानपागीतवादितैः ॥ १० ॥

श्रुतेः ॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥ इतिद्रोणपर्वणिटी
कायांत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ नाभागमिति ॥ १ ॥ २॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥ मादनीयानिमदकराणिसुरादीनि पापानिपापहेतूनीतिज्ञात्वापिसुखलिप्सवःपिबंतीत्यर्थः ॥ १०॥

तत्रस्मगाथागायंतिक्षीबाल्हृष्टाःपठंतिच ॥ नाभागस्तुतिसंयुक्तानन्नृतुश्वसहस्रशः ॥ ११ ॥ तेषुयज्ञेष्वंबरीषोदक्षिणामत्यकालयत् ॥ राज्ञांशतसहस्राणिदशप्र
युतयाजिनां ॥ १२ ॥ हिरण्यकवचान्सर्वान्श्वेतच्छत्रप्रकीर्णकान् ॥ हिरण्यस्यंदनारूढान्सानुयात्रपरिच्छदान् ॥ १३ ॥ ईजानोविततेयज्ञेदक्षिणामत्यकाल
यत् ॥ मूर्धाभिषिक्तांश्चनृपान्राजपुत्रशतानिच ॥ १४ ॥ सदंडकोशनिचयान्ब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ नैवंपूर्वेजनाश्चक्रुर्नकरिष्यंतिचापरे ॥ १५ ॥ यदंबरी
षोनृपतिःकरोत्यमितदक्षिणः ॥ इत्येवमनुमोदंतेप्रीतायस्यमहर्षयः ॥ १६ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥
अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच शशबिंदुंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ ईजेसविविधैर्यज्ञैःश्रीमान्सत्यपराक्रमः ॥ १ ॥ तस्यभार्यासहस्राणां
शतमासीन्महात्मनः ॥ एकैकस्यांचभार्यायांसहस्रंतनयाभवन् ॥ २ ॥ तेकुमाराःपराक्रांताःसर्वेनियुतयाजिनः ॥ राजानःक्रतुभिर्मुख्यैरीजानावेदपारगाः ॥
॥ ३ ॥ हिरण्यकवचाःसर्वेसर्वेचोत्तमधन्विनः ॥ सर्वेश्वमेधैरीजानाःकुमाराःशाशबिंदवाः ॥ ४ ॥ तानश्वमेधेराजेंद्रोब्राह्मणेभ्योददत्पिता ॥ शतंशतंरथगजा
एकैकंपृष्ठतोन्वयुः ॥ ५ ॥ राजपुत्रंतदाकन्यास्तपनीयस्वलंकृताः ॥ कन्यांकन्यांशतंनागानागेनागेशतंरथाः ॥ ६ ॥ रथेरथेशतंचाश्वाबलिनोहेममालिनः ॥ अश्वे
अश्वेगोसहस्रंगवांपंचाशदाविकाः ॥ ७ ॥ एतद्धनमपर्याप्तमश्वमेधेमहामखे ॥ शशबिंदुर्महाभागोब्राह्मणेभ्योत्यमन्यत ॥ ८ ॥ वार्क्षांश्चयूपायावंतअश्वमेधेम
हामखे ॥ तेतथैवपुनश्चान्येतावंतःकांचनाभवन् ॥ ९ ॥ भक्ष्यान्नपाननिचयाःपर्वताःक्रोशमुच्छ्रिताः ॥ तस्याश्वमेधेनिर्वृत्तेराज्ञःशिष्टास्त्रयोदश ॥ १० ॥ तुष्ट
पुष्टजनाकीर्णांशांतविघ्नामनामयां ॥ शशबिंदुरिमांभूमिंचिरंभुक्त्वादिवंगतः ॥ ११ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनु
तप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ १२ ॥ इतिश्रीम०द्रोणप०अभि०षोडशराजकीयेपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ छ ॥

॥ ११ ॥ अत्यकालयद्दातुंनिष्कासितवान् जितराजानएवसोपस्करदक्षिणात्वेनदत्ताः तेषांराज्यानितेराजानश्चब्राह्मणसात्कृताइत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःषष्टितमोध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ शशबिंदुमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ त्रयोदशान्ननिचयाःशिष्टाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गयमितिस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नक्षत्रविहितादक्षिणाः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

नारदउवाच गयंचामूर्त्तंरयसंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ योवैवर्षशतंराजाहुतशिष्टाशनोऽभवत् ॥ १ ॥ तस्मैत्वग्निर्वरंप्रादात्ततोवव्रेवरंगयः ॥ तपसाब्रह्मचर्येण
व्रतेननियमेनच ॥ २ ॥ गुरूणांचप्रसादेनवेदानिच्छामिवेदितुं ॥ स्वधर्मेणाविहिंस्यान्यान्धनमिच्छामिचाक्षयं ॥ ३ ॥ विप्रेषुददतश्चैवश्रद्धाभवतुनित्यशः ॥
अनन्यासुसवर्णासुपुत्रजन्मचमेभवेत् ॥ ४ ॥ अन्नंमेददतःश्रद्धाधर्मेमेरमतांमनः ॥ अविघ्नंचास्तुमेनित्यंधर्मकार्येषुपावक ॥ ५ ॥ तथाभविष्यतीत्युक्त्वातत्रैवां
तरधीयत ॥ गयोह्यवाप्यतत्सर्वंधर्मेणारीनजीजयत् ॥ ६ ॥ सदर्शपौर्णमासीभ्यांकालेष्वाग्रयणेनच ॥ चातुर्मास्यैश्चविविधैर्यज्ञैश्चावाप्तदक्षिणैः ॥ ७ ॥ अय
जच्छ्रद्धयाराजापरिसंवत्सरान्शतं ॥ गवांशतसहस्राणिशतमश्वशतानिच ॥ ८ ॥ शतंनिष्कसहस्राणिगवांचाप्ययुतानिषट् ॥ उत्थायोत्थायसंप्रादात्परिसं
वत्सरान्शतं ॥ ९ ॥ नक्षत्रेषुचसर्वेषुददन्नक्षत्रदक्षिणाः ॥ ईजेचविविधैर्यज्ञैर्यथासोमोंगिरायथा ॥ १० ॥ सौवर्णांपृथिवींकृत्वायइमांमणिशर्करां ॥ विप्रेभ्यः
प्राददद्राजासोश्वमेधेमहामखे ॥ ११ ॥ जांबूनदमयायूपाःसर्वेरत्नपरिच्छदाः ॥ गयस्यासन्समृद्धास्तुसर्वभूतमनोहराः ॥ १२ ॥ सर्वकामसमृद्धंचप्रादादन्नं
गयस्तदा ॥ ब्राह्मणेभ्यःप्रहृष्टेभ्यःसर्वभूतेभ्यएवच ॥ १३ ॥ ससमुद्रवनद्वीपनदीनदवनेषुच ॥ नगरेषुचराष्ट्रेषुदिविव्योम्निचयेऽवसन् ॥ १४ ॥ भूतग्रामाश्च
विविधाःसंतृप्तायज्ञसंपदा ॥ गयस्यसदृशोयज्ञोनास्त्यन्यइतितेब्रुवन् ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशद्योजनायामात्रिंशद्योजनमायता ॥ पश्चात्पुरश्चतुर्विंशद्वेदीह्यासी
द्धिरणमयी ॥ १६ ॥ गयस्ययजमानस्यमुक्तावज्रमणिस्तृता ॥ प्रादात्सब्राह्मणेभ्योथवासांस्याभरणानिच ॥ १७ ॥ यथोक्तादक्षिणाश्चान्याविप्रेभ्योभूरिद
क्षिणः ॥ यत्रभोजनशिष्टस्यपर्वताःपंचविंशतिः ॥ १८ ॥ कुल्याःकुशलवाहिन्योरसानामभवंस्तदा ॥ वस्त्राभरणगंधानांराशयश्चपृथग्विधाः ॥ १९ ॥ यस्यप्र
भावाच्चगयस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ वटश्चाक्षय्यकरणःपुण्यंब्रह्मसरश्चतत् ॥ २० ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्य
थाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन् ॥ २१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ नारदउवाच सांकृतिंरंतिदेवंचमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यस्यद्विशतसाहस्राआसन्सूदामहात्मनः ॥ १ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ सांकृतिमिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पारिभाषिकंनिष्कमाह सहस्रशइति ॥ १० ॥ अध्यर्धमासंपक्षेपक्षेइत्यर्थः शतंसमाइतिवाक्यशेषात् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

गृहानभ्यागतान्विप्रानतिथीन्परिवेषकाः॥पक्वापक्वंदिवारात्रंवरान्नममृतोपमं॥ २॥न्यायेनाधिगतंवित्तंब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत॥ वेदानधीत्यधर्मेणयश्चक्रेद्विष
तोवशे॥३॥ उपस्थिताश्चपशवःस्वयंयंशंसितव्रतं॥बहवःस्वर्गमिच्छंतोविधिवत्सत्रयाजिनं॥४॥ नदीमहानसाद्यस्यप्रवृत्ताचर्मराशितः॥तस्माच्चर्मण्वतीपूर्व
मग्निहोत्रेऽभवत्पुरा॥ ५॥ब्राह्मणेभ्योददन्निष्कान्सौवर्णान्सप्रभावतः॥ तुभ्यंनिष्कंतुभ्यंनिष्कमितिहस्मप्रभाषते॥६॥ तुभ्यंतुभ्यमितिप्रादान्निष्कान्निष्का
न्सहस्रशः॥ ततःपुनःसमाश्वास्यनिष्कानेवप्रयच्छति॥ ७॥ अल्पंदत्तंमयाद्येतिनिष्ककोटिंसहस्रशः॥ एकाह्नादास्यतिपुनःकोन्यस्तत्संप्रदास्यति॥ ८ ॥ द्वि
जपाणिवियोगेनदुःखंमेशाश्वतंमहत्॥ भविष्यतिनसंदेहएवंराजाददद्वसु॥ ९ ॥ सहस्रशश्चसौवर्णान्वृषभान्गोशतानुगान्॥ साष्टंशतंसुवर्णानांनिष्कमा
हुर्धनंतथा॥ १०॥ अध्यर्धमासमददद्ब्राह्मणेभ्यःशतंसमाः॥ अग्निहोत्रोपकरणंयज्ञोपकरणंचयत्॥ ११॥ ऋषिभ्यःकरकान्कुंभान्स्थालीःपिठरमेवच॥ श
यनासनयानानिप्रासादांश्चगृहाणिच॥ १२॥ वृक्षांश्चविविधान्दद्यादन्नानिचधनानिच॥ सर्वसौवर्णमेवासीद्रंतिदेवस्यधीमतः॥ १३॥ तत्रास्यगाथागा
यंतियेपुराणविदोजनाः॥ रंतिदेवस्यतांदृष्ट्वासमृद्धिमतिमानुषीं॥ १४॥ तैतादृशंदृष्टपूर्वंकुबेरसदनेष्वपि॥ धनंचपूर्यमाणंनःकिंपुनर्मनुजेष्विति॥ १५॥ व्य
क्तंवस्वोकसारेयमित्यूचुस्तत्रविस्मिताः॥ सांकृतेरंतिदेवस्ययांरात्रिमतिथिर्वसेत्॥ १६॥ आलभ्यंततदागावःसहस्राण्येकविंशतिः॥ तत्रस्मसूदाःक्रोशंति
सुमृष्टमणिकुंडलाः॥ १७॥ सूपंभूयिष्ठमश्नीध्वंनाद्यमांसंयथापुरा॥ रंतिदेवस्ययत्किंचित्सौवर्णमभवत्तदा॥ १८॥ तत्सर्वंविततेयज्ञेब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत॥
प्रत्यक्षंतस्यहव्यानिप्रतिगृह्णंतिदेवताः॥ १९॥ कव्यानिपितरःकालेसर्वकामान्द्विजोत्तमाः॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया॥ २०॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तु
भ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन्॥ २१॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्तष
ष्टितमोऽध्यायः॥ ६७॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥

वस्वोकसारासलोपआर्षः कनकमयानिओकांसिसारोयस्याःसातथा ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥

दौष्यंतिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ क्रूरानिति यथामनःशिलामयाःशिलाःजतुराशिभिर्लाक्षापुंजैर्युक्तास्तत्सदृशान्रक्तबिंदुयुक्तान्रक्तपीतवर्णान्व्याघ्रविशेषान्वशेऽकरोदित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

नारदउवाच दौष्यंतिंभरतंचापिमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ कर्माण्यसुकराण्यन्यैःकृतवान्यःशिशुर्वने ॥ १ ॥ हिमावदातान्यःसिंहान्नखदंष्ट्रायुधान्बली ॥ निर्वी
र्यांस्तरसाकृत्वाविचकर्षबबंधच ॥ २ ॥ क्रूरांश्चोग्रतरान्व्याघ्रान्दमित्वाचाकरोद्वशे ॥ मनःशिलाइवशिलाःसंयुक्ताजतुराशिभिः ॥ ३ ॥ व्यालादींश्चातिबलवा
न्सुप्रतीकान्गजानपि ॥ दंष्ट्रासुगृह्यविमुखान्शुष्कास्यानकरोद्वशे ॥ ४ ॥ महिषानप्यतिबलोबलिनोविचकर्षह ॥ सिंहानांचसुदृप्तानांशतान्याकर्षयद्बलात्
॥ ५ ॥ बलिनःसृमरान्खड्गान्नानासत्वानिचाप्युत ॥ कृच्छ्रप्राणंवनेबध्वादमयित्वाप्यवासृजत् ॥ ६ ॥ तंसर्वदमनेत्याहुर्द्विजास्तेनास्यकर्मणा ॥ तंप्रत्यषेध
ज्जननीमासत्वानिविजीजहि ॥ ७ ॥ सोश्वमेधशतेनेष्ट्वायमुनामनुवीर्यवान् ॥ त्रिशताश्वान्सरस्वत्यांगंगामनुचतुःशतान् ॥ ८ ॥ सोश्वमेधसहस्रेणराजसूय
शतेनच ॥ पुनरीजेमहायज्ञैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ ९ ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यामिष्ट्वाविश्वजिताअपि ॥ वाजपेयसहस्राणांसहस्रैश्चसुसंवृतैः ॥ १० ॥ इष्ट्वा
शाकुंतलोराजातर्पयित्वाद्विजान्धनैः ॥ सहस्रंयत्रपद्मानांकण्वायभरतोददौ ॥ ११ ॥ जांबूनदस्यशुद्धस्यकनकस्यमहायशाः ॥ यस्ययूपःशतव्यामःपरिणा
हेनकांचनः ॥ १२ ॥ समागम्यद्विजैःसार्धंसेंद्रैर्देवैःसमुच्छ्रितः ॥ अलंकृतान्राजमानान्सर्वरत्नैर्मनोहरैः ॥ १३ ॥ हैरण्यानश्वान्द्विरदान्रथानुष्ट्रानजाविकं ॥ दासी
दासंधनंधान्यंगाःसवत्साःपयस्विनीः ॥ १४ ॥ ग्रामान्गृहांश्चक्षेत्राणिविविधांश्चपरिच्छदान् ॥ कोटीशतायुतांश्चैवब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ १५ ॥ चक्रवर्त्ती
ह्यदीनात्माजितारिर्ह्यजितःपरैः ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया ॥ १६ ॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्या
हरन् ॥ १७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच पृ
थुंवैन्यंचराजानंमृतंसृंजयशुश्रुम ॥ यमभ्यषिंचन्साम्राज्येराजसूयेमहर्षयः ॥ १ ॥ यत्नतःप्रथितेत्यूचुःसर्वानभिभवन्पृथुः ॥ क्षतान्नस्त्रास्यतेसर्वानित्येवंक्षत्रि
योभवत् ॥ २ ॥ पृथुंवैन्यंप्रजादृष्ट्वारक्ताःस्मेतियदब्रुवन् ॥ ततोराजेतिनामास्यअनुरागादजायत ॥ ३ ॥

कृच्छ्रप्राणंसंकटगतंयथास्यात्तथाबध्वा ॥ ६ ॥ माविजीजहि माहिंसीः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ व्यामोहस्तचतुष्टयं परिणाहेनदैर्घ्येण ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ पृथुमिति ॥ १ ॥ प्रथितापृथ्वीअनेनेतिपृथुरित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ तेषांदर्भाणामेवचीराणिवल्कलानियैःप्रजाःसंवीताः तान्येवपरिधानीयानिशयनानिचेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ध्वजभंगस्तोरणादिना ॥ ९ ॥ १०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

अकृष्टपच्यापृथिवीआसीद्वैन्यस्यकामधुक् ॥ सर्वाःकामदुघागावःपुटकेपुटकेमधु ॥ ४ ॥ आसन्हिरणमयादर्भाःसुखस्पर्शाःसुखावहाः ॥ तेषांचीराणिसंवी
ताःप्रजास्तेष्वेवशेरते ॥५॥ फलान्यमृतकल्पानिस्वादूनिचमधूनिच ॥ तेषामासीत्तदाहारोनिराहाराश्चनाभवन् ॥ ६॥ अरोगाःसर्वसिद्धार्थामनुष्याह्यकुतो
भयाः ॥ न्यवसंतयथाकामंवृक्षेषुचगुहासुच ॥ ७॥ प्रविभागोनराष्ट्राणांपुराणांचाभवत्तदा ॥ यथासुखंयथाकामंतथैतामुदिताःप्रजाः ॥८॥ तस्यसंस्तंभिता
ह्यापःसमुद्रमभियास्यतः ॥ पर्वताश्चददुर्मार्गंध्वजभंगश्चनाभवत् ॥ ९॥ तंवनस्पतयःशैलादेवासुरनरोरगाः ॥ सप्तर्षयःपुण्यजनागंधर्वाप्सरसोपिच ॥१०॥
पितरश्चसुखासीनमभिगम्येदमब्रुवन् ॥ सम्राडसिक्षत्रियोसिराजागोप्तापितासिनः ॥ ११ ॥ देह्यस्मभ्यंमहाराजप्रभुःसन्नीप्सितान्वरान् ॥ यैर्वयंशाश्वती
स्तृप्तीर्वर्त्तयिष्यामहेसुखं ॥ १२ ॥ तथेत्युक्त्वापृथुर्वैन्योगृहीत्वाजगवंधनुः ॥ शरांश्चाप्रतिमान्घोरांश्चिंतयित्वाब्रवीन्महीं ॥ १३ ॥ एह्येहिवसुधेक्षिप्रंक्षरैभ्यः
कांक्षितंपयः ॥ ततोदास्यामिभद्रंतेअन्नंयस्ययथेप्सितं ॥ १४ ॥ वसुधोवाच दुहितृत्वेनमांवीरसंकल्पयितुमर्हसि ॥ तथेत्युक्त्वापृथुःसर्वंविधानमकरो
द्वशी ॥ १५ ॥ ततोभूतनिकायास्तांवसुधांदुदुहुस्तदा ॥ तांवनस्पतयःपूर्वंसमुत्तस्थुर्दुधुक्षवः ॥ १६ ॥ सातिष्ठद्वत्सलावत्संदोग्धृपात्राणिचेच्छती ॥ वत्सोभूत्पु
ष्पितःशालःप्लक्षोदोग्धाभवत्तदा ॥१७॥ छिन्नप्ररोहणंदुग्धंपात्रमौदुंबरंशुभं ॥ उदयःपर्वतोवत्सोमेरुर्दोग्धामहागिरिः ॥१८॥ रत्नान्योषधयोदुग्धंपात्रमश्मम
यंतथा ॥ दोग्धाचासीत्तदादेवोदुग्धमूर्जस्करंप्रियं ॥ १९ ॥ असुरादुदुहुर्मायामामपात्रेतुतेतदा ॥ दोग्धाद्विमूर्धातत्रासीद्वत्सश्चासीद्विरोचनः ॥ २० ॥ कृषिं
चसस्यंचनरादुदुहुःपृथिवीतले ॥ स्वायंभुवोमनुर्वत्सस्तेषांदोग्धाभवत्पृथुः ॥ २१ ॥ अलाबुपात्रेचतथाविषंदुग्धावसुंधरा ॥ धृतराष्ट्रोभवद्दोग्धातेषांवत्सस्तुत
क्षकः ॥२२॥ सप्तर्षिभिर्ब्रह्मदुग्धातथाचाक्लिष्टकर्मभिः ॥ दोग्धाबृहस्पतिःपात्रंछंदोवत्सश्चसोमराट् ॥२३॥ अंतर्धानंचामपात्रेदुग्धापुण्यजनैर्विराट् ॥ दोग्धावै
श्रवणस्तेषांवत्सश्चासीद्वृषध्वजः ॥ २४॥ पुण्यगंधान्पद्मपात्रेगंधर्वाप्सरसोऽदुहन् ॥ वत्सश्चित्ररथस्तेषांदोग्धाविश्वरुचिःप्रभुः ॥२५॥ स्वधांरजतपात्रेषुदुदुहुः
पितरश्चतां ॥ वत्सोवैवस्वतस्तेषांयमोदोग्धांतकस्तदा ॥ २६॥ एवंनिकायैस्तैर्दुग्धापयोभीष्टंहिसाविराट् ॥ यैर्वर्त्तयंतितेह्यद्यपात्रैर्वत्सैश्चनित्यशः ॥ २७॥

॥ १८ ॥ दोग्धेति चाद्वत्सोपिदेवएव प्रियंदुग्धं पात्रमप्यर्थान्मनएवेतिकल्प्यं ग्रंथांतराद्वावत्सपात्रेज्ञेये एवमन्यत्रापि ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ विराट्पृथिवी ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ पार्थिवाःपृथ्वीसंबंधिपदार्थाः ॥ २९ ॥३०॥३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९॥ ॥ छ ॥ येमृतास्तेतीतायेवर्तमानास्तेपिमरिष्यंत्येवेत्याह

यज्ञैश्चविविधैरिष्ट्वापृथुर्वैन्यःप्रतापवान्॥ संतर्पयित्वाभूतानिसर्वैःकामैर्मनःप्रियैः॥ २८॥ हैरण्यानकरोद्राजायेकेचित्पार्थिवाभुवि ॥ तान्ब्राह्मणेभ्यःप्राय
च्छदश्वमेधेमहामखे॥ २९॥ षष्टिनागसहस्राणिषष्टिनागशतानिच॥ सौवर्णानकरोद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चतान्ददौ ॥ ३० ॥ इमांचपृथिवींसर्वांमणिरत्नविभू
षितां॥ सौवर्णीमकरोद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चतांददौ॥ ३१ ॥ सचेन्ममारसृंजयचतुर्भद्रतरस्त्वया॥ पुत्रात्पुण्यतरस्तुभ्यंमापुत्रमनुतप्यथाः॥ ३२॥ अयज्वानम
दाक्षिण्यमभिश्वैत्येतिव्याहरन्॥ ३३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः॥ ६९॥ ॥ छ॥
नारदउवाच रामोमहातपाःशूरोवीरलोकनमस्कृतः॥ जामदग्न्योप्यतियशाअवितृप्तोमरिष्यति ॥ १ ॥ यस्माद्यमनुपर्यैतिभूमिंकुर्वन्निमांसुखां ॥ नचा
सीद्विक्रियायस्यप्राप्यश्रियमनुत्तमां ॥ २॥ यःक्षत्रियैःपरामृष्टेवत्सेपितरिचाब्रुवन्॥ ततोवधीत्कार्त्तवीर्यमजितंसमरेपरैः॥ ३॥ क्षत्रियाणांचतुःषष्टिमयुता
निसहस्रशः॥ तदामृत्योःसमेतानिएकेनधनुषाजयत्॥ ४॥ ब्रह्मद्विषांचाथतस्मिन्सहस्राणिचतुर्दश॥ पुनरन्यान्निजग्राहदंतक्रूरंजघानह ॥ ५॥ सहस्रंमुस
लेनाहन्सहस्रमसिनावधीत्॥ उद्बंधनात्सहस्रंचसहस्रमुदकेधृतं ॥ ६॥ दंतान्भंक्त्वासहस्रस्यकर्णान्नासान्यकृंतत॥ ततःसप्तसहस्राणांकटुधूपमपाययत्॥७॥
शिष्टान्बध्वाचहत्वावैतेषांमूर्ध्निविभिद्यच॥ गुणावतीमुत्तरेणखांडवाद्दक्षिणेनच॥गिर्यंतेशतसाहस्राहैहयाःसमरेहताः॥८॥ सरथाश्वगजावीरानिहतास्तत्रशे
रते॥पितुर्वधामर्षितेनजामदग्न्येनधीमता॥ ९॥ निजघ्नेदशसाहस्रान्रामःपरशुनातदा॥ नह्यमृष्यततावाचोयास्तैर्भृशमुदीरिताः॥१०॥ भृगौरामाभिधावे
तियदाक्रंदन्द्विजोत्तमाः॥ ततःकाश्मीरदरदान्कुंतिक्षुद्रकमालवान्॥ ११ ॥ अंगवंगकलिंगांश्चविदेहांस्ताम्रलिप्तकान्॥ रक्षोवाहान्वीतिहोत्रांस्त्रिगर्त्तान्मा
र्त्तिकावतान्॥ १२॥ शिबीनन्यांश्चराजन्यान्देशान्देशान्सहस्रशः॥ निजघानशितैर्बाणैर्जामदग्न्यःप्रतापवान्॥ १३॥ कोटीशतसहस्राणिक्षत्रियाणांसहस्र
शः॥इंद्रगोपकवर्णस्यबंधुजीवनिभस्यच॥ १४॥ रुधिरस्यपरीवाहैःपूरयित्वासरांसिच॥ सर्वानष्टादशद्वीपान्वशमानीयभार्गवः॥ १५॥

रामइति ॥ १ ॥ योरामःइमांपृथ्वींसुखामनुपद्रवांकुर्वन्आद्यमादियुगविहितंधर्ममनुपर्यैतिस्मअनुप्रवर्तितवानित्यर्थः ॥ २ ॥ क्षत्रियैःकार्तवीर्यपुत्रैः अब्रुवन्नविकत्थयन् ॥३॥ मृत्योर्मृत्युमवधीकृत्य॥ ४ ॥
तस्मिंस्तन्मध्येएव दंतक्रूरंतद्देशाधिपतिं ॥ ५ ॥ उद्बंधनाद्वृक्षशाखावलंबनात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥ तैराश्रमवासिभिः॥१० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५॥

अष्टनलेत्यत्रनलशब्दश्चतुर्हस्तवचनः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ईजेक्रतुशतैःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ वेदीमष्टनलोत्सेधांसौवर्णांविधिनिर्मितां ॥ १६ ॥ सर्वरत्नशतैःपूर्णांपताकाशतमालिनीं ॥ ग्राम्यारण्यैःपशुगणैःसंपू
र्णांचमहीमिमां ॥ १७ ॥ रामस्यजामदग्न्यस्यप्रतिजग्राहकश्यपः ॥ ततःशतसहस्राणिद्विपेंद्रान्हेमभूषणान् ॥ १८ ॥ निर्दस्युंपृथिवींकृत्वाशिष्टेष्टजनसंकुलां ॥
कश्यपायददौरामोहयमेधेमहामखे ॥ १९ ॥ त्रिःसप्तकृत्वःपृथिवींकृत्वानिःक्षत्रियांप्रभुः ॥ इष्ट्वाक्रतुशतैर्वीरोब्राह्मणेभ्योह्यमन्यत ॥ २० ॥ सप्तद्वीपांवसुम
तींमारीचोगृह्णतद्विजः ॥ रामंप्रोवाचनिर्गच्छवसुधातोममाज्ञया ॥ २१ ॥ सकश्यपस्यवचनात्प्रोत्सार्यसरितांपतिं ॥ इषुपातेयुधांश्रेष्ठःकुर्वन्ब्राह्मणशासनं ॥
॥ २२ ॥ अध्यावसद्गिरिश्रेष्ठंमहेंद्रंपर्वतोत्तमं ॥ एवंगुणशतैर्युक्तोभृगूणांकीर्तिवर्धनः ॥ २३ ॥ जामदग्न्योप्यतियशामरिष्यतिमहाद्युतिः ॥ त्वयाचतुर्भद्रतरः
पुत्रात्पुण्यतरस्तव ॥ २४ ॥ अयज्वानमदाक्षिण्यंमापुत्रमनुतप्यथाः ॥ एतेचतुर्भद्रतरास्त्वयाभद्रशताधिकाः ॥ मृतानरवरश्रेष्ठमरिष्यंतिचसृंजय ॥ २५ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ व्यासउवाच पुण्यमाख्यानमायु
ष्यंश्रुत्वाषोडशराजिकं ॥ अव्याहरन्नरपतिस्तूष्णीमासीत्ससृंजयः ॥ १ ॥ तमब्रवीत्तथासीनंनारदोभगवानृषिः ॥ श्रुतंकीर्तयतोमह्यंगृहीतंतेमहाद्युते ॥ २ ॥
आहोस्विदंततोनष्टंश्राद्धंशूद्रीपताविव ॥ सएवमुक्तःप्रत्याहप्रांजलिःसृंजयस्तदा ॥ ३ ॥ एतच्छ्रुत्वामहाबाहोधन्यमाख्यानमुत्तमं ॥ राजर्षीणांपुराणानांयज्वनां
दक्षिणावतां ॥ ४ ॥ विस्मयेनहृतेशोकेतमसीवार्कतेजसा ॥ विपाप्मास्म्यव्यथोपेतोब्रूहिकिंकरवाण्यहं ॥ ५ ॥ नारदउवाच दिष्ट्याऽपहृतशोकस्त्वंवृणी
ष्वेहयदिच्छसि ॥ तत्तत्प्रपत्स्यसेसर्वंनमृषावादिनोवयं ॥ ६ ॥ सृंजयउवाच एतेनैवप्रतीतोहंप्रसन्नोयद्भवान्मम ॥ प्रसन्नोयस्यभगवान्नतस्यास्तीहदु
र्लभं ॥ ७ ॥ नारदउवाच मृतंददानितेपुत्रंदस्युभिर्निहतंवृथा ॥ उद्धृत्यनरकात्कष्टात्पशुवत्प्रोक्षितंयथा ॥ ८ ॥ व्यासउवाच प्रादुरासीत्ततःपुत्रः
सृंजयस्याद्भुतप्रभः ॥ प्रसन्नेनर्षिणादत्तःकुबेरतनयोपमः ॥ ९ ॥ ततःसंगम्यपुत्रेणप्रीतिमानभवन्नृपः ॥ ईजेचक्रतुभिःपुण्यैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ १० ॥
अकृतार्थश्चभीतश्चनचसान्नाहिकोहतः ॥ अयज्वात्वनपत्यश्चततोसौजीवितःपुनः ॥ ११ ॥

पुण्यमाख्यानमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विस्मयेनपुण्याख्यानश्रवणजनितचित्तविस्तारेण ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्रतीतःप्रीतः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ सान्नाहिकःयुद्धोद्यतः ॥ ११ ॥

॥१२॥१३॥१४॥अप्राप्यंईहितमीप्सितंकिंचिदपिनशक्यंनसुलभं ॥१५॥१६॥ अंतान्मरणात् भावगतःसंपत्प्राप्तः द्विजोचितांद्विजैरभिमतां ॥१७॥१८॥ अघंदुःखं ॥१९॥ अभिमानंमानातिशयं चिंतयन्न

शूरोवीरःकृतार्थश्चप्रताप्यारीन्सहस्रशः ॥ अभिमन्युर्गतोवीरःपृतनाभिमुखोहतः॥१२॥ ब्रह्मचर्येणयान्कांश्चित्प्रज्ञयाचश्रुतेनच ॥ इष्टैश्चक्रतुभिर्यांतितांस्तेपु
त्रोक्षयान्गतः ॥ १३ ॥ विद्वांसःकर्मभिःपुण्यैःस्वर्गमीहंतिनित्यशः ॥ नतुस्वर्गादयंलोकःकाम्यतेस्वर्गवासिभिः ॥१४॥ तस्मात्स्वर्गगतंपुत्रमर्जुनस्यहतंरणे ॥
नचेहानयितुंशक्यंकिंचिदप्राप्यमीहितं ॥ १५ ॥ यांयोगिनोध्यानविविक्तदर्शनाःप्रयांतियांचोत्तमयज्विनोजनाः ॥ तपोभिरिद्धैरनुयांतियांतथातामक्षयां
तेतनयोगतोगतिं ॥ १६ ॥ अंतात्पुनर्भावगतोविराजतेराजेववीरोह्यमृतात्मरश्मिभिः ॥ तामैंद्वीमात्मतनुंद्विजोचितांगतोभिमन्युर्नसशोकमर्हति ॥ १७ ॥
एवंज्ञात्वास्थिरोभूत्वाजह्यरीन्धैर्यमाप्नुहि ॥ जीवंतएवनःशोच्यानतुस्वर्गगतानघ ॥ १८ ॥ शोचतोहिमहाराजअघमेवाभिवर्धते ॥ तस्माच्छोकंपरित्यज्यश्रे
यसेप्रयतेद्बुधः ॥ १९ ॥ प्रहर्षमभिमानंचसुखप्राप्तिंचचिंतयन् ॥ एतद्बुद्ध्वाबुधाःशोकंनशोकःशोकउच्यते ॥ २० ॥ एवंविद्वन्समुत्तिष्ठप्रयतोभवमाशुचः ॥
श्रुतस्तेसंभवोमृत्योस्तपांस्यनुपमानिच ॥ २१ ॥ सर्वभूतसमत्वंचचंचलाश्चविभूतयः ॥ सृंजयस्यतुतंपुत्रंमृतंसंजीवितंपुनः ॥ २२ ॥ एवंविद्वन्महाराजमाशु
चःसाधयाम्यहं ॥ एतावदुक्त्वाभगवांस्तत्रैवांतरधीयत ॥ २३ ॥ वागीशानेभगवतिव्यासेव्यभ्रनभःप्रभे ॥ गतेमतिमतांश्रेष्ठेसमाश्वास्ययुधिष्ठिरं ॥ २४ ॥
पूर्वेषांपार्थिवेंद्राणांमहेंद्रप्रतिमौजसां ॥ न्यायाधिगतवित्तानांतांश्रुत्वायज्ञसंपदं ॥ २५ ॥ संपूज्यमनसाविद्वान्विशोकोभूद्युधिष्ठिरः ॥ पुनश्चाचिंतयद्दीनः
किंस्विद्वक्ष्येधनंजयं ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिअभिमन्युवधपर्वणिषोडशराजकीयेएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
समाप्तमभिमन्युवधपर्व ॥ अथप्रतिज्ञापर्व ॥ संजयउवाच तस्मिन्नहनिनिर्वृत्तेघोरेप्राणभृतांक्षये ॥ आदित्येऽस्तंगतेश्रीमान्संध्याकालउपस्थि
ते ॥ १ ॥ व्यपयातेषुवासायसर्वेषुभरतर्षभ ॥ हत्वासंशप्तकव्रातान्दिव्यैरस्त्रैःकपिध्वजः ॥ २ ॥ प्रायात्स्वशिबिरंजिष्णुर्जैत्रमास्थायतंरथं ॥ गच्छन्नेवचगोविंदं
साश्रुकंठोभ्यभाषत ॥ ३ ॥ किंनुमेहृदयंत्रस्तंवाक्कसज्जतिकेशव ॥ स्यंदंतिचाप्यनिष्टानिगात्रंसीदतिचाप्युत ॥ ४ ॥

भिलपन्शोकंनकुर्वंतीतिशेषः नशोकःशोकउच्यतेकिंत्वात्मैवशोकइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ सृंजयस्यपुत्रंउद्दिश्यचंचलाविभूतयश्चश्रुताइतिशेषानुषंगः ॥२२॥२३ ॥ २४ ॥ २५ ॥२६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

श्लिष्टमनुबद्धं॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥आडंबरैस्तूर्यरवैः ॥११॥ १२ ॥ १३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥

अनिष्टंचैवमेश्लिष्टंहृदयान्नापसर्पति॥ भुवियेदिक्षुचात्युग्राउत्पातास्त्रासयंतिमां॥ ५॥ बहुप्रकारादृश्यंतेसर्वएवाघशंसिनः॥ अपिस्वस्तिभवेद्राज्ञःसामात्य
स्यगुरोर्मम॥ ६॥ वासुदेवउवाच व्यक्तंशिवंतवभ्रातुःसामात्यस्यभविष्यति॥ माशुचःकिंचिदेवान्यत्तत्रानिष्टंभविष्यति॥ ७॥ संजयउवाच त
तःसंध्यामुपास्यैववीरौवीरावसादने॥ कथयंतौरणेवृत्तंप्रयातौरथमास्थितौ ॥ ८ ॥ ततःस्वशिबिरंप्राप्तौहतानंदंहतत्विषं ॥ वासुदेवोर्जुनश्चैवकृत्वाकर्मसुदु
ष्करं॥ ९॥ ध्वस्ताकारंसमालक्ष्यशिबिरंपरवीरहा ॥ बीभत्सुरब्रवीत्कृष्णमस्वस्थहृदयस्ततः ॥ १० ॥ नदंतिनाद्यतूर्याणिमंगल्यानिजनार्दन ॥ मिश्रादुंदुभि
निर्घोषैःशंखाश्चाडंबरैःसह॥ ११ ॥ वीणानैवाद्यवाद्यंतेशम्यातालस्वनैःसह॥ मंगल्यानिचगीतानिनगायंतिपठंतिच ॥ १२ ॥ स्तुतियुक्तानिरम्याणिममानी
केषुबंदिनः॥ योधाश्चापिहिमांदृष्ट्वानिवर्त्तंतेह्यधोमुखाः॥ १३॥ कर्माणिचयथापूर्वंकृत्वानाभिवदंतिमां॥ अपिस्वस्तिभवेदद्यभ्रातृभ्योमममाधव॥ १४॥
नहिशुद्ध्यतिमेभावोदृष्ट्वास्वजनमाकुलं॥ अपिपांचालराजस्यविराटस्यचमानद॥ १५॥ सर्वेषांचैवयोधानांसामग्र्यंस्यान्ममाच्युत॥ नचमामद्यसौभद्रःप्रहृ
ष्टोभ्रातृभिःसह॥ रणादायांतमुचितंप्रत्युद्यातिहसन्निव॥ १६॥ संजयउवाच एवंसंकथयंतौतौप्रविष्टौशिबिरंस्वकं ॥ ददृशातेभृशास्वस्थान्पांडवा
न्नष्टचेतसः॥ १७॥ दृष्ट्वाभ्रातॄंश्चपुत्रांश्चविमनावानरध्वजः॥ अपश्यंश्चैवसौभद्रमिदंवचनमब्रवीत्॥ १८॥ मुखवर्णोऽप्रसन्नोवःसर्वेषामेवलक्ष्यते॥ नचा
भिमन्युंपश्यामिनचमांप्रतिनंदथ॥ १९॥ मयाश्रुतश्चद्रोणेनचक्रव्यूहोविनिर्मितः॥ नचवस्तस्यभेत्तास्तिविनासौभद्रमर्भकं ॥ २० ॥ नचोपदिष्टस्तस्यासी
न्मयानीकाद्विनिर्गमः ॥ कच्चिन्नबालोयुष्माभिःपरानीकंप्रवेशितः॥ २१ ॥ भित्वानीकंमहेष्वासःपरेषांबहुशोयुधि ॥ कच्चिन्ननिहतःसंख्येसौभद्रःपरवीरहा
॥ २२ ॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंजातंसिंहमिवाद्रिषु ॥ उपेंद्रसदृशंब्रूतकथमायोधनेहतः ॥ २३ ॥ सुकुमारंमहेष्वासंवासवस्यात्मजात्मजं ॥ सदाममप्रियंब्रूतक
थमायोधनेहतः॥ २४॥ सुभद्रायाःप्रियंपुत्रंद्रौपद्याःकेशवस्यच॥ अंबायाश्चप्रियंनित्यंकोवधीत्कालमोहितः ॥ २५ ॥ सदृशोवृष्णिवीरस्यकेशवस्यमहात्म
नः॥ विक्रमश्रुतमाहात्म्यैःकथमायोधनेहतः ॥ २६ ॥ वार्ष्णेयीदयितंशूरंमयासततलालितं॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं॥ २७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ यथेतिकथमर्थे ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यदिमेपिता

मृदुकुंचितकेशांतंबालंबालमृगेक्षणं ॥ मत्तद्विरदविक्रांतंसिंहपोतमिवोद्धतं ॥ २८ ॥ स्मिताभिभाषिणंदांतंगुरुवाक्यकरंसदा ॥ बाल्येप्यतुलकर्माणंप्रियवा
क्यममत्सरं ॥ २९ ॥ महोत्साहंमहाबाहुंदीर्घराजीवलोचनं ॥ भक्तानुकंपिनंदांतंनचनीचानुसारिणं ॥ ३० ॥ कृतज्ञंज्ञानसंपन्नंकृतास्त्रमनिवर्तिनं ॥ युद्धाभिनं
दिनंनित्यंद्विषतांभयवर्धनं ॥ ३१ ॥ स्वेषांप्रियहितेयुक्तंपितॄणांजयगृद्धिनं ॥ नचपूर्वप्रहर्तारंसंग्रामेनष्टसंभ्रमं ॥ ३२ ॥ यदिपुत्रंनपश्यामियास्यामियमसादनं ॥
रथेषुगण्यमानेषुगणितंतंमहारथं ॥ ३३ ॥ मयाध्यर्धगुणंसंख्येतरुणंबाहुशालिनं ॥ प्रद्युम्नस्यप्रियंनित्यंकेशवस्यममैवच ॥ ३४ ॥ यदिपुत्रंनपश्यामि
यास्यामियमसादनं ॥ सुनसंसुललाटांतंस्वक्षिभ्रूदशनच्छदं ॥ ३५ ॥ अपश्यतस्तद्वदनंकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ तंत्रीस्वनसुखंरम्यंपुंस्कोकिलसमध्वनिं ॥
॥ ३६ ॥ अशृण्वतःस्वनंतस्यकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ रूपंचाप्रतिमंतस्यत्रिदशैश्चापिदुर्लभं ॥ ३७ ॥ अपश्यतोहिवीरस्यकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ अभिवादनदक्षंतं
पितॄणांवचनेरतं ॥ ३८ ॥ नाद्याहंयदिपश्यामिकाशांतिर्हृदयस्यमे ॥ सुकुमारःसदावीरोमहार्हशयनोचितः ॥ ३९ ॥ भूमावनाथवच्छेतेनूनंनाथवतांवरः ॥
शयानंसमुपासंतियंपुरापरमस्त्रियः ॥ ४० ॥ तमद्यविप्रविद्धांगमुपासंत्यशिवाःशिवाः ॥ यःपुराबोध्यतेसुप्तःसूतमागधबंदिभिः ॥ ४१ ॥ बोधयंत्यद्यतंनूनं
श्वापदाविकृतैःस्वनैः ॥ छत्रच्छायासमुचितंतस्यतद्वदनंशुभं ॥ ४२ ॥ नूनमद्यरजोध्वस्तंरणरेणुःकरिष्यति ॥ हापुत्रकावितृप्तस्यसततंपुत्रदर्शने ॥ ४३ ॥ भा
ग्यहीनस्यकालेनयथामेनीयसेबलात् ॥ साचसंयमनीनूनंसदासुकृतिनांगतिः ॥ ४४ ॥ स्वभाभिर्मोहितारम्यात्वयात्यर्थंविराजते ॥ नूनंवैवस्वतश्चत्वांवरु
णश्चप्रियातिथिं ॥ ४५ ॥ शतक्रतुर्धनेशश्चप्राप्तमर्चंत्यभीरुकं ॥ एवंविलप्यबहुधाभिन्नपोतोवणिग्यथा ॥ ४६ ॥ दुःखेनमहताविष्टोयुधिष्ठिरमपृच्छत ॥ क
च्चित्सकदनंकृत्वापरेषांकुरुनंदन ॥ ४७ ॥ स्वर्गतोभिमुखःसंख्येयुध्यमानोनरर्षभैः ॥ सनूनंबहुभिर्यत्तैर्युध्यमानोनरर्षभैः ॥ ४८ ॥ असहायःसहायार्थीमामनुध्या
तवान्ध्रुवं ॥ पीड्यमानःशरैस्तीक्ष्णैःकर्णद्रोणकृपादिभिः ॥ ४९ ॥ नानालिंगैःसुधौताग्रैर्ममपुत्रोल्पचेतनः ॥ इहमेस्यात्परित्राणंपितेतिसपुनःपुनः ॥ ५० ॥ इत्येवं
विलपन्मन्येनृशंसैर्भुविपातितः ॥ अथवामत्प्रसूतःसस्वस्त्रीयोमाधवस्यच ॥ ५१ ॥ सुभद्रायांचसंभूतोनचैवंवक्तुमर्हति ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंसुदृढंमम ॥
॥ ५२ ॥ अपश्यतोदीर्घबाहुंरक्ताक्षंयन्नदीर्यते ॥ कथंबालेमहेष्वासान्नृशंसामर्मभेदिनः ॥ ५३ ॥

स्यात्तदामेत्राणंस्यादित्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

स्वस्रीयेवासुदेवस्यममपुत्रेऽक्षिपन्शरान् ॥ योमांनित्यमदीनात्माप्रत्युद्गम्याभिनंदति ॥ ५४ ॥ उपयांतंरिपून्हत्वासोद्यमांकिंनपश्यति ॥ नूनंसपातितःशेतेधर
ण्यांरुधिरोक्षितः ॥ ५५॥ शोभयन्मेदिनींगात्रैरादित्यइवपातितः ॥ सुभद्रामनुशोचामियापुत्रमपलायिनं ॥५६॥ रणेविनिहितंश्रुत्वाशोकार्त्तावैविनंक्ष्यति॥
सुभद्रावक्ष्यतेकिंमामभिमन्युमपश्यती ॥ ५७॥ द्रौपदीचैवदुःखार्तैतेचवक्ष्यामिकिंत्वहं ॥ वज्रसारमयंनूनंहृदयंयन्नयास्यति ॥ ५८ ॥ सहस्रधावधूंदृष्ट्वारुद
तींशोककर्शितां ॥ दृप्तानांधार्त्तराष्ट्राणांसिंहनादोमयाश्रुतः ॥ ५९ ॥ युयुत्सुश्चापिकृष्णेनश्रुतोवीरानुपालभन् ॥ अशक्नुवंतोबीभत्सुंबालंहत्वामहारथाः ॥
॥ ६० ॥ किंमोदध्वमधर्मज्ञाःपांडवंदृश्यतांबलं ॥ किंतयोर्विप्रियंकृत्वाकेशवार्जुनयोर्मृधे ॥ ६१ ॥ सिंहवन्नदथप्रीताःशोककालउपस्थिते ॥ आगमिष्यतिवः
क्षिप्रंफलंपापस्यकर्मणः ॥ ६२ ॥ अधर्मोहिकृतस्तीव्रःकथंस्यादफलश्चिरं ॥ इतितान्परिभाषन्वैवैश्यापुत्रोमहामतिः ॥ ६३ ॥ अपायाच्छस्त्रमुत्सृज्यकोपदुःख
समन्वितः ॥किमर्थमेतन्नाख्यातंत्वयाकृष्णरणेमम ॥ ६४ ॥ अधाक्षंतानहंक्रूरांस्तदासर्वान्महारथान् ॥ संजयउवाच पुत्रशोकार्दितंपार्थंध्यायंतंसाश्रु
लोचनं ॥ ६५ ॥ निगृह्यवासुदेवस्तंपुत्राधिभिरभिप्लुतं ॥ मैवमित्यब्रवीत्कृष्णस्तीव्रशोकसमन्वितं ॥ ६६ ॥ सर्वेषामेषवैपंथाःशूराणामनिवर्तिनां ॥ क्षत्रिया
णांविशेषेणयेषांयुद्धेनजीविका ॥ ६७॥ एषावैयुध्यमानानांशूराणामनिवर्तिनां ॥ विहितासर्वशास्त्रज्ञैर्गतिर्मतिमतांवर ॥ ६८ ॥ ध्रुवंहियुद्धेमरणंशूराणाम
निवर्तिनां ॥ गतःपुण्यकृतांलोकानभिमन्युर्नसंशयः ॥ ६९ ॥ एतच्चसर्ववीराणांकांक्षितंभरतर्षभ ॥ संग्रामेभिमुखोमृत्युंप्राप्नुयादितिमानद ॥ ७० ॥ सचवी
रान्रणेहत्वाराजपुत्रान्महाबलान् ॥ वीरैराकांक्षितंमृत्युंसंप्राप्तोभिमुखंरणे ॥ ७१ ॥ माशुचःपुरुषव्याघ्रपूर्वैरेषसनातनः ॥ धर्मकृद्भिःकृतोधर्मःक्षत्रियाणांर
णेक्षयः ॥ ७२ ॥ इमेतेभ्रातरःसर्वेदीनाभरतसत्तम ॥ त्वयिशोकसमाविष्टेनृपाश्चसुहृदस्तव ॥ ७३ ॥ एतांश्चवचसासाम्नासमाश्वासयमानद ॥ विदितंवेदि
तव्यंतेनशोकंकर्तुमर्हसि ॥ ७४॥ एवमाश्वासितःपार्थःकृष्णेनाद्भुतकर्मणा ॥ ततोब्रवीत्तदाभ्रातॄन्सर्वान्पार्थःसगद्गदान् ॥ ७५॥ सदीर्घबाहुःपृथ्वंसोदीर्घराजी
वलोचनः ॥ अभिमन्युर्यथावृत्तःश्रोतुमिच्छाम्यहंतथा ॥ ७६ ॥ सनागस्यंदनहयान्द्रक्ष्यध्वंनिहतान्मया ॥ संग्रामेसानुबंधांस्तान्ममपुत्रस्यवैरिणः ॥ ७७ ॥
कथंचवःकृतास्त्राणांसर्वेषांशस्त्रपाणिनां ॥ सौभद्रोनिधनंगच्छेद्वज्रिणापिसमागतः ॥ ७८ ॥

॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥

यद्येवमहमज्ञास्यमशक्तान्रक्षणेमम ॥ पुत्रस्यपांडुपंचालान्मयागुप्तोभवेत्ततः ॥ ७९ ॥ कथंचवोरथस्थानांशरवर्षाणिमुंचतां ॥ नीतोभिमन्युर्निधनंकदर्थी
कृत्यवःपरैः ॥ ८० ॥ अहोवःपौरुषंनास्तिनचवोस्तिपराक्रमः ॥ यत्राभिमन्युःसमरेपश्यतांवोनिपातितः ॥ ८१ ॥ आत्मानमेवगर्हेयंयदहंवैसुदुर्बलान् ॥ यु
ष्मानाज्ञायनिर्यातोभीरूनकृतनिश्चयान् ॥ ८२ ॥ आहोस्विद्भूषणार्थायवर्मशस्त्रायुधानिवः ॥ वाचस्तुवक्तुंसंसत्सुममपुत्रमरक्षतां ॥ ८३ ॥ एवमुक्त्वाततोवा
क्यंतिष्ठंश्चापवरासिमान् ॥ नस्माशक्यतबीभत्सुःकेनचित्प्रसमीक्षितुं ॥ ८४ ॥ तमंतकमिवक्रुद्धंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तमश्रुपूर्णमुखंतदा ॥
॥ ८५ ॥ नभाषितुंशक्नुवंतिद्रष्टुंवासुहृदोर्जुनं ॥ अन्यत्रवासुदेवाद्वाज्येष्ठाद्वापांडुनंदनात् ॥ ८६ ॥ सर्वास्ववस्थासुहितावर्जुनस्यमनोनुगौ ॥ बहुमानात्प्रिय
त्वाच्चतावेनंवक्तुमर्हतः ॥ ८७ ॥ ततस्तंपुत्रशोकेनभृशंपीडितमानसं ॥ राजीवलोचनंक्रुद्धंराजावचनमब्रवीत् ॥ ८८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्र
तिज्ञापर्वणिअर्जुनकोपेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ युधिष्ठिरउवाच त्वयियातेमहाबाहोसंशप्तकबलंप्रति ॥ प्रयत्नमकरो
त्तीव्रमाचार्योग्रहणेमम ॥ १ ॥ व्यूढानीकावयंद्रोणंवारयामःस्मसर्वशः ॥ प्रतिव्यूह्यरथानीकंयतमानंतथारणे ॥ २ ॥ सवार्यमाणोरथिभिर्मयिचापिसुरक्षि
ते ॥ अस्मानभिजगामाशुपीडयन्निशितैःशरैः ॥ ३ ॥ तेपीड्यमानाद्रोणेनद्रोणानीकंनशक्नुमः ॥ प्रतिवीक्षितुमप्याजौभेत्तुंतत्कुतएवतु ॥ ४ ॥ वयंत्वप्रतिमं
वीर्येसर्वेसौभद्रमात्मजं ॥ उक्तवंतःस्मतंतातभिंध्यनीकमितिप्रभो ॥ ५ ॥ सतथानोदितोऽस्माभिःसदश्वइववीर्यवान् ॥ असह्यमपितंभारंवोढुमेवोपचक्रमे
॥ ६ ॥ सतवास्त्रोपदेशेनवीर्येणचसमन्वितः ॥ प्राविशत्तद्बलंबालःसुपर्णइवसागरं ॥ ७ ॥ तेनुयातावयंवीरंसात्वतीपुत्रमाहवे ॥ प्रवेष्टुकामास्तेनैवयेनसप्रा
विशच्चमूं ॥ ८ ॥ ततःसैंधवकोराजाक्षुद्रस्तातजयद्रथः ॥ वरदानेनरुद्रस्यसर्वान्नःसमवारयत् ॥ ९ ॥ ततोद्रोणःकृपःकर्णोद्रौणिःकौसल्यएवच ॥ कृतवर्माचसौ
भद्रंषड्रथाःपर्यवारयन् ॥ १० ॥ परिवार्यतुतैःसर्वैर्युधिबालोमहारथैः ॥ यतमानःपरंशक्त्याबहुभिर्विरथीकृतः ॥ ११ ॥ ततोदौःशासनिःक्षिप्रंतथातैर्विरथी
कृतं ॥ संशयंपरमंप्राप्यदिष्टांतेनाभ्ययोजयत् ॥ १२ ॥ सतुहत्वासहस्राणिनराश्वरथदंतिनां ॥ अष्टौरथसहस्राणिनवदंतिशतानिच ॥ १३ ॥

त्वयीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कौसल्योबृहद्बलः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ भुक्तपूर्वामन्योपभुक्तां विंदतांस्वीकुर्वतां ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

राजपुत्रसहस्रेद्वेवीरांश्चालक्षितान्बहून् ॥ बृहद्बलंचराजानंस्वर्गेणाजौप्रयोज्यह ॥ १४ ॥ ततःपरमधर्मात्मादिष्टांतमुपजग्मिवान् ॥ एतावदेवनिर्वृत्तमस्माकं
शोकवर्धनं ॥ १५ ॥ सचैवंपुरुषव्याघ्रःस्वर्गलोकमवाप्तवान् ॥ ततोऽर्जुनोवचःश्रुत्वाधर्मराजेनभाषितं ॥ १६ ॥ हापुत्रइतिनिःश्वस्यव्यथितोन्यपतद्भुवि ॥ विष
ण्णवदनाःसर्वेपरिवार्यधनंजयं ॥ १७ ॥ नेत्रैरनिमिषैर्दीनाःप्रत्यवैक्षन्परस्परं ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांवासविःक्रोधमूर्छितः ॥ १८ ॥ कंपमानोज्वरेणेवनिःश्व
संश्चमुहुर्मुहुः ॥ पाणिंपाणौविनिष्पिष्यश्वसमानोश्रुनेत्रवान् ॥ १९ ॥ उन्मत्तइवविप्रेक्षन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ अर्जुनउवाच सत्यंवःप्रतिजानामिश्वो
स्मिहंताजयद्रथं ॥ नचेद्वधभयाद्भीतोधार्तराष्ट्रान्प्रहास्यति ॥ २० ॥ नचास्मान्शरणंगच्छेत्कृष्णंवापुरुषोत्तमं ॥ भवंतंवामहाराजश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ २१ ॥
धार्त्तराष्ट्रप्रियकरंमयिविस्मृतसौहृदं ॥ पापंबालवधेहेतुंश्वोस्मिहंताजयद्रथं ॥ २२ ॥ रक्षमाणाश्चतंसंख्येयेमांयोत्स्यंतिकेचन ॥ अपिद्रोणकृपौराजन्छाद
यिष्यामितान्शरैः ॥ २३ ॥ यद्येतदेवंसंग्रामेनकुर्यांपुरुषर्षभाः ॥ मास्मपुण्यकृतांलोकान्प्राप्नुयांशूरसंमतान् ॥ २४ ॥ येलोकामातृहंतॄणांयेचापिपितृघाति
नां ॥ गुरुदारगतानांयेपिशुनानांचयेसदा ॥ २५ ॥ साधूनसूयतांयेचयेचापिपरिवादिनां ॥ येचनिक्षेपहर्तॄणांयेचविश्वासघातिनां ॥ २६ ॥ भुक्तपूर्वांस्त्रियं
येचविंदतामघशंसिनां ॥ ब्रह्मघ्नानांचयेलोकायेचगोघातिनामपि ॥ २७ ॥ पायसंवायवान्नंवाशाकंकृसरमेववा ॥ संयावापूपमांसानियेचलोकावृथाश्नतां
॥ २८ ॥ तानन्हायाधिगच्छेयंनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ वेदाध्यायिनमत्यर्थंसंशितंवाद्विजोत्तमं ॥ २९ ॥ अवमन्यमानोयान्यातिवृद्धान्साधून्गुरूंस्तथा ॥ स्पृश
तोब्राह्मणंगांचपादेनाग्निंचयाभवेत् ॥ ३० ॥ याप्सुश्लेष्मपुरीषंचमूत्रंवामुंचतांगतिः ॥ तांगच्छेयंगतिंकष्टांनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३१ ॥ नग्नस्यस्नायमानस्य
याचवंध्यातिथेर्गतिः ॥ उत्कोचिनांमृषोक्तीनांवंचकानांचयागतिः ॥ ३२ ॥ आत्मापहारिणांयाचयाचमिथ्याभिशंसिनां ॥ भृत्यैःसंदिश्यमानानांपुत्रदारा
श्रितैस्तथा ॥ ३३ ॥ असंविभज्यक्षुद्राणांयागतिर्मिष्टमश्नतां ॥ तांगच्छेयंगतिंघोरांनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३४ ॥ संश्रितंचापियस्त्यक्त्वासाधुंतद्वचनेरतं ॥ नबि
भर्तिनृशंसात्मानिंदतेचोपकारिणं ॥ ३५ ॥ अर्हतेप्रातिवेश्यायश्राद्धंयोनददातिच ॥ अनर्हेभ्यश्चयोदद्याद्वृषलीपतयेतथा ॥ ३६ ॥

आत्मापहारिणांआत्मानमन्यथाप्रकाशयतां मिथ्याभिशंसिनांअसद्दोषोक्त्यापरान्दूषयतां संदिश्यमानानांनियुज्यमानानां ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वृषलीशूद्राकन्याभावेरजस्वलावा ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तदपितेपीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ दितेरिति कार्येकारणोपचाराद्दैत्यानामित्यर्थः ॥ ४९ ॥ शब्दंशब्दांतरं ॥

मद्यपोभिन्नमर्यादःकृतघ्नोभर्तृनिंदकः ॥ तेषांगतिमियांक्षिप्रंनचेद्धन्यांजयद्रथं ॥ ३७ ॥ भुंजानानांतुसव्येनउत्संगेचापिखादतां ॥ पालाशमासनंचैवतिंदुकै
र्दंतधावनं ॥ ३८ ॥ येचावर्जयतांलोकाःस्वपतांचतथोषसि ॥ शीतभीताश्चयेविप्रारणभीताश्चक्षत्रियाः ॥ ३९ ॥ एककूपोदकग्रामेवेदध्वनिविवर्जिते ॥ ष
ण्मासंतत्रवसतांतथाशास्त्रंविनिंदतां ॥ ४० ॥ दिवामैथुनिनांचापिदिवसेषुचशेरते ॥ अगारदाहिनांचैवगरदानांचयेमताः ॥ ४१ ॥ अग्न्यातिथ्यविहीनाश्च
गोपानेषुचविघ्नदाः ॥ रजस्वलांसेवयंतःकन्यांशुल्केनदायिनः ॥ ४२ ॥ याचवैबहुयाजिनांब्राह्मणानांश्ववृत्तिनां ॥ आस्यमैथुनिकानांचयेदिवामैथुनेरताः
॥ ४३ ॥ ब्राह्मणस्यप्रतिश्रुत्ययोवैलोभाद्ददातिन ॥ तेषांगतिंगमिष्यामिश्वोनहन्यांजयद्रथं ॥ ४४ ॥ धर्मादपेतायेचान्येमयानात्रानुकीर्तिताः ॥ येचानुकीर्तिता
स्तेषांगतिंक्षिप्रमवाप्नुयां ॥ ४५ ॥ यदिव्युष्टामिमांरात्रिंश्वोनहन्यांजयद्रथं ॥ इमांचाप्यपरांभूयःप्रतिज्ञांमेनिबोधत ॥ ४६ ॥ यद्यस्मिन्नहतेपापेसूर्योस्तमुपया
स्यति ॥ इहैवसंप्रवेष्टाहंज्वलितंजातवेदसं ॥ ४७ ॥ असुरसुरमनुष्याःपक्षिणोवोरगावापितृरजनिचरावाब्रह्मदेवर्षयोवा ॥ चरमचरमपीदंयत्परंचापितस्मा
त्तदपिममरिपुंतंरक्षितुंनैवशक्ताः ॥ ४८ ॥ यदिविशतिरसातलंतदग्र्यंवियदपिदेवपुरंदितेःपुरंवा ॥ तदपिशरशतैरहंप्रभातेभृशमभिमन्युरिपोःशिरोभिहर्ता ॥
॥ ४९ ॥ एवमुक्त्वाविचिक्षेपगांडीवंसव्यदक्षिणं ॥ तस्यशब्दमतिक्रम्यधनुःशब्दोस्पृशद्दिवं ॥ ५० ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातेपांचजन्यंजनार्दनः ॥ प्रदध्मौतत्रसंक्रु
द्धोदेवदत्तंचफाल्गुनः ॥ ५१ ॥ सपांचजन्योच्युतवक्त्रवायुनाभृशंसुपूर्णोदरनिःसृतध्वनिः ॥ जगत्सपातालवियद्दिगीश्वरंप्रकंपयामासयुगात्ययेयथा ॥
॥ ५२ ॥ ततोवादित्रघोषाश्चप्रादुरासन्सहस्रशः ॥ सिंहनादश्चपांडूनांप्रतिज्ञातेमहात्मना ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनप्र
तिज्ञायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच श्रुत्वातुतंमहाशब्दंपांडूनांजयगृद्धिनां ॥ चारैःप्रवेदितेतत्रसमु
त्थायजयद्रथः ॥ १ ॥ शोकसंमूढहृदयोदुःखेनाभिपरिप्लुतः ॥ मज्जमानइवागाधेविपुलेशोकसागरे ॥ २ ॥ जगामसमितिंराज्ञांसैंधवोविमृशन्बहु ॥ सतेषां
नरदेवानांसकाशेपर्यदेवयत् ॥ ३ ॥ अभिमन्योःपितुर्भीतःसव्रीडोवाक्यमब्रवीत् ॥ योसौपांडोःकिलक्षेत्रेजातःशक्रेणकामिना ॥ ४ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

किलेत्यरुचौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अक्षौहिण्यइतिप्रत्यक्षौहिणीशेषमादायोक्तं ॥ २० ॥ २१ ॥ उपसं

संनिनीषतिदुर्बुद्धिर्मांकिलैकंयमक्षयं ॥ तत्स्वस्तिवोस्तुयास्यामिस्वगृहंजीवितेप्सया ॥ ५ ॥ अथवात्रप्रतिबलास्त्रातमांक्षत्रियर्षभाः ॥ पार्थेनप्रार्थितंवीरा
स्तेसंदत्तममाभयं ॥ ६ ॥ द्रोणदुर्योधनकृपाःकर्णमद्रेशबाल्हिकाः ॥ दुःशासनादयःशक्तास्त्रातुंमामंतकार्दितं ॥ ७ ॥ किमंगपुनरेकेनफाल्गुनेनजिघांसता ॥
नत्रायेयुर्भवंतोमांसमस्ताःपतयःक्षितेः ॥ ८ ॥ प्रहर्षंपांडवेयानांश्रुत्वामममहद्भयं ॥ सीदंतिममगात्राणिमुमूर्षोरिवपार्थिवाः ॥ ९ ॥ वधोनूनंप्रतिज्ञातोमम
गांडीवधन्वना ॥ तथाहिहृष्टाःक्रोशंतिशोककालेस्मपांडवाः ॥ १० ॥ तन्नदेवानगंधर्वानासुरोरगराक्षसाः ॥ उत्सहंतेन्यथाकर्त्तुंकुतएवनराधिपाः ॥ ११ ॥ त
स्मान्मामनुजानीतभद्रंवोस्तुनरर्षभाः ॥ अदर्शनंगमिष्यामिनमांद्रक्ष्यंतिपांडवाः ॥ १२ ॥ एवंविलपमानंतंभयाद्व्याकुलचेतसं ॥ आत्मकार्यगरीयस्त्वाद्राजा
दुर्योधनोब्रवीत् ॥ १३ ॥ नभेतव्यंनरव्याघ्रकोहित्वांपुरुषर्षभ ॥ मध्येक्षत्रियवीराणांतिष्ठंतंप्रार्थयेद्युधि ॥ १४ ॥ अहंवैकर्त्तनःकर्णश्चित्रसेनोविविंशतिः ॥
भूरिश्रवाःशलःशल्योवृषसेनोदुरासदः ॥ १५ ॥ पुरुमित्रोजयोभोजःकांबोजश्चसुदक्षिणः ॥ सत्यव्रतोमहाबाहुर्विकर्णोदुर्मुखश्चह ॥ १६ ॥ दुःशासनः
सुबाहुश्चकालिंगश्चाप्युदायुधः ॥ विंदानुविंदावावंत्यौद्रोणोद्रौणिश्चसौबलः ॥ १७ ॥ एतेचान्येचबहवोनानाजनपदेश्वराः ॥ ससैन्यास्त्वाभियास्यंतिव्येतुते
मानसोज्वरः ॥ १८ ॥ त्वंचापिरथिनांश्रेष्ठःस्वयंशूरोमितद्युते ॥ सकथंपांडवेयेभ्योभयंपश्यसिसैंधव ॥ १९ ॥ अक्षौहिण्योदशैकाचमदीयास्तवरक्षणे ॥ य
त्तायोत्स्यंतिमाभैस्त्वंसैंधवव्येतुतेभयं ॥ २० ॥ संजयउवाच एवमाश्वासितोराजन्पुत्रेणतवसैंधवः ॥ दुर्योधनेनसहितोद्रोणंरात्रावुपागमत् ॥ २१ ॥
उपसंग्रहणंकृत्वाद्रोणायसविशांपते ॥ उपोपविश्यप्रणतःपर्यपृच्छदिदंतदा ॥ २२ ॥ निमित्तेदूरपातित्वेलघुत्वेदृढवेधने ॥ ममब्रवीतुभगवान्विशेषंफाल्गुन
स्यच ॥ २३ ॥ विद्याविशेषमिच्छामिज्ञातुमाचार्यतत्त्वतः ॥ अर्जुनस्यात्मनश्चैवयाथातथ्यंप्रचक्ष्वमे ॥ २४ ॥ द्रोणउवाच सममाचार्यकंताततवचै
वार्जुनस्यच ॥ योगाद्दुःखोषितत्वाच्चतस्मात्त्वत्तोधिकोऽर्जुनः ॥ २५ ॥ नतुतेयुधिसंत्रासःकार्यःपार्थात्कथंचन ॥ अहंहिरक्षितातातभयात्त्वांनात्रसंशयः ॥
॥ २६ ॥ नहिमद्बाहुगुप्तस्यप्रभवंत्यमराअपि ॥ व्यूहयिष्यामितंव्यूहंयंपार्थोनतरिष्यति ॥ २७ ॥

ग्रहणंपादाभिवंदनं ॥ २२ ॥ निमित्तेलक्ष्यभेदने ॥ २३ ॥ २४ ॥ योगादभ्यासात् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तस्माद्युध्यस्वमाभैस्त्वंस्वधर्ममनुपालय ॥ पितृपैतामहंमार्गमनुयाहिमहारथ ॥ २८ ॥ अधीत्यविधिवद्वेदानग्नयःसुहुतास्त्वया ॥ इष्टंचबहुभिर्यज्ञैर्नतेमृत्यु
र्भयंकरः ॥ २९ ॥ दुर्लभंमानुषैर्मंदैर्महाभाग्यमवाप्यतु ॥ भुजवीर्यार्जितान्लोकान्दिव्यान्प्राप्स्यस्यनुत्तमान् ॥ ३० ॥ कुरवःपांडवाश्चैववृष्णयोन्येचमानवाः ॥
अहंचसहपुत्रेणअध्रुवाइतिचिंत्यतां ॥ ३१ ॥ पर्यायेणवयंसर्वेकालेनबलिनाहताः ॥ परलोकंगमिष्यामःस्वैःस्वैःकर्मभिरन्विताः ॥ ३२ ॥ तपस्तप्त्वातुयान्लोका
न्प्राप्नुवंतितपस्विनः ॥ क्षत्रधर्माश्रितावीराःक्षत्रियाःप्राप्नुवंतितान् ॥ ३३ ॥ एवमाश्वासितोराजाभारद्वाजेनसैंधवः ॥ अपानुदद्भयंपार्थाद्युद्धायचमनोदधे ॥
॥ ३४ ॥ ततःप्रहर्षःसैन्यानांतवाप्यासीद्विशांपते ॥ वादित्राणांध्वनिश्चोग्रःसिंहनादरवैःसह ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिजयद्र
थाश्वासेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच प्रतिज्ञातेतुपार्थेनसिंधुराजवधेतदा ॥ वासुदेवोमहाबाहुर्धनं
जयमभाषत ॥ १ ॥ भ्रातॄणांमतमज्ञायत्वयावाचाप्रतिश्रुतं ॥ सैंधवंचास्मिहंतेतितत्साहसमिदंकृतं ॥ २ ॥ असंमंत्र्यमयासार्धमतिभारोयमुद्यतः ॥ कथंतुसर्व
लोकस्यनावहास्याभवेमहि ॥ ३ ॥ धार्त्तराष्ट्रस्यशिबिरेमयाप्रणिहिताश्चराः ॥ तइमेशीघ्रमागम्यप्रवृत्तिंवेदयंतिनः ॥ ४ ॥ त्वयावैसंप्रतिज्ञातेसिंधुराजवधेप्र
भो ॥ सिंहनादःसवादित्रःसुमहानिहतैःश्रुतः ॥ ५ ॥ तेनशब्देनवित्रस्ताधार्त्तराष्ट्राःससैंधवाः ॥ नाकस्मात्सिंहनादोयमितिमत्वाव्यवस्थिताः ॥ ६ ॥ सुमहान्
शब्दसंपातःकौरवाणांमहाभुज ॥ आसीन्नागाश्वपत्तीनांरथघोषश्चभैरवः ॥ ७ ॥ अभिमन्योर्वधंश्रुत्वाध्रुवमार्त्तोधनंजयः ॥ रात्रौनिर्यास्यतिक्रोधादितिमत्वा
व्यवस्थिताः ॥ ८ ॥ तैर्यतद्भिरियंसत्याश्रुतासत्यवतस्तव ॥ प्रतिज्ञासिंधुराजस्यवधेराजीवलोचन ॥ ९ ॥ ततोविमनसःसर्वेत्रस्ताःक्षुद्रमृगाइव ॥ आसन्सुयो
धनामात्याःसचराजाजयद्रथः ॥ १० ॥ अथोत्थायसहामात्यैर्दीनःशिबिरमात्मनः ॥ आयात्सौवीरसिंधूनामिश्वरोभृशदुःखितः ॥ ११ ॥ समंत्रकालेसंमंत्र्य
सर्वांनैश्रेयसींक्रियां ॥ सुयोधनमिदंवाक्यमब्रवीद्राजसंसदि ॥ १२ ॥ मामसौपुत्रहंतेतिश्वोभियाताधनंजयः ॥ प्रतिज्ञातोहिसेनायामध्येतेनवधोमम ॥ १३ ॥
तांनदेवानगंधर्वानासुरोरगराक्षसाः ॥ उत्सहंतेऽन्यथाकर्त्तुंप्रतिज्ञांसव्यसाचिनः ॥ १४ ॥

प्रतिज्ञातइति ॥ १ ॥ अशब्दोनिषेधे अज्ञात्वेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

विधीयतांरक्षेतिपरतःसंबध्यते ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ संविधानंप्रतिविधानं ॥ २५ ॥ २६ ॥ पद्मव्यूहःपश्चार्धेपश्चाद्भागेयस्य सूचीसू

तेमांरक्षतसंग्रामेमावोमूर्ध्निधनंजयः॥ पदंकृत्वाप्नुयाल्लक्ष्यंतस्मादत्रविधीयतां॥ १५॥ अथरक्षानमेसंख्येक्रियतेकुरुनंदन॥ अनुजानीहिमांराजन्गमिष्या
मिगृहान्प्रति॥ १६॥ एवमुक्तस्त्ववाक्शीर्षोविमनाःससुयोधनः ॥ श्रुत्वातंसमयंतस्यध्यानमेवान्वपद्यत ॥ १७॥ तमार्तमभिसंप्रेक्ष्यराजाकिलससैंधवः ॥
मृदुचात्महितंचैवसापेक्षमिदमुक्तवान्॥ १८॥ नेहपश्यामिभवतांतथावीर्यंधनुर्धरं॥ योर्जुनस्यास्त्रमस्त्रेणप्रतिहन्यान्महाहवे॥ १९॥ वासुदेवसहायस्यगांडी
वंधुन्वतोधनुः॥ कोर्जुनस्याग्रतस्तिष्ठेत्साक्षादपिशतक्रतुः ॥ २० ॥ महेश्वरोपिपार्थेनश्रूयतेयोधितःपुरा ॥ पदातिनामहावीर्योगिरौहिमवतिप्रभुः ॥ २१ ॥
दानवानांसहस्राणिहिरण्यपुरवासिनां॥ जघानैकरथेनैवदेवराजप्रचोदितः ॥ २२ ॥ समायुक्तोहिकौंतेयोवासुदेवेनधीमता ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीन्हन्या
दितिमतिर्मम ॥ २३॥ सोहमिच्छाम्यनुज्ञातुंरक्षितुंवामहात्मना॥ द्रोणेनसहपुत्रेणवीरेणयदिमन्यसे॥ २४॥ सराज्ञास्वयमाचार्योभृशमत्रार्थितोर्जुन ॥ सं
विधानंचविहितंरथाश्चकिलसज्जिताः॥ २५॥ कर्णोभूरिश्रवाद्रौणिर्वृषसेनश्चदुर्जयः॥ कृपश्चमद्रराजश्चषडेतेऽस्यपुरोगमाः॥ २६॥ शकटःपद्मकश्चार्धोव्यूहो
द्रोणेननिर्मितः॥ पद्मकर्णिकमध्यस्थःसूचीपार्श्वेजयद्रथः ॥ २७॥ स्थास्यतेरक्षितोवीरैःसिंधुराट्ससुदुर्मदः॥ धनुष्यस्त्रेचवीर्येचप्राणेचैवतथौरसे॥ २८ ॥
अविषह्यतमाह्येतेनिश्चिताःपार्थषड्रथाः॥ एतानजित्वाषड्रथान्नैवप्राप्योजयद्रथः ॥ २९॥ तेषामेकैकशोवीर्यंषण्णांत्वमनुचिंतय॥ सहिताहिनरव्याघ्रनश
क्याजेतुमंजसा ॥ ३०॥ भूयस्तुमंत्रयिष्यामिनीतिमात्महितायवै ॥ मंत्रज्ञैःसचिवैःसार्धंसुहृद्भिःकार्यसिद्धये ॥ ३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्र
तिज्ञापर्वणिकृष्णवाक्येपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अर्जुनउवाच षड्रथान्धार्तराष्ट्रस्यमन्यसेयान्बलाधिकान्॥ तेषां
वीर्यंममार्धेननतुल्यमितिमेमतिः॥ १ ॥ अस्त्रमस्त्रेणसर्वेषामेतेषांमधुसूदन॥ मयाद्रक्ष्यसिनिर्भिन्नंजयद्रथवधैषिणा॥ २॥ द्रोणस्यमिषतश्चाहंसगणस्यवि
लप्यतः॥ मूर्धानंसिंधुराजस्यपातयिष्यामिभूतले॥ ३॥ यदिसाध्याश्चरुद्राश्चवसवश्चसहाश्विनः॥ मरुतश्चसहेंद्रेणविश्वेदेवाःसहेश्वराः ॥ ४ ॥ पितरःसहगं
धर्वाःसुपर्णाःसागरादयः॥ द्यौर्वियत्पृथिवीचेयंदिशश्चसदिगीश्वराः॥ ५॥

चीमुखोव्यूहः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ षड्रथानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तस्मिन्द्रोणे द्यूतंयुद्धद्यूतं बद्धमिवबद्धंएकांतजयेनस्थिरीकृतं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

ग्राम्यारण्यानिभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ त्रातारःसिंधुराजस्यभवंतिमधुसूदन ॥ ६ ॥ तथापिबाणैर्निहतंश्वोद्रष्टासिरणेमया ॥ सत्येनचशपेकृष्णतथै
वायुधमालभे ॥ ७॥ यस्यगोप्तामहेष्वासस्तस्यपापस्यदुर्मतेः ॥ तमेवप्रथमंद्रोणमभियास्यामिकेशव ॥ ८ ॥ तस्मिन्द्यूतमिदंबद्धंमन्यतेससुयोधनः ॥ त
स्मात्तस्यैवसेनाग्रंभित्वायास्यामिसैंधवं ॥ ९ ॥ द्रष्टासिश्वोमहेष्वासान्नाराचैस्तिग्मतेजितैः ॥ शृंगाणीवगिरेर्वज्रैर्दार्यमाणान्मयायुधि ॥ १० ॥ नरनागाश्व
देहेभ्योविस्रविष्यतिशोणितं ॥ पतद्भ्यःपतितेभ्यश्चविभिन्नेभ्यःशितैःशरैः ॥ ११ ॥ गांडीवप्रेषिताबाणामनोनिलसमाजवे ॥ नृनागाश्वान्विदेहासून्कर्त्तारश्च
सहस्रशः ॥ १२ ॥ यमात्कुबेराद्वरुणादिंद्राद्रुद्राच्चयन्मया ॥ उपात्तमस्त्रंघोरंतद्द्रष्टारोत्रनरायुधि ॥ १३ ॥ ब्राह्मेणास्त्रेणचास्त्राणिहन्यमानानिसंयुगे ॥ मयाद्र
ष्टासिसर्वेषांसैंधवस्याभिरक्षिणां ॥ १४ ॥ शरवेगसमुत्कृत्तैराज्ञांकेशवमूर्धभिः ॥ आस्तीर्यमाणांपृथिवींद्रष्टासिश्वोमयायुधि ॥ १५॥ क्रव्यादांस्तर्पयिष्या
मिद्रावयिष्यामिशात्रवान् ॥ सुहृदोनंदयिष्यामिप्रमथिष्यामिसैंधवं ॥ १६ ॥ बद्धागस्कृत्कुसंबंधीपापदेशसमुद्भवः ॥ मयासैंधवकोराजाहतःस्वान्शोचयि
ष्यति ॥ १७॥ सर्वक्षीरान्नभोक्तारंपापाचारंरणाजिरे ॥ मयासराजकंबाणैर्भिन्नंद्रक्ष्यसिसैंधवं ॥ १८ ॥तथाप्रभातेकर्त्तास्मियथाकृष्णसुयोधनः ॥ नान्यंधनु
र्धरंलोकेमंस्यतेमत्समंयुधि ॥ १९ ॥ गांडीवंचधनुर्दिव्यंयोद्धाचाहंनरर्षभ ॥ त्वंचयंताहृषीकेशकिंनुस्यादजितंमया ॥ २० ॥ तवप्रसादाद्भगवन्किन्नावाप्तंर
णेमम ॥ अविषह्यंहृषीकेशकिंजानन्मांविगर्हसे ॥ २१ ॥ यथालक्ष्मस्थिरंचंद्रेसमुद्रेचयथाजलं ॥ एवमेतांप्रतिज्ञांमेसत्यांविद्धिजनार्दन ॥ २२॥ मावमंस्था
ममास्त्राणिमावमंस्थाधनुर्दृढं ॥ मावमंस्थाबलंबाह्वोर्मावमंस्थाधनंजयं ॥ २३ ॥ तथाभियामिसंग्रामंनजीयेयंजयामिच ॥ तेनसत्येनसंग्रामेहतंविद्धिजय
द्रथं ॥ २४ ॥ ध्रुवंवैब्राह्मणेसत्यंध्रुवासाधुषुसन्नतिः ॥ श्रीर्ध्रुवापिचयज्ञेषुध्रुवोनारायणेजयः ॥ २५॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाहृषीकेशंस्वयमात्मानमात्म
ना ॥ संदिदेशार्जुनोनर्दन्वासविःकेशवंप्रभुं ॥ २६ ॥ यथाप्रभातांरजनींकल्पितःस्याद्रथोमम ॥तथाकार्यंत्वयाकृष्णकार्यंहिमहदुद्यतं ॥ २७ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनवाक्येषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नजीयेयंनकेनापिजितोस्मि ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अवलेपस्यापराधस्य ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

संजयउवाच तांनिशांदुःखशोकार्त्तौनिःश्वसंताविवोरगौ॥ निद्रांनैवोपलेभातेवासुदेवधनंजयौ ॥ १ ॥ नरनारायणौक्रुद्धौज्ञात्वादेवाःसवासवाः॥ व्य
थिताश्चिंतयामासुःकिंस्विदेतद्भविष्यति॥ २ ॥ ववुश्चदारुणावातारूक्षाघोराभिशंसिनः॥ सकबंधस्तथादित्येपरिघःसमदृश्यत॥ ३ ॥ शुष्काशन्यश्चनिष्पेतुः
सनिर्घाताःसविद्युतः॥ चचालचापिपृथिवीसशैलवनकानना॥ ४ ॥ चुक्षुभुश्चमहाराजसागरामकरालयाः॥ प्रतिस्रोतःप्रवृत्ताश्चतथागंतुंसमुद्रगाः ॥ ५ ॥
रथाश्वनरनागानांप्रवृत्तमधरोत्तरं॥ क्रव्यादानांप्रमोदार्थंयमराष्ट्रविवृद्धये ॥ ६ ॥ वाहनानिशकृन्मूत्रेमुमुचूरुरुदुश्चह॥ तान्दृष्ट्वादारुणान्सर्वानुत्पातान्लो
महर्षणान्॥ ७॥ सर्वेतेव्यथिताःसैन्यास्त्वदीयाभरतर्षभ॥ श्रुत्वामहाबलस्योग्रांप्रतिज्ञांसव्यसाचिनः॥ ८॥ अथकृष्णंमहाबाहुरब्रवीत्पाकशासनिः॥आश्वा
सयसुभद्रांत्वंभगिनींस्नुषयासह॥ ९ ॥ स्नुषांचास्यावयस्याश्चविशोकाःकुरुमाधव॥ साम्नासत्येनयुक्तेनवचसाश्वासयप्रभो॥ १० ॥ ततोर्जुनगृहंगत्वावासु
देवःसुदुर्मनाः॥ भगिनींपुत्रशोकार्त्तामाश्वासयतदुःखितां॥ ११ ॥ वासुदेवउवाच माशोकंकुरुवार्ष्णेयिकुमारंप्रतिसस्नुषा ॥ सर्वेषांप्राणिनांभीरु
निष्ठैषाकालनिर्मिता॥ १२॥ कुलेजातस्यधीरस्यक्षत्रियस्यविशेषतः॥ सदृशंमरणंह्येतत्तवपुत्रस्यमाशुचः॥ १३॥ दिष्ट्यामहारथोधीरःपितुस्तुल्यपराक्रमः॥
क्षात्रेणविधिनाप्राप्तोवीराभिलषितांगतिं॥ १४॥ जित्वासुबहुशःशत्रून्प्रेषयित्वाचमृत्यवे॥ गतःपुण्यकृतांलोकान्सर्वकामदुहोऽक्षयान्॥ १५॥ तपसाब्रह्म
चर्येणश्रुतेनप्रज्ञयापिच ॥ संतोयांगतिमिच्छंतितांप्राप्तस्तवपुत्रकः ॥ १६ ॥ वीरसूर्वीरपत्नीत्वंवीरजावीरबांधवा ॥ माशुचस्तनयंभद्रेगतःसपरमांगतिं ॥
॥ १७॥ प्राप्स्यतेचाप्यसौपापःसैंधवोबालघातकः॥ अस्यावलेपस्यफलंससुहृद्गणबांधवः॥ १८॥ व्युष्टायांतुवरारोहेरजन्यांपापकर्मकृत्॥ नहिमोक्ष्यतिपा
र्थात्सप्रविष्टोप्यमरावतीं॥ १९॥ श्वःशिरःश्रोष्यसेतस्यसैंधवस्यरणेहृतं ॥ समंतपंचकाद्बाह्यंविशोकाभवमारुदः ॥ २० ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यगतःशूरःसतां
गतिं॥ यांगतिंप्राप्नुयामेहयेचान्येशस्त्रजीविनः॥ २१ ॥ व्यूढोरस्कोमहाबाहुरनिवर्त्तीरथप्रणुत्॥ गतस्तववरारोहेपुत्रःस्वर्गंज्वरंजहि॥ २२॥ अनुयातश्चपित
रंमातृपक्षंचवीर्यवान्॥ सहस्रशोरिपून्हत्वाहतःशूरोमहारथः॥ २३॥ आश्वासयस्नुषांराज्ञिमाशुचःक्षत्रियेभृशं॥ श्वःप्रियंसुमहच्छ्रुत्वाविशोकाभवनंदिनि
॥ २४॥ यत्पार्थेनप्रतिज्ञातंतत्तथानतदन्यथा॥ चिकीर्षितंहितेभर्त्तुर्नभवेज्जातुनिष्फलं॥ २५॥

अभियांतिरक्षिष्यंति ॥ २६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ एतदिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

यदिचमनुजपन्नगाःपिशाचारजनिचराःपतगाःसुरासुराश्च ॥ रणगतमभियांतिसिंधुराजंनसभवितासहतैरपिप्रभाते ॥ २६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिसुभद्राश्वासनेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७॥ ॥ छ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः ॥
सुभद्रापुत्रशोकार्त्ताविललापसुदुःखिता ॥ १ ॥ हापुत्रमममंदायाःकथमेत्यासिसंयुगं ॥ निधनंप्राप्तवांस्तातपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ २ ॥ कथमिंदीवरश्यामं
सुदंष्ट्रंचारुलोचनं ॥ मुखंतेदृश्यतेवत्सगुंठितंरणरेणुना ॥ ३ ॥ नूनंशूरंनिपतितंत्वांपश्यंत्यनिवर्त्तिनं ॥ सुशिरोग्रीवबाह्वंसंव्यूढोरस्कंनतोदरं ॥ ४ ॥ चारूपचित
सर्वांगंस्वक्षंशस्त्रक्षताचितं ॥ भूतानित्वांनिरीक्षंतेनूनंचंद्रमिवोदितं ॥ ५ ॥ शयनीयंपुरायस्यस्पर्ध्यास्तरणसंवृतं ॥ भूमावद्यकथंशेषेविप्रविद्धःसुखोचितः ॥
॥ ६ ॥ योन्वास्यतपुरावीरोवरस्त्रीभिर्महाभुजः ॥ कथमन्वास्यतेसोद्यशिवाभिःपतितोमृधे ॥ ७ ॥ योस्तूयतपुराहृष्टैःसूतमागधबंदिभिः ॥ सोद्यक्रव्याद्गणैर्घोरै
र्विनदद्भिरुपास्यते ॥ ८ ॥ पांडवेषुचनाथेषुवृष्णिवीरेषुवाविभो ॥ पंचालेषुचवीरेषुहतःकेनास्यनाथवत् ॥ ९ ॥ अतृप्तदर्शनापुत्रदर्शनस्यतवानघ ॥ मंद
भाग्यागमिष्यामिव्यक्तमद्ययमक्षयं ॥ १० ॥ विशालाक्षंसुकेशांतंचारुवाक्यंसुगंधिच ॥ तवपुत्रकदाभूयोमुखंद्रक्ष्यामिनिर्व्रणं ॥ ११ ॥ धिग्बलंभीमसेन
स्यधिक्पार्थस्यधनुष्मतां ॥ धिग्वीर्यंवृष्णिवीराणांपंचालानांचधिग्बलं ॥ १२ ॥ धिक्केकयांस्तथाचेदीन्मत्स्यांश्चैवाथसृंजयान् ॥ येत्वांरणगतंवीरंनशेकुरभि
रक्षितुं ॥ १३ ॥ अद्यपश्यामिपृथिवींशून्यामिवहतत्विषं ॥ अभिमन्युमपश्यंतीशोकव्याकुललोचना ॥ १४ ॥ स्वस्रीयंवासुदेवस्यपुत्रंगांडीवधन्वनः ॥ कथंत्वा
तिरथंवीरंद्रक्ष्याम्यद्यनिपातितं ॥ १५ ॥ एह्येहितृषितोवत्सस्तनौपूर्णौपिबाशुमे ॥ अंकमारुह्यमंदायाह्यतृप्तायाश्चदर्शने ॥ १६ ॥ हावीरदृष्टोनष्टश्चधनंस्वप्न
इवासिमे ॥ अहोह्यनित्यंमानुष्यंजलबुद्बुदचंचलं ॥ १७ ॥ इमांतेतरुणींभार्यांतवाधिभिरभिप्लुतां ॥ कथंसंधारयिष्यामिविवत्सामिवधेनुकां ॥ १८ ॥ अहोह्य
कालेप्रस्थानंकृतवानसिपुत्रक ॥ विहायफलकालेमांसुगृद्धांतवदर्शने ॥ १९ ॥ नूनंगतिःकृतांतस्यप्राज्ञैरपिसुदुर्विदा ॥ यत्रत्वंकेशवेनाथेसंग्रामेऽनाथवद्ध
तः ॥ २० ॥ यज्वनांदानशीलानांब्राह्मणानांकृतात्मनां ॥ चरितब्रह्मचर्याणांपुण्यतीर्थावगाहिनां ॥ २१ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ नैवेशिकंसोपकरणंगृहं नैवेशिकायेतिपाठेगृहाश्रमोन्मुखायविद्याव्रतस्नाताय अभिमतंविवाहोपयुक्तं ॥ २४ ॥ न्यस्तदंडानांनिरस्ताभिमानानां दंडोस्त्रीलगुडेपुमानित्युपक्रम्यदमे

कृतज्ञानांवदान्यानांगुरुशुश्रूषिणामपि ॥ सहस्रदक्षिणानांचयागतिस्तामवाप्नुहि ॥ २२ ॥ यागतिर्युद्ध्यमानानांशूराणामनिवर्त्तिनां ॥ हत्वारीन्निहतानां
चसंग्रामेतांगतिंव्रज ॥ २३ ॥ गोसहस्रप्रदातॄणांक्रतुदानांचयागतिः ॥ नैवेशिकंचाभिमतंददतांयागतिःशुभा ॥ २४ ॥ ब्राह्मणेभ्यःशरण्येभ्योनिधिंनि
दधतांचया ॥ याचापिन्यस्तदंडानांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २५ ॥ ब्रह्मचर्येणयांयांतिमुनयःसंशितव्रताः ॥ एकपत्न्यश्चयांयांतितांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २६ ॥
राज्ञांसुचरितैर्याचगतिर्भवतिशाश्वती ॥ चतुराश्रमिणांपुण्यैःपावितानांसुरक्षितैः ॥ २७ ॥ दीनानुकंपिनांयाचसततंसंविभागिनां ॥ पैशुन्याच्चनिवृत्ता
नांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २८ ॥ व्रतिनांधर्मशीलानांगुरुशुश्रूषिणामपि ॥ अमोघातिथिनांयाचतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ २९ ॥ कृच्छ्रेषुयाधारयतामात्मानंव्यसने
षुच ॥ गतिःशोकाग्निदग्धानांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ ३० ॥ मातापित्रोश्चशुश्रूषांकल्पयंतीहयेसदा ॥ स्वदारनिरतानांचयागतिस्तामवाप्नुहि ॥ ३१ ॥ ऋतुकाले
स्वकांभार्यांगच्छतांयामनीषिणां ॥ परस्त्रीभ्योनिवृत्तानांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ ३२ ॥ साम्नायेसर्वभूतानिपश्यंतिगतमत्सराः ॥ नारुंतुदानांक्षमिणांयागतिस्ता
मवाप्नुहि ॥ ३३ ॥ मधुमांसनिवृत्तानांमदाद्दंभात्तथाऽनृतात् ॥ परोपतापत्यक्तानांतांगतिंव्रजपुत्रक ॥ ३४ ॥ ह्रीमंतःसर्वशास्त्रज्ञाज्ञानतृप्ताजितेंद्रियाः ॥ यांगतिं
साधवोयांतितांगतिंव्रजपुत्रक ॥ ३५ ॥ एवंविलपतींदीनांसुभद्रांशोककर्शितां ॥ अन्वपद्यतपांचालीवैराटिसहितातदा ॥ ३६ ॥ ताःप्रकामंरुदित्वाचविलप्य
चसुदुःखिताः ॥ उन्मत्तवत्तदाराजन्विसंज्ञान्यपतन्क्षितौ ॥ ३७ ॥ सोपचारस्तुकृष्णश्चदुःखितांभृशदुःखितः ॥ सिक्त्वांभसासमाश्वास्यतत्तदुक्त्वाहितंवचः ॥
॥ ३८ ॥ विसंज्ञकल्पांरुदतींमर्मविद्धांप्रवेपतीं ॥ भगिनींपुंडरीकाक्षइदंवचनमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ सुभद्रेमाशुचःपुत्रंपांचाल्याश्वासयोत्तरां ॥ गतोभिमन्युःप्रथि
तांगतिंक्षत्रियपुंगवः ॥ ४० ॥ येचान्येपिकुलेसंतिपुरुषानोवरानने ॥ सर्वेतेतांगतिंयांत्वभिमन्योर्यशस्विनः ॥ ४१ ॥ कुर्यामतद्वयंकर्मक्रियासुसुहृदश्चनः ॥
कृतवान्यादृगद्यैकस्तवपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ एवमाश्वास्यभगिनींद्रौपदीमपिचोत्तरां ॥ पार्थस्यैवमहाबाहुःपार्श्वमागादरिंदमः ॥ ४३ ॥

यमेभिमानेचेतिमेदिनी ॥ २५ ॥ एकपत्न्यःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ ततइति ॥ १ ॥ लाजैरक्षतैः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

ततोभ्यनुज्ञायनृपान्कृष्णोबंधूंस्तथार्जुनं॥ विवेशांतःपुरेराजंस्तेचजग्मुर्यथालयं ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिसुभद्राप्रविलापे
अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ७९ ॥ संजयउवाच ततोर्जुनस्यभवनंप्रविश्याप्रतिमंविभुः ॥ स्पृष्ट्वांभःपुंडरीकाक्षःस्थंडिलेशुभल
क्षणे॥ १॥ संतस्तारशुभांशय्यांदर्भैर्वैदूर्यसन्निभैः॥ ततोमाल्येनविधिवल्लाजैर्गंधैःसुमंगलैः॥ २॥ अलंचकारतांशय्यांपरिवार्यायुधोत्तमैः॥ ततःस्पृष्टोदके
पार्थेविनीताःपरिचारकाः॥ ३॥ दर्शयंतोंतिकेचक्रुर्नैशंत्रैयंबकंबलिं॥ ततःप्रीतमनाःपार्थोगंधमाल्यैश्चमाधवं॥४॥ अलंकृत्योपहारंतंनैशंतस्मैन्यवेदयत्॥
स्मयमानस्तुगोविंदःफाल्गुनंप्रत्यभाषत॥ ५॥ सुप्यतांपार्थभद्रंतेकल्याणायव्रजाम्यहं॥ स्थापयित्वाततोद्वास्थान्गोप्तॄंश्चात्तायुधान्नरान्॥ ६॥ दारुकानुग
तःश्रीमान्विवेशशिबिरंस्वकं॥ शिश्येचशयनेशुभ्रेबहुकृत्यंविचिंतयन्॥ ७॥ पार्थायसर्वंभगवान्शोकदुःखापहंविधिं॥ व्यदधात्पुंडरीकाक्षस्तेजोद्युतिवि
वर्धनं॥ ८॥ योगमास्थाययुक्तात्मासर्वेषामीश्वरेश्वरः॥ श्रेयस्कामःपृथुयशाविष्णुर्जिष्णुप्रियंकरः॥ ९॥ नपांडवानांशिबिरेकश्चित्सुष्वापतांनिशां॥ प्रजा
गरःसर्वजनंह्याविवेशविशांपते॥ १०॥ पुत्रशोकाभितप्तेनप्रतिज्ञातोमहात्मना॥ सहसासिंधुराजस्यवधोगांडीवधन्वना॥ ११॥ तत्कथंनुमहाबाहुर्वास
विःपरवीरहा॥ प्रतिज्ञांसफलांकुर्यादितितेसमचिंतयन्॥ १२॥ कष्टंहीदंव्यवसितंपांडवेनमहात्मना॥ सचराजामहावीर्यःपारयत्वर्जुनःसतां॥ १३॥ पुत्र
शोकाभितप्तेनप्रतिज्ञामहतीकृता॥ भ्रातरश्चापिविक्रांताबहुलानिबलानिच॥ १४॥ धृतराष्ट्रस्यपुत्रेणसर्वंतस्मैनिवेदितं॥ सहत्वासैंधवंसंख्येपुनरेतुधनंजयः
॥ १५॥ जित्वारिपुगणांश्चैवपारयन्नर्जुनोव्रतं॥ श्वोऽहत्वासिंधुराजंवैधूमकेतुंप्रवेक्ष्यति॥ १६॥ नह्यसावनृतंकर्तुमलंपार्थोधनंजयः॥ धर्मपुत्रःकथंराजाभ
विष्यतिमृतेऽर्जुने॥ १७॥ तस्मिन्हिविजयःकृत्स्नःपांडवेनसमाहितः॥ यदिनोस्तिकृतंकिंचिद्यदिदत्तंहुतंयदि॥ १८॥ फलेनतस्यसर्वस्यसव्यसाचीजयत्व
रीन्॥ एवंकथयतांतेषांजयमाशंसतांप्रभो॥ १९॥ कृच्छ्रेणमहताराजन्रजनीव्यत्यवर्त्तत॥ तस्यारजन्यामध्येतुप्रतिबुद्धोजनार्दनः॥ २०॥ स्मृत्वाप्रतिज्ञां
पार्थस्यदारुकंप्रत्यभाषत॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातमार्त्तेनहतबंधुना॥ २१॥

तस्मैत्र्यंबकाय ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पार्थायतादर्थ्येचतुर्थी तेजःप्रतापः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सहसाबलेन ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अनुअनुगतः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ आर्षभेणऋषभस्वरप्रकारेण ॥ ३९ ॥

जयद्रथंवधिष्यामिश्वोभूतइतिदारुक ॥ तत्तुदुर्योधनःश्रुत्वामंत्रिभिर्मंत्रयिष्यति ॥ २२ ॥ यथाजयद्रथंपार्थोनहन्यादितिसंयुगे ॥ अक्षौहिण्योहिताःसर्वारक्षि
ष्यंतिजयद्रथं ॥ २३ ॥ द्रोणश्चसहपुत्रेणसर्वास्त्रविधिपारगः ॥ एकोवीरःसहस्राक्षोदैत्यदानवदर्पहा ॥ २४ ॥ सोपितंनोत्सहेताजौहंतुंद्रोणेनरक्षितं ॥ सोहंश्वस्तत्क
रिष्यामियथाकुंतीसुतोर्जुनः ॥ २५ ॥ अप्राप्तेऽस्तंदिनकरेहनिष्यतिजयद्रथं ॥ नहिदारानमित्राणिज्ञातयोनचबांधवाः ॥ २६ ॥ कश्चिदन्यःप्रियतरःकुंतीपुत्रान्म
मार्जुनात् ॥ अनर्जुनमिमंलोकंमुहूर्त्तमपिदारुक ॥ २७ ॥ उदीक्षितुंनशक्तोहंभवितानचतत्तथा ॥ अहंविजित्यतान्सर्वान्सहसासहयद्विपान् ॥ २८ ॥ अर्जुनार्थे
हनिष्यामिसकर्णान्ससुयोधनान् ॥ श्वोनिरीक्षंतुमेवीर्यंत्रयोलोकामहाहवे ॥ २९ ॥ धनंजयार्थेसमरेपराक्रांतस्यदारुक ॥ श्वोनरेंद्रसहस्राणिराजपुत्रशतानिच
॥ ३० ॥ साश्वद्विपरथान्याजौविद्रविष्यामिदारुक ॥ श्वस्तांचक्रप्रमथितांद्रक्ष्यसेनृपवाहिनीं ॥ ३१ ॥ मयाक्रुद्धेनसमरेपांडवार्थेनिपातितां ॥ श्वःसदेवाःसगं
धर्वाःपिशाचोरगराक्षसाः ॥ ३२ ॥ ज्ञास्यंतिलोकाःसर्वेमांसुहृदंसव्यसाचिनः ॥ यस्तंद्वेष्टिसमांद्वेष्टियस्तंचानुसमामनु ॥ ३३ ॥ इतिसंकल्प्यतांबुद्ध्याशरीरार्धं
ममार्जुनः ॥ यथात्वंमेप्रभातायामस्यांनिशिरथोत्तमं ॥ ३४ ॥ कल्पयित्वायथाशास्त्रमादायव्रजसंयतः ॥ गदांकौमोदकींदिव्यांशक्तिंचक्रंधनुःशरान् ॥ ३५ ॥
आरोप्यवैरथेसूतसर्वोपकरणानिच ॥ स्थानंचकल्पयित्वाथरथोपस्थेध्वजस्यमे ॥ ३६ ॥ वैनतेयस्यवीरस्यसमरेरथशोभिनः ॥ छत्रंजांबूनदैर्जालैरर्कज्वल
नसप्रभैः ॥ ३७ ॥ विश्वकर्मकृतैर्दिव्यैरश्वानपिविभूषितान् ॥ बलाहकंमेघपुष्पंशैब्यंसुग्रीवमेवच ॥ ३८ ॥ युक्तान्वाजिवरान्यत्तःकवचीतिष्ठदारुक ॥ पांज
जन्यस्यनिर्घोषमार्षभेणैवपूरितं ॥ ३९ ॥ श्रुत्वाचभैरवंनादमुपेयास्त्वंजवेनमां ॥ एकान्हाहममर्षंचसर्वदुःखानिचैवह ॥ ४० ॥ भ्रातुःपैतृष्वसेयस्यव्यपने
ष्यामिदारुक ॥ सर्वोपायैर्यतिष्यामियथाबीभत्सुराहवे ॥ ४१ ॥ पश्यतांधार्त्तराष्ट्राणांहनिष्यतिजयद्रथं ॥ यस्ययस्यचबीभत्सुर्वधेयत्नंकरिष्यति ॥ आशंसे
सारथेतत्रभवितास्यध्रुवोजयः ॥ ४२ ॥ दारुकउवाच जयएवध्रुवस्तस्यकुतएवपराजयः ॥ यस्यत्वंपुरुषव्याघ्रसारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ ४३ ॥ एवंचैत
त्करिष्यामियथामामनुशाससि ॥ सुप्रभातामिमांरात्रिंजयायविजयस्यहि ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिकृष्णदारुकसंभाषणेए
कोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥

कुंतीपुत्रस्त्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ परेअवश्यंभाविनि विधौविधाने नियच्छतिप्रवर्तयति ॥ ६ ॥ नशोच्यंशोकोनाचरणीयः ॥ ७ ॥ कार्यंकृत्यं कार्यंकरणीयंभवेत्इत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

संजयउवाच कुंतीपुत्रस्तुतंमंत्रंस्मरन्नेवधनंजयः ॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्मुमोहाचिंत्यविक्रमः ॥ १ ॥ तंतुशोकेनसंतप्तंस्वप्नेकपिवरध्वजं ॥ आससादमहाते
जाध्यायंतंगरुडध्वजः ॥ २ ॥ प्रत्युत्थानंचकृष्णस्यसर्वावस्थोधनंजयः ॥ नलोपयतिधर्मात्माभक्त्याप्रेम्णाचसर्वदा ॥ ३ ॥ प्रत्युत्थायचगोविंदंसतस्माआ
सनंददौ ॥ नचासनेस्वयंबुद्धिंबीभत्सुर्व्यदधात्तदा ॥ ४ ॥ ततःकृष्णोमहातेजाजानन्पार्थस्यनिश्चयं ॥ कुंतीपुत्रमिदंवाक्यमासीनःस्थितमब्रवीत् ॥ ५ ॥ मा
विषादेमनःपार्थकृथाःकालोहिदुर्जयः ॥ कालःसर्वाणिभूतानिनियच्छतिपरेविधौ ॥ ६ ॥ किमर्थंचविषादस्तेतद्ब्रूहिद्विपदांवर ॥ नशोच्यंविदुषांश्रेष्ठशोकः
कार्यविनाशनः ॥ ७ ॥ यत्तुकार्यंभवेत्कार्यंकर्मणातत्समाचर ॥ हीनचेष्टस्ययःशोकःसहिशत्रुर्धनंजय ॥ ८ ॥ शोचन्नंदयतेशत्रून्कर्शयत्यपिबांधवान् ॥ क्षी
यतेचनरस्तस्मान्नत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ९ ॥ इत्युक्तोवासुदेवेनबीभत्सुरपराजितः ॥ आबभाषेतदाविद्वानिदंवचनमर्थवत् ॥ १० ॥ मयाप्रतिज्ञामहतीजय
द्रथवधेकृता ॥ श्वोस्मिहंतादुरात्मानंपुत्रघ्नमितिकेशव ॥ ११ ॥ मत्प्रतिज्ञाविघातार्थंधार्त्तराष्ट्रैःकिलाच्युत ॥ पृष्ठतःसैंधवःकार्यःसर्वैर्गुप्तोमहारथैः ॥ १२ ॥
दशचैकाचताःकृष्णअक्षौहिण्यःसुदुर्जयाः ॥ हतावशेषास्तत्रेमाहंतमाधवसंख्यया ॥ १३ ॥ ताभिःपरिवृतःसंख्येसर्वैश्चैवमहारथैः ॥ कथंशक्येतसंद्रष्टुंदुरा
त्माकृष्णसैंधवः ॥ १४ ॥ प्रतिज्ञापारणंचापिनभविष्यतिकेशव ॥ प्रतिज्ञायांचहीनायांकथंजीवतिमद्विधः ॥ १५ ॥ दुःखोपायस्यमेवीरविकांक्षापरिवर्त्तते ॥
द्रुतंचयातिसविताततएतद्ब्रवीम्यहं ॥ १६ ॥ शोकस्थानंतुतच्छ्रुत्वापार्थस्यद्विजकेतनः ॥ संस्पृश्यांभस्ततःकृष्णःप्राङ्मुखःसमवास्थितः ॥ १७ ॥ इदंवाक्यंमहाते
जाबभाषेपुष्करेक्षणः ॥ हितार्थंपांडुपुत्रस्यसैंधवस्यवधेकृती ॥ १८ ॥ पार्थपाशुपतंनामपरमास्त्रंसनातनं ॥ येनसर्वान्मृधेदैत्यान्जघ्नेदेवोमहेश्वरः ॥ १९ ॥ य
दितद्विदितंतेद्यश्वोहंतासिजयद्रथं ॥ अथाज्ञातंप्रपद्यस्वमनसावृषभध्वजं ॥ २० ॥ तंदेवंमनसाध्यात्वाजोषमास्वधनंजय ॥ ततस्तस्यप्रसादात्त्वंभक्तःप्राप्स्य
सितन्महत् ॥ २१ ॥ ततःकृष्णवचःश्रुत्वासंस्पृश्यांभोधनंजयः ॥ भूमावासीनएकाग्रोजगाममनसाभवं ॥ २२ ॥ ततःप्रणिहितोब्राह्मेमुहूर्त्तेशुभलक्षणे ॥ आ
त्मानमर्जुनोपश्यद्गगनेसहकेशवं ॥ २३ ॥ पुण्यंहिमवतःपादंमणिमंतंचपर्वतं ॥ ज्योतिर्भिश्चसमाकीर्णंसिद्धचारणसेवितं ॥ २४ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ दुःखोपायस्यदुःखद्वारस्यप्रतिज्ञायाःविकांक्षाविसंवादःपरिवर्त्ततेप्रतिभाति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रणिहितःसमाहितमनाः ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ अथर्वणस्यमुनेः ॥३२॥३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तथाचव्रजन्विष्णुपदमाकाशमभ्यगादित्यन्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ लास्यंनृत्यं वल्गितमि

वायुवेगगतिःपार्थःखंभेजेसहकेशवः॥ केशवेनगृहीतःसदक्षिणेविभुनाभुजे॥ २५॥ प्रेक्षमाणोबहून्भावान्जगामाद्भुतदर्शनान्॥ उदीच्यांदिशिधर्मात्मा
सोपश्यच्छ्वेतपर्वतं॥ २६॥ कुबेरस्यविहारेचनलिनींपद्मभूषितां ॥ सरिच्छ्रेष्ठांचतांगंगांवीक्षमाणोबहूदकां ॥ २७ ॥ सदापुष्पफलैर्वृक्षैरुपेतांस्फटिकोपलां॥
सिंहव्याघ्रसमाकीर्णांनानामृगसमाकुलां ॥ २८ ॥ पुण्याश्रमवतींरम्यांमनोज्ञांडजसेवितां ॥ मंदरस्यप्रदेशांश्चकिन्नरोद्गीतनादितान् ॥ २९ ॥ हेमरूप्यमयैः
शृंगैर्नानौषधिविदीपितान्॥ तथामंदारवृक्षैश्चपुष्पितैरुपशोभितान्॥ ३० ॥ स्निग्धांजनचयाकारंसंप्राप्तःकालपर्वतं॥ ब्रह्मतुंगंनदीश्चान्यास्तथाजनपदान
पि॥ ३१ ॥ सतुंगंशतशृंगंचशर्यातिवनमेवच॥ पुण्यमश्वशिरस्थानंस्थानमाथर्वणस्यच॥ ३२ ॥ वृषदंशंचशैलेंद्रंमहामंदरमेवच ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णं
किन्नरैश्चोपशोभितं॥ ३३ ॥ तस्मिन्शैलेव्रजन्पार्थःसकृष्णःसमवैक्षत ॥ शुभैःप्रस्रवणैर्जुष्टांहेमधातुविभूषितां॥ ३४ ॥ चंद्ररश्मिप्रकाशांगींपृथिवींपुरमा
लिनीं ॥ समुद्रांश्चाद्भुताकारानपश्यद्बहुलाकरान्॥ ३५॥ वियद्द्यांपृथिवींचैवतथाविष्णुपदंव्रजन्॥ विस्मितःसहकृष्णेनक्षिप्तोबाणइवाभ्यगात्॥ ३६॥ ग्रह
नक्षत्रसोमानांसूर्याग्न्योश्चसमत्विषं॥ अपश्यत्तदापार्थोज्वलंतमिवपर्वतं॥३७॥ समासाद्यतुतंशैलंशैलाग्रेसमवस्थितं॥ तपोनित्यंमहात्मानमपश्यद्वृषभ
ध्वजं॥ ३८॥ सहस्रमिवसूर्याणांदीप्यमानंस्वतेजसा॥ शूलिनंजटिलंगौरंवल्कलाजिनवाससं॥ ३९॥ नयनानांसहस्रैश्चविचित्रांगंमहौजसं॥ पार्वत्यासहि
तंदेवंभूतसंघैश्चभास्वरैः ॥ ४० ॥ गीतवादित्रसन्नादैर्हास्यलास्यसमन्वितं ॥ वल्गितास्फोटितोत्कुष्टैःपुण्यैर्गंधैश्चसेवितं ॥ ४१ ॥ स्तूयमानंस्तवैर्दिव्यैर्ऋषि
भिर्ब्रह्मवादिभिः॥ गोप्तारंसर्वभूतानामिष्वासधरमच्युतं॥ ४२॥ वासुदेवस्तुतंदृष्ट्वाजगामशिरसाक्षितिं॥ पार्थेनसहधर्मात्मागृणन्ब्रह्मसनातनं॥ ४३॥ लो
कादिंविश्वकर्माणमजमीशानमव्ययं॥ मनसःपरमंयोनिंखंवायुंज्योतिषांनिधिं॥ ४४॥ स्रष्टारंवारिधाराणांभुवश्चप्रकृतिंपरां ॥ देवदानवयक्षाणांमानवा
नांचसाधनं॥ ४५॥ योगानांचपरंधामदृष्टंब्रह्मविदांनिधिं॥ चराचरस्यस्रष्टारंप्रतिहर्त्तारमेवच॥ ४६॥

तस्ततःप्रचारः आस्फोटितंभुजाडंबरःउत्कुष्टमुच्चैःस्वनितं ॥४१॥४२॥४३॥ लोकानामादिमुपादानं विश्वंजगत्कर्मप्राप्यंयस्य ईशानमप्रतिहतेच्छं अव्ययमविकारं मनसःपरमंप्रवृत्तिनिवृत्तिकारणं यो
निमुत्पत्तिस्थानंच ज्योतिषांतेजसांनिधिमधिष्ठानं ॥४४॥ परांमूलभूतांप्रकृतिंप्रधानं साधनंसिद्धेर्निधानं ॥४५॥ योगानांयोगदर्शिनांपरंधामपरमाश्रयंदृष्टंसाक्षाद्भूतंब्रह्मतत्त्वंतद्विदांनिधिंरहस्यं ॥ ४६ ॥

कालइवकोपोयस्य शक्रस्य गुणाऐश्वर्यादयः सूर्यस्यगुणाःप्रतापादयः तेषामुदयोयस्मात् ॥ ४७ ॥ कारणात्मानंकारणैकस्वभावं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ भवःसर्वप्रभुत्वात् शर्वःसंहरणात् ॥ ५५ ॥ शांतिःशमप्रधानत्वात् ॥ ५६ ॥ हविष्यःहविष्ययोग्यत्वात् सत्यायसदैकस्वभावत्वात् विभुर्व्यापकत्वात् ॥ ५७ ॥ व्याधायमृगहननात द्विरुक्तिर्द्विस्तथाकरणात् अ

कालकोपंमहात्मानंशक्रसूर्यगुणोदयं ॥ ववंदेतंतदाकृष्णोवाङ्मनोबुद्धिकर्मभिः ॥ ४७ ॥ यंप्रपद्यंतिविद्वांसःसूक्ष्माध्यात्मपदैषिणः ॥ तमजंकारणात्मानंजग्मतुःशरणंभवं ॥ ४८ ॥ अर्जुनश्चापितंदेवंभूयोभूयोप्यवंदत ॥ ज्ञात्वातंसर्वभूतादिंभूतभव्यभवोद्भवं ॥ ४९ ॥ ततस्तावागतौदृष्ट्वानरनारायणावुभौ ॥ सुप्रसन्नमनाःशर्वःप्रोवाचप्रहसन्निव ॥ ५० ॥ स्वागतंवोनरश्रेष्ठावुत्तिष्ठेतांगतक्लमौ ॥ किंचवामीप्सितंवीरौमनसःक्षिप्रमुच्यतां ॥ ५१ ॥ येनकार्येणसंप्राप्तौयुवांतत्साधयामिकिं ॥ व्रियतामात्मनःश्रेयस्तत्सर्वंप्रददानिवां ॥ ५२ ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वाप्रत्युत्थायकृतांजली ॥ वासुदेवार्जुनौसर्वंतुष्टुवातेमहामती ॥ ५३ ॥ भक्त्यास्तवेनदिव्येनमहात्मानावनिंदितौ ॥ ५४ ॥ कृष्णार्जुनावूचतुः नमोभवायशर्वायरुद्रायवरदायच ॥ पशूनांपतयेनित्यमुग्रायचकपर्दिने ॥ ५५ ॥ महादेवायभीमायत्र्यंबकायचशांतये ॥ ईशानायमखघ्नायनमोस्त्वंधकघातिने ॥ ५६ ॥ कुमारगुरवेतुभ्यंनीलग्रीवायवेधसे ॥ पिनाकिनेहविष्यायसत्यायविभवेसदा ॥ ५७ ॥ विलोहितायधूम्रायव्याधायानपराजिते ॥ नित्यंनीलशिखंडायशूलिनेदिव्यचक्षुषे ॥ ५८ ॥ होत्रेपोत्रेत्रिनेत्रायव्याधायवसुरेतसे ॥ अचिंत्यायांबिकाभर्त्रेसर्वदेवस्तुतायच ॥ ५९ ॥ वृषध्वजायमुंडायजटिनेब्रह्मचारिणे ॥ तप्यमानायसलिलेब्रह्मण्यायाजितायच ॥ ६० ॥ विश्वात्मनेविश्वसृजेविश्वमावृत्यतिष्ठते ॥ नमोनमस्तेसेव्यायभूतानांप्रभवेसदा ॥ ६१ ॥ ब्रह्मवक्त्रायसर्वायशंकरायशिवायच ॥ नमोस्तुवाचस्पतयेप्रजानांपतयेनमः ॥ ६२ ॥ नमोविश्वस्यपतयेमहतांपतयेनमः ॥ नमःसहस्रशिरसेसहस्रभुजमृत्यवे ॥ ६३ ॥ सहस्रनेत्रपादायनमोऽसंख्येयकर्मणे ॥ नमोहिरण्यवर्णायहिरण्यकवचायच ॥ भक्तानुकंपिनेनित्यंसिध्यतांनोवरःप्रभो ॥ ६४ ॥

नाम्प्राणिनःपराजयतीतिअनपराजित्सर्वभूतोत्तमत्वात् नीलशिखंडोनीलकेशत्वात् ॥ ५८ ॥ होतादीक्षितःभावेनहवनशीलत्वात् वसुरेताअग्नौरेतःक्षेपणात् ॥ ५९ ॥ मुंडोदीक्षितत्वात् ब्रह्मचारीरेतोविधारणात् ॥ ६० ॥ भूतानांप्राणिनांप्रमथादीनां ॥ ६१ ॥ ब्रह्मवक्त्रोवेदपूर्णमुखत्वात् सर्वःसर्वस्वरूपत्वात् शिवोमोक्षहेतुत्वात् वाचस्पतिर्वाङ्मयप्रवर्त्तनात् ॥ ६२ ॥ सहस्रभुजायमृत्यवेचमन्यवेइतिपाठः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ आत्मनासुकृतंसूपकल्पितं

संजयउवाच एवंस्तुत्वामहादेवंवासुदेवःसहार्जुनः ॥ प्रसादयामासभवंतदाह्यस्त्रोपलब्धये ॥ ६५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जु
नस्वप्नेअशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततःपार्थःप्रसन्नात्माप्रांजलिर्वृषभध्वजं ॥ ददर्शोत्फुल्लनयनःसम
स्तंतेजसांनिधिं ॥ १ ॥ तंचोपहारंसुकृतंनैशंनैत्यकमात्मना ॥ ददर्शत्र्यंबकाभ्याशेवासुदेवनिवेदितं ॥ २ ॥ ततोभिपूज्यमनसाकृष्णंशर्वंचपांडवः ॥ इच्छा
म्यहंदिव्यमस्त्रमित्यभाषतशंकरं ॥ ३ ॥ ततःपार्थस्यविज्ञायवरार्थेवचनंतदा ॥ वासुदेवार्जुनौदेवःस्मयमानोभ्यभाषत ॥ ४ ॥ स्वागतंवांनरश्रेष्ठौविज्ञातंमन
सेप्सितं ॥ येनकामेनसंप्राप्तौभवद्भ्यांतंददाम्यहं ॥ ५ ॥ सरोमृतमयंदिव्यमभ्याशेशत्रुसूदनौ ॥ तत्रमेतद्धनुर्दिव्यंशरश्चनिहितःपुरा ॥ ६ ॥ येनदेवारयःसर्वेम
यायुधिनिपातिताः ॥ ततआनीयतांकृष्णौसशरंधनुरुत्तमं ॥ ७ ॥ तथेत्युक्त्वातुतौवीरौसर्वपारिषदैःसह ॥ प्रस्थितौतत्सरोदिव्यंदिव्यैश्वर्यशतैर्युतं ॥ ८ ॥ निर्दि
ष्टंयद्वृषांकेणपुण्यंसर्वार्थसाधकं ॥ तौजग्मतुरसंभ्रांतौनरनारायणावृषी ॥ ९ ॥ ततस्तौतत्सरोगत्वासूर्यमंडलसन्निभं ॥ नागमंतर्जलेघोरंददृशातेर्जुनाच्युतौ
॥ १० ॥ द्वितीयंचापरंनागंसहस्रशिरसंवरं ॥ वमंतंविपुलाज्वालाददृशातेग्निवर्चसं ॥ ११ ॥ ततःकृष्णश्चपार्थश्चसंस्पृश्यांभःकृतांजली ॥ तौनागावुपतस्थातेन
मस्यंतौवृषध्वजं ॥ १२ ॥ गृणंतौवेदविद्वांसौतद्ब्रह्मशतरुद्रियं ॥ अप्रमेयंप्रणमतोगत्वासर्वात्मनाभवं ॥ १३ ॥ ततस्तौरुद्रमाहात्म्याद्धित्वारूपंमहोरगौ ॥ ध
नुर्बाणश्चशत्रुघ्नंतद्द्वंद्वंसमपद्यत ॥ १४ ॥ तौतज्जगृहतुःप्रीतौधनुर्बाणंचसुप्रभं ॥ आजन्हतुर्महात्मानौददतुश्चमहात्मने ॥ १५ ॥ ततःपार्श्वाद्वृषांकस्यब्रह्मचा
रीन्यवर्त्तत ॥ पिंगाक्षस्तपसःक्षेत्रंबलवान्नीललोहितः ॥ १६ ॥ सतद्गृह्यधनुःश्रेष्ठंतस्थौस्थानंसमाहितः ॥ विचकर्षाथविधिवत्सशरंधनुरुत्तमं ॥ १७ ॥ तस्य
मौर्वींचमुष्टिंचस्थानंचालक्ष्यपांडवः ॥ श्रुत्वामंत्रंभवप्रोक्तंजग्राहाचिंत्यविक्रमः ॥ १८ ॥ ससरस्येवतंबाणंमुमोचातिबलःप्रभुः ॥ चकारचपुनर्वीरस्तस्मिन्स
रसितद्धनुः ॥ १९ ॥ ततःप्रीतंभवंज्ञात्वास्मृतिमानर्जुनस्तदा ॥ वरमारण्यकेदत्तंदर्शनंशंकरस्यच ॥ २० ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ द्वंद्वंयुगलं ॥ १४ ॥ १५ ॥ नीललोहितःभगवतोऽपरातनुः ॥ १६ ॥ स्थानंस्थापनकं ॥ १७ ॥ जग्राहमन
सिकृतवान् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तयोरिति ॥ १ ॥ मधुपर्किकाःमांगल्योपस्थापकाः पा
णिस्वनिकाहस्तेनतालस्वनंकुर्वते मधुपर्किकाःमधुपर्कसमयेपठंतइतिदेवबोधः ॥ २॥ रक्तकंठिनोरंजकस्वराः ॥ ३ ॥ झर्झराझिल्लिकाः भेर्योबृहड्ढकाः पणवामुरजाः आनकाःपटहाः गोमुखाःत्रागडाः आडं

मनसाचिंतयामासतन्मेसंपद्यतामिति ॥ तस्यतन्मतमाज्ञायप्रीतःप्रादाद्वरंभवः ॥ २१ ॥ तच्चपाशुपतंघोरंप्रतिज्ञायाश्चपारणं ॥ ततःपाशुपतंदिव्यमवाप्यपुन
रीश्वरात् ॥ २२ ॥ संहृष्टरोमादुर्धर्षःकृतंकार्यममन्यत ॥ ववंदतुश्चसंहृष्टौशिरोभ्यांतंमहेश्वरं ॥ २३ ॥ अनुज्ञातौक्षणेतस्मिन्भवेनार्जुनकेशवौ ॥ प्राप्तंस्वशि
बिरंवीरौमुदापरमयायुतौ ॥ २४ ॥ तथाभवेनानुमतौमहासुरनिघातिना ॥ इंद्राविष्णूयथाप्रीतौजंभस्यवधकांक्षिणौ ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणप
र्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुनस्यपुनःपाशुपतास्त्रप्राप्तौएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तयोःसंवदतोरेवंकृष्ण
दारुकयोस्तथा ॥ सात्यगाद्रजनीराजन्नथराजान्वबुध्यत ॥ १ ॥ पठंतिपाणिस्वनिकामागधामधुपर्किकाः ॥ वैतालिकाश्चसूताश्चतुष्टुवुःपुरुषर्षभं ॥ २ ॥ नर्त
काश्चाप्यनृत्यंतजगुर्गीतानिगायकाः ॥ कुरुवंशस्तवार्थानिमधुरंरक्तकंठिनः ॥ ३ ॥ मृदंगाझर्झराभेर्यःपणवानकगोमुखाः ॥ आडंबराश्चशंखाश्चदुंदुभ्यश्च
महास्वनाः ॥ ४ ॥ एवमेतानिसर्वाणितथान्यान्यपिभारत ॥ वादयंतिसुसंहृष्टाःकुशलाःसाधुशिक्षिताः ॥ ५ ॥ समेघसमनिर्घोषोमहान्शब्दोऽस्पृशद्दिवं ॥
पार्थिवप्रवरंसुप्तंयुधिष्ठिरमबोधयत् ॥ ६ ॥ प्रतिबुद्धःसुखंसुप्तोमहार्हेशयनोत्तमे ॥ उत्थायावश्यकार्यार्थंययौस्नानगृहंनृपः ॥ ७ ॥ ततःशुक्लांबराःस्नातास्तरु
णाःशतमष्टच ॥ स्नापकाःकांचनैःकुंभैःपूर्णैःसमुपतस्थिरे ॥ ८ ॥ भद्रासनेसूपविष्टःपरिधायांबरंलघु ॥ सस्नौचंदनसंयुक्तैःपानीयैरभिमंत्रितैः ॥ ९ ॥ उत्सादितः
कषायेणबलवद्भिःसुशिक्षितैः ॥ आप्लुतःसाधिवासेनजलेनससुगंधिना ॥ १० ॥ राजहंसनिभंप्राप्यउष्णीषंशिथिलार्पितं ॥ जलक्षयनिमित्तंवैवेष्टयामास
मूर्धनि ॥ ११ ॥ हरिणाचंदनेनांगमुपलिप्यमहाभुजः ॥ स्रग्वीचाक्लिष्टवसनःप्राङ्मुखःप्रांजलिःस्थितः ॥ १२ ॥ जजापजप्यंकौंतेयःसतांमार्गमनुष्ठितः ॥ त
त्राग्निशरणंदीप्तंप्रविवेशविनीतवत् ॥ १३ ॥ समिद्भिःसपवित्राभिरग्निमाहुतिभिस्तथा ॥ मंत्रपूताभिरर्चित्वानिश्चक्रामगृहात्ततः ॥ १४ ॥ द्वितीयांपुरुषव्या
घ्रःकक्ष्यांनिर्गम्यपार्थिवः ॥ ततोवेदविदोवृद्धानपश्यद्ब्राह्मणर्षभान् ॥ १५ ॥

बराश्चक्षुद्रपटहाः डुंडुभ्योढक्काः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ भद्रासनेचतुःसमासने ॥ ९ ॥ कषायेणसर्वौषध्यादिकल्केन ॥ १० ॥ ११ ॥ अक्लिष्टंअनुपहतंवसनंयस्य ॥ १२ ॥ दीप्तंज्वलदग्नि ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

सौरान्सूर्योपासकान् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ प्रदक्षिणंकृत्वेतिशेषः ॥ १९ ॥ स्वस्तिकानालिंगनानि वर्धमानान्शरावान् नंद्यावर्त्तान्संपुटितार्घ्यपात्राणि ॥ २० ॥ रुचकंमातुलुंगकं ॥ २१ ॥ २२ ॥

दांतान्वेदव्रतस्नातान्स्नातानवभृथेषुच ॥ सहस्रानुचरान्सौरान्सहस्रंचाष्टचापरान् ॥ १६ ॥ अक्षतैःसुमनोभिश्चवाचयित्वामहाभुजः ॥ तान्द्विजान्मधुसर्पि
र्भ्यांफलैःश्रेष्ठैःसुमंगलैः ॥ १७॥ प्रादात्कांचनमेकैकंनिष्कंविप्रायपांडवः ॥ अलंकृतंचाश्वशतंवासांसीष्टाश्चदक्षिणाः ॥ १८ ॥ तथागाःकपिलादोग्ध्रीःसव
त्साःपांडुनंदनः ॥ हेमशृंगारौप्यखुरादत्वातेभ्यःप्रदक्षिणं ॥ १९ ॥ स्वस्तिकान्वर्धमानांश्चनंद्यावर्तांश्चकांचनान् ॥ माल्यंचजलकुंभांश्चज्वलितंचहुताशनं ॥
॥ २० ॥ पूर्णान्यक्षतपात्राणिरुचकंरोचनास्तथा ॥ स्वलंकृताःशुभाःकन्यादधिसर्पिर्मधूदकं ॥ २१ ॥ मंगल्यान्पक्षिणश्चैवयच्चान्यदपिपूजितं ॥ दृष्ट्वास्पृष्ट्वा
चकौंतेयोबाह्यांकक्ष्यांततोगमत् ॥ २२ ॥ ततस्तस्यांमहाबाहोस्तिष्ठतःपरिचारकाः ॥ सौवर्णसर्वतोभद्रंमुक्तावैदूर्यमंडितं ॥ २३ ॥ परार्ध्यास्तरणास्तीर्णसोत्तर
च्छदमृद्धिमत् ॥ विश्वकर्मकृतंदिव्यमुपजह्रुर्वरासनं ॥ २४ ॥ तत्रतस्योपविष्टस्यभूषणानिमहात्मनः ॥ उपाजह्रुर्महार्हाणिप्रेष्याःशुभ्राणिसर्वशः ॥ २५ ॥
मुक्ताभरणवेषस्यकौंतेयस्यमहात्मनः ॥ रूपमासीन्महाराजद्विषतांशोकवर्धनं ॥ २६ ॥ चामरैश्चंद्ररश्म्याभैर्हैमदंडैःसुशोभनैः ॥ दोधूयमानैःशुशुभेविद्युद्भि
रिवतोयदः ॥ २७ ॥ संस्तूयमानःसूतैश्चवंद्यमानश्चबंदिभिः ॥ उपगीयमानोगंधर्वैरास्तेस्मकुरुनंदनः ॥ २८ ॥ ततोमुहूर्तादासीत्तुस्यंदनानांस्वनोमहान् ॥
नेमिघोषश्चरथिनांखुरघोषश्चवाजिनां ॥ २९ ॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदेनच ॥ नराणांपदशब्दैश्चकंपतीवस्ममेदिनी ॥ ३० ॥ ततःशुद्धांतमासाद्य
जानुभ्यांभूतलेस्थितः ॥ शिरसावंदनीयंतमभिवाद्यजनेश्वरं ॥ ३१ ॥ कुंडलीबद्धनिस्त्रिंशःसन्नद्धकवचोयुवा ॥ अभिप्रणम्यशिरसाद्वास्थोधर्मात्मजायवै ॥
॥ ३२ ॥ न्यवेदयद्धृषीकेशमुपयांतंमहात्मने ॥ सोब्रवीत्पुरुषव्याघ्रःस्वागतेनैवमाधवं ॥ ३३ ॥ अर्घ्यंचैवासनंचास्मैदीयतांपरमार्चितं ॥ ततःप्रवेश्यवार्ष्णेयमु
पवेश्यवरासने ॥ ३४ ॥ पूजयामासविधिवद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणियुधिष्ठिरसज्जतायांद्व्यशीतित
मोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २३ ॥ विश्वकर्मकृतंविश्वकर्मप्रणीतेनविधिनानिर्मितं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ वंद्यमानःस्तूयमानः स्तुत्यर्थस्यवदेरूपं ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ शुद्धांतंकक्ष्याभ्यंतरं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ स्वागते
नाप्रतिबद्धागमनेन ॥ ३३ ॥ ३४ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ निराक्रियामपसारणं ॥ ११ ॥ यात्रास्थितिः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ वृजिनात्व्यसनात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ सनातन

संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरोराजाप्रतिनंद्यजनार्दनं ॥ उवाचपरमप्रीतःकौंतेयोदेवकीसुतं ॥ १ ॥ सुखेनरजनीव्युष्टाकच्चित्तेमधुसूदन ॥ कच्चिज्ज्ञानानि
सर्वाणिप्रसन्नानितवाच्युत ॥ २ ॥ वासुदेवोपितद्युक्तंपर्यपृच्छद्युधिष्ठिरं ॥ ततश्वप्रकृतीःक्षत्तान्यवेदयदुपस्थिताः ॥ ३ ॥ अनुज्ञातश्वराज्ञासप्रावेशयततंजनं ॥
विराटंभीमसेनंचधृष्टद्युम्नंचसात्यकिं ॥ ४ ॥ चेदिपंधृष्टकेतुंचद्रुपदंचमहारथं ॥ शिखंडिनंयमौचैवचेकितानंसकेकयं ॥ ५ ॥ युयुत्सुंचैवकौरव्यंपांचाल्यंचो
त्तमौजसं ॥ युधामन्युंसुबाहुंचद्रौपदेयांश्वसर्वशः ॥ ६ ॥ एतेचान्येचबहवःक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ उपतस्थुर्महात्मानंविविशुश्वासनेशुभे ॥ ७ ॥ एकस्मिन्ना
सनेवीरावुपविष्टौमहाबलौ ॥ कृष्णश्वयुयुधानश्वमहात्मानौमहाद्युती ॥ ८ ॥ ततोयुधिष्ठिरस्तेषांशृण्वतांमधुसूदनं ॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षमाभाष्यमधुरंवचः ॥
॥ ९ ॥ एकंत्वांवयमाश्रित्यसहस्राक्षमिवामराः ॥ प्रार्थयामोजयंयुद्धेशाश्वतानिसुखानिच ॥ १० ॥ त्वंहिराज्यविनाशंचद्विषद्भिश्वनिराक्रियां ॥ क्लेशांश्ववि
विधान्कृष्णसर्वांस्तानपिवेदनः ॥ ११ ॥ त्वयिसर्वेशसर्वेषामस्माकंभक्तवत्सल ॥ सुखमायत्तमत्यर्थंयात्राचमधुसूदन ॥ १२ ॥ सतथाकुरुवार्ष्णेययथात्वयिम
नोमम ॥ अर्जुनस्ययथासत्याप्रतिज्ञास्याच्चिकीर्षिता ॥ १३ ॥ सभवांस्तारयत्वस्माद्दुःखामर्षमहार्णवात् ॥ पारंतितीर्षतामद्यप्लवोनोभवमाधव ॥ १४ ॥ न
हितत्कुरुतेसंख्येरथीरिपुवधोद्यतः ॥ यथावैकुरुतेकृष्णसारथिर्यत्नमास्थितः ॥ १५ ॥ यथैवसर्वास्वापत्सुपासिवृष्णीन्जनार्दन ॥ तथैवास्मान्महाबाहोवृजि
नात्त्रातुमर्हसि ॥ १६ ॥ त्वमगाधेऽप्लवेमग्नान्पांडवान्कुरुसागरे ॥ समुद्धरप्लवोभूत्वाशंखचक्रगदाधर ॥ १७ ॥ नमस्तेदेवदेवेशसनातनविशातन ॥ विष्णो
जिष्णोहरेकृष्णवैकुंठपुरुषोत्तम ॥ १८ ॥ नारदस्त्वांसमाचख्यौपुराणमृषिसत्तमं ॥ वरदंशार्ङ्गिणंश्रेष्ठंतत्सत्यंकुरुमाधव ॥ १९ ॥ इत्युक्तःपुंडरीकाक्षोधर्मरा
जेनसंसदि ॥ तोयमेघस्वनोवाग्मीप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं ॥ २० ॥ वासुदेवउवाच सामरेष्वपिलोकेषुसर्वेषुनतथाविधः ॥ शरासनधरःकश्चिद्यथापार्थो
धनंजयः ॥ २१ ॥ वीर्यवानस्त्रसंपन्नःपराक्रांतोमहाबलः ॥ युद्धशौंडःसदामर्षीतेजसापरमोनृणां ॥ २२ ॥ सयुवावृषभस्कंधोदीर्घबाहुर्महाबलः ॥ सिंहर्षभग
तिःश्रीमान्द्विषतस्तेहनिष्यति ॥ २३ ॥ अहंचतत्करिष्यामियथाकुंतीसुतोर्जुनः ॥ धार्त्तराष्ट्रस्यसैन्यानिधक्ष्यत्यग्निरिवेंधनं ॥ २४ ॥

अनादिनिधन विशातनसंहर्त्तः कृष्णसंसारकर्षक पुरुषोत्तमपरमात्मन् ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ युद्धशौंडःयुद्धप्रवीणः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अद्यतंपापकर्माणंक्षुद्रंसौभद्रघातिनं ॥ अपुनर्दर्शनंमार्गमिषुभिःक्षेप्स्यतेऽर्जुनः ॥ २५ ॥ तस्याद्यगृध्राःश्येनाश्चचंडगोमायवस्तथा ॥ भक्षयिष्यंतिमांसानि
येचान्येपुरुषादकाः ॥ २६ ॥ यद्यस्यदेवागोप्तारःसेंद्राःसर्वेतथाप्यसौ ॥ राजधानींयमस्याद्यहतःप्राप्स्यतिसंकुले ॥ २७ ॥ निहत्यसैंधवंजिष्णुरद्यत्वामुपया
स्यति ॥ विशोकोविज्वरोराजन्भवभूतिपुरस्कृतः ॥ २८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिश्रीकृष्णवाक्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच तथातुवदतांतेषांप्रादुरासीद्धनंजयः ॥ दिदृक्षुर्भरतश्रेष्ठंराजानंससुहृद्गणं ॥ १ ॥ तंनिविष्टंशुभांकक्ष्यामभिवंद्याग्रतःस्थितं ॥ तमुत्थायार्जु
नंप्रेम्णासस्वजेपांडवर्षभः ॥ २ ॥ मूर्ध्निचैनमुपाघ्रायपरिष्वज्यचबाहुना ॥ आशिषःपरमाःप्रोच्यस्मयमानोभ्यभाषत ॥ ३ ॥ व्यक्तमर्जुनसंग्रामेध्रुवस्तेविज
योमहान् ॥ यादृग्रूपाचतेच्छायाप्रसन्नश्चजनार्दनः ॥ ४ ॥ तमब्रवीत्ततोजिष्णुर्महदाश्चर्यमुत्तमं ॥ दृष्टवानस्मिभद्रंतेकेशवस्यप्रसादजं ॥ ५ ॥ ततस्तत्कथयामा
सयथादृष्टंधनंजयः ॥ आश्वासनार्थंसुहृदांत्र्यंबकेणसमागमं ॥ ६ ॥ ततःशिरोभिरवनिंस्पृष्ट्वासर्वेचविस्मिताः ॥ नमस्कृत्यवृषांकायसाधुसाध्वित्यथाब्रुवन् ॥
॥ ७ ॥ अनुज्ञातास्ततःसर्वेसुहृदोधर्मसूनुना ॥ त्वरमाणाःसुसन्नद्धाहृष्टायुद्धायनिर्ययुः ॥ ८ ॥ अभिवाद्यतुराजानंयुयुधानाच्युतार्जुनाः ॥ हृष्टाविनिर्ययुस्ते
वैयुधिष्ठिरनिवेशनात् ॥ ९ ॥ रथेनैकेनदुर्धर्षौयुयुधानजनार्दनौ ॥ जग्मतुःसहितौवीरावर्जुनस्यनिवेशनं ॥ तत्रगत्वाहृषीकेशःकल्पयामाससूतवत् ॥ १० ॥
रथंरथवरस्याजौवानरर्षभलक्षणं ॥ समेघसमनिर्घोषस्तप्तकांचनसप्रभः ॥ ११ ॥ बभौरथवरःकॢप्तःशिशुर्दिवसकृद्यथा ॥ ततःपुरुषशार्दूलःसज्जंसज्जपुरः
सरः ॥ १२ ॥ कृताह्निकायपार्थायन्यवेदयततंरथं ॥ तंतुलोकवरःपुंसांकिरीटीहेमवर्मभृत् ॥ १३ ॥ चापबाणधरोवाहंप्रदक्षिणमवर्तत ॥ तपोविद्यावयोवृद्धैः
क्रियावद्भिर्जितेंद्रियैः ॥ १४ ॥ स्तूयमानोजयाशीर्भिरारुरोहमहारथं ॥ जैत्रैःसांग्रामिकैर्मंत्रैःपूर्वमेवरथोत्तमं ॥ १५ ॥ अभिमंत्रितमर्चिष्मानुदयंभास्करो
यथा ॥ सरथेरथिनांश्रेष्ठःकांचनेकांचनावृतः ॥ १६ ॥ विबभौविमलोर्चिष्मान्मेराविवदिवाकरः ॥ अन्वारुरुहतुःपार्थंयुयुधानजनार्दनौ ॥ १७ ॥ शर्यातेर्यज्ञ
मायांतंयथेंद्रंदेवमश्विनौ ॥ अथजग्राहगोविंदोरश्मीन्रश्मिविदांवरः ॥ १८ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ शिशुर्दिवसकृत्बालःसूर्यः सज्जपुरःसरःसामग्रीसमग्रः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ मेरावुदयाद्रौमनोनुकूलार्थेषुसुखसंवेदनंभवति ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रयतोमंदः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ प्रदक्षिणंछंदोनुवर्तिनं ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अपेक्षाअनुरोधः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

मातलिर्वासवस्येववृत्रंहंतुंप्रयास्यतः ॥ सताभ्यांसहितःपार्थोरथप्रवरमास्थितः ॥ १९ ॥ सहितोबुधशुक्राभ्यांतमोनिघ्नन्यथाशशी ॥ सैंधवस्यवधंप्रेप्सुःप्र
यातःशत्रुपूगहा ॥ २० ॥ सहांबुपतिमित्राभ्यांयथेंद्रस्तारकामये ॥ ततोवादित्रनिर्घोषैर्मांगल्यैश्चस्तवैःशुभैः ॥ २१ ॥ प्रयांतमर्जुनंवीरंमागधाश्चैवतुष्टुवुः ॥
सजयाशीःसपुण्याहःसूतमागधनिःस्वनः ॥ २२ ॥ युक्तोवादित्रघोषेणतेषांरतिकरोभवत् ॥ तमनुप्रयतोवायुःपुण्यगंधवहःशुभः ॥ २३ ॥ ववौसंहर्षयन्पार्थं
द्विषतश्चापिशोषयन् ॥ ततस्तस्मिन्क्षणेराजन्विविधानिशुभानिच ॥ २४ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिविजयायबहूनिच ॥ पांडवानांत्वदीयानांविपरीतानिमा
रिष ॥ २५ ॥ दृष्ट्वार्जुनोनिमित्तानिविजयायप्रदक्षिणं ॥ युयुधानंमहेष्वासमिदंवचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ युयुधानाद्ययुद्धेमेदृश्यतेविजयोध्रुवः ॥ यथाहीमानि
लिंगानिदृश्यंतेशिनिपुंगव ॥ २७ ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रसैंधवकोनृपः ॥ यियासुर्यमलोकायममवीर्यंप्रतीक्षते ॥ २८ ॥ यथापरमकंकृत्यंसैंधवस्यवधोम
म ॥ तथैवसुमहत्कृत्यंधर्मराजस्यरक्षणं ॥ २९ ॥ सत्वमद्यमहाबाहोराजानंपरिपालय ॥ यथैवहिमयागुप्तस्त्वयागुप्तोभवेत्तथा ॥ ३० ॥ नपश्यामिचतंलोकेय
स्त्वांयुद्धेपराजयेत् ॥ वासुदेवसमंयुद्धेस्वयमप्यमरेश्वरः ॥ ३१ ॥ त्वयिचाहंपराश्वस्तःप्रद्युम्नेवामहारथे ॥ शक्तुयांसैंधवंहंतुमनपेक्षोनरर्षभ ॥ ३२ ॥ मय्यपेक्षा
नकर्त्तव्याकथंचिदपिसात्वत ॥ राजन्येवपरागुप्तिःकार्यासर्वात्मनात्वया ॥ ३३ ॥ नहियत्रमहाबाहुर्वासुदेवोव्यवस्थितः ॥ किंचिद्व्यापद्यतेतत्रयत्राहमपिच
ध्रुवं ॥ ३४ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनसात्यकिःपरवीरहा ॥ तथेत्युक्त्वागमत्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिप्रतिज्ञापर्वणिअर्जुन
वाक्येचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ समाप्तंप्रतिज्ञापर्व ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अथजयद्रथवधपर्व धृतराष्ट्रउवाच श्वोभूतेकिमकार्षुस्तेदुःख
शोकसमन्विताः ॥ अभिमन्यौहतेतत्रकेवाऽयुध्यंतमामकाः ॥ १ ॥ जानंतस्तस्यकर्माणिकुरवःसव्यसाचिनः ॥ कथंतत्किल्बिषंकृत्वानिर्भयाब्रूहिमामकाः ॥
॥ २ ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंक्रुद्धंमृत्युमिवांतकं ॥ आयांतंपुरुषव्याघ्रंकथंददृशुराहवे ॥ ३ ॥ कपिराजध्वजंसंख्येविधुन्वानंमहद्धनुः ॥ दृष्ट्वापुत्रपरिद्यूनंकिमकुर्वं
तमामकाः ॥ ४ ॥ किंनुसंजयसंग्रामेवृत्तंदुर्योधनंप्रति ॥ परिदेवोमहानद्यश्रुतोमेनाभिनंदनं ॥ ५ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्वोभूतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पुत्रपरिद्यूनंपुत्रवधदुःखितं ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ यत्रेतितृतीयार्थेसप्तमी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ स्वपक्षस्थापनहीनःप्रतिपक्षेप्रतिक्षेपोवितंडा आलापोभाषणं संलापोमिथोभाषणं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

बभूवुर्येमनोग्राह्याःशब्दाःश्रुतिसुखावहाः ॥ नश्रूयंतेद्यसर्वेतेसैंधवस्यनिवेशने ॥ ६ ॥ स्तुवतांनाद्यश्रूयंतेपुत्राणांशिबिरेमम ॥ सूतमागधसंघानांनर्त्तकानां
चसर्वशः ॥ ७ ॥ शब्देननादिताभीक्ष्णमभवद्यत्रमेश्रुतिः ॥ दीनानामद्यतंशब्दंनशृणोमिसमीरितं ॥ ८ ॥ निवेशनेसत्यधृतेःसोमदत्तस्यसंजय ॥ आसीनोहं
पुरातातशब्दमश्रौषमुत्तमं ॥ ९ ॥ तदद्यपुण्यहीनोहमार्त्तस्वरनिनादितं ॥ निवेशनंगतोत्साहंपुत्राणांममलक्षये ॥ १० ॥ विविंशतेर्दुर्मुखस्यचित्रसेनविकर्ण
योः ॥ अन्येषांचसुतानांमेनतथाश्रूयतेध्वनिः ॥ ११ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यायंशिष्याःपर्युपासते ॥ द्रोणपुत्रंमहेष्वासंपुत्राणांमेपरायणं ॥ १२ ॥ वितंडाला
पसंलापैर्द्रुतवादित्रवादितैः ॥ गीतैश्चविविधैरिष्टैरमतेयोदिवानिशं ॥ १३ ॥ उपास्यमानोबहुभिःकुरुपांडवसात्वतैः ॥ सूततस्यगृहेशब्दोनाद्यद्रौणेर्यथापुरा ॥
॥ १४ ॥ द्रोणपुत्रंमहेष्वासंगायनानर्तकाश्चये ॥ अत्यर्थमुपतिष्ठंतितेषांनश्रूयतेध्वनिः ॥ १५ ॥ विंदानुविंदयोःसायंशिबिरेयोमहाध्वनिः ॥ १६ ॥ श्रूयतेसोद्य
नतथाकेकयानांचवेश्मसु ॥ नित्यंप्रमुदितानांचतालगीतस्वनोमहान् ॥ १७ ॥ नृत्यतांश्रूयतेतातगणानांसोद्यनस्वनः ॥ सप्ततंतून्वितन्वानायाजकायमुपा
सते ॥ १८ ॥ सौमदत्तिंश्रुतनिधिंतेषांनश्रूयतेध्वनिः ॥ ज्याघोषोब्रह्मघोषश्चतोमरासिरथध्वनिः ॥ १९ ॥ द्रोणस्यासीदविरतोगृहेतंनशृणोम्यहं ॥ नानादेशस
मुत्थानांगीतानांयोभवत्स्वनः ॥ २० ॥ वादित्रनादितानांचसोद्यनश्रूयतेमहान् ॥ यदाप्रभृत्युपप्लव्याच्छांतिमिच्छन्जनार्दनः ॥ २१ ॥ आगतःसर्वभूताना
मनुकंपार्थमच्युतः ॥ ततोहमब्रुवंसूतमंदंदुर्योधनंतदा ॥ २२ ॥ वासुदेवेनतीर्थेनपुत्रसंशाम्यपांडवैः ॥ कालप्राप्तमहंमन्येमात्वंदुर्योधनातिगाः ॥ २३ ॥ शमं
चेद्याचमानंत्वंप्रत्याख्यास्यसिकेशवं ॥ हितार्थमभिजल्पंतंनतवास्तिरणेजयः ॥ २४ ॥ प्रत्याचष्टसदाशार्हमृषभंसर्वधन्विनां ॥ अनुनेयानिजल्पंतमनयान्ना
न्वपद्यत ॥ २५ ॥ ततोदुःशासनस्यैवकर्णस्यचमतंद्वयोः ॥ अन्ववर्त्ततमांहित्वाकृष्टःकालेनदुर्मतिः ॥ २६ ॥ नह्यहंद्यूतमिच्छामिविदुरोनप्रशंसति ॥ सैंधवो
नेच्छतिद्यूतंभीष्मोनद्यूतमिच्छति ॥ २७ ॥ शल्योभूरिश्रवाश्चैवपुरुमित्रोजयस्तथा ॥ अश्वत्थामाकृपोद्रोणोद्यूतंनेच्छंतिसंजय ॥ २८ ॥ एतेषांमतमादायय
दिवर्त्तेतपुत्रकः ॥ सज्ञातिमित्रःससुहृच्चिरंजीवेदनामयः ॥ २९ ॥

गणानांसंघानां ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तीर्थेननिदानेनउपायेनवा कालप्राप्तंसमयोचितं ॥ २३ ॥ २४ ॥ अनुनेयानिअनुकूलानि ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

श्लक्ष्णाऋजवः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ साधनेस्वीकरणे ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ दीर्घदर्शनादनागतानुसंधानात् ॥ ४६ ॥

श्लक्ष्णामधुरसंभाषाज्ञातिबंधुप्रियंवदाः ॥ कुलीनाःसंमताःप्राज्ञाःसुखंप्राप्स्यंतिपांडवाः ॥ ३० ॥ धर्मापेक्षीनरोनित्यंसर्वत्रलभतेसुखं ॥ प्रेत्यभावेचकल्याणंप्रसादंप्रतिपद्यते ॥ ३१ ॥ अर्हास्तेपृथिवींभोक्तुंसमर्थाःसाधनेपिच ॥ तेषामपिसमुद्रांतापितृपैतामहीमही ॥ ३२ ॥ नियुज्यमानाःस्थास्यंतिपांडवाधर्मवर्त्मनि ॥ संतिमेज्ञातयस्तातयेषांश्रोष्यंतिपांडवाः ॥ ३३ ॥ शल्यस्यसोमदत्तस्यभीष्मस्यचमहात्मनः ॥ द्रोणस्याथविकर्णस्यबाल्हीकस्यकृपस्यच ॥ ३४ ॥ अन्येषांचैववृद्धानांभरतानांमहात्मनां ॥ त्वदर्थंब्रुवतांतातकरिष्यंतिवचोहिते ॥ ३५ ॥ कंवात्वंमन्यसेतेषांयस्तान्ब्रूयादतोन्यथा ॥ कृष्णोनधर्मंसंजह्यात्सर्वेतेहितदन्वयाः ॥ ३६ ॥ मयापिचोक्तास्तेवीरावचनंधर्मसंहितं ॥ नान्यथाप्रकरिष्यंतिधर्मात्मानोहिपांडवाः ॥ ३७ ॥ इत्यहंविलपन्सूतबहुशःपुत्रमुक्तवान् ॥ नचमेश्रुतवान्मूढोमन्येकालस्यपर्ययं ॥ ३८ ॥ वृकोदरार्जुनौयत्रवृष्णिवीरश्चसात्यकिः ॥ उत्तमौजाश्चपांचाल्योयुधामन्युश्चदुर्जयः ॥ ३९ ॥ धृष्टद्युम्नश्चदुर्धर्षःशिखंडीचापराजितः ॥ अश्मकाःकेकयाश्चैवक्षत्रधर्माचसौमकिः ॥ ४० ॥ चैद्यश्चचेकितानश्चपुत्रःकाश्यस्यचाभिभूः ॥ द्रौपदेयाविराटश्चद्रुपदश्चमहारथः ॥ ४१ ॥ यमौचपुरुषव्याघ्रौमंत्रीचमधुसूदनः ॥ कएतान्जातुयुध्येतलोकेस्मिन्वैजिजीविषुः ॥ ४२ ॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणान्प्रसहेद्वापरान्मम ॥ अन्योदुर्योधनात्कर्णाच्छकुनेश्चापिसौबलात् ॥ ४३ ॥ दुःशासनचतुर्थानांनान्यंपश्यामिपंचमं ॥ येषामभीषुहस्तःस्याद्विष्वक्सेनोरथेस्थितः ॥ ४४ ॥ सन्नद्धश्चार्जुनोयोद्धातेषांनास्तिपराजयः ॥ तेषामथविलापानांनायंदुर्योधनःस्मरेत् ॥ ४५ ॥ हतौहिपुरुषव्याघ्रौभीष्मद्रोणौत्वमात्थवै ॥ तेषांविदुरवाक्यानामुक्तानांदीर्घदर्शनात् ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वेमांफलनिर्वृत्तिंमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ सेनांदृष्ट्वाभिभूतांमेशैनेयेनार्जुनेनच ॥ ४७ ॥ शून्यान्दृष्ट्वारथोपस्थान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ हिमात्ययेयथाकक्षंशुष्कंवातेरितोमहान् ॥ ४८ ॥ अग्निर्दहेत्तथासेनांमामिकांसधनंजयः ॥ आचक्ष्वममतत्सर्वंकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४९ ॥ यदुपायातसायाह्नेकृत्वापार्थस्यकिल्बिषं ॥ अभिमन्यौहतेतातकथमासीन्मनोहिवः ॥ ५० ॥ नजातुतस्यकर्माणियुधिगांडीवधन्वनः ॥ अपकृत्यमहत्तातसोढुंशक्ष्यंतिमामकाः ॥ ५१ ॥ किन्नुदुर्योधनःकृत्यंकर्णःकृत्यंकिमब्रवीत् ॥ दुःशासनःसौबलश्चतेषामेवंगतेष्वपि ॥ ५२ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यद्यदाउपायातयूयमितिशेषः ॥ ५० ॥ महदत्यर्थं ॥ ५१ ॥ तेषांमध्ये ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ रागोमात्सर्यं रागस्तुमात्सर्येलोहितादिष्विितिमेदिनी ॥५४॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥८५॥ ॥ ७ ॥ हंतेति ॥ १ ॥ २ ॥३॥४॥५॥६॥ तेतवबुद्धेर्व्यभिचारंवैषम्यं

सर्वेषांसमवेतानांपुत्राणांममसंजय ॥ यद्वृत्तंतातसंग्रामेमंदस्यापनयैर्भृशं ॥ ५३ ॥ लोभानुगस्यदुर्बुद्धेःक्रोधेनविकृतात्मनः ॥ राज्यकामस्यमूढस्यरागोपह
तचेतसः ॥ दुर्नीतंवासुनीतंवातन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिधृतराष्ट्रवाक्येपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच हंततेसंप्रवक्ष्यामिसर्वंप्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ शुश्रूषस्वास्थिरोभूत्वातवह्यपनयोमहान् ॥ १ ॥ गतोदकेसेतुबंधोयादृक्कृता
दृगयंतव ॥ विलापोनिष्फलोराजन्माशुचोभरतर्षभ ॥ २ ॥ अनतिक्रमणीयोयंकृतांतस्याद्भुतोविधिः ॥ माशुचोभरतश्रेष्ठदिष्टमेतत्पुरातनं ॥ ३ ॥ यदित्वंहिपु
राद्यूतात्कुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ निवर्त्तयेथाःपुत्रांश्चनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ४ ॥ युद्धकालेपुनःप्राप्तेतदैवभवतायदि ॥ निवर्तिताःस्युःसंरब्धानत्वांव्यसनमाव्रजे
त् ॥ ५ ॥ दुर्योधनंचाविधेयंबध्नीतेतिपुरायदि ॥ कुरून्नचोदयिष्यस्त्वंनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ६ ॥ नतेबुद्धिव्यभीचारमुपलप्स्यंतिपांडवाः ॥ पंचालावृष्णयःस
र्वेयेचान्येपिनराधिपाः ॥ ७॥ सकृत्वापितृकर्मत्वंपुत्रंसंस्थाप्यसत्पथे ॥ वर्तेथायदिधर्मेणनत्वांव्यसनमाव्रजेत् ॥ ८ ॥ त्वंतुप्राज्ञतमोलोकेहित्वाधर्मंसनातनं ॥
दुर्योधनस्यकर्णस्यशकुनेश्चान्वगामतं ॥ ९ ॥ तत्तेविलपितंसर्वंमयाराजन्निशामितं ॥ अर्थेनिविशमानस्यविषमिश्रंयथामधु ॥ १० ॥ नामन्यततदाकृष्णो
राजानंपांडवंपुरा ॥ नभीष्मंनैवचद्रोणंयथात्वांमन्यतेच्युतः ॥ ११ ॥ अजानात्सयदातुत्वांराजधर्मादधश्च्युतं ॥ तदाप्रभृतिकृष्णस्त्वांनतथाबहुमन्यते ॥ १२ ॥
परुषाण्युच्यमानांश्चयथापार्थानुपेक्षसे ॥ तस्यानुबंधःप्राप्तस्त्वांपुत्राणांराज्यकामुक ॥ १३ ॥ पितृपैतामहंराज्यमपवृत्तंतदानघ ॥ अथपार्थैर्जितांकृत्स्नांपृथि
वींप्रत्यपद्यथाः ॥ १४ ॥ पांडुनानिर्जितंराज्यंकौरवाणांयशस्तथा ॥ ततश्चाप्यधिकंभूयःपांडवैर्धर्मचारिभिः ॥ १५ ॥ तेषांतत्तादृशंकर्मत्वामासाद्यसुनिष्फलं ॥
यत्पित्र्याद्भ्रंशिताराज्यात्त्वयेहामिषगृद्धिना ॥ १६ ॥ यत्पुनर्युद्धकालेत्वंपुत्रान्गर्हयसेनृप ॥ बहुधाव्याहरन्दोषान्नतदद्योपपद्यते ॥ १७ ॥ नहिरक्षंतिराजानो
युद्ध्यंतोजीवितंरणे ॥ चमूंविगाह्यपार्थानांयुध्यंतेक्षत्रियर्षभाः ॥ १८ ॥ यांतुकृष्णार्जुनौसेनांयांसात्यकिवृकोदरौ ॥ रक्षेरन्कोनुतांयुद्ध्येच्चमूमन्यत्रकौरवैः ॥
॥ १९ ॥ येषांयोद्धागुडाकेशोयेषांमंत्रीजनार्दनः ॥ येषांचसात्यकिर्योद्धायेषांयोद्धावृकोदरः ॥ २० ॥

उपलप्स्यंत्यनुभविष्यंति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मन्यतेबहुमन्यते ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अपवृत्तंसांशयिकंयद्येवंनकरिष्यतितर्हि ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ अंतरज्ञैरवसरवेदिभिः ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पीतान्पायितोदकान् ॥ ४ ॥

कोहितान्विषहेद्योद्धुंमर्त्यधर्माधनुर्धरः ॥ अन्यत्रकौरवेयेभ्योयेवातेषांपदानुगाः ॥ २१ ॥ यावत्तुशक्यतेकर्तुमंतरज्ञैर्जनाधिपैः ॥ क्षत्रधर्मरतैःशूरैस्तावत्कुर्वंति
कौरवाः ॥ २२ ॥ यथातुपुरुषव्याघ्रैर्युद्धंपरमसंकटं ॥ कुरूणांपांडवैःसार्धंतत्सर्वंश्टणुतत्त्वतः ॥ २३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसं
जयवाक्येषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्यांनिशायांव्युष्टायांद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ स्वान्यनीकानिसर्वाणि
प्राक्रामद्व्यूहितुंततः ॥ १ ॥ शूराणांगर्जतांराजन्संक्रुद्धानाममर्षिणां ॥ श्रूयंतेस्मगिरश्चित्राःपरस्परवधैषिणां ॥ २ ॥ विस्फार्यचधनूंष्यन्येज्याःपरेपरिमृज्यच ॥
विनिःश्वसंतःप्राक्रोशन्क्वेदानींसधनंजयः ॥ ३ ॥ विकोशान्सुत्सरूनन्येकृतधारान्समाहितान् ॥ पीतानाकाशसंकाशानसीन्केचिच्चचिक्षिपुः ॥ ४ ॥ चरं
तस्त्वसिमार्गांश्चधनुर्मार्गांश्चशिक्षया ॥ संग्राममनसःशूरादृश्यंतेस्मसहस्रशः ॥ ५ ॥ सघंटाश्चंदनादिग्धाःस्वर्णवज्रविभूषिताः ॥ समुत्क्षिप्यगदाश्चान्येपर्य
पृच्छंतपांडवं ॥ ६ ॥ अन्येबलमदोन्मत्ताःपरिघैर्बाहुशालिनः ॥ चक्रुःसंबाधमाकाशमुच्छ्रितेंद्रध्वजोपमैः ॥ ७ ॥ नानाप्रहरणैश्चान्येविचित्रस्रगलंकृताः ॥ सं
ग्राममनसःशूरास्तत्रतत्रव्यवस्थिताः ॥ ८ ॥ क्वार्जुनःक्वसगोविंदःक्वचमानीवृकोदरः ॥ क्वचतेसुहृदस्तेषामाह्वयंतेरणेतदा ॥ ९ ॥ ततःशंखमुपाध्मायत्वरय
न्वाजिनःस्वयं ॥ इतस्ततस्तान्रचयन्द्रोणश्चरतिवेगितः ॥ १० ॥ तेष्वनीकेषुसर्वेषुस्थितेष्वाहवनंदिषु ॥ भारद्वाजोमहाराजजयद्रथमथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ त्वंचै
वसौमदत्तिश्चकर्णश्चैवमहारथः ॥ अश्वत्थामाचशल्यश्चवृषसेनःकृपस्तथा ॥ १२ ॥ शतंचाश्वसहस्राणांरथानामयुतानिषट् ॥ द्विरदानांप्रभिन्नानांसहस्रा
णिचतुर्दश ॥ १३ ॥ पदातीनांसहस्राणिदंशितान्येकविंशतिः ॥ गव्यूतिषुत्रिमात्रासुमामनासाद्यतिष्ठत ॥ १४ ॥ तत्रस्थंत्वांनसंसोढुंशक्तादेवाःसवासवाः ॥
किंपुनःपांडवाःसर्वेसमाश्वसिहिसैंधव ॥ १५ ॥ एवमुक्तःसमाश्वस्तःसिंधुराजोजयद्रथः ॥ संप्रायात्सहगांधारैर्वृतस्तैश्चमहारथैः ॥ १६ ॥ वर्मिभिःसादिभि
र्यत्तैःप्रासपाणिभिरास्थितैः ॥ चामरापीडिनःसर्वेजांबूनदविभूषिताः ॥ १७ ॥ जयद्रथस्यराजेंद्रहयाःसाधुप्रवाहिनः ॥ तेचैवसप्तसाहस्रास्त्रिसाहस्राश्चसैंध
वाः ॥ १८ ॥ मत्तानांसुविरूढानांहस्त्यारोहैर्विशारदैः ॥ नागानांभीमरूपाणांवर्मिणांरौद्रकर्मिणां ॥ १९ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ क्वचेतिचकारइत्यर्थे इत्याह्वयंतइत्यन्वयः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ त्रिमात्रासुत्रिसंख्यासुतिसृष्वित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ पश्चार्धेपश्चाद्भागेपंचगव्यूतिः चक्रंशकटःचक्रगर्भःशकटः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अद्भुतानुरूपमाश्चर्य

अध्यर्धेनसहस्रेणपुत्रोदुर्मर्षणस्तव ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांयुध्यमानोव्यवस्थितः ॥ २० ॥ ततोदुःशासनश्चैवविकर्णश्चतवात्मजौ ॥ सिंधुराजार्थसिद्ध्यर्थमग्रा
नीकेव्यवस्थितौ ॥ २१ ॥ दीर्घोद्वादशगव्यूतिःपश्चार्धेपंचविस्तृतः ॥ व्यूहस्तुचक्रशकटोभारद्वाजेननिर्मितः ॥ २२ ॥ नानानृपतिभिर्वीरैस्तत्रतत्रव्यवस्थितैः ॥
रथाश्वगजपत्त्योघैर्द्रोणेनविहितःस्वयं ॥ २३ ॥ पश्चार्धेतस्यपद्मस्तुगर्भव्यूहःसुदुर्भिदः ॥ सूचीपद्मस्यगर्भस्थोगूढोव्यूहःकृतःपुनः ॥ २४ ॥ एवमेतंमहाव्यूहंव्यू
ह्यद्रोणोव्यवस्थितः ॥ सूचीमुखेमहेष्वासःकृतवर्माव्यवस्थितः ॥ २५ ॥ अनंतरंचकांबोजोजलसंधश्चमारिष ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चतदनंतरमेवच ॥ २६ ॥ ततःश
तसहस्राणियोधानामनिवर्त्तिनां ॥ व्यवस्थितानिसर्वाणिशकटेमुखरक्षिणां ॥ २७ ॥ तेषांचपृष्ठतोराजाबलेनमहतावृतः ॥ जयद्रथस्ततोराजासूचीपार्श्वेव्य
वस्थितः ॥ २८ ॥ शकटस्यतुराजेंद्रभारद्वाजोमुखेस्थितः ॥ अनुतस्याभवद्भोजोजुगोपैनंततःस्वयं ॥ २९ ॥ श्वेतवर्मांबरोष्णीषोव्यूढोरस्कोमहाभुजः ॥ धनु
र्विस्फारयन्द्रोणस्तस्थौक्रुद्धइवांतकः ॥ ३० ॥ पताकिनंशोणहयंवेदीकृष्णाजिनध्वजं ॥ द्रोणस्यरथमालोक्यप्रहृष्टाःकुरवोऽभवन् ॥ ३१ ॥ सिद्धचारणसंघा
नांविस्मयःसुमहानभूत् ॥ द्रोणेनविहितंदृष्ट्वाव्यूहंक्षुब्धार्णवोपमं ॥ ३२ ॥ सशैलसागरवनांनानाजनपदाकुलां ॥ ग्रसेद्व्यूहःक्षितिंसर्वामितिभूतानिमेनिरे ॥
॥ ३३ ॥ बहुरथमनुजाश्वपत्तिनागंप्रतिभयनिःस्वनमद्भुतानुरूपं ॥ अहितहृदयभेदनंमहद्वैशकटमवेक्ष्यकृतंननंदराजा ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोण
पर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकौरवव्यूहनिर्माणेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततोव्यूढेष्वनीकेषुसमुत्क्रुष्टेषुमारिष ॥
ताड्यमानासुभेरीषुमृदंगेषुनदत्सुच ॥ १ ॥ अनीकानांचसंह्रादेवादित्राणांचनिःस्वने ॥ प्रध्मापितेषुशंखेषुसन्नादेलोमहर्षणे ॥ २ ॥ अभिहारयत्सुशनकैर्भर
तेषुयुयुत्सुषु ॥ रौद्रेमुहूर्त्तेसंप्राप्तेसव्यसाचीव्यदृश्यत ॥ ३ ॥ बलानांवायसानांचपुरस्तात्सव्यसाचिनः ॥ बहुलानिसहस्राणिप्राक्रीडंस्तत्रभारत ॥ ४ ॥ मृगाश्च
घोरसंनादाःशिवाश्चाशिवदर्शनाः ॥ दक्षिणेनप्रयातानामस्माकंप्राणदंस्तथा ॥ ५ ॥

रूपंएतत्समययोग्यंच ॥ ३४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥अभिहारयत्सुसन्नह्यमानेषु
अभियुज्यमानेषुवा प्रहरत्स्वितिकेचित् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ शतैःशतैर्दशसहस्रैः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ जयोनाम्ना ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सनिर्घाताज्वलंत्यश्चपेतुरुल्काःसहस्रशः ॥ चचालचमहीकृत्स्नाभयेघोरेसमुत्थिते ॥६॥ विष्वग्वाताःसनिर्घातारूक्षाःशर्करकर्षिणः ॥ ववुरायातिकौंतेयेसंग्रा
मेसमुपस्थिते ॥ ७॥ नाकुलिश्चशतानीकोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ पांडवानामनीकानिप्राज्ञौतौव्यूहतुस्तदा ॥ ८ ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांशतेनच ॥ त्रिभिरश्व
सहस्रैश्चपदातीनांशतैःशतैः ॥ ९ ॥ अध्यर्धमात्रेधनुषांसहस्रेतनयस्तव ॥ अग्रतःसर्वसैन्यानांस्थित्वादुर्मर्षणोब्रवीत् ॥ १० ॥ अद्यगांडीवधन्वानंतपंतंयुद्धदुर्म
दं ॥ अहमावारयिष्यामिवेलेवमकरालयं ॥ ११ ॥ अद्यपश्यंतुसंग्रामेधनंजयममर्षणं ॥ विषक्तंमयिदुर्धर्षमश्मकूटमिवाश्मनि ॥ १२ ॥ तिष्ठध्वंरथिनोयूयं
संग्राममभिकांक्षिणः ॥ युध्यामिसंहतानेतान्यशोमानंचवर्धयन् ॥ १३ ॥ एवंब्रुवन्महाराजमहात्मासमहामतिः ॥ महेष्वासैर्वृतोराजन्महेष्वासोव्यवस्थि
तः ॥ १४ ॥ ततोंतकइवक्रुद्धःसवज्रइववासवः ॥ दंडपाणिरिवासह्योमृत्युःकालेनचोदितः ॥ १५ ॥ शूलपाणिरिवाक्षोभ्योवरुणःपाशवानिव ॥ युगांताग्नि
रिवार्चिष्मान्प्रधक्ष्यन्वैपुनःप्रजाः ॥ १६ ॥ क्रोधामर्षबलोद्धूतोनिवातकवचांतकः ॥ जयोजेतास्थितःसत्येपारयिष्यन्महाव्रतं ॥ १७ ॥ आमुक्तकवचःखड्गीजां
बूनदकिरीटभृत् ॥ शुभ्रमाल्यांबरधरःस्वंगदश्चारुकुंडलः ॥ १८ ॥ रथप्रवरमास्थायनरोनारायणानुगः ॥ विधुन्वन्गांडिवंसंख्येबभौसूर्यइवोदितः ॥ १९ ॥
सोग्रानीकस्यमहतइषुपातेधनंजयः ॥ व्यवस्थाप्यरथंराजन्शंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ २० ॥ अथकृष्णोप्यसंभ्रांतःपार्थेनसहमारिष ॥ प्राध्मापयत्पांचजन्यं
शंखप्रवरमोजसा ॥ २१ ॥ तयोःशंखप्रणादेनतवसैन्येविशांपते ॥ आसन्संहृष्टरोमाणःकंपितागतचेतसः ॥ २२ ॥ यथात्रस्यंतिभूतानिसर्वाण्यशनिनिःस्व
नात् ॥ तथाशंखप्रणादेनवित्रेसुस्तवसैनिकाः ॥ २३ ॥ प्रसुस्रुवुःशकृन्मूत्रंवाहनानिचसर्वशः ॥ एवंसवाहनंसर्वमाविग्नमभवद्बलं ॥ २४ ॥ सीदंतिस्मनरा
राजन्शंखशब्देनमारिष ॥ विसंज्ञाश्चाभवन्केचित्केचिद्राजन्वितत्रसुः ॥ २५ ॥ ततःकपिर्महानादंसहभूतैर्ध्वजालयैः ॥ अकरोद्व्यादितास्यश्चभीषयंस्तवसै
निकान् ॥ २६ ॥ ततःशंखाश्चभेर्यश्चमृदंगाश्चानकैःसह ॥ पुनरेवाभ्यहन्यंततवसैन्यप्रहर्षणाः ॥ २७ ॥ नानावादित्रसंह्रादैःक्ष्वेडितास्फोटिताकुलैः ॥ सिंहनादैः
समुत्कृष्टैःसमाधूतैर्महारथैः ॥ २८ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ समाधूतैःसंचालितैः ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ चोदयाश्वानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥१२॥

तस्मिंस्तुतुमुलेशब्देभीरूणांभयवर्धने ॥ अतीवहृष्टोदाशार्हमब्रवीत्पाकशासनिः ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअर्जुनरणप्र
वेशेऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥८८॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अर्जुनउवाच चोदयाश्वान्हृषीकेशयत्रदुर्मर्षणःस्थितः ॥ एतद्भित्वागजानीकंप्रवेक्ष्याम्य
रिवाहिनीं ॥ १ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाबाहुःकेशवःसव्यसाचिना ॥ अचोदयद्धयांस्तत्रयत्रदुर्मर्षणःस्थितः ॥ २ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलःसंप्रवृत्तः
सुदारुणः ॥ एकस्यचबहूनांचरथनागनरक्षयः ॥ ३ ॥ ततःसायकवर्षेणपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ परानवाकिरत्पार्थःपर्वतानिवनीरदः ॥ ४ ॥ तेचापिरथिनःसर्वे
त्वरिताःकृतहस्तवत् ॥ अवाकिरन्बाणजालैस्तत्रकृष्णधनंजयौ ॥ ५ ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्वार्यमाणःपरैर्युधि ॥ शिरांसिरथिनांपार्थःकायेभ्योपाहरच्छरैः ॥
॥ ६ ॥ उद्भ्रांतनयनैर्वक्त्रैःसंदष्टौष्ठपुटैःशुभैः ॥ सकुंडलशिरस्त्राणैर्वसुधासमकीर्यत ॥ ७ ॥ पुंडरीकवनानीवविध्वस्तानिसमंततः ॥ विनिकीर्णानियोधानांवद
नानिचकाशिरे ॥ ८ ॥ (तपनीयतनुत्राणाःसंसिक्तारुधिरेणच ॥ संसक्ताइवदृश्यंतेमेघसंघाःसविद्युतः) ॥ ९ ॥ शिरसांपततांराजन्शब्दोभूद्वसुधातले ॥ काले
नपरिपक्वानांतालानांपततामिव ॥ १० ॥ ततःकबंधंकिंचित्तुधनुरालंब्यतिष्ठति ॥ किंचित्खड्गंविनिष्कृष्यभुजेनोद्यम्यतिष्ठति ॥ ११ ॥ पतितानिनजानंतिशिरां
सिपुरुषर्षभाः ॥ अमृष्यमाणाःसंग्रामेकौंतेयंजयगृद्धिनः ॥ १२ ॥ हयानामुत्तमांगैश्चहस्तिहस्तैश्चमेदिनी ॥ बाहुभिश्चशिरोभिश्चवीराणांसमकीर्यत ॥ १३ ॥
अयंपार्थःकुतःपार्थएषपार्थइतिप्रभो ॥ तवसैन्येषुयोधानांपार्थभूतमिवाभवत् ॥ १४ ॥ अन्योन्यमपिचाजघ्नुरात्मानमपिचापरे ॥ पार्थभूतममन्यंतजगत्का
लेनमोहिताः ॥ १५ ॥ निष्टनंतःसरुधिराविसंज्ञागाढवेदनाः ॥ शयानाबहवोवीराःकीर्त्तयंतःस्वबांधवान् ॥ १६ ॥ सभिंदिपालाःसप्रासाःसशक्त्यृष्टिपरश्वधाः ॥
सनिर्व्यूहाःसनिस्त्रिंशाःसशरासनतोमराः ॥ १७ ॥ सबाणवर्माभरणाःसगदाःसांगदारणे ॥ महाभुजगसंकाशाबाहवःपरिघोपमाः ॥ १८ ॥ उद्वेष्टंतिविचेष्टंति
संचेष्टंतिचसर्वशः ॥ वेगंकुर्वंतिसंरब्धानिकृत्ताःपरमेषुभिः ॥ १९ ॥ योयःस्मसमरेपार्थंप्रतिसंचरतेनरः ॥ तस्यतस्यांतकोबाणःशरीरमुपसर्पति ॥ २० ॥ नृत्यतो
रथमार्गेषुधनुर्व्यायच्छतस्तथा ॥ नकश्चित्तत्रपार्थस्यददर्शांतरमण्वपि ॥ २१ ॥ यत्तस्यघटमानस्यक्षिप्रंविक्षिपतःशरान् ॥ लाघवात्पांडुपुत्रस्यव्यस्मयंतपरे
जनाः ॥ २२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ निर्व्यूहोयूपिकाआयुधविशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रतिसंचरतेप्रत्युद्गच्छति ॥ २० ॥ २१ ॥ यत्तस्यअवहितस्य ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ द्रुतंविद्रुतं आविग्नंभीतं ॥ २८ ॥ २९ ॥ साधुवाहितैः सुष्टुव्यापारितैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोननवतितमोऽध्यायः ॥

हस्तिनंहस्तियंतारमश्वमाश्विकमेवच ॥ अभिनत्फाल्गुनोबाणैरथिनंचससारथिं ॥ २३ ॥ आवर्त्तमानमावृत्तंयुध्यमानंचपांडवः ॥ प्रमुखेतिष्ठमानंचन
किंचिन्ननिहंतिसः ॥ २४ ॥ यथोदयन्वैगगनेसूर्योहंतिमहत्तमः ॥ तथार्जुनोगजानीकमवधीत्कंकपत्रिभिः ॥ २५ ॥ हस्तिभिःपतितैर्भिन्नैस्तवसैन्यमदृश्यत ॥
अंतकालेयथाभूमिर्व्यवकीर्णामहीधरैः ॥ २६ ॥ यथामध्यंदिनेसूर्योदुष्प्रेक्ष्यःप्राणिभिःसदा ॥ तथाधनंजयःक्रुद्धोदुष्प्रेक्ष्योयुधिशत्रुभिः ॥ २७ ॥ तत्तथातवपु
त्रस्यसैन्यंयुधिपरंतप ॥ प्रभग्नंद्रुतमाविग्नमतीवशरपीडितं ॥ २८ ॥ मारुतेनेवमहतामेघानीकंव्यदीर्यत ॥ प्रकाल्यमानंतत्सैन्यंनाशकत्प्रतिवीक्षितुं ॥ २९ ॥
प्रतोदैश्चापकोटीभिर्हुंकारैःसाधुवाहितैः ॥ कशापार्ष्ण्यभिघातैश्चवाग्भिरुग्राभिरेवच ॥ ३० ॥ चोदयंतोहयांस्तूर्णंपलायंतेस्मतावकाः ॥ सादिनोरथिनश्चैव
पत्तयश्चार्जुनार्दिताः ॥ ३१ ॥ पार्ष्ण्यंगुष्ठांकुशैर्नागंचोदयंतस्तथापरे ॥ शरैःसंमोहिताश्चान्येतमेवाभिमुखाययुः ॥ ३२ ॥ तवयोधाहतोत्साहाविभ्रांतमनस
स्तदा ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअर्जुनयुद्धेएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच
तस्मिन्प्रभग्नेसैन्याग्रेवध्यमानेकिरीटिना ॥ केतुतत्ररणेवीराःप्रत्युदीयुर्धनंजयं ॥ १ ॥ आहोस्विच्छकटव्यूहंप्रविष्टामोघनिश्चयाः ॥ द्रोणमाश्रित्यतिष्ठंतःप्रा
कारमकुतोभयं ॥ २ ॥ संजयउवाच तथार्जुनेनसंभग्नेतस्मिंस्तवबलेऽनघ ॥ हतवीरेहतोत्साहेपलायनकृतक्षणे ॥ ३ ॥ पाकशासनिनाऽभीक्ष्णंवध्यमाने
शरोत्तमैः ॥ नतत्रकश्चित्संग्रामेशशाकार्जुनमीक्षितुं ॥ ४ ॥ ततस्तवसुतोराजन्दृष्ट्वासैन्यंतथागतं ॥ दुःशासनोभृशंक्रुद्धोयुद्धायार्जुनमभ्यगात् ॥ ५ ॥ सकां
चनविचित्रेणकवचेनसमावृतः ॥ जांबूनदशिरस्त्राणःशूरस्तीव्रपराक्रमः ॥ ६ ॥ नागानीकेनमहताग्रसन्निवमहीमिमां ॥ दुःशासनोमहाराजसव्यसाचि
नमावृणोत् ॥ ७ ॥ ह्रादेनगजघंटानांशंखानांनिनदेनच ॥ ज्याक्षेपनिनदैश्चैवविरावेणचदंतिनां ॥ ८ ॥ भूर्दिशश्चांतरिक्षंचशब्देनासीत्समावृतं ॥ समुहूर्तंप्र
तिभयोदारुणःसमपद्यत ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णमंकुशैरभिचोदितान् ॥ व्यालंबहस्तान्संरब्धान्सपक्षानिवपर्वतान् ॥ १० ॥ सिंहनादेनमहतानरसिंहोध
नंजयः ॥ गजानीकममित्राणामभितोव्यधमच्छरैः ॥ ११ ॥ महोर्मिणमिवोद्धूतंश्वसनेनमहार्णवं ॥ किरीटीतद्गजानीकंप्राविशन्मकरोयथा ॥ १२ ॥

॥ ८९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ पलायनेकृतःक्षणोऽवसरोयेन ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रतिभयोभयंकरः दारुणःक्रूरः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

काष्ठातीतोऽतिक्रांतदिङ्नियमः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ दंतवेष्टेषुदंतमूलेषु कटेषुकटिषु ॥ १९ ॥ २० ॥ निवेदनमुपाहारं ॥ २१ ॥ यंत्रबद्धायंत्रैरालिखिताः ॥ २२ ॥ २३ ॥

काष्ठातीतइवादित्यःप्रतपन्सयुगक्षये ॥ ददृशेदिक्षुसर्वासुपार्थःपरपुरंजयः ॥ १३ ॥ खुरशब्देनचाश्वानांनेमिघोषेणतेनच ॥ तेनचोत्क्रुष्टशब्देनज्यानिनादेनतेनच ॥ १४ ॥ नानावादित्रशब्देनपांचजन्यस्वनेनच ॥ देवदत्तस्यघोषेणगांडीवनिनदेनच ॥ १५ ॥ मंदवेगानरानागाबभूवुस्तेविचेतसः ॥ शरैराशीविषस्पर्शैर्निर्भिन्नाःसव्यसाचिना ॥ १६ ॥ तेगजाविशिखैस्तीक्ष्णैर्युधिगांडीवचोदितैः ॥ अनेकशतसाहस्रैःसर्वांगेषुसमर्पिताः ॥ १७ ॥ आरावंपरमंकृत्वावध्यमानाःकिरीटिना ॥ निपेतुरनिशंभूमौछिन्नपक्षाइवाद्रयः ॥ १८ ॥ अपरेदंतवेष्टेषुकुंभेषुचकटेषुच ॥ शरैःसमर्पितानागाःक्रौंचवद्व्यनदन्मुहुः ॥ १९ ॥ गजस्कंधगतानांचपुरुषाणांकिरीटिना ॥ छिद्यंतेचोत्तमांगानिभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ सकुंडलानांपततांशिरसांधरणीतले ॥ पद्मानामिवसंघातैःपार्थश्चक्रेनिवेदनं ॥ २१ ॥ यंत्रबद्धाविकवचाव्रणार्त्तारुधिरोक्षिताः ॥ भ्रमत्सुयुधिनागेषुमनुष्याविललंबिरे ॥ २२ ॥ केचिदेकेनबाणेनसुयुक्तेनसुपत्रिणा ॥ द्वौत्रयश्चविनिर्भिन्नानिपेतुर्धरणीतले ॥ २३ ॥ अतिविद्धाश्चनाराचैर्वमंतोरुधिरंमुखैः ॥ सारोहान्यपतन्भूमौद्रुमवंतइवाचलाः ॥ २४ ॥ मौर्वींध्वजंधनुश्चैवयुगमीषांतथैवच ॥ रथिनांकुट्टयामासभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ नसंदधन्नचाकर्षन्नविमुंचन्नचोद्वहन् ॥ मंडलेनैवधनुषानृत्यन्पार्थःस्मदृश्यते ॥ २६ ॥ अतिविद्धाश्चनाराचैर्वमंतोरुधिरंमुखैः ॥ मुहूर्त्तान्व्यपतन्नन्येवारणावसुधातले ॥ २७ ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ अदृश्यंतमहाराजतस्मिन्परमसंकुले ॥ २८ ॥ सचापाःसांगुलित्राणाःसखड्गाःसांगदारणे ॥ अदृश्यंतभुजाश्छिन्नाहेमाभरणभूषिताः ॥ २९ ॥ सूपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः ॥ चक्रैर्विमथितैरक्षैर्भग्नैश्चबहुधायुगैः ॥ ३० ॥ चर्मचापधरैश्चैवव्यवकीर्णैस्ततस्ततः ॥ स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैःपतितैश्चमहाध्वजैः ॥ ३१ ॥ निहतैर्वारणैरश्वैःक्षत्रियैश्चनिपातितैः ॥ अदृश्यतमहीतत्रदारुणप्रतिदर्शना ॥ ३२ ॥ एवंदुःशासनबलंवध्यमानंकिरीटिना ॥ संप्राद्रवन्महाराजव्यथितंसहनायकं ॥ ३३ ॥ ततोदुःशासनस्त्रस्तःसहानीकःशरार्दितः ॥ द्रोणंत्रातारमाकांक्षन्शकटव्यूहमभ्यगात् ॥ ३४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुःशासनसैन्यपराभवेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७३ ॥ संजयउवाच दुःशासनबलंहत्वासव्यसाचीमहारथः ॥ सिंधुराजंपरीप्सन्वैद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ १ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ ७३ ॥ ॥७३॥ दुःशासनेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गिर्यग्रांबुदवेश्मनांवज्रानिलहुताशनैःचूर्णिताक्षिप्तदग्धानां

सतुद्रोणंसमासाद्यव्यूहस्यप्रमुखेस्थितं ॥ कृतांजलिरिदंवाक्यंकृष्णस्यानुमतेब्रवीत् ॥ २ ॥ शिवेनध्याहिमांब्रह्मन्स्वस्तिचैववदस्वमे ॥ भवत्प्रसादादिच्छा
मिप्रवेष्टुंदुर्भिदांचमूं ॥ ३ ॥ भवान्पितृसमोमह्यंधर्मराजसमोपिच ॥ तथाकृष्णसमश्चैवसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ४ ॥ अश्वत्थामायथातातरक्षणीयस्त्वयानघ ॥
तथाहमपितेरक्ष्यःसदैवद्विजसत्तम ॥ ५ ॥ तवप्रसादादिच्छेयंसिंधुराजानमाहवे ॥ निहंतुंद्विपदांश्रेष्ठप्रतिज्ञांरक्षमेप्रभो ॥ ६ ॥ संजयउवाच एवमु
क्तस्तदाचार्यःप्रत्युवाचस्मयन्निव ॥ मामजित्वानबीभत्सोशक्योजेतुंजयद्रथः ॥ ७ ॥ एतावदुक्तातंद्रोणःशरव्रातैरवाकिरत् ॥ सरथाश्वध्वजंतीक्ष्णैःप्रहसन्वै
ससारथिं ॥ ८ ॥ ततोर्जुनःशरव्रातान्द्रोणस्यावार्यसायकैः ॥ द्रोणमभ्यद्रवद्बाणैर्घोररूपैर्महत्तरैः ॥ ९ ॥ विव्याधचरणेद्रोणमनुमान्यविशांपते ॥ क्षत्रधर्मं
समास्थायनवभिःसायकैःपुनः ॥ १० ॥ तस्येषूनिषुभिश्छित्वाद्रोणोविव्याधतावुभौ ॥ विषाग्निज्वलितप्रख्यैरिषुभिःकृष्णपांडवौ ॥ ११ ॥ इयेषपांडव
स्तस्यबाणैश्छेत्तुंशरासनं ॥ तस्यचिंतयतस्त्वेवंफाल्गुनस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ द्रोणःशरैरसंभ्रांतोज्यांचिच्छेदाशुवीर्यवान् ॥ विव्याधचहयानस्यध्वजंसा
रथिमेवच ॥ १३ ॥ अर्जुनंचशरैर्वीरःस्मयमानोभ्यवाकिरत् ॥ एतस्मिन्नंतरेपार्थःसज्यंकृत्वामहद्धनुः ॥ १४ ॥ विशेषयिष्यन्नाचार्यंसर्वास्त्रविदुषांवरः ॥ मु
मोचषट्शतान्बाणान्गृहीत्वैकमिवद्रुतं ॥ १५ ॥ पुनःसप्तशतानन्यान्सहस्रंचानिवर्तिनः ॥ चिक्षेपायुतशश्चान्यांस्तेघ्नन्द्रोणस्यतांचमूं ॥ १६ ॥ तैःसम्यगस्तैर्बलि
नाकृतिनाचित्रयोधिना ॥ मनुष्यवाजिमातंगाविद्धाःपेतुर्गतासवः ॥ १७ ॥ विसूताश्वध्वजाःपेतुःसंछिन्नायुधजीविताः ॥ रथिनोरथमुख्येभ्यःसहसाशरपी
डिताः ॥ १८ ॥ चूर्णिताक्षिप्तदग्धानांवज्रानिलहुताशनैः ॥ तुल्यरूपागजाःपेतुर्गिर्यग्रांबुदवेश्मनां ॥ १९ ॥ पेतुरश्वसहस्राणिप्रहतान्यर्जुनेषुभिः ॥ हंसाहि
मवतःपृष्ठेवारिविप्रहताइव ॥ २० ॥ रथाश्वद्विपपत्त्योघाःसलिलौघाइवाद्भुताः ॥ युगांतादित्यरश्म्याभैःपांडवास्त्रशरैर्हताः ॥ २१ ॥ तंपांडवादित्यशरांशुजा
लंकुरुप्रवीरान्युधिनिष्टपंतं ॥ सद्रोणमेघःशरवृष्टिवेगैःप्राच्छादयन्मेघइवार्करश्मीन् ॥ २२ ॥ अथात्यर्थंविसृष्टेनद्विषतामसुभोजिना ॥ आजघ्नेवक्षसिद्रो
णोनाराचेनधनंजयं ॥ २३ ॥ सविह्वलितसर्वांगःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ धैर्यमालंब्यबीभत्सुर्द्रोणंविव्याधपत्रिभिः ॥ २४ ॥

इतियथासंख्येनान्वयः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कार्यवत्तांकृत्यबाहुल्यं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

द्रोणस्तुपंचभिर्बाणैर्वासुदेवमताडयत् ॥अर्जुनंचत्रिसमत्याध्वजंचास्यत्रिभिःशरैः ॥२५॥ विशेषयिष्यन्शिष्यंचद्रोणोराजन्पराक्रमी ॥ अदृश्यमर्जुनंचक्रेनि
मेषाच्छरवृष्टिभिः ॥२६॥प्रसक्तान्पततोऽद्राक्ष्मभारद्वाजस्यसायकान् ॥ मंडलीकृतमेवास्यधनुश्चादृश्यताद्भुतं ॥२७॥ तेऽभ्ययुःसमरेराजन्वासुदेवधनंजयौ ॥
द्रोणसृष्टाःसुबहवःकंकपत्रपरिच्छदाः ॥ २८ ॥ तद्दृष्ट्वातादृशंयुद्धंद्रोणपांडवयोस्तदा ॥ वासुदेवोमहाबुद्धिःकार्यवत्तामचिंतयत् ॥ २९ ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवोध
नंजयमिदंवचः ॥ पार्थपार्थमहाबाहोननःकालात्ययोभवेत् ॥ ३० ॥ द्रोणमुत्सृज्यगच्छामःकृत्यमेतन्महत्तरं ॥ पार्थश्चाप्यब्रवीत्कृष्णंयथेष्टमितिकेशव ॥
॥ ३१ ॥ ततःप्रदक्षिणंकृत्वाद्रोणंप्रायान्महाभुजं ॥ परिवृत्तश्चबीभत्सुरगच्छद्विसृजन्शरान् ॥ ३२ ॥ ततोब्रवीत्स्वयंद्रोणःक्वेदंपांडवगम्यते ॥ ननुनामरणे
शत्रुमजित्वाननिवर्त्तसे ॥ ३३ ॥ अर्जुनउवाच गुरुर्भवान्नमेशत्रुःशिष्यःपुत्रसमोस्मिते ॥ नचास्तिसपुमाँल्लोकेयस्त्वांयुधिपराजयेत् ॥
॥३४॥ संजयउवाच एवंब्रुवाणोबीभत्सुर्जयद्रथवधोत्सुकः ॥त्वरायुक्तोमहाबाहुस्त्वत्सैन्यंसमुपाद्रवत् ॥ ३५ ॥ तंचक्ररक्षौपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौ
जसौ ॥ अन्वयातांमहात्मानौविशंतंतावकंबलं ॥ ३६ ॥ ततोजयोमहाराजकृतवर्माचसात्वतः ॥ कांबोजश्चश्रुतायुश्चधनंजयमवारयन् ॥ ३७॥ तेषांदशसह
स्राणिरथानामनुयायिनां ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ ३८ ॥ मावेल्लकाललित्थाश्चकेकयामद्रकास्तथा ॥ नारायणाश्चगोपालाःकांबोजानां
चयेगणाः ॥ ३९ ॥ कर्णेनविजिताःपूर्वंसंग्रामेशूरसंमताः ॥ भारद्वाजंपुरस्कृत्यहृष्टात्मानोर्जुनंप्रति ॥ ४० ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तंक्रुद्धंमृत्युमिवांतकं ॥ त्यजंतंतु
मुलेप्राणान्सन्नद्धंचित्रयोधिनं ॥ ४१ ॥ गाहमानमनीकानिमातंगमिवयूथपं ॥ महेष्वासंपराक्रांतंनरव्याघ्रमवारयन् ॥ ४२ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतुमुलंलोमह
र्षणं ॥ अन्योन्यंवैप्रार्थयतांयोधानामर्जुनस्यच ॥ ४३ ॥ जयद्रथवधप्रेप्सुमायांतंपुरुषर्षभं ॥ न्यवारयंतसहिताःक्रियाव्याधिमिवोत्थितं ॥ ४४ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणातिक्रमेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच सन्निरुद्धस्तुतैःपार्थोमहाब
लपराक्रमः ॥ द्रुतंसमनुयातश्चद्रोणेनरथिनांवरः ॥ १ ॥ किरन्निषुगणांस्तीक्ष्णान्सरश्मीनिवभास्करः ॥ तापयामासतत्सैन्यंदेहंव्याधिगणोयथा ॥ २ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सन्निरुद्धइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ तेषांसंयच्छतांविधारयतां ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ आचार्यकंशिक्षां ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

अश्वोविद्धोरथश्छिन्नःसारोहःपातितोगजः ॥ छत्राणिचापविद्धानिरथाश्चक्रैर्विनाकृताः ॥ ३ ॥ विद्रुतानिचसैन्यानिशरार्त्तानिसमंततः ॥ इत्यासीत्तुमुलंयु
द्धंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ ४ ॥ तेषांसंयच्छतांसंख्येपरस्परमजिह्मगैः ॥ अर्जुनोध्वजिनींराजन्नभीक्ष्णंसमकंपयत् ॥ ५ ॥ सत्यांचिकीर्षमाणस्तुप्रतिज्ञांसत्यसं
गरः ॥ अभ्यद्रवद्रथश्रेष्ठंशोणाश्वंश्वेतवाहनः ॥ ६ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्यामर्मभिद्भिरजिह्मगैः ॥ अंतेवासिनमाचार्योमहेष्वासंसमार्पयत् ॥ ७ ॥ तंतूर्णमिवबी
भत्सुःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ अभ्यधावदिषूनस्यन्निषुवेगविघातकान् ॥ ८ ॥ तस्याशुक्षिप्तान्भल्लान्हिभल्लैःसन्नतपर्वभिः ॥ प्रत्यविध्यदमेयात्माब्रह्मास्त्रंसमुदीरय
न् ॥ ९ ॥ तदद्भुतमपश्यामद्रोणस्याचार्यकंयुधि ॥ यतमानोयुवानैनंप्रत्यविध्यद्यदर्जुनः ॥ १० ॥ क्षरन्निवमहामेघोवारिधाराःसहस्रशः ॥ द्रोणमेघःपार्थ
शैलंववर्षशरवृष्टिभिः ॥ ११ ॥ अर्जुनःशरवर्षंतद्ब्रह्मास्त्रेणैवमारिष ॥ प्रतिजग्राहतेजस्वीबाणैर्बाणान्निशातयन् ॥ १२ ॥ द्रोणस्तुपंचविंशत्याश्वेतवाहनमार्दय
त् ॥ वासुदेवंचसप्तत्याबाह्वोरुरसिचाशुगैः ॥ १३ ॥ पार्थस्तुप्रहसन्धीमानाचार्यंसशरौघिणं ॥ विसृजंतंशितान्बाणानवारयततंयुधि ॥ १४ ॥ अथतौवध्यमा
नौतुद्रोणेनरथसत्तमौ ॥ आवर्जयेतांदुर्धर्षंयुगांताग्निमिवोत्थितं ॥ १५ ॥ वर्जयन्निशितान्बाणान्द्रोणचापविनिःसृतान् ॥ किरीटमालीकौंतेयोभोजानीकंव्य
शातयत् ॥ १६ ॥ सोंतराकृतवर्माणंकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ अभ्ययाद्वर्जयन्द्रोणंमैनाकमिवपर्वतं ॥ १७ ॥ ततोभोजोनरव्याघ्रोदुर्धर्षंकुरुसत्तमं ॥ अविध्यत्तूर्ण
मव्यग्रोदशभिःकंकपत्रिभिः ॥ १८ ॥ तमर्जुनःशतेनाजौराजन्विव्याधपत्रिणां ॥ पुनश्चान्यैस्त्रिभिर्बाणैर्मोहयन्निवसात्वतं ॥ १९ ॥ भोजस्तुप्रहसन्पार्थंवासु
देवंचमाधवं ॥ एकैकंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ २० ॥ तस्यार्जुनोधनुश्छित्वाविव्याधैनंत्रिसप्तभिः ॥ शरैरग्निशिखाकारैःक्रुद्धाशीविषसन्निभैः ॥
॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरादायकृतवर्मामहारथः ॥ पंचभिःसायकैस्तूर्णंविव्याधोरसिभारत ॥ २२ ॥ पुनश्चनिशितैर्बाणैःपार्थंविव्याधपंचभिः ॥ तंपार्थोनवभि
र्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाविषक्तंकौंतेयंकृतवर्मरथंप्रति ॥ चिंतयामासवार्ष्णेयोननःकालात्ययोभवेत् ॥ २४ ॥ ततःकृष्णोब्रवीत्पार्थंकृतवर्मणि
मादयां ॥ कुरुसंबंधकंहित्वाप्रमथ्यैनंविशातय ॥ २५ ॥ ततःसकृतवर्माणंमोहयित्वार्जुनःशरैः ॥ अभ्यगाज्जवनैरश्वैःकांबोजानामनीकिनीं ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ रथेषुभिः अदूरस्थायिभिर्बाणैः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

अमर्षितस्तुहार्दिक्यःप्रविष्टेश्वेतवाहने ॥ विधुन्वन्सशरंचापंपांचाल्याभ्यांसमागतः ॥ २७ ॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यावर्जुनस्यपदानुगौ ॥ पर्यवारयदायांतौकृत
वर्मारथेषुभिः ॥ २८ ॥ तावविध्यत्ततोभोजःकृतवर्माशितैःशरैः ॥ त्रिभिरेवयुधामन्युंचतुर्भिश्चोत्तमौजसं ॥ २९ ॥ तावप्येनंविविधतुर्दशभिर्दशभिःशरैः ॥
त्रिभिरेवयुधामन्युरुत्तमौजास्त्रिभिस्तथा ॥ ३० ॥ संचिच्छिदतुरप्यस्यध्वजंकार्मुकमेवच ॥ अथान्यद्धनुरादायहार्दिक्यःक्रोधमूर्छितः ॥ ३१ ॥ कृत्वाविधनु
षौवीरौशरवर्षैरवाकिरत् ॥ तावन्येधनुषीसज्येकृत्वाभोजंविजघ्नतुः ॥ ३२ ॥ तेनांतरेणबीभत्सुर्विवेशामित्रवाहिनीं ॥ नलेभातेतुतौद्वारंवारितौकृतवर्मणा ॥
॥ ३३ ॥ धार्त्तराष्ट्रेष्वनीकेषुयतमानौनरर्षभौ ॥ अनीकान्यर्दयन्युद्धेत्वरितःश्वेतवाहनः ॥ ३४ ॥ नावधीत्कृतवर्माणंप्राप्तमप्यरिसूदनः ॥ तंदृष्ट्वातुतथायांतंशू
रोराजाश्रुतायुधः ॥ ३५ ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धोविधुन्वानोमहद्धनुः ॥ सपार्थंत्रिभिरानर्छत्सप्तत्याचजनार्दनं ॥ ३६ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनपार्थकेतुमताडयत् ॥
ततोर्जुनोनवत्यातुशराणांनतपर्वणां ॥ ३७ ॥ आजघानभृशंक्रुद्धस्तोत्त्रैरिवमहाद्विपं ॥ सतन्नममृषेराजन्पांडवेयस्यविक्रमं ॥ ३८ ॥ अथैनंसप्तसप्तत्यानारा
चानांसमार्पयत् ॥ तस्यार्जुनोधनुश्छित्वाशरावापंनिकृत्यच ॥ ३९ ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःसप्तभिर्नतपर्वभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायसराजाक्रोधमूर्च्छितः
॥ ४० ॥ वासविंनवभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत् ॥ ततोर्जुनःस्मयन्नेवश्रुतायुधमरिंदमः ॥ ४१ ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपीडयामासभारत ॥ अश्वांश्चास्यावधी
त्तूर्णंसारथिंचमहारथः ॥ ४२ ॥ विव्याधचैनंसप्तत्यानाराचानांमहाबलः ॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यसतुराजाश्रुतायुधः ॥ ४३ ॥ अभ्यद्रवद्रणेपार्थंगदामुद्यम्यवीर्यवा
न् ॥ वरुणस्यात्मजोवीरःसतुराजाश्रुतायुधः ॥ ४४ ॥ पर्णाशाजननीयस्यशीततोयामहानदी ॥ तस्यमाताब्रवीद्राजन्वरुणंपुत्रकारणात् ॥ ४५ ॥ अवध्यो
यंभवेल्लोकेशत्रूणांतनयोमम ॥ वरुणस्त्वब्रवीत्प्रीतोददाम्यस्मैवरंहितं ॥ ४६ ॥ दिव्यमस्त्रंसुतस्तेऽयंयेनावध्योभविष्यति ॥ नास्तिचाप्यमरत्वंवैमनुष्यस्य
कथंचन ॥ ४७ ॥ सर्वेणावश्यमर्तव्यंजातेनसरितांवरे ॥ दुर्धर्षस्त्वेषशत्रूणांरणेषुभवितासदा ॥ ४८ ॥ अस्त्रस्यास्यप्रभावाद्वैव्येतुतेमानसोज्वरः ॥ इत्युक्त्वाव
रुणःप्रादाद्गदांमंत्रपुरस्कृतां ॥ ४९ ॥ यामासाद्यदुराधर्षःसर्वलोकेश्रुतायुधः ॥ उवाचचैनंभगवान्पुनरेवजलेश्वरः ॥ ५० ॥ अयुध्यतिनमोक्तव्यासात्वय्येव
पतेदिति ॥ हन्यादेषाप्रतीपंहिप्रयोक्तारमपिप्रभो ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ कृत्याअभिचारदेवता ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ध्वजःश

नचाकरोत्सतद्वाक्यंप्राप्तेकालेश्रुतायुधः॥ सतयावीरघातिन्याजनार्दनमताडयत्॥ ५२ ॥ प्रतिजग्राहतांकृष्णःपीनेनांसेनवीर्यवान्॥ नाकंपयतशौरिंसावि
ध्यंगिरिमिवानिलः ॥ ५३ ॥ प्रत्युद्यांतीतमेवैषाकृत्येवदुरधिष्ठिता॥ जघानचास्थितंवीरंश्रुतायुधममर्षणं ॥ ५४ ॥ हत्वाश्रुतायुधंवीरंधरणीमन्वपद्यत॥ गदां
निवर्त्तितांदृष्ट्वानिहतंचश्रुतायुधं॥ ५५॥ हाहाकारोमहांस्तत्रसैन्यानांसमजायत॥ स्वेनास्त्रेणहतंदृष्ट्वाश्रुतायुधमरिंदमं ॥ ५६॥ अयुध्यमानायततःकेशवाय
नराधिप॥ क्षिप्ताश्रुतायुधेनाथतस्मात्तमवधीद्गदा॥ ५७॥ यथोक्तंवरुणेनाजौतथासनिधनंगतः ॥ व्यसुश्चाप्यपतद्भूमौप्रेक्षतांसर्वधन्विनां ॥ ५८॥ पतमा
नस्तुसबभौपर्णाशायाःप्रियःसुतः॥ सभग्नइववातेनबहुशाखोवनस्पतिः॥ ५९ ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिसेनामुख्याश्चसर्वशः ॥ प्राद्रवंतहतंदृष्ट्वाश्रुतायुधम
रिंदमं॥ ६० ॥ ततःकांबोजराजस्यपुत्रःशूरःसुदक्षिणः॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैःफाल्गुनंशत्रुसूदनं॥ ६१ ॥ तस्यपार्थःशरान्सप्तप्रेषयामासभारत ॥ तेतंशूरंवि
निर्भिद्यप्राविशन्धरणीतलं॥ ६२ ॥ सोतिविद्धःशरैस्तीक्ष्णैर्गांडीवप्रेषितैर्मृधे ॥ अर्जुनंप्रतिविव्याधदशभिःकंकपत्रिभिः ॥ ६३॥ वासुदेवंत्रिभिर्विद्ध्वापुनः
पार्थंचपंचभिः॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाकेतुंचिच्छेदमारिष॥ ६४॥ भल्लाभ्यांभृशतीक्ष्णाभ्यांतंचविव्याधपांडवः ॥ सतुपार्थंत्रिभिर्विद्ध्वासिंहनादमथानदत्
॥६५॥ सर्वपारशवींचैवशक्तिंशूरःसुदक्षिणः॥ सघंटांप्राहिणोद्घोरांक्रुद्धोगांडीवधन्वने॥ ६६ ॥साज्वलंतीमहोल्केवतमासाद्यमहारथं ॥ सविस्फुलिंगानि
र्भिद्यनिपपातमहीतले॥ ६७॥शक्त्यात्वभिहतोगाढंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः॥ समाश्वास्यमहातेजाःसृक्किणीपरिलेलिहन् ॥ ६८॥ तंचतुर्दशभिःपार्थोनाराचैः
कंकपत्रिभिः॥ साश्वध्वजधनुःसूतंविव्याधाचिंत्यविक्रमः॥ ६९ ॥ रथंचान्यैःसुबहुभिश्चक्रेविशकलंशरैः॥ सुदक्षिणंतंकांबोजंमोघसंकल्पविक्रमं॥ ७० ॥
बिभेदहृदिबाणेनपृथुधारेणपांडवः॥ सभिन्नवर्मास्रस्तांगःप्रभ्रष्टमुकुटांगदः ॥ ७१ ॥ पपाताभिमुखःशूरोयंत्रमुक्तइवध्वजः ॥ गिरेःशिखरजःश्रीमान्सुशा
खःसुप्रतिष्ठितः॥ ७२ ॥ निर्भग्नइववातेनकर्णिकारोहिमात्यये॥ शेतेस्मनिहतोभूमौकांबोजास्तरणोचितः॥ ७३॥ महार्हाभरणोपेतःसानुमानिवपर्वतः॥ सु
दर्शनीयस्ताम्राक्षःकर्णिनाससुदक्षिणः॥ ७४ ॥ पुत्रःकांबोजराजस्यपार्थेनविनिपातितः॥ धारयन्नग्निसंकाशांशिरसाकांचनींस्रजं॥ ७५॥

क्रध्वजः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

॥ ७६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ हतेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

अशोभतमहाबाहुर्व्यसुर्भूमौनिपातितः ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिव्यद्रवंतसुतस्यते ॥ हतंश्रुतायुधंदृष्ट्वाकांबोजंचसुदक्षिणं ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिश्रुतायुधसुदक्षिणवधेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच हतेसुदक्षिणेराजन्वीरेचैवश्रुता
युधे ॥ जवेनाभ्यद्रवन्पार्थंकुपिताःसैनिकास्तव ॥ १ ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ अभ्यवर्षंस्ततोराजन्शरवर्षैर्धनंजयं ॥ २ ॥ तेषांषष्टिशतान
न्यान्प्रामथ्नात्पांडवःशरैः ॥ तेस्मभीताःपलायंतेव्याघ्रात्क्षुद्रमृगाइव ॥ ३ ॥ तेनिवृत्ताःपुनःपार्थंसर्वतःपर्यवारयन् ॥ रणेसपत्नान्निघ्नंतंजिगीषंतंपरान्युधि ॥
॥ ४ ॥ तेषामापततांतूर्णंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ शिरांसिपातयामासबाहूंश्चापिधनंजयः ॥ ५ ॥ शिरोभिःपातितैस्तत्रभूमिरासीन्निरंतरा ॥ अभ्रच्छायेवचैवा
सीद्ध्वांक्षगृध्रबलैर्युधि ॥ ६ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुक्रोधामर्षसमन्वितौ ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चधनंजयमयुध्यतां ॥ ७ ॥ बलिनौस्पर्धिनौवीरौकुलजौबाहुशालि
नौ ॥ तावेनंशरवर्षाणिसव्यदक्षिणमस्यतां ॥ ८ ॥ त्वरायुक्तौमहाराजप्रार्थयानौमहद्यशः ॥ अर्जुनस्यवधप्रेप्सूपुत्रार्थेतवधन्विनौ ॥ ९ ॥ तावर्जुनंसहस्रेणप
त्रिणांनतपर्वणां ॥ पूरयामासतुःक्रुद्धौतटागंजलदौयथा ॥ १० ॥ श्रुतायुश्चततःक्रुद्धस्तोमरेणधनंजयं ॥ आजघानरथश्रेष्ठःपीतेननिशितेनच ॥ ११ ॥ सो
तिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुकर्शनः ॥ जगामपरमंमोहंमोहयन्केशवंरणे ॥ १२ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसोच्युतायुर्महारथः ॥ शूलेनभृशतीक्ष्णेनताडयामास
पांडवं ॥ १३ ॥ क्षतेक्षारंसहिदद्दौपांडवस्यमहात्मनः ॥ पार्थोपिभृशसंविद्धोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ १४ ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यतावकस्यविशांपते ॥ सिंहनादोम
हानासीद्धतंमत्वाधनंजयं ॥ १५ ॥ कृष्णश्चभृशसंतप्तोदृष्ट्वापार्थंविचेतनं ॥ आश्वासयत्सुहृद्याभिर्वाग्भिस्तत्रधनंजयं ॥ १६ ॥ ततस्तौरथिनांश्रेष्ठौलब्धलक्षौ
धनंजयं ॥ वासुदेवंचवार्ष्णेयंशरवर्षैःसमंततः ॥ १७ ॥ सचक्रकूबररथंसाश्वध्वजपताकिनं ॥ अदृश्यंचक्रतुर्युद्धेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १८ ॥ प्रत्याश्वस्तस्तुबी
भत्सुःशनकैरिवभारत ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्यपुनःप्रत्यागतोयथा ॥ १९ ॥ संछन्नंशरजालेनरथंदृष्ट्वासकेशवं ॥ शत्रूचाभिमुखौदृष्ट्वादीप्यमानाविवानलौ ॥ २० ॥
प्रादुश्चक्रेततःपार्थःशाक्रमस्त्रंमहारथः ॥ तस्मादासन्सहस्राणिशराणांनतपर्वणां ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

विचेरुरित्यत्रताभ्यांयुक्तांश्चसायकानितिप्रथमांततयाऽनुपठ्यते ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

तेजघ्नुस्तौमहेष्वासौताभ्यांमुक्तांश्चसायकान् ॥ विचेरुराकाशगताःपार्थबाणविदारिताः ॥ २२ ॥ प्रतिहत्यशरांस्तूर्णंशरवेगेनपांडवः ॥ प्रतस्थेतत्रतत्रैवयोध
यन्वैमहारथान् ॥ २३ ॥ तौचफाल्गुनबाणौघैर्विबाहुशिरसौकृतौ ॥ वसुधामन्वपद्येतांवातनुन्नाविवद्रुमौ ॥ २४ ॥ श्रुतायुषश्चनिधनंवधश्चैवाच्युतायुषः ॥
लोकविस्मापनमभूत्समुद्रस्येवशोषणं ॥ २५ ॥ तयोःपदानुगान्हत्वापुनःपंचाशतंरथान् ॥ प्रत्यगाद्भारतींसेनांनिघ्नन्पार्थोवरान्वरान् ॥ २६ ॥ श्रुतायुषंचनिह
तंप्रेक्ष्यचैवाच्युतायुषं ॥ नियतायुश्चसंक्रुद्धोदीर्घायुश्चैवभारत ॥ २७ ॥ पुत्रौतयोर्नरश्रेष्ठौकौंतेयंप्रतिजग्मतुः ॥ किरंतौविविधान्बाणान्पितृव्यसनकर्शितौ ॥
॥ २८ ॥ तावर्जुनोमुहूर्तेनशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ प्रैषयत्परमक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ २९ ॥ लोडयंतमनीकानिद्विपंपद्मसरोयथा ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंपार्थंक्षत्रियपुं
गवाः ॥ ३० ॥ अंगास्तुगजवारेणपांडवंपर्यवारयन् ॥ क्रुद्धाःसहस्रशोराजन्शिक्षिताहस्तिसादिनः ॥ ३१ ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःकुंजरैःपर्वतोपमैः ॥ प्राच्याश्चदा
क्षिणात्याश्चकलिंगप्रमुखान्नृपाः ॥ ३२ ॥ तेषामापततांशीघ्रंगांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ निचकर्तशिरांस्युग्रोबाहूनपिसुभूषणान् ॥ ३३ ॥ तैःशिरोभिर्महीकीर्णाबाहु
भिश्चसहांगदैः ॥ बभौकनकपाषाणाभुजगैरिवसंवृता ॥ ३४ ॥ बाहवोविशिखैश्छिन्नाःशिरांस्युन्मथितानिच ॥ पतमानान्यदृश्यंतद्रुमेभ्यइवपक्षिणः ॥ ३५ ॥
शरैःसहस्रशोविद्धाद्विपाःप्रस्रुतशोणिताः ॥ अदृश्यंताद्रयःकालेगैरिकांबुस्रवाइव ॥ ३६ ॥ निहताःशेरतेस्मान्येबीभत्सोर्निशितैःशरैः ॥ गजपृष्ठगताम्लेच्छा
नानाविकृतदर्शनाः ॥ ३७ ॥ नानावेषधराराजन्नानाशस्त्रौघसंवृताः ॥ रुधिरेणानुलिप्तांगाभांतिचित्रैःशरैर्हताः ॥ ३८ ॥ शोणितंनिर्वमंतिस्मद्विपाःपार्थश
राहताः ॥ सहस्रशश्छिन्नगात्राःसारोहाःसपदानुगाः ॥ ३९ ॥ चुक्रुशुश्चनिपेतुश्चबभ्रमुश्चापरेदिशः ॥ भृशंत्रस्ताश्चबहवःस्वानेवममृदुर्गजाः ॥ ४० ॥ सांतरायु
धिनश्चैवद्विपास्तीक्ष्णविषोपमाः ॥ विदंत्यसुरमायांयेसुघोराघोरचक्षुषः ॥ ४१ ॥ यवनाःपारदाश्चैवशकाश्चसहबाल्हिकैः ॥ काकवर्णादुराचाराःस्त्रीलोलाःकल
हप्रियाः ॥ ४२ ॥ द्राविडास्तत्रयुध्यंतेमत्तमातंगविक्रमाः ॥ गोयोनिप्रभवाम्लेच्छाःकालकल्पाःप्रहारिणः ॥ ४३ ॥ दार्वातिसारादरदाःपुंड्राश्चैवसहस्रशः ॥ ते
नशक्याःस्मसंख्यातुंव्राताःशतसहस्रशः ॥ ४४ ॥ अभ्यवर्षंततेसर्वेपांडवंनिशितैःशरैः ॥ अवाकिरंश्चतेम्लेच्छानानायुद्धविशारदाः ॥ ४५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ गोयोनिप्रभवानंदिन्यांजाताः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

सृष्टिःसंसृष्टिः ॥ ४६ ॥ जटिलाननान् जटिलानिरूढश्मश्रूण्याननानियेषां ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ प्रच्छन्नेनप्रच्छादनेनकृतोरचितःसंक्रमोयस्यां ॥ ४९ ॥ ५० ॥ उत्तरशोणितांशोणितप्रधानां ॥ ५१ ॥

तेषामपिससर्जाशुशरवृष्टिंधनंजयः॥ सृष्टिस्तथाविधाह्यासीच्छलभानामिवायतिः॥४६॥ अभ्रच्छायामिवशरैःसैन्येकृत्वाधनंजयः॥ मुंडार्धमुंडान्जटिला
नशुचीन्जटिलाननान्॥ ४७॥ म्लेच्छानशातयत्सर्वान्समेतानस्त्रतेजसा॥ शरैश्चशतशोविद्धास्तेसंघागिरिचारिणः॥ प्राद्रवंतरणेभीतागिरिगह्वरवासिनः
॥४८॥ गजाश्वसादिम्लेच्छानांपतितानांशितैःशरैः॥बकाःकंकावृकाभूमावपिबन्रुधिरंमुदा॥ पत्त्यश्वरथनागैश्चप्रच्छन्नकृतसंक्रमां॥४९॥ शरवर्षप्लवांघो
रांकेशशैवलशाद्वलां॥ प्रावर्त्तयन्नदीमुग्रांशोणितौघतरंगिणीं॥ ५०॥ छिन्नांगुलीक्षुद्रमत्स्यांयुगांतेकालसन्निभां॥ प्राकरोद्गजसंबाधांनदीमुत्तरशोणितां
॥५१॥ देहेभ्योराजपुत्राणांनागाश्वरथसादिनां॥ यथास्थलंचनिम्नंचनस्याद्वर्षतिवासवे॥ ५२॥ तथासीत्पृथिवीसर्वाशोणितेनपरिप्लुता॥ षट्सहस्रान्हया
न्वीरान्पुनर्दशशतान्वरान्॥ ५३॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः॥ शरैःसहस्रशोविद्धाविधिवत्कल्पिताद्विपाः॥ ५४॥ शेरतेभूमिमासाद्यशैला
वज्रहताइव॥ सवाजिरथमातंगान्निघ्नन्व्यचरदर्जुनः॥ ५५॥ प्रभिन्नइवमातंगोमृद्नन्नलवनंयथा॥ भूरिद्रुमलतागुल्मंशुष्केंधनतृणोलपं॥ ५६॥ निर्दहेद
नलोरण्यंयथावायुसमीरितः॥ सेनारण्यंतवतथाकृष्णानिलसमीरितः॥ ५७॥ शरार्चिरदहत्क्रुद्धःपांडवाग्निर्धनंजयः॥ शून्यान्कुर्वन्रथोपस्थान्मानवैःसंस्तर
न्महीं॥ ५८॥ प्रानृत्यदिवसंबाधेचापहस्तोधनंजयः॥ वज्रकल्पैःशरैर्भूमिंकुर्वन्नुत्तरशोणितां॥ ५९॥ प्राविशद्भारतींसेनांसंक्रुद्धोवैधनंजयः॥ तंश्रुतायुस्त
थांबष्ठोव्रजमानंन्यवारयत्॥ ६०॥ तस्यार्जुनःशरैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रपरिच्छदैः॥ न्यपातयद्धयान्शीघ्रंयतमानस्यमारिष॥ ६१॥ धनुश्चास्यापरैश्छित्वाश
रैःपार्थोविचक्रमे॥ अंबष्ठस्तुगदांगृह्यक्रोधपर्याकुलेक्षणः॥६२॥ आससादरणेपार्थंकेशवंचमहारथं॥ततःसंप्रहरन्वीरोगदामुद्यम्यभारत॥ ६३॥ रथमावार्य
गदयाकेशवंसमताडयत्॥ गदयाताडितंदृष्ट्वाकेशवंपरवीरहा॥६४॥ अर्जुनोथभृशंक्रुद्धःसोंबष्ठंप्रतिभारत॥ ततःशरैर्हेमपुंखैःसगदंरथिनांवरं॥ ६५॥ छाद
यामाससमरेमेघःसूर्यमिवोदितं॥ अथापरैःशरैश्चापिगदांतस्यमहात्मनः॥६६॥ अचूर्णयत्तदापार्थस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ अथतांपतितांदृष्ट्वागृह्यान्यांचमहा
गदां॥ ६७॥ अर्जुनंवासुदेवंचपुनःपुनरताडयत्॥ तस्यार्जुनःक्षुरप्राभ्यांसगदावुद्यतौभुजौ॥ ६८॥

॥ ५२ ॥ हयान्अश्वारोहान् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ ❦ ॥ ॥ ❦ ॥ ॥ ❦ ॥ ॥ ❦ ॥ ततइति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥६ ॥ ७ ॥

चिच्छेदेंद्रध्वजाकारौशिरश्चान्येनपत्रिणा ॥ सपपातहतोराजन्वसुधामनुनादयन् ॥ ६९ ॥ इंद्रध्वजइवोत्सृष्टोयंत्रनिर्मुक्तबंधनः ॥ रथानीकावगाढश्चवार
णाश्वशतैर्वृतः ॥ अदृश्यततदापार्थोघनैःसूर्यइवावृतः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअंबष्ठवधेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥
॥ ❦ ॥ ॥ ❦ ॥ संजयउवाच ततःप्रविष्टेकौंतेयेसिंधुराजजिघांसया ॥ द्रोणानीकंविनिर्भिद्यभोजानीकंचदुस्तरं ॥ १ ॥ कांबोजस्यचदायादेहते
राजन्सुदक्षिणे ॥ श्रुतायुधेचविक्रांतेनिहतेसव्यसाचिना ॥ २ ॥ विप्रद्रुतेष्वनीकेषुविध्वस्तेषुसमंततः ॥ प्रभग्नंस्वबलंदृष्ट्वापुत्रस्तेद्रोणमभ्ययात् ॥ ३ ॥ त्वरन्नेकर
थेनैवसमेत्यद्रोणमब्रवीत् ॥ गतःसपुरुषव्याघ्रःप्रमथ्यैतांमहाचमूं ॥ ४ ॥ अथबुद्ध्यासमीक्षस्वकिन्नुकार्यमनंतरं ॥ अर्जुनस्यविघातायदारुणेस्मिन्जनक्षये
॥ ५ ॥ यथासपुरुषव्याघ्रोनहन्येतजयद्रथः ॥ तथाविधत्स्वभद्रंतेत्वंहिनःपरमागतिः ॥ ६ ॥ असौधनंजयाग्निर्हिकोपमारुतचोदितः ॥ सेनाकक्षंदहतिमेवन्हिः
कक्षमिवोत्थितः ॥ ७ ॥ अतिक्रांतेहिकौंतेयेभित्वासैन्यंपरंतप ॥ जयद्रथस्यगोप्तारःसंशयंपरमंगताः ॥ ८ ॥ स्थिराबुद्धिर्नरेंद्राणामासीद्ब्रह्मविदांवर ॥ नातिक्र
मिष्यतिद्रोणंजातुजीवन्धनंजयः ॥ ९ ॥ योसौपार्थोव्यतिक्रांतोमिषतस्तेमहाद्युते ॥ सर्वंत्वद्यातुरंमन्येनेदमस्तिबलंमम ॥ १० ॥ जानामित्वांमहाभागपांडवा
नांहितेरतं ॥ तथामुह्यामिचब्रह्मन्कार्यवत्तांविचिंतयन् ॥ ११ ॥ यथाशक्तिचतेब्रह्मन्वर्त्तयेवृत्तिमुत्तमां ॥ प्रीणामिचयथाशक्तितच्चत्वंनावबुध्यसे ॥ १२ ॥
अस्मान्नत्वंसदाभक्तानिच्छस्यमितविक्रम ॥ पांडवान्सततंप्रीणास्यस्माकंविप्रियेरतान् ॥ १३ ॥ अस्मानेवोपजीवंस्त्वमस्माकंविप्रियेरतः ॥ नत्वहंत्वांविजा
नामिमधुदिग्धमिवक्षुरं ॥ १४ ॥ नादास्यच्चेद्वरंमह्यंभवान्पांडवनिग्रहे ॥ नावारयिष्यंगच्छंतमहंसिंधुपतिंगृहान् ॥ १५ ॥ मयात्वाशंसमानेनत्वत्तस्त्राणमबु
द्धिना ॥ आश्वासितःसिंधुपतिर्मोहाद्दत्तश्चमृत्यवे ॥ १६ ॥ यमदंष्ट्रांतरंप्राप्तोमुच्येतापिहिमानवः ॥ नार्जुनस्यवशंप्राप्तोमुच्येताजौजयद्रथः ॥ १७ ॥ सतथाकु
रुशोणाश्वयथामुच्येतसैंधवः ॥ ममचार्त्तप्रलापानांमाक्रुधःपाहिसैंधवं ॥ १८ ॥ द्रोणउवाच नाभ्यसूयामितेवाक्यमश्वत्थाम्नासिमेसमः ॥ सत्यंतुते
प्रवक्ष्यामितज्जुषस्वविशांपते ॥ १९ ॥ सारथिःप्रवरःकृष्णःशीघ्राश्चास्यहयोत्तमाः ॥ अल्पंचविवरंकृत्वातूर्णंयातिधनंजयः ॥ २० ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ आतुरमनवस्थितं ॥ १० ॥ ११ ॥ नावबुध्यसेनस्मरसि ॥ १२ ॥ नेच्छसिनानुरुध्यसे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७ ॥ १८ ॥ १९॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ चोयद्यर्थे यदिधनंजयेनोत्सृष्टःप्रमुखेवर्ततेतर्हियुधिष्ठिरोमेग्राह्यइत्यन्वयः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

किंनपश्यसिबाणौघान्क्रोशमात्रेकिरीटिनः ॥ पश्चाद्रथस्यपतितान्क्षिप्तान्शीघ्रंहिगच्छतः ॥ २१ ॥ नचाहंशीघ्रयानेद्यसमर्थोवयसान्वितः ॥ सेनामुखेच
पार्थानामेतद्बलमुपस्थितं ॥ २२ ॥ युधिष्ठिरश्चमेग्राह्योमिषतांसर्वधन्विनां ॥ एवंमयाप्रतिज्ञातंक्षत्रमध्येमहाभुज ॥ २३ ॥ धनंजयेनचोत्सृष्टोवर्त्ततेप्रमुखे
नृप ॥ तस्माद्व्यूहमुखंहित्वानाहंयोत्स्यामिफाल्गुनं ॥ २४ ॥ तुल्याभिजनकर्माणंशत्रुमेकंसहायवान् ॥ गत्वायोधयमाभैस्त्वंत्वंह्यस्यजगतःपतिः ॥ २५ ॥ रा
जाशूरःकृतीदक्षोनेतुंपरपुरंजयः ॥ वीरःस्वयंप्रयाह्यत्रयत्रपार्थोधनंजयः ॥ २६ ॥ दुर्योधनउवाच कथंत्वामप्यतिक्रांतःसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ धनंजयोम
याशक्यआचार्यप्रतिबाधितुं ॥ २७ ॥ अपिशक्योरणेजेतुंवज्रहस्तःपुरंदरः ॥ नार्जुनःसमरेशक्योजेतुंपरपुरंजयः ॥ २८ ॥ येनभोजश्चहार्दिक्योभवांश्चत्रिद
शोपमः ॥ अस्त्रप्रतापेनजितौश्रुतायुश्चनिबर्हितः ॥ २९ ॥ सुदक्षिणश्चनिहतःसचराजाश्रुतायुधः ॥ श्रुतायुश्चाच्युतायुश्चम्लेच्छाश्चायुतशोहताः ॥ ३० ॥ तं
कथंपांडवंयुद्धेदहंतमिवपावकं ॥ प्रतियोत्स्यामिदुर्धर्षंतमहंशस्त्रकोविदं ॥ ३१ ॥ क्षमंचमन्यसेयुद्धंममतेनाद्यसंयुगे ॥ परवानस्मिभवतिप्रेष्यवद्रक्षमेयशः ॥
॥ ३२ ॥ द्रोणउवाच सत्यंवदसिकौरव्यदुराधर्षोधनंजयः ॥ अहंतुतत्करिष्यामियथैनंप्रसहिष्यसि ॥ ३३ ॥ अद्भुतंचाद्यपश्यंतुलोकेसर्वधनुर्धराः ॥ वि
षक्तंत्वयिकौंतेयंवासुदेवस्यपश्यतः ॥ ३४ ॥ एषतेकवचंराजंस्तथाबध्नामिकांचनं ॥ यथानबाणानास्त्राणिप्रहरिष्यंतितेरणे ॥ ३५ ॥ यदित्वांसासुरसुराःसयक्षो
रगराक्षसाः ॥ योधयंतित्रयोलोकाःसनरानास्तितेभयं ॥ ३६ ॥ नकृष्णोनचकौंतेयोनचान्यःशस्त्रभृद्रणे ॥ शरानर्पयितुंकश्चित्कवचेतवशक्ष्यति ॥ ३७ ॥ सत्वं
कवचमास्थायक्रुद्धमद्यरणेर्जुनं ॥ त्वरमाणःस्वयंयाहिनत्वासौविसहिष्यति ॥ ३८ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वात्वरन्द्रोणःस्पृष्ट्वांभोवर्मभास्वरं ॥ आबबंधा
द्भुततमंजपन्मंत्रंयथाविधि ॥ ३९ ॥ रणेतस्मिन्सुमहतिविजयस्यसुतस्यते ॥ विसिस्मापयिषुर्लोकान्विद्ययाब्रह्मवित्तमः ॥ ४० ॥ द्रोणउवाच करोतुस्व
स्तितेब्रह्मब्रह्माचापिद्विजातयः ॥ सरीसृपाश्चयेश्रेष्ठास्तेभ्यस्तेस्वस्तिभारत ॥ ४१ ॥ ययातिर्नाहुषश्चैवधुंधुमारोभगीरथः ॥ तुभ्यंराजर्षयःसर्वेस्वस्तिकुर्वंतुतेस
दा ॥ ४२ ॥ स्वस्तितेस्त्वेकपादेभ्योबहुपादेभ्यएवच ॥ स्वस्त्यस्त्वपादकेभ्यश्चनित्यंतवमहारणे ॥ ४३ ॥ स्वाहास्वधाशचीचैवस्वस्तिकुर्वंतुतेसदा ॥ लक्ष्मीररुंध
तीचैवकुरुतांस्वस्तितेनघ ॥ ४४ ॥

॥ ३४ ॥ तेत्वां ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चत्वारऐरावतवामनांजनसार्वभौमाः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ अनुज्ञांवरं ॥ ५४ ॥ हन्याद्धंतुमर्हति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

असितोदेवलश्चैवविश्वामित्रस्तथांगिराः॥वसिष्ठःकश्यपश्चैवस्वस्तिकुर्वंतुतेनृप॥४५॥धाताविधातालोकेशोदिशश्चसदिगीश्वराः॥स्वस्तितेऽद्यप्रयच्छंतुका
र्तिकेयश्चषण्मुखः॥ ४६॥ विवस्वान्भगवान्स्वस्तिकरोतुतवसर्वशः॥ दिग्गजाश्चैवचत्वारःक्षितिश्चगगनंग्रहाः ॥ ४७ ॥ अधस्ताद्धरणींयोसौसदाधारयतेनृ
प॥शेषश्चपन्नगश्रेष्ठःस्वस्तितुभ्यंप्रयच्छतु ॥ ४८ ॥ गांधारेयुधिविक्रम्यनिर्जिताःसुरसत्तमाः ॥ पुरावृत्रेणदैत्येनभिन्नदेहाःसहस्रशः ॥ ४९ ॥ हृततेजो
बलाःसर्वेतदासेंद्रादिवौकसः॥ब्रह्माणंशरणंजग्मुर्वृत्राद्भीतामहासुरात्॥५०॥ देवाऊचुः प्रमर्दितानांवृत्रेणदेवानांदेवसत्तम ॥ गतिर्भवसुर
श्रेष्ठत्राहिनोमहतोभयात्॥५१ ॥अथपार्श्वेस्थितंविष्णुंशक्रादींश्चसुरोत्तमान् ॥ प्राहतथ्यमिदंवाक्यंविषण्णान्सुरसत्तमान् ॥ ५२ ॥ रक्ष्यामेसततंदेवाःस
हेंद्राःसद्विजातयः॥ त्वष्टुःसुदुर्धरंतेजोयेनवृत्रोविनिर्मितः॥५३॥त्वष्टापुरातपस्तप्त्वावर्षायुतशतंतदा॥वृत्रोविनिर्मितोदेवाःप्राप्यानुज्ञांमहेश्वरात् ॥ ५४॥
सतस्यैवप्रसादाद्वोहन्यादेवरिपुर्बली॥नागत्वाशंकरस्थानंभगवान्दृश्यतेहरः ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वाजेष्यथवृत्रंतंक्षिप्रंगच्छतमंदरं॥ यत्रास्तेतपसांयोनिर्दक्षयज्ञवि
नाशनः॥५६॥पिनाकीसर्वभूतेशोभगनेत्रनिपातनः॥तेगत्वासहितादेवाब्रह्मणासहमंदरं ॥ ५७ ॥ अपश्यंस्तेजसांराशिंसूर्यकोटिसमप्रभं ॥सोब्रवीत्स्वा
गतंदेवाब्रूतकिंकरवाण्यहं॥५८॥अमोघंदर्शनंमह्यंकामप्राप्तिरतोऽस्तुवः॥एवमुक्तास्तुतेसर्वेप्रत्यूचुस्तंदिवौकसः ॥५९॥ तेजोहृतंनोवृत्रेणगतिर्भवदिवौ
कसां॥मूर्त्तीरीक्षस्वनोदेवप्रहारैर्जर्जरीकृताः॥शरणंत्वांप्रपन्नाःस्मगतिर्भवमहेश्वर ॥ ६० ॥ शर्वउवाच विदितंवोयथादेवाःकृत्येयंसुमहाबला॥
त्वष्टुस्तेजोभवाघोरादुर्निवार्याऽकृतात्मभिः ॥ ६१ ॥ अवश्यंतुमयाकार्यंसाह्यंसर्वदिवौकसां॥ममेदंगात्रजंशक्रकवचंगृह्यभास्वरं॥ ६२॥बधानानेनमंत्रे
णमानसेनसुरेश्वर॥ वधायासुरमुख्यस्यवृत्रस्यसुरघातिनः॥६३॥ द्रोणउवाच इत्युक्त्वावरदःप्रादाद्वर्मतन्मंत्रमेवच॥सतेनवर्मणागुप्तःप्रायाद्वृत्रच
मूंप्रति॥ ६४॥नानाविधैश्चशस्त्रौघैःपात्यमानैर्महारणे॥ नसंधिःशक्यतेभेत्तुंवर्मबंधस्यतस्यतु ॥ ६५ ॥ ततोजघानसमरेवृत्रंदेवपतिःस्वयं॥ तंचमंत्रमयंबं
धंवर्मचांगिरसेददौ॥ ६६॥ अंगिराःप्राहपुत्रस्यमंत्रज्ञस्यबृहस्पतेः॥ बृहस्पतिरथोवाचअग्निवेश्यायधीमते॥६७॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ मानसेनमनसोच्चारणीयेन ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ब्रह्मसूत्रेणब्रह्मणासूचितेनोपदेशेन ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अग्निवेश्योमम प्रादात्तेनबध्नामिवर्मते ॥ तवाद्यदेहरक्षार्थंमंत्रेणनृपसत्तम ॥ ६८ ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वाततोद्रोणस्तवपुत्रंमहाद्युतिं ॥ पुनरेववचःप्राहशनैराचार्यपुंगवः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मसूत्रेणबध्नामिकवचंतवभारत ॥ हिरण्यगर्भेणयथाबद्धंविष्णोःपुरारणे ॥ ७० ॥ यथाचब्रह्मणाबद्धंसंग्रामेतारकामये ॥ शक्रस्यकवचंदिव्यंतथाबध्नाम्यहंतव ॥ ७१ ॥ बध्वातुकवचंतस्यमंत्रेणविधिपूर्वकं ॥ प्रेषयामासराजानंयुद्धायमहतेद्विजः ॥ ७२ ॥ ससन्नद्धोमहाबाहुराचार्येणमहात्मना ॥ रथानांचसहस्रेणत्रिगर्त्तानांप्रहारिणां ॥ ७३ ॥ तथादंतिसहस्रेणमत्तानांवीर्यशालिनां ॥ अश्वानांनियुतेनैवतथान्यैश्चमहारथैः ॥ ॥ ७४ ॥ वृतःप्रायान्महाबाहुरर्जुनस्यरथंप्रति ॥ नानावादित्रघोषेणयथावैरोचनिस्तथा ॥ ७५ ॥ ततःशब्दोमहानासीत्सैन्यानांतवभारत ॥ अगाधंप्रस्थितंदृष्ट्वासमुद्रमिवकौरवं ॥ ७६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनकवचबंधनेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच

प्रविष्टयोर्महाराजपार्थवार्ष्णेययोरणे ॥ दुर्योधनेप्रयातेचपृष्ठतःपुरुषर्षभे ॥ १ ॥ जवेनाभ्यद्रवन्द्रोणंमहतानिःस्वनेनच ॥ पांडवाःसोमकैःसार्धंततोयुद्धमवर्त्तत ॥ २ ॥ तद्युद्धमभवत्तीव्रंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ कुरूणांपांडवानांचव्यूहस्यपुरतोद्भुतं ॥ ३ ॥ राजन्कदाचिन्नास्माभिर्दृष्टंतादृङ्नचश्रुतं ॥ यादृङ्मध्यगतेसूर्येयुद्धमासीद्विशांपते ॥ ४ ॥ धृष्टद्युम्नमुखाःपार्थाव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥ द्रोणस्यसैन्यंतेसर्वेशरवर्षैरवाकिरन् ॥ ५ ॥ वयंद्रोणंपुरस्कृत्यसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ पार्षतप्रमुखान्पार्थानभ्यवर्षामसायकैः ॥ ६ ॥ महामेघाविवोदीर्णौमिश्रवातौहिमात्यये ॥ सेनाग्रेप्रचकाशेतेरुचिरेरथभूषिते ॥ ७ ॥ समेत्यतुमहासेनेचक्रतुर्वेगमुत्तमं ॥ जान्हवीयमुनेनद्यौप्रावृषीवोल्बणोदके ॥ ८ ॥ नानाशस्त्रपुरोवातोद्विपाश्वरथसंवृतः ॥ गदाविद्युन्महारौद्रःसंग्रामजलदोमहान् ॥ ९ ॥ भारद्वाजानिलोद्धूतःशरधारासहस्रवान् ॥ अभ्यवर्षन्महासैन्यःपांडुसेनाग्निमुद्धतं ॥ १० ॥ समुद्रमिवघर्मांतेविशन्घोरोमहानिलः ॥ व्यक्षोभयदनीकानिपांडवानांद्विजोत्तमः ॥ ११ ॥ तेपिसर्वप्रयत्नेनद्रोणमेवसमाद्रवन् ॥ बिभित्संतोमहासेतुंवार्योघाःप्रबलाइव ॥ १२ ॥ वारयामासतान्द्रोणोजलौघमचलोयथा ॥ पांडवान्समरेक्रुद्धान्पंचालांश्चसकेकयान् ॥ १३ ॥ अथापरेचराजानःपरिवृत्यसमंततः ॥ महाबलारणेशूराःपंचालानन्ववारयन् ॥ १४ ॥

प्रविष्टयोरिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ हिमात्ययेशिशिरे सेनाग्रेप्रधानेसेने ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्लावयामासविद्रावितवान् ॥ १८ ॥ अपाकर्षतव्यावर्त्तितवान् १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ संघट्टयतिसंमेलयति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ततोरणेनरव्याघ्रःपार्षतःपांडवैःसह ॥ संजघानासकृद्द्रोणंबिभित्सुररिवाहिनीं ॥ १५ ॥ यथैवशरवर्षाणिद्रोणोवर्षतिपार्षते ॥ तथैवशरवर्षाणिधृष्टद्युम्नोप्य
वर्षत ॥ १६ ॥ सनिस्त्रिंशपुरोवातःशक्तिप्रासर्ष्टिसंवृतः ॥ ज्याविद्युच्चापसंह्रादोधृष्टद्युम्नबलाहकः ॥ १७ ॥ शरधाराश्मवर्षाणिव्यसृजत्सर्वतोदिशं ॥ निघ्नन्रथ
वराश्वौघान्प्लावयामासवाहिनीं ॥ १८ ॥ यंयमार्च्छच्छरैर्द्रोणःपांडवानांरथव्रजं ॥ ततस्ततःशरैर्द्रोणमपाकर्षतपार्षतः ॥ १९ ॥ तथातुयतमानस्यद्रोणस्ययुधि
भारत ॥ धृष्टद्युम्नंसमासाद्यत्रिधासैन्यमभिद्यत ॥ २० ॥ भोजमेकेभ्यवर्त्तंतजलसंधंतथापरे ॥ पांडवैर्हन्यमानाश्चद्रोणमेवापरेययुः ॥ २१ ॥ संघट्टयतिसैन्यानि
द्रोणस्तुरथिनांवरः ॥ व्यधमच्चापितान्यस्यधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ २२ ॥ धार्त्तराष्ट्रास्तथाभूतावध्यंतेपांडुसृंजयैः ॥ अगोपाःपशवोरण्येबहुभिःश्वापदैरिव ॥ २३ ॥
कालःस्मग्रसतोयोधान्धृष्टद्युम्नेनमोहितान् ॥ संग्रामेतुमुलेतस्मिन्नितिसंमेनिरेजनाः ॥ २४ ॥ कुनृपस्ययथाराष्ट्रंदुर्भिक्षव्याधितस्करैः ॥ द्राव्यतेतद्वदापन्ना
पांडवैस्तववाहिनी ॥ २५ ॥ अर्करश्मिविमिश्रेषुशस्त्रेषुकवचेषुच ॥ चक्षूंषिप्रत्यहन्यंतसैन्येनरजसातथा ॥ २६ ॥ त्रिधाभूतेषुसैन्येषुवध्यमानेषुपांडवैः ॥ अम
र्षितस्ततोद्रोणःपंचालान्व्यधमच्छरैः ॥ २७ ॥ मृद्नतस्तान्यनीकानिनिघ्नतश्चापिसायकैः ॥ बभूवरूपंद्रोणस्यकालाग्नेरिवदीप्यतः ॥ २८ ॥ रथंनागंहयंचापि
पत्तिनश्चविशांपते ॥ एकैकेनेषुणासंख्येनिर्बिभेदमहारथः ॥ २९ ॥ पांडवानांतुसैन्येषुनास्तिकश्चित्सभारत ॥ दधारयोरणेबाणान्द्रोणचापच्युतान्प्रभो ॥ ३० ॥
तत्पच्यमानमर्केणद्रोणसायकतापितं ॥ बभ्रामपार्षतंसैन्यंतत्रतत्रैवभारत ॥ ३१ ॥ तथैवपार्षतेनापिकाल्यमानंबलंतव ॥ अभवत्सर्वतोदीप्तंशुष्कंवनमिवा
ग्निना ॥ ३२ ॥ बाध्यमानेषुसैन्येषुद्रोणपार्षतसायकैः ॥ त्यक्त्वाप्राणान्परंशक्त्यायुध्यंतेसर्वतोमुखाः ॥ ३३ ॥ तावकानांपरेषांचयुध्यतांभरतर्षभ ॥ नासीत्क
श्चिन्महाराजयोत्याक्षीत्संयुगंभयात् ॥ ३४ ॥ भीमसेनंतुकौंतेयंसोदर्याःपर्यवारयन् ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चमहारथः ॥ ३५ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौ
क्षेमधूर्त्तिश्चवीर्यवान् ॥ त्रयाणांतवपुत्राणांत्रयएवानुयायिनः ॥ ३६ ॥ बाल्हीकराजस्तेजस्वीकुलपुत्रोमहारथः ॥ सहसेनःसहामात्योद्रौपदेयानवारयत् ॥
॥ ३७ ॥ शैब्योगोवासनोराजायोधैर्दशशतावरैः ॥ काश्यस्याभिभुवःपुत्रंपराक्रांतमवारयत् ॥ ३८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ काश्यस्यकाशिराजस्य ॥ ३८ ॥

॥३९॥४०॥४१॥४२॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आवंत्योन्यः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अजातशत्रुंकौंतेयंज्वलंतमिवपावकं ॥ मद्राणामीश्वरःशल्योराजाराजानमावृणोत् ॥३९॥ दुःशासनस्त्ववस्थाप्यस्वमनीकममर्षणः॥सात्यकिंप्रययौक्रुद्धः
शूरोरथवरंयुधि ॥ ४० ॥ स्वकेनाहमनीकेनसन्नद्धःकवचावृतः ॥ चतुःशतैर्महेष्वासैश्चेकितानमवारयं ॥ ४१ ॥ शकुनिस्तुसहानीकोमाद्रीपुत्रमवारयत् ॥ गां
धारकैःसप्तशतैश्चापशक्त्यसिपाणिभिः ॥ ४२॥ विंदानुविंदावावंत्यौविराटंमत्स्यमार्च्छतां॥ प्राणांस्त्यक्त्वामहेष्वासौमित्रार्थेभ्युद्यतायुधौ ॥ ४३ ॥ शिखंडिनं
याज्ञसेनिंरुंधानमपराजितं॥ बाल्हिकःप्रतिसंयत्तःपराक्रांतमवारयत् ॥ ४४ ॥ धृष्टद्युम्नंतुपांचाल्यंक्रूरैःसार्धंप्रभद्रकैः ॥ आवंत्यःसहसौवीरैःक्रुद्धरूपमवारयत्
॥४५॥ घटोत्कचंतथाशूरंराक्षसंक्रूरकर्मिणं॥अलायुधोद्रवत्तूर्णंक्रुद्धमायांतमाहवे॥४६॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंकुंतिभोजोमहारथः॥सैन्येनमहतायुक्तःक्रुद्धरूपम
वारयत् ॥ ४७॥ सैंधवःपृष्ठतस्त्वासीत्सर्वसैन्यस्यभारत॥ रक्षितःपरमेष्वासैःकृपप्रभृतिभीरथैः॥ ४८ ॥ तस्यास्तांचक्ररक्षौद्वौसैंधवस्यबृहत्तमौ ॥ द्रौणिर्दक्षि
णतोराजन्सूतपुत्रश्चवामतः ॥ ४९ ॥ पृष्ठगोपास्तुतस्यासन्सौमदत्तिपुरोगमाः ॥ कृपश्चवृषसेनश्चशलःशल्यश्चदुर्जयः ॥ ५० ॥ नीतिमंतोमहेष्वासाःसर्वेयुद्ध
विशारदाः॥ सैंधवस्यविधायैवंरक्षांयुयुधिरेततः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच राजन्संग्राममाश्चर्यंशृणुकीर्तयतोमम ॥ कुरूणांपांडवानांचयथायुद्धमवर्त्तत ॥१॥ भारद्वाजंसमासाद्यव्यूहस्यप्रमुखे
स्थितं ॥ अयोधयन्रणेपार्थाद्रोणानीकंबिभित्सवः ॥ २ ॥ रक्षमाणःस्वकंव्यूहंद्रोणोपिसहसैनिकैः॥ अयोधयद्रणेपार्थान्प्रार्थयानोमहद्यशः ॥ ३॥ विंदानुविंदा
वावंत्यौविराटंदशभिःशरैः ॥ आजघ्नतुःसुसंक्रुद्धौतवपुत्रहितैषिणौ ॥ ४ ॥ विराटश्चमहाराजतावुभौसमरेस्थितौ ॥ पराक्रांतौपराक्रम्ययोधयामाससानु
गौ ॥ ५ ॥ तेषांयुद्धंसमभवद्दारुणंशोणितोदकं ॥ सिंहस्यद्विपमुख्याभ्यांप्रभिन्नाभ्यांयथावने ॥ ६ ॥ बाल्हीकंरभसंयुद्धेयाज्ञसेनिर्महाबलः॥ आजघ्नेविशिखै
स्तीक्ष्णैर्घोरैर्मर्मास्थिभेदिभिः ॥ ७॥ बाल्हीकोयाज्ञसेनिंतुहेमपुंखैःशिलाशितैः॥ आजघानभृशंक्रुद्धोनवभिर्नतपर्वभिः ॥ ८ ॥ तद्युद्धमभवद्घोरंशरशक्तिस
माकुलं ॥ भीरूणांत्रासजननंशूराणांहर्षवर्धनं ॥ ९ ॥ ताभ्यांतत्रशरैर्मुक्तैरंतरिक्षंदिशस्तथा ॥ अभवत्संवृतंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ १० ॥

राजन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ हुताशनःप्रावर्त्ततेत्यनुषज्यते ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

शैब्योगोवासनोयुद्धेकाश्यपुत्रंमहारथं ॥ ससैन्योयोधयामासगजःप्रतिगजंयथा ॥ ११ ॥ बाल्हीकराजःसंक्रुद्धोद्रौपदेयान्महारथान् ॥ मनःपंचेंद्रियाणीव
शुशुभेयोधयन्रणे ॥ १२ ॥ अयोधयंस्तेसुभृशंतंशरौघैःसमंततः ॥ इंद्रियार्थायथादेहंशश्वद्देहवतांवर ॥ १३ ॥ वार्ष्णेयंसात्यकिंयुद्धेपुत्रोदुःशासनस्तव ॥
आजघ्नेसायकैस्तीक्ष्णैर्नवभिर्नतपर्वभिः ॥ १४ ॥ सोतिविद्धोबलवतामहेष्वासेनधन्विना ॥ ईषन्मूर्छांजगामाशुसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ १५ ॥ समाश्वस्त
स्तुवार्ष्णेयस्तवपुत्रंमहारथं ॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंसायकैःकंकपत्रिभिः ॥ १६ ॥ तावन्योन्यंदृढंविद्धावन्योन्यशरपीडितौ ॥ रेजतुःसमरेराजन्पुष्पिताविवकिं
शुकौ ॥ १७ ॥ अलंबुषस्तुसंक्रुद्धःकुंतिभोजशरार्दितः ॥ अशोभतभृशंलक्ष्म्यापुष्पाढ्यइवकिंशुकः ॥ १८ ॥ कुंतिभोजंततोरक्षोविध्वाबहुभिरायसैः ॥ अन
दद्भैरवंनादंवाहिन्याःप्रमुखेतव ॥ १९ ॥ ततस्तौसमरेशूरौयोधयंतौपरस्परं ॥ ददृशुःसर्वसैन्यानिशक्रजंभौयथापुरा ॥ २० ॥ शकुनिंरभसंयुद्धेकृतवैरंच
भारत ॥ माद्रीपुत्रौचसंरब्धौशरैश्चार्दयतांभृशं ॥ २१ ॥ तुमुलःसमहान्राजन्प्रावर्त्ततजनक्षयः ॥ त्वयासंजनितोत्यर्थंकर्णेनचविवर्धितः ॥ २२ ॥ रक्षितस्तवपुत्रै
श्चक्रोधमूलोहुताशनः ॥ यइमांपृथिवींराजन्दग्धुंसर्वांसमुद्यतः ॥ २३ ॥ शकुनिःपांडुपुत्राभ्यांकृतःसविमुखःशरैः ॥ नस्मजानातिकर्त्तव्यंयुद्धेकिंचित्पराक्र
मं ॥ २४ ॥ विमुखंचैनमालोक्यमाद्रीपुत्रौमहारथौ ॥ ववर्षतुःपुनर्बाणैर्यथामेघौमहागिरिं ॥ २५ ॥ सवध्यमानोबहुभिःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ संप्रायाज्जवनैरश्वै
र्द्रोणानीकायसौबलः ॥ २६ ॥ घटोत्कचस्तथाशूरंराक्षसंतमलायुधं ॥ अभ्ययाद्रभसंयुद्धेवेगमास्थायमध्यमं ॥ २७ ॥ तयोर्युद्धंमहाराजचित्ररूपमिवाभवत् ॥
यादृशंहिपुरावृत्तंरामरावणयोर्मृधे ॥ २८ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजामद्रराजानमाहवे ॥ विध्वापंचाशताबाणैःपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ २९ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयो
रत्यद्भुतंनृप ॥ यथापूर्वंमहद्युद्धंशंबरामरराजयोः ॥ ३० ॥ विविंशतिश्चित्रसेनोविकर्णश्चतवात्मजः ॥ अयोधयन्भीमसेनंमहत्यासेनयावृताः ॥ ३१ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्वंद्वयुद्धेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तथातस्मिन्प्रवृत्तेतुसंग्रामेलो
महर्षणे ॥ कौरवेयांस्त्रिधाभूतान्पांडवाःसमुपाद्रवन् ॥ १ ॥ जलसंधंमहाबाहुंभीमसेनोभ्यवर्त्तत ॥ युधिष्ठिरःसहानीकःकृतवर्माणमाहवे ॥ २ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कुंजराश्वनरानितिकाकाक्षिवदुभयत्रयथाविभक्तिसंबध्यते ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

किरंस्तुशरवर्षाणिरोचमानइवांशुमान् ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणमभ्यद्रवद्रणे ॥ ३ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंत्वरतांसर्वधन्विनां ॥ कुरूणांपांडवानांचसंक्रुद्धानांपर
स्परं ॥ ४ ॥ संक्षयेतुतथाभूतेवर्त्तमानेमहाभये ॥ द्वंद्वीभूतेषुसैन्येषुयुध्यमानेष्वभीतवत् ॥ ५ ॥ द्रोणःपांचालपुत्रेणबलीबलवतासह ॥ यदक्षिपत्पृषत्कौघांस्तद
द्भुतमिवाभवत् ॥ ६ ॥ पुंडरीकवनानीवविध्वस्तानिसमंततः ॥ चक्रातेद्रोणपांचाल्यौनृणांशीर्षाण्यनेकशः ॥ ७ ॥ विनिकीर्णानिवीराणामनीकेषुसमंततः ॥
वस्त्राभरणशस्त्राणिध्वजवर्मायुधानिच ॥ ८ ॥ तपनीयतनुत्राणाःसंसिक्तारुधिरेणच ॥ संसक्ताइवदृश्यंतेमेघसंघाःसविद्युतः ॥ ९ ॥ कुंजराश्वनरानन्येपातयं
तिस्मपत्रिभिः ॥ तालमात्राणिचापानिविकर्षंतोमहारथाः ॥ १० ॥ असिचर्माणिचापानिशिरांसिकवचानिच ॥ विप्रकीर्यंतशूराणांसंप्रहारेमहात्मनां ॥
॥ ११ ॥ उत्थितान्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ॥ अदृश्यंतमहाराजतस्मिन्परमसंकुले ॥ १२ ॥ गृध्राःकंकाबकाःश्येनावायसाजंबुकास्तथा ॥ बहुशःपिशिता
शाश्चतत्रादृश्यंतमारिष ॥ १३ ॥ भक्षयंतश्चमांसानिपिबंतश्चापिशोणितं ॥ विलुंपंतश्चकेशांश्चमज्जाश्चबहुधानृप ॥ १४ ॥ आकर्षंतःशरीराणिशरीरावयवां
स्तथा ॥ नराश्वगजसंघानांशिरांसिचततस्ततः ॥ १५ ॥ कृतास्त्रारणदीक्षाभिर्दीक्षितारणशालिनः ॥ रणेजयंप्रार्थयानाभृशंयुयुधिरेतदा ॥ १६ ॥ असिमा
र्गान्बहुविधान्विचेरुःसैनिकारणे ॥ ऋष्टिभिःशक्तिभिःप्रासैःशूलतोमरपट्टिशैः ॥ १७ ॥ गदाभिःपरिघैश्चान्यैरायुधैश्चभुजैरपि ॥ अन्योन्यंजघ्निरेक्रुद्धायुद्धरं
गगतानराः ॥ १८ ॥ रथिनोरथिभिःसार्धमश्वारोहाश्चसादिभिः ॥ मातंगावरमातंगैःपदाताश्चपदातिभिः ॥ १९ ॥ क्षीबाइवान्येचोन्मत्तारंगेष्विवचवा
रणाः ॥ उच्चुक्रुशुरथान्योन्यंजघ्नुरन्योन्यमेवच ॥ २० ॥ वर्तमानेतथायुद्धेनिर्मर्यादेविशांपते ॥ धृष्टद्युम्नोहयानश्वैर्द्रोणस्यव्यत्यमिश्रयत् ॥ २१ ॥ तेहयाःसा
ध्वशोभंतमिश्रितावातरंहसः ॥ पारावतसवर्णाश्चरक्तशोणाश्चसंयुगे ॥ २२ ॥ पारावतसवर्णास्तेरक्तशोणविमिश्रिताः ॥ हयाःशुशुभिरेराजन्मेघाइवसविद्यु
तः ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुसंप्रेक्ष्यद्रोणमभ्याशमागतं ॥ असिचर्माददेवीरोधनुरुत्सृज्यभारत ॥ २४ ॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मपार्षतःपरवीरहा ॥ ईषयासमतिक्र
म्यद्रोणस्यरथमाविशत् ॥ २५ ॥ अतिष्ठद्युगमध्येसयुगसन्नहनेषुच ॥ जघानार्धेषुचाश्वानांतत्सैन्यान्यभ्यपूजयन् ॥ २६ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ युगसन्नहनेषुयुगबंधेषु ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अवाक्षिपन्अपनीतवंतः ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

खड्गेनचरतस्तस्यशोणाश्वानधितिष्ठतः ॥ नददर्शांतरंद्रोणस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २७ ॥ यथाश्येनस्यपतनंवनेष्वामिषगृद्धिनः ॥ तथैवासीदभीसारस्तस्यद्रोणं
जिघांसतः ॥ २८ ॥ ततःशरशतेनास्यशतचंद्रंसमाक्षिपत् ॥ द्रोणोद्रुपदपुत्रस्यखड्गंचदशभिःशरैः ॥ २९ ॥ हयांश्चैवचतुःषष्ट्याशराणांजघ्निवान्बली ॥ ध्वजंछ
त्रंचभल्लाभ्यांतथातौपार्ष्णिसारथी ॥ ३० ॥ अथास्मैत्वरितोबाणमपरंजीवितांतकं ॥ आकर्णपूर्णंचिक्षेपवज्रंवज्रधरोयथा ॥ ३१ ॥ तंचतुर्दशभिस्तीक्ष्णैर्बा
णैश्चिच्छेदसात्यकिः ॥ ग्रस्तमाचार्यमुख्येनधृष्टद्युम्नंव्यमोचयत् ॥ ३२ ॥ सिंहेनेवमृगंग्रस्तंनरसिंहेनमारिष ॥ द्रोणेनमोचयामासपांचाल्यंशिनिपुंगवः ॥
॥ ३३ ॥ सात्यकिंप्रेक्ष्यगोप्तारंपांचाल्यंचमहाहवे ॥ शराणांत्वरितोद्रोणःषड्विंशत्यासमार्पयत् ॥ ३४ ॥ ततोद्रोणंशिनेःपौत्रोग्रसंतमपिसृंजयान् ॥ प्रत्यविध्य
च्छितैर्बाणैःषड्विंशत्यास्तनांतरे ॥ ३५ ॥ ततःसर्वेरथास्तूर्णंपांचाल्याजयगृद्धिनः ॥ सात्वताभिसृतेद्रोणेधृष्टद्युम्नमवाक्षिपन् ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणधृष्टद्युम्नयुद्धेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच बाणेतस्मिन्निकृत्तेतुधृष्टद्युम्नेचमो
क्षिते ॥ तेनवृष्णिप्रवीरेणयुयुधानेनसंजय ॥ १ ॥ अमर्षितोमहेष्वासःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ नरव्याघ्रःशिनेःपौत्रेद्रोणःकिमकरोद्युधि ॥ २ ॥ संजयउवाच
संप्रद्रुतःक्रोधविषोव्यादितास्यशरासनः ॥ तीक्ष्णधारेषुदशनःसितनाराचदंष्ट्रवान् ॥ ३ ॥ संरंभामर्षताम्राक्षोमहोरगइवश्वसन् ॥ नरवीरःप्रमुदितःशोणैरश्वै
र्महाजवैः ॥ ४ ॥ उत्पतद्भिरिवाकाशेक्रामद्भिरिवपर्वतं ॥ रुक्मपुंखान्शरानस्यन्युयुधानमुपाद्रवत् ॥ ५ ॥ शरपातमहावर्षंरथघोषबलाहकं ॥ कार्मुकाकर्षवि
क्षेपंनाराचबहुविद्युतं ॥ ६ ॥ शक्तिखड्गाशनिधरंक्रोधवेगसमुत्थितं ॥ द्रोणमेघमनावार्यंहयमारुतचोदितं ॥ ७ ॥ दृष्ट्वैवाभिपतंतंतंशूरःपरपुरंजयः ॥ उवाच
सूतंशैनेयःप्रहसन्युद्धदुर्मदः ॥ ८ ॥ एनंवैब्राह्मणंशूरंस्वकर्मण्यनवस्थितं ॥ आश्रयंधार्त्तराष्ट्रस्यराज्ञोदुःखभयापहं ॥ ९ ॥ शीघ्रंप्रजवितैरश्वैःप्रत्युद्याहिप्रहृष्ट
वत् ॥ आचार्यंराजपुत्राणांसततंशूरमानिनं ॥ १० ॥ ततोरजतसंकाशामाधवस्यहयोत्तमाः ॥ द्रोणस्याभिमुखाःशीघ्रमगच्छन्वातरंहसः ॥ ११ ॥ ततस्तौद्रो
णशैनेयौयुयुधातेपरंतपौ ॥ शरैरनेकसाहस्रैस्ताडयंतौपरस्परं ॥ १२ ॥ इषुजालावृतंव्योमचक्रतुःपुरुषर्षभौ ॥ पूरयामासतुर्वीरावुभौदशदिशःशरैः ॥ १३ ॥

बाणेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कार्मुकाकर्षइवविक्षेपआसारप्रसाधनंयस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अंतरमवच्छेदः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥ रथवाहिन्योरथसेनाः ॥ २८ ॥ वैजयंतीविलक्षणाभिःपताकाभिः

मेघाविवातपापायेधाराभिरितरेतरं॥नस्मसूर्यस्तदाभातिनववौचसमीरणः॥१४॥इषुजालावृतंघोरमंधकारंसमंततः॥अनाधृष्यमिवान्येषांशूराणामभवत्त
दा ॥१५॥ अंधकारीकृतेलोकेद्रोणशैनेययोःशरैः ॥ तयोःशीघ्रास्त्रविदुषोर्द्रोणसात्वतयोस्तदा ॥ १६॥ नांतरंशरवृष्टीनांददृशेनरसिंहयोः ॥ इषूणांसन्निपातेन
शब्दोधाराभिघातजः ॥ १७॥ शुश्रुवेशक्रमुक्तानामशनीनामिवस्वनः ॥ नाराचैर्व्यतिविद्धानांशराणांरूपमाबभौ ॥१८॥ आशीविषविदष्टानांसर्पाणामिव
भारत ॥तयोर्ज्यातलनिर्घोषःशुश्रुवेयुद्धशौंडयोः ॥१९॥ अजस्रंशैलशृंगाणांवज्रेणाहन्यतामिव ॥ उभयोस्तौरथौराजंस्तेचाश्वास्तौचसारथी ॥२०॥ रुक्मपुं
खैःशरैश्छिन्नाश्चित्ररूपाबभुस्तदा ॥ निर्मलानामजिह्मानांनाराचानांविशांपते ॥२१॥ निर्मुक्ताशीविषाभानांसंपातोभूत्सुदारुणः॥उभयोःपतितेछत्रेतथैवप
तितौध्वजौ ॥ २२ ॥ उभौरुधिरसिक्तांगावुभौचविजयैषिणौ ॥ स्रवद्भिःशोणितंगात्रैःप्रस्रुताविववारणौ ॥ २३ ॥ अन्योन्यमभ्यविध्येतांजीवितांतकरैःशरैः॥
गर्जितोत्क्रुष्टसन्नादाःशंखदुंदुभिनिःस्वनाः ॥ २४ ॥ उपारमन्महाराजव्याजहारनकश्चन ॥ तूष्णींभूतान्यनीकानियोधायुद्धादुपारमन् ॥ २५॥ ददर्शद्वैरथंता
भ्यांजातकौतूहलोजनः ॥ रथिनोहस्तियंतारोहयारोहाःपदातयः ॥ २६ ॥ अवैक्षंताचलैर्नेत्रैःपरिवार्यनरर्षभौ ॥ हस्त्यनीकान्यतिष्ठंततथानीकानिवाजिनां॥
॥ २७॥ तथैवरथवाहिन्यःप्रतिव्यूह्यव्यवस्थिताः ॥ मुक्ताविद्रुमचित्रैश्चमणिकांचनभूषितैः ॥ २८ ॥ ध्वजैराभरणैश्चित्रैःकवचैश्चहिरण्मयैः ॥ वैजयंतीपता
काभिःपरिस्तोमांगकंबलैः ॥ २९ ॥ विमलैर्निशितैःशस्त्रैर्हयानांचप्रकीर्णकैः ॥जातरूपमयीभिश्चराजतीभिश्चमूर्द्धसु ॥ ३० ॥ गजानांकुंभमालाभिर्दंतवेष्टै
श्चभारत ॥ सबलाकाःसखद्योताःसैरावतशतह्रदाः ॥ ३१ ॥ अदृश्यंतोष्णपर्यायेमेघानामिववागुराः ॥ अपश्यन्नस्मदीयाश्चतेचयौधिष्ठिराःस्थिताः ॥ ३२॥
तद्युद्धंयुयुधानस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ विमानाग्रगतादेवाब्रह्मसोमपुरोगमाः ॥ ३३ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चविद्याधरमहोरगाः॥ गतप्रत्यागताक्षेपैश्चित्रैरस्त्र
विघातिभिः ॥ ३४ ॥ विविधैर्विस्मयंजग्मुस्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥ हस्तलाघवमस्त्रेषुदर्शयंतौमहाबलौ ॥ ३५॥

परिस्तोमैर्वर्णकंबलैः अंगकंबलैःसूक्ष्मकंबलैः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ऐरावतमिंद्रधनुः ऐरावतोभ्रमातंगैइत्युपक्रम्यनपुंसकंमहेंद्रस्यऋजुदीर्घशरासनेइतिमेदिनी ॥ ३१॥ उष्णस्यपर्यायेअपगमे वागुराःजालानि
समूहाइतियावत् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ प्रत्यागतंनिवर्त्तनं आक्षेपःप्रहरणं ॥ ३४ ॥ ३५॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आलक्षयामासुर्लक्षितवंतः ॥ ४४ ॥ विदुर्नैत्यनुषज्यते ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ योगेनयुक्त्या ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

अन्योन्यमभिविध्येतांशरैस्तौद्रोणसात्यकी ॥ ततोद्रोणस्यदाशार्हःशरांश्चिच्छेदसंयुगे ॥ ३६ ॥ पत्रिभिःसुदृढैराशुधनुश्चैवमहाद्युतेः ॥ निमेषांतरमात्रेणभा
रद्वाजोऽपरंधनुः ॥ ३७ ॥ सज्यंचकारतदपिचिच्छेदास्यचसात्यकिः ॥ ततस्त्वरन्पुनर्द्रोणोधनुर्हस्तोव्यतिष्ठत ॥ ३८ ॥ सज्यंसज्यंधनुश्चास्यचिच्छेदनिशितैःश
रैः ॥ एवमेकशतंछिन्नंधनुषांदृढधन्विना ॥ ३९ ॥ नचांतरंतयोर्दृष्टंसंधानेच्छेदनेपिच ॥ ततोस्यसंयुगेद्रोणोदृष्ट्वाकर्मातिमानुषं ॥ ४० ॥ युयुधानस्यराजेंद्रमन
सैतदचिंतयत् ॥ एतदस्त्रबलंरामेकार्त्तवीर्येधनंजये ॥ ४१ ॥ भीष्मेचपुरुषव्याघ्रेयदिदंसात्वतांवरे ॥ तंचास्यमनसाद्रोणःपूजयामासविक्रमं ॥ ४२ ॥ लाघवं
वासवस्येवसंप्रेक्ष्यद्विजसत्तमः ॥ तुतोषास्त्रविदांश्रेष्ठस्तथादेवाःसवासवाः ॥ ४३ ॥ नतामालक्षयामासुर्लघुतांशीघ्रचारिणः ॥ देवाश्चयुयुधानस्यगंधर्वाश्च
विशांपते ॥ ४४ ॥ सिद्धचारणसंघाश्चविदुर्द्रोणस्यकर्मतत् ॥ ततोन्यद्धनुरादायद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ४५ ॥ अस्त्रैरस्त्रविदांश्रेष्ठोयोधयामासभारत ॥ तस्या
स्त्राण्यस्त्रमायाभिःप्रतिहत्यससात्यकिः ॥ ४६ ॥ जघाननिशितैर्बाणैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तस्यातिमानुषंकर्मदृष्ट्वान्यैरसमंरणे ॥ ४७ ॥ युक्तंयोगेनयोगज्ञास्ताव
काःसमपूजयन् ॥ यदस्त्रमस्यतिद्रोणस्तदेवास्यतिसात्यकिः ॥ ४८ ॥ तमाचार्योंथसंभ्रांतोऽयोधयच्छत्रुतापनः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधनुर्वेदस्यपारगः ॥ ४९ ॥
वधाययुयुधानस्यदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ॥ तदाग्नेयंमहाघोरंरिपुघ्नमुपलक्ष्यसः ॥ ५० ॥ दिव्यमस्त्रंमहेष्वासोवारुणंसमुदैरयत् ॥ हाहाकारोमहानासीद्दृष्ट्वादिव्या
स्त्रधारिणौ ॥ ५१ ॥ नविचेरुस्तदाकाशेभूतान्याकाशगान्यपि ॥ अस्त्रेतेवारुणाग्नेयेताभ्यांबाणसमाहिते ॥ ५२ ॥ नयावदभ्यपद्येतांव्यावर्त्तदथभास्करः ॥ त
तोयुधिष्ठिरोराजाभीमसेनश्चपांडवः ॥ ५३ ॥ नकुलःसहदेवश्चपर्यरक्षंतसात्यकिं ॥ धृष्टद्युम्नमुखैःसार्धंविराटश्चसकेकयः ॥ ५४ ॥ मत्स्याःशाल्वेयसेनाश्चद्रो
णमाजग्मुरंजसा ॥ दुःशासनंपुरस्कृत्यराजपुत्राःसहस्रशः ॥ ५५ ॥ द्रोणमभ्युपपद्यंतसपत्नैःपरिवारितं ॥ ततोयुद्धमभूद्राजंस्तेषांतवचधन्विनां ॥ ५६ ॥ रजसा
संवृतेलोकेशरजालसमावृते ॥ सर्वमाविग्नमभवन्नप्राज्ञायतकिंचन ॥ सैन्येनरजसाध्वस्ते निर्मर्यादमवर्त्तत ॥ ५७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजय
द्रथवधपर्वणिद्रोणसात्यकियुद्धेअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नयावदभ्यपद्येतां यावदेवनपराभूते व्यावर्तलमध्यान्हतःपरावृत्तोभूत् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विवर्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्नायुनद्धाःसूक्ष्मचर्मायग्रथिताः ॥ ७ ॥ ८ ॥ क्रोशंक्रोशमुद्दिश्य ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

संजयउवाच विवर्त्तमानेत्वादित्येतत्रास्तशिखरंप्रति ॥ रजसाकीर्यमाणेचमंदीभूतेदिवाकरे ॥ १ ॥ तिष्ठतांयुद्ध्यमानानांपुनरावर्त्ततामपि ॥ भज्यतांज
यतांचैवजगामतदहःशनैः ॥ २॥ तथातेषुविषक्तेषुसैन्येषुजयगृद्धिषु ॥ अर्जुनोवासुदेवश्चसैंधवायैवजग्मतुः ॥३॥ रथमार्गप्रमाणंतुकौंतेयोनिशितैःशरैः॥ च
कारतत्रपंथानंययौयेनजनार्दनः ॥ ४ ॥ यत्रयत्ररथोयातिपांडवस्यमहात्मनः ॥ तत्रतत्रैवदीर्यंतेसेनास्तवविशांपते ॥ ५ ॥ रथशिक्षांतुदाशार्होदर्शयामास
वीर्यवान् ॥ उत्तमाधममध्यानिमंडलानिविदर्शयन् ॥ ६ ॥ तेतुनामांकिताःपीताःकालज्वलनसन्निभाः ॥ स्नायुनद्धाःसुपर्वाणःपृथवोदीर्घगामिनः ॥ ७ ॥ वै
णवाश्चायसाश्चोग्राग्रसंतोविविधानरीन् ॥ रुधिरंपतगैःसार्धंप्राणिनांपपुराहवे ॥८॥ रथस्थितोग्रतःक्रोशंयानस्यत्यर्जुनःशरान् ॥ रथेक्रोशमतिक्रांतेतस्यतेघ्नंति
शात्रवान् ॥ ९ ॥ तार्क्ष्यमारुतरंहोभिर्वाजिभिःसाधुवाहिभिः ॥ तदागच्छद्धृषीकेशःकृत्स्नंविस्मापयन्जगत् ॥ १० ॥ नतथागच्छतिरथस्तपनस्यविशांपते ॥ नेंद्रस्यन
तुरुद्रस्यनापिवैश्रवणस्यच ॥ ११ ॥ नान्यस्यसमरेराजन्गतपूर्वस्तथारथः ॥ यथाययावर्जुनस्यमनोभिप्रायशीघ्रगः ॥ १२ ॥ प्रविश्यतुरणेराजन्केशवःपरवीर
हा ॥ सेनामध्येहयांस्तूर्णंचोदयामासभारत ॥ १३ ॥ ततस्तस्यरथौघस्यमध्यंप्राप्यहयोत्तमाः ॥ कृच्छ्रेणरथमूहुस्तंक्षुत्पिपासासमन्विताः ॥ १४ ॥ क्षताश्चबहु
भिःशस्त्रैर्युद्धशौंडैरनेकशः ॥ मंडलानिविचित्राणिविचेरुस्तेमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ हतानांवाजिनागानांरथानांचनरैःसह ॥ उपरिष्टादतिक्रांताःशैलाभानांसहस्र
शः ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरावावंत्यौभ्रातरौनृप ॥ सहसेनौसमार्च्छेतांपांडवंक्लांतवाहनं ॥ १७ ॥ तावर्जुनंचतुःषष्ट्यासप्तत्याचजनार्दनं ॥ शराणांचशतैर
श्वानविध्येतांमुदान्वितौ ॥ १८ ॥ तावर्जुनोमहाराजनवभिर्नतपर्वभिः ॥ आजघानरणेक्रुद्धोमर्मज्ञोमर्मभेदिभिः ॥ १९ ॥ ततस्तौतुशरौघेणबीभत्सुंसहकेश
वं ॥ आच्छादयेतांसंरब्धौसिंहनादंचचक्रतुः ॥ २० ॥ तयोस्तुधनुषीचित्रेभल्लाभ्यांश्वेतवाहनः ॥ चिच्छेदसमरेतूर्णंध्वजौचकनकोज्ज्वलौ ॥ २१ ॥ अथान्ये
धनुषीराजन्प्रगृह्यसमरेतदा ॥ पाडवंभृशसंक्रुद्धावर्दयामासतुःशरैः ॥ २२ ॥ तयोस्तुभृशसंक्रुद्धःशराभ्यांपांडुनंदनः ॥ धनुषीचिच्छिदेतूर्णंभूयएवधनंज
यः ॥ २३ ॥ तथान्यैर्विशिखैस्तूर्णंरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ जघानाश्वांस्तथासूतौपार्ष्णीचसपदानुगौ ॥ २४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सूतौसारथी पार्ष्णीपृष्ठरक्षौ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अद्रिचयोगिरिशृंगं ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

ज्येष्ठस्यचशिरःकायात्क्षुरप्रेणन्यकृंतत ॥ सपपातहतःपृथ्व्यांवातरुग्णइवद्रुमः ॥ २५ ॥ विंदंतुनिहतंदृष्ट्वात्यनुविंदःप्रतापवान् ॥ हताश्वंरथमुत्सृज्यगदां
गृह्यमहाबलः ॥ २६ ॥ अभ्यवर्त्ततसंग्रामेभ्रातुर्वधमनुस्मरन् ॥ गदयारथिनांश्रेष्ठोनृत्यन्निवमहारथः ॥ २७ ॥ अनुविंदस्तुगदयाललाटेमधुसूदनं ॥
स्पृष्ट्वानाकंपयत्क्रुद्धोमैनाकमिवपर्वतं ॥ २८ ॥ तस्यार्जुनःशरैःषड्भिर्ग्रीवांपादौभुजौशिरः ॥ निचकर्तससंछिन्नःपपाताद्रिचयोयथा ॥ २९ ॥ ततस्तौनिहतौ
दृष्ट्वातयोराजन्पदानुगाः ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाःकिरंतःशतशःशरान् ॥ ३० ॥ तानर्जुनःशरैस्तूर्णंनिहत्यभरतर्षभ ॥ व्यरोचतयथावन्हिर्दावंदग्ध्वाहिमात्यये ॥
॥ ३१ ॥ तयोःसेनामतिक्रम्यकृच्छ्रादिवधनंजयः ॥ विबभौजलदंहित्वादिवाकरइवोदितः ॥ ३२ ॥ तंदृष्ट्वाकुरवस्त्रस्ताःप्रहृष्टाश्चाभवन्पुनः ॥ अभ्यवर्ततपार्थं
चसमंताद्भरतर्षभ ॥ ३३ ॥ श्रांतंचैनंसमालक्ष्यज्ञात्वादूरेचसैंधवं ॥ सिंहनादेनमहतासर्वतःपर्यवारयन् ॥ ३४ ॥ तांस्तुदृष्ट्वासुसंरब्धानुत्स्मयन्पुरुषर्षभः ॥ शनकैरि
वदाशार्हमर्जुनोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ शरार्दिताश्वग्लानाश्वहयादूरेचसैंधवः ॥ किमिहानंतरंकार्यंज्यायिष्ठंतवरोचते ॥ ३६ ॥ ब्रूहिकृष्णयथातत्त्वंत्वंहिप्राज्ञतमः
सदा ॥ भवन्नेत्रारणेशत्रून्विजेष्यंतीहपांडवाः ॥ ३७ ॥ ममत्वनंतरंकृत्यंयद्वैतत्त्वंनिबोधमे ॥ हयान्विमुच्यहिसुखंविशल्यान्कुरुमाधव ॥ ३८ ॥ एवमुक्तस्तुपार्थेनके
शवःप्रत्युवाचतं ॥ ममाप्येतन्मतंपार्थयदिदंतेप्रभाषितं ॥ ३९ ॥ अर्जुनउवाच अहमावारयिष्यामिसर्वसैन्यानिकेशव ॥ त्वमप्यत्रयथान्यायंकुरुकार्यमनं
तरं ॥ ४० ॥ संजयउवाच सोवतीर्यरथोपस्थादसंभ्रांतोधनंजयः ॥ गांडीवंधनुरादायतस्थौगिरिरिवाचलः ॥ ४१ ॥ तमभ्यधावन्क्रोशंतःक्षत्रियाज
यकांक्षिणः ॥ इदंछिद्रमितिज्ञात्वाधरणीस्थंधनंजयं ॥ ४२ ॥ तमेकंरथवंशेनमहतापर्यवारयन् ॥ विकर्षंतश्चचापानिविसृजंतश्चसायकान् ॥ ४३ ॥ शस्त्राणि
चविचित्राणिक्रुद्धास्तत्रव्यदर्शयन् ॥ छादयंतःशरैःपार्थंमेघाइवदिवाकरं ॥ ४४ ॥ अभ्यद्रवंतवेगेनक्षत्रियाःक्षत्रियर्षभं ॥ नरसिंहंरथोदाराःसिंहंमत्ताइवद्विपाः
॥ ४५ ॥ तत्रपार्थस्यभुजयोर्महद्बलमदृश्यत ॥ यत्क्रुद्धोबहुलाःसेनाःसर्वतःसमवारयत् ॥ ४६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्विषतांसर्वतोविभुः ॥ इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंसर्वाने
वसमावृणोत् ॥ ४७ ॥ तत्रांतरिक्षेबाणानांप्रगाढानांविशांपते ॥ संघर्षेणमहार्चिष्मान्पावकःसमजायत ॥ ४८ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रगाढानांव्यवगाढानां ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ शराएवोर्मयोवेगायस्य ऊर्मिःस्त्रीपुंसयोर्वीच्यांप्रकाशेवेगभंगयोरितिमेदिनी ॥ ५१ ॥ रथाएवोर्मयोभंगायत्र ॥ ५२ ॥ वेलाभूतोमर्यादारूपः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

तत्रतत्रमहेष्वासैःश्वसद्भिःशोणितोक्षितैः ॥ हयैर्नागैश्चसंभिन्नैर्नदद्भिश्चारिकर्षणैः ॥ ४९ ॥ संरब्धैश्चारिभिर्वीरैःप्रार्थयद्भिर्जयंमृधे ॥ एकस्थैर्बहुभिःक्रुद्धैरूष्मेवसमजायत ॥ ५० ॥ शरोर्मिणंध्वजावर्त्तंनागनक्रंदुरत्ययं ॥ पदातिमत्स्यकलिलंशंखदुंदुभिनिःस्वनं ॥ ५१ ॥ असंख्येयमपारंचरथोर्मिणमतीवच ॥ उष्णीषकमठंछत्रपताकाफेनमालिनं ॥ ५२ ॥ रथसागरमक्षोभ्यंमातंगांगशिलाचितं ॥ वेलाभूतस्तदापार्थःपत्रिभिःसमवारयत् ॥ ५३ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अर्जुनेधरणींप्राप्तेहयहस्तेचकेशवे ॥ एतदंतरमासाद्यकथंपार्थोनघातितः ॥५४॥ संजयउवाच सद्यःपार्थिवपार्थेननिरुद्धाःसर्वपार्थिवाः ॥ रथस्थाधरणीस्थेनवाक्यमच्छांदसंयथा ॥ ५५ ॥ सपार्थःपार्थिवान्सर्वान्भूमिस्थोपिरथस्थितान् ॥ एकोनिवारयामासलोभःसर्वगुणानिव ॥ ५६ ॥ ततोजनार्दनःसंख्येप्रियंपुरुषसत्तमं ॥ असंभ्रांतोमहाबाहुरर्जुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ ५७॥ उदपानमिहाश्वानांनालमस्तिरणेर्जुन ॥ परीप्संतेजलंचेमेपेयंनत्ववगाहनं ॥ ५८ ॥ इदमस्तीत्यसंभ्रांतोब्रुवन्नस्त्रेणमेदिनीं ॥ अभिहत्यार्जुनश्चक्रेवाजिपानंसरःशुभं ॥ ५९ ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितं ॥ सुविस्तीर्णंप्रसन्नांभःप्रफुल्लवरपंकजं ॥ ६० ॥ कूर्ममत्स्यगणाकीर्णमगाधमृषिसेवितं ॥ आगच्छन्नारदमुनिर्दर्शनार्थंकृतंक्षणात् ॥ ६१ ॥ शरवंशंशरस्थूणंशराच्छादनमद्भुतं ॥ शरवेश्माकरोत्पार्थस्त्वष्टेवाद्भुतकर्मकृत् ॥ ६२ ॥ ततःप्रहस्यगोविंदःसाधुसाध्वित्यथाब्रवीत् ॥ शरवेश्मनिपार्थेनकृतेतस्मिन्महात्मना ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिविंदानुविंदवधेअर्जुनसरोनिर्माणेचएकोनशततमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच सलिलेजनितेतस्मिन्कौंतेयेनमहात्मना ॥ निस्तारितेद्विषत्सैन्येकृतेचशरवेश्मनि ॥ १ ॥ वासुदेवोरथात्तूर्णमवतीर्यमहाद्युतिः ॥ मोचयामासतुरगान्वितुन्नान्कंकपत्रिभिः ॥ ॥ २ ॥ अदृष्टपूर्वंतद्दृष्ट्वासाधुवादोमहानभूत् ॥ सिद्धचारणसंघानांसैनिकानांचसर्वशः ॥ ३ ॥ पदातिनंतुकौंतेयंयुध्यमानंमहारथाः ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंतदद्भुतमिवाभवत् ॥४॥ आपतत्सुरथौघेषुप्रभूतगजवाजिषु ॥ नासंभ्रमत्तदापार्थस्तदस्यपुरुषानति ॥ ५ ॥

अलंपर्याप्तं ॥ ५८ ॥ अभिहत्यखात्वा वाजिपानंअश्वपानीयं ॥ ५९ ॥ हंसकारंडवाकीर्णमित्यादियोग्यतयावर्णनं ॥ ६० ॥ ६१ ॥ वंशःशालाधारकाष्ठंस्थूणामध्यस्तंभः ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ सलिलेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पुरुषानतिपुरुषेभ्योतिशयः असंभ्रमत्उपसर्गात्पूर्वमार्षोऽट् ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ विदधतुर्दर्शितवंतौ ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपावर्त्तयत्परिलोडितवान् ॥ १३ ॥ श्रमंमनःकायखेदं ग्लानिंबलापचयं वमथुंफेनोद्गमं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

व्यसृजंतशरौघांस्तेपांडवंप्रतिपार्थिवाः॥ नचाव्यथतधर्मात्मावासविःपरवीरहा ॥ ६ ॥ सतानिशरजालानिगदाःप्रासांश्चवीर्यवान्॥ आगतानग्रसत्पार्थः
सरितःसागरोयथा॥ ७॥ अस्त्रवेगेनमहतापार्थोबाहुबलेनच॥ सर्वेषांपार्थिवेंद्राणामग्रसत्तान्शरोत्तमान्॥ ८॥ तत्तुपार्थस्यविक्रांतंवासुदेवस्यचोभयोः॥
अपूजयन्महाराजकौरवामहदद्भुतं॥ ९ ॥ किमद्भुततमंलोकेभविताप्यथवाप्यभूत्॥ यदश्वान्पार्थगोविंदौमोचयामासतूरणे॥ १० ॥ भयंविपुलमस्मासुता
वधत्तांनरोत्तमौ॥ तेजोविदधतुश्चोग्रंविस्रब्धौरणमूर्धनि॥ ११ ॥ अथस्मयन्हृषीकेशःस्त्रीमध्यइवभारत॥ अर्जुनेनकृतेसंख्येशरगर्भगृहेतदा ॥ १२॥ उपा
वर्त्तयदव्यग्रस्तानश्वान्पुष्करेक्षणः॥ मिषतांसर्वसैन्यानांत्वदीयानांविशांपते ॥ १३॥ तेषांश्रमंचग्लानिंचवमथुंवेपथुंव्रणान्॥ सर्वंव्यपानुदत्कृष्णःकुशलो
ह्यश्वकर्मणि॥ १४॥ शल्यानुद्धृत्यपाणिभ्यांपरिमृज्यचतान्हयान्॥ उपावर्त्ययथान्यायंपाययामासवारिसः ॥ १५ ॥ सताँल्लब्धोदकान्स्नातान्जग्धान्ना
न्विगतक्लमान्॥ योजयामाससंहृष्टःपुनरेवरथोत्तमे॥ १६ ॥ सतंरथवरंशौरिःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ समास्थायमहातेजाःसार्जुनःप्रययौद्रुतं ॥ १७ ॥ रथंरथव
रस्याजौयुक्तंलब्धोदकैर्हयैः॥ दृष्ट्वाकुरुबलश्रेष्ठाःपुनर्विमनसोभवन्॥ १८॥ विनिःश्वसंतस्तेराजन्भग्नदंष्ट्राइवोरगाः॥ धिगहोधिग्गतःपार्थःकृष्णश्चेत्यब्रुवन्
पृथक्॥ १९ ॥ तत्सैन्यंसर्वतोदृष्ट्वालोमहर्षणमद्भुतं॥ त्वरध्वमितिचाक्रंदन्नैतदस्तीतिचाब्रुवन्॥ २०॥ सर्वक्षत्रस्यमिषतोरथेनैकेनदंशितौ॥ बालक्रीडनकेने
वकदर्थीकृत्यनोबलं॥ २१ ॥ क्रोशतांयतमानानामसंसक्तौपरंतपौ ॥ दर्शयित्वात्मनोवीर्यंप्रयातौसर्वराजसु ॥ २२॥ तौप्रयातौपुनर्दृष्ट्वातदान्येसैनिकाब्रु
वन्॥ त्वरध्वंकुरवःसर्वेवधेकृष्णकिरीटिनोः॥ २३॥ रथयुक्तोहिदाशार्होमिषतांसर्वधन्विनां ॥ जयद्रथाययात्येषकदर्थीकृत्यनोरणे॥ २४॥ तत्रकेचिन्मिथो
राजन्समभाषंतभूमिपाः॥ अदृष्टपूर्वंसंग्रामेतद्दृष्ट्वामहदद्भुतं॥ २५॥ सर्वसैन्यानिराजाचधृतराष्ट्रोऽत्ययंगतः॥ दुर्योधनापराधेनक्षत्रंकृत्स्नाचमेदिनी॥ २६॥
विलयंसमनुप्राप्तातच्चराजानबुध्यते॥ इत्येवंक्षत्रियास्तत्रब्रुवंत्यन्येचभारत॥ २७॥ सिंधुराजस्ययत्कृत्यंगतस्ययमसादनं॥ तत्करोतुवृथादृष्टिर्धार्त्तराष्ट्रोऽनु
पायवित्॥ २८॥ ततःशीघ्रतरंप्रायात्पांडवःसैंधवंप्रति॥ विवर्त्तमानेतिग्मांशौहृष्टैःपीतोदकैर्हयैः॥ २९॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रावहन् अत्यक्रामन् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ धिष्ठितंकिंचिदवस्थितं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तंप्रयांतंमहाबाहुंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंयोधाःक्रुद्धमिवांतकं ॥ ३० ॥ विद्राव्यतुततःसैन्यंपांडवःशत्रुतापनः ॥ यथामृगगणान्सिंहःसैंधवार्थे
व्यलोडयत् ॥ ३१ ॥ गाहमानस्त्वनीकानितूर्णमश्वानचोदयत् ॥ बलाकाभंतुदाशार्हःपांचजन्यंव्यनादयत् ॥ ३२ ॥ कौंतेयेनाग्रतःसृष्टान्यपतन्पृष्ठतःशराः ॥
तूर्णात्तूर्णतरंत्वश्वाःप्रावहन्वातरंहसः ॥ ३३ ॥ ततोनृपतयःक्रुद्धाःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ क्षत्रियाबहवश्चान्येजयद्रथवधैषिणं ॥ ३४ ॥ सैन्येषुविप्रयातेषुधिष्ठितंपु
रुषर्षभं ॥ दुर्योधनोन्वयात्पार्थंत्वरमाणोमहाहवे ॥ ३५ ॥ वातोद्धूतपताकंतंरथंजलदनिःस्वनं ॥ घोरंकपिध्वजंदृष्ट्वाविषण्णारथिनोभवन् ॥ ३६ ॥ दिवाकरेथ
रजसासर्वतःसंवृतेभृशं ॥ शरार्त्ताश्चरणेयोधाःशेकुःकृष्णौनवीक्षितुं ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसैन्यविस्मयेशततमो
ऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच स्रंसंतइवमज्जानस्तावकानांभयान्नृप ॥ तौदृष्ट्वासमतिक्रांतौवासुदेवधनंजयौ ॥ १ ॥ सर्वे
तुप्रतिसंरब्धान्हीमंतःसत्वचोदिताः ॥ स्थिरीभूतामहात्मानःप्रत्यगच्छन्धनंजयं ॥ २ ॥ येगताःपांडवंयुद्धेरोषामर्षसमन्विताः ॥ तेद्यापिननिवर्त्तंतेसिंधवःसाग
रादिव ॥ ३ ॥ असंतस्तुन्यवर्त्तंतवेदेभ्यइवनास्तिकाः ॥ नरकंभजमानास्तेप्रत्यपद्यंतकिल्बिषं ॥ ४ ॥ तावतीत्यरथानीकंविमुक्तौपुरुषर्षभौ ॥ ददृशातेयथारा
होरास्यान्मुक्तौप्रभाकरौ ॥ ५ ॥ मत्स्याविवमहाजालंविदार्यविगतक्लमौ ॥ तथाकृष्णावदृश्येतांसेनाजालंविदार्यतत् ॥ ६ ॥ विमुक्तौशस्त्रसंबाधाद्द्रोणानीका
त्सुदुर्भिदात् ॥ अदृश्येतांमहात्मानौकालसूर्याविवोदितौ ॥ ७ ॥ अस्त्रसंबाधनिर्मुक्तौविमुक्तौशस्त्रसंकटात् ॥ अदृश्येतांमहात्मानौशत्रुसंबाधकारिणौ ॥ ८ ॥ वि
मुक्तौज्वलनस्पर्शान्मकरास्याज्झषाविव ॥ अक्षोभयेतांसेनांतौसमुद्रंमकराविव ॥ ९ ॥ तावकास्तवपुत्राश्चद्रोणानीकस्थयोस्तयोः ॥ नैतौतरिष्यतोद्रोणमि
तिचक्रुस्तदामतिं ॥ १० ॥ तौतुदृष्ट्वाव्यतिक्रांतौद्रोणानीकंमहाद्युती ॥ नाशशंसुर्महाराजसिंधुराजस्यजीवितं ॥ ११ ॥ आशाबलवतीराजन्सिंधुराजस्यजीवि
ते ॥ द्रोणहार्दिक्ययोःकृष्णौनमोक्ष्येतेइतिप्रभो ॥ १२ ॥ तामाशांविफलीकृत्यसंतीर्णौतौपरंतपौ ॥ द्रोणानीकंमहाराजभोजानीकंचदुस्तरं ॥ १३ ॥ अथदृष्ट्वा
व्यतिक्रांतौज्वलिताविवपावकौ ॥ निराशाःसिंधुराजस्यजीवितंनशशंसिरे ॥ १४ ॥

स्रंसंतइति ॥ १ ॥ २ ॥ अमर्षश्चिरानुबद्धःकोपः ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रभाकरौचंद्रादित्यौ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ मरुधन्वानंमरुस्थलं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ द्रोणएवग्राहोयस्मिन्ह्रदइवन्हदस्तस्मात् द्रोणानीकादित्यर्थः ॥ २६ ॥ द्रोणास्त्राण्येव

मिथश्चसमभाषेतामभीतौभयवर्धनौ ॥ जयद्रथवधेवाचस्तास्ताःकृष्णधनंजयौ ॥ १५ ॥ असौमध्येकृतःषड्भिर्धार्त्तराष्ट्रैर्महारथैः ॥ चक्षुर्विषयसंप्राप्तोनमेमो
क्ष्यतिसैंधवः ॥ १६ ॥ यद्यस्यसमरेगोप्ताशक्रोदेवगणैःसह ॥ तथाप्येनंनिहंस्यावइतिकृष्णावभाषतां ॥ १७ ॥ इतिकृष्णौमहाबाहूमिथःकथयतांतदा ॥ सिंधु
राजमवेक्षंतौत्वत्पुत्राबहुचुक्रुशुः ॥ १८ ॥ अतीत्यमरुधन्वानंप्रयांतौतृषितौगजौ ॥ पीत्वावारिसमाश्वस्तौतथैवास्तामरिंदमौ ॥ १९ ॥ व्याघ्रसिंहगजाकीर्णा
नतिक्रम्यचपर्वतान् ॥ वणिजाविवदृश्येतांहीनमृत्यूजरातिगौ ॥ २० ॥ तथाहिमुखवर्णोयमनयोरितिमेनिरे ॥ तावकावीक्ष्यमुक्तौतौविक्रोशंतिस्मसर्वशः ॥
॥ २१ ॥ द्रोणादाशीविषाकाराज्ज्वलितादिवपावकात् ॥ अन्येभ्यःपार्थिवेभ्यश्चभास्वंताविवभास्करौ ॥ २२ ॥ विमुक्तौसागरप्रख्याद्द्रोणानीकादरिंदमौ ॥ अ
दृश्येतांमुदायुक्तौसमुत्तीर्यार्णवंयथा ॥ २३ ॥ अस्त्रौघान्महतोमुक्तौद्रोणहार्दिक्यरक्षितात् ॥ रोचमानावदृश्येतामिंद्राग्न्योःसदृशौरणे ॥ २४ ॥ उद्भिन्नरुधिरौ
कृष्णौभारद्वाजस्यसायकैः ॥ शितैश्चितौव्यरोचेतांकर्णिकारैरिवाचलौ ॥ २५ ॥ द्रोणग्राहन्हदान्मुक्तौशक्त्याशीविषसंकटात् ॥ अयःशरोग्रमकरात्क्षत्रियप्रव
रांभसः ॥ २६ ॥ ज्याघोषतलनिर्ह्रादाद्गदानिस्त्रिंशविद्युतः ॥ द्रोणास्त्रमेघान्निर्मुक्तौसूर्येंदूतिमिरादिव ॥ २७ ॥ बाहुभ्यामिवसंतीर्णौसिंधुषष्ठाःसमुद्रगाः ॥ त
पांतेसरितःपूर्णामहाग्राहसमाकुलाः ॥ २८ ॥ इतिकृष्णौमहेष्वासौप्रशस्तौलोकविश्रुतौ ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतद्रोणास्त्रबलवारणात् ॥ २९ ॥ जयद्रथंसमीपस्थ
मवेक्षंतौजिघांसया ॥ रुरुंनिपानेलिप्संतौव्याघ्राविवव्यतिष्ठतां ॥ ३० ॥ यथाहिमुखवर्णोयमनयोरितिमेनिरे ॥ तवयोधामहाराजहतमेवजयद्रथं ॥ ३१ ॥
लोहिताक्षौमहाबाहूसंयुक्तौकृष्णपांडवौ ॥ सिंधुराजमभिप्रेक्ष्यहृष्टौव्यनदतांमुहुः ॥ ३२ ॥ शौरेरभीषुहस्तस्यपार्थस्यचधनुष्मतः ॥ तयोरासीत्प्रभाराजन्सूर्य
पावकयोरिव ॥ ३३ ॥ हर्षएवतयोरासीद्द्रोणानीकप्रमुक्तयोः ॥ समीपेसैंधवंदृष्ट्वाश्येनयोरामिषंयथा ॥ ३४ ॥ तौतुसैंधवमालोक्यवर्त्तमानमिवांतिके ॥ सह
सापेततुःक्रुद्धौक्षिप्रंश्येनाविवामिषं ॥ ३५ ॥ तौदृष्ट्वातुव्यतिक्रांतौहृषीकेशधनंजयौ ॥ सिंधुराजस्यरक्षार्थंपराक्रांतःसुतस्तव ॥ ३६ ॥

मेघः ॥ २७ ॥ सिंधुःषष्ठीयासां ताश्चशतद्रुविपाशेरावतीचंद्रभागावितस्ताः ॥ एताहिनितांतदुस्तराः समुद्रगाइतिसरितांविशेषणंमहानदीत्वद्योतनार्थं ॥ २८ ॥ प्रशस्तौप्रकृष्टतमौ द्रोणास्त्रबलवारणविषयादति
शयनात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ अग्रतःप्रमुखे ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्रोणेनाबद्धकवचोराजादुर्योधनस्ततः ॥ ययावेकरथेनाजौहयसंस्कारवित्प्रभो ॥ ३७ ॥ कृष्णपार्थौमहेष्वासौव्यतिक्रम्याथतेसुतः ॥ अग्रतःपुंडरीकाक्षंप्रती
यायनराधिप ॥ ३८ ॥ ततःसर्वेषुसैन्येषुवादित्राणिप्रहृष्टवत् ॥ प्रावाद्यंतव्यतिक्रांतेतवपुत्रेधनंजयं ॥ ३९ ॥ सिंहनादरवाश्चासन्शंखशब्दविमिश्रिताः ॥ दृष्ट्वा
दुर्योधनंतत्रकृष्णयोःप्रमुखेस्थितं ॥ ४० ॥ येचतेसिंधुराजस्यगोप्तारःपावकोपमाः ॥ तेप्राहृष्यंतसमरेदृष्ट्वापुत्रंतवप्रभो ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वादुर्योधनंकृष्णोव्यतिक्रां
तंसहानुगं ॥ अब्रवीदर्जुनंराजन्प्राप्तकालमिदंवचः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनागमेएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १०१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ वासुदेवउवाच दुर्योधनमतिक्रांतमेतंपश्यधनंजय ॥ अत्यद्भुतमिमंमन्येनास्त्यस्यसदृशोरथः ॥ १ ॥ दूरपातीमहेष्वा
सःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ दृढास्त्रश्चित्रयोधीचधार्त्तराष्ट्रोमहाबलः ॥ २ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धोमानितश्चमहारथः ॥ कृतीचसततंपार्थनित्यंद्वेष्टिचबांधवान् ॥ ३ ॥
तेनयुद्धमहंमन्येप्राप्तकालंतवानघ ॥ अत्रवोद्यूतमायत्तंविजयायेतरायवा ॥ ४ ॥ अत्रक्रोधविषंपार्थविमुंचचिरसंभृतं ॥ एषमूलमनर्थानांपांडवानांमहारथः
॥ ५ ॥ सोयंप्राप्तस्तवाक्षेपंपश्यसाफल्यमात्मनः ॥ कथंहिराजाराज्यार्थीत्वयागच्छेतसंयुगं ॥ ६ ॥ दिष्ट्यात्विदानींसंप्राप्तएषतेबाणगोचरं ॥ यथायंजीवितंज
ह्यात्तथाकुरुधनंजय ॥ ७ ॥ ऐश्वर्यमदसंमूढोनैषदुःखमुपेयिवान् ॥ नचतेसंयुगेवीर्यंजानातिपुरुषर्षभ ॥ ८ ॥ त्वांहिलोकास्त्रयःपार्थससुरासुरमानुषाः ॥ नो
त्सहंतेरणेजेतुंकिमुतैकःसुयोधनः ॥ ९ ॥ सदिष्ट्यासमनुप्राप्तस्तवपार्थरथांतिकं ॥ जह्येनंत्वंमहाबाहोयथावृत्रंपुरंदरः ॥ १० ॥ एषह्यनर्थेसततंपराक्रांतस्तवान
घ ॥ निकृत्याधर्मराजंचद्यूतेवंचितवानयं ॥ ११ ॥ बहूनिसुनृशंसानिकृतान्येतेनमानद ॥ युष्मासुपापमतिनाअपापेष्वेवनित्यदा ॥ १२ ॥ तमनार्यंसदाक्रुद्धं
पुरुषंकामरूपिणं ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वाजहिपार्थाविचारयन् ॥ १३ ॥ निकृत्याराज्यहरणंवनवासंचपांडव ॥ परिक्लेशंचकृष्णायाहृदिकृत्वापराक्रमं ॥ १४ ॥
दिष्ट्यैषतवबाणानांगोचरेपरिवर्त्तते ॥ प्रतिघातायकार्यस्यदिष्ट्याचयततेग्रतः ॥ १५ ॥ दिष्ट्याजानातिसंग्रामेयोद्धव्यंहित्वयासह ॥ दिष्ट्याचसफलाःपार्थसर्वे
कामाह्यकामिताः ॥ १६ ॥ तस्माज्जहिरणेपार्थधार्त्तराष्ट्रंकुलाधमं ॥ यथेंद्रेणहतःपूर्वंजंभोदेवासुरेमृधे ॥ १७ ॥

दुर्योधनमिति नास्तीत्यर्जुनोत्तेजनं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आक्षेपंशरगोचरं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कार्यस्यजयद्रथवधरूपस्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ कृत्यरूपंअत्यंतकरणीयं ॥ १९ ॥ २० ॥ पदंप्रतिपदं ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७ ॥ स्वामिसत्कारो

अस्मिन्हतेत्वयासैन्यमनाथंभिद्यतामिदं ॥ वैरस्यास्यास्त्ववभृथोमूलंछिंधिदुरात्मनां ॥ १८॥ संजयउवाच तंतथेत्यब्रवीत्पार्थःकृत्यरूपमिदंमम ॥
सर्वमन्यदनादृत्यगच्छयत्रसुयोधनः ॥ १९ ॥ येनैतद्दीर्घकालंनोभुक्तंराज्यमकंटकं ॥ अप्यस्ययुधिविक्रम्यछिंद्यांमूर्धानमाहवे ॥ २० ॥ अपितस्यत्वनर्हा
याःपरिक्लेशस्यमाधव ॥ कृष्णायाःशक्नुयांगंतुंपदंकेशप्रधर्षणे ॥ २१ ॥ इत्येवंवादिनौकृष्णौहृष्टौश्वेतान्हयोत्तमान् ॥ प्रेषयामासतुःसंख्येप्रेप्संतौतंनराधिपं॥
॥ २२॥ तयोःसमीपंसंप्राप्यपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ नचकारभयंप्राप्तेभयेमहतिमारिष॥ २३॥ तदस्यक्षत्रियास्तत्रसर्वएवाभ्यपूजयन् ॥ यदर्जुनहृषीकेशौप्रत्यु
द्यातौन्यवारयत् ॥ २४ ॥ ततःसर्वस्यसैन्यस्यतावकस्यविशांपते ॥ महानादोह्यभूत्तत्रदृष्ट्वाराजानमाहवे ॥ २५ ॥ तस्मिन्जनसमुन्नादेप्रवृत्तेभैरवेसति ॥ क
दर्थीकृत्यतेपुत्रःप्रत्यमित्रमवारयत् ॥ २६ ॥ आवारितस्तुकौंतेयस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ संरभमगमद्भूयःसचतस्मिन्परंतपः ॥ २७ ॥ तौदृष्ट्वाप्रतिसंरब्धौदुर्यो
धनधनंजयौ ॥ अभ्यवैक्षंतराजानोभीमरूपाःसमंततः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वातुपार्थंसंरब्धंवासुदेवंचमारिष ॥ प्रहसन्नेवपुत्रस्तेयोद्धुकामःसमाह्वयत् ॥ २९ ॥ ततःप्र
हृष्टोदाशार्हःपांडवश्चधनंजयः ॥ व्यक्रोशेतांमहानादंदध्मतुश्चांबुजोत्तमौ ॥ ३० ॥ तौहृष्टरूपौसंप्रेक्ष्यकौरवेयास्तुसर्वशः ॥ निराशाःसमपद्यंतपुत्रस्यतवजी
विते ॥ ३१ ॥ शोकमापुःपरेचैवकुरवःसर्वएवते ॥ अमन्यंतचपुत्रंतेवैश्वानरमुखेहुतं ॥ ३२ ॥ तथातुदृष्ट्वायोधास्तेप्रहृष्टौकृष्णपांडवौ ॥ हतोराजाहतोराजेत्यू
चिरेचभयार्दिताः ॥ ३३ ॥ जनस्यसन्निनादंतुश्रुत्वादुर्योधनोब्रवीत् ॥ व्येतुवोभीरहंकृष्णौप्रेषयिष्यामिमृत्यवे ॥ ३४ ॥ इत्युक्त्वासैनिकान्सर्वान्जयापेक्षीन
राधिपः ॥ पार्थमाभाष्यसंरंभादिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ पार्थयच्छिक्षितंतेस्त्रंदिव्यंपार्थिवमेवच ॥ तद्दर्शयमयिक्षिप्रंयदिजातोसिपांडुना ॥ ३६ ॥ यद्बलंत
ववीर्यंचकेशवस्यतथैवच ॥ तत्कुरुष्वमयिक्षिप्रंपश्यामस्तवपौरुषं ॥ ३७ ॥ अस्मत्परोक्षंकर्माणिकृतानिप्रवदंतिते ॥ स्वामिसत्कारयुक्तानियानितानीहदर्श
य ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनवचनेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥छ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनंराजा
त्रिभिर्मर्मातिगैःशरैः ॥ अभ्यविध्यन्महावेगैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ १ ॥ वासुदेवंचदशभिःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ प्रतोदंचास्यभल्लेनछित्वाभूमावपातयत् ॥ २ ॥

वीरप्रधानोयमितियदन्यैःसत्करणंतेनयुक्तानियोग्यतांगतानि ॥ ३८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ एवमिति एवमीदृशप्रभावं ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ युक्तांअन्यप्रयुक्तां ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ससंग्रहंसोपदेशं दैवंदेवैःकृतं ॥ २० ॥ २१ ॥

तंचतुर्दशभिःपार्थश्चित्रपुंखैःशिलाशितैः ॥ अविध्यत्तूर्णमव्यग्रस्तेचाभ्रश्यंतवर्मणि ॥ ३ ॥ तेषांनैष्फल्यमालोक्यपुनर्नवचपंचच ॥ प्राहिणोन्निशितान्बाणां
स्तेचाभ्रश्यंतवर्मणः ॥४॥ अष्टाविंशांस्तुतान्बाणानस्तान्विप्रेक्ष्यनिष्फलान् ॥ अब्रवीत्परवीरघ्नःकृष्णोर्जुनमिदंवचः ॥ ५ ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यामिशिलानामिवस
र्पणं ॥ त्वयासंप्रेषिताःपार्थनार्थंकुर्वंतिपत्रिणः ॥ ६ ॥ कच्चिद्गांडीवजःप्राणस्तथैवभरतर्षभ ॥ मुष्टिश्चतेयथापूर्वंभुजयोश्चबलंतव ॥ ७ ॥ नवाकच्चिदयंकालः
प्राप्तःस्यादद्यपश्चिमः ॥ तवचैवास्यशत्रोश्चतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः ॥ ८ ॥ विस्मयोमेमहान्पार्थतवदृष्ट्वाशरानिमान् ॥ व्यर्थान्निपतितान्संख्येदुर्योधनरथंप्रति
॥ ९ ॥ वज्राशनिसमाघोराःपरकायावभेदिनः ॥ शराःकुर्वंतितेनार्थंपार्थकाद्यविडंबना ॥ १० ॥ अर्जुनउवाच द्रोणेनैषामतिःकृष्णधार्त्तराष्ट्रेनिवेशिता ॥
अभेद्याहिममास्त्राणामेषाकवचधारणा ॥ ११ ॥ अस्मिन्नंतर्हितंकृष्णत्रैलोक्यमपिवर्मणि ॥ एकोद्रोणोहिवेदैतदहंतस्माच्चसत्तमात् ॥ १२ ॥ नशक्यमेतत्क
वचंबाणैर्भेत्तुंकथंचन ॥ अपिवज्रेणगोविंदस्वयंमघवतायुधि ॥ १३ ॥ जानंस्त्वमपिवैकृष्णमांविमोहयसेकथं ॥ यद्वृत्तंत्रिषुलोकेषुयच्चकेशववर्त्तते ॥१४॥
तथाभविष्यद्यच्चैवतत्सर्वंविदितंतव ॥ नत्विदंवेदवैकश्चिद्यथात्वंमधुसूदन ॥ १५ ॥ एषदुर्योधनःकृष्णद्रोणेनविहितामिमां ॥ तिष्ठत्यभीतवत्संख्येबिभ्रत्कवच
धारणां ॥ १६ ॥ यत्त्वत्रविहितंकार्यंनैषतद्वेत्तिमाधव ॥ स्त्रीवदेषबिभर्त्येतांयुक्तांकवचधारणां ॥ १७ ॥ पश्यबाह्वोश्चमेवीर्यंधनुषश्चजनार्दन ॥ पराजयिष्येकौ
रव्यंकवचेनापिरक्षितं ॥ १८ ॥ इदमंगिरसेप्रादाद्देवेशोवर्मभास्वरं ॥ तस्माद्बृहस्पतिःप्रापततःप्रापपुरंदरः ॥ १९ ॥ पुनर्ददौसुरपतिर्मह्यंवर्मससंग्रहं ॥ दै
वंयद्यस्यवर्मैतद्ब्रह्मणावास्वयंकृतं ॥ २० ॥ नैनंगोप्स्यतिदुर्बुद्धिमद्यबाणहतंमया ॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनोबाणानभिमंत्र्यव्यकर्षयत् ॥ २१ ॥
मानवास्त्रेणमानार्हस्तीक्ष्णावरणभेदिना ॥ विकृष्यमाणांस्तेनैवधनुर्मध्यगताञ्छरान् ॥ २२ ॥ तानस्यास्त्रेणचिच्छेदद्रौणिःसर्वास्त्रघातिना ॥ तान्निकृत्तानि
षून्दृष्ट्वादूरतोब्रह्मवादिना ॥ २३ ॥ न्यवेदयत्केशवायविस्मितःश्वेतवाहनः ॥ नैतदस्त्रंमयाशक्यंद्विःप्रयोक्तुंजनार्दन ॥ २४ ॥ अस्त्रंमामेवहन्याद्धिहन्याच्चापिब
लंमम ॥ ततोदुर्योधनःकृष्णौनवभिर्नवभिःशरैः ॥ २५ ॥ अविध्यतरणेराजन्शरैराशीविषोपमैः ॥ भूयएवाभ्यवर्षच्चसमरेकृष्णपांडवौ ॥ २६ ॥ शरवर्षेणमह
ताततोहृष्यंततावकाः ॥ चक्रुर्वादित्रनिनदान्सिंहनादरवांस्तथा ॥ २७ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ निर्देहान् निकृत्तावयवान् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ नखमांसांतरेइषुभिराविध्यदितिपूर्वेणान्वयः संधिरार्षः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ क्रोशमात्रेसैंधवतोर्थात् ॥ ३७ ॥

ततःक्रुद्धोरणेपार्थःसृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ नापश्यच्चततोस्यांगंयन्नस्याद्वर्मरक्षितं ॥ २८ ॥ ततोस्यनिशितैर्बाणैःसुमुक्तैरंतकोपमैः ॥ हयांश्चकारनिर्देहानुभौ
चपार्ष्णिसारथी ॥ २९ ॥ धनुरस्याच्छिनत्तूर्णंहस्तावापंचवीर्यवान् ॥ रथंचशकलीकर्तुंसव्यसाचीप्रचक्रमे ॥ ३० ॥ दुर्योधनंचबाणाभ्यांतीक्ष्णाभ्यांविरथीकृ
तं ॥ आविध्यद्धस्ततलयोरुभयोरर्जुनस्तदा ॥ ३१ ॥ प्रयत्नज्ञोहिकौंतयोनखमांसांतरेषुभिः ॥ सवेदनाभिराविग्नःपलायनपरायणः ॥ ३२ ॥ तंकृच्छ्रामापदंप्रा
संदृष्ट्वापरमधन्विनः ॥ समापेतुःपरीप्संतोधनंजयशरार्दितं ॥ ३३ ॥ तंरथैर्बहुसाहस्रैःकल्पितैःकुंजरैर्हयैः ॥ पदात्योघैश्चसंरब्धैःपरिवव्रुर्धनंजयं ॥ ३४ ॥ अथ
नार्जुनगोविंदौनरथोवाप्यदृश्यत ॥ अस्त्रवर्षेणमहताजनौघैश्चापिसंवृतौ ॥ ३५ ॥ ततोर्जुनोस्त्रवीर्येणनिजघ्नेतांवरूथिनीं ॥ तत्रव्यंगीकृताःपेतुःशतशोथरथ
द्विपाः ॥ ३६ ॥ तेहताहन्यमानाश्चन्यगृह्णंस्तंरथोत्तमं ॥ सरथस्तंभितस्तस्थौक्रोशमात्रेसमंततः ॥ ३७ ॥ ततोर्जुनंवृष्णिवीरस्त्वरितोवाक्यमब्रवीत् ॥ धनुर्वि
स्फारयात्यर्थमहंध्मास्यामिचांबुजं ॥ ३८ ॥ ततोविस्फार्यबलवद्गांडीवंजघ्निवान्रिपून् ॥ महताशरवर्षेणतलशब्देनचार्जुनः ॥ ३९ ॥ पांचजन्यंचबलवान्द
ध्मौतारेणकेशवः ॥ रजसाध्वस्तपक्ष्मांतःप्रस्विन्नवदनोभृशं ॥ ४० ॥ तस्यशंखस्यनादेनधनुषोनिःस्वनेनच ॥ निःसत्वाश्चससत्वाश्चक्षितौपेतुस्तदाजनाः ॥
॥ ४१ ॥ तैर्विमुक्तोरथोरेजेवाय्वीरितइवांबुदः ॥ जयद्रथस्यगोप्तारस्ततःक्षुब्धाःसहानुगाः ॥ ४२ ॥ तेदृष्ट्वासहसापार्थंगोप्तारःसैंधवस्यतु ॥ चक्रुर्नादान्महेष्वा
साःकंपयंतोवसुंधरां ॥ ४३ ॥ बाणशब्दरवांश्चोग्रान्विमिश्रान्शंखनिःस्वनैः ॥ प्रादुश्चक्रुर्महात्मानःसिंहनादरवानपि ॥ ४४ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतावकानां
समुत्थितं ॥ प्रदध्मतुःशंखवरौवासुदेवधनंजयौ ॥ ४५ ॥ तेनशब्देनमहतापूरितेयंवसुंधरा ॥ सशैलासार्णवद्वीपासपातालाविशांपते ॥ ४६ ॥ सशब्दोभरतश्रे
ष्ठव्याप्यसर्वादिशोदश ॥ प्रतिसस्वानतत्रैवकुरुपांडवयोर्बले ॥ ४७ ॥ तावकारथिनस्तत्रदृष्ट्वाकृष्णधनंजयौ ॥ संभ्रमंपरमंप्राप्तास्त्वरमाणामहारथाः ॥ ४८ ॥
अथकृष्णौमहाभागौतावकावीक्ष्यदंशितौ ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धास्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधन
पराजयेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तावकाइति प्रागपएवसमीक्ष्येत्यन्वयः ॥१॥ वैयाघ्रैर्व्याघ्रचर्मचित्रैः ॥ २॥३॥४॥५॥६॥ कौलूतकाःकुलूतदेशजाःपार्वतीयसमानलक्षणाः ॥७॥ आजानेयैरिति गुडगंधाःकायेयेसुश्लक्षणाःकांतितोजितक्रो

संजयउवाच तावकाहिसमीक्ष्यैवंवृष्ण्यंधककुरूत्तमौ ॥ प्रागत्वरन्जिघांसंतस्तथैवविजयःपरान् ॥ १ ॥ सुवर्णचित्रैर्वैयाघ्रैःस्वनवद्भिर्महारथैः ॥ दीपयं
तोदिशःसर्वाज्वलद्भिरिवपावकैः ॥ २ ॥ रुक्मपुंखैश्चदुष्प्रेक्ष्यैःकार्मुकैःपृथिवीपते ॥ कूजद्भिरतुलान्नादान्कोपितैस्तुरगैरिव ॥ ३ ॥ भूरिश्रवाःशलःकर्णोवृषसे
नोजयद्रथः ॥ कृपश्चमद्रराजश्चद्रौणिश्चरथिनांवरः ॥ ४ ॥ तेपिबंतइवाकाशमश्वैरष्टौमहारथाः ॥ व्यराजयन्दशदिशोवैयाघ्रैर्हेमचंद्रकैः ॥ ५॥ तेदंशिताः
सुसरंब्धारथैर्मेघौघनिःस्वनैः ॥ समावृण्वन्दशदिशःपार्थस्यनिशितैःशरैः ॥ ६ ॥ कौलूतकाहयाश्चित्रावहंतस्तान्महारथान् ॥ व्यशोभंततदाशीघ्रादीपयंतो
दिशोदश ॥ ७॥ आजानेयैर्महावेगैर्नानादेशसमुत्थितैः ॥ पार्वतीयैर्नदीजैश्चसैंधवैश्चहयोत्तमैः ॥ ८ ॥ कुरुयोधवराराजंस्तवपुत्रंपरीप्सवः ॥ धनंजयरथंशी
घ्रंसर्वतःसमुपाद्रवन् ॥ ९ ॥ तेप्रगृह्यमहाशंखान्दध्मुःपुरुषसत्तमाः ॥ पूरयंतोदिवंराजन्पृथिवींचससागरां ॥ १० ॥ तथैवदध्मतुःशंखौवासुदेवधनंजयौ ॥
प्रवरौसर्वदेवानांसर्वशंखवरौभुवि ॥ ११ ॥ देवदत्तंचकौंतेयःपांचजन्यंचकेशवः ॥ शब्दस्तुदेवदत्तस्यधनंजयसमीरितः ॥ १२ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचदिश
श्चैवसमावृणोत् ॥ तथैवपांचजन्योपिवासुदेवसमीरितः ॥ १३ ॥ सर्वशब्दानतिक्रम्यपूरयामासरोदसी ॥ तस्मिंस्तथावर्त्तमानेदारुणेनादसंकुले ॥ १४ ॥
भीरूणांत्रासजननेशूराणांहर्षवर्धने ॥ प्रवादितासुभेरीषुझर्झरेष्वानकेषुच ॥ १५ ॥ मृदंगेष्वपिराजेंद्रवाद्यमानेष्वनेकशः ॥ महारथाःसमाहूतादुर्योधनहितै
षिणः ॥ १६ ॥ अमृष्यमाणास्तंशब्दंक्रुद्धाःपरमधन्विनः ॥ नानादेश्यामहीपालाःस्वसैन्यपरिरक्षिणः ॥ १७ ॥ अमर्षितामहाशंखान्दध्मुर्वीरामहारथाः ॥ कृते
प्रतिकरिष्यंतःकेशवस्यार्जुनस्यच ॥ १८ ॥ बभूवतवतत्सैन्यंशंखशब्दसमीरितं ॥ उद्विग्नरथनागाश्वमस्वस्थमिववाविभो ॥ १९ ॥ तत्प्रविद्धमिवाकाशंशूरैः
शंखविनादितं ॥ बभूवभृशमुद्विग्नंनिर्घातैरिवनादितं ॥ २० ॥ सशब्दःसुमहान्राजन्दिशःसर्वाव्यनादयत् ॥ त्रासयामासतत्सैन्यंयुगांतइवसंभृतः ॥ २१ ॥ ततो
दुर्योधनोष्टौचराजानस्तेमहारथाः ॥ जयद्रथस्यरक्षार्थंपांडवंपर्यवारयन् ॥ २२ ॥

धाः सारयुतजितेंद्रियाःक्षुत्तृडाहितंचापिनोदुःखं जानंत्याजानेयानिर्दिष्टावाजिनोधीरैः वाहास्तुपार्वतीयाबलान्विताःस्निग्धकेशाश्च वृत्तखुरादृढपादामहाजवास्तेतिविख्याताः नदीजैर्नदीतीरजैः अश्वाः
सकर्णिकाराःक्वचननदीतीरजाःसमुद्दिष्टाः पूर्वार्धेपूद्माःपश्चार्धेचानताःकिंचित् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रविद्धमाक्षिप्तं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥

ततोद्रौणिस्त्रिसप्तत्यावासुदेवमताडयत् ॥ अर्जुनंचत्रिभिर्भल्लैर्ध्वजमश्वांश्चपंचभिः ॥ २३ ॥ तमर्जुनःपृषत्कानांशतैःषड्भिरताडयत् ॥ अत्यर्थमिवसंक्रुद्धःप्रति
विद्धेजनार्दने ॥ २४ ॥ कर्णंचदशभिर्विध्वावृषसेनंत्रिभिस्तथा ॥ शल्यस्यसशरंचापंमुष्टौचिच्छेदवीर्यवान् ॥ २५ ॥ गृहीत्वाधनुरन्यत्तुशल्योविव्याधपां
डवं ॥ भूरिश्रवास्त्रिभिर्बाणैर्हेमपुंखैःशिलाशितैः ॥ २६ ॥ कर्णोद्वात्रिंशताचैववृषसेनश्चसप्तभिः ॥ जयद्रथस्त्रिसप्तत्याकृपश्चदशभिःशरैः ॥ २७ ॥ मद्रराजश्च
दशभिर्विव्यधुःफाल्गुनंरणे ॥ ततःशराणांषष्ट्यातुद्रौणिःपार्थमवाकिरत् ॥ २८ ॥ वासुदेवंचविंशत्यापुनःपार्थंचपंचभिः ॥ प्रहसंस्तुनरव्याघ्रःश्वेताश्वःकृष्ण
सारथिः ॥ २९ ॥ प्रत्यविध्यत्सतान्सर्वान्दर्शयन्पाणिलाघवं ॥ कर्णंद्वादशभिर्विध्वावृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ ३० ॥ शल्यस्यसशरंचापंमुष्टिदेशेव्यकृंतत ॥ सौमद
त्तिंत्रिभिर्विध्वाशल्यंचदशभिःशरैः ॥ ३१ ॥ शितैरग्निशिखाकारैर्द्रौणिंविव्याधचाष्टभिः ॥ गौतमंपंचविंशत्यासैंधवंचशतेनह ॥ ३२ ॥ पुनर्द्रौणिंचसप्तत्या
शराणांसोभ्यताडयत् ॥ भूरिश्रवास्तुसंक्रुद्धःप्रतोदंचिच्छिदेहरेः ॥ ३३ ॥ अर्जुनंचत्रिसप्तत्याबाणानामाजघानह ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैस्तानरीन्श्वेतवाह
नः ॥ ३४ ॥ प्रत्यषेधद्द्रुतंक्रुद्धोमहावातोघनानिव ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १०४ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच ध्वजान्बहुविधाकारान्भ्राजमानानतिश्रिया ॥ पार्थानांमामकानांचतान्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥
संजयउवाच ध्वजान्बहुविधाकारान्शृणुतेषांमहात्मनां ॥ रूपतोवर्णतश्चैवनामतश्चनिबोधमे ॥ २ ॥ तेषांतुरथमुख्यानांरथेषुविविधाध्वजाः ॥ प्रत्यदृश्यंत
राजेंद्रज्वलिताइवपावकाः ॥ ३ ॥ कांचनाःकांचनापीडाःकांचनस्रगलंकृताः ॥ कांचनानीवशृंगाणिकांचनस्यमहागिरेः ॥ ४ ॥ अनेकवर्णाविविधाध्वजाः
परमशोभनाः ॥ तेध्वजाःसंवृतास्तेषांपताकाभिःसमंततः ॥ ५ ॥ नानावर्णविरागाभिःशुशुभुःसर्वतोवृताः ॥ पताकाश्चततस्तास्तुश्वसनेनसमीरिताः ॥ ६ ॥
नृत्यमानाव्यदृश्यंतरंगमध्येविलासिकाः ॥ इंद्रायुधसवर्णाभाःपताकाभरतर्षभ ॥ ७ ॥ दोधूयमानारथिनांशोभयंतिमहारथान् ॥ सिंहलांगूलमुग्रास्यंध्वजं
वानरलक्षणं ॥ ८ ॥ धनंजयस्यसंग्रामेप्रत्यदृश्यतभैरवं ॥ सवानरवरोराजन्पताकाभिरलंकृतः ॥ ९ ॥

ध्वजानिति ॥ १ ॥ रूपंआकारः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥ ध्वजाग्रंध्वजमुख्यं कांचनंकांचनमयं ॥११॥१२॥ स्रग्वीस्रग्विणी ॥१३॥१४॥१५॥१६॥ व्याहरिष्यन्वदिष्यन् ॥ १७॥१८॥१९॥२०॥ अलोहितार्काभोऽनुपरक्तस्फटिकवर्णः अर्कोर्कपर्णे

त्रासयामासतत्सैन्यंध्वजोगांडीवधन्वनः ॥ तथैवसिंहलांगूलंद्रोणपुत्रस्यभारत ॥ १० ॥ ध्वजाग्रंसमपश्यामबालसूर्यसमप्रभं ॥ कांचनंपवनोद्धूतंशक्रध्वज
समप्रभं ॥ ११ ॥ नंदनंकौरवेंद्राणांद्रौणेर्लक्ष्मसमुच्छ्रितं ॥ हस्तिकक्ष्यापुनर्हैमीबभूवाधिरथेर्ध्वजः ॥ १२ ॥ आहवेखंमहाराजददृशेपूरयन्निव ॥ पताकाकांच
नीस्रग्वीध्वजेकर्णस्यसंयुगे ॥ १३ ॥ नृत्यतीवरथोपस्थेश्वसनेनसमीरिता ॥ आचार्यस्यतुपांडूनांब्राह्मणस्यतपस्विनः ॥ १४ ॥ गोवृषोगौतमस्यासीत्कृपस्य
सुपरिष्कृतः ॥ सतेनभ्राजतेराजन्गोवृषेणमहारथः ॥ १५ ॥ त्रिपुरघ्नरथोयद्वद्गोवृषेणविराजता ॥ मयूरोवृषसेनस्यकांचनोमणिरत्नवान् ॥ १६ ॥ व्याहरिष्य
न्निवातिष्ठत्सेनाग्रमुपशोभयन् ॥ तेनतस्यरथोभातिमयूरेणमहात्मनः ॥ १७ ॥ यथास्कंदस्यराजेंद्रमयूरेणविराजता ॥ मद्रराजस्यशल्यस्यध्वजाग्रेग्निशिखा
मिव ॥ १८ ॥ सौवर्णींप्रतिपश्यामसीतामप्रतिमांशुभां ॥ सासीताभ्राजतेतस्यरथमास्थायमारिष ॥ १९ ॥ सर्वबीजविरूढेवयथासीताश्रियावृता ॥ वराहःसिं
धुराजस्यराजतोभिविराजते ॥ २० ॥ ध्वजाग्रेऽलोहितार्काभोहेमजालपरिष्कृतः ॥ शुशुभेकेतुनातेनराजतेनजयद्रथः ॥ २१ ॥ यथादेवासुरेयुद्धेपुरापूषास्म
शोभते ॥ सौमदत्तेःपुनर्यूपोयज्ञशीलस्यधीमतः ॥ २२ ॥ ध्वजःसूर्यइवाभातिसोमश्चात्रप्रदृश्यते ॥ सयूपःकांचनोराजन्सौमदत्तेर्विराजते ॥ २३ ॥ राजसूये
मखश्रेष्ठेयथायूपःसमुच्छ्रितः ॥ शलस्यतुमहाराजराजतोद्विरदोमहान् ॥ २४ ॥ केतुःकांचनचित्रांगैर्मयूरैरुपशोभितः ॥ सकेतुःशोभयामाससैन्यंतेभरतर्षभ
॥ २५ ॥ यथाश्वेतोमहानागोदेवराजचमूंतथा ॥ नागोमणिमयोराज्ञोध्वजःकनकसंवृतः ॥ २६ ॥ किंकिणीशतसंह्रादोभ्राजंश्चित्रोरथोत्तमे ॥ व्यभ्राजतभृ
शंराजन्पुत्रस्तवविशांपते ॥ २७ ॥ ध्वजेनमहतासंख्येकुरूणामृषभस्तदा ॥ नवैतेतववाहिन्यामुच्छ्रिताःपरमध्वजाः ॥ २८ ॥ व्यदीपयंस्तेपृतनांयुगांतादित्यस
न्निभाः ॥ दशमस्त्वर्जुनस्यासीदेकएवमहाकपिः ॥ २९ ॥ अदीप्यतार्जुनोयेनहिमवानिववन्हिना ॥ ततश्चित्राणिशुभ्राणिसुमहांतिमहारथाः ॥ ३० ॥ कार्मु
काण्याददुस्तूर्णमर्जुनार्थेपरंतपाः ॥ तथैवधनुरायच्छत्पार्थःशत्रुविनाशनः ॥ ३१ ॥ गांडीवंदिव्यकर्मातद्राजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ तवापराधाद्राजानोनिहता
बहुशोयुधि ॥ ३२ ॥ नानादिग्भ्यःसमाहूताःसहयाःसरथद्विपाः ॥ तेषामासीद्व्यतिक्षेपोगर्जतामितरेतरं ॥ ३३ ॥

स्फटिकेइतिमेदिनी ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥२८॥२९॥ हिमवानिववन्हिनेति तत्रकिलपराशरेणवन्हिःस्थापितः ॥३०॥३१॥३२॥ व्यतिक्षेपःअन्योन्याभिघातः ॥ ३३॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ अर्जुनेइति ॥ १॥

दुर्योधनमुखानांचपांडूनामृषभस्यच ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेकौंतेयःकृष्णसारथिः ॥ ३४ ॥ यदेकोबहुभिःसार्धंसमागच्छदभीतवत् ॥ अशोभतमहाबाहुर्गांडी
वंविक्षिपन्धनुः ॥ ३५॥ जिगीषुस्तान्नरव्याघ्रोजिघांसुश्चजयद्रथं ॥ तत्रार्जुनोनरव्याघ्रःशरैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ ३६ ॥ अदृश्यांस्तावकान्योधान्प्रचक्रेशत्रुताप
नः ॥ ततस्तेपिनरव्याघ्राःपार्थंसर्वेमहारथाः ॥ ३७ ॥ अदृश्यंसमरेचक्रुःसायकौघैःसमंततः ॥ संवृतेनरसिंहैस्तुकुरूणामृषभेर्जुने ॥ महानासीत्समुद्भूतस्तस्य
सैन्यस्यनिःस्वनः ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिध्वजवर्णनेपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥१०५॥ ॥ध॥ ॥ध॥ ॥ध॥
धृतराष्ट्रउवाच अर्जुनेसैंधवंप्राप्तेभारद्वाजेनसंवृताः ॥ पंचालाःकुरुभिःसार्धंकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच अपराण्हेमहाराजसंग्रामेलोमह
र्षण ॥ पंचालानांकुरूणांचद्रोणद्यूतमवर्त्तत ॥ २ ॥ पंचालाहिजिघांसंतोद्रोणंसंहृष्टचेतसः ॥ अभ्यमुंचंतगर्जंतःशरवर्षाणिमारिष ॥ ३ ॥ ततस्तुतुमुलस्तेषांसं
ग्रामोवर्त्तताद्भुतः ॥ पंचालानांकुरूणांचघोरोदेवासुरोपमः ॥ ४ ॥ सर्वेद्रोणरथंप्राप्यपंचालाःपांडवैःसह ॥ तदनीकंबिभित्संतोमहास्त्राणिव्यदर्शयन् ॥ ५ ॥
द्रोणस्यरथपर्यंतंरथिनोरथमास्थिताः ॥ कंपयंतोभ्यवर्त्तंतवेगमास्थायमध्यमं ॥ ६ ॥ तमभ्ययाद्बृहत्क्षत्रःकेकयानांमहारथः ॥ प्रवपन्निशितान्बाणान्महेंद्रा
शनिसन्निभान् ॥ ७ ॥ तंतुप्रत्युद्ययौशीघ्रंक्षेमधूर्तिर्महायशाः ॥ विमुंचन्निशितान्बाणान्शतशोथसहस्रशः ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुश्चचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥
त्वरितोभ्यद्रवद्द्रोणंमहेंद्रइवशंबरं ॥ ९ ॥ तमापतंतंसहसाव्यादितास्यमिवांतकं ॥ वीरधन्वामहेष्वासस्त्वरमाणःसमभ्ययात् ॥ १० ॥ युधिष्ठिरंमहाराजंजिगी
षुंसमवस्थितं ॥ सहानीकंततोद्रोणोन्यवारयतवीर्यवान् ॥ ११ ॥ नकुलंकुशलंयुद्धेपराक्रांतंपराक्रमी ॥ अभ्यगच्छत्समायांतंविकर्णस्तेसुतःप्रभो ॥ १२ ॥ सहदे
वंतथायांतंदुर्मुखःशत्रुकर्षणः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःसमवाकिरदाशुगैः ॥ १३ ॥ सात्यकिंतुनरव्याघ्रंव्याघ्रदत्तस्त्ववारयत् ॥ शरैःसुनिशितैस्तीक्ष्णैःकंपयन्वैमुहुर्मुहुः
॥ १४ ॥ द्रौपदेयान्नरव्याघ्रान्मुंचतःसायकोत्तमान् ॥ संरब्धान्रथिनःश्रेष्ठान्सौमदत्तिरवारयत् ॥ १५ ॥ भीमसेनंतदाक्रुद्धंभीमरूपोभयानकः ॥ प्रत्यवारय
दायांतमार्ष्यश्रृंगिर्महारथः ॥ १६ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंनरराक्षसयोर्मृधे ॥ यादृगेवपुरावृत्तंरामरावणयोर्नृप ॥ १७॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कंपयंतोभुवमितिशेषः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ सौमदत्तिःशलः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हतोराजेतिअमन्यंतेत्यनुषंगः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ततोयुधिष्ठिरोद्रोणंनवत्यानतपर्वणां ॥ आजघ्नेभरतश्रेष्ठःसर्वमर्मसुभारत ॥ १८ ॥ तंद्रोणःपंचविंशत्यानिजघानस्तनांतरे ॥ रोषितोभरतश्रेष्ठकौंतेयेनयश
स्विना ॥ १९ ॥ भूयएवतुविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ साश्वसूतध्वजंद्रोणःपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ २० ॥ तान्शरान्द्रोणमुक्तांस्तुशरवर्षेणपांडवः ॥ अ
वारयतधर्मात्मादर्शयन्पाणिलाघवं ॥ २१ ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धोधर्मराजस्यसंयुगे ॥ चिच्छेदसमरेधन्वीधनुस्तस्यमहात्मनः ॥ २२ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानं
त्वरमाणोमहारथः ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपूरयामाससर्वतः ॥ २३ ॥ अदृश्यंवीक्ष्यराजानंभारद्वाजस्यसायकैः ॥ सर्वभूतान्यमन्यंतहतमेवयुधिष्ठिरं ॥ २४ ॥ के
चिच्चैनममन्यंततथैवविमुखीकृतं ॥ हतोराजेतिराजेंद्रब्राह्मणेनमहात्मना ॥ २५ ॥ सकृच्छ्रंपरमंप्राप्तोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ त्यक्त्वातत्कार्मुकंछिन्नंभारद्वाजेन
संयुगे ॥ २६ ॥ आददेन्यद्धनुर्दिव्यंभास्वरंवेगवत्तरं ॥ ततस्तान्सायकांस्तत्रद्रोणनुन्नान्सहस्रशः ॥ २७ ॥ चिच्छेदसमरेवीरस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ छित्वातुतान्श
रान्राजन्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २८ ॥ शक्तिंजग्राहसमरेगिरीणामपिदारिणीं ॥ स्वर्णदंडांमहाघोरामष्टघंटांभयावहां ॥ २९ ॥ समुत्क्षिप्यचतांहृष्टोननादबलव
द्बली ॥ नादेनसर्वभूतानित्रासयन्निवभारत ॥ ३० ॥ शक्तिंसमुद्यतांदृष्ट्वाधर्मराजेनसंयुगे ॥ स्वस्तिद्रोणायसहसासर्वभूतान्यथाब्रुवन् ॥ ३१ ॥ साराजभुजनिर्मुक्ता
निर्मुक्तोरगसन्निभा ॥ प्रज्वालयंतीगगनंदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ ३२ ॥ द्रोणांतिकमनुप्राप्तादीप्तास्यापन्नगीयथा ॥ तामापतंतींसहसादृष्ट्वाद्रोणोविशांपते
॥ ३३ ॥ प्रादुश्चक्रेततोब्राह्ममस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ तदस्त्रंभस्मसात्कृत्वातांशक्तिंघोरदर्शनां ॥ ३४ ॥ जगामस्यंदनंतूर्णंपांडवस्ययशस्विनः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजा
द्रोणास्त्रंतत्समुद्यतं ॥ ३५ ॥ अशामयन्महाप्राज्ञोब्रह्मास्त्रेणैवमारिष ॥ विध्वातंचरणेद्रोणंपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ ३६ ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनचिच्छेदास्यमहद्धनुः ॥
तदपास्यधनुश्छिन्नंद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ३७ ॥ गदांचिक्षेपसहसाधर्मपुत्रायमारिष ॥ तामापतंतींसहसागदांदृष्ट्वायुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ गदामेवाग्रहीत्क्रुद्ध
श्चिक्षेपचपरंतप ॥ तेगदेसहसामुक्तेसमासाद्यपरस्परं ॥ ३९ ॥ संघर्षात्पावकंमुक्त्वासमेयातांमहीतले ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धोधर्मराजस्यमारिष ॥ ४० ॥ चतु
र्भिर्निशितैस्तीक्ष्णैर्हयान्जघ्नेशरोत्तमैः ॥ चिच्छेदैकेनभल्लेनधनुश्चेंद्रध्वजोपमं ॥ ४१ ॥ केतुमेकेनचिच्छेदपांडवंचार्दयत्त्रिभिः ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्य
युधिष्ठिरः ॥ ४२ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ बृहत्क्षत्रमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

तस्थावूर्ध्वभुजोराजाव्यायुधोभरतर्षभ ॥ विरथंतंसमालोक्यव्यायुधंचविशेषतः ॥ ४३ ॥ द्रोणोव्यमोहयच्छत्रून्सर्वसैन्यानिवाविभो ॥ मुंचंश्चेषुगणांस्ती
क्ष्णान्लघुहस्तोदृढव्रतः ॥ ४४ ॥ अभिदुद्रावराजानंसिंहोमृगमिवोल्बणः ॥ तमभिद्रुतमालोक्यद्रोणेनामित्रघातिना ॥ ४५ ॥ हाहेतिसहसाशब्दःपांडूनांसम
जायत ॥ हतोराजाहतोराजाभारद्वाजेनमारिष ॥ ४६ ॥ इत्यासीत्सुमहान्शब्दःपांडुसैन्यस्यभारत ॥ ततस्त्वरितमारुह्यसहदेवरथंनृपः ॥ अपायाज्जवनैरश्वैः
कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरापयानेषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच बृहत्क्षत्रमथायांतंकैकेयंदृढविक्रमं ॥ क्षेमधूर्तिर्महाराजविव्याधोरसिमार्गणैः ॥ १ ॥ बृहत्क्षत्रस्तुतंराजानवत्यानतपर्वणां ॥ आजघ्नेत्वरितो
राजन्द्रोणानीकबिभित्सया ॥ २ ॥ क्षेमधूर्तिस्तुसंक्रुद्धःकैकेयस्यमहात्मनः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनह ॥ ३ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरेणानतपर्व
णा ॥ विव्याधसमरेतूर्णंप्रवरंसर्वधन्विनां ॥ ४ ॥ अथान्यद्धनुरादायबृहत्क्षत्रोहसन्निव ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेक्षेमधूर्तिंमहारथं ॥ ५ ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननि
शितेनच ॥ जहारनृपतेःकायाच्छिरोज्वलितकुंडलं ॥ ६ ॥ तच्छिन्नंसहसातस्यशिरःकुंचितमूर्धजं ॥ सकिरीटंमहींप्राप्यबभौज्योतिरिवांबरात् ॥ ७ ॥ तंनिह
त्यरणेहृष्टोबृहत्क्षत्रोमहारथः ॥ सहसाभ्यपतत्सैन्यंतावकंपार्थकारणात् ॥ ८ ॥ धृष्टकेतुंतथायांतंद्रोणहेतोःपराक्रमी ॥ वीरधन्वामहेष्वासोवारयामासभारत
॥ ९ ॥ तौपरस्परमासाद्यशरदंष्ट्रौतरस्विनौ ॥ शरैरनेकसाहस्रैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ १० ॥ तावुभौनरशार्दूलौयुयुधातेपरस्परं ॥ महावनेतीव्रमदौवारणावि
वयूथपौ ॥ ११ ॥ गिरिगह्वरमासाद्यशार्दूलाविवरोषितौ ॥ युयुधातेमहावीर्यौपरस्परजिघांसया ॥ १२ ॥ तद्युद्धमासीत्तुमुलंप्रेक्षणीयंविशांपते ॥ सिद्धचार
णसंघानांविस्मयाद्भुतदर्शनं ॥ १३ ॥ वीरधन्वाततःक्रुद्धोधृष्टकेतोःशरासनं ॥ द्विधाचिच्छेदभल्लेनप्रहसन्निवभारत ॥ १४ ॥ तदुत्सृज्यधनुश्छिन्नंचेदिराजो
महारथः ॥ शक्तिंजग्राहविपुलांहेमदंडामयस्मयीं ॥ १५ ॥ तांतुशक्तिंमहावीर्यांदोर्भ्यामायम्यभारत ॥ चिक्षेपसहसायत्तोवीरधन्वरथंप्रति ॥ १६ ॥ तयातु
वीरघातिन्याशक्त्यात्वभिहतोभृशं ॥ निर्भिन्नहृदयस्तूर्णंनिपपातरथान्महीं ॥ १७ ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेत्रैगर्तानांमहारथे ॥ बलंतेभज्यतविभोपांडवेयैःस
मंततः ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

सहदेवेततःषष्टिंसायकान्दुर्मुखोऽक्षिपत् ॥ ननादचमहानादंतर्जयन्पांडवंरणे ॥ १९ ॥ माद्रेयस्तुततःक्रुद्धोदुर्मुखंचशितैःशरैः ॥ भ्राताभ्रातरमायांतंविव्या
धप्रहसन्निव ॥ २० ॥ तंरणेरभसंदृष्ट्वासहदेवंमहाबलं ॥ दुर्मुखोनवभिर्बाणैस्ताडयामासभारत ॥ २१ ॥ दुर्मुखस्यतुभल्लेनच्छित्वाकेतुंमहाबलः ॥ जघा
नचतुरोवाहांश्चतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ २२ ॥ अथापरेणभल्लेनपीतेननिशितेनह ॥ चिच्छेदसारथेःकायाच्छिरोज्वलितकुंडलं ॥ २३ ॥ क्षुरप्रेणचतीक्ष्णेन
कौरव्यस्यमहद्धनुः ॥ सहदेवोरणेछित्वातंचविव्याधपंचभिः ॥ २४ ॥ हताश्वंतुरथंत्यक्त्वादुर्मुखोविमनास्तदा ॥ आरुरोहरथंराजन्निरमित्रस्यभारत ॥
॥ २५ ॥ सहदेवस्ततःक्रुद्धोनिरमित्रंमहाहवे ॥ जघानपृतनामध्येभल्लेनपरवीरहा ॥ २६ ॥ सपपातरथोपस्थान्निरमित्रोजनेश्वरः ॥ त्रिगर्त्तराजस्यसुतोव्यथ
यंस्तववाहिनीं ॥ २७ ॥ तंतुहत्वामहाबाहुःसहदेवोव्यरोचत ॥ यथादाशरथीरामःखरंहत्वामहाबलं ॥ २८ ॥ हाहाकारोमहानासीत्त्रिगर्त्तानांजनेश्वर ॥ राजपु
त्रंहतंदृष्ट्वानिरमित्रंमहारथं ॥ २९ ॥ नकुलस्तेसुतंराजन्विकर्णंपृथुलोचनं ॥ मुहूर्त्ताज्जितवान्लोकेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३० ॥ सात्यकिंव्याघ्रदत्तस्तुशरैःसन्नत
पर्वभिः ॥ चक्रेऽदृश्यंसाश्वसूतंसध्वजंपृतनांतरे ॥ ३१ ॥ तान्निवार्यशरान्शूरःशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ साश्वसूतध्वजंबाणैर्व्याघ्रदत्तमपातयत् ॥ ३२ ॥ कुमारेनि
हतेतस्मिन्मागधस्यसुतेप्रभो ॥ मागधाःसर्वतोयत्तायुयुधानमुपाद्रवन् ॥ ३३ ॥ विसृजंतःशरांश्चैवतोमरांश्चसहस्रशः ॥ भिंदिपालांस्तथाप्रासान्मुद्गरान्मुस
लानपि ॥ ३४ ॥ अयोधयन्रणेशूराःसात्वतंयुद्धदुर्मदं ॥ तांस्तुसर्वान्सबलवान्सात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ ३५ ॥ नातिकृच्छ्राद्धसन्नेवविजिग्ये पुरुषर्षभः ॥ मागधा
न्द्रवतोदृष्ट्वाहतशेषान्समंततः ॥ ३६ ॥ बलंतेभज्यतविभोयुयुधानशरार्दितं ॥ नाशयित्वारणेसैन्यंत्वदीयंमाधवोत्तमः ॥ ३७ ॥ विधुन्वानोधनुःश्रेष्ठंव्यभ्राज
तमहायशाः ॥ भज्यमानंबलंराजन्सात्वतेनमहात्मना ॥ ३८ ॥ नाभ्यवर्त्ततयुद्धायत्रासितंदीर्घबाहुना ॥ ततोद्रोणोभृशंक्रुद्धःसहसोद्वृत्यचक्षुषी ॥ सात्यकिंस
त्यकर्माणंस्वयमेवाभिदुद्रुवे ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ६ ॥
संजयउवाच द्रौपदेयान्महेष्वासान्सौमदत्तिर्महायशाः ॥ एकैकंपंचभिर्विद्ध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ १ ॥

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ [illegible] ॥ ॥ [illegible] ॥ द्रौपदेयानिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

तेपीडिताभृशंतेनरौद्रेणसहसाविभो ॥ प्रमूढानैवविविदुर्मृधेकृत्यंस्मकिंचन ॥ २ ॥ नाकुलिश्चशतानीकःसौमदत्तिंनरर्षभं ॥ द्वाभ्यांविध्वानदद्धृष्टःशराभ्यांश
त्रुकर्शनः ॥ ३ ॥ तथेतरेरणेयत्तास्त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ विव्यधुःसमरेतूर्णंसौमदत्तिममर्षणं ॥ ४ ॥ सतान्प्रतिमहाराजचिक्षेपपंचसायकान् ॥ एकैकंहृदिचा
जघ्नेएकैकेनमहायशाः ॥ ५ ॥ ततस्तेभ्रातरःपंचशरैर्विद्धामहात्मना ॥ परिवार्यरणेवीरंविव्यधुःसायकैर्भृशं ॥ ६ ॥ आर्जुनिस्तुहयांस्तस्यचतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥
प्रेषयामाससंक्रुद्धोयमस्यसदनंप्रति ॥ ७ ॥ भैमसेनिर्धनुश्छित्वासौमदत्तेर्महात्मनः ॥ ननादबलवन्नादंविव्याधचशितैःशरैः ॥ ८ ॥ यौधिष्ठिरिर्ध्वजंतस्य
च्छित्वाभूमावपातयत् ॥ नाकुलिश्चाथयंतारंरथनीडादपाहरत् ॥ ९ ॥ साहदेविस्तुतंज्ञात्वाभ्रातृभिर्विमुखीकृतं ॥ क्षुरप्रेणशिरोराजन्निचकर्तमहात्मनः ॥ १० ॥
तच्छिरोन्यपतद्भूमौतपनीयविभूषितं ॥ भ्राजयत्तंरणोद्देशंबालसूर्यसमप्रभं ॥ ११ ॥ सौमदत्तेःशिरोदृष्ट्वानिहतंतन्महात्मनः ॥ वित्रस्तास्तावकाराजन्प्रदुद्रुवुरने
कधा ॥ १२ ॥ अलंबुषस्तुसमरेभीमसेनंमहाबलं ॥ योधयामाससंक्रुद्धोलक्ष्मणंरावणिर्यथा ॥ १३ ॥ संप्रयुद्धौरणेदृष्ट्वातावुभौनरराक्षसौ ॥ विस्मयःसर्वभूता
नांप्रहर्षःसमजायत ॥ १४ ॥ आर्ष्यशृंगिंततोभीमोनवभिर्निशितैःशरैः ॥ विव्याधप्रहसन्राजन्राक्षसेंद्रममर्षणं ॥ १५ ॥ तद्रक्षःसमरेविद्धंकृत्वानादंभयाव
हं ॥ अभ्यद्रवत्ततोभीमंयेचतस्यपदानुगाः ॥ १६ ॥ सभीमंपंचभिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ भैमान्परिजघानाशुरथांस्त्रिशतमाहवे ॥ १७ ॥ पुनश्चतुःशता
न्हत्वाभीमंविव्याधपत्रिणा ॥ सोतिविद्धस्तथाभीमोराक्षसेनमहाबलः ॥ १८ ॥ निपपातरथोपस्थेमूर्छयाभिपरिप्लुतः ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांमारुतिःक्रोधमूर्च्छि
तः ॥ १९ ॥ विकृष्यकार्मुकंघोरंभारसाधनमुत्तमं ॥ अलंबुषंशरैस्तीक्ष्णैरर्दयामाससर्वतः ॥ २० ॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्नीलांजनचयोपमः ॥ शुशुभेसर्वतोरा
जन्प्रफुल्लइवकिंशुकः ॥ २१ ॥ सवध्यमानःसमरेभीमचापच्युतैःशरैः ॥ स्मरन्भ्रातृवधंचैवपांडवेनमहात्मना ॥ २२ ॥ घोरंरूपमथोकृत्वाभीमसेनमभाषत ॥ ति
ष्ठेदानींरणेपार्थपश्यमेद्यपराक्रमं ॥ २३ ॥ बकोनामसुदुर्बुद्धेराक्षसप्रवरोबली ॥ परोक्षंममतद्वृत्तंयद्भ्रातामेहतस्त्वया ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाततोभीममंतर्धानंगतस्त
दा ॥ महताशरवर्षेणभृशंतंसमवाकिरत् ॥ २५ ॥ भीमस्तुसमरेराजन्नदृश्येराक्षसेतदा ॥ आकाशंपूरयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ सवध्यमानोभीमे
ननिमेषाद्रथमास्थितः ॥ जगामधरणींचैवक्षुद्रःखंसहसागमत् ॥ २७ ॥

बृहत्बृहन् ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ऋष्टीःऋष्टयः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटी

उच्चावचानिरूपाणिचकारसुबहूनिच ॥ अणुर्बृहत्पुनःस्थूलोनादान्मुंचन्निवांबुदः॥ २८॥ उच्चावचास्तथावाचोव्याजहारसमंततः ॥ निपेतुर्गगनाच्चैवशरधा
राःसहस्रशः॥ २९ ॥शक्तयःकणपाःप्रासाःशूलपट्टिशतोमराः ॥शतघ्न्यःपरिघाश्चैवभिंदिपालाःपरश्वधाः॥ ३०॥ शिलाःखड्गागुडाश्चैवऋष्टीर्वज्राणिचैव
ह॥साराक्षसविसृष्टातुशस्त्रवृष्टिःसुदारुणा॥ ३१ ॥जघानपांडुपुत्रस्यसैनिकान्रणमूर्धनि॥ तेनपांडवसैन्यानांसूदितायुधिवारणाः ॥ ३२ ॥ हयाश्चबहवो
राजन्पत्तयश्चतथापुनः॥रथेभ्योरथिनःपेतुस्तस्यनुन्नाःस्मसायकैः ॥ ३३॥शोणितोदांरथावर्तांहस्तिग्राहसमाकुलां॥ छत्रहंसांकर्दमिनींबाहुपन्नगसंकुलां
॥ ३४॥ नदींप्रावर्त्तयामासरक्षोगणसमाकुलां ॥ वहंतींबहुधाराजंश्चेदिपंचालसृंजयान् ॥ ३५ ॥ तंतथासमरेराजन्विचरंतमभीतवत् ॥ पांडवाभृशसंवि
ग्नाःप्रापश्यंस्तस्यविक्रमं॥ ३६ ॥तावकानांतुसैन्यानांप्रहर्षःसमजायत ॥ वादित्रनिनदश्चोग्रःसुमहान्रोमहर्षणः ॥ ३७॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंतवसैन्यस्य
पांडवः॥ नामृष्यतयथानागस्तलशब्दंसमीरितं॥ ३८॥ ततःक्रोधाभिताम्राक्षोनिर्दहन्निवपावकः ॥ संदधेत्वाष्ट्रमस्त्रंसस्वयंत्वष्टेवमारुतिः ॥ ३९ ॥ ततःशर
सहस्राणिप्रादुरासन्समंततः॥ तैःशरैस्तवसैन्यस्यविद्रवःसुमहानभूत् ॥ ४० ॥तदस्त्रंप्रेरितंतेनभीमसेनेनसंयुगे ॥ राक्षसस्यमहामायांहत्वाराक्षसमार्दयत्
॥ ४१ ॥सवध्यमानोबहुधाभीमसेनेनराक्षसः॥ संत्यज्यसमरेभीमंद्रोणानीकमुपाद्रवत्॥ ४२ ॥ तस्मिंस्तुनिर्जितेराजन्राक्षसेंद्रेमहात्मना ॥ अनादयन्सिं
हनादैःपांडवाःसर्वतोदिशं॥ ४३॥ अपूजयन्मारुतिंचसंहृष्टास्तेमहाबलं॥ प्रह्रादंसमरेजित्वायथाशक्रंमरुद्गणाः॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
जयद्रथवधपर्वणिअलंबुषपराजयेअष्टाधिकशततमोऽध्यायः॥ १०८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच अलंबुषंतथायुद्धेविचरंतमभीतवत्॥ हैडिं
बिःप्रययौतूर्णंविव्याधनिशितैःशरैः॥ १ ॥ तयोःप्रतिभयंयुद्धमासीद्राक्षससिंहयोः ॥ कुर्वतोर्विविधामायाःशक्रशंबरयोरिव॥ २॥ अलंबुषोभृशंक्रुद्धोघटो
त्कचमताडयत्॥ तयोर्युद्धंसमभवद्रक्षोग्रामणिमुख्ययोः॥ ३॥ यादृगेवपुरावृत्तंरामरावणयोःप्रभो॥ घटोत्कचस्तुविंशत्यानाराचानांस्तनांतरे॥ ४॥ अलं
बुषमथोविध्वासिंहवद्व्यनदन्मुहुः॥ तथैवालंबुषोराजन्हैडिंबिंयुद्धदुर्मदं॥ ५॥

कायांअष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अलंबुषमिति ॥ १ ॥ २ ॥ रक्षोग्रामणिमुख्ययोःरक्षःपतिप्रधानयोः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मर्त्यधर्मंमरणयोग्यतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ आक्षिपत्गृ

विध्वाविध्वानदद्धृष्टः पूरयन्खंसमंततः ॥ तथातौभृशसंक्रुद्धौराक्षसेंद्रौमहाबलौ ॥ ६ ॥ निर्विशेषमयुध्येतांमायाभिरितरेतरं ॥ मायाशतसृजौनित्यंमोहयं
तौपरस्परं ॥ ७ ॥ मायायुद्धेषुकुशलौमायायुद्धमयुध्यतां ॥ यांयांघटोत्कचोयुद्धेमायांदर्शयतेनृप ॥ ८ ॥ तांतामलंबुषोराजन्माययैवनिजघ्निवान् ॥ तंतथायु
ध्यमानंतुमायायुद्धविशारदं ॥ ९ ॥ अलंबुषंराक्षसेंद्रंदृष्ट्वाक्रुध्यंतपांडवाः ॥ तएनंभृशसंविग्नाःसर्वतःप्रवरारथैः ॥ १० ॥ अभ्यद्रवंतसंक्रुद्धाभीमसेनादयो
नृप ॥ तएनंकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ ११ ॥ सर्वतोव्यकिरन्बाणैरुल्काभिरिवकुंजरं ॥ सतेषामस्त्रवेगंतंप्रतिहत्यास्त्रमायया ॥ १२ ॥ तस्माद्रथव्रजान्मुक्तो
वनदाहादिवद्विपः ॥ सविस्फार्यधनुर्घोरमिंद्राशनिसमस्वनं ॥ १३ ॥ मारुतिंपंचविंशत्याभैमसेनिंचपंचभिः ॥ युधिष्ठिरंत्रिभिर्विध्वासहदेवंचसप्तभिः ॥ १४ ॥
नकुलंचत्रिसप्तत्याद्रौपदेयांश्चमारिष ॥ पंचभिःपंचभिर्विध्वाघोरंनादंननादह ॥ १५ ॥ तंभीमसेनोनवभिःसहदेवस्तुपंचभिः ॥ युधिष्ठिरःशतेनैवराक्षसंप्रत्य
विध्यत ॥ १६ ॥ नकुलस्तुचतुःषष्ट्याद्रौपदेयास्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ हैडिंबोराक्षसंविध्वायुद्धेपंचाशताशरैः ॥ १७ ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्याननादचमहाबलः ॥ तस्यनादे
नमहताकंपितेयंवसुंधरा ॥ १८ ॥ सपर्वतवनाराजन्सपादपजलाशया ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासैःसर्वतस्तैर्महारथैः ॥ १९ ॥ प्रतिविव्याधतान्सर्वान्पंचभिःपंच
भिःशरैः ॥ तंक्रुद्धंराक्षसंयुद्धेप्रतिक्रुद्धस्तुराक्षसः ॥ २० ॥ हैडिंबोभरतश्रेष्ठशरैर्विव्याधसप्तभिः ॥ सोतिविद्धोबलवताराक्षसेंद्रोमहाबलः ॥ २१ ॥ व्यसृजत्साय
कांस्तूर्णंरुक्मपुंखान्शिलाशितान् ॥ तेशरानतपर्वाणोविविशूराक्षसंतदा ॥ २२ ॥ रुषिताःपन्नगायद्वद्गिरिश्रृंगंमहाबलाः ॥ ततस्तेपांडवाराजन्समंतान्निशि
तान्शरान् ॥ २३ ॥ प्रेषयामासुरुद्विग्नाहैडिंबश्चघटोत्कचः ॥ सविध्यमानःसमरेपांडवैर्जितकाशिभिः ॥ २४ ॥ मर्त्यधर्ममनुप्राप्तःकर्त्तव्यंनान्वपद्यत ॥ ततःस
मरशौंडोवैभैमसेनिर्महाबलः ॥ २५ ॥ समीक्ष्यतदवस्थंतंवधायास्यमनोदधे ॥ वेगंचक्रेमहांतंचराक्षसेंद्ररथंप्रति ॥ २६ ॥ दग्धाद्रिकूटश्रृंगाभंभिन्नांजनचयोप
मं ॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यक्रुद्धोहैडिंबिराक्षिपत् ॥ २७ ॥ उद्बबर्हरथाच्चापिपन्नगंगरुडोयथा ॥ समुत्क्षिप्यचबाहुभ्यामाविद्ध्यचपुनःपुनः ॥ २८ ॥ निष्पिपेषक्षितौक्षिप्रंपू
र्णकुंभमिवाश्मनि ॥ बललाघवसंपन्नःसंपन्नोविक्रमेणच ॥ २९ ॥ भैमसेनीरणेक्रुद्धःसर्वसैन्यान्यभीषयत् ॥ सविस्फारितसर्वांगश्चूर्णितास्थिर्विभीषणः ॥ ३० ॥

हीतवान् ॥ २७ ॥ आविध्यभ्रामयित्वा ॥ २८ ॥ २९ ॥ विस्फारितानिपृथग्भूतानिसर्वांगानियस्य ॥ ३० ॥

॥३१॥३२॥ ३३॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ भुवनंस्वर्लोकं ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

घटोत्कचेनवीरेणहतःशालकटंकटः ॥ ततःसुमनसःपार्थाहतेतस्मिन्निशाचरे ॥ ३१ ॥ चुक्रुशुःसिंहनादांश्चवासांस्यादुधुवुश्चह ॥ तावकाश्चहतंदृष्ट्वाराक्षसें
द्रंमहाबलं ॥ ३२ ॥ अलंबुषंतथाशूराविशीर्णमिवपर्वतं ॥ हाहाकारमकार्षुश्चसैन्यानिभरतर्षभ ॥ ३३ ॥ जनाश्चतद्ददृशिरेरक्षःकौतूहलान्विताः ॥ यदृच्छयानि
पतितंभूमावंगारकंयथा ॥ ३४ ॥ घटोत्कचस्तुतद्धत्वारक्षोबलवतांवरं ॥ मुमोचबलवन्नादंबलंहत्वेववासवः ॥ ३५ ॥ सपूज्यमानःपितृभिःसबांधवैर्घटो
त्कचःकर्मणिदुष्करेकृते ॥ रिपुंनिहत्याभिननंदवैतदाह्यलंबुषंपक्वमलंबुषंयथा ॥ ३६ ॥ ततोनिनादःसुमहान्समुत्थितःसशंखनानाविधबाणघोषवान् ॥
निशम्यतंप्रत्यनदंस्तुपाडवास्ततोध्वनिर्भुवनपथास्पृशद्भृशं ॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअलंबुषवधेनवाधिकशततमो
ऽध्यायः ॥१०९॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच भारद्वाजंकथंयुद्धेयुयुधानोन्यवारयत् ॥ संजयाचक्ष्वतत्त्वेनपरंकौतूहलंहिमे ॥ १ ॥
संजयउवाच शृणुराजन्महाप्राज्ञसंग्रामंलोमहर्षणं ॥ द्रोणस्यपांडवैःसार्धंयुयुधानपुरोगमैः ॥२॥ वध्यमानंबलंदृष्ट्वायुयुधानेनमारिष॥ अभ्यद्रवत्स्वयंद्रो
णःसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ३ ॥ तमापतंतंसहसाभारद्वाजंमहारथं ॥ सात्यकिःपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ ४ ॥ द्रोणोपियुधिविक्रांतोयुयुधानंसमाहि
तः ॥ अविध्यत्पंचभिस्तूर्णंहेमपुंखैःशरैःशितैः ॥ ५ ॥ तेवर्मभित्वासुदृढंद्विषत्पिशितभोजनाः ॥ अभ्ययुर्धरणींराजन्श्वसंतइवपन्नगाः ॥६॥ दीर्घबाहुरभिक्रुद्ध
स्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ द्रोणंपंचाशताविध्यन्नाराचैरग्निसन्निभैः ॥ ७॥ भारद्वाजोरणेविद्धोयुयुधानेनसत्वरं ॥ सात्यकिंबहुभिर्बाणैर्यतमानमविध्यत ॥ ८ ॥
ततःक्रुद्धोमहेष्वासोभूयएवमहाबलः ॥ सात्वतंपीडयामासशरेणानतपर्वणा ॥ ९ ॥ सवध्यमानःसमरेभारद्वाजेनसात्यकिः ॥ नान्वपद्यतकर्तव्यंकिंचिदेववि
शांपते ॥ १० ॥ विषण्णवदनश्चापियुयुधानोभवन्नृप ॥ भारद्वाजंरणेदृष्ट्वाविसृजंतंशितान्शरान् ॥ ११ ॥ तंतुसंप्रेक्ष्यतेपुत्राःसैनिकाश्चविशांपते ॥ प्रहृष्टम
नसोभूत्वासिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ १२ ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंपीड्यमानंचमाधवं ॥ युधिष्ठिरोब्रवीद्राजासर्वसैन्यानिभारत ॥ १३ ॥ एषवृष्णिवरोवीरःसात्यकिः
सत्यविक्रमः ॥ ग्रस्यतेयुधिवीरेणभानुमानिवराहुणा ॥ १४ ॥ अभिद्रवतगच्छध्वंसात्यकिर्यत्रयुध्यते ॥ धृष्टद्युम्नंचपांचाल्यमिदमाहजनाधिपः ॥ १५॥

भारद्वाजमिति ॥ १ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तस्मिन्नवसरे ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

अभिद्रवद्रुतंद्रोणंकिमुतिष्ठसिपार्षत ॥ नपश्यसिभयंद्रोणाद्घोरंनःसमुपस्थितं ॥ १६ ॥ असौद्रोणोमहेष्वासोयुयुधानेनसंयुगे ॥ क्रीडतेसूत्रबद्धेनपक्षिणाबा
लकोयथा ॥ १७ ॥ तत्रैवसर्वैंगच्छंतुभीमसेनपुरोगमाः ॥ त्वयैवसहिताःसर्वैंयुयुधानरथंप्रति ॥ १८ ॥ पृष्ठतोनुगमिष्यामित्वामहंसहसैनिकः ॥ सात्यकिंमो
क्षयस्वाद्ययमदंष्ट्रांतरंगतं ॥ १९ ॥ एवमुक्त्वाततोराजासर्वसैन्येनभारत ॥ अभ्यद्रवद्रणेद्रोणंयुयुधानस्यकारणात् ॥ २० ॥ तत्रारावोमहानासीद्द्रोणमेकंयुयुत्स
तां ॥ पांडवानांचभद्रंतेसृंजयानांचसर्वशः ॥ २१ ॥ तेसमेत्यनरव्याघ्राभारद्वाजंमहारथं ॥ अभ्यवर्षन्शरैस्तीक्ष्णैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २२ ॥ स्मयन्नेवतुता
न्वीरान्द्रोणःप्रत्यग्रहीत्स्वयं ॥ अतिथीनागतान्यद्वत्सलिलेनासनेनच ॥ २३ ॥ तर्पितास्तेशरैस्तस्यभारद्वाजस्यधन्विनः ॥ आतिथेयंगृहंप्राप्यनृपतेऽतिथयोयथा
॥ २४ ॥ भारद्वाजंचतेसर्वैंनशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ मध्यंदिनमनुप्राप्तंसहस्रांशुमिवप्रभो ॥ २५ ॥ तांस्तुसर्वान्महेष्वासान्द्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ अतापयच्छरव्रा
तैर्गभस्तिभिरिवांशुमान् ॥ २६ ॥ वध्यमानामहाराजपांडवाःसृंजयास्तथा ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकमग्नाइवद्विपाः ॥ २७ ॥ द्रोणस्यचव्यदृश्यंतविसर्पंतोम
हाशराः ॥ गभस्तयइवार्कस्यप्रतपंतःसमंततः ॥ २८ ॥ तस्मिन्द्रोणेननिहताःपंचालाःपंचविंशतिः ॥ महारथाःसमाख्याताधृष्टद्युम्नस्यसंमताः ॥ २९ ॥ पांडूनां
सर्वसैन्येषुपंचालानांतथैवच ॥ द्रोणंस्मददृशुःशूरंविनिघ्नंतंवरान्वरान् ॥ ३० ॥ केकयानांशतंहत्वाविद्राव्यचसमंततः ॥ द्रोणस्तस्थौमहाराजव्यादितास्यइ
वांतकः ॥ ३१ ॥ पंचालान्सृंजयान्मत्स्यान्केकयांश्चनराधिप ॥ द्रोणोऽजयन्महाबाहुःशतशोथसहस्रशः ॥ ३२ ॥ तेषांसमभवच्छब्दोविद्धानांद्रोणसायकैः ॥
वनौकसामिवारण्येव्याप्तानांधूमकेतुना ॥ ३३ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाःपितरश्चाब्रुवन्नृप ॥ एतेद्रवंतिपंचालाःपांडवाश्चससैनिकाः ॥ ३४ ॥ तंतथासमरेद्रोणंनि
घ्नंतंसोमकान्रणे ॥ नचाप्यभिययुःकेचिदपरेनैवविव्यधुः ॥ ३५ ॥ वर्त्तमानेतथारौद्रेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अशृणोत्सहसापार्थःपांचजन्यस्यनिःस्वनं ॥ ३६ ॥
पूरितोवासुदेवेनशंखराट्स्वनतेभृशं ॥ युध्यमानेषुवीरेषुसैंधवस्याभिरक्षिषु ॥ ३७ ॥ नदत्सुधार्त्तराष्ट्रेषुविजयस्यरथंप्रति ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषेविप्रनष्टे
समंततः ॥ ३८ ॥ कश्मलाभिहतोराजाचिंतयामासपांडवः ॥ ननूनंस्वस्तिपार्थाययथानदतिशंखराट् ॥ ३९ ॥ कौरवाश्चयथाहृष्टाविनदंतिमुहुर्मुहुः ॥ एवं
संचिंतयित्वातुव्याकुलेनांतरात्मना ॥ ४० ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

कृत्यस्यजयद्रथवधस्यअनंतरापेक्षीअविघ्नाकांक्षी ॥ ४१ ॥ यःसधर्मोमैत्रीलक्षणः सांपरायेआपत्काले ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ वयस्यस्यस्निग्धस्य सहायार्थंसहायप्रयोजनं ॥ ४७॥

अजातशत्रुःकौंतेयःसात्वतंप्रत्यभाषत ॥ बाष्पगद्गदयावाचामुत्थमानोमुहुर्मुहुः ॥ कृत्यस्यानंतरापेक्षीशैनेयंशिनिपुंगवं ॥ ४१ ॥ युधिष्ठिरउवाच यः
सधर्मःपुरादृष्टःसद्भिःशैनेयशाश्वतः ॥ सांपरायेसुहृत्कृत्येतस्यकालोयमागतः ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वपिचयोधेषुचिंतयन्शिनिपुंगव ॥ त्वत्तःसुहृत्तमंकंचिन्नाभि
जानामिसात्यके ॥ ४३ ॥ योहिप्रीतमनानित्यंयश्चनित्यमनुव्रतः ॥ सकार्येसांपरायेतुनियोज्यइतिमेमतिः ॥ ४४ ॥ यथाचकेशवोनित्यंपांडवानांपरायणं ॥
तथात्वमपिवार्ष्णेयकृष्णतुल्यपराक्रमः ॥ ४५ ॥ सोहंभारंसमाधास्येत्वयितंवोढुमर्हसि ॥ अभिप्रायंचमेनित्यंनवृथाकर्त्तुमर्हसि ॥ ४६ ॥ सत्वंभ्रातुर्वयस्य
स्यगुरोरपिचसंयुगे ॥ कुरुकृच्छ्रेसहायार्थमर्जुनस्यनरर्षभ ॥४७॥ त्वंहिसत्यव्रतःशूरोमित्राणामभयंकरः ॥ लोकेविख्यायसेवीरकर्मभिःसत्यवागिति ॥४८॥
योहिशैनेयमित्रार्थेयुध्यमानस्त्यजेत्तनुं ॥ पृथिवींचद्विजातिभ्योयोदद्यात्ससमोभवेत् ॥ ४९ ॥ श्रुताश्चबहवोस्माभीराजानोयेदिवंगताः ॥ दत्वेमांपृथिवींकृ
त्स्नांब्राह्मणेभ्योयथाविधि ॥ ५० ॥ एवंत्वामपिधर्मात्मन्प्रयाचेहंकृतांजलिः ॥ पृथिवीदानतुल्यंस्यादधिकंवाफलंविभो ॥ ५१ ॥ एकएवसदाकृष्णोमित्राणा
मभयंकरः ॥ रणेसंत्यजतिप्राणान्द्वितीयस्त्वंचसात्यके ॥ ५२॥ विक्रांतस्यचवीरस्ययुद्धेप्रार्थयतोयशः ॥ शूरएवसहायःस्यान्नेतरःप्राकृतोजनः ॥५३॥ ईदृशे
तुपरामर्देवर्त्तमानस्यमाधव ॥ त्वदन्योहिरणेगोप्ताविजयस्यनविद्यते ॥ ५४ ॥ श्लाघन्नेवहिकर्माणिशतशस्तवपांडवः ॥ ममसंजनयन्हर्षंपुनःपुनरकीर्त्तयत्
॥ ५५ ॥ लघुहस्तश्चित्रयोधीतथालघुपराक्रमः ॥प्राज्ञःसर्वास्त्रविच्छूरोमुह्यतेनचसंयुगे॥ ५६॥महास्कंधोमहोरस्कोमहाबाहुर्महाहनुः॥ महाबलोमहावीर्यःस
महात्मामहारथः ॥५७॥ शिष्योममसखाचैवप्रियोस्याहंप्रियश्चमे ॥ युयुधानःसहायोमेप्रमथिष्यतिकौरवान् ॥५८॥ अस्मदर्थंचराजेंद्रसंनह्येद्यदिकेशवः॥
रामोवाप्यनिरुद्धोवाप्रद्युम्नोवामहारथः ॥ ५९ ॥ गदोवासारणोवापिसांबोवासहवृष्णिभिः ॥ सहायार्थंमहाराजसंग्रामोत्तममूर्धनि ॥ ६० ॥तथाप्यहंनरव्या
घ्रंशैनेयंसत्यविक्रमं॥साहाय्येविनियोक्ष्यामिनास्तिमेन्योहितत्समः ॥ ६१॥ इतिद्वैतवनेतातमामुवाचधनंजयः ॥ परोक्षेत्वद्गुणांस्तथ्यान्कथयन्नार्यसंसदि ॥
॥ ६२ ॥ तस्यत्वमेवंसंकल्पंनवृथाकर्तुमर्हसि ॥ धनंजयस्यवार्ष्णेयममभीमस्यचोभयोः ॥ ६३ ॥

सत्यव्रतोदृढनिश्चयः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ उपप्लवेविमर्दे ॥ ६५ ॥ सख्यादेरनुरूपमित्यनेनान्वयः ॥ ६६ ॥ सत्यस्यांगीकारस्यअनुकंपार्थमर्जुनानुपालननिमित्तं ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५॥

यच्चापितीर्थानिचरन्नगच्छंद्वारकांप्रति ॥ तत्राहमपितेभक्तिमर्जुनंप्रतिदृष्टवान् ॥ ६४ ॥ नतत्सौहृदमन्येषुमयाशैनेयलक्षितं ॥ यथात्वमस्मान्भजसेवर्त्तमा
नानुपप्लवे ॥ ६५ ॥ सोभिजात्याचभक्त्याचसख्यस्याचार्यकस्यच ॥ सौहृदस्यचवीर्यस्यकुलीनत्वस्यमाधव ॥ ६६ ॥ सत्यस्यचमहाबाहोअनुकंपार्थमेवच ॥
अनुरूपंमहेष्वासकर्मत्वंकर्त्तुमर्हसि ॥ ६७ ॥ सुयोधनोहिसहसागतोद्रोणेनदंशितः ॥ पूर्वमेवानुयातास्तेकौरवाणांमहारथाः ॥ ६८ ॥ सुमहान्निनदश्चैवश्रूय
तेविजयंप्रति ॥ सशैनेयजवेनाशुगंतुमर्हसिमानद ॥ ६९ ॥ भीमसेनोवयंचैवसंयत्ताःसहसैनिकाः ॥ द्रोणमावारयिष्यामोयदित्वांप्रतियास्यति ॥ ७० ॥ प
श्यशैनेयसैन्यानिद्रवमाणानिसंयुगे ॥ महांतंचरणेशब्दंदीर्यमाणांचभारतीं ॥ ७१ ॥ महामारुतवेगेनसमुद्रमिवपर्वसु ॥ धार्त्तराष्ट्रबलंतातविक्षिप्तंसव्यसा
चिना ॥ ७२ ॥ रथैर्विपरिधावद्भिर्मनुष्यैश्चहयैश्चह ॥ सैन्यंरजःसमुद्भूतमेतत्संपरिवर्त्तते ॥ ७३ ॥ संवृतःसिंधुसौवीरैर्नखरप्रासयोधिभिः ॥ अत्यंतोपचितैःशूरैः
फाल्गुनःपरवीरहा ॥ ७४ ॥ नैतद्बलमसंवार्यंशक्योजेतुंजयद्रथः ॥ एतेहिसैंधवस्यार्थेसर्वेसंत्यक्तजीविताः ॥ ७५ ॥ शरशक्तिध्वजवरंहयनागसमाकुलं ॥ पश्यै
तद्धार्त्तराष्ट्राणामनीकंसुदुरासदं ॥ ७६ ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषंशंखशब्दांश्चपुष्कलान् ॥ सिंहनादरवांश्चैवरथनेमिस्वनांस्तथा ॥ ७७ ॥ नागानांशृणुशब्दंचप
त्तीनांचसहस्रशः ॥ सादिनांद्रवतांचैवशृणुकंपयतांमहीं ॥ ७८ ॥ पुरस्तात्सैंधवानीकंद्रोणानीकंचपृष्ठतः ॥ बहुत्वाद्धिनरव्याघ्रदेवेंद्रमपिपीडयेत् ॥ ७९ ॥ अपर्यं
तेबलेमग्नोजह्यादपिचजीवितं ॥ तस्मिंश्चनिहतेयुद्धेकथंजीवेतमादृशः ॥ ८० ॥ सर्वथाहमनुप्राप्तःसुकृच्छ्रंत्वयिजीवति ॥ श्यामोयुवागुडाकेशोदर्शनीयश्च
पांडवः ॥ ८१ ॥ लघ्वस्त्रश्चित्रयोधीचप्रविष्टस्तातभारतीं ॥ सूर्योदयेमहाबाहुर्दिवसश्चातिवर्त्तते ॥ ८२ ॥ तन्नजानामिवार्ष्णेययदिजीवतिवानवा ॥ कुरूणां
चापितत्सैन्यंसागरप्रतिमंमहत् ॥ ८३ ॥ एकएवचबीभत्सुःप्रविष्टस्तातभारतीं ॥ अविषह्यांमहाबाहुःसुरैरपिमहाहवे ॥ ८४ ॥ नहिमेवर्त्ततेबुद्धिरद्ययुद्धेकथं
चन ॥ द्रोणोपिरभसोयुद्धेममपीडयतेबलं ॥ ८५ ॥ प्रत्यक्षंतेमहाबाहोयथासौचरतिद्विजः ॥ युगपच्चसमेतानांकार्याणांत्वंविचक्षणः ॥ ८६ ॥ महार्थंलघुसं
युक्तंकर्तुमर्हसिमानद ॥ तस्यमेसर्वकार्येषुकार्यमेतन्मतंमहत् ॥ ८७ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ महार्थंमहांतमर्थं लघुसंयुक्तमविलंबसंपन्नं ॥ ८७ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ वीरतायामुत्साहकारणत्वे ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ संभावनाऽस्तिताज्ञानंकुलशीलश्रुतादिषु ॥ ९६ ॥ विभीतवदभीतः ॥ ९७ ॥ अनवस्थानमस्थैर्यं ॥

अर्जुनस्यपरित्राणंकर्त्तव्यमितिसंयुगे॥ नाहंशोचामिदाशार्हंगोप्तारंजगतःपतिं॥ ८८॥ सहिशक्तोरणेतातत्रीन्लोकानपिसंगतान्॥ विजेतुंपुरुषव्याघ्रःसत्य
मेतद्ब्रवीमिते॥ ८९॥ किंपुनर्धार्त्तराष्ट्रस्यबलमेतत्सुदुर्बलं॥ अर्जुनस्त्वेषवार्ष्णेयपीडितोबहुभिर्युधि॥ ९०॥ प्रजह्यात्समरेप्राणांस्तस्माद्विंदामिकश्मलं॥ त
स्यत्वंपदवींगच्छगच्छेयुस्त्वादृशायथा॥ ९१॥ तादृशस्येदृशेकालेमादृशेनाभिनोदितः॥ रणेवृष्णिप्रवीराणांद्वावेवातिरथौस्मृतौ॥ ९२॥ प्रद्युम्नश्चमहाबाहु
स्त्वंचसात्वतविश्रुतः॥ अस्त्रेनारायणसमःसंकर्षणसमोबले॥ ९३॥ वीरतायांनरव्याघ्रधनंजयसमोह्यसि॥ भीष्मद्रोणावतिक्रम्यसर्वयुद्धविशारदं॥ ९४॥
त्वामेवपुरुषव्याघ्रंलोकेसंतःप्रचक्षते॥ नाशक्यंविद्यतेलोकेसात्यकेरितिमाधव॥ ९५॥ तत्त्वांयदभिवक्ष्यामितत्कुरुष्वमहाबल॥ संभावनाहिलोकस्यमम
पार्थस्यचोभयोः॥ ९६॥ नान्यथातांमहाबाहोसंप्रकर्त्तुमिहार्हसि॥ परित्यज्यप्रियान्प्राणान्रणेचरविभीतवत्॥ ९७॥ नहिशैनेयदाशार्हारणेरक्षंतिजीवितं॥
अयुद्धमनवस्थानंसंग्रामेचपलायनं॥ ९८॥ भीरूणामसतांमार्गोनैषदाशार्हसेवितः॥ तवार्जुनोगुरुस्तातधर्मात्माशिनिपुंगव॥ ९९॥ वासुदेवोगुरुश्चापित
वपार्थस्यधीमतः॥ कारणद्वयमेतद्धिजानंस्त्वामहमब्रुवं॥ १००॥ मावमंस्थावचोमह्यंगुरुस्तवगुरोर्ह्यहं॥ वासुदेवमतंचैवममचैवार्जुनस्यच॥ १०१॥
सत्यमेतन्मयोक्तंतेयाहियत्रधनंजयः॥ एतद्वचनमाज्ञायममसत्यपराक्रम॥ २॥ प्रविशैतद्बलंतातधार्त्तराष्ट्रस्यदुर्मतेः॥ प्रविश्यचयथान्यायंसंगम्यचमहार
थैः॥ यथार्हमात्मनःकर्मरणेसात्वतदर्शय॥ १०३॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरवाक्येदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११०॥
॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ संजयउवाच प्रीतियुक्तंचहृद्यंचमधुराक्षरमेवच॥ कालयुक्तंचचित्रंचन्याय्यंयच्चापिभाषितुं॥ १॥ धर्मराजस्यतद्वाक्यं
निशम्यशिनिपुंगवः॥ सात्यकिर्भरतश्रेष्ठप्रत्युवाचयुधिष्ठिरं॥ २॥ श्रुतंतेगदतोवाक्यंसर्वमेतन्मयाच्युत॥ न्याययुक्तंचचित्रंचफाल्गुनार्थेयशस्करं॥ ३॥ एवं
विधेतथाकालेमादृशंप्रेक्ष्यसंमतं॥ वक्तुमर्हसिराजेंद्रयथापार्थंतथैवमां॥ ४॥ नमेधनंजयस्यार्थेप्राणारक्ष्याःकथंचन॥ त्वत्प्रयुक्तःपुनरहंकिन्नकुर्यांमहा
हवे॥ ५॥ लोकत्रयंयोधयेयंसदेवासुरमानुषं॥ त्वत्प्रयुक्तोनरेंद्रेहकिमुतैतत्सुदुर्बलं॥ ६॥

॥ ९८ ॥ ९९॥१००॥१०१॥१०२॥१०३॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ प्रीतियुक्तमिति ॥१॥ २॥ ३॥ संमतमनुरक्तं॥ ४॥ ५॥ ६॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अभिपरीतोयंत्रितः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ एवमीदृश्यामपिकार्यगतौ समाधायनिक्षिप्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ एवंगतेग्रहणंप्राप्ते ॥ १८ ॥ व्यक्तंकदाचित् ॥

सुयोधनबलंत्वद्ययोधयिष्येसमंततः॥ विजेष्येचरणेराजन्सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ७ ॥ कुशल्यहंकुशलिनंसमासाद्यधनंजयं ॥ हतेजयद्रथेराजन्पुनरेष्यामितेंति
कं ॥ ८ ॥ अवश्यंतुमयासर्वंविज्ञाप्यस्त्वंनराधिप॥ वासुदेवस्ययद्वाक्यंफाल्गुनस्यचधीमतः॥ ९ ॥ दृढंत्वभिपरीतोहमर्जुनेनपुनःपुनः॥ मध्येसर्वस्यसैन्यस्य
वासुदेवस्यशृण्वतः॥ १० ॥ अद्यमाधवराजानमप्रमत्तोनुपालय॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वायावद्धन्मिजयद्रथं॥ ११ ॥ त्वयिचाहंमहाबाहोप्रद्युम्नेवामहारथे॥
नृपंनिक्षिप्यगच्छेयंनिरपेक्षोजयद्रथं॥ १२ ॥ जानीषेहिरणेद्रोणंकुरुषुश्रेष्ठसंमतं ॥ प्रतिज्ञातंहितेनेदंपश्यमानेनवैप्रभो ॥ १३ ॥ ग्रहणेधर्मराजस्यभारद्वा
जोपिगृध्यति ॥ शक्तश्चापिरणेद्रोणोनिग्रहीतुंयुधिष्ठिरं ॥ १४ ॥ एवंत्वयिसमाधायधर्मराजंनरोत्तमं ॥ अहमद्यगमिष्यामिसैंधवस्यवधायहि ॥ १५ ॥
जयद्रथंचहत्वाहंद्रुतमेष्यामिमाधव॥ धर्मराजंनचेद्द्रोणोनिगृह्णीयाद्रणेबलात् ॥ १६ ॥ निगृहीतेनरश्रेष्ठेभारद्वाजेनमाधव ॥ सैंधवस्यवधोनस्यान्ममाप्रीति
स्तथाभवेत्॥ १७ ॥ एवंगतेनरश्रेष्ठेपांडवेसत्यवादिनि॥ अस्माकंगमनंव्यक्तंवनंप्रतिभवेत्पुनः ॥ १८ ॥ सोयंममजयोव्यक्तंव्यर्थएवभविष्यति ॥ यदिद्रो
णोरणेक्रुद्धोनिगृह्णीयाद्युधिष्ठिरं॥ १९ ॥ सत्वमद्यमहाबाहोप्रियार्थंममगाधव ॥ जयार्थंचयशोर्थंचरक्षराजानमाहवे ॥ २० ॥ सभवान्मयिनिक्षेपोनिक्षि
प्तःसव्यसाचिना ॥ भारद्वाजाद्भयंनित्यंमन्यमानेनवैप्रभो ॥ २१ ॥ तस्यापिचमहाबाहोनित्यंपश्यामिसंयुगे ॥ नान्यंहिप्रतियोद्धारंरौक्मिणेयादृतेप्रभो ॥
॥ २२॥ मांचापिमन्यतेयुद्धेभारद्वाजस्यधीमतः॥ सोहंसंभावनांचैतामाचार्यवचनंचतत्॥ २३॥ पृष्ठतोनोत्सहेकर्तुंत्वांवात्यक्तुंमहीपते॥ आचार्योलघुहस्तत्वा
दभेद्यकवचावृतः॥ २४ ॥ उपलभ्यरणेक्रीडेद्यथाशकुनिनाशिशुः ॥ यदिकार्ष्णिर्धनुष्पाणिरिहस्यान्मकरध्वजः ॥ २५ ॥ तस्मैत्वांविसृजेयंवैसत्वांरक्षेद्यथा
र्जुनः॥ कुरुत्वमात्मनोगुप्तिंकस्तेगोप्तागतेमयि॥ २६ ॥ यःप्रतीयाद्रणेद्रोणंयावद्गच्छामिपांडवं ॥ माचतेभयमद्यास्तुराजन्नर्जुनसंभवं ॥ २७ ॥ नसजातुम
हाबाहुर्भारमुद्यम्यसीदति॥ येचसौवीरकायोधास्तथासैंधवपौरवाः॥ २८ ॥ उदीच्यादाक्षिणात्याश्चयेचान्येपिमहारथाः ॥ येचकर्णमुखाराजन्रथोदाराःप्र
कीर्त्तिताः॥ २९ ॥ एतेर्जुनस्यक्रुद्धस्यकलांनार्हंतिषोडशीं॥ उद्युक्तापृथिवीसर्वाससुरासुरमानुषा॥ ३० ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तस्यनिक्षेपणस्यफलंसाध्यंहियस्मात् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ यावद्गच्छामिगमिष्यामि अर्जुनसंभवमर्जुनविषयं २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ दैवममानुषतां योगमभिज्ञानं ॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ क्वचित्कस्मिंश्चित्अनिक्षिप्येत्यन्वयः ॥३८॥ दृष्ट्वानिश्चित्य ॥३९॥४०॥४१॥४२॥ आतिष्ठप्रक्रमस्व ॥४३॥४४॥४५॥

सराक्षसगणाराजन्सकिन्नरमहोरगा॥ जंगमाःस्थावराःसर्वैनालंपार्थस्यसंयुगे॥ ३१ ॥ एवंज्ञात्वामहाराजव्येतुतेभीर्धनंजये॥ यत्रवीरौमहेष्वासौकृष्णौसत्यपराक्रमौ॥ ३२ ॥ नतत्रकर्मणोव्यापत्कथंचिदपिविद्यते॥ दैवंकृतास्त्रतांयोगममर्षमपिचाहवे॥ ३३ ॥ कृतज्ञतांदयांचैवभ्रातुस्त्वमनुचिंतय॥ मयिचाप्ययातेवैगच्छमानेर्जुनंप्रति॥ ३४ ॥ द्रोणेचित्रास्त्रतांसंख्येराजंस्त्वमनुचिंतय॥ आचार्योहिभृशंराजन्निग्रहेतवगृध्यति॥ ३५ ॥ प्रतिज्ञामात्मनोरक्षन्सत्यांकर्तुंचभारत॥ कुरुष्वाद्यात्मनोगुप्तिंकस्तेगोप्तागतेमयि॥ ३६ ॥ यस्याहंप्रत्ययात्पार्थगच्छेयंफाल्गुनंप्रति॥ नत्वहंत्वांमहाराजअनिक्षिप्यमहाहवे॥ ३७ ॥ क्वचिद्यास्यामिकौरव्यसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥ एतद्विचार्यबहुशोबुद्ध्याबुद्धिमतांवर॥ ३८॥ दृष्ट्वाश्रेयःपरंबुद्ध्याततोराजन्प्रशाधिमां॥ ३९॥ युधिष्ठिरउवाच एवमेतन्महाबाहोयथावदसिमाधव॥ नतुमेशुद्ध्यतेभावःश्वेताश्वंप्रतिमारिष॥ ४० ॥ करिष्येपरमंयत्नमात्मनोरक्षणेत्वहं॥ गच्छत्वंसमनुज्ञातोयत्रयातोधनंजयः॥ ४१ ॥ आत्मसंरक्षणंसंख्येगमनंचार्जुनंप्रति॥ विचार्यैतत्स्वयंबुद्ध्यागमनंतत्ररोचये॥ ४२॥ सत्वमातिष्ठयानाययत्रयातोधनंजयः॥ ममापिरक्षणंभीमःकरिष्यतिमहाबलः॥ ४३ ॥ पार्षतश्चससोदर्यःपार्थिवाश्चमहाबलाः॥ द्रौपदेयाश्चमांतातरक्षिष्यंतिनसंशयः॥ ४४ ॥ केकयाभ्रातरःपंचराक्षसश्चघटोत्कचः॥ विराटोद्रुपदश्चैवशिखंडीचमहारथः॥ ४५॥ धृष्टकेतुश्चबलवान्कुंतिभोजश्चमातुलः॥ नकुलःसहदेवश्चपंचालाःसृंजयास्तथा॥ ४६ ॥ एतेसमाहितास्तातरक्षिष्यंतिनसंशयः॥ नद्रोणःसहसैन्येनकृतवर्माचसंयुगे॥ ४७॥ समासादयितुंशक्तोनचमांधर्षयिष्यति॥ धृष्टद्युम्नश्चसमरेद्रोणंक्रुद्धंपरंतपः॥ ॥ ४८ ॥ वारयिष्यतिविक्रम्यवेलेवमकरालयं॥ यत्रस्थास्यतिसंग्रामेपार्षतःपरवीरहा॥ ४९॥ द्रोणोनसैन्यंबलवत्क्रामेत्तत्रकथंचन॥ एषद्रोणविनाशायसमुत्पन्नोहुताशनात्॥ ५०॥ कवचीसशरीखड्गीधन्वीचवरभूषणः॥ विश्रब्धंगच्छशैनेयमाकार्षीर्मयिसंभ्रमं॥धृष्टद्युम्नोरणेक्रुद्धंद्रोणमावारयिष्यति॥५१॥

इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरसात्यकिवाक्येएकादशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ॥१११॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

संजयउवाच धर्मराजस्यतद्वाक्यंनिशम्यशिनिपुंगवः॥ सपार्थाद्भयमाशंसन्परित्यागान्महीपतेः॥ १॥

मातुलःपुरुजित् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥४९॥५०॥ मयिमामधिकृत्य संभ्रममुद्वेगं ॥ ५१॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११॥ ॥ छ ॥ धर्मराजस्येति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आसैंधववधात् सैंधववधात्प्रागेव ॥ १३ ॥ १४ ॥ हलादितोमरांतमर्शआद्यजंतं ॥ १५ ॥ साहस्रंसहस्रप्रतिमं ॥ १६ ॥

अपवादंह्यात्मनश्चलोकात्पश्यन्विशेषतः ॥ तेमांभीतमितिब्रूयुरयांतंफाल्गुनंप्रति ॥ २ ॥ निश्चित्यबहुधैवंससात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ धर्मराजमिदंवाक्यम
ब्रवीत्पुरुषर्षभः ॥ ३ ॥ कृतांचेन्मन्यसेरक्षांस्वस्तितेऽस्तुविशांपते ॥ अनुयास्यामिबीभत्सुंकरिष्येवचनंतव ॥ ४ ॥ नहिमेपांडवात्कश्चित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ यो
मेप्रियतरोराजन्सत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ५ ॥ तस्याहंपदवींयास्येसंदेशात्तवमानद ॥ त्वत्कृतेनचमेकिंचिदकर्त्तव्यंकथंचन ॥ ६ ॥ यथाहिमेगुरोर्वाक्यंविशिष्टंद्वि
पदांवर ॥ तथातवापिवचनंविशिष्टतरमेवमे ॥ ७ ॥ प्रियेहितववर्त्तेतेभ्रातरौकृष्णपांडवौ ॥ तयोःप्रियेस्थितंचैवविद्धिमांराजपुंगव ॥ ८ ॥ तवाज्ञांशिरसागृ
ह्यपांडवार्थमहंप्रभो ॥ भित्वेदंदुर्भिदंसैन्यंप्रयास्येनरपुंगव ॥ ९ ॥ द्रोणानीकंविशाम्येषक्रुद्धोझषइवार्णवं ॥ तत्रयास्यामियत्रासौराजन्राजाजयद्रथः ॥
॥ १० ॥ यत्रसेनांसमाश्रित्यभीतस्तिष्ठतिपांडवात् ॥ गुप्तोरथवरश्रेष्ठैर्द्रौणिकर्णकृपादिभिः ॥ ११ ॥ इतस्त्रियोजनंमन्येतमध्वानंविशांपते ॥ यत्रतिष्ठतिपा
र्थोसौजयद्रथवधोद्यतः ॥ १२ ॥ त्रियोजनगतस्यापितस्ययास्याम्यहंपदं ॥ आसैंधववधाद्राजन्सुदृढेनांतरात्मना ॥ १३ ॥ अनादिष्टस्तुगुरुणाकोनुयुध्येत
मानवः ॥ आदिष्टस्तुयथाराजन्कोनयुध्येतमादृशः ॥ १४ ॥ अभिजानामितंदेशंयत्रयास्याम्यहंप्रभो ॥ हलशक्तिगदाप्रासचर्मखड्गर्ष्टितोमरं ॥ १५ ॥ इष्वस्त्र
वरसंबाधंक्षोभयिष्येबलार्णवं ॥ यदेतत्कुंजरानीकंसाहस्रमनुपश्यसि ॥ १६ ॥ कुलमांजनकंनामयत्रैतेवीर्यशालिनः ॥ आस्थिताबहुभिर्म्लेच्छैर्युद्धशौंडैःप्रहा
रिभिः ॥ १७ ॥ नागामेघनिभाराजन्क्षरंतइवतोयदाः ॥ नैतेजातुनिवर्त्तेरन्प्रेषिताहस्तिसादिभिः ॥ १८ ॥ अन्यत्रहिवधादेषांनास्तिराजन्पराजयः ॥ अथयान्र
थिनोराजन्सहस्रमनुपश्यसि ॥ १९ ॥ एतेरुक्मरथानामराजपुत्रामहारथाः ॥ रथेष्वस्त्रेषुनिपुणानागेषुचविशांपते ॥ २० ॥ धनुर्वेदेगताःपारंमुष्टियुद्धेचकोवि
दाः ॥ गदायुद्धविशेषज्ञानियुद्धकुशलास्तथा ॥ २१ ॥ खड्गप्रहरणेयुक्ताःसंपातेचासिचर्मणोः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चस्पर्धंतेचपरस्परं ॥ २२ ॥ नित्यंहिसमरे
राजन्विजिगीषंतिमानवान् ॥ कर्णेनविहिताराजन्दुःशासनमनुव्रताः ॥ २३ ॥ एतांस्तुवासुदेवोपिरथोदारान्प्रशंसति ॥ सततंप्रियकामाश्चकर्णस्यैतेवशोस्थि
ताः ॥ २४ ॥ तस्यैववचनाद्राजन्निवृत्ताःश्वेतवाहनात् ॥ तेनक्रांतानचश्रांताद्दृढावरणकार्मुकाः ॥ २५ ॥

एतेनागाः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ संपातेविहरणे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तदादिग्विजये ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अंजनस्य अरुणोपवाह्यस्य स्निग्धनीलांबुदप्रख्याबलिनोविपुलैःकरैः सुविभक्तमहाशीर्षाःकरिणोंजनवंशजाः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ उत्तरा

मदर्थैधिष्ठितानूनंधार्तराष्ट्रस्यशासनात् ॥ एतान्प्रमथ्यसंग्रामेप्रियार्थंतवकौरव ॥ २६ ॥ प्रयास्यामिततःपश्चात्पदवींसव्यसाचिनः ॥ यांस्त्वेतानपरान्राज
न्नागान्सप्तशतानिमान् ॥ २७ ॥ प्रेक्षसेवर्मसंछन्नान्किरातैःसमधिष्ठितान् ॥ किरातराजोयान्प्रादाद्द्विरदान्सव्यसाचिनः ॥ २८ ॥ स्वलंकृतांस्तदाप्रेष्यानि
च्छन्जीवितमात्मनः ॥ आसन्नेतेपुराराजंस्तवकर्मकराद्दृढं ॥ २९ ॥ त्वामेवाद्ययुयुत्संतेपश्यकालस्यपर्ययं ॥ एषामेतेमहामात्राःकिरातायुद्धदुर्मदाः ॥ ३० ॥
हस्तिशिक्षाविदश्चैवसर्वेचैवाग्नियोनयः ॥ एतेविनिर्जिताःसंख्येसंग्रामेसव्यसाचिना ॥ ३१ ॥ मदर्थमद्यसंयत्तादुर्योधनवशानुगाः ॥ एतान्हत्वाशरैराजन्कि
रातान्युद्धदुर्मदान् ॥ ३२ ॥ सैंधवस्यवधेयत्तमनुयास्यामिपांडवं ॥ येत्वेतेसुमहानागाअंजनस्यकुलोद्भवाः ॥ ३३ ॥ कर्कशाश्चविनीताश्चप्रभिन्नकरटामु
खाः ॥ जांबूनदमयैःसर्वैर्वर्मभिःसुविभूषिताः ॥ ३४ ॥ लब्धलक्षारणेराजन्नैरावणसमायुधि ॥ उत्तरात्पर्वतादेतेतीक्ष्णैर्दस्युभिरास्थिताः ॥ ३५ ॥ कर्कशैःप्रव
रैर्योधैःकार्ष्णायसतनुच्छदैः ॥ संतिगोयोनयश्चात्रसंतिवानरयोनयः ॥ ३६ ॥ अनेकयोनयश्चान्येतथामानुषयोनयः ॥ अनीकंसमवेतानांधूम्रवर्णमुदीर्यते
॥ ३७ ॥ म्लेच्छानांपापकर्तॄणांहिमदुर्गनिवासिनां ॥ एतद्दुर्योधनोलब्ध्वासमग्रंराजमंडलं ॥ ३८ ॥ कृपंचसौमदत्तिंचद्रोणंचरथिनांवरं ॥ सिंधुराजंतथाकर्ण
मवमन्यतपांडवान् ॥ ३९ ॥ कृतार्थमथचात्मानंमन्यतेकालचोदितः ॥ तेतुसर्वेऽद्यसंप्राप्ताममनाराचगोचरं ॥ ४० ॥ नविमोक्ष्यंतिकौंतेययद्यपिस्युर्मनोज
वाः ॥ तेनसंभावितानित्यंपरवीर्योपजीविना ॥ ४१ ॥ विनाशमुपयास्यंतिमच्छरौघनिपीडिताः ॥ येत्वेतेरथिनोराजन्दृश्यंतेकांचनध्वजाः ॥ ४२ ॥ एतेदुर्वार
णानामकांबोजायदितेश्रुताः ॥ शूराश्चकृतविद्याश्चधनुर्वेदेचनिष्ठिताः ॥ ४३ ॥ संहताश्चभृशंह्येतेअन्योन्यस्यहितैषिणः ॥ अक्षौहिण्यश्चसंरब्धाधार्त्तराष्ट्रस्य
भारत ॥ ४४ ॥ यत्तामदर्थेतिष्ठंतिकुरुवीराभिरक्षिताः ॥ अप्रमत्तामहाराजमामेवप्रत्युपस्थिताः ॥ ४५ ॥ तानहंप्रमथिष्यामितृणानीवहुताशनः ॥ तस्मात्स
र्वानुपासंगान्सर्वोपकरणानिच ॥ ४६ ॥ रथेकुर्वंतुमेराजन्यथावद्रथकल्पकाः ॥ अस्मिंस्तुकिलसंमर्देग्राह्यंविविधमायुधं ॥ ४७ ॥ यथोपदिष्टमाचार्यैःकार्यः
पंचगुणोरथः ॥ कांबोजैर्हिसमेष्यामितीक्ष्णैराशीविषोपमैः ॥ ४८ ॥

त्पर्वताच्चहिमाचलादागतैरर्थात् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ तेनदुर्योधनेन संभाविताःसंवर्धिताः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तानुद्दिष्टान् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ पंचगुणःपंचगुणसामग्रीकः ॥ ४८ ॥

नानाशस्त्राणांसमावायःसमूहोयेषु ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ पीताःपायितपेयाः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ महाध्वजेनेतिविशेषणेतृतीया ॥ ५७ ॥ केतकैःकुंदघटितशलाकाभिः ॥ ५८ ॥

नानाशस्त्रसमावायैर्विविधायुधयोधिभिः ॥ किरातैश्चसमेष्यामि विषकल्पैःप्रहारिभिः ॥ ४९ ॥ लालितैःसततंराज्ञादुर्योधनहितैषिभिः ॥ शकैश्चापिसमेष्या
मिशक्रतुल्यपराक्रमैः ॥ ५० ॥ अग्निकल्पैर्दुराधर्षैःप्रदीप्तैरिवपावकैः ॥ तथान्यैर्विविधैर्योधैःकालकल्पैर्दुरासदैः ॥ ५१ ॥ समेष्यामिरणेराजन्बहुभिर्युद्धदुर्म
दैः ॥ तस्माद्वैवाजिनोमुख्याविश्रुताःशुभलक्षणाः ॥ ५२ ॥ उपावृत्ताश्चपीताश्चपुनर्युज्यंतुमेरथे ॥ संजयउवाच तस्यसर्वानुपांसगान्सर्वोपकरणानिच ॥ ५३ ॥
रथेचास्थापयद्राजाशस्त्राणिविविधानिच ॥ ततस्तान्सर्वतोयुक्तान्सदश्वांश्चतुरोजनाः ॥ ५४ ॥ रसवत्पाययामासुःपानंमदसमीरणं ॥ पीतोपवृत्तान्स्नातांश्च
जग्धान्नान्समलंकृतान् ॥ ५५ ॥ विनीतशल्यांस्तुरगांश्चतुरोहेममालिनः ॥ तान्युक्तान्रुक्मवर्णाभान्विनीतान्शीघ्रगामिनः ॥ ५६ ॥ संहृष्टमनसोव्यग्रान्वि
धिवत्कल्पितान्रथे ॥ महाध्वजेनसिंहेनहेमकेसरमालिना ॥ ५७ ॥ संवृतेकेतकैर्हैमैर्मणिविद्रुमचित्रितैः ॥ पांडुराभ्रप्रकाशाभिःपताकाभिरलंकृते ॥ ५८ ॥ हे
मदंडोच्छ्रितच्छत्रेबहुशस्त्रपरिच्छदे ॥ योजयामासविधिवद्धेमभांडविभूषितान् ॥ ५९ ॥ दारुकस्यानुजोभ्रातासूतस्तस्यप्रियःसखा ॥ न्यवेदयद्रथंयुक्तंवासव
स्येवमातलिः ॥ ६० ॥ ततःस्नातःशुचिर्भूत्वाकृतकौतुकमंगलः ॥ स्नातकानांसहस्रस्यस्वर्णनिष्कानथोददौ ॥ ६१ ॥ आशीर्वादैःपरिष्वक्तःसात्यकिःश्रीमतां
वरः ॥ ततःसमधुपर्कार्हःपीत्वाकैलातकंमधु ॥ ६२ ॥ लोहिताक्षोबभौतत्रमदविह्वललोचनः ॥ आलभ्यवीरकांस्यंचहर्षेणमहतान्वितः ॥ ६३ ॥ द्विगुणीकृतते
जाहिप्रज्वलन्निवपावकः ॥ उत्संगेधनुरादायसशरंरथिनांवरः ॥ ६४ ॥ कृतस्वस्त्ययनोविप्रैःकवचीसमलंकृतः ॥ लाजैर्गंधैस्तथामाल्यैःकन्याभिश्चाभिनंदि
तः ॥ ६५ ॥ युधिष्ठिरस्यचरणावभिवाद्यकृतांजलिः ॥ तेनमूर्द्धन्युपाघ्रातआरुरोहमहारथं ॥ ६६ ॥ ततस्तेवाजिनोहृष्टाःसुपुष्टावातरंहसः ॥ अजय्याजैत्रमूहु
स्तंविकुर्वाणाःस्मसैंधवाः ॥ ६७ ॥ तथैवभीमसेनोपिधर्मराजेनपूजितः ॥ प्रायात्सात्यकिनासार्धमभिवाद्ययुधिष्ठिरं ॥ ६८ ॥ तौदृष्ट्वाप्रविविक्षंतौतवसेनाम
रिंदमौ ॥ संयत्तास्तावकाःसर्वेतस्थुर्द्रोणपुरोगमाः ॥ ६९ ॥ सन्नद्धमनुगच्छंतंदृष्ट्वाभीमंससात्यकिः ॥ अभिनंद्याब्रवीद्वीरस्तदाहर्षकरंवचः ॥ ७० ॥ त्वंभीमर
क्षराजानमेतत्कार्यतमंहिते ॥ अहंभित्वाप्रवेक्ष्यामिकालपक्कमिदंबलं ॥ ७१ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ स्वर्णनिष्कान्दीनारान् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

आयत्यामुत्तरकाले तदात्वेतत्क्षणे ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

आयत्यांचतदात्वेचश्रेयोराज्ञोभिरक्षणं ॥ जानीषेममवीर्यंत्वंतवचाहमरिंदम ॥ ७२ ॥ तस्माद्भीमनिवर्त्तस्वममचेदिच्छसिप्रियं ॥ तथोक्तःसात्यकिंप्राहव्रजत्वंकार्यसिद्धये ॥ ७३ ॥ अहंराज्ञःकरिष्यामिरक्षांपुरुषसत्तम ॥ एवमुक्तःप्रत्युवाचभीमसेनंसमाधवः ॥ ७४ ॥ गच्छगच्छध्रुवंपार्थध्रुवोहिविजयोमम ॥ यन्मेगुणानुरक्तश्चत्वमघवशमास्थितः ॥ ७५ ॥ निमित्तानिचधन्यानियथाभीमवदंतिमां ॥ निहतेसैंधवेपापेपांडवेनमहात्मना ॥ ७६ ॥ परिष्वजिष्येराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ ७७ ॥ एतावदुक्त्वाभीमंतुविसृज्यचमहायशाः ॥ संप्रैक्षत्तावकंसैन्यंव्याघ्रोमृगगणानिव ॥ ७८ ॥ तंदृष्ट्वाप्रविविक्षंतंसैन्यंतवजनाधिप ॥ भूयएवाभवन्मूढंसुभृशंचाप्यकंपत ॥ ७९ ॥ ततःप्रयातःसहसातवसैन्यंससात्यकिः ॥ दिदृक्षुरर्जुनंराजन्धर्मराजस्यशासनात् ॥ ८० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संजयउवाच प्रयातेतवसैन्यंतुयुयुधानेयुयुत्सया ॥ धर्मराजोमहाराजस्वेनानीकेनसंवृतः ॥ १ ॥ प्रायाद्द्रोणरथंप्रेप्सुर्युयुधानस्यपृष्ठतः ॥ ततःपांचालराजस्यपुत्रःसमरदुर्मदः ॥ २ ॥ प्राक्रोशत्पांडवानीकेवसुदानश्चपार्थिवः ॥ आगच्छतप्रहरतद्रुतंविपरिधावत ॥ ३ ॥ यथासुखेनगच्छेतसात्यकिर्युद्धदुर्मदः ॥ महारथाहिबहवोयतिष्यंत्यस्यनिर्जये ॥ ४ ॥ इतिब्रुवंतोवेगेननिपेतुस्तेमहारथाः ॥ वयंप्रतिजिगीषंतस्तत्रतान्समभिद्रुताः ॥ ५ ॥ ततःशब्दोमहानासीद्युयुधानरथंप्रति ॥ आकीर्यमाणाधावंतीतवपुत्रस्यवाहिनी ॥ ६ ॥ सात्वतेनमहाराजशतधाभिव्यशीर्यत ॥ तस्यांविदीर्यमाणायांशिनेःपुत्रोमहारथः ॥ ॥ ७ ॥ सप्तवीरान्महेष्वासानग्रानीकेष्वपोथयत् ॥ अथान्यानपिराजेंद्रनानाजनपदेश्वरान् ॥ ८ ॥ शरैरनलसंकाशैर्निन्येवीरान्यमक्षयं ॥ शतमेकेनविव्याधशतेनैकंचपत्रिणां ॥ ९ ॥ द्विपारोहान्द्विपांश्चैवहयारोहान्हयांस्तथा ॥ रथिनःसाश्वसूतांश्चजघानेशःपशूनिव ॥ १० ॥ तंतथाद्भुतकर्माणंशरसंपातवर्षिणं ॥ नकेचनाभ्यधावन्वैसात्यकिंतवसैनिकाः ॥ ११ ॥ तेभीतामृद्यमानाश्चप्रमृष्टादीर्घबाहुना ॥ आयोधनंजहुर्वीरादृष्ट्वातमतिमानिनं ॥ १२ ॥ तमेकंबहुधापश्यन्मोहितास्तस्यतेजसा ॥ रथैर्विमथितैश्चैवभग्ननीडैश्चमारिष ॥ १३ ॥

प्रयातेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ईशोरुद्रः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ ऋषभस्येवाक्षीणियेषां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ त्वंहित्वमपि

चक्रैर्विमथितैश्छत्रैर्ध्वजैश्चविनिपातितैः ॥ अनुकर्षैःपताकाभिःशिरस्त्राणैःसकांचनैः ॥ १४ ॥ बाहुभिश्चंदनादिग्धैःसांगदैश्चविशांपते ॥ हस्तिहस्तोपमैश्चा
पिभुजंगाभोगसन्निभैः ॥ १५ ॥ ऊरुभिःपृथिवीच्छन्नामनुजानांनराधिप ॥ शशांकसन्निभैश्चैववदनैश्चारुकुंडलैः ॥ १६ ॥ पतितैर्ऋषभाक्षाणांसाबभाव
तिमेदिनी ॥ गजैश्चबहुधाछिन्नैःशयानैःपर्वतोपमैः ॥ १७ ॥ रराजातिभृशंभूमिर्विकीर्णैरिवपर्वतैः ॥ तपनीयमयैर्योक्त्रैर्मुक्ताजालविभूषितैः ॥ १८ ॥ उरश्छ
दैर्विचित्रैश्चव्यशोभंततुरंगमाः ॥ गतसत्वामहींप्राप्यप्रभ्रष्टादीर्घबाहुना ॥ १९ ॥ नानाविधानिसैन्यानितवहत्वातुसात्वतः ॥ प्रविष्टस्तावकंसैन्यंद्रावयित्वा
चमूंभृशं ॥ २० ॥ ततस्तेनैवमार्गेणयेनयातोधनंजयः ॥ इयेषसात्यकिर्गंतुंततोद्रोणेनवारितः ॥ २१ ॥ भारद्वाजंसमासाद्ययुयुधानश्चसात्यकिः ॥ नन्यवर्त्ततसं
क्रुद्धोवेलामिवजलाशयः ॥ २२ ॥ निवार्यतुरणेद्रोणोयुयुधानंमहारथं ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैःपंचभिर्मर्मभेदिभिः ॥ २३ ॥ सात्यकिस्तुरणेद्रोणंराजन्विव्या
धसप्तभिः ॥ हेमपुंखैःशिलाधौतैःकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २४ ॥ तंषड्भिःसायकैर्द्रोणःसाश्वयंतारमार्दयत् ॥ सतंनममृषेद्रोणंयुयुधानोमहारथः ॥ २५ ॥ सिंहना
दंततःकृत्वाद्रोणंविव्याधसात्यकिः ॥ दशभिःसायकैश्चान्यैःषड्भिरष्टाभिरेवच ॥ २६ ॥ युयुधानःपुनर्द्रोणंविव्याधदशभिःशरैः ॥ एकेनसारथिंचास्यचतुर्भि
श्चतुरोहयान् ॥ २७ ॥ ध्वजमेकेनबाणेनविव्याधयुधिमारिष ॥ तंद्रोणःसाश्वयंतारंसरथध्वजमाशुगैः ॥ २८ ॥ त्वरन्प्राच्छादयद्बाणैःशलभानामिवव्रजैः ॥
तथैवयुयुधानोपिद्रोणंबहुभिराशुगैः ॥ २९ ॥ आच्छादयदसंभ्रांतस्ततोद्रोणउवाचह ॥ तवाचार्योरणंहित्वागतःकापुरुषोयथा ॥ ३० ॥ युध्यमानंचमांहित्वा
प्रदक्षिणमवर्त्तत ॥ त्वंहिमेयुध्यतोनाद्यजीवन्यास्यसिमाधव ॥ ३१ ॥ यदिमांत्वंरणेहित्वानयास्याचार्यवद्द्रुतं ॥ सात्यकिरुवाच धनंजयस्यपदवींध
र्मराजस्यशासनात् ॥ ३२ ॥ गच्छामिस्वस्तितेब्रह्मन्नमेकालात्ययोभवेत् ॥ आचार्यानुगतोमार्गःशिष्यैरन्वास्यतेसदा ॥ ३३ ॥ तस्मादेवव्रजाम्याशुयथामे
सगुरुर्गतः ॥ संजयउवाच एतावदुक्त्वाशैनेयआचार्यंपरिवर्जयन् ॥ ३४ ॥ प्रयातःसहसाराजन्सारथिंचेदमब्रवीत् ॥ द्रोणःकरिष्यतेयत्नंसर्वथाममम
वारणे ॥ ३५ ॥ यत्तोयाहिरणेसूतशृणुचेदंवचःपरं ॥ एतदालोक्यतेसैन्यमावंत्यानांमहाप्रभं ॥ ३६ ॥ अस्यानंतरतस्त्वेतद्दाक्षिणात्यंमहद्बलं ॥ तदनंतरमे
तच्चबाल्हिकानांमहद्बलं ॥ ३७ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

भिन्नानिपृथग्भूतानि ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

बाल्हिकाभ्याशतोयुक्तंकर्णस्यचमहद्बलं ॥ अन्योन्येनहिसैन्यानिभिन्नान्येतानिसारथे ॥ ३८ ॥ अन्योन्यंसमुपाश्रित्यनत्यक्ष्यंतिरणाजिरं ॥ एतदंतरमासा
द्यचोदयाश्वान्प्रहृष्टवत् ॥ ३९ ॥ मध्यमंजवमास्थायवहमामत्रसारथे ॥ बाल्हिकायत्रदृश्यंतेनानाप्रहरणोद्यताः ॥ ४० ॥ दाक्षिणात्याश्चबहवःसूतपुत्रपुरोग
माः ॥ हस्त्यश्वरथसंबाधंयच्चानीकंविलोक्यते ॥ ४१ ॥ नानादेशसमुत्थैश्चपदातिभिरधिष्ठितं ॥ एतावदुक्त्वायंतारंब्राह्मणंपरिवर्जयन् ॥ ४२ ॥ मध्यतोयाहि
यच्चोग्रंकर्णस्यचमहद्बलं ॥ तंद्रोणोनुययौक्रुद्धोविकिरन्विशिखान्बहून् ॥ ४३ ॥ युयुधानंमहाभागंगच्छंतमनिवर्तिनं ॥ कर्णस्यसैन्यंसुमहदभिहत्यशितैःशरैः
॥४४॥ प्राविशद्भारतींसेनामपर्यंतांससात्यकिः ॥ प्रविष्टेयुयुधानेतुसैनिकेषुद्रुतेषुच ॥४५॥ अमर्षीकृतवर्मातुसात्यकिंपर्यवारयत् ॥ तमापतंतंविशिखैःषड्भि
राहत्यसात्यकिः ॥ ४६ ॥ चतुर्भिश्चतुरोस्याश्वानाजघानाशुवीर्यवान् ॥ ततःपुनःषोडशभिर्नतपर्वभिराशुगैः ॥ ४७ ॥ सात्यकिःकृतवर्माणंप्रत्यविध्यत्स्तनांत
रे ॥ सताड्यमानोविशिखैर्बहुभिस्तिग्मतेजनैः ॥ ४८ ॥ सात्वतेनमहाराजकृतवर्मानचक्षमे ॥ सवत्सदंतंसंधायजिह्मगानिलसन्निभं ॥ ४९ ॥ आकृष्यराज
न्नाकर्णाद्विव्याधोरसिसात्यकिं ॥ सतस्यदेहावरणंभित्वादेहंचसायकः ॥ ५० ॥ सपुंखपत्रःपृथिवींविवेशरुधिरोक्षितः ॥ अथास्यबहुभिर्बाणैरच्छिनत्परमा
स्त्रवित् ॥ ५१ ॥ समार्गणगणंराजन्कृतवर्माशरासनं ॥ विव्याधचरणेराजन्सात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ५२ ॥ दशभिर्विशिखैस्तीक्ष्णैरभिक्रुद्धस्तनांतरे ॥ ततःप्र
शीर्णेधनुषिशक्त्याशक्तिमतांवरः ॥ ५३ ॥ जघानदक्षिणंबाहुंसात्यकिःकृतवर्मणः ॥ ततोन्यत्सुदृढंचापंपूर्णमायम्यसात्यकिः ॥ ५४ ॥ व्यसृजद्विशिखांस्तूर्णंश
तशोथसहस्रशः ॥ सरथंकृतवर्माणंसमंतात्पर्यवारयत् ॥ ५५ ॥ छादयित्वारणेराजन्हार्दिक्यंसतुसात्यकिः ॥ अथास्यभल्लेनशिरःसारथेःसमकृंतत ॥ ५६ ॥
सपपातहतःसूतोहार्दिक्यस्यमहारथात् ॥ ततस्तेयंतृरहिताःप्राद्रवंस्तुरगाभृशं ॥ ५७ ॥ अथभोजस्तुसंभ्रांतोनिगृह्यतुरगान्स्वयं ॥ तस्थौवीरोधनुष्पाणिस्तत्सै
न्यान्यभ्यपूजयन् ॥ ५८ ॥ समुहूर्त्तमिवाश्वस्यसदश्वान्समनोदयत् ॥ व्यपेतभीरमित्राणामावहत्सुमहद्भयं ॥ ५९ ॥ सात्यकिश्चाभ्यगात्तस्मात्सतुभीममुपा
द्रवत् ॥ युयुधानोपिराजेंद्रभोजानीकाद्विनिःसृतः ॥ ६० ॥ प्रययौत्वरितस्तूर्णंकांबोजानांमहाचमूं ॥ सतत्रबहुभिःशूरैःसन्निरुद्धोमहारथैः ॥ ६१ ॥ नचचालत
दाराजन्सात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ संधायचचमूंद्रोणोभोजेभारंनिवेश्यच ॥ ६२ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ संधाययथास्थानमानीय ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ आर्यवत्कुलीनवत् कुलीनत्वादितियावत् ॥ ६७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११३॥ ॥ छ ॥ एवमिति बहुगुणंबहवोगुणाः शौर्यादयःसंध्यादयोवायस्मिन् बलंप्रबलं ॥ १॥ नःअभिकाममनुरक्तं प्रौढंप्रवृद्धं अत्यद्भुताकारमनुपमसंस्थानं पुरस्तात्प्रागेवदृष्टःपरीक्षोत्तीर्णोविक्रमोयस्य ॥२॥ लघुनोमनोज्ञस्यवृत्तस्यायतमायामःप्रायः

अभ्यधावद्रणेयत्तोयुयुधानंयुयुत्सया ॥ तथातमनुधावंतंयुयुधानस्यपृष्ठतः ॥ ६३ ॥ न्यवारयंतसंहृष्टाःपांडुसैन्येबृहत्तमाः ॥ समासाद्यतुहार्दिक्यंरथानांप्रवरंरथं ॥ ६४ ॥ पंचालाविगतोत्साहाभीमसेनपुरोगमाः ॥ विक्रम्यवारिताराजन्वीरेणकृतवर्मणा ॥ ६५ ॥ यतमानांश्चतान्सर्वानीषद्विगतचेतसः ॥ अभितस्तान्शरौघेणक्लांतवाहानकारयत् ॥ ६६ ॥ निगृहीतास्तुभोजेनभोजानीकेप्सवोरणे ॥ अतिष्ठन्नार्यवद्वीराःप्रार्थयंतोमहद्यशः ॥ ६७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११३॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच एवंबहुगुणंसैन्यमेवंप्रविचितंबलं ॥ व्यूढमेवंयथान्यायमेवंबहुचसंजय ॥ १ ॥ नित्यंपूजितमस्माभिरभिकामंचनःसदा ॥ प्रौढमत्यद्भुताकारंपुरस्ताद्दृष्टविक्रमं ॥ २ ॥ नातिवृद्धमबालंचनाकृशंनातिपीवरं ॥ लघुवृत्तायतप्रायंसारगात्रमनामयं ॥ ३ ॥ आत्तसन्नाहसंछन्नंबहुशस्त्रपरिच्छदं ॥ शस्त्रग्रहणविद्यासुबह्वीषुपरिनिष्ठितं ॥ ४ ॥ आरोहेपर्यवस्कंदेसरणेसांतरप्लुते ॥ सम्यक्प्रहरणेयानेव्यपयानेचकोविदं ॥ ५ ॥ नागेष्वश्वेषुबहुशोरथेषुचपरिक्षितं ॥ परीक्ष्यचयथान्यायं वेतनेनोपपादितं ॥ ६ ॥ नगोष्ठ्यानोपकारेणनसंबंधनिमित्ततः ॥ नानाहूतंनाप्यभृतंममसैन्यंबभूवह ॥ ७ ॥ कुलीनार्यजनोपेतंतुष्टपुष्टमनुद्धतं ॥ कृतमानोपचारंचयशस्विचमनस्विच ॥ ८ ॥ सचिवैश्चापरैर्मुख्यैर्बहुभिःपुण्यकर्मभिः ॥ लोकपालोपमैस्तातपालितंनरसत्तमैः ॥ ९ ॥ बहुभिःपार्थिवैर्गुप्तमस्मत्प्रियचिकीर्षुभिः ॥ अस्मानभिसृतैःकामात्सबलैःसपदानुगैः ॥ १० ॥ महोदधिमिवापूर्णमापगाभिःसमंततः ॥ अपक्षैःपक्षिसंकाशैरथैरश्वैश्चसंवृतं ॥ ११ ॥ प्रभिन्नकरटैश्चैवद्विरदैरावृतंमहत् ॥ यदहन्यतमेसैन्यंकिमन्यद्भागधेयतः ॥ १२ ॥ योधाक्षय्यजलंभीमंवाहनोर्मितरंगिणं ॥ क्षेपण्यसिगदाशक्तिशरप्रासझषाकुलं ॥ १३ ॥ ध्वजभूषणसंबाधरत्नोपलसुसंचितं ॥ वाहनैरभिधावद्भिर्वायुवेगविकंपितं ॥ १४ ॥

प्रचुरंयत्र सारगात्रंनिबिडावयवं सारगात्रमसारशून्यमितिवा ॥३॥४ ॥ आरोहेअधिरोहणे पर्यवस्कंदेअवरोहणे सरणेप्रसरणे सांतरप्लुतेप्लवनांतरितायांगतौ यानेप्रयाणे व्यपयानेऽपसरणे ॥ ५ ॥ वेतनेन दिनमासवर्षदेयेनधनेन ॥ ६ ॥ गोष्ठ्यासंलापमात्रेण उपकारेणप्राकृतेन उपपादितमुल्लासस्थापितमित्यनुषंगः अनाहूतंयदृच्छोपगतं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वाहनान्येवोर्मितरंगपरंपरा विद्यतेयत्र क्षेपण्योयंत्राणि ॥ १३ ॥ रत्नैरुपलैश्चसुसंचितंसुष्ठुसंछादितं वाहनाभिधावनान्येववायुवेगतयारूपितानि ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ ममसैन्यस्यशेषमित्यन्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दारुणैकायनेअतिभीषणेऽनन्यगतिके अकालेअतीतेसमये ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ लभ्यतेसैन्येनार्थात् ॥ २३ ॥ २४ ॥

द्रोणगंभीरपातालंकृतवर्ममहाह्रदं ॥ जलसंधमहाग्राहंकर्णचंद्रोदयोद्धतं ॥ १५ ॥ गतेसैन्यार्णवंभित्वातरसापांडवर्षभे ॥ संजयैकरथेनैवयुयुधानेचमामकं ॥
॥ १६ ॥ तत्रशेषंनपश्यामिप्रविष्टेसव्यसाचिनि ॥ सात्वतेचरथोदारेममसैन्यस्यसंजय ॥ १७ ॥ तौतत्रसमतिक्रांतौदृष्ट्वातीवतरस्विनौ ॥ सिंधुराजंतुसंप्रेक्ष्य
गांडीवस्येषुगोचरे ॥ १८ ॥ किंनुवाकुरवःकृत्यंविदधुःकालचोदिताः ॥ दारुणैकायनेऽकालेकथंवाप्रतिपेदिरे ॥ १९ ॥ ग्रस्तान्हिकौरवान्मन्येमृत्युनातातसंग
तान् ॥ विक्रमोपिरणेतेषांनतथादृश्यतेहिवै ॥ २० ॥ अक्षतौसंयुगेतत्रप्रविष्टौकृष्णपांडवौ ॥ नचवारयिताकश्चित्तयोरस्तीहसंजय ॥ २१ ॥ भृताश्चबहवोयो
धाःपरीक्ष्यैवमहारथाः ॥ वेतनेनयथायोगंप्रियवादेनचापरे ॥ २२ ॥ असत्कारभृतस्तातममसैन्येनविद्यते ॥ कर्मणाह्यनुरूपेणलभ्यतेभक्तवेतनं ॥ २३ ॥ नचा
योधोभवत्कश्चिन्ममसैन्येतुसंजय ॥ अल्पदानभृतस्ताततथाचाभृतकोनरः ॥ २४ ॥ पूजितोहियथाशक्त्यादानमानासनैर्मया ॥ तथापुत्रैश्चमेतातज्ञातिभि
श्चसबांधवैः ॥ २५ ॥ तेचप्राप्यैवसंग्रामेनिर्जिताःसव्यसाचिना ॥ शैनेयेनपरामृष्टाःकिमन्यद्भागधेयतः ॥ २६ ॥ रक्ष्यतेयश्चसंग्रामेयेचसंजयरक्षिणः ॥ ए
कःसाधारणःपंथारक्ष्यस्यसहरक्षिभिः ॥ २७ ॥ अर्जुनंसमरेदृष्ट्वासैंधवस्याग्रतःस्थितं ॥ पुत्रोममभृशंमूढःकिंकार्यंप्रत्यपद्यत ॥ २८ ॥ सात्यकिंचरणेदृष्ट्वाप्र
विशंतमभीतवत् ॥ किंनुदुर्योधनःकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ २९ ॥ सर्वशस्त्रातिगौसेनांप्रविष्टौरथिसत्तमौ ॥ दृष्ट्वाकांवैधृतिंयुद्धेप्रत्यपद्यंतमामकाः ॥ ३० ॥ दृ
ष्ट्वाकृष्णंतुदाशार्हमर्जुनार्थेव्यवस्थितं ॥ शिनीनामृषभंचैवमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वासेनांव्यतिक्रांतांसात्वतेनार्जुनेनच ॥ पलायमानांश्चकुरून्म
न्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३२ ॥ विद्रुतान्रथिनोदृष्ट्वानिरुत्साहान्द्विषज्जये ॥ पलायनकृतोत्साहान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३३ ॥ शून्यान्कृतान्रथोपस्थान्सात्वते
नार्जुनेनच ॥ हतांश्चयोधान्संदृश्यमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३४ ॥ व्यश्वनागरथान्दृष्ट्वातत्रवीरान्सहस्रशः ॥ धावमानान्रणेव्यग्रान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३५ ॥
महानागान्विद्रवतोदृष्ट्वार्जुनशराहतान् ॥ पतितान्पततश्चान्यान्मन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३६ ॥ विहीनांश्चकृतानश्वान्विरथांश्चकृतान्नरान् ॥ तत्रसात्यकिपा
र्थाभ्यांमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३७ ॥ हयौघान्निहतान्दृष्ट्वाद्रवमाणांस्ततस्ततः ॥ रणेमाधवपार्थाभ्यांमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३८ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ धृतिंधारणां ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ व्यग्रान्अनेकाग्रान् अव्यग्रान्पलायनैकमनसइतिवा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ निर्गुणतांगुणवैषम्यं द्वैधीभावमनिश्चयं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ सुमहान्विपुलइतिपर्यायाभ्यांमहत्त्वो

पत्तिसंघान्रणेदृष्ट्वाधावमानांश्चसर्वशः ॥ निराशाविजयेसर्वेमन्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ३९ ॥ द्रोणस्यसमतिक्रांतावनीकमपराजितौ ॥ क्षणेनदृष्ट्वातौवीरौम
न्येशोचंतिपुत्रकाः ॥ ४० ॥ संमूढोस्मिभृशंतातश्रुत्वाकृष्णधनंजयौ ॥ प्रविष्टौमामकंसैन्यंसात्वतेनसहाच्युतौ ॥ ४१ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेपृतनांशिनीनांप्रवरेर
थे ॥ भोजानीकंव्यतिक्रांतेकिमकुर्वतकौरवाः ॥ ४२ ॥ तथाद्रोणेनसमरेनिगृहीतेषुपांडुषु ॥ कथंयुद्धमभूत्तत्रतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ४३ ॥ द्रोणोहिबलवान्श्रे
ष्ठःकृतास्त्रोयुद्धदुर्मदः ॥ पंचालास्तंमहेष्वासंप्रत्यविध्यन्कथंरणे ॥ ४४ ॥ बद्धवैरास्ततोद्रोणेधनंजयजयैषिणः ॥ भारद्वाजसुतस्तेषुदृढवैरोमहारथः ॥ ४५ ॥ अ
र्जुनश्चापियच्चक्रेसिंधुराजवधंप्रति ॥ तन्मेसर्वसमाचक्ष्वकुशलोह्यसिसंजय ॥ ४५ ॥ संजयउवाच आत्मापराधात्संभूतंव्यसनंभरतर्षभ ॥ प्राप्यप्राकृ
तवद्वीरनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ ४७ ॥ पुरायदुच्यसेप्राज्ञैःसुहृद्भिर्विदुरादिभिः ॥ माहार्षीःपांडवान्राजन्नितितन्नत्वयाश्रुतं ॥ ४८ ॥ सुहृदांहितकामानांवाक्यं
योनशृणोतिह ॥ समहद्व्यसनंप्राप्यशोचतेवैयथाभवान् ॥ ४९ ॥ याचितोसिपुराराजन्दाशार्हेणशमंप्रति ॥ नचतंलब्धवान्कामंत्वत्तःकृष्णोमहायशाः ॥ ५० ॥
तवनिर्गुणतांज्ञात्वापक्षपातंसुतेषुच ॥ द्वैधीभावंतथाधर्मेपांडवेषुचमत्सरं ॥ ५१ ॥ तवजिह्ममभिप्रायंविदित्वापांडवान्प्रति ॥ आर्त्तप्रलापांश्चबहून्मनुजाधिप
सत्तम ॥ ५२ ॥ सर्वलोकस्यतत्त्वज्ञःसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ वासुदेवस्ततोयुद्धंकुरूणामकरोन्महत् ॥ ५३ ॥ आत्मापराधात्सुमहान्प्राप्तस्तेविपुलःक्षयः ॥ नैनंदुर्यो
धनेदोषंकर्त्तुमर्हसिमानद ॥ ५४ ॥ नहितेसुकृतंकिंचिदादौमध्येचभारत ॥ दृश्यतेपृष्ठतश्चैवत्वन्मूलोहिपराजयः ॥ ५५ ॥ तस्मादवस्थितोभूत्वाज्ञात्वालोकस्य
निर्णयं ॥ शृणुयुद्धंयथावृत्तंघोरंदेवासुरोपमं ॥ ५६ ॥ प्रविष्टेतवसैन्यंतुशैनेयेसत्यविक्रमे ॥ भीमसेनमुखाःपार्थाःप्रतीयुर्वाहिनींतव ॥ ५७ ॥ आगच्छतस्ता
न्सहसाक्रुद्धरूपान्सहानुगान् ॥ दधारैकोरणेपांडून्कृतवर्मामहारथः ॥ ५८ ॥ यथोद्वृत्तंवारयतेवेलावैसलिलार्णवं ॥ पांडुसैन्यंतथासंख्येहार्दिक्यःसमवारयत् ॥
॥ ५९ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामहार्दिक्यस्यपराक्रमं ॥ यदेनंसहिताःपार्थानातिचक्रमुराहवे ॥ ६० ॥ ततोभीमस्त्रिभिर्विद्ध्वाकृतवर्माणमाशुगैः ॥ शंखंदध्मौमहा
बाहुर्हर्षयन्सर्वपांडवान् ॥ ६१ ॥ सहदेवस्तुविंशत्याधर्मराजश्चपंचभिः ॥ शतेननकुलश्चापिहार्दिक्यंसमविध्यत ॥ ६२ ॥

द्रेकः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ निर्णयंनियतस्वभावं ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

॥६३॥६४॥ सर्वतःसर्वान् ॥ ६५॥६६॥६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ द्विधास्थानद्वये ॥ ७४ ॥ ७५॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्यासप्तभिश्चघटोत्कचः ॥ धृष्टद्युम्नस्त्रिभिश्चापिकृतवर्माणमार्दयत् ॥ ६३ ॥ विराटोद्रुपदश्चैवयाज्ञसेनिश्चपंचभिः ॥ शिखंडीचैवहार्दिक्यंवि
ध्वापंचभिराशुगैः ॥ ६४ ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यासायकानांहसन्निव ॥ कृतवर्माततोराजन्सर्वतस्तान्महारथान् ॥ ६५ ॥ एकैकंपंचभिर्विद्ध्वाभीमंविव्याधस
प्तभिः ॥ धनुर्ध्वजंचास्यतदारथाद्भूमावपातयत् ॥ ६६ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंत्वरमाणोमहारथः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःसप्तत्यानिशितैःशरैः ॥ ६७ ॥ सगा
ढविद्धोबलवान्हार्दिक्यस्यशरोत्तमैः ॥ चचालरथमध्यस्थःक्षितिकंपेयथाचलः ॥ ६८ ॥ भीमसेनंतथादृष्ट्वाधर्मराजपुरोगमाः ॥ विसृजंतःशरान्राजन्कृतव
र्माणमार्दयन् ॥ ६९ ॥ तंतथाकोष्ठकीकृत्यरथवंशेनमारिष ॥ विव्यधुःसायकैर्हृष्टारक्षार्थंमारुतेर्मृधे ॥ ७० ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांभीमसेनोमहाबलः ॥ शक्तिंज
ग्राहसमरेहेमदंडामयस्मयीं ॥ ७१ ॥ चिक्षेपचरथात्तूर्णंकृतवर्मरथंप्रति ॥ साभीमभुजनिर्मुक्तानिर्मुक्तोरगसन्निभा ॥ ७२ ॥ कृतवर्माणमभितःप्रजज्वाल
सुदारुणा ॥ तामापतंतींसहसायुगांताग्निसमप्रभां ॥ ७३ ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांहार्दिक्योनिजघानद्विधातदा ॥ साछिन्नापतिताभूमौशक्तिःकनकभूषणा ॥ ७४ ॥
द्योतयंतीदिशोराजन्महोल्केवनभश्च्युता ॥ शक्तिंविनिहतांदृष्ट्वाभीमश्चुक्रोधवैभृशं ॥ ७५ ॥ ततोन्यद्धनुरादायवेगवत्सुमहास्वनं ॥ भीमसेनोरणेक्रुद्धोहार्दिक्यंस
मवारयत् ॥ ७६ ॥ अथैनंपंचभिर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ भीमोभीमबलोराजंस्तवदुर्मंत्रितेनच ॥ ७७ ॥ भोजस्तुक्षतसर्वांगोभीमसेनेनमारिष ॥ रक्ता
शोकइवोत्फुल्लोव्यभ्राजतरणाजिरे ॥ ७८ ॥ ततःक्रुद्धस्त्रिभिर्बाणैर्भीमसेनंहसन्निव ॥ अभिहत्यदृढंयुद्धेतान्सर्वान्प्रत्यविध्यत ॥ ७९ ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्महेष्वासो
यतमानान्महारथान् ॥ तेपितंप्रत्यविध्यंतसप्तभिःसप्तभिःशरैः ॥ ८० ॥ शिखंडिनस्ततःक्रुद्धःक्षुरप्रेणमहारथः ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेप्रहसन्निवसात्वतः ॥ ८१ ॥ शि
खंडीतुततःक्रुद्धश्छिन्नेधनुषिसत्वरः ॥ असिंजग्राहसमरेशतचंद्रंचभास्वरं ॥ ८२ ॥ भ्रामयित्वामहच्चर्मचामीकरविभूषितं ॥ तमसिंप्रेषयामासकृतवर्मरथं
प्रति ॥ ८३ ॥ सतस्यसशरंचापंछित्वाराजन्महानसिः ॥ अभ्यगाद्धरणींराजंश्च्युतंज्योतिरिवांबरात् ॥ ८४ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुत्वरमाणंमहारथाः ॥ विव्यधुः
सायकैर्गाढंकृतवर्माणमाहवे ॥ ८५ ॥ अथान्यद्धनुरादायत्यक्त्वातच्चमहद्धनुः ॥ विशीर्णंभरतश्रेष्ठहार्दिक्यःपरवीरहा ॥ ८६ ॥ विव्याधपांडवान्युद्धेत्रिभिस्त्रि
भिरजिह्मगैः ॥ शिखंडिनंचविव्याधत्रिभिःपंचभिरेवच ॥ ८७ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

कूर्मनखैःकूर्मनखाकृतिफलकैः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

धनुरन्यत्समादायशिखंडीतुमहायशाः ॥ अवारयत्कूर्मनखैराशुगैर्हृदिकात्मजं ॥ ८८ ॥ ततःक्रुद्धोरणेराजन्हृदिकस्यात्मसंभवः ॥ अभिदुद्राववेगेनयाज्ञसे
निंमहारथं ॥ ८९ ॥ भीष्मस्यसमरेराजन्मृत्योर्हेतुंमहात्मनः ॥ विदर्शयन्बलंशूरःशार्दूलइवकुंजरं ॥ ९० ॥ तौदिशांगजसंकाशौज्वलिताविवपावकौ ॥ समापे
ततुरन्योन्यंशरसंघैररिंदमौ ॥ ९१ ॥ विधुन्वानौधनुःश्रेष्ठेसंदधानौचसायकान् ॥ विसृजंतौचशतशोगभस्तीनिवभास्करौ ॥ ९२ ॥ तापयंतौशरैस्तीक्ष्णैरन्यो
न्यंतौमहारथौ ॥ युगांतप्रतिमौवीरौरेजतुर्भास्कराविव ॥ ९३ ॥ कृतवर्माचसमरेयाज्ञसेनिंमहारथं ॥ विध्वेषुभिस्त्रिसप्तत्यापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ९४ ॥ सगा
ढविद्धोव्यथितोरथोपस्थउपाविशत् ॥ विसृज्यसशरंचापंमूर्च्छयाभिपरिप्लुतः ॥ ९५ ॥ तंविषण्णंरणेदृष्ट्वातावकाःपुरुषर्षभ ॥ हार्दिक्यंपूजयामासुर्वासांस्या
दुधुवुश्चह ॥ ९६ ॥ शिखंडिनंतथाज्ञात्वाहार्दिक्यशरपीडितं ॥ अपोवाहरणाद्यंतात्वरमाणोमहारथं ॥ ९७ ॥ सादितंतुरथोपस्थेदृष्ट्वापार्थाःशिखंडिनं ॥ परिव
व्रूरथैस्तूर्णंकृतवर्माणमाहवे ॥ ९८ ॥ तत्राद्भुतंपरंचक्रेकृतवर्मामहारथः ॥ यदेकःसमरेपार्थान्वारयामाससानुगान् ॥ ९९ ॥ पार्थान्जित्वाऽजयच्चेदीन्पंचाला
न्सृंजयानपि ॥ केकयांश्चमहावीर्यान्कृतवर्मामहारथः ॥ १०० ॥ तेवध्यमानाःसमरेहार्दिक्येनस्मपांडवाः ॥ इतश्चेतश्चधावंतोनैवचक्रुर्धृतिंरणे ॥ १ ॥ जित्वापां
डुसुतान्युद्धेभीमसेनपुरोगमान् ॥ हार्दिक्यःसमरेतिष्ठद्विधूमइवपावकः ॥ २ ॥ तेद्राव्यमाणाःसमरेहार्दिक्येनमहारथाः ॥ विमुखाःसमपद्यंतशरवृष्टिभिरा
र्दिताः ॥ १०३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेकृतवर्मपराक्रमेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच श्रृणुष्वैकमनाराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ द्राव्यमाणेबलेतस्मिन्हार्दिक्येनमहात्मना ॥ १ ॥ लज्जयावनतेचापिप्रहृष्टैश्चापितावकैः ॥ द्वीपो
यआसीत्पांडूनामगाधेगाधमिच्छतां ॥ २ ॥ श्रुत्वासनिनदंभीमंतावकानांमहाहवे ॥ शैनेयस्त्वरितोराजन्कृतवर्माणमभ्ययात् ॥ ३ ॥ उवाचसारथिंतत्रक्रो
धामर्षसमन्वितः ॥ हार्दिक्याभिमुखंसूतकुरुमेरथमुत्तमं ॥ ४ ॥ कुरुतेकदनंपश्यपांडुसैन्येत्यमर्षितः ॥ एनंजित्वापुनःसूतयास्यामिविजयंप्रति ॥ ५ ॥ एवमु
क्तेतुवचनेसूतस्तस्यमहामते ॥ निमेषांतरमात्रेणकृतवर्माणमभ्ययात् ॥ ६ ॥

चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्रृणुष्वेति हार्दिक्येनतावकैरन्यैश्चद्राव्यमाणेइत्युत्तरश्लोकेनसहान्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ घिंडिकागंडः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

कृतवर्मातुहार्दिक्यःशैनेयंनिशितैःशरैः॥ अवाकिरत्सुसंक्रुद्धस्ततोक्रुध्यत्ससात्यकिः॥ ७॥ अथाशुनिशितंभल्लंशैनेयःकृतवर्मणः॥ प्रेषयामाससमरेशरांश्च
चतुरोपरान्॥ ८॥ तेतस्यजघ्निरेवाहान्भल्लेनास्याच्छिनद्धनुः॥ पृष्ठरक्षंतथासूतमविध्यन्निशितैःशरैः॥ ९॥ ततस्तंविरथंकृत्वासात्यकिःसत्यविक्रमः॥ से
नामस्यार्दयामासशरैःसन्नतपर्वभिः॥ १०॥ अभज्यताथपृतनाशैनेयशरपीडिता॥ ततःप्रायात्स्वरितःसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ ११॥ शृणुराजन्यदकरो
त्तवसैन्येषुवीर्यवान्॥ अतीत्यसमहाराजद्रोणानीकमहार्णवं॥ १२॥ पराजित्यतुसंहृष्टःकृतवर्माणमाहवे॥ यंतारमब्रवीच्छूरःशनैर्याहीत्यसंभ्रमं॥ १३॥
दृष्ट्वातुतवतत्सैन्यंरथाश्वद्विपसंकुलं॥ पदातिजनसंपूर्णमब्रवीत्सारथिंपुनः॥ १४॥ यदेतन्मेघसंकाशंद्रोणानीकस्यसव्यतः॥ सुमहत्कुंजरानीकंयस्यरुक्मर
थोमुखं॥ १५॥ एतेहिबहवःसूतदुर्निवाराश्चसंयुगे॥ दुर्योधनसमादिष्टामदर्थेत्यक्तजीविताः॥ १६॥ राजपुत्रामहेष्वासाःसर्वेविक्रांतयोधिनः॥ त्रिग
र्त्तानांरथोदाराःसुवर्णविकृतध्वजाः॥ १७॥ मामेवाभिमुखावीरायोत्स्यमानाव्यवस्थिताः॥ अत्रमांप्रापयक्षिप्रमश्वांश्चोदयसारथे॥ १८॥ त्रिगर्तैःसह
योत्स्यामिभारद्वाजस्यपश्यतः॥ ततःप्रायाच्छनैःसूतःसात्वतस्यमतेस्थितः॥ १९॥ रथेनादित्यवर्णेनभास्वरेणपताकिना॥ तमूहुःसारथेर्वश्यावल्गमानाह
योत्तमाः॥ २०॥ वायुवेगसमाःसंख्येकुंदेंदुरजतप्रभाः॥ आपतंतंरणेतंतुशंखवर्णैर्हयोत्तमैः॥ २१॥ परिवव्रुस्ततःशूरागजानीकेनसर्वतः॥ किरंतोविविधां
स्तीक्ष्णान्सायकान्लघुवेधिनः॥ २२॥ सात्वतोनिशितैर्बाणैर्गजानीकमयोधयत्॥ पर्वतानिववर्षेणतपांतेजलदोमहान्॥ २३॥ वज्राशनिसमस्पर्शैर्वध्य
मानाःशरैर्गजाः॥ प्राद्रवन्रणमुत्सृज्यशिनिवीरसमीरितैः॥ २४॥ शीर्णदंताविरुधिराभिन्नमस्तकपिंडिकाः॥ विशीर्णकर्णास्यकराविनियंतृपताकिनः॥
॥ २५॥ संभिन्नमर्मघंटाश्चविनिकृत्तमहाध्वजाः॥ हतारोहादिशोराजन्भेजिरेभ्रष्टकंबलाः॥ २६॥ रुवंतोविविधान्नादान्जलदोपमनिःस्वनाः॥ नाराचैर्वत्स
दंतैश्चभल्लैरंजलिकैस्तथा॥ २७॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चसात्वतेनविदारिताः॥ क्षरंतोसृक्तथामूत्रंपुरीषंचप्रदुद्रुवुः॥ २८॥ बभ्रमुश्चस्खलुश्चान्येपेतुर्मम्लुस्तथापरे॥
एवंतत्कुंजरानीकंयुयुधानेनपीडितं॥ २९॥ शरैरग्न्यर्कसंकाशैःप्रदुद्रावसमंततः॥ तस्मिन्हतेगजानीकेजलसंधोमहाबलः॥ ३०॥ यत्तःसंप्रापयन्नागंरजता
श्वरथंप्रति॥ रुक्मवर्मधरःशूरस्तपनीयांगदःशुचिः॥ ३१॥

॥ ३२ ॥ कंठसूत्रंहारं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ततोग्रहणानंतरंआविध्यभ्रामयित्वा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

कुंडलीमुकुटीखड्गीरक्तचंदनरूषितः ॥ शिरसाधारयन्दीप्तांतपनीयमयींस्रजं ॥ ३२ ॥ उरसाधारयन्निष्कंकंठसूत्रंचभास्वरं ॥ चापंचरुक्मविकृतंविधुन्वन्गजमूर्धनि ॥ ३३ ॥ अशोभतमहाराजसविद्युदिवतोयदः ॥ तमापतंतंसहसामागधस्यगजोत्तमं ॥ ३४ ॥ सात्यकिर्वारयामासवेलेवमकरालयं ॥ नागंनिवारितंदृष्ट्वाशैनेयस्यशरोत्तमैः ॥ ३५ ॥ अक्रुद्ध्यतरणेराजन्जलसंधोमहाबलः ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजमार्गणैर्भारसाधनैः ॥ ३६ ॥ अविध्यतशिनेःपौत्रंजलसंधोमहोरसि ॥ ततोपरेणभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ ३७ ॥ अस्यतोवृष्णिवीरस्यनिचकर्त्तशरासनं ॥ सात्यकिंछिन्नधन्वानंप्रहसन्निवभारत ॥ ३८ ॥ अविध्यन्मागधोवीरःपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैर्जलसंधेनवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ नाकंपतमहाबाहुस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ अचिंतयन्वैसशरान्नात्यर्थंसंभ्रमाद्बली ॥ ४० ॥ धनुरन्यत्समादायतिष्ठतिष्ठेत्युवाचह ॥ एतावदुक्त्वाशैनेयोजलसंधंमहोरसि ॥ ४१ ॥ विव्याधषष्ट्यासुभृशंशराणांप्रहसन्निव ॥ क्षुरप्रेणसुतीक्ष्णेनमुष्टिदेशेमहद्धनुः ॥ ४२ ॥ जलसंधस्यचिच्छेदविव्याधचत्रिभिःशरैः ॥ जलसंधस्तुतत्त्यक्त्वासशरंवैशरासनं ॥ ४३ ॥ तोमरंव्यसृजत्तूर्णंसात्यकिंप्रतिमारिष ॥ सनिर्भिद्यभुजंसव्यंमाधवस्यमहारणे ॥ ४४ ॥ अभ्यगाद्धरणींघोरःश्वसन्निवमहोरगः ॥ निर्भिन्नेतुभुजेसव्येसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ४५ ॥ त्रिंशद्भिर्विशिखैस्तीक्ष्णैर्जलसंधमताडयत् ॥ प्रगृह्यतुततःखड्गंजलसंधोमहाबलः ॥ ४६ ॥ आर्षभंचर्मचमहच्छतचंद्रकसंकुलं ॥ आविध्यचततःखड्गंसात्वतायोत्ससर्जह ॥ ४७ ॥ शैनेयस्यधनुश्छित्वासखड्गोन्यपतन्महीं ॥ अलातचक्रवच्चैवव्यरोचतमहींगतः ॥ ४८ ॥ अथान्यद्धनुरादायसर्वकायावदारणं ॥ शालस्कंधप्रतीकाशमिंद्राशनिसमस्वनं ॥ ४९ ॥ विस्फार्यविव्यधेक्रुद्धोजलसंधंशरेणह ॥ ततःसाभरणौबाहूक्षुराभ्यांमाधवोत्तमः ॥ ५० ॥ सात्यकिर्जलसंधस्यचिच्छेदप्रहसन्निव ॥ तौबाहूपरिघप्रख्यौपेततुर्गजसत्तमात् ॥ ५१ ॥ वसुंधराधराद्भ्रष्टौपंचशीर्षाविवोरगौ ॥ ततःसुदंष्ट्रंसुमहच्चारुकुंडलमंडितं ॥ ५२ ॥ क्षुरेणास्यत्तृतीयेनशिरश्चिच्छेदसात्यकिः ॥ तत्पातितशिरोबाहुकबंधंभीमदर्शनं ॥ ५३ ॥ द्विरदंजलसंधस्यरुधिरेणाभ्यषिंचत ॥ जलसंधंनिहत्याजौत्वरमाणस्तुसात्वतः ॥ ५४ ॥ विमानंपातयामासगजस्कंधाद्विशांपते ॥ रुधिरेणावसिक्तांगोजलसंधस्यकुंजरः ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ वसुंधराधरात्पर्वतात् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तेकिरंतइति ॥ १ ॥

विलंबमानमवहत्संश्लिष्टंपरमासनं ॥ शरार्दितःसात्वतेनमर्दमानःस्ववाहिनीं ॥ ५६ ॥ घोरमार्त्तस्वरंकृत्वाविदुद्रावमहागजः ॥ हाहाकारोमहानासीत्तवसै
न्यस्यमारिष ॥ ५७ ॥ जलसंधंहतंदृष्ट्वावृष्णीनामृषभेणतु ॥ विमुखाश्चाभ्यधावंततवयोधाःसमंततः ॥ ५८ ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ एत
स्मिन्नंतरेराजन्द्रोणःशस्त्रभृतांवरः ॥ ५९ ॥ अभ्ययाज्जवनैरश्वैर्युयुधानंमहारथं ॥ तमुदीर्णंतथादृष्ट्वाशैनेयंकुरुपुंगवाः ॥ ६० ॥ द्रोणेनैवसहक्रुद्धाःसात्यकिंस
मुपाद्रवन् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरूणांसात्वतस्यच ॥ द्रोणस्यचरणेराजन्घोरंदेवासुरोपमं ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्य
किप्रवेशेजलसंधवधोनामपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तेकिरंतःशरव्रातान्सर्वेयत्ताःप्र
हारिणः ॥ त्वरमाणामहाराजयुयुधानमयोधयन् ॥ १ ॥ तंद्रोणःसप्तसप्तत्याजघाननिशितैःशरैः ॥ दुर्मर्षणोद्वादशभिर्दुःसहोदशभिःशरैः ॥ २ ॥ विकर्णश्चापि
निशितैस्त्रिंशद्भिःकंकपत्रिभिः ॥ विव्याधसव्येपार्श्वेतुस्तनाभ्यामंतरेतथा ॥ ३ ॥ दुर्मुखोदशभिर्बाणैस्तथादुःशासनोष्टभिः ॥ चित्रसेनश्चशैनेयंद्वाभ्यांवि
व्याधमारिष ॥ ४ ॥ दुर्योधनश्चमहताशरवर्षेणमाधवं ॥ अपीडयद्रणेराजन्शूराश्चान्येमहारथाः ॥ ५ ॥ सर्वतःप्रतिविद्धस्तुतवपुत्रैर्महारथैः ॥ तान्प्रत्यविध्यद्वा
र्ष्णेयःपृथक्पृथगजिह्मगैः ॥ ६ ॥ भारद्वाजंत्रिभिर्बाणैर्दुःसहंनवभिःशरैः ॥ विकर्णंपंचविंशत्याचित्रसेनंचसप्तभिः ॥ ७ ॥ दुर्मर्षणंद्वादशभिरष्टाभिश्चविविं
शतिं ॥ सत्यव्रतंचनवभिर्विजयंदशभिःशरैः ॥ ८ ॥ ततोरुक्मांगदंचापंविधुन्वानोमहारथः ॥ अभ्ययात्सात्यकिस्तूर्णंपुत्रंतवमहारथं ॥ ९ ॥ राजानंसर्वलोक
स्यसर्वलोकमहारथं ॥ शरैरभ्याहनद्गाढंततोयुद्धमभूत्तयोः ॥ १० ॥ विमुंचंतौशरांस्तीक्ष्णान्संदधानौचसायकान् ॥ अदृश्यंसमरेन्योन्यंचक्रतुस्तौमहारथौ ॥
॥ ११ ॥ सात्यकिःकुरुराजेननिर्विद्धोबह्वशोभत ॥ अस्रवद्रुधिरंभूरिस्वरसंचंदनोयथा ॥ १२ ॥ सात्वतेनचबाणौघैर्निर्विद्धस्तनयस्तव ॥ शातकुंभमयापीडो
बभौयूपइवोच्छ्रितः ॥ १३ ॥ माधवस्तुरणेराजन्कुरुराजस्यधन्विनः ॥ धनुश्छिच्छेदसमरेक्षुरप्रेणहसन्निव ॥ १४ ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंशरैर्बहुभिराचिनोत् ॥
निर्भिन्नश्चशरैस्तेनद्विषताक्षिप्रकारिणा ॥ १५ ॥ नामृष्यतरणेराजाशत्रोर्विजयलक्षणं ॥ अथान्यद्धनुरादायहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ चंदनोरक्तचंदनः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

विव्याधसात्यकिंतूर्णंसायकानांशतेनह॥ सोतिविद्धोबलवतातवपुत्रेणधन्विना॥ १७॥ अमर्षवशमापन्नस्तवपुत्रमपीडयत्॥ पीडितंनृपतिंदृष्ट्वातवपुत्राम
हारथाः ॥ १८॥ सात्यकिंशरवर्षेणछादयामासुरोजसा॥ सच्छाद्यमानोबहुभिस्तवपुत्रैर्महारथैः ॥ १९॥ एकैकंपंचभिर्विध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः॥ दुर्योध
नंचत्वरितोविव्याधाष्टभिराशुगैः॥ २० ॥ प्रहसंश्चास्यचिच्छेदकार्मुकंरिपुभीषणं ॥ नागंमणिमयंचैवशरैर्ध्वजमपातयत् ॥ २१ ॥ हत्वातुचतुरोवाहांश्चतु
र्भिर्निशितैःशरैः॥ सारथिंपातयामासक्षुरप्रेणमहायशाः ॥ २२॥ एतस्मिन्नंतरेचैवकुरुराजंमहारथं॥ अवाकिरच्छरैर्हृष्टोबहुभिर्मर्मभेदिभिः॥ २३॥ सव
ध्यमानःसमरेशैनेयस्यशरोत्तमैः॥ प्राद्रवत्सहसाराजन्पुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ २४॥ आप्लुतश्चततोयानंचित्रसेनस्यधन्विनः ॥ हाहाभूतंजगच्चासीदृष्ट्वाराजान
माहवे॥ २५॥ ग्रस्यमानंसात्यकिनाखेसोममिवराहुणा॥ तंतुशब्दमथश्रुत्वाकृतवर्मामहारथः॥ २६॥ अभ्ययात्सहसातत्रयत्रास्तेमाधवःप्रभुः ॥ विधुन्वा
नोधनुःश्रेष्ठंचोदयंश्चैववाजिनः॥ २७॥ भर्त्सयन्सारथिंचाग्रेयाहियाहीतिसत्वरं॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यव्यादितास्यमिवांतकं ॥ २८ ॥ युयुधानोमहाराजयंतार
मिदमब्रवीत्॥ २८॥ कृतवर्मारथेनैषद्रुतमापततेशरी॥ २९॥ प्रत्युद्याहिरथेनैनंप्रवरंसर्वधन्विनां ॥ ततःप्रजविताश्वेनविधिवत्कल्पितेनच ॥ ३० ॥ आस
सादरणेभोजंप्रतिमानंधनुष्मतां॥ ततःपरमसंक्रुद्धौज्वलिताविवपावकौ ॥ ३१ ॥ समेयातांनरव्याघ्रौव्याघ्राविवतरस्विनौ॥ कृतवर्मातुशैनेयंषड्विंशत्यास
मार्पयत्॥ ३२॥ निशितैःसायकैस्तीक्ष्णैर्यंतारंचास्यपंचभिः ॥ चतुरश्चतुरोवाहांश्चतुर्भिःपरमेषुभिः ॥ ३३ ॥ अविध्यत्साधुदांतान्वैसैंधवान्सात्वतस्यहि ॥ रु
क्मध्वजोरुक्मपृष्ठंमहद्विस्फार्यकार्मुकं॥ ३४॥ रुक्मांगदीरुक्मवर्मारुक्मपुंखैरवारयत्॥ ततोशीतिंशिनेःपौत्रःसायकान्कृतवर्मणे॥ ३५॥ प्राहिणोत्त्वरयायु
क्तोद्रष्टुकामोधनंजयं॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः॥ ३६॥ समकंपतदुर्धर्षःक्षितिकंपेयथाचलः॥ त्रिषष्ट्याचतुरोस्याश्वान्सप्तभिःसारथिंतथा॥
॥ ३७॥ विव्याधनिशितैस्तूर्णंसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ सुवर्णपुंखंविशिखंसमाधायचसात्यकिः॥३८॥ व्यसृजत्तंमहाज्वालंसंक्रुद्धमिवपन्नगं॥ सोविध्यत्कृ
तवर्माणंयमदंडोपमःशरः॥ ३९॥ जांबूनदविचित्रंचवर्मनिर्भिद्यभानुमत्॥ अभ्यगाद्धरणीमुग्रोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४० ॥ संजातरुधिरश्चाजौसात्वतेषु
भिरर्दितः॥ सशरंधनुरुत्सृज्यन्यपतत्स्यंदनोत्तमात्॥ ४१॥

दंष्ट्राश्चतस्रोयस्यस्युर्दशनेभ्यःसमुच्छ्रिताः सिंहदंष्ट्रःसगदितश्चतुर्दंष्ट्रश्चसूरिभिः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६॥ ॥ छ ॥

ससिंहदंष्ट्रोजानुभ्यांपतितोमितविक्रमः॥ शरार्दितःसात्यकिनारथोपस्थेनरर्षभः ॥ ४२ ॥ सहस्रबाहुसदृशमक्षोभ्यमिवसागरं ॥ निवार्यकृतवर्माणंसात्य
किःप्रययौततः॥ ४३ ॥ खड्गशक्तिधनुःकीर्णांगजाश्वरथसंकुलां॥ प्रवर्त्तितोग्ररुधिरांशतशःक्षत्रियर्षभैः ॥ ४४॥ प्रेक्षतांसर्वसैन्यानांमध्येनशिनिपुंगवः॥
अभ्यगाद्वाहिनींहित्वावृत्रहेवासुरींचमूं॥ ४५॥ समाश्वस्यचहार्दिक्योगृह्यचान्यन्महद्धनुः ॥ तस्थौसतत्रबलवान्वारयन्युधिपांडवान् ॥ ४६ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुर्योधनकृतवर्मपराजयेषोडशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११६॥ ॥ छ॥ ॥छ॥ ॥ छ॥
संजयउवाच काल्यमानेषुसैन्येषुशैनेयेनततस्ततः॥ भारद्वाजःशरव्रातैर्महद्भिःसमवाकिरत्॥ १ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलोद्रोणसात्वतयोरभूत्॥ पश्यतांसर्वसै
न्यानांबलिवासवयोरिव॥ २॥ ततोद्रोणःशिनेःपौत्रंचित्रैःसर्वायसैःशरैः ॥ त्रिभिराशीविषाकारैर्ललाटेसमविध्यत ॥ ३ ॥ तैर्ललाटार्पितैर्बाणैर्युयुधानस्त्व
जिह्मगैः॥ व्यरोचतमहाराजत्रिशृंगइवपर्वतः॥ ४ ॥ ततोस्यबाणानपरानिंद्राशनिसमस्वनान् ॥ भारद्वाजोंतरप्रेक्षीप्रेषयामाससंयुगे ॥ ५ ॥ तान्द्रोणचाप
निर्मुक्तान्दाशार्हःपततःशरान् ॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यांसुपुंखाभ्यांचिच्छेदपरमास्त्रवित् ॥ ६ ॥ तामस्यलघुतांद्रोणःसमवेक्ष्यविशांपते ॥ प्रहस्यसहसाविध्यत्त्रिंशता
शिनिपुंगवं॥ ७॥ पुनःपंचाशतेषूणांशितेनचसमार्पयत्॥ लघुतांयुयुधानस्यलाघवेनविशेषयन्॥ ८ ॥ समुत्पतंतिवल्मीकाद्यथाक्रुद्धामहोरगाः ॥ तथाद्रो
णरथाद्राजन्नापतंतितनुच्छिदः॥ ९ ॥ तथैवयुयुधानेनसृष्टाःशतसहस्रशः ॥ अवाकिरन्द्रोणरथंशरारुधिरभोजनाः ॥ १० ॥ लाघवाद्द्विजमुख्यस्यसात्वत
स्यचमारिष॥ विशेषंनाध्यगच्छामसमावास्तांनरर्षभौ॥ ११ ॥ सात्यकिस्तुततोद्रोणंनवभिर्नतपर्वभिः॥ आजघानभृशंक्रुद्धोध्वजंचनिशितैःशरैः ॥ १२॥
सारथिंचशतेनैवभारद्वाजस्यपश्यतः॥ लाघवंयुयुधानस्यदृष्ट्वाद्रोणोमहारथः॥१३॥ सप्तत्यासारथिंविद्ध्वातुरंगांश्चत्रिभिस्त्रिभिः॥ ध्वजमेकेनचिच्छेदमाध
वस्यरथेस्थितं॥ १४॥ अथापरेणभल्लेनहेमपुंखेनपत्रिणा॥ धनुश्चिच्छेदसमरेमाधवस्यमहात्मनः॥ १५॥ सात्यकिस्तुततःक्रुद्धोधनुस्त्यक्त्वामहारथः॥ गदां
जग्राहमहतींभारद्वाजायचाक्षिपत्॥ १६॥ तामापतंतींसहसापट्टबद्धामयस्मयीं॥ न्यवारयच्छरैर्द्रोणोबहुभिर्बहुरूपिभिः॥ १७॥

काल्यमानेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ रथशक्त्याकेतकपत्राकारमुखयाशक्त्या ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अथान्यद्धनुरादायसात्यकिःसत्यविक्रमः॥ विव्याधबहुभिर्वीरंभारद्वाजंशिलाशितैः॥ १८ ॥ सविध्वासमरेद्रोणंसिंहनादममुंचत ॥ तंवैनममृषेद्रोणःसर्व
शस्त्रभृतांवरः॥ १९ ॥ ततःशक्तिंगृहीत्वातुरुक्मदंडामयस्मयीं॥ तरसाप्रेषयामासमाधवस्यरथंप्रति॥ २०॥ अनासाद्यतुशैनेयंसाशक्तिःकालसन्निभा॥ भि
त्वारथंजगामोग्राधरणींदारुणस्वना॥ २१ ॥ ततोद्रोणंशिनेःपौत्रोराजन्विव्याधपत्रिणा॥ दक्षिणंभुजमासाद्यपीडयन्भरतर्षभ ॥ २२ ॥ द्रोणोपिसमरेराज
न्माधवस्यमहद्धनुः॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदरथशक्त्याचसारथिं॥ २३ ॥ मुमोहसारथिस्तस्यरथशक्त्यासमाहतः॥ सरथोपस्थमासाद्यमुहूर्त्तंसंन्यषीदत ॥ २४॥
चकारसात्यकीराजन्सूतकर्मातिमानुषं॥ आयोधयच्चयद्द्रोणंरश्मीन्जग्राहचस्वयं॥ २५॥ ततःशरशतेनैवयुयुधानोमहारथः॥ अविध्यद्ब्राह्मणंसंख्येहृष्टरूपो
विशांपते॥ २६॥ तस्यद्रोणःशरान्पंचप्रेषयामासभारत ॥ तेघोराःकवचंभित्वापपुःशोणितमाहवे ॥ २७॥ निर्विद्धस्तुशरैर्घोरैरक्रुध्यत्सात्यकिर्भृशं॥ साय
कान्व्यसृजच्चापिवीरोरुक्मरथंप्रति॥ २८॥ ततोद्रोणस्ययंतारंनिपात्यैकेषुणाभुवि॥ अश्वान्व्यद्रावयद्बाणैर्हतसूतांस्ततस्ततः ॥ २९॥ सरथःप्रद्रुतःसंख्येमं
डलानिसहस्रशः॥ चकारराजतोराजन्भ्राजमानइवांशुमान्॥ ३०॥ अभिद्रवतगृह्णीतहयान्द्रोणस्यधावत॥ इतिस्मचुक्रुशुःसर्वेराजपुत्राःसराजकाः॥ ३१॥
तेसात्यकिमपास्याशुराजन्युधिमहारथाः॥ यतोद्रोणस्ततःसर्वेसहसासमुपाद्रवन्॥ ३२॥ तान्दृष्ट्वाप्रद्रुतान्संख्येसात्वतेनशरार्दितान् ॥ प्रभग्नंपुनरेवासीत्त
वसैन्यंसमाकुलं॥ ३३॥ व्यूहस्यैवपुनर्द्वारंगत्वाद्रोणोव्यवस्थितः ॥ वातायमानैस्तैरश्वैर्नीतोवृष्णिशरार्दितैः ॥ ३४ ॥ पांडुपांचालसंभिन्नंव्यूहमालोक्यवीर्य
वान्॥ शैनेयेनाकरोद्यत्नंव्यूहमेवाभ्यरक्षतः॥ ३५॥ निवार्यपांडुपंचालान्द्रोणाग्निःप्रदहन्निव॥ तस्थौक्रोधेध्मसंदीप्तःकालसूर्यइवोद्यतः॥ ३६॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेसात्यकिपराक्रमेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११७॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥
संजयउवाच द्रोणंसजित्वापुरुषप्रवीरस्तथैवहार्दिक्यमुखांस्त्वदीयान्॥ प्रहस्यसूतंवचनंबभाषेशिनिप्रवीरःकुरुपुंगवाग्र्य ॥ १ ॥ निमित्तमात्रंवयमद्यसू
तदग्धारयःकेशवफाल्गुनाभ्यां॥ हतान्निहन्मेहनरर्षभेणवयंसुरेशात्मसमुद्भवेन॥ २॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११७॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ द्रोणमिति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अग्र्यंप्रधानंकर्म ॥ १८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥

तमेवमुक्त्वाशिनिपुंगवस्तदामहामृधेसोग्र्यधनुर्धरोरिहा ॥ किरन्समंतात्सहसाशरान्बलीसमापतत्श्येनइवामिषंयथा ॥ ३ ॥ तंयांतमश्वैःशशिशंखवर्णैर्वि
गाह्यसैन्यंपुरुषप्रवीरं ॥ नाशक्नुवन्वारयितुंसमंतादादित्यरश्मिप्रतिमंरथाग्र्यं ॥ ४ ॥ असह्यविक्रांतमदीनसत्वंसर्वेगणाभारतयेत्वदीयाः ॥ सहस्रनेत्रप्रति
मप्रभावंदिवीवसूर्यंजलदव्यपाये ॥ ५ ॥ अमर्षपूर्णस्त्वतिचित्रयोधीशरासनीकांचनवर्मधारी ॥ सुदर्शनःसात्यकिमापतंतंन्यवारयद्राजवरःप्रसह्य ॥ ६ ॥
तयोरभूद्भारतसंप्रहारःसुदारुणस्तंसमतिप्रशंसन् ॥ योधास्त्वदीयाश्चहिसोमकाश्चवृत्रेंद्रयोर्युद्धमिवामरौघाः ॥ ७ ॥ शरैःसुतीक्ष्णैःशतशोभ्यविध्यत्सुदर्शनः
सात्वतमुख्यमाजौ ॥ अनागतानेवतुतान्पृषत्कांश्चिच्छेदराजन्शिनिपुंगवोपि ॥८॥ तथैवशक्रप्रतिमोपिसात्यकिःसुदर्शनेयान्क्षिपतिस्मसायकान् ॥ द्विधा
त्रिधातानकरोत्सुदर्शनःशरोत्तमैःस्यंदनवर्यमास्थितः ॥ ९ ॥ तान्वीक्ष्यबाणान्निहतांस्तदानींसुदर्शनःसात्यकिबाणवेगैः ॥ क्रोधाद्दिधक्षन्निवतिग्मतेजाः
शरानमुंचत्तपनीयचित्रान् ॥ १० ॥ पुनःसबाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैःसुपुंखैः ॥ विव्याधदेहावरणंविभिद्यतेसात्यकेराविविशुःशरीरं ॥ ११ ॥
तथैवतस्यावनिपालपुत्रःसंधायबाणैरपरैर्ज्वलद्भिः ॥ आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशांश्चतुर्भिरश्वांश्चतुरःप्रसह्य ॥ १२ ॥ तथातुतेनाभिहतस्तरस्वीनप्ताशिने
रिंद्रसमानवीर्यः ॥ सुदर्शनस्येषुगणैःसुतीक्ष्णैर्हयान्निहत्याशुननादनादं ॥ १३ ॥ अथास्यसूतस्यशिरोनिकृत्यभल्लेनशक्राशनिसन्निभेन ॥ सुदर्शनस्यापि
शिनिप्रवीरःक्षुरेणकालानलसंनिभेन ॥ १४ ॥ सकुंडलंपूर्णशशिप्रकाशंभ्राजिष्णुवक्त्रंविचकर्तदेहात् ॥ यथापुरावज्रधरःप्रसह्यबलस्यसंख्येतिबलस्यराज
न् ॥ १५ ॥ निहत्यतंपार्थिवपुत्रपौत्रंरणेयदूनामृषभस्तरस्वी ॥ मुदासमेतःपरयामहात्माररराजराजन्सुरराजकल्पः ॥ १६ ॥ ततोययावर्जुनएवयेननिवार्यसै
न्यंतवमार्गणौघैः ॥ सदश्वयुक्तेनरथेनराजन्लोकंविसिस्मापयिषुर्नृवीरः ॥ १७ ॥ तत्तस्यविस्मापयनीयमग्र्यमपूजयन्योधवराःसमेताः ॥ प्रवर्त्तमानानि
षुगोचरेरीन्ददाहबाणैर्हुतभुग्यथैव ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसुदर्शनवधेअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ॥छ॥
संजयउवाच ततःससात्यकिर्धीमान्महात्मावृष्णिपुंगवः ॥ सुदर्शनंनिहत्याजौयंतारंपुनरब्रवीत् ॥ १ ॥ रथाश्वनागकलिलंशरशक्त्यूर्मिमालिनं ॥ खड्गम
त्स्यंगदाग्राहंशूरायुधमहास्वनं ॥ २ ॥

॥११८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विश्रंभयन्आश्वासयन् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

प्राणापहारिणंरौद्रंवादित्रोत्क्रुष्टनादितं ॥ योधानामसुखस्पर्शंदुर्धर्षमजयैषिणां ॥ ३ ॥ तीर्णाःस्मदुस्तरंतातद्रोणानीकमहार्णवं ॥ जलसंधबलेनाजौपुरुषादै
रिवावृतं ॥ ४ ॥ अतोन्यत्पृतनाशेषंमन्येकुनदिकामिव ॥ तर्तव्यामल्पसलिलांचोदयाश्वानसंभ्रमं ॥ ५ ॥ हस्तप्राप्तमहंमन्येसांप्रतंसव्यसाचिनं ॥ निर्जित्यदु
र्धरंद्रोणंसपदानुगमाहवे ॥ ६ ॥ हार्दिक्यंयोधवर्यंचमन्येप्राप्तंधनंजयं ॥ नहिमेजायतेत्रासोदृष्ट्वासैन्यान्यनेकशः ॥ ७ ॥ वन्हेरिवप्रदीप्तस्यवनेशुष्कतृणोलपे ॥
पश्यपांडवमुख्येनयातांभूमिंकिरीटिना ॥ ८ ॥ पत्त्यश्वरथनागौघैःपतितैर्विषमीकृतां ॥ द्रवतेतद्यथासैन्यंतेनभग्नंमहात्मना ॥ ९ ॥ रथैर्विपरिधावद्भिर्गजैरश्वै
श्वसारथे ॥ कौशेयारुणसंकाशमेतदुद्धूयतेरजः ॥ १० ॥ अभ्याशस्थमहंमन्येश्वेताश्वंकृष्णसारथिं ॥ सएषश्रूयतेशब्दोगांडीवस्यामितौजसः ॥ ११ ॥ यादृ
शानिनिमित्तानिममप्रादुर्भवंतिवै ॥ अनस्तंगतआदित्येहंतासैंधवमर्जुनः ॥ १२ ॥ शनैर्विश्रंभयन्नश्वान्याहियत्रारिवाहिनी ॥ यत्रैतेसतलत्राणाःसुयो
धनपुरोगमाः ॥ १३ ॥ दंशिताःक्रूरकर्माणःकांबोजायुद्धदुर्मदाः ॥ शरबाणासनधरायवनाश्चप्रहारिणः ॥ १४ ॥ शकाःकिरातादरदाबर्बरास्ताम्रलिप्तकाः ॥
अन्येचबहवोम्लेच्छाविविधायुधपाणयः ॥ १५ ॥ यत्रैतेसतलत्राणाःसुयोधनपुरोगमाः ॥ मामेवाभिमुखाःसर्वेतिष्ठंतिसमरार्थिनः ॥ १६ ॥ एतान्सरथनागाश्वा
न्निहत्याजौसपत्तिनः ॥ इदंदुर्गंमहाघोरंतीर्णमेवोपधारय ॥ १७ ॥ सूतउवाच नसंभ्रमोमेवार्ष्णेयविद्यतेसत्यविक्रम ॥ यद्यपिस्यात्तवक्रुद्धोजामदग्न्यो
ग्रतःस्थितः ॥ १८ ॥ द्रोणोवारथिनांश्रेष्ठःकृपोमद्रेश्वरोपिवा ॥ तथापिसंभ्रमोनस्यात्त्वामाश्रित्यमहाभुज ॥ १९ ॥ त्वयासुबहवोयुद्धेनिर्जिताःशत्रुसूदन ॥
दंशिताःक्रूरकर्माणःकांबोजायुद्धदुर्मदाः ॥ २० ॥ शरबाणासनधरायवनाश्चप्रहारिणः ॥ शकाःकिरातादरदाबर्बरास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २१ ॥ अन्येचबहवोम्ले
च्छाविविधायुधपाणयः ॥ नचमेसंभ्रमःकश्चिद्भूतपूर्वःकथंचन ॥ २२ ॥ किमुतैतत्समासाद्यधीरसंयुगगोष्पदं ॥ आयुष्मन्कतरेणत्वांप्रापयामिधनंजयं ॥
॥ २३ ॥ केषांक्रुद्धोसिवार्ष्णेयकेषांमृत्युरुपस्थितः ॥ केषांसंयमनीमद्यगंतुमुत्सहतेमनः ॥ २४ ॥ केत्वांयुधिपराक्रांतंकालांतकयमोपमं ॥ दृष्ट्वाविक्रमसंपन्नं
विद्रविष्यंतिसंयुगे ॥ २५ ॥ केषांवैवस्वतोराजास्मरतेद्यमहाभुज ॥ सात्यकिरुवाच मुंडानेतान्हनिष्यामिदानवानिववासवः ॥ २६ ॥ प्रतिज्ञांपारयि
ष्यामिकांबोजानेवमांवह ॥ अद्यैषांकदनंकृत्वाप्रियंयास्यामिपांडवं ॥ २७ ॥

पारयिष्यामिसमापयिष्यामि ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ श्वेताश्वस्यसकाशेकृतमभ्यस्तंमार्गमस्त्रशिक्षामाचार्यस्यद्रोणस्यदर्शयिष्यामीत्यन्वयः अथवाआचार्यस्यविद्योपदेष्टुःश्वेताश्वस्यदर्शयिष्यामीतिसामान्यकर्मकं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

अद्यद्रक्ष्यंतिमेवीर्यंकौरवाःससुयोधनाः ॥ मुंडानीकेहतेसूतसर्वसैन्येषुचासकृत् ॥ २८ ॥ अद्यकौरवसैन्यस्यदीर्यमाणस्यसंयुगे ॥ श्रुत्वाविरावंबहुधासंतप्स्य
तिसुयोधनः ॥ २९ ॥ अद्यपांडवमुख्यस्यश्वेताश्वस्यमहात्मनः ॥ आचार्यस्यकृतंमार्गंदर्शयिष्यामिसंयुगे ॥ ३० ॥ अद्यमद्बाणनिहतान्योधमुख्यान्सहस्र
शः ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजापश्चात्तापंगमिष्यति ॥ ३१ ॥ अद्यमेक्षिप्रहस्तस्यक्षिपतःसायकोत्तमान् ॥ अलातचक्रप्रतिमंधनुर्द्रक्ष्यंतिकौरवाः ॥ ३२ ॥ मत्सा
यकचितांगानांरुधिरंस्रवतांमुहुः ॥ सैनिकानांवधंदृष्ट्वासंतप्स्यतिसुयोधनः ॥ ३३ ॥ अद्यमेक्रुद्धरूपस्यनिघ्नतश्चवरान्वरान् ॥ द्विरर्जुनमिमंलोकंमंस्यतेद्य
सुयोधनः ॥ ३४ ॥ अद्यराजसहस्राणिनिहतानिमयारणे ॥ दृष्ट्वादुर्योधनोराजासंतप्स्यतिमहामृधे ॥ ३५ ॥ अद्यस्नेहंचभक्तिंचपांडवेषुमहात्मसु ॥ हत्वारा
जसहस्राणिदर्शयिष्यामिराजसु ॥ ३६ ॥ बलंवीर्यंकृतज्ञत्वंममज्ञास्यंतिकौरवाः ॥ संजयउवाच एवमुक्तस्तदासूतःशिक्षितान्साधुवाहिनः ॥
॥ ३७ ॥ शशांकसन्निकाशान्वैवाजिनोव्यनुदद्भृशं ॥ तेपिबंतइवाकाशंयुयुधानंहयोत्तमाः ॥ ३८ ॥ प्रापयन्यवनान्शीघ्रंमनःपवनरंहसः ॥ सात्यकिंतेसमा
साद्यपृतनास्वनिवर्तिनं ॥ ३९ ॥ बहवोलघुहस्ताश्चशरवर्षैरवाकिरन् ॥ तेषामिषूनथास्त्राणिवेगवान्नतपर्वभिः ॥ ४० ॥ अच्छिनत्सात्यकीराजन्नैनंतेप्राप्नुवन्
शराः ॥ रुक्मपुंखैःसुनिशितैर्गार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४१ ॥ उच्चकर्त्तशिरांस्युग्रोयवनानांभुजानपि ॥ शैक्यायसानिवर्माणिकांस्यानिचसमंततः ॥ ४२ ॥ भित्वा
देहांस्तथातेषांशराजग्मुर्महीतलं ॥ तेहन्यमानावीरेणम्लेच्छाःसात्यकिनारणे ॥ ४३ ॥ शतशोभ्यपतंस्तत्रव्यसवोवसुधातले ॥ सुपूर्णायतमुक्तैस्तानव्यवच्छि
न्नपिंडितैः ॥ ४४ ॥ पंचषट्सप्तचाष्टौचबिभेदयवनान्शरैः ॥ कांबोजानांसहस्रैश्चशकानांचविशांपते ॥ ४५ ॥ शबराणांकिरातानांबर्बराणांतथैवच ॥ अग
म्यरूपांपृथिवींमांसशोणितकर्दमां ॥ ४६ ॥ कृतवांस्तत्रशैनेयःक्षपयंस्तावकंबलं ॥ दस्यूनांसशिरस्त्राणैःशिरोभिर्लूनमूर्धजैः ॥ ४७ ॥ दीर्घकूर्चैर्महीकीर्णा
विबर्हैरंडजैरिव ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगैस्तैस्तदायोधनंबभौ ॥ ४८ ॥ कबंधैःसंवृतंसर्वंताम्राभ्रैःखमिवावृतं ॥ वज्राशनिसमस्पर्शैःसुपर्वभिरजिह्मगैः ॥ ४९ ॥

॥ ३३ ॥ द्विरर्जुनं द्वावर्जुनौयत्र नैरुक्तोवर्णागमः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ शैक्यायसानिशोणितायोमयानि ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सुपूर्णायतमुक्तैराकर्णज्यो
त्सृष्टैः अव्यवच्छिन्नपिंडितैःअनवच्छिन्नसंहतैः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ जित्वेति ॥ १ ॥

तेसात्वतेननिहताःसमावव्रुर्वसुंधरां ॥ अल्पावशिष्टाःसंभग्नाःकृच्छ्रप्राणाविचेतसः ॥५०॥ जिताःसंख्येमहाराजयुयुधानेनदंशिताः॥ पार्ष्णिभिश्चकशाभिश्च
ताडयंतस्तुरंगमान् ॥ ५१ ॥ जवमुत्तममास्थायसर्वतःप्राद्रवन्भयात् ॥ कांबोजसैन्यंविद्राव्यदुर्जयंयुधिभारत ॥ ५२ ॥ यवनानांचतत्सैन्यंशकानांचमहद्ब
लं ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ५३ ॥ प्रविष्टस्तावकान्जित्वासूतंयाहीत्यचोदयत् ॥ तत्तस्यसमरेकर्मदृष्ट्वान्यैरकृतंपुरा ॥ ५४ ॥ चारणाःसह
गंधर्वाःपूजयांचक्रिरेभृशं ॥ तंयांतंपृष्ठगोप्तारमर्जुनस्यविशांपते ॥ चारणाःप्रेक्ष्यसंहृष्टास्त्वदीयाश्चाभ्यपूजयन् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
जयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेयवनपराजयेएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच जित्वायवन
कांबोजान्युयुधानस्ततोर्जुनं ॥ जगामतवसैन्यस्यमध्येनरथिनांवरः ॥ १ ॥ चारुदंष्ट्रोनरव्याघ्रोविचित्रकवचध्वजः ॥ मृगंव्याघ्रइवाजिघ्रंस्तवसैन्यमभीषय
त् ॥ २ ॥ सरथेनचरन्मार्गान्धनुरभ्रामयद्भृशं ॥ रुक्मपृष्ठंमहावेगंरुक्मचंद्रकसंकुलं ॥ ३ ॥ रुक्मांगदशिरस्त्राणोरुक्मवर्मसमावृतः ॥ रुक्मध्वजधनुःशूरोमे
रुशृंगमिवाबभौ ॥ ४ ॥ सधनुर्मंडलःसंख्येतेजोभास्कररश्मिवान् ॥ शरदीवोदितःसूर्योनृसूर्योविरराजह ॥ ५ ॥ वृषभस्कंधविक्रांतोवृषभाक्षोनरर्षभः ॥ ताव
कानांबभौमध्येगवांमध्येयथावृषः ॥ ६ ॥ मत्तद्विरदसंकाशंमत्तद्विरदगामिनं ॥ प्रभिन्नमिवमातंगंयूथमध्येव्यवस्थितं ॥ ७ ॥ व्याघ्राइवजिघांसंतस्त्वदीयाः
समुपाद्रवन् ॥ द्रोणानीकमतिक्रांतंभोजानीकंचदुस्तरं ॥ ८ ॥ जलसंधार्णवंतीर्त्वाकांबोजानांचवाहिनीं ॥ हार्दिक्यमकरान्मुक्तंतीर्णंवैसैन्यसागरं ॥ ९ ॥ परि
वव्रुःसुसंक्रुद्धास्त्वदीयाःसात्यकिंरथाः ॥ दुर्योधनश्चित्रसेनोदुःशासनविविंशती ॥ १० ॥ शकुनिर्दुसहश्चैवयुवादुर्धर्षणःक्रथः ॥ अन्येचबहवःशूराःशस्त्रवंतो
दुरासदाः ॥ ११ ॥ पृष्ठतःसात्यकिंयांतमन्वधावन्नमर्षिणः ॥ अथशब्दोमहानासीत्तवसैन्यस्यमारिष ॥ १२ ॥ मारुतोद्धूतवेगस्यसागरस्येवपर्वणि ॥ तानभिद्र
वतःसर्वान्समीक्ष्यशिनिपुंगवः ॥ १३ ॥ शनैर्याहीतियंतारमब्रवीत्प्रहसन्निव ॥ इदमेतत्समुद्धूतंधार्तराष्ट्रस्ययद्बलं ॥ १४ ॥ मामेवाभिमुखंतूर्णंगजाश्वरथपत्तिम
त् ॥ नादयन्वैदिशःसर्वारथघोषेणसारथे ॥ १५ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचकंपयन्सागरानपि ॥ एतद्बलार्णवंसूतवारयिष्येमहारणे ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

पौर्णमास्यामिवोद्धूतंवेलेवमकरालयं॥ पश्यमेसूतविक्रांतमिंद्रस्येवमहाम्रधे ॥ १७॥ एषसैन्यानिशत्रूणांविधमामिशितैःशरैः ॥ निहतानाहवेपश्यपदात्य
श्वरथद्विपान्॥ १८॥ मच्छरैरग्निसंकाशैर्विद्धदेहान्सहस्रशः॥ इत्येवंब्रुवतस्तस्यसात्यकेरमितौजसः॥ १९ ॥समीपेसैनिकास्तेतुशीघ्रमीयुर्युयुत्सवः॥ जह्या
द्रवस्वतिष्ठेतिपश्यपश्येतिवादिनः॥ २० ॥तानेवंब्रुवतोवीरान्सात्यकिर्निशितैःशरैः॥जघानत्रिशतानश्वान्कुंजरांश्चचतुःशतान्॥ २१ ॥ ससंप्रहारस्तुमुल
स्तस्यतेषांचधन्विनां ॥देवासुररणप्रख्यःप्रावर्त्ततजनक्षयः ॥ २२ ॥ मेघजालनिभंसैन्यंतवपुत्रस्यमारिष ॥ प्रत्यगृह्णाच्छिनेःपौत्रःशरैराशीविषोपमैः ॥
॥ २३ ॥ प्रच्छाद्यमानःसमरेशरजालैःसवीर्यवान्॥ असंभ्रमन्महाराजपावकानवधीद्बहून्॥ २४ ॥ आश्चर्यंतत्रराजेंद्रसुमहद्दृष्टवानहं ॥ नमोघःसायकःक
श्चित्सात्यकेरभवत्प्रभो॥ २५॥ रथनागाश्वकलिलःपदात्यूर्मिसमाकुलः॥ शैनेयवेलामासाद्यस्थितःसैन्यमहार्णवः॥ २६॥ संभ्रांतनरनागाश्वमावर्त्ततमुहु
र्मुहुः॥ तत्सैन्यमिषुभिस्तेनवध्यमानंसमंततः ॥ २७॥ बभ्रामतत्रतत्रैवगावःशीतार्दिताइव॥ पदातिनंरथंनागंसादिनंतुरगंतथा॥ २८॥ अविद्धंतत्रनाद्रा
क्षंयुयुधानस्यसायकैः॥ नताद्दक्कदनंराजन्कृतवांस्तत्रफाल्गुनः॥ २९॥ याद्दक्क्षयमनीकानामकरोत्सात्यकिर्नृप ॥ अत्यर्जुनंशिनेःपौत्रोयुध्यतेपुरुषर्षभः॥
॥ ३० ॥ वीतभीर्लाघवोपेतःकृतित्वंसंप्रदर्शयन्॥ ततोदुर्योधनोराजासात्वतस्यत्रिभिःशरैः ॥ ३१ ॥ विव्याधसूतंनिशितैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ सात्यकिंच
त्रिभिर्विध्वापुनरष्टाभिरेवच॥ ३२॥ दुःशासनःषोडशभिर्विव्याधशिनिपुंगवं ॥ शकुनिःपंचविंशत्याचित्रसेनश्चपंचभिः॥ ३३॥ दुःसहःपंचदशभिर्विव्या
धोरसिसात्यकिं॥ उत्स्मयन्वृष्णिशार्दूलस्तथाबाणैःसमाहतः॥ ३४॥ तानविध्यन्महाराजसर्वानेवत्रिभिस्त्रिभिः॥ गाढविद्धानरीन्कृत्वामार्गणैःसोतितेजनैः
॥ ३५॥ शैनेयःश्येनवत्संख्येव्यचरल्लघुविक्रमः॥ सौबलस्यधनुश्छित्वाहस्तावापंनिकृत्यच॥ ३६ ॥ दुर्योधनंत्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ चित्रसेनंशते
नैवदशभिर्दुःसहंतथा॥ ३७॥ दुःशासनंतुविंशत्याविव्याधशिनिपुंगवः॥ अथान्यद्धनुरादायस्यालस्तवविशांपते ॥ ३८॥ अष्टाभिःसात्यकिंविध्वापुनर्वि
व्याधपंचभिः॥ दुःशासनश्चदशभिर्दुःसहश्चत्रिभिःशरैः॥ ३९॥ दुर्मुखश्चद्वादशभीराजन्विव्याधसात्यकिं॥ दुर्योधनस्त्रिसप्तत्याविध्वाभारतमाधवं ॥ ४०॥
ततोस्यनिशितैर्बाणैस्त्रिभिर्विव्याधसारथिं॥ तान्सर्वान्सहितान्शूरान्यतमानान्महारथान्॥ ४१॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संप्रमृद्येति ॥ १ ॥

पंचभिःपंचभिर्बाणैःपुनर्विव्याधसात्यकिः ॥ ततःसरथिनांश्रेष्ठस्तवपुत्रस्यसारथिं ॥ ४२ ॥ आजघानाशुभल्लेनसहतोन्यपतद्भुवि ॥ पतितेसारथौतस्मिंस्तव
पुत्ररथःप्रभो ॥ ४३ ॥ वातायमानैस्तैरश्वैरपानीयतसंगरात् ॥ ततस्तवसुतोराजन्सैनिकाश्चविशांपते ॥ ४४ ॥ राज्ञोरथमभिप्रेक्ष्यविद्रुताःशतशोभवन् ॥ विद्रु
तंतत्रतत्सैन्यंदृष्ट्वाभारतसात्यकिः ॥ ४५ ॥ अवाकिरच्छरैस्तीक्ष्णैरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ विद्राव्यसर्वसैन्यानितावकानिसहस्रशः ॥ ४६ ॥ प्रययौसात्यकी
राजन्श्वेताश्वस्यरथंप्रति ॥ तंशरानाददानंचरक्षमाणंचसारथिं ॥ आत्मानंपालयानंचतावकाःसमपूजयन् ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजय
द्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुर्योधनपलायनेविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच संप्रमृद्यमहत्सैन्यंयां
तंशैनेयमर्जुनं ॥ निर्ह्रीकाममतेपुत्राःकिमकुर्वतसंजय ॥ १ ॥ कथंवैषांतदायुद्धेधृतिरासीन्मुमूर्षतां ॥ शैनेयचरितंदृष्ट्वायादृशंसव्यसाचिनः ॥ २ ॥ किंनुवक्ष्यं
तितेक्षात्रंसैन्यमध्येपराजिताः ॥ कथंनुसात्यकिर्युद्धेव्यतिक्रांतोमहायशाः ॥ ३ ॥ कथंचममपुत्राणांजीवतांतत्रसंजय ॥ शैनेयोभिययौयुद्धेतन्ममाचक्ष्व
संजय ॥ ४ ॥ अत्यद्भुतमिदंतातत्वत्सकाशाच्छृणोम्यहं ॥ एकस्यबहुभिःसार्धंशत्रुभिस्तैर्महारथैः ॥ ५ ॥ विपरीतमहंमन्येमंदभाग्यंसुतंप्रति ॥ यत्रावध्यंतस
मरेसात्वतेनमहारथाः ॥ ६ ॥ एकस्यहिनपर्याप्तंयत्सैन्यंतस्यसंजय ॥ क्रुद्धस्ययुयुधानस्यसर्वेतिष्ठंतुपांडवाः ॥ ७ ॥ निर्जित्यसमरेद्रोणंकृतिनंचित्रयोधिनं ॥
यथापशुगणान्सिंहस्तद्वद्धंतासुतान्मम ॥ ८ ॥ कृतवर्मादिभिःशूरैर्यत्तैर्बहुभिराहवे ॥ युयुधानोनशकितोहंतुंयत्पुरुषर्षभः ॥ ९ ॥ नैतदीदृशकंयुद्धंकृतवांस्तत्र
फाल्गुनः ॥ यादृशंकृतवान्युद्धंशिनेर्नप्तामहायशाः ॥ १० ॥ संजयउवाच तवदुर्मन्त्रितेराजन्दुर्योधनकृतेनच ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वायत्तेवक्ष्यामिभा
रत ॥ ११ ॥ तेपुनःसंन्यवर्तंतकृत्वासंशप्तकामिथः ॥ परांयुद्धेमतिंक्रूरांतवपुत्रस्यशासनात् ॥ १२ ॥ त्रीणिसादिसहस्राणिदुर्योधनपुरोगमाः ॥ शककांबोज
बाल्हीकायवनाःपारदास्तथा ॥ १३ ॥ कुलिंदास्तंगणांबष्ठाःपैशाचाश्चसबर्बराः ॥ पार्वतीयाश्चराजेंद्रक्रुद्धाःपाषाणपाणयः ॥ १४ ॥ अभ्यद्रवंतशैनेयंशलभाः
पावकंयथा ॥ युक्ताश्चपार्वतीयानांरथाःपाषाणयोधिनां ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ दुर्योधनस्यकृतेनकर्मणा ॥ ११ ॥ मतिंकृत्वेत्यन्वय ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ वामनस्ययमोपवाह्यस्य चंद्राःकांतशिरोग्रीवानीचस्कंधामनस्विनः व्यढोरस्काःसुनिश्चितावामनान्वयजागजाः सुप्रतीकस्यईशो
पवाह्यस्य सुविभक्तमहाशीर्षाजीमूतसदृशप्रभाः प्रभूतहस्ताबलिनःसुप्रतीककुलोद्भवाः महापद्मस्यकुमुदस्यकुले चंडाःसमायतत्वक्काःसुबद्धाबलिनोपिच महापद्मान्वयभवागजयुद्धप्रियागजाः ॥ २५ ॥

शूराःपंचाशताराजन्शैनेयंसमुपाद्रवन्॥ततोरथसहस्रेणमहारथशतेनच॥१६॥द्विरदानांसहस्रेणद्विसाहस्रैश्ववाजिभिः॥ शरवर्षाणिमुंचंतोविविधानिमहार
थाः॥ १७॥ अभ्यद्रवंतशैनेयमसंख्येयाश्वपत्तयः ॥ तांश्वसंचोदयन्सर्वान्घ्नतैनमितिभारत ॥ १८ ॥ दुःशासनोमहाराजसात्यकिंपर्यवारयत् ॥ तत्राद्भुतमप
श्यामशैनेयचरितंमहत् ॥ १९ ॥ यदेकोबहुभिःसार्धमसंभ्रांतमयुध्यत ॥ अवधीच्चरथानीकंद्विरदानांचतद्बलं ॥ २० ॥ सादिनश्चैवतान्सर्वान्दस्यूनपिचसर्व
शः॥तत्रचक्रैर्विमथितैर्भग्नैश्वपरमायुधैः॥ २१ ॥ अक्षैश्वबहुधाभग्नैरीषादंडकबंधुरैः॥ कुंजरैर्मथितैश्चापिध्वजैश्वविनिपातितैः ॥ २२ ॥ वर्मभिश्वतथानी
कैर्व्यवकीर्णावसुंधरा॥स्रग्भिराभरणैर्वस्त्रैरनुकर्षैश्वमारिष॥ २३ ॥ संछन्नावसुधातत्रद्यौर्ग्रहैरिवभारत ॥ गिरिरूपधराश्चापिपतिताःकुंजरोत्तमाः ॥ २४ ॥
अंजनस्यकुलेजातावामनस्यचभारत॥सुप्रतीककुलेजातामहापद्मकुलेतथा॥ २५ ॥ ऐरावतकुलेचैवतथान्येषुकुलेषुच ॥ जातादंतिवराराजन्शेरतेबहवो
हताः ॥ २६ ॥ वनायुजान्पार्वतीयान्कांबोजान्बाल्हिकानपि ॥ तथाहयवरान्राजन्निजघ्नेतत्रसात्यकिः ॥ २७ ॥ नानादेशसमुत्थांश्वनानाजातींश्वदंति
नः॥ निजघ्नेतत्रशैनेयःशतशोथसहस्रशः॥ २८॥ तेषुप्रकाल्यमानेषुदस्यून्दुःशासनोब्रवीत्॥ निवर्तध्वमधर्मज्ञायुध्यध्वंकिंसृतेनवः ॥ २९॥ तांश्वातिभग्ना
न्संप्रेक्ष्यपुत्रोदुःशासनस्तव॥पाषाणयोधिनःशूरान्पार्वतीयानचोदयत्॥ ३० ॥ अश्मयुद्धेषुकुशलानैतज्जानातिसात्यकिः ॥ अश्मयुद्धमजानंतंहतैनंयुद्ध
कामुकं॥ ३१ ॥ तथैवकुरवःसर्वैनाश्मयुद्धविशारदाः॥ अभिद्रवतमाभैष्टनवःप्राप्स्यतिसात्यकिः॥३२ ॥ तेपार्वतीयाराजानःसर्वेपाषाणयोधिनः ॥ अभ्य
द्रवंतशैनेयंराजानमिवमंत्रिणः॥ ३३ ॥ ततोगजशिरःप्रख्यैरुपलैःशैलवासिनः॥उद्यतैर्युयुधानस्यपुरतस्तस्थुराहवे॥ ३४॥

श्वेतवालनखाःशूराःश्वेतत्वक्कामहाबलाः उदग्रावर्षवंतश्वगजाऐरावतोद्भवाः अन्येषुकुलेषुपुंडरीकपुष्पदंतसार्वभौमीयेषु स्थिराःस्थूलशिरोदंतनिःशंकाबलिनोपिच शुक्लवर्णनखाःशूराःपुंडरीकोद्भवागजाः
श्यामत्वग्दशनाश्वंडालंबोष्ठाश्वारुदर्शनाः पीनायताननकराःपुष्पदंतोद्भवागजाः मंडलाकृतयःशूराःसुवर्माणःसुदर्शनाः पीनायतास्याःपीताभाःसार्वभौमकुलोद्भवाः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥
॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥३३॥३४॥

क्षेपणीयैः शस्त्रैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ व्यात्तमुखाम्लेच्छविशेषाः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अद्रीणांप्रस्तराणां ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

क्षेपणीयैस्तथाप्यन्येसात्वतस्यवधैषिणः ॥ चोदितास्तवपुत्रेणसर्वतोरुरुधुर्दिशः ॥ ३५ ॥ तेषामापततामेवशिलायुद्धंचिकीर्षतां ॥ सात्यकिःप्रतिसंधा
यनिशितान्प्राहिणोच्छरान् ॥ ३६ ॥ तामश्मवृष्टिंतुमुलांपार्वतीयैःसमीरितां ॥ चिच्छेदोरगसंकाशैर्नाराचैःशिनिपुंगवः ॥ ३७ ॥ तैरश्मचूर्णैर्दीप्यद्भिःखद्यो
तानामिवव्रजैः ॥ प्रायःसैन्यान्यहन्यंतहाहाभूतानिमारिष ॥ ३८ ॥ ततःपंचशतंशूराःसमुद्यतमहाशिलाः ॥ निकृत्तबाहवोराजन्निपेतुर्धरणीतले ॥ ३९ ॥ पुन
र्दशशताश्चान्येशतसाहस्रिणस्तथा ॥ सोपलैर्बाहुभिश्छिन्नैःपेतुरप्राप्यसात्यकिं ॥ ४० ॥ पाषाणयोधिनःशूरान्यतमानानवस्थितान् ॥ न्यवधीद्बहुसाहस्रां
स्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४१ ॥ ततःपुनर्व्यात्तमुखास्तेश्मवृष्टीःसमंततः ॥ अयोहस्ताःशूलहस्तादरदास्तंगणाःखसाः ॥ ४२ ॥ लंपाकाश्चकुलिंदाश्चचिक्षिपु
स्तांश्चसात्यकिः ॥ नाराचैःप्रतिचिच्छेदप्रतिपत्तिविशारदः ॥ ४३ ॥ अद्रीणांभिद्यमानानामंतरिक्षेशितैःशरैः ॥ शब्देनप्राद्रवन्संख्येरथाश्वगजपत्तयः
॥ ४४ ॥ अश्मचूर्णैरवाकीर्णामनुष्यगजवाजिनः ॥ नाशक्नुवन्नवस्थातुंभ्रमरैरिवदंशिताः ॥ ४५ ॥ हतशिष्टाःसरुधिराभिन्नमस्तकपिंडिकाः ॥ कुंजराव
र्जयामासुर्युयुधानरथंतदा ॥ ४६ ॥ ततःशब्दःसमभवत्तवसैन्यस्यमारिष ॥ माधवेनार्द्यमानस्यसागरस्येवपर्वणि ॥ ४७ ॥ तंशब्दंतुमुलंश्रुत्वाद्रोणोयंतारम
ब्रवीत् ॥ एषसूतरणेक्रुद्धःसात्वतानांमहारथः ॥ ४८ ॥ दारयन्बहुधासैन्यंरणेचरतिकालवत् ॥ यत्रैषशब्दस्तुमुलस्तत्रसूतरथंनय ॥ ४९ ॥ पाषाणयोधिभिर्नू
नंयुयुधानःसमागतः ॥ तथाहिरथिनःसर्वेह्रियंतेविद्रुतैर्हयैः ॥ ५० ॥ विशस्त्रकवचारुग्णास्तत्रतत्रपतंतिच ॥ नशक्नुवंतियंतारःसंयंतुंतुमुलेहयान् ॥ ५१ ॥
इत्येतद्वचनंश्रुत्वाभारद्वाजस्यसारथिः ॥ प्रत्युवाचततोद्रोणंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ ५२ ॥ सैन्यंद्रवतिचायुष्मन्कौरवेयंसमंततः ॥ पश्ययोधान्रणेभग्नान्धावतोवैतत
स्ततः ॥ ५३ ॥ इमेचसंहताःशूराःपंचालाःपांडवैःसह ॥ त्वामेवहिजिघांसंतआद्रवंतिसमंततः ॥ ५४ ॥ अत्रकार्यंसमाधत्स्वप्राप्तकालमरिंदम ॥ स्थानेवागम
नेवापिदूरंयातश्चसात्यकिः ॥ ५५ ॥ तथैवंवदतस्तस्यभारद्वाजस्यसारथेः ॥ प्रत्यदृश्यतशैनेयोनिघ्नन्बहुविधान्रथान् ॥ ५६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेयुयुधानेन
तावकाः ॥ युयुधानरथंत्यक्त्वाद्रोणानीकायदुद्रुवुः ॥ ५७ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ दुःशासनरथमिति ॥ १ ॥

यैस्तुदुःशासनःसार्धंरथैःपूर्वंन्यवर्त्तत ॥ तेभीतास्त्वभ्यधावंतसर्वेद्रोणरथंप्रति ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवे
शेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच दुःशासनरथंदृष्ट्वासमीपेपर्यवस्थितं ॥ भारद्वाजस्ततो
वाक्यंदुःशासनमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ दुःशासनरथाःसर्वेकस्माच्चैतेप्रविद्रुताः ॥ कच्चित्क्षेमंतुनृपतेःकच्चिज्जीवतिसैंधवः ॥ २ ॥ राजपुत्रोभवानत्रराजभ्रातामहा
रथः ॥ किमर्थंद्रवतेयुद्धेयौवराज्यमवाप्यहि ॥ ३ ॥ दासीजितासिद्यूतेत्वंयथाकामचरीभव ॥ वाससांवाहिकाराज्ञोभ्रातुर्ज्येष्ठस्यमेभव ॥ ४ ॥ नसंतिपतयः
सर्वेतेघषंढतिलैःसमाः ॥ दुःशासनैवंकस्मात्त्वंपूर्वमुक्त्वापलायसे ॥ ५ ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वापंचालैःपांडवैःसह ॥ एकंसात्यकिमासाद्यकथंभीतोसिसंयुगे ॥ ६ ॥
नजानीषेपुरात्वंतुगृह्णन्नक्षान्दुरोदरे ॥ शराह्येतेभविष्यंतिदारुणाशीविषोपमाः ॥ ७ ॥ अप्रियाणांहिवचसांपांडवस्यविशेषतः ॥ द्रौपद्याश्चपरिक्लेशस्त्वन्मूलो
ह्यभवत्पुरा ॥ ८ ॥ क्वतेमानश्चदर्पश्चक्वतेवीर्यंक्वगर्जितं ॥ आशीविषसमान्पार्थान्कोपयित्वाक्वयास्यसि ॥ ९ ॥ शोच्येयंभारतीसेनाराज्यंचैवसुयोधनः ॥ य
स्यत्वंकर्कशोभ्रातापलायनपरायणः ॥ १० ॥ ननुनामत्वयावीरदीर्यमाणाभयार्दिता ॥ स्वबाहुबलमास्थायरक्षितव्याह्यनीकिनी ॥ ११ ॥ सत्वमद्यरणंहित्वा
भीतोहर्षयसेपरान् ॥ विद्रुतेत्वयिसैन्यस्यनायकेशत्रुसूदन ॥ १२ ॥ कोन्यःस्थास्यतिसंग्रामेभीतोभीतेव्यपाश्रये ॥ एकेनसात्वतेनाद्ययुध्यमानस्यतेनवै ॥ १३ ॥
पलायनेतवमतिःसंग्रामाद्धिप्रवर्त्तते ॥ यदागांडीवधन्वानंभीमसेनंचकौरव ॥ १४ ॥ यमौवायुधिद्रष्टासितदात्वंकिंकरिष्यसि ॥ युधिफाल्गुनबाणानांसूर्या
ग्निसमवर्चसां ॥ १५ ॥ नतुल्याःसात्यकिशरायेषांभीतःपलायसे ॥ त्वरितोवीरगच्छत्वंगांधार्युदरमाविश ॥ १६ ॥ पृथिव्यांधावमानस्यनान्यत्पश्यामिजीव
नं ॥ यदितावत्कृताबुद्धिःपलायनपरायणा ॥ १७ ॥ पृथिवीधर्मराजायशमेनैवप्रदीयतां ॥ यावत्फाल्गुननाराचानिर्मुक्तोरगसन्निभाः ॥ १८ ॥ नाविशंति
शरीरंतेतावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावत्तेपृथिवींपार्थाहत्वाभ्रातृशतंरणे ॥ १९ ॥ नाक्षिपंतिमहात्मानस्तावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावन्नक्रुध्यतेराजाधर्मपुत्रोयु
धिष्ठिरः ॥ २० ॥ कृष्णश्चसमरश्लाघीतावत्संशाम्यपांडवैः ॥ यावद्भीमोमहाबाहुर्विगाह्यमहतींचमूं ॥ २१ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

सोदरांस्तेनगृह्णातितावत्संशाम्यपांडवैः ॥ पूर्वमुक्तश्चतेभ्राताभीष्मेणासौसुयोधनः ॥ २२ ॥ अजेयाःपांडवाःसंख्येसौम्यसंशाम्यतैःसह ॥ नचतत्कृतवान्मंद
स्तवभ्रातासुयोधनः ॥ २३ ॥ सयुद्धेधृतिमास्थाययत्तोयुध्यस्वपांडवैः ॥ तवापिशोणितंभीमःपास्यतीतिमयाश्रुतं ॥ २४ ॥ तच्चाप्यवितथंतस्यतत्तथैवभवि
ष्यति ॥ किंभीमस्यनजानासिविक्रमंत्वंसुबालिश ॥ २५ ॥ यत्त्वयावैरमारब्धंसंयुगेप्रपलायिना ॥ गच्छतूर्णंरथेनैवयत्रतिष्ठतिसात्यकिः ॥ २६ ॥ त्वयाहीनं
बलंह्येतद्विद्रविष्यतिभारत ॥ आत्मार्थंयोधयरणेसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ २७ ॥ एवमुक्तस्तवसुतोनाब्रवीत्किंचिदप्यसौ ॥ श्रुतंचाश्रुतवत्कृत्वाप्रायाद्येनससा
त्यकिः ॥ २८ ॥ सैन्येनमहतायुक्तोम्लेच्छानामनिवर्तिनां ॥ आसाद्यचरणेयत्तोयुयुधानमयोधयत् ॥ २९ ॥ द्रोणोपिरथिनांश्रेष्ठःपंचालान्पांडवांस्तथा ॥ अभ्य
द्रवतसंक्रुद्धोजवमास्थायमध्यमं ॥ ३० ॥ प्रविश्यचरणेद्रोणःपांडवानांवरूथिनीं ॥ द्रावयामासयोधान्वैशतशोथसहस्रशः ॥ ३१ ॥ ततोद्रोणोमहाराजनाम
विश्राव्यसंयुगे ॥ पांडुपांचालमत्स्यानांप्रचक्रेकदनंमहत् ॥ ३२ ॥ तंजयंतमनीकानिभारद्वाजंततस्ततः ॥ पांचालपुत्रोद्युतिमान्वीरकेतुःसमभ्ययात् ॥ ३३ ॥
सद्रोणंपंचभिर्विध्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ध्वजमेकेनविव्याधसारथिंचास्यसप्तभिः ॥ ३४ ॥ तत्राद्भुतंमहाराजदृष्टवानास्मिसंयुगे ॥ यद्द्रोणोरभसंयुद्धेपांचाल्यं
नाभ्यवर्त्तत ॥ ३५ ॥ सन्निरुद्धंरणेद्रोणंपंचालावीक्ष्यमारिष ॥ आववु्ःसर्वतोराजन्धर्मपुत्रजयैषिणः ॥ ३६ ॥ तेशरैरग्निसंकाशैस्तोमरैश्चमहाधनैः ॥ शस्त्रैश्च
विविधैराजन्द्रोणमेकमवाकिरन् ॥ ३७ ॥ निहत्यतान्बाणगणैर्द्रोणोराजन्समंततः ॥ महाजलधरान्व्योम्निमातरिश्वेवचाबभौ ॥ ३८ ॥ ततःशरंमहाघोरंसूर्य
पावकसन्निभं ॥ संदधेपरवीरघ्नोवीरकेतोरथंप्रति ॥ ३९ ॥ सभित्वातुशरोराजन्पांचालकुलनंदनं ॥ अभ्यगाद्धरणींतूर्णंलोहिताद्रोंज्वलन्निव ॥ ४० ॥ ततोपत
द्रथात्तूर्णंपांचालकुलनंदनः ॥ पर्वताग्रादिवमहांश्चंपकोवायुपीडितः ॥ ४१ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेराजपुत्रेमहाबले ॥ पंचालास्त्वरिताद्रोणंसमंतात्पर्यवारयन्
॥ ४२ ॥ चित्रकेतुःसुधन्वाचचित्रवर्माचभारत ॥ तथाचित्ररथश्चैवभ्रातृव्यसनकर्शिताः ॥ ४३ ॥ अभ्यद्रवंतसहिताभारद्वाजंयुयुत्सवः ॥ मुंचंतःशरवर्षाणितपां
तेजलदाइव ॥ ४४ ॥ सवध्यमानोबहुधाराजपुत्रैर्महारथैः ॥ क्रोधमाहारयत्तेषामभावायद्विजर्षभः ॥ ४५ ॥ ततःशरमयंजालंद्रोणस्तेषामवासृजत् ॥ तेहन्य
मानाद्रोणस्यशरैराकर्णचोदितैः ॥ ४६ ॥ कर्त्तव्यंनाभ्यजानन्वैकुमाराराजसत्तम ॥ तान्विमूढान्रणेद्रोणःप्रहसन्निवभारत ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

व्यश्वसूतरथांश्चक्रेकुमारान्कुपितोरणे ॥ अथापरैःसुनिशितैर्भल्लैस्तेषांमहायशाः ॥ ४८ ॥ पुष्पाणीवविचिन्वन्हिसोत्तमांगान्यपातयत् ॥ तेरथेभ्योहताःपेतुः
क्षितौराजन्सुवर्चसः ॥ ४९ ॥ देवासुरेपुरायुद्धेयथादैतेयदानवाः ॥ तान्निहत्यरणेराजन्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ ५० ॥ कार्मुकंभ्रामयामासहेमपृष्ठंदुरासदं ॥
पंचालान्निहतान्दृष्ट्वादेवकल्पान्महारथान् ॥ ५१ ॥ धृष्टद्युम्नोभृशोद्विग्नोनेत्राभ्यांपातयन्जलं ॥ अभ्यवर्त्ततसंग्रामेक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ५२ ॥ ततोहाहेतिसह
सानादःसमभवन्नृप ॥ पांचाल्येनरणेदृष्ट्वाद्रोणमावारितंशरैः ॥ ५३ ॥ सच्छाद्यमानोबहुधापार्षतेनमहात्मना ॥ नविव्यथेततोद्रोणःस्मयन्नेवान्वयुध्यत ॥
॥ ५४ ॥ ततोद्रोणंमहाराजपांचाल्यःक्रोधमूर्छितः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धोनवत्यानतपर्वणां ॥ ५५॥ सगाढविद्धोबलिनाभारद्वाजोमहायशाः ॥ निषसादरथो
पस्थेकश्मलंचजगामह ॥ ५६ ॥ तंवैतथागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नःपराक्रमी ॥ चापमुत्सृज्यशीघ्रंतुअसिंजग्राहवीर्यवान् ॥ ५७॥ अवप्लुत्यरथाच्चापित्वरितःसमहार
थः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभारद्वाजस्यमारिष ॥ ५८ ॥ हर्तुमिच्छन्शिरःकायात्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ प्रत्याश्वस्तस्ततोद्रोणोधनुर्गृह्यमहारवं ॥ ५९ ॥ आसन्नमा
गतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नंजिघांसया ॥ शरैर्वैतस्तिकैराजन्विव्याधासन्नवेधिभिः ॥ ६० ॥ योधयामाससमरेधृष्टद्युम्नंमहारथं ॥ तेहिवैतास्तिकानामशराआसन्नयोधि
नः ॥ ६१ ॥ द्रोणस्यविहिताराजन्यैर्धृष्टद्युम्नमाक्षिणोत् ॥ सवध्यमानोबहुभिःसायकैस्तैर्महाबलः ॥ ६२ ॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंभग्नवेगःपराक्रमी ॥ आरुह्य
स्वरथंवीरःप्रगृह्यचमहद्धनुः ॥ ६३ ॥ विव्याधसमरेद्रोणंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ द्रोणश्चापिमहाराजशरैर्विव्याधपार्षतं ॥ ६४ ॥ तदद्भुतमभूद्युद्धंद्रोणपांचालयो
स्तदा ॥ त्रैलोक्यकांक्षिणोरासीच्छक्रप्रल्हादयोरिव ॥ ६५ ॥ मंडलानिविचित्राणियमकानीतराणिच ॥ चरंतौयुद्धमार्गज्ञौततक्षतुरथेषुभिः ॥ ६६ ॥ मोह
यंतौमनांस्याजौयोधानांद्रोणपार्षतौ ॥ सृजंतौशरवर्षाणिवर्षास्विवबलाहकौ ॥ ६७ ॥ छादयंतौमहात्मानौशरैर्व्योमदिशोमहीं ॥ तदद्भुतंतयोर्युद्धंभूतसंघा
स्त्वपूजयन् ॥ ६८ ॥ क्षत्रियाश्चमहाराजयेचान्येतवसैनिकाः ॥ अवश्यंसमरेद्रोणोधृष्टद्युम्नेनसंगतः ॥ ६९॥ वशमेष्यतिनोराजन्पंचालाइतिचुक्रुशुः ॥ द्रोणस्तु
त्वरितोयुद्धेधृष्टद्युम्नस्यसारथेः ॥ ७० ॥ शिरःप्रच्यावयामासफलंपक्वंतरोरिव ॥ ततस्तुप्रद्रुतावाहाराजंस्तस्यमहात्मनः ॥ ७१ ॥ तेषुप्रद्रवमाणेषुपंचालान्सृंज
यांस्तथा ॥ अयोधयद्रणेद्रोणस्तत्रतत्रपराक्रमी ॥ ७२ ॥

॥ ७३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततोदुःशासनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

विजित्यपांडुपंचालान्भारद्वाजःप्रतापवान् ॥ स्वंव्यूहंपुनरास्थायस्थितोभवदरिंदमः ॥ नचैनंपांडवायुद्धेजेतुमुत्सेहिरेप्रभो ॥ ७३ ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेद्रोणपराक्रमेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच
ततोदुःशासनोराजन्शैनेयंसमुपाद्रवत् ॥ किरन्शरसहस्राणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ १ ॥ सविध्वासात्यकिंषष्ट्यातथाषोडशभिःशरैः ॥ नाकंपयत्स्थितंयुद्धेमैना
कमिवपर्वतं ॥ २ ॥ तंतुदुःशासनःशूरःसायकैरावृणोद्भृशं ॥ रथव्रातेनमहतानानादेशोद्भवेनच ॥ ३ ॥ सर्वतोभरतश्रेष्ठविसृजन्सायकान्बहून् ॥ पर्जन्यइव
घोषेणनादयन्वैदिशोदश ॥ ४ ॥ तमापतंतमालोक्यसात्यकिःकौरवंरणे ॥ अभिद्रुत्यमहाबाहुश्छादयामाससायकैः ॥ ५ ॥ तेछाद्यमानाबाणौघैर्दुःशासनपु
रोगमाः ॥ प्राद्रवन्समरेभीतास्तवसैन्यस्यपश्यतः ॥ ६ ॥ तेषुद्रवत्सुराजेंद्रपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ तस्थौव्यपेतभीराजन्सात्यकिंचार्दयच्छरैः ॥ ७ ॥ चतुर्भिर्वाजि
नस्तस्यसारथिंचत्रिभिःशरैः ॥ सात्यकिंचशतेनाजौविध्वानादंमुमोचसः ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजमाधवस्तस्यसंयुगे ॥ रथंसूतंध्वजंतंचचक्रेऽदृश्यमजिह्मगैः
॥ ९ ॥ सतुदुःशासनंशूरंसायकैरावृणोद्भृशं ॥ सशंकंसमनुप्राप्तमूर्णनाभिरिवोर्णया ॥ १० ॥ त्वरन्समावृणोद्बाणैर्दुःशासनममित्रजित् ॥ दृष्ट्वादुःशासनंरा
जातथाशरशताचितं ॥ ११ ॥ त्रिगर्तांश्चोदयामासयुयुधानरथंप्रति ॥ तेगच्छन्युयुधानस्यसमीपंक्रूरकर्मणः ॥ १२ ॥ त्रिगर्तानांत्रिसाहस्रारथायुद्धविशा
रदाः ॥ तेतुतंरथवंशेनमहतापर्यवारयन् ॥ १३ ॥ स्थिरांकृत्वामतिंयुद्धेभूत्वासंशप्तकामिथः ॥ तेषांप्रपततांयुद्धेशरवर्षाणिमुंचतां ॥ १४ ॥ योधान्पंचशतान्मु
ख्यानग्र्यानीकेव्यपोथयत् ॥ तेऽपतन्निहतास्तूर्णंशिनिप्रवरसायकैः ॥ १५ ॥ महामारुतवेगेनभग्नाइवनगाद्रुमाः ॥ नागैश्चबहुधाच्छिन्नैर्ध्वजैश्चैवविशांपते
॥ १६ ॥ हयैश्चकनकापीडैःपतितैस्तत्रमेदिनी ॥ शैनेयशरसंकृत्तैःशोणितौघपरिप्लुतैः ॥ १७ ॥ अशोभतमहाराजकिंशुकैरिवपुष्पितैः ॥ तेवध्यमानाःसमरेयु
युधानेनतावकाः ॥ १८ ॥ त्रातारंनाध्यगच्छंतपंकमग्नाइवद्विपाः ॥ ततस्तेपर्यवर्त्तंतसर्वेद्रोणरथंप्रति ॥ १९ ॥ भयात्पतगराजस्यगर्तानीवमहोरगाः ॥ हत्वा
पंचशतान्योधाञ्छरैराशीविषोपमैः ॥ २० ॥ प्रायात्सशनकैर्वीरोधनंजयरथंप्रति ॥ तंप्रयांतंनरश्रेष्ठंपुत्रोदुःशासनस्तव ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३॥

विव्याधनवभिस्तूर्णंशरैःसन्नतपर्वभिः॥ सतुतंप्रतिविव्याधपंचभिर्निशितैःशरैः॥ २२॥ रुक्मपुंखैर्महेष्वासोगार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः ॥ सात्यकिंतुमहाराजप्रहस
न्निवभारत॥ २३॥ दुःशासनस्त्रिभिर्विध्वापुनर्विव्याधपंचभिः ॥ शैनेयस्तवपुत्रंतुहत्वापंचभिराशुगैः ॥ २४ ॥ धनुश्चास्यरणेछित्वाविस्मयन्नर्जुनंययौ॥
ततोदुःशासनःक्रुद्धोवृष्णिवीरायगच्छते॥ २५॥ सर्वपारशवींशक्तिंविससर्जजिघांसया॥ तांतुशक्तिंतदाघोरांतवपुत्रस्यसात्यकिः॥ २६॥ चिच्छेदशतधा
राजन्निशितैःकंकपत्रिभिः ॥ अथान्यद्धनुरादायपुत्रस्तवजनेश्वर ॥ २७॥ सात्यकिंचशरैर्विध्वासिंहनादंननर्दह॥ सात्यकिस्तुरणेक्रुद्धोमोहयित्वासुतंतव॥
॥ २८॥ शरैरग्निशिखाकारैराजघानस्तनांतरे॥ त्रिभिरेवमहाभागःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ २९ ॥ सर्वायसैस्तीक्ष्णवक्त्रैःपुनर्विव्याधचाष्टभिः ॥ दुःशासनस्तु
विंशत्यासात्यकिंप्रत्यविध्यत॥ ३० ॥ सात्वतोपिमहाराजतंविव्याधस्तनांतरे॥ त्रिभिरेवमहाभागःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३१ ॥ ततोस्यवाहान्निशितैःशरैर्ज
घ्नेमहारथः॥ सारथिंचसुसंक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः॥ ३२॥ धनुरेकेनभल्लेनहस्तावापंचपंचभिः॥ ध्वजंचरथशक्तिंचभल्लाभ्यांपरमास्त्रवित् ॥ ३३ ॥ चिच्छे
दविशिखैस्तीक्ष्णैस्तथोभौपार्ष्णिसारथी॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥ ३४ ॥ त्रिगर्तसेनापतिनास्वरथेनापवाहितः ॥ तमभिद्रुत्यशैनेयोमुहू
र्तमिवभारत॥ ३५॥ नजघानमहाबाहुर्भीमसेनवचःस्मरन् ॥ भीमसेनेनतुवधःसुतानांतवभारत ॥ ३६॥ प्रतिज्ञातःसभामध्येसर्वेषामेवसंयुगे ॥ ततोदुः
शासनंजित्वासात्यकिःसंयुगेप्रभो ॥ जगामत्वरितोराजन्येनयातोधनंजयः॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेदुः
शासनपराजयेत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२३॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ धृतराष्ट्रउवाच किंतस्यांममसेनायांनासन्केचिन्महारथाः॥ ये
तथासात्यकिंयांतंनैवाघ्नन्नाप्यवारयन्॥ १ ॥ एकोहिसमरेकर्मकृतवान्सत्यविक्रमः ॥ शक्रतुल्यबलोयुद्धेमहेंद्रोदानवेष्विव ॥ २ ॥ अथवाशून्यमासीत्तद्येन
यातःससात्यकिः॥ हतभूयिष्ठमथवायेनयातःससात्यकिः॥ ३॥ यत्कृतंवृष्णिवीरेणकर्मशंससिमेरणे॥ नैतदुत्सहतेकर्तुंकर्मशक्रोपिसंजय ॥ ४ ॥ अश्रद्धेय
मचिंत्यंचकर्मतस्यमहात्मनः ॥ वृष्ण्यंधकप्रवीरस्यश्रुत्वामेव्यथितंमनः ॥ ५ ॥ नसंतितस्मात्पुत्रामेयथासंजयभाषसे॥ एकोवैबहुलाःसेनाःप्रामृद्नात्सत्य
विक्रमः॥ ६॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ कितस्यामिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ लक्ष्म्येतिविशेषणेतृतीया ॥ २८ ॥

कथंचयुध्यमानानामपक्रांतोमहात्मनां ॥ एकोबहूनांशैनेयस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ७ ॥ संजयउवाच राजन्सेनासमुद्योगोरथनागाश्वपत्तिमान् ॥ तुमु
लस्तवसैन्यानांयुगांतसदृशोभवत् ॥ ८ ॥ आहूतेषुसमूहेषुतवसैन्यस्यमानद ॥ नाभूल्लोकेसमःकश्चित्समूहइतिमेमतिः ॥ ९ ॥ तत्रदेवास्त्वभाषंतचारणाश्चस
मागताः ॥ एतदंताःसमूहावैभविष्यंतिमहीतले ॥ १० ॥ नचवैतादृशोव्यूहआसीत्कश्चिद्विशांपते ॥ यादृग्जयद्रथवधेद्रोणेनविहितोभवत् ॥ ११ ॥ चंडवातविभि
न्नानांसमुद्राणामिवस्वनः ॥ रणेभवद्बलौघानामन्योन्यमभिधावतां ॥ १२ ॥ पार्थिवानांसमेतानांबहून्यासन्नरोत्तम ॥ त्वद्बलेपांडवानांचसहस्राणिशतानि
च ॥ १३ ॥ संरब्धानांप्रवीराणांसमरेदृढकर्मणां ॥ तत्रासीत्सुमहाशब्दस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ १४ ॥ अथाक्रंदद्भीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चमारिष ॥ नकुलःसहदेवश्च
धर्मराजश्चपांडवः ॥ १५ ॥ आगच्छतप्रहरतद्रुतंविपरिधावत ॥ प्रविष्टावरिसेनांहिवीरौमाधवपांडवौ ॥ १६ ॥ यथासुखेनगच्छेतांजयद्रथवधंप्रति ॥ तथाप्र
कुरुतक्षिप्रमितिसैन्यान्यचोदयन् ॥ १७ ॥ तयोरभावेकुरवःकृतार्थाःस्युर्वयंजिताः ॥ तेयूयंसहिताभूत्वातूर्णमेवबलार्णवं ॥ १८ ॥ क्षोभयध्वंमहावेगाःपवनः
सागरंयथा ॥ भीमसेनेनतेराजन्पांचाल्येनचनोदिताः ॥ १९ ॥ आजघ्नुःकौरवान्संख्येत्यक्त्वासूनात्मनःप्रियान् ॥ इच्छंतोनिधनंयुद्धेशस्त्रैरुत्तमतेजसः ॥ २० ॥
स्वर्गेप्सवोमित्रकार्येनाभ्यनंदंतजीवितं ॥ तथैवतावकाराजन्प्रार्थयंतोमहद्यशः ॥ २१ ॥ आर्यांयुद्धेमतिंकृत्वायुद्धायैवावस्थिरे ॥ तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमाने
भयावहे ॥ २२ ॥ जित्वासर्वाणिसैन्यानिप्रायात्सात्यकिरर्जुनं ॥ कवचानांप्रभास्तत्रसूर्यरश्मिविराजिताः ॥ २३ ॥ दृष्टीःसंख्येसैनिकानांप्रतिजघ्नुःसमंततः ॥
तथाप्रयतमानानांपांडवानांमहात्मनां ॥ २४ ॥ दुर्योधनोमहाराजन्व्यगाहतमहद्बलं ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तेषांतस्यचभारत ॥ २५ ॥ अभवत्सर्वभूतानाम
भावकरणोमहान् ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथायातेषुसैन्येषुतथाकृच्छ्रगतःस्वयं ॥ २६ ॥ कच्चिद्दुर्योधनःसूतनाकार्षीत्पृष्ठतोरणं ॥ एकस्यचबहूनांचसन्निपा
तोमहाहवे ॥ २७ ॥ विशेषतोनरपतेर्विषमःप्रतिभातिमे ॥ सोत्यंतसुखसंवृद्धोलक्ष्म्यालोकस्यचेश्वरः ॥ २८ ॥ एकोबहून्समासाद्यकच्चिन्नासीत्पराङ्मुखः ॥
संजयउवाच राजन्संग्राममाश्चर्यंतवपुत्रस्यभारत ॥ २९ ॥ एकस्यबहुभिःसार्धंशृणुष्वगदतोमम ॥ दुर्योधनेनसमरेपृतनापांडवीरणे ॥ ३० ॥ नलि
नीद्विरदेनेवसमंतात्प्रतिलोडिता ॥ ततस्तांप्रहितांसेनांदृष्ट्वापुत्रेणतेनृप ॥ ३१ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ ॥ छ ॥

भीमसेनपुरोगास्तंपंचालाःसमुपाद्रवन्॥ सभीमसेनंदशभिःशरैर्विव्याधपांडवं ॥ ३२ ॥ त्रिभिस्त्रिभिर्यमौवीरौधर्मराजंचसप्तभिः॥ विराटद्रुपदौषड्भिःशतेनचशिखंडिनं॥ ३३ ॥ धृष्टद्युम्नंचविंशत्याद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः॥शतशश्चापरान्योधान्सद्विपांश्चरथान्रणे ॥ ३४ ॥ शरैरवचकर्तोग्रैःक्रुद्धोंतकइवप्रजाः॥ नसंदधन्विमुंचन्वामंडलीकृतकार्मुकः॥ ३५॥ अदृश्यतरिपून्निघ्नञ्छिक्षयास्त्रबलेनच ॥ तस्यतान्निघ्नतःशत्रून्हेमपृष्ठंमहद्धनुः ॥ ३६ ॥ अजस्रंमंडलीभूतंददृशुःसमरेजनाः॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाभल्लाभ्यामच्छिनद्धनुः॥ ३७॥ तवपुत्रस्यकौरव्ययतमानस्यसंयुगे॥ विव्याधचैनंदशभिःसम्यगस्तैःशरोत्तमैः॥ ३८॥ वर्मचाशुसमासाद्यतेभित्वाक्षितिमाविशन्॥ ततःप्रमुदिताःपार्थाःपरिवव्रुर्युधिष्ठिरं॥३९॥ यथावृत्रवधेदेवाःपुराशक्रंमहर्षयः॥ ततोन्यद्धनुरादायतवपुत्रःप्रतापवान्॥ ४० ॥ तिष्ठतिष्ठेतिराजानंब्रुवन्पांडवमभ्ययात् ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यतवपुत्रंमहामृधे ॥ ४१ ॥ प्रत्युद्ययुःसमुदिताःपंचालाजयगृद्धिनः ॥ तान्द्रोणःप्रतिजग्राहपरीप्सन्युधिपांडवं॥ ४२ ॥ चंडवातोद्धुतान्मेघान्गिरिरंबुमुचोयथा ॥ तत्रराजन्महानासीत्संग्रामोलोमहर्षणः ॥ ४३ ॥ पांडवानांमहाबाहोतावकानांचसंयुगे॥ रुद्रस्याक्रीडसदृशःसंहारःसर्वदेहिनां॥ ४४ ॥ ततःशब्दोमहानासीत्पुनर्येनधनंजयः॥ अतीवसर्वशब्देभ्योलोमहर्षकरःप्रभो ॥ ४५॥ अर्जुनस्यमहाबाहोतावकानांचधन्विनां॥ मध्येभारतसैन्यस्यमाधवस्यमहारणे॥ ४६ ॥द्रोणस्यापिपरैःसार्धंव्यूहद्वारेमहारणे ॥ एवमेषक्षयोवृत्तःपृथिव्यांपृथिवीपते ॥ क्रुद्धेर्जुनेतथाद्रोणेसात्वतेचमहारथे ॥ ४७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकिप्रवेशेसंकुलयुद्धेचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२४॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संजयउवाच अपराण्हेमहाराजसंग्रामःसुमहानभूत्॥ पर्जन्यसमनिर्घोषःपुनर्द्रोणस्यसोमकैः॥१॥ शोणाश्वंरथमास्थायनरवीरःसमाहितः॥ समरेभ्यद्रवत्पांडून्जवमास्थायमध्यमं ॥ २ ॥ तवप्रियहितेयुक्तोमहेष्वासोमहाबलः ॥ चित्रपुंखैःशितैर्बाणैःकलशोत्तमसंभवः॥ ३ ॥ वरान्वरान्हियोधानांविचिन्वन्निवभारत॥ आक्रीडतरणेराजन्भारद्वाजःप्रतापवान्॥४॥ तमभ्ययाद्बृहत्क्षत्रःकेकयानांमहारथः॥भ्रातॄणांनृपपंचानांश्रेष्ठःसमरकर्कशः॥ ५ ॥ विमुंचन्विशिखांस्तीक्ष्णानाचार्यंभृशमार्दयत्॥ महामेघोयथावर्षंविमुंचन्गंधमादने॥ ६ ॥ तस्यद्रोणोमहाराजस्वर्णपुंखान्शिलाशितान्॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसायकान्दशपंचच॥ ७॥

अपराण्हइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

तांस्तुद्रोणविनिर्मुक्तान्क्रुद्धाशीविषसन्निभान् ॥ एकैकंपंचभिर्बाणैर्युधिचिच्छेदहृष्टवत् ॥ ८ ॥ तदस्यलाघवंदृष्ट्वाप्रहस्यद्विजपुंगवः ॥ प्रेषयामासविशिखान
ष्टौसन्नतपर्वणः ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णंद्रोणचापच्युतान्शरान् ॥ अवारयच्छरैरेवतावद्भिर्निशितैर्मृधे ॥ १० ॥ ततोऽभवन्महाराजतवसैन्यस्यविस्मयः॥
बृहत्क्षत्रेणतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं ॥ ११ ॥ ततोद्रोणोमहाराजबृहत्क्षत्रंविशेषयन् ॥ प्रादुश्चक्रेरणेदिव्यंब्राह्ममस्त्रंसुदुर्जयं ॥ १२ ॥ कैकेयोस्त्रंसमालोक्यमु
क्तंद्रोणेनसंयुगे ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रब्राह्ममस्त्रमशातयत् ॥ १३ ॥ ततोस्त्रेनिहतेब्राह्मेबृहत्क्षत्रस्तुभारत ॥ विव्याधब्राह्मणंषष्ट्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ १४ ॥
तंद्रोणोद्विपदांश्रेष्ठोनाराचेनसमार्पयत् ॥ सतस्यकवचंभित्वाप्राविशद्धरणीतलं ॥ १५ ॥ कृष्णसर्पोयथामुक्तोवल्मीकंनृपसत्तम ॥ तथात्यगान्महींबाणोभि
त्वाकैकेयमाहवे ॥ १६ ॥ सोतिविद्धोमहाराजकैकेयोद्रोणसायकैः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोव्यावृत्यनयनेशुभे ॥ १७ ॥ द्रोणंविव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशि
तैः ॥ सारथिंचास्यबाणेनभृशंमर्मस्वताडयत् ॥ १८ ॥ द्रोणस्तुबहुभिर्विद्धोबृहत्क्षत्रेणमारिष ॥ असृजद्विशिखांस्तीक्ष्णान्कैकेयस्यरथंप्रति ॥ १९ ॥ व्याकुली
कृत्यतंद्रोणोबृहत्क्षत्रंमहारथं ॥ अश्वांश्चतुर्भिर्न्यवधीच्चतुरोस्यपतत्रिभिः ॥ २० ॥ सूतंचैकेनबाणेनरथनीडादपातयत् ॥ द्वाभ्यांध्वजंचच्छत्रंचच्छित्वाभूमाव
पातयत् ॥ २१ ॥ ततःसाधुविसृष्टेननाराचेनद्विजर्षभः ॥ हृद्यविध्यद्बृहत्क्षत्रंसच्छिन्नहृदयोपतत् ॥ २२ ॥ बृहत्क्षत्रेहतेराजन्केकयानांमहारथे ॥ शैशुपालिरभिक्रु
द्धोयंतारमिदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ सारथेयाहियत्रैषद्रोणस्तिष्ठतिदंशितः ॥ विनिघ्नन्केकयान्सर्वान्पंचालानांचवाहिनीं ॥ २४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासारथीरथिनां
वरं ॥ द्रोणायप्रापयामासकांबोजैर्जवनैर्हयैः ॥ २५ ॥ धृष्टकेतुश्चचेदीनामृषभोतिबलोदितः ॥ वधायाभ्यद्रवद्द्रोणंपतंगइवपावकं ॥ २६ ॥ सोविध्यत्तदाद्रो
णंषष्ट्यासाश्वरथध्वजं ॥ पुनश्चान्यैःशरैस्तीक्ष्णैःसुप्तंव्याघ्रंतुदन्निव ॥ २७ ॥ तस्यद्रोणोधनुर्मध्येक्षुरप्रेणशितेनच ॥ चकर्तगार्ध्रपत्रेणयतमानस्यशुष्मिणः ॥
॥ २८ ॥ अथान्यद्धनुरादायशैशुपालिर्महारथः ॥ विव्याधसायकैर्द्रोणंकंकबर्हिणवाजितैः ॥ २९ ॥ तस्यद्रोणोहयान्हत्वाचतुर्भिश्चतुरःशरैः ॥ सारथेश्चशिरः
कायाच्चकर्तप्रहसन्निव ॥ ३० ॥ अथैनंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ अवप्लुत्यरथाच्चैद्योगदामादायसत्वरः ॥ ३१ ॥ भारद्वाजायचिक्षेपरुषितामिवप
न्नगीं ॥ तामापतंतीमालोक्यकालरात्रिमिवोद्यतां ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१॥४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ निष्टानकःकष्टस्वनः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ऊरुग्राहःऊरुस्तंभः ॥ ५२॥

अश्मसारमयींगुर्वींतपनीयविभूषितां ॥ शरैरनेकसाहस्रैर्भाद्वाजोच्छिनच्छितैः ॥ ३३ ॥ साच्छिन्नाबहुभिर्बाणैर्भारद्वाजेनमारिष ॥ गदापपातकौरव्यनादयं
तीधरातलं ॥ ३४ ॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वाधृष्टकेतुरमर्षणः ॥ तोमरंव्यसृजद्वीरःशक्तिंचकनकोज्ज्वलां ॥ ३५ ॥ तोमरंपंचभिर्भित्वाशक्तिंचिच्छेदपंचभिः ॥ तौज
ग्मतुर्महींछिन्नौसर्पाविवगरुत्मता ॥ ३६ ॥ ततोस्यविशिखंतीक्ष्णंवधायवधकांक्षिणः ॥ प्रेषयामाससमरेभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ ३७ ॥ सतस्यकवचंभित्वा
हृदयंचामितौजसः ॥ अभ्यगाद्धरणींबाणोहंसःपद्मवनंयथा ॥ ३८ ॥ पतंगंहिग्रसेच्चाषोयथाक्षुद्रंबुभुक्षितः ॥ तथाद्रोणोग्रसच्छूरोधृष्टकेतुंमहाहवे ॥ ३९ ॥
निहतेचेदिराजेतुतत्खंडंपित्र्यमाविशत् ॥ अमर्षवशमापन्नःपुत्रोस्यपरमास्त्रवित् ॥ ४० ॥ तमपिप्रहसन्द्रोणःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ महाव्याघ्रोमहारण्येमृगशावं
यथाबली ॥ ४१ ॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुपांडवेयेषुभारत ॥ जरासंधसुतोवीरःस्वयंद्रोणमुपाद्रवत् ॥ ४२ ॥ सतुद्रोणंमहाबाहुःशरधाराभिराहवे ॥ अदृश्यमकरो
त्तूर्णंजलदोभास्करंयथा ॥ ४३ ॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वाद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ व्यसृजत्सायकांस्तूर्णंशतशोथसहस्रशः ॥ ४४ ॥ छादयित्वारणेद्रोणंरथस्थंरथिनांव
रं ॥ जारासंधिंजघानाशुमिषतांसर्वधन्विनां ॥ ४५ ॥ योयःस्मनीयतेतत्रतंद्रोणोह्यंतकोपमः ॥ आदत्तसर्वभूतानिप्राप्तेकालेयथांतकः ॥ ४६ ॥ ततोद्रोणो
महाराजनामविश्राव्यसंयुगे ॥ शरैरनेकसाहस्रैःपांडवेयान्समावृणोत् ॥ ४७ ॥ तेतुनामांकिताबाणाद्रोणेनास्ताःशिलाशिताः ॥ नरान्नागान्हयांश्चैवनिज
घ्नुःशतशोमृधे ॥ ४८ ॥ तेवध्यमानाद्रोणेनशक्रेणेवमहासुराः ॥ समकंपंतपंचालागावःशीतार्दिताइव ॥ ४९ ॥ ततोनिष्टानकोघोरःपांडवानामजायत ॥ द्रो
णेनवध्यमानेषुसैन्येषुभरतर्षभ ॥ ५० ॥ प्रताप्यमानाःसूर्येणहन्यमानाश्चसायकैः ॥ अन्वपद्यंतपंचालास्तदासंत्रस्तचेतसः ॥ ५१ ॥ मोहिताबाणजालेनभार
द्वाजेनसंयुगे ॥ ऊरुग्राहगृहीतानांपंचालानांमहारथाः ॥ ५२ ॥ चेदयश्चमहाराजसृंजयाःकाशिकोसलाः ॥ अभ्यद्रवंतसंहृष्टाभारद्वाजंयुयुत्सया ॥ ५३ ॥ ब्रुवं
तश्चरणेन्योन्यंचेदिपंचालसृंजयाः ॥ हतद्रोणंहतद्रोणमितितेद्रोणमभ्ययुः ॥ ५४ ॥ यतंतःपुरुषव्याघ्राःसर्वशक्त्यामहाद्युतिं ॥ निनीषवोरणेद्रोणंयमस्यसदनं
प्रति ॥ ५५ ॥ यतमानांस्तुतान्वीरान्भारद्वाजःशिलीमुखैः ॥ यमायप्रेषयामासचेदिमुख्यान्विशेषतः ॥ ५६ ॥ तेषुप्रक्षीयमाणेषुचेदिमुख्येषुसर्वशः ॥ पंचालाः
समकंपंतद्रोणसायकपीडिताः ॥ ५७ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥५८॥५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ आकर्णमुपागतंपलितंकेशादेःशौक्ल्यंयस्य वयसाकालपिंडसंयोगेन अशीतिपंचकः

प्राक्रोशन्भीमसेनंतेधृष्टद्युम्नंचभारत ॥ दृष्ट्वाद्रोणस्यकर्माणितथारूपाणिमारिष ॥ ५८॥ ब्राह्मणेनतपोनूनंचरितंदुश्चरंमहत् ॥ तथाहियुधिसंक्रुद्धोदहतिक्ष
त्रियर्षभान् ॥ ५९ ॥ धर्मोयुद्धंक्षत्रियस्यब्राह्मणस्यपरंतपः ॥ तपस्वीकृतविद्यश्चप्रेक्षितेनापिनिर्दहेत् ॥ ६० ॥ द्रोणाग्निमस्त्रसंस्पर्शंप्रविष्टाःक्षत्रियर्षभाः ॥ बह
वोदुस्तरंघोरंयत्रादह्यंतभारत ॥६१ ॥ यथाबलंयथोत्साहंयथासत्वंमहाद्युतिः ॥ मोहयन्सर्वभूतानिद्रोणोहंतिबलानिनः ॥ ६२ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाक्षत्रधर्मा
व्यवस्थितः ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदक्षत्रधर्मामहाबलः ॥६३॥ क्रोधसंविग्नमनसोद्रोणस्यसशरंधनुः ॥ ससंरब्धतरोभूत्वाद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ६४ ॥ अन्यत्का
र्मुकमादायभास्वरंवेगवत्तरं॥तत्राधायशरंतीक्ष्णंपरानीकविशातनं॥६५॥आकर्णपूर्णमाचार्योबलवानभ्यवासृजत् ॥ सहत्वाक्षत्रधर्माणंजगामधरणीतलं
॥ ६६ ॥ सभिन्नहृदयोवाहान्यपतन्मेदिनीतले ॥ ततःसैन्यान्यकंपंतधृष्टद्युम्नसुतेहते ॥ ६७॥ अथद्रोणंसमारोहच्चेकितानोमहाबलः ॥ सद्रोणंदशभिर्विध्वाप्र
त्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ ६८ ॥ चतुर्भिःसारथिंचास्यचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ तमाचार्यस्त्रिभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्दयत् ॥ ६९ ॥ ध्वजंसमभिरुन्मथ्ययंतारमवधी
त्त्रिभिः ॥ तस्यसूतेहतेतेश्वारथमादायविद्रुताः ॥ ७० ॥ समरेशरसंवीताभारद्वाजेनमारिष ॥ चेकितानरथंदृष्ट्वाहताश्वंहतसारथिं ॥ ७१ ॥ तान्समेतान्रणेशूरां
श्चेदिपंचालसृंजयान् ॥ समंताद्द्रावयन्द्रोणोबह्वशोभतमारिष ॥ ७२ ॥ आकर्णपलितःश्यामोवयसाशीतिपंचकः ॥ रणेपर्यचरद्द्रोणोवृद्धःषोडशवर्षवत् ॥
॥ ७३ ॥ अथद्रोणंमहाराजविचरंतमभीतवत् ॥ वज्रहस्तममन्यंतशत्रवःशत्रुसूदनं ॥७४॥ ततोब्रवीन्महाबाहुर्द्रुपदोबुद्धिमान्नृप॥लुब्धोयंक्षत्रियान्हंतिव्याघ्रः
क्षुद्रमृगानिव ॥७५ ॥ कृच्छ्रान्दुर्योधनोलोकान्पापःप्राप्स्यतिदुर्मतिः॥ यस्यलोभाद्विनिहताःसमरेक्षत्रियर्षभाः॥७६॥शतशःशेरतेभूमौनिकृत्तागोवृषाइव॥
रुधिरेणपरीतांगाःश्वसृगालादनीकृताः ॥ ७७॥ एवमुक्त्वामहाराजद्रुपदोक्षौहिणीपतिः ॥पुरस्कृत्यरणेपार्थान्द्रोणमभ्यद्रवद्द्रुतं ॥ ७८ ॥ इतिश्रीमहाभा
रतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणपराक्रमेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२५॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच व्यूहेष्वालोड्यमा
नेषुपांडवानांततस्ततः॥ सुदूरमन्वयुःपार्थाःपंचालाःसहसोमकैः ॥ १ ॥

चतुःशताब्दः अशीतिकापरइतिपाठेअतिवृद्धतमः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५॥ ॥७॥ व्यूहेष्विति ॥ १॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वानरर्षभलक्षणंवानरप्रधानंध्वजं वरवानरकेतनमितिपाठोवा ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ सत्योदृढप्रतिज्ञः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ संक्षयेजगतस्तीव्रेयुगांतइवभारत ॥ २ ॥ द्रोणेयुधिपराक्रांतेनर्दमानेमुहुर्मुहुः ॥ पंचालेषुचक्षीणेषुवध्यमानेषुपांडुषु ॥
॥ ३ ॥ नापश्यच्छरणंकिंचिद्धर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ चिंतयामासराजेंद्रकथमेतद्भविष्यति ॥ ४ ॥ ततोवीक्ष्यदिशःसर्वाःसव्यसाचिदिदृक्षया ॥ युधिष्ठिरोददर्शा
थनैवपार्थंनमाधवं ॥ ५ ॥ सोपश्यन्नरशार्दूलंवानरर्षभलक्षणं ॥ गांडीवस्यचनिर्घोषमशृण्वन्व्यथितेंद्रियः ॥ ६ ॥ अपश्यन्सात्यकिंचापिवृष्णीनांप्रवरंरथं ॥
चिंतयाभिपरीतांगोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ ७ ॥ नाध्यगच्छत्तदाशांतिंतावपश्यन्नरोत्तमौ ॥ लोकोपक्रोशभीरुत्वाद्धर्मराजोमहामनाः ॥ ८ ॥ अचिंतयन्म
हाबाहुःशैनेयस्यरथंप्रति ॥ पदवींप्रेषितश्चैवफाल्गुनस्यमयारणे ॥ ९ ॥ शैनेयःसात्यकिःसत्योमित्राणामभयंकरः ॥ तदिदंत्वेकमेवासीद्द्विधाजातंममाद्यवै
॥ १० ॥ सात्यकिश्चहिविज्ञेयःपांडवश्चधनंजयः ॥ सात्यकिंप्रेषयित्वातुपांडवस्यपदानुगं ॥ ११ ॥ सात्वतस्यापिकंयुद्धेप्रेषयिष्येपदानुगं ॥ करिष्यामिप्रयत्ने
नभ्रातुरन्वेषणंयदि ॥ १२ ॥ युयुधानमनन्विष्यलोकोमांगर्हयिष्यति ॥ भ्रातुरन्वेषणंकृत्वाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १३ ॥ परित्यजतिवार्ष्णेयंसात्यकिंसत्यवि
क्रमं ॥ लोकापवादभीरुत्वात्सोहंपार्थंवृकोदरं ॥ १४ ॥ पदवींप्रेषयिष्यामिमाधवस्यमहात्मनः ॥ यथैवचममप्रीतिरर्जुनेशत्रुसूदने ॥ १५ ॥ तथैववृष्णिवीरे
पिसात्वतेयुद्धदुर्मदे ॥ अतिभारेनियुक्तश्चमयाशैनेयनंदनः ॥ १६ ॥ सतुमित्रोपरोधेनगौरवात्तुमहाबलः ॥ प्रविष्टोभारतींसेनांमकरःसागरंयथा ॥ १७ ॥ अ
सौहिश्रूयतेशब्दःशूराणामनिवर्तिनां ॥ मिथःसंयुध्यमानानांवृष्णिवीरेणधीमता ॥ १८ ॥ प्राप्तकालंसुबलवन्निश्चितंबहुधाहिमे ॥ तत्रैवपांडवेयस्यभीमसे
नस्यधन्विनः ॥ १९ ॥ गमनंरोचतेमह्यंयत्रयातौमहारथौ ॥ नचाप्यसह्यंभीमस्यविद्यतेभुविकिंचन ॥ २० ॥ शक्तोह्येषरणेयत्तःपृथिव्यांसर्वधन्विनां ॥ स्वबा
हुबलमास्थायप्रतिव्यूहितुमंजसा ॥ २१ ॥ यस्यबाहुबलंसर्वेसमाश्रित्यमहात्मनः ॥ वनवासान्निवृत्ताःस्मनचयुद्धेषुनिर्जिताः ॥ २२ ॥ इतोगतेभीमसेनेसा
त्वतंप्रतिपांडवे ॥ सनाथौभवितारौहियुधिसात्वतफाल्गुनौ ॥ २३ ॥ कामंत्वशोचनीयौतौरणेसात्वतफाल्गुनौ ॥ रक्षितौवासुदेवेनस्वयंशस्त्रविशारदौ ॥ २४ ॥
अवश्यंतुमयाकार्यमात्मनःशोकनाशनं ॥ तस्माद्भीमंनियोक्ष्यामिसात्वतस्यपदानुगं ॥ २५ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

सात्यकिंप्रतिप्रतिविधानंकृतमित्यन्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ चकोरनेत्रोरक्तांतायतनयनः

ततःप्रतिकृतंमन्येविधानंसात्यकिंप्रति ॥ एवंनिश्चित्यमनसाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २६ ॥ यंतारमब्रवीद्राजाभीमंप्रतिनयस्वमां ॥ धर्मराजवचःश्रुत्वासार
थिर्हयकोविदः ॥ २७ ॥ रथंहेमपरिष्कारंभीमांतिकमुपानयत् ॥ भीमसेनमनुज्ञाप्यप्राप्तकालमचिंतयत् ॥ २८ ॥ कश्मलंप्राविशद्राजाबहुतत्रसमादिशत् ॥ स
कश्मलसमाविष्टोभीममाहूयपार्थिवः ॥ २९ ॥ अब्रवीद्वचनंराजन्कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ यःसदेवान्सगंधर्वान्दैत्यांश्चैकरथोजयत् ॥ ३० ॥ तस्यलक्ष्मनपश्या
मिभीमसेनानुजस्यते ॥ ततोब्रवीद्धर्मराजंभीमसेनस्तथागतं ॥ ३१ ॥ नैवाद्राक्षंनचाश्रौषंतवकश्मलमीदृशं ॥ पुरातिदुःखदीर्णानांभवान्गतिरभूद्धिनः ॥
॥ ३२ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रशाधिकिंकरवाणिते ॥ नत्वसाध्यमकार्यंवाविद्यतेममानद ॥ ३३ ॥ आज्ञापयकुरुश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ तमब्रवीदश्रुपू
र्णःकृष्णसर्पइवश्वसन् ॥ ३४ ॥ भीमसेनमिदंवाक्यंप्रम्लानवदनोनृपः ॥ यथाशंखस्यनिर्घोषःपांचजन्यस्यश्रूयते ॥ ३५ ॥ पूरितोवासुदेवेनसंरब्धेनयशस्वि
ना ॥ नूनमद्यहतःशेतेतवभ्राताधनंजयः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्विनिहतेनूनंयुध्यतेसौजनार्दनः ॥ यस्यसत्ववतोवीर्यमुपजीवंतिपांडवाः ॥ ३७ ॥ यंभयेष्वभिगच्छं
तिसहस्राक्षमिवामराः ॥ सशूरःसैंधवप्रेप्सुरन्वयाद्भारतींचमूं ॥ ३८ ॥ तस्यवैगमनंविद्मोभीमनावर्तनंपुनः ॥ श्यामोयुवागुडाकेशोदर्शनीयोमहारथः ॥ ३९ ॥
व्यूढोरस्कोमहाबाहुर्मत्तद्विरदविक्रमः ॥ चकोरनेत्रस्ताम्रास्योद्विषतांभयवर्धनः ॥ ४० ॥ तदिदंममभद्रंतेशोकस्थानमरिंदम ॥ अर्जुनार्थंमहाबाहोसात्वत
स्यचकारणात् ॥ ४१ ॥ वर्धतेहविषेवाग्निरिध्यमानःपुनःपुनः ॥ तस्यलक्ष्मनपश्यामितेनविंदामिकश्मलं ॥ ४२ ॥ तंविद्धिपुरुषव्याघ्रंसात्वतंचमहारथं ॥ स
तंमहारथंपश्चादनुयातस्तवानुजं ॥ ४३ ॥ तमपश्यन्महाबाहुमहंविंदामिकश्मलं ॥ पार्थैतस्मिन्हतेचैवयुध्यतेनूनमग्रणीः ॥ ४४ ॥ सहायोनास्यवैकश्चित्तेन
विंदामिकश्मलं ॥ तस्मिन्कृष्णोहतेनूनंयुध्यतेयुद्धकोविदः ॥ ४५ ॥ नहिमेशुध्यतेभावस्तयोरेवपरंतप ॥ सतत्रगच्छकौंतेययत्रयातोधनंजयः ॥ ४६ ॥ सा
त्यकिश्चमहावीर्यःकर्तव्यंयदिमन्यसे ॥ वचनंममधर्मज्ञभ्राताज्येष्ठोभवामिते ॥ ४७ ॥ नतेर्जुनस्तथाज्ञेयोज्ञातव्यःसात्यकिर्यथा ॥ चिकीर्षुर्मत्प्रियंपार्थसया
तःसव्यसाचिनः ॥ ४८ ॥

ताम्रास्योरक्तगौरमुखः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ब्रह्मेति ॥ १ ॥ संविदंज्ञापनं ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आत्य

पदवींदुर्गमांघोरामगम्यामकृतात्मभिः ॥ दृष्ट्वाकुशलिनौकृष्णौसात्वतंचैवसात्यकिं ॥ संविदंचैवकुर्यास्त्वंसिंहनादेनपांडव ॥ ४९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरचिंतायांषड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ भीमसेनउवाच ब्रह्मेशानेंद्रवरुणा
नवहद्यःपुरारथः ॥ तमास्थायगतौकृष्णौनतयोर्विद्यतेभयं ॥ १ ॥ आज्ञांतुशिरसाबिभ्रदेषगच्छामिमाशुचः ॥ समेत्यतान्नरव्याघ्रांस्तवदास्यामिसंविदं ॥
॥ २ ॥ संजयउवाच एतावदुक्त्वाप्रययौपरिदाययुधिष्ठिरं ॥ धृष्टद्युम्नायबलवान्सुहृद्भ्यश्चपुनःपुनः ॥ ३ ॥ धृष्टद्युम्नंचेदमाहभीमसेनोमहाबलः ॥ विदितं
तेमहाबाहोयथाद्रोणोमहारथः ॥ ४ ॥ ग्रहणेधर्मराजस्यसर्वोपायेनवर्तते ॥ नचमेगमनेकृत्यंतादृक्पार्षतविद्यते ॥ ५ ॥ यादृशंरक्षणेराज्ञःकार्यमात्ययिकंहि
नः ॥ एवमुक्तोस्मिपार्थेनप्रतिवक्तुंनचोत्सहे ॥ ६ ॥ प्रयास्येतत्रयत्रासौमुमूर्षुःसैंधवःस्थितः ॥ धर्मराजस्यवचनेस्थातव्यमविशंकया ॥ ७ ॥ यास्यामिपद
वींभ्रातुःसात्वतस्यचधीमतः ॥ सोद्ययत्तोरणेपार्थंपरिरक्षयुधिष्ठिरं ॥ ८ ॥ एतद्धिसर्वकार्याणांपरमंकृत्यमाहवे ॥ तमब्रवीन्महाराजधृष्टद्युम्नोवृकोदरं ॥ ९ ॥
ईप्सितंतेकरिष्यामिगच्छपार्थाविचारयन् ॥ नाहत्वासमरेद्रोणोधृष्टद्युम्नंकथंचन ॥ १० ॥ निग्रहंधर्मराजस्यप्रकरिष्यतिसंयुगे ॥ ततोनिक्षिप्यराजानंधृष्टद्यु
म्नेचपांडवं ॥ ११ ॥ अभिवाद्यगुरुंज्येष्ठंप्रययौयेनफाल्गुनः ॥ परिष्वक्तश्चकौंतेयोधर्मराजेनभारत ॥ १२ ॥ आघ्रातश्चतथामूर्ध्निश्राविवतश्चाशिषःशुभाः ॥
कृत्वाप्रदक्षिणान्विप्रानर्चितांस्तुष्टमानसान् ॥ १३ ॥ आलभ्यमंगलान्यष्टौपीत्वाकैरातकंमधु ॥ द्विगुणद्रविणोवीरोमदरक्तांतलोचनः ॥ १४ ॥ विप्रैःकृतस्वस्त्य
यनोविजयोत्पादसूचितः ॥ पश्यन्नेवात्मनोबुद्धिंविजयानंदकारिणीं ॥ १५ ॥ अनुलोमानिलैश्चाशुप्रदर्शितजयोदयः ॥ भीमसेनोमहाबाहुःकवचीशुभ
कुंडली ॥ १६ ॥ सांगदीसतलत्राणःसरथीरथिनांवरः ॥ तस्यकार्ष्णायसंवर्महेमचित्रंमहर्धिमत् ॥ १७ ॥ विबभौसर्वतःश्लिष्टंसविद्युदिवतोयदः ॥ पीतरक्ता
सितसितैर्वासोभिश्चसुवेष्टितः ॥ १८ ॥ कंठत्राणेनचबभौसेंद्रायुधइवांबुदः ॥ प्रयातेभीमसेनेतुतवसैन्यंयुयुत्सया ॥ १९ ॥

यिकंअतिशयितं हिशब्दोभिमुखीकरणे एवमनंतरोक्तं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अनलोगोहिरण्यंचदूर्वागोरोचनामृतं अक्षतंदधिचेत्यष्टौमंगलानिप्रचक्षते ॥ १४ ॥
विजयोत्पादसूचितःसूचितविजयोत्पादः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ आर्यामान्यामातेतियावत् निदर्शनंनिमित्तं ॥ २३ ॥ २४ ॥ मुह्यंतिमोहेनाव्रियंते ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ आरुजन्कृंतन् विरुजन्विध्यन् विकर्ष

पांचजन्यरवोघोरःपुनरासीद्दिशांपते ॥ तंश्रुत्वानिनदंघोरंत्रैलोक्यत्रासनंमहत् ॥ २० ॥ पुनर्भीमंमहाबाहुंधर्मपुत्रोभ्यभाषत ॥ एषवृष्णिप्रवीरेणध्मातःसलि
लजोभृशं ॥ २१ ॥ पृथिवींचांतरिक्षंचविनादयतिशंखराट् ॥ नूनंव्यसनमापन्नेसुमहत्सव्यसाचिनि ॥ २२ ॥ कुरुभिर्युध्यतेसार्धंसर्वैश्चक्रगदाधरः ॥ आहकुं
तीनूनमार्यापापमद्यनिदर्शनं ॥ २३ ॥ द्रौपदीचसुभद्राचपश्यंत्यौसहबंधुभिः ॥ सभीमत्वरयायुक्तोयाहियत्रधनंजयः ॥ २४ ॥ मुह्यंतीवहिमेसर्वाधनंजयदि
दृक्षया ॥ दिशश्चप्रदिशःपार्थसात्वतस्यचकारणात् ॥ २५ ॥ गच्छगच्छेतिगुरुणासोनुज्ञातोवृकोदरः ॥ ततःपांडुसुतोराजन्भीमसेनःप्रतापवान् ॥ २६ ॥ ब
द्धगोधांगुलित्राणःप्रगृहीतशरासनः ॥ ज्येष्ठेनप्रहितोभ्रात्राभ्राताभ्रातुःप्रियंकरः ॥ २७ ॥ आहत्यदुंदुभिंभीमःशंखंप्रध्माप्यचासकृत् ॥ विनद्यसिंहनादेन
ज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ २८ ॥ तेनशब्देनवीराणांपातयित्वामनांस्युत ॥ दर्शयन्घोरमात्मानममित्रान्सहसाभ्ययात् ॥ २९ ॥ तमूहुर्जवनादांताविरुवंतोहयो
त्तमाः ॥ विशोकेनाभिसंपन्नामनोमारुतरंहसः ॥ ३० ॥ आरुजन्विरुजन्पार्थोज्यांविकर्षंश्चपाणिना ॥ संप्रकर्षन्विकर्षंश्चसेनाग्रंसमलोडयत् ॥ ३१ ॥ तंप्रयां
तंमहाबाहुंपंचालाःसहसोमकाः ॥ पृष्ठतोनुययुःशूरामघवंतमिवामराः ॥ ३२ ॥ तंसमेत्यमहाराजतावकाःपर्यवारयन् ॥ दुःशलश्चित्रसेनश्चकुंडभेदीविविंश
तिः ॥ ३३ ॥ दुर्मुखोदुःसहश्चैवविकर्णश्चशलस्तथा ॥ विंदानुविंदौसुमुखोदीर्घबाहुःसुदर्शनः ॥ ३४ ॥ वृंदारकःसुहस्तश्चसुषेणोदीर्घलोचनः ॥ अभयोरौद्र
कर्माचसुवर्मादुर्विमोचनः ॥ ३५ ॥ शोभंतोरथिनांश्रेष्ठाःसहसैन्यपदानुगाः ॥ संयत्ताःसमरेवीराभीमसेनमुपाद्रवन् ॥ ३६ ॥ तैःसमंताद्वृतःशूरैःसमरेषुमहार
थः ॥ तान्समीक्ष्यतुकौंतेयोभीमसेनः पराक्रमी ॥ अभ्यवर्ततवेगेनसिंहःक्षुद्रमृगानिव ॥ ३७ ॥ तेमहास्त्राणिदिव्यानितत्रवीराअदर्शयन् ॥ छादयंतःशरैर्भीमं
मेघाःसूर्यमिवोदितं ॥ ३८ ॥ सतानतीत्यवेगेनद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ अग्रतश्चगजानीकंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३९ ॥ सोचिरेणैवकालेनतद्गजानीकमाशुगैः ॥
दिशःसर्वाःसमभ्यस्यव्यधमत्पवनात्मजः ॥ ४० ॥ त्रासिताःशरभस्येवगर्जितेनवनेमृगाः ॥ प्राद्रवन्द्विरदाःसर्वेनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ४१ ॥ पुनश्चातीववेगे
नद्रोणानीकमुपाद्रवत् ॥ तमवारयदाचार्योवेलोद्वृत्तमिवार्णवं ॥ ४२ ॥ ललाटेताडयच्चैनंनाराचेनस्मयन्निव ॥ ऊर्ध्वरश्मिरिवादित्योविबभौतेनपांडवः ॥ ४३ ॥

न्अत्यर्थंकर्षन् संप्रकर्षन्सम्यक्प्रकर्षेणविलिखन् विकर्षन्विक्षिपन् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

समन्यमानस्त्वाचार्योंममायंफाल्गुनोयथा॥ भीमःकरिष्यतेपूजामित्युवाचवृकोदरं॥४४॥ भीमसेननतेशक्याप्रवेष्टुमरिवाहिनी॥ मामनिर्जित्यसमरेशत्रु
मद्यमहाबल॥ ४५॥ यदितेसोनुजःकृष्णःप्रविष्टोनुमतेमम ॥ अनीकंनतुशक्यंमेप्रवेष्टुमिहवैत्वया ॥ ४६॥ अथभीमस्तुतच्छ्रुत्वागुरोर्वाक्यमपेतभीः॥ क्रुद्धः
प्रोवाचवैद्रोणंरक्तताम्रेक्षणस्त्वरन्॥ ४७॥ तवार्जुनोनानुमतेब्रह्मबंधोरणाजिरं॥ प्रविष्टःसहिदुर्धर्षःशक्रस्यापिविशेद्बलं ॥ ४८॥ तेनवैपरमांपूजांकुर्वतामा
नितोह्यसि॥ नार्जुनोहंघृणीद्रोणभीमसेनोस्मितेरिपुः॥ ४९॥ पितानस्त्वंगुरुर्बंधुस्तथापुत्रास्तुतेवयं॥ इतिमन्यामहेसर्वेभवंतंप्रणताःस्थिताः॥ ५०॥ अद्यत
द्विपरीतंतेवदतोस्मासुदृश्यते॥ यदित्वंशत्रुमात्मानंमन्यसेतत्तथास्त्विह ॥५१ ॥ एषतेसदृशंशत्रोःकर्मभीमःकरोम्यहं ॥ अथोद्भ्राम्यगदांभीमःकालदंडमिवां
तकः॥ ५२॥ द्रोणायव्यसृजद्राजन्सरथादवपुप्लुवे ॥ साश्वसूतध्वजंयानंद्रोणस्यापोथयत्तदा॥ ५३॥ प्रामृद्नाच्चबहून्योधान्वायुर्वृक्षानिवौजसा॥ तंपुनःपरि
वव्रुस्तेतवपुत्रारथोत्तमं॥५४॥ अन्यंतुरथमास्थायद्रोणःप्रहरतांवरः॥ व्यूहद्वारंसमासाद्ययुद्धायसमुपस्थितः॥५५॥ ततःक्रुद्धोमहाराजभीमसेनःपराक्रमी॥
अग्रतःस्यंदनानीकंशरवर्षैरवाकिरत्॥ ५६॥ तेवध्यमानाःसमरेतवपुत्रामहारथाः॥ भीमंभीमबलायुद्धेयोधयंतिजयैषिणः ॥ ५७॥ ततोदुःशासनःक्रुद्धो
रथशक्तिंसमाक्षिपत्॥ सर्वपारशवींतीक्ष्णांजिघांसुःपांडुनंदनं॥ ५८॥ आपतंतींमहाशक्तिंतवपुत्रप्रणोदितां ॥ द्विधाचिच्छेदतांभीमस्तदद्भुतमिवाभवत्॥
॥ ५९॥ अथान्यैर्विशिखैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धःकुंडभेदिनं॥ सुषेणंदीर्घनेत्रंचत्रिभिस्त्रीनवधीद्बली॥ ६०॥ ततोवृंदारकंवीरंकुरूणांकीर्तिवर्धनं ॥ पुत्राणांतववीरा
णांयुध्यतामवधीत्पुनः ॥ ६१ ॥ अभयंरौद्रकर्माणंदुर्विमोचनमेवच ॥ त्रिभिस्त्रीनवधीद्भीमःपुनरेवसुतांस्तव ॥ ६२ ॥ वध्यमानामहाराजपुत्रास्तवबली
यसा॥ भीमंप्रहरतांश्रेष्ठंसमंतात्पर्यवारयन् ॥ ६३ ॥ तेशरैर्भीमकर्माणंववर्षुःपांडवंयुधि॥ मेघाइवातपापायेधाराभिर्धरणीधरं॥ ६४॥ सतद्बाणमयंवर्षम
श्मवर्षमिवाचलः ॥ प्रतीच्छन्पांडुदायादोनप्राव्यथतशत्रुहा ॥ ६५ ॥ विंदानुविंदौसहितौसुवर्माणंचतेसुतं॥ प्रहसन्नेवकौंतेयःशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ६६॥
ततःसुदर्शनंवीरंपुत्रंतेभरतर्षभ॥ विव्याधसमरेतूर्णंसपपातममारच ॥ ६७॥ सोचिरेणैवकालेनतद्रथानीकमाशुगैः ॥ दिशःसर्वाःसमालोक्यव्यधमत्पांडु
नंदनः॥ ६८॥ ततोवैरथघोषेणगर्जितेनमृगाइव॥ भज्यमानाश्चसमरेतवपुत्राविशांपते॥६९॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ समुत्तीर्णमिति ॥ १ ॥

प्राद्रवन्सहसासर्वेभीमसेनभयार्दिताः॥ अनुयायाच्चकौंतेयःपुत्राणांतेमहद्बलं॥७०॥ विव्याधसमरेराजन्कौरवेयान्समंततः॥ वध्यमानामहाराजभीमसेनेन तावकाः॥ ७१ ॥ त्यक्त्वाभीमंरणाज्जग्मुश्चोदयंतोहयोत्तमान्॥ तांस्तुनिर्जित्यसमरेभीमसेनोमहाबलः॥ ७२ ॥ सिंहनादरवंचक्रेबाहुशब्दंचपांडवः॥ तलशब्दंचसुमहत्कृत्वाभीमोमहाबलः॥ ७३ ॥ भीषयित्वारथानीकंहत्वायोधान्वरान्वरान्॥ व्यतीत्यरथिनश्चापिद्रोणानीकमुपाद्रवत्॥ ७४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमसेनप्रवेशेभीमपराक्रमेसप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२७॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच समुत्तीर्णंरथानीकंपांडवंविहसन्रणे ॥ विवारयिषुराचार्यःशरवर्षैरवाकिरत्॥ १ ॥ पिबन्निवशरौघांस्तान्द्रोणचापपरिच्युतान् ॥ सोभ्यद्रवतसोदर्यान्मोहयन्बलमायया॥ २॥ तंमृधेवेगमास्थायनृपाःपरमधन्विनः॥ चोदितास्तवपुत्रैश्चसर्वतःपर्यवारयन्॥ ३ ॥ सतैस्तुसंवृतोभीमःप्रहसन्निवभारत ॥ उद्यच्छन्सगदांतेभ्यःसुघोरांसिंहवन्नदन् ॥ ४ ॥ अवासृजच्चवेगेनशत्रुपक्षविनाशिनीं ॥ इंद्राशनिरिवेंद्रेणप्रविद्धासंहतात्मना ॥ प्रामथ्नात्सामहाराजसैनिकांस्तवसंयुगे॥ ५॥ घोषेणमहताराजन्पूरयंतीवमेदिनीं॥ ज्वलंतीतेजसाभीमात्रासयामासतेसुतान्॥ ६ ॥ तांपतंतींमहावेगांदृष्ट्वातेजोभिसंवृतां॥ प्राद्रवंस्तावकाःसर्वेनदंतोभैरवान्रवान्॥ ७॥ तंचशब्दमसह्यंवैतस्याःसंलक्ष्यमारिष ॥ प्रापतन्मनुजास्तत्ररथेभ्योरथिनस्तदा ॥ ८ ॥ तेहन्यमानाभीमेनगदाहस्तेनतावकाः॥ प्राद्रवंतरणेभीताव्याघ्रघ्रातामृगाइव॥ ९॥ सतान्विद्राव्यकौंतेयःसंख्येऽमित्रान्दुरासदान्॥ सुपर्णइववेगेनपक्षिराडत्यगाच्चमूं॥ १० ॥ तथातुविप्रकुर्वाणंरथयूथपयूथपं ॥ भारद्वाजोमहाराजभीमसेनंसमभ्ययात् ॥ ११ ॥ भीमंतुसमरेद्रोणोवारयित्वाशरोर्मिभिः॥ अकरोत्सहसानादंपांडूनांभयमादधत्॥ १२॥ तद्युद्धमासीत्सुमहद्घोरंदेवासुरोपमं॥ द्रोणस्यचमहाराजभीमस्यचमहात्मनः॥ १३ ॥ यदातुविशिखैस्तीक्ष्णैर्द्रोणचापविनिःसृतैः ॥ वध्यंतेसमरेवीराःशतशोथसहस्रशः॥ १४॥ ततोरथादवप्लुत्यवेगमास्थायपांडवः॥ निमील्यनयनेराजन्पदातिर्द्रोणमभ्ययात्॥ १५॥ अंसेशिरोभीमसेनःकरौकृत्वोरसिस्थिरौ॥ वेगमास्थायबलवान्मनोनिलगरुत्मतां॥ १६॥ यथाहिगोवृषोवर्षंप्रतिगृह्णातिलीलया॥ तथाभीमोनरव्याघ्रःशरवर्षंसमग्रहीत्॥१७॥

बलमाययाबलाविष्करणेन ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

सवध्यमानःसमरेरथंद्रोणस्यमारिष ॥ ईषायांपाणिनागृह्यप्रचिक्षेपमहाबलः ॥ १८ ॥ द्रोणस्तुसत्वरोराजन्क्षिप्तोभीमेनसंयुगे ॥ रथमन्यंसमारुह्यव्यूहद्वारं
ययौपुनः ॥ १९ ॥ तमायांतंतथादृष्ट्वाभग्नोत्साहंगुरुंतदा ॥ गत्वावेगात्पुनर्भीमोधुरंगृह्यरथस्यतु ॥ २० ॥ तमप्यतिरथंभीमश्चिक्षेपभृशरोषितः ॥ एवमष्टौर
थाःक्षिप्ताभीमसेनेनलीलया ॥ २१ ॥ व्यदृश्यतनिमेषेणपुनःस्वरथमास्थितः ॥ दृश्यतेतावकैर्योधैर्विस्मयोत्फुल्ललोचनैः ॥ २२ ॥ तस्मिन्क्षणेतस्ययंतातूर्णम
श्वानचोदयत् ॥भीमसेनस्यकौरव्यस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २३ ॥ ततःस्वरथमास्थायभीमसेनोमहाबलः ॥ अभ्यद्रवतवेगेनतवपुत्रस्यवाहिनीं ॥ २४ ॥ समृद्नन्
क्षत्रियानाजौवातोवृक्षानिवोद्धतः ॥ अगच्छद्दारयन्सेनांसिंधुवेगोनगानिव ॥ २५ ॥ भोजानीकंसमासाद्यहार्दिक्येनाभिरक्षितं ॥ प्रमथ्यतरसावीरस्तद
प्यतिबलोभ्ययात् ॥ २६ ॥ संत्रासयन्ननीकानितलशब्देनपांडवः ॥ अजयत्सर्वसैन्यानिशार्दूलइवगोवृषान् ॥ २७ ॥ भोजानीकमतिक्रम्यदरदानांचवाहि
नीं ॥ तथाम्लेच्छगणानन्यान्बहून्युद्धविशारदान् ॥ २८ ॥ सात्यकिंचैवसंप्रेक्ष्ययुध्यमानंमहारथं ॥रथेनयत्तःकौंतेयोवेगेनप्रययौतदा ॥ २९ ॥ भीमसेनोम
हाराजद्रष्टुकामोधनंजयं ॥ अतीत्यसमरेयोधांस्तावकान्पांडुनंदनः ॥३०॥ सोपश्यदर्जुनंतत्रयुध्यमानंमहारथं ॥ सैंधवस्यवधार्थंहिपराक्रांतंपराक्रमी ॥३१॥
तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रश्चुक्रोशमहतोरवान् ॥ प्रावृट्कालेमहाराजनर्दन्निवबलाहकः ॥ ३२ ॥ तंतस्यनिनदंघोरंपार्थःशुश्रावनर्दतः ॥ वासुदेवश्चकौरव्यभीमसेन
स्यसंयुगे ॥ ३३ ॥ तौश्रुत्वायुगपद्वीरौनिनदंतस्यशुष्मिणः ॥ पुनःपुनःप्राणदतांदिदृक्षंतौवृकोदरं ॥ ३४ ॥ ततःपार्थोमहानादंमुंचन्वैमाधवश्चह ॥ अभ्ययातां
महाराजनर्दंतौगोवृषाविव ॥ ३५ ॥ भीमसेनरवंश्रुत्वाफाल्गुनस्यचधन्विनः ॥ अप्रीयतमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३६ ॥ विशोकश्चाभवद्राजाश्रुत्वातं
निनदंतयोः ॥ धनंजयस्यसमरेजयमाशास्तवान्विभुः ॥ ३७ ॥ तथातुनर्दमानेवैभीमसेनेमदोत्कटे ॥ स्मितंकृत्वामहाबाहुर्धर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३८ ॥ हृद्ग
तंमनसाप्राहध्यात्वाधर्मभृतांवरः॥ दत्ताभीमत्वयासंवित्कृतंगुरुवचस्तथा॥३९॥ नहितेषांजयोयुद्धेयेषांद्वेष्टासिपांडव ॥ दिष्ट्याजीवतिसंग्रामेसव्यसाचीधनं
जयः ॥ ४० ॥ दिष्ट्याचकुशलीवीरःसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ दिष्ट्याशृणोमिगर्जंतौवासुदेवधनंजयौ ॥४१॥ येनशक्रंरणेजित्वातर्पितोहव्यवाहनः ॥ सहंताद्वि
षतांसंख्येदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ४२ ॥ यस्यबाहुबलंसर्वेवयमाश्रित्यजीविताः ॥ सहंतारिपुसैन्यानांदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ४३ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥५६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायामष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

निवातकवचायेनदेवैरपिसुदुर्जयाः ॥ निर्जिताधनुषैकेनदिष्ट्यापार्थःसजीवति ॥ ४४॥ कौरवान्सहितान्सर्वान्गोग्रहार्थेसमागतान् ॥ योजयन्मत्स्यनगरेदि
ष्ट्यापार्थःसजीवति ॥ ४५ ॥ कालकेयसहस्राणिचतुर्दशमहारणे ॥ योवधीद्भुजवीर्येणदिष्ट्यापार्थःसजीवति ॥४६॥ गंधर्वराजंबलिनंदुर्योधनकृतेचवै ॥ जित
वान्योस्त्रवीर्येणदिष्ट्यापार्थःसजीवति ॥४७॥ किरीटमालीबलवाञ्छ्वेताश्वःकृष्णसारथिः॥ ममप्रियश्चसततंदिष्ट्यापार्थःसजीवति ॥ ४८॥ पुत्रशोकाभिसंतप्त
श्चिकीर्षन्कर्मदुष्करं ॥ जयद्रथवधान्वेषीप्रतिज्ञांकृतवान्हियः ॥ ४९ ॥ कच्चित्ससैंधवंसंख्येहनिष्यतिधनंजयः ॥ कच्चित्तीर्णप्रतिज्ञंहिवासुदेवेनरक्षितं ॥ ५० ॥
अनस्तमितआदित्येसमेष्याम्यहमर्जुनं॥ कच्चित्सैंधवकोराजादुर्योधनहितेरतः॥५१॥ नंदयिष्यत्यमित्रान्हिफाल्गुनेननिपातितः॥ कच्चिद्दुर्योधनोराजाफाल्गु
नेननिपातितं॥५२ ॥दृष्ट्वासैंधवकंसंख्येशममस्मासुधास्यति ॥दृष्ट्वाविनिहतान्भ्रातॄन्भीमसेनेनसंयुगे ॥ कच्चिद्दुर्योधनोमंदःशममस्मासुधास्यति ॥ ५३ ॥
दृष्ट्वाचान्यान्महायोधान्पातितान्धरणीतले ॥ कच्चिद्दुर्योधनोमंदःपश्चात्तापंगमिष्यति॥५४॥कच्चिद्भीष्मेणनोवैरंशममेकेनयास्यति ॥ शेषस्यरक्षणार्थंचसंधा
स्यतिसुयोधनः॥५५ ॥ एवंबहुविधंतस्यराज्ञश्चिंतयतस्तदा ॥ कृपयाभिपरीतस्यघोरंयुद्धमवर्तत ॥५६॥ इ० म० द्रोणप० जयद्रथवधप० भीमसेनप्रवेशेयुधि
ष्ठिरहर्षेऽष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२८॥ ॥७॥ धृतराष्ट्रउवाच निनदंतंतथातंतुभीमसेनंमहाबलं॥ मेघस्तनितनिर्घोषंकेवीराःपर्यवारयन्॥१॥
नहिपश्याम्यहंतंवैत्रिषुलोकेषुकंचन॥क्रुद्धस्यभीमसेनस्ययस्तिष्ठेदग्रतोरणे ॥ २॥गदांयुयुत्समानस्यकालस्येवेहसंजय॥नहिपश्याम्यहंयुद्धेयस्तिष्ठेदग्रतःपुमा
न्॥ ३ ॥ रथंरथेनयोहन्यात्कुंजरंकुंजरेणच ॥ कस्तस्यसमरेस्थातासाक्षादपिपुरंदरः ॥ ४ ॥ क्रुद्धस्यभीमसेनस्यममपुत्रान्जिघांसतः ॥ दुर्योधनहितेयुक्ताःस
मतिष्ठंतकेग्रतः ॥ ५ ॥ भीमसेनदवाग्नेस्तुममपुत्रांस्तृणोपमान् ॥ प्रधक्षतोरणमुखेकेतिष्ठन्नग्रतोनराः ॥ ६ ॥ काल्यमानांस्तुपुत्रान्मेदृष्ट्वाभीमस्यसंयुगे ॥ का
लेनेवप्रजाःसर्वाःकेभीमंपर्यवारयन् ॥ ७॥ नमेर्जुनाद्भयंतादृक्कृष्णान्नापिचसात्वतात् ॥ हुतभुग्जन्मनोनैवयादृग्भीमाद्भयंमम ॥ ८ ॥ भीमवन्हेःप्रदीप्तस्यम
मपुत्रान्दिधक्षतः ॥ केशूराःपर्यवर्तंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ९ ॥

निनदंतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ युयुत्समानस्यव्यापारयतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ सावेगंसत्वरं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ संरुद्धामेकतामापन्नां ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

संजयउवाच तथातुनर्दमानंतंभीमसेनंमहाबलं ॥ तुमुलेनैवशब्देनकर्णोऽप्यभ्यद्रवद्बली ॥ १० ॥ व्याक्षिपन्सुमहच्चापमतिमात्रममर्षणः ॥ कर्णःसुयुद्धमा
कांक्षन्दर्शयिष्यन्बलंमृधे ॥ ११ ॥ रुरोधमार्गंभीमस्यवातस्येवमहीरुहः ॥ भीमोपिदृष्ट्वासावेगंपुरोवैकर्तनंस्थितं ॥ १२ ॥ चुकोपबलवद्वीरश्चिक्षेपास्यशि
लाशितान् ॥ तान्प्रत्यगृह्णात्कर्णोपिप्रतीपंप्रापयच्छरान् ॥ १३ ॥ ततस्तुसर्वयोधानांयततांप्रेक्षतांतदा ॥ प्रावेपन्निवगात्राणिकर्णभीमसमागमे ॥ १४ ॥
रथिनांसादिनांचैवतयोःश्रुत्वातलस्वनं ॥ भीमसेनस्यनिनदंश्रुत्वाघोरंरणाजिरे ॥ १५ ॥ खंचभूमिंचसंरुद्धांमेनिरेक्षत्रियर्षभाः ॥ पुनर्घोरेणनादेनपांडवस्य
महात्मनः ॥ १६ ॥ समरेसर्वयोधानांधनूंष्यभ्यपतन्क्षितौ ॥ शस्त्राणिन्यपतन्दोर्भ्यःकेषांचिच्चासवोद्रवन् ॥ १७ ॥ वित्रस्तानिचसर्वाणिशकृन्मूत्रंप्रसुस्रुवुः ॥ वा
हनानिचसर्वाणिबभूवुर्विमनांसिच ॥ १८ ॥ प्रादुरासन्निमित्तानिघोराणिसुबहून्युत ॥ गृध्रकंकबलैश्चासीदंतरिक्षंसमावृतं ॥ १९ ॥ तस्मिन्सुतुमुलेराजन्क
र्णभीमसमागमे ॥ ततःकर्णस्तुविंशत्याशराणांभीममार्दयत् ॥ २० ॥ विव्याधचास्यत्वरितःसूतंपंचभिराशुगैः ॥ प्रहस्यभीमसेनोपिकर्णंप्रत्याद्रवद्रणे ॥ २१ ॥
सायकानांचतुःषष्ट्याक्षिप्रकारीमहायशाः ॥ तस्यकर्णोमहेष्वासःसायकांश्चतुरोक्षिपत् ॥ २२ ॥ असंप्राप्तांश्चतान्भीमःसायकैर्नतपर्वभिः ॥ चिच्छेदबहुधा
राजन्दर्शयन्पाणिलाघवं ॥ २३ ॥ तंकर्णश्छादयामासशरव्रातैरनेकशः ॥ संछाद्यमानःकर्णेनबहुधापांडुनंदनः ॥ २४ ॥ चिच्छेदचापंकर्णस्यमुष्टिदेशेमहा
रथः ॥ विव्याधचैनंबहुभिःसायकैर्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ अथान्यद्धनुरादायसज्जंकृत्वाचसूतजः ॥ विव्याधसमरेभीमंभीमकर्मामहारथः ॥ २६ ॥ तस्यभीमो
भृशंक्रुद्धस्त्रीन्शरान्नतपर्वणः ॥ निचखानोरसिक्रुद्धःसूतपुत्रस्यवेगतः ॥ २७ ॥ तैःकर्णोऽराजतशरैरुरोमध्यगतैःसदा ॥ महीधरइवोदग्रस्त्रिशृंगोभरतर्षभ ॥
॥ २८ ॥ सुस्रावचास्यरुधिरंविद्धस्यपरमेषुभिः ॥ धातुप्रस्यंदिनःशैलाद्यथागैरिकधातवः ॥ २९ ॥ किंचिद्विचलितःकर्णःसुप्रहाराभिपीडितः ॥ आकर्णपूर्ण
माकृष्यभीमंविव्याधसायकैः ॥ ३० ॥ चिक्षेपचपुनर्बाणान्शतशोथसहस्रशः ॥ सशरैरर्दितस्तेनकर्णेनदृढधन्विना ॥ धनुर्ज्यामच्छिनत्तूर्णंभीमस्तस्यक्षुरेणह
॥ ३१ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ वाहांश्चचतुरस्तस्यव्यसूंश्चक्रेमहारथः ॥ ३२ ॥ हताश्वात्तुरथात्कर्णःसमाप्लुत्यविशांपते ॥ स्यंदनंवृषसेन
स्यतूर्णमापुप्लुवेभयात् ॥ ३३ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ व्यायच्छतांप्रहरतां ॥ ३९॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

निर्जित्यतुरणेकर्णंभीमसेनःप्रतापवान् ॥ ननादबलवान्नादंपर्जन्यनिनदोपमं ॥ ३४ ॥ तस्यतंनिनदंश्रुत्वाप्रहृष्टोभूद्युधिष्ठिरः ॥ कर्णंपराजितंमत्वाभीमसे
नेनसंयुगे ॥ ३५ ॥ समंताच्छंखनिनदंपांडुसेनाकरोत्तदा ॥ शत्रुसेनाध्वनिंश्रुत्वातावकाप्यनदन्भृशं ॥ ३६ ॥ सशंखबाणनिनदैर्हर्षाद्राजास्ववाहिनीं ॥ चक्रे
युधिष्ठिरःसंख्येहर्षनादैश्चसंकुलां ॥ ३७ ॥ गांडीवंव्याक्षिपत्पार्थःकृष्णोप्यब्जमवादयत् ॥ तमंतर्धायनिनदंभीमस्यनदतोध्वनिः ॥ अश्रूयततदाराजन्सर्वसैन्ये
षुदारुणः ॥ ३८ ॥ ततोव्यायच्छतामस्त्रैःपृथक्पृथगजिह्मगैः ॥ मृदुपूर्वंतुराधेयोदृढपूर्वंतुपांडवः ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणि
भीमप्रवेशेकर्णपराजयेएकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तस्मिन्विलुलितेसैन्येसैंधवायार्जुनेगते ॥
सात्वतेभीमसेनेचपुत्रस्तेद्रोणमभ्ययात् ॥ १ ॥ त्वरन्नेकरथेनैवबहुकृत्यंविचिंतयन् ॥ सरथस्तवपुत्रस्यत्वरयापरयायुतः ॥ २ ॥ तूर्णमभ्यद्रवद्द्रोणंमनोमारुत
वेगवान् ॥ उवाचचैनंपुत्रस्तेसंरंभाद्रक्तलोचनः ॥ ३ ॥ ससंभ्रममिदंवाक्यमब्रवीत्कुरुनंदनः ॥ अर्जुनोभीमसेनश्चसात्यकिश्चापराजितः ॥ ४ ॥ विजित्यसर्व
सैन्यानिसुमहांतिमहारथाः ॥ संप्राप्ताःसिंधुराजस्यसमीपमनिवारिताः ॥ ५ ॥ व्यायच्छंतिचतत्रापिसर्वएवापराजिताः ॥ यदितावद्रणेपार्थोव्यतिक्रांतोमहार
थः ॥ ६ ॥ कथंसात्यकिभीमाभ्यांव्यतिक्रांतोसिमानद ॥ आश्चर्यभूतंलोकेस्मिन्समुद्रस्येवशोषणं ॥ ७ ॥ निर्जयस्तवविप्राग्र्यसात्वतेनार्जुनेनच ॥ तथैवभी
मसेनेनलोकःसंवदतेभृशं ॥ ८ ॥ कथंद्रोणोजितःसंख्येधनुर्वेदस्यपारगः ॥ इत्येवंब्रुवतेयोधाअश्रद्धेयमिदंतव ॥ ९ ॥ नाशएवतुमेनूनंमंदभाग्यस्यसंयुगे ॥
यत्रत्वांपुरुषव्याघ्रंव्यतिक्रांतास्त्रयोरथाः ॥ १० ॥ एवंगतेतुकृत्येस्मिन्ब्रूहियत्तेविवक्षितं ॥ यद्गतंगतमेवेदंशेषंचिंतयमानद ॥ ११ ॥ यत्कृत्यंसिंधुराजस्यप्राप्त
कालमनंतरं ॥ तत्संविधीयतांक्षिप्रंसाधुसंचिंत्यनोद्विज ॥ १२ ॥ द्रोणउवाच चिंत्यंबहुविधंतातयत्कृत्यंतच्छृणुष्वमे ॥ त्रयोहिसमतिक्रांताःपांडवानां
महारथाः ॥ १३ ॥ यावत्तेषांभयंपश्चात्तावदेषांपुरःसरं ॥ तद्गरीयस्तरंमन्येयत्रकृष्णधनंजयौ ॥ १४ ॥ सापुरस्ताच्चपश्चाच्चगृहीताभारतीचमूः ॥ तत्रकृत्यमहं
मन्येसैंधवस्याभिरक्षणं ॥ १५ ॥ सनोरक्ष्यतमस्तातक्रुद्धाद्भीतोधनंजयात् ॥ गतौचसैंधवंभीमौयुयुधानवृकोदरौ ॥ १६ ॥

तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ संरंभात्प्रणयक्रोधात् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ १५ ॥ १६ ॥

॥१७॥ तान्प्रसिद्धान्यानक्षान् अक्षान्मन्यमानःप्रागूग्लहतेस्मइत्यन्वयः ॥ १८ ॥ यत्रसभायां तेऽमी ॥ १९ ॥ दुरोदरंद्यूतकारिणं ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥

संप्राप्तंतदिदंद्यूतंयत्तच्छकुनिबुद्धिजं ॥ नसभायांजयोवृत्तोनापितत्रपराजयः ॥१७॥ इहनोग्लहमानानामद्यताव ज्जयाजयौ ॥ यान्स्मतान्ग्लहते घोरांञ्छकु
निःकुरुसंसदि ॥ १८ ॥ अक्षान्समन्यमानःप्राकूशरास्तेहिदुरासदाः ॥ यत्रतेबहवस्तातकौरवेयाव्यवस्थिताः ॥१९॥ सेनांदुरोदरंविद्धिशरानक्षान्विशांपते ॥
ग्लहंचसैंधवंराजंस्तत्रद्यूतस्यनिश्चयः ॥ २० ॥ सैंधवेतुमहत्द्यूतंसमासक्तंपरैःसह ॥ अत्रसर्वेमहाराजत्यक्त्वाजीवितमात्मनः ॥ २१ ॥ सैंधवस्यरणेरक्षांविधिव
त्कर्तुमर्हथ ॥ तत्रनोग्लहमानानांध्रुवौजयपराजयौ ॥ २२ ॥ यत्रतेपरमेष्वासायत्तारक्षंतिसैंधवं ॥ तत्रगच्छस्वयंशीघ्रंतांश्वरक्षस्वरक्षिणः ॥ २३ ॥ इहैवत्वह
मासिष्येप्रेषयिष्यामिचापरान् ॥ निरोत्स्यामिचपंचालान्सहितान्पांडुसृंजयैः ॥ २४ ॥ ततोदुर्योधनोगच्छत्तूर्णमाचार्यशासनात् ॥ उद्यम्यात्मानमुग्रायकर्म
णेसपदानुगः ॥ २५ ॥ चक्ररक्षौतुपांचाल्यौयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ बाह्येनसेनामभ्येत्यजग्मतुःसव्यसाचिनं ॥ २६ ॥ यौतुपूर्वंमहाराजवारितौकृतवर्मणा ॥
प्रविष्टेत्वर्जुनेराजंस्तवसैन्यंयुयुत्सया ॥ २७ ॥ पार्श्वेभित्वाचमूंवीरौप्रविष्टौतववाहिनीं ॥ पार्श्वेनसैन्यमायांतौकुरुराजोददर्शह ॥ २८ ॥ ताभ्यांदुर्योधनःसार्ध
मकरोत्संख्यमुत्तमं ॥ त्वरितस्त्वरमाणाभ्यांभ्रातृभ्यांभारतोबली ॥ २९ ॥ तावेनमभ्यद्रवतामुभावुद्यतकार्मुकौ ॥ महारथसमाख्यातौक्षत्रियप्रवरौयुधि ॥
॥ ३० ॥ तमविध्ययुधामन्युस्त्रिंशताकंकपत्रिभिः ॥ विंशत्यासारथिंचास्यचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ३१ ॥ दुर्योधनोयुधामन्योर्ध्वजमेकेषुणाच्छिनत् ॥ एकेनका
र्मुकंचास्यचकर्ततनयस्तव ॥ ३२ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपाहरत् ॥ ततोविध्यच्छरैस्तीक्ष्णैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ ३३ ॥ युधामन्युश्चसंक्रुद्धःशरांस्त्रिं
शतमाहवे ॥ व्यसृजत्तवपुत्रस्यत्वरमाणःस्तनांतरे ॥ ३४ ॥ तथोत्तमौजाःसंक्रुद्धःशरैर्हेमविभूषितैः ॥ अविध्यत्सारथिंचास्यप्राहिणोद्यमसादनं ॥ ३५ ॥ दु
र्योधनोपिराजेंद्रपांचाल्यस्यौत्तमौजसः ॥ जघानचतुरोस्याश्वानुभौतौपार्ष्णिसारथी ॥ ३६ ॥ उत्तमौजाहताश्वस्तुहतसूतश्चसंयुगे ॥ आरुरोहरथंभ्रातुर्युधा
मन्योरभित्वरन् ॥ ३७ ॥ सरथंप्राप्यतंभ्रातुर्दुर्योधनहयान्शरैः ॥ बहुभिस्ताडयामासतेहताःप्रापतन्भुवि ॥ ३८ ॥ हयेषुपतितेष्वस्यचिच्छेदपरमेषुणा ॥ युधाम
न्युर्धनुःशीघ्रंशरावापंचसंयुगे ॥ ३९ ॥ हताश्वसूतात्सरथादवतीर्यनराधिपः ॥ गदामादायतेपुत्रःपांचाल्यावभ्यधावत ॥४०॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यक्रुद्धंकुरुपतिं
तदा ॥ अवप्लुतौरथोपस्थाद्युधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ४१ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

ततःसहेमचित्रंतंगदयास्यंदनंगदी ॥ संक्रुद्धःपोथयामाससाश्वसूतध्वजंनृप ॥ ४२ ॥ भंक्त्वारथंसपुत्रस्तेहताश्वोहतसारथिः ॥ मद्रराजरथंतूर्णमारुरोहपरं
तपः ॥ ४३ ॥ पंचालानांततोमुख्यौराजपुत्रौमहारथौ ॥ रथावन्यौसमारुह्यबीभत्सुमभिजग्मतुः ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्व
णिदुर्योधनयुद्धेत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच वर्तमानेमहाराजसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ व्याकुलेषुच
सर्वेषुपीड्यमानेषुसर्वशः ॥ १ ॥ राधेयोभीममानर्च्छद्युद्धायभरतर्षभ ॥ यथानागोवनेनागंमत्तोमत्तमभिद्रवन् ॥ २ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यौतौकर्णश्चभी
मश्चसंप्रयुद्धौमहाबलौ ॥ अर्जुनस्यरथोपांतेकीदृशःसोभवद्रणः ॥ ३ ॥ पूर्वंहिनिर्जितःकर्णोभीमसेनेनसंयुगे ॥ कथंभूयःसराधेयोभीममागान्महारथः ॥ ४ ॥
भीमोवासूततनयंप्रत्युद्यातःकथंरणे ॥ महारथंसमाख्यातंपृथिव्यांप्रवरंरथं ॥ ५ ॥ भीष्मद्रोणावतिक्रम्यधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ नान्यतोभयमादत्तविनाकर्णा
न्महारथात् ॥ ६ ॥ भयाद्यस्यमहाबाहोनशेतेबहुलाःसमाः ॥ चिंतयन्नित्यशोवीर्यंराधेयस्यमहात्मनः ॥ तंकथंसूतपुत्रंतुभीमोऽयोधयताहवे ॥ ७ ॥ ब्रह्मण्यंवी
र्यसंपन्नंसमरेष्वनिवर्तिनं ॥ कथंकर्णंयुधांश्रेष्ठंयोधयामासपांडवः ॥ ८ ॥ यौतौसमीयतुर्वीरौवैकर्तनवृकोदरौ ॥ कथंतावत्रयुध्येतांमहाबलपराक्रमौ ॥ ९ ॥
भ्रातृत्वंदर्शितंपूर्वंघृणीचापिससूतजः ॥ कथंभीमेनयुयुधेकुंत्यावाक्यमनुस्मरन् ॥ १० ॥ भीमोवासूतपुत्रेणस्मरन्वैरंपुराकृतं ॥ अयुध्यतकथंशूरःकर्णेनस
हसंयुगे ॥ ११ ॥ आशास्तेचसदासूतपुत्रेदुर्योधनोमम ॥ कर्णोजेष्यतिसंग्रामेसमस्तान्पांडवानिति ॥ १२ ॥ जयाशायत्रपुत्रस्यमममंदस्यसंयुगे ॥ सक
थंभीमकर्माणंभीमसेनमयोधयत् ॥ १३ ॥ यंसमासाद्यपुत्रैर्मेकृतंवैरंमहारथैः ॥ तंसूततनयंतातकथंभीमोत्ययोधयत् ॥ १४ ॥ अनेकान्विप्रकारांश्चसूत
पुत्रसमुद्भवान् ॥ स्मरमाणःकथंभीमोयुयुधेसूतसूनुना ॥ १५ ॥ योजयत्पृथिवींसर्वांरथेनैकेनवीर्यवान् ॥ तंसूततनयंयुद्धेकथंभीमोत्ययोधयत् ॥ १६ ॥ यो
जातःकुंडलाभ्यांचकवचेनसहैवच ॥ तंसूतपुत्रंसमरेभीमःकथमयोधयत् ॥ १७ ॥ यथातयोर्युद्धमभूद्यश्चासीद्विजयीतयोः ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनकुशलो
ह्यसिसंजय ॥ १८ ॥ संजयउवाच भीमसेनस्तुराधेयमुत्सृज्यरथिनांवरं ॥ इयेषगंतुंयत्रास्तांवीरौकृष्णधनंजयौ ॥ १९ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पूर्वमुद्योगे दर्शितमुद्भावितं भ्रातृत्वंकुंत्यावाक्यंचचतुर्णामवध्यत्वलक्षणंचानुस्मरन्नित्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अभितःसंमुखे ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

तंप्रयांतमभिद्रुत्यराधेयःकंकपत्रिभिः॥ अभ्यवर्षन्महाराजमेघोवृष्ट्येवपर्वतं॥ २० ॥ फुल्लतापंकजेनेववक्त्रेणविहसन्बली ॥ आजुहावरणेयांतंभीममाधिर
थिस्तदा॥ २१॥ कर्णउवाच भीमाहितैस्त्वरणःस्वप्नेपिनविभावितः॥ तद्दर्शयसिकस्मान्मेपृष्ठंपार्थदिदृक्षया ॥ २२ ॥ कुंत्याःपुत्रस्यसदृशंनेदंपांडव
नंदन॥ तेनमामभितःस्थित्वाशरवर्षैरवाकिर॥ २३॥ भीमसेनस्तदाह्वानंकर्णान्नामर्षयद्युधि॥ अर्धमंडलमावृत्यसूतपुत्रमयोधयत् ॥ २४॥ अवक्रगामि
भिर्बाणैरभ्यवर्षन्महायशाः॥ दंशितंद्वैरथेयत्तंसर्वशस्त्रविशारदं॥ २५ ॥ विधित्सुःकलहस्यांतंजिघांसुःकर्णमक्षिणोत्॥ हत्वातस्यानुगांस्तंचहंतुकामोमहाब
लः॥ २६॥ तस्मैव्यसृजदुग्राणिविविधानिपरंतपः॥ अमर्षात्पांडवःक्रुद्धःशरवर्षाणिमारिष॥ २७॥ तस्यतानीषुवर्षाणिमत्तद्विरदगामिनः॥ सूतपुत्रोस्त्रमा
याभिरग्रसत्परमास्त्रवित्॥ २८॥ सयथावन्महाबाहुर्विद्ययावैसुपूजितः ॥ आचार्यवन्महेष्वासःकर्णःपर्यचरद्बली ॥ २९ ॥ युध्यमानंतुसंरंभाद्भीमसेनंहस
न्निव॥ अभ्यपद्यतकौंतेयंकर्णोराजन्वृकोदरं॥ ३० ॥ तन्नामृष्यतकौंतेयःकर्णस्यास्मितमाहवे ॥ युध्यमानेषुवीरेषुपश्यत्सुचसमंततः ॥ ३१ ॥ तंभीमसेनः
संप्राप्तंवत्सदंतैःस्तनांतरे॥ विव्याधबलवान्क्रुद्धस्तोत्रैरिवमहाद्विपं॥ ३२॥ पुनश्चसूतपुत्रंतुस्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ सुमुक्तैश्चित्रवर्माणंनिर्बिभेदत्रिसप्तभिः॥
॥ ३३॥ कर्णोजांबूनदैर्जालैःसंछन्नान्वातरंहसः॥हयान्विव्याधभीमस्यपंचभिःपंचभिःशरैः॥३४॥ ततोबाणमयंजालंभीमसेनरथंप्रति॥ कर्णेनविहितंराज
न्निमेषार्धाददृश्यत॥ ३५॥ सरथःसध्वजस्तत्रससूतःपांडवस्तदा॥ प्राच्छाद्यतमहाराजकर्णचापच्युतैःशरैः ॥ ३६॥ तस्यकर्णश्चतुःषष्ट्याव्यधमत्कवचंदृढं॥
क्रुद्धश्चाप्यहनत्पार्थंनाराचैर्मर्मभेदिभिः॥३७॥ ततोचिंत्यमहाबाहुःकर्णकार्मुकनिःसृतान्॥ समाश्लिष्यदसंभ्रांतःसूतपुत्रंवृकोदरः॥३८॥ सकर्णचापप्रभ
वानिषूनाशीविषोपमान्॥बिभ्रद्भीमोमहाराजनजगामव्यथांरणे॥३९॥ ततोद्वात्रिंशताभल्लैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः॥विव्याधसमरेकर्णंभीमसेनःप्रतापवान्
॥४०॥ अयत्नेनैवतंकर्णःशरैर्भृशमवाकिरत्॥ भीमसेनंमहाबाहुंसैंधवस्यवधैषिणं॥४१॥ मृदुपूर्वंतुराधेयोभीममाजावयोधयत्॥ क्रोधपूर्वंतथाभीमःपूर्ववै
रमनुस्मरन्॥ ४२॥ तंभीमसेनोनामृष्यदवमानममर्षणः॥ सतस्मैव्यसृजत्तूर्णंशरवर्षममित्रहा॥ ४३॥ तेशराःप्रेषितास्तेनभीमसेनेनसंयुगे॥ निपेतुःसर्व
तोवीरेकूजंतइवपक्षिणः॥ ४४॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ ॥ छ ॥

हेमपुंखाःप्रसन्नाग्राभीमसेनधनुश्च्युताः ॥ प्राच्छादयंस्तेराधेयंशलभाइवपावकं ॥ ४५ ॥ कर्णस्तुरथिनांश्रेष्ठश्छाद्यमानःसमंततः ॥ राजन्व्यसृजदुग्राणि
शरवर्षाणिभारत ॥ ४६ ॥ तस्यतानशनिप्रख्यानिषून्समरशोभिनः ॥ चिच्छेदबहुभिर्भल्लैरसंप्राप्तान्वृकोदरः ॥ ४७ ॥ पुनश्चशरवर्षेणच्छादयामासभारत ॥
कर्णोवैकर्तनोयुद्धेभीमसेनमरिंदमः ॥ ४८ ॥ तत्रभारतभीमंतुदृष्टवंतस्मसायकैः ॥ समाचिततनुंसंख्येश्वाविधंशललैरिव ॥ ४९ ॥ हेमपुंखाञ्छिलाधौता
न्कर्णचापच्युताञ्छरान् ॥ दधारसमरेवीरःस्वरश्मीनिवरश्मिमान् ॥ ५० ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगोभीमसेनोव्यराजत ॥ समृद्धकुसुमापीडोवसंतेऽशोकवृक्ष
वत् ॥ ५१ ॥ तत्तुभीमोमहाबाहोःकर्णस्यचरितंरणे ॥ नामृष्यतमहाबाहुःक्रोधादुद्वृत्तलोचनः ॥ ५२ ॥ सकर्णंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत् ॥ महीधर
मिवश्वेतंगूढपादैर्विषोल्बणैः ॥ ५३ ॥ पुनरेवचविव्याधषड्भिरष्टाभिरेवच ॥ मर्मस्वमरविक्रांतःसूतपुत्रंतनुत्यजं ॥ ५४ ॥ पुनरन्येनबाणेनभीमसेनःप्रतापवा
न् ॥ चिच्छेदकार्मुकंतूर्णंकर्णस्यप्रहसन्निव ॥ ५५ ॥ जघानचतुरश्चाश्वान्सूतंचत्वरितःशरैः ॥ नाराचैरर्करश्म्याभैःकर्णंविव्याधचोरसि ॥ ५६ ॥ तेजग्मुर्ध
रणीमाशुकर्णंनिर्भिद्यपत्रिणः ॥ यथाजलधरंभित्वादिवाकरमरीचयः ॥ ५७ ॥ सवैक्लव्यंमहत्प्राप्यछिन्नधन्वाशराहतः ॥ तथापुरुषमानीसप्रत्यपायाद्रथां
तरं ॥ ५८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णपराजयेएकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्र
उवाच स्वयंशिष्योमहेशस्यभृगूत्तमधनुर्धरः ॥ शिष्यत्वंप्राप्तवान्कर्णस्तस्यतुल्योस्त्रविद्यया ॥ १ ॥ तद्विशिष्टोपिवाकर्णःशिष्यःशिष्यगुणैर्युतः ॥ कुंतीपुत्रे
णभीमेननिर्जितःसतुलीलया ॥ २ ॥ यस्मिन्जयाशामहतीपुत्राणांममसंजय ॥ तंभीमाद्विमुखंदृष्ट्वाकिन्नुदुर्योधनोब्रवीत् ॥ ३ ॥ कथंचयुयुधेभीमोवीर्यश्ला
घीमहाबलः ॥ कर्णोवासमरेतातकीमकार्षीदतःपरं ॥ भीमसेनंरणेदृष्ट्वाज्वलंतमिवपावकं ॥ ४ ॥ संजयउवाच रथमन्यंसमास्थायविधिवत्कल्पितं
पुनः ॥ अभ्ययात्पांडवंकर्णोवातोद्धूतइवार्णबः ॥ ५ ॥ क्रुद्धमाधिरथिंदृष्ट्वापुत्रास्तवविशांपते ॥ भीमसेनममन्यंतवैश्वानरमुखेहुतं ॥ ६ ॥ चापशब्दंततःकृ
त्वातलशब्दंचभैरवं ॥ अभ्यद्रवतराधेयोभीमसेनरथंप्रति ॥ ७ ॥ पुनरेवतयोराजन्घोरआसीत्समागमः ॥ वैकर्तनस्यशूरस्यभीमस्यचमहात्मनः ॥ ८ ॥

स्वयमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

संरब्धौहिमहाबाहूपरस्परवधैषिणौ ॥ अन्योन्यमीक्षांचक्रातेदहंताविवलोचनैः ॥ ९ ॥ क्रोधरक्तेक्षणौतीव्रौनिःश्वसंताविवोरगौ ॥ शूरावन्योन्यमासाद्यतत
क्षतुररिंदमौ ॥ १० ॥ व्याघ्राविवसुसंरब्धौश्येनाविवचशीघ्रगौ ॥ शरभाविवसंक्रुद्धौयुयुधातेपरस्परं ॥ ११ ॥ ततोभीमःस्मरन्क्लेशानक्षद्यूतेवनेपिच ॥ वि
राटनगरेचैवदुःखंप्राप्तमरिंदमः ॥ १२ ॥ राष्ट्राणांस्फीतरत्नानांहरणंचतवात्मजैः ॥ सततंचपरिक्लेशान्सपुत्रेणत्वयाकृतान् ॥ १३ ॥ दग्धुमैच्छश्चयःकुंतींसपुत्रां
त्वमनागसं ॥ कृष्णायाश्चपरिक्लेशंसभामध्येदुरात्मभिः ॥ १४ ॥ केशपक्षग्रहंचैवदुःशासनकृतंतथा ॥ परुषाणिचवाक्यानिकर्णेनोक्तानिभारत ॥ १५ ॥ पति
मन्यंपरीप्सस्वनसंतिपतयस्तव ॥ पतितानरकेपार्थाःसर्वेषंढतिलोपमाः ॥ १६ ॥ समक्षंतवकौरव्ययदूचुःकौरवास्तदा ॥ दासीभावेनकृष्णांचभोक्तुकामाःसु
तास्तव ॥ १७ ॥ यच्चापितान्प्रव्रजतःकृष्णाजिननिवासिनः ॥ परुषाण्युक्तवान्कर्णःसभायांसन्निधौतव ॥ १८ ॥ तृणीकृत्ययथापार्थांस्तवपुत्रोववल्गह ॥ वि
षमस्थान्समस्थोहिसंरब्धोगतचेतनः ॥ १९ ॥ बाल्यात्प्रभृतिचारिघ्नःस्वानिदुःखानिचिंतयन् ॥ निरविद्यतधर्मात्माजीवितेनवृकोदरः ॥ २० ॥ ततोविस्फार्य
सुमहद्धेमपृष्ठंदुरासदं ॥ चापंभरतशार्दूलस्त्यक्तात्माकर्णमभ्ययात् ॥ २१ ॥ ससायकमयैर्जालैर्भीमःकर्णरथंप्रति ॥ भानुमद्भिःशिलाधौतैर्भानोःप्राच्छाद
यत्प्रभां ॥ २२ ॥ ततःप्रहस्याधिरथिस्तूर्णमस्यशिलाशितैः ॥ व्यधमद्भीमसेनस्यशरजालानिपत्रिभिः ॥ २३ ॥ महारथोमहाबाहुर्महाबाणैर्महाबलः ॥ विव्या
धाधिरथिर्भीमंनवभिर्निशितैस्तदा ॥ २४ ॥ सतोत्रैरिवमातंगोवार्यमाणःपतत्रिभिः ॥ अभ्यधावदसंभ्रांतःसूतपुत्रंवृकोदरः ॥ २५ ॥ तमापतंतंवेगेनरभसं
पांडवर्षभं ॥ कर्णःप्रत्युद्ययौयुद्धेमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ २६ ॥ ततःप्रध्माप्यजलजंभेरीशतसमस्वनं ॥ अक्षुभ्यतबलंहर्षादुद्धूतइवसागरः ॥ २७ ॥ तदुद्धूतंबलंदृष्ट्वा
नागाश्वरथपत्तिमत् ॥ भीमःकर्णंसमासाद्यच्छादयामाससायकैः ॥ २८ ॥ अश्वानृक्षसवर्णांश्चहंसवर्णैर्हयोत्तमैः ॥ व्यामिश्रयद्रणेकर्णःपांडवंछादयञ्छ
रैः ॥ २९ ॥ ऋक्षवर्णान्हयान्कर्कैर्मिश्रान्मारुतरंहसः ॥ निरीक्ष्यतवपुत्राणांहाहाकृतमभूद्बलं ॥ ३० ॥ तेहयाबह्वशोभंतमिश्रितावातरंहसः ॥ सितासितामहारा
जयथाव्योम्निबलाहकाः ॥ ३१ ॥ संरब्धौक्रोधताम्राक्षौप्रेक्ष्यकर्णवृकोदरौ ॥ संत्रस्ताःसमकंपंतत्वदीयानांमहारथाः ॥ ३२ ॥ यमराष्ट्रोपमंघोरमासीदायोधनं
तयोः ॥ दुर्दर्शंभरतश्रेष्ठप्रेतराजपुरंयथा ॥ ३३ ॥

॥ कर्कैःश्वेतैरश्वैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

समाजंरंगं एकस्यैवकस्यचित्नान्यस्य ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

समाजमिवतच्चित्रंप्रेक्षमाणामहारथाः ॥ नालक्षयन्जयंव्यक्तमेकस्यैवमहारणे ॥ ३४ ॥ तयोःप्रैक्षंतसंमर्दंसन्निकृष्टंमहास्त्रयोः ॥ तवदुर्मंत्रितेराजन्सपुत्रस्य
विशांपते ॥ ३५ ॥ छादयंतौहिशत्रुघ्नावन्योन्यंसायकैःशितैः ॥ शरजालावृतंव्योमचक्रातेद्भुतविक्रमौ ॥ ३६ ॥ तावन्योन्यंजिघांसंतौशरैस्तीक्ष्णैर्महारथौ ॥
प्रेक्षणीयतरावास्तांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ३७ ॥ सुवर्णविकृतान्बाणान्विमुंचंतावरिंदमौ ॥ भास्वरंव्योमचक्रातेमहोल्काभिरिवप्रभो ॥ ३८ ॥ ताभ्यांमुक्ताः
शराराजन्गार्ध्रपत्राश्चकाशिरे ॥ श्रेण्यःशरदिमत्तानांसारसानामिवांबरे ॥ ३९ ॥ संसक्तंसूतपुत्रेणदृष्ट्वाभीममरिंदमं ॥ अतिभारममन्येतांभीमेकृष्णधनं
जयौ ॥ ४० ॥ तत्राधिरथिभीमाभ्यांशरैर्मुक्तैर्दृढंहताः ॥ इषुपातमतिक्रम्यपेतुरश्वनरद्विपाः ॥ ४१ ॥ पतद्भिःपतितैश्चान्यैर्गतासुभिरनेकशः ॥ कृतोराजन्महारा
जपुत्राणांतेजनक्षयः ॥ ४२ ॥ मनुष्याश्वगजानांचशरीरैर्गतजीवितैः ॥ क्षणेनभूमिःसंजज्ञेसंवृताभरतर्षभ ॥ ४३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि
जयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेद्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अत्यद्भुतमहंमन्येभीमसे
नस्यविक्रमं ॥ यत्कर्णंयोधयामाससमरेलघुविक्रमं ॥ १ ॥ त्रिदशानपिवायुक्तान्सर्वशस्त्रधरान्युधि ॥ वारयेद्योरणेकर्णःसयक्षासुरमानुषान् ॥ २ ॥ सकथं
पांडवंयुद्धेभ्राजमानमिवश्रिया ॥ नातरत्संयुगेपार्थंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३ ॥ कथंचयुद्धंसंभूतंतयोःप्राणदुरोदरे ॥ अत्रमन्येसमायत्तोजयोवाजयएवच
॥ ४ ॥ कर्णंप्राप्यरणेसूतममपुत्रःसुयोधनः ॥ जेतुमुत्सहतेपार्थान्सगोविंदान्ससात्वतान् ॥ ५ ॥ श्रुत्वातुनिर्जितंकर्णमसकृद्भीमकर्मणा ॥ भीमसेनेनसमरे
मोहआविशतीवमां ॥ ६ ॥ विनष्टान्कौरवान्मन्येममपुत्रस्यदुर्नयैः ॥ नहिकर्णोमहेष्वासान्पार्थान्जेष्यतिसंजय ॥ ७ ॥ कृतवान्यानियुद्धानिकर्णःपांडुसुतैः
सह ॥ सर्वत्रपांडवाःकर्णमजयंतरणाजिरे ॥ ८ ॥ अजेयाःपांडवास्तातदेवैरपिसवासवैः ॥ नचतद्बुध्यतेमंदःपुत्रोदुर्योधनोमम ॥ ९ ॥ धनंधनेश्वरस्येवहृत्वा
पार्थस्यमेसुतः ॥ मधुप्रेप्सुरिवाबुद्धिःप्रपातंनावबुध्यते ॥ १० ॥ निकृत्यानिकृतिप्रज्ञोराज्यंहृत्वामहात्मनां ॥ जितमित्येवमन्वानःपांडवानवमन्यते ॥ ११ ॥
पुत्रस्नेहाभिभूतेनमयाचाप्यकृतात्मना ॥ धर्मेस्थितामहात्मानोनिकृताःपांडुनंदनाः ॥ १२ ॥

॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अत्यद्भुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राणदुरोदरेप्राणद्यूते ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

शमकामःससोदर्योदीर्घप्रेक्षीयुधिष्ठिरः ॥ अशक्तइतिमत्वातुममपुत्रैर्निराकृतः ॥ १३ ॥ तानिदुःखान्यनेकानिविप्रकारांश्चसर्वशः ॥ हृदिकृत्वामहाबाहुर्भी
मोयुध्यतसूतजं ॥ १४ ॥ तस्मान्मेसंजयब्रूहिकर्णभीमौयथारणे ॥ अयुध्येतांयुधिश्रेष्ठौपरस्परवधैषिणौ ॥ १५॥ संजयउवाच श्रृणुराजन्यथावृत्तंसंग्रामं
कर्णभीमयोः ॥ परस्परवधप्रेप्स्वोर्वनकुंजरयोरिव ॥ १६ ॥ राजन्वैकर्तनोभीमंक्रुद्धःक्रुद्धमरिंदमं ॥ पराक्रांतंपराक्रम्यविव्याधत्रिंशताशरैः ॥ १७ ॥ महावेगैः
प्रसन्नाग्रैःशातकुंभपरिष्कृतैः ॥ अहनद्भरतश्रेष्ठभीमंवैकर्तनःशरैः ॥ १८ ॥ तस्यास्यतोधनुर्भीमश्चकर्तनिशितैस्त्रिभिः ॥ रथनीडाच्चयंतारंभल्लेनापातयत्क्षितौ
॥ १९ ॥ सकांक्षन्भीमसेनस्यवधंवैकर्तनोभृशं ॥ शक्तिंकनकवैदूर्यचित्रदंडांपरामृशत् ॥ २० ॥ प्रगृह्यचमहाशक्तिंकालशक्तिमिवापरां ॥ समुत्क्षिप्यचराधे
यःसंधायचमहाबलः ॥ २१ ॥ चिक्षेपभीमसेनायजीवितांतकरीमिव ॥ शक्तिंविसृज्यराधेयःपुरंदरइवाशनिं ॥ २२ ॥ ननादसुमहानादंबलवान्सूतनंदनः ॥
तंचनादंततःश्रुत्वापुत्रास्तेहर्षिताभवन् ॥ २३ ॥ तांकर्णभुजनिर्मुक्तामर्कवैश्वानरप्रभां ॥ शक्तिंवियतिचिच्छेदभीमःसप्तभिराशुगैः ॥ २४ ॥ छित्वाशक्तिंत
तोभीमोनिर्मुक्तोरगसन्निभां ॥ मार्गमाणइवप्राणान्सूतपुत्रस्यमारिष ॥ २५ ॥ प्राहिणोत्क्रुतसंरंभःशरान्बर्हिणवाससः ॥ स्वर्णपुंखान्शिलाधौतान्यमदंडो
पमान्मृधे ॥ २६ ॥ कर्णोप्यन्यद्धनुर्गृह्यहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ विकृष्यतन्महच्चापंव्यसृजत्सायकांस्तदा ॥ २७॥ तान्पांडुपुत्रश्चिच्छेदनवभिर्नतपर्वभिः ॥ वसुषेणे
ननिर्मुक्तान्नवराजन्महाशरान् ॥ २८ ॥ छित्वाभीमोमहाराजनादंसिंहइवानदत् ॥ तौवृषाविवनर्दंतौबलिनौवासितांतरे ॥ २९ ॥ शार्दूलाविवचान्योन्यमा
मिषार्थेभ्यगर्जतां ॥ अन्योन्यंप्रजिहीर्षंतावन्योन्यस्यांतरैषिणौ ॥ ३० ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौगोष्ठेष्विवमहर्षभौ ॥ महागजाविवासाद्यविषाणाग्रैःपरस्परं
॥३१॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ निर्दहंतौमहाराजशस्त्रवृष्ट्यापरस्परं ॥३२॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौकोपाद्विवृतलोचनौ ॥ प्रहसंतौतथान्योन्यं
भर्त्सयंतौमुहुर्मुहुः ॥ ३३॥ शंखशब्दंचकुर्वाणौयुयुधातेपरस्परं ॥ तस्यभीमःपुनश्चापंमुष्टौचिच्छेदमारिष ॥३४॥ शंखवर्णांश्चतानश्वान्बाणैर्निन्येयमक्षयं ॥
सारथिंचतथाप्यस्यरथनीडादपातयत् ॥ ३५ ॥ ततोवैकर्तनःकर्णश्चितांप्रापदुरत्ययां ॥ सच्छाद्यमानःसमरेहताश्वोहतसारथिः ॥ ३६ ॥ मोहितःशरजा
लेनकर्तव्यंनाभ्यपद्यत ॥ तथाकृच्छ्रगतंदृष्ट्वाकर्णंदुर्योधनोनृपः ॥ ३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सइति ॥ १ ॥ २ ॥

वेपमानइवक्रोधाद्व्यादिदेशाथदुर्जयं ॥ गच्छदुर्जयराधेयंपुरोग्रसतिपांडवः ॥ ३८ ॥ जहितूबरकंक्षिप्रंकर्णस्यबलमादधत् ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वातवपुत्रंत
वात्मजः ॥ ३९ ॥ अभ्यद्रवद्भीमसेनंव्यासक्तंविकिरञ्छरैः ॥ सभीमंनवभिर्बाणैरश्वानष्टभिरार्पयत् ॥ ४० ॥ षड्भिःसूतंत्रिभिःकेतुंपुनस्तंचापिसप्तभिः ॥ भी
मसेनोपिसंक्रुद्धःसाश्वयंतारमाशुगैः ॥ ४१ ॥ दुर्जयंभिन्नमर्माणमनयद्यमसादनं ॥ स्वलंकृतंक्षितौक्षुण्णंचेष्टमानंयथोरगं ॥ ४२ ॥ रुदन्नार्तस्तवसुतंकर्ण
श्चक्रेप्रदक्षिणं ॥ सतुतंविरथंकृत्वास्मयन्नत्यंतवैरिणं ॥ ४३ ॥ समाचिनोद्बाणगणैःशतघ्नीभिश्चशंकुभिः ॥ तथाप्यतिरथःकर्णोभिद्यमानोस्यसायकैः ॥ ४४ ॥
नजहौसमरेभीमंक्रुद्धरूपंपरंतपः ॥ ४५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णभीमयुद्धेत्रयस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच सर्वथाविरथःकर्णःपुनर्भीमेननिर्जितः ॥ रथमन्यंसमास्थायपुनर्विव्याधपांडवं ॥ १ ॥ महागजाविवासाद्यवि
षाणाग्रैःपरस्परं ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २ ॥ अथकर्णःशरव्रातैर्भीमसेनंसमार्पयत् ॥ ननादचमहानादंपुनर्विव्याधचोरसि ॥ ३ ॥ तंभी
मोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदजिह्मगैः ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्याशराणांनतपर्वणां ॥ ४ ॥ कर्णंतुनवभिर्भीमोभित्वाराजंस्तनांतरे ॥ ध्वजमेकेनविव्याधसायकेन
शितेनह ॥ ५ ॥ सायकानांततःपार्थस्त्रिषष्ट्याप्रत्यविध्यत ॥ तोत्रैरिवमहानागंकशाभिरिववाजिनं ॥ ६ ॥ सोतिविद्धोमहाराजपांडवेनयशस्विना ॥ सृक्किणी
लेलिहन्वीरःक्रोधरक्तांतलोचनः ॥ ७ ॥ ततःशरंमहाराजसर्वकायावदारणं ॥ प्राहिणोद्भीमसेनायबलायेंद्रइवाशनिं ॥ ८ ॥ सनिर्भिद्यरणेपार्थंसूतपुत्रधनुश्च्यु
तः ॥ अगच्छद्दारयन्भूमिंचित्रपुंखःशिलीमुखः ॥ ९ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ वज्रकल्पांचतुष्किष्कुंगुर्वींरुक्मांगदांगदां ॥ १० ॥ प्राहि
णोत्सूतपुत्रायषडस्रामविचारयन् ॥ तयाजघानाधिरथेःसदश्वान्साधुवाहिनः ॥ ११ ॥ गदयाभारतःक्रुद्धोवज्रेणेंद्रइवासुरान् ॥ ततोभीमोमहाबाहुःक्षुरा
भ्यांभरतर्षभ ॥ १२ ॥ ध्वजमाधिरथेश्छित्वासूतमभ्यहनच्छरैः ॥ हताश्वसूतमुत्सृज्यसरथंपतितध्वजं ॥ १३ ॥ विस्फारयन्धनुःकर्णस्तस्थौभारतदुर्मनाः ॥
तत्राद्भुतमपश्यामराधेयस्यपराक्रमं ॥ १४ ॥ विरथोरथिनांश्रेष्ठोवारयामासयद्रिपुं ॥ विरथंतंनरश्रेष्ठंदृष्ट्वाधिरथिमाहवे ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सुष्ठुपर्णानांपत्त्राणांवेगोयेषां ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

दुर्योधनस्ततोराजन्नभ्यभाषतदुर्मुखं ॥ एषदुर्मुखराधेयोभीमेनविरथीकृतः ॥ १६ ॥ तंरथेननरश्रेष्ठंसंपादयमहारथं ॥ ततोदुर्योधनवचःश्रुत्वाभारतदुर्मुखः
॥ १७ ॥ त्वरमाणोभ्ययात्कर्णंभीमंचावारयच्छरैः ॥ दुर्मुखंप्रेक्ष्यसंग्रामेसूतपुत्रपदानुगं ॥ १८ ॥ वायुपुत्रःप्रहृष्टोभूत्सृक्किणीपरिसंलिहन् ॥ ततःकर्णमहारा
जवारयित्वाशिलीमुखैः ॥ १९ ॥ दुर्मुखायरथंतूर्णंप्रेषयामासपांडवः ॥ तस्मिन्क्षणेमहाराजनवभिर्नतपर्वभिः ॥ २० ॥ सुमुखैर्दुर्मुखंभीमःशरैर्निन्येयमक्ष
यं ॥ ततस्तमेवाधिरथिःस्यंदनंदुर्मुखेहते ॥ २१ ॥ आस्थितःप्रबभौराजन्दीप्यमानइवांशुमान् ॥ शयानंभिन्नमर्माणंदुर्मुखंशोणितोक्षितं ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाकर्णो
श्रुपूर्णाक्षोमुहूर्तंनाभ्यवर्तत ॥ तंगतासुमतिक्रम्यकृत्वाकर्णःप्रदक्षिणं ॥ २३ ॥ दीर्घमुष्णंश्वसन्वीरोनकिंचित्प्रत्यपद्यत ॥ तस्मिंस्तुविवरेराजन्नाराचान्गार्ध्रवा
ससः ॥ २४ ॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायभीमसेनश्चतुर्दश ॥ तेतस्यकवचंभित्वास्वर्णचित्रंमहौजसः ॥ २५ ॥ हेमपुंखामहाराजव्यशोभंतदिशोदश ॥ अपिबन्सूतपु
त्रस्यशोणितंरक्तभोजनाः ॥ २६ ॥ क्रुद्धाइवमनुष्येंद्रभुजंगाःकालचोदिताः ॥ प्रसर्पमाणामेदिन्यांतेव्यरोचंतमार्गणाः ॥ २७ ॥ अर्धप्रविष्टाःसंरब्धाबिला
नीवमहोरगाः ॥ तंप्रत्यविध्यद्राधेयोजांबूनदविभूषितैः ॥ २८ ॥ चतुर्दशभिरत्युग्रैर्नाराचैरविचारयन् ॥ तेभीमसेनस्यभुजंसव्यंनिर्भिद्यपत्रिणः ॥ २९ ॥ प्रा
विशन्मेदिनींभीमाःक्रौंचंपत्त्ररथाइव ॥ तेव्यरोचंतनाराचाःप्रविशंतोवसुंधरां ॥ ३० ॥ गच्छत्यस्तंदिनकरेदीप्यमानाइवांशवः ॥ सनिर्भिन्नोरणेभीमोनारा
चैर्मर्मभेदिभिः ॥ ३१ ॥ सुस्रावरुधिरंभूरिपर्वतःसलिलंयथा ॥ सभीमस्त्रिभिरायस्तःसूतपुत्रंपतत्त्रिभिः ॥ ३२ ॥ सुपर्णवेगैर्विव्याधसारथिंचास्यसप्तभिः ॥ स
विह्वलोमहाराजकर्णोभीमशराहतः ॥ ३३ ॥ प्राद्रवज्जवनैरश्वैरणंहित्वामहाभयात् ॥ भीमसेनस्तुविस्फार्यचापंहेमपरिष्कृतं ॥ ३४ ॥ आहवेतिरथोतिष्ठज्ज्वल
न्निवहुताशनः ॥ ३५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णापयानेचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
धृतराष्ट्रउवाच दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकं ॥ यत्राधिरथिरायत्तोनातरत्पांडवंरणे ॥ १ ॥ कर्णःपार्थान्सगोविंदान्जेतुमुत्सहतेरणे ॥ नचकर्णसमंयो
धंलोकेपश्यामिकंचन ॥ २ ॥ इतिदुर्योधनस्याहमश्रौषंजल्पतोमुहुः ॥ कर्णोहिबलवाञ्छूरोदृढधन्वाजितक्लमः ॥ ३ ॥

॥ ३५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ दैवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ यमःसंयमनव्यापारःकालःकलनव्यापारःअंतकोमारणव्यापारःतद्वुपमं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

इतिमामब्रवीत्सूतमंदोदुर्योधनःपुरा ॥ वसुषेणसहायंमांनालंदेवापिसंयुगे ॥ ४ ॥ किंनुपांडुसुताराजन्गतसत्वाविचेतसः ॥ तत्रतंनिर्जितंदृष्ट्वाभुजंगमिव
निर्विषं ॥ ५ ॥ युद्धात्कर्णमपक्रांतंकिंस्विद्दुर्योधनोब्रवीत् ॥ अहोदुर्मुखमेवैकंयुद्धानामविशारदं ॥ ६ ॥ प्रावेशयद्धुतवहंपतंगमिवमोहितः ॥ अश्वत्थामामद्र
राजःकृपःकर्णश्चसंगताः ॥ ७ ॥ नशक्ताःप्रमुखेस्थातुंनूनंभीमस्यसंजय ॥ तेपिचास्यमहाघोरंबलंनागायुतोपमं ॥ ८ ॥ जानंतोव्यवसायंचक्रूरंमारुततेजसः ॥
किमर्थंक्रूरकर्माणंयमकालांतकोपमं ॥ ९ ॥ बलसंरंभवीर्यज्ञाःकोपयिष्यंतिसंयुगे ॥ कर्णस्त्वेकोमहाबाहुःस्वबाहुबलदर्पितं ॥ १० ॥ भीमसेनमनादृत्यरणेयु
ध्यतसूतजः ॥ योजयत्समरेकर्णंपुरंदरइवासुरं ॥ ११ ॥ नसपांडुसुतोजेतुंशक्यःकेनचिदाहवे ॥ द्रोणंयःसंप्रमथ्यैकःप्रविष्टोममवाहिनीं ॥ १२ ॥ भीमोधनंज
यान्वेषीकस्तमार्च्छेज्जिजीविषुः ॥ कोहिसंजयभीमस्यस्थातुमुत्सहतेग्रतः ॥ १३ ॥ उद्यताशनिहस्तस्यमहेंद्रस्येवदानवः ॥ प्रेतराजपुरंप्राप्यनिवर्तेतापिमान
वः ॥ १४ ॥ नभीमसेनंसंप्राप्यनिवर्तेतकदाचन ॥ पतंगाइववन्हिंतेप्राविशन्नल्पचेतसः ॥ १५ ॥ येभीमसेनंसंक्रुद्धमन्वधावन्विमोहिताः ॥ यत्तत्सभायांभी
मेनममपुत्रवधाश्रयं ॥ १६ ॥ उक्तंसंरंभिणोग्रेणकुरूणांशृण्वतांतदा ॥ तन्नूनमभिसंचिंत्यदृष्ट्वाकर्णंचनिर्जितं ॥ १७ ॥ दुःशासनःसहभ्रात्राभयाद्भीमादुपा
रमत् ॥ यश्चसंजयदुर्बुद्धिरब्रवीत्समितौमुहुः ॥ १८ ॥ कर्णोदुःशासनोहंचजेष्यामोयुधिपांडवान् ॥ सनूनंविरथंदृष्ट्वाकर्णंभीमेननिर्जितं ॥ १९ ॥ प्रत्याख्या
नाच्चकृष्णस्यभृशंतप्यतिपुत्रकः ॥ दृष्ट्वाभ्रातॄन्हतान्संख्येभीमसेनेनदंशितान् ॥ २० ॥ आत्मापराधेसुमहन्नूनंतप्यतिपुत्रकः ॥ कोहिजीवितमन्विच्छन्प्रती
पंपांडवंव्रजेत् ॥ २१ ॥ भीमंभीमायुधंक्रुद्धंसाक्षात्कालमिवस्थितं ॥ वडवामुखमध्यस्थोमुच्येतापिहिमानवः ॥ २२ ॥ नभीममुखसंप्राप्तोमुच्येदितिमतिर्मे
म ॥ नपार्थानचपंचालानचकेशवसात्यकी ॥ २३ ॥ जानतेयुधिसंरब्धाजीवितंपरिरक्षितुं ॥ अहोममसुतानांहिविपन्नंसूतजीवितं ॥ २४ ॥ संजयउवाच
यस्त्वंशोचसिकौरव्यवर्तमानेमहाभये ॥ त्वमस्यजगतोमूलंविनाशस्यनसंशयः ॥ २५ ॥ स्वयंवैरंमहत्कृत्वापुत्राणांवचनेस्थितः ॥ उच्यमानोनगृह्णीषेमर्त्यः
पथ्यमिवौषधं ॥ २६ ॥ स्वयंपीत्वामहाराजकालकूटंसुदुर्जरं ॥ तस्येदानींफलंकृत्स्नमवाप्नुहिनरोत्तम ॥ २७॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यत्तुकुत्सयसेयोधान्युध्यमानान्महाबलान् ॥ तत्रतेवर्तयिष्यामियथायुद्धमवर्तत ॥ २८ ॥ दृष्ट्वाकर्णंतुपुत्रास्तेभीमसेनपराजितं ॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःसोदर्याः पंचभारत ॥ २९ ॥ दुर्मर्षणोदुःसहश्चदुर्मदोदुर्धरोजयः ॥ पांडवंचित्रसन्नाहास्तंप्रतीपमुपाद्रवन् ॥ ३० ॥ तेसमंतान्महाबाहुंपरिवार्यवृकोदरं ॥ दिशःशरैः समावृण्वन्शलभानामिवव्रजैः ॥ ३१ ॥ आगच्छतस्तान्सहसाकुमारान्देवरूपिणः ॥ प्रतिजग्राहसमरेभीमसेनोहसन्निव ॥ ३२ ॥ तवदृष्ट्वातुतनयान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ अभ्यवर्ततराधेयोभीमसेनंमहाबलं ॥ ३३ ॥ विसृजन्विशिखांस्तीक्ष्णान्स्वर्णपुंखाञ्छिलाशितान् ॥ तंतुभीमोभ्ययात्तूर्णंवार्यमाणःसुतैस्तव ॥ ३४ ॥ कुरवस्तुततःकर्णंपरिवार्यसमंततः ॥ अवाकिरन्भीमसेनंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३५ ॥ तान्बाणैःपंचविंशत्यासाश्वान्राजन्नरर्षभान् ॥ ससूतान्भीमधनुषोभीमोनिन्येयमक्षयं ॥ ३६ ॥ प्रापतन्स्यंदनेभ्यस्तेसार्धंसूतैर्गतासवः ॥ चित्रपुष्पधराभग्नावातेनेवमहाद्रुमाः ॥ ३७ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामभीमसेनस्यविक्रमं ॥ संवार्याधिरथिंबाणैर्यज्जघानतवात्मजान् ॥ ३८ ॥ सवार्यमाणोभीमेनशितैर्बाणैःसमंततः ॥ सूतपुत्रोमहाराजभीमसेनमवैक्षत ॥ ३९ ॥ तंभीमसेनःसंरंभात्क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ विस्फार्यसुमहच्चापंमुहुःकर्णमवैक्षत ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमसेनपराक्रमेपंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संजयउवाच तवात्मजांस्तुपतितान्दृष्ट्वाकर्णःप्रतापवान् ॥ क्रोधेनमहताविष्टोनिर्विण्णोभूत्सजीवितात् ॥ १ ॥ आगस्कृतमिवात्मानंमेनेचाधिरथिस्तदा ॥ यत्प्रत्यक्षंतवसुताभीमेननिहतारणे ॥ २ ॥ भीमसेनस्ततःक्रुद्धःकर्णस्यनिशितान्शरान् ॥ निचखानससंभ्रांतःपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ३ ॥ सभीमंपंचभिर्विंध्वाराधेयःप्रहसन्निव ॥ पुनर्विव्याधसप्तत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ ४ ॥ अविचिंत्याथतान्बाणान्कर्णेनास्तान्वृकोदरः ॥ रणेविव्याधराधेयंशतेनानतपर्वणां ॥ ५ ॥ पुनश्चविशिखैस्तीक्ष्णैर्विंध्वामर्मसुपंचभिः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसूतपुत्रस्यमारिष ॥ ६ ॥ अथान्यद्धनुरादायकर्णोभारतदुर्मनाः ॥ इषुभिश्छादयामासभीमसेनंपरंतपः ॥ ७ ॥ तस्यभीमोहयान्हत्वाविनिहत्यचसारथिं ॥ प्रजहासमहाहासंकृतेप्रतिकृतेपुनः ॥ ८ ॥ इषुभिःकार्मुकंचास्यचकर्तपुरुषर्षभः ॥ तत्पपातमहाराजस्वर्णपृष्ठंमहास्वनं ॥ ९ ॥

तवेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ प्रतिकृतेप्रतिकर्मणिकृतेसतीत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥

अवारोहत्अवातरत् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ चित्रोपचित्रःचित्रश्चासावुपचित्रश्चेतिचित्रोपचित्रः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

अवारोहद्रथात्तस्मादथकर्णोमहारथः ॥ गदांगृहीत्वासमरेभीमायप्राहिणोद्रुषा ॥ १० ॥ तामापतंतीमालक्ष्यभीमसेनोमहागदां ॥ शरैरवारयद्राजन्सर्वसै
न्यस्यपश्यतः ॥ ११ ॥ ततोबाणसहस्राणिप्रेषयामासपांडवः ॥ सूतपुत्रवधाकांक्षीत्वरमाणःपराक्रमी ॥ १२ ॥ तानिषूनिषुभिःकर्णोवारयित्वामहामृधे ॥ कवचं
भीमसेनस्यपाटयामाससायकैः ॥ १३ ॥ अथैनंपंचविंशत्यानाराचानांसमार्पयत् ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १४ ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्नवभि
र्नतपर्वभिः ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धःसूतपुत्रस्यमारिष ॥ १५ ॥ तेतस्यकवचंभित्वातथाबाहुंचदक्षिणं ॥ अभ्ययुर्धरणींतीक्ष्णावल्मीकमिवपन्नगाः ॥ १६ ॥ स
च्छाद्यमानोबाणौघैर्भीमसेनधनुश्च्युतैः ॥ पुनरेवाभवत्कर्णोभीमसेनात्पराङ्मुखः ॥ १७ ॥ तंपराङ्मुखमालोक्यपदातिंसूतनंदनं ॥ कौंतेयशरसंछन्नंराजा
दुर्योधनोब्रवीत् ॥ १८ ॥ त्वरध्वंसर्वतोयत्ताराधेयस्यरथंप्रति ॥ ततस्तवसुताराजन्श्रुत्वाभ्रातुर्वचोद्रुतं ॥ १९ ॥ अभ्ययुःपांडवंयुद्धेविसृजंतःशिलीमुखान् ॥
चित्रोपचित्रश्चित्राक्षश्चारुचित्रःशरासनः ॥ २० ॥ चित्रायुधश्चित्रवर्मासमरेचित्रयोधिनः ॥ तानापततएवाशुभीमसेनोमहारथः ॥ २१ ॥ एकैकेनशरे
णाजौपातयामासतेसुतान् ॥ तेहतान्यपतन्भूमौवातरुग्णाइवद्रुमाः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाविनिहतान्पुत्रांस्तवराजन्महारथान् ॥ अश्रुपूर्णमुखःकर्णःक्षत्तुःसस्मारत
द्वचः ॥ २३ ॥ रथंचान्यंसमास्थायविधिवत्कल्पितंपुनः ॥ अभ्ययात्पांडवंयुद्धेत्वरमाणःपराक्रमी ॥ २४ ॥ तावन्योन्यंशरैर्भित्वास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः ॥ व्य
भ्राजेतांयथामेघौसंस्यूतौसूर्यरश्मिभिः ॥ २५ ॥ षट्त्रिंशद्भिस्ततोभल्लैर्निशितैस्तिग्मतेजनैः ॥ व्यधमत्कवचंक्रुद्धःसूतपुत्रस्यपांडवः ॥ २६ ॥ सूतपुत्रोपिकौं
तेयंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पंचाशतामहाबाहुर्विव्याधभरतर्षभ ॥ २७ ॥ रक्तचंदनदिग्धांगौशरैःकृतमहाव्रणौ ॥ शोणिताक्तौव्यराजेतांचंद्रसूर्याविवोदितौ ॥
॥ २८ ॥ तौशोणितोक्षितैर्गात्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ कर्णभीमौव्यराजेतांनिर्मुक्ताविवपन्नगौ ॥ २९ ॥ व्याघ्राविवनरव्याघ्रौदंष्ट्राभिरितरेतरं ॥ शरधारा
सृजौवीरौमेघाविववववर्षतुः ॥ ३० ॥ वारणाविवचान्योन्यंविषाणाभ्यामरिंदमौ ॥ निर्भिंदंतौस्वगात्राणिसायकैश्चारुरेजतुः ॥ ३१ ॥ नादयंतौप्रहर्षंतौविक्री
डंतौपरस्परं ॥ मंडलानिविकुर्वाणौरथाभ्यांरथिपूत्तमौ ॥ ३२ ॥ वृषाविवाथनर्दंतौबलिनौवासितांतरे ॥ सिंहाविवपराक्रांतौनरसिंहौमहाबलौ ॥ ३३ ॥ पर
स्परंवीक्षमाणौक्रोधसंरक्तलोचनौ ॥ युयुधातेमहावीर्यौशक्रवैरोचनीयथा ॥ ३४ ॥ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १३६॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ भीमसेनस्येति॥ १॥

ततोभीमोमहाबाहुर्बाहुभ्यांविक्षिपन्धनुः॥ व्यराजतरणेराजन्सविद्युदिवतोयदः॥ ३५॥ सनेमिघोषस्तनितश्चापविद्युच्छरांबुभिः॥ भीमसेनमहामेघःकर्ण
पर्वतमावृणोत्॥ ३६॥ ततःशरसहस्रेणसम्यगस्तेनभारत॥ पांडवोभ्यकिरत्कर्णंभीमोभीमपराक्रमः॥ ३७॥ तत्रापश्यंस्तवसुताभीमसेनस्यविक्रमं॥ सुपुं
खैःकंकवासोभिर्यत्कर्णंछादयन्शरैः॥ ३८॥ सनंदयन्रणेपार्थंकेशवंचयशस्विनं॥ सात्यकिंचक्ररक्षौचभीमःकर्णमयोधयत्॥ ३९॥ विक्रमंभुजयोर्वी
र्यंधैर्यंचविदितात्मनः॥ पुत्रास्तवमहाराजदृष्ट्वाविमनसोभवन्॥ ४०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमयुद्धेषट्त्रिंशदधिकशत
तमोऽध्यायः॥ १३६॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ संजयउवाच भीमसेनस्यराधेयःश्रुत्वाज्यातलनिःस्वनं॥ नामृष्यतयथामत्तोगजःप्रतिगजस्वनं॥ १॥
सोपक्रम्यमुहूर्तंतुभीमसेनस्यगोचरात्॥ पुत्रांस्तवददर्शाथभीमसेनेनपातितान्॥ २॥ तानवेक्ष्यनरश्रेष्ठविमनादुःखितस्तदा॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचपुनः
पांडवमभ्ययात्॥ ३॥ सताम्रनयनःक्रोधाच्छ्वसन्निवमहोरगः॥ बभौकर्णःशरानस्यन्रश्मीनिवदिवाकरः॥ ४॥ किरणैरिवसूर्यस्यमहीध्रोभरतर्षभ॥ क
र्णचापच्युतैर्बाणैःप्राच्छाद्यतवृकोदरः॥ ५॥ तेकर्णचापप्रभवाःशराबर्हिणवाससः॥ विविशुःसर्वतःपार्थंवासायेवांडजाद्रुमं॥ ६॥ कर्णचापच्युताबाणाःसं
पतंतस्ततस्ततः॥ रुक्मपुंखाव्यराजंतहंसाःश्रेणीकृताइव॥ ७॥ चापध्वजोपस्करेभ्यश्छत्रादीषामुखाद्युगात्॥ प्रभवंतोव्यदृश्यंतराजन्नाधिरथेःशराः॥ ८॥
खंपूरयन्महावेगात्खगमान्गृध्रवाससः॥ सुवर्णविकृतांश्चित्रान्मुमोचाधिरथिःशरान्॥ ९॥ तमंतकमिवायस्तमापतंतंवृकोदरं॥ त्यक्त्वाप्राणानतिक्रम्यवि
व्याधनिशितैःशरैः॥ १०॥ तस्यवेगमसह्यंसदृष्ट्वाकर्णस्यपांडवः॥ महतश्चशरौघांस्तान्व्यवारयतवीर्यवान्॥ ११॥ ततोविधम्याधिरथेःशरजालानिपांड
वः॥ विव्याधकर्णंविंशत्यापुनरन्यैःशिलाशितैः॥ १२॥ यथैवहिसकर्णेनपार्थःप्रच्छादितःशरैः॥ तथैवसरणेकर्णंछादयामासपांडवः॥ १३॥ दृष्ट्वातुभीमसे
नस्यविक्रमंयुधिभारत॥ अभ्यनंदंस्त्वदीयाश्चसंप्रहृष्टाश्चचारणाः॥ १४॥ भूरिश्रवाःकृपोद्रौणिर्मद्रराजोजयद्रथः॥ उत्तमौजायुधामन्युःसात्यकिःकेशवा
र्जुनौ॥ १५॥ कुरुपांडवप्रवरादशराजन्महारथाः॥ साधुसाध्वितिवेगेनसिंहनादमथानदन्॥ १६॥

॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

तस्मिन्समुत्थितेशब्देंतुमुलेलोमहर्षणे ॥ अभ्यभाषतपुत्रस्तेराजन्दुर्योधनस्त्वरन् ॥ १७ ॥ राज्ञःसराजपुत्रांश्चसोदर्यांश्चविशेषतः ॥ कर्णगच्छतभद्रंवःपरीप्सं
तोवृकोदरात् ॥ १८ ॥ पुरानिघ्नंतिराधेयंभीमचापच्युताःशराः ॥ तेयतध्वंमहेष्वासाःसूतपुत्रस्यरक्षणे ॥ १९ ॥ दुर्योधनसमादिष्टाःसोदर्याःसप्तभारत ॥ भीम
सेनमभिद्रुत्यसंरब्धाःपर्यवारयन् ॥ २० ॥ तेसमासाद्यकौंतेयमावृण्वन्शरवृष्टिभिः ॥ पर्वतंवारिधाराभिःप्रावृषीवबलाहकाः ॥ २१ ॥ तेऽपीडयन्भीमसेनंक्रु
द्धाःसप्तमहारथाः ॥ प्रजासंहरणेराजन्सोमंसप्तग्रहाइव ॥ २२ ॥ ततोवेगेनकौंतेयःपीडयित्वाशरासनं ॥ मुष्टिनापांडवोराजन्दृढेनसुपरिष्कृतं ॥ २३ ॥ मनु
ष्यसमतांज्ञात्वासप्तसंधायसायकान् ॥ तेभ्योव्यसृजदायस्तःसूर्यरश्मिनिभान्प्रभुः ॥ २४ ॥ निरस्यन्निवदेहेभ्यस्तनयानामसूंस्तव ॥ भीमसेनोमहाराजपूर्व
वैरमनुस्मरन् ॥ २५ ॥ तेक्षिप्ताभीमसेनेनशराभारतभारतान् ॥ विदार्यखंसमुत्पेतुःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ २६ ॥ तेषांविदार्यचेतांसिशराहेमविभूषिताः ॥
व्यराजंतमहाराजसुपर्णाइवखेचराः ॥ २७ ॥ शोणितादिग्धवाजाग्राःसप्तहेमपरिष्कृताः ॥ पुत्राणांतवराजेंद्रपीत्वाशोणितमुद्गताः ॥ २८ ॥ तेशरैर्भिन्नमर्माणो
रथेभ्यःप्रापतन्क्षितौ ॥ गिरिसानुरुहाभग्नाद्विपेनेवमहाद्रुमाः ॥ २९ ॥ शत्रुंजयःशत्रुसहश्चित्रश्चित्रायुधोदृढः ॥ चित्रसेनोविकर्णश्चसप्तैतेविनिपातिताः ॥
॥ ३० ॥ पुत्राणांतवसर्वेषांनिहतानांवृकोदरः ॥ शोचत्यतिभृशंदुःखाद्विकर्णंपांडवःप्रियं ॥ ३१ ॥ प्रतिज्ञेयंमयावृत्तानिहंतव्यास्तुसंयुगे ॥ विकर्णतेनासिहतः
प्रतिज्ञारक्षितामया ॥ ३२ ॥ त्वमागाःसमरंवीरक्षात्रंधर्ममनुस्मरन् ॥ ततोविनिहतःसंख्येयुद्धधर्मोहिनिष्ठुरः ॥ ३३ ॥ विशेषतोहिनृपतेस्तथास्माकंहितेरतः ॥
न्यायतोन्यायतोवापिहतःशेतेमहाद्युतिः ॥ ३४ ॥ अगाधबुद्धिर्गांगेयःक्षितौसुरगुरोःसमः ॥ त्याजितःसमरेप्राणांस्तस्माद्युद्धंहिनिष्ठुरं ॥ ३५ ॥ संजयउवा
च तान्निहत्यमहाबाहूराधेयस्यैवपश्यतः ॥ सिंहनादरवंघोरमसृजत्पांडुनंदनः ॥ ३६ ॥ सरवस्तस्यशूरस्यधर्मराजस्यभारत ॥ आचख्याविवतद्युद्धंविजयं
चात्मनोमहत् ॥ ३७ ॥ तंश्रुत्वातुमहानादंभीमसेनस्यधन्विनः ॥ बभूवपरमाप्रीतिर्धर्मराजस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ ततोहृष्टमनाराजन्वादित्राणांमहास्वनैः ॥ सिं
हनादरवंभ्रातुःप्रतिजग्राहपांडवः ॥ ३९ ॥ हर्षेणमहतायुक्तःकृतसंज्ञोवृकोदरे ॥ अभ्ययात्समरेद्रोणंसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ४० ॥ एकत्रिंशन्महाराजपुत्रांस्तव
निपातितान् ॥ हतान्दुर्योधनोदृष्ट्वाक्षत्तुःसस्मारतद्वचः ॥ ४१ ॥

॥ ३९ ॥ कृतसंज्ञोगृहीतसंकेतः ॥ ४० ॥ ४१ ॥

निःश्रेयसंनिश्चितंश्रेयःसाधनं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः

तदिदंसमनुप्राप्तंक्षत्तुर्निःश्रेयसंवचः ॥ इतिसंचिंत्यतेपुत्रोनोत्तरंप्रत्यपद्यत ॥ ४२ ॥ यद्द्यूतकालेदुर्बुद्धिरब्रवीत्तनयस्तव ॥ सभामानाय्यपांचालींकर्णेनसहि
तोल्पधीः ॥ ४३ ॥ यच्चकर्णोब्रवीत्कृष्णांसभायांपरुषंवचः ॥ प्रमुखेपांडुपुत्राणांतवचैवविशांपते ॥ ४४ ॥ शृण्वतस्तवराजेंद्रकौरवाणांचसर्वशः ॥ विनष्टाःपां
डवाःकृष्णेशाश्वतंनरकंगताः ॥ ४५ ॥ पतिमन्यंवृणीष्वेतितस्येदंफलमागतं ॥ यच्चषंढतिलादीनिपरुषाणितवात्मजैः ॥ श्राविताास्तेमहात्मानःपांडवाःकोप
यिष्णुभिः ॥ ४६ ॥ तंभीमसेनःक्रोधाग्निंत्रयोदशसमाःस्थितं ॥ उद्गिरंस्तवपुत्राणामंतंगच्छतिपांडवः ॥ ४७ ॥ विलपंश्चबहुक्षत्ताशमंनालभतत्वयि ॥ सपुत्रो
भरतश्रेष्ठतस्यभुंक्ष्वफलोदयं ॥ ४८ ॥ त्वयावृद्धेनधीरेणकार्यतत्त्वार्थदर्शिना ॥ नकृतंसुहृदांवाक्यंदैवमत्रपरायणं ॥ ४९ ॥ तन्माशुचोनरव्याघ्रतवैवापनयो
महान् ॥ विनाशहेतुःपुत्राणांभवानेवमतोमम ॥ ५० ॥ हतोविकर्णोराजेंद्रचित्रसेनश्चवीर्यवान् ॥ प्रवराश्चात्मजानांतेसुताश्चान्येमहारथाः ॥ ५१ ॥ यान
न्यान्ददृशेभीमश्चक्षुर्विषयमागतान् ॥ पुत्रांस्तवमहाराजत्वरयातान्जघानह ॥ ५२ ॥ त्वत्कृतेह्यहमद्राक्षंदह्यमानांवरूथिनीं ॥ सहस्रशःशरैर्मुक्तैःपांडवेनवृषे
णच ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमयुद्धेसप्तत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्र
उवाच महानपनयःसूतममैवात्रविशेषतः ॥ सइदानीमनुप्राप्तोमन्येसंजयशोचतः ॥ १ ॥ यद्गतंतद्गतमितिममासीन्मनसिस्थितं ॥ इदानीमत्रकिंकार्यंप्र
करिष्यामिसंजय ॥ २ ॥ यथाह्येषक्षयोवृत्तोममापनयसंभवः ॥ वीराणांतन्ममाचक्ष्वस्थिरीभूतोस्मिसंजय ॥ ३ ॥ संजयउवाच कर्णभीमौमहारा
जपराक्रांतौमहाबलौ ॥ बाणवर्षाण्यसृजतांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ४ ॥ भीमनामांकिताबाणाःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ विविशुःकर्णमासाद्यच्छिंदंतइवजी
वितं ॥ ५ ॥ तथैवकर्णनिर्मुक्ताःशराबर्हिणवाससः ॥ छादयांचक्रिरेवीरंशतशोथसहस्रशः ॥ ६ ॥ तयोःशरैर्महाराजसंपतद्भिःसमंततः ॥ बभूवतत्रसैन्यानांसंक्षो
भःसागरोत्तरः ॥ ७ ॥ भीमचापच्युतैर्बाणैस्तवसैन्यमरिंदम ॥ अवध्यतचमूमध्येघोरैराशीविषोपमैः ॥ ८ ॥ वारणैःपतितैराजन्वाजिभिश्चनरैःसह ॥ अदृश्य
तमहीकीर्णावातभग्नैरिवद्रुमैः ॥ ९ ॥ तेवध्यमानाःसमरेभीमचापच्युतैःशरैः ॥ प्राद्रवंस्तावकायोधाःकिमेतदितिचाब्रुवन् ॥ १० ॥

॥ १३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ महानिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सागरोत्तरःमहत्तरः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

शरैर्व्युदस्तमाक्षिप्तं प्रोत्सारितंदूरमपसारितं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ततोव्युदस्तंतत्सैन्यंसिंधुसौवीरकौरवं ॥ प्रोत्सारितंमहावेगैःकर्णपांडवयोःशरैः ॥ ११ ॥ तेशूराहतभूयिष्ठाहताश्वरथवारणाः ॥ उत्सृज्यभीमकर्णौचसर्वतो
व्यद्रवन्दिशः ॥ १२ ॥ नूनंपार्थार्थमेवास्मान्मोहयंतिदिवौकसः ॥ यत्कर्णभीमप्रभवैर्वध्यतेनोबलंशरैः ॥ १३ ॥ एवंब्रुवाणायोधास्तेतावकाभयपीडिताः ॥ श
रपातंसमुत्सृज्यस्थितायुद्धदिदृक्षवः ॥ १४ ॥ ततःप्रावर्तत नदीघोररूपारणाजिरे ॥ शूराणांहर्षजननीभीरूणांभयवर्धिनी ॥ १५ ॥ वारणाश्वमनुष्याणांरुधि
रौघसमुद्भवा ॥ संवृतागतसत्वैश्चमनुष्यगजवाजिभिः ॥ १६ ॥ सानुकर्षपताकैश्चद्विपाश्वरथभूषणैः ॥ स्यंदनैरपविद्धैश्चभग्नचक्राक्षकूबरैः ॥ १७ ॥ जातरूप
परिष्कारैर्धनुर्भिःसुमहास्वनैः ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिर्नाराचैश्चसहस्रशः ॥ १८ ॥ कर्णपांडवनिर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः ॥ प्रासतोमरसंघातैःखड्गैश्चसपरश्वधैः ॥
॥ १९ ॥ सुवर्णविकृतैश्चापिगदामुसलपट्टिशैः ॥ ध्वजैश्चविविधाकारैःशक्तिभिःपरिघैरपि ॥ २० ॥ शतघ्नीभिश्चचित्राभिर्बभौभारतमेदिनी ॥ कनकांगद
हारैश्चकुंडलैर्मुकुटैस्तथा ॥ २१ ॥ वलयैरपविद्धैश्चतत्रैवांगुलिवेष्टकैः ॥ चूडामणिभिरुष्णीषैःस्वर्णसूत्रैश्चमारिष ॥ २२ ॥ तनुत्रैःसतलत्रैश्चहारैर्निष्कैश्चभार
त ॥ वस्त्रैश्छत्रैश्चविध्वस्तैश्चामरव्यजनैरपि ॥ २३ ॥ गजाश्वमनुजैर्भिन्नैःशोणिताक्तैश्चपत्रिभिः ॥ तैस्तैश्चविविधैर्भिन्नैस्तत्रतत्रवसुंधरा ॥ २४ ॥ पतितैरप
विद्धैश्चविबभौद्यौरिवग्रहैः ॥ अचिंत्यमद्भुतंचैवतयोःकर्मातिमानुषं ॥ २५ ॥ दृष्ट्वाचारणसिद्धानांविस्मयःसमजायत ॥ अग्नेर्वायुसहायस्यगतिःकक्षइवा
हवे ॥ २६ ॥ आसीद्भीमसहायस्यरौद्रमाधिरथेर्गतं ॥ निपातितध्वजरथंहतवाजिनरद्विपं ॥ २७ ॥ गजाभ्यांसंप्रयुक्ताभ्यामासीन्नलवनंयथा ॥ मेघजालनि
भंसैन्यमासीत्तवनराधिप ॥ २८ ॥ विमर्दःकर्णभीमाभ्यामासीच्चपरमोरणे ॥ २९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेअष्ट
त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततःकर्णौमहाराजभीमंविध्वात्रिभिःशरैः ॥ मुमोचशरवर्षा
णिविचित्राणिबहूनिच ॥ १ ॥ वध्यमानोमहाबाहुःसूतपुत्रेणपांडवः ॥ नविव्यथेभीमसेनोभिद्यमानइवाचलः ॥ २ ॥ सकर्णंकर्णिनाकर्णेपीतेननिशितेन
च ॥ विव्याधसुभृशंसंख्येतैलधौतेनमारिष ॥ ३ ॥ सकुंडलंमहच्चारुकर्णस्यापातयद्भुवि ॥ तपनीयंमहाराजदीप्तंज्योतिरिवांबरात् ॥ ४ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

अथापरेणभल्लेनसूतपुत्रंस्तनांतरे ॥ आजघानभृशंक्रुद्धोहसन्निववृकोदरः ॥ ५ ॥ पुनरस्यत्वरन्भीमोनाराचान्दशभारत ॥ रणेप्रैषीन्महाबाहुर्निर्मुक्ताशी
विषोपमान् ॥ ६ ॥ तेललाटंविनिर्भिद्यसूतपुत्रस्यभारत ॥ विविशुश्चोदितास्तेनवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ७ ॥ ललाटस्थैस्ततोबाणैःसूतपुत्रोव्यरोचत ॥ नीलो
त्पलमयींमालांधारयन्वैयथापुरा ॥ ८ ॥ सोतिविद्धोभृशंकर्णःपांडवेनतरस्विना ॥ रथकूबरमालंब्यन्यमीलयतलोचने ॥ ९ ॥ समुहूर्तात्पुनःसंज्ञांलेभेकर्णःप
रंतपः ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगःक्रोधमाहारयत्परं ॥ १० ॥ ततःक्रुद्धोरणेकर्णःपीडितोदृढधन्वना ॥ वेगंचक्रेमहावेगोभीमसेनरथंप्रति ॥ ११ ॥ तस्मैकर्णःश
तंराजन्निषूणांगार्ध्रवाससां ॥ अमर्षीबलवान्क्रुद्धःप्रेषयामासभारत ॥ १२ ॥ ततःप्रासृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ समरेतमनादृत्यतस्यवीर्यमचिंतय
न् ॥ १३ ॥ कर्णस्ततोमहाराजपांडवंनवभिःशरैः ॥ आजघानोरसिक्रुद्धःक्रुद्धरूपंपरंतप ॥ १४ ॥ तावुभौनरशार्दूलौशार्दूलाविवदंष्ट्रिणौ ॥ जीमूताविवचान्यो
न्यंप्रववर्षतुराहवे ॥ १५ ॥ तलशब्दरवैश्चैवत्रासयेतांपरस्परं ॥ शरजालैश्चविविधैस्त्रासयामासतुर्मृधे ॥ १६ ॥ अन्योन्यंसमरेक्रुद्धौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ ततो
भीमोमहाबाहुःसूतपुत्रस्यभारत ॥ १७ ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वाननादपरवीरहा ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंसूतपुत्रोमहारथः ॥ १८ ॥ अन्यत्कार्मुकमादत्तभारघ्नंवे
गवत्तरं ॥ तदप्यथनिमेषार्धाच्चिच्छेदास्यवृकोदरः ॥ १९ ॥ तृतीयंचचतुर्थंचपंचमंषष्ठमेवहि ॥ सप्तमंचाष्टमंचैवनवमंदशमंतथा ॥ २० ॥ एकादशंद्वादशं
चत्रयोदशमथापिच ॥ चतुर्दशंपंचदशंषोडशंचवृकोदरः ॥ २१ ॥ तथासप्तदशंवेगादष्टादशमथापिवा ॥ बहूनिभीमश्चिच्छेदकर्णस्यैवंधनूंषिहि ॥ २२ ॥ नि
मेषार्धात्ततःकर्णोधनुर्हस्तोव्यतिष्ठत ॥ दृष्ट्वासकुरुसौवीरसिंधुवीरबलक्षयं ॥ २३ ॥ सवर्मध्वजशस्त्रैश्चपतितैःसंवृतांमहीं ॥ हस्त्यश्वरथदेहांश्चगतासून्प्रेक्ष्यसर्व
शः ॥ २४ ॥ सूतपुत्रस्यसंरंभाद्दीप्तंवपुरजायत ॥ सविस्फार्यमहच्चापंकार्तस्वरविभूषितं ॥ २५ ॥ भीमंप्रैक्षतराधेयोघोरंघोरेणचक्षुषा ॥ ततःक्रुद्धःशरानस्य
न्सूतपुत्रोव्यरोचत ॥ २६ ॥ मध्यंदिनगतोर्चिष्मान्शरदीवदिवाकरः ॥ मरीचिविकचस्येवराजन्भानुमतोवपुः ॥ २७ ॥ आसीदाधिरथेर्घोरंवपुःशरशता
चितं ॥ कराभ्यामाददानस्यसंदधानस्यचाशुगान् ॥ २८ ॥ कर्षतोमुंचतोबाणान्नांतरंददृशेरणे ॥ अग्निचक्रोपमंघोरंमंडलीकृतमायुधं ॥ २९ ॥ कर्णस्यासी
न्महीपालसव्यदक्षिणमस्यतः ॥ स्वर्णपुंखाःसुनिशिताःकर्णचापच्युताःशराः ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ उपारोहत्सन्निकर्षमगात् ॥ ४७ ॥ वायुभूतानिवातोद्धूतान्यतिवेगवंतिवा ॥ ४८ ॥

प्राच्छादयन्महाराजदिशःसूर्यस्यचप्रभाः ॥ ततःकनकपुंखानांशराणांनतपर्वणां ॥ ३१ ॥ धनुश्च्युतानांवियतिदद्दशेबहुधाव्रजः ॥ बाणासनादाधिरथेःप्रभवं
तिस्मसायकाः ॥ ३२ ॥ श्रेणीकृताव्यरोचंतराजन्क्रौंचाइवांबरे ॥ गार्ध्रपत्रान्शिलाधौतान्कार्तस्वरविभूषितान् ॥ ३३ ॥ महावेगान्प्रदीप्ताग्रान्मुमोचाधिरथिः
शरान् ॥ तेतुचापबलोद्धूताःशातकुंभविभूषिताः ॥ ३४ ॥ अजस्रमपतन्बाणाभीमसेनरथंप्रति ॥ तेव्योम्निरुक्मविकृताव्यकाशंतसहस्रशः ॥ ३५ ॥ शलभाना
मिवव्राताःशराःकर्णसमीरिताः ॥ चापादाधिरथेर्बाणाःप्रपतंतश्चकाशिरे ॥ ३६ ॥ एकोदीर्घइवात्यर्थमाकाशेसंस्थितःशरः ॥ पर्वतंवारिधाराभिश्छादय
न्निवतोयदः ॥ ३७ ॥ कर्णःप्राच्छादयत्क्रुद्धोभीमंसायकवृष्टिभिः ॥ तत्रभारतभीमस्यबलंवीर्यंपराक्रमं ॥ व्यवसायंचपुत्रास्तेददृशुःसहसैनिकाः ॥ ३८ ॥
तांसमुद्रमिवोद्धूतांशरवृष्टिंसमुत्थितां ॥ अचिंतयित्वाभीमस्तुक्रुद्धःकर्णमुपाद्रवत् ॥ ३९ ॥ रुक्मपृष्ठंमहच्चापंभीमस्यासीद्विशांपते ॥ आकर्षान्मंडलीभूतं
शक्रचापमिवापरं ॥ ४० ॥ तस्माच्छराःप्रादुरासन्पूरयंतइवांबरं ॥ ४१ ॥ सुवर्णपुंखैर्भीमेनसायकैर्नतपर्वभिः ॥ गगनेरचितामालाकांचनीवव्यरोचत ॥
॥ ४२ ॥ ततोव्योम्निविषक्तानिशरजालानिभागशः ॥ आहतानिव्यशीर्यंतभीमसेनस्यपत्रिभिः ॥ ४३ ॥ कर्णस्यशरजालौघैर्भीमसेनस्यचोभयोः ॥ अग्नि
स्फुलिंगसंस्पर्शैरंजोगतिभिराहवे ॥ ४४ ॥ तैस्तैःकनकपुंखानांद्यौरासीत्संवृताव्रजैः ॥ नस्मसूर्यस्तदाभातिनस्मवातिसमीरणः ॥ ४५ ॥ शरजालावृतेव्योम्नि
नप्राज्ञायतकिंचन ॥ सभीमंछादयन्बाणैःसूतपुत्रःपृथग्विधैः ॥ ४६ ॥ उपारोहदनादृत्यतस्यवीर्यंमहात्मनः ॥ तयोर्विसृजतोस्तत्रशरजालानिमारिष ॥ ४७ ॥
वायुभूतान्यदृश्यंतसंसक्तानीतरेतरं ॥ अन्योन्यशरसंस्पर्शात्तयोर्मनुजसिंहयोः ॥ ४८ ॥ आकाशेभरतश्रेष्ठपावकःसमजायत ॥ तथाकर्णःशितान्बाणान्क
र्मारपरिमार्जितान् ॥ ४९ ॥ सुवर्णविकृतान्क्रुद्धःप्राहिणोद्वधकांक्षया ॥ तानंतरिक्षेविशिखैस्त्रिधैकैकमशातयत् ॥ ५० ॥ विशेषयन्सूतपुत्रंभीमस्तिष्ठेतिचा
ब्रवीत् ॥ पुनश्चासृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ ५१ ॥ अमर्षीबलवान्क्रुद्धोदिधक्षन्निवपावकः ॥ ततश्चटचटाशब्दोगोधाघातादभूत्तयोः ॥ ५२ ॥ तलश
ब्दश्चसुमहान्सिंहनादश्चभैरवः ॥ रथनेमिनिनादश्चज्याशब्दश्चैवदारुणः ॥ ५३ ॥ योधाव्युपारमन्युद्धाद्दिदृक्षंतःपराक्रमं ॥ कर्णपांडवयोराजन्परस्परवधै
षिणोः ॥ ५४ ॥ देवर्षिसिद्धगंधर्वाःसाधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ मुमुचुःपुष्पवर्षंचविद्याधरगणास्तथा ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ वैहायसमाकाशं ॥ ७५ ॥ लयमंगसंकोचं ॥ ७६ ॥

ततोभीमोमहाबाहुःसंरंभीदृढविक्रमः ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यशरैर्विव्याधसूतजं ॥ ५६ ॥ कर्णोपिभीमसेनस्यनिवार्येषून्महाबलः ॥ प्राहिणोन्नवनाराचानाशीविषसमान्रणे ॥ ५७ ॥ तावद्भिरथतान्भीमोव्योम्निचिच्छेदपत्रिभिः ॥ नाराचान्सूतपुत्रस्यतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःशरंक्रुद्धांतकोपमं ॥ मुमोचाधिरथेर्वीरोयमदंडमिवापरं ॥ ५९ ॥ तमापतंतंचिच्छेदराधेयःप्रहसन्निव ॥ त्रिभिःशरैःशरंराजन्पांडवस्यप्रतापवान् ॥ ६० ॥ पुनश्चासृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ तस्यतान्याददेकर्णःसर्वाण्यस्त्राण्यभीतवत् ॥ ६१ ॥ युध्यमानस्यभीमस्यसूतपुत्रोस्त्रमायया ॥ तस्येषुधीधनुर्ज्यांचबाणैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६२ ॥ रश्मीन्योक्त्राणिचाश्वानांक्रुद्धःकर्णोच्छिनन्मृधे ॥ तस्याश्वांश्चपुनर्हत्वासूतंविव्याधपंचभिः ॥ ६३ ॥ सोपसृत्यद्रुतंसूतोयुधामन्योरथंययौ ॥ विहसन्निवभीमस्यक्रुद्धःकालानलद्युतिः ॥ ६४ ॥ ध्वजंचिच्छेदराधेयःपताकांचव्यपातयत् ॥ सविधन्वामहाबाहुरथशक्तिंपरामृशत् ॥ ६५ ॥ तांव्यवासृजदाविध्यक्रुद्धःकर्णरथंप्रति ॥ तामाधिरथिरायस्तःशक्तिंकांचनभूषणां ॥ ६६ ॥ आपतंतींमहोल्काभांचिच्छेददशभिःशरैः ॥ सापतद्दशधाछिन्नाकर्णस्यनिशितैःशरैः ॥ ६७ ॥ अस्यतःसूतपुत्रस्यमित्रार्थेचित्रयोधिनः ॥ सचर्मादत्तकौंतेयोजातरूपपरिष्कृतं ॥ ६८ ॥ खड्गंचान्यतरप्रेप्सुर्मृत्योरग्रेजयस्यवा ॥ तदस्यतरसाक्रुद्धोव्यधमच्चर्मसुप्रभं ॥ ६९ ॥ शरैर्बहुभिरत्युग्रैःप्रहसन्निवभारत ॥ सविचर्मामहाराजविरथःक्रोधमूर्च्छितः ॥ ७० ॥ असिंप्रासृजदाविध्यत्वरन्कर्णरथंप्रति ॥ सधनुःसूतपुत्रस्यसज्यंछित्वामहानसिः ॥ ७१ ॥ पपातभुविराजेंद्रक्रुद्धःसर्पइवांबरात् ॥ ततःप्रहस्याधिरथिरन्यदादायकार्मुकं ॥ ७२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेक्रुद्धोदृढज्यंवेगवत्तरं ॥ व्यायच्छत्सशरान्कर्णःकुंतीपुत्रजिघांसया ॥ ७३ ॥ सहस्रशोमहाराजरुक्मपुंखान्सुतेजनान् ॥ सवध्यमानोबलवान्कर्णचापच्युतैःशरैः ॥ ७४ ॥ वैहायसंप्राक्रमद्वैकर्णस्यव्यथयन्मनः ॥ सतस्यचरितंदृष्ट्वासंग्रामेविजयैषिणः ॥ ७५ ॥ लयमास्थायराधेयोभीमसेनमवंचयत् ॥ तंचदृष्ट्वारथोपस्थेनिलीनंव्यथितेंद्रियं ॥ ७६ ॥ ध्वजमस्यसमासाद्यतस्थौभीमोमहीतले ॥ तदस्यकुरवःसर्वेचारणाश्चाभ्यपूजयन् ॥ ७७ ॥ यदियेषरथात्कर्णंहर्तुंताक्ष्र्यइवोरगं ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःस्वधर्ममनुपालयन् ॥ ७८ ॥ स्वरथंपृष्ठतःकृत्वायुद्धायैवव्यवस्थितः ॥ तद्विहत्यास्यराधेयस्ततएनंसमभ्ययात् ॥ ७९ ॥ संरंभात्पांडवंसंख्येयुद्धायसमुपस्थितं ॥ तौसमेतौमहाराजस्पर्धमानौमहाबलौ ॥ ८० ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥८१॥८२॥८३॥८४॥८५॥८६॥८७॥ तद्रथादिसाधनं ॥८८॥ वज्रगर्भमंतर्विहितांगुष्ठं ॥८९॥ समर्थःसमीचीनार्थोधर्मापेक्षीतियावत् ॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४॥ तूबरकोपुंश्चिन्हरहितः षंढइतियाव

जीमूताविवघर्मांतिगर्जमानौनरर्षभौ ॥ तयोरासीत्संप्रहारःक्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ॥ ८१ ॥ अमृष्यमाणयोःसंख्येदेवदानवयोरिव ॥ क्षीणशस्त्रस्तुकौंतेयःकर्णे
नसमभिद्रुतः ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वार्जुनहतान्नागान्पतितान्पर्वतोपमान् ॥ रथमार्गविघातार्थंव्यायुधःप्रविवेशह ॥ ८३ ॥ हस्तिनांव्रजमासाद्यरथदुर्गंप्रविश्यच ॥ पां
डवोजीविताकांक्षीराधेयंनाभ्यहारयत् ॥८४॥ व्यवस्थानमथाकांक्षन्धनंजयशरैर्हतं ॥ उद्यम्यकुंजरंपार्थस्तस्थौपरपुरंजयः ॥ ८५ ॥ महौषधिसमायुक्तंहनूमा
निवपर्वतं ॥ तमस्यविशिखैःकर्णोव्यधमत्कुंजरंपुनः ॥ ८६ ॥ हस्त्यंगान्यथकर्णायप्राहिणोत्पांडुनंदनः ॥ चक्राण्यश्वांस्तथाचान्यद्यद्यत्पश्यतिभूतले ॥८७॥
तत्तदादायचिक्षेपक्रुद्धःकर्णायपांडवः ॥ तदस्यसर्वंचिच्छेदक्षिप्तंक्षिप्तंशितैःशरैः ॥ ८८ ॥ भीमोपिमुष्टिमुद्यम्यवज्रगर्भांसुदारुणं ॥ हंतुमैच्छत्सूतपुत्रंसंस्मर
न्नर्जुनंक्षणात् ॥८९॥ शक्तोपिनावधीत्कर्णंसमर्थःपांडुनंदनः ॥ रक्षमाणःप्रतिज्ञांतांयाकृतासव्यसाचिना ॥९०॥ तमेवंव्याकुलंभीमंभूयोभूयःशितैःशरैः ॥ मू
र्च्छयाभिपरीतांगमकरोत्सूतनंदनः ॥ ९१ ॥ व्यायुधंनावधीच्चैनंकर्णःकुंत्यावचःस्मरन् ॥ धनुषोग्रेणतंकर्णःसोभिद्रुत्यपरामृशत् ॥ ९२ ॥ धनुषास्पृष्टमात्रेण
क्रुद्धःसर्पइवश्वसन् ॥ आच्छिद्यसधनुस्तस्यकर्णंमूर्धन्यताडयत् ॥ ९३ ॥ ताडितोभीमसेनेनक्रोधादारक्तलोचनः ॥ विहसन्निवराधेयोवाक्यमेतदुवाचह ॥
॥ ९४ ॥ पुनःपुनस्तूबरकमूढऔदरिकेतिच ॥ अकृतास्त्रकमायोत्सीर्बालसंग्रामकातर ॥ ९५ ॥ यत्रभोज्यंबहुविधंभक्ष्यंपेयंचपांडव ॥ तत्रत्वंदुर्मतेयोग्योनयु
द्धेषुकदाचन ॥ ९६ ॥ मूलपुष्पफलाहारोव्रतेषुनियमेषुच ॥ उचितस्त्वंवनेभीमनत्वंयुद्धविशारदः ॥ ९७ ॥ क्वयुद्धंक्वमुनित्वंचवनंगच्छवृकोदर ॥ नत्वंयुद्धो
चितस्तातवनवासरतिर्भवान् ॥ ९८ ॥ सूदान्भृत्यजनान्दासांस्त्वंगृहेत्वरयन्भृशं ॥ योग्यस्ताडयितुंक्रोधाद्भोजनार्थंवृकोदर ॥ ९९ ॥ मुनिर्भूत्वाथवाभीमफ
लान्यादत्स्वदुर्मते ॥ वनायव्रजकौंतेयनत्वंयुद्धविशारदः ॥ १०० ॥ फलमूलाशनेशक्तस्त्वंतथातिथिपूजने ॥ नत्वांशस्त्रसमुद्योगेयोग्यंमन्येवृकोदर ॥ १०१ ॥
कौमारेयानिवृत्तानिविप्रियाणिविशांपते ॥ तानिसर्वाणिचाप्येवरूक्षाण्यश्रावयद्भृशं ॥ १०२ ॥ अथैनंतत्रसंलीनमस्पृशद्धनुषापुनः ॥ प्रहसंश्चपुनर्वाक्यं
भीममाहवृषस्तदा ॥ ३ ॥ योद्धव्यंमारिषान्यत्रनयोद्धव्यंचमादृशैः ॥ मादृशैर्युध्यमानानामेतच्चान्यच्चविद्यते ॥ ४ ॥

त् तूबरोऽमश्रुपुरुषेइत्युपक्रम्यपुरुषव्यंजनत्यक्तेइतिमेदिनी औदरिकोबह्वाशी ॥९५॥९६॥ व्रतेषुनियमेषुआगंतुकेषु ॥९७॥९८॥९९॥१००॥१०१॥१०२॥ संलीनंसंकुचितांगं ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ व्यकत्थयत्भर्त्सितवान् ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥ १२१ ॥

गच्छवायत्रतौकृष्णौतौत्वांरक्षिष्यतोरणे ॥ गृहंवागच्छकौंतेयकिंतेयुद्धेनबालक ॥ ५ ॥ कर्णस्यवचनंश्रुत्वाभीमसेनोतिदारुणं ॥ उवाचकर्णंप्रहसन्सर्वेषांशृ
ण्वतांवचः ॥६ ॥ जितस्त्वमसकृद्दुष्टकत्थसेकिंवृथात्मना ॥ जयाजयौमहेंद्रस्यलोकेदृष्टौपुरातनैः ॥ ७ ॥ मल्लयुद्धंमयासार्धंकुरुदुष्कुलसंभव ॥ महाबलोमहा
भोगीकीचकोनिहतोयथा ॥ ८ ॥ तथात्वांघातयिष्यामिपश्यत्सुसर्वराजसु ॥ भीमस्यमतमाज्ञायकर्णोबुद्धिमतांवरः ॥ ९ ॥ विररामरणात्तस्मात्पश्यतांसर्वध
न्विनां ॥ एवंतंविरथंकृत्वाकर्णोराजन्व्यकत्थयत् ॥ ११० ॥ प्रमुखेवृष्णिसिंहस्यपार्थस्यचमहात्मनः ॥ ततोराजन्शिलाधौतान्शरान्शाखामृगध्वजः ॥ ११ ॥
प्राहिणोत्सूतपुत्रायकेशवेनप्रचोदितः ॥ ततःपार्थभुजोत्सृष्टाःशराःकनकभूषणाः ॥ १२ ॥ गांडीवप्रभवाःकर्णंहंसाःक्रौंचमिवाविशन् ॥ सभुजंगैरिवावि
द्धैर्गांडीवप्रेषितैःशरैः ॥ १३ ॥ भीमसेनादपासेधत्सूतपुत्रंधनंजयः ॥ सञ्छिन्नधन्वाभीमेनधनंजयशराहतः ॥ १४ ॥ कर्णोभीमादपायासीद्रथेनमहताद्रुतं ॥
भीमोपिसात्यकेर्वाहंसमारुह्यनरर्षभः ॥ १५ ॥ अन्वयाद्भ्रातरंसंख्येपांडवंसव्यसाचिनं ॥ ततःकर्णंसमुद्दिश्यत्वरमाणोधनंजयः ॥ १६ ॥ नाराचंक्रोधताम्रा
क्षःप्रैषीन्मृत्युमिवांतकः ॥ सगरुत्मानिवाकाशेप्रार्थयन्भुजगोत्तमं ॥ १७ ॥ नाराचोभ्यपतत्कर्णंतूर्णंगांडीवचोदितः ॥ तमंतरिक्षेनाराचंद्रौणिश्चिच्छेदप
त्रिणा ॥ १८ ॥ धनंजयभयात्कर्णमुज्जिहीर्षन्महारथः ॥ ततोद्रौणिंचतुःषष्ट्याविव्याधकुपितोर्जुनः ॥ १९ ॥ शिलीमुखैर्महाराजमागास्तिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ स
तुमत्तगजाकीर्णमनीकंरथसंकुलं ॥ १२० ॥ तूर्णमभ्याविशद्द्रौणिर्धनंजयशरार्दितः ॥ ततःसुवर्णपृष्ठानांचापानांकूजतांरणे ॥ २१ ॥ शब्दंगांडीवघोषेणकौं
तेयोभ्यभवद्बली ॥ धनंजयस्तथायांतंपृष्ठतोद्रौणिमभ्यगात् ॥ २२ ॥ नातिदीर्घमिवाध्वानंशरैःसंत्रासयन्बलं ॥ विदार्यदेहान्नाराचैर्नरवारणवाजिनां ॥ २३ ॥
कंकबर्हिणवासोभिर्बलंव्यधमदर्जुनः ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठसवाजिद्विपमानवं ॥ २४ ॥ पाकशासनिरायत्तःपार्थःसनिजघानह ॥ १२५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभीमकर्णयुद्धेएकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अहन्यहनिमे
दीप्तंयशःपततिसंजय ॥ हतामेबहवोयोधामन्येकालस्यपर्ययं ॥ १ ॥

॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ अहन्यहनीति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रेक्षंतःप्रेक्षकाः बभूवेतितथावचनमनुषज्यते ॥ १३ ॥ प्रसह्यअनादृत्य ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

धनंजयःसुसंक्रुद्धःप्रविष्टोमामकंबलं ॥ रक्षितंद्रौणिकर्णाभ्यामप्रवेश्यंसुरैरपि ॥ २ ॥ ताभ्यामूर्जितवीर्याभ्यामाप्यायितपराक्रमः ॥ सहितःकृष्णभीमाभ्यां
शिनीनामृषभेणच ॥ ३ ॥ तदाप्रभृतिमांशोकोदहत्यग्निरिवाशयं ॥ ग्रस्तानिवप्रपश्यामिभूमिपालान्ससैंधवान् ॥ ४ ॥ अप्रियंसुमहत्कृत्वासिंधुराजःकिरीटि
नः ॥ चक्षुर्विषयमापन्नःकथंजीवितमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ अनुमानाच्चपश्यामिनास्तिसंजयसैंधवः ॥ युद्धंतुतद्यथावृत्तंतन्ममाचक्ष्वतत्त्वतः ॥ ६ ॥ यच्चविक्षोभ्य
महतींसेनामालोड्यचासकृत् ॥ एकःप्रविष्टःसंक्रुद्धोनलिनीमिवकुंजरः ॥ ७ ॥ तस्यमेवार्ष्णिवीरस्यब्रूहियुद्धंयथातथं ॥ धनंजयार्थेयत्तस्यकुशलोह्यसिसंज
य ॥ ८ ॥ संजयउवाच तथातुवैकर्तनपीडितंतंभीमंप्रयांतंपुरुषप्रवीरं ॥ समीक्ष्यराजन्नरवीरमध्येशिनिप्रवीरोनुययौरथेन ॥ ९ ॥ नदन्यथावज्रधर
स्तपांतेज्वलन्यथाजलदांतेचसूर्यः ॥ निघ्नन्नमित्रान्धनुषादृढेनसकंपयंस्तवपुत्रस्यसेनां ॥ १० ॥ तंयांतमश्वैरजतप्रकाशैरायोधनेवीरतरंनदंतं ॥ नाशक्नुव
न्वारयितुंत्वदीयाःसर्वेरथाभारतमाधवाग्र्यं ॥ ११ ॥ अमर्षपूर्णस्त्वनिवृत्तयोधीशरासनीकांचनधर्मधारी ॥ अलंबुषःसात्यकिमाधवाग्र्यमवारयद्राजवरोभि
पत्य ॥ १२ ॥ तयोरभूद्भारतसंप्रहारोयथाविधोनैवबभूवकश्चित् ॥ प्रेक्षंतएवाहवशोभिनौतौयोधास्त्वदीयाश्चपरेचसर्वे ॥ १३ ॥ आविध्यदेनंदशभिःपृषत्कै
रलंबुषोराजवरःप्रसह्य ॥ अनागतानेवतुतान्पृषत्कांश्चिच्छेदबाणैःशिनिपुंगवोपि ॥ १४ ॥ पुनःसबाणैस्त्रिभिरग्निकल्पैराकर्णपूर्णैर्निशितैःसपुंखैः ॥ विव्या
धदेहावरणंविदार्यतेसात्यकेराविविशुःशरीरं ॥ १५ ॥ तैःकायमस्याग्न्यनिलप्रभावैर्विदार्यबाणैर्निशितैर्ज्वलद्भिः ॥ आजघ्निवांस्तान्रजतप्रकाशानश्वांश्चतुर्भि
श्चतुरःप्रसह्य ॥ १६ ॥ तथातुतेनाभिहतस्तरस्वीनप्ताशिनेश्चक्रधरप्रभावः ॥ अलंबुषस्योत्तमवेगवद्भिरश्वांश्चतुर्भिर्निजघानबाणैः ॥ १७ ॥ अथास्यसूतस्य
शिरोनिकृत्यभल्लेनकालानलसन्निभेन ॥ सकुंडलंपूर्णशशिप्रकाशंभ्राजिष्णुवक्रंनिचकर्तदेहात् ॥ १८ ॥ निहत्यतंपार्थिवपुत्रपौत्रंसंख्येयदूनामृषभःप्रमा
थी ॥ ततोन्वयादर्जुनमेववीरःसैन्यानिराजंस्तवसन्निवार्य ॥ १९ ॥ अन्वागतंवार्ष्णिवीरंसमीक्ष्यतथारिमध्येपरिवर्तमानं ॥ घ्नंतंकुरूणामिषुभिर्बलानिपुनःपुन
र्वायुमिवाभ्रपूगान् ॥ २० ॥ ततोवहन्सैंधवाःसाधुदांतागोक्षीरकुंदेंदुहिमप्रकाशाः ॥ सुवर्णजालावतताःसदश्वायतोयतःकामयतेनृसिंहः ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तमिति त्वरणीयेषुकृत्येषु ॥ १ ॥ २ ॥

अथात्मजास्तेसहिताभिपेतुरन्येचयोधास्त्वरितास्त्वदीयाः ॥ कृत्वामुखंभारतयोधमुख्यंदुःशासनंत्वत्सुतमाजमीढ ॥ २२ ॥ तेसर्वतःसंपरिवार्यसंख्येशैने
यमाजघ्नुरनीकसाहाः ॥ सचापितान्प्रवरःसात्वतानांन्यवारयद्बाणजालेनवीरः ॥ २३ ॥ निवार्यतांस्तूर्णममित्रघातीनप्ताशिनेःपत्रिभिरग्निकल्पैः ॥ दुःशास
नस्याभिजघानवाहानुद्यम्यबाणासनमाजमीढ ॥ २४ ॥ ततोर्जुनोहर्षमवापसंख्येकृष्णश्चदृष्ट्वापुरुषप्रवीरं ॥ २५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथ
वधपर्वणिअलंबुषवधेचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तमुद्यतंमहाबाहुंदुःशासनरथंप्रति ॥
त्वरितंत्वरणीयेषुधनंजयजयैषिणं ॥ १ ॥ त्रिगर्तानांमहेष्वासाःसुवर्णविकृतध्वजाः ॥ सेनासमुद्रमाविष्टमनंतंपर्यवारयन् ॥ २ ॥ अथैनंरथवंशेनसर्वतःस
न्निवार्यते ॥ अवाकिरञ्छरव्रातैःक्रुद्धाःपरमधन्विनः ॥ ३ ॥ अजयद्राजपुत्रांस्तान्भ्राजमानान्महारणे ॥ एकःपंचाशतंशत्रून्सात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ ४ ॥
संप्राप्यभारतीमध्यंतलघोषसमाकुलं ॥ असिशक्तिगदापूर्णमप्लवंसलिलंयथा ॥ ५ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामशैनेयचरितंरणे ॥ प्रतीच्यांदिशितंदृष्ट्वाप्राच्यांपश्यामि
लाघवात् ॥ ६ ॥ उदीचींदक्षिणांप्राचींप्रतीचींविदिशस्तथा ॥ नृत्यन्निवाचरच्छूरोयथारथशतंतथा ॥ ७ ॥ तद्दृष्ट्वाचरितंतस्यसिंहविक्रांतगामिनः ॥ त्रिगर्ताः
संन्यवर्तंतसंतप्ताःस्वजनंप्रति ॥ ८ ॥ तमन्येशूरसेनानांशूराःसंख्येन्यवारयन् ॥ नियच्छंतःशरव्रातैर्मत्तंद्विपमिवांकुशैः ॥ ९ ॥ तैर्व्यवाहरदार्यात्मामुहूर्त्तादेव
सात्यकिः ॥ ततःकलिंगैर्युयुधेसोचिंत्यबलविक्रमः ॥ १० ॥ तांचसेनामतिक्रम्यकलिंगानांदुरत्ययां ॥ अथपार्थंमहाबाहुर्धनंजयमुपासदत् ॥ ११ ॥ तरन्नि
वजलेश्रांतोयथास्थलमुपेयिवान् ॥ तंदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रंयुयुधानःसमाश्वसत् ॥ १२ ॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यकेशवःपार्थमब्रवीत् ॥ असावायातिशैनेयस्तवपार्थ
पदानुगः ॥ १३ ॥ एषशिष्यःसखाचैवतवसत्यपराक्रमः ॥ सर्वान्योधांस्तृणीकृत्यविजिग्येपुरुषर्षभः ॥ १४ ॥ एषकौरवयोधानांकृत्वाघोरमुपद्रवं ॥ तवप्राणैः
प्रियतमःकिरीटिन्नेतिसात्यकिः ॥ १५ ॥ एषद्रोणंतथाभोजंकृतवर्माणमेवच ॥ कदर्थीकृत्यविशिखैःफाल्गुनाभ्येतिसात्यकिः ॥ १६ ॥ धर्मराजप्रियान्वे
षीहत्वायोधान्वरान्वरान् ॥ शूरश्चैवकृतास्त्रश्चफाल्गुनाभ्येतिसात्यकिः ॥ १७ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८॥ १९ ॥ २० ॥२१ ॥२२॥ २३॥ २४ ॥ २५॥२६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥३४॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रो

कृत्वासुदुष्करंकर्मसैन्यमध्येमहाबलः॥ तवदर्शनमन्विच्छन्पांडवाभ्येतिसात्यकिः॥ १८ ॥ बहूनेकरथेनाजौयोधयित्वामहारथान्॥ आचार्यप्रमुखान्पार्थ
प्रयात्येषससात्यकिः॥ १९॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यविदार्यचवरूथिनीं॥ प्रेषितोधर्मराजेनपार्थैषोभ्येतिसात्यकिः॥ २० ॥ यस्यनास्तिसमोयोधःकौरवेषुकथं
चन॥ सोयमायातिकौंतेयसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ २१॥ कुरुसैन्याद्विमुक्तोवैसिंहोमध्याद्गवामिव॥ निहत्यबहुलाःसेनापार्थैषोभ्येतिसात्यकिः॥ २२॥ एषराजस
हस्राणांवक्त्रैःपंकजसन्निभैः॥ आस्तीर्यवसुधांपार्थक्षिप्रमायातिसात्यकिः॥ २३ ॥ एषदुर्योधनंजित्वाभ्रातृभिःसहितंरणे ॥ निहत्यजलसंधंचक्षिप्रमाया
तिसात्यकिः॥॥ २४ ॥ रुधिरौघवतींकृत्वानदींशोणितकर्दमां ॥ तृणवद्ध्यस्यकौरव्यानेषह्यायातिसात्यकिः ॥ २५ ॥ ततःप्रहृष्टःकौंतेयःकेशवंवाक्यमब्रवी
त्॥ नमेप्रियंमहाबाहोयन्मामभ्येतिसात्यकिः॥ २६॥ नहिजानामिवृत्तांतंधर्मराजस्यकेशव ॥ सात्वतेनविहीनःसयदिजीवतिवानवा ॥ २७॥ एतेनहिम
हाबाहोरक्षितव्यःसपार्थिवः॥ तमेषकथमुत्सृज्यममकृष्णपदानुगः ॥ २८ ॥ राजाद्रोणायचोत्सृष्टःसैंधवश्चानिपातितः ॥ प्रत्युद्यातिचशैनेयमेषभूरिश्रवा
रणे ॥ २९॥ सोयंगुरुतरोभारःसैंधवार्थेसमाहितः॥ ज्ञातव्यश्चहिमेराजारक्षितव्यश्चसात्यकिः॥३०॥ जयद्रथश्चहंतव्योलंबतेचदिवाकरः॥ श्रांतश्चैषमहाबा
हुरल्पप्राणश्चसांप्रतं॥ ३१ ॥ परिश्रांताहयाश्चास्यहययंताचमाधव॥ नचभूरिश्रवाःश्रांतःससहायश्चकेशव ॥ ३२॥ अपीदानींभवेदस्यक्षेममस्मिन्समाग
मे॥ कच्चिन्नसागरंतीर्त्वासात्यकिःसत्यविक्रमः॥ ३३॥ गोष्पदंप्राप्यसीदेतमहौजाःशिनिपुंगवः॥ अपिकौरवमुख्येनकृतास्त्रेणमहात्मना॥ ३४॥ समेत्यभू
रिश्रवसास्वस्तिमान्सात्यकिर्भवेत् ॥ व्यतिक्रममिमंमन्येधर्मराजस्यकेशव ॥ ३५ ॥ आचार्याद्भयमुत्सृज्ययःप्रैषयतसात्यकिं ॥ ग्रहणंधर्मराजस्यखगः
श्येनइवामिषं॥ ३६॥ नित्यमाशंसतेद्रोणःकच्चित्स्यात्कुशलीनृपः॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यक्यर्जुनदर्शनेएकचत्वा
रिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४१॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ संजयउवाच तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसात्वतंयुद्धदुर्मदं॥ क्रोधाद्भूरिश्रवाराजन्सह
सासमुपाद्रवत्॥ १ ॥ तमब्रवीन्महाराजकौरव्यःशिनिपुंगवं॥ अद्यप्राप्तोसिदिष्ट्यामेचक्षुर्विषयमित्युत॥ २॥

णपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः॥ १४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ तमिति ॥ १ ॥ उतात्यर्थं ॥२ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शाश्वतीःसमाःसर्वकालं तुरवधारणे नित्यमेवअसौहन्यात् जयएवतस्येत्यर्थः ॥ १६ ॥

चिराभिलषितंकाममहंप्राप्स्यामिसंयुगे ॥ नहिमेमोक्ष्यसेजीवन्यदिनोत्सृजसेरणं ॥ ३ ॥ अद्यत्वांसमरेहत्वानित्यंशूराभिमानिनं ॥ नंदयिष्यामिदाशार्हकुरु
राजंसुयोधनं ॥ ४ ॥ अद्यमद्बाणनिर्दग्धंपतितंधरणीतले ॥ द्रक्ष्यतस्त्वांरणेवीरौसहितौकेशवार्जुनौ ॥ ५ ॥ अद्यधर्मसुतोराजाश्रुत्वात्वांनिहतंमया ॥ सव्रीडोभ
वितासद्योयेनासीहप्रवेशितः ॥ ६ ॥ अद्यमेविक्रमंपार्थोविज्ञास्यतिधनंजयः ॥ त्वयिभूमौविनिहतेशयानेरुधिरोक्षिते ॥ ७ ॥ चिराभिलषितोह्येषत्वयासह
समागमः ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेशक्रस्यबलिनायथा ॥ ८ ॥ अद्ययुद्धंमहाघोरंतवदास्यामिसात्वत ॥ ततोज्ञास्यसितत्त्वेनमद्वीर्यबलपौरुषं ॥ ९ ॥ अद्यसंयमनीं
यातामयात्वंनिहतोरणे ॥ यथारामानुजेनाजौरावणिर्लक्ष्मणेनह ॥ १० ॥ अद्यकृष्णश्चपार्थश्चधर्मराजश्चमाधव ॥ हतेत्वयिनिरुत्साहारणंत्यक्ष्यंत्यसंशयं ॥
॥ ११ ॥ अद्यतेपचितिंकृत्वाशितैर्माधवसायकैः ॥ तत्स्त्रियोनंदयिष्यामियेत्वयानिहतारणे ॥ १२ ॥ मच्चक्षुर्विषयंप्राप्तोनत्वंमाधवमोक्ष्यसे ॥ सिंहस्यविषयं
प्राप्तोयथाक्षुद्रमृगस्तथा ॥ १३ ॥ युयुधानस्तुतंराजन्प्रत्युवाचहसन्निव ॥ कौरवेयनसंत्रासोविद्यतेममसंयुगे ॥ १४ ॥ नाहंभीषयितुंशक्योवाङ्मात्रेणतुके
वलं ॥ समांनिहन्यात्संग्रामेयोमांकुर्यान्निरायुधं ॥ १५ ॥ समास्तुशाश्वतीर्हन्याद्योमांहन्याद्धिसंयुगे ॥ किंवृथोक्तेनबहुनाकर्मणातत्समाचर ॥ १६ ॥ शारद
स्येवमेघस्यगर्जितंनिष्फलंहिते ॥ श्रुत्वात्वद्गर्जितंवीरहास्यंहिममजायते ॥ १७ ॥ चिरकालेप्सितंलोकेयुद्धमद्यास्तुकौरव ॥ त्वरतेमेमतिस्ताततवयुद्धाभिकां
क्षिणी ॥ १८ ॥ नाहत्वाहंनिवर्तिष्येत्वामद्यपुरुषाधम ॥ अन्योन्यंतौतथावाग्भिस्तक्षंतौनरपुंगवौ ॥ १९ ॥ जिघांसूपरमक्रुद्धावभिजघ्नतुराहवे ॥ समेतौतौम
हेष्वासौशुष्मिणौस्पर्धिनौरणे ॥ २० ॥ द्विरदाविवसंक्रुद्धौवासितार्थेमदोत्कटौ ॥ भूरिश्रवाःसात्यकिश्चववर्षतुररिंदमौ ॥ २१ ॥ शरवर्षाणिघोराणिमेघाविव
परस्परं ॥ सौमदत्तिस्तुशैनेयंप्रच्छाद्येषुभिराशुगैः ॥ २२ ॥ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठविव्याधनिशितैःशरैः ॥ दशभिःसात्यकिंविध्वासौमदत्तिरथापरान् ॥ २३ ॥
मुमोचनिशितान्बाणान्जिघांसुःशिनिपुंगवं ॥ तानस्यविशिखांस्तीक्ष्णानंतरिक्षेविशांपते ॥ २४ ॥ अप्राप्तानस्त्रमायाभिरग्रसत्सात्यकिःप्रभो ॥ तौपृथक्शू
स्त्रवर्षाभ्यामवर्षेतांपरस्परं ॥ २५ ॥ उत्तमाभिजनौवीरौकुरुवृष्णियशस्करौ ॥ तौनखैरिवशार्दूलौदंतैरिवमहाद्विपौ ॥ २६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ भुजघातोभुजस्फोटः निग्रहोहस्तधारणं प्रग्रहोगलहस्तकः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

रथशक्तिभिरन्योन्यंविशिखैश्चाप्यकृंततां ॥ निर्भिंदंतौहिगात्राणिविक्षरंतौचशोणितं ॥ २७ ॥ व्यष्टंभयेतामन्योन्यंप्राणद्यूताभिदेविनौ ॥ एवमुत्तमकर्माणौ
कुरुवृष्णियशस्करौ ॥ २८ ॥ परस्परमयुध्येतांवारणाविवयूथपौ ॥ तावदीर्घेणकालेनब्रह्मलोकपुरस्कृतौ ॥ २९ ॥ यियासंतौपरंस्थानमन्योन्यंसंजगर्जतुः ॥
सात्यकिःसौमदत्तिश्चशरवृष्ट्यापरस्परं ॥ हृष्टवद्धार्तराष्ट्राणांपश्यतामभ्यवर्षतां ॥ संप्रैक्षंतजनास्तौतुयुध्यमानौयुधांपती ॥ ३१ ॥ यूथपौवासिताहेतोःप्रयु
द्धाविवकुंजरौ ॥ अन्योन्यस्यहयान्हत्वाधनुषीविनिकृत्यच ॥ ३२ ॥ विरथावसियुद्धायसमेयातांमहारणे ॥ आर्षभेचर्मणीचित्रेप्रगृह्यविपुलेशुभे ॥ ३३ ॥ वि
कोशौचाप्यसीकृत्वासमरेतौविचेरतुः ॥ चरंतौविविधान्मार्गान्मंडलानिचभागशः ॥ ३४ ॥ मुहुराजघ्नतुःक्रुद्धावन्योन्यमरिमर्दनौ ॥ सखड्गौचित्रवर्माणौस
निष्कांगदभूषणौ ॥ ३५ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंविप्लुतंसृतं ॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयंतौयशस्विनौ ॥ ३६ ॥ असिभ्यांसंप्रजह्रातेपरस्परमरिंदमौ ॥ उ
भौछिद्रेषिणौवीरावुभौचित्रंववल्गतुः ॥ ३७ ॥ दर्शयंतावुभौशिक्षांलाघवंसौष्ठवंतथा ॥ रणेरणकृतांश्रेष्ठावन्योन्यंपर्यकर्षतां ॥ ३८ ॥ मुहूर्तमिवराजेंद्रसमा
हत्यपरस्परं ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांवीरावाश्वसतांपुनः ॥ ३९ ॥ असिभ्यांचर्मणीचित्रेशतचंद्रेनराधिप ॥ निकृत्यपुरुषव्याघ्रौबाहुयुद्धंप्रचक्रतुः ॥ ४० ॥ व्यू
ढोरस्कौदीर्घभुजौनियुद्धकुशलावुभौ ॥ बाहुभिःसमसज्जेतामायसैःपरिघैरिव ॥ ४१ ॥ तयोराजन्भुजाघातनिग्रहप्रग्रहास्तथा ॥ शिक्षाबलसमुद्भूताःसर्व
योधप्रहर्षणाः ॥ ४२ ॥ तयोर्नृवरयोराजन्समरेयुध्यमानयोः ॥ भीमोभवन्महाशब्दोवज्रपर्वतयोरिव ॥ ४३ ॥ द्विपाविवविषाणाग्रैःशृंगैरिवमहर्षभौ ॥ भुज
योक्त्रावबंधैश्चशिरोभ्यांचावघातनैः ॥ ४४ ॥ पादावकर्षसंधानैस्तोमरांकुशलासनैः ॥ पादोदरविबंधैश्चभूमावुद्भ्रमणैस्तथा ॥ ४५ ॥ गतप्रत्यागताक्षेपैःपा
तनोत्थानसंप्लुतैः ॥ युयुधातेमहात्मानौकुरुसात्वतपुंगवौ ॥ ४६ ॥ द्वात्रिंशत्करणानिस्युर्यानियुद्धानिभारत ॥ तान्यदर्शयतांतत्रयुध्यमानौमहाबलौ ॥ ४७ ॥
क्षीणायुधेसात्वतेयुध्यमानेततोब्रवीदर्जुनंवासुदेवः ॥ पश्यस्वैनंविरथंयुध्यमानंरणेवरंसर्वधनुर्धराणां ॥ ४८ ॥

भुजयोक्त्राववंधैर्बाहुपाशवेष्टनैः अवघातनैस्ताडनैः ॥ ४४ ॥ पादशब्दःप्रत्येकंसंबध्यते पादावकर्षैश्चरणावकर्षणैः पादसंधानैश्चरणच्छंदितकैः तोमरैरतिस्फोटनैः अंकुशैरवलुंचनैः पादोदरविबंधैः
पादाभ्यामुदरक्रोडीकरणैः उद्भ्रमणैःपरिवर्तनैः ॥ ४५ ॥ गतैर्गमनैः प्रत्यागतैरावर्तनैः आक्षिपैरास्फालनैः पातनैर्भूमिप्रापणैः उत्थानैःउत्पतनैः संप्लुतैःविस्फारानुबंधैः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ सममनुरूपं ॥ ५० ॥ अभ्यहनदास्फालितवान् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कुलालएवकौलालः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

प्रविष्टोभारतींभित्वातवपांडवपृष्ठतः ॥ योधितश्चमहावीर्यैःसर्वैर्भारतभारतैः ॥ ४९ ॥ परिश्रांतंयुधांश्रेष्ठंसंप्राप्तोभूरिदक्षिणः ॥ युद्धाकांक्षीसमायांतंनैतत्स
ममिवार्जुन ॥ ५० ॥ ततोभूरिश्रवाःक्रुद्धःसात्यकिंयुद्धदुर्मदः ॥ उद्यम्याभ्याहनद्राजन्मत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ५१ ॥ रथस्थयोर्द्वयोर्युद्धेक्रुद्धयोर्योधमुख्ययोः ॥ के
शवार्जुनयोराजन्समरेप्रेक्षमाणयोः ॥ ५२ ॥ अथकृष्णोमहाबाहुरर्जुनंप्रत्यभाषत ॥ पश्यवृष्ण्यंधकव्याघ्रंसौमदत्तिवशंगतं ॥ ५३ ॥ परिश्रांतंगतंभूमौकृ
त्वाकर्मसुदुष्करं ॥ तवांतेवासिनंवीरंपालयार्जुनसात्यकिं ॥ ५४ ॥ नवशंयज्ञशीलस्यगच्छेदेषवरोर्जुन ॥ त्वत्कृतेपुरुषव्याघ्रतदाशुक्रियतांविभो ॥ ५५ ॥ अ
थाब्रवीद्धृष्टमनावासुदेवंधनंजयः ॥ पश्यवृष्णिप्रवीरेणक्रीडंतंकुरुपुंगवं ॥ ५६ ॥ महाद्विपेनेववनेमत्तेनहरियूथपं ॥ संजयउवाच इत्येवंभाषमाणे
तुपांडवेवैधनंजये ॥ ५७ ॥ हाहाकारोमहानासीत्सैन्यानांभरतर्षभ ॥ तदुद्यम्यमहाबाहुःसात्यकिंन्यहनद्भुवि ॥ ५८ ॥ ससिंहइवमातंगंविकर्षन्भूरिदक्षिणः ॥
व्यरोचतकुरुश्रेष्ठःसात्वतप्रवरंयुधि ॥ ५९ ॥ अथकोशाद्विनिष्कृष्यखड्गंभूरिश्रवारणे ॥ मूर्द्धजेषुनिजग्राहपदाचोरस्यताडयत् ॥ ६० ॥ ततोस्यच्छेत्तुमारब्धः
शिरःकायात्सकुंडलं ॥ तावत्क्षणात्सात्वतोपिशिरःसंभ्रमयंस्त्वरन् ॥ ६१ ॥ यथाचक्रंतुकौलालोदंडविद्धंतुभारत ॥ सहैवभूरिश्रवसोबाहुनाकेशधारिणा ॥
॥ ६२ ॥ तंतथापरिकृष्यंतंदृष्ट्वासात्वतमाहवे ॥ वासुदेवस्ततोराजन्भूयोर्जुनमभाषत ॥ ६३ ॥ पश्यवृष्ण्यंधकव्याघ्रंसौमदत्तिवशंगतं ॥ तवशिष्यंमहाबाहोधनु
ष्यनवरंत्वया ॥ ६४ ॥ असत्योविक्रमःपार्थयत्रभूरिश्रवारणे ॥ विशेषयतिवार्ष्णेयंसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ ६५ ॥ एवमुक्तोमहाबाहुर्वासुदेवेनपांडवः ॥ मन
सापूजयामासभूरिश्रवसमाहवे ॥ ६६ ॥ विकर्षन्सात्वतश्रेष्ठंक्रीडमानइवाहवे ॥ संहर्षयतिमांभूयःकुरूणांकीर्तिवर्धनः ॥ ६७ ॥ प्रवरंवृष्णिवीराणांयन्नहन्या
द्धिसात्यकिं ॥ महाद्विपमिवारण्येमृगेंद्रइवकर्षति ॥ ६८ ॥ एवंतुमनसाराजन्पार्थःसंपूज्यकौरवं ॥ वासुदेवंमहाबाहुरर्जुनःप्रत्यभाषत ॥ ६९ ॥ सैंधवेसक्तदृष्टि
त्वान्नैनंपश्यामिमाधवं ॥ एतत्त्वसुकरंकर्मयादवार्थेकरोम्यहं ॥ ७० ॥ इत्युक्त्वावचनंकुर्वन्वासुदेवस्यपांडवः ॥ ततःक्षुरप्रंनिशितंगांडीवेसमयोजयत् ॥ ७१ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नहन्याद्धंतुंनशक्नोति द्वितीयइवशब्दएवार्थे कर्षत्येवेत्यन्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विषक्तस्यअन्यासक्तस्य ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

पार्थबाहुविसृष्टःसमहोल्केवनभश्च्युता ॥ सखड्गंयज्ञशीलस्यसांगदंबाहुमच्छिनत् ॥ ७२॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभूरिश्रवो
बाहुच्छेदेद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच सबाहुर्न्यपतद्भूमौसखड्गःसशुभांगदः ॥ आदधज्जीव
लोकस्यदुःखमद्भुतमुत्तमः ॥ १ ॥ प्रहरिष्यन्हृतोबाहुरदृश्येनकिरीटिना ॥ वेगेनन्यपतद्भूमौपंचास्यइवपन्नगः ॥ २ ॥ समोघंकृतमात्मानंदृष्ट्वापार्थेनकौरवः॥
उत्सृज्यसात्यकिंक्रोधाद्गर्हयामासपांडवं ॥ ३॥ भूरिश्रवाउवाच नृशंसंबतकौंतेयकर्मेदंकृतवानसि ॥ अपश्यतोविषक्तस्ययन्मेबाहुमचिच्छिदः ॥ ४ ॥
किंनुवक्ष्यसिराजानंधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ किंकुर्वाणोमयासंख्येहतोभूरिश्रवारणे ॥ ५ ॥ इदमिंद्रेणतेसाक्षादुपदिष्टंमहात्मना ॥ अस्त्रंरुद्रेणवापार्थद्रोणेनाथकृ
पेणवा ॥ ६ ॥ ननुनामास्त्रधर्मज्ञस्त्वंलोकेऽभ्यधिकःपरैः ॥ सोयुध्यमानस्यकथंरणेप्रहृतवानसि ॥ ७ ॥ नप्रमत्तायभीतायविरथायप्रयाचते ॥ व्यसनेवर्तमा
नायप्रहरंतिमनस्विनः ॥ ८ ॥ इदंतुनीचाचरितमसत्पुरुषसेवितं ॥ कथमाचरितंपार्थपापकर्मसुदुष्करं ॥ ९ ॥ आर्येणसुकरंत्वाहुरार्यकर्मधनंजय ॥ अनार्यक
र्मत्वार्येणसुदुष्करतमंभुवि ॥ १० ॥ येषुयेषुनरव्याघ्रयत्रयत्रचवर्तते ॥ आशुतच्छीलतामेतितदिदंत्वयिदृश्यते ॥ ११ ॥ कथंहिराजवंश्यस्त्वंकौरवेयोविशे
षतः ॥ क्षत्रधर्मादपक्रांतःसुवृत्तश्चरितव्रतः ॥ १२ ॥ इदंतुयदतिक्षुद्रंवार्ष्णेयार्थेकृतंत्वया ॥ वासुदेवमतंनूनंनैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ १३॥ कोहिनामप्रमत्तायपरे
णसहयुध्यते ॥ ईदृशंव्यसनंदद्याद्योनकृष्णसखोभवेत् ॥ १४ ॥ व्रात्याःसंक्लिष्टकर्माणःप्रकृत्यैवचगर्हिताः ॥ वृष्ण्यंधकाःकथंपार्थप्रमाणंभवताकृताः ॥ १५॥
एवमुक्तोरणेपार्थोभूरिश्रवसमब्रवीत् ॥ अर्जुनउवाच व्यक्तंहिजीर्यमाणोपिबुद्धिंजरयतेनरः ॥ १६ ॥ अनर्थकमिदंसर्वंयत्त्वयाव्याहृतंप्रभो ॥ जान
न्नेवहृषीकेशंगर्हसेमांचपांडवं ॥ १७॥ संग्रामाणांहिधर्मज्ञःसर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ नचाधर्ममहंकुर्यांजानंश्चैवहिमुह्यसे ॥ १८ ॥ युध्यंतिक्षत्रियाःशत्रून्स्वैः
स्वैःपरिवृतानराः ॥ भ्रातृभिःपितृभिःपुत्रैस्तथासंबंधिबांधवैः ॥ १९ ॥ वयस्यैरथमित्रैश्चतेचबाहुंसमाश्रिताः ॥ सकथंसात्यकिंशिष्यंसुखसंबंधिमेवच ॥
॥ २० ॥ अस्मदर्थेचयुध्यंतंत्यक्त्वाप्राणान्सुदुस्त्यजान् ॥ ममबाहुंरणेराजन्दक्षिणंयुद्धदुर्मदं ॥ २१ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ येषुयेषुसत्स्वसत्सुवा यत्रयत्रशुभेऽशुभेवाकर्मणि ॥ ११ ॥ १२ ॥१३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ प्रायंआमरणानशनं उपाविशत् प्रारब्धवान् ॥ ३३ ॥ प्राणानसून् प्राणेषुवायुषु अजुहोदाहितवान्

नचात्मारक्षितव्योवैराजन्रणगतेनहि ॥ योयस्ययुज्यतेर्थेषुसवैरक्ष्योनराधिप ॥ २२ ॥ तैरक्ष्यमाणैःसन्नृपोरक्षितव्योमहामृधे ॥ यद्यहंसात्यकिंपश्येवध्यमा
नंमहारणे ॥ २३ ॥ ततस्तस्यवियोगेनपापंमेऽनर्थतोभवेत् ॥ रक्षितश्चमयायस्मात्तस्मात्क्रुध्यसिकिंमयि ॥ २४ ॥ यच्चमेगर्हसेराजन्नन्येनसहसंगतं ॥ अहं
त्वयाविनिकृतस्तत्रमेबुद्धिविभ्रमः ॥ २५ ॥ कवचंधुन्वतस्तुभ्यंरथंचारोहतःस्वयं ॥ धनुर्ज्याकर्षतश्चैवयुद्ध्यतःसहशत्रुभिः ॥ २६ ॥ एवंरथगजाकीर्णेहयपत्ति
समाकुले ॥ सिंहनादोद्धतरवेगंभीरेसैन्यसागरे ॥ २७ ॥ स्वैःपरैश्चसमेतेभ्यःसात्वतेनचसंगमे ॥ एकस्यैकेनहिकथंसंग्रामःसंभविष्यति ॥ २८ ॥ बहुभिःसह
संगम्यनिर्जित्यचमहारथान् ॥ श्रांतश्चश्रांतवाहश्चविमनाःशस्त्रपीडितः ॥ २९ ॥ ईदृशंसात्यकिंसंख्येनिर्जित्यचमहारथं ॥ अधिकत्वंविजानीषेस्ववीर्यवश
मागतं ॥ ३० ॥ यदिच्छसिशिरश्चास्यअसिनाहंतुमाहवे ॥ तथाकृच्छ्रगतंचैवसात्यकिंकःक्षमिष्यति ॥ ३१ ॥ त्वंवैविगर्हयात्मानमात्मानंयोनरक्षसि ॥ कथं
करिष्यसेवीरयोवात्वांसंश्रयेज्जनः ॥ ३२ ॥ संजयउवाच एवमुक्तोमहाबाहुर्यूपकेतुर्महायशाः ॥ युयुधानंसमुत्सृज्यरणेप्रायमुपाविशत् ॥ ३३ ॥ शरा
नास्तीर्यसव्येनपाणिनापुण्यलक्षणः ॥ यियासुर्ब्रह्मलोकायप्राणान्प्राणेष्वथाजुहोत् ॥ ३४ ॥ सूर्येचक्षुःसमाधायप्रसन्नंसलिलेमनः ॥ ध्यायन्महोपनिषदंयो
गयुक्तोभवन्मुनिः ॥ ३५ ॥ ततःससर्वसेनायांजनःकृष्णधनंजयौ ॥ गर्हयामासतंचापिशशंसपुरुषर्षभं ॥ ३६ ॥ निंद्यमानौतथाकृष्णौनोचतुःकिंचिदप्रियं ॥
ततःप्रशस्यमानश्चनाहृष्यद्यूपकेतनः ॥ ३७ ॥ तांस्तथावादिनोराजन्पुत्रांस्तवधनंजयः ॥ अमृष्यमाणोमनसातेषांतस्यचभाषितं ॥ ३८ ॥ असंक्रुद्धमनावा
चःस्मारयन्निवभारत ॥ उवाचपांडुतनयःसाक्षेपमिवफाल्गुनः ॥ ३९ ॥ ममसर्वेपिराजानोजानंत्येवमहाव्रतं ॥ नशक्योमामकोहंतुंयोमेस्याद्बाणगोचरे ॥
॥ ४० ॥ यूपकेतोनिरीक्ष्यैतन्नमामर्हसिगर्हितुं ॥ नहिधर्ममविज्ञाययुक्तंगर्हयितुंपरं ॥ ४१ ॥ आत्तशस्त्रस्यहिरणेवृष्णिवीरंजिघांसतः ॥ यदहंबाहुमच्छैत्संनस
धर्मोविगर्हितः ॥ ४२ ॥ न्यस्तशस्त्रस्यबालस्यविरथस्यविवर्मणः ॥ अभिमन्योर्वधंतातधार्मिकःकोनपूजयेत् ॥ ४३ ॥ एवमुक्तःसपार्थेनशिरसाभूमिमस्पृश
त् ॥ पाणिनाचैवसव्येनप्राहिणोदस्यदक्षिणं ॥ ४४ ॥ एतत्पार्थस्यतुवचस्ततःश्रुत्वामहाद्युतिः ॥ यूपकेतुर्महाराजतूष्णीमासीदवाङ्मुखः ॥ ४५ ॥

॥ ३४ ॥ प्रसन्नमकल्मषं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ दक्षिणंकृत्तमालनःपाणिं अस्यार्जुनस्यसमीपेप्राहिणोत् प्रहितवान् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सकृद्विभाताःसहप्रकाशाः गरुडस्योत्तमांगेनपृष्ठेनयानंयस्य ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रसक्तमन्यासक्तं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अर्जुनउवाच याप्रीतिर्धर्मराजेमेभीमेचबलिनांवरे ॥ नकुलेसहदेवेचसामेत्वयिशिलाग्रज ॥ ४६ ॥ मयात्वंसमनुज्ञातःकृष्णेनचमहात्मना ॥ गच्छपुण्य
कृतॉंल्लोकान्छिबिरौशीनरोयथा ॥ ४७ ॥ वासुदेवउवाच येलोकाममविमलाःसकृद्विभाताब्रह्माद्यैःसुरवृषभैरपीष्यमाणाः ॥ तान्क्षिप्रंव्रजसतताग्नि
होत्रयाजिन्मत्तुल्योभवगरुडोत्तमांगयानः ॥ ४८ ॥ संजयउवाच उत्थितःसतुशैनेयोविमुक्तःसौमदत्तिना ॥ खड्गमादायचिच्छित्सुःशिरस्तस्यम
हात्मनः ॥ ४९ ॥ निहतंपांडुपुत्रेणप्रसक्तंभूरिदक्षिणं ॥ इयेषसात्यकिर्हंतुंशलाग्रजमकल्मषं ॥ ५० ॥ निकृत्तभुजमासीनंछिन्नहस्तमिवद्विपं ॥ क्रोशतांसर्वसै
न्यानांनिंद्यमानःसुदुर्मनाः ॥ ५१ ॥ वार्यमाणःसकृष्णेनपार्थेनचमहात्मना ॥ भीमेनचक्ररक्षाभ्यामश्वत्थाम्नाकृपेणच ॥ ५२ ॥ कर्णेनवृषसेनेनसैंधवेनतथै
वच ॥ विक्रोशतांचसैन्यानामवधीत्तंधृतव्रतं ॥ ५३ ॥ प्रायोपविष्टायरणेपार्थेनच्छिन्नबाहवे ॥ सात्यकिःकौरवेयायखड्गेनापाहरच्छिरः ॥ ५४ ॥ नाभ्यनंदंत
सैन्यानिसात्यकिंतेनकर्मणा ॥ अर्जुनेनहतंपूर्वंयज्जघानकुरूद्वहं ॥ ५५ ॥ सहस्राक्षसमंचैवसिद्धचारणमानवाः ॥ भूरिश्रवसमालोक्ययुद्धेप्रायगतंहतं ॥ ५६ ॥
अपूजयंततंदेवाविस्मितास्तेऽस्यकर्मभिः ॥ पक्षवादांश्चसुबहून्प्रावदंस्तवसैनिकाः ॥ ५७ ॥ नवार्ष्णेयस्यापराधोभवितव्यंहितत्तथा ॥ तस्मान्मन्युर्नवःकार्यः
क्रोधोदुःखतरोनृणां ॥ ५८ ॥ हंतव्यश्चैववीरेणनात्रकार्याविचारणा ॥ विहितोह्यस्यधात्रैवमृत्युःसात्यकिराहवे ॥ ५९ ॥ सात्यकिरुवाच नहंतव्योनहं
तव्यइतियन्मांप्रभाषत ॥ धर्मवादैरधर्मिष्ठाधर्मकंचुकमास्थिताः ॥ ६० ॥ यदाबालःसुभद्रायाःसुतःशस्त्रविनाकृतः ॥ युष्माभिर्निहतोयुद्धेतदाधर्मःक्वोगतः
॥ ६१ ॥ मयात्वेतत्प्रतिज्ञातंक्षेपेकस्मिंश्चिदेवहि ॥ योमांनिष्पिष्यसंग्रामेजीवन्हन्यात्पदारुषा ॥ ६२ ॥ समेवध्योभवेच्छत्रुर्यद्यपिस्यान्मुनिव्रतः ॥ चेष्टमानंप्र
तीघातेसभुजंमांसचक्षुषः ॥ ६३ ॥ मन्यध्वंमृतइत्येवमेतद्वोबुद्धिलाघवं ॥ युक्तोह्यस्यप्रतीघातःकृतोमेकुरुपुंगवाः ॥ ६४ ॥ यत्तुपार्थेनमांदृष्ट्वाप्रतिज्ञामभिर
क्षता ॥ सखड्गोस्यहृतोबाहुरेतेनैवास्मिवंचितः ॥ ६५ ॥ भवितव्यंहियद्भावि दैवंचेष्टयतीवच ॥ सोयंहतोविमर्देऽस्मिन्किमत्राधर्मचेष्टितं ॥ ६६ ॥ अपिचायं
पुरागीतःश्लोकोवाल्मीकिनाभुवि ॥ नहंतव्याःस्त्रियइतियद्ब्रवीषिप्लवंगम ॥ ६७ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ क्षेपेनिंदायां जीवन्नितिद्वितीयार्थेप्रथमा ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ इवेत्येवार्थे दैवमेवचेष्टयतीत्यन्वयः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वरदस्यार्थितार्थप्रदातुः हविर्धानमंतरेणहविर्गृहस्यमध्ये ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सर्वकालंमनुष्येणव्यवसायवतासदा ॥ पीडाकरममित्राणांयत्स्यात्कर्तव्यमेवतत् ॥ ६८ ॥ संजयउवाच एवमुक्तेमहाराजसर्वैकौरवपुंगवाः ॥ नस्म
किंचिदभाषंतमनसासमपूजयन् ॥ ६९ ॥ मंत्राभिपूतस्यमहाध्वरेषुयशस्विनोभूरिसहस्रदस्यच ॥ मुनेरिवारण्यगतस्यतस्यनतत्रकश्चिद्वधमभ्यनंदत् ॥
॥ ७० ॥ सुनीलकेशंवरदस्यतस्यशूरस्यपारावतलोहिताक्षं ॥ अश्वस्यमेध्यस्यशिरोनिकृत्तंन्यस्तंहविर्धानमिवांतरेण ॥ ७१ ॥ सतेजसाशस्त्रकृतेनपूतोमहाह
वेदेहवरंविसृज्य ॥ आक्रामदूर्ध्वंवरदोवरार्हौव्यावृत्त्यधर्मेणपरेणरोदसी ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिभूरिश्रवोवधेत्रिचत्वारिं
शदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अजितोद्रोणराधेयविकर्णकृतवर्मभिः ॥ तीर्णःसैन्यार्णवंवीरःप्रति
श्रुत्ययुधिष्ठिरे ॥ १ ॥ सकथंकौरवेयेणसमरेष्वनिवारितः ॥ निगृह्यभूरिश्रवसाबलाद्भुविनिपातितः ॥ २ ॥ संजयउवाच शृणुराजन्निहोत्पत्तिंशैनेय
स्ययथापुरा ॥ यथाचभूरिश्रवसोयत्रतेसंशयोनृप ॥ ३ ॥ अत्रेःपुत्रोभवत्सोमःसोमस्यतुबुधःस्मृतः ॥ बुधस्यैकोमहेंद्राभःपुत्रआसीत्पुरूरवाः ॥ ४ ॥ पुरूरवस
आयुस्तुआयुषोनहुषःसुतः ॥ नहुषस्यययातिस्तुराजादेवर्षिसंमतः ॥ ५ ॥ ययातेर्देवयान्यांतुयदुर्ज्येष्ठोऽभवत्सुतः ॥ यदोरभूदन्ववायेदेवमीढइतिस्मृतः ॥ ६ ॥
यादवस्तस्यतुसुतःशूरस्त्रैलोक्यसंमतः ॥ शूरस्यशौरिर्नृवरोवसुदेवोमहायशाः ॥ ७ ॥ धनुष्यनवरःशूरःकार्तवीर्यसमोयुधि ॥ तद्वीर्यश्चापितत्रैवकुलेशिनिरभून्नृ
प ॥ ८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदेवकस्यमहात्मनः ॥ दुहितुःस्वयंवरेराजन्सर्वक्षत्रसमागमे ॥ ९ ॥ तत्रवैदेवकींदेवींवसुदेवार्थमाशुवै ॥ निर्जित्यपार्थिवान्सर्वान्
रथमारोपयच्छिनिः ॥ १० ॥ तांदृष्ट्वादेवकींशूरोरथस्थांपुरुषर्षभः ॥ नामृष्यतमहातेजाःसोमदत्तःशिनेर्नृप ॥ ११ ॥ तयोर्युद्धमभूद्राजन्दिनार्धंचित्रमद्भुतं ॥
बाहुयुद्धंसुबलिनोःप्रसक्तंपुरुषर्षभ ॥ १२ ॥ शिनिनासोमदत्तस्तुप्रसह्यभुविपातितः ॥ असिमुद्यम्यकेशेषुप्रगृह्यचपदाहतः ॥ १३ ॥ मध्येराजसहस्राणांप्रे
क्षकाणांसमंततः ॥ कृपयाचपुनस्तेनसजीवेतिविसर्जितः ॥ १४ ॥ तदवस्थःकृतस्तेनसोमदत्तोऽथमारिष ॥ प्रासादयन्महादेवममर्षवशमास्थितः ॥ १५ ॥ त
स्यतुष्टोमहादेवोवराणांवरदःप्रभुः ॥ वरेणच्छंदयामाससतुवव्रेवरंनृपः ॥ १६ ॥

अजितइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ परपरिग्रहाःपराधीनाः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ चक्रंप्रतापः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुश्चत्वारिंशद
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ तदवस्थइति ॥ १ ॥ २ ॥ हेपुंडरीकाक्षसजयद्रथस्त्रिषुधर्मेषुवर्ततेइतिश्रूयते केपुनस्तेत्रयोधर्माः अत्रोच्यते यदियुध्यमानोह

पुत्रमिच्छामिभगवन्योनिपात्यशिनेःसुतं ॥ मध्येराजसहस्राणांपदाहन्याच्चसंयुगे ॥ १७॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासोमदत्तस्यपार्थिव ॥ एवमस्त्वितितत्रोक्त्वास
देवोंतरधीयत ॥ १८ ॥ सतेनवरदानेनलब्धवान्भूरिदक्षिणं ॥ अपातयच्चसमरेसौमदत्तिःशिनेःसुतं ॥ १९॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांपदाचैनमताडयत् ॥ एतत्तेक
थितंराजन्यन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ २० ॥ नहिशक्योरणेजेतुंसात्वतोमनुजर्षभैः ॥ लब्धलक्ष्याश्चसंग्रामेबहुशश्चित्रयोधिनः ॥ २१ ॥ देवदानवगंधर्वान्विजेता
रोत्यविस्मिताः ॥ स्ववीर्यविजयेयुक्तानैतेपरपरिग्रहाः ॥ २२ ॥ नतुल्यंवृष्णिभिरिहदृश्यतेकिंचनप्रभो ॥ भूतंभव्यंभविष्यच्चबलेनभरतर्षभ ॥ २३ ॥ नज्ञातिम
वमन्यंतेवृद्धानांशासनेरताः ॥ नदेवासुरगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः ॥ २४ ॥ जेतारोवृष्णिवीराणांकिंपुनर्मानवारणे ॥ ब्रह्मद्रव्येगुरुद्रव्येज्ञातिस्वेचाप्यहिंस
काः ॥ २५ ॥ एतेषांरक्षितारश्चयेस्युःकस्यांचिदापदि ॥ अर्थवंतोनचोत्सिक्ताब्रह्मण्याःसत्यवादिनः ॥ २६ ॥ समर्थान्नावमन्यंतेदीनानभ्युद्धरंतिच ॥ नित्यंदे
वपरादांतास्त्रातारश्चाविकत्थनाः ॥ २७॥ तेनवृष्णिप्रवीराणांचक्रंनप्रतिहन्यते ॥ अपिमेरुंवहेत्कश्चित्तरेद्वामकरालयं ॥ २८ ॥ नतुवृष्णिप्रवीराणांसमेत्यांतं
व्रजेन्नृप ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्रतेसंशयःप्रभो ॥ कुरुराजनरश्रेष्ठतवव्यपनयोमहान् ॥ २९॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसात्यकि
प्रशंसायांचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ॥ ❀ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तदवस्थेहतेतस्मिन्भूरिश्रवसिकौरवे ॥ यथाभूयोभवद्युद्धंतन्म
माचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच भूरिश्रवसिसंक्रांतेपरलोकायभारत ॥ वासुदेवंमहाबाहुरर्जुनःसमचूचुदत् ॥ २ ॥ चोदयाश्वान्भृशंकृष्णयतोराजा
जयद्रथः ॥ श्रूयतेपुंडरीकाक्षत्रिषुधर्मेषुवर्तते ॥ ३ ॥ प्रतिज्ञांसफलांचापिकर्तुमर्हसिमेऽनघ ॥ अस्तमेतिमहाबाहोत्वरमाणोदिवाकरः ॥ ४ ॥ एतद्धिपुरुषव्या
घ्रमहदभ्युद्यतंमया ॥ कार्यंसंरक्ष्यतेचैषकुरुसेनामहारथैः ॥ ५ ॥ यथानाभ्येतिसूर्योस्तंयथासत्यंभवेद्वचः ॥ चोदयाश्वांस्तथाकृष्णयथाहन्यांजयद्रथं ॥ ६ ॥

न्यतेतदातूर्णंस्वर्गप्राप्तिरेवतस्यधर्मः अथपलायमानोहन्यतेतदानरकप्राप्तिरेवतस्यधर्मः अथमद्भयात्स्वदेशंगच्छतितदायशःशरीरनाशएवतस्यधर्मः यावदसौयुद्धाभिमुखःप्रथमधर्मेतिष्ठतितावदेवहंतुमुचितः
अतःशीघ्रमश्वांश्चोदयेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

हयज्ञःहयहृदयज्ञः ॥ ७ ॥ आशुगैःमारुतैः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ उपहतोमोहितः विपरीतोऽन्यथाभूतप्रकृतिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

ततःकृष्णोमहाबाहुरजतप्रतिमान्हयान् ॥ हयज्ञश्चोदयामासजयद्रथवधंप्रति ॥ ७ ॥ तंप्रायांतममोघेषुमुत्पतद्भिरिवाशुगैः ॥ त्वरमाणामहाराजसेनामुख्याः
समाद्रवन् ॥ ८ ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चवृषसेनोथमद्रराट् ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवस्वयमेवचसैंधवः ॥ ९ ॥ समासाद्यचबीभत्सुःसैंधवंसमुपस्थितं ॥ नेत्राभ्यां
क्रोधदीप्ताभ्यांसंप्रेक्षन्निर्दहन्निव ॥ १० ॥ ततोदुर्योधनोराजाराधेयंत्वरितोब्रवीत् ॥ अर्जुनंप्रेक्ष्यसंयातंजयद्रथवधंप्रति ॥ ११ ॥ अयंसवैकर्तनयुद्धकालो
विदर्शयस्वात्मबलंमहात्मन् ॥ यथानवध्येतरणेर्जुनेनजयद्रथःकर्णतथाकुरुष्व ॥ १२ ॥ अल्पावशेषोदिवसोनृवीरविघातयस्वाद्यरिपुंशरौघैः ॥ दिनक्षयंप्राप्य
नरप्रवीरध्रुवोहिनःकर्णजयोभविष्यति ॥ १३ ॥ सैंधवेरक्ष्यमाणेतुसूर्यस्यास्तमनंप्रति ॥ मिथ्याप्रतिज्ञःकौंतेयःप्रवेक्ष्यतिहुताशनं ॥ १४ ॥ अनर्जुनायांचभु
विमुहूर्तमपिमानद ॥ जीवितुंनोत्सहेरन्वैभ्रातरोस्यसहानुगाः १५ ॥ विनष्टैःपांडवेयैश्चसशैलवनकाननां ॥ वसुंधरामिमांकर्णभोक्ष्यामोहतकंटकां ॥ १६ ॥
दैवेनोपहतःपार्थोविपरीतश्चमानद ॥ कार्याकार्यमजानानःप्रतिज्ञांकृतवान्रणे ॥ १७ ॥ नूनमात्मविनाशायपांडवेनकिरीटिना ॥ प्रतिज्ञेयंकृताकर्णजय
द्रथवधंप्रति ॥ १८ ॥ कथंजीवतिदुर्धर्षेत्वयिराधेयफाल्गुनः ॥ अनस्तंगतआदित्येहन्यात्सैंधवकंनृपं ॥ १९ ॥ रक्षितंमद्रराजेनकृपेणचमहात्मना ॥ जयद्रथंर
णमुखेकथंहन्याद्धनंजयः ॥ २० ॥ द्रौणिनारक्ष्यमाणंचमयादुःशासनेनच ॥ कथंप्राप्स्यतिबीभत्सुःसैंधवंकालचोदितः ॥ २१ ॥ युध्यंतेबहवःशूरालंबतेच
दिवाकरः ॥ शंकेजयद्रथंपार्थोनैवप्राप्स्यतिमानद ॥ २२ ॥ सत्वंकर्णमयासार्धंशूरैश्चान्यैर्महारथैः ॥ द्रौणिनात्वंहिसहितोमद्रेशेनकृपेणच ॥ २३ ॥ युध्यस्वय
त्नमास्थायपरंपार्थेनसंयुगे ॥ एवमुक्तस्तुराधेयस्तवपुत्रेणमारिष ॥ २४ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंप्रत्युवाचकुरूत्तमं ॥ दृढलक्ष्येणवीरेणभीमसेनेनधन्विना ॥ २५ ॥
भृशंभिन्नतनुःसंख्येशरजालैरनेकशः ॥ स्थातव्यमितितिष्ठामिरणेसंप्रतिमानद ॥ २६ ॥ नांगमिंगतिकिंचिन्मेसंतप्तस्यमहेषुभिः ॥ योत्स्यामितुयथाशक्त्या
त्वदर्थंजीवितंमम ॥ २७ ॥ यथापांडवमुख्योसौनहनिष्यतिसैंधवं ॥ नहिमेयुध्यमानस्यसायकानस्यतःशितान् ॥ २८ ॥ सैंधवंप्राप्स्यतेवीरःसव्यसाचीधनंज
यः ॥ यत्तुभक्तिमताकार्यंसततंहितकांक्षिणा ॥ २९ ॥ तत्करिष्यामिकौरव्यजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ सैंधवार्थेपरंयत्नंकरिष्याम्यद्यसंयुगे ॥ ३० ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ दृढलक्ष्येणदृढप्रहारेण ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्रतिष्ठितोअधीनः ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

त्वत्प्रियार्थंमहाराजजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ अद्ययोत्स्येर्जुनमहंपौरुषंस्वंव्यपाश्रितः ॥ ३१ ॥ त्वदर्थेपुरुषव्याघ्रजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ अद्ययुद्धंकुरुश्रेष्ठममपार्थस्य
चोभयोः ॥ ३२ ॥ पश्यंतुसर्वसैन्यानिदारुणंलोमहर्षणं ॥ कर्णकौरवयोरेवंरणेसंभाषमाणयोः ॥ ३३ ॥ अर्जुनोनिशितैर्बाणैर्जघानतववाहिनीं ॥ चिच्छेदनि
शितैर्बाणैःशूराणामनिवर्तिनां ॥ ३४ ॥ भुजान्परिघसंकाशान्हस्तिहस्तोपमान्रणे ॥ शिरांसिचमहाबाहुश्चिच्छेदनिशितैःशरैः ॥ ३५ ॥ हस्तिहस्तान्हयग्रीवारथा
क्षांश्चसमंततः ॥ शोणिताक्तान्हयारोहान्गृहीतप्रासतोमरान् ॥ ३६ ॥ क्षुरैश्चिच्छेदबीभत्सुर्द्विधैकैकंत्रिधैवच ॥ हयान्वारणमुख्यांश्चप्रापतंतसमंततः ॥ ३७ ॥
ध्वजाश्छत्राणिचापानिचामराणिशिरांसिच ॥ कक्षमग्निरिवोद्धूतःप्रदहंस्तववाहिनीं ॥ ३८ ॥ अचिरेणमहींपार्थश्चकाररुधिरोत्तरां ॥ हतभूयिष्ठयोधंतत्कृ
त्वातवबलंबली ॥ ३९ ॥ आससादद्दुराधर्षःसैंधवंसत्यविक्रमः ॥ बीभत्सुर्भीमसेनेनसात्वतेनचरक्षितः ॥ ४० ॥ प्रबभौभरतश्रेष्ठज्वलन्निवहुताशनः ॥ तंतथा
वस्थितंदृष्ट्वात्वदीयावीर्यसंपदा ॥ ४१ ॥ नामृष्यंतमहेष्वासाःपांडवंपुरुषर्षभाः ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चवृषसेनोथमद्रराट् ॥ ४२ ॥ अश्वत्थामाकृपश्चैवस्वयमेवच
सैंधवः ॥ सन्नद्धाःसैंधवस्यार्थेसमावृण्वन्किरीटिनं ॥ ४३ ॥ नृत्यंतंरथमार्गेषुधनुर्ज्यातलनिःस्वनैः ॥ संग्रामकोविदंपार्थंसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ ४४ ॥ अभीताः
पर्यवर्तंतव्यादितास्यमिवांतकं ॥ सैंधवंपृष्ठतःकृत्वाजिघांसंतोच्युतार्जुनौ ॥ ४५ ॥ सूर्यास्तमनमिच्छंतोलोहितायतिभास्करे ॥ तेभुजैर्भोगिभोगाभैर्धनूंष्यान
म्यसायकान् ॥ ४६ ॥ मुमुचुःसूर्यरश्म्याभाञ्छतशःफाल्गुनंप्रति ॥ ततस्तानस्यमानांश्चकिरीटीयुद्धदुर्मदः ॥ ४७ ॥ द्विधात्रिधाष्टधैकैकंछित्वाविव्याधतान्
रथान् ॥ सिंहलांगूलकेतुस्तुदर्शयन्वीर्यमात्मनः ॥ ४८ ॥ शारद्वतीसुतोराजन्नर्जुनंप्रत्यवारयत् ॥ सविध्वादशभिःपार्थंवासुदेवंचसप्तभिः ॥ ४९ ॥ अतिष्ठ
द्रथमार्गेषुसैंधवंप्रतिपालयन् ॥ अथैनंकौरवश्रेष्ठाःसर्वएवमहारथाः ॥ ५० ॥ महतारथवंशेनसर्वतःप्रत्यवारयन् ॥ विस्फारयंतश्चापानिविसृजंतश्चसाय
कान् ॥ ५१ ॥ सैंधवंपर्यरक्षंतशासनात्तनयस्यते ॥ ततःपार्थस्यशूरस्यबाह्वोर्बलमदृश्यत ॥ ५२ ॥ इषूणामक्षयत्वंचधनुषोगांडिवस्यच ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्य
द्रौणेःशारद्वतस्यच ॥ ५३ ॥ एकैकंदशभिर्बाणैःसर्वानेवसमार्पयत् ॥ तंद्रौणिःपंचविंशत्यावृषसेनश्चसप्तभिः ॥ ५४ ॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याकर्णशल्यौत्रिभि
स्त्रिभिः ॥ तएनमभिगर्जंतोविध्यंतश्चपुनःपुनः ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ युध्यतांप्रेक्षणीयावित्यन्वयः

विधुन्वंतश्चचापानिसर्वतःप्रत्यवारयन् ॥ श्लिष्टंचसर्वतश्चक्रूरथमंडलमाशुते ॥ ५६ ॥ सूर्यास्तमनमिच्छंतस्त्वरमाणामहारथाः ॥ तएनमभिनर्दंतोविधुन्वा
नाधनूंषिच ॥ ५७ ॥ सिषिचुर्मार्गणैस्तीक्ष्णैर्गिरिंमेघाइवांबुभिः ॥ तेमहास्त्राणिदिव्यानितत्रराजन्व्यदर्शयन् ॥ ५८ ॥ धनंजयस्यगात्रेतुशूराःपरिघबाहवः ॥
हतभूयिष्ठयोधंतत्कृत्वातवबलंबली ॥ ५९ ॥ आससाददुराधर्षःसैंधवंसत्यविक्रमः ॥ तंकर्णःसंयुगेराजन्प्रत्यवारयदाशुगैः ॥ ६० ॥ मिषतोभीमसेनस्यसा
त्वतस्यचभारत ॥ तंपार्थोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यद्रणाजिरे ॥ ६१ ॥ सूतपुत्रंमहाबाहुःसर्वसैन्यस्यपश्यतः ॥ सात्वतश्चत्रिभिर्बाणैःकर्णंविव्याधमारिष ॥ ६२ ॥
भीमसेनस्त्रिभिश्चैवपुनःपार्थश्चसप्तभिः ॥ तान्कर्णःप्रतिविव्याधषष्ट्याषष्ट्यामहारथः ॥ ६३ ॥ तद्युद्धमभवद्राजन्कर्णस्यबहुभिःसह ॥ तत्राद्भुतमपश्यामसूतपुत्र
स्यमारिष ॥ ६४ ॥ यदेकःसमरेक्रुद्धस्त्रीन्रथान्पर्यवारयत् ॥ फाल्गुनस्तुमहाबाहुःकर्णंवैकर्तनंरणे ॥ ६५ ॥ सायकानांशतेनैवसर्वमर्मस्वताडयत् ॥ रुधिरो
क्षितसर्वांगःसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ ६६ ॥ शरैःपंचाशतावीरःफाल्गुनंप्रत्यविध्यत ॥ तस्यतल्लाघवंदृष्ट्वानामृष्यतरणेऽर्जुनः ॥ ६७ ॥ ततःपार्थोधनुश्छित्वावि
व्याधैनंस्तनांतरे ॥ सायकैर्नवभिर्वीरस्त्वरमाणोधनंजयः ॥ ६८ ॥ अथान्यद्धनुरादायसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ सायकैरष्टसाहस्रैश्छादयामासपांडवं ॥ ६९ ॥
तांबाणवृष्टिमतुलांकर्णचापसमुत्थितां ॥ व्यधमत्सायकैःपार्थःशलभानिवमारुतः ॥ ७० ॥ छादयामासचतदासायकैरर्जुनोरणे ॥ पश्यतांसर्वयोधानांदर्शयन्
पाणिलाघवं ॥ ७१ ॥ वधार्थंचास्यसमरेसायकंसूर्यवर्चसं ॥ चिक्षेपत्वरयायुक्तस्त्वराकालेधनंजयः ॥ ७२ ॥ तमापतंतंवेगेनद्रौणिश्चिच्छेदसायकं ॥ अर्धचंद्रेण
तीक्ष्णेनसच्छिन्नःप्रापतद्भुवि ॥ ७३ ॥ कर्णोपिद्विषतांहंताछादयामासफाल्गुनं ॥ सायकैर्बहुसाहस्रैःकृतप्रतिकृतेप्सया ॥ ७४ ॥ तौवृषाविवनर्दंतौनरसिंहौमहा
रथौ ॥ सायकैस्तुप्रतिच्छन्नंचक्रतुःखमजिह्मगैः ॥ ७५ ॥ अदृश्यौचशरौघैस्तौनिघ्नंताावितरेतरं ॥ कर्णपार्थोस्मितिष्ठत्वंकर्णोहंतिष्ठफाल्गुन ॥ ७६ ॥ इत्येवंतर्जयंतौ
तौवाक्शल्यैस्तुदतांतदा ॥ युध्यतांसमरेवीरौचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ ७७ ॥ प्रेक्षणीयौचाभवतांसर्वयोधसमागमे ॥ प्रशस्यमानौसमरेसिद्धचारणपन्नगैः ॥
॥ ७८ ॥ अयुध्येतांमहाराजपरस्परवधैषिणौ ॥ ततोदुर्योधनोराजंस्तावकानभ्यभाषत ॥ ७९ ॥ यत्नाद्रक्षतराधेयंनाहत्वासमरेर्जुनं ॥ निवर्तिष्यतिराधेयइति
मामुक्तवान्वृषः ॥ ८० ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥१३६॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ प्राप्ययुद्धमितिशेषः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ आस्यसमंततःक्षिप्त्वा ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥

एतस्मिन्नंतरेराजन्दृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ आकर्णमुक्तैरिषुभिःकर्णस्यचतुरोहयान् ॥ ८१ ॥ अनयत्प्रेतलोकायचतुर्भिःश्वेतवाहनः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथ
नीडादपातयत् ॥ ८२ ॥ छादयामाससशरैस्तवपुत्रस्यपश्यतः ॥ संछाद्यमानःसमरेहताश्वोहतसारथिः ॥ ८३ ॥ मोहितःशरजालेनकर्तव्यंनाभ्यपद्यत ॥ तंत
थाविरथंदृष्ट्वारथमारोप्यतंतदा ॥ ८४ ॥ अश्वत्थामामहाराजभूयोर्जुनमयोधयत् ॥ मद्रराजश्चकौंतेयमविध्यत्त्रिंशताशरैः ॥ ८५ ॥ शारद्वतस्तुविंशत्यावासु
देवंसमार्पयत् ॥ धनंजयंद्वादशभिराजघानशिलीमुखैः ॥ ८६ ॥ चतुर्भिःसिंधुराजश्चवृषसेनश्चसप्तभिः ॥ पृथक्पृथङ्महाराजविव्यधुःकृष्णपांडवौ ॥ ८७ ॥
तथैवतान्प्रत्यविध्यत्कुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ द्रोणपुत्रंचतुःषष्ट्यामद्रराजंशतेनच ॥ ८८ ॥ सैंधवंदशभिर्बाणैर्वृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ शारद्वतंचविंशत्याविध्वापार्थो
ननादह ॥ ८९ ॥ तेप्रतिज्ञाप्रतीघातमिच्छंतःसव्यसाचिनः ॥ सहितास्तावकास्तूर्णमभिपेतुर्धनंजयं ॥ ९० ॥ अथार्जुनःसर्वतोवारुणास्त्रंप्रादुश्चक्रेत्रासय
न्धार्तराष्ट्रान् ॥ तंप्रत्युदीयुःकुरवःपांडुपुत्रंरथैर्महार्हैःशरवर्षाण्यवर्षन् ॥ ९१ ॥ ततस्तुतस्मिंस्तुमुलेसमुत्थितेसुदारुणेभारतमोहनीये ॥ नोमुह्यतप्राप्यसरा
जपुत्रःकिरीटमालीव्यसृजच्छरौघान् ॥ ९२ ॥ राज्यप्रेप्सुःसव्यसाचीकुरूणांस्मरन्क्लेशान्द्वादशवर्षवृत्तान् ॥ गांडीवमुक्तैरिषुभिर्महात्मासर्वादिशोव्यावृणो
दप्रमेयः ॥ ९३ ॥ प्रदीप्तोल्कमभवच्चांतरिक्षंमृतेषुदेहेष्वपतन्वयांसि ॥ यत्पिंगलज्येनकिरीटमालीक्रुद्धोरिपूनाजगवेनहंति ॥ ९४ ॥ ततःकिरीटीमहतामहाय
शाःशरासनेनास्यशराननीकजित् ॥ हयप्रवेकोत्तमनागघूर्णितान्कुरुप्रवीरानिषुभिर्व्यपातयत् ॥ ९५ ॥ गदाश्चगुर्वीःपरिघानयस्मयानसींश्चशक्तीश्चरणेन
राधिपाः ॥ महांतिशस्त्राणिचभीमदर्शनाःप्रगृह्यपार्थंसहसाभिदुद्रुवुः ॥ ९६ ॥ ततोयुगांताभ्रसमस्वनंमहन्महेंद्रचापप्रतिमंचगांडिवं ॥ चकर्षदोर्भ्यांविहस
न्भृशंययौदहंस्त्वदीयान्यमराष्ट्रवर्धनः ॥ ९७ ॥ सतानुदीर्णान्सरथान्सवारणान्पदातिसंघांश्चमहाधनुर्धरः ॥ विपन्नसर्वायुधजीवितान्रणेचकारवीरोयमरा
ष्ट्रवर्धनान् ॥ ९८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिसंकुलयुद्धेपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच श्रुत्वानिनादंधनुषश्चतस्यविस्पष्टमुत्क्रुष्टमिवांतकस्य ॥ शक्राशनिस्फोटसमंसुघोरंविकृष्यमाणस्यधनंजयेन ॥ १ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्रुत्वेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

त्रासोद्विग्नंतथोद्भ्रांतंत्वदीयंतद्बलंनृप॥ युगांतवातसंक्षुब्धंचलद्वीचितरंगितं॥ २॥प्रलीनमीनमकरंसागरांभइवाभवत् ॥सरणेव्यचरत्पार्थःप्रेक्ष्यमाणोधनंजयः
॥३॥ युगपद्दिक्षुसर्वासुसर्वाण्यस्त्राणिदर्शयन्॥ आददानंमहाराजसंदधानंचपांडवं॥ ४॥ उत्कर्षतंसृजंतंचनस्मपश्यामलाघवात्॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुरैंद्रम
स्त्रंदुरासदं॥ ५॥ प्रादुश्चक्रेमहाराजत्रासयन्सर्वभारतान्॥ ततःशराःप्रादुरासन्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रिताः॥ ६॥ प्रदीप्ताश्चशिखिमुखाःशतशोथसहस्रशः ॥ आ
कर्णपूर्णनिर्मुक्तैरम्यर्कांशुनिभैःशरैः॥ ७॥ नभोभवत्तदुष्प्रेक्ष्यमुल्काभिरिवसंवृतं॥ ततःशस्त्रांधकारंतत्कौरवैःसमुदीरितं ॥ ८ ॥ अशक्यंमनसाप्यन्यैःपांड
वःसंभ्रमन्निव॥ नाशयामासविक्रम्यशरैर्दिव्यास्त्रमंत्रितैः॥ ९॥ नैशंतमोंशुभिःक्षिप्रंदिनादाविवभास्करः॥ ततस्तुतावकंसैन्यंदीप्तैःशरगभस्तिभिः॥१०॥
आक्षिपत्पल्वलांबूनिनिदाघार्कइवप्रभुः॥ ततोदिव्यास्त्रविदुषाप्रहिताःसायकांशवः॥११॥ समाप्लवन्द्विषत्सैन्यंलोकंभानोरिवांशवः॥ अथापरेसमुत्सृष्टावि
शिखास्तिग्मतेजसः॥ १२॥ हृदयान्याशुवीराणांविविशुःप्रियबंधुवत्॥ यएनमीयुःसमरेत्वद्योधाःशूरमानिनः ॥ १३ ॥ शलभाइवतेदीप्तमग्निंप्राप्यययुः
क्षयं॥ एवंसमृद्नन्शत्रूणांजीवितानियशांसिच॥ १४॥ पार्थश्चचारसंग्रामेमृत्युर्विग्रहवानिव॥ सकिरीटानिवस्त्राणिसांगदान्विपुलान्भुजान्॥ १५॥ सकुं
डलयुगान्कर्णान्केषांचिदहरच्छरैः॥ सतोमरान्गजस्थानांसप्रासान्हयसादिनां ॥ १६ ॥ सचर्मणःपदातीनांरथिनांचसधन्वनः ॥ सप्रतोदान्नियंतॄणांबाहूं
श्चिच्छेदपांडवः॥ १७॥ प्रदीप्तोग्रशरार्चिष्मान्बभौतत्रधनंजयः ॥ सविस्फुलिंगाग्रशिखोज्वलन्निवहुताशनः ॥ १८ ॥ तंदेवराजप्रतिमंसर्वशस्त्रभृतांवरं॥
युगपद्दिक्षुसर्वासुरथस्थंपुरुषर्षभं॥ १९ ॥ निक्षिपंतंमहास्त्राणिप्रेक्षणीयंधनंजयं॥ नृत्यंतंरथमार्गेषुधनुर्ज्यातलनादिनं॥ २० ॥ निरीक्षितुंनशेकुस्तेयत्नवं
तोऽपिपार्थिवाः॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे॥ २१ ॥दीप्तोग्रसंभृतशरःकिरीटीविरराजह ॥ वर्षास्विवोदीर्णजलःसेंद्रधन्वांबुदोमहान् ॥ २२ ॥ महा
स्त्रसंप्लवेतस्मिन्जिष्णुनासंप्रवर्तिते॥ सुदुस्तरेमहाघोरेममज्जुर्योधपुंगवाः॥ २३ ॥ उत्कृत्तवदनैर्देहैःशरीरैःकृत्तबाहुभिः ॥ भुजैश्चपाणिनिर्मुक्तैःपाणिभिर्व्यं
गुलीकृतैः॥ २४ ॥ कृत्ताग्रहस्तैःकरिभिःकृत्तदंतैर्मदोत्कटैः ॥ हयैश्चविधुरग्रीवैरथैश्चशकलीकृतैः ॥ २५॥ निकृत्तांत्रैःकृत्तपादैस्तथान्यैःकृत्तसंधिभिः॥ नि
श्चेष्टैर्विस्फुरद्भिश्चशतशोथसहस्रशः॥ २६॥ मृत्योराघातललितंतत्पार्थायोधनंमहत्॥ अपश्याममहीपालभीरूणांभयवर्धनं॥ २७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

आक्रीडमिवरुद्रस्यपुराभ्यर्दयतःपशून् ॥ गजानांक्षुरनिर्मुक्तैःकरैःसभुजगेवभूः ॥ २८ ॥ क्वचिद्बभौस्रग्विणीववक्त्रपद्मैःसमाचिता ॥ विचित्रोष्णीषमुकुटैःके
यूरांगदकुंडलैः ॥ २९ ॥ स्वर्णचित्रतनुत्रैश्चभांडैश्चगजवाजिनां ॥ किरीटशतसंकीर्णातत्रतत्रसमाचिता ॥ ३० ॥ विरराजभृशंचित्रामहीनववधूरिव ॥ म
ज्जामेदःकर्दमिनींशोणितौघतरंगिणीं ॥ ३१ ॥ मर्मास्थिभिरगाधांचकेशशैवलशाद्वलां ॥ शिरोबाहूपलतटांरुग्णक्रोडास्थिसंकटां ॥ ३२ ॥ चित्रध्वजपता
काढ्यांछत्रचापोर्मिमालिनीं ॥ विगतासुमहाकायांगजदेहाभिसंकुलां ॥ ३३ ॥ रथोडुपशताकीर्णांहयसंघातरोधसं ॥ रथचक्रयुगेषाक्षकूबरैरतिदुर्गमां ॥
॥ ३४ ॥ प्रासासिशक्तिपरश्वविशिखाहिदुरासदां ॥ बलकंकमहानक्रांगोमायुमकरोत्कटां ॥ ३५ ॥ गृध्रोदग्रमहाग्राहांशिवाविरुतभैरवां ॥ नृत्यत्प्रेतपिशा
चाद्यैर्भूताकीर्णांसहस्रशः ॥ ३६ ॥ गतासुयोधनिश्चेष्टशरीरशतवाहिनीं ॥ महाप्रतिभयांरौद्रांघोरांवैतरणीमिव ॥ ३७ ॥ नदींप्रवर्तयामासभीरूणांभयवर्धि
नीं ॥ तंदृष्ट्वातस्यविक्रांतमंतकस्येवरूपिणः ॥ ३८ ॥ अभूतपूर्वंकुरुषुभयमागाद्रणाजिरे ॥ ततआदायवीराणामस्त्रैरस्त्राणिपांडवः ॥ ३९ ॥ आत्मानंरौद्रमा
चष्टरौद्रकर्मण्यधिष्ठितः ॥ ततोरथवरान्राजन्नत्यतिक्रामदर्जुनः ॥ ४० ॥ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे ॥ नशेकुःसर्वभूतानिपांडवंप्रतिवीक्षितुं ॥ ४१ ॥
प्रसृतांस्तस्यगांडीवाच्छरव्रातान्महात्मनः ॥ संग्रामेसंप्रपश्यामोहंसपंक्तिरिवांबरे ॥ ४२ ॥ विनिवार्यसवीराणामस्त्रैरस्त्राणिसर्वतः ॥ दर्शयन्रौद्रमात्मानमुग्रेकर्म
णिधिष्ठितः ॥ ४३ ॥ सतान्रथवरान्राजन्नत्याक्रामत्तदार्जुनः ॥ मोहयन्निवनाराचैर्जयद्रथवधेप्सया ॥ विसृजन्दिक्षुसर्वासुशरानसितसारथिः ॥ ४४ ॥
सरथोव्यचरत्तूर्णंप्रेक्षणीयोधनंजयः ॥ भ्रमंतइवशूरस्यशरव्रातामहात्मनः ॥ ४५ ॥ अदृश्यंतांतरिक्षस्थाःशतशोथसहस्रशः ॥ आददानंमहेष्वासंसंदधानं
चसायकं ॥ ४६ ॥ विसृजंतंचकौंतेयंनानुपश्यामवैतदा ॥ तथासर्वादिशोराजन्सर्वांश्चरथिनोरणे ॥ ४७ ॥ कदंबीकृत्यकौंतेयोजयद्रथमुपाद्रवत् ॥ विव्याध
चचतुःषष्ट्याशराणांनतपर्वणां ॥ ४८ ॥ सैंधवाभिमुखंयांतंयोधाःसंप्रेक्ष्यपांडवं ॥ न्यवर्तंतरणाद्वीरानिराशास्तस्यजीविते ॥ ४९ ॥ योयोभ्यधावदाक्रंदेताव
कःपांडवंरणे ॥ तस्यतस्यांतगाबाणाःशरीरेन्यपतन्प्रभो ॥ ५० ॥ कबंधसंकुलंचक्रेतवसैन्यंमहारथः ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठःशरैरग्न्यंशुसन्निभैः ॥ ५१ ॥

कदंबीकृत्यकदंबकुसुमानीवकृत्वा ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

एवंतत्तवराजेंद्रचतुरंगबलंतदा ॥ व्याकुलीकृत्यकौंतेयोजयद्रथमुपाद्रवत् ॥ ५२ ॥ द्रौणिंपंचाशताविध्यद्वृषसेनंत्रिभिःशरैः ॥ कृपायमाणःकौंतेयःकृपंनव
भिरार्दयत् ॥ ५३ ॥ शल्यंषोडशभिर्बाणैःकर्णंद्वात्रिंशताशरैः ॥ सैंधवंतुचतुःषष्ट्याविद्ध्वासिंहइवानदत् ॥ ५४ ॥ सैंधवस्तुतथाविद्धःशरैर्गांडीवधन्वना ॥ नचक्ष
मेसुसंक्रुद्धस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ ५५ ॥ सवराहध्वजस्तूर्णंगार्ध्रपत्रानजिह्मगान् ॥ क्रुद्धाशीविषसंकाशान्कर्मारपरिमार्जितान् ॥ ५६ ॥ आकर्णपूर्णान्चिक्षे
पफाल्गुनस्यरथंप्रति ॥ त्रिभिस्तुविद्ध्वागोविंदंनाराचैःषड्भिरर्जुनं ॥ ५७ ॥ अष्टभिर्वाजिनोविध्यद्ध्वजंचैकेनपत्रिणा ॥ सविक्षिप्यार्जुनस्तूर्णंसैंधवप्रहितान्
शरान् ॥ ५८ ॥ युगपत्तस्यचिच्छेदशराभ्यांसैंधवस्यह ॥ सारथेश्चशिरःकायाद्ध्वजंचसमलंकृतं ॥ ५९ ॥ सच्छिन्नयष्टिःसुमहान्धनंजयशराहतः ॥ वराहःसिं
धुराजस्यपपाताग्निशिखोपमः ॥ ६० ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुद्रुतंगच्छतिभास्करे ॥ अब्रवीत्पांडवंराजंस्त्वरमाणोजनार्दनः ॥ ६१ ॥ एषमध्येकृतःषड्भिःपार्थवी
रैर्महारथैः ॥ जीवितेप्सुर्महाबाहोभीतस्तिष्ठतिसैंधवः ॥ ६२ ॥ एताननिर्जित्यरणेषड्रथान्पुरुषर्षभ ॥ नशक्यःसैंधवोहंतुंयतोनिर्व्याजमर्जुन ॥ ६३ ॥ योग
मत्रविधास्यामिसूर्यस्यावरणंप्रति ॥ अस्तंगतइतिव्यक्तंद्रक्ष्यत्येकःससिंधुराट् ॥ ६४ ॥ हर्षेणजीविताकांक्षीविनाशार्थंतवप्रभो ॥ नगोप्स्यतिदुराचारःस
आत्मानंकथंचन ॥ ६५ ॥ तत्रच्छिद्रेप्रहर्तव्यंत्वयास्यकुरुसत्तम ॥ व्यपेक्षानैवकर्तव्यागतोस्तमितिभास्करः ॥ ६६ ॥ एवमस्त्वितिबीभत्सुःकेशवंप्रत्यभाष
त ॥ ततोसृजत्तमःकृष्णःसूर्यस्यावरणंप्रति ॥ ६७ ॥ योगीयोगेनसंयुक्तोयोगिनामीश्वरोहरिः ॥ सृष्टेतमसिकृष्णेनगतोस्तमितिभास्करः ॥ ६८ ॥ त्वदीयाज
हृषुर्योधाःपार्थनाशान्नराधिप ॥ तेप्रहृष्टारणेराजन्नापश्यन्सैनिकारविं ॥ ६९ ॥ उन्नाम्यवक्त्राणितदासचराजाजयद्रथः ॥ वीक्षमाणेततस्तस्मिन्सिंधुरा
जेदिवाकरं ॥ ७० ॥ पुनरेवाब्रवीत्कृष्णोधनंजयमिदंवचः ॥ पश्यसिंधुपतिंवीरंप्रेक्षमाणंदिवाकरं ॥ ७१ ॥ भयंहिविप्रमुच्यैतत्त्वत्तोभरतसत्तम ॥ अयंकालो
महाबाहोवधायास्यदुरात्मनः ॥ ७२ ॥ छिंधिमूर्धानमस्याशुकुरुसाफल्यमात्मनः ॥ इत्येवंकेशवेनोक्तःपांडुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ७३ ॥ न्यवधीत्तावकंसैन्यंशरै
रर्काग्निसन्निभैः ॥ कृपंविव्याधविंशत्याकर्णंपंचाशताशरैः ॥ ७४ ॥ शल्यंदुर्योधनंचैवषड्भिःषड्भिरताडयत् ॥ वृषसेनंतथाष्टाभिःषष्ट्यासैंधवमेवच ॥ ७५ ॥ त
थैवचमहाबाहुस्त्वदीयान्पांडुनंदनः ॥ गाढंविद्ध्वाशरैराजन्जयद्रथमुपाद्रवत् ॥ ७६ ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥

तंसमीपस्थितंदृष्ट्वालेलिहानमिवानलं ॥ जयद्रथस्यगोप्तारःसंशयंपरमंगताः ॥ ७७ ॥ ततःसर्वेमहाराजतवयोधाजयैषिणः॥ सिषिचुःशरधाराभिःपाकशा
सनिमाहवे ॥ ७८ ॥ संछाद्यमानःकौंतेयःशरजालैरनेकशः ॥ अक्रुध्यत्समहाबाहुरजितःकुरुनंदनः ॥ ७९ ॥ ततःशरमयंजालंतुमुलंपाकशासनिः॥ व्यसृज
त्पुरुषव्याघ्रस्तवसैन्यजिघांसया ॥ ८० ॥ तेहन्यमानावीरेणयोधाराजन्रणेतव ॥ प्रजहुःसैंधवंभीताद्वौसमंनाप्यधावतां ॥ ८१ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकुंतीपु
त्रस्यविक्रमं ॥ तादृङ्नभावीभूतोवायच्चकारमहायशाः ॥८२॥ द्विपान्द्विपगतांश्चैवहयान्हयगतानपि ॥ तथासरथिनश्चैवन्यहन्रुद्रःपशूनिव ॥ ८३ ॥ नतत्र
समरेकश्चिन्मयादृष्टोनराधिप ॥ गजोवाजीनरोवापियोनपार्थशराहतः ॥ ८४ ॥ रजसातमसाचैवयोधाःसंछन्नचक्षुषः ॥ कश्मलंप्राविशन्घोरंनान्वजानन्प
रस्परं ॥ ८५ ॥ तेशरैर्भिन्नमर्माणःसैनिकाःपार्थचोदितैः ॥ बभ्रमुश्चस्खलुःपेतुःसेदुर्मम्लुश्चभारत ॥ ८६ ॥ तस्मिन्महाभीषणकेप्रजानामिवसंक्षये ॥ रणेमह
तिदुष्पारेवर्तमानेसुदारुणे ॥८७॥ शोणितस्यप्रसेकेनशीघ्रत्वादनिलस्यच ॥ अशाम्यत्तद्रजोभौममसृक्सिक्तेधरातले ॥ ८८ ॥ आनाभिनिरमज्जंश्चरथच
क्राणिशोणिते ॥ मत्तावेगवताराजंस्तावकानांरणांगने ॥ ८९ ॥ हस्तिनश्चहतारोहादारितांगाःसहस्रशः ॥ स्वान्यनीकानिमृद्नंतआर्तनादाःप्रदुद्रुवुः ॥ ९० ॥
हयाश्चपतितारोहाःपत्तयश्चनराधिप ॥ प्रदुद्रुवुर्भयाद्राजन्धनंजयशराहताः ॥ ९१ ॥ मुक्तकेशाविकवचाःक्षरंतःक्षतजंक्षतैः ॥ प्रापलायंतसंत्रस्तास्त्यक्त्वारण
शिरोजनाः ॥ ९२ ॥ ऊरुग्राहगृहीताश्चकेचित्तत्राभवन्भुवि ॥ हतानांचापरेमध्येद्विरदानांनिलिल्यिरे ॥ ९३ ॥ एवंतवबलंराजन्द्रावयित्वाधनंजयः ॥ न्यवधी
त्सायकैर्घोरैःसिंधुराजस्यरक्षिणः ॥ ९४ ॥ द्रौणिंकृपंकर्णशल्यौवृषसेनंसुयोधनं ॥ छादयामासतीव्रेणशरजालेनपांडवः ॥ ९५ ॥ नगृह्णन्नक्षिपन्राजन्मुंच
न्नापिचसंदधत् ॥ अदृश्यतार्जुनःसंख्येशीघ्रास्त्रत्वात्कथंचन ॥ ९६ ॥ धनुर्मंडलमेवास्यदृश्यतेस्मास्यतःसदा ॥ सायकाश्चव्यदृश्यंतनिश्चरंतःसमंततः ॥ ९७ ॥
कर्णस्यतुधनुश्छित्वावृषसेनस्यचैवह ॥ शल्यस्यसूतंभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ९८ ॥ गाढविद्धावुभौकृत्वाशरैःस्वस्रीयमातुलौ ॥ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोद्रौ
णिशारद्वतौरणे ॥ ९९ ॥ एवंतान्व्याकुलीकृत्यत्वदीयानांमहारथान् ॥ उज्जहारशरंघोरंपांडवोनलसन्निभं ॥ १०० ॥ इंद्राशनिसमप्रख्यंदिव्यमस्त्राभिमं
त्रितं ॥ सर्वभारसहंशश्वद्गंधमाल्यार्चितंमहत् ॥ १०१ ॥

॥ १०२ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ १२७ ॥

वज्रेणास्त्रेणसंयोज्यविधिवत्कुरुनंदनः॥ समादधन्महाबाहुर्गांडीवेक्षिप्रमर्जुनः॥ २ ॥ तस्मिन्संधीयमानेतुशरेज्वलनतेजसि ॥ अंतरिक्षेमहानादोभूताना
मभवन्नृप॥ ३॥ अब्रवीच्चपुनस्तत्रत्वरमाणोजनार्दनः॥ धनंजयशिरश्छिंधिसैंधवस्यदुरात्मनः॥ ४ ॥ अस्तंमहीधरश्रेष्ठंयियासतिदिवाकरः ॥ शृणुष्वैतच्च
वाक्यंमेजयद्रथवधंप्रति ॥ ५॥ वृद्धक्षत्रः सैंधवस्यपिताजगतिविश्रुतः॥ सकालेनेहमहतासैंधवंप्राप्तवान्सुतं ॥ ६ ॥ जयद्रथममित्रघ्नंवागुवाचाशरीरिणी॥
नृपमंतर्हितावाणीमेघदुंदुभिनिःस्वना॥ ७॥ तवात्मजोमनुष्येंद्रकुलशीलदमादिभिः॥ गुणैर्भविष्यतिविभोसदृशोवंशयोर्द्वयोः ॥ ८॥ क्षत्रियप्रवरोलोकेनि
त्यंशूराभिसत्कृतः॥ किंत्वस्ययुध्यमानस्यसंग्रामेक्षत्रियर्षभः॥ ९ ॥ शिरश्छेत्स्यतिसंक्रुद्धःशत्रुश्चालक्षितोभुवि॥ एतच्छ्रुत्वासिंधुराजोध्यात्वाचिरमरिंदमः
॥ १०॥ ज्ञातीन्सर्वानुवाचेदंपुत्रस्नेहाभिचोदितः॥ संग्रामेयुध्यमानस्यवहतोमहतींधुरं॥ ११ ॥ धरण्यांममपुत्रस्यपातयिष्यतियःशिरः ॥ तस्यापिशतधामू
र्धाफलिष्यतिनसंशयः॥ १२॥ एवमुक्त्वाततोराज्येस्थापयित्वाजयद्रथं॥ वृद्धक्षत्रोवनंयातस्तपश्चोग्रंसमास्थितः॥ १३॥ सोयंतप्यतितेजस्वीतपोघोरंदुरा
सदं॥ समंतपंचकादस्माद्बहिर्वानरकेतन॥ १४॥ तस्माज्जयद्रथस्यत्वंशिरश्छित्वामहामृधे॥ दिव्येनास्त्रेणरिपुहन्घोरेणाद्भुतकर्मणा ॥ १५ ॥ सकुंडलंसिंधु
पतेःप्रभंजनसुतानुज॥ उत्संगेपातयस्वास्यवृद्धक्षत्रस्यभारत ॥ १६ ॥ अथत्वमस्यमूर्धानंपातयिष्यतिभूतले॥ तवापिशतधामूर्धाफलिष्यसिनसंशयः॥
॥ १७॥ यथाचेदंनजानीयात्सराजातपसिस्थितः॥ तथाकुरुकुरुश्रेष्ठदिव्यमस्त्रमुपाश्रितः ॥ १८ ॥ नह्यसाध्यमकार्यंवाविद्यतेतवकिंचन॥ समस्तेष्वपिलो
केषुत्रिषुवासवनंदन॥ १९॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ इंद्राशनिसमस्पर्शंदिव्यमंत्राभिमंत्रितं॥ २१॥ सर्वभारसहंशश्वद्गंधमाल्यार्चितंशरं॥
विससर्जार्जुनस्तूर्णंसैंधवस्यवधेधृतं॥ २१ ॥ सतुगांडीवनिर्मुक्तःशरःश्येनइवाशुगः॥ छित्वाशिरःसिंधुपतेरुत्पपातविहायसं ॥ २२ ॥ तच्छिरःसिंधुराजस्य
शरैरूर्ध्वमवाहयत्॥ दुर्हृदामप्रहर्षायसुहृदांहर्षणायच॥ २३॥ शरैःकदंबकीकृत्यकालेतस्मिंश्चपांडवः॥ योधयामासतांश्चैवपांडवःषण्महारथान् ॥ २४॥
ततःसुमहदाश्चर्यंतत्रापश्यामभारत॥ समंतपंचकाद्बाह्यंशिरोयद्व्यहरत्ततः॥ २५ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुवृद्धक्षत्रोमहीपतिः ॥ संध्यामुपास्तेतेजस्वीसंबंधीतव
मारिष॥ २६॥ उपासीनस्यतस्याथकृष्णकेशंसकुंडलं ॥ सिंधुराजस्यमूर्धानमुत्संगेसमपातयत्॥ १२७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ १४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्चत्वारिंशदधिकशतत

तस्योत्संगेनिपतितंशिरस्तच्चारुकुंडलं ॥ वृद्धक्षत्रस्यनृपतेरलक्षितमरिंदम ॥ २८ ॥ कृतजप्यस्यतस्याथवृद्धक्षत्रस्यभारत ॥ प्रोत्तिष्ठतस्तत्सहसाशिरोगच्छद्ध
रातलं ॥ २९ ॥ ततस्तस्यनरेंद्रस्यपुत्रमूर्धनिभूतले ॥ गतेतस्यापिशतधामूर्धागच्छदरिंदम ॥ ३० ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिविस्मयंजग्मुरुत्तमं ॥ वासुदेवं
चबीभत्सुंप्रशशंसुर्महारथं ॥ ३१ ॥ ततोविनिहतेराजन्सिंधुराजेकिरीटिना ॥ तमस्तद्वासुदेवेनसंहृतंभरतर्षभ ॥ ३२ ॥ पश्चाज्ज्ञातंमहीपालतवपुत्रैःसहानु
गैः ॥ वासुदेवप्रयुक्तेयंमायेतिनृपसत्तम ॥ ३३ ॥ एवंसनिहतोराजन्पार्थेनामिततेजसा ॥ अक्षौहिणीरष्टहत्वाजामातातवसैंधवः ॥ ३४ ॥ हतंजयद्रथंदृष्ट्वा
तवपुत्रानराधिप ॥ दुःखादश्रूणिमुमुचुर्निराशाश्चाभवन्जये ॥ ३५ ॥ ततोजयद्रथेराजन्हतेपार्थेनकेशवः ॥ दध्मौशंखंमहाबाहुरर्जुनश्चपरंतपः ॥ ३६ ॥
भीमश्चवृष्णिसिंहश्चयुधामन्युश्चभारत ॥ उत्तमौजाश्चविक्रांतःशंखान्दध्मुःपृथक्पृथक् ॥ ३७ ॥ श्रुत्वामहांतंतंशब्दंधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ सैंधवंनिहतंमेने
फाल्गुनेनमहात्मना ॥ ३८ ॥ ततोवादित्रघोषेणस्वान्योधान्पर्यहर्षयत् ॥ अभ्यवर्ततसंग्रामेभारद्वाजंयुयुत्सया ॥ ३९ ॥ ततःप्रववृतेराजन्नस्तंगच्छतिभास्क
रे ॥ द्रोणस्यसोमकैःसार्धंसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ ४० ॥ तेतुसर्वेप्रयत्नेनभारद्वाजंजिघांसवः ॥ सैंधवेनिहतेराजन्नयुध्यंतमहारथाः ॥ ४१ ॥ पांडवास्तुजयंल
ब्ध्वासैंधवंविनिहत्यच ॥ अयोधयंस्तुतेद्रोणंजयोन्मत्तास्ततस्ततः ॥ ४२ ॥ अर्जुनोपिततोयोधांस्तावकान्रथसत्तमान् ॥ अयोधयन्महाबाहुर्हत्वासैंधवकं
नृपं ॥ ४३ ॥ सदेवशत्रूनिवदेवराजःकिरीटमालीव्यधमत्समंतात् ॥ यथातमांस्यभ्युदितस्तमोघ्नःपूर्वप्रतिज्ञांसमवाप्यवीरः ॥ १४४ ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिजयद्रथवधेषट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्विनिहतेवीरे
सैंधवेसव्यसाचिना ॥ मामकायदकुर्वंततन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच सैंधवंनिहतंदृष्ट्वारणेपार्थेनभारत ॥ अमर्षवशमापन्नःकृपःशारद्वत
स्ततः ॥ २ ॥ महताशरवर्षेणपांडवंसमवाकिरत् ॥ द्रौणिश्चाभ्यद्रवद्राजन्रथमास्थायफाल्गुनं ॥ ३ ॥ तावेतौरथिनांश्रेष्ठौरथाभ्यांरथसत्तमौ ॥ उभावुभयत
स्तीक्ष्णैर्विशिखैरभ्यवर्षतां ॥ ४ ॥ सतथाशरवर्षाभ्यांसुमहद्भ्यांमहाभुजः ॥ पीड्यमानःपरामार्तिमगमद्रथिनांवरः ॥ ५ ॥

मोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरइत्यादेराजन्कर्मस्थितेनरेइत्यंतस्यग्रंथस्यपुरुषेणयत्नःकार्यःफलंतुदैवाधीनमितितात्पर्यार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

अजिघांसुःहंतुमनिच्छन् आचार्यकंगुरोःसंमानं ॥ ६ ॥ तमेवाह अस्त्रैरिति मंदवेगान्अत्यनाकृष्टचापत्वादल्पवेगान् ॥ ७ ॥ तेचापि तेबाणास्तथापि ॥ ८ ॥ अवासीदत्अवसन्नः ॥ ९ ॥ भर्तारंसारथे

सोजिघांसुर्गुरुंसंख्येगुरोस्तनयमेवच ॥ चकाराचार्यकंतत्रकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ ६ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यद्रौणेःशारद्वतस्यच ॥ मंदवेगानिषूंस्ताभ्यामजिघां
सुरवासृजत् ॥ ७ ॥ तेचापिभृशमभ्यघ्नन्विशिखाःपार्थचोदिताः ॥ बहुत्वात्तुपरामार्तिंशराणांतावगच्छतां ॥ ८ ॥ अथशारद्वतोराजन्कौंतेयशरपीडितः ॥ अ
वासीदद्रथोपस्थेमूर्च्छामभिजगामह ॥ ९ ॥ विह्वलंतमभिज्ञायभर्तारंशरपीडितं ॥ हतोयमितिचज्ञात्वासारथिस्तमपावहत् ॥ १० ॥ तस्मिन्भग्नेमहाराजकृ
पेशारद्वतेयुधि ॥ अश्वत्थामाप्यपायासीत्पांडवेयाद्रथांतरं ॥ ११ ॥ दृष्ट्वाशारद्वतंपार्थोमूर्छितंशरपीडितं ॥ रथएवमहेष्वासःसकृपंपर्यदेवयत् ॥ १२ ॥ अश्रुपू
र्णमुखोदीनोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ पश्यन्निदंमहाप्राज्ञःक्षत्ताराजानमुक्तवान् ॥ १३ ॥ कुलांतकरणेपापेजातमात्रेसुयोधने ॥ नीयतांपरलोकायसाध्वयंकुल
पांसनः ॥ १४ ॥ अस्माद्धिकुरुमुख्यानांमहदुत्पत्स्यतेभयं ॥ तदिदंसमनुप्राप्तंवचनंसत्यवादिनः ॥ १५ ॥ तत्कृतेह्यद्यपश्यामिशरतल्पगतंगुरुं ॥ धिगस्तुक्षा
त्रमाचारंधिगस्तुबलपौरुषं ॥ १६ ॥ कोहिब्राह्मणमाचार्यमभिद्रुह्येतमादृशः ॥ ऋषिपुत्रोममाचार्योद्रोणस्यपरमःसखा ॥ १७ ॥ एषशेतेरथोपस्थेकृपोमद्बा
णपीडितः ॥ अकामयानेनमयाविशिखैरर्दितोभृशं ॥ १८ ॥ अवसीदन्रथोपस्थेप्राणान्पीडयतीवमे ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनशरैरभ्यर्दितेनच ॥ १९ ॥ अभ्य
स्तोबहुभिर्बाणैर्दशधर्मगतेनवै ॥ शोचयत्येषनियतंभूयःपुत्रवधाद्धिमां ॥ २० ॥ कृपणंस्वरथेसन्नंपश्यकृष्णयथागतं ॥ उपाकृत्यतुवैविद्यामाचार्येभ्योनरर्ष
भाः ॥ २१ ॥ प्रयच्छंतीहयेकामान्देवत्वमुपयांतिते ॥ येचविद्यामुपादायगुरुभ्यःपुरुषाधमाः ॥ २२ ॥ घ्नंतितानेवदुर्वृत्तास्तेवैनिरयगामिनः ॥ तदिदंनरका
याद्यकृतंकर्ममयाध्रुवं ॥ २३ ॥ आचार्यंशरवर्षेणरथेसादयताकृपं ॥ यत्तत्पूर्वमुपाकुर्वन्नस्त्रंमामब्रवीत्कृपः ॥ २४ ॥ नकथंचनकौरव्यप्रहर्तव्यंगुराविति ॥
तदिदंवचनंसाधोराचार्यस्यमहात्मनः ॥ २५ ॥ नानुष्ठितंतमेवाजौविशिखैरभिवर्षता ॥ नमस्तस्मैसुपूज्यायगौतमायापलायिने ॥ २६ ॥ धिगस्तुममवार्ष्णे
ययदस्मैप्रहराम्यहं ॥ तथाविलपमानेतुसव्यसाचिनितंप्रति ॥ २७ ॥

रेव ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इदंकुलक्षयगुरुद्रोहादिकं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ शरतल्पगतंशरपंजरगतं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभ्यस्तःअसकृन्निहतः दशधर्मगतेनदुरवस्थागतेन शो
चयतिशोकंकारयति एषद्रोणः भूयोधिकंपुत्रवधात् ॥ २० ॥ यथागतंयंप्रकारंप्राप्तं उपाकृत्यअधीत्य ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ उपाकुर्वन्आध्यापयन् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ वृषःकर्णः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वासवीशक्तिरितिशेषः ॥ ३५ ॥ यथाप्रयातितथाप्रयात्वितियोज्यं ज्ञास्यामिज्ञापयिष्यामि यत्रकाले ॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८ ॥

सैंधवंनिहतंदृष्ट्वाराधेयःसमुपाद्रवत् ॥ तमापततंराधेयमर्जुनस्यरथंप्रति ॥ २८॥ पांचाल्यौसात्यकिश्चैवसहसासमुपाद्रवन् ॥ उपायांतंतुराधेयंदृष्ट्वापार्थोम
हारथः ॥ २९ ॥ प्रहसन्देवकीपुत्रमिदंवचनमब्रवीत् ॥ एषप्रयात्याधिरथिःसात्यकेःस्यंदनंप्रति ॥ ३० ॥ नमृष्यतिहतंनूनंभूरिश्रवसमाहवे ॥ यत्रयात्येषतत्र
त्वंचोदयाश्वान्जनार्दन ॥ ३१ ॥ नसौमदत्तिपदवींगमयेत्सात्यकिंवृषः ॥ एवमुक्तोमहाबाहुःकेशवःसव्यसाचिना ॥ ३२ ॥ प्रत्युवाचमहातेजाःकालयुक्त
मिदंवचः ॥ अलमेषमहाबाहुःकर्णायैकोपिपांडव ॥ ३३ ॥ किंपुनर्द्रौपदेयाभ्यांसहितःसात्वतर्षभः ॥ नचतावत्क्षमःपार्थतवकर्णेनसंगरः ॥ ३४ ॥ प्रज्वलंती
महोल्केवतिष्ठत्यस्यहिवासवी ॥ त्वदर्थंपूज्यमानैषारक्ष्यतेपरवीरहन् ॥ ३५ ॥ अतःकर्णःप्रयात्वत्रसात्वतस्ययथातथा ॥ अहंज्ञास्यामिकौंतेयकालमस्यदुरा
त्मनः ॥ यत्रैनंविशिखैस्तीक्ष्णैःपातयिष्यसिभूतले ॥ ३६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच योसौकर्णेनवीरस्यवार्ष्णेयस्यसमागमः ॥ हतेतुभूरिश्रवसिसैंधवेचनिपा
तिते ॥ ३७॥ सात्यकिश्चापिविरथःकंसमारूढवान्रथं ॥ चक्ररक्षौचपांचाल्यौतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ३८॥ संजयउवाच हंततेवर्तयिष्यामियथावृ
त्तंमहारणे ॥ शुश्रूषस्वस्थिरोभूत्वादुराचरितमात्मनः ॥ ३९ ॥ पूर्वमेवहिकृष्णस्यमनोगतमिदंप्रभो ॥ विजेतव्योयथावीरःसात्यकिःसौमदत्तिना ॥ ४० ॥ अ
तीतानागतेराजन्सहिवेत्तिजनार्दनः ॥ ततःसूतंसमाहूयदारुकंसंदिदेशह ॥ ४१ ॥ रथोमेयुज्यतांकल्यमितिराजन्महाबलः ॥ नहिदेवानगंधर्वानयक्षोरगराक्ष
साः ॥ ४२ ॥ मानवावापिजेतारःकृष्णयोःसंतिकेचन ॥ पितामहपुरोगाश्चदेवाःसिद्धाश्चतंविदुः ॥ ४३ ॥ तयोःप्रभावमतुलंशृणुयुद्धंतुतत्तथा ॥ सात्यकिंवि
रथंदृष्ट्वाकर्णंचाभ्युद्यतंरणे ॥ ४४ ॥ दध्मौशंखंमहानादमार्षभेणाथमाधवः ॥ दारुकोऽवेत्यसंदेशंश्रुत्वाशंखस्यचस्वनं ॥ ४५॥ रथमन्वानयत्तस्मैसुपर्णोच्छ्रि
तकेतनं ॥ सकेशवस्यानुमतेरथंदारुकसंयुतं ॥ ४६ ॥ आरुरोहशिनेःपौत्रोज्वलनादित्यसन्निभं ॥ कामगैःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः ॥ ४७॥ हयोदग्रैर्म
हावेगैर्हैमभांडविभूषितैः ॥ युक्तंसमारुह्यचतंविमानप्रतिमंरथं ॥ ४८ ॥ अभ्यद्रवतराधेयंप्रवपन्सायकान्बहून् ॥ चक्ररक्षावपितदायुधामन्यूत्तमौजसौ ॥
॥ ४९ ॥ धनंजयरथंहित्वाराधेयंप्रत्युदीयतुः ॥ राधेयोपिमहाराजशरवर्षंसमुत्सृजन् ॥ ५० ॥

वर्तयिष्यामिकथयिष्यामि ॥ ३९ ॥पूर्वंपूर्वेद्युः ॥ ४० ॥ ४१ ॥कल्यंप्रातः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ आर्षभेणस्वार्थेतद्धितः ऋषभस्वरेण ऋषभपुरोद्भवेनेतिप्राञ्चः ॥ ४५ ॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥

५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ काश्यपेयस्यदारुकस्य ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धोरणेशैनेयमच्युतं ॥ नैवदैवंनगांधर्वंनासुरंनचराक्षसं ॥ ५१ ॥ तादृशंभुविनोयुद्धंदिविवाश्रुतमित्युत ॥ उपारमततत्सैन्यंसरथाश्वनरद्वि
पं ॥ ५२ ॥ तयोर्दृष्ट्वामहाराजकर्मसंमूढचेतसः ॥ सर्वेचसमपश्यंततद्युद्धमतिमानुषं ॥ ५३ ॥ तयोर्नृवरयोराजन्सारथ्यंदारुकस्यच ॥ गतप्रत्यागतावृत्तैर्मं
डलैःसन्निवर्तनैः ॥ ५४ ॥ सारथेस्तुरथस्थस्यकाश्यपेयस्यविस्मिताः ॥ नभस्तलगताश्चैवदेवगंधर्वदानवाः ॥ ५५ ॥ अतीवावहितादृष्टुंकर्णशैनेययोरणं ॥
मित्रार्थेतौपराक्रांतौशुष्मिणौस्पर्धिनौरणे ॥ ५६ ॥ कर्णश्चामरसंकाशोयुयुधानश्चसात्यकिः ॥ अन्योन्यंतौमहाराजशरवर्षैरवर्षतां ॥ ५७ ॥ प्रममाथशिनेःपौ
त्रंकर्णःसायकवृष्टिभिः ॥ अमृष्यमाणोनिधनंकौरव्यजलसंधयोः ॥ ५८ ॥ कर्णःशोकसमाविष्टोमहोरगइवश्वसन् ॥ सशैनेयंरणेक्रुद्धःप्रदहन्निवचक्षुषा ॥
॥ ५९ ॥ अभ्यधावतवेगेनपुनःपुनररिंदम ॥ तंतुसक्रोधमालोक्यसात्यकिःप्रत्ययुध्यत ॥ ६० ॥ महताशरवर्षेणगजंप्रतिगजोयथा ॥ तौसमेतौनरव्याघ्रौव्या
घ्राविवतरस्विनौ ॥ ६१ ॥ अन्योन्यंसंततक्षातेरणेऽनुपमविक्रमौ ॥ ततःकर्णंशिनेःपौत्रःसर्वपारसवैःशरैः ॥ ६२ ॥ बिभेदसर्वगात्रेषुपुनःपुनररिंदम ॥ सारथिं
चास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ६३ ॥ अश्वांश्चचतुरःश्वेतान्निजघानशितैःशरैः ॥ छित्वाध्वजंरथंचैवशतधापुरुषर्षभ ॥ ६४ ॥ चकारविरथंकर्णंतवपुत्रस्यप
श्यतः ॥ ततोविमनसोराजंस्तावकास्तेमहारथाः ॥ ६५ ॥ वृषसेनःकर्णसुतःशल्योमद्राधिपस्तथा ॥ द्रोणपुत्रश्चशैनेयंसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ६६ ॥ ततःपर्याकु
लंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ तथासात्यकिनावीरेविरथेसूतजेकृते ॥ ६७ ॥ हाहाकारस्ततोराजन्सर्वसैन्येष्वभून्महान् ॥ कर्णोपिविरथोराजन्सात्वतेनकृतःशरैः
॥ ६८ ॥ दुर्योधनरथंतूर्णमारुरोहविनिःश्वसन् ॥ मानयंस्तवपुत्रस्यबाल्यात्प्रभृतिसौहृदं ॥ ६९ ॥ कृतांराज्यप्रदानेनप्रतिज्ञांपरिपालयन् ॥ तथातुविरथंकर्णं
पुत्रांश्चतवपार्थिव ॥ ७० ॥ दुःशासनमुखान्वीरान्नावधीत्सात्यकिर्वशी ॥ रक्षन्प्रतिज्ञांभीमेनपार्थेनचपुराकृतां ॥ ७१ ॥ विरथान्विह्वलांश्चक्रेनतुप्राणैर्व्य
योजयत् ॥ भीमसेनेनतुवधःपुत्राणांतेप्रतिश्रुतः ॥ ७२ ॥ अनुद्यूतेचपार्थेनवधःकर्णस्यसंश्रुतः ॥ वधेत्वकुर्वन्यत्नंतेतस्यकर्णमुखास्तदा ॥ ७३ ॥ नाशक्नुवंस्त
तोहंतुंसात्यकिंप्रवरारथाः ॥ द्रौणिश्चकृतवर्माचतथैवान्येमहारथाः ॥ ७४ ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अनुद्यूतेपुनर्द्यूते ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायां

निर्जिताधनुषैकेनशतशःक्षत्रियर्षभाः ॥ कांक्षंतापरलोकंचधर्मराजस्यचप्रियं ॥ ७५ ॥ कृष्णयोःसदृशोवीर्येसात्यकिःशत्रुतापनः ॥ जितवान्सर्वसैन्यानिता
वकानिहसन्निव ॥ ७६ ॥ कृष्णोवापिभवेल्लोकेपार्थोवापिधनुर्धरः ॥ शैनेयोवानरव्याघ्रचतुर्थस्तुनविद्यते ॥ ७७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अजय्यंवासुदेवस्य
रथमास्थायसात्यकिः ॥ विरथंकृतवान्कर्णवासुदेवसमोयुधि ॥ ७८ ॥ दारुकेणसमायुक्तःस्वबाहुबलदर्पितः ॥ कच्चिदन्यंसमारूढःसात्यकिःशत्रुतापनः ॥
॥ ७९ ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकुशलोह्यसिभाषितुं ॥ असह्यंतमहंमन्येतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ८० ॥ संजयउवाच शृणुराजन्यथावृत्तंरथमन्यंमहाम
तिः ॥ दारुकस्यानुजस्तूर्णंकल्पनाविधिकल्पितं ॥ ८१ ॥ आयसैःकांचनैश्चापिपट्टैःसन्नद्धकूबरं ॥ तारासहस्रखचितंसिंहध्वजपताकिनं ॥ ८२ ॥ अश्वैर्वातज
वैर्युक्तंहेमभांडपरिच्छदैः ॥ सैंधवैरिंदुसंकाशैःसर्वशब्दातिगैर्दृढैः ॥ ८३ ॥ चित्रकांचनसन्नाहैर्वाजिमुख्यैर्विशांपते ॥ घंटाजालाकुलरवंशक्तितोमरविद्युतं ॥
॥ ८४ ॥ युक्तंसांग्रामिकैर्द्रव्यैर्बहुशस्त्रपरिच्छदैः ॥ रथंसंपादयामासमेघगंभीरनिःस्वनं ॥ ८५ ॥ तंसमारुह्यशैनेयस्तवसैन्यमुपाद्रवत् ॥ दारुकोपियथाकामं
प्रययौकेशवांतिकं ॥ ८६ ॥ कर्णस्यापिरथंराजन्शंखगोक्षीरपांडुरैः ॥ चित्रकांचनसन्नाहैःसदश्वैर्वेगवत्तरैः ॥ ८७ ॥ हेमकक्ष्याध्वजोपेतंकृतयंत्रपताकिनं ॥
अग्र्यंरथंसुयंतारंबहुशस्त्रपरिच्छदं ॥ ८८ ॥ उपाजन्हुस्तमास्थायकर्णोप्यभ्यद्रवद्रिपून् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ ८९ ॥ भूयश्चापिनिबोधे
मंतवापनयजंक्षयं ॥ एकत्रिंशत्तवसुताभीमसेनेनपातिताः ॥ ९० ॥ दुर्मुखंप्रमुखेकृत्वासततंचित्रयोधिनं ॥ शतशोनिहताःशूराःसात्वतेनार्जुनेनच ॥ ९१ ॥
भीष्मंप्रमुखतःकृत्वाभगदत्तंचभारत ॥ एवमेषक्षयोवृत्तोराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ९२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिकर्णसात्यकियुद्धे
सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच तथागतेषुशूरेषुतेषांममचसंजय ॥ किंवैभीम
स्तदाकार्षीस्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ १ ॥ संजयउवाच विरथोभीमसेनोवैकर्णवाक्शल्यपीडितः ॥ अमर्षवशमापन्नःफाल्गुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥
पुनःपुनस्तूबरकमूढऔदरिकेतिच ॥ अकृतास्त्रकमायोत्सीर्बालसंग्रामकातर ॥ ३ ॥

सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ वृषसेनंतेतवपुत्रमितिशेषः बुद्धिमोहेन बुद्धिविभ्रमेण ॥ २० ॥

इतिमामब्रवीत्कर्णःपश्यतस्तेधनंजय ॥ एवंवक्ताचमेवध्यस्तेनचोक्तोस्मिभारत ॥ ४ ॥ एतद्व्रतंमहाबाहोत्वयासहकृतंमया ॥ तथैतन्ममकौंतेययथातवनसं
शयः ॥५॥ तद्वधायनरश्रेष्ठस्मरैतद्वचनंमम ॥ यथाभवतितत्सत्यंतथाकुरुधनंजय ॥६॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यभीमस्यामितविक्रमः ॥ ततोर्जुनोब्रवीत्कर्णंकिंचि
दभ्येत्यसंयुगे ॥ ७॥ कर्णकर्णवृथादृष्टेसूतपुत्रात्मसंस्तुत ॥ अधर्मबुद्धेशृणुमेयत्त्वांवक्ष्यामिसांप्रतं ॥ ८ ॥ द्विविधंकर्मशूराणांयुद्धेजयपराजयौ ॥ तौचाप्यनि
त्यौराधेयवासवस्यापियुध्यतः ॥ ९ ॥ मुमूर्षुर्युयुधानेनविरथोविकलेंद्रियः ॥ मद्वध्यस्त्वमितिज्ञात्वाजित्वाजीवन्विसर्जितः ॥ १० ॥ यदृच्छयारणेभीमंयुध्य
मानंमहाबलं ॥ कथंचिद्विरथंकृत्वायत्त्वंरूक्षमभाषथाः ॥ ११ ॥ अधर्मस्त्वेषसुमहाननार्यचरितंचतत् ॥ नारिंजित्वातिकत्थंतेनचजल्पंतिदुर्वचः ॥ १२ ॥ न
चकंचननिंदंतिसंतःशूरानरर्षभाः ॥ त्वंतुप्राकृतविज्ञानस्तत्तद्वदसिसूतज ॥ १३ ॥ बह्वबद्धमकर्ण्यंचचापलादपरीक्षितं ॥ युध्यमानंपराक्रांतंशूरमार्यव्रतेरतं ॥
॥ १४ ॥ यदवोचोप्रियंभीमंनैतत्सत्यंवचस्तव ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांकेशवस्यममैवच ॥ १५ ॥ विरथोभीमसेनेनकृतोसिबहुशोरणे ॥ नचत्वांपरुषंकिंचिदु
क्तवान्पांडुनंदनः ॥ १६ ॥ यस्मात्तुबहुरूक्षंचश्रावितस्तेवृकोदरः ॥ परोक्षंयच्चसौभद्रोयुष्माभिर्निहतोमम ॥ १७ ॥ तस्मादस्यावलेपस्यसद्यःफलमवाप्नुहि ॥
त्वयातस्यधनुश्छिन्नमात्मनाशायदुर्मते ॥ १८ ॥ तस्माद्वध्योसिमेमूढसभृत्यसुतबांधवः ॥ कुरुत्वंसर्वकृत्यानिमहत्तेभयमागतं ॥ १९ ॥ हंतास्मिवृषसेनंते
प्रेक्षमाणस्यसंयुगे ॥ येचान्येप्युपयास्यंतिबुद्धिमोहेनमांनृपाः ॥ २० ॥ तांश्चसर्वान्हनिष्यामिसत्येनायुधमालभे ॥ त्वांचमूढाकृतप्रज्ञमतिमानिनमाहवे ॥ २१ ॥
दृष्ट्वादुर्योधनोमंदोभृशंतप्स्यतिपातितं ॥ अर्जुनेनप्रतिज्ञातेवधेकर्णसुतस्यतु ॥ २२ ॥ महान्सुतुमुलःशब्दोबभूवरथिनांतदा ॥ तस्मिन्नाकुलसंग्रामेवर्तमा
नेमहाभये ॥ २३ ॥ मंदरश्मिःसहस्रांशुरस्तंगिरिमुपाद्रवत् ॥ ततोराजन्हृषीकेशःसंग्रामशिरसिस्थितं ॥ २४ ॥ तीर्णप्रतिज्ञंबीभत्सुंपरिष्वज्यैनमब्रवीत् ॥ दि
ष्ट्यासंपादिताजिष्णोप्रतिज्ञामहतीत्वया ॥ २५ ॥ दिष्ट्याविनिहतःपापोवृद्धक्षत्रःसहात्मजः ॥ धार्तराष्ट्रबलंप्राप्यदेवसेनापिभारत ॥ २६ ॥ सीदेतसमरेजिष्णो
नात्रकार्याविचारणा ॥ नतंपश्यामिलोकेषुचिंतयन्पुरुषंक्वचित् ॥ २७ ॥ त्वदृतेपुरुषव्याघ्रयएतद्योधयेद्बलं ॥ महाप्रभावाबहवस्त्वयातुल्याधिकापिवा ॥ २८ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

समेताःपृथिवीपालाधार्तराष्ट्रस्यकारणात् ॥ तेत्वांप्राप्यरणेक्रुद्धानाभ्यवर्तंतदंशिताः॥ २९॥ तववीर्यंबलंचैवरुद्रशक्रांतकोपमं॥ नेदृशंशक्नुयात्कश्चिद्रणेकर्तुं
पराक्रमं ॥ ३० ॥ यादृशंकृतवानद्यत्वमेकःशत्रुतापनः ॥ एवमेवहतेकर्णेसानुबंधेदुरात्मनि ॥ ३१ ॥ वर्धयिष्यामिभूयस्त्वांविजितारिंहतद्विषं ॥ तमर्जुनःप्रत्यु
वाचप्रसादात्तवमाधव॥ ३२॥ प्रतिज्ञेयंमयातीर्णाविबुधैरपिदुस्तरा॥ अनाश्चर्योजयस्तेषांयेषांनाथोसिकेशव॥ ३३॥ त्वत्प्रसादान्महींकृत्स्नांसंप्राप्स्यतियुधि
ष्ठिरः॥ तवप्रभावोवार्ष्णेयतवैवविजयःप्रभो ॥ ३४ ॥ वर्धनीयास्तववयंसदैवमधुसूदन ॥ एवमुक्तस्ततःकृष्णःशनकैर्वाहयन्हयान् ॥ दर्शयामासपार्थायक्रूर
मायोधनंमहत् ॥ ३५॥ श्रीकृष्णउवाच प्रार्थयंतोजयंयुद्धेप्रथितंचमहद्यशः॥ पृथिव्यांशेरतेशूराःपार्थिवास्त्वच्छरैर्हताः॥ ३६॥ विकीर्णशस्त्राभरणा
विपन्नाश्वरथद्विपाः ॥ संछिन्नभिन्नमर्माणोवैक्लव्यंपरमंगताः ॥ ३७ ॥ ससत्वागतसत्वाश्चप्रभयापरयायुताः ॥ सजीवाइवलक्ष्यंतेगतसत्वानराधिपाः॥
॥ ३८ ॥ तेषांशरैःस्वर्णपुंखैःशस्त्रैश्चविविधैःशितैः॥ वाहनैरायुधैश्चैवसंपूर्णांपश्यमेदिनीं ॥ ३९॥ वर्मभिश्चर्मभिर्हारैःशिरोभिश्चसकुंडलैः॥ उष्णीषैर्मुकुटैःस्र
ग्भिश्चूडामणिभिरंबरैः॥ ४०॥ कंठसूत्रैरंगदैश्चनिष्कैरपिचसप्रभैः॥ अन्यैश्चाभरणैश्चित्रैर्भातिभारतमेदिनी ॥ ४१ ॥ अनुकर्षैरुपासंगैःपताकाभिर्ध्वजैस्त
था॥ उपस्करैरधिष्ठानैरीषादंडकबंधुरैः॥ ४२॥ चक्रैःप्रमथितैश्चित्रैरक्षैश्चबहुधारणे॥ युगैर्योक्रैःकलापैश्चधनुर्भिःसायकैस्तथा॥ ४३ ॥ परिस्तोमैःकुथाभि
श्चपरिघैरंकुशैस्तथा॥ शक्तिभिर्भिंदिपालैश्चतूणैःशूलैःपरश्वधैः ॥ ४४ ॥ प्रासैश्चतोमरैश्चैवकुंतैर्यष्टिभिरेवच ॥ शतघ्नीभिर्भुशुंडीभिःखड्गैःपरशुभिस्तथा ॥
॥ ४५॥ मुसलैर्मुद्गरैश्चैवगदाभिःकुणपैस्तथा॥ सुवर्णविकृताभिश्चकशाभिर्भरतर्षभ ॥ ४६ ॥ घंटाभिश्चगजेंद्राणांभांडैश्चविविधैरपि ॥ स्रग्भिश्चनानाभर
णैर्वस्त्रैश्चैवमहाधनैः॥ ४७॥ अपविद्धैर्बभौभूमिर्गृहैर्द्यौरिवशारदी॥ पृथिव्यांपृथिवीहेतोःपृथिवीपतयोहताः॥ ४८॥ पृथिवीमुपगुह्यांगैःसुप्ताःकांतामिवप्रि
यां॥ इमांश्चगिरिकूटाभान्नागानैरावतोपमान्॥ ४९॥ क्षरतःशोणितंभूरिशस्त्रच्छेददरीमुखैः॥ दरीमुखैरिवगिरीन्गैरिकांबुपरिस्रवान् ॥ ५०॥ तांश्चबाण
हतान्वीरपश्यनिष्टनतःक्षितौ॥ हयांश्चपतितान्पश्यस्वर्णभांडविभूषितान्॥ ५१॥ गंधर्वनगराकारान्रथांश्चनिहतेश्वरान्॥ छिन्नध्वजपताकाक्षान्विचक्रान्ह
तसारथीन्॥ ५२॥ निकृत्तकूबरयुगान्भग्नेषान्बंधुरान्प्रभो॥ पश्यपार्थहयान्भूमौविमानोपमदर्शनान्॥ ५३॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥

पर्त्तींश्चनिहतान्वीरशतशोथसहस्रशः ॥ धनुर्भृतश्चर्मभृतःशयानान्रुधिरोक्षितान् ॥५४॥ महीमालिंग्यसर्वांगैःपांसुध्वस्तशिरोरुहान् ॥ पश्ययोधान्महाबाहो
त्वच्छरैर्भिन्नविग्रहान् ॥५५॥ निपातितद्विपरथवाजिसंकुलमसृग्वसापिशितसमृद्धकर्दमं ॥ निशाचरश्ववृकपिशाचमोदनंमहीतलंनरवरपश्यदुर्दृशं ॥५६॥
इदंमहत्त्वय्युपपद्यतेप्रभोरणाजिरेकर्मयशोभिवर्धनं ॥ शतक्रतौचापिचदेवसत्तमेमहाहवेजघ्नुषिदैत्यदानवान् ॥ ५७॥ संजयउवाच एवंसंदर्शयन्
कृष्णोरणभूमिंकिरीटिने ॥ स्वैःसमेतःसमुदितैःपांचजन्यंव्यनादयत् ॥ ५८ ॥ सदर्शयन्नेवकिरीटिनेऽरिहाजनार्दनस्तामरिभूमिमंजसा ॥ अजातशत्रुंसमु
पेत्यपांडवंनिवेदयामासहतंजयद्रथं ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥
॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ संजयउवाच ततोराजानमभ्येत्यधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ववंदेसप्रहृष्टात्माहतेपार्थेनसैंधवे ॥ १ ॥ दिष्ट्यावर्धसिराजेंद्रहतशत्रुर्नरोत्त
म ॥ दिष्ट्यानिस्तीर्णवांश्चैवप्रतिज्ञामनुजस्तव ॥ २ ॥ सत्वेवमुक्तःकृष्णेनहृष्टःपरपुरंजयः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजारथादाप्लुत्यभारत ॥ ३ ॥ पर्यष्वजत्तदाकृष्णावा
नंदाश्रुपरिप्लुतः ॥ प्रमृज्यवदनंशुभ्रंपुंडरीकसमप्रभं ॥ ४ ॥ अब्रवीद्वासुदेवंचपांडवंचधनंजयं ॥ प्रियमेतदुपश्रुत्यत्वत्तःपुष्करलोचन ॥ ५ ॥ नांतंगच्छामिह
र्षस्यतितीर्षुरुदधेरिव ॥ अत्यद्भुतमिदंकृष्णकृतंपार्थेनधीमता ॥ ६ ॥ दिष्ट्यापश्यामिसंग्रामेतीर्णभारौमहारथौ ॥ दिष्ट्याचनिहतःपापःसैंधवःपुरुषाधमः ॥ ७॥
कृष्णदिष्ट्याममप्रीतिर्महतीप्रतिपादिता ॥ त्वयागुप्तेनगोविंदघ्नतापापंजयद्रथं ॥ ८ ॥ किंतुनात्यद्भुतंतेषांयेषांनस्त्वंसमाश्रयः ॥ नतेषांदुष्कृतंकिंचित्त्रिषुलोके
षुविद्यते ॥ ९ ॥ सर्वलोकगुरुर्येषांत्वन्नाथोमधुसूदन ॥ त्वत्प्रसादाद्धिगोविंदवयंजेष्यामहेरिपून् ॥ १० ॥ स्थितःसर्वात्मनानित्यंप्रियेषुचहितेषुच ॥ त्वांचैवा
स्माभिराश्रित्यकृतःशस्त्रसमुद्यमः ॥ ११ ॥ सुरैरिवासुरवधेशक्रंशक्रानुजाहवे ॥ असंभाव्यमिदंकर्मदेवैरपिजनार्दन ॥ १२ ॥ त्वद्बुद्धिबलवीर्येणकृतवानेष
फाल्गुनः ॥ बाल्यात्प्रभृतितेकृष्णकर्माणिश्रुतवानहं ॥ १३ ॥ अमानुषाणिदिव्यानिमहांतिचबहूनिच ॥ तदैवाज्ञासिषंशत्रून्हतान्प्राप्तांचमेदिनीं ॥ १४ ॥ त्वत्प्र
सादसमुत्थेनविक्रमेणारिसूदन ॥ सुरेशत्वंगतःशक्रोहत्वादैत्यान्सहस्रशः ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ गुप्तेनअर्जुनेनेतिशेषः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ एकार्णवमिति त्वत्प्रसादात्त्वद्दीक्षावशात् प्राप्तमभिव्यक्तनामरूपत्वमितिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ यत्परंमायातोपीतिशेषः अतएवपुराणंनित्यसिद्धं पुरुषंसर्वासुपूर्षुशयानं पराणांहिरण्यगर्भादीनामपिपरमंमाबुद्धिस्ततोपिपरंबुद्धेरविषयमित्यर्थः तत्परमंसर्वोत्कृष्टमात्मानंप्रपद्यतःप्रपन्नस्यपराभूतिर्महदैश्वर्यंएषास्यपरमासंपदितिश्रुतिप्रसिद्धंप्रत्यक्षतोविधीयतेस्वसंवेद्यंभवति ॥ २१॥ चतुरश्चत्वारः ॥ २२ ॥ पराउत्कृष्टामासंपत्ब्रह्मलोकोरुभोग्यमित्यर्थः तत्परंसर्वोत्कृष्टमात्मासचासावीशश्चेतिसमासः सकलभोग्यस्वरूपोप्यप्रच्युतस्वभावइत्यर्थः परेशःमायाशबलःसचासावीशश्चेतिशा

त्वत्प्रसादाद्धृषीकेशजगत्स्थावरजंगमं॥ स्ववर्त्मनिस्थितंवीरजपहोमेषुवर्तते॥१६॥एकार्णवमिदंपूर्वंसर्वमासीत्तमोमयं॥ त्वत्प्रसादान्महाबाहोजगत्प्राप्तंनरोत्तम॥ १७॥ स्रष्टारंसर्वलोकानांपरमात्मानमव्ययं॥ येपश्यंतिहृषीकेशनतेमुह्यंतिकर्हिंचित् ॥ १८ ॥ पुराणंपरमंदेवंदेवदेवंसनातनं॥ येप्रपन्नाःसुरगुरुंनतेमुह्यंतिकर्हिंचित्॥ १९॥ अनादिनिधनंदेवंलोककर्तारमव्ययं॥ येभक्तास्त्वांहृषीकेशदुर्गाण्यतितरंतिते॥ २०॥ परंपुराणंपुरुषंपराणांपरमंचयत् ॥ प्रपद्यतस्तत्परमंपराभूतिर्विधीयते॥ २१ ॥ गायंतिचतुरोवेदायश्चवेदेषुगीयते ॥ तंप्रपद्यमहात्मानंभूतिमश्नाम्यनुत्तमां ॥ २२ ॥ परमेशपरेशेशतिर्यगीशनरेश्वर॥ सर्वेश्वरेश्वरेशेशनमस्तेपुरुषोत्तम ॥ २३ ॥ त्वमीशेशेश्वरेशानप्रभोवर्धस्वमाधव ॥ प्रभवाप्ययसर्वस्यसर्वात्मन्पृथुलोचन॥ २४॥ धनंजयसखायश्च धनंजयहितश्चयः ॥ धनंजयस्यगोप्तातंप्रपद्यसुखमेधते ॥ २५ ॥ मार्कंडेयःपुराणर्षिश्चरितज्ञस्तवानघ ॥ माहात्म्यमनुभावंचपुराकीर्तितवान्मुनिः ॥ ॥ २६॥ असितोदेवलश्चैवनारदश्चमहातपाः॥ पितामहश्चमेव्यासस्त्वामाहुर्विधिमुत्तमं॥ त्वंतेजस्त्वंपरंब्रह्मत्वंसत्यंत्वंमहत्तपः॥ २७॥ त्वंश्रेयस्त्वंयशश्चाग्र्यं कारणंजगतस्तथा॥ त्वयासृष्टमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥ २८॥ प्रलयेसमनुप्राप्तेत्वांवैनिविशतेपुनः॥ अनादिनिधनंदेवंविश्वस्येशंजगत्पते॥ २९॥ धातारमजमव्यक्तमाहुर्वेदविदोजनाः॥ भूतात्मानंमहात्मानमनंतंविश्वतोमुखं॥ ३०॥

बल्यंप्राप्तोप्यविकृतः एवंतिर्यक्त्वनरत्वरूपजीवत्वंप्राप्तोप्यविकृतइतितिर्यगीशनरेश्वरपदयोरर्थः एतदेवाभ्यासेनद्रढयति सर्वंवियदादिजडंईश्वराभोक्तारोजीवाःइश्वरेशोजीवानांनियंतातेषामीशःजगज्जीवेश्वराणामपिसत्तास्फूर्तिप्रदः अतएवपुरुषोत्तमःविराडादिभ्यः शुद्धचिन्मात्रस्तुरीयइत्यर्थः ॥ २३ ॥ कंत्वमेवंविधंपुरुषोत्तमंनमस्करोषीत्याशंक्याह त्वमिति हेईशेशरुद्राद्याराध्य ईश्वराराजानस्तेषामपीशानोधर्मः तदेतत्क्षत्रस्यक्षत्रंयद्धर्मइतिश्रुतेस्तस्यापिप्रभो धर्मस्यप्रभुरच्युतइतिस्मृतेः सर्वस्यस्वातिरिक्तस्यप्रभवाप्ययउत्पत्तिप्रलयाधिष्ठानभूत अतएवसर्वात्मन् ॥ २४ ॥ सखावयस्यः हितःप्रियकृत् गोप्ताद्दुःखनिवारकः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ उत्तीर्णंलंघितं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ चक्षुर्हणंक्रोधदृष्टिमात्रेणहंतारं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

अपिदेवानजानंतिगुह्यमाद्यंजगत्पतिं ॥ नारायणंपरंदेवंपरमात्मानमीश्वरं ॥ ३१ ॥ ज्ञानयोर्निंहरिंविष्णुंमुमुक्षूणांपरायणं ॥ परंपुराणंपुरुषंपुराणानांपरंच
यत् ॥ ३२ ॥ एवमादिगुणानांतेकर्मणांदिविचेहच ॥ अतीतभूतभव्यानांसंख्यातात्रनविद्यते ॥ ३३ ॥ सर्वतोरक्षणीयाःस्मशक्रेणेवदिवौकसः ॥ येस्त्वंसर्व
गुणोपेतःसुहृन्नउपपादितः ॥ ३४॥ इत्येवंधर्मराजेनहरिरुक्तोमहायशाः ॥ अनुरूपमिदंवाक्यंप्रत्युवाचजनार्दनः ॥३५॥ भवतातपसोग्रेणधर्मेणपरमेणच ॥
साधुत्वादार्जवाच्चैवहतःपापोजयद्रथः ॥ ३६ ॥अयंचपुरुषव्याघ्रत्वदनुध्यानसंवृतः ॥ हत्वायोधसहस्राणिन्यहन्जिष्णुर्जयद्रथं ॥ ३७॥ कृतित्वेबाहुवीर्येचत
थैवासंभ्रमेपिच ॥ शीघ्रतामोघबुद्धित्वेनास्तिपार्थसमःक्वचित् ॥ ३८ ॥ तदयंभरतश्रेष्ठभ्रातातेद्ययदर्जुनः ॥ सैन्यक्षयंरणेकृत्वासिंधुराजशिरोहरत् ॥ ३९ ॥
ततोधर्मसुतोजिष्णुंपरिष्वज्यविशांपते ॥ प्रमृज्यवदनंतस्यपर्याश्वासयतप्रभुः ॥ ४० ॥ अतीवसुमहत्कर्मकृतवानसिफाल्गुन ॥ असह्यंचाविषह्यंचदेवैरपि
सवासवैः ॥ ४१ ॥ दिष्ट्यानिस्तीर्णभारोसिहतारिश्चासिशत्रुहन् ॥ दिष्ट्यासत्याप्रतिज्ञेयंकृताहत्वाजयद्रथं ॥ ४२ ॥ एवमुक्त्वागुडाकेशंधर्मराजोमहायशाः ॥
पस्पर्शपुण्यगंधेनपृष्ठेहस्तेनपार्थिवः ॥ ४३ ॥ एवमुक्तौमहात्मानावुभौकेशवपांडवौ ॥ तावब्रूतांतदाकृष्णौराजानंपृथिवीपतिं ॥ ४४ ॥ तवकोपाग्निनादग्धः
पापोराजाजयद्रथः ॥ उत्तीर्णंचापिसुमहद्धार्तराष्ट्रबलंरणे ॥ ४५ ॥ हन्यंतेनिहताश्चैवविनंक्ष्यंतिचभारत ॥तवक्रोधहताह्येतेकौरवाःशत्रुसूदन ॥ ४६ ॥ त्वांहिच
क्षुर्हणंवीरकोपयित्वासुयोधनः ॥ समित्रबंधुःसमरेप्राणांस्त्यक्ष्यतिदुर्मतिः ॥ ४७ ॥ तवक्रोधहतःपूर्वंदेवैरपिसुदुर्जयः ॥ शरतल्पगतःशेतेभीष्मःकुरुपिताम
हः ॥ ४८ ॥ दुर्लभोविजयस्तेषांसंग्रामेरिपुघातिनां ॥ यातामृत्युवशंतेवैयेषांक्रुद्धोसिपांडव ॥ ४९॥ राज्यंप्राणाःश्रियःपुत्राःसौख्यानिविविधानिच ॥ अचि
रात्तस्यनश्यंतियेषांक्रुद्धोसिमानद ॥ ५० ॥ विनष्टान्कौरवान्मन्येसपुत्रपशुबांधवान् ॥ राजधर्मपरेनित्यंत्वयिक्रुद्धेपरंतप ॥ ५१ ॥ ततोभीमोमहाबाहुःसात्य
किश्चमहारथः ॥ अभिवाद्यगुरुंज्येष्ठंमार्गणैःक्षतविक्षतौ ॥ ५२ ॥ क्षितावास्तांमहेष्वासौपांचाल्यपरिवारितौ ॥ तौदृष्ट्वामुदितोवीरौप्रांजलीचाग्रतःस्थितौ ॥
॥ ५३ ॥ अभ्यनंदतकौंतेयस्तावुभौभीमसात्यकी ॥ दिष्ट्यापश्यामिवांशूरौविमुक्तौसैन्यसागरात् ॥ ५४ ॥ द्रोणग्राहदुराधर्षाद्धार्दिक्यमकरालयात् ॥ दिष्ट्या
विनिर्जिताःसंख्येपृथिव्यांसर्वपार्थिवाः ॥ ५५ ॥

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सैंधवेइति ॥ १ ॥ अर्तिमि

युवांविजयिनौचापिदिष्ट्यापश्यामिसंयुगे ॥ दिष्ट्याद्रोणोजितःसंख्येहार्दिक्यश्चमहाबलः ॥ ५६ ॥ दिष्ट्याविकर्णिभिःकर्णोरणेनीतःपराभवं ॥ विमुखश्चकृतः
शल्योयुवाभ्यांपुरुषर्षभौ ॥ ५७ ॥ दिष्ट्यायुवांकुशलिनौसंग्रामात्पुनरागतौ ॥ पश्यामिरथिनांश्रेष्ठावुभौयुद्धविशारदौ ॥ ५८ ॥ ममवाक्यकरौवीरौममगौर
वयंत्रितौ ॥ सैन्यार्णवंसमुत्तीर्णौदिष्ट्यापश्यामिवामहं ॥ ५९ ॥ समरश्लाघिनौवीरौसमरेष्वपराजितौ ॥ ममवाक्यसमौचैवदिष्ट्यापश्यामिवामहं ॥ ६० ॥
इत्युक्त्वापांडवोराजन्युयुधानवृकोदरौ ॥ सस्वजेपुरुषव्याघ्रौहर्षाद्बाष्पंमुमोचह ॥ ६१ ॥ ततःप्रमुदितंसर्वंबलमासीद्विशांपते ॥ पांडवानांरणेहृष्टंयुद्धायतुमनो
दधे ॥ ६२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणियुधिष्ठिरहर्षेएकोनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच सैंधवेनिहतेराजन्पुत्रस्तवसुयोधनः ॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोनिरुत्साहोद्विषज्जये ॥ १ ॥ दुर्मनानिःश्वसन्दुष्टोभग्नदंष्ट्रइवोरगः ॥ आगस्कृत्सर्व
लोकस्यपुत्रस्तेऽर्तिंपरामगात् ॥ २ ॥ दृष्ट्वातत्कदनंघोरंस्वबलस्यकृतंमहत् ॥ जिष्णुनाभीमसेनेनसात्वतेनचसंयुगे ॥ ३ ॥ सविवर्णःकृशोदीनोबाष्पविप्लुतलो
चनः ॥ अमन्यतार्जुनसमोनयोद्धाभुविविद्यते ॥ ४ ॥ नद्रोणोनचराधेयोनाश्वत्थामाकृपोनच ॥ क्रुद्धस्यसमरेस्थातुंपर्याप्ताइतिमारिष ॥ ५ ॥ निर्जित्यहिर
णेपार्थःसर्वान्ममहारथान् ॥ अवधीत्सैंधवंसंख्येनचकश्चिदवारयत् ॥ ६ ॥ सर्वथाहतमेवेदंकौरवाणांमहद्बलं ॥ नह्यस्यविद्यतेत्रातासाक्षादपिपुरंदरः ॥ ७ ॥
यमुपाश्रित्यसंग्रामेकृतःशस्त्रसमुद्यमः ॥ सकर्णोनिर्जितःसंख्येहतश्चैवजयद्रथः ॥ ८ ॥ यस्यवीर्यंसमाश्रित्यशमंयाचंतमच्युतं ॥ तृणवत्तमहंमन्येसकर्णोनि
र्जितोयुधि ॥ ९ ॥ एवंक्लांतमनाराजन्नुपायाद्द्रोणमीक्षितुं ॥ आगस्कृत्सर्वलोकस्यपुत्रस्तेभरतर्षभ ॥ १० ॥ ततस्तत्सर्वमाचख्यौकुरूणांवैशसंमहत् ॥ परान्वि
जयतश्चापिधार्तराष्ट्रान्निमज्जतः ॥ ११ ॥ दुर्योधनउवाच पश्यमूर्धाभिषिक्तानामाचार्यकदनंमहत् ॥ कृत्वाप्रमुखतःशूरंभीष्मंममपितामहं ॥ १२ ॥
तंनिहत्यप्रलुब्धोयंशिखंडीपूर्णमानसः ॥ पांचाल्यैःसहितःसर्वैःसेनाग्रमभिवर्तते ॥ १३ ॥ अपरश्चापिदुर्धर्षःशिष्यस्तेसव्यसाचिना ॥ अक्षौहिणीःसप्तहत्वा
हतोराजाजयद्रथः ॥ १४ ॥ अस्मद्विजयकामानांसुहृदामुपकारिणां ॥ गंतास्मिकथमानृण्यंगतानांयमसादनं ॥ १५ ॥

तिच्छेदः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रलुब्धःप्रकृष्टोलुब्धकस्तद्वद्वंचकत्वात् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ धर्मापचायिनःधर्मक्षेपकस्य ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

येमदर्थंपरीप्संतेवसुधांवसुधाधिपाः ॥ तेहित्वावसुधैश्वर्यंवसुधामधिशेरते ॥ १६ ॥ सोहंकापुरुषःकृत्वामित्राणांक्षयमीदृशं ॥ अश्वमेधसहस्रेणपावितुंन
समुत्सहे ॥ १७॥ ममलुब्धस्यपापस्यतथाधर्मापचायिनः ॥ व्यायामेनजिगीषंतःप्राप्तावैवस्वतक्षयं ॥ १८ ॥ कथंपतितवृत्तस्यपृथिवीसुहृदांद्रुहः ॥ विवरं
नाशकद्दातुंममपार्थिवसंसदि ॥ १९ ॥ योहंरुधिरसिक्तांगंराज्ञांमध्येपितामहं ॥ शयानंनाशकंत्रातुंभीष्ममायोधनेहतं ॥ २० ॥ तंमामनार्यपुरुषंमित्रद्रुह
मधार्मिकं ॥ किंवक्ष्यतिहिदुर्धर्षःसमेत्यपरलोकजित् ॥ २१ ॥ जलसंधंमहेष्वासंपश्यसात्यकिनाहतं ॥ मदर्थमुद्यतंशूरंप्राणांस्त्यक्त्वामहारथं ॥ २२ ॥ कांबो
जंनिहतंदृष्ट्वातथालंबुषमेवच ॥ अन्यान्बहूंश्चसुहृदोजीवितार्थोद्यकोमम ॥ २३ ॥ व्यायच्छंतोहताःशूरामदर्थेयेपराङ्मुखाः ॥ यतमानाःपरंशक्त्याविजेतु
महितान्मम ॥२४॥ तेषांगत्वाहमानृण्यमद्यशक्त्यापरंतप ॥ तर्पयिष्यामितानेवजलेनयमुनामनु ॥२५॥ सत्यंतेप्रतिजानामिसर्वशस्त्रभृतांवर ॥ इष्टापूर्तेनच
शपेवीर्येणचसुतैरपि ॥ २६ ॥ निहत्यतान्रणेसर्वान्पंचालान्पांडवैःसह ॥ शांतिंलब्धास्मितेषांवारणेगंतासलोकतां ॥ २७ ॥ सोहंतत्रगमिष्यामियत्रतेपुरुष
र्षभाः ॥ हतामदर्थेसंग्रामेयुध्यमानाःकिरीटिना ॥ २८ ॥ नहीदानींसहायामेपरीप्संत्यनुपस्कृताः ॥ श्रेयोहिपांडून्मन्यंतेनतथास्मान्महाभुज ॥ २९ ॥ स्वयंहि
मृत्युर्विहितःसत्यसंधेनसंयुगे ॥ भवानुपेक्षांकुरुतेशिष्यत्वादर्जुनस्यहि ॥ ३० ॥ अतोविनिहताःसर्वेयेस्मज्जयचिकीर्षवः ॥ कर्णमेवतुपश्यामिसंप्रत्यस्मज्ज
यैषिणं ॥ ३१ ॥ योहिमित्रमविज्ञाययाथातथ्येनमंदधीः ॥ मित्रार्थेयोजयत्येनंतस्यसोर्थोवसीदति ॥ ३२ ॥ तादृग्रूपंकृतमिदंममकार्यंसुहृत्तमैः ॥ मोहाल्लु
ब्धस्यपापस्यजिह्मस्यधनमीहतः ॥ ३३ ॥ हतोजयद्रथश्चैवसौमदत्तिश्चवीर्यवान् ॥ अभीषाहाःशूरसेनाःशिबयोथवसातयः ॥ ३४ ॥ सोहमद्यगमिष्यामि
यत्रतेपुरुषर्षभाः ॥ हतामदर्थेसंग्रामेयुध्यमानाःकिरीटिना ॥ ३५ ॥ नहिमेजीवितेनार्थस्तानृतेपुरुषर्षभान् ॥ आचार्यःपांडुपुत्राणामनुजानातुनोभवान् ॥
॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिदुर्योधनानुतापेपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
धृतराष्ट्रउवाच सिंधुराजेहतेतातसमरेसव्यसाचिना ॥ तथैवभूरिश्रवसिकिमासीद्वोमनस्तदा ॥ १ ॥

आचार्यःपांडुपुत्राणामित्युपालंभः ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सिंधुराजइति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ निष्टानकःसव्यथःशब्दः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ इयंसेनानास्तीत्यस्यनष्टेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ग्लहतेपातयति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नोचेदिति परेलोकेधि

दुर्योधनेनचद्रोणस्तथोक्तःकुरुसंसदि ॥ किमुक्तवान्परंतस्मैतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ २ ॥ संजयउवाच निष्टानकोमहानासीत्सैन्यानांतवभारत ॥ सैंधवं
निहतंदृष्ट्वाभूरिश्रवसमेवच ॥ ३ ॥ मंत्रितंतवपुत्रस्यतेसर्वमवमेनिरे ॥ येनमंत्रेणनिहताःशतशःक्षत्रियर्षभाः ॥ ४ ॥ द्रोणस्तुतद्वचःश्रुत्वापुत्रस्यतवदुर्म
नाः ॥ मुहूर्तमिवतद्ध्यात्वाभृशमार्तोऽभ्यभाषत ॥ ५ ॥ द्रोणउवाच दुर्योधनकिमेवंमांवाक्शरैरपिकृंतसि ॥ अजय्यंसततंसंख्येब्रुवाणंसव्यसाचिनं ॥
॥ ६ ॥ एतेनैवार्जुनंज्ञातुमलंकौरवसंयुगे ॥ यच्छिखंड्यवधीद्भीष्मंपाल्यमानःकिरीटिना ॥ ७ ॥ अवध्यंनिहतंदृष्ट्वासंयुगेदेवदानवैः ॥ तदैवाज्ञासिषमहंनेय
मस्तीतिभारती ॥ ८ ॥ यंपुंसांत्रिषुलोकेषुसर्वशूरममंस्महि ॥ तस्मिन्निपतितेशूरेकिंशेषंपर्युपास्महे ॥ ९ ॥ यांस्मतान्ग्लहतेतातशकुनिःकुरुसंसदि ॥ अक्षा
न्नतेऽक्षानिशिताबाणास्तेशत्रुतापनाः ॥ १० ॥ तएतेघ्नंतिनस्तातविशिखाःपार्थचोदिताः ॥ तांस्तदाख्यायमानस्त्वंविदुरेणनबुद्धवान् ॥ ११ ॥ यास्ताविज
यतश्चापिविदुरस्यमहात्मनः ॥ धीरस्यवाचोनाश्रौषीःक्षेमायवदतःशिवाः ॥ १२ ॥ तदिदंवर्ततेघोरमागतंवैशसंमहत् ॥ तस्यावमानाद्वाक्यस्यदुर्योधनकृते
तव ॥ १३ ॥ योवमन्यवचःपथ्यंसुहृदामाप्तकारिणां ॥ स्वमतंकुरुतेमूढःसशोच्योनचिरादिव ॥ १४ ॥ यच्चनःप्रेक्षमाणानांकृष्णामानाय्यतत्सभां ॥ अनर्हतीं
कुलेजातांसर्वधर्मानुचारिणीं ॥ १५ ॥ तस्याधर्मस्यगांधारेफलंप्राप्तमिदंमहत् ॥ नोचेत्पापंपरेलोकेत्वमर्च्छेथास्ततोऽधिकं ॥ १६ ॥ यच्चतान्पांडवान्द्यूतेविष
मेणविजित्यह ॥ प्राव्राजयस्तदारण्येरौरवाजिनवाससः ॥ १७ ॥ पुत्राणामिवचैतेषांधर्ममाचरतांसदा ॥ द्रुह्येत्कोनुनरोलोकेमदन्योब्राह्मणब्रुवः ॥ १८ ॥ पां
डवानाममयंकोपस्त्वयाशकुनिनासह ॥ आहृतोधृतराष्ट्रस्यसंमतेकुरुसंसदि ॥ १९ ॥ दुःशासनेनसंयुक्तःकर्णेनपरिवर्धितः ॥ क्षत्तुर्वाक्यमनादृत्यत्वयाभ्यस्तः
पुनःपुनः ॥ २० ॥ यत्ताःसर्वेपराभूताःपर्यवारयतार्जुनं ॥ सिंधुराजानमाश्रित्यसवोमध्येकथंहतः ॥ २१ ॥ कथंत्वयिचकर्णेचकृपेशल्येचजीवति ॥ अश्वत्थाम्नि
चकौरव्यनिधनंसैंधवोगमत् ॥ २२ ॥ युध्यंतःसर्वराजानस्तेजस्तिग्ममुपासते ॥ सिंधुराजंपरित्रातुंसवोमध्येकथंहतः ॥ २३ ॥ मय्येवहिविशेषेणतथादुर्योधन
त्वयि ॥ आशंसतपरित्राणमर्जुनात्समहीपतिः ॥ २४ ॥ ततस्तस्मिन्परित्राणमलब्ध्वतिफाल्गुनात् ॥ नकिंचिदनुपश्यामिजीवितस्थानमात्मनः ॥ २५ ॥

कःपापिनांक्लेशइहत्वल्पेनैवभोगेननिस्तारइतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ अभ्यस्तआवर्तितः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकपं

मज्जंतमिवचात्मानंधृष्टद्युम्नस्यकिल्बिषे ॥ पश्याम्यहत्वापंचालान्सहतेनशिखंडिना ॥ २६ ॥ तन्मांकिमभितप्यंतंवाक्शरैरेवकृंतसि ॥ अशक्तःसिंधुराजस्य
भूत्वात्राणायभारत ॥ २७॥ सौवर्णसत्यसंधस्यध्वजमक्लिष्टकर्मणः ॥ अपश्यन्युधिभीष्मस्यकथमाशंससेजयं ॥ २८॥ मध्येमहारथानांचयत्राहन्यतसैंधवः ॥
हतोभूरिश्रवाश्चैवकिंशेषंतत्रमन्यसे ॥ २९ ॥ कृपएवचदुर्धर्षोयदिजीवतिपार्थिव ॥ योनागात्सिंधुराजस्यवर्त्मतंपूजयाम्यहं ॥ ३० ॥ यत्रापश्यंहतंभीष्मंपश्य
तस्तेऽनुजस्यवै ॥ दुःशासनस्यकौरव्यकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ ३१ ॥ अवध्यकल्पंसंग्रामेदेवैरपिसवासवैः ॥ नतेवसुंधरास्तीतितदाहंचिंतयेनृप ॥ ३२ ॥ इमानि
पांडवानांचसृंजयानांचभारत ॥ अनीकान्याद्रवंतेमांसहितान्यद्यभारत ॥ ३३ ॥ नाहत्वासर्वपंचालान्कवचस्यविमोक्षणं ॥ कर्तास्मिसमरेकर्मधार्तराष्ट्रहितं
तव ॥ ३४ ॥ राजन्ब्रूयाःसुतंमेत्वमश्वत्थामानमाहवे ॥ नसोमकाःप्रमोक्तव्याजीवितंपरिरक्षता ॥ ३५ ॥ यच्चपित्रानुशिष्टोसितद्वचःपरिपालय ॥ आनृशंस्ये
दमेसत्येचार्जवेचस्थिरोभव ॥ ३६ ॥ धर्मार्थकामकुशलोधर्मार्थावप्यपीडयन् ॥ धर्मप्रधानकार्याणिकुर्याश्चेतिपुनःपुनः ॥३७॥ चक्षुर्मनोभ्यांसंतोष्यावि
प्राःपूज्याश्चशक्तितः ॥ नचैषांविप्रियंकार्यंतेहिवन्हिशिखोपमाः ॥ ३८ ॥ एषत्वहमनीकानिप्रविशाम्यरिसूदन ॥ रणायमहतेराजंस्त्वयावाक्शरपीडितः ॥
॥ ३९ ॥ त्वंचदुर्योधनबलंयदिशक्तोऽसिपालय ॥ रात्रावपिचयोत्स्यंतेसंरब्धाःकुरुसृंजयाः ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वाततःप्रायाद्द्रोणःपांडवसृंजयान् ॥ मुष्णन्क्ष
त्रियतेजांसिनक्षत्राणामिवांशुमान् ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिद्रोणवाक्येएकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥
॥७॥ ॥७॥ संजयउवाच ततोदुर्योधनोराजाद्रोणेनैवंप्रचोदितः ॥ अमर्षवशमापन्नोयुद्धायैवमनोदधे ॥ १ ॥ अब्रवीच्चतदाकर्णंपुत्रोदुर्योध
नस्तव ॥ पश्यकृष्णसहायेनपांडवेनकिरीटिना ॥ २ ॥ आचार्यविहितंव्यूहंभित्वादेवैःसुदुर्भिदं ॥ तवव्यायच्छमानस्यद्रोणस्यचमहात्मनः ॥ ३ ॥ मिषतांयो
धमुख्यानांसैंधवोविनिपातितः ॥ पश्यराधेयपृथ्वीशाःपृथिव्यांप्रवरायुधि ॥ ४ ॥ पार्थेनैकेननिहताःसिंहेनेवेतरेमृगाः ॥ ममव्यायच्छमानस्यद्रोणस्यचम
हात्मनः ॥ ५ ॥ अल्पावशेषंसैन्यंमेकृतंशक्रात्मजेनह ॥ कथंनियच्छमानस्यद्रोणस्ययुधिफाल्गुनः ॥ ६ ॥

चाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अन्यथाभावःपराजयोदैवादिष्टः नतुद्रोणापरा

भिंद्यात्सुदुर्भिदंव्यूहंयतमानोपिसंयुगे ॥ प्रतिज्ञायागतःपारंहत्वासैंधवमर्जुनः ॥ ७ ॥ पश्यराधेयपृथ्वीशान्पृथिव्यांपातितान्बहून् ॥ पार्थेननिहतान्संख्येमहेंद्रोपमविक्रमान् ॥ ८ ॥ अनिच्छतःकथंवीरद्रोणस्ययुधिपांडवः ॥ भिंद्यात्सुदुर्भिदंव्यूहंयतमानस्यशुष्मिणः ॥ ९ ॥ दयितःफाल्गुनोनित्यमाचार्यस्यमहात्मनः ॥ ततोस्यदत्तवान्द्वारमयुद्धेनैवशत्रुहन् ॥ १० ॥ अभयंसिंधुराजायदत्वाद्रोणःपरंतपः ॥ प्रादात्किरीटिनेद्वारंपश्यन्निर्गुणतांमयि ॥ ११ ॥ यद्यदास्यदनुज्ञांवैपूर्वमेवगृहान्प्रति ॥ प्रस्थातुंसिंधुराजस्यनाभविष्यज्जनक्षयः ॥ १२ ॥ जयद्रथोजीवितार्थींगच्छमानोगृहान्प्रति ॥ मयानार्येणसंरुद्धोद्रोणात्प्राप्याभयंसखे ॥ १३ ॥ अद्यमेभ्रातरःक्षीणाश्चित्रसेनादयोरणे ॥ भीमसेनंसमासाद्यपश्यतांनोदुरात्मनां ॥ १४ ॥ कर्णउवाच आचार्यंमाविगर्हस्वशक्त्यासौयुद्ध्यतेद्विजः ॥ यथाबलंयथोत्साहंत्यक्त्वाजीवितमात्मनः ॥ १५ ॥ यद्येनंसमतिक्रम्यप्रविष्टःश्वेतबाहनः ॥ नात्रसूक्ष्मोऽपिदोषःस्यादाचार्यस्यकथंचन ॥ १६ ॥ कृतीदक्षोयुवाशूरःकृतास्त्रोलघुविक्रमः ॥ दिव्यास्त्रयुक्तमास्थायरथंवानरलक्षणं ॥ १७ ॥ कृष्णेनचगृहीताश्वमभेद्यकवचावृतः ॥ गांडीवमजरंदिव्यंधनुरादायवीर्यवान् ॥ १८ ॥ प्रवर्षन्निशितान्बाणान्बाहुद्रविणदर्पितः ॥ यदर्जुनोभ्ययाद्द्रोणमुपपन्नंहितस्यतत् ॥ १९ ॥ आचार्यःस्थविरोराजन्शीघ्रयानेतथाऽक्षमः ॥ बाहुव्यायामचेष्टायामशक्तस्तुनराधिप ॥ २० ॥ तेनैवमभ्यतिक्रांतःश्वेताश्वःकृष्णसारथिः ॥ तस्यदोषंनपश्यामिद्रोणस्यानेनहेतुना ॥ २१ ॥ अजय्यान्पांडवान्मन्येद्रोणेनास्त्रविदामृधे ॥ तथाह्येनमतिक्रम्यप्रविष्टःश्वेतवाहनः ॥ २२ ॥ दैवादिष्टोन्यथाभावोनमन्येविद्यतेक्वचित् ॥ यतोनोयुध्यमानानांपरंशक्त्यासुयोधन ॥ २३ ॥ सैंधवोनिहतोयुद्धेदैवमत्रपरंस्मृतं ॥ परंयत्नंकुर्वतांचत्वयासार्धंरणाजिरे ॥ २४ ॥ हत्वास्माकंपौरुषंवैदैवंपश्चात्करोतिनः ॥ सततंचेष्टमानानांनिकृत्याविक्रमेणच ॥ २५ ॥ दैवोपसृष्टःपुरुषोयत्कर्मकुरुतेक्वचित् ॥ कृतंकृतंहितत्कर्मदैवेनविनिपात्यते ॥ २६ ॥ यत्कर्तव्यंमनुष्येणव्यवसायवतासदा ॥ तत्कार्यमविशंकेनसिद्धिर्दैवेप्रतिष्ठिता ॥ २७ ॥ निकृत्यावंचिताःपार्थाविषयोगैश्चभारत ॥ दग्धाजतुगृहेचापिद्यूतेनचपराजिताः ॥ २८ ॥

धजइतिभावः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ दैवोपसृष्टोदुर्दैवग्रस्तः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ दैवमविगणय्ययत्नमेवातिष्ठेत्याह युध्यस्वेति सुदृढोद्यमाद्दैवमपिमार्गेणानुकूलेनयास्यतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ तेषांजयहेतुःसुकृतंतववापराजयहेतुःदुष्कृतंनास्तीत्याह नतेषामिति ॥ ३१ ॥ दैव
मिति अनन्यकर्मदैवमपिस्वकृतमेवनत्वधन्यदस्ति ह्यस्तनोदोषोऽद्यतनेनगुणविशेषेणनिराकर्तुंशक्यः एवंदैवमतियत्नेनबाधितुंशक्यमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ देवानामिंद्रियाणामध्यक्षभूतंविज्ञानंदैवंधीब

राजनीतिंव्यपाश्रित्यप्रहिताश्चैवकाननं ॥ यत्नेनचकृतंतत्तद्दैवेनविनिपातितं ॥ २९ ॥ युध्यस्वयत्नमास्थायदैवंकृत्वानिरर्थकं ॥ यततस्तवतेषांचदैवंमार्गेणया
स्यति ॥ ३० ॥ नतेषांमतिपूर्वंहिसुकृतंदृश्यतेक्वचित् ॥ दुष्कृतंतववावीरबुद्ध्याहीनंकुरूद्वह ॥ ३१ ॥ दैवंप्रमाणंसर्वस्यसुकृतस्येतरस्यवा ॥ अनन्यकर्मदैवंहिजा
गर्तिस्वपतामपि ॥ ३२ ॥ बहूनितवसैन्यानियोधाश्चबहवस्तव ॥ नतथापांडुपुत्राणामेवंयुद्धमवर्तत ॥ ३३ ॥ तैरल्पैर्बहवोयूयंक्षयंनीताःप्रहारिणः ॥ शंकेदैव
स्यतत्कर्मपौरुषंयेननाशितं ॥ ३४ ॥ संजयउवाच एवंसंभाषमाणानांबहुतत्तज्जनाधिप ॥ पांडवानामनीकानिसमदृश्यंतसंयुगे ॥ ३५ ॥ ततःप्रववृ
तेयुद्धंव्यतिषक्तरथद्विपं ॥ तावकानांपरैःसार्धंराजन्दुर्मंत्रितेतव ॥ ३६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिजयद्रथवधपर्वणिपुनर्युद्धारंभेद्विपंचाशदधिकशत
तमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ समाप्तंचजयद्रथवधपर्व ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अथघटोत्कचवधपर्व ॥ संजयउवाच तदुदीर्णगजानीकंबलंतवज
नाधिप ॥ पांडुसेनामतिक्रम्ययोधयामाससर्वतः ॥ १ ॥ पंचालाःकुरवश्चैवयोधयंतःपरस्परं ॥ यमराष्ट्रायमहतेपरलोकायदीक्षिताः ॥ २ ॥ शूराःशूरैःसमाग
म्यशरतोमरशक्तिभिः ॥ विव्यधुःसमरेन्योन्यंनिन्युश्चैवयमक्षयं ॥ ३ ॥ रथिनांरथिभिःसार्धंरुधिरस्रावदारुणं ॥ प्रावर्त्ततमहद्युद्धंनिघ्नतामितरेतरं ॥ ४ ॥ वा
रणाश्चमहाराजसमासाद्यपरस्परं ॥ विषाणैर्दारयामासुःसुसंक्रुद्धामदोत्कटाः ॥ ५ ॥ हयारोहान्हयारोहाःप्रासशक्तिपरश्वधैः ॥ बिभिदुस्तुमुलेयुद्धेप्रार्थयंतोमहद्य
शः ॥ ६ ॥ पत्तयश्चमहाबाहोशतशःशस्त्रपाणयः ॥ अन्योन्यमार्दयन्राजन्नित्यंयत्ताःपराक्रमे ॥ ७ ॥ गोत्राणांनामधेयानांकुलानांचैवमारिष ॥ श्रवणाद्धि
विजानीमःपंचालान्कुरुभिःसह ॥ ८ ॥ तेन्योन्यंसमरेयोधाःशरशक्तिपरश्वधैः ॥ प्रैषयन्परलोकायविचरंतोह्यभीतवत् ॥ ९ ॥ शरादशदिशोराजंस्तेषांमुक्ताः
सहस्रशः ॥ नभ्राजंतेयथातत्त्वंभास्करेस्तंगतेपिच ॥ १० ॥ तथाप्रयुध्यमानेषुपांडवेयेषुभारत ॥ दुर्योधनोमहाराजव्यवागाहततद्बलं ॥ ११ ॥

लमित्यर्थः पौरुषंशारीरंबलं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तदुदीर्णमित्यारभ्यरात्रियुद्धंजयद्रथवधात्क्रो
धहर्षविवशाःकौरवपांडवाइवान्येपिनिर्मर्यादंप्रवर्तंतेइतिप्रदर्शनार्थं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ गोत्रंपित्रादिनाम शैनेयसात्यकेइत्यादि ॥ कुलंपांड्यपांचाल्येत्यादि ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ भ्रातरंदुर्योधनं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

सैंधवस्यवधेनैवभृशंदुःखसमन्वितः ॥ मर्तव्यमितिसंचिंत्यप्राविशच्चद्विषद्बलं ॥ १२ ॥ नादयन्रथघोषेणकंपयन्निवमेदिनीं ॥ अभ्यवर्ततपुत्रस्तेपांडवाना
मनीकिनीं ॥ १३ ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तस्यतेषांचभारत ॥ अभवत्सर्वसैन्यानामभावकरणोमहान् ॥ १४ ॥ यथामध्यंदिनेसूर्यंप्रतपंतंगभस्तिभिः ॥ तथात
वसुतंमध्येप्रतपंतंशरार्चिभिः ॥ १५ ॥ नशेकुर्भ्रातरंयुद्धेपांडवाःसमुदीक्षितुं ॥ पलायनकृतोत्साहानिरुत्साहाद्विषज्जये ॥ १६ ॥ पर्यधावंतपंचालावध्यमाना
महात्मना ॥ रुक्मपुंखैःप्रसन्नाग्रैस्तवपुत्रेणधन्विना ॥ १७ ॥ अर्द्यमानाःशरैस्तूर्णंन्यपतन्पांडुसैनिकाः ॥ नतादृशंरणेकर्मकृतवंतस्तुतावकाः ॥ १८ ॥ यादृशं
कृतवान्राजापुत्रस्तवविशांपते ॥ पुत्रेणतवसासेनापांडवीमथितारणे ॥ १९ ॥ नलिनीद्विरदेनेवसमंतात्फुल्लपंकजा ॥ क्षीणतोयानिलार्काभ्यांहतत्वि
डिवपद्मिनी ॥ २० ॥ बभूवपांडवीसेनातवपुत्रस्यतेजसा ॥ पांडुसेनांहतांदृष्ट्वातवपुत्रेणभारत ॥ २१ ॥ भीमसेनपुरोगास्तुपंचालाःसमुपाद्रवन् ॥ सभीमसे
नंदशभिर्माद्रीपुत्रौत्रिभिस्त्रिभिः ॥ २२ ॥ विराटद्रुपदौषड्भिःशतेनचशिखंडिनं ॥ धृष्टद्युम्नंचसप्तत्याधर्मपुत्रंचसप्तभिः ॥ २३ ॥ केकयांश्चैवचेदींश्चबहुभिर्नि
शितैःशरैः ॥ सात्वतंपंचभिर्विद्ध्वाद्रौपदेयांस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ २४ ॥ घटोत्कचंचसमरेविद्ध्वासिंहइवानदत् ॥ शतशश्चापरान्योधान्सद्विपांश्चमहारणे ॥ २५ ॥
शरैरवचकर्तोग्रैःक्रुद्धोंतकइवप्रजाः ॥ सातेनपांडवीसेनावध्यमानाशिलीमुखैः ॥ २६ ॥ तवपुत्रेणसंग्रामेविदुद्रावनराधिप ॥ तंतपंतमिवादित्यंकुरुराजंम
हाहवे ॥ २७ ॥ नाशकन्वीक्षितुंराजन्पांडुपुत्रस्यसैनिकाः ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाकुपितोराजसत्तम ॥ २८ ॥ अभ्यधावत्कुरुपतिंतवपुत्रंजिघांसया ॥ तावुभौ
युधिकौरव्यौसमीयतुररिंदमौ ॥ २९ ॥ स्वार्थहेतोःपराक्रांतौदुर्योधनयुधिष्ठिरौ ॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३० ॥ विव्याधदशभिस्तूर्णंध्वजंचि
च्छेदचेषुणा ॥ इंद्रसेनंत्रिभिश्चैवललाटेजघ्निवान्नृप ॥ ३१ ॥ सारथिंदयितंराज्ञःपांडवस्यमहात्मनः ॥ धनुश्चपुनरन्येनचकर्तास्यमहारथः ॥ ३२ ॥ चतुर्भि
श्चतुरश्चैवबाणैर्विव्याधवाजिनः ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धोनिमेषादिवकार्मुकं ॥ ३३ ॥ अन्यदादायवेगेनकौरवंप्रत्यवारयत् ॥ तस्यतान्निघ्नतःशत्रून्रुक्मपृष्ठंम
हद्धनुः ॥ ३४ ॥ भल्लाभ्यांपांडवोज्येष्ठस्त्रिधाचिच्छेदमारिष ॥ विव्याधचैनंदशभिःसम्यगस्तैःशितैःशरैः ॥ ३५ ॥ मर्मभित्वातुतेसर्वेसंलग्नाःक्षितिमाविशन् ॥
ततःपरिवृतायोधाःपरिवव्रुर्युधिष्ठिरं ॥ ३६ ॥

॥ ३४ ॥ सम्यगस्तैःदृढंप्रक्षिप्तैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

वृत्रहत्यैइतिविध्यस्तुत्यै ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ बाणशब्दरवःबाणशब्दसहितोरवःप्राणिशब्दः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ रश्मिमुचःसूर्यः इगुपधलक्षणकप्रत्ययांतःशब्दःबहुवचनमेवैतत्प्रलयसूचक

वृत्रहत्यैयथादेवाःपरिवव्रुःपुरंदरं ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजातवपुत्रस्यमारिष ॥ शरंचसूर्यरश्म्याभमत्युग्रमनिवारणं ॥ ३७ ॥ हाहतोसीतिराजानमुक्त्वामुंचद्युधिष्ठिरः ॥ सतेनाकर्णमुक्तेनविद्धोबाणेनकौरवः ॥ ३८ ॥ निषसादरथोपस्थेभृशंसंमूढचेतनः ॥ ततःपांचाल्यसेनानांभृशमासीद्रवोमहान् ॥ ३९ ॥ हतोराजेतिराजेंद्रमुदितानांसमंततः ॥ बाणशब्दरवश्चोग्रःशुश्रुवेतत्रमारिष ॥ ४० ॥ अथद्रोणोद्रुतंतत्रप्रत्यदृश्यतसंयुगे ॥ दृष्टोदुर्योधनश्चापिदृढमादायकार्मुकं ॥ ४१ ॥ तिष्ठेतिष्ठेतिराजानंब्रुवन्पांडवमभ्ययात् ॥ प्रत्युद्ययुस्तंत्वरिताःपंचालाजयगृद्धिनः ॥ ४२ ॥ तान्द्रोणःप्रतिजग्राहपरीप्सन्कुरुसत्तमं ॥ चंडवातोद्धुतान्मेघान्निघ्नन्रश्मिमुचोयथा ॥ ४३ ॥ ततोराजन्महानासीत्संग्रामोभूरिवर्धनः ॥ तावकानांपरेषांचसमेतानांयुयुत्सया ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनपराभवेत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच यत्तदाप्राविशत्पांडूनाचार्यःकुपितोबली ॥ उक्त्वादुर्योधनंमंदंममशास्त्रातिगंसुतं ॥ १ ॥ प्रविश्यविचरंतंचरथेशूरमवस्थितं ॥ कथंद्रोणंमहेष्वासंपांडवाःपर्यवारयन् ॥ २ ॥ केऽरक्षन्दक्षिणंचक्रमाचार्यस्यमहाहवे ॥ केचोत्तरमरक्षंतनिघ्नतःशात्रवान्बहून् ॥ ३ ॥ केचास्यपृष्ठतोन्वासन्वीरावीरस्ययोधिनः ॥ केपुरस्तादवर्तंतरथिनस्तस्यशत्रवः ॥ ४ ॥ मन्येतानस्पृशच्छीतमतिवेलमनार्तवं ॥ मन्येतेसमवेपंतगावोवैशिशिरेयथा ॥ ५ ॥ यत्प्राविशन्महेष्वासःपंचालानपराजितः ॥ नृत्यन्सरथमार्गेषुसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ६ ॥ निर्दहन्सर्वसैन्यानिपंचालानांरथर्षभः ॥ धूमकेतुरिवक्रुद्धःकथंमृत्युमुपेयिवान् ॥ ७ ॥ संजयउवाच सायान्हेसैंधवंहत्वाराज्ञापार्थःसमेत्यच ॥ सात्यकिश्चमहेष्वासोद्रोणमेवाभ्यधावतां ॥ ८ ॥ तथायुधिष्ठिरस्तूर्णंभीमसेनश्चपांडवः ॥ पृथक्चमूभ्यांसंयत्तौद्रोणमेवाभ्यधावतां ॥ ९ ॥ तत्रैवनकुलोधीमान्सहदेवश्चदुर्जयः ॥ धृष्टद्युम्नःसहानीकोविराटश्चसकेकयः ॥ १० ॥ मत्स्याःशाल्वाःससेनाश्चद्रोणमेवययुर्युधि ॥ द्रुपदश्चतथाराजापंचालैरभिरक्षितः ॥ ११ ॥ धृष्टद्युम्नपिताराजन्द्रोणमेवाभ्यवर्तत ॥ द्रौपदेयामहेष्वासाराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ १२ ॥

मितिवा ॥ ४३ ॥ भूरिवर्धनःबहुच्छेदनः ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ यत्तदेति शास्त्रातिगंशास्त्रमाज्ञा ॥ १ ॥
॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ धूमकेतुरग्निः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ संन्यवर्तंतसंमुखंनितरामवर्तंत ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तमोभ्यगान्नाशमितिशेषः ॥ २८ ॥

ससैन्यास्तेन्यवर्त्तंतद्रोणमेवमहाद्युतिं ॥ प्रभद्रकाश्चपंचालाःषट्सहस्राःप्रहारिणः ॥ १३ ॥ द्रोणमेवाभ्यवर्तंतपुरस्कृत्यशिखंडिनं ॥ तथेतरेनरव्याघ्राःपांडवा
नांमहारथाः ॥ १४ ॥ सहिताःसंन्यवर्तंतद्रोणमेवद्विजर्षभं ॥ तेषुशूरेषुयुद्धायगतेषुभरतर्षभ ॥ १५ ॥ बभूवरजनीघोराभीरूणांभयवर्धिनी ॥ योधानामशिवा
रौद्राराजन्नंतकगामिनी ॥ १६ ॥ कुंजराश्वमनुष्याणांप्राणांतकरणीतदा ॥ तस्यांरजन्यांघोरायांनदंत्यःसर्वतःशिवाः ॥ १७ ॥ न्यवेदयन्भयंघोरंसज्वालक
वलैर्मुखैः ॥ उलूकाश्चाप्यदृश्यंतशंसंतोविपुलंभयं ॥ १८ ॥ विशेषतःकौरवाणांध्वजिन्यामतिदारुणाः ॥ ततःसैन्येषुराजेंद्रशब्दःसमभवन्महान् ॥ १९ ॥ भेरी
शब्देनमहतामृदंगानांस्वनेनच ॥ गजानांबृंहितैश्चापितुरंगाणांचहेषितैः ॥ २० ॥ खुरशब्दनिपातैश्चतुमुलःसर्वतोभवत् ॥ ततःसमभवद्युद्धंसंध्यायामतिदा
रुणं ॥ २१ ॥ द्रोणस्यचमहाराजसृंजयानांचसर्वशः ॥ तमसाचावृतेलोकेनप्राज्ञायतकिंचन ॥ २२ ॥ सैन्येनरजसाचैवसमंतादुत्थितेनह ॥ नरस्याश्वस्यना
गस्यसमसज्जतशोणितं ॥ २३ ॥ नापश्यामरजोभौमंकश्मलेनाभिसंवृताः ॥ रात्रौवंशवनस्येवदह्यमानस्यपर्वते ॥ २४ ॥ घोरश्चटचटाशब्दःशस्त्राणांपतता
मभूत् ॥ मृदंगानकनिर्ह्रादैर्झर्झरैःपटहैस्तथा ॥ २५ ॥ फेत्कारैर्हेषितैःशब्दैःसर्वमेवाकुलंबभौ ॥ नैवस्वेनपरेराजन्प्राज्ञायंततमोवृते ॥ २६ ॥ उन्मत्तमिवतत्सर्वं
बभूवरजनीमुखे ॥ भौमंरजोथराजेंद्रशोणितेनप्रणाशितं ॥ २७ ॥ शातकौंभैश्चकवचैर्भूषणैश्चतमोभ्यगात् ॥ ततःसाभारतीसेनामणिहेमविभूषिता ॥
॥ २८ ॥ द्यौरिवासीत्सनक्षत्रारजन्यांभरतर्षभ ॥ गोमायुबलसंघुष्टाशक्तिध्वजसमाकुला ॥ २९ ॥ वारणाभिरुताघोराक्ष्वेडितोत्कुष्टनादिता ॥ तत्राभवन्मह
शब्दस्तुमुलोलोमहर्षणः ॥ ३० ॥ समावृण्वन्दिशःसर्वामहेंद्राशनिनिःस्वनः ॥ सानिशीथेमहाराजसेनादृश्यतभारती ॥ ३१ ॥ अंगदैःकुंडलैर्निष्कैःशस्त्रैश्चैवा
वभासिता ॥ तत्रनागारथाश्चैवजांबूनदविभूषिताः ॥ ३२ ॥ निशायांप्रत्यदृश्यंतमेघाइवसविद्युतः ॥ ऋष्टिशक्तिगदाबाणमुसलप्रासपट्टिशाः ॥ ३३ ॥ संपतं
तोव्यदृश्यंतभ्राजमानाइवाग्नयः ॥ दुर्योधनपुरोवातांरथनागबलाहकां ॥ ३४ ॥ वादित्रघोषस्तनितांचापविद्युध्वजैर्वृतां ॥ द्रोणपांडवपर्जन्यांखड्गशक्तिग
दाशनिं ॥ ३५ ॥ शरधारास्त्रपवनांभृशंशीतोष्णसंकुलां ॥ घोरांविस्मापनीमुग्रांजीवितच्छिदमप्लुवां ॥ ३६ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तांप्राविशन्नतिभयांसेनांयुद्धचिकीर्षवः ॥ तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेमहाशब्दनिनादिते ॥ ३७ ॥ भीरूणांत्रासजननेशूराणांहर्षवर्धने ॥ रात्रियुद्धेमहाघोरेव
र्तमानेसुदारुणे ॥ ३८ ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्क्रुद्धाःसहिताःपांडुसृंजयाः ॥ येयेप्रमुखतोराजन्न्यावर्ततमहारथाः ॥ ३९ ॥ तान्सर्वान्विमुखांश्चक्रेकांश्चिन्निन्येयम
क्षयं ॥ तानिनागसहस्राणिरथानामयुतानिच ॥ ४० ॥ पदातिहयसंघानांप्रयुतान्यर्बुदानिच ॥ द्रोणेनैकेननाराचैर्निर्भिन्नानिनिशामुखे ॥ ४१ ॥ इतिश्री
महाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेचतुःपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्प्रवि
ष्टेदुर्धर्षेसृंजयानमितौजसि ॥ अमृष्यमाणेसंरब्धेकावोभूद्वैमतिस्तदा ॥ १ ॥ दुर्योधनंतथापुत्रमुक्ताशास्त्रातिगंमम ॥ यत्प्राविशदमेयात्माकिंपार्थःप्रत्यपद्य
त ॥ २ ॥ निहतेसैंधवेवीरेभूरिश्रवसिचैवह ॥ यदाभ्यगान्महातेजाःपंचालानपराजितः ॥ ३ ॥ किममन्यतदुर्धर्षैप्रविष्टेशत्रुतापने ॥ दुर्योधनस्तुकिंकृत्यंप्राप्त
कालममन्यत ॥ ४ ॥ केचतंवरदंवीरमन्वयुर्द्विजसत्तमं ॥ केचास्यपृष्ठतोगच्छन्वीराःशूरस्ययुध्यतः ॥ ५ ॥ केपुरस्तादवर्ततनिघ्नंतःशात्रवान्रणे ॥ मन्येहंपां
डवान्सर्वान्भारद्वाजशरार्दितान् ॥ ६ ॥ शिशिरेकंपमानावैकृशागावइवप्रभो ॥ प्रविश्यसमहेष्वासःपंचालानरिमर्दनः ॥ कथंनुपुरुषव्याघ्रःपंचत्वमुपजग्मि
वान् ॥ ७ ॥ सर्वेषुयोधेषुचसंगतेषुरात्रौसमेतेषुमहारथेषु ॥ संलोड्यमानेषुपृथग्बलेषुकेवस्तदानींमतिमंतआसन् ॥ ८ ॥ हतांश्चैवविषक्तांश्चपराभूतांश्चशंस
सि ॥ रथिनोविरथांश्चैवकृतान्युद्धेषुमामकान् ॥ ९ ॥ तेषांसंलोड्यमानानांपांडवैर्हतचेतसां ॥ अंधेतमसिमग्नानामभवत्कामतिस्तदा ॥ १० ॥ प्रहृष्टांश्चाप्यु
दग्रांश्चसंतुष्टांश्चैवपांडवान् ॥ शंससीहाप्रहृष्टांश्चविभ्रष्टांश्चैवमामकान् ॥ ११ ॥ कथमेषांतदातत्रपार्थानामपलायिनां ॥ प्रकाशमभवद्रात्रौकथंकुरुषुसंज
य ॥ १२ ॥ संजयउवाच रात्रियुद्धेतदाराजन्वर्तमानेसुदारुणे ॥ द्रोणमभ्यद्रवन्सर्वेपांडवाःसहसोमकैः ॥ १३ ॥ ततोद्रोणःकेकयांश्चधृष्टद्युम्नस्यचात्म
जान् ॥ संप्रैषयत्प्रेतलोकंसर्वानिषुभिराशुगैः ॥ १४ ॥ तस्यप्रमुखतोराजन्येऽवर्तंतमहारथाः ॥ तान्सर्वान्प्रेषयामासपितृलोकंसभारत ॥ १५ ॥ प्रमथ्नंतंतदावी
रान्भारद्वाजंमहारथं ॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धःशिबीराजाप्रतापवान् ॥ १६ ॥

॥ ६ ॥ गावःगाः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

तमापतंतंसंप्रेक्ष्यपांडवानांमहारथं ॥ विव्याधदशभिर्बाणैःसर्वपारशवैःशितैः ॥ १७॥ तंशिबिःप्रतिविव्याधत्रिंशतानिशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनस्म
यमानोन्यपातयत् ॥ १८ ॥ तस्यद्रोणोहयान्हत्वासारथिंचमहात्मनः ॥ अथास्यसशिरस्त्राणंशिरःकायादपाहरत् ॥ १९॥ ततोस्यसारथिंक्षिप्रमन्यंदुर्योधनोदि
शत् ॥ सतेनसंगृहीताश्वःपुनरभ्यद्रवद्रिपून्॥ २० ॥ कलिंगानामनीकेनकालिंगस्यसुतोरणे ॥ पूर्वंपितृवधात्क्रुद्धोभीमसेनमुपाद्रवत्॥ २१ ॥ सभीमंपंचभि
र्विध्वापुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ विशोकंत्रिभिरानर्च्छत्ध्वजमेकेनपत्रिणा ॥ २२॥ कलिंगानांतुतंशूरंक्रुद्धंक्रुद्धोवृकोदरः ॥ रथाद्रथमभिद्रुत्यमुष्टिनाभिजघानह
॥३२॥तस्यमुष्टिहतस्याजौपांडवेनबलीयसा॥सर्वाण्यस्थीनिसहसाप्रापतन्वैपृथक्पृथक्॥ २४॥तंकर्णोभ्रातरश्चास्यनामृष्यंतपरंतप॥तेभीमसेनंनाराचैर्जघ्नु
राशीविषोपमैः॥ २५ ॥ ततःशत्रुरथंत्यक्त्वाभीमोध्रुवरथंगतः॥ ध्रुवंचास्यंतमनिशंमुष्टिनासमपोथयत् ॥ २६ ॥ सतथापांडुपुत्रेणबलिनाभिहतोपतत् ॥ तंनि
हत्यमहाराजभीमसेनोमहाबलः॥ २७॥ जयरातरथंप्राप्यमुहुःसिंहइवानदत् ॥ जयरातमथाक्षिप्यनदन्सव्येनपाणिना ॥ २८ ॥ तलेननाशयामासकर्ण
स्यैवाग्रतःस्थितः॥ कर्णस्तुपांडवेशक्तिंकांचनींसमवासृजत् ॥ २९ ॥ ततस्तामेवजग्राहप्रहसन्पांडुनंदनः ॥ कर्णायैवचदुर्धर्षांश्चिक्षेपाजौवृकोदरः ॥ ३० ॥
तामापतंतींचिच्छेदशकुनिस्तैलपायिना ॥ एतत्कृत्वामहत्कर्मरणेद्भुतपराक्रमः ॥ ३१॥ पुनःस्वरथमास्थायदुद्रावतववाहिनीं ॥ तमायांतंजिघांसंतंभीमंक्रुद्ध
मिवांतकं॥ ३२ ॥ न्यवारयन्महाबाहुंतवपुत्राविशांपते ॥ महताशरवर्षेणच्छादयंतोमहारथाः ॥ ३३ ॥ दुर्मदस्यततोभीमःप्रहसन्निवसंयुगे ॥ सारथिंचहयां
श्चैवशरैर्निन्येयमक्षयं ॥ ३४ ॥ दुर्मदस्तुततोयानंदुष्कर्णस्यावचक्रमे ॥ तावेकरथमारूढौभ्रातरौपरतापनौ ॥३५॥ संग्रामशिरसोमध्येभीमंद्वावप्यधावतां॥
यथांबुपतिमित्रौहितारकंदैत्यसत्तमं ॥ ३६ ॥ ततस्तुदुर्मदश्चैवदुष्कर्णश्चतवात्मजौ ॥ रथमेकंसमारुह्यभीमंबाणैरविध्यतां ॥ ३७॥ ततःकर्णस्यमिषतोद्रौ
णेर्दुर्योधनस्यच॥ कृपस्यसोमदत्तस्यबाल्हीकस्यचपांडवः॥ ३८ ॥दुर्मदस्यचवीरस्यदुष्कर्णस्यचतंरथं ॥ पादप्रहारेणधरांप्रावेशयदरिंदमः ॥ ३९॥ ततः
सुतौतेबलिनौशूरौदुष्कर्णदुर्मदौ॥ मुष्टिनाहत्यसंक्रुद्धोममर्दचननर्दच ॥ ४० ॥ ततोहाहाकृतेसैन्येदृष्ट्वाभीमंनृपाब्रुवन् ॥ रुद्रोयंभीमरूपेणधार्तराष्ट्रेषुयुध्यति
॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वापलायंतेसर्वेभारतपार्थिवाः॥ विसंज्ञावाहयन्वाहान्नचद्वौसहधावतः॥ ४२॥

कमलविबुद्धलोचनोविलसत्पद्मनेत्रः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ गुरुणाद्रोणेन ॥ ४५ ॥ तिमिराण्येवघनास्तैः ॥ ४६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥ ॥ छ ॥

ततोबलेभृशलुलितेनिशामुखेसुपूजितोनृपवृषभैर्वृकोदरः ॥ महाबलःकमलविबुद्धलोचनोयुधिष्ठिरंनृपतिमपूजयद्बली ॥ ४३ ॥ ततोयमौद्रुपदविराटकेक
यायुधिष्ठिरश्चापिपरांमुदंययुः ॥ वृकोदरंभृशमनुपूजयंश्चतेयथांधकेप्रतिनिहतेहरंसुराः ॥ ४४ ॥ ततःसुतास्तेवरुणात्मजोपमारुषान्विताःसहगुरुणामहात्म
ना ॥ वृकोदरंसरथपदातिकुंजरायुयुत्सवोभृशमभिपर्यवारयन् ॥ ४५ ॥ ततोभवत्तिमिरघनैरिवावृतेमहाभयेभयदमतीवदारुणं ॥ निशामुखेवृकबलगृध्रमो
दनंमहात्मनांनृपवरयुद्धमद्भुतं ॥ ४६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेभीमपराक्रमेपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच प्रायोपविष्टेतुहतेपुत्रेसात्यकिनातदा ॥ सोमदत्तोभृशंक्रुद्धःसात्यकिंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ क्षत्रधर्मः
पुराद्दृष्टोयस्तुदेवैर्महात्मभिः ॥ तंत्वंसात्वतसंत्यज्यदस्युधर्मेकथंरतः ॥ २ ॥ पराङ्मुखायदीनायन्यस्तशस्त्रायसात्यके ॥ क्षत्रधर्मरतःप्राज्ञःकथंनुप्रहरेद्रणे ॥ ३ ॥
द्वावेवकिलवृष्णीनांतत्रख्यातौमहारथौ ॥ प्रद्युम्नश्चमहाबाहुस्त्वंचैवयुधिसात्वत ॥ ४ ॥ कथंप्रायोपविष्टायपार्थेनच्छिन्नबाहवे ॥ नृशंसंपतनीयंचतादृशंकृत
वानसि ॥ ५ ॥ कर्मणस्तस्यदुर्वृत्तफलंप्राप्नुहिसंयुगे ॥ अद्यच्छेत्स्यामितेमूढशिरोविक्रम्यपत्रिणा ॥ ६ ॥ शपेसात्वतपुत्राभ्यामिष्टेनसुकृतेनच ॥ अनतीतामि
मांरात्रिंयदित्वांवीरमानिनं ॥ ७ ॥ अरक्ष्यमाणंपार्थेनजिष्णुनाससुतानुजं ॥ नहन्यान्नरकेघोरेपतेयंवृष्णिपांसन ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वासुसंक्रुद्धःसोमदत्तोमहाब
लः ॥ दध्मौशंखंचतारेणसिंहनादंननादच ॥ ९ ॥ ततःकमलपत्राक्षःसिंहदंष्ट्रोदुरासदः ॥ सात्यकिर्भृशसंक्रुद्धःसोमदत्तमथाब्रवीत् ॥ १० ॥ कौरवेयनमेत्रासः
कथंचिदपिविद्यते ॥ त्वयासार्धमथान्यैश्चयुध्यतोहृदिकश्चन ॥ ११ ॥ यदिसर्वेणसैन्येनगुप्तोमांयोधयिष्यसि ॥ तथापिनव्यथाकाचित्त्वयिस्यान्ममकौरव
॥ १२ ॥ युद्धसारेणवाक्येनअसतांसंमतेनच ॥ नाहंभीषयितुंशक्यःक्षत्रवृत्तेस्थितस्त्वया ॥ १३ ॥ यदितेस्तियुयुत्साद्यमयासहनराधिप ॥ निर्दयोनिशितैर्बा
णैःप्रहरप्रहरामिते ॥ १४ ॥ हतोभूरिश्रवावीरस्तवपुत्रोमहारथः ॥ शलश्चैवमहाराजभ्रातृव्यसनकर्षितः ॥ १५ ॥ त्वांचाप्यद्यवधिष्यामिसहपुत्रंसबांधवं ॥ ति
ष्ठेदानींरणेयत्तःकौरवोसिमहारथः ॥ १६ ॥

प्रायइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पतनीयंपातहेतुःपापं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तारेणोच्चस्वरेण ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

दानंस्वद्रव्यस्यपरस्वत्वापादनं दमोमनसोयथेष्टंविनियोगयोग्यता शौचंसंकरवर्जनं अहिंसासर्वभूतानामनभिद्रोहः ह्रीरकर्तव्यान्निवर्तकोधर्मः क्षमाऽपकारिण्यकोपः ॥१७॥१८॥ कृष्णचरणैःकृष्णयो

यस्मिन्दानंदमःशौचमहिंसाह्रीर्धृतिःक्षमा॥ अनपायानिसर्वाणिनित्यंराज्ञियुधिष्ठिरे॥१७॥ मृदंगकेतोस्तस्यत्वंतेजसानिहतःपुरा॥ सकर्णसौबलःसंख्येविनाशमुपयास्यसि॥१८॥ शपेहंकृष्णचरणैरिष्टापूर्तेनचैवह॥ यदित्वांससुतंपापंनहन्यांयुधिरोषितः॥ १९ ॥ अपयास्यसिचेत्त्यक्त्वारणंमुक्तोभविष्यसि ॥ एवमाभाष्यचान्योन्यंक्रोधसंरक्तलोचनौ॥ २० ॥ प्रवृत्तौशरसंपातंकर्तुंपुरुषसत्तमौ॥ ततोरथसहस्रेणनागानामयुतेनच॥ २१ ॥ दुर्योधनःसोमदत्तंपरिवार्यसमंततः॥ शकुनिश्चसुसंक्रुद्धःसर्वशस्त्रभृतांवरः॥ २२ ॥ पुत्रपौत्रैःपरिवृतोभ्रातृभिश्चेंद्रविक्रमैः॥ स्यालस्तवमहाबाहुर्वज्रसंहननोयुवा॥ २३ ॥ साग्रंशतसहस्रंतुहयानांतस्यधीमतः॥ सोमदत्तंमहेष्वासंसमंतात्पर्यरक्षत॥ २४ ॥ रक्ष्यमाणश्चबलिभिश्छादयामाससात्यकिं ॥ तंछाद्यमानंविशिखैर्दृष्ट्वासन्नतपर्वभिः ॥ २५ ॥ धृष्टद्युम्नोभ्ययात्क्रुद्धःप्रगृह्यमहतींचमूं ॥ चंडवाताभिसृष्टानामुदधीनामिवस्वनः ॥ २६ ॥ आसीद्राजन्बलौघानामन्योन्यमभिनिघ्नतां॥ विव्याधसोमदत्तस्तुसात्वतंनवभिःशरैः॥ २७॥ सात्यकिर्नवभिश्चैनमवधीत्कुरुपुंगवं॥ सोतिविद्धोबलवतासमरेदृढधन्विना ॥ २८॥ रथोपस्थंसमासाद्यमुमोहगतचेतनः॥ तंविमूढंसमालक्ष्यसारथिस्त्वरयान्वितः॥ २९ ॥ अपोवाहरणाद्वीरंसोमदत्तंमहारथं॥ तंविसंज्ञंसमालक्ष्ययुयुधानशरार्दितं॥३०॥ अभ्यद्रवत्ततोद्रोणोयदुवीरजिघांसया॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्ययुधिष्ठिरपुरोगमाः॥३१॥ परिवव्रुर्महात्मानंपरीप्संतोयदूत्तमं॥ ततःप्रववृतेयुद्धंद्रोणस्यसहपांडवैः॥३२॥ बलेरिवसुरैःपूर्वंत्रैलोक्यजयकांक्षया॥ ततःसायकजालेनपांडवानीकमावृणोत्॥ ३३॥ भारद्वाजोमहातेजाविव्याधचयुधिष्ठिरं ॥ सात्यकिंदशभिर्बाणैर्विंशत्यापार्षतंशरैः॥ ३४ ॥ भीमसेनंचनवभिर्नकुलंपंचभिस्तथा ॥ सहदेवंतथाष्टाभिःशतेनचशिखंडिनं ॥ ३५ ॥ द्रौपदेयान्महाबाहुःपंचभिःपंचभिःशरैः॥ विराटंमत्स्यमष्टाभिर्द्रुपदंदशभिःशरैः॥ ३६॥ युधामन्युंत्रिभिःषड्भिरुत्तमौजसमाहवे॥ अन्यांश्चसैनिकान्विद्ध्वायुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ ३७ ॥ तेवध्यमानाद्रोणेनपांडुपुत्रस्यसैनिकाः॥ प्राद्रवन्वैभयाद्राजन्सार्तनादादिशोदश॥ ३८॥ काल्यमानंतुतत्सैन्यंदृष्ट्वाद्रोणेनफाल्गुनः ॥ किंचिदागतसंरंभोगुरुंपार्थोभ्ययाद्द्रुतं॥ ३९ ॥ दृष्ट्वाद्रोणस्तुबीभत्सुमभिधावंतमाहवे॥ संन्यवर्तततत्सैन्यंपुनर्यौधिष्ठिरंबलं॥ ४०॥

श्चरणैः॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ कार्ष्णायसंतीक्ष्णलोहमयं ॥ ५७ ॥

ततोयुद्धमभूद्भूयोभारद्वाजस्यपांडवैः ॥ द्रोणस्तवसुतैराजन्सर्वतःपरिवारितः ॥ ४१ ॥ व्यधमत्पांडुसैन्यानितूलराशिमिवानलः ॥ तंज्वलंतमिवादित्यंदीप्तानल
समद्युतिं ॥ ४२ ॥ राजन्ननिशमत्यंतंदृष्ट्वाद्रोणंशरार्चिषं ॥ मंडलीकृतधन्वानंतपंतमिवभास्करं ॥ ४३ ॥ दहंतमहितान्सैन्येनैनंकश्चिदवारयत् ॥ योयोहिप्रमु
खेतस्यतस्थौद्रोणस्यपूरुषः ॥ ४४ ॥ तस्यतस्यशिरश्छित्वाययुर्द्रौणशराःक्षितिं ॥ एवंसापांडवीसेनावध्यमानामहात्मना ॥ ४५ ॥ प्रदुद्रावपुनर्भीतापश्यतः
सव्यसाचिनः ॥ संप्रभग्नंबलंदृष्ट्वाद्रोणेननिशिभारत ॥ ४६ ॥ गोविंदमब्रवीज्जिष्णुर्गच्छद्रोणरथंप्रति ॥ ततोरजतगोक्षीरकुंदेंदुसदृशप्रभान् ॥ ४७ ॥ चोदया
मासदाशार्हौंहयान्द्रोणरथंप्रति ॥ भीमसेनोपितंदृष्ट्वायांतंद्रोणायफाल्गुनं ॥ ४८ ॥ स्वसारथिमुवाचेदंद्रोणानीकायमांवह ॥ सोपितस्यवचःश्रुत्वाविशोको
वाहयद्धयान् ॥ ४९ ॥ पृष्ठतःसत्यसंधस्यजिष्णोर्भरतसत्तम ॥ तौदृष्ट्वाभ्रातरौयत्तौद्रोणानीकमभिद्रुतौ ॥ ५० ॥ पंचालाःसृंजयामत्स्याश्चेदिकारूषकोसलाः ॥
अन्वगच्छन्महाराजकेकयाश्चमहारथाः ॥ ५१ ॥ ततोराजन्नभूद्घोरःसंग्रामोलोमहर्षणः ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंचवृकोदरः ॥ ५२ ॥ महद्भ्यांरथवृंदाभ्यांब
लंजगृहतुस्तव ॥ तौदृष्ट्वापुरुषव्याघ्रौभीमसेनधनंजयौ ॥ ५३ ॥ धृष्टद्युम्नोभ्ययाद्राजन्सात्यकिश्चमहाबलः ॥ चंडवाताभिपन्नानामुदधीनामिवस्वनः ॥
॥ ५४ ॥ आसीद्राजन्बलौघानांतदान्योन्यमभिघ्नतां ॥ सौमदत्तिवधात्क्रुद्धोदृष्ट्वासात्यकिमाहवे ॥ ५५ ॥ द्रौणिरभ्यद्रवद्राजन्वधायकृतनिश्चयः ॥ तमापतं
तंसंप्रेक्ष्यशैनेयस्यरथंप्रति ॥ ५६ ॥ भैमसेनिःसुसंक्रुद्धःप्रत्यमित्रमवारयत् ॥ कार्ष्णायसंमहाघोरमृक्षचर्मपरिच्छदं ॥ ५७ ॥ महांतंरथमास्थायत्रिंशन्नल्वां
तरांतरं ॥ विक्षिप्तयंत्रसन्नाहंमहामेघौघनिःस्वनं ॥ ५८ ॥ युक्तंगजनिभैर्वाहैर्नहयैर्नापिवारणैः ॥ विक्षिप्तपक्षचरणविवृताक्षेणकूजता ॥ ५९ ॥ ध्वजेनोच्छ्रितदं
डेनगृध्रराजेनराजितं ॥ लोहितार्द्रपताकंतुअंत्रमालाविभूषितं ॥ ६० ॥ अष्टचक्रसमायुक्तमास्थायविपुलंरथं ॥ शूलमुद्गरधारिण्याशैलपादपहस्तया ॥ ६१ ॥
रक्षसांघोररूपाणामक्षौहिण्यासमावृतः ॥ तमुद्यतमहाचापंनिशम्यव्यथितानृपाः ॥ ६२ ॥ युगांतकालसमयेदंडहस्तमिवांतकं ॥ ततस्तंगिरिशृंगाभंभीमरू
पंभयावहं ॥ ६३ ॥ दंष्ट्राकरालोग्रमुखंशंकुकर्णमहाहनुं ॥ ऊर्ध्वकेशंविरूपाक्षंदीप्तास्यंनिम्नितोदरं ॥ ६४ ॥

॥ ५८ ॥ नहयैर्नापिवारणैर्गजैःकिंतुपिशाचैः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

महाश्वभ्रगलद्धारंकिरीटच्छन्नमूर्धजं ॥ त्रासनंसर्वभूतानांव्यात्ताननमिवांतकं ॥ ६५ ॥ वीक्ष्यदीप्तमिवायांतंरिपुविक्षोभकारिणं ॥ तमुद्यतमहाचापंराक्षसें
द्रंघटोत्कचं ॥ ६६ ॥ भयार्दिताप्रचुक्षोभपुत्रस्यतववाहिनी ॥ वायुनाक्षोभितावर्तागंगेवोर्ध्वतरंगिणी ॥ ६७॥ घटोत्कचप्रयुक्तेनसिंहनादेनभीषिताः ॥ प्रसु
स्रुवुर्गजामूत्रंविव्यथुश्चनराभृशं ॥ ६९ ॥ ततोऽश्मवृष्टिरत्यर्थमासीत्तत्रसमंततः ॥ संध्याकालाधिकबलैःप्रयुक्ताराक्षसैःक्षितौ ॥ ६९ ॥ आयसानिचचक्राणि
भुशुंड्यःप्रासतोमराः ॥ पतंत्यविरताःशूलाःशतघ्न्यःपट्टिशास्तथा ॥ ७० ॥ तदुग्रमतिरौद्रंचदृष्ट्वायुद्धंनराधिपाः ॥ तनयास्तवकर्णश्चव्यथिताःप्राद्रवन्दिशः ॥
॥ ७१ ॥ तत्रैकोस्त्रबलश्लाघीद्रौणिर्मानीनविव्यथे ॥ व्यधमच्चशरैर्मायांघटोत्कचविनिर्मितां ॥ ७२ ॥ विहतायांतुमायायाममर्षीसघटोत्कचः ॥ विससर्जश
रान्घोरांस्तेश्वत्थामानमाविशन् ॥ ७३ ॥ भुजंगाइववेगेनवल्मीकंक्रोधमूर्छिताः ॥ तेशरारुधिराक्तांगाभित्वाशारद्वतीसुतं ॥ ७४ ॥ विविशुर्धरणींशीघ्रारु
क्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ अश्वत्थामातुसंक्रुद्धोलघुहस्तःप्रतापवान् ॥ ७५ ॥ घटोत्कचमभिक्रुद्धंबिभेददशभिःशरैः ॥ घटोत्कचोतिविद्धस्तुद्रोणपुत्रेणमर्मसु ॥
चक्रंशतसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितोभृशं ॥ क्षुरांतंबालसूर्याभंमणिवज्रविभूषितं ॥ ७७ ॥ अश्वत्थाम्निसचिक्षेपभैमसेनिर्जिघांसया ॥ वेगेनमहतागच्छद्विक्षि
प्तंद्रौणिनाशरैः ॥ ७८ ॥ अभाग्यस्येवसंकल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि ॥ घटोत्कचस्ततस्तूर्णंदृष्ट्वाचक्रंनिपातितं॥७९॥ द्रौणिंप्राच्छादयद्बाणैःस्वर्भानुरिवभास्करं॥
घटोत्कचसुतःश्रीमान्भिन्नांजनचयोपमः ॥ ८० ॥ रुरोधद्रौणिमायांतंप्रभंजनमिवाद्रिराट् ॥ पौत्रेणभीमसेनस्यशरैरंजनपर्वणा ॥ ८१ ॥ बभौमेघेनधारा
भिर्गिरिर्मेरुरिवावृतः ॥ अश्वत्थामात्वसंभ्रांतोरुद्रोपेंद्रेंद्रविक्रमः ॥ ८२ ॥ ध्वजमेकेनबाणेनचिच्छेदांजनपर्वणः ॥ द्वाभ्यांतुरथयंतारौत्रिभिश्चास्यत्रिवेणुकं
॥ ८३ ॥ धनुरेकेनचिच्छेदचतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ विरथस्योद्यतंहस्ताद्धेमबिंदुभिराचितं ॥ ८४ ॥ विशिखेनसुतीक्ष्णेनखड्गमस्यद्विधाकरोत् ॥ गदाहेमांगदा
राजंस्तूर्णंहैडिंबिसूनुना ॥ ८५ ॥ भ्राम्योत्क्षिप्ताशरैःसापिद्रौणिनाभ्याहतापतत् ॥ ततोंतरिक्षमुत्प्लुत्यकालमेघइवोन्नदन् ॥ ८६ ॥ ववर्षांजनपर्वासद्रुमवर्षंन
भस्तलात् ॥ ततोमायाधरंद्रौणिर्घटोत्कचसुतंदिवि ॥ ८७ ॥ मार्गणैरभिविव्याधघनंसूर्यइवांशुभिः ॥ सोवतीर्यपुरस्तस्थौरथेहेमविभूषिते ॥ ८८ ॥ महीगत
इवात्युग्रःश्रीमानंजनपर्वतः ॥ तमयस्मयवर्माणंद्रौणिर्भीमात्मजात्मजं ॥ ८९ ॥

॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ गच्छवत्सेतिपुत्रेणेतिचभीमसेनसंबंधात् ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ आत्मानमपिहन्यात्किमुपुत्रमतोजीवनार्थीत्वंनिवर्तस्वेतिभावः ॥ ९५ ॥ आयस्तःकोपितः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

जघानांजनपर्वाणंमहेश्वरइवांधकं ॥ अथदृष्ट्वाहतंपुत्रमश्वत्थामामहाबलं ॥ ९० ॥ द्रौणेःसकाशमभ्येत्यरोषात्प्रज्वलितांगदः ॥ प्राहवाक्यमसंभ्रांतोवीरं
शारद्वतीसुतं ॥ ९१ ॥ दहंतंपांडवानीकंवनमग्निमिवोच्छ्रितं ॥ घटोत्कचउवाच तिष्ठतिष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ ९२ ॥ त्वामद्यनिहनिष्यामि
क्रौंचमग्निसुतोयथा ॥ अश्वत्थामोवाच गच्छवत्ससहान्यैस्त्वंयुध्यस्वामरविक्रम ॥ ९३ ॥ नहिपुत्रेणहैडिंबेपितान्याय्यःप्रबाधितुं ॥ कामंखलुनरो
षोमेहैडिंबेविद्यतेत्वयि ॥ ९४ ॥ किंतुरोषान्वितोजंतुर्हन्यादात्मानमप्युत ॥ संजयउवाच श्रुत्वैतत्क्रोधताम्राक्षःपुत्रशोकसमन्वितः ॥ ९५ ॥ अश्वत्थामा
नमायस्तोभैमसैनिरभाषत ॥ किमहंकातरोद्रौणेपृथग्जनइवाहवे ॥ ९६ ॥ यन्मांभीषयसेवाग्भिरसदेतद्वचस्तव ॥ भीमात्खलुसमुत्पन्नःकुरूणांविपुलेकुले ॥
॥ ९७ ॥ पांडवानामहंपुत्रःसमरेष्वनिवर्तिनां ॥ रक्षसामधिराजोहंदशग्रीवसमोबले ॥ ९८ ॥ तिष्ठतिष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यवि
नेष्यामिरणाजिरे ॥ ९९ ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षोराक्षसःसुमहाबलः ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत्क्रुद्धोगजेंद्रमिवकेसरी ॥ १०० ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्क
चः ॥ रथिनामृषभंद्रौणिंधाराभिरिवतोयदः ॥ १ ॥ शरवृष्टिंशरैर्द्रौणिरप्राप्तांतांव्यशातयत् ॥ ततोंतरिक्षेबाणानांसंग्रामोन्यइवाभवत् ॥ २ ॥ अथास्त्रसं
मर्दकृतैर्विस्फुलिंगैस्तदाबभौ ॥ विभावरीमुखेव्योमखद्योतैरिवचित्रितं ॥ ३ ॥ निशाम्यनिहतांमायांद्रौणिनारणमानिना ॥ घटोत्कचस्ततोमायांससर्जांत
र्हितःपुनः ॥ ४ ॥ सोभवद्गिरिरत्युच्चःशिखरैस्तरुसंकटैः ॥ शूलप्रासासिमुसलजलप्रस्रवणोमहान् ॥ ५ ॥ तमंजनगिरिप्रख्यंद्रौणिर्दृष्ट्वामहीधरं ॥ प्रपतद्भिश्चब
हुभिःशस्त्रसंघैर्नविव्यथे ॥ ६ ॥ ततोहसन्निवद्रौणिर्वज्रमस्त्रमुदैरयत् ॥ सतेनास्त्रेणशैलेंद्रःक्षिप्तःक्षिप्रंव्यनश्यत ॥ ७ ॥ ततःसतोयदोभूत्वानीलःसेंद्रायुधोदि
वि ॥ अश्मवृष्टिभिरत्युग्रोद्रौणिमाच्छादयद्रणे ॥ ८ ॥ अथसंधायवायव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ व्यधमद्द्रोणतनयोनीलमेघंसमुत्थितं ॥ ९ ॥ समार्गणगणैर्द्रौणिर्दि
शःप्रच्छाद्यसर्वशः ॥ शतंरथसहस्राणांजघानद्विपदांवरः ॥ ११० ॥ सदृष्ट्वापुनरायांतंरथेनायतकार्मुकं ॥ घटोत्कचमसंभ्रांतंराक्षसैर्बहुभिर्वृतं ॥ ११ ॥ सिंह
शार्दूलसदृशैर्मत्तद्विरदविक्रमैः ॥ गजस्थैश्चरथस्थैश्चवाजिपृष्ठगतैरपि ॥ १२ ॥

॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ ११२ ॥

॥ ११४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ शारद्वतीकृपी खचरान्बाणान् खचरंराक्षसं ॥

विकृतास्यशिरोग्रीवैर्हैडिंबानुचरैःसह ॥ पौलस्त्यैर्यातुधानैश्चतामसैश्चेंद्रविक्रमैः ॥ १३ ॥ नानाशस्त्रधरैर्वीरैर्नानाकवचभूषणैः ॥ महाबलैर्भीमरवैःसंरंभो
द्वृत्तलोचनैः ॥ १४ ॥ उपस्थितैस्ततोयुद्धेराक्षसैर्युद्धदुर्मदैः ॥ विषण्णमभिसंप्रेक्ष्यपुत्रंतेद्रौणिरब्रवीत् ॥ १५ ॥ तिष्ठदुर्योधनाद्यत्वंनकार्यःसंभ्रमस्त्वया ॥ सहै
भिर्भ्रातृभिर्वीरैःपार्थिवैश्चेंद्रविक्रमैः ॥ १६ ॥ निहनिष्याम्यमित्रांस्तेनतवास्तिपराजयः ॥ सत्यंतेप्रतिजानामिपर्याश्वासयवाहिनीं ॥ १७ ॥ दुर्योधनउवा
च नत्वेतदद्भुतंमन्येयत्तेमहदिदंमनः ॥ अस्मासुचपराभक्तिस्तवगौतमिनंदन ॥ १८ ॥ संजयउवाच अश्वत्थामानमुक्त्वैवंततःसौबलमब्रवीत् ॥ वृ
तंरथसहस्रेणहयानांरणशोभिनां ॥ १९ ॥ षष्ट्यारथसहस्रैश्चप्रयाहित्वंधनंजयं ॥ कर्णश्चवृषसेनश्चकृपोनीलस्तथैवच ॥ १२० ॥ उदीच्याःकृतवर्माचपुरुमित्रःसु
तापनः ॥ दुःशासनोनिकुंभश्चकुंडभेदीपराक्रमः ॥ २१ ॥ पुरंजयोदृढरथःपताकीहेमकंपनः ॥ शल्यारुणींद्रसेनाश्चसंजयोविजयोजयः ॥ २२ ॥ कमलाक्षः
परक्राथीजयवर्मासुदर्शनः ॥ एतेत्वामनुयास्यंतिपत्तीनामयुतानिषट् ॥ २३ ॥ जहिभीमंयमौचोभौधर्मराजंचमातुल ॥ असुरानिवदेवेंद्रोजयाशामेत्वयि
स्थिता ॥ २४ ॥ दारितान्द्रौणिनाबाणैर्भृशंविक्षतविग्रहान् ॥ जहिमातुलकौंतेयानसुरानिवपावकिः ॥ २५ ॥ एवमुक्तोययौशीघ्रंपुत्रेणतवसौबलः ॥ पिप्रीषु
स्तेसुतान्राजन्दिधक्षुश्चैवपांडवान् ॥ २६ ॥ अथप्रववृतेयुद्धंद्रौणिराक्षसयोर्मृधे ॥ विभावर्यांसुतुमुलंशक्रप्रल्हादयोरिव ॥ २७ ॥ ततोघटोत्कचोबाणैर्दश
भिर्गौतमीसुतं ॥ जघानोरसिसंक्रुद्धोविषाग्निप्रतिमैर्दृढैः ॥ २८ ॥ सतैरभ्याहतोगाढंशरैर्भीमसुतेरितैः ॥ चचालरथमध्यस्थोवातोद्धूतइवद्रुमः ॥ २९ ॥ भूय
श्चांजलिकेनाथमार्गणेनमहाप्रभं ॥ द्रौणिहस्तस्थितंचापंचिच्छेदाशुघटोत्कचः ॥ १३० ॥ ततोन्यद्द्रौणिरादायधनुर्भारसहंमहत् ॥ ववर्षविशिखांस्तीक्ष्णान्वा
रिधाराइवांबुदः ॥ ३१ ॥ ततःशारद्वतीपुत्रःप्रेषयामासभारत ॥ सुवर्णपुंखाञ्छत्रुघ्नान्खचरान्खचरंप्रति ॥ ३२ ॥ तद्बाणैरर्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिं
हैरिवबभौमत्तंगजानामाकुलंकुलं ॥ ३३ ॥ विधम्यराक्षसान्बाणैःसाश्वसूतरथद्विपान् ॥ ददाहभगवान्वन्हिर्भूतानीवयुगक्षये ॥ ३४ ॥ सदग्ध्वाक्षौहिणींबा
णैर्नैर्ऋतींरुरुचेनृप ॥ पुरेवत्रिपुरंदग्ध्वादिविदेवोमहेश्वरः ॥ ३५ ॥ युगांतेसर्वभूतानिदग्ध्वेववसुरुल्बणः ॥ रराजजयतांश्रेष्ठोद्रोणपुत्रस्तवाहितान् ॥ १३६ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वसुरुल्बणः अग्निःप्रलयकालिकः ॥ १३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ १६० ॥ ६१ ॥

ततोघटोत्कचःक्रुद्धोरक्षसांभीमकर्मणां ॥ द्रौणिंहतेतिमहतींचोदयामासतांचमूं ॥ ३७ ॥ घटोत्कचस्यतामाज्ञांप्रतिगृह्याथराक्षसाः ॥ दंष्ट्रोज्ज्वलामहावक्रा
घोररूपाभयानकाः ॥ ३८ ॥ व्यात्ताननाघोरजिह्वाःक्रोधताम्रेक्षणाभृशं ॥ सिंहनादेनमहतानादयंतोवसुंधरां ॥ ३९ ॥ हंतुमभ्यद्रवन्द्रौणिंनानाप्रहरणायुधाः ॥
शक्तीःशतघ्नीःपरिघानशनीःशूलपट्टिशान् ॥ ४० ॥ खड्गान्गदाभिंदिपालान्मुसलानिपरश्वधान् ॥ प्रासानसींस्तोमरांश्चकणपान्कंपनाञ्छितान् ॥ ४१ ॥
स्थूलान्भुशुंड्यश्मगदास्थूणान्कार्ष्णायसांस्तथा ॥ मुद्गरांश्चमहाघोरान्समरेशत्रुदारणान् ॥ ४२ ॥ द्रौणिमूर्धन्यसंत्रस्ताराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ चिक्षिपुःक्रो
धताम्राक्षाःशतशोथसहस्रशः ॥ ४३ ॥ तच्छस्त्रवर्षंसुमहद्द्रोणपुत्रस्यमूर्धनि ॥ पतमानंसमीक्ष्याथयोधास्तेव्यथिताभवन् ॥ ४४ ॥ द्रोणपुत्रस्तुविक्रांतस्तद्वर्षं
घोरमुच्छ्रितं ॥ शरैर्विध्वंसयामासवज्रकल्पैःशिलाशितैः ॥ ४५ ॥ ततोन्यैर्विशिखैस्तूर्णंस्वर्णपुंखैर्महामनाः ॥ निजघ्नेराक्षसान्द्रौणिर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः ॥
॥ ४६ ॥ तद्बाणैरर्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिंहैरिवबभौमत्तंगजानामाकुलंकुलं ॥ ४७ ॥ तेराक्षसाःसुसंक्रुद्धाद्रोणपुत्रेणताडिताः ॥ क्रुद्धाःस्मप्राद्रवन्द्रौ
णिंजिघांसंतोमहाबलाः ॥ ४८ ॥ तत्राद्भुतमिमंद्रौणिर्दर्शयामासविक्रमं ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुभारत ॥ ४९ ॥ यदेकोराक्षसींसेनांक्षणाद्द्रौणि
र्महास्त्रवित् ॥ ददाहज्वलितैर्बाणैराक्षसेंद्रस्यपश्यतः ॥ १५० ॥ सहत्वाराक्षसानीकंरराजद्रौणिराहवे ॥ युगांतेसर्वभूतानिसंवर्त्तकइवानलः ॥ ५१ ॥ तंदहंतम
नीकानिशरैराशीविषोपमैः ॥ तेषुराजसहस्रेषुपांडवेयेषुभारत ॥ ५२ ॥ नैनंनिरीक्षितुंकश्चिदशक्नोद्द्रौणिमाहवे ॥ ऋतेघटोत्कचाद्वीराद्राक्षसेंद्रान्महाबलात् ॥
॥ ५३ ॥ सपुनर्भरतश्रेष्ठक्रोधादुद्भ्रांतलोचनः ॥ तलंतलेनसंहत्यसंदश्यदशनच्छदं ॥ ५४ ॥ स्वंसूतमब्रवीत्क्रुद्धोद्रोणपुत्रायमांवह ॥ सययौघोररूपेणसुपताके
नभास्वता ॥ ५५ ॥ द्वैरथंद्रोणपुत्रेणपुनरप्यरिसूदनः ॥ सविनद्यमहानादंसिंहवद्भीमविक्रमः ॥ ५६ ॥ चिक्षेपाविध्यसंग्रामेद्रोणपुत्रायराक्षसः ॥ अष्टघंटांम
हाघोरामशनिंदेवनिर्मितां ॥ ५७ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहद्रौणिर्न्यस्यरथेधनुः ॥ चिक्षेपचैनांतस्यैवस्यंदनात्सोवपुप्लुवे ॥ ५८ ॥ साश्वसूतध्वजंयानंभस्मकृत्वाम
हाप्रभा ॥ विवेशवसुधांभित्वासाशनिर्भृशदारुणा ॥ ५९ ॥ द्रौणेस्तत्कर्मदृष्ट्वातुसर्वभूतान्यपूजयन् ॥ यदवप्लुत्यजग्राहघोरांशंकरनिर्मितां ॥ १६० ॥ धृष्ट
द्युम्नरथंगत्वाभैमसेनिस्ततोनृप ॥ धनुर्घोरंसमादायमहदिंद्रायुधोपमं ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्पुनर्द्रौणेर्महोरसि ॥ १६१ ॥

धृष्टद्युम्नस्त्वसंभ्रांतोमुमोचाशीविषोपमान् ॥ सुवर्णपुंखान्विशिखान्द्रोणपुत्रस्यवक्षसि ॥ ६२ ॥ ततोमुमोचनाराचान्द्रौणिस्तांश्चसहस्रशः ॥ तावप्यग्निशि
खप्रख्यैर्जघ्नतुस्तस्यमार्गणान् ॥ ६३ ॥ अतितीव्रंमहद्युद्धंतयोःपुरुषसिंहयोः ॥ योधानांप्रीतिजननंद्रौणेश्चभरतर्षभ ॥ ६४ ॥ ततोरथसहस्रेणद्विरदानांशतैस्त्रि
भिः ॥ षड्भिर्वाजिसहस्रैश्चभीमस्तंदेशमागमत् ॥ ६५ ॥ ततोभीमात्मजंरक्षोधृष्टद्युम्नंचसानुगं ॥ अयोधयतधर्मात्माद्रौणिरक्लिष्टविक्रमः ॥ ६६ ॥ तत्राद्भुततमं
द्रौणिर्दर्शयामासविक्रमं ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुभारत ॥ ६७ ॥ निमेषांतरमात्रेणसाश्वसूतरथद्विपां ॥ अक्षौहिणींराक्षसानांशितैर्बाणैरशातयत् ॥
॥ ६८ ॥ मिषतोभीमसेनस्यहैडिंबेःपार्षतस्यच ॥ यमयोर्धर्मपुत्रस्यविजयस्याच्युतस्यच ॥ ६९ ॥ प्रगाढमंजोगतिभिर्नाराचैरभिताडिताः ॥ निपेतुर्द्विरदाभू
मौसशृंगाइवपर्वताः ॥ ॥ १७० ॥ निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्चविचलद्भिरितस्ततः ॥ रराजवसुधाकीर्णाविसर्पद्भिरिवोरगैः ॥ ७१ ॥ क्षिप्तैःकांचनदंडैश्चनृपच्छत्रैःक्षि
तिर्बभौ ॥ द्यौरिवोदितचंद्रार्काग्रहाकीर्णायुगक्षये ॥ ७२ ॥ प्रवृद्धध्वजमंडूकांभेरीविस्तीर्णकच्छपां ॥ छत्रहंसावलीजुष्टांफेनचामरमालिनीं ॥ ७३ ॥ कंकगृध्र
महाग्राहांनैकायुधझषाकुलां ॥ विस्तीर्णगजपाषाणांहताश्वमकराकुलां ॥ ७४ ॥ रथक्षिप्तमहावप्रांपताकारुचिरद्रुमां ॥ शरमीनांमहारौद्रांप्रासशक्त्यृष्टिडुं
डुभां ॥ ७५ ॥ मज्जामांसमहापंकांकबंधावर्जितोडुपां ॥ केशशैवलकल्माषांभीरूणांकश्मलावहां ॥ ७६ ॥ नागेंद्रहययोधानांशरीरव्ययसंभवां ॥ शोणितौ
घमहाघोरांद्रौणिःप्रावर्तयन्नदीं ॥ ७७ ॥ योधार्तरवनिर्घोषांक्षतजोर्मिसमाकुलां ॥ श्वापदातिमहाघोरांयमराष्ट्रमहोदधिं ॥ ७८ ॥ निहत्यराक्षसान्बाणैर्द्रौ
णिर्हैडिंबिमार्दयत् ॥ पुनरप्यतिसंक्रुद्धःसवृकोदरपार्षतान् ॥ ७९ ॥ सनाराचगणैःपार्थान्द्रौणिर्विद्ध्वामहाबलः ॥ जघानसुरथंनामद्रुपदस्यसुतंविभुः ॥
॥ १८० ॥ पुनःशत्रुंजयंनामद्रुपदस्यात्मजंरणे ॥ बलानीकंजयानीकंजयाश्वंचाभिजघ्निवान् ॥ ८१ ॥ श्रुताह्वयंचराजानंद्रौणिर्निन्येयमक्षयं ॥ त्रिभिश्चान्यैः
शरैस्तीक्ष्णैःसुपुंखैर्हेममालिनं ॥ ८२ ॥ जघानसपृषध्रंचचंद्रसेनंचमारिष ॥ कुंतिभोजसुतांश्चासौदशभिर्दशजघ्निवान् ॥ ८३ ॥ अश्वत्थामासुसंक्रुद्धःसंधा
योग्रमजिह्मगं ॥ मुमोचाकर्णपूर्णेनधनुषाशरमुत्तमं ॥ ८४ ॥ यमदंडोपमंघोरमुद्दिश्याशुघटोत्कचं ॥ सभित्वाहृदयंतस्यराक्षसस्यमहाशरः ॥ ८५ ॥ विवेशव
सुधांशीघ्रंसपुंखःपृथिवीपते ॥ तंहतंपतितंज्ञात्वाधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ १८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥१९०॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥ द्रुपदस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

द्रौणेःसकाशाद्राजेंद्रव्यपनिन्येरथोत्तमं ॥ ततःपराङ्मुखन्नृपंसैन्यंयौधिष्ठिरंनृप ॥ ८७ ॥ पराजित्यरणेवीरोद्रोणपुत्रोननादह ॥ पूजितःसर्वभूतेषुतवपुत्रैश्च भारत ॥ ८८ ॥ अथशरशतभिन्नकृत्तदेहैर्हतपतितैःक्षणदाचरैःसमंतात् ॥ निधनमुपगतैर्महीकृताभूद्गिरिशिखरैरिवदुर्गमातिरौद्रा ॥ ८९ ॥ तंसिद्धगंधर्वपिशाचसंघानागाःसुपर्णाःपितरोवयांसि ॥ रक्षोगणाभूतगणाश्चद्रौणिमपूजयन्नप्सरसःसुराश्च ॥१९०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणि रात्रियुद्धेषट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥छ॥ ॥ छ॥ संजयउवाच द्रुपदस्यात्मजान्दृष्ट्वाकुंतिभोजसुतांस्तथा ॥ द्रोणपुत्रेणनिहतान्राक्षसांश्चसहस्रशः ॥ १ ॥ युधिष्ठिरोभीमसेनोधृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ युयुधानश्चसंयत्तायुद्धायैवमनोदधुः ॥ २ ॥ सोमदत्तःपुनःक्रुद्धोदृष्ट्वासात्यकिमाहवे ॥ महताशरवर्षेणच्छादयामासभारत ॥ ३ ॥ ततःसमभवद्युद्धमतीवभयवर्धनं ॥ त्वदीयानांपरेषांचघोरंविजयकांक्षिणं ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वासमुपायांतंरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ दशभिःसात्वतस्यार्थेभीमोविव्याधसायकैः ॥ ५ ॥ सोमदत्तोपितंवीरंशतेनप्रत्यविध्यत ॥ सात्वतस्त्वभिसंक्रुद्धःपुत्राधिभिरभिप्लुतं ॥ ६ ॥ वृद्धंवृद्धगुणैर्युक्तंययातिमिवनाहुषं ॥ विव्याधदशभिस्तीक्ष्णैःशरैर्वज्रनिपातनैः ॥ ७॥ शक्त्याचैनंविनिर्भिद्यपुनर्विव्याधसप्तभिः ॥ ततस्तुसात्यकेरर्थेभीमसेनोनवंदृढं ॥ ८ ॥ मुमोचपरिघंघोरंसोमदत्तस्यमूर्धनि ॥ सात्वतोप्यग्निसंकाशंमुमोचशरमुत्तमं ॥ ९ ॥ सोमदत्तोरसिक्रुद्धःसुपत्रंनिशितंयुधि ॥ युगपत्पेततुर्वीरेघोरौपरिघमार्गणौ ॥ १० ॥ शरीरेसोमदत्तस्यसपपातमहारथः ॥ व्यामोहितेतुतनयेबाल्हीकस्तमुपाद्रवत् ॥ ११ ॥ विसृजञ्छरवर्षाणिकालवर्षीवतोयदः ॥ भीमोथसात्वतस्यार्थेबाल्हीकंनवभिःशरैः ॥ १२ ॥ प्रपीडयन्महात्मानंविव्याधरणमूर्धनि ॥ प्रातिपेयस्तुसंक्रुद्धःशक्तिंभीमस्यवक्षसि ॥ ॥ १३ ॥ निचखानमहाबाहुःपुरंदरइवाशनिं ॥ सतथाभिहतोभीमश्चकंपेचमुमोहच ॥ १४ ॥ प्राप्यचेतश्चबलवान्गदामस्मैससर्जह ॥ सापांडवेनप्रहिताबाल्हीकस्यशिरोहरत् ॥ १५ ॥ सपपातहतःपृथ्व्यांवज्राहतइवाद्रिराट् ॥ तस्मिन्विनिहतेवीरेबाल्हीकेपुरुषर्षभ ॥ १६ ॥ पुत्रास्तेभ्यर्दयन्भीमंदशदाशरथेःसमाः ॥ नागदत्तोदृढरथोमहाबाहुरयोभुजः ॥ १७ ॥ दृढःसुहस्तोविरजाःप्रमाथ्युग्रोनुयाय्यपि ॥ तान्दृष्ट्वाचुक्रुधेभीमोजगृहेभारसाधनान् ॥ १८ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

एकमेकंसमुद्दिश्यपातयामासमर्मसु ॥ तेविद्धाव्यसवःपेतुःस्यंदनेभ्योहतौजसः ॥ १९ ॥ चंडवातप्रभग्नास्तुपर्वताग्रान्महीरुहाः ॥ नाराचैर्दशभिर्भीमस्तां
न्निहत्यतवात्मजान् ॥ २० ॥ कर्णस्यदयितंपुत्रंवृषसेनमवाकिरत् ॥ ततोवृकरथोनामभ्राताकर्णस्यविश्रुतः ॥ २१ ॥ जघानभीमंनाराचैस्तमप्यभ्यद्रवद्ब
ली ॥ ततःसप्तरथान्वीरःस्यालानांतवभारत ॥ २२ ॥ निहत्यभीमोनाराचैःशतचंद्रमपोथयत् ॥ अमर्षयंतोनिहतंशतचंद्रंमहारथं ॥ २३ ॥ शकुनेर्भ्रातरोवी
रागवाक्षःशरभोविभुः ॥ सुभगोभानुदत्तश्चशूराःपंचमहारथाः ॥ २४ ॥ अभिद्रुत्यशरैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनमताडयन् ॥ सताड्यमानोनाराचैर्वृष्टिवेगैरिवाच
लः ॥ २५ ॥ जघानपंचभिर्बाणैःपंचैवातिरथान्बली ॥ तान्दृष्ट्वानिहतान्वीरान्विचेलुर्नृपसत्तमाः ॥ २६ ॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धस्तवानीकमशातयत् ॥ मिषतः
कुंभयोनेस्तुपुत्राणांतवचानघ ॥ २७ ॥ अंबष्ठान्मालवाञ्छूरांस्त्रिगर्तान्सशिबीनपि ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायक्रुद्धोयुद्धेयुधिष्ठिरः ॥ २८ ॥ अभीषाहाञ्छूरसे
नान्बाल्हीकान्सवसातिकान् ॥ निकृत्यपृथिवींराजाचक्रेशोणितकर्दमां ॥ २९ ॥ यौधेयान्मालवान्राजन्मद्रकाणांगणान्युधि ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायशू
रान्बाणैर्युधिष्ठिरः ॥ ३० ॥ हताहरतगृह्णीतविध्यतव्यवकृंतत ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दोयुधिष्ठिररथंप्रति ॥ ३१ ॥ सैन्यानिद्रावयंतंतंद्रोणोदृष्ट्वायुधिष्ठिरं ॥ चो
दितस्तवपुत्रेणसायकैरभ्यवाकिरत् ॥ ३२ ॥ द्रोणस्तुपरमक्रुद्धोवायव्यास्त्रेणपार्थिवं ॥ विव्याधसोपितद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेणजघ्निवान् ॥ ३३ ॥ तस्मिन्विनिहतेचा
स्त्रेभारद्वाजोयुधिष्ठिरे ॥ वारुणंयाम्यमाग्नेयंत्वाष्ट्रंसावित्रमेवच ॥ ३४ ॥ चिक्षेपपरमक्रुद्धोजिघांसुःपांडुनंदनं ॥ क्षिप्तानिक्षिप्यमाणानितानिचास्त्राणिधर्म
जः ॥ ३५ ॥ जघानास्त्रैर्महाबाहुःकुंभयोनेरवित्रसन् ॥ सत्यांचिकीर्षमाणस्तुप्रतिज्ञांकुंभसंभवः ॥ ३६ ॥ प्रादुश्चक्रेऽस्त्रमैंद्रंवैप्राजापत्यंचभारत ॥ जिघांसुर्धर्म
तनयंतवपुत्रहितेरतः ॥ ३७ ॥ पतिःकुरूणांगजसिंहगामीविशालवक्षाःपृथुलोहिताक्षः ॥ प्रादुश्चकारास्त्रमहीनतेजामाहेंद्रमन्यत्सजघानतेन ॥ ३८ ॥ विहन्य
मानेष्वस्त्रेषुद्रोणःक्रोधसमन्वितः ॥ युधिष्ठिरवधंप्रेप्सुर्ब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ॥ ३९ ॥ ततोनाज्ञासिषंकिंचिद्घोरेणतमसावृते ॥ सर्वभूतानिचपरंत्रासंजग्मुर्महीप
ते ॥ ४० ॥ ब्रह्मास्त्रमुद्यतंदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रतदस्त्रंप्रत्यवारयत् ॥ ४१ ॥ ततःसैनिकमुख्यास्तेप्रशशंसुर्नरर्षभौ ॥ द्रोणपार्थौमहेष्वा
सौसर्वयुद्धविशारदौ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ उदीर्यमाणंतद्दृष्ट्वेतितथापरुषितं

ततःप्रमुच्यकौंतेयंद्रोणोद्रुपदवाहिनीं ॥ व्यधमत्क्रोधताम्राक्षोवायव्यास्त्रेणभारत ॥४३॥ तेहन्यमानाद्रोणेनपंचालाःप्राद्रवन्भयात् ॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्थ
स्यचमहात्मनः ॥ ४४ ॥ ततःकिरीटीभीमश्चसहसासन्न्यवर्ततां ॥ महद्भ्यांरथवंशाभ्यांपरिगृह्यबलंतदा ॥ ४५ ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंचवृकोदरः ॥ भारद्वा
जंशरौघाभ्यांमहद्भ्यामभ्यवर्षतां ॥ ४६ ॥ केकयाःसृंजयाश्चैवपंचालाश्चमहौजसः ॥ अन्वगच्छन्महाराजमत्स्याश्चसहसात्वतैः ॥ ४७ ॥ ततःसाभारतीसेना
वध्यमानाकिरीटिना ॥ तमसानिद्रयाचैवपुनरेवव्यदीर्यत ॥ ४८ ॥ द्रोणेनवार्यमाणास्तेस्वयंतवसुतेनच ॥ नाशक्यंतमहाराजयोधावारयितुंतदा ॥ ४९ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेद्रोणयुधिष्ठिरयुद्धेसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः॥ ॥ १५७॥ ॥ छ॥ संजयउवाच उदीर्य
माणंतद्दृष्ट्वापांडवानांमहद्बलं ॥ अविषह्यंचमन्वानःकर्णंदुर्योधनोब्रवीत् ॥ १ ॥ अयंसकालःसंप्राप्तोमित्राणांमित्रवत्सल ॥ त्रायस्वसमरेकर्णसर्वान्योधान्म
हारथान् ॥ २ ॥ पंचालैर्मत्स्यकैकेयैःपांडवैश्चमहारथैः ॥ वृतान्समंतात्संक्रुद्धैर्निःश्वसद्भिरिवोरगैः ॥ ३ ॥ एतेनदंतिसंहृष्टाःपांडवाजितकाशिनः ॥ शक्रोपमा
श्चबहवःपंचालानांरथव्रजाः ॥ ४ ॥ कर्णउवाच परित्रातुमिहप्राप्तोयदिपार्थंपुरंदरः ॥ तमप्याशुपराजित्यततोहंतास्मिपांडवं ॥ ५ ॥ सत्यंतेप्रतिजानामि
समाश्वसिहिभारत ॥ हंतास्मिपांडुतनयान्पंचालांश्चसमागतान् ॥ ६ ॥ जयंतेप्रतिदास्यामिवासवस्येवपावकिः ॥ प्रियंतवमयाकार्यमितिजीवामिपार्थिव
॥ ७ ॥ सर्वेषामेवपार्थानांफाल्गुनोबलवत्तरः ॥ तस्याममोघांविमोक्ष्यामिशक्तिंशक्रविनिर्मितां ॥ ८ ॥ तस्मिन्हतेमहेष्वासेभ्रातरस्तस्यमानद ॥ तववश्याभवि
ष्यंतिवनंयास्यंतिवापुनः ॥ ९ ॥ मयिजीवतिकौरव्यविषादंमाकृथाःक्वचित् ॥ अहंजेष्यामिसमरेसहितान्सर्वपांडवान् ॥ १० ॥ पंचालान्केकयांश्चैववृष्णींश्चा
पिसमागता ॥ बाणौघैःशकलीकृत्यतवदास्यामिमेदिनीं ॥ ११ ॥ संजयउवाच एवंब्रुवाणंकर्णंतुकृपःशारद्वतोब्रवीत् ॥ स्मयन्निवमहाबाहुःसूतपुत्रमि
दंवचः ॥ १२ ॥ शोभनंशोभनंकर्णसनाथःकुरुपुंगवः ॥ त्वयानाथेनराधेयवचसायदिसिध्यति ॥ १३ ॥ बहुशःकत्थसेकर्णकौरवस्यसमीपतः ॥ नतुतेविक्र
मःकश्चिद्दृश्यतेफलमेववा ॥ १४ ॥ समागमःपांडुसुतैर्दृष्टस्तेबहुशोयुधि ॥ सर्वत्रनिर्जितश्चासिपांडवैःसूतनंदन ॥ १५ ॥ ह्रियमाणेतदाकर्णगंधर्वैर्धृतराष्ट्रजे ॥
तदायुध्यंतसैन्यानित्वमेकोग्रेऽपलायिथाः ॥ १६ ॥ दृष्ट्वेतिचस्पष्टार्थावध्यायौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

विराटनगरेचापिसमेताःसर्वकौरवाः ॥ पार्थेननिर्जितायुद्धेत्वंचकर्णसहानुजः ॥ १७ ॥ एकस्याप्यसमर्थस्त्वंफाल्गुनस्यरणाजिरे ॥ कथमुत्सहसेजेतुंसकृष्णा
न्सर्वपांडवान् ॥ १८ ॥ अब्रुवन्कर्णयुध्यस्वकत्थसेबहुसूतज ॥ अनुक्त्वाविक्रमेद्यस्तुतद्वैसत्पुरुषव्रतं ॥ १९ ॥ गर्जित्वासूतपुत्रत्वंशारदाभ्रमिवाफलं ॥ निष्फलो
दृश्यसेकर्णतच्चराजानबुध्यते ॥ २० ॥ तावद्गर्जस्वराधेययावत्पार्थंनपश्यसि ॥ आरात्पार्थंहितेदृष्ट्वादुर्लभंगर्जितंपुनः ॥ २१ ॥ त्वमनासाद्यतान्बाणान्फाल्गु
नस्यविगर्जसि ॥ पार्थसायकविद्धस्यदुर्लभंगर्जितंतव ॥ २२ ॥ बाहुभिःक्षत्रियाःशूरावाग्भिःशूराद्विजातयः ॥ धनुषाफाल्गुनःशूरःकर्णःशूरोमनोरथैः ॥
॥ २३ ॥ तोषितोयेनरुद्रोपिकःपार्थंप्रतिघातयेत् ॥ एवंसंरुषितस्तेनतदाशारद्वतेनह ॥ २४ ॥ कर्णःप्रहरतांश्रेष्ठःकृपंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ शूरागर्जंतिसततंप्रावृ
षीवबलाहकाः ॥ २५ ॥ फलंचाशुप्रयच्छंतिबीजमुप्तमृताविव ॥ दोषमत्रनपश्यामिशूराणांरणमूर्धनि ॥ २६ ॥ तत्तद्विकत्थमानानांभारंचोद्वहतांमृधे ॥ यं
भारंपुरुषोवोढुंमनसाहिव्यवस्यति ॥ २७ ॥ दैवमस्यध्रुवंतत्रसाहाय्यायोपपद्यते ॥ व्यवसायद्वितीयोहंमनसाभारमुद्वहन् ॥ २८ ॥ हत्वापांडुसुतानाजौसकृष्णा
न्सहसात्वतान् ॥ गर्जामियद्यहंविप्रतवकिंतत्रनश्यति ॥ २९ ॥ वृथाशूरानगर्जंतिशारदाइवतोयदाः ॥ सामर्थ्यमात्मनोज्ञात्वाततोगर्जंतिपंडिताः ॥ ३० ॥ सोह
मद्यरणेयत्तौसहितौकृष्णपांडवौ ॥ उत्सहेमनसाजेतुंततोगर्जामिगौतम ॥ ३१ ॥ पश्यत्वंगर्जितस्यास्यफलंमेविप्रसानुगान् ॥ हत्वापांडुसुतानाजौसहकृष्णान्ससा
त्वतान् ॥ ३२ ॥ दुर्योधनायदास्यामिपृथिवींहतकंटकां ॥ कृपउवाच मनोरथप्रलापामेनग्राह्यास्तवसूतज ॥ ३३ ॥ सदाक्षिपसिवैकृष्णौधर्मराजंचपांडवं ॥ ध्रु
वस्तत्रजयःकर्णयत्रयुद्धविशारदौ ॥ ३४ ॥ देवगंधर्वयक्षाणांमनुष्योरगरक्षसां ॥ दंशितानामपिरणेअजेयौकृष्णपांडवौ ॥ ३५ ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवाग्दांतो
गुरुदैवतपूजकः ॥ नित्यंधर्मरतश्चैवकृतास्त्रश्चविशेषतः ॥ ३६ ॥ धृतिमांश्चकृतज्ञश्चधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ भ्रातरश्चास्यबलिनःसर्वास्त्रेषुकृतश्रमाः ॥ ३७ ॥ गु
रुवृत्तिरताःप्राज्ञाधर्मनित्यायशस्विनः ॥ संबंधिनश्चेंद्रवीर्याःस्वनुरक्ताःप्रहारिणः ॥ ३८ ॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचदौर्मुखिर्जनमेजयः ॥ चंद्रसेनोरुद्रसेनःकीर्ति
धर्माध्रुवोधरः ॥ ३९ ॥ वसुचंद्रोदामचंद्रःसिंहचंद्रःसुतेजनः ॥ द्रुपदस्यतथापुत्राद्रुपदश्चमहास्त्रवित् ॥ ४० ॥ येषामर्थायसंयत्तोमत्स्यराजःसहानुजः ॥ श
तानीकःसूर्यदत्तःश्रुतानीकःश्रुतध्वजः ॥ ४१ ॥ बलानीकोजयानीकोजयाश्वोरथवाहनः ॥ चंद्रोदयःसमरथोविराटभ्रातरःशुभाः ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

यमौचद्रौपदेयाश्चराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ येषामर्थाययुध्यंतेनतेषांविद्यतेक्षयः ॥ ४३ ॥ एतेचान्येचबहवोगणाःपांडुसुतस्यवै ॥ कामंखलुजगत्सर्वंसदेवा
सुरमानुषं ॥ ४४ ॥ सयक्षराक्षसगणंसभूतभुजगद्विपं ॥ निःशेषमस्त्रवीर्येणकुर्वातेभीमफाल्गुनौ ॥४५॥ युधिष्ठिरश्चपृथिवींनिर्दहेद्घोरचक्षुषा ॥ अप्रमेयबलः
शौरिर्येषामर्थेचदंशितः ॥ ४६ ॥ कथंतान्संयुगेकर्णजेतुमुत्सहसेपरान् ॥ महानपनयस्त्वेषनित्यंहितवसूतज ॥ ४७॥ यस्त्वमुत्सहसेयोद्धुंसमरेशौरिणासह ॥
संजयउवाच   एवमुक्तस्तुराधेयःप्रहसन्भरतर्षभ ॥ ४८ ॥ अब्रवीच्चतदाकर्णोगुरुंशारद्वतंकृपं ॥ सत्यमुक्तंत्वयाब्रह्मन्पांडवान्प्रतियद्वचः ॥ ४९ ॥ एतेचान्ये
चबहवोगुणाःपांडुसुतेषुवै ॥ अजय्याश्चरणेपार्थादेवैरपिसवासवैः ॥ ५० ॥ सदैत्ययक्षगंधर्वैःपिशाचोरगराक्षसैः ॥ तथापिपार्थान्जेष्यामिशक्त्यावास
वदत्तया ॥ ५१ ॥ ममत्व्यमोघादत्तेयंशक्तिःशक्रेणवैद्विज ॥ एतयानिहनिष्यामिसव्यसाचिनमाहवे ॥ ५२ ॥ हतेतुपांडवेकृष्णेभ्रातरश्चास्यसोदराः ॥ अनर्जु
नानशक्ष्यंतिमहींभोक्तुंकथंचन ॥ ५३ ॥ तेषुनष्टेषुसर्वेषुपृथिवीयंससागरा ॥ अयत्नात्कौरवेंद्रस्यवशेस्थास्यतिगौतम ॥ ५४ ॥ सुनीतैरिहसर्वार्थाःसिध्यंतेना
त्रसंशयः ॥ एतमर्थमहंज्ञात्वाततोगर्जामिगौतम ॥ ५५ ॥ त्वंतुविप्रश्चवृद्धश्चअशक्तश्चापिसंयुगे ॥ कृतस्नेहश्चपार्थेषुमोहान्मामवमन्यसे ॥ ५६ ॥ यद्येवंवक्ष्य
सेभूयोममाप्रियमिहद्विज ॥ ततस्तेखड्गमुद्यम्यजिह्वांछेत्स्यामिदुर्मते ॥ ५७॥ यच्चापिपांडवान्विप्रस्तोतुमिच्छसिसंयुगे ॥ भीषयन्सर्वसैन्यानिकौरवेयाणि
दुर्मते ॥ ५८ ॥ अत्रापिशृणुमेवाक्यंयथावद्ब्रुवतोद्विज ॥ दुर्योधनश्चद्रोणश्चशकुनिर्दुर्मुखोजयः ॥ ५९ ॥ दुःशासनोवृषसेनोमद्रराजस्त्वमेवच ॥ सोमदत्तश्च
भूरिश्चतथाद्रौणिर्विविंशतिः ॥ ६० ॥ तिष्ठेयुर्दंशितायत्रसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ जयेदेतान्नरःकोनुशक्रतुल्यबलोप्यरिः ॥ ६१ ॥ शूराश्चहिकृतास्त्राश्चबलिनःस्व
र्गलिप्सवः ॥ धर्मज्ञायुद्धकुशलाहन्युर्युद्धेसुरानपि ॥ ६२ ॥ एतेस्थास्यंतिसंग्रामेपांडवानांवधार्थिनः ॥ जयमाकांक्षमाणाहिकौरवेयस्यदंशिताः ॥६३॥ दैवा
यत्तमहंमन्येजयंसुबलिनामपि ॥ यत्रभीष्मोमहाबाहुःशेतेशरशताचितः ॥ ६४ ॥ विकर्णश्चित्रसेनश्चबाल्हीकोथजयद्रथः ॥ भूरिश्रवाजयश्चैवजलसंधःसुद
क्षिणः ॥ ६५ ॥ शलश्चरथिनांश्रेष्ठोभगदत्तश्चवीर्यवान् ॥ एतेचान्येचराजानोदेवैरपिसुदुर्जयाः ॥ ६६ ॥ निहताःसमरेशूराःपांडवैर्बलवत्तराः ॥ किमन्यद्दैवसं
योगान्मन्यसेपुरुषाधम ॥ ६७॥ यांश्चतांस्तौषिसततंदुर्योधनरिपून्द्विज ॥ तेषामपिहताःशूराःशतशोथसहस्रशः ॥ ६८ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तथेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ कंचिद्धनुर्धरंन

क्षीयंतेसर्वसैन्यानिकुरूणांपांडवैःसह ॥ प्रभावंनात्रपश्यामिपांडवानांकथंचन ॥ ६९ ॥ यस्त्वान्बलवतोनित्यंमन्यसेत्वंद्विजाधम ॥ यतिष्येहंयथाशक्तियो
द्धुंतैःसहसंयुगे ॥ दुर्योधनहितार्थायजयोदैवेप्रतिष्ठितः ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृपकर्णवाक्येअष्टपंचाशद
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तथापरुषितंदृष्ट्वासूतपुत्रेणमातुलं ॥ खड्गमुद्यम्यवेगेनद्रौणिरभ्यपतद्द्रुतं ॥
॥ १ ॥ ततःपरमसंक्रुद्धःसिंहोमत्तमिवद्विपं ॥ प्रेक्षतःकुरुराजस्यद्रौणिःकर्णसमभ्ययात् ॥ २ ॥ अश्वत्थामोवाच यदर्जुनगुणांस्तथ्यान्कीर्तयानंनराध
म ॥ शूरंद्वेषात्सुदुर्बुद्धेत्वंभर्त्सयसिमातुलं ॥ ३ ॥ विकत्थमानःशौर्येणसर्वलोकधनुर्धरं ॥ दर्पोत्सेधगृहीतोद्यनकंचिद्गणयन्मृधे ॥ ४ ॥ क्वतेवीर्यंक्वचास्त्राणियं
त्वांनिर्जित्यसंयुगे ॥ गांडीवधन्वाहतवान्प्रेक्षतस्तेजयद्रथं ॥ ५ ॥ येनसाक्षान्महादेवोयोधितःसमरेपुरा ॥ तमिच्छसित्वथाजेतुंसूताधममनोरथैः ॥ ६ ॥ यंहि
कृष्णेनसहितंसर्वशस्त्रभृतांवरं ॥ जेतुंनशक्ताःसहिताःसेंद्राअपिसुरासुराः ॥ ७ ॥ लोकैकवीरमजितमर्जुनंसूतसंयुगे ॥ किंपुनस्त्वंसुदुर्बुद्धेसहैभिर्वसुधाधिपैः
॥ ८ ॥ कर्णपश्यसुदुर्बुद्धेतिष्ठेदानींनराधम ॥ एषतेद्यशिरःकायादुद्धरामिसुदुर्मते ॥ ९ ॥ संजयउवाच तमुद्यतंतुवेगेनराजादुर्योधनःस्वयं ॥ न्यवार
यन्महातेजाःकृपश्चद्विपदांवरः ॥ १० ॥ कर्णउवाच शूरोयंसमरश्लाघीदुर्मतिश्चद्विजाधमः ॥ आसादयतुमद्वीर्यंमुंचेमंकुरुसत्तम ॥ ११ ॥ अश्वत्था
मोवाच तवैतत्क्षम्यतेस्माभिःसूतात्मजसुदुर्मते ॥ दर्पमुत्सिक्तमेतत्तेफाल्गुनोनाशयिष्यति ॥ १२ ॥ दुर्योधनउवाच अश्वत्थामन्प्रसीदस्वक्षंतुमर्ह
सिमानद ॥ कोपःखलुनकर्तव्यःसूतपुत्रंकथंचन ॥ १३ ॥ त्वयिकर्णेकृपेद्रोणेमद्रराजेथसौबले ॥ महत्कार्यंसमासक्तंप्रसीदद्विजसत्तम ॥ १४ ॥ एतेत्वभिमु
खाःसर्वेराधेयेनयुयुत्सवः ॥ आयांतिपांडवाब्रह्मन्नाह्वयंतःसमंततः ॥ १५ ॥ संजयउवाच प्रसाद्यमानस्तुततोराज्ञाद्रौणिर्महामनाः ॥ प्रससादमहा
राजक्रोधवेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ ततःकृपोप्युवाचेदमाचार्यःसुमहामनाः ॥ सौम्यस्वभावाद्राजेंद्रक्षिप्रमागतमार्दवः ॥ १७ ॥ कृपउवाच तवैतत्क्षम्य
तेऽस्माभिःसूतात्मजसुदुर्मते ॥ दर्पमुत्सिक्तमेतत्तेफाल्गुनोनाशयिष्यति ॥ १८ ॥

गणयन्नित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

संजयउवाच ततस्तेपांडवाराजन्पंचालाश्चयशस्विनः ॥ आजग्मुःसहिताःकर्णंतर्जयंतःसमंततः ॥ १९ ॥ कर्णोपिरथिनांश्रेष्ठश्चापमुद्यम्यवीर्यवान् ॥ कौर
वाग्र्यैःपरिवृतःशक्रोदेवगणैरिव ॥ २० ॥ पर्यतिष्ठततेजस्वीस्वबाहुबलमाश्रितः ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकर्णस्यसहपांडवैः ॥ २१ ॥ भीषणंसुमहाराजसिंहनाद
विराजितं ॥ ततस्तेपांडवाराजन्पंचालाश्चयशस्विनः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वाकर्णंमहाबाहुमुच्चैःशब्दमथानदन् ॥ अयंकर्णःकुतःकर्णस्तिष्ठकर्णमहारणे ॥ २३ ॥ युध्यस्व
सहितोस्माभिर्दुरात्मन्पुरुषाधम ॥ अन्येतुदृष्ट्वाराधेयंक्रोधरक्तेक्षणाब्रुवन् ॥ २४ ॥ हन्यतामयमुत्सिक्तःसूतपुत्रोल्पचेतनः ॥ सर्वैःपार्थिवशार्दूलैर्नानेनार्थोस्ति
जीवता ॥ २५ ॥ अत्यंतवैरीपार्थानांसततंपापपूरुषः ॥ एषमूलमनर्थानांदुर्योधनमतेस्थितः ॥ २६ ॥ घ्नतैनमितिजल्पंतःक्षत्रियाःसमुपाद्रवन् ॥ महताशरव
र्षेणच्छादयंतोमहारथाः ॥ २७ ॥ वधार्थंसूतपुत्रस्यपांडवेयेनचोदिताः ॥ तांस्तुसर्वांस्तथादृष्ट्वाधावमानान्महारथान् ॥ २८ ॥ नविव्यथेसूतपुत्रोनचत्रासमगच्छ
त ॥ दृष्ट्वासंहारकल्पंतमुद्धूतंसैन्यसागरं ॥ २९ ॥ पिप्रीषुस्तवपुत्राणांसंग्रामेष्वपराजितः ॥ सायकौघेनबलवान्क्षिप्रकारीमहाबलः ॥ ३० ॥ वारयामासत
त्सैन्यंसमंताद्भरतर्षभ ॥ ततस्तुशरवर्षेणपार्थिवास्तमवारयन् ॥ ३१ ॥ धनूंषितेविधुन्वानाःशतशोथसहस्रशः ॥ अयोधयंतराधेयंशक्रंदैत्यगणाइव ॥ ३२ ॥
शरवर्षंतुतत्कर्णःपार्थिवैःसमुदीरितं ॥ शरवर्षेणमहतासमंताद्व्यकिरत्प्रभो ॥ ३३ ॥ तद्युद्धमभवत्तेषांकृतप्रतिकृतैषिणां ॥ यथादेवासुरेयुद्धेशक्रस्यसहदानवैः
॥ ३४ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामसूतपुत्रस्यलाघवं ॥ यदेनंसर्वतोयत्तानाप्नुवंतिपरेयुधि ॥ ३५ ॥ निवार्यचशरौघांस्तान्पार्थिवानांमहारथः ॥ युगेष्वीषासुच्छत्रेषु
ध्वजेषुचहयेषुच ॥ ३६ ॥ आत्मनामांकितान्घोरान्राधेयःप्राहिणोच्छरान् ॥ ततस्तेव्याकुलीभूताराजानःकर्णपीडिताः ॥ ३७ ॥ बभ्रमुस्तत्रतत्रैवगावःशीता
र्दिताइव ॥ हयानांवध्यमानानांगजानांरथिनांतथा ॥ ३८ ॥ तत्रतत्राभ्यवेक्षामसंघान्कर्णेनताडितान् ॥ शिरोभिःपतितैराजन्बाहुभिश्चसमंततः ॥ ३९ ॥
आस्तीर्णावसुधासर्वाशूराणामनिवर्तिनां ॥ हतैश्चहन्यमानैश्चनिष्टनद्भिश्चसर्वशः ॥ ४० ॥ बभूवायोधनंरौद्रंवैवस्वतपुरोपमं ॥ ततोदुर्योधनोराजादृष्ट्वाकर्ण
स्यविक्रमं ॥ ४१ ॥ अश्वत्थामानमासाद्यवाक्यमेतदुवाचह ॥ युध्यतेसौरणेकर्णोदंशितःसर्वपार्थिवैः ॥ ४२ ॥ पश्यैतांद्रवतींसेनांकर्णसायकपीडितां ॥ कार्ति
केयेनविध्वस्तामासुरींपृतनामिव ॥ ४३ ॥ दृष्ट्वैतांनिर्जितांसेनांरणेकर्णेनधीमता ॥ अभियात्येषबीभत्सुःसूतपुत्रजिघांसया ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

तद्यथाप्रेक्षमाणानांसूतपुत्रंमहारथं ॥ नहन्यात्पांडवःसंख्येतथानीतिर्विधीयतां ॥ ४५ ॥ ततोद्रौणिःकृपःशल्योहार्दिक्यश्चमहारथः ॥ प्रत्युद्ययुस्तदापार्थंसूत
पुत्रपरीप्सया ॥ ४६ ॥ आयांतंवीक्ष्यकौंतेयंशक्रंदैत्यचमूमिव ॥ बीभत्सुरपिराजेंद्रपंचालैरभिसंवृतः ॥ ४७ ॥ प्रत्युद्ययौतदाकर्णयथावृत्रंशतक्रतुः ॥ धृ
तराष्ट्रउवाच संरब्धंफाल्गुनंदृष्ट्वाकालांतकयमोपमं ॥ ४८ ॥ कर्णोवैकर्तनःसूतप्रत्यपद्यत्किमुत्तरं ॥ योह्यस्पर्धतपार्थेननित्यमेवमहारथः ॥ ४९ ॥ आशं
सतेचबीभत्सुंयुद्धेजेतुंसुदारुणं ॥ सतुतंसहसाप्राप्तंनित्यमत्यंतवैरिणं ॥ ५० ॥ कर्णोवैकर्तनःसूतकिमुत्तरमपद्यत ॥ संजयउवाच आयांतंपांडवंदृष्ट्वा
गजंप्रतिगजोयथा ॥ ५१ ॥ असंभ्रांतोरणेकर्णःप्रत्युदीयाद्धनंजयं ॥ तमापतंतंवेगेनवैकर्तनमजिह्मगैः ॥ ५२ ॥ छादयामासपार्थोथकर्णस्तुविजयंशरैः ॥
सकर्णंशरजालेनच्छादयामासपांडवः ॥ ५३ ॥ ततःकर्णःसुसंरब्धःशरैस्त्रिभिरविध्यत ॥ तस्यतल्लाघवंपार्थोनामृष्यतमहाबलः ॥ ५४ ॥ तस्मैबाणान्शिलाधौ
तान्प्रसन्नाग्रानजिह्मगान् ॥ प्राहिणोत्सूतपुत्रायत्रिशतंशत्रुतापनः ॥ ५५ ॥ विव्याधचैनंसंरब्धोबाणेनैकेनवीर्यवान् ॥ सव्येभुजाग्रेबलवान्नाराचेनहसन्निव
॥ ५६ ॥ तस्यविद्धस्यबाणेनकराच्चापंपपातह ॥ पुनरादायतच्चापंनिमेषार्धान्महाबलः ॥ ५७ ॥ छादयामासबाणौघैःफाल्गुनंकृतहस्तवत् ॥ शरवृष्टिंतुतांमुक्तांसूत
पुत्रेणभारत ॥ ५८ ॥ व्यधमच्छरवर्षेणस्मयन्निवधनंजयः ॥ तौपरस्परमासाद्यशरवर्षेणपार्थिव ॥ ५९ ॥ छादयेतांमहेष्वासौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ तदद्भुतं
महद्युद्धंकर्णपांडवयोर्मृधे ॥ ६० ॥ क्रुद्धयोर्वाशिताहेतोर्वन्ययोर्गजयोरिव ॥ ततःपार्थोमहेष्वासोदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ ६१ ॥ मुष्टिदेशेधनुस्तस्यचिच्छेदत्वरयान्वि
तः ॥ अश्वांश्चचतुरोभल्लैरनयद्यमसादनं ॥ ६२ ॥ सारथेश्चशिरःकायादहरच्छत्रुतापनः ॥ अथैनंछिन्नधन्वानंहताश्वंहतसारथिं ॥ ६३ ॥ विव्याधसायकैः
पार्थश्चतुर्भिःपांडुनंदनः ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यनरर्षभः ॥ ६४ ॥ आरुरोहरथंतूर्णंकृपस्यशरपीडितः ॥ सनुन्नोर्जुनबाणौघैराचितःशल्यकोयथा ॥ ६५ ॥
जीवितार्थमभिप्रेप्सुःकृपस्यरथमारुहत् ॥ राधेयंनिर्जितंदृष्ट्वातावकाभरतर्षभ ॥ ६६ ॥ धनंजयशरैर्नुन्नाःप्राद्रवंतदिशोदश ॥ द्रवतस्तान्समालोक्यराजादु
र्योधनोनृप ॥ ६७ ॥ निवर्तयामासतदावाक्यमेतदुवाचह ॥ अलंद्रुतेनवःशूरास्तिष्ठध्वंक्षत्रियर्षभाः ॥ ६८ ॥ एषपार्थवधायाहंस्वयंगच्छामिसंयुगे ॥ अहंपा
र्थान्हनिष्यामिसपंचालान्ससोमकान् ॥ ६९ ॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

अद्यमेयुध्यमानस्यसहगांडीवधन्वना ॥ द्रक्ष्यंतिविक्रमंपार्थाःकालस्येवयुगक्षये ॥ ७० ॥ अद्यमद्बाणजालानिविमुक्तानिसहस्रशः ॥ द्रक्ष्यंतिसमरेयोधाःशलभानामिवायतीः ॥ ७१ ॥ अद्यबाणमयंवर्षंसृजतोममधन्विनः ॥ जीमूतस्येवघर्मांतेद्रक्ष्यंतियुधिसैनिकाः ॥ ७२ ॥ जेष्याम्यद्यरणेपार्थंसायकैर्नतपर्वभिः ॥ तिष्ठध्वंसमरेशूराभयंत्यजतफाल्गुनात् ॥ ७३ ॥ नहिमद्वीर्यमासाद्यफाल्गुनःप्रसहिष्यति ॥ यथावेलांसमासाद्यसागरोमकरालयः ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौराजासैन्येनमहतावृतः ॥ फाल्गुनंप्रतिदुर्धर्षःक्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ ७५ ॥ तंप्रयांतंमहाबाहुंदृष्ट्वाशारद्वतस्तदा ॥ अश्वत्थामानमासाद्यवाक्यमेतदुवाचह ॥ ॥७६॥ एषराजामहाबाहुरमर्षीक्रोधमूर्च्छितः॥ पतंगवृत्तिमास्थायफाल्गुनंयोद्धुमिच्छति॥७७॥ यावन्नःपश्यमानानांप्राणान्पार्थेनसंगतः॥ नजह्यात्पुरुषव्याघ्रस्तावद्वारयकौरवं ॥ ७८ ॥ यावत्फाल्गुनबाणानांगोचरंनाद्यगच्छति ॥ कौरवःपार्थिवोवीरस्तावद्वारयसंयुगे ॥ ७९ ॥ यावत्पार्थशरैर्घोरैर्निर्मुक्तोरगसन्निभैः ॥ नभस्मीक्रियतेराजातावद्युद्धान्निवार्यतां ॥८०॥ अयुक्तमिवपश्यामितिष्ठत्स्वस्मासुमानद ॥ स्वयंयुद्धाययद्राजापार्थंयात्यसहायवान् ॥८१॥ दुर्लभंजीवितंमन्येकौरव्यस्यकिरीटिना ॥ युद्ध्यमानस्यपार्थेनशार्दूलेनेवहस्तिनः ॥ ८२ ॥ मातुलेनैवमुक्तस्तुद्रौणिःशस्त्रभृतांवरः ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यंत्वरितःसमभाषत ॥ ८३ ॥ मयिजीवतिगांधारेनयुद्धंगंतुमर्हसि ॥ मामनादृत्यकौरव्यतवनित्यंहितैषिणं ॥ ८४ ॥ नहितेसंभ्रमःकार्यःपार्थस्यविजयंप्रति ॥ अहमावारयिष्यामिपार्थंतिष्ठसुयोधन ॥ ८५ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यःपांडुपुत्रान्वैपुत्रवत्परिरक्षति ॥ त्वमप्युपेक्षांकुरुषेतेषुनित्यंद्विजोत्तम ॥ ८६ ॥ ममवामंदभाग्यत्वान्मंदस्तेविक्रमोयुधि ॥ धर्मराजप्रियार्थंवाद्रौपद्यावानविद्मतत् ॥ ८७ ॥ धिगस्तुममलुब्धस्ययत्कृतेसर्वबांधवाः ॥ सुखार्हाःपरमंदुःखंप्राप्नुवंत्यपराजिताः ॥ ८८ ॥ कोहिशस्त्रविदांमुख्योमहेश्वरसमोयुधि ॥ शत्रुंनक्षपयेच्छक्तोयोनस्याद्गौतमीसुतः ॥ ८९ ॥ अश्वत्थामन्प्रसीदस्वनाशयैतान्ममाहितान् ॥ तवास्त्रगोचरेशक्ताःस्थातुंदेवानदानवाः ॥ ९० ॥ पंचालान्सोमकांश्चैवजहिद्रौणेसहानुगान् ॥ वयंशेषान्हनिष्यामस्त्वयैवपरिरक्षिताः ॥ ९१ ॥ एतेहिसोमकाविप्रपंचालाश्चयशस्विनः ॥ ममसैन्येषुसंक्रुद्धाविचरंतिदवाग्निवत् ॥ ९२ ॥ तान्वारयमहाबाहोकेकयांश्चनरोत्तम ॥ पुराकुर्वंतिनिःशेषंरक्ष्यमाणाःकिरीटिना ॥ ॥ ९३ ॥ अश्वत्थामंस्त्वरायुक्तोयाहिशीघ्रमरिंदम ॥ आदौवायदिवापश्चात्तवेदंकर्ममारिष ॥ ९४ ॥

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ दुर्योधनेनेति ॥ १ ॥

त्वमुत्पन्नोमहाबाहोपंचालानांवधंप्रति ॥ करिष्यसिजगत्सर्वमपंचालंकिलोद्यतः ॥ ९५ ॥ एवंसिद्धाब्रुवन्वाचोभविष्यतिचतत्तथा ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रपंचा
लान्जहिसानुगान् ॥ ९६ ॥ नतेस्त्रगोचरेशक्ताःस्थातुंदेवाःसवासवाः ॥ किमुपार्थाःसपंचालाःसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ९७ ॥ नत्वांसमर्थाःसंग्रामेपांडवाःसहसो
मकैः ॥ बलाद्योधयितुंवीरसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ९८ ॥ गच्छगच्छमहाबाहोननःकालात्ययोभवेत् ॥ इयंहिद्रवतेसेनापार्थसायकपीडिता ॥ ९९ ॥ शक्तोह्यसि
महाबाहोदिव्येनस्वेनतेजसा ॥ निग्रहेपांडुपुत्राणांपंचालानांचमानद ॥ १०० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनवा
क्येएकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच दुर्योधनेनैवमुक्तोद्रौणिराहवदुर्मदः ॥ चकारारिवधेयत्नमिं
द्रोदैत्यवधेयथा ॥ प्रत्युवाचमहाबाहुस्तवपुत्रमिदंवचः ॥ १ ॥ सत्यमेतन्महाबाहोयथावदसिकौरव ॥ प्रियाहिपांडवानित्यंममचापिपितुश्चमे ॥ २ ॥ तथैवा
वांप्रियौतेषांनतुयुद्धेकुरूद्वह ॥ शक्तितस्तातयुध्यामस्त्यक्त्वाप्राणानभीतवत् ॥ ३ ॥ अहंकर्णश्चशल्यश्चकृपोहार्दिक्यएवच ॥ निमेषात्पांडवींसेनांक्षपयेमनृपो
त्तम ॥ ४ ॥ तेचापिकौरवींसेनांनिमेषार्धात्कुरूद्वह ॥ क्षपयेयुर्महाबाहोनस्यामयदिसंयुगे ॥ ५ ॥ युध्यतांपांडवान्छक्त्यातेषांचास्मान्युयुत्सतां ॥ तेजस्तेजःस
मासाद्यप्रशमंयातिभारत ॥ ६ ॥ अशक्यातरसाजेतुंपांडवानामनीकिनी ॥ जीवत्सुपांडुपुत्रेषुतद्धिसत्यंब्रवीमिते ॥ ७ ॥ आत्मार्थंयुध्यमानास्तेसमर्थाःपांडुनं
दनाः ॥ किमर्थंतवसैन्यानिनहनिष्यंतिभारत ॥ ८ ॥ त्वंतुलुब्धतमोराजन्निकृतिज्ञश्चकौरव ॥ सर्वाभिशंकीमानीचततोस्मानभिशंकसे ॥ ९ ॥ मन्येत्वंकुत्सि
तोराजन्पापात्मापापपूरुषः ॥ अन्यानपिसनःक्षुद्रशंकसेपापभावितः ॥ १० ॥ अहंतुयत्नमास्थायत्वदर्थेत्यक्तजीवितः ॥ एषगच्छामिसंग्रामंत्वत्कृतेकुरुनंदन
॥ ११ ॥ योत्स्येहंशत्रुभिःसार्धंजेष्यामिचवरान्वरान् ॥ पंचालैःसहयोत्स्यामिसोमकैःकेकयैस्तथा ॥ १२ ॥ पांडवेयैश्चसंग्रामेत्वत्प्रियार्थमरिंदम ॥ अद्यमद्बा
णनिर्दग्धाःपंचालाःसोमकास्तथा ॥ १३ ॥ सिंहेनेवार्दितागावोविद्रविष्यंतिसर्वशः ॥ अद्यधर्मसुतोराजादृष्ट्वाममपराक्रमं ॥ १४ ॥ अश्वत्थाममयंलोकंमं
स्यतेसहसोमकैः ॥ आगमिष्यतिनिर्वेदंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १५ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ त्वंत्विति निकृतिर्वंचनंतज्ज्ञत्वादस्मानप्यात्मवत्पश्यसीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

दृष्ट्वाविनिहतान्संख्येपंचालान्सोमकैःसह ॥ येमांयुद्धेभियोत्स्यंतितान्हनिष्यामिभारत ॥ १६ ॥ नहितेवीरमोक्ष्यंतेमद्बाह्वंतरमागताः ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःपु
त्रंदुर्योधनंतव ॥ १७ ॥ अभ्यवर्ततयुद्धायत्रासयन्सर्वधन्विनः ॥ चिकीर्षुस्तवपुत्राणांप्रियंप्राणभृतांवरः ॥ १८ ॥ ततोब्रवीत्सकैकेयान्पंचालान्गौतमीसुतः ॥
प्रहरध्वमितःसर्वेममगात्रेमहारथाः ॥ १९ ॥ स्थिरीभूताश्चयुद्ध्यध्वंदर्शयंतोस्त्रलाघवं ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेशस्त्रवृष्टीरपातयन् ॥ २० ॥ द्रौणिंप्रतिमहाराजज
लंजलधराइव ॥ तान्निहत्यशरान्द्रौणिर्दशवीरानपोथयत् ॥ २१ ॥ प्रमुखेपांडुपुत्राणांधृष्टद्युम्नस्यचप्रभो ॥ तेहन्यमानाःसमरेपंचालाःसोमकास्तथा ॥ २२ ॥
परित्यज्यरणेद्रौणिंव्यद्रवंतदिशोदश ॥ तान्दृष्ट्वाद्रवतःशूरान्पंचालान्सहसोमकान् ॥ २३ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रौणिमभ्यद्रवद्रणे ॥ ततःकांचनचित्राणांसज
लांबुदनादिनां ॥ २४ ॥ वृतःशतेनशूराणांरथानामनिवर्तिनां ॥ पुत्रःपांचालराजस्यधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ २५ ॥ द्रौणिमित्यब्रवीद्वाक्यंदृष्ट्वायोधान्निपातिता
न् ॥ आचार्यपुत्रदुर्बुद्धेकिमन्यैर्निहतैस्तव ॥ २६ ॥ समागच्छमयासार्धंयदिशूरोसिसंयुगे ॥ अहंत्वांनिहनिष्यामितिष्ठेदानींममाग्रतः ॥ २७ ॥ ततस्तमाचार्य
सुतंधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ मर्मभिद्भिःशरैस्तीक्ष्णैर्जघानभरतर्षभ ॥ २८ ॥ तेतुपंक्तीकृताद्रौणिंशराविविशुराशुगाः ॥ रुक्मपुंखाःप्रसन्नाग्राःसर्वकायावदार
णाः ॥ २९ ॥ मध्वर्थिनइवोद्दामाभ्रमराःपुष्पितंद्रुमं ॥ सोतिविद्धोभृशंक्रुद्धःपदाक्रांतइवोरगः ॥ ३० ॥ मानीद्रौणिरसंभ्रांतोबाणपाणिरभाषत ॥ धृष्टद्युम्नस्थि
रोभूत्वामुहूर्तंप्रतिपालय ॥ ३१ ॥ यावत्त्वांनिशितैर्बाणैःप्रेषयामियमक्षयं ॥ द्रौणिरेवमथाभाष्यपार्षतंपरवीरहा ॥ ३२ ॥ छादयामासबाणौघैःसमंताल्लघुहस्त
वत् ॥ सबाध्यमानःसमरेद्रौणिनायुद्धदुर्मदः ॥ ३३ ॥ द्रौणिंपांचालतनयोवाग्भिरातर्जयत्तदा ॥ नजानीषेप्रतिज्ञांमेविप्रोत्पत्तिंतथैवच ॥ ३४ ॥ द्रोणंहत्वाकिल
मयाहंतव्यस्त्वंसुदुर्मते ॥ ततस्त्वाहंनहन्म्यद्यद्रोणेजीवतिसंयुगे ॥ ३५ ॥ इमांतुरजनींप्राप्तामप्रभातांसुदुर्मते ॥ निहत्यपितरंतेद्यततस्त्वामपिसंयुगे ॥ ३६ ॥
नेष्यामिप्रेतलोकायद्ध्येतन्मेमनसिस्थितं ॥ यस्तेपार्थेषुविद्वेषोयाभक्तिःकौरवेषुच ॥ ३७ ॥ तांदर्शयस्थिरोभूत्वानमेजीवन्विमोक्ष्यसे ॥ योहिब्राह्मण्यमुत्सृज्य
क्षत्रधर्मरतोद्विजः ॥ ३८ ॥ सवध्यःसर्वलोकस्ययथात्वंपुरुषाधमः ॥ इत्युक्तःपरुषंवाक्यंपार्षतेनद्विजोत्तमः ॥ ३९ ॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्
निर्दहन्निवचक्षुर्भ्यांपार्षतंसोभ्यवैक्षत ॥ ४० ॥ छादयामासचशरैर्निःश्वसन्पन्नगोयथा ॥ सच्छाद्यमानःसमरेद्रौणिनाराजसत्तम ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिद्रोणपर्व

सर्वपांचालसेनाभिःसंवृतोरथसत्तमः ॥ नाकंपतमहाबाहुःस्ववीर्यंसमुपाश्रितः ॥ ४२ ॥ सायकांश्चैवविविधानश्वत्थाम्निमुचोचह ॥ तौपुनःसंन्यवर्तेतांप्राण
द्यूतपणेरणे ॥ ४३ ॥ निपीडयंतौबाणौघैःपरस्परममर्षिणौ ॥ उत्सृजंतौमहेष्वासौशरवृष्टीःसमंततः ॥ ४४ ॥ द्रौणिपार्षतयोर्युद्धंघोररूपंभयानकं ॥ दृष्ट्वासंपूज
यामासुःसिद्धचारणवातिकाः ॥ ४५ ॥ शरौघैःपूरयंतौतावाकाशंचदिशस्तथा ॥ अलक्ष्यौसमयुध्येतांमहत्कृत्वाशरैस्तमः ॥ ४६ ॥ नृत्यमानाविवरणेमंडली
कृतकार्मुकौ ॥ परस्परवधेयत्तौसर्वभूतभयंकरौ ॥ ४७ ॥ अयुध्येतांमहाबाहूचित्रंलघुचसुष्ठुच ॥ संपूज्यमानौसमरेयोधमुख्यैःसहस्रशः ॥ ४८ ॥ तौप्रबुद्धौरणेदृ
ष्ट्वावनेवन्यौगजाविव ॥ उभयोःसेनयोर्हर्षस्तुमुलःसमपद्यत ॥ ४९ ॥ सिंहनादरवाश्चासन्दध्मुःशंखांश्चसैनिकाः ॥ वादित्राण्यभ्यवाद्यंतशतशोथसहस्रशः
॥ ५० ॥ तस्मिंस्तुतुमुलेयुद्धेभीरूणांभयवर्धने ॥ मुहूर्तमपितद्युद्धंसमरूपंतदाभवत् ॥ ५१ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजपार्षतस्यमहात्मनः ॥ ध्वजंधनुस्तथाछत्रमुभौ
चपार्ष्णिसारथी ॥ ५२ ॥ सूतमश्वांश्चचतुरोनिहत्याभ्यद्रवद्रणे ॥ पंचालांश्चैवतान्सर्वान्बाणैःसन्नतपर्वभिः ॥ ५३ ॥ व्यद्रावयदमेयात्माशतशोथसहस्रशः ॥
ततस्तुविव्यथेसेनापांडवीभरतर्षभ ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वाद्रौणेर्महत्कर्मवासवस्येवसंयुगे ॥ शतेनचशतंहत्वापंचालानांमहारथः ॥ ५५ ॥ त्रिभिश्चनिशितैर्बाणैर्हत्वा
त्रीन्वैमहारथान् ॥ द्रौणिर्द्रुपदपुत्रस्यफाल्गुनस्यचपश्यतः ॥ ५६ ॥ नाशयामासपंचालान्भूयिष्ठंयेव्यवस्थिताः ॥ तेवध्यमानाःपंचालाःसमरेसहसृंजयैः ॥ ५७ ॥
अगच्छन्द्रौणिमुत्सृज्यविप्रकीर्णरथध्वजाः ॥ सजित्वासमरेशत्रून्द्रोणपुत्रोमहारथः ॥ ५८ ॥ ननादसुमहानादंतपांतेजलदोयथा ॥ सनिहत्यबहूञ्छूरानश्व
त्थामाव्यरोचत ॥ युगांतेसर्वभूतानिभस्मकृत्वेवपावकः ॥ ५९ ॥ संपूज्यमानोयुधिकौरवेयैर्निर्जित्यसंख्येरिगणान्सहस्रशः ॥ व्यरोचतद्रोणसुतःप्रतापवान्
यथासुरेंद्रोरिगणान्निहत्यवै ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअश्वत्थामपराक्रमेषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥
॥ १६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच ततोयुधिष्ठिरश्चैवभीमसेनश्चपांडवः ॥ द्रोणपुत्रंमहाराजसमंतात्पर्यवारयन् ॥ १ ॥ ततोदुर्योधनोरा
जाभारद्वाजेनसंवृतः ॥ अभ्ययात्पांडवान्संख्येततोयुद्धमवर्तत ॥ २ ॥ घोररूपंमहाराजभीरूणांभयवर्धनं ॥ अंबष्ठान्मालवान्वंगाञ्छिबींस्त्रैगर्तकानपि ॥ ३ ॥

णिटीकायांषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकषष्ट्यधिकशतत

प्राहिणोन्मृत्युलोकायगणान्क्रुद्धोवृकोदरः ॥ अभीषाहाञ्छूरसेनान्क्षत्रियान्युद्धदुर्मदान् ॥ ४ ॥ निकृत्यपृथिवींचक्रेभीमःशोणितकर्दमां ॥ यौधेयानद्रि
जान्राजन्मद्रकान्मालवानपि ॥ ५ ॥ प्राहिणोन्मृत्युलोकायकिरीटीनिशितैःशरैः ॥ प्रगाढमंजोगतिभिर्नाराचैरभिताडिताः ॥ ६ ॥ निपेतुर्द्विरदाभूमौद्विशृं
गाइवपर्वताः ॥ निकृत्तैर्हस्तिहस्तैश्चचेष्टमानैरितस्ततः ॥ ७ ॥ रराजवसुधाकीर्णाविसर्पद्भिरिवोरगैः ॥ क्षिप्तैःकनकचित्रैश्चनृपच्छत्रैःक्षितिर्बभौ ॥ ८ ॥ द्यौ
रिवादित्यचंद्राद्यैर्ग्रहैःकीर्णायुगक्षये ॥ हतप्रहरताभीताविध्यतव्यवकृंतत ॥ ९ ॥ इत्यासीत्तुमुलःशब्दःशोणाश्वस्यरथंप्रति ॥ द्रोणस्तुपरमक्रुद्धोवायव्यास्त्रे
णसंयुगे ॥ १० ॥ व्यधमत्तान्महावायुर्मेघानिवदुरत्ययः ॥ तेहन्यमानाद्रोणेनपंचालाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ११ ॥ पश्यतोभीमसेनस्यपार्थस्यचमहात्मनः ॥ ततः
किरीटीभीमश्चसहसासंन्यवर्ततां ॥ १२ ॥ महतारथवंशेनपरिगृह्यबलंमहत् ॥ बीभत्सुर्दक्षिणंपार्श्वमुत्तरंतुवृकोदरः ॥ १३ ॥ भारद्वाजंशरौघाभ्यांमहद्भ्याम
भ्यवर्षतां ॥ तौतथास्रंजयाश्चैवपंचालाश्चमहौजसः ॥ १४ ॥ अन्वगच्छन्महाराजमत्स्यैश्चसहसोमकैः ॥ तथैवतवपुत्रस्यरथोदाराःप्रहारिणः ॥ १५ ॥ मह
त्यासेनयाराजन्जग्मुर्द्रोणरथंप्रति ॥ ततःसाभारतीसेनाहन्यमानाकीरीटिना ॥ १६ ॥ तमसानिद्रयाचैवपुनरेवव्यदीर्यत ॥ द्रोणेनवार्यमाणास्तेस्वयंतवसु
तेनच ॥ १७ ॥ नाशक्यंतमहाराजयोधावारयितुंतदा ॥ सापांडुपुत्रस्यशरैर्दीर्यमाणामहाचमूः ॥ १८ ॥ तमसासंवृतेलोकेव्यद्रवत्सर्वतोमुखी ॥ उत्सृज्यशत
शोवाहांस्तत्रकेचिन्नराधिपाः ॥ प्राद्रवंतमहाराजभयाविष्टाःसमंततः ॥ १९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेए
कषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच सोमदत्तंतुसंप्रेक्ष्यविधुन्वानंमहद्धनुः ॥ सात्यकिःप्राहयंतारंसोमद
त्तायमांवह ॥ १ ॥ नह्यहत्वारणेशत्रुंसोमदत्तंमहाबलं ॥ निवर्तिष्येरणात्सूतसत्यमेतद्वचोमम ॥ २ ॥ ततःसंप्रैषयद्यंतासैंधवांस्तान्मनोजवान् ॥ तुरंगमाञ्छं
खवर्णान्सर्वशब्दातिगान्रणे ॥ ३ ॥ तेवहन्युयुधानंतुमनोमारुतरंहसः ॥ यथेंद्रंहरयोराजन्पुरादैत्यवधोद्यतं ॥ ४ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यसात्वतंरभसंरणे ॥ सो
मदत्तोमहाबाहुरसंभ्रांतोन्यवर्तत ॥ ५ ॥ विमुंचञ्छरवर्षाणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ छादयामासशैनेयंजलदोभास्करंयथा ॥ ६ ॥

मोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सोमदत्तमित्यध्यायःस्पष्टार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

असंभ्रांतश्चसमरेसात्यकिःकुरुपुंगवं ॥ छादयामासबाणौघैःसमंताद्भरतर्षभ ॥ ७ ॥ सोमदत्तस्तुतंषष्ट्याविव्याधोरसिमाधवं ॥ सात्यकिश्चापितंराजन्नवि
ध्यत्सायकैःशितैः ॥ ८ ॥ तावन्योन्यंशरैःकृत्तौव्यराजेतांनरर्षभौ ॥ सुपुष्पौपुष्पसमयेपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ ९ ॥ रुधिरोक्षितसर्वांगौकुरुवृष्णियशस्करौ ॥
परस्परमवेक्षेतांदहंताविवलोचनैः ॥ १० ॥ रथमंडलमार्गेषुचरंतावरिमर्दनौ ॥ घोररूपौहितावास्तांवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ ११ ॥ शरसंभिन्नगात्रौतुसर्वतःश
कलीकृतौ ॥ श्वाविधाविवराजेंद्रदृश्येतांशरविक्षतौ ॥ १२ ॥ सुवर्णपुंखैरिषुभिराचितौतौव्यराजतां ॥ खद्योतैरावृतौराजन्प्रावृषीववनस्पती ॥ १३ ॥ संप्रदीपि
तसर्वांगौसायकैस्तैर्महारथौ ॥ अदृश्येतांरणेक्रुद्धावुल्काभिरिवकुंजरौ ॥ १४ ॥ ततोयुधिमहाराजसोमदत्तोमहारथः ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदमाधवस्यमहद्धनुः
॥ १५ ॥ अथैनंपंचविंशत्यासायकानांसमार्पयत् ॥ त्वरमाणस्त्वराकालेपुनश्चदशभिःशरैः ॥ १६ ॥ अथान्यद्धनुरादायसात्यकिर्वेगवत्तरं ॥ पंचभिःसाय
कैस्तूर्णंसोमदत्तमविध्यत ॥ १७ ॥ ततोपरेणभल्लेनध्वजंचिच्छेदकांचनं ॥ बाल्हीकस्यरणेराजन्सात्यकिःप्रहसन्निव ॥ १८ ॥ सोमदत्तस्त्वसंभ्रांतोदृष्ट्वाकेतुं
निपातितं ॥ शैनेयंपंचविंशत्यासायकानांसमाचिनोत् ॥ १९ ॥ सात्वतोपिरणेक्रुद्धःसोमदत्तस्यधन्विनः ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनक्षुरप्रेणशितेनह ॥ २० ॥ अथै
नंरुक्मपुंखानांशतेननतपर्वणां ॥ आचिनोद्बहुधाराजन्भग्नदंष्ट्रमिवद्विपं ॥ २१ ॥ अथान्यद्धनुरादायसोमदत्तोमहारथः ॥ सात्यकिंछादयामासशरवृष्ट्याम
हाबलः ॥ २२ ॥ सोमदत्तंतुसंक्रुद्धोरणेविव्याधसात्यकिः ॥ सात्यकिंशरजालेनसोमदत्तोप्यपीडयत् ॥ २३ ॥ दशभिःसात्वतस्यार्थेभीमोहन्बाल्हिकात्मजं ॥
सोमदत्तोप्यसंभ्रांतोभीममार्च्छच्छितैःशरैः ॥ २४ ॥ ततस्तुसात्वतस्यार्थेभीमसेनोनवंदृढं ॥ मुमोचपरिघंघोरंसोमदत्तस्यवक्षसि ॥ २५ ॥ तमापतंतंवेगेन
परिघंघोरदर्शनं ॥ द्विधाचिच्छेदसमरेप्रहसन्निवकौरवः ॥ २६ ॥ सपपातद्विधाच्छिन्नआयसःपरिघोमहान् ॥ महीधरस्येवमहच्छिखरंवज्रदारितं ॥ २७ ॥
ततस्तुसात्यकीराजन्सोमदत्तस्यसंयुगे ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनहस्तावापंचपंचभिः ॥ २८ ॥ ततश्चतुर्भिश्चशरैस्तूर्णंतांस्तुरगोत्तमान् ॥ समीपंप्रेषयामासप्रेतराज
स्यभारत ॥ २९ ॥ सारथेश्चशिरःकायाद्भल्लेननतपर्वणा ॥ जहारनरशार्दूलःप्रहसञ्छिनिपुंगवः ॥ ३० ॥ ततःशरंमहाघोरंज्वलंतमिवपावकं ॥ मुमोचसात्व
तोराजन्स्वर्णपुंखंशिलाशितं ॥ ३१ ॥

सविमुक्तोबलवताशैनेयेनशरोत्तमः॥ घोरस्तस्योरसिविभोनिपपाताशुभारत ॥ ३२॥ सोतिविद्धोमहाराजसात्वतेनमहारथः॥ सोमदत्तोमहाबाहुर्निपपा
तममारच ॥ ३३ ॥ तंदृष्ट्वानिहतंतत्रसोमदत्तंमहारथाः ॥ महताशरवर्षेणयुयुधानमुपाद्रवन् ॥ ३४ ॥ छाद्यमानंशरैर्दृष्ट्वायुयुधानंयुधिष्ठिरः ॥ पांडवाश्च
महाराजसहसर्वैःप्रभद्रकैः॥ महत्यासेनयासार्धंद्रोणानीकमुपाद्रवन्॥ ३५॥ ततोयुधिष्ठिरःक्रुद्धस्तावकानांमहाबलं ॥ शरैर्विद्रावयामासभारद्वाजस्यपश्य
तः॥ ३६॥ सैन्यानिद्रावयंतंतुद्रोणोदृष्ट्वायुधिष्ठिरं॥ अभिदुद्राववेगेनक्रोधसंरक्तलोचनः॥ ३७॥ ततःसुनिशितैर्बाणैःपार्थंविव्याधसप्तभिः ॥ युधिष्ठिरोपि
संक्रुद्धःप्रतिविव्याधपंचभिः॥ ३८॥ सोतिविद्धोमहाबाहुःसृक्किणीपरिसंलिहन्॥ युधिष्ठिरस्यचिच्छेदध्वजंकार्मुकमेवच ॥ ३९ ॥सच्छिन्नधन्वाविरथस्त्व
राकालेनृपोत्तमः॥ अन्यदादत्तवेगेनकार्मुकंसमरेदृढं॥ ४०॥ ततःशरसहस्रेणद्रोणंविव्याधपार्थिवः ॥ साश्वसूतध्वजरथंतदद्भुतमिवाभवत्॥ ४१ ॥ततो
मुहूर्तंव्यथितःशरपातप्रपीडितः ॥ निषसादरथोपस्थेद्रोणोभरतसत्तम॥ ४२ ॥प्रतिलभ्यततःसंज्ञांमुहूर्ताद्द्विजसत्तमः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोवायव्यास्त्रमवा
सृजत्॥ ४३ ॥ असंभ्रांतस्ततःपार्थोधनुराकृष्यवीर्यवान्॥ ततस्तदस्त्रमस्त्रेणस्तंभयामासभारत ॥ ४४॥ चिच्छेदचधनुर्दीर्घंब्राह्मणस्यचपांडवः ॥ ततोन्यद्ध
नुरादायद्रोणःक्षत्रियमर्दनः॥ ४५॥ तदप्यस्यशितैर्भल्लैश्चिच्छेदकुरुपुंगवः ॥ ततोब्रवीद्वासुदेवःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ ४६ ॥ युधिष्ठिरमहाबाहोयत्त्वांवक्ष्या
मितच्छृणु॥ उपारमस्वयुद्धेत्वंद्रोणाद्भरतसत्तम॥ ४७॥ यततेहिसदाद्रोणोग्रहणेतवसंयुगे॥ नानुरूपमहंमन्येयुद्धमस्यत्वयासह ॥ ४८ ॥ योस्यसृष्टोविना
शायसएवैनंहनिष्यति॥ परिवर्ज्यगुरुंयाहियत्रराजासुयोधनः॥ ४९ ॥राजाराज्ञाहियोद्धव्योनाराज्ञायुद्धमिष्यते ॥ तत्रत्वंगच्छकौंतेयहस्त्यश्वरथसंवृतः ॥
॥ ५० ॥ यावन्मात्रेणचमयासहायेनधनंजयः॥ भीमश्चरथशार्दूलोयुध्यतेकौरवैःसह ॥ ५१ ॥ वासुदेववचःश्रुत्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ मुहूर्तंचिंतयित्वातुत
तोदारुणमाहवं॥ ५२ ॥ प्रायाद्द्रुतममित्रघ्नोयत्रभीमोव्यवस्थितः ॥ विनिघ्नंस्तावकान्योधान्व्यादितास्यइवांतकः ॥ ५३ ॥ रथघोषेणमहतानादयन्वसुधा
तलं॥ पर्जन्यइवघर्मांतेनादयन्वैदिशोदश ॥५४॥

॥ ५५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ वर्तमानइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अंधेआंध्यहेतौ ॥ ७ ॥ वोयुष्मत्संबं

भीमस्यानिघ्नतःशत्रून्पार्ष्णिंजग्राहपांडवः ॥ द्रोणोपिपांडुपंचालान्व्यधमद्रजनीमुखे ॥५५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धे
द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच वर्तमानेतथायुद्धेघोररूपेभयावहे ॥ तमसासंवृतेलोकेरजसाच
महीपते ॥ १ ॥ नापश्यंतरणेयोधाःपरस्परमवस्थिताः ॥ अनुमानेनसंज्ञाभिर्युद्धंतद्ववृधेमहत् ॥ २ ॥ नरनागाश्वमथनंपरमंलोमहर्षणं ॥ द्रोणकर्णकृपावीरा
भीमपार्षतसात्यकाः ॥ ३ ॥ अन्योन्यंक्षोभयामासुःसैन्यानिनृपसत्तम ॥ वध्यमानानिसैन्यानिसमंतात्तैर्महारथैः ॥ ४ ॥ तमसासंवृतेचैवसमंताद्विप्रदुद्रु
वुः ॥ तेसर्वतोविद्रवंतोयोधाविध्वस्तचेतनाः ॥ ५ ॥ अहन्यंतमहाराजधावमानाश्चसंयुगे ॥ महारथसहस्राणिजघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ ६ ॥ अंधेतमसिमूढानिपु
त्रस्यतवमंत्रिते ॥ ततःसर्वाणिसैन्यानिसेनागोपाश्चभारत ॥ व्यमुह्यंतरणेतत्रतमसासंवृतेसति ॥ ७॥ धृतराष्ट्रउवाच तेषांसंलोड्यमानानांपांडवैर्वि
हतौजसां ॥ अंधेतमसिमग्नानामासीत्किंवोमनस्तदा ॥ ८ ॥ कथंप्रकाशस्तेषांवाममसैन्यस्यवापुनः ॥ बभूवलोकेतमसातथासंजयसंवृते ॥ ९ ॥ संजय
उवाच ततःसर्वाणिसैन्यानिहतशिष्टानियानिवै ॥ सेनागोप्तॄनथादिश्यपुनर्व्यूहमकल्पयत् ॥ १० ॥ द्रोणःपुरस्ताज्जघनेतुशल्यस्तथाद्रौणिःकृतवर्मासौबल
श्च ॥ स्वयंतुसर्वाणिबलानिराजन्राजाभ्ययाद्द्रोपयन्वैनिशायां ॥ ११ ॥ उवाचसर्वांश्चपदातिसंघान्दुर्योधनःपार्थिवसांत्वपूर्वं ॥ उत्सृज्यसर्वेपरमायुधानि
गृह्णीतहस्तैर्ज्वलितान्प्रदीपान् ॥ १२ ॥ तेचोदिताःपार्थिवसत्तमेनततःप्रहृष्टाजगृहुःप्रदीपान् ॥ देवर्षिगंधर्वसुरर्षिसंघाविद्याधराश्चाप्सरसांगणाश्च ॥ १३ ॥
नागाःसयक्षोरगकिन्नराश्चहृष्टादिविस्थाजगृहुःप्रदीपान् ॥ दिग्दैवतेभ्यश्चसमापतंतोऽदृश्यंतदीपाःससुगंधितैलाः ॥ १४ ॥ विशेषतोनारदपर्वताभ्यांसंबो
ध्यमानाःकुरुपांडवार्थं ॥ साभूयएवध्वजिनीविभक्ताव्यरोचताग्निप्रभयानिशायां ॥ १५ ॥ महाधनैराभरणैश्चदिव्यैःशस्त्रैश्चदीप्तैरपिसंपतद्भिः ॥ रथेरथेपंच
विदीपकास्तुप्रदीपकास्तत्रगजेत्रयश्च ॥ १६ ॥

धिनांमनःकिंकिंविधं कातरंधृष्टंवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ततइति द्रोणइत्यपकृष्यते तेषांसैन्यानांव्यूहमित्यध्याहृत्ययोज्यं ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ देवर्षीति भुविपदातिभिर्दीपेषुगृहीतेषुदिविस्थादेवाअपि
दीपान्जगृहुर्युद्धोत्सवप्रेक्षकाः ॥ १३ ॥ दिग्दैवतेभ्यइत्यंतरिक्षस्थानामपिदेवानामागमनमुक्तं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

प्रत्यश्वमेकश्चमहाप्रदीपःकृतास्तुतैःपांडवैःकौरवेयैः॥ क्षणेनसर्वैर्विहिताःप्रदीपाव्यादीपयंतोध्वजिनींतवाशु ॥ १७॥ सर्वास्तुसेनाव्यतिसेव्यमानाःपदाति
भिःपावकतैलहस्तैः॥ प्रकाश्यमानाददृशुर्निशायांयथांतरिक्षेजलदास्तडिद्भिः ॥ १८ ॥ प्रकाशितायांतुततोध्वजिन्यांद्रोणोग्निकल्पःप्रतपन्समंतात् ॥ रा
जराजेंद्रसुवर्णवर्मामध्यंगतःसूर्यइवांशुमाली॥ १९ ॥ जांबूनदेष्वाभरणेषुचैवनिष्केषुशुद्धेषुशरासनेषु॥ पीतेषुशस्त्रेषुचपावकस्यप्रतिप्रभास्तत्रतदाबभूवुः
॥ २० ॥ गदाश्चशैक्याःपरिघाश्चशुभ्रारथेषुशक्त्यश्चविवर्तमानाः॥ प्रतिप्रभारश्मिभिराजमीढपुनःपुनःसंजनयंतिदीपान्॥ २१ ॥ छत्राणिवालव्यजनानि
खड्गादीप्तामहोल्काश्चतथैवराजन्॥ व्याघूर्णमानाश्चसुवर्णमालाव्यायच्छतांतत्रतदाविरेजुः ॥ २२ ॥ शस्त्रप्रभाभिश्चविराजमानंदीपप्रभाभिश्चतदाबलं
तत्॥ प्रकाशितंचाभरणप्रभाभिर्भृशंप्रकाशंनृपतेबभूव॥ २३ ॥ पीतानिशस्त्राण्यसृगुक्षितानिवीरावधूतानितनुच्छदानि ॥ दीप्तांप्रभांप्राजनयंततत्रतपा
त्ययेविद्युदिवांतरिक्षे॥ २४॥ प्रकंपितानामभिघातवेगैरभिघ्नतांचापततांजवेन॥ वक्त्राण्यकाशंततदानराणांवाय्वीरितानीवमहांबुजानि ॥ २५॥ महाव
नेदारुमयेप्रदीप्तेयथाप्रभाभास्करस्यापिनश्येत्॥ तथातदासीत्ध्वजिनीप्रदीप्तामहाभयाभारतभीमरूपा ॥ २६ ॥ तत्संप्रदीप्तंबलमस्मदीयंनिशम्यपार्थास्त्व
रितास्तथैव॥ सर्वेषुसैन्येषुपदातिसंघानचोदयंस्तेपिचक्रुःप्रदीपान् ॥ २७॥ गजेगजेसप्तकृताःप्रदीपारथेरथेचैवदशप्रदीपाः॥ द्वावश्वपृष्ठेपरिपार्श्वतोन्येध्व
जेषुचान्येजघनेषुचान्ये॥ २८ ॥ सेनासुसर्वासुचपार्श्वतोन्येपश्चात्पुरस्ताच्चसमंततश्च॥ मध्येतथान्येज्वलिताग्निहस्ताव्यदीपयन्पांडुसुतस्यसेनां ॥ २९ ॥ म
ध्येतथान्येज्वलिताग्निहस्ताःसेनाद्वयेपिस्मनराविचेरुः ॥ सर्वेषुसैन्येषुपदातिसंघाविमिश्रिताहस्तिरथाश्ववृंदैः॥ ३० ॥ व्यदीपयंस्तेध्वजिनींप्रदीप्तास्तथाबलं
पांडवेयाभिगुप्तं ॥ तेनप्रदीप्तेनतथाप्रदीप्तंबलंतवासीद्बलवद्बलेन ॥ ३१ ॥ भाःकुर्वताभानुमताग्रहेणदिवाकरेणाग्निरिवाभितप्तं ॥ तयोःप्रभाःपृथिवीमंतरि
क्षंसर्वाव्यतिक्रम्यदिशश्चवृद्धाः॥ ३२ ॥ तेनप्रकाशेनभृशंप्रकाशंबभूवतेषांतवचैवसैन्यं ॥ तेनप्रकाशेनदिवंगतेनसंबोधितादेवगणाश्चराजन्॥ ३३ ॥ गं
धर्वयक्षासुरसिद्धसंघाःसमागमन्नप्सरसश्चसर्वाः ॥ तद्देवगंधर्वसमाकुलंचयक्षासुरेंद्राप्सरसांगणैश्च ॥ ३४ ॥ हतैश्चशूरैर्दिवमारुहद्भिरायोधनंदिव्यकल्पं
बभूव॥ रथाश्वनागाकुलदीपदीप्तंसंरब्धयोधंहतविद्रुताश्वं॥ ३५॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ प्रकाशितेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ लोकानाम

महद्बलंव्यूढरथाश्वनागंसुरासुरव्यूहसमंबभूव ॥ तच्छक्तिसंघाकुलचंडवातंमहारथाभ्रंगजवाजिघोषं ॥ ३६ ॥ शस्त्रौघवर्षंरुधिरांबुधारंनिशिप्रवृत्तंरथदुर्दि
नंतत् ॥ तस्मिन्महाग्निप्रतिमोमहात्मासंतापयन्पांडवान्विप्रमुख्यः ॥ गभस्तिभिर्मध्यगतोयथार्कोवर्षात्ययेतद्वदभून्नरेंद्र ॥ ३७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्व
णि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदीपोद्योतनेत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच प्रकाशितेतदालोके
रजसातमसावृते ॥ समाजग्मुरथोवीराःपरस्परवधैषिणः ॥ १ ॥ तेसमेत्यरणेराजन्शस्त्रप्रासासिधारिणः ॥ परस्परमुदैक्षंतपरस्परकृतागसः ॥ २ ॥ प्रदीपा
नांसहस्रैश्चदीप्यमानैःसमंततः ॥ रत्नाचितैःस्वर्णदंडैर्गंधतैलावसिंचितैः ॥ ३ ॥ देवगंधर्वदीपाद्यैःप्रभाभिरधिकोज्ज्वलैः ॥ विरराजतदाभूमिर्ग्रहैर्द्यौरिवभारत
॥ ४ ॥ उल्काशतैःप्रज्वलितैरणभूमिर्व्यराजत ॥ दह्यमानेवलोकानामभावेचवसुंधरा ॥ ५ ॥ व्यदीप्यंतदिशःसर्वाःप्रदीपैस्तैःसमंततः ॥ वर्षाप्रदोषेखद्यो
तैर्वृतावृक्षाइवाबभुः ॥ ६ ॥ असज्जंतततोवीरावीरेष्वेवपृथक्पृथक् ॥ नागानागैःसमाजग्मुस्तुरगाहयसादिभिः ॥ ७ ॥ रथारथवरैरेवसमाजग्मुर्मुदायुताः ॥
तस्मिन्रात्रिमुखेघोरेतवपुत्रस्यशासनात् ॥ ८ ॥ चतुरंगस्यसैन्यस्यसंपातश्चमहानभूत् ॥ ततोर्जुनोमहाराजकौरवाणामनीकिनीं ॥ ९ ॥ व्यधमत्त्वरयायु
क्तःक्षपयन्सर्वपार्थिवान् ॥ धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्प्रविष्टेसंरब्धेममपुत्रस्यवाहिनीं ॥ १० ॥ अमृष्यमाणेदुर्धर्षेकथमासीन्मनोहिवः ॥ किमकुर्वतसैन्या
निप्रविष्टेपरपीडने ॥ ११ ॥ दुर्योधनश्चकिंकृत्यंप्राप्तकालममन्यत ॥ केचैनंसमरेवीरंप्रत्युद्ययुररिंदमाः ॥ १२ ॥ द्रोणंचकेव्यरक्षंतप्रविष्टेश्वेतवाहने ॥ केरक्षन्द
क्षिणंचक्रंकेचद्रोणस्यसव्यतः ॥ १३ ॥ केपृष्ठतश्चाप्यभवन्वीरावीरान्विनिघ्नतः ॥ ॥ केपुरस्तादगच्छंतनिघ्नतःशात्रवान्रणे ॥ १४ ॥ यत्प्राविशन्महेष्वासःपं
चालानपराजितः ॥ नृत्यन्निवनरव्याघ्रोरथमार्गेषुवीर्यवान् ॥ १५ ॥ योददाहशरैर्द्रोणःपंचालानांरथव्रजान् ॥ धूमकेतुरिवक्रुद्धःकथंमृत्युमुपेयिवान् ॥ १६ ॥
अव्यग्रानेवहिपरान्कथयस्यपराजितान् ॥ त्वष्टानुदीर्णान्संग्रामेनतथासूतमामकान् ॥ १७ ॥ हतांश्चैवविदीर्णांश्चविप्रकीर्णांश्चशंससि ॥ रथिनोविरथांश्चैवकृ
तान्युद्धेषुमामकान् ॥ १८ ॥ संजयउवाच द्रोणस्यमतमाज्ञाययोद्धुकामस्यतांनिशां ॥ दुर्योधनोमहाराजवश्यान्भ्रातॄनुवाचह ॥ १९ ॥

भावेप्रलयेइव ॥ ५ ॥ ६ ॥ तुरगास्तुरगसादिनः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःषष्ट्यधिकशत

कर्णंचवृषसेनंचमद्रराजंचकौरव ॥ दुर्धर्षंदीर्घबाहुंचयेचतेषांपदानुगाः ॥ २० ॥ द्रोणंयत्ताःपराक्रांताःसर्वैरक्षंतुपृष्ठतः ॥ हार्दिक्योदक्षिणंचक्रंशल्यश्चैवो
त्तरंतथा ॥ २१ ॥ त्रिगर्तानांचयेशूराहतशिष्टामहारथाः ॥ तांश्चैवपुरतःसर्वान्पुत्रस्तेसमचोदयत् ॥ २२ ॥ आचार्योहिसुसंयत्तोभृशंयत्ताश्चपांडवाः ॥ तंरक्ष
तसुसंयत्तानिघ्नंतंशात्रवान्रणे ॥ २३ ॥ द्रोणोहिबलवान्युद्धेक्षिप्रहस्तःप्रतापवान् ॥ निर्जयेत्रिदशान्युद्धेकिमुपार्थान्ससोमकान् ॥ २४ ॥ तेयूयंसहिताःसर्वे
भृशंयत्तामहारथाः ॥ द्रोणंरक्षतपांचालाद्धृष्टद्युम्नान्महारथात् ॥ २५ ॥ पांडवीयेषुसैन्येषुनतंपश्यामकंचन ॥ योयोधयेद्रणेद्रोणंधृष्टद्युम्नादृतेनृप ॥ २६ ॥ त
स्मात्सर्वात्मनामन्येभारद्वाजस्यरक्षणं ॥ सुगुप्तःपांडवान्हन्यात्सृंजयांश्चससोमकान् ॥ २७ ॥ सृंजयेष्वथसर्वेषुनिहतेषुचमूमुखे ॥ धृष्टद्युम्नंरणेद्रौणिर्हनिष्यति
नसंशयः ॥ २८ ॥ तथार्जुनंचराधेयोहनिष्यतिमहारथः ॥ भीमसेनमहंचापियुद्धेजेष्यामिदीक्षितः ॥ २९ ॥ शेषांश्चपांडवान्योधाःप्रसभंहीनतेजसः ॥ सोयं
ममजयोव्यक्तोदीर्घकालंभविष्यति ॥ ३० ॥ तस्माद्रक्षतसंग्रामेद्रोणमेवमहारथं ॥ इत्युक्त्वाभरतश्रेष्ठपुत्रोदुर्योधनस्तव ॥ ३१ ॥ व्यादिदेशतथासैन्यंतस्मिं
स्तमसिदारुणे ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंरात्रौभरतसत्तम ॥ ३२ ॥ उभयोःसेनयोर्घोरंपरस्परजिगीषया ॥ अर्जुनःकौरवंसैन्यमर्जुनंचापिकौरवाः ॥ ३३ ॥ नानाश
स्त्रसमावापैरन्योन्यंसमपीडयन् ॥ द्रौणिःपांचालराजंचभारद्वाजश्चसृंजयान् ॥ ३४ ॥ छादयांचक्रिरेसंख्येशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ पांडुपांचालसैन्यानांकौरवा
णांचभारत ॥ ३५ ॥ आसीन्निष्टानकोघोरोनिघ्नतामितरेतरं ॥ नैवास्माभिस्तथापूर्वैर्दृष्टपूर्वंतथाविधं ॥ ३६ ॥ श्रुतंवायादृशंयुद्धमासीद्रौद्रंभयानकं ॥ ३७ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेचतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
वर्तमानेतदारौद्रेरात्रियुद्धेविशांपते ॥ सर्वभूतक्षयकरेधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ १ ॥ अब्रवीत्पांडवांश्चैवपंचालांश्चैवसोमकान् ॥ अभिद्रवतसंयातद्रोणमेवजि
घांसया ॥ २ ॥ राज्ञस्तेवचनाद्राजन्पंचालाःसृंजयास्तथा ॥ द्रोणमेवाभ्यवर्तंतनदंतोभैरवान्रवान् ॥ ३ ॥ तंतुतेप्रतिगर्जंतःप्रत्युद्यातास्त्वमर्षिताः ॥ यथाश
क्तियथोत्साहंयथासत्वंचसंयुगे ॥ ४ ॥ कृतवर्मातुहार्दिक्योयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ॥ द्रोणंप्रतिसमायांतंमत्तोमत्तमिवद्विपं ॥ ५ ॥

तमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ वर्तमानेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ भैमसेनिंघटोत्कचं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

शैनेयंशरवर्षाणिविकिरंतंसमंततः॥ अभ्ययात्कौरवोराजन्भूरिःसंग्राममूर्धनि॥ ६॥ सहदेवमथायांतंद्रोणंप्रेप्सुंमहारथं॥ कर्णोवैकर्तनोराजन्वारयामास
पांडवं॥ ७॥ भीमसेनमथायांतंव्यादितास्यमिवांतकं॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रतीपंमृत्युमाव्रजत्॥ ८॥ नकुलंचयुधांश्रेष्ठंसर्वयुद्धविशारदं॥ शकुनिःसौबलो
राजन्वारयामाससत्वरः॥ ९॥ शिखंडिनमथायांतंरथेनरथिनांवरं॥ कृपःशारद्वतोराजन्वारयामाससंयुगे॥ १०॥ प्रतिविंध्यमथायांतंमयूरसदृशैर्हयैः॥
दुःशासनोमहाराजयत्तोयत्तमवारयत्॥ ११॥ भैमसेनिमथायांतंमायाशतविशारदं॥ अश्वत्थामामहाराजराक्षसंप्रत्यषेधयत्॥ १२॥ द्रुपदंवृषसेनस्तुस
सैन्यंसपदानुगं॥ वारयामाससमरेद्रोणप्रेप्सुंमहारथं॥ १३॥ विराटंद्रुतमायांतंद्रोणस्यनिधनंप्रति॥ मद्रराजःसुसंक्रुद्धोवारयामासभारत॥ १४॥ शतानी
कमथायांतंनाकुलिंरभसंरणे॥ चित्रसेनोरुरोधाशुशरैर्द्रोणपरीप्सया॥ १५॥ अर्जुनंचयुधांश्रेष्ठंप्राद्रवंतंमहारथं॥ अलंबुषोमहाराजराक्षसेंद्रोन्यवारयत्॥
॥ १६॥ तथाद्रोणंमहेष्वासंनिघ्नंतंशात्रवान्रणे॥ धृष्टद्युम्नोथपांचाल्योहृष्टरूपमवारयत्॥ १७॥ तथान्यान्पांडुपुत्राणांसमायातान्महारथान्॥ तावकारथि
नोराजन्वारयामासुरोजसा॥ १८॥ गजारोहागजैस्तूर्णंसन्निपत्यमहामृधे॥ योधयंतश्चमृद्नंतःशतशोथसहस्रशः॥ १९॥ निशीथेतुरगाराजन्द्रावयंतःपर
स्परं॥ समदृश्यंतवेगेनपक्षवंतोयथाद्रयः॥ २०॥ सादिनःसादिभिःसार्धंप्रासशक्त्यृष्टिपाणयः॥ समागच्छन्महाराजविनदंतःपृथक्पृथक्॥ २१॥ नरास्तु
बहवस्तत्रसमाजग्मुःपरस्परं॥ गदाभिर्मुसलैश्चैवनानाशस्त्रैश्चसंयुगे॥ २२॥ कृतवर्मातुहार्दिक्योधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं॥ वारयामाससंक्रुद्धोवेलेवोद्वृत्तमर्णवं॥
॥ २३॥ युधिष्ठिरस्तुहार्दिक्यंविद्ध्वापंचभिराशुगैः॥ पुनर्विव्याधविंशत्यातिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत्॥ २४॥ कृतवर्मातुसंक्रुद्धोधर्मपुत्रस्यमारिष॥ धनुश्चिच्छेद
भल्लेनतंचविव्याधसप्तभिः॥ २५॥ अथान्यद्धनुरादायधर्मपुत्रोमहारथः॥ हार्दिक्यंदशभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसिचार्पयत्॥ २६॥ माधवस्तुरणेविद्धोधर्मपुत्रेण
मारिष॥ प्राकंपतचरोषेणसप्तभिश्चार्दयच्छरैः॥ २७॥ तस्यपार्थोधनुश्छित्वाहस्तावापंनिकृत्यच॥ प्राहिणोन्निशितान्बाणान्पंचराजञ्छिलाशितान्॥
॥ २८॥ तेतस्यकवचंभित्वाहेमचित्रंमहाधनं॥ प्राविशन्धरणींभित्वावल्मीकमिवपन्नगाः॥ २९॥

॥ २६ ॥ माधवः कृतवर्मा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अक्ष्णोर्निमेषमात्रेणसोन्यदादायकार्मुकं ॥ विव्याधपांडवंषष्ट्यासूतंचनवभिःशरैः ॥ ३० ॥ तस्यशक्तिममेयात्मापांडवोभुजगोत्तमां ॥ चिक्षेपभरतश्रेष्ठर
थेन्यस्यमहद्धनुः ॥ ३१ ॥ साहेमचित्रामहतीपांडवेनप्रवेरिता ॥ निर्भिद्यदक्षिणंबाहुंप्राविशद्धरणीतलं ॥ ३२॥ एतस्मिन्नेवकालेतुगृह्यपार्थःपुनर्धनुः ॥ हार्दि
क्यंछादयामासशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ३३ ॥ ततस्तुसमरेशूरोवृष्णीनांप्रवरोरथी ॥ व्यश्वसूतरथंचक्रेनिमेषार्धाद्युधिष्ठिरं ॥ ३४॥ ततस्तुपांडवोज्येष्ठःखड्गचर्म
समाददे ॥ तदस्यनिशितैर्बाणैर्व्यधमन्माधवोरणे ॥ ३५॥ तोमरंतुततोगृह्यस्वर्णदंडंदुरासदं ॥ अप्रैषीत्समरेतूर्णंहार्दिक्यस्ययुधिष्ठिरः ॥ ३६॥ तमापतंतंसह
साधर्मराजभुजच्युतं ॥ द्विधाचिच्छेदहार्दिक्यःकृतहस्तःस्मयन्निव ॥ ३७॥ ततःशरशतेनाजौधर्मपुत्रमवाकिरत् ॥ कवचंचास्यसंक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरदारयत्॥
॥ ३८ ॥ हार्दिक्यशरसंछन्नंकवचंतन्महाधनं ॥ व्यशीर्यतरणेराजंस्ताराजालमिवांबरात् ॥ ३९॥ सच्छिन्नधन्वाविरथःशीर्णवर्माशरार्दितः ॥ अपायासीद्र
णात्तूर्णंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ४० ॥ कृतवर्मातुनिर्जित्यधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ॥ पुनर्द्रोणस्यजुगुपेचक्रमेवमहात्मनः ॥ ४१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्व
णिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेयुधिष्ठिरापयानंनामपंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच भूरिस्तुस
मरेराजन्शैनेयंरथिनांवरं ॥ आपतंतमपासेधत्प्रयाणादिवकुंजरं ॥ १ ॥ अथैनंसात्यकिःक्रुद्धःपंचभिर्निशितैःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतस्यप्रास्रवत्तस्यशोणितं
॥ २ ॥ तथैवकौरवोयुद्धेशैनेयंयुद्धदुर्मदं ॥ दशभिर्निशितैस्तीक्ष्णैरविध्यतभुजांतरे ॥ ३॥ तावन्योन्यंमहाराजततक्षातेशरैर्भृशं ॥ क्रोधसंरक्तनयनौक्रोधाद्वि
स्फार्यकार्मुके ॥ ४ ॥ तयोरासीन्महाराजशस्त्रवृष्टिःसुदारुणा ॥ क्रुद्धयोःसायकमुचोर्यमांतकनिकाशयोः ॥ ५ ॥ तावन्योन्यंशरैराजन्संछाद्यसमवस्थितौ ॥
मुहूर्तंचैवतद्युद्धंसमरूपमिवाभवत् ॥ ६ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजशैनेयःप्रहसन्निव ॥ धनुश्चिच्छेदसमरेकौरव्यस्यमहात्मनः ॥ ७॥ अथैनंछिन्नधन्वानंनवभिर्नि
शितैःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ सोतिविद्धोबलवताशत्रुणाशत्रुतापनः ॥ धनुरन्यत्समादायसात्वतंप्रत्यविध्यत ॥ ९ ॥ सविद्ध्वा
सात्वतंबाणैस्त्रिभिरेवविशांपते ॥ धनुश्चिच्छेदभल्लेनसुतीक्ष्णेनहसन्निव ॥ १० ॥

भूरिरिति प्रयाणाद्यानस्थानात्प्रवणादितिपाठेप्रवणंप्रकृष्टंवनंजलं ॥ १ ॥ तस्यसात्यकेः तस्यतस्माद्धृदयात् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ लोहितांगःकुजःयदृच्छयादैवेनेत्यभूतोपमा १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ महिषमसुरं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ श्वाविच्छल्यकः शललतःशललीभिः ॥ २२ ॥

छिन्नधन्वामहाराजसात्यकिःक्रोधमूर्च्छितः ॥ प्रजहारमहावेगांशक्तिंतस्यमहोरसि ॥ ११ ॥ सतुशक्त्याविभिन्नांगोनिपपातरथोत्तमात् ॥ लोहितां
गइवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ १२ ॥ तंतुदृष्ट्वाहतंशूरमश्वत्थामामहारथः ॥ अभ्यधावतवेगेनशैनेयंप्रतिसंयुगे ॥ १३ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचाभाष्यशैनेयं
सनराधिप ॥ अभ्यवर्षच्छरौघेणमेरुंवृष्ट्यायथांबुदः ॥ १४ ॥ तमापतंतंसंरब्धंशैनेयस्यरथंप्रति ॥ घटोत्कचोब्रवीद्राजन्नादंमुक्त्वामहारथः ॥ १५ ॥ तिष्ठति
ष्ठनमेजीवन्द्रोणपुत्रगमिष्यसि ॥ एषत्वांनिहनिष्यामिमहिषंषण्मुखोयथा ॥ १६ ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यविनेष्यामिरणाजिरे ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षोराक्षसः
परवीरहा ॥ १७ ॥ द्रौणिमभ्यद्रवत्क्रुद्धोगजेंद्रमिवकेसरी ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिरभ्यवर्षद्घटोत्कचः ॥ १८ ॥ रथिनामृषभंद्रौणिंधाराभिरिवतोयदः ॥ शरवृष्टिं
तुतांप्राप्तांशरैराशीविषोपमैः ॥ १९ ॥ शातयामाससमरेतरसाद्रौणिरुत्स्मयन् ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैर्मर्मभेदिभिराशुगैः ॥ २० ॥ समाचिनोद्राक्षसेंद्रंघटो
त्कचमरिंदमं ॥ सशरैराचितस्तेनराक्षसोरणमूर्धनि ॥ २१ ॥ व्यकाशतमहाराजश्वाविच्छललतोयथा ॥ ततःक्रोधसमाविष्टोभैमसेनिःप्रतापवान् ॥ २२ ॥
शरैरवचकर्तोग्रैर्द्रौणिंवज्राशनिप्रभैः ॥ क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चनाराचैःसशिलीमुखैः ॥ २३ ॥ वराहकर्णैर्नालीकैर्विकर्णैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ तांशस्त्रवृष्टिमतुलांव
ज्राशनिसमस्वनां ॥ २४ ॥ पतंतीमुपरिक्रुद्धोद्रौणिरव्यथितेंद्रियः ॥ सुदुःसहांशरैर्घोरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमंत्रितैः ॥ २५ ॥ व्यधमत्सुमहातेजामहाभ्राणीवमारुतः ॥
ततोंतरिक्षेबाणानांसंग्रामोन्यइवाभवत् ॥ २६ ॥ घोररूपोमहाराजयोधानांहर्षवर्धनः ॥ ततोस्त्रसंघर्षकृतैर्विस्फुलिंगैःसमंततः ॥ २७ ॥ बभौनिशामुखे
व्योमखद्योतैरिवसंवृतं ॥ समार्गणगणैर्द्रौणिर्दिशःप्रच्छाद्यसर्वतः ॥ २८ ॥ प्रियार्थंतवपुत्राणांराक्षसंसमवाकिरत् ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंद्रौणिराक्षसयोर्मृधे ॥
॥ २९ ॥ विगाढेरजनीमध्येशक्रप्रल्हादयोरिव ॥ ततोघटोत्कचोबाणैर्दशभिर्द्रौणिमाहवे ॥ ३० ॥ जघानोरसिसंक्रुद्धःकालज्वलनसन्निभैः ॥ सतैरभ्यायतै
र्विद्धोराक्षसेनमहाबलः ॥ ३१ ॥ चचालसमरेद्रौणिर्वातनुन्नइवद्रुमः ॥ समोहमनुसंप्राप्तोध्वजयष्टिंसमाश्रितः ॥ ३२ ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यंतवसर्वंजनाधि
प ॥ हतंस्ममेनिरेसर्वेतावकास्त्वंविशांपते ॥ ३३ ॥ तंतुदृष्ट्वातथावस्थमश्वत्थामानमाहवे ॥ पंचालाःसृंजयाश्चैवसिंहनादंप्रचक्रिरे ॥ ३४ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ प्रणश्यनिलीनोभूत्वा ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

प्रतिलभ्यततःसंज्ञामश्वत्थामामहाबलः ॥ धनुःप्रपीड्यवामेनकरेणामित्रकर्शनः ॥ ३५ ॥ मुमोचाकर्णपूर्णेनधनुषाशरमुत्तमं ॥ यमदंडोपमंघोरमुद्दिश्या
शुघटोत्कचं ॥ ३६ ॥ सभित्वाहृदयंतस्यराक्षसस्यशरोत्तमः ॥ विवेशवसुधामुग्रःसपुंखःपृथिवीपते ॥ ३७ ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ रा
क्षसेंद्रःसुबलवान्द्रौणिनारणशालिना ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वाविमूढंहैडिंबंसारथिस्तुरणाजिरात् ॥ द्रौणेःसकाशात्संभ्रांतस्त्वपनिन्येत्वरान्वितः ॥ ३९ ॥ तथातुसमरे
विद्ध्वांराक्षसेंद्रंघटोत्कचं ॥ ननादसुमहानादंद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ ४० ॥ पूजितस्तवपुत्रैश्चसर्वयोधैश्चभारत ॥ वपुषातिप्रजज्वालमध्याह्नइवभास्करः ॥ ४१ ॥
भीमसेनंतुयुध्यंतंभारद्वाजरथंप्रति ॥ स्वयंदुर्योधनोराजाप्रत्यविध्यच्छितैःशरैः ॥ ४२ ॥ तंभीमसेनोदशभिःशरैर्विव्याधमारिष ॥ दुर्योधनोपिविंशत्याशरा
णांप्रत्यविध्यत ॥ ४३ ॥ तौसायकैरवच्छिन्नावदृश्येतांरणाजिरे ॥ मेघजालसमाच्छन्नौनभसीवेंदुभास्करौ ॥ ४४ ॥ अथदुर्योधनोराजाभीमंविव्याधपत्रि
भिः ॥ पंचभिर्भरतश्रेष्ठतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ४५ ॥ तस्यभीमोधनुश्छित्वाध्वजंचदशभिःशरैः ॥ विव्याधकौरवश्रेष्ठंनवत्यानतपर्वणां ॥ ४६ ॥ ततोदुर्यो
धनःक्रुद्धोधनुरन्यन्महत्तरं ॥ गृहीत्वाभरतश्रेष्ठोभीमसेनंशितैःशरैः ॥ अपीडयद्रणमुखेपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ ४७ ॥ तान्निहत्यशरान्भीमोदुर्योधनधनुश्च्यु
तान् ॥ कौरवंपंचविंशत्याक्षुद्रकाणांसमार्पयत् ॥ ४८ ॥ दुर्योधनस्तुसंक्रुद्धोभीमसेनस्यमारिष ॥ क्षुरप्रेणधनुश्छित्वादशभिःप्रत्यविध्यत ॥ ४९ ॥ अथान्य
द्धनुरादायभीमसेनोमहाबलः ॥ विव्याधनृपतिंतूर्णंसप्तभिर्निशितैःशरैः ॥ ५० ॥ तदप्यस्यधनुःक्षिप्रंचिच्छेदलघुहस्तवत् ॥ द्वितीयंचतृतीयंचचतुर्थंपंचमंतथा ॥
॥ ५१ ॥ आत्तमात्तंमहाराजभीमस्यधनुराच्छिनत् ॥ तवपुत्रोमहाराजजितकाशीमदोत्कटः ॥ ५२ ॥ सतथाभिद्यमानेषुकार्मुकेषुपुनःपुनः ॥ शक्तिंचिक्षेपस
मरेसर्वपारशवींशुभां ॥ ५३ ॥ मृत्योरिवस्वसारंहिदीप्तांवह्निशिखामिव ॥ सीमंतमिवकुर्वंतींनभसोग्निसमप्रभां ॥ ५४ ॥ अप्राप्तामेवतांशक्तिंत्रिधाचिच्छे
दकौरवः ॥ पश्यतःसर्वलोकस्यभीमस्यचमहात्मनः ॥ ५५ ॥ ततोभीमोमहाराजगदांगुर्वींमहाप्रभां ॥ चिक्षेपाविध्यवेगेनदुर्योधनरथंप्रति ॥ ५६ ॥ ततः
सासहसावाहांस्तवपुत्रस्यसंयुगे ॥ सारथिंचगदागुर्वीममर्दास्यरथंपुनः ॥ ५७ ॥ पुत्रस्तुतवराजेंद्रभीमाद्भीतःप्रणश्यच ॥ आरुरोहरथंचान्यंनंदकस्यमहा
त्मनः ॥ ५८ ॥ ततोभीमोहतंमत्वातवपुत्रंमहारथं ॥ सिंहनादंमहच्चक्रेतर्जयन्निशिकौरवान् ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सहदेवमथायांतमिति

तावकःसैनिकाश्चापिमेनिरेनिहतंनृपं ॥ ततोतिचुक्रुशुःसर्वेतेहाहेतिसमंततः ॥ ६० ॥ तेषांतुनिनदंश्रुत्वात्रस्तानांसर्वयोधिनां ॥ भीमसेनस्यनादंचश्रुत्वारा
जन्महात्मनः ॥ ६१ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाहतंमत्वासुयोधनं ॥ अभ्यवर्ततवेगेनयत्रपार्थोवृकोदरः ॥ ६२ ॥ पंचालाःकेकयामत्स्याःसृंजयाश्चविशांपते ॥ स
र्वोद्योगेनाभिजग्मुर्द्रोणमेवयुयुत्सया ॥ ६३ ॥ तत्रासीत्सुमहद्युद्धंद्रोणस्याथपरैःसह ॥ घोरेतमसिमग्नानांनिघ्नतामितरेतरं ॥ ६४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेदुर्योधनापयानेषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच सहदेवम
थायांतंद्रोणप्रेप्सुंविशांपते ॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेवारयामासभारत ॥ १ ॥ सहदेवस्तुराधेयंविध्वानवभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधदशभिर्विशिखैर्नतपर्वभिः ॥ २ ॥
तंकर्णःप्रतिविव्याधशतेननतपर्वणां ॥ सज्जंचास्यधनुःशीघ्रंचिच्छेदलघुहस्तवत् ॥ ३ ॥ ततोन्यद्धनुरादायमाद्रीपुत्रःप्रतापवान् ॥ कर्णंविव्याधविंशत्यात
दद्भुतमिवाभवत् ॥ ४ ॥ तस्यकर्णोहयान्हत्वाशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनद्रुतंनिन्येयमक्षयं ॥ ५ ॥ विरथःसहदेवस्तुखड्गंचर्मसमाददे ॥ तदप्यस्य
शरैःकर्णोव्यधमत्प्रहसन्निव ॥ ६ ॥ अथगुर्वींमहाघोरांहेमचित्रांमहागदां ॥ प्रेषयामाससंक्रुद्धोवैकर्तनरथंप्रति ॥ ७ ॥ तामापतंतींसहसासहदेवप्रचोदितां ॥
व्यष्टंभयच्छरैःकर्णोभूमौचैनामपातयत् ॥ ८ ॥ गदांविनिहतांदृष्ट्वासहदेवस्त्वरान्वितः ॥ शक्तिंचिक्षेपकर्णाययतामप्यस्याच्छिनच्छरैः ॥ ९ ॥ ससंभ्रमंततस्तू
र्णमवप्लुत्यरथोत्तमात् ॥ सहदेवोमहाराजदृष्ट्वाकर्णंव्यवस्थितं ॥ १० ॥ रथचक्रंप्रगृह्याजौमुमोचाधिरथंप्रति ॥ तदापतद्वैसहसाकालचक्रमिवोद्यतं ॥ ११ ॥
शरैरनेकसाहस्रैराच्छिनत्सूतनंदनः ॥ तस्मिंस्तुनिहतेचक्रेसूतजेनमहात्मना ॥ १२ ॥ ईषादंडकयोक्त्रांश्चयुगानिविविधानिच ॥ हस्त्यंगानितथाश्वांश्चमृतां
श्चपुरुषान्बहून् ॥ १३ ॥ चिक्षेपकर्णमुद्दिश्यकर्णस्तान्व्यधमच्छरैः ॥ सनिरायुधमात्मानंज्ञात्वामाद्रवतीसुतः ॥ १४ ॥ वार्यमाणस्तुविशिखैःसहदेवोरणंजहौ ॥
तमभिद्रुत्यराधेयोमुहूर्ताद्भरतर्षभ ॥ १५ ॥ अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यंसहदेवंविशांपते ॥ मायुध्यस्वरणेऽधीरविशिष्टैरथिभिःसह ॥ १६ ॥ सदृशैर्युध्यमाद्रेयवचोमे
माविशंकिथाः ॥ अथैनंधनुषोग्रेणतुदन्भूयोब्रवीद्वचः ॥ १७ ॥

शतानीकमितिचाध्यायौस्पष्टार्थौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२॥४३॥

एषोर्जुनोरणेतूर्णंयुध्यतेकुरुभिःसह ॥ तत्रगच्छस्वमाद्रेयगृहंवायदिमन्यसे ॥ १८ ॥ एवमुक्त्वातुतंकर्णोरथेनरथिनांवरः ॥ प्रायात्पांचालपांडूनांसैन्यानिप्र
दहन्निव ॥ १९ ॥ वधंप्राप्तंतुमाद्रेयंनावधीत्समरेरिहा ॥ कुंत्याःस्मृत्वावचोराजन्सत्यसंधोमहायशाः ॥ २० ॥ सहदेवस्ततोराजन्विमनाःशरपीडितः ॥ कर्ण
वाक्शरतप्तश्चजीवितान्निरविद्यत ॥ २१ ॥ आरुरोहरथंचापिपांचाल्यस्यमहात्मनः ॥ जनमेजयस्यसमरेत्वरायुक्तोमहारथः ॥ २२ ॥ विराटंसहसेनंतुद्रोणं
वैद्रुतमागतं ॥ मद्रराजःशरौघेणच्छादयामासधन्विनं ॥ २३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंसमरेदृढधन्विनोः ॥ यादृशंह्यभवद्राजन्जंभवासवयोःपुरा ॥ २४ ॥ मद्ररा
जोमहाराजविराटंवाहिनीपतिं ॥ आजघ्नेत्वरितस्तूर्णंशतेननतपर्वणां ॥ २५ ॥ प्रतिविव्याधतंराजन्नवभिर्निशितैःशरैः ॥ पुनश्चैनंत्रिसप्तत्याभूयश्चैवशतेन
तु ॥ २६ ॥ तस्यमद्राधिपोहत्वाचतुरोरथवाजिनः ॥ सूतंध्वजंचसमरेशराभ्यांसंन्यपातयत् ॥ २७ ॥ हताश्वात्तुरथात्तूर्णमवप्लुत्यमहारथः ॥ तस्थौविस्फारयं
श्चापंविमुंचंश्चशिताञ्छरान् ॥ २८ ॥ शतानीकस्ततोदृष्ट्वाभ्रातरंहतवाहनं ॥ रथेनाभ्यपतत्तूर्णंसर्वलोकस्यपश्यतः ॥ २९ ॥ शतानीकमथायांतंमद्रराजोम
हामृधे ॥ विशिखैर्बहुभिर्विध्वाततोनिन्येयमक्षयं ॥ ३० ॥ तस्मिंस्तुनिहतेवीरेविराटोरथसत्तमः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंतमेवध्वजमालिनं ॥ ३१ ॥ ततोविस्फार्यन
यनेक्रोधाद्द्विगुणविक्रमः ॥ मद्रराजरथंतूर्णंछादयामासपत्रिभिः ॥ ३२ ॥ ततोमद्राधिपःक्रुद्धःशरेणानतपर्वणा ॥ आजघानोरसिदृढंविराटंवाहिनीपतिं ॥
॥ ३३ ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ कश्मलंचाविशत्तीव्रंविराटोभरतर्षभ ॥ ३४ ॥ सारथिस्तमपोवाहसमरेशरविक्षतं ॥ ततःसामहतीसेना
प्राद्रवन्निशिभारत ॥ ३५ ॥ वध्यमानाशरशतैःशल्येनाहवशोभिना ॥ तांदृष्ट्वाविद्रुतांसेनांवासुदेवधनंजयौ ॥ ३६ ॥ प्रयातौतत्रराजेंद्रयत्रशल्योव्यव
स्थितः ॥ तौतुप्रत्युद्ययौराजन्राक्षसेंद्रोह्यलंबुषः ॥ ३७ ॥ अष्टचक्रसमायुक्तमास्थायप्रवरंरथं ॥ तुरंगममुखैर्युक्तंपिशाचैर्घोरदर्शनैः ॥ ३८ ॥ लोहितार्द्रपताकं
तंरक्तमाल्यविभूषितं ॥ कार्ष्णायसमयंघोरमृक्षचर्मसमावृतं ॥ ३९ ॥ रौद्रेणचित्रपक्षेणविवृताक्षेणकूजता ॥ ध्वजेनोच्छ्रितदंडेनगृध्रराजेनराजता ॥ ४० ॥
सबभौराक्षसोराजन्भिन्नांजनचयोपमः ॥ रुरोधार्जुनमायांतंप्रभंजनमिवाद्रिराट् ॥ ४१ ॥ किरन्बाणगणान्राजन्शतशोर्जुनमूर्धनि ॥ अतितीव्रंमहद्युद्धंनर
राक्षसयोस्तदा ॥ ४२ ॥ द्रष्टॄणांप्रीतिजननंसर्वेषांतत्रभारत ॥ गृध्रकाकबलोलूककंकगोमायुहर्षणं ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ शतानीकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

तमर्जुनःशतेनैवपत्रिणांसमताडयत् ॥ नवभिश्चशितैर्बाणैर्ध्वजंचिच्छेदभारत ॥ ४४ ॥ सारथिंचत्रिभिर्बाणैस्त्रिभिरेवत्रिवेणुकं ॥ धनुरेकेनचिच्छेदचतुर्भि
श्चतुरोहयान् ॥ ४५ ॥ पुनःसज्यंकृतंचापंतदप्यस्यद्विधाच्छिनत् ॥ विरथस्योद्यतंखड्गंशरेणास्यद्विधाकरोत् ॥ ४६ ॥ अथैनंनिशितैर्बाणैश्चतुर्भिर्भरतर्षभ ॥ पार्थो
विध्यद्राक्षसेंद्रंसविद्धःप्राद्रवद्भयात् ॥ ४७ ॥ तंविजित्यार्जुनस्तूर्णंद्रोणांतिकमुपाययौ ॥ किरन्शरगणान्राजन्नरवारणवाजिषु ॥ ४८ ॥ वध्यमानामहाराज
पांडवेनयशस्विना ॥ सैनिकान्यपतन्नुर्व्यांवातनुन्नाइवद्रुमाः ॥ ४९ ॥ तेषुतूत्साद्यमानेषुफाल्गुनेनमहात्मना ॥ संप्राद्रवद्बलंसर्वंपुत्राणांतेविशांपते ॥ ५० ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणि घटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलंबुषपराभवेसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच शतानीकंशरैस्तूर्णंनिर्दहंतंचमूंतव ॥ चित्रसेनस्तवसुतोवारयामासभारत ॥ १ ॥ नाकुलिश्चित्रसेनंतुविध्वापंचभिराशुगैः ॥ सतुतंप्रति
विव्याधदशभिर्निशितैःशरैः ॥ २ ॥ चित्रसेनोमहाराजशतानीकंपुनर्युधि ॥ नवभिर्निशितैर्बाणैराजघानस्तनांतरे ॥ ३ ॥ नाकुलिस्तस्यविशिखैर्वर्मसन्नतप
र्वभिः ॥ गात्रात्संच्यावयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४ ॥ सोपेतवर्मापुत्रस्तेविरराजभृशंनृप ॥ उत्सृज्यकालेराजेंद्रनिर्मोकमिवपन्नगः ॥ ५ ॥ ततोस्यनिशितै
र्बाणैर्ध्वजंचिच्छेदनाकुलिः ॥ धनुश्चैवमहाराजयतमानस्यसंयुगे ॥ ६ ॥ सच्छिन्नधन्वासमरेविवर्माचमहारथः ॥ धनुरन्यन्महाराजजग्राहारिविदारणं ॥
॥ ७ ॥ ततस्तूर्णंचित्रसेनोनाकुलिंनवभिःशरैः ॥ विव्याधसमरेक्रुद्धोभरतानांमहारथः ॥ ८ ॥ शतानीकोथसंक्रुद्धश्चित्रसेनस्यमारिष ॥ जघानचतुरोवाहा
न्सारथिंचनरोत्तमः ॥ ९ ॥ अवप्लुत्यरथात्तस्माच्चित्रसेनोमहारथः ॥ नाकुलिंपंचविंशत्याशराणामार्दयद्बली ॥ १० ॥ तस्यतत्कुर्वतःकर्मनकुलस्यसुतोरणे ॥
अर्धचंद्रेणचिच्छेदचापंरत्नविभूषितं ॥ ११ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंहार्दिक्यस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ द्रुपदंतुसहानीकंद्रो
णप्रेप्सुंमहारथं ॥ वृषसेनोभ्ययात्तूर्णंकिरन्शरशतैस्तदा ॥ १३ ॥ यज्ञसेनस्तुसमरेकर्णपुत्रंमहारथं ॥ षष्ट्याशराणांविव्याधबाह्वोरुरसिचानघ ॥ १४ ॥ वृष
सेनस्तुसंक्रुद्धोयज्ञसेनंरथेस्थितं ॥ बहुभिःसायकैस्तीक्ष्णैराजघानस्तनांतरे ॥ १५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

तावुभौशरनुन्नांगौशरकंटकितौरणे ॥ व्यभ्राजेतांमहाराजश्वाविधौशललैरिव ॥ १६ ॥ रुक्मपुंखैःप्रसन्नाग्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नौ
व्यभ्राजेतांमहामृधे ॥ १७ ॥ तपनीयनिभौचित्रौकल्पवृक्षाविवाद्भुतौ ॥ किंशुकाविवचोत्फुल्लौव्यकाशेतांरणाजिरे ॥ १८ ॥ वृषसेनस्ततोराजन्द्रुपदंनव
भिःशरैः ॥ विद्ध्वाविव्याधसप्तत्यापुनरन्यैस्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ १९ ॥ ततःशरसहस्राणिविमुंचन्विबभौतदा ॥ कर्णपुत्रोमहाराजवर्षमाणइवांबुदः ॥ २० ॥ द्रुपद
स्तुततःक्रुद्धोवृषसेनस्यकार्मुकं ॥ द्विधाचिच्छेदभल्लेनपीतेननिशितेनच ॥ २१ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायरुक्मबद्धंनवंदृढं ॥ तूणादाकृष्यविमलंभल्लंपीतंशितं
दृढं ॥ २२ ॥ कार्मुकेयोजयित्वातंद्रुपदंसन्निरीक्ष्यच ॥ आकर्णपूर्णमुमुचेत्रासयन्सर्वसोमकान् ॥ २३ ॥ हृदयंतस्यभित्वाचजगामवसुधातलं ॥ कश्मलंप्रा
विशद्राजावृषसेनशराहतः ॥ २४ ॥ सारथिस्तमपोवाहस्मरन्सारथिचेष्टितं ॥ तस्मिन्प्रभग्नेराजेंद्रपंचालानांमहारथे ॥ २५ ॥ ततस्तुद्रुपदानीकंशरैश्छिन्नतनु
च्छदं ॥ संप्राद्रवत्तदाराजन्निशीथेभैरवेसति ॥ २६ ॥ प्रदीपैरपरित्यक्तैर्ज्वलद्भिस्तैःसमंततः ॥ व्यराजतमहाराजवीताभ्राद्यौरिवग्रहैः ॥ २७ ॥ तथांगदैर्निप
तितैर्व्यराजतवसुंधरा ॥ प्रावृट्कालेमहाराजविद्युद्भिरिवतोयदः ॥ २८ ॥ ततःकर्णसुतात्रस्ताःसोमकाविप्रदुद्रुवुः ॥ यथेंद्रभयवित्रस्तादानवास्तारकामये ॥
॥ २९ ॥ तेनार्द्यमानाःसमरेद्रवमाणाश्चसोमकाः ॥ व्यराजंतमहाराजप्रदीपैरवभासिताः ॥ ३० ॥ तांस्तुनिर्जित्यसमरेकर्णपुत्रोप्यरोचत ॥ मध्यंदिनमनुप्रा
प्तोघर्मांशुरिवभारत ॥ ३१ ॥ तेषुराजसहस्रेषुतावकेषुपरेषुच ॥ एकएवज्वलंस्तस्थौवृषसेनःप्रतापवान् ॥ ३२ ॥ सविजित्यरणेशूरान्सोमकानांमहारथान् ॥
जगामत्वरितस्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः ॥ ३३ ॥ प्रतिविंध्यमथक्रुद्धंप्रदहंतंरणेरिपून् ॥ दुःशासनस्तवसुतःप्रत्यगच्छन्महारथः ॥ ३४ ॥ तयोःसमागमोराजं
श्चित्ररूपोबभूवह ॥ व्यपेतजलदेव्योम्निबुधभास्करयोरिव ॥ ३५ ॥ प्रतिविंध्यंतुसमरेकुर्वाणंकर्मदुष्करं ॥ दुःशासनस्त्रिभिर्बाणैर्ललाटेसमविध्यत ॥ ३६ ॥ सो
तिविद्धोबलवतातवपुत्रेणधन्विना ॥ विरराजमहाबाहुःसशृंगइवपर्वतः ॥ ३७ ॥ दुःशासनंतुसमरेप्रतिविंध्योमहारथः ॥ नवभिःसायकैर्विद्ध्वापुनर्विव्याधस
प्तभिः ॥ ३८ ॥ तत्रभारतपुत्रस्तेकृतवान्कर्मदुष्करं ॥ प्रतिविंध्यहयानुग्रैःपातयामाससायकैः ॥ ३९ ॥ सारथिंचास्यभल्लेनध्वजंचसमपातयत् ॥ रथंचतिलशोरा
जन्व्यधमत्तस्यधन्विनः ॥ ४० ॥ पताकाश्चसतूणीरारश्मीन्योक्त्राणिचप्रभो ॥ चिच्छेदतिलशःक्रुद्धःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ ॥छ॥ नकुलमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

विरथःसतुधर्मात्माधनुष्पाणिरवस्थितः ॥ अयोधयत्तवसुतंकिरन्शरशतान्बहून् ॥ ४२ ॥ क्षुरप्रेणधनुस्तस्यचिच्छेदतनयस्तव ॥ अथैनंदशभिर्बाणैश्छिन्न
धन्वानमार्दयत् ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वाविरथंतत्रभ्रातरोस्यमहारथाः ॥ अन्ववर्तंतवेगेनमहत्यासेनयासह ॥ ४४ ॥ आप्लुतःसततोयानंसुतसोमस्यभास्वरं ॥ धनुर्गृ
ह्यमहाराजविव्याधतनयंतव ॥ ४५ ॥ ततस्तुतावकाःसर्वेपरिवार्यसुतंतव ॥ अभ्यवर्तंतसंग्रामेमहत्यासेनयावृताः ॥ ४६ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतवतेषांचभारत ॥
निशीथेदारुणेकालेयमराष्ट्रविवर्धनं ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेशतानीकादियुद्धेअष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्या
यः ॥ १६८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच नकुलंरभसंयुद्धेनिघ्नंतंवाहिनींतव ॥ अभ्ययात्सौबलःक्रुद्धस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ १ ॥
कृतवैरौतुतौवीरावन्योन्यवधकांक्षिणौ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २ ॥ यथैवनकुलोराजन्शरवर्षाण्यमुंचत ॥ तथैवसौबलश्चापिशिक्षांसं
दर्शयन्युधि ॥ ३ ॥ तावुभौसमरेशूरौशरकंटकिनौतदा ॥ व्यराजेतांमहाराजश्वाविधौशललैरिव ॥ ४ ॥ रुक्मपुंखैरजिह्माग्रैःशरैश्छिन्नतनुच्छदौ ॥ रुधिरौ
घपरिक्लिन्नौव्यभ्राजेतांमहामृधे ॥ ५ ॥ तपनीयनिभौचित्रौकल्पवृक्षाविवद्रुमौ ॥ किंशुकाविवचोत्फुल्लौप्रकाशेतेरणाजिरे ॥ ६ ॥ तावुभौसमरेशूरौशरकंट
किनौतदा ॥ व्यराजेतांमहाराजकंटकैरिवशाल्मली ॥ ७ ॥ सुजिह्मंप्रेक्षमाणौचराजन्विवृतलोचनौ ॥ क्रोधसंरक्तनयनौनिर्दहंतौपरस्परं ॥ ८ ॥ स्यालस्तुतव
संक्रुद्धोमाद्रीपुत्रंहसन्निव ॥ कर्णिनैकेनविव्याधहृदयेनिशितेनह ॥ ९ ॥ नकुलस्तुभृशंविद्धःस्यालेनतवधन्विना ॥ निषसादरथोपस्थेकश्मलंचाविशन्महत्
॥ १० ॥ अत्यंतवैरिणंदृप्तंदृष्ट्वाशत्रुंतथागतं ॥ ननादशकुनीराजंस्तपांतेजलदोयथा ॥ ११ ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांनकुलःपांडुनंदनः ॥ अभ्ययात्सौबलंभूयो
व्यात्ताननइवांतकः ॥ १२ ॥ संक्रुद्धःशकुनिंषष्ट्याविव्याधभरतर्षभ ॥ पुनश्चैनंशतेनैवनाराचानांस्तनांतरे ॥ १३ ॥ अथास्यसशरंचापंमुष्टिदेशेच्छिनत्तदा ॥
ध्वजंचत्वरितंछित्वारथाद्भूमावपातयत् ॥ १४ ॥ विशिखेनचतीक्ष्णेनपीतेननिशितेनच ॥ ऊरूनिर्भिद्यचैकेननकुलःपांडुनंदनः ॥ १५ ॥ श्येनंसपक्षंव्याधे
नपातयामासतंतदा ॥ सोतिविद्धोमहाराजरथोपस्थउपाविशत् ॥ १६ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

ऊरूइति मंडलंचरतःशकुनेर्द्वावूरूएकेनैवबाणेनबिभेद ॥ १५ ॥ यथाखेश्येनंपक्षाभ्यांसहितंवामदक्षिणगामिनंपातयेदेवमितिलुप्तोपमा व्याधेनबाणेन विध्यत्यनेनेतिव्याधोबाणः ॥ १६ ॥

परिक्लिश्यक्लेशेनध्वजयष्टिंश्रितइतिशेषः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

ध्वजयष्टिंपरिक्लिश्यकामुकःकामिनींयथा॥ तंविसंज्ञंनिपतितंदृष्ट्वास्यालंतवानघ ॥ १७ ॥ अपोवाहरथेनाशुसारथिर्ध्वजिनीमुखात् ॥ ततःसंचुक्रुशुःपार्थायेचतेषांपदानुगाः॥ १८ ॥ निर्जित्यचरणेशत्रुंनकुलःशत्रुतापनः ॥ अब्रवीत्सारथिंक्रुद्धोद्रोणानीकायमांवह ॥ १९ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वामाद्रीपुत्रस्यसारथिः॥ प्रायात्तेनतदाराजन्यत्रद्रोणोव्यवस्थितः॥ २० ॥ शिखंडिनंतुसमरेद्रोणप्रेप्सुंविशांपते॥ कृपःशारद्वतोयत्तःप्रत्यगच्छत्सवेगितः॥ २१ ॥ गौतमंद्रुतमायांतंद्रोणानीकमरिंदमं॥ विव्याधनवभिर्भल्लैःशिखंडीप्रहसन्निव॥ २२ ॥ तमाचार्योंमहाराजविध्वापंचभिराशुगैः ॥ पुनर्विव्याधविंशत्यापुत्राणांप्रियकृत्तव॥ २३ ॥ महद्युद्धंतयोरासीद्घोररूपंभयानकं॥ यथादेवासुरेयुद्धेशंबरामरराजयोः॥ २४ ॥ शरजालावृतंव्योमचक्रतुस्तौमहारथौ ॥ मेघाविवतपापायेवीरौसमरदुर्मदौ॥ २५ ॥ प्रकृत्याघोररूपंतदासीद्घोरतरंपुनः ॥ रात्रिश्चभरतश्रेष्ठयोधानांयुद्धशालिनां ॥ २६ ॥ कालरात्रिनिभात्यासीद्घोररूपाभयानका॥ शिखंडीतुमहाराजगौतमस्यमहद्धनुः॥ २७॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदसज्यंसविशिखंतदा ॥ तस्यक्रुद्धःकृपोराजन्शक्तिंचिक्षेपदारुणां ॥ २८ ॥ स्वर्णदंडामकुंठाग्रांकर्मारपरिमार्जितां॥ तामापतंतींचिच्छेदशिखंडीबहुभिःशरैः ॥ २९ ॥ सापतन्मेदिनींदिप्ताभासयंतीमहाप्रभा ॥ अथान्यद्धनुरादायगौतमोरथिनांवरः॥ ३०॥ प्राच्छादयच्छितैर्बाणैर्महाराजशिखंडिनं॥ सच्छाद्यमानःसमरेगौतमेनयशस्विना॥ ३१ ॥ न्यषीदतरथोपस्थेशिखंडीरथिनांवरः ॥ सीदंतंचैनमालोक्यकृपःशारद्वतोयुधि॥ ३२ ॥ आजघ्नेबहुभिर्बाणैर्जिघांसन्निवभारत॥ विमुखंतुरणेदृष्ट्वायाज्ञसेनिंमहारथं ॥ ३३ ॥ पंचालाःसोमकाश्चैवपरिवव्रुःसमंततः॥ तथैवतवपुत्राश्चपरिवव्रुर्द्विजोत्तमं॥३४॥ महत्यासेनयासार्धंततोयुद्धमवर्तत॥ रथानांचरणेराजन्नन्योन्यमभिधावतां॥३५॥ बभूवतुमुलःशब्दोमेघानांगर्जतामिव॥ द्रवतांसादिनांचैवगजानांचविशांपते॥३६॥ अन्योन्यमभितोराजन्क्रूरमायोधनंबभौ॥ पत्तीनांद्रवतांचैवपादशब्देनमेदिनी ॥ ॥ ३७॥ अकंपतमहाराजभयत्रस्तेवचांगना॥ रथिनोरथमारुह्यप्रद्रुतावेगवत्तरं॥ ३८॥ अगृह्णन्बहवोराजन्शलभान्वायसाइव ॥ तथागजान्प्रभिन्नांश्चसंप्रभिन्नामहागजाः॥ ३९ ॥ तस्मिन्नेवपदेयत्तानिगृह्णंतिस्मभारत॥ सादीसादिनमासाद्यपत्तयश्चपदातिनं॥ ४०॥

॥ ३७ ॥ रथिनइति प्रद्रुतारथिनोवेगवत्तरंरथमारुह्यतत्पतिमगृह्णन्शलभानिववायसाइतिउत्तरेणसहयोज्यं रथंरथान् रथिनोरथपतीनितिवा ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

समासाद्यरणेन्योन्यंसंरब्धानातिचक्रमुः ॥ धावतांद्रवतांचैवपुनरावर्ततामपि ॥ ४१ ॥ बभूवतत्रसैन्यानांशब्दःसुविपुलोनिशि ॥ दीप्यमानाःप्रदीपाश्चरथवारणवाजिषु ॥ ४२ ॥ अदृश्यंतमहाराजमहोल्काइवखाच्च्युताः ॥ सानिशाभरतश्रेष्ठप्रदीपैरवभासिता ॥ ४३ ॥ दिवसप्रतिमाराजन्बभूवरणमूर्धनि ॥ आदित्येनयथाव्याप्तंतमोलोकेप्रणश्यति ॥ ४४ ॥ तथानष्टंतमोघोरंदीपैर्दीप्तैरितस्ततः ॥ दिवंचपृथिवींचैवदिशश्चप्रदिशस्तथा ॥ ४५ ॥ रजसातमसाव्याप्ताद्योतिताःप्रभयापुनः ॥ अस्त्राणांकवचानांचमणीनांचमहात्मनां ॥ ४६ ॥ अंतर्दधुःप्रभाःसर्वादीपैस्तैरवभासिताः ॥ तस्मिन्कोलाहलेयुद्धेवर्तमानेनिशामुखे ॥ ॥ ४७॥ नकिंचिद्विदुरात्मानमयमस्मीतिभारत ॥ अवधीत्समरेपुत्रंपिताभरतसत्तम ॥ ४८॥ पुत्रश्चपितरंमोहात्सखायंचसखातथा ॥ स्वस्रीयंमातुलश्चापिस्वस्रीयश्चापिमातुलं ॥ ४९॥ स्वेस्वान्परेपरांश्चापिनिजघ्नुरितरेतरं ॥ निर्मर्यादमभूद्युद्धंरात्रौभीरुभयानकं ॥ ५० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेऊनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्तमानेभयावहे ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणमेवाभ्यवर्तत ॥ १ ॥ संदधानोधनुःश्रेष्ठंज्यांविकर्षन्पुनःपुनः ॥ अभ्यद्रवतद्रोणस्यरथंरुक्मविभूषितं ॥ २॥ धृष्टद्युम्नमथायांतंद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ परिवव्रुर्महाराजपंचालाःपांडवैःसह ॥ ३ ॥ तथापरिवृतंदृष्ट्वाद्रोणमाचार्यसत्तमं ॥ पुत्रास्तेसर्वतोयत्ताररक्षुर्द्रोणमाहवे ॥ ४ ॥ बलार्णवौततस्तौतुसमेयातांनिशामुखे ॥ वातोद्धूतौक्षुब्धसत्वौभैरवौसागराविव ॥ ५ ॥ ततोद्रोणंमहाराजपांचाल्यःपंचभिःशरैः ॥ विव्याधहृदयेतूर्णंसिंहनादंननादच ॥६॥ तंद्रोणःपंचविंशत्याविध्द्वाभारतसंयुगे ॥ चिच्छेदान्येनभल्लेनधनुरस्यमहास्वनं ॥ ७॥ धृष्टद्युम्नस्तुनिर्विद्धोद्रोणेनभरतर्षभ ॥ उत्ससर्जधनुस्तूर्णंसंदष्टदशनच्छदं ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहाराजधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ आददेऽन्यद्धनुःश्रेष्ठंद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ ९ ॥ विकृष्यचधनुश्चित्रमाकर्णात्परवीरहा ॥ द्रोणस्यांतकरंघोरंव्यसृजत्सायकंततः ॥ १० ॥ सविसृष्टोबलवताशरोघोरोमहामृधे ॥ भासयामासतत्सैन्यंदिवाकरइवोदितः ॥ ११ ॥ तंतुदृष्ट्वाशरंघोरंदेवगंधर्वमानवाः ॥ स्वस्त्यस्तुसमरेराजन्द्रोणायेत्यब्रुवन्वचः ॥ १२ ॥

तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हरिः सिंहः ॥ २५ ॥ २६ ॥ षडृषर्षभाः दुर्योधनदुःशासनद्रोणकर्णशल्यशकुनयः ॥ २७ ॥

तंतुसायकमायांतमाचार्यस्यरथंप्रति ॥ कर्णोद्वादशधाराजंश्चिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ १३ ॥ सच्छिन्नोबहुधाराजन्सूतपुत्रेणधन्विना ॥ निपपातशरस्तूर्णंनिर्वि
षोभुजगोयथा ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नंततःकर्णोविव्याधदशभिःशरैः ॥ पंचभिर्द्रौणपुत्रस्तुस्वयंद्रोणस्तुसप्तभिः ॥ १५ ॥ शल्यश्चदशभिर्बाणैस्त्रिभिर्दुःशासनस्त
था ॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याशकुनिश्चापिपंचभिः ॥ १६ ॥ पांचाल्यंत्वरयाविध्यन्सर्वएवमहारथाः ॥ सविद्धःसप्तभिर्घोरैर्द्रौणस्यार्थेमहाहवे ॥ १७ ॥ सर्वानसं
भ्रमाद्राजन्प्रत्यविद्ध्यत्त्रिभिस्त्रिभिः ॥ द्रोणंद्रौणिंचकर्णंचविव्याधचतवात्मजं ॥ १८ ॥ तेभिन्नाधन्विनातेनधृष्टद्युम्नंपुनर्मृधे ॥ विव्यधुःपंचभिस्तूर्णमेकैकोरथि
नांवरः ॥ १९ ॥ द्रुमसेनस्तुसंक्रुद्धोराजन्विव्याधपत्रिणा ॥ त्रिभिश्चान्यैःशरैस्तूर्णंतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ २० ॥ सतुतंप्रतिविव्याधत्रिभिस्तीक्ष्णैरजिह्मगैः ॥
स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैःप्राणांतकरणैर्युधि ॥ २१ ॥ भल्लेनान्येनतुपुनःसुवर्णोज्वलकुंडलं ॥ निचकर्तशिरःकायाद्द्रुमसेनस्यवीर्यवान् ॥ २२ ॥ तच्छिरोन्यपतद्भू
मौसंदष्टौष्ठपुटंरणे ॥ महावातसमुद्धूतंपक्वंतालफलंयथा ॥ २३ ॥ तान्सविद्ध्वापुनर्योधान्वीरःसुनिशितैःशरैः ॥ राधेयस्याच्छिनद्भल्लैःकार्मुकंचित्रयोधिनः ॥
॥ २४ ॥ नतुतन्ममृषेकर्णोधनुषश्छेदनंतथा ॥ निकर्तनमिवात्युग्रंलांगूलस्यमहाहरिः ॥ २५ ॥ सोन्यद्धनुःसमादायक्रोधरक्तेक्षणःश्वसन् ॥ अभ्यद्रवच्छरौघै
स्तंधृष्टद्युम्नंमहाबलं ॥ २६ ॥ दृष्ट्वाकर्णंतुसंरब्धंतेवीराःषडृषर्षभाः ॥ पांचाल्यपुत्रंत्वरिताःपरिवव्रुर्जिघांसया ॥ २७ ॥ षण्णांयोधप्रवीराणांतावकानांपुरस्कृतं ॥
मृत्योरास्यमनुप्राप्तंधृष्टद्युम्नममंस्महि ॥ २८ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदाशार्होविकिरञ्छरान् ॥ धृष्टद्युम्नंपराक्रांतंसात्यकिःप्रत्यपद्यत ॥ २९ ॥ तमायांतंमहेष्वा
संसात्यकिंयुद्धदुर्मदं ॥ राधेयोदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदजिह्मगैः ॥ ३० ॥ तंसात्यकिर्महाराजविव्याधदशभिःशरैः ॥ पश्यतांसर्ववीराणांमागास्तिष्ठेतिचाब्र
वीत् ॥ ३१ ॥ ससात्यकेस्तुबलिनःकर्णस्यचमहात्मनः ॥ आसीत्समागमोराजन्बलिवासवयोरिव ॥ ३२ ॥ त्रासयन्रथघोषेणक्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥ राजी
वलोचनंकर्णंसात्यकिःप्रत्यविध्यत ॥ ३३ ॥ कंपयन्निवघोषेणधनुषोवसुधांबली ॥ सूतपुत्रोमहाराजसात्यकिंप्रत्ययोधयत् ॥ ३४ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ औपयिकंयुक्तं ॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥ इहसात्यकिरूपंलक्ष्यंलभ्यतेचेत् अयंवशीक्रीयतेचेदित्यर्थः ॥ ५४ ॥

विपाठकर्णिनाराचैर्वत्सदंतैःक्षुरैरपि ॥ कर्णःशरशतैश्चापिशैनेयंप्रत्यविद्ध्यत ॥ ३५॥ तथैवयुद्ध्यमानोपिवृष्णीनांप्रवरोयुधि ॥अभ्यवर्षच्छरैःकर्णंतद्युद्धम
भवत्समं ॥ ३६ ॥ तावकाश्चमहाराजकर्णपुत्रश्चदंशितः ॥ सात्यकिंविव्यधुस्तूर्णंसमंतान्निशितैःशरैः ॥ ३७ ॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यतेषांकर्णस्यवाविभो ॥ अ
विद्ध्यत्सात्यकिःक्रुद्धोवृषसेनंस्तनांतरे ॥ ३८ ॥ तेनबाणेननिर्विद्धोवृषसेनोविशांपते ॥ न्यपतत्सरथेमूढोधनुरुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ ततःकर्णोहतंमत्वावृ
षसेनंमहारथं ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तःसात्यकिंप्रत्यपीडयत् ॥ ४० ॥ पीड्यमानस्तुकर्णेनयुयुधानोमहारथः ॥ विव्याधबहुभिःकर्णंत्वरमाणःपुनःपुनः ॥ ४१ ॥
सकर्णंदशभिर्विद्ध्वावृषसेनंचसप्तभिः ॥ सहस्तावापधनुषीतयोश्चिच्छेदसात्वतः ॥ ४२ ॥ तावन्येधनुषीसज्जेकृत्वाशत्रुभयंकरे ॥ युयुधानमविध्येतांसमंता
न्निशितैःशरैः ॥ ४३ ॥ वर्तमानेतुसंग्रामेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अतीवशुश्रुवेराजन्गांडीवस्यमहास्वनः ॥ ४४ ॥ श्रुत्वातुरथनिर्घोषंगांडीवस्यचनिःस्वनं ॥ सूत
पुत्रोब्रवीद्राजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ ४५ ॥ एषसर्वांचमूंहत्वामुख्यांश्चैवनरर्षभान् ॥ पौरवांश्चमहेष्वासोविक्षिपन्नुत्तमंधनुः ॥ ४६ ॥ पार्थोविजयतेतत्रगांडी
वनिनदोमहान् ॥ श्रूयतेरथघोषश्चवासवस्येवनर्दतः ॥ ४७ ॥ करोतिपांडवोव्यक्तंकर्मौपयिकमात्मनः ॥ एषाविदार्यतेराजन्बहुधाभारतीचमूः ॥ ४८ ॥ वि
प्रकीर्णान्यनेकानिनहितिष्ठंतिकर्हिचित् ॥ वातेनेवसमुद्धूतमभ्रजालंविदीर्यते ॥ ४९ ॥ सव्यसाचिनमासाद्यभिन्नानौरिवसागरे ॥ द्रवतांयोधमुख्यानांगां
डीवप्रेषितैःशरैः ॥ ५० ॥ विद्धानांशतशोराजन्श्रूयतेनिःस्वनोमहान् ॥ शृणुदुंदुभिनिर्घोषमर्जुनस्यरथंप्रति ॥ ५१ ॥ निशीथेराजशार्दूलस्तनयित्नोरिवांबरे ॥
हाहाकाररवांश्चैवसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥ ५२ ॥ शृणुशब्दान्बहुविधानर्जुनस्यरथंप्रति ॥ अयंमध्येस्थितोऽस्माकंसात्यकिःसात्वतांवरः ॥ ५३ ॥ इहचेल्लभ्य
तेलक्ष्यंकृत्स्नान्जेष्यामहेपरान् ॥ एषपांचालराजस्यपुत्रोद्रोणेनसंगतः ॥ ५४ ॥ सर्वतःसंवृतोयोधैःशूरैश्चरथसत्तमैः ॥ सात्यकिंयदिहन्यामधृष्टद्युम्नंचपार्षतं
॥ ५५॥ असंशयंमहाराजध्रुवोनोविजयोभवेत् ॥ सौभद्रवदिमौवीरौपरिवार्यमहारथौ ॥ ५६॥ प्रयतामोमहाराजनिहंतुंवृष्णिपार्षतौ ॥ सव्यसाचीपुरोभ्येति
द्रोणानीकायभारत ॥ ५७॥ संसक्तंसात्यकिंज्ञात्वाबहुभिःकुरुपुंगवैः ॥ तत्रगच्छंतुबहवःप्रवरारथसत्तमाः ॥ ५८॥ यावत्पार्थोनजानातिसात्यकिंबहुभिर्वृतं ॥
तेत्वरध्वंतथाशूराःशराणांमोक्षणेभृशं ॥ ५९॥ सात्यकिधृष्टद्युम्नौपांडवसेनायांसारभूतावभिमन्युवद्बहुभिर्मिलित्वाहंतव्यावित्याह सात्यकिमित्यादिना ॥ ५५ ॥५६॥५७॥ ५८॥ ५९॥

माधवोमधुवंशजःसात्यकिः॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ पावकिःस्कंदः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तत्यधिकशतत

यथात्विहव्रजत्येषपरलोकायमाधवः॥ तथाकुरुमहाराजसुनीत्यासुप्रयुक्तया॥ ६०॥ कर्णस्यमतमास्थायपुत्रस्तेप्राहसौबलं॥ यथेंद्रःसमरेराजन्प्राहविष्णु
यशस्विनं॥ ६१॥ वृतःसहस्रैर्दशभिर्गजानामनिवर्तिनां॥ रथैश्चदशसाहस्रैस्तूर्णंयाहिधनंजयं ॥ ६२ ॥ दुःशासनोदुर्विषहःसुबाहुर्दुःप्रधर्षणः॥ एतेत्वाम
नुयास्यंतिपत्तिभिर्बहुभिर्वृताः॥ ६३॥ जहिकृष्णौमहाबाहोधर्मराजंचमातुल ॥ नकुलंसहदेवंचभीमसेनंतथैवच ॥ ६४ ॥ देवानामिवदेवेंद्रेजयाशात्वयि
मेस्थिता॥ जहिमातुलकौंतेयानसुरानिवपावकिः॥ ६५॥ एवमुक्तोययौपार्थान्पुत्रेणतवसौबलः ॥ महत्यासेनयासार्धंसहपुत्रैश्चतेविभो ॥ ६६ ॥ प्रियार्थं
तवपुत्राणांदिधक्षुःपांडुनंदनान्॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतावकानांपरैःसह॥ ६७ ॥ प्रयातेसौबलेराजन्पांडवानामनीकिनीं॥ बलेनमहतायुक्तःसूतपुत्रस्तुसात्व
तं॥ ६८॥ अभ्ययात्त्वरितोयुद्धेकिरन्शरशतान्बहून्॥ तथैवपार्थिवाःसर्वेसात्यकिंपर्यवारयन्॥ ६९॥ भारद्वाजस्ततोगत्वाधृष्टद्युम्नरथंप्रति॥ महद्युद्धंतदासी
त्तुद्रोणस्यनिशिभारत ॥ धृष्टद्युम्नेनवीरेणपंचालैश्चसहाद्भुतं ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेसप्तत्यधि
कशततमोऽध्यायः॥ १७०॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ संजयउवाच ततस्तेप्राद्रवन्सर्वेत्वरितायुद्धदुर्मदाः॥ अमृष्यमाणाःसंरब्धायुयुधानरथंप्रति
॥ १ ॥ तेरथैःकल्पितैराजन्हेमरूप्यविभूषितैः॥ सादिभिश्चगजैश्चैवपरिवव्रुःसमंततः॥ २॥ अथैनंकोष्ठकीकृत्यसर्वतस्तेमहारथाः ॥ सिंहनादांस्ततश्चक्रुस्तर्ज
यंतिस्मसात्यकिं॥ ३॥ तेभ्यवर्षञ्छरैस्तीक्ष्णैःसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ त्वरमाणामहावीरामाधवस्यवधैषिणः ॥ ४ ॥ तान्दृष्ट्वापततस्तूर्णंशैनेयःपरवीरहा ॥
प्रत्यगृह्णान्महाबाहुःप्रमुंचन्विशिखान्बहून्॥ ५॥ तत्रवीरोमहेष्वासःसात्यकिर्युद्धदुर्मदः॥ निचकर्तशिरांस्युग्रैःशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ हस्तिहस्तान्हयग्री
वाबाहूनपिचसायुधान्॥ क्षुरप्रैश्छादयामासतावकानांसमाधवः॥ ७॥ पतितैश्चामरैश्चैवश्वेतच्छत्रैश्चभारत॥ बभूवधरणीपूर्णानक्षत्रैर्द्यौरिवप्रभो॥ ८॥
एतेषांयुयुधानेनयुध्यतांयुधिभारत॥ बभूवतुमुलःशब्दःप्रेतानांक्रंदतामिव ॥ ९ ॥ तेनशब्देनमहतापूरिताभूद्वसुंधरा ॥ रात्रिःसमभवच्चैवतीव्ररूपाभयाव
हा॥ १०॥ दीर्यमाणंबलंदृष्ट्वायुयुधानशराहतं॥ श्रुत्वाचविपुलंनादंनिशीथेलोमहर्षणे॥ ११॥

मोऽध्यायः॥ १७०॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ततइति॥ १॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥१७॥१८ ॥ १९॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥

सुतस्तवाब्रवीद्राजन्सारथिंरथिनांवरः ॥ यत्रैषशब्दस्तत्राश्वांश्चोदयेतिपुनःपुनः ॥ १२॥ तेनसंचोद्यमानस्तुततस्तांस्तुरगोत्तमान् ॥ सूतःसंचोदयामासयु
युधानरथंप्रति॥ १३॥ ततोदुर्योधनःक्रुद्धोदृढधन्वाजितक्लमः॥शीघ्रहस्तश्चित्रयोधीयुयुधानमुपाद्रवत्॥ १४ ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैःशोणितभोजनैः॥
दुर्योधनंद्वादशभिर्माधवःप्रत्यविध्यत ॥ १५ ॥ दुर्योधनस्तेनतथापूर्वमेवार्दितःशरैः॥शैनेयंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यदमर्षितः ॥ १६ ॥ ततःसमभवद्युद्धं
तुमुलंभरतर्षभ ॥ पंचालानांचसर्वेषांभरतानांचदारुणं ॥ १७॥ शैनेयस्तुरणेक्रुद्धस्तवपुत्रंमहारथं ॥ सायकानामशीत्यातुविव्याधोरसिभारत ॥ १८॥
ततोस्यवाहान्समरेशरैर्निन्येयमक्षयं॥सारथिंचरथात्तूर्णंपातयामासपत्रिणा॥ १९ ॥हताश्वेतुरथेतिष्ठन्पुत्रस्तवविशांपते ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्शैने
यस्यरथंप्रति॥ २० ॥शरान्पंचाशतस्तांस्तुशैनेयःकृतहस्तवत् ॥ चिच्छेदसमरेराजन्प्रेषितांस्तनयेनते॥ २१ ॥ अथापरेणभल्लेनमुष्टिदेशेमहद्धनुः॥ चिच्छे
दतरसायुद्धेतवपुत्रस्यमाधवः ॥ २२ ॥ विरथोविधनुष्कश्चसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ आरुरोहरथंतूर्णंभास्वरंकृतवर्मणः ॥ २३ ॥ दुर्योधनेपरावृत्तेशैनेयस्तव
वाहिनीं॥द्रावयामासविशिखैर्निशामध्येविशांपते॥ २४ ॥शकुनिश्चार्जुनंराजन्परिवार्यसमंततः ॥रथैरनेकसाहस्रैर्गजैश्चापिसहस्रशः ॥ २५ ॥ तथाहय
सहस्रैश्चनानाशस्त्रैरवाकिरत् ॥तेमहास्त्राणिसर्वाणिविकिरंतोर्जुनंप्रति ॥ २६ ॥ अर्जुनंयोधयंतिस्मक्षत्रियाःकालचोदिताः॥ तान्यर्जुनःसहस्राणिरथवार
णवाजिनां॥ २७॥ प्रत्यवारयदायस्तःप्रकुर्वन्विपुलंक्षयं॥ततस्तुसमरेशूरःशकुनिःसौबलस्तदा ॥ २८॥ विव्याधनिशितैर्बाणैरर्जुनंप्रहसन्निव ॥पुनश्चैवश
तेनास्यसंरुरोधमहारथं॥ २९॥ तमर्जुनस्तुविंशत्याविव्याधयुधिभारत॥अथेतरान्महेष्वासांस्त्रिभिस्त्रिभिरविध्यत ॥ ३० ॥ निवार्यतान्बाणगणैर्युधिराज
न्धनंजयः ॥ जघानतावकान्योधान्वज्रपाणिरिवासुरान् ॥ ३१ ॥ भुजैश्छिन्नैर्महीपालहस्तिहस्तोपमैर्मृधे ॥ समाकीर्णामहीभातिपंचास्यैरिवपन्नगैः ॥
॥ ३२ ॥ शिरोभिःसकिरीटैश्चसुनसैश्चारुकुंडलैः॥ संदष्टौष्ठपुटैःक्रुद्धैस्तथैवोद्वृत्तलोचनैः॥ ३३॥ निष्कचूडामणिधरैःक्षत्रियाणांप्रियंवदैः ॥ पंकजैरिवविन्य
स्तैःपर्वतैर्विबभौमही ॥ ३४ ॥ कृत्वातत्कर्मबीभत्सुरुग्रमुग्रपराक्रमः ॥ विव्याधशकुनिंभूयःपंचभिर्नतपर्वभिः ॥ ३५ ॥ अताडयदुलूकंचत्रिभिरेवतथाश
रैः॥ उलूकस्तुतथाविद्धोवासुदेवमताडयत्॥ ३६॥ ननादचमहानादंपूरयन्निवमेदिनीं॥ अर्जुनःशकुनेश्चापंसायकैरच्छिनद्रणे॥ ३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकसप्तत्यधिकशततमो

निन्येचचतुरोवाहान्यमस्यसदनंप्रति ॥ ततोरथादवप्लुत्यसौबलोभरतर्षभ ॥ ३८ ॥ उलूकस्यरथंतूर्णमारुरोहविशांपते ॥ तावेकरथमारूढौपितापुत्रौमहारथौ ॥ ३९ ॥ पार्थंसिषिचतुर्बाणैर्गिरिंमेघाविवांबुभिः ॥ तौतुविव्ध्वामहाराजपांडवोनिशितैःशरैः ॥ ४० ॥ विद्रावयंस्तवचमूंशतशोव्यधमच्छरैः ॥ अनिलेनयथाभ्राणिविच्छिन्नानिसमंततः ॥ ४१ ॥ विच्छिन्नानितथाराजन्बलान्यासन्विशांपते ॥ तद्बलंभरतश्रेष्ठवध्यमानंतदानिशि ॥ ४२ ॥ प्रदुद्रावदिशःसर्वावीक्षमाणंभयार्दितं ॥ उत्सृज्यवाहान्समरेचोदयंतस्तथापरे ॥ ४३ ॥ संभ्रांताःपर्यधावंततस्मिंस्तमसिदारुणे ॥ विजित्यसमरेयोधांस्तावकान्भरतर्षभ ॥ ४४ ॥ दध्मतुर्मुदितौशंखौवासुदेवधनंजयौ ॥ धृष्टद्युम्नोमहाराजद्रोणंविव्ध्वात्रिभिःशरैः ॥ ४५ ॥ चिच्छेदधनुषस्तूर्णंज्यांशरेणशितेनह ॥ तन्निधायधनुर्भूमौद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ४६ ॥ आददेन्यद्धनुःशूरोवेगवत्सारवत्तरं ॥ धृष्टद्युम्नंततोद्रोणोविव्ध्वासप्तभिराशुगैः ॥ ४७ ॥ सारथिंपंचभिर्बाणैराजन्विव्याधसंयुगे ॥ तंनिवार्यशरैस्तूर्णंधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ ४८ ॥ व्यधमत्कौरवींसेनामासुरींमघवानिव ॥ वध्यमानेबलेतस्मिंस्तवपुत्रस्यमारिष ॥ ४९ ॥ प्रावर्ततनदीघोराशोणितौघतरंगिणी ॥ उभयोःसेनयोर्मध्येनराश्वद्विपवाहिनी ॥ ५० ॥ यथावैतरणीराजन्यमराजपुरंप्रति ॥ द्रावयित्वातुतत्सैन्यंधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ ५१ ॥ अभ्यराजततेजस्वीशक्रोदेवगणेष्विव ॥ अथदध्मुर्महाशंखान्धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ ५२ ॥ यमौचयुयुधानश्चपांडवश्चवृकोदरः ॥ जित्वारथसहस्राणितावकानांमहारथाः ॥ ५३ ॥ सिंहनादरवांश्चक्रुःपांडवाजितकाशिनः ॥ पश्यतस्तवपुत्रस्यकर्णस्यचरणोत्कटाः ॥ तथाद्रोणस्यशूरस्यद्रौणेश्चैवविशांपते ॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेएकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संजयउवाच विद्रुतंस्वबलंदृष्ट्वावध्यमानंमहात्मभिः ॥ क्रोधेनमहताविष्टःपुत्रस्तवविशांपते ॥ १ ॥ अभ्येत्यसहसाकर्णंद्रोणंचजयतांवरं ॥ अमर्षवशमापन्नोवाक्यज्ञोवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ भवद्भ्यामिहसंग्रामःक्रुद्धाभ्यांसंप्रवर्तितः ॥ आहवेनिहतंदृष्ट्वासैंधवंसव्यसाचिना ॥ ३ ॥ निहन्यमानांपांडूनांबलेनमवाहिनीं ॥ भूत्वातद्विजयेशक्तावशक्ताविवपश्यतः ॥ ४ ॥ यद्यहंभवतोस्त्याज्योनवाच्योस्मितदैवहि ॥ आवांपांडुसुतान्संख्येजेष्यावइतिमानदौ ॥ ५ ॥

ऽध्यायः ॥ १७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ विद्रुतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७॥ घट्टितौमर्दितौ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ संक्रंदेयुद्धे ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ सात्यकीइति

तदैवाहंवचःश्रुत्वाभवद्भ्यामनुसंमतं ॥ नाकरिष्यमिदंपार्थैवैरंयोधविनाशनं ॥ ६ ॥ यदिनाहंपरित्याज्योभवद्भ्यांपुरुषर्षभौ ॥ युध्यतामनुरूपेणविक्रमेणसु
विक्रमौ ॥ ७॥ वाक्प्रतोदेनतौवीरौप्रणुन्नौतनयेनते ॥ प्रावर्तयेतांसंग्रामंघट्टिताविवपन्नगौ ॥ ८ ॥ ततस्तौरथिनांश्रेष्ठौसर्वलोकधनुर्धरौ ॥ शैनेयप्रमुखा
न्पार्थानभिदुद्रुवतूरणे ॥ ९ ॥ तथैवसहिताःपार्थाःसर्वसैन्येनसंवृताः ॥ अभ्यवर्तततौवीरौनर्दमानौमुहुर्मुहुः ॥ १० ॥ अथद्रोणोमहेष्वासोदशभिःशिनिपुंग
वं ॥ अविध्यत्त्वरितंक्रुद्धःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ११ ॥ कर्णश्चदशभिर्बाणैःपुत्रश्चतवसप्तभिः ॥ दशभिर्वृषसेनश्चसौबलश्चापिसप्तभिः ॥ १२ ॥ एतेकौरवसंक्रंदे
शैनेयंपर्यवाकिरन् ॥ दृष्ट्वाचसमरेद्रोणंनिघ्नंतंपांडवींचमूं ॥ १३॥ विव्यधुःसोमकास्तूर्णंसमंताच्छरवृष्टिभिः ॥ तत्रद्रोणोहरत्प्राणान्क्षत्रियाणांविशांपते ॥ १४॥
रश्मिभिर्भास्करोराजंस्तमांसीवसमंततः ॥ द्रोणेनवध्यमानानांपंचालानांविशांपते ॥ १५ ॥ शुश्रुवेतुमुलःशब्दःक्रोशतामितरेतरं ॥ पुत्रानन्येपितॄनन्ये
भ्रातॄनन्येचमातुलान् ॥ १६ ॥ भागिनेयान्वयस्यांश्चतथासंबंधिबांधवान् ॥ उत्सृज्योत्सृज्यगच्छंतित्वरिताजीवितेप्सवः ॥ १७॥ अपरेमोहितामोहात्तमेवा
भिमुखाययुः ॥ पांडवानांरणेयोधाःपरलोकंगताःपरे ॥ १८ ॥ सातथापांडवीसेनापीड्यमानामहात्मना ॥ निशिसंप्राद्रवद्राजन्नुत्सृज्योल्काःसहस्रशः ॥
॥ १९ ॥ पश्यतोभीमसेनस्यविजयस्याच्युतस्यच ॥ यमयोर्धर्मपुत्रस्यपार्षतस्यचपश्यतः ॥ २० ॥ तमसासंवृतेलोकेनप्राज्ञायतकिंचन ॥ कौरवाणांप्रका
शेनदृश्यंतेविद्रुताःपरे ॥ २१ ॥ द्रवमाणंतुतत्सैन्यंद्रोणकर्णौमहारथौ ॥ जघ्नतुःपृष्ठतोराजन्किरंतौसायकान्बहून् ॥ २२ ॥ पंचालेषुप्रभग्नेषुक्षीयमाणेषुसर्वतः ॥
जनार्दनोदीनमनाःप्रत्यभाषतफाल्गुनं ॥ २३ ॥ द्रोणकर्णौमहेष्वासावेतौपार्षतसात्यकी ॥ पंचालांश्चैवसहितौजघ्नतुःसायकैर्भृशं ॥ २४ ॥ एतयोःशरवर्षै
णप्रभग्नानोमहारथाः ॥ वार्यमाणापिकौंतेयपृतनानावतिष्ठते ॥ २५ ॥ तांतुविद्रवतींदृष्ट्वाऊचतुःकेशवार्जुनौ ॥ माविद्रवतवित्रस्ताभयंत्यजतपांडवाः ॥
॥ २६ ॥ तावावांसर्वसैन्यैश्चव्यूहैःसम्यगुदायुधैः ॥ द्रोणंचसूतपुत्रंचप्रयतावःप्रबाधितुं ॥ २७ ॥ एतौहिबलिनौशूरौकृतास्त्रौजितकाशिनौ ॥ उपेक्षितौतवब
लैर्नाशयेतांनिशामिमां ॥ २८ ॥ तयोःसंवदतोरेवंभीमकर्मामहाबलः ॥ आयाद्वृकोदरःशीघ्रंपुनरावर्त्यवाहिनीं ॥ २९ ॥

द्वितीयांतं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४०॥ ४१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वृकोदरमथायांतंदृष्ट्वातत्रजनार्दनः ॥ पुनरेवाब्रवीद्राजन्हर्षयन्निवपांडवं ॥ ३० ॥ एषभीमोरणश्लाघीवृतःसोमकपांडवैः ॥ अभ्यवर्त्ततवेगेनद्रोणकर्णौम
हारथौ ॥ ३१ ॥ एतेनसहितोयुध्यपंचालैश्चमहारथैः ॥ आश्वासनार्थंसैन्यानांसर्वेषांपांडुनंदन ॥ ३२ ॥ ततस्तौपुरुषव्याघ्रावुभौमाधवपांडवौ ॥ द्रोणकर्णौ
समासाद्यधिष्ठितौरणमूर्धनि ॥ ३३ ॥ संजयउवाच ततस्तत्पुनरावृत्तंयुधिष्ठिरबलंमहत् ॥ ततोद्रोणश्चकर्णश्चपरान्ममृदतुर्युधि ॥ ३४ ॥ ससंप्रहारस्तु
मुलोनिशिप्रत्यभवन्महान् ॥ यथासागरयोराजंश्चंद्रोदयविवृद्धयोः ॥ ३५ ॥ ततउत्सृज्यपाणिभ्यांप्रदीपांस्तववाहिनी ॥ युयुधेपांडवैःसार्धमुन्मत्तवदसंकु
ला ॥ ३६ ॥ रजसातमसाचैवसंवृतेभृशदारुणे ॥ केवलंनामगोत्रेणप्रायुध्यंतजयैषिणः ॥ ३७ ॥ अश्रूयंतहिनामानिश्राव्यमाणानिपार्थिवैः ॥ प्रहरद्भिर्महा
राजस्वयंवरइवाहवे ॥ ३८ ॥ निःशब्दमासीत्सहसापुनःशब्दोमहानभूत् ॥ क्रुद्धानांयुध्यमानानांजीयतांजयतामपि ॥ ३९ ॥ यत्रयत्रस्मदृश्यंतेप्रदीपाःकुरु
सत्तम ॥ तत्रतत्रस्मशूरास्तेनिपतंतिपतंगवत् ॥ ४० ॥ तथासंयुध्यमानानांविगाढासीन्महानिशा ॥ पांडवानांचराजेंद्रकौरवाणांचसर्वशः ॥ ४१ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेसंकुलयुद्धेद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततः
कर्णोरणेदृष्ट्वापार्षतंपरवीरहा ॥ आजघानोरसिशरैर्दशभिर्मर्मभेदिभिः ॥ १ ॥ प्रतिविव्याधतंतूर्णंधृष्टद्युम्नोपिमारिष ॥ दशभिःसायकैर्हृष्टस्तिष्ठतिष्ठेतिचा
ब्रवीत् ॥ २ ॥ तावन्योन्यंशरैःसंख्येसंछाद्यसुमहारथैः ॥ पुनःपूर्णायतोत्सृष्टैर्विव्यधातेपरस्परं ॥ ३ ॥ ततःपंचालमुख्यस्यधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे ॥ सारथिंचतुर
श्चाश्वान्कर्णोविव्याधसायकैः ॥ ४ ॥ कार्मुकप्रवरंचापिप्रचिच्छेदशितैःशरैः ॥ सारथिंचास्यभल्लेनरथनीडादपातयत् ॥ ५ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुविरथोहताश्वोहतसा
रथिः ॥ गृहीत्वापरिघंघोरंकर्णस्याश्वानपीपिषत् ॥ ६ ॥ विद्धश्चबहुभिस्तेनशरैराशीविषोपमैः ॥ ततोयुधिष्ठिरानीकंपद्भ्यामेवान्वपद्यत ॥ ७ ॥ आरुरोहरथंचा
पिसहदेवस्यमारिष ॥ प्रयातुकामःकर्णायवारितोधर्मसूनुना ॥ ८ ॥ कर्णस्तुसुमहातेजाःसिंहनादविमिश्रितं ॥ धनुःशब्दंमहच्चक्रेदध्मौतारेणचांबुजं ॥ ९ ॥
दृष्ट्वाविनिर्जितंयुद्धेपार्षतंतेमहारथाः ॥ अमर्षवशमापन्नाःपंचालाःसहसोमकाः ॥ १० ॥

ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ आयस्तःप्रयत्नवान् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अतिभयात्तृणचलनमात्रेणापिकर्णंप्राप्तंमेनिरे ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

सूतपुत्रवधार्थायशस्त्राण्यादायसर्वशः ॥ प्रययुःकर्णमुद्दिश्यमृत्युंकृत्वानिवर्तनं ॥ ११ ॥ कर्णस्यापिरथेवाहानन्यान्सूतोभ्ययोजयत् ॥ शंखवर्णान्महावेगा
न्सैंधवान्साधुवाहिनः ॥ १२ ॥ लब्धलक्षस्तुराधेयःपंचालानांमहारथान् ॥ अभ्यपीडयदायस्तःशरैर्मेघइवाचलं ॥ १३ ॥ सापीड्यमानाकर्णेनपंचालानांमहा
चमूः ॥ संप्राद्रवत्सुसंत्रस्तासिंहेनेवार्दितामृगी ॥ १४ ॥ पतितास्तुरगेभ्यश्चगजेभ्यश्चमहीतले ॥ रथेभ्यश्चनरास्तूर्णमदृश्यंततततस्ततः ॥ १५ ॥ धावमानस्ययोध
स्यक्षुरप्रैःसमहामृधे ॥ बाहूचिच्छेदवैकर्णःशिरश्चैवसकुंडलं ॥ १६ ॥ ऊरूचिच्छेदचान्यस्यगजस्थस्यविशांपते ॥ वाजिपृष्ठगतस्यापिभूमिष्ठस्यचमारिष ॥
॥ १७ ॥ नाज्ञासिषुर्धावमानाबहवश्चमहारथाः ॥ संछिन्नान्यात्मगात्राणिवाहनानिचसंयुगे ॥ १८ ॥ तेवध्यमानाःसमरेपंचालाःसृंजयैःसह ॥ तृणप्रस्पंदना
च्चापिसूतपुत्रंस्ममेनिरे ॥ १९ ॥ अपिस्वंसमरेयोधंधावमानंविचेतसं ॥ कर्णमेवाभ्यमन्यंतततोभीताद्रवंतिते ॥ २० ॥ तान्यनीकानिभग्नानिद्रवमाणानि
भारत ॥ अभ्यद्रवद्द्रुतंकर्णःपृष्ठतोविकिरञ्छरान् ॥ २१ ॥ अवेक्ष्यमाणास्त्वन्योन्यंसुसंमूढाविचेतसः ॥ नाशक्नुवन्नवस्थातुंकाल्यमानामहात्मना ॥ २२ ॥
कर्णेनाभ्याहताराजन्पंचालाःपरमेषुभिः ॥ द्रोणेनचदिशःसर्वावीक्षमाणाःप्रदुद्रुवुः ॥ २३ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजास्वसैन्यंप्रेक्ष्यविद्रुतं ॥ अपयानेमनःकृत्वा
फाल्गुनंवाक्यमब्रवीत् ॥ २४ ॥ पश्यकर्णंमहेष्वासंधनुष्पाणिमवस्थितं ॥ निशीथेदारुणेकालेतपंतमिवभास्करं ॥ २५ ॥ कर्णसायकनुन्नानांक्रोशतामेषनिः
स्वनः ॥ अनिशंश्रूयतेपार्थत्वद्बंधूनामनाथवत् ॥ २६ ॥ यथाविसृजतश्चास्यसंदधानस्यचाशुगान् ॥ पश्यामिनांतरंपार्थक्षपयिष्यतिनोध्रुवं ॥ २७ ॥ यदत्रा
नंतरंकार्यंप्राप्तकालंचपश्यसि ॥ कर्णस्यवधसंयुक्तंतत्कुरुष्वधनंजय ॥ २८ ॥ एवमुक्तोमहाराजपार्थःकृष्णमथाब्रवीत् ॥ भीतःकुंतीसुतोराजाराधेयस्याद्य
विक्रमात् ॥ २९ ॥ एवंगतेप्राप्तकालंकर्णानीकेपुनःपुनः ॥ भवान्व्यवस्यतुक्षिप्रंद्रवतेहिवरूथिनी ॥ ३० ॥ द्रोणसायकनुन्नानांभग्नानांमधुसूदन ॥ कर्णे
नत्रास्यमानानामवस्थानंनविद्यते ॥ ३१ ॥ पश्यामिचतथाकर्णंविचरंतमभीतवत् ॥ द्रवमाणान्रथोदारान्किरंतंनिशितैःशरैः ॥ ३२ ॥ नैनंशक्ष्यामिसं
सोढुंचरंतंरणमूर्धनि ॥ प्रत्यक्षंवृष्णिशार्दूलपादस्पर्शमिवोरगः ॥ ३३ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

सभवांस्तत्रयात्वाशुयत्रकर्णोमहारथः ॥ अहमेनंहनिष्यामिमांवैषमधुसूदन ॥ ३४ ॥ श्रीवासुदेवउवाच पश्यामिकर्णंकौंतेयदेवराजमिवाहवे ॥ विचरंतंनरव्याघ्रमतिमानुषविक्रमं ॥ ३५ ॥ नैतस्यान्योस्तिसंग्रामेप्रत्युद्याताधनंजय ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रराक्षसाद्वाघटोत्कचात् ॥ ३६ ॥ नतुतावदहंमन्येप्राप्तकालंतवानघ ॥ समागमंमहाबाहोसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ ३७ ॥ दीप्यमानामहोल्केवतिष्ठत्यस्यहिवासवी ॥ त्वदर्थंहिमहाबाहोसूतपुत्रेणसंयुगे ॥ ३८ ॥ रक्ष्यते शक्तिरेषाहिरौद्रंरूपंबिभर्तिच ॥ घटोत्कचस्तुराधेयंप्रत्युद्यातुमहाबलः ॥ ३९ ॥ सहिभीमेनबलिनाजातःसुरपराक्रमः ॥ तस्मिन्नस्त्राणिदिव्यानिराक्षसान्यासुराणिच ॥ ४० ॥ सततंचानुरक्तोवोहितैषीचघटोत्कचः ॥ विजेष्यतिरणेकर्णमितिमेनात्रसंशयः ॥ ४१ ॥ एवमुक्तोमहाबाहुःपार्थःपुष्करलोचनः ॥ आजुहावाथतद्रक्षस्तच्चासीत्प्रादुरग्रतः ॥ ४२ ॥ कवचीसशरःखड्गीसधन्वाचविशांपते ॥ अभिवाद्यततःकृष्णंपांडवंचधनंजयं ॥ अब्रवीत्तदाकृष्णमयमस्म्यनुशाधिमां ॥ ४३ ॥ ततस्तंमेघसंकाशंदीप्तास्यंदीप्तकुंडलं ॥ अभ्यभाषतहैडिंबिंदाशार्हःप्रहसन्निव ॥ ४४ ॥ वासुदेवउवाच घटोत्कचविजानीहियत्त्वांवक्ष्यामिपुत्रक ॥ प्राप्तोविक्रमकालोयंतवनान्यस्यकस्यचित् ॥ ४५ ॥ सभवान्मज्जमानानांबंधूनांत्वंप्लवोभव ॥ विविधानितवास्त्राणिसंतिमायाचराक्षसी ॥ ४६ ॥ पश्यकर्णेनहैडिंबेपांडवानामनीकिनी ॥ काल्यमानायथागावःपालेनरणमूर्धनि ॥ ४७ ॥ एषकर्णोमहेष्वासोमतिमान्दृढविक्रमः ॥ पांडवानामनीकेषुनिहंतिक्षत्रियर्षभान् ॥ ४८ ॥ किरंतःशरवर्षाणिमहांतिदृढधन्विनः ॥ नशक्नुवंत्यवस्थातुंपीड्यमानाःशरार्चिषा ॥ ४९ ॥ निशीथेसूतपुत्रेणशरवर्षेणपीडिताः ॥ एतेद्रवंतिपंचालाःसिंहेनेवार्दितामृगाः ॥ ५० ॥ एतस्यैवंप्रवृद्धस्यसूतपुत्रस्यसंयुगे ॥ निषेद्धाविद्यतेनान्यस्त्वामृतेभीमविक्रम ॥ ५१ ॥ सत्वंकुरुमहाबाहोकर्मयुक्तमिहात्मनः ॥ मातुलानांपितॄणांचतेजसोस्त्रबलस्यच ॥ ५२ ॥ एतदर्थंहिहैडिंबेपुत्रानिच्छंतिमानवाः ॥ कथंनस्तारयेद्दुःखात्सत्वंतारयबांधवान् ॥ ५३ ॥ इच्छंतिपितरःपुत्रान्स्वार्थहेतोर्घटोत्कच ॥ इहलोकात्परेलोकेतारयिष्यंतियेहिताः ॥ ५४ ॥ तवह्यत्रबलंभीमंमायाश्चतवदुस्तराः ॥ संग्रामेयुध्यमानस्यसततंभीमनंदन ॥ ५५ ॥ पांडवानांप्रभग्नानांकर्णेननिशिसायकैः ॥ मज्जतांधार्तराष्ट्रेषुभवपारंपरंतप ॥ ५६ ॥ रात्रौहिराक्षसाभूयोभवंत्यमितविक्रमाः ॥ बलवंतःसुदुर्धर्षाःशूराविक्रांतचारिणः ॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ छ ॥

जहिकर्णंमहेष्वासंनिशीथेमाययारणे ॥ पार्थाद्रोणंवधिष्यंतिधृष्टद्युम्नपुरोगमाः ॥ ५८ ॥ संजयउवाच केशवस्यवचःश्रुत्वाबीभत्सुरपिराक्षसं ॥ अ
भ्यभाषतकौरव्यघटोत्कचमरिंदमं ॥५९॥ घटोत्कचभवांश्चैवदीर्घबाहुश्चसात्यकिः॥ मतौमेसर्वसैन्येषुभीमसेनश्चपांडवः ॥६०॥ तद्भवान्यातुकर्णेनद्वैरथंयु
ध्यतांनिशि ॥ सात्यकिःपृष्ठगोपस्तेभविष्यतिमहारथः ॥ ६१ ॥ ॥ जहिकर्णंरणेशूरंसात्वतेनसहायवान् ॥ यथेंद्रस्तारकंपूर्वंस्कंदेनसहजघ्निवान् ॥ ६२॥ घटो
त्कचउवाच अलमेवास्मिकर्णायद्रोणायालंचभारत ॥ अन्येषांक्षत्रियाणांचकृतास्त्राणांमहात्मनां ॥ ६३ ॥ अद्यदास्यामिसंग्रामंसूतपुत्रायतंनिशि ॥ यं
जनाःसंप्रवक्ष्यंतियावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ६४ ॥ नचात्रशूरान्मोक्ष्यामिनभीतान्नकृतांजलीन् ॥ सर्वानेववधिष्यामिराक्षसंधर्ममास्थितः ॥ ६५ ॥ संजयउ
वाच एवमुक्त्वामहाबाहुर्हैडिंबिःपरवीरहा ॥ अभ्ययात्तुमुलेकर्णंतवसैन्यंविभीषयन् ॥ ६६ ॥ तमापतंतंसंक्रुद्धंदीप्तास्यंदीप्तमूर्धजं ॥ प्रहसन्पुरुषव्याघ्रःप्र
तिजग्राहसूतजः ॥६७॥ तयोःसमभवद्युद्धंकर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ गर्जतोराजशार्दूलशक्रप्रह्लादयोरिव ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचव
धपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कचप्रोत्साहनेत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच दृष्ट्वाघटोत्कचंराजन्सूतपुत्रर
थंप्रति ॥ आयांतंतुतथायुक्तंजिघांसुंकर्णमाहवे ॥ १ ॥ अब्रवीत्तत्रपुत्रस्तेदुःशासनमिदंवचः ॥ एतद्रक्षोरणेतूर्णंदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ॥ २ ॥ अभियातिद्रुतंक
र्णंतद्वारयमहारथं ॥ वृतःसैन्येनमहतायाहियत्रमहाबलः ॥ ३ ॥ कर्णोवैकर्तनोयुद्धेराक्षसेनयुयुत्सति ॥ रक्षकर्णंरणेयत्तोवृतःसैन्येनमानद ॥ ४ ॥ माकर्णं
राक्षसोघोरःप्रमादान्नाशयिष्यति ॥ एतस्मिन्नंतरेराजन्जटासुरसुतोबली ॥ ५ ॥ दुर्योधनमुपागम्यप्राहप्रहरतांवरः ॥ दुर्योधनतवामित्रान्प्रख्यातान्युद्ध
दुर्मदान् ॥ ६ ॥ पांडवान्हंतुमिच्छामित्वयाज्ञप्तःसहानुगान् ॥ जटासुरोममपितारक्षसांग्रामणीःपुरा ॥ ७ ॥ प्रयुज्यकर्मरक्षोघ्नंक्षुद्रैःपार्थैर्निपातितः ॥ तस्या
पचितिमिच्छामिशत्रुशोणितपूजया ॥ शत्रुमांसैश्चराजेंद्रमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ८ ॥ तमब्रवीत्ततोराजाप्रीयमाणःपुनःपुनः ॥ द्रोणकर्णादिभिःसार्धंपर्याप्तो
हंद्विषद्वधे ॥ ९ ॥ तंतुगच्छमयाज्ञप्तोजहियुद्धेघटोत्कचं ॥ राक्षसंक्रूरकर्माणंरक्षोमानुषसंभवं ॥ १० ॥

दृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अपचितिंनिष्कृतिं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥३५॥३६॥

पांडवानांहितंनित्यंहस्त्यश्वरथघातिनं॥ वैहायसगतंयुद्धेप्रेषयेर्यमसादनं ॥ ११ ॥ तथेत्युक्त्वामहाकायःसमाहूयघटोत्कचं॥ जाटासुरिर्भैमसेनिंनानाशस्त्रैर
वाकिरत्॥ १२॥ अलंबुषंचकर्णंचकुरुसैन्यंचदुस्तरं॥ हैडिंबिःप्रममाथैकोमहावातोंबुदानिव॥ १३॥ ततोमायाबलंदृष्ट्वारक्षस्तूर्णमलंबुषः॥ घटोत्कचंशरव्रा
तैर्नानालिंगैःसमार्पयत् ॥ १४ ॥ विध्वाचबहुभिर्बाणैर्भैमसेनिंमहाबलः ॥ व्यद्रावयच्छरव्रातैःपांडवानामनीकिनीं॥ १५ ॥ तेनविद्राव्यमाणानिपांडुसै
न्यानिभारत॥ निशीथेविप्रकीर्यंतेवातनुन्नाघनाइव ॥ १६ ॥ घटोत्कचशरैर्नुन्नातथैवतववाहिनी ॥ निशीथेप्राद्रवद्राजन्नुत्सृज्योल्काःसहस्रशः॥ १७॥
अलंबुषस्ततःक्रुद्धोभैमसेनिंमहामृधे ॥ आजघ्नेदशभिर्बाणैस्तोत्रैरिवमहाद्विपं ॥ १८ ॥ तिलशस्तस्यसंवाहंसूतंसर्वायुधानिच ॥ घटोत्कचःप्रचिच्छेदप्रण
दंश्वातिदारुणं॥ १९ ॥ततःकर्णशरव्रातैःकुरूनन्यान्सहस्रशः॥ अलंबुषंचाभ्यवर्षन्मेघोमेरुमिवाचलं॥ २०॥ ततःसंचुक्षुभेसैन्यंकुरूणांराक्षसार्दितं ॥ उपर्यु
परिचान्योन्यंचतुरंगंममर्दह॥ २१ ॥ जाटासुरिर्महाराजविरथोहतसारथिः ॥ घटोत्कचंरणेक्रुद्धोमुष्टिनाभ्यहनद्दृढं ॥ २२ ॥ मुष्टिनाभ्याहतस्तेनप्रचचाल
घटोत्कचः॥ क्षितिकंपेयथाशैलःसवृक्षस्तृणगुल्मवान्॥ २३॥ ततःसपरिघाभेनद्विट्संघघ्नेनबाहुना ॥ जाटासुरिंभैमसेनिरवधीन्मुष्टिनाभृशं॥ २४ ॥तंप्र
मथ्यततःक्रुद्धस्तूर्णंहैडिंबिराक्षिपत्॥ दोर्भ्यामिंद्रध्वजाभाभ्यांनिष्पिपेषचभूतले॥ २५ ॥जाटासुरिर्मोक्षयित्वाआत्मानंचघटोत्कचात् ॥ पुनरुत्थायवेगेन
घटोत्कचमुपाद्रवत् ॥ २६ ॥ अलंबुषोपिविक्षिप्यसमुत्क्षिप्यचराक्षसं ॥ घटोत्कचंरणेरोषान्निष्पिपेषचभूतले ॥ २७॥ तयोःसमभवद्युद्धंगर्जतोरतिकाय
योः॥ घटोत्कचालंबुषयोस्तुमुलंलोमहर्षणं॥ २८॥ विशेषयंतावन्योन्यंमायाभिरतिमायिनौ॥ युयुधातेमहावीर्याविंद्रवैरोचनाविव॥ २९ ॥ पावकांबुनि
धीभूत्वापुनर्गरुडतक्षकौ॥ पुनर्मेघमहावातौपुनर्वज्रमहाचलौ ॥ ३०॥ पुनःकुंजरशार्दूलौपुनःस्वर्भानुभास्करौ ॥ एवंमायाशतसृजावन्योन्यवधकांक्षिणौ
॥ ३१ ॥ भृशंचित्रमयुध्येतामलंबुषघटोत्कचौ॥ परिघैश्चगदाभिश्चप्रासमुद्गरपट्टिशैः॥३२॥ मुसलैःपर्वताग्रैश्चतावन्योन्यंविजघ्नतुः॥ हयाभ्यांचगजाभ्यां
चरथाभ्यांचपदातिभिः॥ ३३॥ युयुधातेमहामायौराक्षसप्रवरौयुधि॥ ततोघटोत्कचोराजन्नलंबुषवधेप्सया॥३४॥ उत्पपातभृशंक्रुद्धःश्येनवन्निपपातच॥
गृहीत्वाचमहाकायंराक्षसेंद्रमलंबुषं॥ ३५॥ उद्यम्यन्यवधीद्भूमौमयंविष्णुरिवाहवे॥ ततोघटोत्कचःखड्गमुद्धृत्याद्भुतदर्शनं॥ ३६॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ निष्ठांनाशं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ यदिति ॥ १ ॥
॥ २ ॥ वर्ष्मेतिपाठेशरीरं ॥ ३ ॥ निम्नितोदरः निम्नितंपृष्ठवंशसंलग्नमशनहीनस्येवोदरंयस्येत्यर्थः ॥ ४ ॥करालवान्उन्नतदंतचतुष्कः ॥ ५ ॥ ६ ॥ विकचश्वासावुद्वृद्धपिंडोदृढांगःकोमूर्धायस्यसविक

रौद्रस्यकायाद्धिशिरोभीमंविकृतदर्शनं॥ स्फुरतस्तस्यसमरेनदतश्चातिभैरवं॥ ३७॥ निचकर्तमहाराजशत्रोरमितविक्रमः ॥ शिरस्तच्चापिसंगृह्यकेशेषुरु
धिरोक्षितं॥ ३८ ॥ ययौघटोत्कचस्तूर्णंदुर्योधनरथंप्रति ॥ अभ्येत्यचमहाबाहुःस्मयमानःसराक्षसः ॥ ३९ ॥ शिरोरथेस्यनिक्षिप्यविकृताननमूर्धजं॥ प्राण
दद्भैरवंनादंप्रावृषीवबलाहकः॥ ४० ॥ अब्रवीच्चततोराजन्दुर्योधनमिदंवचः॥ एषतेनिहतोबंधुस्त्वयादृष्टोऽस्यविक्रमः ॥ ४१ ॥पुनर्द्रष्टासिकर्णस्यनिष्ठामेतां
तथात्मनः॥ स्वधर्ममर्थंकामंचत्रितयंयोभिवांछति॥ ४२ ॥ रिक्तपाणिर्नपश्येतराजानंब्राह्मणंस्त्रियं॥ तिष्ठस्वतावत्सुप्रीतोयावत्कर्णंवधाम्यहं॥ ४३ ॥ एव
मुक्त्वाततःप्रायात्कर्णंप्रतिनरेश्वर॥ किरञ्छरगणांस्तीक्ष्णानरुषितोरणमूर्धनि ॥ ४४॥ ततःसमभवद्युद्धंघोररूपंभयानकं ॥ विस्मापनंमहाराजनरराक्षस
योर्मृधे॥ ४५॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलंबुषवधेचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १७४॥ ॥छ॥ ॥छ॥
धृतराष्ट्रउवाच यत्तद्वैकर्तनःकर्णोराक्षसश्चघटोत्कचः ॥ निशीथेसमसज्जेतांतद्युद्धमभवत्कथं ॥ १ ॥ कीदृशंचाभवद्रूपंतस्यघोरस्यरक्षसः ॥ रथश्चकीदृ
शस्तस्यहयाःसर्वायुधानिच॥ २ ॥ किंप्रमाणाहयास्तस्यरथकेतुर्धनुस्तथा॥ कीदृशंवर्मचैवास्यशिरस्त्राणंचकीदृशं ॥ ३ ॥ पृष्टस्त्वमेतदाचक्ष्वकुशलोह्यसि
संजय॥ संजयउवाच लोहिताक्षोमहाकायस्ताम्रास्योनिम्नितोदरः॥ ४॥ ऊर्ध्वरोमाहरिश्मश्रुःशंकुकर्णोमहाहनुः ॥ आकर्णदारितास्यश्चतीक्ष्णदंष्ट्रः
करालवान्॥ ५॥ सुदीर्घताम्रजिह्वोष्ठोलंबभ्रूःस्थूलनासिकः॥ नीलांगोलोहितग्रीवोगिरिवर्ष्माभयंकरः॥ ६॥ महाकायोमहाबाहुर्महाशीर्षोमहाबलः ॥ वि
कृतःपरुषस्पर्शोविकचोद्वृद्धपिंडकः॥ ७॥ स्थूलस्फिग्गूढनाभिश्चशिथिलोपचयोमहान् ॥ तथैवहस्ताभरणीमहामायोंगदीतथा ॥ ८॥ उरसाधारयन्निष्क
मग्निमालांयथाचलः॥ तस्यहेममयंचित्रंबहुरूपांगशोभितं॥ ९॥

चोद्वृद्धपिंडकः पाठांतरेविकटेविकृतेउद्वृद्धेदृढेपिंडिकेजंघोर्ध्वप्रदेशौयस्यसविकटोद्वृद्धपिंडिकः ॥७॥ स्थूलस्फिक् शिथिलोपचयः स्फिक्प्रदेशेएवशिथिलःश्लथउपचयोवृद्धिर्यस्य पाठांतरेशिखिलःशि
खावान्उपचयोललाटप्रांतोयस्येत्यर्थः अंगदीतिसाहचर्याद्धस्ताभरणीकटकमुद्रिकादिमान् ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ नल्वोहस्तचतुःशतं ॥ १२॥१३ ॥ वालाःस्कंधवालाः केसराणीतियावत् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ किष्कुर्हस्तस्तन्मितःपरीणाहोविस्तारोयस्य अरत्निर्निरष्टमांशःकरः

तोरणप्रतिमंशुभ्रंकिरीटंमूर्ध्न्यशोभत ॥ कुंडलेबालसूर्याभेमालांहेममयींशुभां ॥१०॥ धारयन्विपुलंकांस्यंकवचंचमहाप्रभं ॥ किंकिणीशतनिर्घोषंरक्तध्वज
पताकिनं ॥ ११ ॥ ऋक्षचर्मावनद्धांगंनल्वमात्रंमहारथं ॥ सर्वायुधवरोपेतमास्थितंध्वजमालिनं ॥ १२ ॥ अष्टचक्रसमायुक्तंमेघगंभीरनिःस्वनं ॥ मत्तमातं
गसंकाशालोहिताक्षाविभीषणाः ॥ १३ ॥ कामवर्णजवायुक्ताबलवंतःशतंहयाः ॥ वहंतोराक्षसंघोरंवालवंतोजितश्रमाः ॥ १४ ॥ विपुलाभिःसटाभिस्तेक्षेप
माणामुहुर्मुहुः ॥ राक्षसोस्यविरूपाक्षःसूतोदीप्तास्यकुंडलः ॥ १५ ॥ रश्मिभिःसूर्यरश्म्याभैःसंजग्राहहयान्रणे ॥सतेनसहितस्तस्थावरुणेनयथारविः ॥१६॥
संसक्तइवचाभ्रेणयथाद्रिर्महतामहान् ॥ दिवस्पृक्सुमहान्केतुःस्यंदनेस्यसमुच्छ्रितः ॥ १७ ॥ रक्तोत्तमांगःक्रव्यादोगृध्रःपरमभीषणः ॥ वासवाशनिनिर्घो
षंदृढज्यमतिविक्षिपन् ॥ १८ ॥ व्यक्तंकिष्कुपरीणाहंद्वादशारत्निकार्मुकं ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभिःसर्वाःप्रच्छादयन्दिशः ॥ १९ ॥ तस्यांवीरापहारिण्यांनिशायां
कर्णमभ्ययात् ॥ तस्यविक्षिपतश्चापंरथेविष्टभ्यतिष्ठतः ॥ २० ॥ अश्रूयतधनुर्घोषोविस्फूर्जितमिवाशनेः ॥ तेनवित्रास्यमानानितवसैन्यानिभारत ॥ २१ ॥
समकंपंतसर्वाणिसिंधोरिवमहोर्मयः ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यविरूपाक्षंविभीषणं ॥ २२ ॥ उत्स्मयन्निवराधेयस्त्वरमाणोभ्यवारयत् ॥ ततःकर्णोभ्ययादेनमस्यन्न
स्यंतमंतिकात् ॥ २३ ॥ मातंगइवमातंगंयूथर्षभमिवर्षभः ॥ ससन्निपातस्तुमुलस्तयोरासीद्विशांपते ॥ २४ ॥ कर्णराक्षसयोराजन्निंद्रशंबरयोरिव ॥ तौप्रगृ
ह्यमहावेगेधनुषीभीमनिःस्वने ॥ २५ ॥ प्राच्छादयेतामन्योन्यंतक्षमाणौमहेषुभिः ॥ ततःपूर्णायतोत्सृष्टैरिषुभिर्नतपर्वभिः ॥ २६ ॥ न्यवारयेतामन्योन्यंकां
स्येनिर्भिद्यवर्मणी ॥ तौनखैरिवशार्दूलौदंतैरिवमहाद्विपौ ॥ २७ ॥ रथशक्तिभिरन्योन्यंविशिखैश्चततक्षतुः ॥ संछिंदंतौचगात्राणिसंदधानौचसायकान् ॥
॥ २८ ॥ दहंतौचशरोल्काभिर्दुष्प्रेक्ष्यौचबभूवतुः ॥ तौतुविक्षतसर्वांगौरुधिरौघपरिप्लुतौ ॥ २९ ॥ विभ्राजेतांयथावारिस्रवंतौगैरिकाचलौ ॥ तौशराग्रविभि
न्नांगौनिर्भिंदंतौपरस्परं ॥ ३० ॥ नाकंपयेतामन्योन्यंयतमानौमहाद्युती ॥ तत्प्रवृत्तंनिशायुद्धंचिरंसममिवाभवत् ॥ ३१ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ रथशक्तिभिःरथाक्षमात्रैरितिप्रागुक्तैः रथाक्षतुल्यैरित्यर्थः रथःस्यंदनदेहयोरितिकोशाद्देहानुकूलशक्तिमद्भिरितिवा ॥ २८ ॥
॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

तस्यघटोत्कचस्य आसक्तमन्योन्यसंसक्तंयथास्यात्तथाशरानस्यतः आशक्तमितिपाठेयावच्छक्ति आर्षोंच्प्रत्ययःसमासांतः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

प्राणयोर्दीव्यतोराजन्कर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ तस्यसंदधतस्तीक्ष्णाञ्छरांश्चासक्तमस्यतः ॥ ३२ ॥ धनुर्घोषेणवित्रस्ताःस्वेपरेचतदाभवन् ॥ घटोत्कचंयदाक
र्णोविशेषयतिनोनृप ॥ ३३॥ ततःप्रादुष्करोद्दिव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ कर्णेनसंधितंदृष्ट्वादिव्यमस्त्रंघटोत्कचः ॥ ३४॥ प्रादुश्चक्रेमहामायांराक्षसींपांडुनंदनः ॥
शूलमुद्गरधारिण्याशैलपादपहस्तया ॥ ३५ ॥ रक्षसांघोररूपाणांमहत्यासेनयावृतः ॥ तमुद्यतमहाचापंदृष्ट्वातेव्यथितानृपाः ॥ ३६ ॥ भूतांतकमिवायांतंकाल
दंडोग्रधारिणं ॥ घटोत्कचप्रयुक्तेनसिंहनादेनभीषिताः ॥ ३७॥ प्रसुस्रुवुर्गजामूत्रंविव्यथुश्चनराभृशं ॥ ततोऽश्मवृष्टिरत्युग्रामहत्यासीत्समंततः ॥ ३८॥ अर्धरा
त्रेधिकबलैर्विमुक्तारक्षसांबलैः ॥ आयसानिचचक्राणिभुशुंड्यःशक्तितोमराः ॥ ३९ ॥ पतंत्यविरलाःशूलाःशतघ्न्यःपट्टिशास्तथा ॥ तदुग्रमतिरौद्रंचदृष्ट्वायु
द्धंनराधिप ॥ ४० ॥ पुत्राश्चतवयोधाश्चव्यथिताविप्रदुद्रुवुः ॥ तत्रैकोस्त्रबलश्लाघीकर्णोमानीनविव्यथे ॥ ४१ ॥ व्यधमच्चशरैर्मायांतांघटोत्कचनिर्मितां ॥ मा
यायांतुप्रहीणायाममर्षाच्चघटोत्कचः ॥ ४२ ॥ विससर्जशरान्घोरान्सूतपुत्रंतआविशन् ॥ ततस्तेरुधिराभ्यक्ताभित्वाकर्णंमहाहवे ॥ ४३ ॥ विविशुर्धरणीं
बाणाःसंक्रुद्धाइवपन्नगाः ॥ सूतपुत्रस्तुसंक्रुद्धोलघुहस्तःप्रतापवान् ॥ ४४ ॥ घटोत्कचमतिक्रम्यबिभेददशभिःशरैः ॥ घटोत्कचोविनिर्भिन्नःसूतपुत्रेणमर्म
सु ॥ ४५ ॥ चक्रंदिव्यंसहस्रारमगृह्णाद्व्यथितोभृशं ॥ क्षुरांतंबालसूर्याभंमणिरत्नविभूषितं ॥ ४६ ॥ चिक्षेपाधिरथेःक्रुद्धोभैमसेनिर्जिघांसया ॥ प्रविद्धमतिवे
गेनविक्षिप्तंकर्णसायकैः ॥ ४७ ॥ अभाग्यस्येवसंकल्पस्तन्मोघमपतद्भुवि ॥ घटोत्कचस्तुसंक्रुद्धोदृष्ट्वाचक्रंनिपातितं ॥ ४८ ॥ कर्णंप्राच्छादयद्बाणैःस्वर्भानुरि
वभास्करं ॥ सूतपुत्रस्त्वसंभ्रांतोरुद्रोपेंद्रेंद्रविक्रमः ॥ ४९ ॥ घटोत्कचरथंतूर्णंछादयामासपत्रिभिः ॥ घटोत्कचेनक्रुद्धेनगदाहेमांगदातदा ॥ ५० ॥ क्षिप्ताभ्राम्य
शरैःसापिकर्णेनाभ्याहतापतत् ॥ ततोंतरिक्षमुत्पत्यकालमेघइवोन्नदन् ॥ ५१ ॥ प्रववर्षमहाकायोद्रुमवर्षंनभस्तलात् ॥ ततोमायाविनंकर्णोभीमसेनसुतंदि
वि ॥ ५२ ॥ मार्गणैरभिविव्याधघनंसूर्यइवांशुभिः ॥ तस्यसर्वान्हयान्हत्वासंछिद्यशतधारथं ॥ ५३ ॥ अभ्यवर्षच्छरैःकर्णःपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ नचास्यासी
दनिर्भिन्नंगात्रेद्व्यंगुलमंतरं ॥ ५४ ॥ सोदृश्यतमुहूर्तेनश्वाविच्छललितोयथा ॥ नहयान्नरथंतस्यनध्वजंनघटोत्कचं ॥ ५५ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

दृष्टवंतःस्मसमरेशरौघैरभिसंवृतं ॥ सतुकर्णस्यतद्दिव्यमस्त्रमस्त्रेणशातयन् ॥ ५६ ॥ मायायुद्धेनमायावीसूतपुत्रमयोधयत् ॥ सोयोधयत्तदाकर्णंमाययाला
घवेनच ॥ ५७ ॥ अलक्ष्यमाणानिदिविशरजालानिचापतन् ॥ भैमसेनिर्महामायोमाययाकुरुसत्तम ॥ ५८ ॥ विचचारमहाकायोमोहयन्निवभारत ॥ सतु
कृत्वाविरूपाणिवदनान्यशुभानिच ॥ ५९ ॥ अग्रसत्सूतपुत्रस्यदिव्यान्यस्त्राणिमायया ॥ पुनश्चापिमहाकायःसंछिन्नःशतधारणे ॥ ६० ॥ गतसत्वोनिरुत्सा
हःपतितःखाद्व्यदृश्यत ॥ तंहतंमन्यमानाःस्मप्राणदन्कुरुपुंगवाः ॥ ६१ ॥ अथदेहैर्नवैरन्यैर्दिक्षुसर्वास्वदृश्यत ॥ पुनश्चापिमहाकायःशतशीर्षःशतोदरः ॥ ६२ ॥
व्यदृश्यतमहाबाहुर्मैनाकइवपर्वतः ॥ अंगुष्ठमात्रोभूत्वाचपुनरेवसराक्षसः ॥ ६३ ॥ सागरोर्मिरिवोद्धूतस्तिर्यगूर्ध्वमवर्तत ॥ वसुधांदारयित्वाचपुनरप्सुन्य
मज्जत ॥ ६४ ॥ अदृश्यततदातत्रपुनरुन्मज्जितोन्यतः ॥ सोवतीर्यपुनस्तस्थौरथेहेमपरिष्कृते ॥ ६५ ॥ क्षितिंखंचदिशश्चैवमाययाभ्येत्यदंशितः ॥ गत्वाकर्णर
थाभ्याशंव्यचरत्कुंडलाननः ॥ ६६ ॥ प्राहवाक्यमसंभ्रांतःसूतपुत्रंविशांपते ॥ तिष्ठेदानींक्वमेजीवन्सूतपुत्रगमिष्यसि ॥ ६७ ॥ युद्धश्रद्धामहंतेद्यविनेष्यामिर
णाजिरे ॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षंरक्षःक्रूरपराक्रमं ॥ ६८ ॥ उत्पपातांतरिक्षंचजहासचसुविस्तरं ॥ कर्णमभ्यहनच्चैवगजेंद्रमिवकेसरी ॥ ६९ ॥ रथाक्षमात्रैरिषुभि
रभ्यवर्षद्घटोत्कचः ॥ रथिनामृषभंकर्णंधाराभिरिवतोयदः ॥ ७० ॥ शरवृष्टिंचतांकर्णोदूरात्प्राप्तामशातयत् ॥ दृष्ट्वाचविहतांमायांकर्णेनभरतर्षभ ॥ ७१ ॥ घ
टोत्कचस्ततोमायांससर्जांतर्हितःपुनः ॥ सोभवद्गिरिरत्युच्चःशिखरैस्तरुसंकटैः ॥ ७२ ॥ शूलप्रासासिमुसलजलप्रस्रवणोमहान् ॥ तमंजनचयप्रख्यंकर्णोदृ
ष्ट्वामहीधरं ॥ ७३ ॥ प्रपातैरायुधान्युग्राण्युद्वहंतंनचुक्षुभे ॥ स्मयन्निवततःकर्णोदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ॥ ७४ ॥ ततःसोस्त्रेणशैलेंद्रोविक्षिप्तोवैव्यनश्यत ॥ ततःस
तोयदोभूत्वानीलःसेंद्रायुधोदिवि ॥ ७५ ॥ अश्मवृष्टिभिरत्युग्रःसूतपुत्रमवाकिरत् ॥ अथसंधायवायव्यमस्त्रमस्त्रविदांवरः ॥ ७६ ॥ व्यधमत्कालमेघंतंकर्णो
वैकर्तनोवृषः ॥ समार्गणगणैःकर्णोदिशःप्रच्छाद्यसर्वशः ॥ ७७ ॥ जघानास्त्रंमहाराजघटोत्कचसमीरितं ॥ ततःप्रहस्यसमरेभैमसेनिर्महाबलः ॥ ७८ ॥ प्रा
दुश्चक्रेमहामायांकर्णंप्रतिमहारथं ॥ सदृष्ट्वापुनरायांतंरथेनरथिनांवरं ॥ ७९ ॥ घटोत्कचमसंभ्रांतंराक्षसैर्बहुभिर्वृतं ॥ सिंहशार्दूलसदृशैर्मत्तमातंगविक्रमैः
॥ ८० ॥ गजस्थैश्चरथस्थैश्चवाजिपृष्ठगतैस्तथा ॥ नानाशस्त्रधरैर्घोरैर्नानाकवचभूषणैः ॥ ८१ ॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ उल्काभ्यांसर्जरसमिश्रोल्मुकाभ्यां ततोहिदीप्तस्यसर्जरसस्यकणाःसस्नेहत्वात्सार्चिषएवपतंतीतिप्रसिद्धं ॥ ९२ ॥ ९३ ॥

वृतंघटोत्कचंक्रूरैर्मरुद्भिरिववासवं ॥ दृष्ट्वाकर्णोमहेष्वासोयोधयामासराक्षसं ॥ ८२ ॥ घटोत्कचस्ततःकर्णंविध्वापंचभिराशुगैः ॥ ननादभैरवंनादंभीषय
न्सर्वपार्थिवान् ॥ ८३ ॥ भूयश्चांजलिकेनाथसमार्गणगणंमहत् ॥ कर्णहस्तस्थितंचापंचिच्छेदाशुघटोत्कचः ॥ ८४ ॥ अथान्यद्धनुरादायदृढंभारसहंमहत् ॥
विचकर्षबलात्कर्णइंद्रायुधमिवोच्छ्रितं ॥ ८५ ॥ ततःकर्णोमहाराजप्रेषयामाससायकान् ॥ सुवर्णपुंखाञ्छत्रुघ्नान्खेचरान्राक्षसान्प्रति ॥ ८६ ॥ तद्बाणैर
र्दितंयूथंरक्षसांपीनवक्षसां ॥ सिंहेनेवार्दितंवन्यंगजानामाकुलंकुलं ॥८७॥ विधम्यराक्षसान्बाणैःसाश्वसूतगजान्विभुः॥ददाहभगवान्वह्निर्भूतानीवयुगक्षये
॥ ८८ ॥ सहत्वाराक्षसींसेनांशुशुभेसूतनंदनः ॥ पुरेवत्रिपुरंदग्ध्वादिविदेवोमहेश्वरः ॥ ८९ ॥ तेषुराजसहस्रेषुपांडवेयेषुमारिष ॥ नैनंनिरीक्षितुमपिकश्चिच्छ
क्तोतिपार्थिव ॥ ९० ॥ ऋतेघटोत्कचाद्राजन्राक्षसेंद्रान्महाबलात् ॥ भीमवीर्यबलोपेतात्क्रुद्धाद्वैवस्वतादिव ॥ ९१ ॥ तस्यक्रुद्धस्यनेत्राभ्यांपावकःसमजाय
त ॥ महोल्काभ्यांयथाराजन्सार्चिषःस्नेहबिंदवः ॥ ९२ ॥ तलंतलेनसंहत्यसंदश्यदशनच्छदं ॥ रथमास्थायचपुनर्माययानिर्मितंतदा ॥ ९३ ॥ युक्तंगजनिभै
र्वाहैःपिशाचवदनैःखरैः ॥ ससूतमब्रवीत्क्रुद्धःसूतपुत्रायमांवह ॥ ९४ ॥ सययौघोररूपेणरथेनरथिनांवरः ॥ द्वैरथंसूतपुत्रेणपुनरेवविशांपते ॥ ९५ ॥ सचिक्षे
पपुनःक्रुद्धःसूतपुत्रायराक्षसः ॥ अष्टचक्रांमहाघोरामशनिंरुद्रनिर्मितां ॥ ९६ ॥ द्वियोजनसमुत्सेधांयोजनायामविस्तरां ॥ आयसींनिचितांशूलैःकदंबमिव
केशरैः ॥ ९७ ॥ तामवप्लुत्यजग्राहकर्णोन्यस्यमहद्धनुः ॥ चिक्षेपचैनांतस्यैवस्यंदनात्सोवपुप्लुवे ॥ ९८ ॥ साश्वसूतध्वजंयानंभस्मकृत्वामहाप्रभा ॥ विवेशव
सुधांभित्वासुरास्तत्रविसिस्मियुः ॥ ९९ ॥ कर्णंतुसर्वभूतानिपूजयामासुरंजसा ॥ यदवप्लुत्यजग्राहदेवसृष्टांमहाशनिं ॥ १०० ॥ एवंकृत्वारणेकर्णआरुरो
हरथंपुनः ॥ ततोमुमोचनाराचान्सूतपुत्रःपरंतपः ॥ १ ॥ अशक्यंकर्तुमन्येनसर्वभूतेषुमानद ॥ यदकार्षीत्तदाकर्णःसंग्रामेभीमदर्शने ॥ २ ॥ सहन्यमानोनारा
चैर्धाराभिरिवपर्वतः ॥ गंधर्वनगराकारःपुनरंतरधीयत ॥ ३ ॥ एवंसवैमहाकायोमाययालाघवेनच ॥ अस्त्राणितानिदिव्यानिजघानरिपुसूदनः ॥ ४ ॥ निह
न्यमानेष्वस्त्रेषुमाययातेनरक्षसा ॥ असंभ्रांतस्तदाकर्णस्तद्रक्षःप्रत्ययुध्यत ॥ १०५ ॥

॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ १०५ ॥

॥ १०६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ११४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततःक्रुद्धोमहाराजभैमसेनिर्महाबलः ॥ चकारबहुधात्मानंभीषयाणोमहारथान् ॥ ६ ॥ ततोदिग्भ्यःसमापेतुःसिंहव्याघ्रतरक्षवः ॥ अग्निजिह्वाश्चभुजगाविह
गाश्चाप्ययोमुखाः ॥ ७ ॥ सकीर्यमाणोविशिखैःकर्णचापच्युतैःशरैः ॥ नागराडिवदुष्प्रेक्ष्यस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ८ ॥ राक्षसाश्चपिशाचाश्चयातुधानास्तथैव
च ॥ शालावृकाश्चबहवोवृकाश्चविकृताननाः ॥ ९ ॥ तेकर्णंक्षपयिष्यंतःसर्वतःसमुपाद्रवन् ॥ अथैनंवाग्भिरुग्राभिस्त्रासयांचक्रिरेतदा ॥ ११० ॥ उद्यतैर्बहु
भिर्घोरैरायुधैःशोणितोक्षितैः ॥ तेषामनेकैरेकैकंकर्णोविव्याधसायकैः ॥ ११ ॥ प्रतिहत्यतुतांमायांदिव्येनास्त्रेणराक्षसीं ॥ आजघानहयानस्यशरैःसन्नतपर्व
भिः ॥ १२ ॥ तेभग्नाविक्षतांगाश्चभिन्नपृष्ठाश्चसायकैः ॥ वसुधामन्वपद्यंतपश्यतस्तस्यरक्षसः ॥ १३ ॥ सभग्नमायोहैडिंबिःकर्णंवैकर्तनंतदा ॥ एषतेविदधेमृ
त्युमित्युक्त्वांतरधीयत ॥ ११४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकर्णघटोत्कचयुद्धेपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच तस्मिंस्तथावर्तमानेकर्णराक्षसयोर्मृधे ॥ अलायुधोराक्षसेंद्रोवीर्यवानभ्यवर्तत ॥ १ ॥ महत्यासेनयायुक्तोदुर्यो
धनमुपागमत् ॥ राक्षसानांविरूपाणांसहस्रैःपरिवारितः ॥ २ ॥ नानारूपधरैर्वीरैःपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ तस्यज्ञातिर्हिविक्रांतोब्राह्मणादोबकोहतः ॥ ३ ॥ किर्मी
रश्चमहातेजाहिडिंबश्चसखातदा ॥ सदीर्घकालाध्युषितंपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ४ ॥ विज्ञायैतन्निशायुद्धंजिघांसुर्भीममाहवे ॥ समत्तइवमातंगःसंक्रुद्धइवचोर
गः ॥ ५ ॥ दुर्योधनमिदंवाक्यमब्रवीद्युद्धलालसः ॥ विदितंतेमहाराजयथाभीमेनराक्षसाः ॥ ६ ॥ हिडिंबबककिर्मीरानिहताममबांधवाः ॥ परामर्शश्चकन्यायाहि
डिंबायाःकृतःपुरा ॥ ७ ॥ किमन्यद्राक्षसानन्यानस्मांश्चपरिभूयह ॥ तमहंसगणंराजन्सवाजिरथकुंजरं ॥ ८ ॥ हैडिंबिंचसहामात्यंहंतुमभ्यागतःस्वयं ॥ अद्यकुं
तीसुतान्सर्वान्वासुदेवपुरोगमान् ॥ ९ ॥ हत्वासंभक्षयिष्यामिसर्वैरनुचरैःसह ॥ निवारयबलंसर्वंवयंयोत्स्यामपांडवान् ॥ १० ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वाहृष्टोदुर्योध
नस्तदा ॥ प्रतिगृह्याब्रवीद्वाक्यंभ्रातृभिःपरिवारितः ॥ ११ ॥ त्वांपुरस्कृत्यसगणंवयंयोत्स्यामहेपरान् ॥ नहिवैरांतमनसःस्थास्यंतिममसैनिकाः ॥ १२ ॥ एव
मस्त्वितिराजानमुक्त्वाराक्षसपुंगवः ॥ अभ्ययात्त्वरितोभैमिंसहितःपुरुषादकैः ॥ १३ ॥

तस्मिंस्तथेतिस्पष्टार्थोध्यायः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दीप्यमानेनवपुषारथेनादित्यवर्चसा ॥ तादृशेनैवराजेंद्रयादृशेनघटोत्कचः ॥ १४ ॥ तस्याप्यतुलनिर्घोषोबहुतोरणचित्रितः ॥ ऋक्षचर्मावनद्धांगोनल्व
मात्रोमहारथः ॥ १५ ॥ तस्यापितुरगाःशीघ्राहस्तिकायाःखरस्वनाः ॥ शतंयुक्तामहाकायामांसशोणितभोजनाः ॥ १६ ॥ तस्यापिरथनिर्घोषोमहामेघर
वोपमः ॥ तस्यापिसुमहच्चापंदृढज्यंकनकोज्वलं ॥ १७ ॥ तस्याप्यक्षसमाबाणारुक्मपुंखाःशिलाशिताः ॥ सोपिवीरोमहाबाहुर्यथैवसघटोत्कचः ॥ १८ ॥
तस्यापिगोमायुबलाभिगुप्तोबभूवकेतुर्ज्वलनार्कतुल्यः ॥ सचापिरूपेणघटोत्कचस्यश्रीमत्तमोव्याकुलदीपितास्यः ॥ १९ ॥ दीप्तांगदोदीप्तकिरीटमालीबद्ध
स्रगुष्णीषनिबद्धखड्गः ॥ गदीभुशुंडीमुसलीहलीचशरासनीवारणतुल्यवर्ष्मा ॥ २० ॥ रथेनतेनानलवर्चसातदाविद्रावयन्पांडववाहिनींतां ॥ रराजसंख्येप
रिवर्तमानोविद्युन्मालीमेघइवांतरिक्षे ॥ २१ ॥ तेचापिसर्वेप्रवरानरेंद्रामहाबलावर्मिणश्चर्मिणश्च ॥ हर्षान्वितायुयुधुस्तस्यराजन्समंततःपांडवयोधवीराः ॥
॥ २२ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधयुद्धेषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥
संजयउवाच तमागतमभिप्रेक्ष्यभीमकर्माणमाहवे ॥ हर्षमाहारयांचक्रुःकुरवःसर्वएवते ॥ १ ॥ तथैवतवपुत्रास्तेदुर्योधनपुरोगमाः ॥ अप्लवाःप्लवमासाद्य
तर्तुकामाइवार्णवं ॥ २ ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमन्वानाःपुरुषर्षभाः ॥ अलायुधंराक्षसेंद्रंस्वागतेनाभ्यपूजयन् ॥ ३ ॥ तस्मिंस्त्वमानुषेयुद्धेवर्तमानेमहाभये ॥
कर्णराक्षसयोर्नक्तंदारुणप्रतिदर्शने ॥ ४ ॥ उपप्रैक्षंतपंचालाःस्मयमानाःसराजकाः ॥ तथैवतावकाराजन्वीक्षमाणास्ततस्ततः ॥ ५ ॥ चुक्रुशुर्नेदमस्तीतिद्रो
णद्रौणिकृपादयः ॥ तत्कर्मदृष्ट्वासंभ्रांताहैडिंबस्यरणाजिरे ॥ ६ ॥ सर्वमाविग्नमभवद्धाहाभूतमचेतनं ॥ तवसैन्यंमहाराजनिराशंकर्णजीविते ॥ ७ ॥ दुर्यो
धनस्तुसंप्रेक्ष्यकर्णमार्तिंपरांगतं ॥ अलायुधंराक्षसेंद्रंसमाहूयेदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ एषवैकर्तनःकर्णोहैडिंबेनसमागतः ॥ कुरुतेकर्मसुमहद्यदस्यौपयिकंमृधे ॥
॥ ९ ॥ पश्यैतान्पार्थिवान्शूरान्निहतान्भैमसेनिना ॥ नानाशस्त्रैरभिहतान्पादपानिवदंतिना ॥ १० ॥ तवैषभागःसमरेराजमध्येमयाकृतः ॥ तवैवानुमतेवीर
तंविक्रम्यनिबर्हय ॥ ११ ॥ पुरावैकर्तनंकर्णमेषपापोघटोत्कचः ॥ मायाबलंसमाश्रित्यकर्षयत्यरिकर्शन ॥ १२ ॥

तमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इदमस्मत्सैन्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥

एवमुक्तःसराज्ञातुराक्षसोभीमविक्रमः॥ तथेत्युक्त्वामहाबाहुर्घटोत्कचमुपाद्रवत्॥ १३ ॥ ततःकर्णंसमुत्सृज्यभैमसेनिरपिप्रभो ॥ प्रत्यमित्रमुपायांतंमर्द
यामासमार्गणैः॥ १४ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंक्रुद्धयोराक्षसेंद्रयोः॥ मत्तयोर्वासिताहेतोर्द्विपयोरिवकानने ॥ १५॥ रक्षसाविप्रमुक्तस्तुकर्णोपिरथिनांवरः॥
अभ्यद्रवद्भीमसेनंरथेनादित्यवर्चसा॥ १६॥ तमायांतमनादृत्यदृष्ट्वाग्रस्तंघटोत्कचं॥ अलायुधेनसमरेसिंहेनेवगवांपतिं॥ १७॥ रथेनादित्यवपुषाभीमःप्र
हरतांवरः॥ किरञ्छरौघान्प्रययावलायुधरथंप्रति ॥ १८॥ तमायांतमभिप्रेक्ष्यसतदालायुधःप्रभो॥ घटोत्कचंसमुत्सृज्यभीमसेनंसमाह्वयत्॥ १९ ॥ तंभी
मःसहसाभ्येत्यराक्षसांतकरःप्रभो॥ सगणंराक्षसेंद्रंतंशरवर्षैरवाकिरत्॥ २० ॥ तथैवालायुधोराजन्शिलाधौतैरजिह्मगैः॥ अभ्यवर्षतकौंतेयंपुनःपुनररिंद
म॥ २१॥ तथातेराक्षसाःसर्वैभीमसेनमुपाद्रवन्॥ नानाप्रहरणाभीमास्त्वत्सुतानांजयैषिणः॥ २२॥ सताड्यमानोबहुभिर्भीमसेनोमहाबलः॥ पंचभिःपं
चभिःसर्वांस्तानविध्यच्छितैःशरैः॥ २३॥ तेवध्यमानाभीमेनराक्षसाःक्रूरबुद्धयः॥ विनेदुस्तुमुलान्नादान्दुद्रुवुस्तेदिशोदश ॥ २४॥ तांस्त्रास्यमानान्भीमेन
दृष्ट्वारक्षोमहाबलं॥ अभिदुद्राववेगेनशरैश्चैनमवाकिरत् ॥ २५ ॥ तंभीमसेनःसमरेतीक्ष्णाग्रैरक्षिणोच्छरैः॥ अलायुधस्तुतानस्तान्भीमेनविशिखान्रणे
॥ २६॥ चिच्छेदकांश्चित्समरेत्वरयाकांश्चिदग्रहीत्॥ सतंदृष्ट्वाराक्षसेंद्रंभीमोभीमपराक्रमः॥ २७॥ गदांचिक्षेपवेगेनवज्रपातोपमांतदा ॥ तामापतंतींवेगे
नगदांज्वालाकुलांततः॥ २८॥ गदयाताडयामाससागदाभीममाव्रजत्॥ सराक्षसेंद्रंकौंतेयःशरवर्षैरवाकिरत्॥ २९॥ तानप्यस्याकरोन्मोघान्राक्षसोनि
शितैःशरैः॥ तेचापिराक्षसाःसर्वैरजन्यांभीमरूपिणः॥ ३०॥ शासनाद्राक्षसेंद्रस्यनिजघ्नूरथकुंजरान्॥ पंचालाःसृंजयाश्चैववाजिनःपरमद्विपाः॥ ३१॥
नशांतिंलेभिरेतत्रराक्षसैर्भृशपीडिताः॥ तंतुदृष्ट्वामहाघोरंवर्तमानंमहाहवं ॥ ३२॥ अब्रवीत्पुंडरीकाक्षोधनंजयमिदंवचः॥ पश्यभीमंमहाबाहुंराक्षसेंद्रवशं
गतं॥ ३३॥ पदमस्यानुगच्छत्वंमाविचारयपांडव॥ धृष्टद्युम्नःशिखंडीचयुधामन्यूत्तमौजसौ ॥ ३४॥ सहितौद्रौपदेयाश्चकर्णंयांतुमहारथाः॥ नकुलःसहदेव
श्चयुयुधानश्चवीर्यवान्॥ ३५॥ इतरान्राक्षसान्घ्नंतुशासनात्तवपांडव॥ त्वमपीमांमहाबाहोचमूंद्रोणपुरस्कृतां ॥ ३६ ॥ वारयस्वनरव्याघ्रमहद्धिभयमाग
तं॥ एवमुक्तेतुकृष्णेनयथोद्दिष्टामहारथाः॥ ३७॥ जग्मुर्वैकर्तनंकर्णंराक्षसांश्चैवतान्रणे ॥ अथपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैराशीविषोपमैः॥ ३८॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

धनुश्चिच्छेदभीमस्यराक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥ हयांश्चास्यशितैर्बाणैःसारथिंचमहाबलः ॥ ३९ ॥ जघानमिषतःसंख्येभीमसेनस्यराक्षसः ॥ सोवतीर्यरथोप
स्थाद्धताश्वोहतसारथिः ॥ ४० ॥ तस्मैगुर्वींगदांघोरांविनदन्नुत्ससर्जह ॥ ततस्तांभीमनिर्घोषामापतंतींमहागदां ॥ ४१ ॥ गदयाराक्षसोघोरोनिजघानननाद
दच ॥ तद्दृष्ट्वाराक्षसेंद्रस्यघोरंकर्मभयावहं ॥ ४२ ॥ भीमसेनःप्रहृष्टात्मागदामाशुपरामृशत् ॥ तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंनररक्षसोः ॥ ४३ ॥ गदानिपातसंह्रा
दैर्भुवंकंपयतोर्भृशं ॥ गदाविमुक्तौतौभूयःसमासाद्येतरेतरं ॥ ४४ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसंह्रादैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ रथचक्रैर्युगैरक्षैरधिष्ठानैरुपस्करैः ॥ ४५ ॥ य
थासन्नमुपादायनिजघ्नतुरमर्षणौ ॥ तौविक्षरंतौरुधिरंसमासाद्येतरेतरं ॥ ४६ ॥ मत्ताविवमहानागौचकृषातेपुनःपुनः ॥ तदपश्यद्धृषीकेशःपांडवानांहितेरतः
॥ ४७ ॥ सभीमसेनरक्षार्थंहैडिंबिंपर्यचोदयत् ॥ ४८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधयुद्धेसप्तसप्तत्यधिकशत
तमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच संदृश्यसमरेभीमंरक्षसाग्रस्तमंतिकात् ॥ वासुदेवोब्रवीद्राजन्घटोत्कचमिदंवचः ॥ १ ॥
पश्यभीमंमहाबाहोरक्षसाग्रस्तमाहवे ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतवचैवमहाद्युते ॥ २ ॥ सकर्णंत्वंसमुत्सृज्यराक्षसेंद्रमलायुधं ॥ जहिक्षिप्रंमहाबाहोपश्चात्कर्णंवधि
ष्यसि ॥ ३ ॥ सवार्ष्णेयवचःश्रुत्वाकर्णमुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणबकभ्रात्राघटोत्कचः ॥ ४ ॥ तयोःसुतुमुलंयुद्धंबभूवनिशिरक्षसोः ॥ अलायुधस्य
चैवोग्रंहैडिंबेश्चापिभारत ॥ ५ ॥ अलायुधस्ययोधांश्चराक्षसान्भीमदर्शनान् ॥ वेगेनापततःशूरान्प्रगृहीतशरासनान् ॥ ६ ॥ आत्तायुधःसुसंक्रुद्धोयुयुधानोम
हारथः ॥ नकुलःसहदेवश्चचिच्छिदुर्निशितैःशरैः ॥ ७ ॥ सर्वांश्चसमरेराजन्किरीटीक्षत्रियर्षभान् ॥ परिचिक्षेपबीभत्सुःसर्वतःप्रकिरञ्छरान् ॥ ८ ॥ कर्णश्चस
मरेराजन्व्यद्रावयतपार्थिवान् ॥ धृष्टद्युम्नशिखंड्यादीन्पंचालानांमहारथान् ॥ ९ ॥ तान्वध्यमानान्दृष्ट्वाथभीमोभीमपराक्रमः ॥ अभ्ययात्त्वरितःकर्णंविशिखान्प्र
किरन्रणे ॥ १० ॥ ततस्तेप्याययुर्हत्वाराक्षसान्यत्रसूतजः ॥ नकुलःसहदेवश्चसात्यकिश्चमहारथः ॥ ११ ॥ तेकर्णंयोधयामासुःपंचालाद्रोणमेवतु ॥ अलायु
धस्तुसंक्रुद्धोघटोत्कचमरिंदमं ॥ परिघेणातिकायेनताडयामासमूर्धनि ॥ १२ ॥

संदृश्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हरींद्रयोःसिंहमुख्ययोः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

सतुतेनप्रहारेणभैमसेनिर्महाबलः ॥ ईषन्मूर्छितमात्मानमस्तंभयतवीर्यवान् ॥ १३ ॥ ततोदीप्ताग्निसंकाशांशतघंटामलंकृतां ॥ चिक्षेपतस्मैसमरेगदांकांचनभू
षितां ॥ १४ ॥ साहयांश्चरथंचास्यसारथिंचमहास्वना ॥ चूर्णयामासवेगेनविसृष्टाभीमकर्मणा ॥ १५ ॥ सभग्नहयचक्राक्षाद्विशीर्णध्वजकूबरात् ॥ उत्पपातर
थात्तूर्णमायामास्थायराक्षसीं ॥ १६ ॥ ससमास्थायमायांतुववर्षरुधिरंबहु ॥ विद्युद्विभ्राजितंचासीत्तुमुलाभ्राकुलंनभः ॥ १७ ॥ ततोवज्रनिपाताश्चसाश
निस्तनयित्नवः ॥ महांश्चटचटाशब्दस्तत्रासीच्चमहाहवे ॥ १८ ॥ तांप्रेक्ष्यमहतींमायांराक्षसोराक्षसस्यच ॥ ऊर्ध्वमुत्पत्यहैडिंबिस्तांमायांमाययावधीत् ॥ १९ ॥
सोभिवीक्ष्यहतांमायांमायावीमाययैवहि ॥ अश्मवर्षंसुतुमुलंविससर्जघटोत्कचे ॥ २० ॥ अश्मवर्षंसतंघोरंशरवर्षेणवीर्यवान् ॥ दिक्षुविध्वंसयामासतद
द्भुतमिवाभवत् ॥ २१ ॥ ततोनानाप्रहरणैरन्योन्यमभिवर्षतां ॥ आयसैःपरिघैःशूलैर्गदामुसलमुद्गरैः ॥ २२ ॥ पिनाकैःकरवालैश्चतोमरप्रासकंपनैः ॥ नाराचै
र्निशितैर्भल्लैःशरैश्चक्रैःपरश्वधैः ॥ अयोगुडैर्भिंदिपालैर्गोशीर्षोलूखलैरपि ॥ २३ ॥ उत्पाटितैर्महाशाखैर्विविधैर्जगतीरुहैः ॥ शमीपीलुकदंबैश्चचंपकैश्चैवभा
रत ॥ २४ ॥ इंगुदैर्बदरीभिश्चकोविदारैश्चपुष्पितैः ॥ पलाशैश्चारिमेदैश्चप्लक्षन्यग्रोधपिप्पलैः ॥ २५ ॥ महद्भिःसमरेतस्मिन्नन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ विपुलैःपर्व
ताग्रैश्चनानाधातुभिराचितैः ॥ २६ ॥ तेषांशब्दोमहानासीद्वज्राणांभिद्यतामिव ॥ युद्धंसमभवद्घोरंभैम्यलायुधयोर्नृप ॥ २७ ॥ हरींद्रयोर्यथाराजन्वालिसुग्री
वयोःपुरा ॥ तौयुध्वाविविधैर्घोरैरायुधैर्विशिखैस्तथा ॥ प्रगृह्यचशितौखड्गावन्योन्यमभिपेततुः ॥ २८ ॥ तावन्योन्यमभिद्रुत्यकेशेषुसुमहाबलौ ॥ भुजाभ्यांप
र्यगृह्णीतांमहाकायौमहाबलौ ॥ २९ ॥ तौस्विन्नगात्रौप्रस्वेदंसुस्रुवातेजनाधिप ॥ रुधिरंचमहाकायावतिवृष्टाविवांबुदौ ॥ ३० ॥ अथाभिपत्यवेगेनसमुद्भ्राम्य
चराक्षसं ॥ बलेनाक्षिप्यहैडिंबिश्चकर्तास्यशिरोमहत् ॥ ३१ ॥ सोपहृत्यशिरस्तस्यकुंडलाभ्यांविभूषितं ॥ तदासुतुमुलंनादंननादसुमहाबलः ॥ ३२ ॥ हतंदृष्ट्वा
महाकायंबकज्ञातिमरिंदमं ॥ पंचालाःपांडवाश्चैवसिंहनादान्विनेदिरे ॥ ३३ ॥ ततोभेरीसहस्राणिशंखानामयुतानिच ॥ अवादयन्पांडवेयाराक्षसेनिहतेयु
धि ॥ ३४ ॥ अतीवसानिशातेषांबभूवविजयावहा ॥ विद्योतमानाविबभौसमंताद्दीपमालिनी ॥ ३५ ॥ अलायुधस्यतुशिरोभैमसेनिर्महाबलः ॥ दुर्योधनस्य
प्रमुखेचिक्षेपगतचेतसः ॥ ३६ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ निहत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

अथदुर्योधनोराजादृष्ट्वाहतमलायुधं ॥ बभूवपरमोद्विग्नःसहसैन्येनभारत ॥ ३७॥ तेनह्यस्यप्रतिज्ञातंभीमसेनमहंयुधि ॥ हंतेतिस्वयमागम्यस्मरतावैरमुत्त
मं ॥ ३८ ॥ ध्रुवंसतेनहंतव्यइत्यमन्यतपार्थिवः ॥ जीवितंचिरकालंहिभ्रातॄणांचाप्यमन्यत ॥ ३९ ॥ सतंदृष्ट्वाविनिहतंभीमसेनात्मजेनवै ॥ प्रतिज्ञांभीमसेन
स्यपूर्णामेवाभ्यमन्यत ॥ ४० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेअलायुधवधेअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच निहत्यालायुधंरक्षःप्रहृष्टात्माघटोत्कचः ॥ ननादविविधान्नादान्वाहिन्याःप्रमुखेतव ॥ १ ॥ तस्यतंतुमुलंशब्दंश्रुत्वाकुं
जरकंपनं ॥ तावकानांमहाराजभयमासीत्सुदारुणं ॥ २ ॥ अलायुधविषक्तंतुभैमसेनिंमहाबलं ॥ दृष्ट्वाकर्णोमहाबाहुःपंचालान्समुपाद्रवत् ॥ ३ ॥ दशभिर्दश
भिर्बाणैर्धृष्टद्युम्नशिखंडिनौ ॥ दृढैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्बिभेदनतपर्वभिः ॥ ४ ॥ ततःपरमनाराचैर्युधामन्यूत्तमौजसौ ॥ सात्यकिंचरथोदारंकंपयामाससमार्गणैः ॥
॥ ५ ॥ तेषामप्यस्यतांसंख्येसर्वेषांसव्यदक्षिणं ॥ मंडलान्येवचापानिव्यदृश्यंतजनाधिप ॥ ६ ॥ तेषांज्यातलनिर्घोषोरथनेमिस्वनश्चह ॥ मेघानामिवघर्मांते
बभूवतुमुलोनिशि ॥ ७ ॥ ज्यानेमिघोषस्तनयित्नुमान्वैधनुस्तडिन्मंडलकेतुशृंगः ॥ शरौघवर्षाकुलवृष्टिमांश्चसंग्राममेघःसबभूवराजन् ॥ ८ ॥ तदद्भुतंशैलइ
वाप्रकंपोवर्षंमहाशैलसमानसारः ॥ विध्वंसयामासरणेनरेंद्रवैकर्तनःशत्रुगणावमर्दी ॥ ९ ॥ ततोतुलैर्वज्रनिपातकल्पैःशितैःशरैःकांचनचित्रपुंखैः ॥ शत्रून्
व्यपोहत्समरेमहात्मावैकर्तनःपुत्रहितेरतस्ते ॥ १० ॥ संछिन्नभिन्नध्वजिनश्चकेचित्केचिच्छरैरर्दितभिन्नदेहाः ॥ केचिद्विसूताविहयाश्चकेचिद्वैकर्तनेनाशुरु
ताबभूवुः ॥ ११ ॥ अविंदमानास्त्वथशर्मसंख्येयौधिष्ठिरंतेबलमभ्यपद्यन् ॥ तान्प्रेक्ष्यभग्नान्विमुखीकृतांश्चघटोत्कचोरोषमतीवचक्रे ॥ १२ ॥ आस्थायतंकां
चनरत्नचित्रंरथोत्तमंसिंहवत्संननाद ॥ वैकर्तनंकर्णमुपेत्यचापिविव्याधवज्रप्रतिमैःपृषत्कैः ॥ १३ ॥ तौकर्णिनाराचशिलीमुखैश्चनालीकदंडासनवत्सदंतैः ॥
वराहकर्णैःसविपाठशृंगैःक्षुरप्रवर्षैश्चविनेदतुःखं ॥ १४ ॥ तद्बाणधारावृतमंतरिक्षंतिर्यग्गताभिःसमरेरराज ॥ सुवर्णपुंखज्वलितप्रभाभिर्विचित्रपुष्पाभिरिव
प्रजाभिः ॥ १५ ॥ समाहितावप्रतिमप्रभावावन्योन्यमाजघ्नतुरुत्तमास्त्रैः ॥ तयोर्हिवीरोत्तमयोर्नकश्चिद्ददर्शतस्मिन्समरेविशेषं ॥ १६ ॥

केतुशृंगंध्वजशिखरं शृंगंप्रभुत्वेशिखरेइतिमेदिनी ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२॥१३ ॥ १४ ॥ तिर्यग्गताभिरिषुपंक्तिभिरितिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रतिपन्नंकर्तव्यत्वेनज्ञातमनुष्ठितंच ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ अदृश्यत्अदृश्यत ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥३४॥

अतीवतच्चित्रमतुल्यरूपंबभूवयुद्धंरविभीमसून्वोः॥ समाकुलंशस्त्रनिपातघोरंदिवीवराह्वंशुमतोःप्रमत्तं॥ १७॥ संजयउवाच घटोत्कचंयदाकर्णो
नविशेषयतेनृप॥ ततःप्रादुश्चकारोग्रमस्त्रमस्त्रविदांवरः॥ १८॥ तेनास्त्रेणावधीत्तस्यरथंसहयसारथिं॥ विरथश्चापिहैडिंबिःक्षिप्रमंतरधीयत॥ १९॥ धृ
तराष्ट्रउवाच तस्मिन्नंतर्हितेतूर्णंकूटयोधिनिराक्षसे॥ मामकैःप्रतिपन्नंयत्तन्ममाचक्ष्वसंजय॥ २०॥ संजयउवाच अंतर्हितंराक्षसेंद्रंविदित्वासं
प्राक्रोशन्कुरवःसर्वएव॥ कथंनायंराक्षसःकूटयोधीहन्यात्कर्णंसमरेदृश्यमानः ॥ २१ ॥ ततःकर्णोलघुचित्रास्त्रयोधीसर्वादिशःप्रावृणोद्बाणजालैः॥ नवैकिं
चित्स्मापतत्तत्रभूतंतमोभूतेसायकैरंतरिक्षे ॥ २२ ॥ नैवाददानोनचसंदधानोनचेषुधीःस्पृश्यमानःकराग्रैः ॥ अदृश्यद्वैलाघवात्सूतपुत्रःसर्वंबाणैश्छादयानों
ऽतरिक्षं॥ २३॥ ततोमायांदारुणामंतरिक्षेघोरांभीमांविहितांराक्षसेन॥ अपश्यामलोहिताभ्रप्रकाशांदेदीप्यंतीमग्निशिखामिवोग्रां ॥ २४॥ ततस्तस्यांवि
द्युतःप्रादुरासन्नुल्काश्चापिज्वलिताःकौरवेंद्र॥ घोषश्चास्याःप्रादुरासीत्सुघोरःसहस्रशोनदतांदुंदुभीनां॥ २५॥ ततःशराःप्रापतन्रुक्मपुंखाःशक्त्यृष्टिप्रास
मुसलान्यायुधानि॥ परश्वधास्तैलधौताश्चखड्गाःप्रदीप्ताग्रास्तोमराःपट्टिशाश्च ॥ २६॥ मयूखिनःपरिघालोहबद्धागदाश्चित्राःशितधाराश्चशूलाः॥ गुर्व्योग
दाहेमपट्टावनद्धाःशतघ्न्यश्चप्रादुरासन्समंतात् ॥ २७ ॥ महाशिलाश्चापतंस्तत्रतत्रसहस्रशःसाशनयश्चवज्राः ॥ चक्राणिचानेकशतक्षुराणिप्रादुर्बभूवुर्ज्व
लनप्रभाणि॥ २८॥ तांशक्तिपाषाणपरश्वधानांप्रासासिवज्राशनिमुद्गराणां॥ वृष्टिंविशालांज्वलितांपतंतींकर्णःशरौघैर्नशशाकहंतुं ॥ २९॥ शराहतानां
पततांहयानांवज्राहतानांचतथागजानां॥ शिलाहतानांचमहारथानांमहान्निनादःपततांबभूव ॥ ३०॥ सुभीमनानाविधशस्त्रपातैर्घटोत्कचेनाभिहतंसमं
तात्॥ दौर्योधनंवैबलमार्तरूपमावर्तमानंददृशेभ्रमत्तत् ॥ ३१ ॥ हाहाकृतंसंपरिवर्तमानंसंलीयमानंचविषण्णरूपं॥ तेत्वार्यभावात्पुरुषप्रवीराःपराङ्मुखा
नोबभूवुस्तदानीं ॥ ३२ ॥ तांराक्षसींभीमरूपांसुघोरांवृष्टिंमहाशस्त्रमयींपतंतीं॥ दृष्ट्वाबलौघांश्चनिपात्यमानान्महद्भयंतवपुत्रान्विवेश ॥ ३३ ॥ शिवाश्चवै
श्वानरदीप्तजिह्वाःसुभीमनादाःशतशोनदंतीः॥ रक्षोगणान्नर्दतश्चापिवीक्ष्यनरेंद्रयोधाव्यथिताबभूवुः॥ ३४॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ उरसाहार्दबलेन ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

तेदीप्तजिह्वानलतीक्ष्णदंष्ट्राविभीषणाःशैलनिकाशकायाः॥ नभोगताःशक्तिविषक्तहस्तामेघाव्यमुंचन्निववृष्टिमुग्रां ॥ ३५॥ तैराहतास्तेशरशक्तिशूलैर्गदा
भिरुग्रैःपरिघैश्चदीप्तैः॥ वज्रैःपिनाकैरशनिप्रहारैःशतघ्निचक्रैर्मथिताश्चपेतुः॥ ३६॥ शूलाभुशुंड्योश्मगुडाःशतघ्न्यःस्थूलाश्चकार्ष्णायसपट्टनद्धाः॥ तेऽवा
किरंस्तवपुत्रस्यसैन्यंततोरौद्रंकश्मलंप्रादुरासीत्॥ ३७॥ विकीर्णांत्राविहतैरुत्तमांगैःसंभग्नांगाःशिश्यिरेतत्रशूराः॥ छिन्नाहयाःकुंजराश्चापिभग्नाःसंचूर्णि
ताश्चैवरथाःशिलाभिः॥ ३८॥ एवंमहच्छस्त्रवर्षंसृजंतस्तेयातुधानाभुविघोररूपाः॥ मायाःसृष्टास्तत्रघटोत्कचेननामुंचन्वैयाचमानंनभीतं ॥ ३९॥ तस्मिन्
घोरेकुरुवीरावमर्देकालोत्सृष्टेक्षत्रियाणामभावे॥ तेवैभग्नाःसहसाव्यद्रवंतप्राक्रोशंतःकौरवाःसर्वएव॥ ४०॥ पलायध्वंकुरवोनैतदस्तिसेंद्रादेवाघ्नंतिनःपां
डवार्थे॥ तथातेषांमज्जतांभारतानांतस्मिन्द्वीपःसूतपुत्रोबभूव ॥ ४१ ॥ तस्मिन्संक्रंदेतुमुलेवर्तमानेसैन्येभग्नेलीयमानेकुरूणां ॥ अनीकानांप्रविभागेप्र
काशेनाज्ञायंतेकुरवोनेतरेच॥ ४२ ॥ निर्मर्यादेविद्रवेघोररूपेसर्वादिशःप्रेक्षमाणाःस्मशून्याः॥ तांशस्त्रवृष्टिमुरसागाहमानंकर्णंस्मैकंतत्रराजन्नपश्यन्॥ ४३
ततोबाणैरावृणोदंतरिक्षंदिव्यांमायांयोधयन्राक्षसस्य॥ ह्रीमान्कुर्वन्दुष्करंचार्यकर्मनैवामुह्यत्संयुगेसूतपुत्रः ॥ ४४॥ ततोभीताःसमुदैक्षंतकर्णंराजन्सर्वे
सैंधवाबाल्हिकाश्च॥ असंमोहंपूजयंतोऽस्यसंख्येसंपश्यंतोविजयंराक्षसस्य॥ ४५॥ तेनोत्सृष्टाचक्रयुक्ताशतघ्नीसमंसर्वांश्चतुरोश्वान्जघान॥ तेजानुभिर्ज
गतीमन्वपद्यन्गतासवोनिर्दशनाक्षिजिह्वाः॥ ४६॥ ततोहताश्वादवरुह्ययानादंतर्मनाःकुरुषुप्राद्रवत्सु॥ दिव्येचास्त्रेमाययावध्यमानेनैवामुह्यच्चिंतयन्प्रा
प्तकालं॥ ४७॥ ततोब्रुवन्कुरवःसर्वएवकर्णंदृष्ट्वाघोररूपांचमायां॥ शक्त्यारक्षोजहिकर्णाद्यतूर्णंनश्यंत्येतेकुरवोधार्तराष्ट्राः॥ ४८॥ करिष्यतःकिंचनोभीम
पार्थौतपंतमेनंजहिपापंनिशीथे॥ योनःसंग्रामाद्घोररूपाद्विमुंचेत्सनःपार्थान्सबलान्योधयेत ॥ ४९ ॥ तस्मादेनंराक्षसंघोररूपंशक्त्याजहित्वंदत्तयावासवे
न॥ माकौरवाःसर्वएवेंद्रकल्पारात्रियुद्धेकर्णनेशुःसयोधाः॥ ५०॥ सवध्यमानोरक्षसावैनिशीथेदृष्ट्वाराजंस्त्रास्यमानंबलंच॥ महच्छ्रुत्वानिनदंकौरवाणांम
तिंदध्रेशक्तिमोक्षायकर्णः॥ ५१॥ सवैक्रुद्धःसिंहइवात्यमर्षीनामर्षयन्प्रतिघातंरणेसौ॥ शक्तिंश्रेष्ठांवैजयंतीमसह्यांसमाददेतस्यवधंचिकीर्षन् ॥ ५२॥ या
सौराजन्निहितावर्षपूगान्वधायाजौसत्कृताफाल्गुनस्य॥ यांवैप्रादात्सूतपुत्रायशक्रःशक्तिंश्रेष्ठांकुंडलाभ्यांनिमाय॥ ५३॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तांवैशक्तिंलेलिहानांप्रदीप्तांपाशैर्युक्तामंतकस्येवजिह्वां ॥ मृत्योःस्वसारंज्वलितामिवोल्कांवैकर्तनःप्राहिणोद्राक्षसाय॥ ५४॥ तामुत्तमांपरकायावहंत्रींदृष्ट्वा
शक्तिंबाहुसंस्थांज्वलंतीं ॥ भीतंरक्षोविप्रदुद्रावराजन्कृत्वात्मानंविंध्यतुल्यप्रमाणं ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वाशक्तिंकर्णबाह्वंतरस्थांनेदुर्भूतान्यंतरिक्षेनरेंद्र ॥ ववुर्वातास्तु
मुलाश्चापिराजन्सनिर्घाताचाशनिर्गांजगाम ॥ ५६ ॥ सातांमायांभस्मकृत्वाज्वलंतीभित्वागाढंहृदयंराक्षसस्य ॥ ऊर्ध्वंययौदीप्यमानानिशायांनक्षत्रा
णामंतराण्याविवेश ॥५७॥ सनिर्भिन्नोविविधैरस्त्रपूगैर्दिव्यैर्नागैर्मानुषैराक्षसैश्च ॥ नदन्नादान्विविधान्भैरवांश्चप्राणानिष्टांस्त्याजितःशक्रशक्त्या॥५८॥इदं
चान्यच्चित्रमाश्चर्यरूपंचकारासौकर्मशत्रुक्षयाय॥तस्मिन्कालेशक्तिनिर्भिन्नमर्माबभौराजन्शैलमेघप्रकाशः॥५९॥ ततोंतरिक्षादपतद्गतासुःसराक्षसेंद्रोभु
विभिन्नदेहः॥ अवाक्शिराःस्तब्धगात्रोविजिह्वोघटोत्कचोमहदास्थायरूपं ॥ ६०॥ सतद्रूपंभैरवंभीमकर्माभीमंकृत्वाभैमसेनिःपपात॥ हतोप्येवंतवसैन्यैक
देशमपोथयत्स्वेनदेहेनराजन्॥ ६१ ॥ पतद्रक्षःस्वेनकायेनतूर्णमतिप्रमाणेनविवर्धताच॥ प्रियंकुर्वन्पांडवानांगतासुरक्षौहिणींतवतूर्णंजघान॥ ६२ ॥ ततो
मिश्राःप्राणदन्सिंहनादैर्भेर्यःशंखामुरजाश्चानकाश्च॥ दग्धांमायांनिहतंराक्षसंचदृष्ट्वाहृष्टाःप्राणदन्कौरवेयाः ॥ ६३ ॥ ततःकर्णःकुरुभिःपूज्यमानोयथाश
क्रोवृत्रवधेमरुद्भिः॥ अन्वारूढस्तवपुत्रस्ययानंहृष्टश्चापिप्राविशत्तत्स्वसैन्यं ॥६४॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कच
वधेऊनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १७९॥ ॥छ॥ ॥छ॥ **संजयउवाच** हैडिंबिंनिहतंदृष्ट्वाविशीर्णमिवपर्वतं॥ बभूवुःपांडवाःसर्वेशोक
बाष्पाकुलेक्षणाः॥ १ ॥ वासुदेवस्तुहर्षेणमहताभिपरिप्लुतः॥ ननादसिंहनादंवैपर्यष्वजतफाल्गुनं ॥ २॥ सविनद्यमहानादमभीषून्सन्नियम्यच॥ ननर्तहर्ष
संवीतोवातोद्धूतइवद्रुमः॥ ३॥ ततःपरिष्वज्यपुनःपार्थमास्फोट्यचासकृत् ॥ रथोपस्थगतोधीमान्प्राणदत्पुनरच्युतः ॥ ४ ॥ प्रहृष्टमनसंज्ञात्वावासुदेवंमहा
बलः॥ अर्जुनोथाब्रवीद्राजन्नातिहृष्टमनाइव॥ ५॥ अतिहर्षोयमस्थानेतवाद्यमधुसूदन ॥ शोकस्थानेतुसंप्राप्तेहैडिंबस्यवधेनतु ॥ ६ ॥ विमुखानीहसैन्या
निहतंदृष्ट्वाघटोत्कचं॥ वयंचभृशमुद्विग्नाहैडिंबेस्तुनिपातनात्॥ ७॥ नैतत्कारणमल्पंहिभविष्यतिजनार्दन ॥ तदद्यशंसमेपृष्टःसत्यंसत्यवतांवर॥ ८॥

हैडिंबिमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥

[illegible]

धैर्यस्यवैकृतं अस्मत्पक्षक्षयेणतवहर्षोऽस्मद्धैर्यविनाशकइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ कुंडलाभ्यांनिमायवि

यद्येतन्नरहस्यंतेवक्तुमर्हस्यरिंदम ॥ धैर्यस्यवैकृतंब्रूहित्वमद्यमधुसूदन ॥ ९ ॥ समुद्रस्येवसंशोषंमेरोरिवविसर्पणं ॥ तथैतदद्यमन्येहंतवकर्मजनार्दन ॥ १० ॥
वासुदेवउवाच अतिहर्षमिमंप्राप्तंशृणुमेत्वंधनंजय ॥ अतीवमनसःसद्यःप्रसादकरमुत्तमं ॥ ११ ॥ शक्तिंघटोत्कचेनेमांव्यंसयित्वामहाद्युते ॥ कर्णं
निहतमेवाजौविद्धिसद्योधनंजय ॥ १२ ॥ शक्तिहस्तंपुनःकर्णंकोलोकेस्तिपुमानिह ॥ यएनमभितस्तिष्ठेत्कार्तिकेयमिवाहवे ॥ १३ ॥ दिष्ट्यापनीतकवचोदि
ष्ट्यापहृतकुंडलः ॥ दिष्ट्यासाव्यंसिताशक्तिरमोघास्यघटोत्कचे ॥ १४ ॥ यदिहिस्यात्सकवचस्तथैवस्यात्सकुंडलः ॥ सामरानपिलोकांस्त्रीनेकःकर्णोजयेद्रणे ॥
॥ १५ ॥ वासवोवाकुबेरोवावरुणोवाजलेश्वरः ॥ यमोवानोत्सहेत्कर्णंरणेप्रतिसमासितुं ॥ १६ ॥ गांडीवमुद्यम्यभवांश्चक्रंचाहंसुदर्शनं ॥ नशक्तौस्वोरणेजेतुं
तथायुक्तंनरर्षभं ॥ १७ ॥ त्वद्धितार्थंतुशक्रेणमायापहृतकुंडलः ॥ विहीनकवचश्चायंकृतःपरपुरंजयः ॥ १८ ॥ उत्कृत्यकवचंयस्मात्कुंडलेविमलेचते ॥ प्रादा
च्छक्रायकर्णोवैतेनवैकर्तनःस्मृतः ॥ १९ ॥ आशीविषइवक्रुद्धोजृंभितोमंत्रतेजसा ॥ तथाद्यभातिकर्णोमेशांतज्वालइवानलः ॥ २० ॥ यदाप्रभृतिकर्णाय
शक्तिर्दत्तामहात्मना ॥ वासवेनमहाबाहोक्षिप्तायासौघटोत्कचे ॥ २१ ॥ कुंडलाभ्यांनिमायाथदिव्येनकवचेनच ॥ तांप्राप्यामन्यतवृषःसततंत्वांहतंरणे ॥
॥ २२ ॥ एवंगतोपिशक्योयंहंतुंनान्येनकेनचित् ॥ ऋतेत्वांपुरुषव्याघ्रशपेसत्येनचानघ ॥ २३ ॥ ब्रह्मण्यःसत्यवादीचतपस्वीनियतव्रतः ॥ रिपुष्वपिदयावां
श्चतस्मात्कर्णोवृषःस्मृतः ॥ २४ ॥ युद्धशौंडोमहाबाहुर्नित्योद्यतशरासनः ॥ केसरीववनेनर्दन्मातंगइवयूथपान् ॥ २५ ॥ विमदान्रथशार्दूलान्कुरुतेरणमूर्ध
नि ॥ मध्यंगतइवादित्योयोनशक्योनिरीक्षितुं ॥ २६ ॥ त्वदीयैःपुरुषव्याघ्रयोधमुख्यैर्महात्मभिः ॥ शरजालसहस्रांशुःशरदीवदिवाकरः ॥ २७ ॥ तपांतेजलदोयद्व
च्छरधाराःक्षरन्मुहुः ॥ दिव्यास्त्रजलदःकर्णःपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥ २८ ॥ त्रिदशैरपिचास्यद्भिःशरवर्षसमंततः ॥ अशक्यस्तदयंजेतुंस्रवद्भिर्मांसशोणितं ॥
॥ २९ ॥ कवचेनविहीनश्चकुंडलाभ्यांचपांडव ॥ सोद्यमानुषतांप्राप्तोविमुक्तःशक्रदत्तया ॥ ३० ॥ एकोहियोगोस्यभवेद्वधायच्छिद्रेत्व्येनंस्वप्रमत्तःप्रमत्तं ॥ कृ
च्छ्रप्राप्तंरथचक्रेविमग्नेहन्याःपूर्वंत्वंतुसंज्ञांविचार्य ॥ ३१ ॥

निमयंकृत्वा ॥ २२ ॥ २३ ॥ वृषोधर्मप्रधानः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२॥ ३३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ कथमिति योगैरुपायैः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

नह्युद्यतास्त्रंयुधिहन्याद्जय्यमप्येकवीरोबलभित्सवज्रः ॥ जरासंधश्चेदिराजोमहात्मामहाबाहुश्चैकलव्योनिषादः ॥ ३२ ॥ एकैकशोनिहताःसर्वएतेयोगैस्तै
स्तैस्त्वद्धितार्थंमयैव ॥ अथापरेनिहताराक्षसेंद्राहिडिंबकिर्मीरबकप्रधानाः ॥ अलायुधःपरचक्रावमर्दीघटोत्कचश्चोग्रकर्मातरस्वी ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहा
भारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेघटोत्कचवधेश्रीकृष्णहर्षेअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ अर्जुनउवाच
कथमस्मद्धितार्थंतेकैश्चयोगैर्जनार्दन ॥ जरासंधप्रभृतयोघातिताःपृथिवीश्वराः ॥ १ ॥ वासुदेवउवाच जरासंधश्चेदिराजोनैषादिश्चमहाबलः ॥ यदि
स्युर्नहताःपूर्वमिदानींस्युर्भयंकराः ॥ २ ॥ दुर्योधनस्तानवश्यंवृणुयाद्रथसत्तमान् ॥ तेस्मासुनित्यविद्विष्टाःसंश्रयेयुश्चकौरवान् ॥ ३ ॥ तेहिवीरामहेष्वासाः
कृतास्त्रादृढयोधिनः ॥ धार्तराष्ट्रचमूंकृत्स्नांरक्षेयुरमराइव ॥ ४ ॥ सूतपुत्रोजरासंधश्चेदिराजोनिषादजः ॥ सुयोधनंसमाश्रित्यजयेयुःपृथिवीमिमां ॥ ५ ॥ यो
गैरपिहतायैस्तेतन्मेशृणुधनंजय ॥ अजय्याहिविनायोगैर्मृधेतेदैवतैरपि ॥ ६ ॥ एकैकोहिपृथक्तेषांसमस्तांसुरवाहिनीं ॥ योधयेत्समरेपार्थलोकपालाभिर
क्षितां ॥ ७॥ जरासंधोहिरुषितोरौहिणेयप्रधर्षितः ॥ अस्मद्वधार्थंचिक्षेपगदांवैसर्वघातिनीं ॥ ८ ॥ सीमंतमिवकुर्वाणांनभसःपावकप्रभां ॥ अदृश्यतापतंती
साशक्रमुक्तायथाशनिः ॥ ९ ॥ तामापतंतींदृष्ट्वैवगदांरोहिणिनंदनः ॥ प्रति घातार्थमस्त्रंवैस्थूणाकर्णमवासृजत् ॥ १० ॥ अस्त्रवेगप्रतिहतासागदाप्रापतद्भु
वि ॥ दारयंतीधरांदेवींकंपयंतीवपर्वतान् ॥ ११ ॥ तत्रसाराक्षसीघोराजरानाम्नीसुविक्रमा ॥ संदधेसाहिसंजातंजरासंधमरिंदमं ॥ १२ ॥ द्वाभ्यांजातोहिमा
तृभ्यामर्धदेहःपृथक्पृथक् ॥ जरयासंधितोयस्माज्जरासंधस्ततोभवत् ॥ १३ ॥ सातुभूमिंगतापार्थहताससुतबांधवा ॥ गदयातेनचास्त्रेणस्थूणाकर्णेनराक्ष
सी ॥ १४ ॥ विनाभूतःसगदयाजरासंधोमहामृधे ॥ निहतोभीमसेनेनपश्यतस्तेधनंजय ॥ १५ ॥ यदिहिस्याद्गदापाणिर्जरासंधःप्रतापवान् ॥ सेंद्रादेवानतंहं
तुंरणेशक्तानरोत्तम ॥ १६ ॥ त्वद्धितार्थंचनैषादिरंगुष्ठेनवियोजितः ॥ द्रोणेनाचार्यकंकृत्वाछद्मनासत्यविक्रमः ॥ १७ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ सगदयागदासहितयाराक्षस्याविनाभूतः अयंभावः गदयैवसदुर्जयःकदाचिज्जितश्चेत्पुनाराक्षस्यासंधातुंशक्यइत्युभयनाशेनजरासंधोनष्टइति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ व्यंसिताव्यर्थीकृताशक्तिरितिशेषः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

सतुबद्धांगुलित्राणोनैषादिर्दृढविक्रमः ॥ अतिमानीवनचरोबभौरामइवापरः ॥ १८ ॥ एकलव्यंहिसांगुष्ठमशक्तादेवदानवाः ॥ सराक्षसोरगाःपार्थविजेतुंयु
धिकर्हिंचित् ॥ १९ ॥ किमुमानुषमात्रेणशक्यःस्यात्प्रतिवीक्षितुं ॥ दृढमुष्टिःकृतीनित्यमस्यमानोदिवानिशं ॥ २० ॥ त्वद्धितार्थंतुसमयाहतःसंग्राममूर्धनि ॥
चेदिराजश्चविक्रांतःप्रत्यक्षंनिहतस्तव ॥ २१ ॥ सचाप्यशक्यःसंग्रामेजेतुंसर्वसुरासुरैः ॥ वधार्थंतस्यजातोहमन्येषांचसुरद्विषां ॥ २२ ॥ त्वत्सहायोनरव्याघ्र
लोकानांहितकाम्यया ॥ हिडिंबबककिर्मीराभीमसेनेनपातिताः ॥ २३ ॥ रावणेनसमप्राणाब्रह्मयज्ञविनाशनाः ॥ हतस्तथैवमायावीहैडिंबेनाप्यलायुधः ॥
॥ २४ ॥ हैडिंबश्चाप्युपायेनशक्त्याकर्णेनघातितः ॥ यदित्वेनंनाहनिष्यत्कर्णःशक्त्यामहामृधे ॥ २५ ॥ मयावध्योभविष्यत्सभैमसेनिर्घटोत्कचः ॥ मयाननि
हतःपूर्वमेषयुष्मत्प्रियेप्सया ॥ २६ ॥ एषहिब्राह्मणद्वेषीयज्ञद्वेषीचराक्षसः ॥ धर्मस्यलोप्तापापात्मातस्माद्देषनिपातितः ॥ २७ ॥ व्यंसिताचाप्युपायेनशक्रदत्ता
मयानघ ॥ येहिधर्मस्यलोप्तारोवध्यास्तेममपांडव ॥ २८ ॥ धर्मसंस्थापनार्थंहिप्रतिज्ञैषाममाव्यया ॥ ब्रह्मसत्यंदमःशौचंधर्मोह्रीःश्रीर्धृतिःक्षमा ॥ २९ ॥ य
त्रतत्ररमेनित्यमहंसत्येनतेशपे ॥ नविषादस्त्वयाकार्यःकर्णंवैकर्तनंप्रति ॥ ३० ॥ उपदेक्ष्याम्युपायंतेयेनतंप्रसहिष्यसि ॥ सुयोधनंचापिरणेहनिष्यतिवृकोद
रः ॥ ३१ ॥ तस्यापिचवधोपायंवक्ष्यामितवपांडव ॥ वर्धतेतुमुलस्त्वेषशब्दःपरचमूंप्रति ॥ ३२ ॥ विद्रवंतिचसैन्यानित्वदीयानिदिशोदश ॥ लब्धलक्ष्याहिकौ
रव्याविधमंतिचमूंतव ॥ दहत्येषचवःसैन्यंद्रोणःप्रहरतांवरः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृष्णवाक्येएकाशीत्यधिक
शततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच एकवीरवधेमोघाशक्तिःसूतात्मजेयदा ॥ कस्मात्सर्वान्समुत्सृज्यसतांपार्थेन
मुक्तवान् ॥ १ ॥ तस्मिन्हतेहताहिस्युःसर्वेपांडवसृंजयाः ॥ एकवीरवधेकस्माद्युद्धेनजयमादधे ॥ २ ॥ आहूतोननिवर्त्तेयमितितस्यमहाव्रतं ॥ स्वयंमार्गयितव्यः
ससूतपुत्रेणफाल्गुनः ॥ ३ ॥ ततोद्वैरथमानीयफाल्गुनंशक्रदत्तया ॥ जघाननवृषःकस्मात्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ४ ॥ नूनंबुद्धिविहीनश्चाप्यसहायश्चमेसुतः ॥
शत्रुभिर्व्यंसितःपापःकथंनुसजयेदरीन् ॥ ५ ॥ यात्वस्यपरमाशक्तिर्जयस्यचपरायणं ॥ साशक्तिर्वासुदेवेनव्यंसिताचघटोत्कचे ॥ ६ ॥

णिटीकायांएकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ एकवीरवधेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतत्प्रकृतशक्त्यार्जुनहननं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ एषकृत्स्नःजयंप्रतिअर्जुनस्येत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

कुणेर्यथाहस्तगतंह्रियेत्फलंबलीयसा ॥ तथाशक्तिरमोघासामोघीभूताघटोत्कचे ॥ ७॥ यथावराहस्यशुनश्चयुध्यतोस्तयोरभावेश्वपचस्यलाभः ॥ मन्येवि
द्वन्वासुदेवस्यतद्वद्युद्धेलाभःकर्णहैडिंबयोर्वै ॥ ८ ॥ घटोत्कचोयदिहन्याद्धिकर्णंपरोलाभःसभवेत्पांडवानां ॥ वैकर्तनोवायदितंनिहन्यात्तथापिकृत्यंशक्तिना
शात्कृतंस्यात् ॥ ९ ॥ इतिप्राज्ञःप्रज्ञयैतद्विचिंत्यघटोत्कचंसूतपुत्रेणयुद्धे ॥ अघातयद्वासुदेवोनृसिंहःप्रियंकुर्वन्पांडवानांहितंच ॥ १० ॥ संजयउवाच ए
तच्चिकीर्षितंज्ञात्वाकर्णस्यमधुसूदनः ॥ नियोजयामासतदाद्वैरथेराक्षसेश्वरं ॥ ११ ॥ घटोत्कचंमहावीर्यंमहाबुद्धिर्जनार्दनः ॥ अमोघायांविघातार्थंराजन्दु
र्मंत्रितेतव ॥ १२ ॥ तदैवकृतकार्याहिवयंस्यामकुरूद्वह ॥ नरक्षेद्यदिकृष्णस्तंपार्थंकर्णान्महारथात् ॥ १३ ॥ साश्वध्वजरथःसंख्येधृतराष्ट्रपतेद्भुवि ॥ विनाजना
र्दनंपार्थोयोगानामीश्वरंप्रभुं ॥ १४ ॥ तैस्तैरुपायैर्बहुभीरक्ष्यमाणःसपार्थिव ॥ जयत्यभिमुखःशत्रून्पार्थःकृष्णेनपालितः ॥ १५॥ सविशेषात्त्वमोघायाःकृ
ष्णोरक्षतपांडवं ॥ हन्यात्क्षिप्रंहिकौंतेयंशक्तिर्वृक्षमिवाशनिः ॥ १६॥ धृतराष्ट्रउवाच विरोधीचकुमंत्रीचप्राज्ञमानीममात्मजः ॥ यस्यैषसमतिक्रांतो
वधोपायोजयंप्रति ॥ १७॥ सवाकर्णोमहाबुद्धिःसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ नमुक्तवान्कथंसूततामनोघांधनंजये ॥ १८॥ तवापिसमतिक्रांतमेतद्गावल्गणेकथं ॥
एतमर्थंमहाबुद्धेयत्त्वयानावबोधितः ॥१९॥ संजयउवाच दुर्योधनस्यशकुनेर्ममदुःशासनस्यच ॥ रात्रौरात्रौभवत्येषानित्यमेवसमर्थना ॥ २०॥ श्वः
सर्वसैन्यानुत्सृज्यजहिकर्णधनंजयं ॥ प्रेष्यवत्पांडुपंचालानुपभोक्ष्यामहेततः ॥ २१ ॥ अथवानिहतेपार्थेपांडवान्यतमंततः ॥ स्थापयेद्यदिवार्ष्णेयस्तस्मात्कृ
ष्णोहिहन्यतां ॥ २२ ॥ कृष्णोहिमूलंपांडूनांपार्थःस्कंधइवोद्गतः ॥ शाखाइवेतरेपार्थाःपंचालाःपत्रसंज्ञिताः ॥ २३॥ कृष्णाश्रयाःकृष्णबलाःकृष्णनाथाश्चपांड
वाः ॥ कृष्णःपरायणंचैषांज्योतिषामिवचंद्रमाः ॥ २४ ॥ तस्मात्पर्णानिशाखाश्चस्कंधंचोत्सृज्यसूतज ॥ कृष्णंहिविद्धिपांडूनांमूलंसर्वत्रसर्वदा ॥ २५॥ हन्या
द्यदिहिदाशार्हंकर्णोयादवनंदनं ॥ कृत्स्नावसुमतीराजन्वशेतस्यनसंशयः ॥ २६ ॥ यदिहिसनिहतःशयीतभूमौयदुकुलपांडवनंदनोमहात्मा ॥ ननुतववसुधा
नरेंद्रसर्वासगिरिसमुद्रवनावशंव्रजेत ॥ २७॥ सातुबुद्धिःकृताप्येवंजाग्रतित्रिदशेश्वरे ॥ अप्रमेयेहृषीकेशेयुद्धकालेप्यमुह्यत ॥ २८॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ભારત
[illegible]
દ્રોણ-પર્વ
[illegible]
[illegible]
[illegible]

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ निरग्नयोऽग्निंविनामुखहीनाइवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अहमेवेत्यादिग्रंथोभगवतोभक्तपक्षपातित्वप्रदर्शनार्थोनकेवलमर्जुनार्थ

अर्जुनंचापिराधेयात्सदारक्षतिकेशवः ॥ नह्येनमैच्छत्प्रमुखेसौतेःस्थापयितुंरणे ॥ २९ ॥ अन्यांश्चास्मैरथोदारानुपास्थापयदच्युतः ॥ अमोघांतांकथंशक्तिं
मोघांकुर्यामितिप्रभो ॥ ३० ॥ यश्चैवंरक्षतेपार्थंकर्णात्कृष्णोमहामनाः ॥ आत्मानंसकथंराजन्नरक्षेत्पुरुषोत्तमः ॥ ३१ ॥ परिचिंत्यतुपश्यामिचक्रायुधमरिं
दमं ॥ नसोस्तित्रिषुलोकेषुयोजयेतजनार्दनं ॥ ३२ ॥ संजयउवाच ततःकृष्णंमहाबाहुंसात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ पप्रच्छरथशार्दूलःकर्णंप्रतिमहारथः
॥ ३३ ॥ अयंचप्रत्ययःकर्णेशक्तिश्चामितविक्रमा ॥ किमर्थंसूतपुत्रेणनमुक्ताफाल्गुनेतुसा ॥ ३४ ॥ वासुदेवउवाच दुःशासनश्चकर्णश्चशकुनिश्चससैं
धवः ॥ सततंमंत्रयंतिस्मदुर्योधनपुरोगमाः ॥ ३५ ॥ कर्णकर्णमहेष्वासरणेमितपराक्रम ॥ नान्यस्यशक्तिरेषातेमोक्तव्याजयतांवर ॥ ३६ ॥ ऋतेमहारथात्क
र्णंकुंतीपुत्राद्धनंजयात् ॥ सहितेषामतियशादेवानामिववासवः ॥ ३७ ॥ तस्मिन्विनिहतेपार्थेपांडवाःसृंजयैःसह ॥ भविष्यंतिगतात्मानःसुराइवनिरग्नयः ॥
॥ ३८ ॥ तथेतिचप्रतिज्ञातंकर्णेनशिनिपुंगव ॥ हृदिनित्यंचकर्णस्यवधोगांडीवधन्वनः ॥ ३९ ॥ अहमेवतुराधेयंमोहयामियुधांवर ॥ ततोनावासृजच्छ
क्तिंपांडवेश्वेतवाहने ॥ ४० ॥ फाल्गुनस्यहिसामृत्युरितिचिंतयतोनिशं ॥ ननिद्रानचमेहर्षोमनसोस्तियुधांवर ॥ ४१ ॥ घटोत्कचेव्यंसितांतुदृष्ट्वातांशिनिपुं
गव ॥ मृत्योरास्यांतरान्मुक्तंपश्याम्यद्यधनंजयं ॥ ४२ ॥ नपितानचमेमातानयूयंभ्रातरस्तथा ॥ नचप्राणास्तथारक्ष्यायथाबीभत्सुराहवे ॥ ४३ ॥ त्रैलोक्यरा
ज्याद्यत्किंचिद्भवेदन्यत्सुदुर्लभं ॥ नेच्छेयंसात्वताहंतद्विनापार्थंधनंजयं ॥ ४४ ॥ अतःप्रहर्षःसुमहान्युयुधानाद्यमेभवत् ॥ मृतंप्रत्यागतमिवदृष्ट्वापार्थंधनंज
यं ॥ ४५ ॥ अतश्चप्रहितोयुद्धेमयाकर्णायराक्षसः ॥ नह्यन्यःसमरेरात्रौशक्तःकर्णंप्रबाधितुं ॥ ४६ ॥ संजयउवाच इतिसात्यकयेप्राहतदादेवकिनंदनः ॥
धनंजयहितेयुक्तस्तत्प्रियेसततंरतः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेकृष्णवाक्येद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः
॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच कर्णदुर्योधनादीनांशकुनेःसौबलस्यच ॥ अपनीतंमहत्ताततवचैवविशेषतः ॥ १ ॥

इतिभावः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ हितेआमुष्मिकेश्रेयसि प्रियेऐहिकेकल्याणे ॥ ४७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ ॥ ७ ॥
कर्णेति महज्जयालंबनममोघशक्तिरूपमितिशेषः अपनीतंनाशितं महदपनीतंअन्यायइतिवा ॥ १ ॥

॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥ दुष्प्रणीतेनदुर्नयेन ॥११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥२५॥२६॥

यदिजानीथतांशक्तिमेकघ्नींसततंरणे॥ अनिवार्यामसत्वांचदेवैरपिसवासवैः ॥ २ ॥ साकिमर्थंतुकर्णेनप्रवृत्तेसमरेपुरा ॥ नदेवकीसुतेमुक्ताफाल्गुनेवापि
संजय॥३॥ संजयउवाच संग्रामाद्विनिवृत्तानांसर्वेषांनोविशांपते॥४॥ रात्रौकुरुकुलश्रेष्ठमंत्रोयंसमजायत॥ प्रभातमात्रेश्वोभूतेकेशवायार्जुनायवा॥
शक्तिरेषाहिमोक्तव्याकर्णकर्णेतिनित्यशः ॥ ५ ॥ ततःप्रभातसमयेराजन्कर्णस्यदैवतैः ॥अन्येषांचैवयोधानांसाबुद्धिर्नाश्यतेपुनः ॥ ६ ॥ दैवमेवपरंमन्येय
त्कर्णोहस्तसंस्थया॥ नजघानरणेपार्थंकृष्णंवादेवकीसुतं॥ ७॥ तस्यहस्तस्थिताशक्तिःकालरात्रिरिवोद्यता॥ दैवोपहतबुद्धित्वान्नतांकर्णोविमुक्तवान्॥ ८॥
कृष्णेवादेवकीपुत्रेमोहितोदेवमायया॥ पार्थेवाशक्रकल्पेवैवधार्थंवासवींप्रभो॥ ९॥ धृतराष्ट्रउवाच दैवेनोपहतायूयंस्वबुद्ध्याकेशवस्यच॥ गताहि
वासवीहत्वातृणभूतंघटोत्कचं॥ १०॥ कर्णश्चममपुत्राश्चसर्वेचान्येचपार्थिवाः॥ तेनवैदुष्प्रणीतेनगतावैवस्वतक्षयं ॥ ११ ॥ भूयएवतुमेशंसयथायुद्धमव
र्तत॥ कुरूणांपांडवानांचहैडिंबौनिहतेतदा॥ १२ ॥येचतेभ्यद्रवन्द्रोणंव्यूढानीकाःप्रहारिणः ॥स्रृंजयाःसहपंचालैस्तेप्यकुर्वन्कथंरणं ॥ १३ ॥ सौमदत्तेर्वधा
द्द्रोणमायांतंसैंधवस्यच॥ अमर्षाज्जीवितंत्यक्त्वागाहमानंवरूथिनीं ॥ १४ ॥ जृंभमाणमिवव्याघ्रंव्यात्ताननमिवांतकं॥ कथंप्रत्युद्ययुर्द्रोणमस्यंतंपांडुसृंज
याः॥ १५॥ आचार्यंयेचतेरक्षन्दुर्योधनपुरोगमाः॥ द्रौणिकर्णकृपास्ताततेवाकुर्वन्किमाहवे ॥ १६ ॥ भारद्वाजंजिघांसंतौसव्यसाचिवृकोदरौ॥ समार्च्छं
न्मामकायुद्धेकथंसंजयशंसमे ॥ १७॥ सिंधुराजवधेनेमेघटोत्कचवधेनते॥ अमर्षिताःसुसंक्रुद्धारणंचक्रुःकथंनिशि॥१८॥ संजयउवाच हतेघटोत्कचे
राजन्कर्णेननिशिराक्षसे॥ प्रणदत्सुचहृष्टेषुतावकेषुयुयुत्सुषु॥ १९॥ आपतत्सुचवेगेनवध्यमानेबलेपिच ॥ विगाढायांरजन्यांचराजादैन्यंपरंगतः ॥ २० ॥
अब्रवीच्चमहाबाहुर्भीमसेनमिदंवचः॥ आवारयमहाबाहोधार्तराष्ट्रस्यवाहिनीं ॥ २१ ॥ हैडिंबेश्चैवघातेनमोहोमामाविशन्महान् ॥ एवंभीमंसमादिश्यस्वर
थेसमुपाविशत्॥ २२॥ अश्रुपूर्णमुखोराजानिःश्वसंश्चपुनःपुनः॥ कश्मलंप्राविशद्घोरंदृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं॥२३॥ तंतथाव्यथितंदृष्ट्वाकृष्णोवचनमब्रवीत्॥
माव्यथांकुरुकौंतेयनैतत्त्वय्युपपद्यते॥ २४॥ वैक्लव्यंभरतश्रेष्ठयथाप्राकृतपूरुषे॥ उत्तिष्ठराजन्युध्यस्ववहगुर्वींधुरंविभो॥ २५॥ त्वयिवैक्लव्यमापन्नेसंशयो
विजयेभवेत् ॥ श्रुत्वाकृष्णस्यवचनंधर्मराजोयुधिष्ठिरः॥ २६॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एतत्सैन्यमप्रर्दितं एतयोःसैन्याभ्यांप्रमर्दितमितिविग्रहः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

विमृज्यनेत्रेपाणिभ्यांकृष्णंवचनमब्रवीत् ॥ विदितामेमहाबाहोधर्माणांपरमागतिः ॥ २७ ॥ ब्रह्महत्याफलंतस्ययःकृतंनावबुध्यते ॥ अस्माकंहिवनस्थानांहै
डिंबेनमहात्मना ॥ २८ ॥ बालेनापिसतातेनकृतंसाह्यंजनार्दन ॥ अस्त्रहेतोर्गतंज्ञात्वापांडवंश्वेतवाहनं ॥ २९ ॥ असौकृष्णमहेष्वासःकाम्यकेमामुपस्थितः ॥
उषितश्चसहास्माभिर्यावन्नासीद्धनंजयः ॥ ३० ॥ गंधमादनयात्रायांदुर्गेभ्यश्चस्मतारिताः ॥ पांचालीचपरिश्रांतापृष्ठेनोढामहात्मना ॥ ३१ ॥ आरंभाच्चैव
युद्धानांयदेषकृतवान्प्रभो ॥ मदर्थेंदुष्करंकर्मकृतंतेनमहाहवे ॥ ३२ ॥ स्वभावाद्याचमेप्रीतिःसहदेवेजनार्दन ॥ सैवमेपरमाप्रीतीराक्षसेंद्रेघटोत्कचे ॥ ३३ ॥
भक्तश्चमेमहाबाहुःप्रियोस्याहंप्रियश्चमे ॥ तेनविंदामिवार्ष्णेयकश्मलंशोकतापितः ॥ ३४ ॥ पश्यसैन्यानिवार्ष्णेयद्राव्यमाणानिकौरवैः ॥ द्रोणकर्णौतुसंय
त्तौपश्ययुद्धेमहारथौ ॥ ३५ ॥ निशीथेपांडवंसैन्यमेतत्सैन्यप्रमर्दितं ॥ गजाभ्यामिवमत्ताभ्यांयथानलवनंमहत् ॥ ३६ ॥ अनादृत्यबलंबाह्वोर्भीमसेनस्यमा
धव ॥ चित्रास्त्रतांचपार्थस्यविक्रमंतिस्मकौरवाः ॥ ३७ ॥ एषद्रोणश्चकर्णश्चराजाचैवसुयोधनः ॥ निहत्यराक्षसंयुद्धेहृष्टानर्दंतिसंयुगे ॥ ३८ ॥ कथंवास्मासु
जीवत्सुत्वयिचैवजनार्दन ॥ हैडिंबिःप्राप्तवान्मृत्युंसूतपुत्रेणसंगतः ॥ ३९ ॥ कदर्थीकृत्यनःसर्वान्पश्यतःसव्यसाचिनः ॥ निहतोराक्षसःकृष्णभैमसेनिर्महाबलः
॥ ४० ॥ यदाभिमन्युर्निहतोधार्तराष्ट्रैर्दुरात्मभिः ॥ नासीत्तत्ररणेकृष्णसव्यसाचीमहारथः ॥ ४१ ॥ निरुद्धाश्चवयंसर्वेसैंधवेनदुरात्मना ॥ निमित्तमभवद्द्रोणः
सपुत्रस्तत्रकर्मणि ॥ ४२ ॥ उपदिष्टोवधोपायःकर्णस्यगुरुणास्वयं ॥ व्यायच्छतश्चखड्गेनद्विधाखड्गंचकारह ॥ ४३ ॥ व्यसनेवर्तमानस्यकृतवर्मानृशंसवत् ॥
अश्वान्जघानसहसातथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ ४४ ॥ तथेतरेमहेष्वासाःसौभद्रंयुध्यपातयन् ॥ अल्पेचकारणेकृष्णहतोगांडीवधन्वना ॥ ४५ ॥ सैंधवोयादवश्रेष्ठ
तच्चनातिप्रियंमम ॥ यदिशत्रुवधोन्याय्योभवेत्कर्तुंहिपांडवैः ॥ ४६ ॥ कर्णद्रोणौरणेपूर्वंहंतव्यावितिमेमतिः ॥ एतौहिमूलंदुःखानामस्माकंपुरुषर्षभ ॥ ४७ ॥
एतौरणेसमासाद्यसमाश्वस्तःसुयोधनः ॥ यत्रवध्योभवेद्द्रोणःसूतपुत्रश्चसानुगः ॥ ४८ ॥ तत्रावधीन्महाबाहुःसैंधवंदूरवासिनं ॥ अवश्यंतुमयाकार्यःसूतपु
त्रस्यनिग्रहः ॥ ४९ ॥ ततोयास्याम्यहंवीरस्वयंकर्णजिघांसया ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्द्रोणानीकेनसंगतः ॥ ५० ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्र्यशीत्यधिकशततमो

एवमुक्त्वाययौतूर्णंत्वरमाणोयुधिष्ठिरः ॥ सविस्फार्यमहच्चापंशंखंप्रध्माप्यभैरवं ॥ ५१ ॥ ततोरथसहस्रेणगजानांचशतैस्त्रिभिः ॥ वाजिभिःपंचसाहस्रैःपंचा
लैःसप्रभद्रकैः ॥ ५२ ॥ वृतःशिखंडीत्वरितोराजानंपृष्ठतोन्वयात् ॥ ततोभेरीःसमाजघ्नुःशंखान्दध्मुश्चदंशिताः ॥ ५३ ॥ पंचालाःपांडवाश्चैवयुधिष्ठिरपुरोग
माः ॥ ततोब्रवीन्महाबाहुर्वासुदेवोधनंजयं ॥ ५४ ॥ एषप्रयातित्वरितःक्रोधाविष्टोयुधिष्ठिरः ॥ जिघांसुःसूतपुत्रस्यतस्योपेक्षानयुज्यते ॥ ५५ ॥ एवमुक्त्वाहृ
षीकेशःशीघ्रमश्वानचोदयत् ॥ दूरंप्रयांतंराजानमन्वगच्छज्जनार्दनः ॥ ५६ ॥ तंदृष्ट्वासहसायांतंसूतपुत्रजिघांसया ॥ शोकोपहतसंकल्पंदह्यमानमिवाग्नि
ना ॥ ५७ ॥ अभिगम्याब्रवीद्व्यासोधर्मपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ व्यासउवाच कर्णमासाद्यसंग्रामेदिष्ट्याजीवतिफाल्गुनः ॥ ५८ ॥ सव्यसाचिवधाकांक्षीश
क्तिंरक्षितवान्हिसः ॥ नचागाद्द्वैरथंजिष्णुर्दिष्ट्यातेनमहारणे ॥ ५९ ॥ सृजेतांस्पर्धिनावेतौदिव्यान्यस्त्राणिसर्वशः ॥ वध्यमानेषुचास्त्रेषुपीडितःसूतनंदनः ॥ ६० ॥
वासवींसमरेशक्तिंध्रुवंमुंचेद्युधिष्ठिर ॥ ततोभवेत्तेव्यसनंघोरंभरतसत्तम ॥ ६१ ॥ दिष्ट्यारक्षोहतंयुद्धेसूतपुत्रेणमानद ॥ वासवींकारणंकृत्वाकालेनोपहतो
ह्यसौ ॥ ६२ ॥ तवैवकारणाद्रक्षोनिहतंतातसंयुगे ॥ माक्रुधोभरतश्रेष्ठमाचशोकेमनःकृथाः ॥ ६३ ॥ प्राणिनामिहसर्वेषामेषानिष्ठायुधिष्ठिर ॥ भ्रातृभिःस
हितःसर्वैःपार्थिवैश्चमहात्मभिः ॥ ६४ ॥ कौरवान्समरेराजन्प्रतियुध्यस्वभारत ॥ पंचमेदिवसेतातपृथिवीतेभविष्यति ॥ ६५ ॥ नित्यंचपुरुषव्याघ्रधर्ममेवा
नुचिंतय ॥ आनृशंस्यंतपोदानंक्षमांसत्यंचपांडव ॥ ६६ ॥ सेवेथाःपरमप्रीतोयतोधर्मस्ततोजयः ॥ इत्युक्त्वापांडवंव्यासस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ६७ ॥ इति
श्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिघटोत्कचवधपर्वणिरात्रियुद्धेव्यासवाक्येत्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ समाप्तंचघटोत्क
चवधपर्व ॥ अथद्रोणवधपर्व ॥ संजयउवाच व्यासेनैवमथोक्तस्तुधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ स्वयंकर्णवधाद्वीरोनिवृत्तोभरतर्षभ ॥ १ ॥ घटोत्कचेतुनि
हतेसूतपुत्रेणतांनिशां ॥ दुःखामर्षवशंप्राप्तोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ २ ॥ दृष्ट्वाभीमेनमहतींवार्यमाणांचमूंतव ॥ धृष्टद्युम्नमुवाचेदंकुंभयोनिंनिवारय ॥ ३ ॥ त्वं
हिद्रोणविनाशायसमुत्पन्नोहुताशनात् ॥ सशरःकवचीखड्गीधन्वीचपरतापनः ॥ ४ ॥

ऽध्यायः ॥ १८३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ व्यासेनैवमितिततोदुर्योधनइतिचाध्यायौस्पष्टार्थौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

अभिद्रवरणेहृष्टोमाचतेभीःकथंचन॥ जनमेजयःशिखंडीचदौर्मुखिश्चयशोधरः॥ ५॥ अभिद्रवंतुसंदृष्टाःकुंभयोनिंसमंततः॥ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदेयाः
प्रभद्रकाः॥ ६॥ द्रुपदश्चविराटश्चपुत्रभ्रातृसमन्वितौ॥ सात्यकिःकेकयाश्चैवपांडवश्चधनंजयः॥ ७॥ अभिद्रवंतुवेगेनकुंभयोनिवधेप्सया॥ तथैवरथि
नःसर्वेंहस्त्यश्वंयच्चकिंचन॥ ८॥ पदाताश्चरणेद्रोणंपातयंतुमहारथं॥ तथाज्ञप्तास्तुतेसर्वेपांडवेनमहात्मना॥ ९॥ अभ्यद्रवंतवेगेनकुंभयोनिवधेप्सया॥
आगच्छतस्तान्सहसासर्वोद्योगेनपांडवान्॥ १०॥ प्रतिजग्राहसमरेद्रोणःशस्त्रभृतांवरः॥ ततोदुर्योधनोराजासर्वोद्योगेनपांडवान्॥ ११॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्ध
इच्छन्द्रोणस्यजीवितं॥ ततःप्रववृतेयुद्धंश्रांतवाहनसैनिकं॥ १२॥ पांडवानांकुरूणांचगर्जतामितरेतरं॥ निद्रांधास्तेमहाराजपरिश्रांताश्चसंयुगे॥ १३॥ नाभ्य
पद्यंतसमरेकांचिच्चेष्टांमहारथाः॥ त्रियामारजनीचैषाघोररूपाभयानका॥ १४॥ सहस्रयामप्रतिमाबभूवप्राणहारिणी॥ वध्यतांचतथातेषांक्षतानांचवि
शेषतः॥ १५॥ अर्धरात्रिःसमाजज्ञेनिद्रांधानांविशेषतः॥ सर्वेह्यासन्निरुत्साहाःक्षत्रियादीनचेतसः॥ १६॥ तवचैवपरेषांचगतास्त्राविगतेषवः॥ तेतदापा
रयंतश्चह्रीमंतश्चविशेषतः॥ १७॥ स्वधर्ममनुपश्यंतोनजहुःस्वामनीकिनीं॥ अस्त्राण्यन्येसमुत्सृज्यनिद्रांधाःशेरतेजनाः॥ १८॥ रथेष्वन्येगजेष्वन्येहयेष्व
न्येचभारत॥ निद्रांधानोबुबुधिरेकांचिच्चेष्टांनराधिप॥ १९॥ तानन्येसमरेयोधाःप्रेषयंतोयमक्षयं॥ स्वप्नायमानांस्त्वपरेपरानतिविचेतसः॥ २०॥ आत्मा
नंसमरेजघ्नुःस्वानेवचपरानपि॥ नानावाचोविमुंचंतोनिद्रांधास्तेमहारणे॥ २१॥ अस्माकंचमहाराजपरेभ्योबहवोजनाः॥ योद्धव्यमितितिष्ठंतोनिद्रासंर
क्तलोचनाः॥ २२॥ संसर्पंतोरणेकेचिन्निद्रांधास्तेतथापरान्॥ जघ्नुःशूरारणेशूरांस्तस्मिंस्तमसिदारुणे॥ २३॥ हन्यमानमथात्मानंपरेभ्योबहवोजनाः॥
नाभ्यजानंतसमरेनिद्रयामोहिताभृशं॥ २४॥ तेषामेतादृशींचेष्टांविज्ञायपुरुषर्षभः॥ उवाचवाक्यंबीभत्सुरुच्चैःसन्नादयन्दिशः॥ २५॥ श्रांताभवंतोनिद्रां
धाःसर्वएवसवाहनाः॥ तमसाचवृतेसैन्येरजसाबहुलेनच॥ २६॥ तेयूयंयदिमन्यध्वमुपारमतसैनिकाः॥ निमीलयतचात्रैवरणभूमौमुहूर्तकं॥ २७॥ त
तोविनिद्राविश्रांताश्चंद्रमस्युदितेपुनः॥ संसाधयिष्यथान्योन्यंसंग्रामंकुरुपांडवाः॥ २८॥ तद्वचःसर्वधर्मज्ञाधार्मिकस्यविशांपते॥ अरोचयंतसैन्यानित
थाचान्योन्यमब्रुवन्॥ २९॥ चुक्रुशुःकर्णकर्णेतितथादुर्योधनेतिच॥ उपारमतपांडूनांविरताहिवरूथिनी॥ ३०॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

तथाविक्रोशमानस्यफाल्गुनस्यततस्ततः॥ उपारमतपांडूनांसेनातवचभारत॥३१॥ तामस्यवाचंदेवाश्चऋषयश्चमहात्मनः॥ सर्वसैन्यानिचाक्षुद्रांप्रहृष्टाः
प्रत्यपूजयन्॥ ३२॥ तत्संपूज्यवचोऽक्रूरंसर्वसैन्यानिभारत॥ मुहूर्तमस्वपन्राजन्श्रांतानिभरतर्षभ॥ ३३॥ सातुसंप्राप्यविश्रामंध्वजिनीतवभारत॥ सु
खमाप्नवतीवीरमर्जुनंप्रत्यपूजयत्॥ ३४॥ त्वयिवेदास्तथास्त्राणित्वयिबुद्धिपराक्रमौ॥ धर्मस्त्वयिमहाबाहोदयाभूतेषुचानघ॥३५॥ यच्चाश्वस्तास्तवेच्छामः
शर्मपार्थतदस्तुते॥ मनसश्चप्रियानर्थान्वीरक्षिप्रमवाप्नुहि॥ ३६॥ इतितेतंनरव्याघ्रंप्रशंसंतोमहारथाः॥ निद्रयासमवाक्षिप्तास्तूष्णीमासन्विशांपते॥ ३७॥
अश्वपृष्ठेषुचाप्यन्येरथनीडेषुचापरे॥ गजस्कंधगताश्चान्येशेरतेचापरेक्षितौ॥ ३८॥ सायुधाःसगदाश्चैवसखड्गाःसपरश्वधाः॥ सप्रासकवचाश्चान्येनराःसु
प्ताःपृथक्पृथक्॥ ३९॥ गजास्तेपन्नगाभोगैर्हस्तैर्भूरेणुगुंठितैः॥ निद्रांधावसुधांचक्रुर्घ्राणनिःश्वासशीतलां॥ ४०॥ सुप्ताःशुशुभिरेतत्रनिःश्वसंतोमहीतले॥
विकीर्णागिरयोयद्वन्निःश्वसद्भिर्महोरगैः॥ ४१॥ समांचविषमांचक्रुःखुराग्रैर्विकृतांमहीं॥ हयाःकांचनयोक्त्रास्तेकेसरालंबिभिर्युगैः॥ ४२॥ सुषुपुस्तत्रराजें
द्रयुक्तावाहेषुसर्वशः॥ एवंहयाश्चनागाश्चयोधाश्चभरतर्षभ॥ युद्धाद्विरम्यसुषुपुःश्रमेणमहतान्विताः॥४३॥ तत्तथानिद्रयामग्नमबोधंप्रास्वपद्भृशं॥ कुशलैःशि
ल्पिभिर्न्यस्तंपटेचित्रमिवाद्भुतं॥ ४४॥ तेक्षत्रियाःकुंडलिनोयुवानःपरस्परंसायकविक्षतांगाः॥ कुंभेषुलीनाःसुषुपुर्गजानांकुचेषुलग्नाइवकामिनीनां॥४५॥
ततःकुमुदनाथेनकामिनीगंडपांडुना॥ नेत्रानंदेनचंद्रेणमाहेंद्रीदिगलंकृता॥ ४६॥ दशशताक्षककुब्दरिनिःसृतःकिरणकेसरभासुरपिंजरः॥ तिमिरवारण
यूथविदारणःसमुदियादुदयाचलकेसरी॥ ४७॥ हरवृषोत्तमगात्रसमद्युतिःस्मरशरासनपूर्णसमप्रभः॥ नववधूस्मितचारुमनोहरःप्रविसृतःकुमुदाकरबां
धवः॥ ४८॥ ततोमुहूर्ताद्भगवान्पुरस्ताच्छशलक्षणः॥ अरुणंदर्शयामासग्रसन्ज्योतिःप्रभांप्रभुः॥ ४९॥ अरुणस्यतुतस्यानुजातरूपसमप्रभं॥ रश्मिजा
लंमहच्चंद्रोमंदंमंदमवासृजत्॥ ५०॥ उत्सारयंतःप्रभयातमस्तेचंद्ररश्मयः॥ पर्यगच्छञ्छनैःसर्वादिशःखंचक्षितिंतथा॥ ५१॥ ततोमुहूर्ताद्भुवनंज्योति
र्भूतमिवाभवत्॥ अप्रख्यमप्रकाशंचजगामाशुतमस्तथा॥ ५२॥ प्रतिप्रकाशितेलोकेदिवाभूतेनिशाकरे॥ विचेरुर्नविचेरुश्चराजन्नक्तंचरास्ततः॥ ५३॥
बोध्यमानंतुतत्सैन्यंराजंश्चंद्रस्यरश्मिभिः॥ बुबुधेशतपत्राणांवनंसूर्यांशुभिर्यथा॥ ५४॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

यथाचंद्रोदयोद्भूतःक्षुभितःसागरोभवत् ॥ तथाचंद्रोदयोद्भूतःसबभूवबलार्णवः ॥ ५५ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंपुनरेवविशांपते ॥ लोकेलोकविनाशायपरंलोकम
भीप्सतां ॥ ५६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिरात्रियुद्धेसैन्यनिद्रायांचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच ततोदुर्योधनोद्रोणमभिगम्याब्रवीदिदं ॥ अमर्षवशमापन्नोजनयन्हर्षतेजसी ॥ १ ॥ दुर्योधनउवाच नमर्षणीयाःसंग्रामेविश्रमंतःश्र
मान्विताः ॥ सपत्नाग्लानमनसोलब्धलक्षाविशेषतः ॥ २ यत्तुमर्षितमस्माभिर्भवतःप्रियकाम्यया ॥ तएतेपरिविश्रांताःपांडवाबलवत्तराः ॥ ३ ॥ सर्वथापरि
हीनाःस्मतेजसाचबलेनच ॥ भवतापाल्यमानास्तेविवर्धंतेपुनःपुनः ॥ ४ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिसर्वाणिब्राह्मादीनिचयानिह ॥ तानिसर्वाणितिष्ठंतिभवत्येवविशेष
तः ॥ ५ ॥ नपांडवेयानवयंनान्येलोकेधनुर्धराः ॥ युध्यमानस्यतेतुल्याःसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ६ ॥ ससुरासुरगंधर्वानिमाँल्लोकान्द्विजोत्तम ॥ सर्वास्त्रविद्भवान्ह
न्याद्दिव्यैरस्त्रैर्नसंशयः ॥ ७ ॥ सभवान्मर्षयत्येतांस्त्वत्तोभीतान्विशेषतः ॥ शिष्यत्वंवापुरस्कृत्यममवामंदभाग्यतां ॥ ८ ॥ संजयउवाच एवमुद्धर्षितो
द्रोणःकोपितश्चसुतेनते ॥ समन्युरब्रवीद्राजन्दुर्योधनमिदंवचः ॥ ९ ॥ स्थविरःसन्परंशक्त्याघटेदुर्योधनाहवे ॥ अतःपरंमयाकार्यंक्षुद्रंविजयगृद्धिना ॥ १० ॥
अनस्त्रविदयंसर्वोहंतव्योस्त्रविदाजनः ॥ यद्भवान्मन्यतेचापिशुभंवायदिवाशुभं ॥ ११ ॥ तद्वैकर्तास्मिकौरव्यवचनात्तवनान्यथा ॥ निहत्यसर्वपंचालान्यु
द्धेकृत्वापराक्रमं ॥ १२ ॥ विमोक्ष्येकवचंराजन्सत्येनायुधमालभे ॥ मन्यसेयच्चकौंतेयमर्जुनंश्रांतमाहवे ॥ १३ ॥ तस्यवीर्यंमहाबाहोशृणुसत्येनकौरव ॥ तं
नदेवानगंधर्वानयक्षानचराक्षसाः ॥ १४ ॥ उत्सहंतेरणेजेतुंकुपितंसव्यसाचिनं ॥ खांडवेयेनभगवान्प्रत्युद्यातःसुरेश्वरः ॥ १५ ॥ सायकैर्वारितश्चापिवर्षमा
णोमहात्मना ॥ यक्षानागास्तथादैत्यायेचान्येबलगर्विताः ॥ १६ ॥ निहताःपुरुषेंद्रेणतच्चापिविदितंतव ॥ गंधर्वाघोषयात्रायांचित्रसेनादयोजिताः ॥ १७ ॥
यूयंतैर्ह्रियमाणाश्चमाक्षितादृढधन्वना ॥ निवातकवचाश्चापिदेवानांशत्रवस्तथा ॥ १८ ॥ सुरैरवध्याःसंग्रामेतेनवीरेणनिर्जिताः ॥ दानवानांसहस्राणिहि
रण्यपुरवासिनां ॥ १९ ॥ विजिग्येपुरुषव्याघ्रःसशक्योमानुषैःकथं ॥ प्रत्यक्षंचैवतेसर्वंयथाबलमिदंतव ॥ २० ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८४॥ ॥छ॥ त्रिभागमात्रशेषायां

क्षपितंपांडुपुत्रेणचेष्टतांनोविशांपते॥ संजयउवाच तंतदाभिप्रशंसंतमर्जुनंकुपितस्तदा॥ २१॥ द्रोणंतवसुतोराजन्पुनरेवेदमब्रवीत्॥ अहंदुःशास
नःकर्णःशकुनिर्मातुलश्चमे॥ २२॥ हनिष्यामोर्जुनंसंख्येद्विधाकृत्वाद्यभारतीं॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभारद्वाजोहसन्निव॥ २३॥ अन्ववर्ततराजानंस्वस्तितेस्त्विति
चाब्रवीत्॥ कोहिगांडीवधन्वानंज्वलंतमिवतेजसा॥ २४॥ अक्षयंक्षपयेत्कश्चित्क्षत्रियःक्षत्रियर्षभं॥ तंनवित्तपतिर्नेंद्रोनयमोनजलेश्वरः॥ २५॥ नासुरो
रगरक्षांसिक्षपयेयुःसहायुधं॥ मूढास्त्वेतानिभाषंतेयानीमान्यात्थभारत॥ २६॥ युद्धेत्व्यर्जुनमासाद्यस्वस्तिमान्कोव्रजेद्गृहान्॥ त्वंतुसर्वाभिशंकित्वान्निष्ठु
रःपापनिश्चयः॥ २७॥ श्रेयसस्त्वद्धितेयुक्तांस्तत्तद्वक्तुमिहेच्छसि॥ गच्छत्वमपिकौंतेयमात्मार्थंजहिमाचिरं॥ २८॥ त्वमप्याशंससेयोद्धुंकुलजःक्षत्रियोह्यसि॥
इमान्किंक्षत्रियान्सर्वान्घातयिष्यस्यनागसः॥ २९॥ त्वमस्यमूलंवैरस्यतस्मादासादयार्जुनं॥ एषतेमातुलःप्राज्ञःक्षत्रधर्ममनुव्रतः॥ ३०॥ दुर्द्यूतदेवीगांधारे
प्रयात्वर्जुनमाहवे॥ एषोक्षकुशलोजिह्मोद्यूतकृत्कितवः॑शठः॑॥ ३१॥ देवितानिकृतिप्रज्ञोयुधिजेष्यतिपांडवान्॥ त्वयाकथितमत्यर्थंकर्णेनसहहृष्टवत्॥ ३२॥
असकृच्छून्यवन्मोहाद्धृतराष्ट्रस्यशृण्वतः॥ अहंचताततकर्णश्चभ्राताद‍ुःशासनश्चमे॥ ३३॥ पांडुपुत्रान्हनिष्यामःसहिताःसमरेत्रयः॥ इतितेकत्थमानस्यश्रु
तंसंसदिसंसदि॥ ३४॥ अनुतिष्ठप्रतिज्ञांतांसत्यवाक्भवतैःसह॥ एषतेपांडवःशत्रुरविशंकोग्रतःस्थितः॥ ३५॥ क्षत्रधर्ममवेक्षस्वश्लाघ्यस्तववधोजयात्॥
दत्तंभुक्तमधीतंचप्राप्तमैश्वर्यमीप्सितं॥ ३६॥ कृतकृत्योनृणश्चासिमाभैर्युध्यस्वपांडवं॥ इत्युक्त्वासमरेद्रोणोन्यवर्ततयतःपरे॥ द्वैधीकृत्यततःसेनांयुद्धंसम
भवत्तदा॥ ३७॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिद्रोणदुर्योधनभाषणेपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १८५॥ ॥छ॥ संजयउवाच त्रि
भागमात्रशेषायांरात्र्यांयुद्धमवर्तत॥ कुरूणांपांडवानांचसंहृष्टानांविशांपते॥ १॥ अथचंद्रप्रभांमुष्णन्नादित्यस्यपुरःसरः॥ अरुणोभ्युदयांचक्रेताम्रीकुर्व
न्निवांबरं॥ २॥ प्राच्यांदिशिसहस्रांशोररुणेनारुणीकृतं॥ तापनीयंयथाचक्रंभ्राजतेरविमंडलं॥ ३॥

मुहूर्तत्रयावशिष्टायां तत्रसूर्योदयोत्तरंत्रयोदश्यांद्रोणस्यनाशः त्रयोदश्यांशुक्लायांयुद्धारंभस्यहेमंतेप्रथमेमासेशुक्लपक्षेत्रयोदशीं प्रवृत्तंभारतंयुद्धमितिभारतसावित्र्यामुक्तस्यचोपपत्तिःसिध्यति ॥१॥२॥३॥
कितवोवंचकः शठोधूर्तः

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

ततोरथाश्वांश्चमनुष्ययानान्युत्सृज्यसर्वेकुरुपांडुयोधाः॥ दिवाकरस्याभिमुखंजपंतःसंध्यागताःप्रांजलयोबभूवुः॥ ४॥ ततोद्वैधीकृतेसैन्येद्रोणःसोमकपांड
वान्॥ अभ्यद्रवत्सपंचालान्दुर्योधनपुरोगमः॥ ५॥ द्वैधीकृतान्कुरून्दृष्ट्वामाधवोर्जुनमब्रवीत्॥ सपत्नान्सव्यतःकृत्वाअपसव्यमिमंकुरु॥ ६॥ समाधवम
नुज्ञायकुरुष्वेतिधनंजयः॥ द्रोणकर्णौमहेष्वासौसव्यतःपर्यवर्तत॥ ७ ॥ अभिप्रायंतुकृष्णस्यज्ञात्वापरपुरंजयः॥ आजिशीर्षगतंपार्थंभीमसेनोभ्युवाचह॥
॥ ८॥ भीमसेनउवाच अर्जुनार्जुनबीभत्सोशृणुष्वैतद्वचोमम॥ यदर्थंक्षत्रियासूतेतस्यकालोयमागतः॥ ९ ॥ अस्मिंश्चेदागतेकालेश्रेयोनप्रतिपत्स्य
से॥ असंभावितरूपस्त्वंसुनृशंसंकरिष्यसि॥ १० ॥ सत्यश्रीधर्मयशसांवीर्येणानृण्यमाप्नुहि॥ भिंध्यनीकंयुधांश्रेष्ठअपसव्यमिमान्कुरु॥ ११॥ संजय
उवाच ससव्यसाचीभीमेनचोदितःकेशवेनच॥ कर्णद्रोणावतिक्रम्यसमंतात्पर्यवारयत्॥ १२ ॥ तमाजिशीर्षमायांतंदहंतंक्षत्रियर्षभान्॥ पराक्रांतंपरा
क्रम्यततःक्षत्रियपुंगवाः॥ १३॥ नाशक्नुवन्वारयितुंवर्धमानमिवानलं॥ अथदुर्योधनःकर्णःशकुनिश्चापिसौबलः॥ १४॥ अभ्यवर्षञ्छरव्रातैःकुंतीपुत्रंधनं
जयं॥ तेषामस्त्राणिसर्वेषामुत्तमास्त्रविदांवरः॥ १५ ॥ कदर्थीकृत्यराजेंद्रशरवर्षैरवाकिरत्॥ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यलघुहस्तोजितेंद्रियः॥ १६ ॥ सर्वानविध्य
न्निशितैर्दशभिर्दशभिःशरैः॥ उद्धूतारजसोवृष्टिःशरवृष्टिस्तथैवच॥ १७॥ तमश्चघोरंशब्दश्चतदासमभवन्महान्॥ नद्यौर्नभूमिर्नदिशःप्राज्ञायंततथागते॥
॥ १८॥ सैन्येनरजसामूढंसर्वमंधमिवाभवत्॥ नैवतेनवयंराजन्प्राज्ञासिष्मपरस्परं॥ १९ ॥ उद्देशेनहितेनस्मसमयुध्यंतपार्थिवाः॥ विरथारथिनोराजन्स
मासाद्यपरस्परं॥ २०॥ केशेषुसमसज्जंतकवचेषुभुजेषुच॥ हताश्वाहतसूताश्चनिश्चेष्टारथिनोहताः॥ २१ ॥ जीवंतइवतत्रस्मव्यदृश्यंतभयार्दिताः॥ हतान्
गजान्समाश्लिष्यपर्वतानिववाजिनः॥ २२॥ गतसत्वाव्यदृश्यंततथैवसहसादिभिः॥ ततस्त्वभ्यवसृत्यैवसंग्रामादुत्तरांदिशं॥ २३ ॥ आतिष्ठदाहवेद्रोणो
विधूमोग्निरिवज्वलन्॥ तमाजिशीर्षादेकांतमपक्रांतंनिशम्यतु॥ २४॥ समकंपंतसैन्यानिपांडवानांविशांपते॥ भ्राजमानंश्रियायुक्तंज्वलंतमिवतेजसा॥
॥ २५॥ द्रोणंदृष्ट्वापरेत्रेसुश्चेरुर्मम्लुश्चभारत॥ आह्वयंतंपरानीकंप्रभिन्नमिववारणं॥ २६॥ नैनमाशंसिरेजेतुंदानवावासवंयथा॥ केजिदासन्निरुत्साहाः
केचित्क्रुद्धामनस्विनः॥ २७॥ विस्मिताश्चाभवन्केचित्केचिदासन्नमर्षिताः॥ हस्तैर्हस्ताग्रमपरेप्रत्यपिंषन्नराधिपाः॥ २८॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ शशापशपथंकृतवान् ॥ ४५ ॥ इष्टापूर्तात्तथाक्षात्रादिति

अपरेदशनैरोष्ठानदशन्क्रोधमूर्छिताः ॥ व्याक्षिपन्नायुधानन्येममृदुश्चापरेभुजान् ॥ २९ ॥ अन्येचान्वपतन्द्रोणंत्यक्तात्मानोमहौजसः ॥ पंचालास्तुविशेषेणद्रोणसायकपीडिताः ॥ ३० ॥ समसज्जंतराजेंद्रसमरेभृशवेदनाः ॥ ततोविराटद्रुपदौद्रोणंप्रतिययूरणे ॥ ३१ ॥ तथाचरंतंसंग्रामेभृशंसमरदुर्जयं ॥ द्रुपदस्यततःपौत्रास्त्रयएवविशांपते ॥ ३२ ॥ चेदयश्चमहेष्वासाद्रोणमेवाभ्ययुर्युधि ॥ तेषांद्रुपदपौत्राणांत्रयाणांनिशितैःशरैः ॥ ३३ ॥ त्रिभिर्द्रोणोहरत्प्राणांस्तेहतान्यपतन्भुवि ॥ ततोद्रोणोजयद्युद्धेचेदिकैकेयसृंजयान् ॥ ३४ ॥ मत्स्यांश्चैवाजयत्कृत्स्नान्भारद्वाजोमहारथान् ॥ ततस्तुद्रुपदःक्रोधाच्छरवर्षमवासृजत् ॥ ३५ ॥ द्रोणंप्रतिमहाराजविराटश्चैवसंयुगे ॥ तंनिहत्येषुवर्षंतुद्रोणःक्षत्रियमर्दनः ॥ ३६ ॥ तौशरैश्छादयामासविराटद्रुपदावुभौ ॥ द्रोणेनच्छाद्यमानौतुक्रुद्धौसंग्राममूर्धनि ॥ ३७ ॥ द्रोणंशरैर्विव्यधतुःपरमंक्रोधमास्थितौ ॥ ततोद्रोणोमहाराजक्रोधामर्षसमन्वितः ॥ ३८ ॥ भल्लाभ्यांभृशतीक्ष्णाभ्यांचिच्छेदधनुषीतयोः ॥ ततोविराटःकुपितःसमरेतोमरान्दश ॥ ३९ ॥ दशचिक्षेपचशरान्द्रोणस्यवधकांक्षया ॥ शक्तिंचद्रुपदोघोरामायसींस्वर्णभूषितां ॥ ४० ॥ चिक्षेपभुजगेंद्राभांक्रुद्धोद्रोणरथंप्रति ॥ ततोभल्लैःसुनिशितैश्छित्वातांस्तोमरान्दश ॥ ४१ ॥ शक्तिंकनकवैदूर्यांद्रोणश्चिच्छेदसायकैः ॥ ततोद्रोणःसुपीताभ्यांभल्लाभ्यामरिमर्दनः ॥ ४२ ॥ द्रुपदंचविराटंचप्रेषयामासमृत्यवे ॥ हतेविराटेद्रुपदेकेकयेषुतथैवच ॥ ४३ ॥ तथैवचेदिमत्स्येषुपंचालेषुतथैवच ॥ हतेषुत्रिषुवीरेषुद्रुपदस्यचनप्तृषु ॥ ४४ ॥ द्रोणस्यकर्मतद्दृष्ट्वाकोपदुःखसमन्वितः ॥ शशापरथिनांमध्येधृष्टद्युम्नोमहामनाः ॥ ४५ ॥ इष्टापूर्तात्तथाक्षात्राद्ब्राह्मण्याच्चसनश्यतु ॥ द्रोणोयस्याद्यमुच्येतयंवाद्रोणःपराभवेत् ॥ ४६ ॥ इतितेषांप्रतिश्रुत्यमध्येसर्वधनुष्मतां ॥ आयाद्द्रोणंसहानीकःपांचाल्यःपरवीरहा ॥ ४७ ॥ पंचालास्त्वेकतोद्रोणमभ्यघ्नन्पांडवैःसह ॥ दुर्योधनश्चकर्णश्चशकुनिश्चापिसौबलः ॥ ४८ ॥ सोदर्याश्चयथामुख्यास्तेरक्षन्द्रोणमाहवे ॥ रक्ष्यमाणंतथाद्रोणंसर्वैस्तैस्तुमहारथैः ॥ ४९ ॥ यतमानास्तुपंचालानशेकुःप्रतिवीक्षितुं ॥ तत्राक्रुध्यद्भीमसेनोधृष्टद्युम्नस्यमारिष ॥ ५० ॥

इष्टंयागहोमादि आपूर्तंक्षेत्रारामादि क्षात्रंद्रुपदकुलोत्पन्नत्वात् ब्राह्मण्यंयाजोपयाजयोर्ब्राह्मणयोस्तपसाब्राह्मणरूपादग्नेश्चजातत्वात्एतत्सर्वंतस्यनश्यतु यस्यशत्रुर्द्रोणोनमुच्येतमरणंनप्राप्नुयात् यंवामांवाद्रोणोयदिपराभवेदिति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ अवस्थितमरिमुक्तविधंशपथंशापित्वापिकःपरिपालयेत्कस्तद्धननंकुर्यादपितुसर्वौपितद्धननंकुर्यादेवेतिसार्धःश्लोकः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

सएनंवाग्भिरुग्राभिस्ततक्षपुरुषर्षभः ॥ भीमसेनउवाच द्रुपदस्यकुलेजातःसर्वास्त्रेष्वस्त्रवित्तमः ॥ ५१ ॥ कःक्षत्रियोमन्यमानःप्रेक्षेतारिमवस्थितं ॥
पितृपुत्रवधंप्राप्यपुमान्कःपरिपालयेत् ॥ ५२ ॥ विशेषतस्तुशपथंशापित्वाराजसंसदि ॥ एषवैश्वानरइवसमिद्धःस्वेनतेजसा ॥ ५३ ॥ शरचापेंधनोद्रोणः
क्षत्रंदहतितेजसा ॥ पुराकरोतिनिःशेषांपांडवानामनीकिनीं ॥ ५४ ॥ स्थिताःपश्यतमेकर्मद्रोणमेवव्रजाम्यहं ॥ इत्युक्त्वाप्राविशत्क्रुद्धोद्रोणानीकंवृकोदरः ॥
॥ ५५ ॥ शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैर्द्रावयंस्तववाहिनीं ॥ धृष्टद्युम्नोपिपांचाल्यःप्रविश्यमहतींचमूं ॥ ५६ ॥ आससादरणेद्रोणंतदासीत्तुमुलंमहत् ॥ नैवनस्तादृशं
युद्धंदृष्टपूर्वंनचश्रुतं ॥ ५७ ॥ यथासूर्योदयेराजन्समुत्पिंजोभवन्महान् ॥ संसक्तान्येवचादृश्यन्रथवृंदानिमारिष ॥ ५८ ॥ हतानिचविकीर्णानिशरीराणिश
रीरिणां ॥ केचिदन्यत्रगच्छंतःपथिचान्यैरुपद्रुताः ॥ ५९ ॥ विमुखाःपृष्ठतश्चान्येताड्यंतेपार्श्वतःपरे ॥ तथासंसक्तयुद्धंतदभवद्भृशदारुणं ॥ अथसंध्यागतःसूर्यः
क्षणेनसमपद्यत ॥ ६० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
संजयउवाच तेतथैवमहाराजदंशितारणमूर्धनि ॥ संध्यागतंसहस्रांशुमादित्यमुपतस्थिरे ॥ १ ॥ उदितेतुसहस्रांशौतप्तकांचनसप्रभे ॥ प्रकाशितेषुलोके
षुपुनर्युद्धमवर्तत ॥ २ ॥ द्वंद्वानितत्रयान्यासन्संसक्तानिपुरोदयात् ॥ तान्येवाभ्युदितेसूर्येसमसज्जंतभारत ॥ ३ ॥ रथैर्हयाहयैर्नागाःपादातैश्चापिकुंजराः ॥ ह
यैर्हयाःसमाजग्मुःपादाताश्चपदातिभिः ॥ ४ ॥ रथारथैरिभैर्नागास्तथैवभरतर्षभ ॥ संसक्ताश्चवियुक्ताश्चयोधाःसंन्यपतन्रणे ॥ ५ ॥ तेरात्रौकृतकर्माणःश्रां
ताःसूर्यस्यतेजसा ॥ क्षुत्पिपासापरीतांगाविसंज्ञाबहवोभवन् ॥ ६ ॥ शंखभेरीमृदंगानांकुंजराणांचगर्जतां ॥ विस्फारितविकृष्टानांकार्मुकाणांचकूजतां ॥
॥ ७ ॥ शब्दःसमभवद्राजन्दिविस्पृग्भरतर्षभ ॥ द्रवतांचपदातीनांशस्त्राणांपततामपि ॥ ८ ॥ हयानांहेषतांचापिरथानांचनिवर्ततां ॥ क्रोशतांगर्जतांचैवत
दासीत्तुमुलंमहत् ॥ ९ ॥ विवृद्धस्तुमुलःशब्दोद्यामगच्छन्महांस्तदा ॥ नानायुधनिकृत्तानांचेष्टतामातुरःस्वनः ॥ १० ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तेतथैवेति सहस्रांशुंविकीर्णकरसहस्रंउदेष्यंत
मित्यर्थः आदित्यंसूर्यं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ स्वेकौरवाःस्वान्स्वभृत्यान्परेपांडवाःस्वान्स्वभृत्यान् स्वेइत्यनुवर्तते परेषांपांडवानांस्वान्स्वेकौरवाःपरेषांपांडवानांपरान्कौरवान्परेपांडवाजघ्नुरित्यन्वयःपरेषामित्युभयत्रसंबध्यते स्वपरविभागो
वक्तुःसंजयस्यानुरोधात् ॥ १२ ॥ वीरेति निज्यंतेप्रक्षाल्यंतेवासांसियेषुतेप्रदेशानेजनानितेषुयथावाससांराशयोभवंत्येवमुद्यतानांप्रतिकूलंपिष्टानांचखड्गानांराशयःप्रत्यदृश्यंत निज्यतांक्षालनैःउद्यम्यो

भूमावश्रूयतमहांस्तदासीत्कृपणंमहत् ॥ पततांपात्यमानानांपत्त्यश्वरथदंतिनां ॥ ११ ॥ तेषुसर्वेष्वनीकेषुव्यतिषक्तेष्वनेकशः ॥ स्वेस्वान्जघ्नुःपरेस्वांश्चस्वान्परे
षांपरेपरान् ॥ १२ ॥ वीरबाहुविसृष्टाश्चयोधेषुचगजेषुच ॥ राशयःप्रत्यदृश्यंतवाससांनेजनेष्विव ॥ १३ ॥ उद्यतप्रतिपिष्टानांखड्गानांवीरबाहुभिः ॥ सएवश
ब्दस्तद्रूपोवाससांनिज्यतामिव ॥ १४ ॥ अर्धासिभिस्तथाखड्गैस्तोमरैःसपरश्वधैः ॥ निकृष्टयुद्धंसंसक्तंमहदासीत्सुदारुणं ॥ १५ ॥ गजाश्वकायप्रभवांनरदे
हप्रवाहिनीं ॥ शस्त्रमत्स्यसुसंपूर्णांमांसशोणितकर्दमां ॥ १६ ॥ आर्तनादस्वनवतींपताकाशस्त्रफेनिलां ॥ नदींप्रावर्तयन्वीराःपरलोकौघगामिनीं ॥ १७ ॥
शरशक्त्यर्दिताःक्लांताराात्रिमूढाल्पचेतसः ॥ विष्टभ्यसर्वगात्राणिव्यतिष्ठन्गजवाजिनः ॥ १८ ॥ बाहुभिःकवचैश्चित्रैःशिरोभिश्चारुकुंडलैः ॥ युद्धोपकरणै
श्चान्यैस्तत्रतत्रचकाशिरे ॥ १९ ॥ क्रव्यादसंघैराकीर्णंमृतैरर्धमृतैरपि ॥ नासीद्रथपथस्तत्रसर्वमायोधनंप्रति ॥ २० ॥ मज्जत्सुचक्रेषुरथान्सत्वमास्थायवा
जिनः ॥ कथंचिदवहन्श्रांतावेपमानाःशरार्दिताः ॥ २१ ॥ कुलसत्वबलोपेतावाजिनोवारणोपमाः ॥ विह्वलंतूर्णमुद्भ्रांतंसभयंभारतातुरं ॥ २२ ॥ बलमा
सीत्तदासर्वमृतेद्रोणार्जुनावुभौ ॥ तावेवास्तांनिलयनंतावार्तायनमेवच ॥ २३ ॥ तावेवान्येसमासाद्यजग्मुर्वैवस्वतक्षयं ॥ आविग्नमभवत्सर्वंकौरवाणांमह
द्बलं ॥ २४ ॥ पंचालानांचसंसक्तंनप्राज्ञायतकिंचन ॥ अंतकाक्रीडसदृशंभीरूणांभयवर्धनं ॥ २५ ॥ पृथिव्यांराजवंश्यानामुत्थितेमहतिक्षये ॥ नतत्रकर्णंद्रोणं
वानार्जुनंनयुधिष्ठिरं ॥ २६ ॥ नभीमसेनंनयमौनपांचाल्यंनसात्यकिं ॥ नचदुःशासनंद्रौणिंनदुर्योधनसौबलौ ॥ २७ ॥ नकृपंमद्रराजंचकृतवर्माणमेवच ॥
नचान्यान्नैवचात्मानंनक्षितिंनदिशस्तथा ॥ २८ ॥ पश्यामराजन्संसक्तान्सैन्येनरजसावृतान् ॥ संभ्रांतेतुमुलेघोरेरजोमेघेसमुत्थिते ॥ २९ ॥ द्वितीयामिवसं
प्राप्तामममन्यंतनिशांतदा ॥ नज्ञायंतेकौरवेयानपंचालानपांडवाः ॥ ३० ॥

द्यम्यशिलायांस्फाल्यमानानां श्लोकद्वयं ॥ १३ ॥ १४ ॥ अर्धासिभिरेकधारैः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ निलयनमाश्रयः आर्तायनंआर्तानांभयवारणंस्वीयानां शत्रू
णांतुतावेवमृत्युकरावित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ चतुरश्चत्वारः भ्रात्रादुःशासनेन ॥ ३५ ३६ ॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

नदिशोद्यौर्नचोर्वीचनसमंविषमंतथा ॥ हस्तसंस्पर्शमापन्नान्परानप्यथवास्वकान् ॥ ३१ ॥ न्यपातयंस्तदायुद्धेनराःस्मविजयैषिणः ॥ उद्धूतत्वात्तुरजसःप्रसे
काच्छोणितस्यच ॥ ३२ ॥ प्राशाम्यतरजोभौमंशीघ्रत्वादनिलस्यच ॥ तत्रनागाहयायोधारथिनोथपदातयः ॥ ३३ ॥ पारिजातवनानीवव्यरोचन्रुधिरोक्षि
ताः ॥ ततोदुर्योधनःकर्णोद्रोणोदुःशासनस्तथा ॥ ३४ ॥ पांडवैःसमसज्जंतचतुर्भिश्चतुरोरथाः ॥ दुर्योधनःसहभ्रात्रायमाभ्यांसमसज्जत ॥ ३५ ॥ वृकोदरे
णराधेयोभारद्वाजेनचार्जुनः ॥ तद्घोरंमहदाश्चर्यंसर्वेप्रैक्षंतसर्वतः ॥ ३६ ॥ रथर्षभाणामुग्राणांसन्निपातममानुषं ॥ रथमार्गैर्विचित्रैस्तैर्विचित्ररथसंकुलं ॥
॥ ३७॥ अपश्यन्रथिनोयुद्धंविचित्रंचित्रयोधिनां ॥ यतमानाःपराक्रांताःपरस्परजिगीषवः ॥ ३८ ॥ जीमूताइवघर्मांतेशरवर्षैरवाकिरन् ॥ तेरथान्सूर्यसं
काशानास्थिताःपुरुषर्षभाः ॥ ३९ ॥ अशोभंतयथामेघाःशारदाश्चलविद्युतः ॥ योधास्तेतुमहाराजक्रोधामर्षसमन्विताः ॥ ४० ॥ स्पर्धिनश्चमहेष्वासाः
कृतयत्नाधनुर्धराः ॥ अभ्यगच्छंस्तथान्योन्यंमत्तागजवृषाइव ॥ ४१ ॥ ननूनंदेहभेदोस्तिकालेराजन्ननागते ॥ यत्रसर्वेनयुगपद्व्यशीर्यंतमहारथाः ॥ ४२ ॥
बाहुभिश्चरणैश्छिन्नैःशिरोभिश्चसकुंडलैः ॥कार्मुकैर्विशिखैःप्रासैःखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥४३॥ नालीकैःक्षुद्रनाराचैर्नखरैःशक्तितोमरैः ॥ अन्यैश्चविविधाका
रैर्धौतैःप्रहरणोत्तमैः ॥ ४४ ॥ विचित्रैर्विविधाकारैःशरीरावरणैरपि ॥ विचित्रैश्चरथैर्भग्नैर्हतैश्चगजवाजिभिः ॥ ४५ ॥ शून्यैश्चैवनगाकारैर्हतयोधध्वजैरथैः ॥
अमनुष्यैर्हयैस्त्रस्तैःकृष्यमाणैस्ततस्ततः ॥ ४६ ॥ वातायमानैरसकृद्धतवीरैरलंकृतैः ॥ व्यजनैःकंकटैश्चैवध्वजैश्चविनिपातितैः ॥ ४७॥ छत्रैराभरणैर्वस्त्रैर्माल्यै
श्चससुगंधिभिः ॥ हारैःकिरीटैर्मुकुटैरुष्णीषैःकिंकिणीगणैः ॥ ४८ ॥ उरस्थैर्मणिभिर्निष्कैश्चूडामणिभिरेवच ॥ आसीदायोधनंतत्रनभस्तारागणैरिव ॥
॥ ४९ ॥ ततोदुर्योधनस्यासीन्नकुलेनसमागमः ॥ अमर्षितेनक्रुद्धस्यक्रुद्धेनामर्षितस्यच ॥ ५० ॥ अपसव्यंचकाराथमाद्रीपुत्रस्तवात्मजं ॥ किरञ्छरशतैर्हृ
ष्टस्तत्रनादोमहानभूत् ॥ ५१ ॥ अपसव्यंकृतंसंख्येभ्रातृव्येनात्यमर्षिणा ॥ नामृष्यततमप्याजौप्रतिचक्रेपसव्यतः ॥ ५२ ॥ पुत्रस्तवमहाराजराजादुर्योधनो
द्रुतं ॥ ततःप्रतिचिकीर्षंतमपसव्यंतुतेसुतं ॥ ५३ ॥ न्यवारयततेजस्वीनकुलश्चित्रमार्गवित् ॥ ससर्वतोनिवार्यैनंशरजालेनपीडयन् ॥ ५४ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

विमुखंनकुलश्चक्रेतत्सैन्याःसमपूजयन् ॥ तिष्ठतिष्ठेतिनकुलोबभाषेतनयंतव ॥ संस्मृत्यसर्वंदुःखानितवदुर्मंत्रितंचतत् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रो
णपर्वणिद्रोणवधपर्वणिनकुलयुद्धेसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच ततोदुःशासनःक्रुद्धःसहदेव
मुपाद्रवत् ॥ रथवेगेनतीव्रेणकंपयन्निवमेदिनीं ॥ १ ॥ तस्यापततएवाशुभल्लेनामित्रकर्शनः ॥ माद्रीपुत्रःशिरोयंतुःसशिरस्त्राणमच्छिनत् ॥ २ ॥ नैनंदुःशास
नःसूतंनापिकश्चनसैनिकः ॥ कृत्तोत्तमांगमाशुत्वात्सहदेवेनबुद्धवान् ॥ ३ ॥ यदात्वसंगृहीतत्वात्प्रयांत्यश्वायथासुखं ॥ ततोदुःशासनःसूतंबुबुधेगतचेतसं ॥
॥ ४ ॥ सहयान्सन्निगृह्याजौस्वयंहयविशारदः ॥ युयुधेरथिनांश्रेष्ठोलघुचित्रंचसुष्ठुच ॥ ५ ॥ तदस्यापूजयन्कर्मस्वेपरेचापिसंयुगे ॥ हतसूतरथेनाजौव्यचर
द्यदभीतवत् ॥ ६ ॥ सहदेवस्तुतानश्वांस्तीक्ष्णैर्बाणैरवाकिरत् ॥ पीड्यमानाःशरैश्वाशुप्राद्रवंस्तेततस्ततः ॥ ७ ॥ सरश्मिषुविषक्तत्वादुत्ससर्जशरासनं ॥ धनुषा
कर्मकुर्वंस्तुरश्मींश्वपुनरुत्सृजन् ॥ ८ ॥ छिद्रेष्वेतेषुतंबाणैर्माद्रीपुत्रोभ्यवाकिरत् ॥ परीप्संस्त्वत्सुतंकर्णस्तदंतरमवापतत् ॥ ९ ॥ वृकोदरस्ततःकर्णंत्रिभिर्भल्लैःसमा
हितः ॥ आकर्णपूर्णैरभ्यघ्नन्बाह्वोरुरसिचानदत् ॥ १० ॥ सनिवृत्तस्ततःकर्णःसंघट्टितइवोरगः ॥ भीममावारयामासविकिरन्निशिताञ्छरान् ॥ ११ ॥ ततो
भूत्तुमुलंयुद्धंभीमराधेययोस्तदा ॥ तौवृषाविवनर्दंतौविवृत्तनयनावुभौ ॥ १२ ॥ वेगेनमहतान्योन्यंसंरब्धावभिपेततुः ॥ अभिसंश्लिष्टयोस्तत्रतयोराहवशौं
डयोः ॥ १३ ॥ विच्छिन्नशरपातत्वाद्गदायुद्धमवर्तत ॥ गदयाभीमसेनस्तुकर्णस्यरथकूबरं ॥ १४ ॥ बिभेदशतधाराजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोभीमस्यराधे
योगदामाविध्यवीर्यवान् ॥ १५ ॥ अवासृजद्रथेतांतुबिभेदगदयागदां ॥ ततोभीमःपुनर्गुर्वीचिक्षेपाधिरथेर्गदां ॥ १६ ॥ तांगदांबहुभिःकर्णःसुपुंखैःसुप्रवे
जितैः ॥ प्रत्यविध्यत्पुनश्चान्यैःसाभीमंपुनराव्रजत् ॥ १७ ॥ व्यालीवमंत्राभिहताकर्णबाणैरभिद्रुता ॥ तस्याःप्रतिनिपातेनभीमस्यविपुलोध्वजः ॥ १८ ॥ प
पातसारथिश्चास्यमुमोहचगदाहतः ॥ सकर्णंसायकानष्टौव्यसृजत्क्रोधमूर्च्छितः ॥ १९ ॥ तैस्तस्यनिशितैस्तीक्ष्णैर्भीमसेनोमहाबलः ॥ चिच्छेदपरवीरघ्नःप्रह
सन्निवभारत ॥ २० ॥ ध्वजंशरासनंचैवशरावापंचभारत ॥ कर्णोप्यन्यद्धनुर्गृह्यहेमपृष्ठंदुरासदं ॥ २१ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ज्ञानमेकस्थ

ततःपुनस्तुराधेयोहयानस्यरथेषुभिः ॥ ऋक्षवर्णान्जघानाशुतथोभौपार्ष्णिसारथी ॥ २२ ॥ सविपन्नरथोभीमोनकुलस्याप्लुतोरथं ॥ हरिर्यथागिरेःशृंगंसमा
क्रामदरिंदमः ॥ २३ ॥ तथाद्रोणार्जुनौचित्रमयुध्येतांमहारथौ ॥ आचार्यशिष्यौराजेंद्रकृतप्रहरणौयुधि ॥ २४॥ लघुसंधानयोगाभ्यांरथयोश्चरणेनच ॥
मोहयंतौमनुष्याणांचक्षूंषिचमनांसिच ॥ २५ ॥ उपारमंततेसर्वेयोधाभरतसत्तम ॥ अदृष्टपूर्वंपश्यंतस्तद्युद्धंगुरुशिष्ययोः ॥ २६ ॥ विचित्रान्पृतनामध्येरथ
मार्गानुदीर्यतौ ॥ अन्योन्यमपसव्यंचकर्तुंवीरौतदेषतुः ॥ २७॥ पराक्रमंतयोर्योधाददृशुस्तेसुविस्मिताः ॥ तयोःसमभवद्युद्धंद्रोणपांडवयोर्महत् ॥ २८ ॥ आ
मिषार्थेमहाराजगगनेश्येनयोरिव ॥ यद्यच्चकारद्रोणस्तुकुंतीपुत्रजिगीषया ॥ २९॥ तत्तत्प्रतिजघानाशुप्रहसंस्तस्यपांडवः ॥ यदाद्रोणोनशक्नोतिपांडवंस्म
विशेषितुं ॥ ३० ॥ ततःप्रादुश्चकारास्त्रमस्त्रमार्गविशारदः ॥ ऐंद्रंपाशुपतंत्वाष्ट्रंवायव्यमथवारुणं ॥ ३१ ॥ मुक्तंमुक्तंद्रोणचापात्तज्जघानधनंजयः॥ अ
स्त्राण्यस्त्रैर्यदातस्यविधिवद्धंतिपांडवः ॥ ३२ ॥ ततोस्त्रैःपरमैर्दिव्यैर्द्रोणःपार्थमवाकिरत् ॥ यद्यदस्त्रंसपार्थायप्रयुंक्तेविजिगीषया ॥ ३३ ॥ तस्यतस्यविघाताय
तत्तद्धिकुरुतेर्जुनः ॥ सवध्यमानेष्वस्त्रेषुदिव्येष्वपियथाविधि ॥ ३४ ॥ अर्जुनेनार्जुनंद्रोणोमनसैवाभ्यपूजयत् ॥ मेनेचात्मानमधिकंपृथिव्यामधिभारत
॥३५॥ तेनशिष्येणसर्वेभ्यःशस्त्रविद्भ्यःपरंतपः॥वार्यमाणस्तुपार्थेनतथामध्येमहात्मनां॥३६॥यतमानोर्जुनंप्रीत्याप्रत्यवारयदुत्स्मयन् ॥ततोंतरिक्षेदेवाश्चगं
धर्वाश्चसहस्रशः ॥ ३७॥ ऋषयःसिद्धसंघाश्चव्यतिष्ठंतदिदृक्षया ॥ तदप्सरोभिराकीर्णंयक्षगंधर्वसंकुलं ॥३८॥ श्रीमदाकाशमभवद्भूयोमेघाकुलंयथा॥ तत्र
स्मांतर्हितावाचोव्यचरंतपुनःपुनः ॥ ३९॥ द्रोणपार्थस्तवोपेताव्यश्रूयंतनराधिप ॥ विसृज्यमानेष्वस्त्रेषुज्वालयत्सुदिशोदश ॥ ४० ॥ अब्रुवंस्तत्रसिद्धाश्चऋष
यश्चसमागताः ॥ नैवेदंमानुषंयुद्धंनासुरंनचराक्षसं ॥ ४१ ॥ नदैवंनचगांधर्वंब्राह्मंध्रुवमिदंपरं ॥ विचित्रमिदमाश्चर्यंननोदृष्टंनचश्रुतं ॥ ४२ ॥ अतिपां
डवमाचार्योद्रोणंचाप्यतिपांडवः ॥ नानयोरंतरंशक्यंद्रष्टुमन्येनकेनचित् ॥४३॥ यदिरुद्रोद्विधाकृत्ययुध्येतात्मानमात्मना ॥ तत्रशक्योपमाकर्तुमन्यत्रतुन
विद्यते ॥ ४४ ॥ ज्ञानमेकस्थमाचार्येज्ञानंयोगश्चपांडवे ॥ शौर्यमेकस्थमाचार्येबलंशौर्यंचपांडवे ॥ ४५ ॥

मिति आचार्योज्ञानस्यशौर्यस्यचावधिरित्यर्थः अर्जुनस्तुयोगेनबलेनचाधिकः कृष्णसारथिगांडीवदीव्यरथध्वजबुद्ध्यादिभिर्यौवनेनचयुक्तत्वात् तथाचयोगबलाभ्यामाचार्यसाम्यंप्राप्तइत्यर्थः ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ पारमवधिः आर्षंक्लीबत्वं अन्यतरेणेतिशेषः गम्यतेप्राप्यतेअन्योन्ययुद्धे ततस्तदा संकुलयुद्धंअनियतयोधंयुद्धं ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ नापतत्बाणैरंतरिक्षस्य
पूरितत्वादितिभावः ॥ ५४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ तस्मिन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ त्रयोधृष्टद्युम्नोऽन्यौद्वौच ॥६॥

नेमौशक्यौमहेष्वासौयुद्धेक्षपयितुंपरैः ॥ इच्छमानौपुनरिमौहन्येतांसामरंजगत् ॥ ४६ ॥ इत्यब्रुवन्महाराजदृष्ट्वातौपुरुषर्षभौ ॥ अंतर्हितानिभूतानिप्रकाशा
निचसर्वशः ॥ ४७ ॥ ततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंप्रादुश्चक्रेमहामतिः ॥ संतापयन्रणेपार्थंभूतान्यंतर्हितानिच ॥ ४८ ॥ ततश्चचालपृथिवीसपर्वतवनद्रुमा ॥ ववौच
विषमोवायुःसागराश्चापिचुक्षुभुः ॥ ४९ ॥ ततस्त्रासोमहानासीत्कुरुपांडवसेनयोः ॥ सर्वेषांचैवभूतानामुद्यतेस्त्रेमहात्मना ॥ ५० ॥ ततःपार्थोप्यसंभ्रांतस्तद
स्त्रंप्रतिजघ्निवान् ॥ ब्रह्मास्त्रेणैवराजेंद्रततःसर्वमशीशमत् ॥ ५१ ॥ यदानगम्यतेपारंतयोरन्यतरस्यवा ॥ ततःसंकुलयुद्धेनतद्युद्धंव्याकुलीकृतं ॥ ५२ ॥ नाज्ञाय
ततःकिंचित्पुनरेवविशांपते ॥ प्रवृत्तेतुमुलेयुद्धेद्रोणपांडवयोर्मृधे ॥ ५३ ॥ शरजालैःसमाकीर्णेमेघजालैरिवांबरे ॥ नापतच्चततःकश्चिदंतरिक्षचरस्तदा ॥
॥ ५४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच
तस्मिंस्तथावर्तमानेगजाश्वनरसंक्षये ॥ दुःशासनोमहाराजधृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ १ ॥ सतुरुक्मरथासक्तोदुःशासनशरार्दितः ॥ अमर्षात्तवपुत्रस्यशरैर्वाहा
नवाकिरत् ॥ २ ॥ क्षणेनसरथस्तस्यसध्वजःसहसारथिः ॥ नादृश्यतमहाराजपार्षतस्यशरैश्चितः ॥ ३ ॥ दुःशासनस्तुराजेंद्रपांचाल्यस्यमहात्मनः ॥ नाशकत्प्र
मुखेस्थातुंशरजालप्रपीडितः ॥ ४ ॥ सतुदुःशासनंबाणैर्विमुखीकृत्यपार्षतः ॥ किरञ्छरसहस्राणिद्रोणमेवाभ्ययाद्रणे ॥ ५ ॥ अभ्यपद्यतहार्दिक्यःकृतवर्मा
त्वनंतरं ॥ सोदर्याणांत्रयश्चैवतएनंपर्यवारयन् ॥ ६ ॥ तंयमौपृष्ठतोन्वैतांरक्षंतौपुरुषर्षभौ ॥ द्रोणायाभिमुखंयांतंदीप्यमानमिवानलं ॥ ७ ॥ संप्रहारमकुर्वंस्तेसर्वे
चसुमहारथाः ॥ अमर्षिताःसत्त्ववंतःकृत्वामरणमग्रतः ॥ ८ ॥ शुद्धात्मानःशुद्धवृत्ताराजन्स्वर्गपुरस्कृताः ॥ आर्यंयुद्धमकुर्वंतपरस्परजिगीषवः ॥ ९ ॥ शुक्लाभि
जनकर्माणोमतिमंतोजनाधिप ॥ धर्मयुद्धमयुध्यंतप्रेप्संतोगतिमुत्तमां ॥ १० ॥ नतत्रासीदधर्मिष्ठमशस्त्रंयुद्धमेवच ॥ नात्रकर्णीननालीकोनलिप्तोनचबस्ति
कः ॥ ११

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ शुक्लःशुद्धोऽभिजनोवंशोयेषांतेस्वयंशोधितकर्माणश्च ॥ १० ॥ अशस्त्रमप्रशस्यं प्रशस्यत्वमाह नात्रेति कर्णीविलोमकंटकद्वययुक्तः सहिउत्क्षिप्यमाणोंऽत्राण्युद्धरति
नालीकःअल्पत्वाद्देहमग्नःसन्दुरुद्धरः नलिप्तोविषेणेतिशेषः बस्तिकःशल्यदंडसंधौशिथिलस्तस्योद्धरणेशल्यंबस्तिमध्येमज्जतिदंडमात्रंनिःसरति (अन्येबस्तकइतिपठित्वाश्रृंगघटितइतिव्याचख्युः) ॥ ११ ॥

सूचीकर्णिसजातीयोबहुकंटकः (कपिशस्तुल्योमर्कटास्थिमयोवेतिप्राञ्चः) कार्ष्णायसमयः सन्नद्धेप्याघातेंऽतर्बहुप्रविशति कपिशस्त्रिषुश्यामेइतिमेदिनी गवास्थिजोगजास्थिजस्तन्मयफलकश्चवा

नसूचीकपिशोनैवनगवास्थिर्गजास्थिजः ॥ इषुरासीन्नसंश्लिष्टोनपूतिर्नचजिह्मगः ॥ १२ ॥ ऋजून्येवविशुद्धानिसर्वेशस्त्राण्यधारयन् ॥ सुयुद्धेनपराँल्लोका
नीप्संतःकीर्तिमेवच ॥ १३ ॥ तदासीत्तुमुलंयुद्धंसर्वदोषविवर्जितं ॥ चतुर्णांतवयोधानांतैस्त्रिभिःपांडवैःसह ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतान्दृष्ट्वातवराजन्रथर्षभा
न् ॥ यमाभ्यांवारितान्वीराञ्छीघ्रास्त्रोद्रोणमभ्ययात् ॥ १५ ॥ निवारितास्तुतेवीरास्तयोःपुरुषसिंहयोः ॥ समसज्जंतचत्वारोवाताःपर्वतयोरिव ॥ १६ ॥ द्वाभ्यां
द्वाभ्यांयमौसार्धंरथाभ्यांरथपुंगवौ ॥ समासक्तौततोद्रोणंधृष्टद्युम्नोभ्यवर्तत ॥ १७ ॥ दृष्ट्वाद्रोणायपांचाल्यंव्रजंतंयुद्धदुर्मदं ॥ यमाभ्यांतांश्चसंसक्तांस्तदंतरमु
पाद्रवत् ॥ १८ ॥ दुर्योधनोमहाराजकिरञ्छोणितभोजनान् ॥ तंसात्यकिःशीघ्रतरंपुनरेवाभ्यवर्तत ॥ १९ ॥ तौपरस्परमासाद्यसमीपेकुरुमाधवौ ॥ हसमा
नौनृशार्दूलावभीतौसमसज्जतां ॥ २० ॥ बाल्यवृत्तानिसर्वाणिप्रीयमाणौविचिंत्यतौ ॥ अन्योन्यंप्रेक्षमाणौचस्मयमानौपुनःपुनः ॥ २१ ॥ अथदुर्योधनोरा
जासात्यकिंसमभाषत ॥ प्रियंसखायंसततंगर्हयन्वृत्तमात्मनः ॥ २२ ॥ धिक्क्रोधंधिक्सखेलोभंधिङ्मोहंधिगमर्षितं ॥ धिगस्तुक्षात्रमाचारंधिगस्तुबलमौर
सं ॥ २३ ॥ यत्त्वमामभिसंधत्सेत्वांचाहंशिनिपुंगव ॥ त्वंहिप्राणैःप्रियतरोममाहंचसदातव ॥ २४ ॥ स्मरामितानिसर्वाणिबाल्यवृत्तानियानिनौ ॥ तानिस
र्वाणिजीर्णानिसांप्रतंनोरणाजिरे ॥ २५ ॥ किमन्यत्क्रोधलोभाभ्यांयुद्धमेवाद्यसात्वत ॥ तंतथावादिनंतत्रसात्यकिःप्रत्यभाषत ॥ २६ ॥ प्रहसन्विशिखांस्ती
क्ष्णानुद्यम्यपरमास्त्रवित् ॥ नेयंसभाराजपुत्रनाचार्यस्यनिवेशनं ॥ २७ ॥ यत्रक्रीडितमस्माभिस्तदाराजन्समागतैः ॥ दुर्योधनउवाच क्वसाक्रीडाग
तास्माकंबाल्येवैशिनिपुंगव ॥ २८ ॥ क्वचयुद्धमिदंभूयःकालोहिदुरतिक्रमः ॥ किन्नुनोविद्यतेकृत्यंधनेनधनलिप्सया ॥ २९ ॥ यत्रयुध्यामहेसर्वेधनलोभा
त्समागताः ॥ संजयउवाच तंतथावादिनंतत्रराजानंमाधवोब्रवीत् ॥ ३० ॥ एवंवृत्तंसदाक्षात्रंयुध्यंतीहगुरूनपि ॥ यदितेहंप्रियोराजन्जहिमांमाचि
रंकृथाः ॥ ३१ ॥ त्वत्कृतेसुकृतान्लोकान्गच्छेयंभरतर्षभ ॥ यातेशक्तिर्बलंयच्चतत्क्षिप्रंमयिदर्शय ॥ ३२ ॥

णोविषलिप्तवज्ज्ञेयः श्लिष्टोद्विशल्यःक्षतद्वयकरत्वाद्धेयः पूतिर्मलिनशल्यः सोपिक्षतपोषकश्चर्वितोवा जिह्मगोऽन्यल्लक्ष्यत्वेनप्रदर्श्यान्यत्रपातितः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥५७॥५८ ॥

नेच्छामितदहंद्रष्टुंमित्राणांव्यसनंमहत् ॥ इत्येवंव्यक्तमाभाष्यप्रतिभाष्यचसात्यकिः ॥ ३३॥ अभ्ययात्तूर्णमव्यग्रोदयांनाकुरुतात्मनि ॥ तमायांतंमहाबाहुंप्र
त्यगृण्हात्तवात्मजः ॥ ३४ ॥ शरैश्चावाकिरद्राजन्शैनेयंतनयस्तव ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंकुरुमाधवसिंहयोः ॥ ३५ ॥ अन्योन्यंक्रुद्धयोर्घोरंयथाद्विरदसिंहयोः ॥
ततःपूर्णायतोत्सृष्टैःसात्वतंयुद्धदुर्मदं ॥ ३६ ॥ दुर्योधनःप्रत्यविध्यत्कुपितोदशभिःशरैः ॥ तंसात्यकिःप्रत्यविध्यत्तथैवावाकिरच्छरैः ॥ ३७ ॥ पंचाशतापुनश्चा
जौत्रिंशतादशभिश्चह ॥ सात्यकिंतुरणेराजन्प्रहसंस्तनयस्तव ॥ ३८ ॥ आकर्णपूर्णैर्निशितैर्विव्याधत्रिंशताशरैः ॥ ततोस्यसशरंचापंक्षुरप्रेणद्विधाच्छिनत् ॥
॥ ३९ ॥ सोन्यत्कार्मुकमादायलघुहस्तस्ततोदृढं ॥ सात्यकिर्व्यसृजच्चापिशरश्रेणींसुतस्यते ॥ ४० ॥ तामापतंतींसहसाशरश्रेणींजिघांसया ॥ चिच्छेदबहुधा
राजाततउच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ४१ ॥ सात्यकिंचत्रिसप्तत्यापीडयामासवेगितः ॥ स्वर्णपुंखैःशिलाधौतैराकर्णापूर्णनिःसृतैः ॥ ४२ ॥ तस्यसंदधतश्चेषुंसंहितेषुच
कार्मुकं ॥ आच्छिनत्सात्यकिस्तूर्णंशरैश्चैवाप्यवीविधत् ॥ ४३ ॥ सगाढविद्धोव्यथितःप्रत्यपायाद्रथांतरे ॥ दुर्योधनोमहाराजदाशार्हशरपीडितः ॥ ४४ ॥ समा
श्वस्यतुपुत्रस्तेसात्यकिंपुनरभ्ययात् ॥ विसृजन्निषुजालानियुयुधानरथंप्रति ॥ ४५ ॥ तथैवसात्यकिर्बाणान्दुर्योधनरथंप्रति ॥ सततंविसृजन्राजंस्तत्संकुल
मवर्तत ॥ ४६ ॥ तत्रेषुभिःक्षिप्यमाणैःपतद्भिश्चशरीरिषु ॥ अग्नेरिवमहाकक्षैःशब्दःसमभवन्महान् ॥ ४७ ॥ तयोःशरसहस्रैश्चसंछन्नंवसुधातलं ॥ अगम्यरू
पंचशरैराकाशंसमपद्यत ॥ ४८ ॥ तत्राप्यधिकमालक्ष्यमाधवंरथसत्तमं ॥ क्षिप्रमभ्यपतत्कर्णःपरीप्संस्तनयंतव ॥ ४९ ॥ नतुतंमर्षयामासभीमसेनोमहाब
लः ॥ सोभ्ययात्त्वरितःकर्णंविसृजन्सायकान्बहून् ॥५०॥ तस्यकर्णःशितान्बाणान्प्रतिहन्यहसन्निव ॥ धनुःशरांश्चचिच्छेदसूतंचाभ्यहनच्छरैः ॥५१॥ भीमसे
नस्तुसंक्रुद्धोगदामादायपांडवः ॥ ध्वजंधनुश्चसूतंचसंममर्दाहवेरिपोः ॥ ५२ ॥ रथचक्रंचकर्णस्यबभंजसमहाबलः ॥ भग्नचक्रेरथेतिष्ठदकंपःशैलराडिव ॥
॥ ५३ ॥ एकचक्रंरथंतस्यतमूहुःसुचिरंहयाः ॥ एकचक्रमिवार्कस्यरथंसप्तहयायथा ॥ ५४ ॥ अमृष्यमाणःकर्णस्तुभीमसेनमयुध्यत ॥ विविधैरिषुजालैश्च
नानाशस्त्रैश्चसंयुगे ॥ ५५ ॥ भीमसेनस्तुसंक्रुद्धःसूतपुत्रमयोधयत् ॥ तस्मिंस्तथावर्तमानेक्रुद्धोधर्मसुतोब्रवीत् ॥ ५६ ॥ पंचालानांनरव्याघ्रान्मत्स्यांश्चपु
रुषर्षभान् ॥ येनःप्राणाःशिरोयेचयेनोयोधामहारथाः ॥ ५७ ॥ तएतेधार्तराष्ट्रेषुविषक्ताःपुरुषर्षभाः ॥ किंतिष्ठतयथामूढाःसर्वेविगतचेतसः ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ पंचालानामिति ॥ १ ॥ २ ॥

तत्रगच्छतयत्रैतेयुध्यंतेमामकारथाः ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यसर्वएवगतज्वराः ॥ ५९ ॥ जयंतोवध्यमानाश्वगतिमिष्टांगमिष्यथ ॥ जित्वावाबहुभिर्यज्ञैर्यजध्वं
भूरिदक्षिणैः ॥ ६० ॥ हतावादेवसाद्भूत्वालोकान्प्राप्स्यथपुष्कलान् ॥ तेराज्ञाचोदितावीरायोत्स्यमानामहारथाः ॥ ६१ ॥ क्षात्रधर्मंपुरस्कृत्यत्वरिताद्रोणम
भ्ययुः ॥ पंचालास्त्वेकतोद्रोणमभ्यघ्नन्निशितैःशरैः ॥ ६२ ॥ भीमसेनपुरोगाश्चाप्येकतःपर्यवारयन् ॥ आसंस्तुपांडुपुत्राणांत्रयोजिह्ममहारथाः ॥ ६३ ॥ य
मौचभीमसेनश्चप्राक्रोशंस्तेधनंजयं ॥ अभिद्रवार्जुनक्षिप्रंकुरून्द्रोणादपानुद ॥ ६४ ॥ ततएनंहनिष्यंतिपंचालाहतरक्षिणं ॥ कौरवेयांस्ततःपार्थःसहसास
मुपाद्रवत् ॥ ६५ ॥ पंचालानेवतुद्रोणोधृष्टद्युम्नपुरोगमान् ॥ ममर्दुस्तरसावीराःपंचमेहनिभारत ॥ ६६ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणि
संकुलयुद्धेऊननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ संजयउवाच पंचालानांततोद्रोणोप्यकरोत्कदनंमहत् ॥ यथाक्रु
द्धोरणेशक्रोदानवानांक्षयंपुरा ॥ १ ॥ द्रोणास्त्रेणमहाराजवध्यमानाःपरेयुधि ॥ नात्रसंतरणेद्रोणात्सत्ववंतोमहारथाः ॥ २ ॥ युध्यमानामहाराजपंचालाःसृं
जयास्तथा ॥ द्रोणमेवाभ्ययुर्युद्धेयोधयंतोमहारथाः ॥ ३ ॥ तेषांतुच्छाद्यमानानांपंचालानांसमंततः ॥ अभवद्भैरवोनादोवध्यतांशरवृष्टिभिः ॥ ४ ॥ वध्यमा
नेषुसंग्रामेपंचालेषुमहात्मना ॥ उदीर्यमाणेद्रोणास्त्रेपांडवान्भयमाविशत् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वाश्वनरयोधानांविपुलंचक्षयंयुधि ॥ पांडवेयामहाराजनाशशंसुर्जयंत
दा ॥ ६ ॥ कच्चिद्द्रोणोननःसर्वान्क्षपयेत्परमास्त्रवित् ॥ समिद्धःशिशिरापायेदहन्कक्षमिवानलः ॥ ७ ॥ नचैनंसंयुगेकश्चित्समर्थःप्रतिवीक्षितुं ॥ नचैनमर्जुनो
जातुप्रतियुध्येतधर्मवित् ॥ ८ ॥ त्रस्तान्कुंतीसुतान्दृष्ट्वाद्रोणसायकपीडितान् ॥ मतिमान्श्रेयसेयुक्तःकेशवोर्जुनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ नैषयुद्धेनसंग्रामेजेतुंशक्यःक
थंचन ॥ सधनुर्धन्विनांश्रेष्ठोदेवैरपिसवासवैः ॥ १० ॥ न्यस्तशस्त्रस्तुसंग्रामेशक्योहंतुंभवेन्नृभिः ॥ आस्थीयतांजयेयोगोधर्ममुत्सृज्यपांडवाः ॥ ११ ॥ यथान
संयुगेसर्वान्नहन्याद्रुक्मवाहनः ॥ अश्वत्थाम्निहतेनैषयुद्धेदितिमतिर्मम ॥ १२ ॥ तंहतंसंयुगेकश्चिदस्मैशंसतुमानवः ॥ एतन्नारोचयद्राजन्कुंतीपुत्रोधनंजयः
॥ १३ ॥ अन्येत्वरोचयन्सर्वेकृच्छ्रेणतुयुधिष्ठिरः ॥ ततोभीमोमहाबाहुरनीकेस्वेमहागजं ॥ १४ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

[illegible]

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

जघानगदयाराजन्नश्वत्थामानमित्युत ॥ परप्रमथनंघोरंमालवस्येंद्रवर्मणः ॥ १५ ॥ भीमसेनस्तुसव्रीडमुपेत्यद्रोणमाहवे ॥ अश्वत्थामाहतइतिशब्दमुच्चैश्चकारह ॥ १६ ॥ अश्वत्थामेतिहिगजःख्यातोनाम्नाहतोभवत् ॥ कृत्वामनसितंभीमोमिथ्याव्याहृतवांस्तदा ॥ १७ ॥ भीमसेनवचःश्रुत्वाद्रोणस्तत्परमाप्रियं ॥ मनसासन्नगात्रोभूद्यथासैकतमंभसि ॥ १८ ॥ शंकमानःसतन्मिथ्यावीर्यज्ञःस्वसुतस्यवै ॥ हतःसइतिचश्रुत्वानैवधैर्यादकंपत ॥ १९ ॥ सलब्ध्वाचेतनांद्रोणःक्षणेनैवसमाश्वसत् ॥ अनुचिंत्यात्मनःपुत्रमविषह्यमरातिभिः ॥ २० ॥ सपार्षतमभिद्रुत्यजिघांसुर्मृत्युमात्मनः ॥ अवाकिरत्सहस्रेणतीक्ष्णानांकंकपत्रिणां ॥ २१ ॥ तंविंशतिसहस्राणिपंचालानांनरर्षभाः ॥ तथाचरंतंसंग्रामेसर्वतोवाकिरञ्छरैः ॥ २२ ॥ शरैस्तैराचितंद्रोणंनापश्यामममहारथं ॥ भास्करंजलदैरुद्धंवर्षास्विवविशांपते ॥ २३ ॥ विधूयतान्बाणगणान्पंचालानांमहारथः ॥ प्रादुश्चक्रेततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंपरंतपः ॥ २४ ॥ वधायतेषांशूराणांपंचालानाममर्षितः ॥ ततोव्यरोचतद्रोणोविनिघ्नन्सर्वसैनिकान् ॥ २५ ॥ शिरांस्यपातयच्चापिपंचालानांमहामृधे ॥ तथैवपरिघाकारान्बाहून्कनकभूषणान् ॥ २६ ॥ तेवध्यमानाःसमरेभारद्वाजेनपार्थिवाः ॥ मेदिन्यामन्वकीर्यंतवातनुन्नाइवद्रुमाः ॥ २७ ॥ कुंजराणांचपततांहयौघानांचभारत ॥ अगम्यरूपापृथिवीमांसशोणितकर्दमा ॥ २८ ॥ हत्वाविंशतिसाहस्रान्पंचालानांरथव्रजान् ॥ अतिष्ठदाहवेद्रोणोविधूमोग्निरिवज्वलन् ॥ २९ ॥ तथैवचपुनःक्रुद्धोभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ वसुदानस्यभल्लेनशिरःकायादपाहरत् ॥ ३० ॥ पुनःपंचशतान्मत्स्यान्षट्सहस्रांश्चसृंजयान् ॥ हस्तिनामयुतंहत्वाजघानाश्वायुतंपुनः ॥ ३१ ॥ क्षत्रियाणामभावायदृष्ट्वाद्रोणमवस्थितं ॥ ऋषयोभ्यागतास्तूर्णंहव्यवाहपुरोगमाः ॥ ३२ ॥ विश्वामित्रोजमदग्निर्भरद्वाजोथगौतमः ॥ वसिष्ठःकश्यपोत्रिश्चब्रह्मलोकंनिनीषवः ॥ ३३ ॥ सिकताःपृश्नयोगर्गावालखिल्यामरीचिपाः ॥ भृगवोंगिरसश्चैवसूक्ष्माश्चान्येमहर्षयः ॥ ३४ ॥ तएनमब्रुवन्सर्वेद्रोणमाहवशोभिनं ॥ अधर्मतःकृतंयुद्धंसमयोनिधनस्यते ॥ ३५ ॥ न्यस्यायुधंरणेद्रोणसमीक्षास्मानवस्थितान् ॥ नातःक्रूरतरंकर्मपुनःकर्तुमिहार्हसि ॥ ३६ ॥ वेदवेदांगविदुषःसत्यधर्मरतस्यते ॥ ब्राह्मणस्यविशेषेणतवैतन्नोपपद्यते ॥ ३७ ॥ त्यजायुधममोघेषोतिष्ठवर्त्मनिशाश्वते ॥ परिपूर्णश्चकालस्तेवस्तुंलोकेद्यमानुषे ॥ ३८ ॥ ब्रह्मास्त्रेणत्वयादग्धाअनस्त्रज्ञानराभुवि ॥ यदेतदीदृशंविप्रकृतंकर्मनसाधुतत् ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

न्यस्यायुधंरणेविप्रद्रोणमात्वंचिरंकृथाः ॥ मापापिष्ठतरंकर्मकरिष्यसिपुनर्द्विज ॥ ४० ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाभीमसेनवचश्चतत् ॥ धृष्टद्युम्नंचसंप्रेक्ष्यरणेसवि
मनाभवत् ॥ ४१ ॥ संदिह्यमानोव्यथितःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं ॥ अहतंवाहतंवेतिपप्रच्छसुतमात्मनः ॥ ४२ ॥ स्थिराबुद्धिर्हिद्रोणस्यनपार्थोवक्ष्यतेनृतं ॥ त्र
याणामपिलोकानामैश्वर्यार्थेकथंचन ॥ ४३ ॥ तस्मात्तंपरिपप्रच्छनान्यंकंचिद्द्विजर्षभः ॥ तस्मिंस्तस्यहिसत्याशाबाल्यात्प्रभृतिपांडवे ॥ ४४ ॥ ततोनिष्पांड
वामुर्वींकरिष्यंतंयुधांपतिं ॥ द्रोणंज्ञात्वाधर्मराजंगोविंदोव्यथितोब्रवीत् ॥ ४५ ॥ यद्यर्धदिवसंद्रोणोयुध्यतेमन्युमास्थितः ॥ सत्यंब्रवीमितेसेनाविनाशंसमु
पैष्यति ॥ ४६ ॥ सभवांस्त्रातुनोद्रोणात्सत्याज्ज्यायोनृतंवचः ॥ अनृतंजीवितस्यार्थेवदन्नस्पृश्यतेऽनृतैः ॥ ४७ ॥ तयोःसंवदतोरेवंभीमसेनोब्रवीदिदं ॥ ४८ ॥ श्रुत्वैवं
तुमहाराजवधोपायंमहात्मनः ॥ गाहमानस्यतेसेनांमालवस्येंद्रवर्मणः ॥ ४९ ॥ अश्वत्थामेतिविख्यातोगजःशक्रगजोपमः ॥ निहतोयुधिविक्रम्यततोहंद्रो
णमब्रुवं ॥ ५० ॥ अश्वत्थामाहतोब्रह्मन्निवर्तस्वाहवादिति ॥ नूनंनाश्रद्दधद्वाक्यमेषमेपुरुषर्षभः ॥ ५१ ॥ सत्वंगोविंदवाक्यानिमानयस्वजयैषिणः ॥ द्रोणायनि
हतंशंसराजन्शारद्वतीसुतं ॥ ५२ ॥ त्वयोक्तोनैवयुध्येतजातुराजन्द्विजर्षभः ॥ सत्यवान्हित्रिलोकेस्मिन्भवान्ख्यातोजनाधिप ॥ ५३ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकृष्ण
वाक्यप्रचोदितः ॥ भावित्वाच्चमहाराजवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ ५४ ॥ तमतथ्यभयेमग्नोजयेसक्तोयुधिष्ठिरः ॥ अव्यक्तमब्रवीद्राजन्हतःकुंजरइत्युत ॥ ५५ ॥ तस्य
पूर्वंरथःपृथ्व्याश्चतुरंगुलमुच्छ्रितः ॥ बभूवैवंचतेनोक्तेतस्यवाहाःस्पृशन्महीं ॥ ५६ ॥ युधिष्ठिरात्तुतद्वाक्यंश्रुत्वाद्रोणोमहारथः ॥ पुत्रव्यसनसंतप्तोनिराशोजी
वितेभवत् ॥ ५७ ॥ आगस्कृतमिवात्मानंपांडवानांमहात्मनां ॥ ऋषिवाक्येनमन्वानःश्रुत्वाचनिहतंसुतं ॥ ५८ ॥ विचेताःपरमोद्विग्नोधृष्टद्युम्नमवेक्ष्यच ॥ यो
द्धुंनाशक्नुवद्राजन्यथापूर्वमरिंदमः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणियुधिष्ठिरासत्यकथनेनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तंदृष्ट्वापरमोद्विग्नंशोकोपहतचेतसं ॥ पंचालराजस्यसुतोधृष्टद्युम्नःसमाद्रवत् ॥ १ ॥ यइष्ट्वामनुजेंद्रेणद्रुपदेनमहा
मखे ॥ लब्धोद्रोणविनाशायसमिद्धाद्धव्यवाहनात् ॥ २ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ तंदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सधनुर्जैत्रमादायघोरंजलदनिःस्वनं ॥ दृढज्यमजरंदिव्यंशरंचाशीविषोपमं ॥ ३ ॥ संदधेकार्मुकेतस्मिंस्ततस्तमनलोपमं ॥ द्रोणंजिघांसुःपांचाल्योमहाज्वालमिवानलं ॥ ४ ॥ तस्यरूपंशरस्यासीद्धनुर्ज्यामंडलांतरे ॥ द्योततोभास्करस्येवघनांतेपरिवेषिणः ॥ ५ ॥ पार्षतेनपरामृष्टंज्वलंतमिवतद्धनुः ॥ अंतकालमनुप्राप्तंमेनिरेवीक्ष्यसैनिकाः ॥ ६ ॥ तमिषुंसंहतंतेनभारद्वाजःप्रतापवान् ॥ दृष्ट्वामन्यतदेहस्यकालपर्यायमागतं ॥ ७ ॥ ततःप्रयत्नमातिष्ठदाचार्यस्तस्यवारणे ॥ नचास्यास्त्राणिराजेंद्रप्रादुरासन्महात्मनः ॥ ८ ॥ तस्यत्वहानिचत्वारिक्षपाचैकास्यतोगता ॥ तस्यचाह्नस्त्रिभागेनक्षयंजग्मुःपतत्रिणः ॥ ९ ॥ सशरक्षयमासाद्यपुत्रशोकेनचार्दितः ॥ विविधानांचदिव्यानामस्त्राणामप्रसादतः ॥ १० ॥ उत्स्रष्टुकामःशस्त्राणिऋषिवाक्यप्रचोदितः ॥ तेजसापूर्यमाणश्चयुयुधेनयथापुरा ॥ ११ ॥ भूयश्चान्यत्समादायदिव्यमांगिरसंधनुः ॥ शरांश्चब्रह्मदंडाभान्धृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ १२ ॥ ततस्तंशरवर्षेणमहतासमवाकिरत् ॥ व्यशातयच्चसंक्रुद्धोधृष्टद्युम्नममर्षणं ॥ १३ ॥ शरांश्चशतधातस्यद्रोणश्चिच्छेदसायकैः ॥ ध्वजंधनुश्चनिशितैःसारथिंचाप्यपातयत् ॥ १४ ॥ धृष्टद्युम्नःप्रहस्यान्यत्पुनरादायकार्मुकं ॥ शितेनचैनंबाणेनप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ॥ १५ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोऽसंभ्रांतइवसंयुगे ॥ भल्लेनशितधारेणचिच्छेदास्यपुनर्धनुः ॥ १६ ॥ यच्चास्यबाणविकृतंधनूंषिचविशांपते ॥ सर्वंचिच्छेददुर्धर्षोगदांखड्गंचवर्जयन् ॥ १७ ॥ धृष्टद्युम्नंचविव्याधनवभिर्निशितैःशरैः ॥ जीवितांतकरःक्रुद्धःक्रुद्धरूपःपरंतप ॥ १८ ॥ धृष्टद्युम्नोथतस्याश्वान्स्वरथाश्वैर्महारथः ॥ व्यामिश्रयदमेयात्माब्राह्ममस्त्रमुदीरयन् ॥ १९ ॥ तेमिश्राबह्वशोभंतजवनावातरंहसः ॥ पारावतसवर्णाश्चशोणाश्वभरतर्षभ ॥ २० ॥ यथासविद्युतोमेघानदंतोजलदागमे ॥ तथारेजुर्महाराजमिश्रितारणमूर्धनि ॥ २१ ॥ ईषाबंधंचक्रबंधंरथबंधंतथैवच ॥ प्राणाशयदमेयात्माधृष्टद्युम्नस्यसद्विजः ॥ २२ ॥ सच्छिन्नधन्वापांचाल्योनिकृत्तध्वजसारथिः ॥ उत्तमामापदंप्राप्यगदांवीरःपरामृशत् ॥ २३ ॥ तामस्यविशिखैस्तीक्ष्णैःक्षिप्यमाणांमहारथः ॥ निजघानशरैर्द्रोणःक्रुद्धःसत्यपराक्रमः ॥ २४ ॥ तांतुदृष्ट्वानरव्याघ्रोद्रोणेननिहतांशरैः ॥ विमलंखड्गमादत्तशतचंद्रंचभानुमत् ॥ २५ ॥ असंशयंतथाभूतःपांचाल्यःसाध्वमन्यत ॥ वधमाचार्यमुख्यस्यप्राप्तकालंमहात्मनः ॥ २६ ॥ ततःसरथनीडस्थंस्वरथस्यरथेषया ॥ अगच्छदसिमुद्यम्यशतचंद्रंचभानुमत् ॥ २७ ॥ चिकीर्षुर्दुष्करंकर्मधृष्टद्युम्नोमहारथः ॥ इयेषवक्षोभेत्तुंसभारद्वाजस्यसंयुगे ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ खड्गंचर्मचधारयन्भ्रांतादित्रयोदशविधंसंचरणंदर्शयामासेतिसंबंधः मंडलाकारतःखड्गभ्रामणंभ्रांतमुच्यते तदेवबाहु
मुद्यम्यकृतमुद्भ्रांतमीरितं १ भ्रामणंस्वस्यपरितःखड्गस्याविद्धमुच्यते परप्रयुक्तशस्त्रस्यवारणार्थमिदंत्रयं २ शत्रोराक्रमणार्थायगमनंत्वाप्लुतंमतं खड्गस्याग्रेणतद्देहस्पर्शनंप्रसृतंमतं ३ वंचयित्वारिपौशस्त्रपातनं

सोऽतिष्ठद्युगमध्येवैयुगसन्नहनेषुच ॥ जघनार्धेषुचाश्वानांतत्सैन्याःसमपूजयन् ॥ २९ ॥ तिष्ठतोयुगपालीषुशोणानप्यधितिष्ठतः ॥ नापश्यदंतरंद्रोणस्तदद्भु
तमिवाभवत् ॥ ३० ॥ क्षिप्रंश्येनस्यचरतोयथैवामिषगृद्धिनः ॥ तद्वदासीदभीसारोद्रोणपार्षतयोरणे ॥ ३१ ॥ तस्यपारावतानश्वान्रथशक्त्यापराभिनत् ॥
सर्वानेकैकशोद्रोणोरक्तानश्वान्विवर्जयन् ॥ ३२ ॥ तेहतान्यपतन्भूमौधृष्टद्युम्नस्यवाजिनः ॥ शोणास्तुपर्यमुच्यंतरथबंधाद्विशांपते ॥ ३३ ॥ तान्हयान्निहता
न्दृष्ट्वाद्विजाग्र्येणसपार्षतः ॥ नामृष्यतयुधांश्रेष्ठोयाज्ञसेनिर्महारथः ॥ ३४ ॥ विरथःसगृहीत्वातुखड्गंखड्गभृतांवरः ॥ द्रोणमभ्यपतद्राजन्वैनतेयइवोरगं ॥
॥ ३५ ॥ तस्यरूपंबभौराजन्भारद्वाजंजिघांसतः ॥ यथारूपंपुराविष्णोर्हिरण्यकशिपोर्वधे ॥ ३६ ॥ *सतदाविविधान्मार्गान्प्रवरांश्चैकविंशतिं ॥ दर्शयामासकौ
रव्यपार्षतोविचरन्रणे ॥ ३७ ॥ भ्रांतमुद्भ्रांतमाविद्धमाप्लुतंप्रसृतंसृतं ॥ परिवृत्तंनिवृत्तंचखड्गंचर्मचधारयन् ॥ ३८ ॥ संपातंसमुदीर्णंचदर्शयामासपार्षतः ॥
भारतंकौशिकंचैवसात्वतंचैवशिक्षया ॥ ३९ ॥ दर्शयन्व्यचरद्युद्धेद्रोणस्यांतचिकीर्षया ॥ चरतस्तस्यतान्मार्गान्विचित्रान्खड्गचर्मिणः ॥ ४० ॥ व्यस्मयंत
रणेयोधादेवताश्चसमागताः ॥ ततःशरसहस्रेणशतचंद्रमपातयत् ॥ ४१ ॥ चर्मखड्गंचसंबाधेधृष्टद्युम्नस्यसद्विजः ॥ येतुवैतस्तिकानामशराआसन्नयोधिनः ॥
॥ ४२ ॥ निकृष्टयुद्धेद्रोणस्यनान्येषांसंतितेशराः ॥ ऋतेशारद्वतात्पार्थाद्द्रौणेर्वैकर्तनात्तथा ॥ ४३ ॥ प्रद्युम्नयुयुधानाभ्यामभिमन्योश्चभारत ॥ अथास्येषुंसमा
धत्तदृढंपरमसंमतं ॥ ४४ ॥ अंतेवासिनमाचार्योजिघांसुःपुत्रसंमितं ॥ तंशरैर्दशभिस्तीक्ष्णैश्चिच्छेदशिनिपुंगवः ॥ ४५ ॥

गदितंसृतं परिवृत्तंभवेच्छत्रोर्वामदक्षिणभागतः ४ पश्चात्पदापसरणंनिवृत्तंसंप्रचक्षते ॥ ३८ ॥ अन्योन्यताडनंप्राहुःसंपातमुभयोरपि ५ आधिक्यमात्मनोयत्तत्समुदीर्णमुदीरितं अंगप्रत्यंगदेशे
षुभ्रामणंभारतंस्मृतं ६ विचित्रखड्गसंचारदर्शनंकौशिकंस्मृतं निलीयचर्मणिक्षेपोयदसेःसात्वतंहितत् ७ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ संबाधेरणसंकटेवैतस्तिकाःवितस्तिप्रमाणाः
॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

*अयंश्लोकश्चतुर्धरसंमतोनभवति त्रयोदशविधंसंचरणमितिकंठतस्तैरुक्तत्वात् मिश्राणांतुसंमतोस्तितैरेकविंशतिमितिप्रतीकमुपादायावांतरभेदकल्पनयोक्तसंख्यापूरणेनव्याख्यातत्वात्

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ सात्वतस्येति ॥

पश्यतस्तवपुत्रस्यकर्णस्यचमहात्मनः ॥ ग्रस्तमाचार्यमुख्येनधृष्टद्युम्नममोचयत् ॥ ४६ ॥ चरंतंरथमार्गेषुसात्यकिंसत्यविक्रमं ॥ द्रोणकर्णांतरगतंकृपस्या
पिचभारत ॥ ४७ ॥ अपश्येतांमहात्मानौविष्वक्सेनधनंजयौ ॥ अपूजयेतांवार्ष्णेयंब्रुवाणौसाधुसाध्विति ॥ ४८ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिसर्वेषांयुधिनिघ्नंतमच्युतं ॥
अभिपत्यततःसेनांविष्वक्सेनधनंजयौ ॥ ४९ ॥ धनंजयस्ततःकृष्णमब्रवीत्पश्यकेशव ॥ आचार्यरथमुख्यानांमध्येक्रीडन्मधूद्वहः ॥ ५० ॥ आनंदयतिमांभू
यःसात्यकिःपरवीरहा ॥ माद्रीपुत्रौचभीमंचराजानंचयुधिष्ठिरं ॥ ५१ ॥ यच्छिक्षयानुद्धतःसन्रणेचरतिसात्यकिः ॥ महारथानुपक्रीडन्वृष्णीनांकीर्तिवर्ध
नः ॥ ५२ ॥ तमेतेप्रतिनंदंतिसिद्धाःसैन्याश्चविस्मिताः ॥ अजय्यंसमरेदृष्ट्वासाधुसाध्वितिसात्यकिं ॥ योधाश्चोभयतःसर्वेकर्मभिःसमपूजयन् ॥ ५३ ॥
इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिसंकुलयुद्धेएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ संजयउवाच सात्वत
स्यतुतत्कर्मदृष्ट्वादुर्योधनादयः ॥ शैनेयंसर्वतःक्रुद्धावारयामासुरंजसा ॥ १ ॥ कृपकर्णौचसमरेपुत्राश्चतवमारिष ॥ शैनेयंत्वरयाभ्येत्यविनिघ्नन्निशितैःश
रैः ॥ २ ॥ युधिष्ठिरस्ततोराजामाद्रीपुत्रौचपांडवौ ॥ भीमसेनश्चबलवान्सात्यकिंपर्यवारयन् ॥ ३ ॥ कर्णश्चशरवर्षेणगौतमश्चमहारथः ॥ दुर्योधनादयस्तेचशै
नेयंपर्यवारयन् ॥ ४ ॥ तांवृष्टिंसहसाराजन्नुत्थितांघोररूपिणीं ॥ वारयामासशैनेयोयोधयंस्तान्महारथान् ॥ ५ ॥ तेषामस्त्राणिदिव्यानिसंहितानिमहात्मनां ॥
वारयामासविधिवद्दिव्यैरस्त्रैर्महामृधे ॥ ६ ॥ क्रूरमायोधनंजज्ञेतस्मिन्राजसमागमे ॥ रुद्रस्येवहिक्रुद्धस्यनिघ्नतस्तान्पशून्पुरा ॥ ७ ॥ हस्तानामुत्तमांगानांका
र्मुकाणांचभारत ॥ छत्राणांचापविद्धानांचामराणांचसंचयैः ॥ ८ ॥ राशयःस्मव्यदृश्यंतंतत्रतत्ररणाजिरे ॥ भग्नचक्रैरथैश्चापिपातितैश्चमहाध्वजैः ॥ ९ ॥
सादिभिश्चहतैःशूरैःसंकीर्णावसुधाभवत् ॥ बाणपातनिकृत्तास्तुयोधास्तेकुरुसत्तम ॥ १० ॥ चेष्टंतोविविधाश्चेष्टाव्यदृश्यंतमहाहवे ॥ वर्तमानेतथायुद्धेघोरेदे
वासुरोपमे ॥ ११ ॥ अब्रवीत्क्षत्रियांस्तत्रधर्मराजोयुधिष्ठिरः ॥ अभिद्रवतसंयत्ताःकुंभयोनिंमहारथाः ॥ १२ ॥ एषोहिपार्षतोवीरोभारद्वाजेनसंगतः ॥ घट
तेचयथाशक्तिभारद्वाजस्यनाशने ॥ १३ ॥ यादृशानिहिरूपाणिदृश्यंतेस्यमहारणे ॥ अद्यद्रोणंरणेक्रुद्धोघातयिष्यतिपार्षतः ॥ १४ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ एषोहीतिसंधिरार्षः ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ब्रह्मवादानांविदुतुल्यानांवचनानां द्वितीयार्थेषष्ठी श्रुत्वेतिशेषः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

तेयूयंसहिताभूत्वायुध्यध्वंकुंभसंभवं ॥ युधिष्ठिरसमाज्ञप्ताःसृंजयानांमहारथाः ॥ १५ ॥ अभ्यद्रवंतसंयत्ताभारद्वाजजिघांसवः ॥ तान्समापततःसर्वान्भार
द्वाजोमहारथः ॥ १६ ॥ अभ्यवर्ततवेगेनमर्तव्यमितिनिश्चितः ॥ प्रयातेसत्यसंधेतुसमकंपतमेदिनी ॥ १७ ॥ ववुर्वाताःसनिर्घातास्त्रासयानावरूथिनीं ॥ पपात
महतीचोल्काआदित्यान्निश्चरंत्युत ॥ १८ ॥ दीपयंतीउभेसेनेशंसंतीवमहद्भयं ॥ जज्वलुश्चैवशस्त्राणिभारद्वाजस्यमारिष ॥ १९ ॥ रथाःस्वनंतिचात्य
र्थंहयाश्चाश्रूण्यवासृजन् ॥ हतौजाइवचाप्यासीद्भारद्वाजोमहारथः ॥ २० ॥ प्रास्फुरन्नयनंचास्यवामबाहुस्तथैवच ॥ विमनाश्चाभवद्युद्धेदृष्ट्वापार्षतमग्रतः ॥ २१ ॥
ऋषीणांब्रह्मवादानांस्वर्गस्यगमनंप्रति ॥ सुयुद्धेनततःप्राणानुत्स्रष्टुमुपचक्रमे ॥ २२ ॥ ततश्चतुर्दिशंसैन्यैर्द्रुपदस्याभिसंवृतः ॥ निर्दहन्क्षत्रियव्रातान्द्रोणः
पर्यचरद्रणे ॥ २३ ॥ हत्वाविंशतिसाहस्रान्क्षत्रियानरिमर्दनः ॥ दशायुतानिकरिणामवधीद्विशिखैःशितैः ॥ २४ ॥ सोतिष्ठदाहवेयत्तोविधूमोग्निरिवज्वल
न् ॥ क्षत्रियाणामभावायब्राह्ममस्त्रंसमास्थितः ॥ २५ ॥ पांचाल्यंविरथंभीमोहतसर्वायुधंबली ॥ सुविषण्णंमहात्मानंत्वरमाणःसमभ्ययात् ॥ २६ ॥ ततःस्व
रथमारोप्यपांचाल्यमरिमर्दनः ॥ अब्रवीदभिसंप्रेक्ष्यद्रोणमस्यंतमंतिकात् ॥ २७ ॥ नत्वदन्यइहाचार्यंयोद्धुमुत्सहतेपुमान् ॥ त्वरस्वप्राग्वधायैवत्वयिभारःस
माहितः ॥ २८ ॥ सतथोक्तोमहाबाहुःसर्वभारसहंधनुः ॥ अभिपत्याददेक्षिप्रमायुधप्रवरंदृढं ॥ २९ ॥ संरब्धश्चशरानस्यन्द्रोणंदुर्वारणंरणे ॥ विवारयिषु
राचार्यंशरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३० ॥ तौन्यवारयतांश्रेष्ठौसंरब्धौरणशोभिनौ ॥ उदीरयेतांब्राह्माणिदिव्यान्यस्त्राण्यनेकशः ॥ ३१ ॥ समहास्त्रैर्महाराजद्रो
णमाच्छादयद्रणे ॥ निहत्यसर्वाण्यस्त्राणिभारद्वाजस्यपार्षतः ॥ ३२ ॥ सवसातीन्शिबींश्चैवबाल्हीकान्कौरवानपि ॥ रक्षिष्यमाणान्संग्रामेद्रोणंव्यधमद
च्युतः ॥ ३३ ॥ धृष्टद्युम्नस्तथाराजन्गभस्तिभिरिवांशुमान् ॥ बभौप्रच्छादयन्नाशाःशरजालैःसमंततः ॥ ३४ ॥ तस्यद्रोणोधनुश्छित्वाविध्वाचैनंशिलीमु
खैः ॥ मर्माण्यभ्यहनद्भूयःसव्यथांपरमामगात् ॥ ३५ ॥ ततोभीमोदृढक्रोधोद्रोणस्याश्लिष्यतंरथं ॥ शनैरिवराजेंद्रद्रोणंवचनमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ यदिनामन
युध्येरन्शिक्षिताब्रह्मबंधवः ॥ स्वकर्मभिरसंतुष्टानस्मक्षत्रंक्षयंव्रजेत् ॥ ३७ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मुखमिति उरंउरः अग्रतःअधरहनोरग्रेणविष्टभ्य हृदिधारणंविषयाणांस्मरणंनिक्षिप्य

अहिंसांसर्वभूतेषुधर्मंज्यायस्तरंविदुः ॥ तस्यचब्राह्मणोमूलंभवांश्चब्रह्मवित्तमः ॥ ३८ ॥ श्वपाकवन्म्लेच्छगणान्हत्वाचान्यान्पृथग्विधान् ॥ अज्ञा
नान्मूढवद्ब्रह्मन्पुत्रदारधनेप्सया ॥ ३९ ॥ एकस्यार्थेबहून्हत्वापुत्रस्याधर्मविद्यया ॥ स्वकर्मस्थान्विकर्मस्थोनव्यपत्रपसेकथं ॥ ४० ॥ यस्यार्थेशस्त्र
मादाययमपेक्ष्यचजीवसि ॥ सचाद्यपतितःशेतेपृष्ठेनावेदितस्तव ॥ ४१ ॥ धर्मराजस्यतद्वाक्यंनाभिशंकितुमर्हसि ॥ एवमुक्तस्ततोद्रोणोभीमेनोत्सृ
ज्यतद्धनुः ॥ ४२ ॥ सर्वाण्यस्त्राणिधर्मात्माहातुकामोभ्यभाषत ॥ कर्णकर्णमहेष्वासकृपदुर्योधनेतिच ॥ ४३ ॥ संग्रामेक्रियतांयत्नोब्रवीम्येषपुनःपुनः ॥ पां
डवेभ्यःशिवंवोस्तुशस्त्रमभ्युत्सृजाम्यहं ॥ ४४ ॥ इतितत्रमहाराजप्राक्रोशद्द्रौणिमेवच ॥ उत्सृज्यचरणेशस्त्रंरथोपस्थेनिविश्यच ॥ ४५ ॥ अभयंसर्वभूतानांप्र
ददौयोगमीयिवान् ॥ तस्यतच्छिद्रमाज्ञायधृष्टद्युम्नःप्रतापवान् ॥ ४६ ॥ सशरंतद्धनुर्घोरंसंन्यस्याथरथेततः ॥ खड्गीरथादवप्लुत्यसहसाद्रोणमभ्ययात् ॥
॥ ४७ ॥ हाहाकृतानिभूतानिमानुषाणीतराणिच ॥ द्रोणंतथागतंदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नवशंगतं ॥ ४८ ॥ हाहाकारंभृशंचक्रुरहोधिगितिचाब्रुवन् ॥ द्रोणोपिशस्त्राण्युत्सृ
ज्यपरमंसांख्यमास्थितः ॥ ४९ ॥ तथोक्त्वायोगमास्थायज्योतिर्भूतोमहातपाः ॥ पुराणंपुरुषंविष्णुंजगाममनसापरं ॥ ५० ॥ मुखंकिंचित्समुन्नाम्यविष्टभ्य
उरमग्रतः ॥ निमीलिताक्षःसत्वस्थोनिक्षिप्यहृदिधारणं ॥ ५१ ॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मज्योतिर्भूतोमहातपाः ॥ स्मरित्वादेवदेवेशमक्षरंपरमंप्रभुं ॥ ५२ ॥ दि
वमाक्रामदाचार्यःसाक्षात्सद्भिर्दुराक्रमां ॥ द्वौसूर्यावितिनोबुद्धिरासीत्तस्मिंस्तथागते ॥ ५३ ॥ एकाग्रमिवचासीच्चज्योतिर्भिःपूरितंनभः ॥ समपद्यतचार्का
भेभारद्वाजदिवाकरे ॥ ५४ ॥ निमेषमात्रेणचतज्ज्योतिरंतरधीयत ॥ आसीत्किलकिलाशब्दःप्रहृष्टानांदिवौकसां ॥ ५५ ॥ ब्रह्मलोकगतेद्रोणेधृष्टद्युम्नेचमोहि
ते ॥ वयमेवतदाद्राक्ष्मपंचमानुषयोनयः ॥ ५६ ॥ योगयुक्तंमहात्मानंगच्छंतंपरमांगतिं ॥ अहंधनंजयःपार्थोभारद्वाजस्यचात्मजः ॥ ५७ ॥ वासुदेवश्चवा
र्ष्णेयोधर्मपुत्रश्चपांडवः ॥ अन्येतुसर्वेनापश्यन्भारद्वाजस्यधीमतः ॥ ५८ ॥

निरस्य अतएवसत्वस्थःरजस्तमोमलशून्येशुद्धेसत्वेस्फटिककल्पेस्थितः तत्रस्थितोभूत्वाओमित्यनेनप्रतीकेनएकाक्षरंवासुदेवाख्यंब्रह्मस्मरित्वास्मृत्वातद्बलेनाचार्योदिवमाक्रामदितिसार्धयोर्द्वयोःसंबंधः ॥
॥५१॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अशीतीनांपंचकमस्यास्तीतिविग्रहः चतुःशतवार्षिकइत्यर्थः यद्वातत्तत्कालोचितस्यपुरुषायुषस्यविंशत्याभक्तस्यभागत्रयोनवयस्कइत्यर्थः ॥ ६४ ॥

महिमानंमहाराजयोगयुक्तस्यगच्छतः ॥ ब्रह्मलोकंमहद्दिव्यंदेवगुह्यंहितत्परं ॥ ५९ ॥ गतिंपरमिकांप्राप्तमजानंतोनृयोनयः ॥ नापश्यन्गच्छमानंहितंसा
धर्म्मृषिपुंगवैः ॥ ६० ॥ आचार्ययोगमास्थायब्रह्मलोकमरिंदमं ॥ वितुन्नांगंशरव्रातैर्न्यस्तायुधमसृक्क्षरं ॥ ६१ ॥ धिक्कृतःपार्षतस्तंतुसर्वभूतैःपरामृशत् ॥
तस्यमूर्धानमालंब्यगतसत्वस्यदेहिनः ॥ ६२ ॥ किंचिदब्रुवतःकायाद्विचकर्तासिनाशिरः ॥ हर्षेणमहतायुक्तोभारद्वाजेनिपातिते ॥ ६३ ॥ सिंहनादरवंचक्रे
भ्रामयन्खड्गमाहवे ॥ आकर्णपलितश्यामोवयसाशीतिपंचकः ॥ ६४ ॥ त्वत्कृतेव्यचरत्संख्येसतुषोडशवर्षवत् ॥ उक्तवांश्चमहाबाहुःकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥
॥ ६५ ॥ जीवंतमानयाचार्यंमावधीर्द्रुपदात्मज ॥ नहंतव्योनहंतव्यइतितेसैनिकाश्चह ॥ ६६ ॥ उत्क्रोशन्नर्जुनश्चैवसानुक्रोशस्तमाव्रजत् ॥ क्रोशमानेर्जुनेचै
वपार्थिवेषुचसर्वशः ॥ ६७ ॥ धृष्टद्युम्नोवधीद्द्रोणंरथतल्पेनरर्षभं ॥ शोणितेनपरिक्लिन्नोरथाद्भूमिमथापतत् ॥ ६८ ॥ लोहितांगइवादित्योदुर्धर्षःसमपद्यत ॥ ए
वंतंनिहतंसंख्येददृशेसैनिकोजनः ॥ ६९ ॥ धृष्टद्युम्नस्तुतद्राजन्भारद्वाजशिरोहरत् ॥ तावकानांमहेष्वासःप्रमुखेतत्समाक्षिपत् ॥ ७० ॥ तेतुदृष्ट्वाशिरोराजन्भार
द्वाजस्यतावकाः ॥ पलायनकृतोत्साहादुद्रुवुःसर्वतोदिशं ॥ ७१ ॥ द्रोणस्तुदिवमास्थायनक्षत्रपथमाविशत् ॥ अहमेवतदाद्राक्षंद्रोणस्यनिधनंनृप ॥ ७२ ॥ ऋषेः
प्रसादात्कृष्णस्यसत्यवत्याःसुतस्यच ॥ विधूमामिहसंयांतीमुल्कांप्रज्वलितामिव ॥ ७३ ॥ अपश्याम दिवंस्तब्ध्वागच्छंतंतंमहाद्युतिं ॥ हतेद्रोणेनिरुत्साहाःकुरु
पांडवसृंजयाः ॥ ७४ ॥ अभ्यद्रवन्महावेगास्ततःसैन्यंव्यदीर्यत ॥ निहताहतभूयिष्ठाःसंग्रामेनिशितैःशरैः ॥ ७५ ॥ तावकानिहतेद्रोणेगतासवइवाभवन् ॥ परा
जयमथावाप्यपरत्रचमहद्भयं ॥ ७६ ॥ उभयेनैवतेहीनानाविंदन्धृतिमात्मनः ॥ अन्विच्छंतःशरीरंतुभारद्वाजस्यपार्थिवाः ॥ ७७ ॥ नान्वगच्छन्महाराजक
बंधायुतसंकुले ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वापरत्रचमहद्यशः ॥ ७८ ॥ बाणशंखरवांश्चक्रुःसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥ भीमसेनस्ततोराजन्धृष्टद्युम्नश्चपार्षतः ॥ ७९ ॥
वरूथिन्यामनृत्येतांपरिष्वज्यपरस्परं ॥ अब्रवीच्चतदाभीमःपार्षतंशत्रुतापनं ॥ ८० ॥ भूयोहंत्वांविजयिनंपरिष्वज्यामिपार्षत ॥ सूतपुत्रेहतेपापेधार्तराष्ट्रेचसं
युगे ॥ ८१ ॥ एतावदुक्त्वाभीमस्तुहर्षेणमहतायुतः ॥ बाहुशब्देनपृथिवींकंपयामासपांडवः ॥ ८२ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ परत्रचमहद्भयमिति पलायनस्यपरलोकविरुद्धत्वात् ॥ ७६ ॥ उभयेनलोकद्वयेनहीनारहिताः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥

८३ ॥ ८४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति १ ॥ २ ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

तस्यशब्देनवित्रस्ताःप्राद्रवंस्तावकायुधि ॥ क्षत्रधर्मंसमुत्सृज्यपलायनपरायणाः ॥ ८३ ॥ पांडवास्तुजयंलब्ध्वाहृष्टाह्यासन्विशांपते ॥ अरिक्षयंचसंग्रामेतेन
तेसुखमाप्नुवन्॥ ८४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिद्रोणवधपर्वणिद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ समाप्तंचद्रोणवधपर्व
अथनारायणास्त्रमोक्षपर्व॥ संजयउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्कुरवःशस्त्रपीडिताः ॥ हतप्रवीराविध्वस्ताभृशंशोकपरायणाः ॥ १ ॥ उदीर्णांश्चपरान्दृष्ट्वा
कंपमानाःपुनःपुनः ॥ अश्रुपूर्णेक्षणास्त्रस्तादीनास्त्वासन्विशांपते ॥ २॥ विचेतसोहतोत्साहाःकश्मलाभिहतौजसः ॥ आर्तस्वरेणमहतापुत्रंतेपर्यवारयन् ॥ ३ ॥
रजस्वलावेपमानावीक्षमाणादिशोदश ॥ अश्रुकंठायथादैत्याहिरण्याक्षेपुराहते ॥ ४ ॥ सतैःपरिवृतोराजात्रस्तैःक्षुद्रमृगैरिव ॥ अशक्नुवन्नवस्थातुमपायात्त
नयस्तव ॥ ५ ॥ क्षुत्पिपासापरिम्लानास्तेयोधास्तवभारत ॥ आदित्येनेवसंतप्ताभृशंविमनसोभवन् ॥ ६ ॥ भास्करस्येवपतनंसमुद्रस्येवशोषणं ॥ विपर्यासंय
थामेरोर्वासवस्येवनिर्जयं ॥ ७॥ अमर्षणीयंतद्दृष्ट्वाभारद्वाजस्यपातनं ॥ त्रस्तरूपतराराजन्कौरवाःप्राद्रवन्भयात् ॥ ८ ॥ गांधारराजःशकुनिस्त्रस्तस्त्रस्ततरैःस
ह ॥ हतंरुक्मरथंश्रुत्वाप्राद्रवत्सहितोरथैः ॥ ९ ॥ वरूथिनींवेगवतींविद्रुतांसपताकिनीं ॥ परिगृह्यमहासेनांसूतपुत्रोऽपयाद्भयात् ॥ १० ॥ रथनागाश्वकलिलां
पुरस्कृत्यतुवाहिनीं ॥ मद्राणामीश्वरःशल्योवीक्षमाणोऽपयाद्भयात् ॥ ११ ॥ हतप्रवीरैर्भूयिष्ठैर्ध्वजैर्बहुपताकिभिः ॥ वृतःशारद्वतोगच्छत्कष्टंकष्टमितिब्रुवन् ॥
॥ १२ ॥ भोजानीकेनशिष्टेनकलिंगारट्टबाल्हिकैः ॥ कृतवर्मावृतोराजन्प्रायात्सुजवनैर्हयैः ॥ १३ ॥ पदातिगणसंयुक्तस्त्रस्तोराजन्भयार्दितः ॥ उलूकःप्राद्र
वत्तत्रदृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १४ ॥ दर्शनीयोयुवाचैवशौर्येणकृतलक्षणः ॥ दुःशासनोभृशोद्विग्नःप्राद्रवद्गजसंवृतः ॥ १५ ॥ रथानामयुतंगृह्यत्रिसाहस्रंचदं
तिनां ॥ वृषसेनोययौतूर्णंदृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १६ ॥ गजाश्वरथसंयुक्तोवृतश्चैवपदातिभिः ॥ दुर्योधनोमहाराजप्रायात्तत्रमहारथः ॥ १७ ॥ संशप्तकगणा
हृत्यहतशेषान्किरीटिना ॥ सुशर्माप्राद्रवद्राजन्दृष्ट्वाद्रोणंनिपातितं ॥ १८ ॥ गजान्रथान्समारुह्यव्युदस्यचहयान्जनाः ॥ प्राद्रवन्सर्वतःसंख्येदृष्ट्वारुक्मरथं
हतं ॥ १९ ॥ त्वरयंतःपितॄनन्येभ्रातॄनन्येथमातुलान् ॥ पुत्रानन्येवयस्यांश्चप्राद्रवन्कुरवस्तदा ॥ २० ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

चोदयंतश्चसैन्यानिस्वस्रीयांश्चतथापरे॥ संबंधिनस्तथान्येचप्राद्रवंतदिशोदश॥ २१ ॥ प्रकीर्णकेशाविध्वस्तानद्वावेकत्रधावतः ॥ नेदमस्तीतिमन्वानाहतो
त्साहाहतौजसः॥ २२ ॥ उत्सृज्यकवचानन्येप्राद्रवंस्तावकाविभो॥ अन्योन्यंतेसमाक्रोशन्सैनिकाभरतर्षभ॥ २३ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिनचतेस्वयंतत्रावतस्थिरे॥
धुर्यानुन्मुच्यचरथाद्धतसूतान्स्वलंकृतान्॥ अधिरुह्यहयान्योधाःक्षिप्रंपद्भिरचोदयन्॥ २४ ॥ द्रवमाणेतथासैन्येत्रस्तरूपेहतौजसि ॥ प्रतिस्रोतइवग्राहोद्रोण
पुत्रःपरानियात् ॥ २५ ॥ तस्यासीत्सुमहद्युद्धंशिखंडिप्रमुखैर्गणैः॥ प्रभद्रकैश्चपंचालैश्चेदिभिश्चसकेकयैः॥ २६॥ हत्वाबहुविधाःसेनाःपांडूनांयुद्धदुर्मदः॥
कथंचित्संकटान्मुक्तोमत्तद्विरदविक्रमः॥२७॥ द्रवमाणंबलंदृष्ट्वापलायनकृतक्षणं॥ दुर्योधनंसमासाद्यद्रोणपुत्रोब्रवीदिदं॥२८॥ किमियंद्रवतेसेनात्रस्तरूपे
वभारत॥द्रवमाणांचराजेंद्रनावस्थापयसेरणे॥२९॥ त्वंचापिनयथापूर्वंप्रकृतिस्थोनराधिप॥ कर्णप्रभृतयश्चेमेनावतिष्ठंतिपार्थिव॥३०॥ अन्येष्वपिचयुद्धे
षुनैवसेनाद्रवत्तदा॥ कच्चित्क्षेमंमहाबाहोतवसैन्यस्यभारत॥ ३१ ॥ कस्मिन्निदंहतेराजन्रथसिंहेबलंतव॥ एतामवस्थांसंप्राप्तंतन्ममाचक्ष्वकौरव॥ ३२ ॥
तत्तुदुर्योधनःश्रुत्वाद्रोणपुत्रस्यभाषितं॥ घोरमप्रियमाख्यातुंनाशक्नोत्पार्थिवर्षभः ॥ ३३ ॥ भिन्नानौरिवतेपुत्रोमग्नःशोकमहार्णवे ॥ बाष्पेणापिहितोदृष्ट्वा
द्रोणपुत्रंरथेस्थितं॥ ३४ ॥ ततःशारद्वतंराजासव्रीडमिदमब्रवीत्॥ शंसात्रभद्रंतेसर्वंयथासैन्यमिदंद्रुतं ॥ ३५ ॥ अथशारद्वतोराजन्नार्तिमार्च्छन्पुनःपुनः॥
शशंसद्रोणपुत्राययथाद्रोणोनिपातितः॥३६॥ कृपउवाच वयंद्रोणंपुरस्कृत्यपृथिव्यांप्रवरंरथं॥ प्रावर्तयामसंग्रामंपंचालैरेवकेवलं॥३७॥ ततःप्रवृत्ते
संग्रामेविमिश्राःकुरुसोमकाः॥ अन्योन्यमभिगर्जंतःशस्त्रैर्देहानपातयन्॥ ३८॥ वर्तमानेतथायुद्धेक्षीयमाणेषुसंयुगे ॥ धार्तराष्ट्रेषुसंक्रुद्धःपितातेस्त्रमुदैरयत्
॥ ३९ ॥ ततोद्रोणोब्राह्ममस्त्रंविकुर्वाणोनरर्षभः॥ व्यहनच्छात्रवान्भल्लैःशतशोथसहस्रशः॥ ४० ॥ पांडवाःकेकयामत्स्याःपंचालाश्चविशेषतः॥ संख्येद्रोणर
थंप्राप्यव्यनशन्कालचोदिताः॥ ४१ ॥ सहस्रंनरसिंहानांद्विसाहस्रंचदंतिनां ॥ द्रोणोब्रह्मास्त्रयोगेनप्रेषयामासमृत्यवे ॥ ४२ ॥ आकर्णपलितश्यामोवयसा
शीतिपंचकः॥ रणेपर्यचरद्द्रोणोवृद्धःषोडशवर्षवत्॥ ४३॥ क्लिश्यमानेषुसैन्येषुवध्यमानेषुराजसु॥ अमर्षवशमापन्नाःपंचालाविमुखाभवन्॥ ४४ ॥ तेषु
किंचित्प्रभग्नेषुविमुखेषुसपत्नजित्॥ दिव्यमस्त्रंविकुर्वाणोबभूवार्कइवोदितः॥ ४५॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

समध्यंप्राप्यपांडूनांशररश्मिःप्रतापवान्॥ मध्यंगतइवादित्योदुष्प्रेक्ष्यस्तेपिताभवत्॥४६॥ तेदह्यमानाद्रोणेनसूर्येणेवविराजता॥ दग्धवीर्यानिरुत्साहाबभू
वुर्गतचेतसः॥ ४७॥ तान्दृष्ट्वापीडितान्बाणैर्द्रोणेनमधुसूदनः॥ जयैषीपांडुपुत्राणामिदंवचनमब्रवीत्॥ ४८॥ नैषजातुनरैःशक्योजेतुंशस्त्रभृतांवरः॥ अपि
वृत्रहणासंख्येरथयूथपयूथपः॥ ४९॥ तेयूयंधर्ममुत्सृज्यजयंरक्षतपांडवाः॥ यथावःसंयुगेसर्वान्नहन्याद्रुक्मवाहनः॥ ५०॥ अश्वत्थाम्निहतेनैषयुध्येदितिम
तिर्मम॥हतंतंसंयुगेकश्चिदाख्यात्वस्मैमृषानरः॥ ५१॥ एतन्नारोचयद्वाक्यंकुंतीपुत्रोधनंजयः॥ अरोचयंस्तुसर्वेन्येकृच्छ्रेणतुयुधिष्ठिरः॥ ५२॥भीमसेनस्तुस
व्रीडमब्रवीत्पितरंतव॥ अश्वत्थामाहतइतितंनाबुध्यततेपिता॥५३॥ सशंकमानस्तन्मिथ्याधर्मराजमपृच्छत॥ हतंवाप्यहतंवाजौत्वांपितापुत्रवत्सलः॥५४॥
तमतथ्यभयेमग्नोजयेसक्तोयुधिष्ठिरः॥ अश्वत्थामानमायोधेहतंदृष्ट्वामहागजं॥ ५५॥ भीमेनगिरिवर्ष्माणंमालवस्येंद्रवर्मणः॥ उपसृज्यतदाद्रोणमुच्चैरिद
मुवाचह॥ ५६॥ यस्यार्थेशस्त्रमादत्सेयमवेक्ष्यचजीवसि॥ पुत्रस्तेदयितोनित्यंसोश्वत्थामानिपातितः॥ ५७॥ शेतेविनिहतोभूमौवनेसिंहशिशुर्यथा ॥५८॥
जानन्नप्यनृतस्याथदोषान्सद्विजसत्तमं॥ अव्यक्तमब्रवीद्राजाहतःकुंजरइत्युत॥ ५९॥ सत्वांनिहतमाक्रंदेश्रुत्वासंतापतापितः॥ नियम्यदिव्यान्यस्त्राणिना
युध्यतयथापुरा॥ ६०॥ तंदृष्ट्वापरमोद्विग्नंशोकातुरमचेतसं॥ पांचालराजस्यसुतःक्रूरकर्मासमाद्रवत्॥ ६१॥ तंदृष्ट्वाविहितंमृत्युंलोकतत्त्वविचक्षणः॥ दि
व्यान्यस्त्राण्यथोत्सृज्यरणेप्रायमुपाविशत्॥ ६२॥ ततोस्यकेशान्सव्येनगृहीत्वापाणिनातदा॥ पार्षतःक्रोशमानानांवीराणामच्छिनच्छिरः॥ ६३॥ नहंत
व्योनहंतव्यइतितेसर्वतोब्रुवन्॥ तथैवचार्जुनोवाहादवरुह्यैनमाद्रवत्॥ ६४॥ उद्यम्यत्वरितोबाहुंब्रुवाणश्चपुनःपुनः॥ जीवंतमानयाचार्यमावधीरितिध
र्मवित्॥ ६५॥ तथानिवार्यमाणेनकौरवैरर्जुनेनच॥ हतएवनृशंसेनपितातवनरर्षभ॥ ६६॥ सैनिकाश्चततःसर्वेप्राद्रवंतभयार्दिताः॥ वयंचापिनिरुत्साहा
हतेपितरितेनघ॥ ६७॥ संजयउवाच तच्छ्रुत्वाद्रोणपुत्रस्तुनिधनंपितुराहवे॥ क्रोधमाहारयत्तीव्रंपदाहतइवोरगः॥ ६८॥ ततःक्रुद्धोरणेद्रौणिर्भृशं
जज्वालमारिष॥ यथेंधनंमहत्प्राप्यप्राज्वलद्धव्यवाहनः॥ ६९॥

॥ ७० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ छ ॥ अधर्मेणेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

तलंतलेननिष्पिष्यदंतैर्दंतानुपास्पृशत् ॥ निःश्वसन्नुरगोयद्वल्लोहिताक्षोभवत्तदा ॥ ७० ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वण्यश्वत्थामक्रोधेत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच अधर्मेणहतंश्रुत्वाधृष्टद्युम्नेनसंजय ॥ ब्राह्मणंपितरंवृद्धमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १ ॥ मानवंवारुणाग्नेयंब्राह्ममस्त्रंचवीर्यवान् ॥ ऐंद्रंनारायणंचैवयस्मिन्नित्यंप्रतिष्ठितं ॥ २ ॥ तमधर्मेणधर्मिष्ठंधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यंसोऽश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ ३ ॥ येनरामादवाप्येहधनुर्वेदंमहात्मना ॥ प्रोक्तान्यस्त्राणिदिव्यानिपुत्रायगुणकांक्षिणा ॥ ४ ॥ एकमेवहिलोकेस्मिन्नात्मनोगुणवत्तरं ॥ इच्छंतिपुरुषाःपुत्रंलोकेनान्यंकथंचन ॥ ५ ॥ आचार्याणांभवंत्येवरहस्यानिमहात्मनां ॥ तानिपुत्रायवादद्युःशिष्यायानुगतायवा ॥ ॥ ६ ॥ सशिष्यःप्राप्यतत्सर्वंसविशेषंचसंजय ॥ शूरःशारद्वतीपुत्रःसंख्येद्रोणादनंतरः ॥ ७ ॥ रामस्यतुसमःशस्त्रेपुरंदरसमोयुधि ॥ कार्तवीर्यसमोवीर्येबृहस्पतिसमोमतौ ॥ ८ ॥ महीधरसमःस्थैर्येतेजसाग्निसमोयुवा ॥ समुद्रइवगांभीर्येक्रोधेचाशीविषोपमः ॥ ९ ॥ सरथीप्रथमोलोकेदृढधन्वाजितक्लमः ॥ शीघ्रोनिलइवाक्रंदेचरन्क्रुद्धइवांतकः ॥ १० ॥ अस्यतायेनसंग्रामेधरण्यभिनिपीडिता ॥ योनव्यथतिसंग्रामेवीरःसत्यपराक्रमः ॥ ११ ॥ वेदस्नातोव्रतस्नातोधनुर्वेदेचपारगः ॥ महोदधिरिवाक्षोभ्योरामोदाशरथिर्यथा ॥ १२ ॥ तमधर्मेणधर्मिष्ठंधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १३ ॥ धृष्टद्युम्नस्ययोमृत्युःसृष्टस्तेनमहात्मना ॥ यथाद्रोणस्यपांचाल्योयज्ञसेनसुतोभवत् ॥ १४ ॥ तंनृशंसेनपापेनक्रूरेणादीर्घदर्शिना ॥ श्रुत्वानिहतमाचार्यमश्वत्थामाकिमब्रवीत् ॥ १५ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिधृतराष्ट्रप्रश्नेचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच छद्मनानिहतंश्रुत्वापितरंपापकर्मणा ॥ बाष्पेणापूर्यतद्रौणीरोषेणचनरर्षभ ॥ १ ॥ तस्यक्रुद्धस्यराजेंद्रवपुर्दीप्तमदृश्यत ॥ अंतकस्येवभूतानिजिहीर्षोःकालपर्यये ॥ २ ॥ अश्रुपूर्णेततोनेत्रेव्यपमृज्यपुनःपुनः ॥ उवाचकोपान्निःश्वस्यदुर्योधनमिदंवचः ॥ ३ ॥ पिताममयथाक्षुद्रैर्न्यस्तशस्त्रोनिपातितः ॥ धर्मध्वजवतापापंकृतंतद्विदितंमम ॥ ४ ॥ अनार्यंसुनृशंसंचधर्मपुत्रस्यमेश्रुतं ॥ युद्धेष्वपिप्रवृत्तानांध्रुवंजयपराजयौ ॥ ५ ॥

इतिद्रोणपर्वणिटीकायांचतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ छ ॥ छद्मनेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ धर्मध्वजवतादांभिकेन तत्अनृतवचनरूपंपापं ॥ ४ ॥ अनार्यंनीचयोग्यंकर्म धर्मपुत्रस्येत्युपालंभः ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ बाल्येनचापलेन ॥ १० ॥ विधर्मकाणिधर्मविरुद्धानि ॥ ११ ॥ अनुबंधंफलं ॥ १२ ॥ पांडवश्चअनुबंधंद्रष्टेत्यनुषज्यते ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

द्वयमेतद्भवेद्राजन्वधस्तत्रप्रशस्यते ॥ न्यायवृत्तोवधोयस्तुसंग्रामेयुध्यतोभवेत् ॥ ६ ॥ नसदुःखायभवतितथादृष्टोहिसद्द्विजैः ॥ गतःसवीरलोकायपितामममन
संशयः ॥ ७ ॥ नशोच्यःपुरुषव्याघ्रयस्तदानिधनंगतः ॥ यत्तुधर्मप्रवृत्तःसन्केशग्रहणमाप्तवान् ॥ ८ ॥ पश्यतांसर्वसैन्यानांतन्मेमर्माणिकृंतति ॥ मयिजीवतियत्ता
तःकेशग्रहमवाप्तवान् ॥ ९ ॥ कथमन्येकरिष्यंतिपुत्रेभ्यःपुत्रिणःस्पृहां ॥ कामात्क्रोधादविज्ञानाद्धर्षाद्बाल्येनवापुनः ॥ १० ॥ विधर्मकाणिकुर्वंतितथापरिभवं
तिच ॥ तदिदंपार्षतेनेहमहदाधर्मिकंकृतं ॥ ११ ॥ अवज्ञायचमांनूनंनृशंसेनदुरात्मना ॥ तस्यानुबंधंद्रष्टासौधृष्टद्युम्नःसुदारुणं ॥ १२ ॥ अकार्यंपरमंकृत्वामि
थ्यावादीचपांडवः ॥ योह्यसौछद्मनाचार्यंशस्त्रंसंन्यासयत्तदा ॥ १३ ॥ तस्याद्यधर्मराजस्यभूमिःपास्यतिशोणितं ॥ शपेसत्येनकौरव्यइष्टापूर्तेनचैवह ॥ १४ ॥
अहत्वासर्वपंचालान्जीवेयंनकथंचन ॥ सर्वोपायैर्यतिष्यामिपंचालानामहंवधे ॥ १५ ॥ धृष्टद्युम्नंचसमरेहंताहंपापकारिणं ॥ कर्मणायेनतेनेहमृदुनादारुणे
नच ॥ १६ ॥ पंचालानांवधंकृत्वाशांतिंलब्धास्मिकौरव ॥ यदर्थंपुरुषव्याघ्रपुत्रानिच्छंतिमानवाः ॥ १७ ॥ प्रेत्यचेहचसंप्राप्तांस्त्रायंतेमहतोभयात् ॥ पित्रातुमम
सावस्थाप्राप्तानिर्बंधुनायथा ॥ १८ ॥ मयिशैलप्रतीकाशेपुत्रेशिष्येचजीवति ॥ धिङ्ममास्त्राणिदिव्यानिधिग्बाहूधिक्पराक्रमं ॥ १९ ॥ यंस्मद्रोणःसुतंप्रा
प्यकेशग्रहमवाप्तवान् ॥ सतथाहंकरिष्यामियथाभरतसत्तम ॥ २० ॥ परलोकगतस्यापिभविष्याम्यनृणःपितुः ॥ आर्येणहिनवक्तव्याकदाचित्स्तुतिरात्मनः ॥
॥ २१ ॥ पितुर्वधममृष्यंस्तुवक्ष्याम्यद्येहपौरुषं ॥ अद्यपश्यंतुमेवीर्यंपांडवाःसजनार्दनाः ॥ २२ ॥ मृद्नतःसर्वसैन्यानियुगांतमिवकुर्वतः ॥ नहिदेवानगंधर्वाना
सुरानचराक्षसाः ॥ २३ ॥ अद्यशक्तारणेजेतुंरथस्थंमांनरर्षभाः ॥ मदन्योनास्तिलोकेस्मिन्नर्जुनाद्वास्त्रवित्क्वचित् ॥ २४ ॥ अहंहिज्वलतांमध्येमयूखाना
मिवांशुमान् ॥ प्रयोक्तादेवसृष्टानामस्त्राणांपृतनागतः ॥ २५ ॥ भृशमिष्वसनादद्यमत्प्रयुक्तामहाहवे ॥ दर्शयंतःशरावीर्यंप्रमथिष्यंतिपांडवान् ॥ २६ ॥ अद्य
सर्वादिशोराजन्धाराभिरिवसंकुलाः ॥ आवृताःपत्रिभिस्तीक्ष्णैर्द्रष्टारोमामकैरिह ॥ २७ ॥ विकिरञ्छरजालानिसर्वतोभैरवस्वनान् ॥ शत्रून्निपातयिष्यामि
महावातइवद्रुमान् ॥ २८ ॥ नहिजानातिबीभत्सुस्तदस्त्रंनजनार्दनः ॥ नभीमसेनोनयमौनचराजायुधिष्ठिरः ॥ २९ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ मयूखानांमयूखवतां ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

कल्यःप्रयोगः निवर्तनमुपसंहारः ॥ ३० ॥ ब्रह्मरूपोवेदरूपः वैदिकैर्मंत्रैःस्तुतवानित्यर्थः उपस्थितइतितदन्यस्योपहारस्यतदानीमभावोदर्शितः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रथस्यैवविसर्जनं शस्त्राणाम

नपार्षतोदुरात्मासौनशिखंडीनसात्यकिः॥ यदिदंमयिकौरव्यसकल्यंसनिवर्तनं॥३०॥नारायणायमेपित्राप्रणम्यविधिपूर्वकं ॥ उपहारःपुरादत्तोब्रह्मरूपउप
स्थितः ॥ ३१ ॥ तंस्वयंप्रतिगृह्याथभगवान्सवरंददौ ॥ वव्रेपितामेपरममस्त्रंनारायणंततः ॥ ३२ ॥ अथैनमब्रवीद्राजन्भगवान्देवसत्तमः ॥ भवितात्वत्समोना
न्यःकश्चिद्युधिनरःक्वचित् ॥ ३३ ॥ नत्विदंसहसाब्रह्मन्प्रयोक्तव्यंकथंचन ॥ नह्येतदस्त्रमन्यत्रवधाच्छत्रोर्निवर्त्तते ॥ ३४ ॥ नचैतच्छक्यतेज्ञातुंकेनवध्येदिति
प्रभो ॥ अवध्यमपिहन्याद्धितस्मान्नैतत्प्रयोजयेत् ॥ ३५ ॥ अथसंख्येरथस्यैवशस्त्राणांचविसर्जनं॥ प्रयाचतांचशत्रूणांगमनंशरणस्यच ॥ ३६ ॥ एतेप्रशम
नेयोगामहास्त्रस्यपरंतप ॥ सर्वथापीडितोहिंस्यादवध्यान्पीडयन्रणे ॥ ३७॥ तज्जग्राहपितामह्यमब्रवीच्चैवसप्रभुः ॥ त्वंवधिष्यसिसर्वाणिशस्त्रवर्षाण्यनेकशः
॥३८॥ अनेनास्त्रेणसंग्रामेतेजसाचज्वलिष्यसि॥ एवमुक्त्वासभगवान्दिवमाचक्रमेप्रभुः ॥३९॥ एतन्नारायणादस्त्रंतत्प्राप्तंपितृबंधुना ॥ तेनाहंपांडवांश्चैवपं
चालान्मत्स्यकेकयान् ॥ ४० ॥ विद्रावयिष्यामिरणेशचीपतिरिवासुरान् ॥ यथायथाहमिच्छेयंतथाभूत्वाशराम ॥ ४१ ॥ निपतेयुःसपत्नेषुविक्रमत्स्वपि
भारत॥ यथेष्टमश्मवर्षेणप्रवर्षिष्येरणेस्थितः॥ ४२ ॥ अयोमुखैश्चविहगैर्द्रावयिष्येमहारथान् ॥परश्वधांश्चनिशितानुत्स्रक्ष्येहमसंशयं ॥ ४३ ॥ सोहंनारा
यणास्त्रेणमहताशत्रुतापनः॥ शत्रून्विध्वंसयिष्यामिकदर्थीकृत्यपांडवान् ॥ ४४ ॥ मित्रब्रह्मगुरुद्रोहीजाल्मकःसुविगर्हितः ॥ पांचालापसदश्चाद्यनमेजीव
न्विमोक्ष्यते॥४५॥ तच्छ्रुत्वाद्रोणपुत्रस्यपर्यवर्ततवाहिनी॥ ततःसर्वेमहाशंखान्दध्मुःपुरुषसत्तमाः॥४६॥ भेरीश्चाभ्यहनन्हृष्टाडिंडिमांश्चसहस्रशः॥ तथानना
दवसुधाखुरनेमिप्रपीडिता॥ ४७॥ सशब्दस्तुमुलःखंद्यांपृथिवींचव्यनादयत् ॥ तंशब्दंपांडवाःश्रुत्वापर्जन्यनिनदोपमं ॥ ४८ ॥ समेत्यरथिनांश्रेष्ठाःसहिता
श्चाप्यमंत्रयन् ॥ तथोक्त्वाद्रोणपुत्रस्तुवार्युपस्पृश्यभारत॥ ४९ ॥ प्रादुश्चकारतद्दिव्यमस्त्रंनारायणंतदा॥५०॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्र
मोक्षपर्वणिअश्वत्थामक्रोधेपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९५॥ ॥छ॥ ॥छ॥

पिविसर्जनंच प्रयाचतांमावधीरितियाचमानानां शरणस्यगमनंत्वमेवशरणंनइतिकीर्तनंच ॥३६॥ पीडितःपीडितंशस्त्रांतरेणबाधितं पुंस्त्वमार्षं ॥३७॥३८॥ ३९ ॥ पितृबंधुनामया ॥ ४० ॥४१॥ ४२ ॥
॥ ४३ ॥ ४४ ॥ जाल्मकोमूर्खः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

प्रादुरिति सपृषतःसजलबिंदुः अनभ्रेअप्राट्टषिकाले ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ कथंकथाकथंकर्तव्यंकथंकर्तव्यमित्येवंशब्दः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रक्षणेमंत्रःकआसीतिसंबंधः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

संजयउवाच प्रादुर्भूतेततस्तस्मिन्नस्त्रेनारायणेप्रभो ॥ प्रावात्सपृषतोवायुरनभ्रेस्तनयित्नुमान् ॥ १ ॥ चचालपृथिवीचापिचुक्षुभेचमहोदधिः ॥ प्र
तिस्रोतःप्रवृत्ताश्चगंतुंतत्रसमुद्रगाः ॥ २ ॥ शिखराणिव्यशीर्यंतगिरीणांतत्रभारत ॥ अपसव्यंमृगाश्चैवपांडुसेनांप्रचक्रिरे ॥ ३ ॥ तमसाचावकीर्यंतसूर्यश्च
कलुषोभवत् ॥ संपतंतिचभूतानिक्रव्यादानिप्रहृष्टवत् ॥ ४ ॥ देवदानवगंधर्वास्त्रस्तास्त्वासन्विशांपते ॥ कथंकथाभवत्तीव्रादृष्ट्वातद्व्याकुलंमहत् ॥५॥ व्यथिताः
सर्वराजानस्त्रस्ताश्चासन्विशांपते ॥ तद्दृष्ट्वाघोररूपंवैद्रौणेरस्त्रंभयावहं ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रउवाच निवर्तितेषुसैन्येषुद्रोणपुत्रेणसंयुगे ॥ भृशंशोकाभितप्तेन
पितुर्वधमनृष्यता ॥ ७ ॥ कुरूनापततोदृष्ट्वाधृष्टद्युम्नस्यरक्षणे ॥ कोमंत्रःपांडवेष्वासीत्तन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ ८ ॥ संजयउवाच प्रागेवविद्रुतान्दृष्ट्वाधार्त
राष्ट्रान्युधिष्ठिरः ॥ पुनश्चतुमुलंशब्दंश्रुत्वार्जुनमथाब्रवीत् ॥ ९ ॥ युधिष्ठिरउवाच आचार्येनिहतेद्रोणेधृष्टद्युम्नेनसंयुगे ॥ निहतेवज्रहस्तेनयथावृत्रेम
हासुरे ॥ १० ॥ नाशंसंतोजयंयुद्धेदीनात्मानोधनंजय ॥ आत्मत्राणेमतिंकृत्वाप्राद्रवन्कुरवोरणात् ॥ ११ ॥ केचिद्भ्रांतैरथैस्तूर्णंनिहतैःपार्ष्णियंतृभिः ॥ विपता
कध्वजच्छत्रैःपार्थिवाःशीर्णकूबरैः ॥ १२ ॥ भग्ननीडैराकुलाश्वैःप्रारुह्यान्यान्विचेतसः ॥ भीताःपादैर्हयान्केचित्त्वरयंतःस्वयंरथान् ॥ १३ ॥ भग्नाक्षयुगचक्रै
श्चव्याकृष्यंतसमंततः ॥ रथान्विशीर्णानुत्सृज्यपद्भिःकेचिच्चविद्रुताः ॥ १४ ॥ हयपृष्ठगताश्चान्येकृष्यंतेर्धच्युतासनाः ॥ गजस्कंधेषुसंस्यूतानाराचैश्चलितास
नाः ॥ १५ ॥ शरार्तैर्विद्रुतैर्नागैर्हृताःकेचिद्दिशोदश ॥ विशस्त्रकवचाश्चान्येवाहनेभ्यःक्षितिंगताः ॥ १६ ॥ संछिन्नानेमिभिश्चैवमृदिताश्चहयद्विपैः ॥ क्रोशंत
स्तातपुत्रेतिपलायंतेपरेभयात् ॥ १७ ॥ नाभिजानंतिचान्योन्यंकश्मलाभिहतौजसः ॥ पुत्रान्पितृन्सखीन्भ्रातॄन्समारोप्यदृढक्षतान् ॥ १८ ॥ जलेनक्लेदयंत्य
न्येविमुच्यकवचान्यपि ॥ अवस्थांतादृशींप्राप्यहतेद्रोणेद्रुतंबलं ॥ १९ ॥ पुनरावर्तितंकेनयदिजानासिशंसमे ॥ हयानांह्रेषतांशब्दःकुंजराणांचबृंहतां ॥ २० ॥
रथनेमिस्वनैश्चात्रविमिश्रःश्रूयतेमहान् ॥ एतेशब्दाभृशंतीव्राःप्रवृत्ताःकुरुसागरे ॥ २१ ॥ मुहुर्मुहुरुदीर्यंतेकंपयंत्यपिमामकान् ॥ यएषतुमुलःशब्दःश्रूय
तेलोमहर्षणः ॥ २२ ॥ सेंद्रानप्येषलोकांस्त्रीन्ग्रसेदितिमतिर्मम ॥ मन्येवज्रधरस्यैषनिनादोभैरवस्वनः ॥ २३ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ भग्ननीडैरति स्पार्हैरितिपाठेऽतिस्पृहणीयैः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ २५॥ २६ ॥ २७॥२८॥ यस्मिन्निति दशशतमित्यनेनसर्वगोधनंददावितिज्ञेयं अन्यथाएकधेन्वर्थंद्रुपदंप्रतिद्रोणगमनस्यासंभवः यद्वाभाविनींसंपदमभिलक्ष्यैतद्दानंद्रष्टव्यं पुत्रोत्पत्तिकालेतस्य

द्रोणेहतेकौरवार्थंव्यक्तमभ्येतिवासवः॥ प्रहृष्टरोमकूपाश्चसंविग्नारथपुंगवाः॥ २४ ॥ धनंजयगुरुंश्रुत्वातत्रनादंसुभीषणं ॥ कएषकौरवान्दीर्णानवस्थाप्य
महारथः॥ २५॥ निवर्तयतियुद्धार्थंमृधेदेवेश्वरोयथा॥ अर्जुनउवाच उद्यम्यात्मानमुग्रायकर्मणेवीर्यमास्थिताः॥ २६॥ धमंतिकौरवाःशंखान्यस्यवी
र्यंसमाश्रिताः॥ यत्रतेसंशयोराजन्यस्तशस्त्रेगुरौहते॥ २७॥ धार्तराष्ट्रानवस्थाप्यकएषनदतीतिहि॥ ह्रीमंतंतंमहाबाहुंमत्तद्विरदगामिनं॥ २८॥ व्याघ्रास्यमु
ग्रकर्माणंकुरूणामभयंकरं॥ यस्मिञ्जातेददौद्रोणोगवांदशशतंधनं॥ २९ ॥ ब्राह्मणेभ्योमहार्हेभ्यःसोश्वत्थामैषगर्जति ॥ जातमात्रेणवीरेणयेनोच्चैःश्रवसा
यथा॥ ३० ॥ ह्रेषताकंपिताभूमिर्लोकाश्चसकलास्त्रयः॥ तच्छ्रुत्वांतर्हितंभूतंनामतस्याकरोत्तदा ॥ ३१ ॥ अश्वत्थामेतिसोद्यैषशूरोनदतिपांडव॥ योद्यनाथ
इवाक्रम्यपार्षतेनहतस्तथा॥ ३२॥ कर्मणासुनृशंसेनतस्यनाथोव्यवस्थितः॥ गुरुंमेयत्रपांचाल्यःकेशपक्षेपरामृशत्॥ ३३ ॥ तन्नजातुक्षमेद्रौणिर्जानन्पौ
रुषमात्मनः॥ उपचीर्णोगुरुर्मिथ्याभवताराज्यकारणात्॥ ३४॥ धर्मज्ञेनसतानामसोधर्मःसुमहान्कृतः॥ चिरंस्थास्यतिचाकीर्तिस्त्रैलोक्येसचराचरे॥ ३५॥
रामेवालिवधाद्यद्वदेवंद्रोणेनिपातिते॥ सर्वधर्मोपपन्नोयंसमेशिष्यश्चपांडवः॥ ३६॥ नायंवदतिमिथ्येतिप्रत्ययंकृतवांस्त्वयि ॥ ससत्यकंचुकंनामप्रविष्टेन
ततोऽनृतं॥ ३७॥ आचार्यउक्तोभवताहतःकुंजरइत्युत॥ ततःशस्त्रंसमुत्सृज्यनिर्ममोगतचेतनः॥ ३८॥ आसीत्सुविह्वलोराजन्यथादृष्टस्त्वयाविभुः॥ सतुशो
कसमाविष्टोविमुखःपुत्रवत्सलः॥ ३९॥ शाश्वतंधर्ममुत्सृज्यगुरुःशस्त्रेणघातितः॥ न्यस्तशस्त्रमधर्मेणघातयित्वागुरुंभवान्॥ ४० ॥ रक्षत्विदानींसामात्यो
यदिशक्तोसिपार्षतं॥ग्रस्तमाचार्यपुत्रेणक्रुद्धेनहतबंधुना॥४१॥ सर्वेवयंपरित्रातुंनशक्ष्यामोद्यपार्षतं॥सौहार्दंसर्वभूतेषुयःकरोत्यतिमानुषः॥सोद्यकेशग्रहंश्रु
त्वापितुर्धक्ष्यतिनोरणे॥४२॥विक्रोशमानेहिमयिभृशमाचार्यगृद्धिनि॥अपाकीर्यस्वयंधर्मंशिष्येणनिहतोगुरुः॥४३॥ यदागतंवयोभूयःशिष्टमल्पतरंचनः॥
तस्येदानींविकारोयमधर्मोयंकृतोमहान्॥४४॥ पितेवनित्यंसौहार्दात्पितेवहिचधर्मतः॥ सोल्पकालस्यराज्यस्यकारणाद्घातितोगुरुः॥४५॥ धृतराष्ट्रेणभीष्मा
यद्रोणायचविशांपते॥विसृष्टापृथिवीसर्वासहपुत्रैश्चतत्परैः॥४६॥ संप्राप्यतादृशींवृत्तिंसत्कृतःसततंपरैः॥ अवृणीतसदापुत्रान्मामेवाभ्यधिकंगुरुः॥ ४७॥

निर्धनत्वोक्तेः ॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥ सत्यंकंचुकंसत्याभासमनृतं ॥३७॥३८॥३९॥४०॥ ४१॥४२॥४३॥४४॥ सौहार्दाद्धर्मतोगुरुत्वाद्वाद्विगुणःपितुरित्यर्थः ॥४५॥४६॥४७॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ अर्जुनस्येतिसांगावेदाइ

अवेक्षमाणस्त्वांमांचन्यस्ताश्त्रश्चाहवेहतः ॥ नत्वेनंयुध्यमानंवैहन्यादपिशतक्रतुः ॥ ४८ ॥ तस्याचार्यस्यवृद्धस्यद्रोहोनित्योपकारिणः ॥ कृतोह्यनार्यैरस्माभी
राज्यार्थैलुब्धबुद्धिभिः ॥ ४९ ॥ अहोबतमहत्पापंकृतंकर्मसुदारुणं ॥ यद्राज्यसुखलोभेनद्रोणोयंसाधुघातितः ॥ ५० ॥ पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄन्दारान्जीवितंचैववास
विः ॥ त्यजेत्सर्वंममप्रेम्णाजानात्येवंहिमेगुरुः ॥ ५१ ॥ समयाराज्यकामेनहन्यमानोप्युपेक्षितः ॥ तस्मादर्वाक्शिराराजन्प्राप्तोस्मिनरकंप्रभो ॥ ५२ ॥ ब्रा
ह्मणंवृद्धमाचार्यंन्यस्तशस्त्रंमहामुनिं ॥ घातयित्वाद्यराज्यार्थैमृतंश्रेयोनजीवितं ॥ ५३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिअर्जुन
वाक्येषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१९६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ संजयउवाच अर्जुनस्यवचःश्रुत्वानोचुस्तत्रमहारथाः ॥ अप्रियंवाप्रि
यंवापिमहाराजधनंजयं ॥ १ ॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्भीमसेनोभ्यभाषत ॥ कुत्सयन्निवकौंतेयमर्जुनंभरतर्षभ ॥ २ ॥ मुनिर्यथारण्यगतोभाषतेधर्मसंहितं ॥ न्य
स्तदंडोयथापार्थब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ ३ ॥ क्षतत्राताक्षताज्जीवन्क्षंतास्त्रीष्वपिसाधुषु ॥ क्षत्रियःक्षितिमाप्नोतिक्षिप्रंधर्मंयशःश्रियः ॥ ४ ॥ सभवान्क्षत्रिय
गुणैर्युक्तःसर्वैःकुलोद्वहः ॥ अविपश्चिद्यथावाचंव्याहरन्नाद्यशोभसे ॥ ५ ॥ पराक्रमस्तेकौंतेयशक्रस्येवशचीपतेः ॥ नचातिवर्तसेधर्मंवेलामिवमहोदधिः ॥
॥ ६ ॥ नपूजयेत्त्वांकोन्वद्ययत्त्रयोदशवार्षिकं ॥ अमर्षंपृष्ठतःकृत्वाधर्ममेवाभिकांक्षसे ॥ ७ ॥ दिष्ट्यातातमनस्तेद्यस्वधर्ममनुवर्तते ॥ आनृशंस्येचतेदिष्ट्या
बुद्धिःसततमच्युत ॥ ८ ॥ यत्तुधर्मप्रवृत्तस्यहृतंराज्यमधर्मतः ॥ द्रौपदीचपरामृष्टासभामानीयशत्रुभिः ॥ ९ ॥ वनंप्रव्राजिताश्चास्मवल्कलाजिनवाससः ॥
अनर्हमाणास्तंभावंत्रयोदशसमाःपरैः ॥ १० ॥ एतान्यमर्षस्थानानिमर्षितानिमयानघ ॥ क्षत्रधर्मप्रसक्तेनसर्वमेतदनुष्ठितं ॥ ११ ॥ तमधर्ममपाकृष्टंस्मृत्वा
द्यसहितस्त्वया ॥ सानुबंधान्हनिष्यामिक्षुद्रान्राज्यहरानहं ॥ १२ ॥ त्वयाहिकथितंपूर्वंयुद्धायाभ्यागतावयं ॥ घटामहेयथाशक्तित्वंतुनोद्यजुगुप्ससे ॥ १३ ॥
धर्ममन्विच्छसिज्ञातुंमिथ्यावचनमेवते ॥ भयार्दितानामस्माकंवाचामर्माणिकृंतसि ॥ १४ ॥ वपन्व्रणेक्षारमिवक्षतानांशत्रुकर्शन ॥ विदीर्यतेमेहृदयंत्व
यावाक्शल्यपीडितं ॥ १५ ॥ अधर्ममेनंविपुलंधार्मिकःसन्नबुध्यसे ॥ यत्त्वमात्मानमस्मांश्चप्रशंस्यान्नप्रशंससि ॥ १६ ॥

तिचाध्यायौस्पष्टार्थौ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

वासुदेवेस्थितेचापिद्रोणपुत्रंप्रशंससि ॥ यःकलांषोडशींपूर्णांधनंजयनतेर्हति ॥ १७ ॥ स्वयमेवात्मनोदोषान्ब्रुवाणःकिन्नलज्जसे ॥ दारयेयंमहींक्रोधाद्वि
किरेयंचपर्वतान् ॥ १८ ॥ आविध्यैतांगदांगुर्वींभीमांकांचनमालिनीं ॥ गिरिप्रकाशान्क्षितिजान्भंजेयमनिलोयथा ॥ १९ ॥ द्रावयेयंशरैश्चापिसेंद्रान्देवा
न्समागतान् ॥ सराक्षसगणान्पार्थसासुरोरगमानवान् ॥ २० ॥ सत्वमेवंविधंजानन्भ्रातरंमांनरर्षभ ॥ द्रोणपुत्राद्भयंकर्तुंनार्हस्यमितविक्रम ॥ २१ ॥ अथ
वातिष्ठबीभत्सोसहसर्वैःसहोदरैः ॥ अहमेनंगदापाणिर्जेष्याम्येकोमहाहवे ॥ २२ ॥ ततःपांचालराजस्यपुत्रःपार्थमथाब्रवीत् ॥ संक्रुद्धमिवनर्दंतंहिरण्यकशि
पुर्हरिं ॥ २३॥ धृष्टद्युम्नउवाच बीभत्सोविप्रकर्माणिविदितानिमनीषिणां ॥ याजनाध्यापनेदानंतथायज्ञप्रतिग्रहौ ॥ २४ ॥ षष्ठमध्ययनंनामतेषांकस्मि
न्प्रतिष्ठितः ॥ हतोद्रोणोमयात्येवंकिंमांपार्थविगर्हसे ॥ २५ ॥ अपक्रांतःस्वधर्माच्चक्षात्रधर्मंव्यपाश्रितः ॥ अमानुषेणहंत्यस्मानस्त्रेणक्षुद्रकर्मकृत् ॥ २६ ॥ त
थामायांप्रयुंजानमसत्यंब्राह्मणब्रुवं ॥ माययैवनिहन्याद्योनयुक्तंपार्थतत्रकिं ॥ २७ ॥ तस्मिंस्तथामयाशस्तेयदिद्रौणायनीरुषा ॥ कुरुतेभैरवंनादंतत्रकिंम
महीयते॥२८॥ नचाद्भुतमिदंमन्येयद्द्रौणिर्युद्धसंज्ञया॥ घातयिष्यतिकौरव्यान्परित्रातुमशक्नुवन्॥२९॥यच्चमांधार्मिकोभूत्वाब्रवीषिगुरुघातिनं॥तदर्थमहमु
त्पन्नःपांचाल्यस्यसुतोनलात् ॥ ३० ॥ यस्यकार्यमकार्यंवायुध्यतःस्यात्समंरणे ॥ तंकथंब्राह्मणंब्रूयाःक्षत्रियंवाधनंजय ॥ ३१ ॥ योह्यनस्त्रविदोहन्याद्ब्रह्मास्त्रैः
क्रोधमूर्छितः ॥ सर्वोपायैर्नसकथंवध्यःपुरुषसत्तमः ॥ ३२ ॥ विधर्मिणंधर्मविद्भिःप्रोक्तंतेषांविषोपमं ॥ जानन्धर्मार्थतत्त्वज्ञकिंमामर्जुनगर्हसे ॥ ३३ ॥ नृशं
सःसमयाक्रम्यरथएवनिपातितः ॥ तन्मामनिंद्यंबीभत्सोकिमर्थंनाभिनंदसे ॥ ३४ ॥ कालानलसमंपार्थज्वलनार्कविषोपमं ॥ भीमंद्रोणशिरश्छिन्नंनप्रशं
ससिमेकथं ॥ ३५ ॥ योसौममैवनान्यस्यबांधवान्युधिजघ्निवान् ॥ छित्वापितस्यमूर्धानंनैवास्मिविगतज्वरः ॥ ३६ ॥ तच्चमेकृंततेमर्मयन्नतस्यशिरोमया ॥
निषादविषयेक्षिप्तंजयद्रथशिरोयथा ॥ ३७॥ अथावधश्चशत्रूणामधर्मःश्रूयतेर्जुन ॥ क्षत्रियस्यहिधर्मोयंहन्याद्धन्येतवापुनः ॥ ३८ ॥ सशत्रुर्निहतःसंख्येम
याधर्मेणपांडव ॥ यथात्वयाहतःशूरोभगदत्तःपितुःसखा ॥ ३९ ॥ पितामहंरणेहत्वामन्यसेधर्ममात्मनः ॥ मयाशत्रौहतेकस्मात्पापेधर्मंनमन्यसे ॥ ४० ॥ सं
बंधावनतंपार्थनमांत्वंवक्तुमर्हसि ॥ स्वगात्रकृतसोपानंनिषण्णमिवदंतिनं ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ सांगाइति १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

क्षमामितेसर्वमेववाग्व्यतिक्रममर्जुन ॥ द्रौपद्याद्रौपदेयानांकृतेनान्येनहेतुना ॥ ४२ ॥ कुलक्रमागतंवैरंममाचार्येणविश्रुतं ॥ तथाजानात्ययंलोकोनयूयंपां
डुनंदनाः ॥ ४३ ॥ नानृतीपांडवोज्येष्ठोनाहंवाऽधार्मिकोर्जुन ॥ शिष्यद्रोहीहतःपापोयुध्यस्वविजयस्तव ॥ ४४ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणा
स्त्रमोक्षपर्वणिधृष्टद्युम्नवाक्येसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ धृतराष्ट्रउवाच सांगावेदायथान्यायंयेनाधीतामहा
त्मना ॥ यस्मिन्साक्षाद्धनुर्वेदोह्रीनिषेवेप्रतिष्ठितः ॥ १ ॥ यस्यप्रसादात्कुर्वंतिकर्माणिपुरुषर्षभाः ॥ अमानुषाणिसंग्रामेदेवैरसुकराणिच ॥ २ ॥ तस्मिन्नाक्रु
श्यतिद्रोणेसमक्षंपापकर्मणा ॥ नीचात्मनानृशंसेनक्षुद्रेणगुरुघातिना ॥ ३ ॥ नामर्षंतत्रकुर्वंतिधिक्क्षात्रंधिगमर्षितां ॥ पार्थाःसर्वेचराजानःपृथिव्यांयेधनु
र्धराः ॥ ४ ॥ श्रुत्वाकिमाहुःपांचाल्यंतन्ममाचक्ष्वसंजय ॥ संजयउवाच श्रुत्वाद्रुपदपुत्रस्यतावाचःक्रूरकर्मणः ॥ ५ ॥ तूष्णींबभूवूराजानःसर्वएववि
शांपते ॥ अर्जुनस्तुकटाक्षेणजिह्मंविप्रेक्ष्यपार्षतं ॥ ६ ॥ सबाष्पमतिनिःश्वस्यधिग्धिगित्येवचाब्रवीत् ॥ युधिष्ठिरश्चभीमश्चयमौकृष्णस्तथापरे ॥ ७ ॥ आस
न्सुव्रीडिताराजन्सात्यकिस्त्वब्रवीदिदं ॥ नेहास्तिपुरुषःकश्चिद्यइमंपापपूरुषं ॥ ८ ॥ भाषमाणमकल्याणंशीघ्रंहन्यान्नराधमं ॥ एतेत्वांपांडवाःसर्वेकुत्सयंतिवि
त्सया ॥ ९ ॥ कर्मणातेनपापेनश्वपाकंब्राह्मणाइव ॥ एतत्कृत्वामहत्पापंनिंदितःसर्वसाधुभिः ॥ १० ॥ नलज्जसेकथंवक्तुंसमितिंप्राप्यशोभनां ॥ कथंचश
तधाजिह्वानतेमूर्धाचदीर्यते ॥ ११ ॥ गुरुमाक्रोशतःक्षुद्रनचाधर्मेणपात्यसे ॥ वाच्यस्त्वमसिपार्थैश्चसर्वैश्चांधकवृष्णिभिः ॥ १२ ॥ यत्कर्मकलुषंकृत्वाश्लाघ
सेजनसंसदि ॥ अकार्यंतादृशंकृत्वापुनरेवगुरुंक्षिपन् ॥ १३ ॥ वध्यस्त्वंनत्वयार्थोस्तिमुहूर्तमपिजीवता ॥ कस्त्वेतद्व्यवसेदार्यस्त्वदन्यःपुरुषाधम ॥ १४ ॥ नि
गृह्यकेशेषुवधंगुरोर्धर्मात्मनःसतः ॥ सप्तावरेतथापूर्वेबांधवास्तेनिमज्जिताः ॥ १५ ॥ यशसाचपरित्यक्तास्त्वांप्राप्यकुलपांसनं ॥ उक्तवांश्चापियत्पार्थेभीष्मं
प्रतिनरर्षभ ॥ १६ ॥ तथांतोविहितस्तेनस्वयमेवमहात्मना ॥ तस्यापितवसोदर्योनिहंतापापकृत्तमः ॥ १७ ॥ नान्यःपांचालपुत्रेभ्योविद्यतेभुविपापकृत् ॥
सचापिसृष्टःपित्रातेभीष्मस्यांतकरःकिल ॥ १८ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

शिखंडीरक्षितस्तेनसचमृत्युर्महात्मनः ॥ पंचालाश्चलिताधर्मात्क्षुद्रामित्रगुरुद्रुहः ॥ १९ ॥ त्वांप्राप्यसहसौदर्यैधिक्कृतंसर्वसाधुभिः ॥ पुनश्चेदीदृशींवाचंमत्स
मीपेवदिष्यसि ॥ २० ॥ शिरस्तेपोथयिष्यामिगदयावज्रकल्पया ॥ त्वांचब्रह्महणंदृष्ट्वाजनःसूर्यमवेक्षते ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्याहितेपापंप्रायश्चित्तार्थमात्मनः ॥ पां
चालकसुदुर्वृत्तममैवगुरुमग्रतः ॥ २२ ॥ गुरोर्गुरुंचभूयोपिक्षिपन्नैवहिलज्जसे ॥ तिष्ठतिष्ठसहस्वैकंगदापातमिमंमम ॥ २३ ॥ तवचापिसहिष्येहंगदापातान
नेकशः ॥ सात्वतेनैवमाक्षिप्तःपार्षतपरुषाक्षरं ॥ २४ ॥ संरब्धंसात्यकिंप्राहसंक्रुद्धःप्रहसन्निव ॥ धृष्टद्युम्नउवाच श्रूयतेश्रूयतेचेतिक्षम्यतेचेतिमाधव ॥
॥ २५ ॥ सदानार्योशुभःसाधुंपुरुषंक्षेप्तुमिच्छति ॥ क्षमाप्रशस्यतेलोकेनतुपापोर्हतिक्षमां ॥ २६ ॥ क्षमावंतंहिपापात्माजितोयमितिमन्यते ॥ सत्वंक्षुद्रसमा
चारोनीचात्मापापनिश्चयः ॥ २७ ॥ आकेशाग्रान्नखाग्राच्चवक्तव्योवक्तुमिच्छसि ॥ यःसभूरिश्रवाश्छिन्नभुजःप्रायगतस्त्वया ॥ २८ ॥ वार्यमाणेनहिहत
स्ततःपापतरंनुकिं ॥ गाहमानोमयाद्रोणोदिव्येनास्त्रेणसंयुगे ॥ २९ ॥ विसृष्टशस्त्रोनिहतःकिंतत्रक्रूरदुष्कृतं ॥ अयुध्यमानंयस्त्वाजौतथाप्रायगतंमुनिं ॥
॥ ३० ॥ छिन्नबाहुंपरैर्हन्यात्सात्यकेसकथंवदेत् ॥ निहत्यत्वांपदाभूमौसविकर्षतिवीर्यवान् ॥ ३१ ॥ किंतदाननिहंस्येनंभूत्वापुरुषसत्तमः ॥ त्वयापुनरनार्येण
पूर्वंपार्थेननिर्जितः ॥ ३२ ॥ यदातदाहतःशूरःसौमदत्तिःप्रतापवान् ॥ यत्रयत्रतुपांडूनांद्रोणोद्रावयतेचमूं ॥ ३३ ॥ किरञ्छरसहस्राणितत्रतत्रप्रयाम्यहं ॥ स
त्वमेवंविधंकृत्वाकर्मचांडालवत्स्वयं ॥ ३४ ॥ वक्तुमर्हसिवक्तव्यःकस्मात्त्वंपरुषाण्यथ ॥ कर्तात्वंकर्मणोत्यस्यनाहंवृष्णिकुलाधम ॥ ३५ ॥ पापानांचत्वमावा
सःकर्मणांमापुनर्वद ॥ जोषमास्वनमांभूयोवक्तुमर्हस्यतःपरं ॥ ३६ ॥ अधरोत्तरमेतद्धियन्मांत्वंवक्तुमर्हसि ॥ अथवक्ष्यसिमांमौर्ख्याद्भूयःपरुषमीदृशं ॥ ३७ ॥
गमयिष्यामिबाणैस्त्वांयुधिवैवस्वतक्षयं ॥ नचैवंमूर्खधर्मेणकेवलेनैवशक्यते ॥ ३८ ॥ तेषामपित्वधर्मेणचेष्टितंशृणुयादृशं ॥ वंचितःपांडवःपूर्वमधर्मेणयु
धिष्ठिरः ॥ ३९ ॥ द्रौपदीचपरिक्लिष्टातथाऽधर्मेणसात्यके ॥ प्रव्राजितावनंसर्वेपांडवाःसहकृष्णया ॥ ४० ॥ सर्वस्वमपकृष्टंचतथाधर्मेणबालिश ॥ अधर्मेणाप
कृष्टश्चमद्रराजःपरेरितः ॥ ४१ ॥ अधर्मेणतथाबालःसौभद्रोविनिपातितः ॥ इतोप्यधर्मेणहतोभीष्मःपरपुरंजयः ॥ ४२ ॥ भूरिश्रवात्वधर्मेणत्वयाधर्मविदा
हतः ॥ एवंपरैराचरितंपांडवेयैश्चसंयुगे ॥ ४३ ॥ रक्षमाणैर्जयंवीरैर्धर्मज्ञैरपिसात्वत ॥ दुर्ज्ञेयःसपरोधर्मस्तथाधर्मश्चदुर्विदः ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

युध्यस्वकौरवैःसार्धमागाःपितृनिवेशनं॥ संजयउवाच एवमादीनिवाक्यानिक्रूराणिपरुषाणिच ॥ ४५॥ श्रावितःसात्यकिःश्रीमानाकंपितइवाभ
वत्॥ तच्छ्रुत्वाक्रोधताम्राक्षःसात्यकिस्त्वाददेगदां॥ ४६॥ विनिःश्वस्ययथासर्पःप्रणिधायरथेधनुः॥ ततोभिपत्यपांचाल्यंसंरंभेणेदमब्रवीत्॥ ४७॥ नत्वां
वक्ष्यामिपरुषंहनिष्येत्वांवधक्षमं॥ तमापतंतंसहसामहाबलममर्षणं॥ ४८ ॥ पांचाल्यायाभिसंक्रुद्धमंतकायांतकोपमं॥ चोदितोवासुदेवेनभीमसेनोमहा
बलः॥ ४९॥ अवप्लुत्यरथात्तूर्णंबाहुभ्यांसमवारयत् ॥ द्रवमाणंतथाक्रुद्धंसात्यकिंपांडवोबली॥ ५० ॥ प्रस्पंदमानमादायजगामबलिनंबलात्॥ स्थित्वावि
ष्टभ्यचरणौभीमेनशिनिपुंगवः॥ ५१ ॥ निगृहीतःपदेषष्ठेबलेनबलिनांवरः ॥ अवरुध्यरथात्तूर्णंध्रियमाणंबलीयसा ॥ ५२॥ उवाचश्लक्ष्णयावाचासहदेवो
विशांपते॥ अस्माकंपुरुषव्याघ्रमित्रमन्यन्नविद्यते॥ ५३॥ परमंधकवृष्णिभ्यःपंचालेभ्यश्चमारिष॥ तथैवांधकवृष्णीनांतथैवचविशेषतः॥ ५४ ॥ कृष्णस्य
चतथास्मत्तोमित्रमन्यन्नविद्यते ॥ पंचालानांचवार्ष्णेयसमुद्रांतांविचिन्वतां॥ ५५॥ नान्यदस्तिपरंमित्रंयथापांडववृष्णयः॥ सभवानीदृशंमित्रंमन्यतेचय
थाभवान्॥ ५६॥ भवंतश्चयथास्माकंभवतांचतथावयं ॥ सएवंसर्वधर्मज्ञमित्रधर्ममनुस्मरन् ॥ ५७॥ नियच्छमन्युंपांचाल्यात्प्रशाम्यशिनिपुंगव ॥ पार्ष
तस्यक्षमत्वंवैक्षमतांपार्षतश्चते॥ ५८॥ वयंक्षमयितारश्चकिमन्यत्रशमाद्भवेत् ॥ प्रशाम्यमानेशैनेयेसहदेवेनमारिष॥ ५९॥ पांचालराजस्यसुतःप्रहसन्नि
दमब्रवीत्॥ मुंचमुंचशिनेःपौत्रंभीमयुद्धमदान्वितं॥ ६० ॥ आसादयतुमामेषधराधरमिवानिलः॥ यावदस्यशितैर्बाणैःसंरंभंविनयाम्यहं ॥ ६१ ॥ युद्धश्र
द्धांचकौंतेयजीवितंचास्यसंयुगे ॥ किंनुशक्यंमयाकर्तुंकार्यंयदिदमुद्यतं ॥ ६२ ॥ सुमहत्पांडुपुत्राणामायांत्येतेहिकौरवाः ॥ अथवाफाल्गुनःसर्वान्वारयि
ष्यतिसंयुगे॥ ६३॥ अहमप्यस्यमूर्द्धानंपातयिष्यामिसायकैः ॥ मन्यतेच्छिन्नबाहुंमांभूरिश्रवसमाहवे ॥ ६४ ॥ उत्सृजैनमहंचैनमेषवामांहनिष्यति ॥ शृ
ण्वन्पांचालवाक्यानिसात्यकिःसर्पवच्छ्वसन्॥ ६५॥ भीमबाह्वंतरेसक्तोविस्फुरत्यनिशंबली॥ तौवृषाविवनर्दंतौबलिनौबाहुशालिनौ ॥ ६६ ॥ त्वरयावासु
देवश्चधर्मराजश्चमारिष॥ यत्नेनमहतावीरौवारयामासतुस्ततः॥ ६७॥

॥ ६८ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ततइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

निवार्यपरमेष्वासौकोपसंरक्तलोचनौ ॥ युयुत्सूनपरान्संख्येप्रतीयुःक्षत्रियर्षभाः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिधृष्टद्यु
म्नसात्यकिक्रोधेअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १९८॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ संजयउवाच ततःसकदनंचक्रेरिपूणांद्रोणनंदनः ॥ युगांतेसर्वभू
तानांकालसृष्टइवांतकः॥ १ ॥ ध्वजद्रुमंशस्त्रशृंगंहतनागमहाशिलं ॥ अश्वकिंपुरुषाकीर्णंशरासनलतावृतं ॥ २ ॥ क्रव्यादपक्षिसंघुष्टंभूतयक्षगणाकुलं ॥ नि
हत्यशात्रवान्भल्लैःसोचिनोद्देहपर्वतं ॥ ३ ॥ ततोवेगेनमहताविनद्यसनरर्षभः ॥ प्रतिज्ञांश्रावयामासपुनरेवतवात्मजं ॥ ४ ॥ यस्माद्युध्यंतमाचार्यंधर्मकंचुक
मास्थितः॥ मुंचशस्त्रमितिप्राहकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः॥ ५॥ तस्मात्संपश्यतस्तस्यद्रावयिष्यामिवाहिनीं॥ विद्राव्यसर्वान्हंतास्मिजाल्मंपांचाल्यमेवतु ॥ ६ ॥ स
र्वानेतान्हनिष्यामियदियोत्स्यंतिमांरणे॥ सत्यंतेप्रतिजानामिपरिवर्तयवाहिनीं॥ ७ ॥ तच्छ्रुत्वातवपुत्रस्तुवाहिनींपर्यवर्तयत् ॥ सिंहनादेनमहताव्यपोह्यसु
महद्भयं॥ ८॥ ततःसमागमोराजन्कुरुपांडवसेनयोः॥ पुनरेवाभवत्तीव्रःपूर्णसागरयोरिव ॥ ९ ॥ संरब्धाहिस्थिरीभूताद्रोणपुत्रेणकौरवाः ॥ उदग्राःपांडुपं
चालाद्रोणस्यनिधनेनच ॥ १० ॥ तेषांपरमहृष्टानांजयमात्मनिपश्यतां ॥ संरब्धानांमहावेगःप्रादुरासीद्विशांपते ॥ ११ ॥ यथाशिलोच्चयेशैलःसागरैः
सागरोयथा॥ प्रतिहन्येतराजेंद्रतथासन्कुरुपांडवाः॥ १२॥ ततःशंखसहस्राणिभेरीणामयुतानिच॥ अवादयंतसंहृष्टाःकुरुपांडवसैनिकाः ॥ १३ ॥ यथानि
र्मथ्यमानस्यसागरस्यतुनिःस्वनः॥ अभवत्तवसैन्यस्यसुमहानद्भुतोपमः॥ १४॥ प्रादुश्चक्रेततोद्रौणिरस्त्रंनारायणंतदा ॥ अभिसंधायपांडूनांपंचालानांच
वाहिनीं ॥ १५॥ प्रादुरासंस्ततोबाणादीप्ताग्राःखेसहस्रशः॥ पांडवान्क्षपयिष्यंतोदीप्तास्याःपन्नगाइव॥ १६॥ तेदिशःखंचसैन्यंचसमावृण्वन्महाहवे ॥ मु
हूर्ताद्भास्करस्येवलोकेराजन्गभस्तयः॥ १७॥ तथापरेद्योतमानाज्योतींषीवामलांबरे॥ प्रादुरासन्महाराजकार्ष्णायसमयागुडाः॥ १८॥ चतुश्चक्राद्विचक्राश्च
शतघ्न्योबहुलागदाः॥ चक्राणिचक्षुरांतानिमंडलानीवभास्वतः॥ १९ ॥ शस्त्राकृतिभिराकीर्णमतीवपुरुषर्षभ ॥ दृष्ट्वांतरिक्षमाविग्नाःपांडुपंचालसृंजयाः ॥
॥ २० ॥ यथायथाह्ययुध्यंतपांडवानांमहारथाः॥ तथातथातदस्त्रंवैव्यवर्धतजनाधिप॥ २१ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अस्माभिरस्मदीयैर्विदुरादिभिर्निवार्यमाणेन निषिध्यमानेनापितद्वनमनुगंतुंप्रवेष्टुंएषिताअनुमतानतु

वध्यमानास्तदास्त्रेणतेननारायणेनवै ॥ दह्यमानानलेनेवसर्वतोभ्यर्दितारणे॥ २२॥ यथाहिशिशिरापायेदहेत्कक्षंहुताशनः॥तथातदस्त्रंपांडूनांददाहध्वजिनीं
प्रभो ॥ २३ ॥ आपूर्यमाणेनास्त्रेणसैन्येक्षीयतिचप्रभो ॥ जगामपरमंत्रासंधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ २४ ॥ द्रवमाणंतुतत्सैन्यंदृष्ट्वाविगतचेतनं ॥ मध्यस्थतांचपा
र्थस्यधर्मपुत्रोब्रवीदिदं ॥ २५ ॥ धृष्टद्युम्नपलायस्वसहपांचालसेनया ॥ सात्यकेत्वंचगच्छस्ववृष्ण्यंधकवृतोमहान् ॥ २६॥ वासुदेवोपिधर्मात्माकरिष्यत्यात्मनः
क्षमं ॥ श्रेयोह्युपदिशत्येषलोकस्यकिमुतात्मनः ॥ २७॥ संग्रामस्तुनकर्तव्यःसर्वसैन्यान्ब्रवीमिवः ॥ अहंहिसहसोदर्यैःप्रवेक्ष्येहव्यवाहनं ॥ २८ ॥ भीष्मद्रो
णार्णवंतीर्त्वासंग्रामेभीरुदुस्तरे ॥ विमज्जिष्यामिसलिलेसगणोद्रौणिगोष्पदे ॥ २९ ॥ कामःसंपद्यतामस्यबीभत्सोराशुमांप्रति ॥ कल्याणवृत्तिराचार्योम
यायुधिनिपातितः ॥ ३० ॥ येनबालःससौभद्रोयुद्धानामविशारदः ॥ समर्थैर्बहुभिःक्रूरैर्घातितोनाभिपालितः ॥ ३१ ॥ येनाविब्रुवताप्रश्नंतथाकृष्णासभांग
ता ॥ उपेक्षितासपुत्रेणदासभावंनियच्छती ॥ ३२ ॥ जिघांसुर्धार्तराष्ट्रश्चश्रांतेष्वश्वेषुफाल्गुनः ॥ कवचेनतथागुप्तोरक्षार्थंसैंधवस्यच ॥ ३३ ॥ येनब्रह्मास्त्र
विदुषापंचालाःसत्यजिन्मुखाः ॥ कुर्वाणामज्जयेयत्नंसमूलाविनिपातिताः ॥ ३४ ॥ येनप्रव्राज्यमानाश्चराज्याद्वयमधर्मतः ॥ निवार्यमाणेनास्माभिरनुगं
तुंतदेषिताः ॥ ३५ ॥ योसावत्यंतमस्मासुकुर्वाणःसौहृदंपरं ॥ हतस्तदर्थेमरणंगमिष्यामिसबांधवः ॥ ३६॥ एवंब्रुवतिकौंतेयेदाशार्हस्त्वरितस्ततः ॥ निवार्यसै
न्यंबाहुभ्यामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ शीघ्रंन्यस्यतशस्त्राणिवाहेभ्यश्चावरोहत ॥ एषयोगोत्रविहितःप्रतिषेधेमहात्मना ॥ ३८ ॥ द्विपाश्वस्यंदनेभ्यश्चक्षितिं
सर्वेऽवरोहत ॥ एवमेतन्नवोहन्यादस्त्रंभूमौनिरायुधान् ॥ ३९ ॥ यथायथाहियुध्यंतेयोधाह्यस्त्रमिदंप्रति ॥ तथातथाभवंत्येतेकौरवाबलवत्तराः ॥ ४० ॥ निक्षे
प्स्यंतिचशस्त्राणिवाहनेभ्योवरुह्यये ॥ तान्नैतदस्त्रंसंग्रामेनिहनिष्यतिमानवान् ॥ ४१ ॥ यत्त्वेतत्प्रतियोत्स्यंतिमनसापीहकेचन ॥ निहनिष्यतितान्सर्वान्र
सातलगतानपि ॥ ४२ ॥ तेवचस्तस्यतच्छ्रुत्वावासुदेवस्यभारत ॥ ईषुःसर्वेसमुत्स्रष्टुंमनोभिःकरणेनच ॥ ४३ ॥ ततउत्स्रष्टुकामांस्तानस्त्राण्यालक्ष्यपांडवः॥
भीमसेनोब्रवीद्राजन्निदंसंहर्षयन्वचः ॥ ४४ ॥ नकथंचनशस्त्राणिमोक्तव्यानीहकेनचित् ॥ अहमावारयिष्यामिद्रोणपुत्रास्त्रमाशुगैः ॥ ४५ ॥

प्रतिषिद्धाइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ सौहृदंकुर्वाणइतिसानुशयं ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांनवनवत्यधिकशत

गदयाप्यनयागुर्व्याहेमविग्रहयारणे ॥ कालवत्प्रहरिष्यामिद्रौणेरस्त्रंविशातयन् ॥ ४६ ॥ नहिमेविक्रमेतुल्यःकश्चिदस्तिपुमानिह ॥ यथैवसवितुस्तुल्यंज्योति
रन्यन्नविद्यते ॥ ४७ ॥ पश्यतेमौहिमेबाहूनागराजकरोपमौ ॥ समर्थौपर्वतस्यापिशैशिरस्यनिपातने ॥ ४८ ॥ नागायतसमप्राणोह्यहमेकोनरेष्विह ॥ शक्रोय
थाऽप्रतिद्वंद्वोदिविदेवेषुविश्रुतः ॥ ४९ ॥ अद्यपश्यतमेवीर्यंबाह्वोःपीनांसयोर्युधि ॥ ज्वलमानस्यदीप्तस्यद्रौणेरस्त्रस्यवारणे ॥ ५० ॥ यदिनारायणास्त्रस्यप्रति
योद्धानविद्यते ॥ अद्यैतत्प्रतियोत्स्यामिपश्यत्सुकुरुपांडुषु ॥ ५१ ॥ अर्जुनार्जुनबीभत्सोनन्यस्यंगांडिवंत्वया ॥ शशांकस्येवतेपंकोनैर्मल्यंपातयिष्यति ॥ ५२ ॥
अर्जुनउवाच भीमनारायणास्त्रेमेगोषुचब्राह्मणेषुच ॥ एतेषुगांडिवंन्यस्यमेतद्धिव्रतमुत्तमं ॥ ५३ ॥ एवमुक्तस्ततोभीमोद्रोणपुत्रमरिंदमं ॥ अभ्ययान्मेघ
घोषेणरथेनादित्यवर्चसा ॥ ५४ ॥ सएनमिषुजालेनलघुत्वाच्छीघ्रविक्रमः ॥ निमेषमात्रेणासाद्यकुंतीपुत्रोभ्यवाकिरत् ॥ ५५ ॥ ततोद्रौणिःप्रहस्यैनंद्रवंतम
भिभाष्यच ॥ अवाकिरत्प्रदीप्ताग्रैःशरैस्तैरभिमंत्रितैः ॥ ५६ ॥ पन्नगैरिवदीप्तास्यैर्वमद्भिर्ज्वलनंरणे ॥ अवकीर्णोऽभवत्पार्थःस्फुलिंगैरिवकांचनैः ॥ ५७ ॥ त
स्यरूपमभूद्राजन्भीमसेनस्यसंयुगे ॥ खद्योतैरावृतस्येवपर्वतस्यदिनक्षये ॥ ५८ ॥ तदस्त्रंद्रोणपुत्रस्यतस्मिन्प्रतिसमस्यति ॥ अवर्धतमहाराजयथाग्निरनिलो
द्धतः ॥ ५९ ॥ विवर्धमानमालक्ष्यतदस्त्रंभीमविक्रमं ॥ पांडुसैन्यमृतेभीमंसुमहद्भयमाविशत् ॥ ६० ॥ ततःशस्त्राणितेसर्वेसमुत्सृज्यमहीतले ॥ अवारोहन्रथे
भ्यश्चहस्त्यश्वेभ्यश्चसर्वशः ॥ ६१ ॥ तेषुनिक्षिप्तशस्त्रेषुवाहनेभ्यश्च्युतेषुच ॥ तदस्त्रवीर्यंविपुलंभीममूर्धन्यथापतत् ॥ ६२ ॥ हाहाकृतानिभूतानिपांडवाश्चविशे
षतः ॥ भीमसेनमपश्यंततेजसासंवृतंतथा ॥ ६३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिपांडवसैन्यास्त्रत्यागेनवनवत्यधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ १९९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच भीमसेनंसमाकीर्णंदृष्ट्वास्त्रेणधनंजयः ॥ तेजसःप्रतिघातार्थंवारुणेनसमावृणोत् ॥ १ ॥ नाल
क्षयततत्कश्चिद्वारुणास्त्रेणसंवृतं ॥ अर्जुनस्यलघुत्वाच्चसंवृतत्वाच्चतेजसः ॥ २ ॥ साश्वसूतरथोभीमोद्रोणपुत्रास्त्रसंवृतः ॥ अग्नावग्निरिवन्यस्तोज्वालामाली
सुदुर्दृशः ॥ ३ ॥ यथारात्रिक्षयेराजन्ज्योतींष्यस्तगिरिंप्रति ॥ समापेतुस्तथाबाणाभीमसेनरथंप्रति ॥ ४ ॥

तमोऽध्यायः ॥ १९९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ भीमसेनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

सहिभीमोरथश्चास्यहयाःसूतश्चमारिष ॥ संवृताद्रोणपुत्रेणपावकांतर्गताभवन् ॥ ५ ॥ यथाजग्ध्वाजगत्कृत्स्नंसमयेसचराचरं ॥ गच्छेद्वह्निर्विभोरास्यंतथास्त्रं
भीममावृणोत् ॥ ६ ॥ सूर्यमग्निःप्रविष्टःस्याद्यथाचाग्निंदिवाकरः ॥ तथाप्रविष्टंतत्तेजोनप्राज्ञायतपांडवं ॥ ७ ॥ विकीर्णमस्त्रंतद्दृष्ट्वातथाभीमरथंप्रति ॥ उदीर्य
माणंद्रौणिंचनिष्प्रतिद्वंद्वमाहवे ॥ ८ ॥ सर्वसैन्यंचपांडूनांन्यस्तशस्त्रमचेतनं ॥ युधिष्ठिरपुरोगांश्चविमुखांस्तान्महारथान् ॥ ९ ॥ अर्जुनोवासुदेवश्चत्वरमाणौ
महाद्युती ॥ अवप्लुत्यरथाद्वीरौभीममाद्रवतांततः ॥ १० ॥ ततस्तद्द्रोणपुत्रस्यतेजोस्त्रबलसंभवं ॥ विगाह्यतौसुबलिनौमायया*विशतांतथा ॥ ११ ॥ न्यस्तश
स्त्रौततस्तौतुनादहत्सोस्त्रजोनलः ॥ वारुणास्त्रप्रयोगाच्चवीर्यवत्त्वाच्चकृष्णयोः ॥ १२ ॥ ततश्चकृषतुर्भीमंसर्वशस्त्रायुधानिच ॥ नारायणास्त्रशांत्यर्थंनरनाराय
णौबलात् ॥ १३ ॥ आकृष्यमाणःकौंतेयोनदत्येवमहारवं ॥ वर्धतेचैवतद्घोरंद्रौणेरस्त्रंसुदुर्जयं ॥ १४ ॥ तमब्रवीद्वासुदेवःकिमिदंपांडुनंदन ॥ वार्यमाणोपिकौं
तेययद्युद्धान्ननिवर्तसे ॥ १५ ॥ यदियुद्धेनजेयाःस्युरिमेकौरवनंदनाः ॥ वयमप्यत्रयुध्येमतथाचेमेनरर्षभाः ॥ १६ ॥ रथेभ्यस्त्ववतीर्णाःस्मसर्वएवहिताव
काः ॥ तस्मात्त्वमपिकौंतेयरथात्तूर्णमपाक्रम ॥ १७ ॥ एवमुक्त्वातुतंकृष्णोरथाद्भूमिमवर्तयत् ॥ निःश्वसंतंयथानागंक्रोधसंरक्तलोचनं ॥ १८ ॥ यदापकृष्टःस
रथान्न्यासितश्चायुधंभुवि ॥ ततोनारायणास्त्रंतत्प्रशांतंशत्रुतापनं ॥ १९ ॥ संजयउवाच तस्मिन्प्रशांतेविधिनातेनतेजसिदुःसहे ॥ बभूवुर्विमलाःसर्वादिशः
प्रदिशएवच ॥ २० ॥ प्रववुश्चशिवावाताःप्रशांताम्मृगपक्षिणः ॥ वाहनानिचहृष्टानिप्रशांतेस्त्रेसुदुर्जये ॥ २१ ॥ व्यपोढेचततोघोरेतस्मिंस्तेजसिभारत ॥ बभौ
भीमोनिशापायेधीमान्सूर्यइवोदितः ॥ २२ ॥ हतशेषंबलंतत्तुपांडवानामतिष्ठत ॥ अस्त्रव्युपरमाद्धृष्टंतवपुत्रजिघांसया ॥ २३ ॥ व्यवस्थितेबलेतस्मिन्नस्त्रेप्र
तिहतेतथा ॥ दुर्योधनोमहाराजद्रोणपुत्रमथाब्रवीत् ॥ २४ ॥ अश्वत्थामन्पुनःशीघ्रमस्त्रमेतत्प्रयोजय ॥ अवस्थिताहिपंचालाःपुनरेतेजयैषिणः ॥ २५ ॥ अश्व
त्थामातथोक्तस्तुतवपुत्रेणमारिष ॥ सुदीनमभिनिःश्वस्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ २६ ॥ नैतदावर्ततेराजन्नस्त्रंद्विर्नोपपद्यते ॥ आवृत्तंहिनिवर्तेतप्रयोक्तारंनसं
शयः ॥ २७ ॥ एषचास्त्रप्रतीघातंवासुदेवःप्रयुक्तवान् ॥ अन्यथाविहितःसंख्येवधःशत्रोर्जनाधिप ॥ २८ ॥

---

*निगूढेनैश्वर्येण

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

पराजयोवामृत्युर्वाश्रेयान्मृत्युर्ननिर्जयः॥ विजिताश्चारयोह्येतेशस्त्रोत्सर्गान्मृतोपमाः॥ २९ ॥ दुर्योधनउवाच आचार्यपुत्रयद्येतद्विरस्त्रंनप्रयुज्यते॥
अन्यैर्गुरुघ्नावध्यंतामस्त्रैरस्त्रविदांवर॥ ३० ॥ त्वयिशस्त्राणिदिव्यानित्र्यंबकेचामितौजसि॥ इच्छतोनहितेमुच्येत्संक्रुद्धोहिपुरंदरः॥ ३१ ॥ धृतराष्ट्रउवाच
तस्मिन्नस्त्रेप्रतिहतेद्रोणेचोपधिनाहते ॥ तथादुर्योधनेनोक्तोद्रौणिःकिमकरोत्पुनः॥ ३२ ॥ दृष्ट्वापार्थांश्चसंग्रामेयुद्धायसमुपस्थितान्॥ नारायणास्त्रनिर्मुक्तां
श्चरतःपृतनामुखे॥ ३३ ॥ संजयउवाच जानन्पितुःसनिधनंसिंहलांगूलकेतनः ॥ सक्रोधोभयमुत्सृज्यसोभिदुद्रावपार्षतं ॥ ३४ ॥ अभिद्रुत्यचविं
शत्याक्षुद्रकाणांनरर्षभ॥ पंचभिश्चातिवेगेनविव्याधपुरुषर्षभः॥ ३५ ॥ धृष्टद्युम्नस्ततोराजन्ज्वलंतमिवपावकं ॥ द्रोणपुत्रंत्रिषष्ट्यातुराजन्विव्याधपत्रिणां॥
॥ ३६ ॥ सारथिंचास्यविंशत्यास्वर्णपुंखैःशिलाशितैः॥ हयांश्चचतुरोविध्यच्चतुर्भिर्निशितैःशरैः ॥ ३७ ॥ विध्वाविध्वानदद्द्रौणिंकंपयन्निवमेदिनीं ॥ आददे
सर्वलोकस्यप्राणानिवमहारणे॥ ३८ ॥ पार्षतस्तुबलीराजन्कृतास्त्रःकृतनिश्चयः ॥ द्रौणिमेवाभिदुद्रावमृत्युंकृत्वानिवर्तनं॥ ३९ ॥ ततोबाणमयंवर्षंद्रोणपुत्र
स्यमूर्धनि॥ अवासृजदमेयात्मापांचाल्योरथिनांवरः॥ ४० ॥ तंद्रौणिःसमरेक्रुद्धंछादयामासपत्रिभिः ॥ विव्याधचैनंदशभिःपितुर्वधमनुस्मरन्॥ ४१ ॥
द्वाभ्यांचसुविसृष्टाभ्यांक्षुराभ्यांध्वजकार्मुके॥ छित्वापांचालराजस्यद्रौणिरन्यैःसमार्दयत्॥ ४२ ॥ व्यश्वसूतरथंचैनंद्रौणिश्चक्रेमहाहवे ॥ तस्यचानुचरान्स
र्वान्क्रुद्धःप्राद्रावयच्छरैः॥४३॥ ततःप्रदुद्रुवेसैन्यंपंचालानांविशांपते॥ संभ्रांतरूपमार्तंचनपरस्परमैक्षत॥४४ ॥ दृष्ट्वातुविमुखान्योधान्धृष्टद्युम्नंचपीडितं॥
शैनेयोऽचोदयत्तूर्णंरथंद्रौणिरथंप्रति ॥ ४५ ॥ अष्टभिर्निशितैर्बाणैरश्वत्थामानमार्दयत्॥ विंशत्यापुनराहत्यनानारूपैरमर्षणः॥ ४६ ॥ विव्याधचतथासूतं
चतुर्भिश्चतुरोहयान् ॥ धनुर्ध्वजंचसंयत्तश्चिच्छेदकृतहस्तवत् ॥ ४७ ॥ ससाश्वंव्यधमच्चापिरथंहेमपरिष्कृतं ॥ हृदिविव्याधसमरेत्रिंशतासायकैर्भृशं ॥
॥ ४८ ॥ एवंसपीडितोराजन्नश्वत्थामामहाबलः ॥ शरजालैःपरिवृतःकर्तव्यंनान्वपद्यत॥ ४९ ॥ एवंगतेगुरोःपुत्रेतवपुत्रोमहारथः ॥ कृपकर्णादिभिःसार्धंश
रैःसात्वतमावृणोत्॥ ५० ॥ दुर्योधनस्तुविंशत्याकृपःशारद्वतस्त्रिभिः॥ कृतवर्माथदशभिःकर्णःपंचाशताशरैः॥ ५१ ॥ दुःशासनःशतेनैववृषसेनश्चसप्तभिः॥
सात्यकिंविव्यधुस्तूर्णंसमंतान्निशितैःशरैः॥ ५२ ॥ ततःससात्यकीराजन्सर्वानेवमहारथान्॥ विरथान्विमुखांश्चैवक्षणेनैवाकरोन्नृप॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥७६॥७७॥७८॥७९॥

अश्वत्थामातुसंप्राप्यचेतनांभरतर्षभ ॥ चिंतयामासदुःखार्तोनिःश्वसंश्चपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ अथोरथांतरंद्रौणिःसमारुह्यपरंतपः ॥ सात्यकिंवारयामासकि
रन्शरशतान्बहून् ॥ ५५ ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यभारद्वाजसुतंरणे ॥ विरथंविमुखंचैवपुनश्चक्रेमहारथः ॥ ५६ ॥ ततस्तेपांडवाराजन्दृष्ट्वासात्यकिविक्रमं ॥ शंख
शब्दान्भृशंचक्रुःसिंहनादांश्चनेदिरे ॥ ५७ ॥ एवंतंविरथंकृत्वासात्यकिःसत्यविक्रमः ॥ जघानवृषसेनस्यत्रिसाहस्रान्महारथान् ॥ ५८ ॥ अयुतंदंतिनांसार्धं
कृपस्यनिजघानसः ॥ पंचायुतानिचाश्वानांशकुनेर्निजघानह ॥ ५९ ॥ ततोद्रौणिर्महाराजरथमारुह्यवीर्यवान् ॥ सात्यकिंप्रतिसंक्रुद्धःप्रययौतद्वधेप्सया ॥ ६० ॥
पुनस्तमागतंदृष्ट्वाशैनेयोनिशितैःशरैः ॥ अदारयत्क्रूरतरैःपुनःपुनररिंदम ॥ ६१ ॥ सोतिविद्धोमहेष्वासोनानालिंगैरमर्षणः ॥ युयुधानेनवैद्रौणिःप्रहसन्वा
क्यमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ शैनेयाभ्युपपत्तिंतेजानाम्याचार्यघातिनि ॥ नचैनंत्रास्यसिमयाग्रस्तमात्मानमेवच ॥ ६३ ॥ शपेत्मनाहंशैनेयसत्येनतपसातथा ॥ अ
हत्वासर्वपंचालान्यदिशांतिमहंलभे ॥ ६४ ॥ यद्बलंपांडवेयानांवृष्णीनामपियद्बलं ॥ क्रियतांसर्वमेवेहनिहनिष्यामिसोमकान् ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वार्करश्म्या
भंसुतीक्ष्णंतंशरोत्तमं ॥ व्यसृजत्सात्वतेद्रौणिर्वज्रंवृत्रेयथाहरिः ॥ ६६ ॥ सतंनिर्भिद्यतेनास्तःसायकःसशरावरं ॥ विवेशवसुधांभित्वाश्वसन्बिलमिवोरगः
॥ ६७ ॥ सभिन्नकवचःशूरस्तोत्रार्दितइवद्विपः ॥ विमुच्यसशरंचापंभूरिव्रणपरिस्रवः ॥ ६८ ॥ सीदन्रुधिरसिक्तश्चरथोपस्थउपाविशत् ॥ सूतेनापहृतस्तू
र्णंद्रोणपुत्राद्रथांतरं ॥ ६९ ॥ अथान्येनसुपुंखेनशरेणानतपर्वणा ॥ आजघानभ्रुवोर्मध्येधृष्टद्युम्नंपरंतपः ॥ ७० ॥ सपूर्वमतिविद्धश्चभृशंपश्चाच्चपीडितः ॥ ससा
दाथचपांचाल्योव्यपाश्रयतचध्वजं ॥ ७१ ॥ तन्नागमिवसिंहेनदृष्ट्वाराजन्शरार्दितं ॥ जवेनाभ्यद्रवञ्छूराःपंचपांडवतोरथाः ॥ ७२ ॥ किरीटीभीमसेनश्चवृद्ध
क्षत्रश्चपौरवः ॥ युवराजश्चचेदीनांमालवश्चसुदर्शनः ॥ ७३ ॥ एतेहाहाकृताःसर्वेप्रगृहीतशरासनाः ॥ वीरंद्रौणायनिंवीराःसर्वतःपर्यवारयन् ॥ ७४ ॥ तेविं
शतिपदेयत्तागुरुपुत्रममर्षणं ॥ पंचभिःपंचभिर्बाणैरभ्यघ्नन्सर्वतःसमं ॥ ७५ ॥ आशीविषाभैर्विंशत्यापंचभिस्तुशितैःशरैः ॥ चिच्छेदयुगपद्द्रौणिःपंचविंश
तिसायकान् ॥ ७६ ॥ सप्तभिस्तुशितैर्बाणैःपौरवंद्रौणिरार्दयत् ॥ मालवंत्रिभिरेकेनपार्थंषड्भिर्वृकोदरं ॥ ७७ ॥ ततस्तेविव्यधुःसर्वेद्रौणिंराजन्महारथाः ॥ युग
पच्चपृथक्चैवरुक्मपुंखैःशिलाशितैः ॥ ७८ ॥ युवराजश्चविंशत्याद्रौणिंविव्याधपत्रिभिः ॥ पार्थश्चपुनरष्टाभिस्तथासर्वेत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ७९ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ १०२ ॥

ततोर्जुनंषड्भिरथाजघानद्रौणायनिर्दशभिर्वासुदेवं ॥ भीमंदशार्धैर्युवराजंचतुर्भिर्द्वाभ्यांद्वाभ्यांमालवंपौरवंच ॥ ८० ॥ सूतंविद्ध्वाभीमसेनस्यषड्भिर्द्वाभ्यांवि
ध्वाकार्मुकंचध्वजंच ॥ पुनःपार्थंशरवर्षेणविध्वाद्रौणिर्घोरंसिंहनादंननाद ॥ ८१ ॥ तस्यास्यतस्तान्निशितान्पीतधारान्द्रौणेःशरान्पृष्ठतश्चाग्रतश्च ॥ धरावि
यद्यौःप्रदिशोदिशश्चच्छन्नाबाणैरभवन्घोररूपैः ॥ ८२ ॥ आसन्नस्यस्वरथंतीव्रतेजाःसुदर्शनस्येंद्रकेतुप्रकाशौ ॥ भुजौशिरश्चेंद्रसमानवीर्यस्त्रिभिःशरैर्युगप
त्संचकर्त ॥ ८३ ॥ सपौरवंरथशक्त्यानिहत्यच्छित्वारथंतिलशश्चास्यबाणैः ॥ छित्वाचबाहूवरचंदनाक्तौभल्लेनकायाच्छिरउच्चकर्त ॥ ८३ ॥ युवानमिंदीवरदा
मवर्णंचेदिप्रभुंयुवराजंप्रसह्य ॥ बाणैस्त्वरावान्प्रज्वलिताग्निकल्पैर्विद्ध्वाप्रादान्मृत्यवेसाश्वसूतं ॥ ८५ ॥ मालवंपौरवंचैवयुवराजंचचेदिपं ॥ दृष्ट्वासमक्षंनिह
तंद्रोणपुत्रेणपांडवः ॥ ८६ ॥ भीमसेनोमहाबाहुःक्रोधमाहारयत्परं ॥ ततःशरशतैस्तीक्ष्णैःसंक्रुद्धाशीविषोपमैः ॥ ८७ ॥ छादयामाससमरेद्रोणपुत्रंपरंतपः ॥
ततोद्रौणिर्महातेजाःशरवर्षंनिहत्यतं ॥ ८८ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्भीमसेनममर्षणः ॥ ततोभीमोमहाबाहुर्द्रौणेर्युधिमहाबलः ॥ ८९ ॥ क्षुरप्रेणधनु
श्छित्वाद्रौणिंविव्याधपत्रिणा ॥ तदपास्यधनुश्छिन्नंद्रोणपुत्रोमहामनाः ॥ ९० ॥ अन्यत्कार्मुकमादायभीमंविव्याधपत्रिभिः ॥ तौद्रौणिभीमौसमरेपराक्रां
तौमहाबलौ ॥ ९१ ॥ अवर्षतांशरवर्षंवृष्टिमंताविवांबुदौ ॥ भीमनामांकिताबाणाःस्वर्णपुंखाःशिलाशिताः ॥ ९२ ॥ द्रौणिंसंछादयामासुर्घनौघाइवभास्क
रं ॥ तथैवद्रौणिनिर्मुक्तैर्भीमःसन्नतपर्वभिः ॥ ९३ ॥ अवाकीर्यतसक्षिप्रंशरैःशतसहस्रशः ॥ सच्छाद्यमानःसमरेद्रौणिनारणशालिना ॥ ९४ ॥ नविव्यथे
महाराजतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ततोभीमोमहाबाहुःकार्तस्वरविभूषितान् ॥ ९५ ॥ नाराचान्दशसंप्रैषीद्यमदंडनिभाञ्छितान् ॥ तेजत्रुदेशमासाद्यद्रोणपुत्रस्य
मारिष ॥ ९६ ॥ निर्भिद्यविविशुस्तूर्णंवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ सोतिविद्धोभृशंद्रौणिःपांडवेनमहात्मना ॥ ९७ ॥ ध्वजयष्टिंसमासाद्यन्यमीलयतलोचने ॥ समु
हूर्तात्पुनःसंज्ञांलब्ध्वाद्रौणिर्नराधिप ॥ ९८ ॥ क्रोधंपरममातस्थौसमरेरुधिरोक्षितः ॥ दृढंसोभिहतस्तेनपांडवेनमहात्मना ॥ ९९ ॥ वेगंचक्रेमहाबाहुर्भीमसे
नरथंप्रति ॥ ततआकर्णपूर्णानांशराणांतिग्मतेजसां ॥ १०० ॥ शतमाशीविषाभानांप्रेषयामासभारत ॥ भीमोपिसमरश्लाघीतस्यवीर्यमचिंतयत् ॥ १ ॥
तूर्णंप्रासृजदुग्राणिशरवर्षाणिपांडवः ॥ ततोद्रौणिर्महाराजच्छित्वास्यविशिखैर्धनुः ॥ १०२ ॥

आजघानोरसिक्रुद्धःपांडवंनिशितैःशरैः॥ ततोन्यद्धनुरादायभीमसेनोत्यमर्षणः॥ १०३॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्रौणिंपंचभिराहवे॥ जीमूताविवघर्मांतेतौ
शरौघप्रवर्षिणौ ॥ ४ ॥ अन्योन्यक्रोधताम्राक्षौछादयामासतुर्युधि ॥ तलशब्दैस्ततोघोरैस्त्रासयंतौपरस्परं ॥ ५ ॥ अयुध्येतांसुसंरब्धौकृतप्रतिकृतैषिणौ ॥
ततोविस्फार्यसुमहच्चापंरुक्मविभूषितं॥ ६॥ भीमंप्रैक्षतसद्रौणिःशरानस्यंतमंतिकात् ॥ शरद्यहर्मध्यगतोदीप्तार्चिरिवभास्करः॥ ७॥ आददानस्यविशि
खान्संदधानस्यचाशुगान्॥ विकर्षतोमुंचतश्चनांतरंददृशुर्जनाः॥ ८॥ अलातचक्रप्रतिमंतस्यमंडलमायुधं॥ द्रौणेरासीन्महाराजबाणान्विसृजतस्तदा॥ ९॥
धनुश्च्युताःशरास्तस्यशतशोथसहस्रशः॥ आकाशेप्रत्यदृश्यंतशलभानामिवायतीः ॥ १० ॥ तेतुद्रौणिविनिर्मुक्ताःशराहेमविभूषिताः॥ अजस्रमन्वकीर्यंत
घोराभीमरथंप्रति॥ ११ ॥ तत्राद्भुतमपश्यामभीमसेनस्यविक्रमं ॥ बलंवीर्यंप्रभावंचव्यवसायंचभारत ॥ १२ ॥ तांसमेघादिवोद्भूतांबाणवृष्टिंसमंततः ॥
जलवृष्टिंमहाघोरांतपांतइवचिंतयन्॥ १३॥ द्रोणपुत्रवधप्रेप्सुर्भीमोभीमपराक्रमः॥ अमुंचच्छरवर्षाणिप्रावृषीवबलाहकः ॥ १४ ॥ तद्रुक्मपृष्ठंभीमस्यध
नुर्घोरंमहारणे॥ विकृष्यमाणंविबभौशक्रचापमिवापरं॥ १५॥ तस्माच्छराःप्रादुरासञ्छतशोथसहस्रशः॥ संछादयंतःसमरेद्रौणिमाहवशोभिनं॥ १६॥
तयोर्विसृजतोरेवंशरजालानिमारिष॥ वायुरप्यंतराराजन्नाशक्नोत्प्रतिसर्पितुं ॥ १७ ॥ तथाद्रौणिर्महाराजशरान्हेमविभूषितान् ॥ तैलधौतान्प्रसन्नाग्रान्प्रा
हिणोद्वधकांक्षया॥ १८॥ तानंतरिक्षेविशिखैस्त्रिधैकैकमशातयत् ॥ विशेषयन्द्रोणसुतंतिष्ठतिष्ठेचाब्रवीत् ॥ १९॥ पुनश्चशरवर्षाणिघोराण्युग्राणिपांडवः॥
व्यसृजद्बलवान्क्रुद्धोद्रोणपुत्रवधेप्सया॥ १२०॥ ततोस्त्रमाययातूर्णंशरवृष्टिंनिवार्यतां ॥ धनुश्चिच्छेदभीमस्यद्रोणपुत्रोमहास्त्रवित् ॥ २१ ॥ शरैश्चैनंसुब
हुभिःक्रुद्धःसंख्येपराभिनत्॥ सच्छिन्नधन्वाबलवान्रथशक्तिंसुदारुणां॥ २२ ॥ वेगेनाविध्यचिक्षेपद्रोणपुत्ररथंप्रति ॥ तामापतंतींसहसामहोल्काभांशि
तैःशरैः॥ २३ ॥ चिच्छेदसमरेद्रौणिर्दर्शयन्पाणिलाघवं॥ एतस्मिन्नंतरेभीमोदृढमादायकार्मुकं॥ २४ ॥द्रौणिंविव्याधविशिखैःस्मयमानोवृकोदरः ॥ ततो
द्रौणिर्महाराजभीमसेनस्यसारथिं॥ २५ ॥ ललाटेदारयामासशरेणानतपर्वणा ॥ सोतिविद्धोबलवताद्रोणपुत्रेणसारथिः ॥ २६ ॥ व्यामोहमगमद्राजन्र
श्मीनुत्सृज्यवाजिनां॥ ततोश्वाःप्राद्रवंस्तूर्णंमोहितेरथसारथौ॥ १२७॥

દ્વાદશ્યાં કૃષ્ણપક્ષે તુ દ્રોણાચાર્યો હતો રણે ?

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ १३१ ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ यथाशिवमयोविष्णुरेवंविष्णुमयंजगदितिस्मृतौ
दार्ष्टांतिकंजगतोविष्णुमयत्वंपूर्वयोःपर्वणोर्विष्णोर्विश्वरूपप्रकाशनेनव्याख्यातं अथदृष्टांतीकृतंविष्णोःशिवमयत्वंव्याचिख्यासुःशतरुद्रियमारभते तदुपोद्घातत्वेनाश्वत्थामास्त्राभिभवंतावद्दर्शयति तत्प्रभग्नंबलं

भीमसेनस्यराजेंद्रपश्यतांसर्वधन्विनां ॥ तंदृष्ट्वाप्रद्रुतैरश्वैरपकृष्टंरणाजिरात् ॥ २८ ॥ दध्मौप्रमुदितःशंखंबृहंतमपराजितः ॥ ततःसर्वेंचपंचालाभीमसेनश्चपां
डवः ॥ २९ ॥ धृष्टद्युम्नरथंत्यक्त्वाभीताःसंप्राद्रवन्दिशः ॥ तान्प्रभग्नांस्ततोद्रौणिःपृष्ठतोविकिरन्शरान् ॥ १३० ॥ अभ्यवर्ततवेगेनकालयन्पांडुवाहिनीं ॥ तेवध्य
मानाःसमरेद्रोणपुत्रेणपार्थिवाः ॥ द्रोणपुत्रभयाद्राजन्दिशःसर्वाःप्रभेजिरे ॥ १३१ ॥ इतिश्रीमहाभारतेद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वण्यश्वत्थामप
राक्रमेद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ संजयउवाच तत्प्रभग्नंबलंदृष्ट्वाकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ न्यवारयदमेयात्माद्रोणपुत्रजये
प्सया ॥ १ ॥ ततस्तेसैनिकाराजन्नैवतत्रावतस्थिरे ॥ संस्थाप्यमानायत्नेनगोविंदेनार्जुनेनच ॥ २ ॥ एकएवचबीभत्सुःसोमकावयवैःसह ॥ मत्स्यैरन्यैश्चसं
धायकौरवान्संन्यवर्तत ॥ ३ ॥ ततोद्रुतमतिक्रम्यसिंहलांगूलकेतनं ॥ सव्यसाचीमहेष्वासमश्वत्थामानमब्रवीत् ॥ ४ ॥ याशक्तिर्यच्चविज्ञानंयद्वीर्यंयच्चपौरु
षं ॥ धार्तराष्ट्रेषुयाप्रीतिर्द्वेषोस्मासुचयश्चते ॥ ५ ॥ यच्चभूयोस्तितेजस्तेतत्सर्वंमयिदर्शय ॥ सएवद्रोणहंतातेदर्पंछेत्स्यतिपार्षतः ॥ ६ ॥ कालानलसमप्रख्यंद्वि
षतामंतकोपमं ॥ समासादयपांचाल्यंमांचापिसहकेशवं ॥ दर्पंनाशयितास्म्यद्यतवोद्वृत्तस्यसंयुगे ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच आचार्यपुत्रोमानार्होबलवां
श्चापिसंजय ॥ प्रीतिर्धनंजयेचास्यप्रियश्चापिमहात्मनः ॥ ८ ॥ नभूतपूर्वंबीभत्सोर्वाक्यंपरुषमीदृशं ॥ अथकस्मात्सकौंतेयःसखायंरूक्षमुक्तवान् ॥ ९ ॥ सं
जयउवाच युवराजेहतेचैववृद्धक्षत्रेचपौरवे ॥ इष्वस्त्रविधिसंपन्नेमालवेचसुदर्शने ॥ १० ॥ धृष्टद्युम्नेसात्यकौचभीमेचापिपराजिते ॥ युधिष्ठिरस्यतैर्वाक्यै
र्मर्मण्यपिचघट्टिते ॥ ११ ॥ अंतर्भेदेचसंजातेदुःखंसंस्मृत्यचप्रभो ॥ अभूतपूर्वोबीभत्सोर्दुःखान्मन्युरजायत ॥ १२ ॥ तस्मादनर्हमश्लीलमप्रियंद्रौणिमुक्तवा
न् ॥ मान्यमाचार्यतनयंरूक्षंकापुरुषंयथा ॥ १३ ॥ एवमुक्तःश्वसन्क्रोधान्महेष्वासतमोनृप ॥ पार्थेनपरुषंवाक्यंसर्वमर्मभिदागिरा ॥ १४ ॥

दृष्ट्वेत्यादिना ॥ १ ॥ ततस्तेतव ॥ २ ॥ सोमकावयवैःसोमकानामवयवरूपैर्मांडलिकैः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ उद्वृत्तस्यउच्छास्त्रवर्तिनः ॥ ८ ॥ ९ ॥ युवराजेचेदिपतौ ॥ १० ॥ ११ ॥ अंतर्भेदेहृद
यवैक्लव्ये दुःखंपुत्रवधादिजं ॥ १२ ॥ अश्लीलंजुगुप्सितं अप्रियंपरुषं ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रयतात्मानोयोगिनोपिसमाधिच्युताबभूवुरित्यर्थः ॥ २२ ॥ आवर्तितदिवाकरं विश्वंसर्वंभ्रमतीवेत्यमन्यतेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥२५॥

द्रौणिश्चुकोपपार्थायकृष्णायचविशेषतः ॥ सतुयत्तोरथेस्थित्वावार्युपस्पृश्यवीर्यवान् ॥ १५ ॥ देवैरपिसुदुर्धर्षमस्त्रमाग्नेयमाददे ॥ दृश्यादृश्यानरिगणानुद्दि
श्याचार्यनंदनः ॥ १६ ॥ सोभिमंत्र्यशरंदीप्तंविधूममिवपावकं ॥ सर्वतःक्रोधमाविश्यचिक्षेपपरवीरहा ॥ १७ ॥ ततस्तुमुलमाकाशेशरवर्षमजायत ॥ पा
वकार्चिःपरीतंतत्पार्थमेवाभिपुप्लुवे ॥ १८ ॥ उल्काश्चगगनात्पेतुर्दिशश्चनचकाशिरे ॥ तमश्चसहसारौद्रंचमूमवततारतां ॥ १९ ॥ रक्षांसिचपिशाचाश्चविने
दुरतिसंगताः ॥ ववुश्चाशिशिरावाताःसूर्योनैवततापच ॥ २० ॥ वायसाश्चापिचाक्रंदन्दिक्षुसर्वासुभैरवं ॥ रुधिरंचापिवर्षंतोविनेदुस्तोयदादिवि ॥ २१ ॥ प
क्षिणःपशवोगावोविनेदुश्चापिसुव्रताः ॥ परमंप्रयतात्मानोनशांतिमुपलेभिरे ॥ २२ ॥ भ्रांतसर्वमहाभूतमावर्तितदिवाकरं ॥ त्रैलोक्यमभिसंतप्तंज्वराविष्टमि
वाभवत् ॥ २३ ॥ अस्त्रतेजोभिसंतप्तानागाभूमिशयास्तथा ॥ निःश्वसंतःसमुत्पेतुस्तेजोघोरंमुमुक्षवः ॥ २४ ॥ जलजानिचसत्वानिदह्यमानानिभारत ॥ न
शांतिमुपजग्मुर्हितप्यमानैर्जलाशयैः ॥ २५ ॥ दिग्भ्यःप्रदिग्भ्यःखाद्भूमेःसर्वतःशरवृष्टयः ॥ उच्चावचानिपेतुर्वैगरुडानिलरंहसः ॥ २६ ॥ तैःशरैर्द्रोणपुत्रस्य
वज्रवेगैःसमाहताः ॥ प्रदग्धारिपवःपेतुरग्निदग्धाइवद्रुमाः ॥ २७ ॥ दह्यमानामहानागाःपेतुरुर्व्यांसमंततः ॥ नदंतोभैरवान्नादान्जलदोपमनिःस्वनान् ॥
॥ २८ ॥ अपरेप्रद्रुतानागाभयत्रस्ताविशांपते ॥ त्रेसुर्दिशोयथापूर्वंवनेदावाग्निसंवृताः ॥ २९ ॥ द्रुमाणांशिखराणीवदावदग्धानिमारिष ॥ अश्ववृंदान्यदृश्यं
तरथवृंदानिभारत ॥ ३० ॥ अपतंतरथौघाश्चतत्रतत्रसहस्रशः ॥ तत्सैन्यंभयसंविग्नंददाहयुधिभारत ॥ ३१ ॥ युगांतेसर्वभूतानिसंवर्तकइवानलः ॥ दृष्ट्वातुपां
डवींसेनांदह्यमानांमहाहवे ॥ ३२ ॥ प्रहृष्टास्तावकाराजन्सिंहनादान्विनेदिरे ॥ ततस्तूर्यसहस्राणिनानालिंगानिभारत ॥ ३३ ॥ तूर्णमाजघ्निरेहृष्टास्तावकाजि
तकाशिनः ॥ कृत्स्नात्ध्यक्षौहिणीराजन्सव्यसाचीचपांडवः ॥ ३४ ॥ तमसासंवृतेलोकेनादृश्यंतमहाहवे ॥ नैवनस्तादृशंराजन्दृष्टपूर्वंनचश्रुतं ॥ ३५ ॥ यादृशंद्रो
णपुत्रेणसृष्टमस्त्रममर्षिणा ॥ अर्जुनस्तुमहाराजब्राह्ममस्त्रमुदैरयत् ॥ ३६ ॥ सर्वास्त्रप्रतिघातार्थंविहितंपद्मयोनिना ॥ ततोमुहूर्तादिवतत्तमोव्युपशशामह ॥
॥ ३७ ॥ प्रववौचानिलःशीतोदिशश्चविमलाबभुः ॥ तत्राद्भुतमपश्यामकृत्स्नामक्षौहिणींहतां ॥ ३८ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ त्रेसुःशब्दंचक्रुः यथावनेइतिसंबंधः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ युगांतेप्रलये संवर्तकःसंहारकः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ तमोनुदौचंद्रसूर्यौ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तयोर्विषये ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ वेदानांव्यासंशाखाप्रशाखाभेदेनविभाजकं सरस्वत्याअंगोपवेदस्मृत्यादिरूपायाआवासं व्या

अनभिज्ञेयरूपांचप्रदग्धामस्त्रतेजसा ॥ ततोवीरौमहेष्वासौविमुक्तौकेशवार्जुनौ ॥ ३९ ॥ सहितौप्रत्यदृश्येतांनभसीवतमोनुदौ ॥ ततोगांडीवधन्वाचकेशव
श्चाक्षतावुभौ ॥ ४० ॥ सपताकध्वजहयःसानुकर्षवरायुधः ॥ प्रबभौसरथोयुक्तस्तावकानांभयंकरः ॥ ४१ ॥ ततःकिलकिलाशब्दःशंखभेरीस्वनैःसह ॥ पांड
वानांप्रहृष्टानांक्षणेनसमजायत ॥ ४२ ॥ हताविततियोरासीत्सेनयोरुभयोर्मतिः ॥ तरसाभ्यागतौदृष्ट्वासहितौकेशवार्जुनौ ॥ ४३॥ तावक्षतौप्रमुदितौदध्म
तुर्वारिजोत्तमौ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदितान्पार्थांस्त्वदीयाव्यथिताभृशं ॥ ४४ ॥ विमुक्तौचमहात्मानौदृष्ट्वाद्रौणिःसुदुःखितः ॥ मुहूर्तंचिंतयामासकिंत्वेतदितिमारिष ॥
॥ ४५ ॥ चिंतयित्वातुराजेंद्रध्यानशोकपरायणः ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचविमनाश्चाभवत्ततः ॥ ४६॥ ततोद्रौणिर्धनुस्त्यक्त्वारथात्प्रस्कंद्यवेगितः ॥ धिग्धिक्सर्व
मिदंमिथ्येत्युक्त्वासंप्राद्रवद्रणात् ॥ ४७॥ ततःस्निग्धांबुदाभासंवेदावासमकल्मषं ॥ वेदव्यासंसरस्वत्यावासंव्यासंददर्शह ॥ ४८ ॥ तंद्रौणिरग्रतोदृष्ट्वास्थितं
कुरुकुलोद्वहं ॥ सन्नकंठोब्रवीद्वाक्यमभिवाद्यसुदीनवत् ॥ ४९ ॥ भोभोमायायदृच्छावानविद्मःकिमिदंभवेत् ॥ अस्त्रंत्विदंकथंमिथ्याममकश्चव्यतिक्रमः ॥
॥ ५० ॥ अधरोत्तरमेतद्वालोकानांवापराभवः ॥ यदिमौजीवतःकृष्णौकालोहिदुरतिक्रमः ॥ ५१ ॥ नासुरानचगंधर्वानपिशाचानराक्षसाः ॥ नसर्पायक्षपत
गानमनुष्याःकथंचन ॥ ५२ ॥ उत्सहंतेन्यथाकर्तुमेतदस्त्रंमयेरितं ॥ तदिदंकेवलंहत्वाशांतमक्षौहिणींज्वलत् ॥ ५३ ॥ सर्वघातिमयामुक्तमस्त्रंपरमदारुणं ॥ के
नेमौमर्त्यधर्माणौनावधीत्केशवाऽर्जुनौ ॥ ५४ ॥ एतत्प्रब्रूहिभगवन्मयापृष्टोयथातथं ॥ श्रोतुमिच्छामितत्त्वेनसर्वमेतन्महामुने ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच म
हांतमेवमर्थंमांयंत्वंपृच्छसिविस्मयात् ॥ तंप्रवक्ष्यामितेसर्वंसमाधायमनःशृणु ॥ ५६ ॥ योसौनारायणोनामपूर्वेषामपिपूर्वजः ॥ अजायतचकार्यार्थंपुत्रोधर्म
स्यविश्वकृत् ॥ ५७ ॥ सतपस्तीव्रमातस्थेशिशिरंगिरिमास्थितः ॥ ऊर्ध्वबाहुर्महातेजाज्वलनादित्यसन्निभः ॥ ५८ ॥ षष्टिंवर्षसहस्राणितावंत्येवशतानिच ॥
अशोषयत्तदात्मानंवायुभक्षोंबुजेक्षणः ॥ ५९ ॥ अथापरंतपस्तप्त्वाद्विस्ततोन्यत्पुनर्महत् ॥ द्यावापृथिव्योर्विवरंतेजसासमपूरयत् ॥ ६० ॥

समितिपाठेविस्तारं ॥ ४८ ॥ कुरवोधृतराष्ट्राद्यास्तेषांकुलोद्वहं ॥ ४९ ॥ मायानष्टयोरप्यनष्टत्वेनदर्शनं यदृच्छाअस्त्रशक्तेरनियमः ॥ ५० ॥ अधरोत्तरंविपरीतं ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ शिशिरंगिरिंहिमाचलं ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

ब्रह्मभूतोब्रह्मवदत्यंतनिर्लेपः ईश्वरंनिमित्तं योनिमुपादानं पतिंपालयितारं ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ईशानानांब्रह्मादीनामपिवृषभंश्रेष्ठं कपर्दिनंजटाजूटवंतं चेकितानंचेतयंतं परांप्रकृष्टांयोनिमधिष्ठानं तिष्ठतः
स्थावरस्य गच्छतोजंगमस्य ॥६३॥ दुर्वारणंदुर्निषेधंदुर्दृशंविरूपाक्षं तिग्ममन्युंतीव्रकोपंदुष्टेषु प्रचेतसंउदारचित्तंसाधुषु ॥ ६४ ॥ परश्वधिनंपरश्वधवंतं ॥ ६५ ॥ वयोतिगैर्वृद्धैः ॥ ६६ ॥ जगत्प्रमिमाणं

सतेनतपसातातब्रह्मभूतोयदाभवत् ॥ ततोविश्वेश्वरंयोनिंविश्वस्यजगतःपतिं ॥ ६१ ॥ ददर्शभृशदुर्धर्षंसर्वदेवैरभिष्टुतं ॥ अणीयांसमणुभ्यश्चबृहद्भ्यश्चबृ
हत्तमं ॥ ६२ ॥ रुद्रमीशानवृषभंहरंशंभुंकपर्दिनं ॥ चेकितानंपरांयोनिंतिष्ठतोगच्छतश्चह ॥ ६३ ॥ दुर्वारणंदुर्दृशंतिग्ममन्युंमहात्मानंसर्वहरंप्रचेतसं ॥
दिव्यंचापमिषुधीचाददानंहिरण्यवर्माणमनंतवीर्यं ॥ ६४ ॥ पिनाकिनंवज्रिणंदीप्तशूलंपरश्वधिनंगदिनंचायतासिं ॥ शुभ्रंजटिलंमुसलिनंचंद्रमौलिं
व्याघ्राजिनंपरिघिणंदंडपाणिं ॥ ६५ ॥ शुभांगदंनागयज्ञोपवीतंविश्वैर्गणैःशोभितंभूतसंघैः ॥ एकीभूतंतपसांसन्निधानंवयोतिगैःसुष्टुतमिष्टवाग्भिः ॥
॥ ६६ ॥ जलंदिशंखंक्षितिंचंद्रसूर्यौतथावाय्वग्नीप्रमिमाणंजगच्च ॥ नालंद्रष्टुंयंजनाभिन्नवृत्ताब्रह्मद्विषघ्नममृतस्ययोनिं ॥६७॥ यंपश्यंतिब्राह्मणाःसाधुवृत्ताः
क्षीणेपापेमनसावीतशोकाः ॥ तंनिष्पतंतंतपसाधर्ममीड्यंतद्भक्त्यावैविश्वरूपंददर्श ॥ दृष्ट्वाचैनंवाङ्मनोबुद्धिदेहैःसंहृष्टात्मामुमुदेवासुदेवः ॥ ६८ ॥ अक्षमा
लापरिक्षिप्तंज्योतिषांपरमंनिधिं ॥ ततोनारायणोदृष्ट्वाववंदेविश्वसंभवं ॥ ६९ ॥ वरदंपृथुचार्वंग्यापार्वत्यासहितंप्रभुं ॥ क्रीडमानंमहात्मानंभूतसंघगणैर्वृतं
॥ ७० ॥ अजमीशानमव्यक्तंकारणात्मानमच्युतं ॥ अभिवाद्याथरुद्रायसद्योंधकनिपातिने ॥ पद्माक्षस्तंविरूपाक्षमभितुष्टावभक्तिमान् ॥ ७१ ॥ श्रीना
रायणउवाच त्वत्संभूताभूतकृतोवरेण्यगोप्तारोस्यभुवनस्यादिदेव ॥ आविश्येमांधरणींयेऽभ्यरक्षन्पुरापुराणींतवदेवसृष्टिं ॥ ७२ ॥ सुरासुरान्नागरक्षः
पिशाचान्नरान्सुपर्णानथगंधर्वयक्षान् ॥ पृथग्विधान्भूतसंघांश्चविश्वां*स्त्वत्संभूतान्विद्मसर्वांस्तथैव ॥ ऐंद्रंयाम्यंवारुणंवैत्तपाल्यंपैत्रंत्वाष्ट्रंकर्मसौम्यंचतुभ्यं ॥
॥ ७३ ॥ रूपंज्योतिःशब्दआकाशवायुःस्पर्शःस्वाद्यंसलिलंगंधउर्वी ॥ कालोब्रह्माब्रह्मचब्राह्मणाश्चत्वत्संभूतंस्थास्नुचरिष्णुचेदं ॥ ७४ ॥

परिमापयंतंकालं यंभिन्नवृत्तादुराचाराःद्रष्टुंनालं यतोब्रह्मद्विषघ्नं अमृतस्यमोक्षस्ययोनिंकारणं ॥ ६७ ॥ ददर्शवासुदेवइत्युत्तरेणसंबंधः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ भूतकृतःप्रजापतयः हेवरेण्यमो
क्षकामैर्वरणीय ॥ ७२ ॥ ऐंद्रंइंद्रदैवत्यंकर्म तुभ्यंत्वदर्थमेव सर्वेषांदेवानांनाम्नात्वमेवतर्पणीयइत्यर्थः ॥ ७३ ॥ आकाशइतिलुप्तविभक्तिकं स्वाद्यंरसः ब्रह्मवेदाःयज्ञाश्च स्थास्नुस्थावरं चरिष्णुजंगमं ॥७४॥

*जगदुदरवासिनः

अद्भ्यःसमुद्रेभ्यःस्तोकाःवर्षबिंदवःसंक्षयेप्रलयेएकार्णवे सायुज्यंऐक्यं ॥७५॥ रूपंज्योतिरितिद्वाभ्यांश्लोकाभ्यांसर्वस्यब्रह्मप्रभवत्वंब्रह्मप्रलयत्वंचोक्तंइहसर्वस्मादन्यद्ब्रह्मणोरूपंविविनक्ति दिव्येति दिविहार्दाकाशेभवौदिव्यौशुद्धाशुद्धसत्वप्रधानायांमूलप्रकृतौमायाविद्याख्यायांचित्प्रतिबिंबावितियावत् तौचतावावृतौदिव्यावृतौईश्वरजीवौ अथापिमानसौमनस्येवशास्तृशास्यभावेनाभिव्यक्तौद्वौसुपर्णौपक्षिवदुपाध्यसंगिनौ तयोरधिष्ठेयाःसप्तपिप्पलाअश्वत्थाः वाचाशाखाःवाङ्मात्रेणशाखावत् खेआकाशेशेरतेतेशाखाः शाखाःखशयाइतियास्कः वाचारंभणंविकारइतिश्रुतेरनृताइत्यर्थः महदहंकारपंचतन्मात्राख्याःप्रकृतीमानसौप्रागुक्तौ ताभ्यांसहैकादश तथादशइंद्रियाणितेषामेकादशानांगोप्तारः गोप्तेतिपाठेएकवचनमार्षं तानिहिसंसारजाश्वत्थमूलावासनावर्धयंति केतेदश येपुरंपांचभौतिकंशरीरंधारयंति तेभ्य

अद्भ्यःस्तोकायांतियथापृथक्त्वंताभिश्चैक्यंसंक्षयेयांतिभूयः ॥ एवंविद्वान्प्रभवंचाप्ययंचमत्वाभूतानांतवसायुज्यमेति ॥ ७५ ॥ दिव्यावृतौमानसौद्वौसुपर्णौ
वाचाशाखाःपिप्पलाःसप्तगोपाः ॥ दशाप्यन्येयेपुरंधारयंतित्वयासृष्टास्त्वंहितेभ्यःपरोहि ॥ ७६ ॥ भूतंभव्यंभविताचाप्यधृष्यंत्वत्संभूताभुवनानीहविश्वा ॥
भक्तंचमांभजमानंभजस्वमारीरिषोमामहिताहितेन ॥ ७७ ॥ आत्मानंत्वामात्मनोनन्यबोधंविद्वानेवंगच्छतिब्रह्मशुक्रं ॥ अस्तौषंत्वांतवसंमानमिच्छन्विचि
न्वन्वैसदृशंदेववर्य ॥ सुदुर्लभान्देहिवरान्ममेष्टानभिष्टुतःप्रविकार्षीश्चमायां ॥ ७८ ॥ व्यासउवाच तस्मैवरानचिंत्यात्मानीलकंठःपिनाकधृत् ॥ अर्हते
देवमुख्यायप्रायच्छदृषिसंस्तुतः ॥ ७९ ॥ श्रीभगवानुवाच मत्प्रसादान्मनुष्येषुदेवगंधर्वयोनिषु ॥ अप्रमेयबलात्मात्वंनारायणभविष्यसि ॥ ८० ॥ न
चत्वांप्रसहिष्यंतिदेवासुरमहोरगाः ॥ नपिशाचानगंधर्वानयक्षानचराक्षसाः ॥ ८१ ॥ नसुपर्णास्तथानागानचविश्वेवियोनिजाः ॥ नकश्चित्त्वांचदेवोपिस
मरेषुविजेष्यति ॥ ८२ ॥ नशस्त्रेणनवज्रेणनाग्निनानचवायुना ॥ नचार्द्रेणनशुष्केणत्रसेनस्थावरेणच ॥ ८३ ॥

श्वषड्विंशतेरन्यःपरमात्मासप्तविंशस्त्वमसीत्यर्थः ॥७६॥ भूतमिति संभूतासंभूतानि विश्वाविश्वानि उभयत्रसुपश्छांदसोडादेशः भजस्वइष्टकामपूरणेनपालय मारीरिषःमाहिंसीःमां केन अहिताहितेन अहितानांकामादीनांआहितंआधानंमच्चेतसिप्रवेशनंतेनेत्यर्थः ॥७७॥ आत्मानमिति आत्मनोजीवस्यआत्मानंनिरुपाधिस्वरूपंप्रत्यंचं अतएवानन्यबोधंनास्तिअन्योहंकारादिर्बोधोयस्मिंस्तमनन्यबोधं अनन्यभावमितिपाठेपिसएवार्थः एतादृशंत्वांविद्वान् शुक्रंउपाध्यसंपर्कान्निरवद्यंब्रह्मगच्छतिप्राप्नोतिउपाधिप्रहाणेन अहंतुअहंकारविशिष्टस्तवशंभोःसंमानंअर्चनंकर्तुंइच्छंस्त्वामस्तौषंस्तुतवानस्मि कीदृशं सदृशंस्तुतियोग्यंत्वांविचिन्वन्अन्वेषयन् स्वदृषमितिपाठेस्वधर्मरूपंस्वधर्मप्राप्यं हेदेववर्यइशस्यापित्वंदुरधिगमइत्यर्थः मायांचप्रविकार्षीःप्रकर्षेणविकृतवानसि तांमामुद्दिश्यमाप्रविकार्षीरित्यनुषंगेणान्वयः ॥ ७८ ॥ अर्हतेयोग्यायऋषिणानारायणेनसंस्तुतः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ वियोनिजाःसिंहव्याघ्रादयः ॥ ८२ ॥ त्रसेनजंगमेन ॥ ८३॥

गत्वाप्राप्य ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ पूर्वदेवानांब्रह्मविष्णुरुद्राणांमध्येएतौविष्णुरूपिणावृषीनरनारायणौपरमोचितौअत्यंततपःसंपन्नौ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ देववत्नारायणवत् अवाकर्षःअवमतंकृशंकृत
वानसिआत्मानंशरीरं ॥ ८९ ॥ शुभ्रंदीप्तिमत् ॥ ९० ॥ ९१ ॥ तयोर्नरनारायणयोः अथापितवतयोश्चविशेषहेतुंश्रृणुइत्याह ताभ्यामिति लिंगेसूक्ष्मशरीरे अर्चायांप्रतिमायां अयंभावः चतुर्णांसन्निधा
नेनयत्फलंतदशाश्वतं द्वयोस्तुसन्निधानेनशाश्वतंप्राप्यतेपदमितिदक्षस्मृतेः प्रतिमायांशिवार्चकस्यआत्ममनइंद्रियविषयाणांचतुर्णांसान्निध्यमस्ति लिंगेतदर्चकस्यतुआत्ममनसोर्द्वयोरेवसान्निध्यमस्तीतित

कश्चित्तवरुजांकर्तामत्प्रसादात्कथंचन ॥ अपिवैसमरंगत्वाभविष्यसिममाधिकः ॥ ८४ ॥ एवमेतेवरालब्धाःपुरस्ताद्विद्धिशौरिणा ॥ सएषदेवश्चरतिमायया
मोहयन्जगत् ॥ ८५ ॥ तस्यैवतपसाजातंनरंनाममहामुनिं ॥ तुल्यमेतेनदेवेनतंजानीह्यर्जुनंसदा ॥ ८६ ॥ तावेतौपूर्वदेवानांपरमोपचितावृषी ॥ लोकया
त्राविधानार्थंसंजायेतेयुगेयुगे ॥ ८७ ॥ तथैवकर्मणाकृत्स्नंमहतस्तपसोपिच ॥ तेजोमन्युंचविभ्रंस्त्वंजातोरौद्रोमहामते ॥ ८८ ॥ सभवान्देववत्प्राज्ञोज्ञात्वा
भवमयंजगत् ॥ अवाकर्षस्त्वमात्मानंनियमैस्तत्प्रियेप्सया ॥ ८९ ॥ शुभ्रमत्रहविःकृत्वामहापुरुषविग्रहं ॥ ईजिवांस्त्वंजपैर्होमैरुपहारैश्चमानद ॥ ९० ॥ सत
थापूज्यमानस्तेपूर्वदेहेप्यतूतुषत् ॥ पुष्कलांश्चवरान्प्रादात्तवविद्वन्हृदिस्थितान् ॥ ९१ ॥ जन्मकर्मतपोयोगास्तयोस्तवचपुष्कलाः ॥ ताभ्यांलिंगेर्चितोदेवस्त्वया
र्चायांयुगेयुगे ॥ ९२ ॥ सर्वरूपंभवंज्ञात्वालिंगेयोर्चयतिप्रभुं ॥ आत्मयोगाश्चतस्मिन्वैशास्त्रयोगाश्चशाश्वताः ॥ ९३ ॥ एवंदेवायजंतोहिसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥
प्रार्थयंतेपरंलोकेस्थाणुमेकंससर्वकृत् ॥ ९४ ॥ सएषरुद्रभक्तश्चकेशवोरुद्रसंभवः ॥ कृष्णएवहियष्टव्योयज्ञैश्चैवसनातनः ॥ ९५ ॥ सर्वभूतभवंज्ञात्वालिंगम
र्चंतियःप्रभोः ॥ तस्मिन्नभ्यधिकांप्रीतिंकरोतिवृषभध्वजः ॥ ९६ ॥ संजयउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वाद्रोणपुत्रोमहारथः ॥ नमश्चकाररुद्रायबहुमेनेच
केशवं ॥ ९७ ॥ हृष्टरोमाचवश्यात्मासोभिवाद्यमहर्षये ॥ वरूथिनीमभिप्रेक्ष्यत्व्यवहारमकारयत् ॥ ९८ ॥ ततःप्रत्यवहारोभूत्पांडवानांविशांपते ॥ कौरवाणां
चदीनानांद्रोणेयुधिनिपातिते ॥ ९९ ॥ युद्धंकृत्वादिनान्पंचद्रोणोहत्वावरूथिनीं ॥ ब्रह्मलोकंगतोराजन्ब्राह्मणोवेदपारगः ॥ १०० ॥ इतिश्रीमहाभारते
द्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिव्यासवाक्येशतरुद्रीयेएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

योरर्चकत्वसाम्येपिप्रकारभेदात्फलभेदभागितेति ॥ ९२ ॥ लिंगार्चनादेवसर्वंब्रह्मेतिजानातीत्याह सर्वेति ज्ञात्वाशास्त्रात् पूर्वंज्ञात्वापश्चादनुभवेनापिजानातीत्यर्थः अतएवकृष्णेआत्मयोगाख्यंजीवब्रह्मै
क्यविज्ञानंशास्त्रयोगाख्यंपरोक्षज्ञानंचतत्कारणीभूतंपुष्कलमस्तीत्याह आत्मेति ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ कृष्णःभक्तानांसहेतुकंसंसारंकर्षतीतियोगात्सएवाराध्यः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ महर्षयेव्यासाय
॥ ९९ ॥ १०० ॥ इतिद्रोणपर्वणिटीकायांएकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तदेवंविष्णोःशिवमयत्वंव्याख्यायविष्णुत्राणात्तन्मयस्यजगतस्त्राणमपिशैवमेवकर्मेत्युक्तं तस्मिन्नित्यतआरभ्यपर्वसमाप्तिपर्यंतस्यग्रंथस्यतात्पर्यमपिभूभारावतारहेतुरपिशिवएवेति ॥ १ ॥ २ ॥ यदृच्छया
दैवेन ॥ ३ ॥ न्यहनंशत्रूनित्यत्रनिघ्नतःशत्रूनितिपाठेशरौघैःशत्रून्निघ्नतोममायतोयांतंपुरुषमहंलक्षयेइत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रजानांसर्गस्थित्यंतकर्तृत्वेनपतीनांब्रह्मविष्णुरुद्राणांप्रथयि
तारंकारणमित्यर्थः तैजसंस्वार्थेतद्धितः चिन्मात्ररूपं पुरुषंसर्वपूर्षुशरीरगुहासुशयानं अतएवप्रभुंअंतर्यामित्वेनशास्तारं भुवनंद्यौः भूःपृथिवी भुवमंतरिक्षं त्रैलोक्यशरीरमित्यर्थः देवंद्योतमानंसर्वलोकेश्वरं

धृतराष्ट्रउवाच तस्मिन्नतिरथेद्रोणेनिहतेपार्षतेनवै ॥ मामकाःपांडवाश्चैवकिमकुर्वन्नतःपरं ॥१॥ संजयउवाच तस्मिन्नतिरथेद्रोणेनिहतेपार्षतेन
वै ॥ कौरवेषुचभग्नेषुकुंतीपुत्रोधनंजयः ॥ २ ॥ दृष्ट्वासुमहदाश्चर्यमात्मनोविजयावहं ॥ यदृच्छयागतंव्यासंपप्रच्छभरतर्षभ ॥ ३ ॥ अर्जुनउवाच संग्रा
मेन्यहनंशत्रून्शरौघैर्विमलैरहं ॥ अग्रतोलक्षयेयांतंपुरुषंपावकप्रभं ॥४॥ ज्वलंतंशूलमुद्यम्ययांदिशंप्रतिपद्यते॥तस्यांदिशिविदीर्यंतेशत्रवोमेमहामुने॥५॥
तेनभग्नानरीन्सर्वान्मद्भग्नान्मन्यतेजनः॥ तेनभग्नानिसैन्यानिपृष्ठतोनुव्रजाम्यहं ॥६॥ भगवंस्तन्ममाचक्ष्वकोवैसपुरुषोत्तमः॥ शूलपाणिर्मयादृष्टस्तेजसासू
र्यसन्निभः॥ ७॥ नपद्भ्यांस्पृशतेभूमिंनचशूलंविमुंचति ॥ शूलाच्छूलसहस्राणिनिष्पेतुस्तस्यतेजसा ॥ ८॥ व्यासउवाच प्रजापतीनांप्रथमंतैजसंपुरु
षंप्रभुं ॥ भुवनंभूर्भुवंदेवंसर्वलोकेश्वरंप्रभुं ॥ ९ ॥ ईशानंवरदंपार्थदृष्टवानसिशंकरं ॥ तंगच्छशरणंदेवंवरदंभुवनेश्वरं ॥ १० ॥ महादेवंमहात्मानमीशानंजटि
लंविभुं ॥ त्र्यक्षंमहाभुजंरुद्रंशिखिनंचीरवाससं ॥ ११ ॥ महादेवंहरंस्थाणुंवरदंभुवनेश्वरं ॥ जगत्प्रधानमजितंजगत्प्रीतिमधीश्वरं ॥ १२॥ जगद्योनिंजगद्बी
जंजयिनंजगतोगतिं ॥ विश्वात्मानंविश्वसृजंविश्वमूर्तिंयशस्विनं ॥१३॥ विश्वेश्वरंविश्वनरंकर्मणामीश्वरंप्रभुं ॥ शंभुंस्वयंभुंभूतेशंभूतभव्यभवोद्भवं॥ १४॥
योगंयोगेश्वरंसर्वंसर्वलोकेश्वरेश्वरं ॥ सर्वश्रेष्ठंजगच्छ्रेष्ठंवरिष्ठंपरमेष्ठिनं ॥ १५॥ लोकत्रयविधातारमेकंलोकत्रयाश्रयं ॥ शुद्धात्मानंभवंभीमंशशांककृतशे
खरं॥ १६ ॥ शाश्वतंभूधरंदेवंसर्ववागीश्वरेश्वरं ॥ सुदुर्जयंजगन्नाथंजन्ममृत्युजरातिगं ॥ १७॥

प्रभुमितिराजवद्बहिःस्थित्वापिनियमयंतमित्यर्थः ॥९॥ ईशानमनन्याधिपतिं वरदंश्रेष्ठानामपिखंडयितारं भुवनेश्वरंभुवनव्यापिनं ॥ १० ॥ जटिलंशिखिनमितिरूपभेदाभिप्रायेणविशेषणद्वयंयोज्यं ॥
॥ ११ ॥ जगत्प्रीतिजगदानंदकरं अधीश्वरंईश्वरादप्यधिकंनिरुपाधिचिन्मात्रमित्यर्थः ॥ १२ ॥ जगद्योनिंजगद्बीजमितिजगतांमातृपितृरूपं ॥१३॥ विश्वनरंविश्वस्यनेतारं भूतस्यभव्यस्यभवस्यवर्तमा
नस्यचोद्भवं ॥ १४ ॥ योगंकर्मयोगादिरूपं योगेश्वरंयोगिनामीशं योगानांफलप्रदंवा सर्वंसर्वात्मकं ॥ १५ ॥ १६ ॥ सुदुर्जयं अत्यंतंदुष्प्रापमनधिकारिभिः ॥ १७ ॥

ज्ञानात्मानंज्ञानस्वरूपं ज्ञानगम्यंपरविद्याप्राप्यं ज्ञानश्रेष्ठंचिन्मात्ररूपत्वेनैवप्रशस्यतमं अतएवसुदुर्विदंअविषयत्वाद्दुर्ज्ञेयं ॥ १८ ॥ पारिषदागणाः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रधर्षयेत् अभिभवेत्
॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ भक्ताःभजंतइतिभक्ताः ॥ २७ ॥ नमस्करणंप्रह्वीभावस्तंकुरुष्व शितिकंठायनीलग्रीवाय कनिष्ठायसूक्ष्मायेतिप्राञ्चः कनीदीप्तौदीप्ततमाय ॥ २८ ॥ हर्यक्षःपिंगाक्षःकुबे
रः ॥ २९ ॥ याम्याययामकर्त्रेकालाय अव्यक्तकेशाय अव्यक्तंमायाशबलंकेशवद्रश्मिमात्रंयस्य सद्वृत्तेभक्तेशंकरायसुखकराय ॥ ३० ॥ मुंडाययजमानमूर्तित्वात् कृशायतपोनिष्ठत्वात् उत्तारणायसं

ज्ञानात्मानंज्ञानगम्यंज्ञानश्रेष्ठंसुदुर्विदं ॥ दातारंचैवभक्तानांप्रसादविहितान्वरान् ॥ १८ ॥ तस्यपारिषदादिव्यारूपैर्नानाविधैर्विभोः ॥ वामनाजटिलामुंडा
ह्रस्वग्रीवामहोदराः ॥ १९ ॥ महाकायामहोत्साहामहाकर्णास्तथापरे ॥ आननैर्विकृतैःपादैःपार्थवेषैश्चवैकृतैः ॥ २० ॥ ईदृशैःसमहादेवःपूज्यमानोमहेश्वरः ॥
सशिवस्तात्तेजस्वीप्रसादाद्यातितेग्रतः ॥ २१ ॥ तस्मिन्घोरेसदापार्थसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ द्रौणिकर्णकृपैर्गुप्तांमहेष्वासैःप्रहारिभिः ॥ २२ ॥ कस्तांसेनांतदापा
र्थमनसापिप्रधर्षयेत् ॥ ऋतेदेवान्महेष्वासाद्बहुरूपान्महेश्वरात् ॥ २३ ॥ स्थातुमुत्सहतेकश्चिन्नतस्मिन्नग्रतःस्थिते ॥ नहिभूतंसमंतेनत्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ २४ ॥
गंधेनापिहिसंग्रामेतस्यक्रुद्धस्यशत्रवः ॥ विसंज्ञाहतभूयिष्ठावेपंतिचपतंतिच ॥ २५ ॥ तस्मैनमस्तुकुर्वंतोदेवास्तिष्ठंतिवैदिवि ॥ येचान्येमानवालोकेयेचस्व
र्गजितोनराः ॥ २६ ॥ येभक्तावरदंदेवंशिवंरुद्रमुमापतिं ॥ अनन्यभावेनसदासर्वेशंसमुपासते ॥ २७ ॥ इहलोकेसुखंप्राप्यतेयांतिपरमांगतिं ॥ नमस्कुरु
ष्वकौंतेयतस्मैशांतायवैसदा ॥ २८ ॥ रुद्रायशितिकंठायकनिष्ठायसुवर्चसे ॥ कपर्दिनेकरालायहर्यक्षवरदायच ॥ २९ ॥ याम्यायाव्यक्तकेशायसद्वृत्तेशंकरा
यच ॥ काम्यायहरिनेत्रायस्थाणवेपुरुषायच ॥ ३० ॥ हरिकेशायमुंडायकृशायोत्तारणायच ॥ भास्करायसुतीर्थायदेवदेवायरंहसे ॥ ३१ ॥ बहुरूपायसर्वा
यप्रियायप्रियवाससे ॥ उष्णीषिणेसुवक्त्रायसहस्राक्षायमीढुषे ॥ ३२ ॥ गिरिशायप्रशांतायपतयेचीरवाससे ॥ हिरण्यबाहवेराजन्नुग्रायपतयेदिशां ॥ ३३ ॥
पर्जन्यपतयेचैवभूतानांपतयेनमः ॥ वृक्षाणांपतयेचैवगवांचपतयेनमः ॥ ३४ ॥ वृक्षैरावृतकायायसेनान्येमध्यमायच ॥ स्रुवहस्तायदेवायधन्विनेभार्गवाय
च ॥ ३५ ॥ बहुरूपायविश्वस्यपतयेमुंजवाससे ॥ सहस्रशिरसेचैवसहस्रनयनायच ॥ ३६ ॥

सारादितिशेषः रंहसेवेगवते ॥ ३१ ॥ सर्वेअयाःशुभावहाविधयःप्रियायस्यतस्मैसर्वायप्रियाय प्रियवाससेसोमाय वाससःसोमदैवत्यत्वात् उष्णीषिणेशिरोवेष्टनवते मीढुषेवृष्टिकर्त्रे ॥ ३२ ॥ गिरिशायप
र्वतशायिने चीरंवल्कलं हिरण्यबाहवेसुवर्णालंकृतभुजाय ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वृक्षैर्ब्रश्चनयोग्यैर्देहैरावृतकायायआच्छादितस्वरूपाय मध्यमायअंतर्यामिणे स्रुवहस्तायअध्वर्यवेभार्गवायरामाय ॥ ३५ ॥
मुंजोवल्कलंतृणतंतवोवातन्मयवाससे ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ अव्यग्रमनाकुलं ॥ ३८ ॥ कपर्दिनंजटाजूटवंतं वृषावर्तंवृषाणांश्रेष्ठानांब्रह्मादीनामावर्तयितारं तानपिभ्रामयंतंमाययेत्यर्थः वृषनाभंसर्वलोकाश्रयत्वेनप्रशस्ततमगर्भंवृषध्वजंनंदिवाहनं वृषदर्पं
वृषःसमर्थस्त्रैलोक्यसंहारक्षमोदर्पोहंकारोयस्यतं वृषस्यधर्मस्यपतिंतत्फलप्रदातृत्वेन वृषोधर्मएवपरापररूपोविश्ववपुषःशृंगभूतउच्चतरोयस्यतं अतएववृषर्षभंवृषाणांफलवर्षिणामिंद्रादीनामृषभंश्रेष्ठं ॥ ३९ ॥
वृषोबलीवर्दोंकेध्वजेयस्यतंवृषांकं वृषभोदारंवृषभेषुधर्मेणभासमानेषुउदारंबहुफलप्रदं अतएववृषभंवृषेणधर्मेणनिमित्तेनभानंसाक्षात्कारोयस्यतंवृषभंयोगधर्मैकगम्यं वृषभेक्षणंस्पष्टार्थं वृषायुधंश्रेष्ठप्रहर

सहस्रबाहवेचैवसहस्रचरणायच ॥ शरणंगच्छकौंतेयवरदंभुवनेश्वरं ॥ ३७ ॥ उमापतिंविरूपाक्षंदक्षयज्ञनिबर्हणं ॥ प्रजानांपतिमव्यग्रंभूतानांपतिमव्ययं
॥ ३८ ॥ कपर्दिनंवृषावर्तंवृषनाभंवृषध्वजं ॥ वृषदर्पंवृषपतिंवृषशृंगंवृषर्षभं ॥ ३९ ॥ वृषांकंवृषभोदारंवृषभंवृषभेक्षणं ॥ वृषायुधंवृषशरंवृषभूतंवृषेश्वरं ॥
॥ ४० ॥ महोदरंमहाकायंद्वीपिचर्मनिवासिनं ॥ लोकेशंवरदंमुंडंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियं ॥ ४१ ॥ त्रिशूलपाणिंवरदंखड्गचर्मधरंप्रभुं ॥ पिनाकिनंखड्गधरंलोका
नांपतिमीश्वरं ॥ ४२ ॥ प्रपद्येशरणंदेवंशरण्यंचीरवाससं ॥ नमस्तस्मैसुरेशाययस्यवैश्रवणःसखा ॥ ४३ ॥ सुवाससेनमस्तुभ्यंसुव्रतायसुधन्विने ॥ धनुर्ध
रायदेवायप्रियधन्वायधन्विने ॥ ४४ ॥ धन्वंतरायधनुषेधन्वाचार्यायतेनमः ॥ उग्रायुधायदेवायनमःसुरवरायच ॥ ४५ ॥ नमोस्तुबहुरूपायनमोस्तुबहुध
न्विने ॥ नमोस्तुस्थाणवेनित्यंनमस्तस्मैतपस्विने ॥ ४६ ॥ नमोस्तुत्रिपुरघ्नायभगघ्नायचवैनमः ॥ वनस्पतीनांपतयेनराणांपतयेनमः ॥ ४७ ॥ मातॄणांपत
येचैवगणानांपतयेनमः ॥ गवांचपतयेनित्यंयज्ञानांपतयेनमः ॥ ४८ ॥ अपांचपतयेनित्यंदेवानांपतयेनमः ॥ पूष्णोदंतविनाशायत्र्यक्षायवरदायच ॥ ४९ ॥

णं वृषोविष्णुःशरोयस्यतंवृषशरं वृषभूतंधर्मैकवपुषं वृषस्यदक्षयज्ञस्येश्वरंनियंतारं ॥ ४० ॥ महदनेककोटिब्रह्मांडाश्रयभूतमुदरंयस्यतंमहोदरं महाकायंत्रैलोक्यशरीरं द्वीपिचर्मनिवासिनं व्याघ्रचर्मणानि
तरांछादितं ॥ ४१ ॥ खड्गधरंखड्गमात्रधरं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ सुधन्विनेशोभनाधन्विनोधनुर्धराःपार्षदाःअस्यसंतितस्मै स्वयमपिधनुर्धराय अतएवप्रियधन्वायधनुःप्रियाय धन्वधनुःप्रेरकत्वेनास्यास्तीति
तस्मैबाणाय ॥ ४४ ॥ धन्वंतरायधनुषिअंतरेमध्येस्तीतिधन्वंतरंमौर्वीतद्रूपाय संधिरार्षः धनुषेधनुःस्वरूपाय धन्वाचार्यायधनुर्वेदगुरवे ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भगघ्नायभगनेत्रभिदे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
* गत्यर्थध्वजतेरूपं

॥ ५० ॥ ५१ ॥ गुहागताःपातालगताअपीत्यर्थः नसुखमेधंतीत्युक्तंतदेवाह दक्षस्येत्यादिना ॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ तमसासंवृतानप्राकाशंतनप्राज्ञायंत ॥ ५७ ॥ चक्रुर्ऋषयइति
संबंधः ॥ ५८ ॥ पूषाणंपूषणं ॥ ५९ ॥ नतालीनाःसंतःनिश्चक्रमुर्यज्ञदेशादपक्रांताः देवानांलीनानामपिवधायेतिशेषः ॥ ६० ॥ तंशरान्मुंचंतमितिशेषः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अतिकोपेनअतिक्रांतकोपेन

नीलकंठायपिंगायस्वर्णकेशायवैनमः ॥ कर्माणियानिदिव्यानिमहादेवस्यधीमतः ॥ ५० ॥ तानितेकीर्तयिष्यामियथाप्रज्ञंयथाश्रुतं ॥ नसुरानासुरालोके
नगंधर्वानराक्षसाः ॥५१॥ सुखमेधंतिकुपितेतस्मिन्नपिगुहागताः ॥ दक्षस्ययजमानस्यविधिवत्संभृतंपुरा ॥ ५२ ॥ विव्याधकुपितोयज्ञंनिर्दयस्त्वभवत्तदा ॥
धनुषाबाणमुत्सृज्यसघोषंविननादच ॥ ५३ ॥ तेनशर्मकुतःशांतिंलेभिरेस्मसुरास्तदा ॥ विद्रुतेसहसायज्ञेकुपितेचमहेश्वरे ॥ ५४ ॥ तेनज्यातलघोषेणसर्वे
लोकाःसमाकुलाः ॥ बभूवुर्वशगाःपार्थनिपेतुश्चसुरासुराः ॥ ५५ ॥ आपश्चुक्षुभिरेसर्वाश्चकंपेचवसुंधरा ॥ पर्वताश्चव्यशीर्यंतदिशोनागाश्चमोहिताः ॥५६॥
अंधेनतमसालोकानप्राकाशंतसंवृताः ॥ जघ्निवान्सहसूर्येणसर्वेषांज्योतिषांप्रभाः ॥५७॥ चुक्षुभुर्भयभीताश्चशांतिंचक्रुस्तथैवच ॥ ऋषयःसर्वभूतानामात्म
नश्चसुखैषिणः ॥ ५८ ॥ पूषाणमभ्यद्रवतशंकरःप्रहसन्निव ॥ पुरोडाशंभक्षयतोदशनान्वैव्यशातयत् ॥५९॥ ततोनिश्चक्रमुर्देवावेपमानानताःस्मते ॥ पुन
श्चसंदधेदीप्तान्देवानांनिशितान्शरान् ॥ ६० ॥ सधूमान्सस्फुलिंगांश्चविद्युत्तोयदसन्निभान् ॥ तंदृष्ट्वातुसुराःसर्वेप्रणिपत्यमहेश्वरं ॥ ६१ ॥ रुद्रस्ययज्ञभा
गंचविशिष्टंतेत्वकल्पयन् ॥ भयेनत्रिदशाराजञ्छरणंचप्रपेदिरे ॥ ६२ ॥ तेनचैवातिकोपेनसयज्ञःसंधितस्तदा ॥ भग्नाश्चापिसुराआसन्भीताश्चाद्यापितं
प्रति ॥ ६३ ॥ असुराणांपुराण्यासंस्त्रीणिवीर्यवतांदिवि ॥ आयसंराजतंचैवसौवर्णपरमंमहत् ॥ ६४ ॥ सौवर्णंकमलाक्षस्यतारकाक्षस्यराजतं ॥ तृतीयं
तुपुरंतेषांविद्युन्मालिनआयसं ॥ ६५ ॥ नशक्तस्तानिमघवान्भेत्तुंसर्वायुधैरपि ॥ अथसर्वेसुरारुद्रंजग्मुःशरणमर्दिताः ॥ ६६ ॥ तेतमूचुर्महात्मानंसर्वेदे
वाःसवासवाः ॥ ब्रह्मदत्तवराह्येते घोरास्त्रिपुरवासिनः ॥ ६७ ॥ पीडयंत्यधिकंलोकंयस्मात्तेवरदर्पिताः ॥ त्वदृतेदेवदेवेशनान्यःशक्तःकथंचन ॥ ६८ ॥ हंतुंदै
त्यान्महादेवजहितांस्त्वंसुरद्विषः ॥ रुद्ररौद्राभविष्यंतिपशवःसर्वकर्मसु ॥ ६९ ॥ निपातयिष्यसेचैतानसुरान्भुवनेश्वर ॥ सतथोक्तस्तथेत्युक्त्वादेवानांहितका
म्यया ॥ ७० ॥ गंधमादनविंध्यौचकृत्वावंशध्वजौहरः ॥ पृथ्वींससागरवनांरथंकृत्वातुशंकरः ॥ ७१ ॥

शांतेनेत्यर्थः ततःप्रभृतिपूर्वंभग्नाःसंतोऽद्यापिभीताःसंतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वंशध्वजौअल्पौध्वजौपार्श्वद्वयस्थौमहाध्वजस्तुमेरुरितिवक्ष्यते ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ अणीयुगांतबंधनेद्वौनागौ यूपंयुगं अवनाहंत्रिवेणुयुगबंधनरज्जुं ॥ ७३ ॥ योक्काणि अंगानिचाकर्षादीनि सत्वानिसरीसृपपर्वतादीनिच ॥ ७४ ॥ उपवेदान्आयुर्वेदधनुर्वेदगांधर्ववेदपश्चिमा
म्नायान्खलीनान्कडीयाळीतिप्रसिद्धान्गायत्रीसाविज्यौप्रग्रहंरश्मीन् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ वाजाभ्यांपक्षाभ्यांपक्षयोरित्यर्थः ॥ ७७ ॥ विद्युत्विद्युतं निश्राणंनिशितं ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ स्थानंस्थीयतेस्मिन्निति
योगाव्यूहं ॥ ८० ॥ स्थाणुरचलःसमेतानिसमसूत्रगतानि ॥ ८१ ॥ त्रिपर्वणात्रीणिविष्णुवायुवैवस्वताख्यानिशरपक्षपुंखरूपाणिपर्वाणियस्यतेन त्रिशल्येनगार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयरूपाग्नित्रयशल्ये

अक्षंकृत्वातुनागेंद्रंशेषंनामत्रिलोचनः ॥ चक्रेकृत्वातुचंद्राकौंदेवदेवःपिनाकधृत् ॥ ७२ ॥ अणीकृत्वैलपत्रंचपुष्पदंतंचत्र्यंबकः ॥ यूपंकृत्वातुमलयमवना
हंचतक्षकं ॥ ७३ ॥ योक्त्रांगानिचसत्वानिकृत्वाशर्वःप्रतापवान् ॥ वेदान्कृत्वाथचतुरश्चतुरश्वान्महेश्वरः ॥ ७४ ॥ उपवेदान्खलीनांश्चकृत्वालोकत्रयेश्वरः ॥
गायत्रींप्रग्रहंकृत्वासावित्रींचमहेश्वरः ॥ ७५ ॥ कृत्वोंकारंप्रतोदंचब्रह्माणंचैवसारथिं ॥ गांडीवंमंदरंकृत्वागुणंकृत्वातुवासुकिं ॥ ७६ ॥ विष्णुंशरोत्तमंकृत्वा
शल्यमग्निंतथैवच ॥ वायुंकृत्वाथवाजाभ्यांपुंखेवैवस्वतंयमं ॥ ७७ ॥ विद्युत्कृत्वाथनिश्राणंमेरुंकृत्वाथवैध्वजं ॥ आरुह्यसरथंदिव्यंसर्वदेवमयंशिवः ॥ ७८ ॥
त्रिपुरस्यवधार्थायस्थाणुःप्रहरतांवरः ॥ असुराणामंतकरःश्रीमानतुलविक्रमः ॥ ७९ ॥ स्तूयमानःसुरैःपार्थऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ स्थानंमाहेश्वरंकृत्वादि
व्यमप्रतिमंप्रभुः ॥ ८० ॥ अतिष्ठत्स्थाणुभूतःससहस्रंपरिवत्सरान् ॥ यदात्रीणिसमेतानिअंतरिक्षेपुराणिच ॥ ८१ ॥ त्रिपर्वणात्रिशल्येनतदातानिबिभेद
सः ॥ पुराणिनचतंशेकुर्दानवाःप्रतिवीक्षितुं ॥ ८२ ॥ शरंकालाग्निसंयुक्तंविष्णुसोमसमायुतं ॥ पुराणिदग्धवंतंतंदेवीयाताप्रवीक्षितुं ॥ ८३ ॥ बालमंकगतंकृत्वा
स्वयंपंचशिखंपुनः ॥ उमाजिज्ञासमानावैकोयमित्यब्रवीत्सुरान् ॥ ८४ ॥ असूयतश्चशक्रस्यवज्रेणप्रहरिष्यतः ॥ बाहुंसवज्रंतंतस्यक्रुद्धस्यास्तंभयत्प्रभुः ॥
॥ ८५ ॥ प्रहस्यभगवांस्तूर्णंसर्वलोकेश्वरोविभुः ॥ ततःसस्तंभितभुजःशक्रोदेवगणैर्वृतः ॥ ८६ ॥

न ॥ ८२ ॥ पुराणीत्यादिसार्धः पूर्वंदक्षयज्ञविध्वंसनमुक्तंतस्यतात्पर्यमीश्वरेऽनर्पितोयज्ञोविध्वंसते ततश्चयज्ञकर्ताऋत्विजश्चनश्यतीत्युक्तं तेनेश्वरप्रीत्यर्थंकर्माणिकार्याणीतिदर्शितं ततस्त्रिपुरवधउक्तस्तस्यता
त्पर्यंस्थूलसूक्ष्मकारणानित्रीणिशरीराणिपुराणिक्रमाद्बहुप्रीत्यल्पसुखकरत्वाभ्यांमोहमयत्वेनचसौवर्णराजतायसानि कामादयोऽसुराःशमादयोदेवास्तेषांप्रीतिकरोरुद्रआत्माशरीरंपृथिव्याख्यंरथमास्था
यतस्यचालकेचंद्रसूर्याख्येमनश्चक्षुषीचक्रे वेदाश्चगम्यस्थानप्रापकत्वेनहयाः शरोविष्णवधिष्ठितासूक्ष्मबुद्धिस्तदैकाग्र्येणशरीरत्रयभेदेतुर्येब्रह्मणिसाक्षात्कृतेसतिकामादयोनश्यंतिफलभूताश्चशमादयोवर्ध
ते तेषुचवर्धमानेषुरुद्रोबालवद्रागद्वेषशून्योब्रह्मविद्यापरनाम्न्याउमायावशगोभवतीत्येतदत्रप्रदर्श्यते ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ असूयतश्चशक्रस्येत्यादितात्पर्यंब्रह्मभूतं द्विषंतःकर्मठास्तेनयोगमहिम्नानिर्जिताःसंतस्त
मेवशरणंगच्छंतीति ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ गतिःपालकःपरायणंलयस्थानं ॥ ९७ ॥ भवउत्पत्तिकारणं ईशःशिक्षकः नाथःनायकःपतिःपालकः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

जगामससुरस्तूर्णंब्रह्माणंप्रभुमव्ययं ॥ तेतंप्रणम्यशिरसाप्रोचुःप्रांजलयस्तदा ॥ ८७॥ किमप्यंकगतंब्रह्मन्पार्वत्याभूतमद्भुतं ॥ बालरूपधरंदृष्ट्वानास्माभिर
भिलक्षितः ॥ ८८ ॥ तस्मात्त्वांप्रष्टुमिच्छामोनिर्जितायेनवैवयं ॥ अयुध्यताहिबालेनलीलयासपुरंदराः ॥ ८९ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ ध्या
त्वासशंभुंभगवान्बालंचामिततेजसं ॥ ९० ॥ उवाचभगवान्ब्रह्माशक्रादींश्चसुरोत्तमान् ॥ चराचरस्यजगतःप्रभुःसभगवान्हरः ॥ ९१ ॥ तस्मात्परतरंनान्य
त्किंचिद्दस्तिमहेश्वरात् ॥ योदृष्टोह्युमयासार्धंयुष्माभिरमितद्युतिः ॥ ९२ ॥ सपार्वत्याःकृतेशर्वःकृतवान्बालरूपतां ॥ तेमयासहितायूयंप्रापद्यध्वंतमेवहि ॥
॥ ९३ ॥ सएषभगवान्देवःसर्वलोकेश्वरःप्रभुः ॥ नसंबुबुधिरेचैनंदेवास्तंभुवनेश्वरं ॥ ९४ ॥ सप्रजापतयःसर्वेबालार्कसदृशप्रभं ॥ अथाभ्येत्यततोब्रह्मादृष्ट्वा
सचमहेश्वरं ॥ ९५ ॥ अयंश्रेष्ठइतिज्ञात्वाववंदेतंपितामहः ॥ ब्रह्मोवाच त्वंयज्ञोभुवनस्यास्यत्वंगतिस्त्वंपरायणं ॥ ९६ ॥ त्वंभवस्त्वंमहादेवस्त्वंधामपर
मंपदं ॥ त्वयासर्वमिदंव्याप्तंजगत्स्थावरजंगमं ॥ ९७ ॥ भगवन्भूतभव्येशलोकनाथजगत्पते ॥ प्रसादंकुरुशक्रस्यत्वयाक्रोधार्दितस्यवै ॥ ९८ ॥ व्यास
उवाच पद्मयोनिवचःश्रुत्वाततःप्रीतोमहेश्वरः ॥ प्रसादाभिमुखोभूत्वाअट्टहासमथाकरोत् ॥ ९९ ॥ ततःप्रसादयामासुरुमांरुद्रंचतेसुराः ॥ अभवच्चपुन
र्बाहुर्यथाप्रकृतिवज्रिणः ॥ १०० ॥ तेषांप्रसन्नोभगवान्सपत्नीकोवृषध्वजः ॥ देवानांत्रिदशश्रेष्ठोदक्षयज्ञविनाशनः ॥ १ ॥ सवैरुद्रःसचशिवःसोग्निःसर्वश्च
सर्ववित् ॥ सचेंद्रश्चैववायुश्चसोश्विनौचसविद्युतः ॥ २ ॥ सभवःसचपर्जन्योमहादेवःसनातनः ॥ सचंद्रमाःसचेशानःससूर्योवरुणश्चसः ॥ ३ ॥ सकालःसों
तकोमृत्युःसयमोरात्र्यहानितु ॥ मासार्धमासाऋतवःसंध्येसंवत्सरश्चसः ॥ ४ ॥ धाताचसविधाताचविश्वात्माविश्वकर्मकृत् ॥ सर्वासांदेवतानांचधारयत्य
वपुर्वपुः ॥ ५ ॥ सर्वदेवैस्तुतोदेवःसैकधाबहुधाचसः ॥ शतधासहस्रधाचैवभूयःशतसहस्रधा ॥ ६ ॥ द्वेतनूतस्यदेवस्यवेदज्ञाब्राह्मणाविदुः ॥ घोराचान्याशि
वाचान्यातेतनूबहुधापुनः ॥ ७ ॥ घोरातुयातुधानस्यसोग्निर्विष्णुःसभास्करः ॥ सौम्यातुपुनरेवास्यआपोज्योतींषिचंद्रमाः ॥ ८ ॥ वेदाःसांगोपनिषदःपुरा
णाध्यात्मनिश्चयाः ॥ यदत्रपरमंगुह्यंसवैदेवोमहेश्वरः ॥ ९ ॥ ईदृशश्चमहादेवोभूयांश्चभगवानजः ॥ नहिसर्वेमयाशक्यावक्तुंभगवतोगुणाः ॥ ११० ॥

॥ १०० ॥ १ ॥ सवैरुद्रइत्यादिनापुनरेवसार्वात्म्यमुच्यते ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥१४॥१५॥ द्वेतनूइत्युक्तेतनूपुनर्व्याख्याति तस्यदेवस्येति वडवामुखाख्याघोरातनुः ॥१६ ॥ एषचैवेति अघोराश्मशानाख्याकाशी यातेरुद्रशिवातनूरघोरापापकाशिनीतिलिंगाद
पापस्यब्रह्मणःप्रकाशकत्वात् एतच्चान्यत्राप्यविमुक्ताख्यांतामेवप्रकृत्याम्नातं अत्रहिजंतोःप्राणेषूत्क्रममाणेषु रुद्रस्तारकंब्रह्मव्याचष्टेयेनासावमृतीभूत्वामोक्षीभवति तस्मादविमुक्तमेवनिषेवेताविमुक्तंनविमुं
चेदिति तत्रश्मशानेकाश्यांएनंरुद्रंजनाउपासकाःयजंतिआराधयंति एतदपितत्रैवश्रुतं यएषोऽनंतोव्यक्तआत्मासोविमुक्तउपास्यसोऽविमुक्तेप्रतिष्ठितइति वीरस्थानेवीराणांषड्वर्गजयिनांसंन्यासिनांस्थाने
अविमुक्ते यथोक्तंयतीन्प्रकृत्यस्मृतिषु अष्टौमासान्विहारःस्याद्वार्षिकांश्चतुरोवसेत् अविमुक्तेप्रविष्टानांविहारोनैवविद्यतइति नचात्रश्मशानशब्दार्थोलोकप्रसिद्धोग्रहीतुंयुक्तः तस्याशुचित्वेनयागभूमित्वा

अपिवर्षसहस्रेणसततंपांडुनंदन ॥ सर्वैर्ग्रहैर्गृहीतान्वैसर्वपापसमन्वितान् ॥ ११ ॥ समोचयतिसुप्रीतःशरण्यःशरणागतान् ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यंवित्तंकामां
श्चपुष्कलान् ॥ १२ ॥ सददातिमनुष्येभ्यःसचैवाक्षिपतेपुनः ॥ सेंद्रादिषुचदेवेषुतस्यचैश्वर्यमुच्यते ॥ १३ ॥ सचैवव्यापृतोलोकेमनुष्याणांशुभाशुभे ॥ ऐश्व
र्याच्चैवकामानामीश्वरश्चसउच्यते ॥ १४ ॥ महेश्वरश्चमहतांभूतानामीश्वरश्चसः ॥ बहुभिर्बहुधारूपैर्विश्वंव्याप्नोतिवैजगत् ॥ १५॥ तस्यदेवस्ययद्वक्त्रंसमुद्रेतद
धिष्ठितं ॥ वडवामुखेतिविख्यातंपिबत्तोयमयंहविः ॥ १६ ॥ एषचैवश्मशानेषुदेवोवसतिनित्यशः ॥ यजंत्येनंजनास्तत्रवीरस्थानइतीश्वरं ॥ १७ ॥ अस्यदी
प्तानिरूपाणिघोराणिचबहूनिच ॥ लोकेयान्यस्यपूज्यंतेमनुष्याःप्रवदंतिच ॥ १८ ॥ नामधेयानिलोकेषुबहून्यस्ययथार्थवत् ॥ निरुच्यंतेमहत्त्वाच्चविभुत्वात्क
र्मणस्तथा ॥ १९ ॥ वेदेचास्यसमाम्नातंशतरुद्रियमुत्तमं ॥ नाम्नाचानंतरुद्रेतिह्युपस्थानंमहात्मनः ॥ १२० ॥ सकामानांप्रभुर्देवोयेदिव्यायेचमानुषाः ॥ स
विभुःसप्रभुर्देवोविश्वंव्याप्नोतिवैमहत् ॥ २१ ॥ ज्येष्ठंभूतंवदंत्येनंब्राह्मणामुनयस्तथा ॥ प्रथमोह्येषदेवानांमुखादस्यानलोभवत् ॥ २२ ॥

संभवेनयजंत्येनंजनास्तत्रेतिवाक्यशेषविरोधात् नचवीरस्थानेइत्युक्तेरसुराणांनिंद्यमार्गजुषांतदपियजनस्थानमितिवाच्यं आनुशासनिकेउमामहेश्वरसंवादेश्मशानसदृशंपवित्रंस्थानंत्रैलोक्येनास्तीतिमहे
श्वरवचसैवस्थापितत्वात् तस्मान्महाश्मशानमितिलोकप्रसिद्धेः पवित्रंदेवयजनस्थानंश्मशानाख्यंवाराणस्येव अत्रैवसंवर्तादीनामज्ञातवासोजाबालादौश्रूयमाणोदान धर्मेषुमैत्रेय भिक्षायामाश्वमेधीयेसंवर्त
मरुत्तीयेचोपबृंहितइतिसर्वमनवद्यं ॥ १७ ॥ अस्येति चादघोराणि ॥ १८ ॥ निरुच्यंते ऐश्वर्याच्चैवकामानामीश्वरश्चसउच्यते महेश्वरश्चमहतांभूतानामीश्वरश्चसइत्येवंजातीयकैःश्लोकैर्व्याख्यायंते ॥
॥ १९ ॥ शतरुद्रियंनमस्तेरुद्रमन्यवइतियाजुषःप्रपाठकः उपस्थानंरुद्रोपस्थानमंत्रभूतं ॥ १२० ॥ कामानांदिव्यानांमानुषाणांचसप्रभुर्दाता विभुर्व्यापकः विश्वंव्याप्नोतिकनककुंडलवत् नत्वाकाशवद्वि
भुमात्रं नापिप्रधानवत् ॥ २१ ॥ यतःप्रभुरीश्वरश्चेतनइतियावत् ज्येष्ठंप्रशस्ततमंत्रिविधपरिच्छेदशून्यं भूतंनित्यसिद्धं एषएवप्रथमःप्रजापतिः ॥ २२ ॥

पशून्जीवान्अन्नपातिपालयति पिबतिसादरंपश्यति शोषयतिचेत्यर्थानभिप्रेत्यइत्यंतस्यपातेःपतिशब्दउत्पन्नस्तेनपशुपतिशब्दस्याप्यर्थत्रयमित्ययेविज्ञेयं ॥ २३ ॥ ब्रह्मचर्येणदिव्यत्वात् यथास्थितत्वाच्चलिंगमित्यप्यस्यनाम आलिंगयत्ययंप्रपंचंसत्तास्फूर्तिप्रदानेनालिंगत्येनंप्रपंचःप्रलीयमानइतिहेतोरयंलिंगपदवाच्यःदिव्यत्वादसंगत्वाद्यथास्थितत्वात्कूटस्थत्वाच्चप्रधानादन्यत्वमित्यर्थः महयन्पूजयन्सचासौईश्वरश्चेतिमहेश्वरः ॥ २४ ॥ लिंगयतिसर्वान्कामान्गमयति अतःसर्वोत्कृष्टत्वादूर्ध्वंऊर्ध्वत्वाच्चऋष्यादीनामर्च्यं लिंगतिभक्तसमर्पितंपत्रपुष्पादिगच्छतिप्राप्नोतीत्यनेनहेतुनालिंगमित्युत्तरस्यार्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ भवंवर्तमानं ॥ २७ ॥ एकमक्ष्यस्यवन्हिमयंजाज्वलदत्यंतंदीप्तमास्तेयत्रप्रविष्टंसर्वंतत्तादात्म्यंप्राप्नोतीत्यनेनसरंत्येनंभूतानीतिवासरत्ययंसर्वाणिभूतान्यनंतलोचनत्वादितिवासर्वः

सर्वथायत्पशून्पातितैश्चयद्रमतेपुनः ॥ तेषामधिपतिर्यच्चतस्मात्पशुपतिःस्मृतः ॥ २३ ॥ दिव्यंचब्रह्मचर्येणलिंगमस्ययथास्थितं ॥ महयत्येषलोकांश्चमहेश्वर इतिस्मृतः ॥ २४ ॥ ऋषयश्चैवदेवाश्चगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ लिंगमस्यार्चयंतिस्मतच्चाप्यूर्ध्वंसमास्थितं ॥ २५ ॥ पूज्यमानेततस्तस्मिन्मोदतेसमहेश्वरः ॥ सुखीप्रीतश्चभवतिप्रहृष्टश्चैवशंकरः ॥ २६ ॥ यदस्यबहुधारूपंभूतभव्यभवस्थितं ॥ स्थावरंजंगमंचैवबहुरूपस्ततःस्मृतः ॥ २७ ॥ एकाक्षोजाज्वलन्नास्तेसर्वतोक्षिमयोपिवा ॥ क्रोधाद्यश्चाविशल्लोकांस्तस्मात्सर्वइतिस्मृतः ॥ २८ ॥ धूम्ररूपंचयत्तस्यधूर्जटिस्तेनचोच्यते ॥ विश्वेदेवाश्चयत्तस्मिन्विश्वरूपस्ततःस्मृतः ॥ २९ ॥ तिस्रोदेवीर्यदाचैवभजतेभुवनेश्वरः ॥ द्यामपःपृथिवींचैवत्र्यंबकश्चततःस्मृतः ॥ ३० ॥ समेधयतियन्नित्यंसर्वार्थान्सर्वकर्मसु ॥ शिवमिच्छन्मनुष्याणांतस्मादेषशिवःस्मृतः ॥ ३१ ॥ सहस्राक्षोयुताक्षोवासर्वतोक्षिमयोपिवा ॥ यच्चविश्वंमहत्पातिमहादेवस्ततःस्मृतः ॥ ३२ ॥ महत्पूर्वंस्थितोयच्चप्राणोत्पत्तिस्थितश्चयत् ॥ स्थितलिंगश्चयन्नित्यंतस्मात्स्थाणुरितिस्मृतः ॥ ३३ ॥

जाज्वलन्नित्यस्यैवविवरणंक्रोधादिति शर्वइतितालव्यादिपाठेपिश्रृणोतिहिनस्तीतिशर्वइतिनिर्वचनं ॥ २८ ॥ धूम्राक्रोधवतीजटिःस्वरूपमस्येतिविग्रहेवर्णलोपाद्धूर्जटिरित्याह धूम्रेति रूपशब्दोदेववाचीत्यभिप्रेत्याह विश्वेइति ॥ २९ ॥ त्रैलोक्यंभजतेपालयतीतित्र्यंबकइत्याह तिस्रइति ॥ ३० ॥ समेधयतीति यस्माद्धनादिवर्धनेनलोकानांशिवंकरस्तस्माच्छिवइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ महांतिपुरुषभेदेनबहुत्वाद्विभुत्वाद्वाव्यापकाख्यानिदेवशब्दितानींद्रियाण्यस्येतिवामहतोविश्वस्यदेवोराजावामहादेवइत्यभिप्रेत्याह सहस्रेति ॥ ३२ ॥ सईक्षांचक्रेसप्राणमसृजतप्राणाच्छ्रद्धामित्यादिनाश्रुतौईक्षणकर्ताईश्वरोमहानुक्तः प्राणोजीवोपाधिस्तेनजीवउक्तः श्रद्धादिकंजीवस्यलिंगशरीरंचरमंकार्यं तत्रमहतईशात्प्रागुपाध्यस्पृष्टेनरूपेणततउपहितेनसाक्षिरूपेणतदुपाध्यभिमानिनाकर्त्रादिरूपेणचास्थितोपिस्थितलिंगः अविक्रियस्वरूपतयातिष्ठतीतियोगात्स्थाणुरित्युच्यतइत्याह महदिति ॥ ३३ ॥

सूर्याचंद्रमसोरित्यग्नेरप्युपलक्षणं रुचःदीप्तयः त्र्यक्षेसूर्यचंद्राग्निनेत्रे व्योम्निकेशारश्मयोयस्येतिविग्रहः ॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥ शरीरेषुविषमैर्दशविधैरूपैस्तिष्ठतीति विषमस्थः प्राणिनांदेहाभिमानिनांसर्वेषांसमः प्रियत्वात् नह्यात्मनिकदाचिदप्यप्रियत्वंकस्यापिदृष्टंसएषशिवएववायुरूपीप्राणापानादिभेदेनविषमस्थेषुपुण्यपापिषुशरीरिषुजीवेषुस्थितःसर्वसमइत्यर्थः ॥३९॥ विग्रहंप्रतिमां ॥४०॥ ऊरुभ्यामित्यादिश्लोकत्रयेणपुनस्तनूद्वयंविभजतेऊरुभ्यामिति तत्राद्यश्लोकेग्निरितिभोक्ता सोमइतिचभोग्यमुच्यते अत्रमुखबाहूरुपादेभ्योजाताश्चत्वारोवर्णाःकर्मफलभूतवृष्ट्यादिचारेणसमस्तप्राणिकल्याणकरत्वाद्रुद्रस्यशिवातनूरित्युच्यते तत्रऊरुशब्देनतदारभ्याधस्तनःप्रदेशउच्यते तत्रार्धमाग्नेयंपरिशेषादर्धंसोमः वैश्योभोक्ताशूद्रोभोज्यइत्यर्थः आत्मनोरुद्रस्य तथाचऊरुभ्यामुपरिअर्धंशिरोभागोब्राह्मणोग्निर्भोक्ता परिशेषादर्धंबाहुभागःक्षत्रियःसोमोभोज्यं तथापुनरप्येतदुच्यते अर्धमाग्नेयमर्धंसोमइति तेनब्रह्मक्षत्रेभोक्तारौ वैश्यशूद्रौभोज्यौ तथाचभोक्ताभोज्यंरक्ष्यंभोज्येनचभोक्तावर्धनीयइति तथाचचातुर्व

सूर्याचंद्रमसोर्लोकेप्रकाशंतेरुचश्चयाः ॥ ताःकेशसंज्ञितास्त्र्यक्षेव्योमकेशस्ततःस्मृतः ॥ ३४ ॥ भूतंभव्यंभविष्यंचसर्वंजगदशेषतः ॥ भवएवततोयस्माद्भूत
भव्यभवोद्भवः ॥ ३५ ॥ कपिःश्रेष्ठइतिप्रोक्तोधर्मश्चवृषउच्यते ॥ सदेवदेवोभगवान्कीर्त्यतेतोवृषाकपिः ॥ ३६ ॥ ब्रह्माणमिंद्रंवरुणंयमंधनदमेवच ॥ नि
गृह्यहरतेयस्मात्तस्माद्धरइतिस्मृतः ॥ ३७ ॥ निमीलिताभ्यांनेत्राभ्यांबलाद्देवोमहेश्वरः ॥ ललाटेनेत्रमसृजत्तेनत्र्यक्षःसउच्यते ॥ ३८ ॥ विषमस्थःशरीरेषुस
मश्चप्राणिनामिह ॥ सवायुर्विषमस्थेषुप्राणोपानःशरीरिषु ॥ ३९ ॥ पूजयेद्विग्रहंयस्तुलिंगंचापिमहात्मनः ॥ लिंगंपूजयितानित्यंमहतींश्रियमश्नुते ॥ ४० ॥
ऊरुभ्यामर्धमाग्नेयंसोमोर्धंचशिवातनुः ॥ आत्मनोर्धंतथाचाग्निःसोमोर्धंपुनरुच्यते ॥ ४१ ॥ तैजसीमहतीदीप्तादेवेभ्योस्यशिवातनुः ॥ भास्वतीमानुषेष्वस्य
तनुर्घोराग्निरुच्यते ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्यंचरत्येषशिवायास्यतनुस्तया ॥ यास्यघोरतरामूर्तिःसर्वानत्तितयेश्वरः ॥ ४३ ॥ यन्निर्दहतियत्तीक्ष्णोयदुग्रोयत्प्रतापवा
न् ॥ मांसशोणितमज्जादोयत्ततोरुद्रउच्यते ॥ ४४ ॥ एषदेवोमहादेवोयोसौपार्थतवाग्रतः ॥ संग्रामेशात्रवान्निघ्नंस्त्वयादृष्टःपिनाकधृत् ॥ ४५ ॥

ण्यंत्रैलोक्यस्थितिहेतुत्वादात्मनोरुद्रस्यशिवातनूरित्यर्थः ॥४१॥ तैजसीति नहवैदेवाअश्नंतिनपिबंत्येतदेवामृतंदृष्ट्वातृप्यंतीतिश्रुतेर्देवानांभोग्यासोमरूपास्यशिवातनुःस्वर्गेस्ति तथाभुविमानुषेषुघोराभोक्त्री जठराग्निरूपासर्वानर्थनिदानभूतास्तीतिभावः ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्यमिति एषमानुषःतयातन्वाब्रह्मचर्यंचरति यास्यशिवातनूर्दैवीसंपत् शमदमादिरूपा सर्वानर्थनिदानंघोरतराकामक्रोधादिरूपायास्यशिवस्य मूर्तिस्तयाससर्वानत्ति क्रोधाद्याविष्टोहिपित्रादीनपिहिनस्तीतिप्रसिद्धं ॥ ४३ ॥ एवमस्यैवकारयितृत्वादयमेवाराध्योस्माद्भेतव्यमित्याशयेनाह यन्निर्दहतीति निर्दहत्यग्निवत् तीक्ष्णःशस्त्रवत् उग्रोयमवत् प्रतापवान्कालवच्चभूत्वासर्वान्रोदयतिरुणद्धिवासर्वमासित्वाद्रुद्रइत्युच्यते अयमेवभयकृद्भयनाशनश्चेत्याराधनीयोनतुहेलनीयइतिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥४६॥४७॥४८॥४९॥चतुर्विधंशुद्धशबलसूत्रविराड्भेदेनभगवद्रूपस्यचातुर्विध्यात्स्तोत्रमप्यस्यचतुर्विधं ॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥ इतिद्रो० द्व्यधिकद्विशततमोध्यायः॥२०२॥

सिंधुराजवधार्थायप्रतिज्ञातेत्वयानघ ॥ कृष्णेनदर्शितःस्वप्नेयस्तुशैलेंद्रमूर्धनि॥४६॥ एषवैभगवान्देवःसंग्रामेयातितेऽग्रतः॥ येनदत्तानितेस्त्राऽणियैस्त्वया
दानवाहताः॥४७॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंपुण्यंवेदैश्चसंमितं ॥ देवदेवस्यतेपार्थव्याख्यातंशतरुद्रियं ॥ ४८ ॥ सर्वार्थसाधनंपुण्यंसर्वकिल्बिषनाशनं ॥ सर्व
पापप्रशमनंसर्वदुःखभयापहं॥ ४९ ॥ चतुर्विधमिदंस्तोत्रंयःशृणोतिनरःसदा॥ विजित्यशत्रून्सर्वान्सरुद्रलोकेमहीयते ॥ ५० ॥ चरितंमहात्मनोनित्यंसां
ग्रामिकमिदंस्मृतं॥ पठन्वैशतरुद्रीयंशृण्वंश्चसततोत्थितः॥ ५१ ॥ भक्तोविश्वेश्वरंदेवंमानुषेषुचयःसदा ॥ वरान्कामान्सलभतेप्रसन्नेत्र्यंबकेनरः ॥ ५२ ॥
गच्छयुध्यस्वकौंतेयनतवास्तिपराजयः॥ यस्यमंत्रीचगोप्ताचपार्श्वस्थोहिजनार्दनः॥५३॥ संजयउवाच एवमुक्त्वार्जुनंसंख्येपराशरसुतस्तदा ॥ ज
गामभरतश्रेष्ठयथागतमरिंदम ॥ ५४ ॥ युद्धंकृत्वामहद्घोरंपंचाहानिमहाबलः ॥ ब्राह्मणोनिहतोराजन्ब्रह्मलोकमवाप्तवान्॥ ५५ ॥ स्वधीतेयत्फलंवेदेतद
स्मिन्नपिपर्वणि ॥ क्षत्रियाणामभीरूणांयुक्तमत्रमहद्यशः ॥ ५६ ॥ यइदंपठतेपर्वशृणुयाद्वापिनित्यशः ॥ समुच्यतेमहापापैःकृतैर्घोरैश्चकर्मभिः ॥ ५७ ॥
यज्ञावाप्तिर्ब्राह्मणस्येहनित्यंघोरेयुद्धेक्षत्रियाणांयशश्च॥शेषौवर्णौकाममिष्टंलभेतेपुत्रान्पौत्रान्नित्यमिष्टांस्तथैव॥१५८॥ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसं
हितायांवैयासक्यांद्रोणपर्वणिनारायणास्त्रमोक्षपर्वणिद्व्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०२॥ ॥७॥ समाप्तंनारायणास्त्रमोक्षपर्व द्रोणपर्वसमाप्तं अस्यानं
तरंकर्णपर्वभविष्यति तस्यायमाद्यःश्लोकः॥ वैशंपायनउवाच ततोद्रोणेहतेराजन्दुर्योधनमुखान्नृपाः॥भृशमुद्विग्नमनसोद्रोणपुत्रमुपाद्रवन्॥ १॥

॥ अत्रारंभप्रभृतिद्वितीयाध्यायपर्यंतंमध्येषोडशराजकीयेजयद्रथवधसमाप्त्यनंतरमापर्वसमाप्तिचचतुर्धरव्याख्यान्यत्रसर्वत्रमिश्रव्याख्याज्ञेया ॥

॥ अत्रपर्वणिव्यासोक्तावांतरपर्वाध्यायश्लोकसंख्यातोन्यूनाधिक्यंपूर्वलेखकादिप्रमादादेवेत्यूह्यं ॥

इदंद्रोणपर्व मुंबय्याख्यराजधान्यां गणपतकृष्णाजीत्यभिधानां मुद्रायंत्रालये मुद्रितं शकाब्दाः ॥ १७८५ ॥

॥ इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्व समाप्तम् ॥

```
[OrderDescription]
,CREATED=04.06.20 13:21
,TRANSFERRED=2020/06/04 at 14:26:31
,PAGES=435
,TYPE=STD
,NAME=S0003076
,Book Name=M-3043-MAHABHARAT DRONPARV
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
```

```
FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
```

```
FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
```

```
FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
```

```
FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
```

```
FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
```

```
FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
```

```
FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
```

```
FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF
,FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
```

```
FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF
,FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
```

```
FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF
,FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF
,FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF
```

```
FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF
,FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF
,FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF
```

```
FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,FILE306=00000306.TIF
,FILE307=00000307.TIF
,FILE308=00000308.TIF
,FILE309=00000309.TIF
,FILE310=00000310.TIF
,FILE311=00000311.TIF
,FILE312=00000312.TIF
,FILE313=00000313.TIF
,FILE314=00000314.TIF
,FILE315=00000315.TIF
,FILE316=00000316.TIF
,FILE317=00000317.TIF
,FILE318=00000318.TIF
,FILE319=00000319.TIF
,FILE320=00000320.TIF
,FILE321=00000321.TIF
,FILE322=00000322.TIF
,FILE323=00000323.TIF
,FILE324=00000324.TIF
,FILE325=00000325.TIF
,FILE326=00000326.TIF
,FILE327=00000327.TIF
,FILE328=00000328.TIF
,FILE329=00000329.TIF
```

```
FILE330=00000330.TIF
,FILE331=00000331.TIF
,FILE332=00000332.TIF
,FILE333=00000333.TIF
,FILE334=00000334.TIF
,FILE335=00000335.TIF
,FILE336=00000336.TIF
,FILE337=00000337.TIF
,FILE338=00000338.TIF
,FILE339=00000339.TIF
,FILE340=00000340.TIF
,FILE341=00000341.TIF
,FILE342=00000342.TIF
,FILE343=00000343.TIF
,FILE344=00000344.TIF
,FILE345=00000345.TIF
,FILE346=00000346.TIF
,FILE347=00000347.TIF
,FILE348=00000348.TIF
,FILE349=00000349.TIF
,FILE350=00000350.TIF
,FILE351=00000351.TIF
,FILE352=00000352.TIF
,FILE353=00000353.TIF
,FILE354=00000354.TIF
,FILE355=00000355.TIF
```

```
FILE356=00000356.TIF
,FILE357=00000357.TIF
,FILE358=00000358.TIF
,FILE359=00000359.TIF
,FILE360=00000360.TIF
,FILE361=00000361.TIF
,FILE362=00000362.TIF
,FILE363=00000363.TIF
,FILE364=00000364.TIF
,FILE365=00000365.TIF
,FILE366=00000366.TIF
,FILE367=00000367.TIF
,FILE368=00000368.TIF
,FILE369=00000369.TIF
,FILE370=00000370.TIF
,FILE371=00000371.TIF
,FILE372=00000372.TIF
,FILE373=00000373.TIF
,FILE374=00000374.TIF
,FILE375=00000375.TIF
,FILE376=00000376.TIF
,FILE377=00000377.TIF
,FILE378=00000378.TIF
,FILE379=00000379.TIF
,FILE380=00000380.TIF
,FILE381=00000381.TIF
```

```
FILE382=00000382.TIF
,FILE383=00000383.TIF
,FILE384=00000384.TIF
,FILE385=00000385.TIF
,FILE386=00000386.TIF
,FILE387=00000387.TIF
,FILE388=00000388.TIF
,FILE389=00000389.TIF
,FILE390=00000390.TIF
,FILE391=00000391.TIF
,FILE392=00000392.TIF
,FILE393=00000393.TIF
,FILE394=00000394.TIF
,FILE395=00000395.TIF
,FILE396=00000396.TIF
,FILE397=00000397.TIF
,FILE398=00000398.TIF
,FILE399=00000399.TIF
,FILE400=00000400.TIF
,FILE401=00000401.TIF
,FILE402=00000402.TIF
,FILE403=00000403.TIF
,FILE404=00000404.TIF
,FILE405=00000405.TIF
,FILE406=00000406.TIF
,FILE407=00000407.TIF
```

```
FILE408=00000408.TIF
,FILE409=00000409.TIF
,FILE410=00000410.TIF
,FILE411=00000411.TIF
,FILE412=00000412.TIF
,FILE413=00000413.TIF
,FILE414=00000414.TIF
,FILE415=00000415.TIF
,FILE416=00000416.TIF
,FILE417=00000417.TIF
,FILE418=00000418.TIF
,FILE419=00000419.TIF
,FILE420=00000420.TIF
,FILE421=00000421.TIF
,FILE422=00000422.TIF
,FILE423=00000423.TIF
,FILE424=00000424.TIF
,FILE425=00000425.TIF
,FILE426=00000426.TIF
,FILE427=00000427.TIF
,FILE428=00000428.TIF
,FILE429=00000429.TIF
,FILE430=00000430.TIF
,FILE431=00000431.TIF
,FILE432=00000432.TIF
,FILE433=00000433.TIF
```

FILE434=00000434.TIF
,FILE435=00000435.TIF
,